

355.40(430)

7-95

Nemačka
obaveštajna
služba
III

**NEMAČKA
OBAVEŠTAJNA
SLUŽBA**

DRŽAVNI SEKRETARIJAT
ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE FNRJ
UPRAVA DRŽAVNE BEZBEDNOSTI
III odeljenje

NEMA KA
OBAVEŠTAJNA SLUŽBA

III

BEOGRAD

1957

III

NEMA KA OBAVEŠTAJNA SLUŽBA
U OKUPIRANOJ JUGOSLAVIJI

OPŠTI DEO

SLOVENIJA

PREDGOVOR

Posle opšteg prikaza o obaveštajnoj službi Hitler-ovog Tre eg Reich-a u prvoj knjizi i prikaza nacisti ke špijunaže u staroj Jugoslaviji (1933—1941) u drugoj knjizi, sledi serija knjiga o nema koj obaveštajnoj službi u okupiranoj Jugoslaviji (1941—1945). Tri knjige — tre a, etvrta i peta — govore O organizaciji i delatnosti nema ke obaveštajne službe u okupiranim oblastima razdeljene Jugoslavije: u Sloveniji, u Srbiji, Makedoniji i Crnoj Gori, i u ustaškoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. U slede oj, šestoj knjizi, obra ni su karakteristi ni primeri rada nema kih obaveštajaca i agenata. Poslednje tri knjige — sedma, osma i deveta — predstavljaju zbirku najvažnijih nema kih dokumenata o radu i organizaciji nacisti ke obaveštajne službe u okupiranoj Jugoslaviji.

U nastojanju da se u ovim knjigama pruži što potpunija i vernija slika o nema koj obaveštajnoj službi u okupiranoj Jugoslaviji, izvršeno je prethodno proučavanje vrlo obimnog materijala i obilja podataka. Podaci iz raznih materijala pažljivo su proveravani i upore ivani, i kriti kom analizom procenjivana je njihova ta nost i vršeno njihovo odabiranje. Gde nije bilo dovoljno dokaza o verodostojnosti, takvi su podaci bili odba ni ili su uneseni u knjige uz odgovaraju e rezerve. Težilo se da se u knjige unese samo ono za što se raspolože solidnom dokumentacijom.

Najsigurniji materijal kojima se raspolagalo bili su originalni dokumenti iz zaplenjenih arhiva. Oni su pružili autenti ne podatke o mnogobrojnim pitanjima koja su obra na u ovoj studiji i zbog toga su obilno iskoriš ni. To je dobrodošlo i za ilustraciju stanja u taboru nema kog okupatora i njegove obaveštajno-bezbednosne službe. Razumljivo je da se prilikom pisanja prikaza i donošenja objektivnih ocena i za-

klju aka na osnovu ovih podataka moralo uvek voditi ra una o jednostranosti i politi koj obojenosti tih dokumenata u smislu nacisti kih nazora. U mnogim slu ajevima dokumenti nema kih obaveštajnih arhiva ne daju pravu sliku datih događaja i situacija koje prikazuju ili obraduju, bilo zato što nema ka obaveštajna služba nije bila u stanju da uvek raspolaze ta nim informacijama, bilo zato što je u nekim dokumentima prava situacija — zbog prestiža ili politi kih i drugih razloga — namerno neta no prikazivana. Ali baš to je pružilo mogu nost da se verodostojno prikaže situacija u nema kom taboru, da se ta no iznesu nema ki stavovi, pogledi, konkretne mere, metodi, ocene i zaklju ci, bez obzira na to u kojoj je meri sve to imalo realnog osnova, bez obzira na to da li je odgovaralo stvarnom stanju stvari ili je predstavljalo zabludu okupatora.

Pored arhiva nema kih obaveštajnih ustanova i nekih drugih okupacionih institucija delimi no su izkoris ene archive italijanske obaveštajne službe, zatim ustaške obaveštajne službe, Specijalne policije i druge. Zna ajnu dopunu ovim materijalima inili su zapsinici o saslušanju pojedinih nema kih obaveštajaca i njihovih agenata, kao i funkcionera vojnih i civilnih ustanova i organizacija. Uzete su u obzir i javne publikacije izdate u zemlji i inostranstvu, ukoliko doriruju pitanja koja su predmet ove studije.

Svi ti materijali kojima se raspolagalo prilikom pisanj knjiga o nema koj obaveštajnoj službi predstavljali su bogat izbor podataka potrebnih za ovu studiju. Me utim, dok je za pojedine sektore nema ke obaveštajne službe dobavljena i sa uvana obimna dokumentacija, za neke sektore je ta dokumentacija više fragmentarna. Takve manjkavosti u materijalima i podacima uslovile su izvesne nepotpunosti i praznine u knjigama. Zbog toga je delovanju i metodama nekih obaveštajnih ustanova u knjigama dato manje mesta nego što rad tih ustanova objektivno zaslužuje (što se, pre svega, odnosi na neke ustanove vojne obaveštajne službe ije su archive nedostajale), dok su drugim sektorima obaveštajne službe i pojedinih obaveštajnim ustanovama — zbog obilja materijala — posve eni opširni prikazi (naro ito onima o kojima se raspolagalo obimnom arhivom). Smatralo se korisnim da se temeljno obradi sve ono o emu je postojala bogata dokumentacija, iako takva obrada nije bila mogu na i za one sektore

O kojima je dokumentacija bila manjkava. Iz tog razloga prikazi svih sektora delovanja nema ke obaveštajne službe nisu ravnomerni — po opširnosti, i po obuhvatnosti i temeljitosti obrade — to jest nisu uvek u skladu sa njihovom stvarnom važnošću i značajem.

Da bi ova studija mogla dati što bolji prikaz nema ke obaveštajne službe i da bi se postigla što veća tačnost i potpuna istoriska verodostojnost, savesno su uzimani u obzir svi izvori koji su u vremenu obrade stajali na raspolaganju. Pisanju knjiga prethodio je duži sistematski rad na sreivanju, proučavanju i iskorišćavanju obilja podataka iz svih materijala do kojih se moglo doći. Ipak, nije isključivo da se dalja istraživanja doneti — naročito u slučaju iskorišćavanja novih izvora — mestimi ne izmene u prikazima i zaključcima i omogućiti dopune izvesnih praznina nastalih usled nepotpunosti odgovaraju ih podataka i materijala. Međutim, ne bi se moglo očekivati da bi te eventualne buduće dopune i izmene mogle pružiti nešto suštinski novo u pogledu mesta, karaktera i uloge nema ke obaveštajne službe u okupiranoj Jugoslaviji, pa ni u pogledu organizacione strukture, unutrašnjih odnosa, osnovnih zadataka, glavnih pravaca prodiranja i slično.

Predmet je ove studije ustrojstvo i delatnost nema ke obaveštajne službe u Jugoslaviji za vreme okupacije i rata od 1941 do 1945 godine. Nastojalo se da se pruži što objektivniji i što dokumentovaniji prikaz razvoja delatnosti nema ke obaveštajno-bezbednosne službe i njene uloge u zbivanjima od početka pa do kraja okupacije i Narodnooslobodilačkog rata.

Težište je stavljeno na osnovna pitanja iz sklopa ove problematike — na mesto nema ke obaveštajne službe u sistemu okupacionog aparata, karakter, ulogu i zadatke te službe, na njen razvoj i organizaciju, na razne vidove njene delatnosti, na orijentaciju i pravce prodiranja, na forme i metode rada itd. Politički momenti, kao okvir u kome se vršila obaveštajna delatnost, i zbivanja koja predstavljaju važne tačke na putu razvoja nema ke obaveštajne službe na okupiranoj jugoslovenskoj teritoriji dati su jedino utoliko ukoliko je to bilo neophodno za pravilno razumevanje rada i razvoja obaveštajne službe.

Nemački obaveštajno-bezbednosni aparat bio je u službi nacističke okupacione politike. To je odredilo njegov karakter i ulogu i postavilo osnovne zadatke u njegovoj delatnosti. S

druge strane, razvoj događaja u samoj Jugoslaviji — izazvan narodnim ustankom i borbom protiv okupatora — neposredno je uticao na razvoj i rad obavještajne službe. Zato je bilo nužno u odgovarajućoj mjeri dodirivati političke momente, jer su oni predstavljali temelje i okvire obavještajne delatnosti.

Struktura i jačina obavještajno-bezbednosnog aparata, sadržina njegovog rada, forme i metodi bili su uslovljeni interesima, smernicama i razvojem nacističke politike u našoj zemlji, sukobima raznih faktora i struja koji su tu politiku određivali, a posebno razvojem vojno-političke situacije na jugoslovenskom tlu. I u slikanju ovih momenata kao osnovna građa poslužili su originalni dokumenti, naročito za slikanje stanja u taboru okupatora. Ukoliko su za takve prikaze ili za ocenu i razvoj vojno-političke situacije, odnosno uslova u kojima je delovala nemačka obavještajna služba, nedostajali originalni dokumenti, pa su data slobodna tumačenja i ocene i posebna objašnjenja razvoja događaja, to je injeno bez pretenzija da se dadu konačne ocene ili potpune analize pojedinih zbivanja, već jedino radi potpunijeg objašnjavanja obavještajne problematike.

Pisana na osnovu dokumentovanih materijala i proverenih podataka, studija o nemačkoj obavještajnoj službi u okupiranoj Jugoslaviji predstavlja i priliku istoriskom proučavanju perioda 1941—1945. godine u životu i borbi jugoslovenskih naroda, jer osvetljava jednu dosada najmanje poznatu stranu borbe između naroda i nemačkog okupatora. Serija knjiga o nemačkoj obavještajnoj službi pruža mogućnost da se konačno da pravo mesto i oceni stvarna uloga koju je nemačka obavještajno-bezbednosna služba odigrala u tom, za nas istorijski tako značajnom razdoblju.

OPŠTI DEO

U V O D

POLITI KI USLOVI I OKVIRI NEMA KE OBAVEŠTAJNE DELATNOSTI U OKUPIRANOJ JUGOSLAVIJI

1) Nema ka politika u »jugoslovenskom prostoru«

a) Razbijanje jugoslovenske teritorije

Odluka o tome da se Jugoslavija ne samo pokori vojnom silom ve da se raskomada i zbriše kao državna tvorevina sa geografske karte Evrope donesena je u Berlinu ve 27 marta 1941 godine, odmah po prijemu vesti o doga ajima koji su se toga dana zbili u Beogradu. Odluku je doneo Hitler u jednoj od svojih trenutnih »inspiracija«, u nastupu besa, ne konsultuju i se o tome ni sa kim, pa ni sa svojim ministrom spoljnih poslova, von Ribbentrop-om.

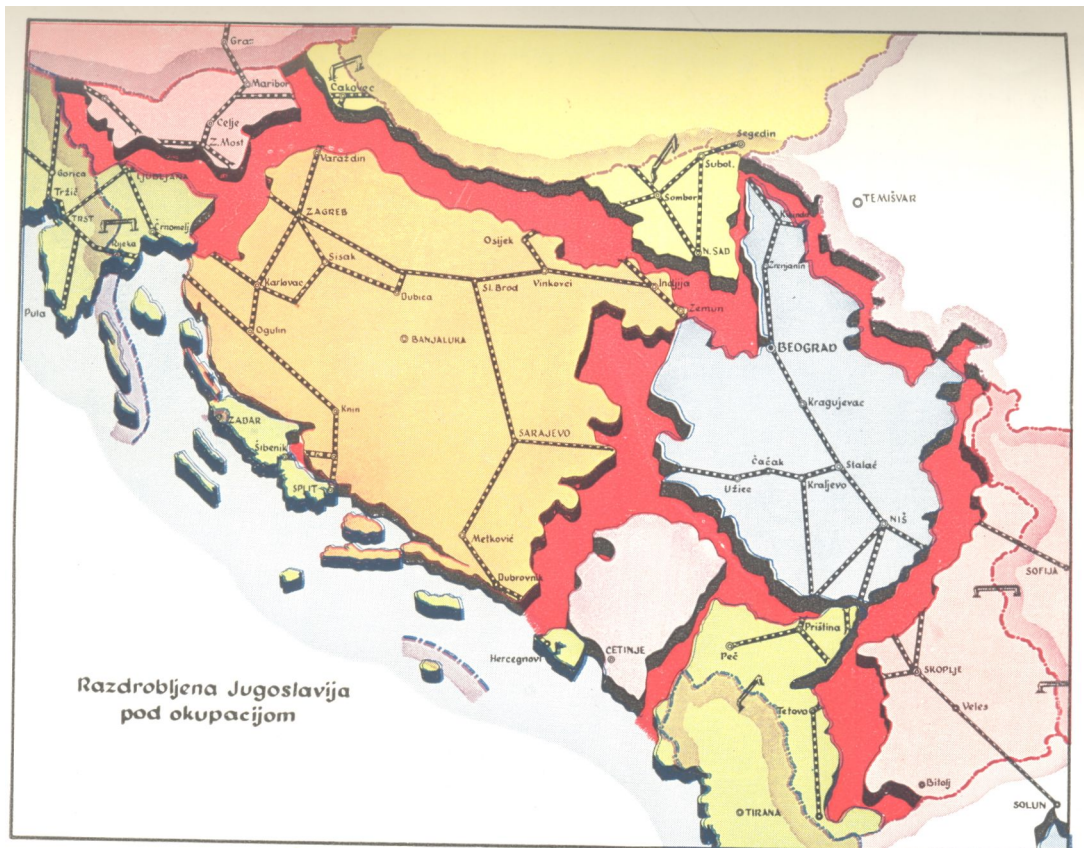
Svoju odluku Hitler je saopštio, istoga dana, najvišim nema kim vojnim rukovodiocima. Neki od njih, kao, napri-mer, šef rukovodnoga štaba Wehrmacht-a, general Jodl, a i von Ribbentrop, predlagali su da se situacija pokuša raš istiti najpre putem ultimatumu. Jodl-a su na taj predlog potstak]i vojni razlozi, želja da se dobije u vremenu kako bi se pri-preme za oružanu akciju protiv Jugoslavije mogle sprovesti temeljnije. Uostalom, za Wehrmacht bi svakako bolje rešenje pretstavljala promena situacije u Jugoslaviji i podvrgava-nje ove zemlje Tre em Reich-u putem politi kog pritiska, dakle, bez angažovanja vojnih snaga, koje su bile pripremlje-ne za napad na SSSR.

Kod von Ribbentrop-a igrala je nesumnjivo ulogu i želja da se Jugoslavija kao celina sa uva kao nema ki satelit. Službena politika Tre eg Reich-a je ve krajem 1940 godine bila prešla na pozicije održanja Jugoslavije u njenim tadašnjim granicama, umesto njenog komadanja i zadovoljavanja teritorijalnih zahteva Italije i ostalih susednih revizionisti kih zemalja. Smatralo se da je za politi ku i vojnu strategiju Tre-eg Reich-a pogodnije postojanje jugoslovenske države po-dre ene Berlinu od razbijanja te države i od promene teritorijalnog status quo-a u tome delu jugoisto ne Evrope.

Kada je vlada stare Jugoslavije stavila svoj potpis na instrument o pristupanju Trojnome paktu, nacisti ka Nema ka je smatrala da je postigla svoj cilj i kona no uvrstila tu zemlju u red svojih trabanata. No dva dana kasnije, 27 marta i nema ki izveštaji su pokazali da u doga ajima u Jugoslaviji nije bio u pitanju samo pu jedne oficirske grupe, naslonjene na Veliku Britaniju i njenu obaveštajnu službu, ve da je — nezavisno od toga — došlo do talasa odlu nosti i ogor enja, do pravog narodnog revolta.

Bilo je jasno da su nacisti ki planovi u odnosu na Jugo-slaviju time onemogu eni. Odbacivanjem politike Trojnoga pakta, narodi Jugoslavije su poremetili i brižljivo izvršene pripreme za onaj udar koji je Hitler-a držao pod opsesijom mesecima i koji je on smatrao najkrupnijim istoriskim pothva-tom na putu ka afirmaciji Tre eg Reich-a na elu Evrope i sveta: za napad za Sovjetski Savez. Pojavio se faktor nesi-gurnosti u boku fronta koji je, kao polazna i otsko na baza, •formiran prema SSSR-u. Umesto sa jednom slabom i poslu-šnom vladom, moralo se ra unati sa jednim narodom koji je pokazao volju i rešenost da istraje dokraja u odbrani svoje slobode. Taj novi inilac u politi ko-strategiskom ra unu za-htevaio je da se ponovo razmotri situacija. I Hitler je doneo radikalnu odluku.

To pokazuje da je Hitler bio svestan da nema prema sebi jednu vladinu kliku koju može pritiskom prinuditi na poli-ti ku kapitulaciju, ve probu eni narod koji se politi kim pritiskom ne može pokoriti. Zato je odlu no odbio sve pred-loge koji bi nastojali da ma u emu izmene njegovu odluku o uništenju jugoslovenske države. Uz odluku da se Jugosla-vija raskomada i vojno i kao državna tvorevina doneo je i odluku da se odmah zatraži od Italije, Ma arske i Bugarske

vojna saradnja u tome pothvatu. Svima ovim državama imalo se staviti u izgled ostvarenje njihovih revandikacija na jugoslovensku teritoriju. Vojnu akciju trebalo je pratiti pooštrenjem unutrašnje politike zategnutosti u Jugoslaviji »pomo u obe anja Hrvatima«, to jest pomo u delovanja preko »hrvatskih separatisti kih krugova«.

Obavešten o Hitler-ovoj odluci, Mussolini je, u svome odgovoru nema kome diktatoru, naglasio da treba ra unati na bugarsku i ma arsku saradnju, a i »sa separatisti kim tendencijama kod Hrvata, koje pretstavlja d-r Paveli «.

Za razumevanje delatnosti obaveštajne službe Tre eg Reich-a u Jugoslaviji neophodno je potrebno potsetiti se na izvesne osnovne politike ko-strategiske momente tih dana, momente koji su bili od bitnog zna aja za pravac kojim je po ela da dejstvuje nema ka obaveštajna služba od 27 marta 1941 godine, a naro ito od trenutka kapitulacije gra anske Jugoslavije.

Kada se Hitler rešio da napadne Jugoslaviju, on je u isto vreme odluo io da je, kao državu, likvidira i da delovima njene teritorije nagradi svoje satelite koji bi u estvovali protiv nje u vojnoj akciji. S jedne strane, time je hteo da obezbedi i nagradi vojnu saradnju koja bi uštedela ve e ongažovanje nema kih vojnih snaga, a, s druge strane, o ekivao je da e razvijanjem Jugoslavije i podelom njene teritorije me u satelite potpuno skinuti sa spiska problema postojanje te države i angažovati satelite u sprovo enju kontrole nad njenom podeljenom, raskomadanom teritorijom.

Mada iz svih dokumenata u kojima su zabeležene ili sadržane odluke nema kih državnih i vojnih rukovodilaca, koje se odnose na pripremani pothvat protiv Jugoslavije¹⁾ jasno

¹⁾ U svima vojnim dokumentima tih dana, u kojima je razra ivano Hitler-ovo osnovno nare enje naglašava se saradnia sa italijanskom i ma arskom, a delom i bugarskom vojskom. Isto tako se u njima jasno razaznaje i tendencija da se, na ruševinama Jugoslavije, stvori hrvatska država pod upravom separatista, kao novi osovinski satelit. Tako, naprimer, u predlogu generala Jodl-a o uskla ivanju nema kih i italijanskih operacija protiv Jugoslavije od 28 marta 1941 godine isti e se da je, radi unutrašnjopoliti kog razbijanja jugoslovenske državne teritorije, naro ito poželjno da se „u svakome pogledu iza e ususret hrvatskim težnjama za nezavisnoš u i da se sa Hrvatima postupa kao sa prijateljima Osovine“.

proizilazi da se predviđalo komadanje jugoslovenske države i stvaranje satelitske ustaške države, ipak je vojska u razradi osnovnih odluka bila brža od politike. Dok su OKW i OKH razrađivali planove za napad i svoje pripreme zasnivali na podjeli jugoslovenske teritorije, diplomatija Trećeg Reicha nije u tome pogledu još bila stigla do jasnih rešenja. To se, između ostalog, vidi i iz direktiva koje je šef OKW-a, feldmaršal Keitel, izdao u pogledu propagande prema Jugoslaviji. Prema tim direktivama, konačno se i potpune smernice za politiku propagandu protiv Jugoslavije »zasada još ne mogu izdati«.

Ipak, na elno je u direktivama istaknuto da se protivnikom Nemačke smatra isključivo »srpska vlada« koja je »započela borbu protiv Nemačke«. Dalje, tu se navodi da ne-Srbima, naročito Hrvatima i Makedoncima, treba naglašavati da »nemačka vojska ne dolazi Hrvatima, Bosancima i Makedoncima kao neprijatelj«. Ukazivanjem na to da su »Srbi nesrpskim narodnim grupama ... uvek nametali bezobzirnu diktaturu«, u direktivama se ističe da treba istupati s parolom kako nemačka vojska želi da zaštiti nesrpske narodne grupe u Jugoslaviji pred srpskim šovinistima, da ih ovi ne bi beskorisno poslali u rat i na klanicu za britanske interese. Keitel ipak naglašava da »nemačka vojska, ukoliko bi »pod uticajem britansko-srpske propagande« i ne-Srbi u Jugoslaviji pružali otpor nemačkim vojsci, biti prinuđena da taj otpor skrši, pa gde god se on pružao i ko god ga pružao.

Iz drugih dokumenata potvrđuje se ono što proizilazi iz Keitel-ovih propagandnih direktiva: da Treći Reich, u danima kada je odlučio da napadne i uništi Jugoslaviju i kada su se vojne pripreme nalazile u punom jeku, nije imao jasne poglede o tome kako bi trebalo da ta podjela Jugoslavije izgleda, kakva bi trebalo da bude politička solucija koja bi pratila vojnu akciju.

Mada je već u vojnim direktivama izdatim neposredno posle 27. marta bilo predviđeno da Italija uputi »što je moguće najveću snagu« prema liniji Split—Jajce, a i da se angažuje prema Debru i Struzi, ipak konačno razgraničenje prema budućoj italijanskoj sferi u Jugoslaviji nije odmah izvršeno. Italijani su se borili da najveći deo jugoslovenske teritorije pripadne njima, da se prizna kao njihova uticajna sfera. Nastojanje raznih nemačkih ustanova i krugova koji su se ruko-

vodili isto nema kim intresima išlo je, me utim, u raskorak sa ovim italijanskim aspiracijama. Tu je bilo posredi i pitanje predvi ene hrvatske države, za koju je Mussolini ve imao spremnu soluciju sa d-rom Paveli em.

Spoljnopoliti ki ured NSDAP i RSHA preko svojih ekspozicija, i Ministarstvo spoljnih poslova preko Veessenmayer-a — a donekle i organi RSHA — inili su u Zagrebu razne pokušaje da planiranu hrvatsku državu od samoga početka zadrže pod nema kom kontrolom. U tome su u neku ruku i uspeli, mada zvani no Tre i Reich, u uveravanjima koja je davao Italiji, nije isticao drugo do da Hrvatsku smatra domenom italijanskog uticaja i političke nadležnosti Rima. Uspeh koji je u tome pogledu postignut ide na račun nemačke obavestajne službe. Veessenmayer, njen istaknuti predstavnik, uspeo je da se nametne svojim uticajem prilikom stvaranja i proglašenja NDH 10 aprila. Ekspozicije drugih nemačkih obavestajnih linija isto su tako u tome pogledu odigrali određenu ulogu.

Odluka o konačnoj podeli i komadanju Jugoslavije me u razne interesne na njenu teritoriju i o razgraničenju među njima donesena je u Berlinu 12 aprila. Prema toj Hitler-ovoj odluci, delovi Slovenije pripojeni su neposredno susednim provincijama Reich-a, i to Štajerskoj i Koruškoj. OKH je dobio nalog da te oblasti preda nadležnim nemačkim Gauleiterima i da vojna situacija dopusti. Pored toga, Nemačka zadržava za sebe Banat, kao teritoriju koja je »privremeno pod nemačkom zaštitom«, a isto tako severnu i staru Srbiju. Na tim teritorijama predviđena je nemačka vojna uprava pod nadležnošću OKH.

Predele koje drže Italijani, nalaže dalje odluka od 12 aprila, nemačka vojska predati italijanskoj upravi, a prema bližim uputstvima Ministarstva spoljnih poslova. Međimurje i Bačka OKH predati Mađarskoj. Oblasti nastanjene Makedoncima (navedena odluka zove Makedonce »bugarskim Makedoncima«) dodeljuju se Bugarskoj, na osnovu »narodnosne granice«. Ta ni tokom te granice utvrdi OKH prema vojnostrategiskim momentima. Bosna i Crna Gora prepuštaju se Italiji u »političkom obliku«, pri čemu se može uzeti u razmatranje i uspostavljanje nezavisne Crne Gore. Naposletku, odlučuje se da Hrvatska ima postati »nezavisnom državom u okviru narodnosnih granica«. Granice će odrediti OKW u spo-

razumu sa Ministarstvom spoljnih poslova, ministrom unutrašnjih poslova i Goering-om kao Opunomoćenikom za četvorogodišnji plan.

Vrlo je karakteristično da je Hitler odredio da predlog o granicama »zaštitnog područja južno od Dunava« — kako smernice nazivaju u Srbiju — ima da izradi »Wehrmachts-ruestungsamt« (vojnoprivredno odeljenje) OKW-a. Razlozi za tu neobičnu odredbu izneseni su u samoj odluci od 12 aprila, u kojoj se konstatuje da taj kraj obuhvata područje bogato bakrom i krajeve bogate ugljem. Prema tome, Nemačka je zadržala u Srbiju pod svojom okupacijom i zbog ekonomskih interesa, koji su, nesumnjivo, igrali značajnu ulogu prilikom donošenja odluke o zadržavanju Nemačke uprave u Srbiji, pored činjenice da je Treći Reich želeo da držanjem Srbije pod svojom kontrolom osigura i značajni strateški centar na važnim saobraćajnim linijama i korovima u središtu jugoistočne Evrope.

Takva podela jugoslovenske teritorije imala je, sa gledišta Trećeg Reich-a, neobične posledice. Kasnije je isticano u nekim nemačkim krugovima da se pri odluci o podeli Jugoslavije, nije vodilo dovoljno računa o nemačkim strateškim i političkim interesima u tome prostoru. To se objašnjavalo time da je Hitler bio, zaokupljen svojom osnovnom idejom o ratu protiv SSSR-a, za koji je vezao celo svoje planiranje o budućem razvoju nacije kada Reich-a. Upružujući pogled u ogromne mogućnosti za politički i ekonomski razvoj Nemačke — a one su bile vezane za pobjedu nad SSSR-om — i za prisvajanje ogromnih i ekonomski izvanredno bogatih oblasti ove zemlje, Hitler je pitanje Jugoslavije tretirao kao problem koji treba što pre skinuti sa dnevnog reda kako bi se mogao posvetiti onome što je smatrao najsigurnijim obezbeđenjem »hiljadugodišnje« prevlasti Nemačke kod Reich-a u Evropi i na zapadnoj hemisferi.

Po mišljenju mnogih nemačkih krugova trebalo je po svaku cenu sprečiti da se centralna saobraćajna linija Balkana: Beograd—Niš—Skoplje—Solun, dakle, geopolitički — ma Balkanskog Poluostrva, ne preseče poprečnim granicama koje bi mogle predstavljati prepreku nemačkoj penetraciji prema Jadranskom Moru. Što manje granica između u Reich-a i Jadranskog Mora, to jednostavnija penetracija u tome pravcu, bilo ekonomska i politička, bilo vojna! Dvadeset petog marta

1941 godine Tre i Reich je mislio da je ostvario taj cilj. Od granice Reich-a do pred Solun proteže se jedna država. Ova će dobiti još i Solun i u isto vreme biti potpuno vezana za Reich, postaje njegovim satelitom na Jugoistoku, njegovim mostom do Jegejskog Mora, prema Sredozemlju, prema Bliskom Istoku.

Kada je udar od 27. marta pokvario te planove i Hitler doneo odluku o bezobzirnom komadanju države koja mu se suprotstavila, između Reich-a i Jegejskog Mora ispretilo se — prilikom određivanja novih granica — ništa manje od pola tuceta novih granica njih linija. To se, istina, moglo tumačiti i Hitler-ovim uverenjem da će posle rata Nemačka biti neograničeni gospodar Evrope i da zbog toga trenutno nije potrebno voditi računa o tako beznačajnim stvarima kao što su balkanske granice¹⁾.

Zanimljivo je da je čak u samome taboru funkcionera Tre i Reich-a bilo ljudi koji su imali ozbiljne primedbe na podelu Jugoslavije i rešenja problema nemačkih interesa u jugoslovenskom prostoru. Među njima nije bilo samo ljudi koji su pripadali nekim privrednim i političkim krugovima već i izvesnih ekspozitara nemačke obavestajne službe. To ne znači, naravno, da je ma ko javno kritikovao odluku o po-

*) Kako je taj postupak delovao na one Nemce koji su poznavali evropske i balkanske prilike i bili svesni političkih implikacija koje se za Nemačku moraju pojaviti iz ovakvog tretiranja jedne pobedjene države, vidi se iz dnevnika nekadašnjeg nemačkog poslanika u Beogradu Ullrich-a von Hassell-a. Razgovaraju i sa generalom Glaise-om von Horstenau-om, von Hassell — koji se posle svoga penzionisanja vrlo živo zanimao za pitanja jugoistočne Evrope — saznao je za pojedinosti koje je Glaise-ov u tim danima (april—maj 1941. godine) ispričao lično Hitleru. U svoj dnevnik Hassell je 5. maja 1941. godine uneo primedbu da ga je uhvatila jeza zbog tih razgovora. Pod krilaticom neke izgradnje Evrope prema novim načelima istinskoga reda i pravde, — veli Hassell — Berlin na Jugoistoku nastoji da izazove pravi haos. Italijanima je dao sve što traže, a Srbe je potpuno ponižio, Hrvatima je naredio da se slože sa svojim neprijateljima Italijanima, nastojao da se uskrsne Crna Gora, da se italijanska Albanija jako proširi, da Bugarska dobije sanstefanske granice, a Grčka status italijanske provincije. „A mi smo“, zaključuje Hassell ovu zabeležku, „dvadeset i pet godina vikali protiv nepravde i nerazumnosti mirovnoga ugovora!“ (Tu Hassell misli na borbu Nemaca protiv odredaba Versajleskoga ugovora o miru, koju je naročito vodio Hitler sa svojom NSDAP.)

deli Jugoslavije ili izražavao ma kakvo javno nezadovoljstvo prema Hitler-ovim odlukama. Ali oni su se, u odre enim granicama, trudili da sprovedu neka svoja nastojanja i da vrše svoj uticaj u okupiranoj Jugoslaviji.

b) Razmimoilaženja i suprotnosti

Podeli Jugoslavije prethodila su raspravljanja i razmimoilaženja u mišljenjima, za koje je Hitler-ova odluka od 12 aprila pretstavljala samo delimi nu prepreku u daljim produbijavanju tih suprotnosti.

Ne treba smetnuti s uma da je i posle 27 marta 1941 godine u Nema koj bilo mišljenja prema kojima je Jugoslaviju trebalo okupirati kao celinu, ne kidaju i njeno telo. Ali dok je pre 27 marta glavni nosilac zamisli o održanju jugoslovenske celokupnosti bilo Ministarstvo spoljnih poslova, dotle je posle toga Ribbentrop — nastoje i uvek da ide ta no po liniji koju je smatrao da najviše odgovara Hitler-ovom mišljenju — napustio tu koncepciju i, štaviše, postao njenim protivnikom. Doga aji od 27 marta ozbiljno su ugrozili Ribbentrop-ov autoritet. Da bi se rehabilitovao, Ribbentrop je, prvo, prešao na stranu onih lanova Hitler-ove okoline koji su tražili najodlu nije mere, naro ito protiv Srba, i, drugo, gr evito je nastojao da se ponovo uplete u politiziranje oko Jugoslavije, da ponovo uhvati dodir sa doga ajima koji su mu izmakli iz ruku. U tom drugom nastojanju je i uspeo, zahvaljuju i Veesenmayer-u, koji je svoju misiju u Zagrebu, u vezi sa stvaranjem NDH, izvršio na potpuno zadovoljstvo svoga šefa.

Krugovi koji su zastupali ideju o okupaciji cele jugoslovenske teritorije, nalik, naprimer, na okupaciju Rumunije, bili su, u prvome redu, razni privredni interesenti i pretstavnici najviših privrednih ustanova Reich-a. Oni su se, s pravom, pribojavali da bi Jugoslavija, koja je do matra 1941 godine bila važni snabdeva Nema ke u agrarnim proizvodima i nekim industriskim sirovinama, mogla posle podele njene teritorije da postane pasivnom u trgova koj razmeni. Ti su krugovi uvi ali, polaze i od poznavanja stvarnih prilika u Jugoslaviji i njene privredne strukture, kao i jugoslovensko-nema kih trgovinskih odnosa, da je Jugoslavija kao celina uskla ena privredna oblast koja može dati važnih viškova za izvoz.

Trgovinska politika Tre eg Reich-a, potpomognuta odgovaraju im pritiskom i političkim merama, bila je obezbedila Nema koja sve ono što joj je Jugoslavija privredno mogla dati. Pocepana i podeljena, Jugoslavija više ne bi bila u stanju da pruža Nema koja ona ekonomska preimustva koja su od nje na inila značajna imala u Nema koja spoljnoj trgovini u dotadašnjem ratnom periodu. Pre svega, argumentisali su ti krugovi, razne zemlje kojima bi pripali pojedini delovi jugoslovenske teritorije nesumnjivo bi u prvome redu pokrivale svoje potrebe i nastojale da eksploatišu za sebe prirodna bogatstva delova koji su njima pripojeni. A zatim, svaki pojedini deo Jugoslavije za sebe nije mogao, u ekonomskoj računici, da pruži one viškove koje je mogao davati dok je bio u harmoničnom sklopu sa ostalim delovima zajedničke države.

Tu je bio razlog što je, onaj deo Goering-ove okoline koji se bavio sprovođenjem odgovoraju ih ekonomskih nadležnosti bio izrazito za o uvanje jugoslovenske teritorijalne celine, ili bar za o uvanje njenog jedinstvenog ekonomskog područja, pa i ako bi se teritorijalni suverenitet nad nekim delovima Jugoslavije dodelio raznim državama. Međutim, nastojanja tih krugova slabo su se ulazila, a i da su bila glasnija, ne bi mogla uticati na razbesnelog Hitler-a, koji je zbivanja od 27. marta shvatio i kao ličnu uvredu, kao napad na njegov lični prestiž.

Ako je praktički bilo nemoguće da privredni interesi iz Goering-ovog privrednog štaba svoje shvatanje otvoreno suprostave u injenoj podeli jugoslovenske teritorije i povučenim granicama, oni su imali mogućnosti da te odluke, makar delimično i privremeno, zaobiđu. Tako je, naprimer, Franz Neuhäuser, koga je Goering odredio za svoga opunomoćenika za privredna pitanja okupirane srpske teritorije, u drugoj polovini aprila 1941. godine organizovao u Zemunu nadležstvo pod nazivom »Generalni opunomoćenik za privredu u Jugoslaviji«. Mada je taj naziv uskoro morao da promeni, ograničivši ga na Srbiju, ipak se Neuhäuser sa svojim štabom zadržao u Zemunu, gradu koji je pripadao NDH. Prošlo je više od godine i po dana dok, najposle nije Neuhäuser morao popustiti pritisku drugih nemačkih organa i preći sa svojim nadležstvom u Beograd.

U pogledu stvaranja NDH i zauzimanja pozicija u njoj došla je do izražaja i dvostruka politika Nemačke prema nje-

deli Jugoslavije ili izražavao ma kakvo javno nezadovoljstvo prema Hitler-ovim odlukama. Ali oni su se, u odre enim granicama, trudili da sprovedu neka svoja nastojanja i da vrše svoj uticaj u okupiranoj Jugoslaviji.

b) Razmimoilažeijja i suprotnosti

Podeli Jugoslavije prethodila su raspravljanja i razmimoilaženja u mišljenjima, za koje je Hitler-ova odluka od 12 aprila pretstavljala samo delimi nu prepreku u daljim produbljanju tih suprotnosti.

Ne treba smetnuti s uma da je i posle 27 marta 1941 godine u Nema koj bilo mišljenja prema kojima je Jugoslaviju trebalo okupirati kao celinu, ne kidaju i njeno telo. Ali dok je pre 27 marta glavni nosilac zamisli o održanju jugoslovenske celokupnosti bilo Ministarstvo spoljnih poslova, dotle je posle toga Ribbentrop — nastoje i uvek da ide ta no po liniji koju je smatrao da najviše odgovara Hitler-ovom mišljenju — napustio tu koncepciju i, štaviše, postao njenim protivnikom. Doga aji od 27 marta ozbiljno su ugrozili Ribbentrop-ov autoritet. Da bi se rehabilitovao, Ribbentrop je, prvo, prešao na stranu onih lanova Hitler-ove okoline koji su tražili najodlu nije mere, naro ito protiv Srba, i, drugo, gr evito je nastojao da se ponovo uplete u politiziranje oko Jugoslavije, da ponovo uhvati dodir sa doga ajima koji su mu izmakli iz ruku. U tom drugom nastojanju je i uspeo, zahvaljuju i Veesenmayer-u, koji je svoju misiju u Zagrebu, u vezi sa stvaranjem NDH, izvršio na potpuno zadovoljstvo svoga šefa.

Krugovi koji su zastupali ideju o okupaciji cele jugoslovenske teritorije, nalik, naprimer, na okupaciju Rumunije, bili su, u prvome redu, razni privredni interesenti i pretstavnici najviših privrednih ustanova Reich-a. Oni su se, s pravom, pribojavali da bi Jugoslavija, koja je do matra 1941 godine bila važni snabdeva Nema ke u agrarnim proizvodima i nekim industriskim sirovinama, mogla posle podele njene teritorije da postane pasivnom u trgova koj razmeni. Ti su krugovi uvi ali, polaze i od poznavanja stvarnih prilika u Jugoslaviji i njene privredne strukture, kao i jugoslovensko-nemskih trgovinskih odnosa, da je Jugoslavija kao celina uskla ena privredna oblast koja može dati važnih viškova za izvoz.

Trgovinska politika Trećeg Reich-a, potpomognuta odgovarajućim pritiskom i političkim merama, bila je obezbedila Nemačku koja sve ono što joj je Jugoslavija privredno mogla dati. Pocepana i podeljena, Jugoslavija više ne bi bila u stanju da pruži Nemačkoj ona ekonomska preimущества koja su od nje na inila značajnija nego u Nemačkoj spoljnoj trgovini u dotadašnjem ratnom periodu. Pre svega, argumentisali su ti krugovi, razne zemlje kojima bi pripali pojedini delovi jugoslovenske teritorije nesumnjivo bi u prvome redu pokrivale svoje potrebe i nastojale da eksploatišu za sebe prirodna bogatstva delova koji su njima pripojeni. A zatim, svaki pojedini deo Jugoslavije za sebe nije mogao, u ekonomskoj ranjivosti, da pruži one viškove koje je mogao davati dok je bio u harmoničnom sklopu sa ostalim delovima zajedničke države.

Tu je bio razlog što je, onaj deo Goering-ove okoline koji se bavio sprovođenjem odgovorajućih ekonomskih nadležnosti bio izrazito za o uvanje jugoslovenske teritorijalne celine, ili bar za o uvanje njenog jedinstvenog ekonomskog područja, pa i ako bi se teritorijalni suverenitet nad nekim delovima Jugoslavije dodelio raznim državama. Međutim, nastojanja tih krugova slabo su se odvijala, a i da su bila glasnija, ne bi mogla uticati na razbesnelog Hitler-a, koji je zbivanja od 27. marta shvatio i kao ličnu uvredu, kao napad na njegov lični prestiž.

Ako je praktički bilo nemoguće da privredni interesi iz Goering-ovog privrednog štaba svoje shvatanje otvoreno suprostave u injenoj podeli jugoslovenske teritorije i povučenim granicama, oni su imali mogućnosti da te odluke, makar delimično i privremeno, zaobiđu. Tako je, naprimer, Franz Neuhäuser, koga je Goering odredio za svoga opunomoćenika za privredna pitanja okupirane srpske teritorije, u drugoj polovini aprila 1941. godine organizovao u Zemunu nadležstvo pod nazivom »Generalni opunomoćenik za privredu u Jugoslaviji«. Mada je taj naziv uskoro morao da promeni, ograničivši ga na Srbiju, ipak se Neuhäuser sa svojim štabom zadržao u Zemunu, gradu koji je pripadao NDH. Prošlo je više od godine i po dana dok, najposle nije Neuhäuser morao popustiti pritisku drugih nemačkih organa i preći sa svojim nadležstvom u Beograd.

U pogledu stvaranja NDH i zauzimanja pozicija u njoj došla je do izražaja i dvostruka politika Nemačke prema nje-

nom savezniku Italiji. Iako je zvani no von Ribbentrop — isto kao i Hitler — uveravao Italijane da Tre i Reich smatra zemljom koja u celini ulazi u interesnu sferu Mussolinijeve Italije, u isto vreme je predstavnik Ministarstva spoljnih poslova Reich-a u Zagrebu, tamošnji nema ki poslanik Siegfried Kasche, u praksi nastojao da NDH što više podvrgne nema kom uticaju. I sam Hitler je Kasche-u naredio u aprilu 1941 godine da što pre krene u Zagreb, tako da tamo stigne prvi od stranih diplomatskih predstavnika — dakle, i pre italijanskog poslanika.

U kasnijem izlaganju, naro ito u knjizi koja se odnosi na nema ku obaveštajnu službu u NDH, bi e više govora o raznim mišljenjima koja su pojedini nema ki uticajni krugovi imali o politici Nema ke prema novostvorenoj ustaškoj državi. Me utim, ve ovde treba napomenuti da je general Glaise von Horstenau, kao predstavnik Wehrmacht-a, imao u pogledu NDH mišljenje koje se nije slagalo sa mišljenjem nema kog Ministarstva spoljnih poslova, a da su se, isto tako, i predstavnici RSHA u NDH prakti ki držali gledišta koja su donekle išla u raskorak sa službenom Ribbentrop-ovom politikom, koja je potpuno podržavala Paveli a i njegovu vladavinsku ustašku garnituru. Re je ustvari o dvema linijama jedne iste politike koja je težila potpunoj kontroli nad NDH, ali su se razlike javljale naro ito po pitanju da li treba bez rezerve podržavati samo ustaše ili je za Tre i Reich korisnije oslanjati se i na druge gra anske kolaboracionisti ke grupe.

Razli na shvatanja i suprotnosti me u pojedinim nema kim funkcionerima, ustanovama i linijama nisu bila ograničena samo na NDH. I u drugim okupiranim oblastima dolazilo je do takvih i sli nih razmimoilaženja, koja su iskrsavala prilikom konkretnog sprovođenja politike okupatora, prilikom donošenja prakti kih mera.

U Srbiji, kao okupiranoj teritoriji na kojoj se nije moralo obazirati na formalnu nezavisnost kao u slu aju NDH, suprotnosti me u pojedinim inicima okupacije su se ispoljavale mnogo jasnije. Tu je bila uo lživija i surevnjivost izme u Abwehr-a i RSHA. I dok razmimoilaženja raznih visokih ustanova i funkcionera u granicama Reich-a nisu bila tako vidljiva i ispoljavala su se u intrigama i u konkurenciji, na okupiranoj teritoriji me usobna borba i suprotnosti izme u

njihovih eksponata lomila se o glave samih građana, tamo je raun ovih zavada plaalo podjarmljeno stanovništvo.

Na Kosmetu je, naprimer, jedan nemački general mogao da proklamuje autonomiju albanskog življa, pa da namigne i na njegovu samodržavnost, a drugi nemački funkcioner da hapsi one koji su postupali po toj proklamaciji. U Zagrebu je jedan nemački predstavnik mogao da radi protiv isključive vladavine radikalne ustaške garniture u NDH, a drugi da upne svim sredstvima u pravcu što jačeg uvršenja te iste garniture. U Bosni je jedan etnički vođa pod zaštitom nemačkih vlasti i sa njihovim oružjem vodio svoj privatni rat protiv trupa NDH, pri kojima su se nalazili nemački oficiri za vezu i koje su isto tako bile snabdevene nemačkim oružjem. U jednome srezu su, pod okriljem jednog nemačkog funkcionera, etnicima poveravane funkcije legalnih nemačkih saveznika, a u susednome je drugi nemački funkcioner streljao pripadnike te iste etničke grupe.

Karakterističan primer za situaciju na jugoslovenskoj teritoriji, koji je naročito, i zbog svojih obaveštajnih implikacija, veoma zamamljiv, jeste različan odnos dva visoka nemačka diplomatska predstavnika prema NDH. Predstavnik Ministarstva spoljnih poslova Reich-a u okupiranoj Srbiji, ing. Neubacher, bio je odlučan protivnik politike koju je vodio i zastupao predstavnik toga istoga ministarstva u Zagrebu, Kasche. Izmeu ove dvojice eksponata iste nemačke ustanove vođena je gotovo dve godine uporna borba, pri čemu nije mogao ni Neubacher da nametne svoje gledište nemačkoj politici prema NDH, niti Kasche da onemogu i Neubacher-ovo politiziranje koje je zalazilo i na teritorije koje su bile u sastavu Pavelićeve države.

Hitler je doneo na elnu odluku o podeli jugoslovenske teritorije 12 aprila. Nekoliko dana kasnije završen je i rat sa Jugoslavijom. Time je uglavnom završeno i tadašnje Hitler-ovo lično interesovanje za problem Jugoslavije. Pred njim je stajalo sprovođenje vlastite zamisli o ratu sa SSSR-om, koje je potpuno zaokupilo njegovu pažnju. Kasnije, u godinama 1941 do 1945, problemi Jugoslavije izazivali bi Hitler-ovu pažnju u svome isto vojno-strategiskom vidu. A to je bivalo onda kada bi razvoj vojnih zbivanja »u jugoslovenskom prostoru« uzimao takve razmere, da bi zahtevao određene mere

nema kog vrhovnog rukovodstva¹⁾). Otuda je, zbog nedostajanja »Fuehrer-ovih« jasnih direktiva, dolazilo do razli nog prilaženja pojedinim pitanjima, do razmimoilaženja me u me-roaavnim nema kim faktorima, koji su, istina, imali isti opšti cilj, ali razli ne poglede na pitanje izbora puta kojim treba taj cilj ostvariti.

Na taj na in je bila data mogu nost drugim licima, na nižem hijerarhiskom stepenu, da ispolje sopstvena gledišta u pogledu tretiranja problema koji su nikli iz situacije na okupiranoj i raskomadanoj jugoslovenskoj teritoriji. To ispoljavanje oblikovano je prakti ko-politi kim merama koje su ti faktori sprovodili u okviru svoje nadležnosti. esto su te mere dolazile me usobno u sukob ili bar u nesklad. Konkretno se, u okviru i u granicama generalne linije koju je postavio Hitler, trenutna politika vrlo esto uobli avala na osnovu trenutnih odnosa snaga me u tim pojedinim zainteresovanim faktorima, na osnovu trenutne ravnoteže me u njima koju bi uspostavili u izvesnim odre enim problemima.

Zato je napred opisano nejasno stanje, puno iznenadnih obrta i protivre nosti, i moglo da vlada za sve vreme rata i okupacije na jugoslovenskoj teritoriji. Zato je i bilo mogu no održavanje raznih politi kih konstrukcija, formula i rešenja na toj teritoriji, koje nisu bile uvek na liniji stvarnih interesa Tre eg Reich-a, ali su odgovarale politi kim shvatanjima jednog ili drugoga nema koga faktora.

Takva je situacija omogu avala sve one pojave podzemnog, pa ak i javnog, neprekidnog sukobljavanja pojedinih nema kih ustanova na okupiranoj teritoriji Srbije, ili u NDH, na Kosovu, u Banatu itd. To je upravo davalo nema koj politici na raskomadanoj jugoslovenskoj teritoriji onu krivudavu liniju punu iznenadnih obrta i estih protivre nosti. A sve je to, sa svojim posledicama, u još ve oj meri otežavalo stanje porobljenih naroda na teritoriji o ijoj se sudbini rešavalo na takav na in.

¹⁾ Hitler se bio, naro ito posle 1941 godine, pretvorio gotovo isklju ivo u vojnog stratega. Osetivši da je sudbina njegove državne tvorevine, njegove Partije i njegove li nosti nerazrešljivo povezana sa ishodom rata koji je bio zapo eo sa tako megalomanskim ciljevima, Hitler je svoju energiju i svoju pažnju posvetio isklju ivo strategiskim, pa ak i takti kim pitanjima toga rata.

Turner, šef upravnoga štaba u okupiranoj Srbiji, nazvao je to stanje »organizovanom dezorganizacijom«. Ono je bilo prirodna posledica samoga sistema vladavine u Tre em Reich-u, »autoritarne anarhije« — kako su je neki nazivali, u kojoj su se pojedini faktori raznih sektora javnog i politi kog ekonomskog i vojnog života Tre eg Reich-a me usobno takmi ili oko uticaja i vlasti, oko Hitler-ove milosti. Ovaj »organi zovani haos« bio je u odnosu na pokorenu Jugoslaviju i na njeno stanovništvo, ijim se životima i sudbinama upravljalo i igralo na takav na in, utoliko teži što se tu svaka grana administrativnog, policiskog i vojnog aparata Tre eg Reich-a mogla slobodno izživljavati, bez ikakvih obzira prema objektu na kome ona to iní, u potpunoj, temeljnoj bezobzirnosti i brutalnosti.

Da bi se mogla razumeti ta, u sebi protivre na i konfu zna situacija koja je vladala u periodu okupacije na teritoriji Jugoslavije, treba imati stalno pred o ima injenice koje su napred ukratko i u najopštijim crtama dodirnete.

Prirodno je što su i organi obaveštajne službe, u takvoj situaciji, imali obilje mogu nosti da se i sami bave politizira njem, da i sami sprovode svoje politi ke koncepcije i da tak mi arski u estvuju u itavoj ovoj igri snaga. To je nema koj obaveštajnoj službi dalo specijalni karakter i uvuklo njene organe na polje rada koje, ustvari, nije bilo ni njena speci jalnost, ni njena nadležnost.

2) Faktori unutrašnjeg raspadanja

a) *Rasplamsavanje šovinizma i buržoaskih separatisti kih aspiracija*

Da bi se upotpunila slika politi kih uslova i okvira u kojima se razvijala i u kojima je delovala nema ka obave štajna služba u Jugoslaviji u periodu 1941—1945 godine, po trebno je osvrnuti se i na one inioce koji su nikli u samoj zemlji i u velikoj meri uobli avali sliku i karakter terena na kome je radio nema ki obaveštajni aparat. Ako nema ku po litiku i njene komponente smatramo spoljnim iniocima, onda treba reagovanje politi kih snaga u samoj Jugoslaviji sma trati odgovaraju im unutrašnjim iniocima, a oba ova ini-

oca zajedno daju celinu i opredenjuju pomenute uslove i okvire.

Iako su za celo vreme postojanja Kraljevine Jugoslavije upravljale zemljom, buržoaske stranke nisu vodile računa o narodnim i državnim interesima. One su se brinule pre svega za svoje uske, klasne i stranačke interese i zbog toga su, nemajući i podršku naroda, morale silom da se održavaju na vlasti. I dok je grabežljiva buržoazija sprovodila bezobzirnu eksploataciju radnih masa, zemlju su razdirali mnogi krupni problemi koji su vapili za rešenjima: nerešeno nacionalno pitanje, socijalna beda, privredna i kulturna zaostalost, niz unutrašnjih suprotnosti, polukolonijalni položaj zemlje u odnosu na strane sile itd. Koliko je bila slaba i nestabilna takva buržoaska državno-politička tvorevina najbolje je pokazao njen brzi slom i raspad u aprilu 1941 godine.

U periodu okupacije razne su se građanske političke partije uglavnom raspale i dezintegrirale. Ostale su male buržoaske klike, koje su se stavile na raspolaganje okupatoru, ili su računale da će ih vratiti na vlast pobeda zapadnih Saveznika. U trenutku kada je razbijenim buržoaskim klikama postalo jasno da NOP predstavlja za njih najveću opasnost i da probu ene narodne mase mogu i po nema kom slomu da im spreči povratak na stare vladavinske pozicije, razne su struje i grupe počele da se povezuju i ujedinjuju. Dokle god je izgledalo da postoji mogućnost da nema kakve pretrpe totalan poraz, čak i anglofilski nastrojani buržoaski elementi nisu izlazili iz oportunističke rezerve ili kolaboracije sa okupatorom. U trenutku kada je izgledalo da predstoji invazija britanskih snaga na Balkansko Poluostrvo, ti su se buržoaski elementi otvoreno pridružili pokretu Draže Mihailovića, gledajući u njemu glavnog eksponenta zapadnih Saveznika u samoj zemlji. A kada je, naposljetku, bilo jasno da će se završna borba u Jugoslaviji voditi između Narodnooslobodilačkog pokreta, s jedne, i svega što je predstavljalo stari društveni stroj, s druge strane, — sve su se struje buržoazije slile u jedinstven front, u jednu interesnu zajednicu. U kritičnim danima nemačkog sloma, velikosrpska buržoazija je verovala da će moći da se otkači od Nemačke i da se preko svoga emigrantskoga krila i pokreta DM prikači uz zapadne saveznike radi povratka na vlast. No Narodnooslobodilački pokret, sam narod koji je po zlu pamtiio buržoaski režim

RASPIRIVANJE VELIKOSRPSKOG ŠOVINIZMA

Razbijanje Jugoslavije raspalilo je snage buržoaskog separatizma i šovinizma. U Srbiji je predsednik kvislinške vlade, Milan Nedić (gore), propovedao obnovu Velike Srbije — naravno, pod okriljem Hitler-ovog Reich-a. (Levo stoji njegov saradnik Stevo Kluić, inače nemački obavestajni agent). U šumama je Draža Mihailović svojim etnicima govorio o kolektivnom kažnjavanju Hrvata. Na donjoj fotografiji: Mihailović sa svojim štabom (označen strelicom). Desno, u beloj košulji, označen crtom, Mladen Žujević, ideolog isključivog velikosrpstva)

i nije hteo povratak na staro, onemogu io je taj plan. U isto vreme kada i vlast okupatora, slomila se i vlast buržoazije.

Po okupaciji zemlje, jedna od najuo lživijih pojava u politici kom razvoju gra anskih snaga u svima delovima raskomadane Jugoslavije bila je neobuzdano rasplamsavanje separatizma i šovinizma.

U periodu okupacije u Srbiji, buržoazija je — sa svojim periferanim i malogra anskim elementima — uzdigla velikosrpski šovinizam na postolje osnovne politike platforme. Pod tom parolom okupljali su se kako oni koji su prisno i otvoreno sara ivali sa okupatorom tako i oni koji su tu saradnju sprovodili zakulisno a javno istupali kao protivnici okupatora. Kada se, pod okupacijom, uža Srbija našla odvojena od ostalih jugoslovenskih naroda i zemalja, velikosrpski šovinizam je napustio svoju »jugoslovensku« formu i razbuktao se otvoreno i isključivo u samosrpskom obliku. U tome pogledu bili saglasni svi faktori srpske gra anske politike okupacionog perioda. Oficiri koji su sa generalom Simovićem izveli udar od 27 marta 1941 godine isticali su, me u svojim ciljevima, iš enje vojske od nesrpskih elemenata. Srpski gra anski krugovi koji su javno sara ivali sa okupatorom — a ije su najistaknutije li nosti bile najpre Milan A imović , a zatim Milan Nedić i Dimitrije Ljotić — isto su tako proglasili program oživljavanja srpstva i velikosrpskog duha, tradicije »svetosavlja« itd. A sli no je i oficirska grupa oko Draže Mihailovića, zajedno sa nekolicinom političara koji su bili uz njega, odmah po elu da ispreda famu o izdajstvu ne-Srba kao uzroku brzog sloma stare jugoslovenske vojske, žele i da u tome na e opravdanja svojoj velikosrpskoj politici.

S druge strane, razbuktao se i velikohrvatski šovinizam, sa centrom u Zagrebu. Godinama potisnuta u podre eni položaj piema velikosrpskom gra anskom centru, hrvatska buržoazija po elu je da se afirmira u rukovodstvu stare Jugoslavije tek od leta 1939 godine, od tzv. »sporazuma« Cvetkovića — Maček. No i taj sporazum — koji je pretstavljao koaliciju hrvatskog sa srpskim buržoaskim centrom radi vladanja zemljom — nije zadovoljio želje i prohteve hrvatske buržoazije, niti je prihvaćen od hrvatskošovinističkih gra anskih i malogra anskih elemenata. Dovevši na vlast u NDH Pavelića, Nemačka je predala ovu satelitsku državu jednoj grupi koja je

sebi svesno bila dala karakter terorističke organizacije, koja je djelovala politički prvenstveno putem nasilja i putem iskorišćavanja straha pred nasiljem.

Ako je mržnja Hrvata prema nasilju i podvlaštenju, koje je dolazilo od srpskih buržoaskih vladajućih krugova, bila prouzrokovana ekscesima i celokupnom politikom velikosrpskog šovinizma u toku dve protekle decenije, reakcija hrvatskih građanskih i malograđanskih šovinističkih elemenata¹⁾ bila je 1941. godine, pod dejstvom ustaša dovedenih na vlast, krenula pravcem bezobzirnih policijskih mera i masovnog terora prema Srbima kao narodu. S obzirom na važnost koju i srpski i hrvatski šovinizam imaju kao elementi okvira i uslova u kojima se razvijao rad nemačke obaveštajne službe na srpskom i hrvatskom tlu, treba ista i činjenicu da je Pavelić sa ustašama svima sredstvima nastojao da sistematski uništi u hrvatskom narodu svaki trag jugoslovenske ideje, jer je postojanje osjećanja bratstva srpskog i hrvatskog naroda predstavljalo najveću pretnju ustaškoj vlasti. Tu je koren sistematskog plana fizičkog uništenja srpskog elementa. Njime je trebalo izmeštati hrvatskog i srpskog naroda iskopati jaz koji se za sva vremena onemogućiti među njima bilo kakav sporazum. Svesnim istrebljivanjem srpskog stanovništva, Pavelić je, isto tako, želeo da obezbedi za NDH sporne kra-

*) U Hrvatskoj nije bila nosilac separatizma i šovinizma samo relativno malobrojna ustaška grupa. I buržoasko vođstvo HSS, najveće hrvatske građanske stranke, stajalo je na tim pozicijama. Iz dodira koje su imali predstavnici nemačkih ustanova u NDH — prvenstveno obaveštajnih — sa predstavnicima vođstva HSS jasno izlazi da je ta stranka bila spremna da preuzme vlast u NDH, u naslonu na Tre i Reich. Prema uverenju do koga su došle nemačke obaveštajne ustanove na osnovu tih razgovora, politički cilj HSS nije bio ponovno stvaranje Jugoslavije posle rata, već održavanje odvojene hrvatske države. Staviše, februara 1943. godine izdao je predsednik HSS, dr Vlatko Maček, svojim najpoverljivijim saradnicima politička uputstva u kojima isti kaže da su oni i njegova stranka jedini legitimni predstavnici hrvatskoga naroda, da je hrvatska država uvek bila krajnji cilj nastojanja te stranke i da se taj cilj nikome za volju ne može napustiti. Samo snabdevena atributima — i to svima — jedne države, Hrvatska može, veli se u tim uputstvima, stupiti u evropsku zajednicu naroda! Izgleda da je dr Maček naročito lebdelo pred otkrivenim planom o ulasku odvojene hrvatske države, pod njegovim vođstvom, u neku katoličku ili podunavsku federaciju koja bi obuhvatila, sem Hrvatske, još i razne zemlje srednje Evrope, — ali ne i Srbiju.

MOBILIZACIJA USTAŠKOG PODZEMLJA

U Hrvatskoj je Ante Pavelić zaveo svoj teror mobilnišu i destruktivne i šovinističke snage. Preko ustaške organizacije organizovao je sistematsko utamanjivanje srpskoga življa. Levo: Pavelić na čelu jedne ustaške povorke; s njegove leve strane, u uniformi SA generala, nemački poslanik Kasche. Desno: grupa ustaša u maršu pred zagrebačkim univerzitetom

jeve sa mešovitim življem. A tu mu je mnogo pomogla etni ka aktivnost, koja je, baš u tim krajevima, uzela iste teroristi ke forme protiv hrvatskoga stanovništva pod velikosrpskim šovinisti kim parolama.

U ovakvom sukobu dvaju šovinizama nikle su na obe strane teorije po kojima je komunizam proizvod isključivo Srba odnosno Hrvata. Tim teorijama su i ustaštvo u NDH i nedi evci i etnici u Srbiji želeli da obezbede sebi, s jedne strane, potpunu potporu svih krugova svojih buržoazija, a da, s druge strane, pridobiju za radikalnu politiku istrebljivanja i svoje zaštitnike u Berlinu i Rimu. Nastojalo se da se, naročito u vreme kada se NOP već bio predstavio kao vojno snažan i politički svestan masovni narodni pokret, izvrši pred nema kim politički i vojnim faktorima identifikovanje Srba odnosno Hrvata sa komunistima i pristalicama NOP-a. Cilj ustaša je bio da se spre i saradnja nema kih vojnih faktora sa etni kim grupama, koja se sve više razvijala osobito u Bosni i Hercegovini, pri čemu su nema ki vojni i politički faktori nastojali da iskoriste etnike za borbu protiv NOP-a, a etnici da u istu svrhu iskoriste nema ku pomoć. Sa svoje strane, etnici i nedi evci su nastojali da što više oslabe nema ku podršku ustašama, kako bi lakše mogli ostvariti svoje ciljeve.

Ako su u Hrvatskoj, odnosno u NDH, rukovodstva najvažnijih političkih građanskih grupacija stajala na separatisti kim i šovinisti kim na elima, u Srbiji je isto tako kolaboracionisti ka garnitura nastojala da prikupi oko sebe podršku masa proklamovanjem srpskoga separatizma i šovinizma kao vrhovnog načela svoje politike. Sam Nedić je na svakom koraku isticao da Srbi treba s prezirom da odbace ime Jugoslavije i pomisao na nju. Pripadništvo Jugoslaviji je, po njemu, dovelo srpski narod do propasti. U njegovim govorima, u lancima koje bi napisao, u izjavama njegove vlade neprekidno se ponavljalo da je cilj njegove politike »spasavanje Srpstva«, da se on smatra »nosiocem srpske ideje«, da je Jugoslavija bila velika zabluda i prevara i da se ona nikada više ne sme vratiti jer bi to značilo propast Srpstva. Pravoslavni klerofašizam Dimitrija Ljotića, sa isticanjem Srpstva i »svetosavlja«, ležao je na istoj liniji.

Pored velikosrpskog i velikohrvatskog šovinizma, pojavio se i nastojao da se afirmira i crnogorski šovinizam, sa ten-

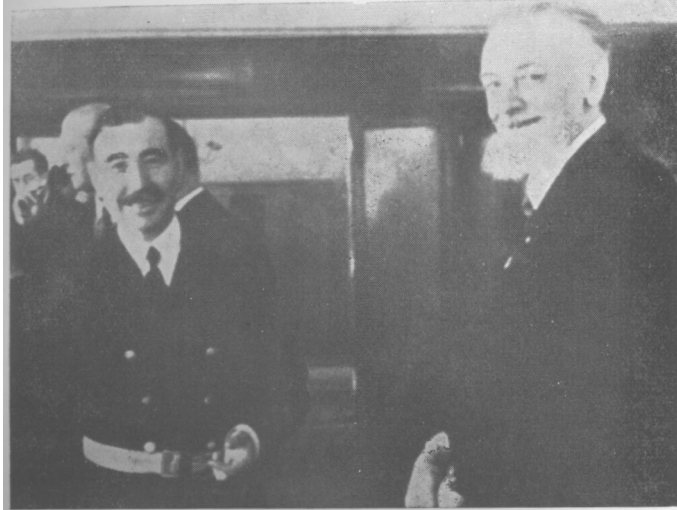
dencijom da uveri italijanske — kasnije nemačke — okupatore u potrebu stvaranja nezavisne crnogorske države, bez veze sa ostalim jugoslovenskim narodima. Najizrazitiji predstavnik toga separatizma i šovinizma bio je Sekula Drljević, bivši narodni poslanik i prisni prijatelj Anta Pavelića. Drljević je naročito nastojao da uveri nemačke faktore u to, kako »oslobodena« Crna Gora treba da postane samostalnom državom koja se ne naslanja na sile Osovine, a održavati dobre veze sa NDH. Drljević se, sa svojim prijateljima, bio stavio najpre na raspolaganje italijanskim okupacionim vlastima u Crnoj Gori. Kasnije, po italijanskoj kapitulaciji, gledao je da dobije zaštitu Nemaca, isti u i stalno u tome svoju zajedničku borbu sa hrvatskim građanskim separatistima protiv stare Jugoslavije.

Karakteristično je ovde, uostalom, da je Drljević tražio — i nalazio — podršku kod Pavelića, a da je njegov najbliži saradnik, Savi Marković — Štedimlija, zauzimao razne položaje u propagandnom aparatu NDH, a usto bio nemački agent.

Mada u Sloveniji uoči sloma 1941. godine nisu postojale stranke koje bi propovedale cepanje jugoslovenske državne celine, ipak su i tu, među građanskim elementima, cvetale separatističke tendencije i šovinizam. Treba se samo setiti ranije politike (program od 1933. godine) klerikalne Slovenske ljudske stranke koju je vodio dr. Anton Korošec. Ali kasnije, kada je srpska vladajuća buržoazija bila spremna da prizna toj stranci privilegisan položaj u Sloveniji i da joj tu ostavi određene ruke, Korošec je opet bio spreman da pomaže velikosrpski beogradski centralizam i ponovo je postao pobornikom održavanja režima koji je u zemlji vladao.

Međutim, raspad Jugoslavije 1941. godine vaskrsao je u punoj meri separatizam, izdignuvši ga na stepen programa jednog dela slovenskih građanskih političkih snaga. Poslednji ban Dravske banovine, koja je obuhvatala Sloveniju, dr. Marko Natlačen, poslao je izaslanike ususret Wehrmacht-u prema Mariboru pošto se postarao da jugoslovenska vojska na teritoriji Slovenije ne pruži nikakav otpor nemačkim trupama. Kada je saznao da je Slovenija podeljena i da će Ljubljana pripasti Italiji, on se stavio na raspolaganje italijanskim okupacionim vlastima, spreman da obrazuje kvi-

OŽIVLJAVANJE SLOVENACKOG SEPARATIZMA

I u Sloveniji se, pod zaštitom i uz potsticaj nema kog okupatora, rasplamsao u buržoaskim redovima reakcionarni separtarizam. Gore: predsednik kvislinške uprave u Ljubljani, bivši general Lav Rupnik (sa bradom), sa konzulom Paveliceve NDH, Salihom Balji em. Dole: Rupnik, ljubljanski biskup Rožman i SS-general Roesener na paradi nema kih i kvislinških jedinica

slinški režim. Do razmimoilaženja starih gra anskih stranaka sa Italijanima došlo je u »Ljubljanskoj pokrajini« tek kada su one uvidele da okupacioni režim želi, uistinu, da ih iskoristi, ali da ne misli da im ustupi ni deli stvarne vlasti. Ina e, ta se buržoazija spremno odrekla Jugoslavije i uputila je svoje najistaknutije pretstavnike u deputaciju na poklonjenje Mussolini-ju.

U dva dela Slovenije, od kojih je do 1943 godine jedan bio pod italijanskom, a drugi pod nema kom okupacijom, razvoj separatizma je išao posebnim putevima. U Gorenjskoj i u Štajerskoj nije moglo biti ni govora bilo o kakvom nacionalnom politi kom pokretu buržoazije. Ona je dobrim delom iseljena, a ukoliko to nije, izjašnjavala se za Nema ku, jer je u ovim krajevima koji su proglašeni sastavnim delom Reich-a, vršeno masovno ponem ivanje. Ipak, od 1943 godine, i tu su pravljeni izvesni planovi oko obrazovanja slovena ke privremene vlade na separatisti kim osnovama i u naslonu na zapadne sile. U »Ljubljanskoj pokrajini« politi ka težnja buržoazije išla je u pravcu postizanja neke autonomije u granicama Italije. U isto vreme, vide i da okupator nije voljan da joj izlazi ususret, ta buržoazija je tražila veze sa emigrantskim krugovima i sa zapadnim silama, mada je stavljala na raspolaganje svoju pomo i svoju snagu za borbu protiv NOP-a i okupatora. Tu je specijalnu ulogu odigrao kler, a sa njim klerikalni i ostali reakcionarni gra anski elementi.

Me utim, posle italijanske kapitulacije, 1943 godine, kada je u Ljubljani obrazovana kvislinška uprava sa bivšim generalom Rupnikom na elu, po inje rasplamsavanje slovena kog separatizma, u kome predvodi sveštenstvo sa klerikalnom i klerofašisti kom reakcijom. U ovim krugovima, koji su sara ivali sa okupatorom, više se nije govorilo o Jugoslaviji. Kada su ti gra anski elementi uvideli da se Nema ka nalazi pred neminovnim slomom, oni su zaigrali na kartu zapadnih Saveznika, nadaju i se da e njihovom pomo u posti i u isto vreme dva cilja: prvo, da e spre iti da NOP uspostavi u Sloveniji narodnu vlast, kao deo narodne vlasti u jedinstvenoj Jugoslaviji, i, drugo, da e oni biti vladaju a garnitura jedne Slovenije koja e, s vatikanskom podrškom i pomo u zapadnih sila, postati delom neke srednjoevropske katoli ke federacij; po vatikanskom planu, a kona no se odvojiti od onoga što je predstavljala Jugoslavija.

Navedene pojave separatizma i šovinizma su dobrodošle okupatoru za sprovođenje njegove politike. Sa svoje strane, i Nemci i Italijani su se trudili da separatisti koje teže i šovinisti koje isključivo i dalje izazivaju i što više potpiruju i podupiru. Za okupaciju i za vlast okupatora najozbiljniju pretnju je predstavljala ideja o jugoslovenskoj skupnosti, o bratstvu i jedinstvu jugoslovenskih naroda. Rasplamsavanje šovinizma i separatizma je, suzbijaju i tu ideju, u isto vreme skretalo pažnju masu sa važnih problema i upuivalo je u određeni pravac, koji je mogao biti koristan samo okupatoru.

Posledice rasplamsavanja šovinizma, koje su razne politike snage okupatora stalno podjarivale, bile su više nego katastrofalne. Dovoljno je potsetiti se na strahovita zverstva koja su ustaše počinile nad pravoslavnom stanovništvom u NDH, a isto tako na etničke akcije protiv bosanskih muslimana. Sve je to predstavljalo i veoma značajni element za rad nemačke obavestajne službe, koja je, baš po liniji rasplamsavanja šovinizma, sticala svoje saradnike. Ona je i sama aktivno učestvovala u uobližavanju celoga toga kompleksa.

Veštački rasplamsavanje i podjarivanje, separatistički šovinizam je, pored svog političkog značaja, obeležavao pojavu koja je u svima svojim raznim vidovima predstavljala vrlo važan faktor i za nemačku obavestajnu službu. Stoga je, pri posmatranju nemačke obavestajne delatnosti u Jugoslaviji za vreme okupacije, potrebno voditi računa i o njenim implikacijama.

b) Iredenta revizionističkih zemalja

Stara Jugoslavija imala je u svojim granicama i velike narodne manjine. Posebnu pažnju poklanjala je nemačkoj narodnosnoj grupi, zbog političkih odnosa sa Treim Reichom. Pored nje, velike su bile i mađarska i albanska manjina, a u Makedoniji je, međutim, u tamošnjim žiteljima, bila jaka tzv. bugarska propaganda.

U svojoj politici prema manjinama, buržoaska Jugoslavija nije učinila ništa da im privuče u konstruktivnu saradnju. Manjinske grupe — osim nemačke — su uživale vrlo malo manjinskih prava, što nije u skladu u državi koja nije prizna-

vala ni postojanje itavog jednog naroda — makedonskog. Nema ka manjina, naprotiv, uspela je da obezbedi, uz pomoć pritiska Trećeg Reich-a, neku vrstu posebnog, povlašćenog položaja u odnosu na ostale manjine. Ona se organizovala i ekonomski i politički, i u tome je bila čak toliko odmakla da je, uo i nema kog napada na Jugoslaviju, u pravom smislu postala državom u državi.

Preko jugoslovenskih granica vršen je na manjine snažan uticaj. I Mađarska i Albanija su smatrale da su prikrajene teritorijalnim statusom koji je bio uspostavljen mirovnim ugovorom posle Prvog svetskog rata. I jedan i drugi od ova dva suseda Jugoslavije nastojao je da podržava u masama svojih sunarodnika, jugoslovenskih državljana, duh iredente. To je bilo utoliko lakše što je politika stare Jugoslavije prema tim manjinama zaista bila takva da ih niukoliko nije mogla pridobiti za sebe.

To se stanje jasno ispoljilo i u držanju vlasti prema šiptarskoj manjini. Politika kolonizacije i nasilnog »nacionalizovanja« Kosova i ostalih teritorija naseljenih tom manjinom dovela je do nepremostive provalije mržnje izme u kolonista i šiptarskih starosedelaca. Na kulturnom i ekonomskom podizanju Šiptara nije se uopšte radilo, jer je vladajuća buržoazija sprovodila politiku držanja Šiptara u ekonomskoj zavisnosti i kulturnoj zaostalosti. Zbog takve politike, šiptarska manjina je, u trenutku raspada države 1941 godine, bila osiromašena, kulturno nerazvijena, gotovo bez sopstvene inteligencije. Kao takva ona je imala neznatan uticaj na stvaranje svoje sudbine, ali je zato bila nadahnuta neprijateljstvom prema staroj Jugoslaviji i nahuškana naročito protiv srpskih i crnogorskih kolonista koji su živeli pomešani sa Šiptarima.

Takvo je stanje donelo i odgovarajuće posledice — im su se — još pre kapitulacije jugoslovenske vojske — razlabavile stege vlasti i povukle vojne jedinice sa teritorija nastanjenih Šiptarima. Odmah je pošlo za rukom razaranje sa srpskim i crnogorskim življem, a iredenta, vešto pothranjivana preko albanske granice smišljenom akcijom tamošnjih italijanskih vlasti i italijanske obaveštajne službe, odmah je istakla program prisajedinjenja Kosova, Metohije i ostalih oblasti u kojima je bilo šiptarskoga življa albanskoj državi, koja se tada nalazila pod italijanskim protektoratom i italijanskom suverenom u.

Granice povuene na temelju Hitler-ove odluke od 12 aprila nisu ispunile očekivanja iredente. Na Kosmetu je povučena granica na liniju između Nemačke i italijanske sfere tako da je rudarski basen Trepča potpao pod nemačku upravu. Samim tim se i prilikom anektiranja Šiptara našao pod nadležnošću u Nemačkoj okupacionih vlasti u Srbiji. U tome delu Kosmeta uspostavljen je poseban režim. Stanje stvoreno u toj oblasti na temelju nemačkih odluka i razigranih snaga šiptarske iredente bilo je izvor stalnih trvenjaka u narodnosnim grupama. Nemačke okupacione vlasti, koje su to stanje održavale i potpirivanje sukoba, koristile su se njime u svojoj okupacionoj politici, pa i u svojoj obavestajnoj službi.

U Makedoniji, delom je već i deo dodeljen Bugarskoj — pri čemu su Makedonci proglašeni Bugarima — a manji Albaniji (dakle, italijanskoj sferi), razvila se borba između u velikoalbanaca i velikobugara. Oni prvi tražili su Skoplje, Kumanovo, Preševo, Bitolj i Ohrid. Ovi drugi zahtevali su da se granica bugarske okupacione teritorije proširi i preko cele zapadne Makedonije. Na liniji tih sukoba, koji su se izražavali u nizu terorističkih akata i nasilja, interesi i želje makedonskoga življa uopšte nisu došli do izražaja.

Uglavnom su Nemačka okupaciju albanski iredentisti i iredentisti koji elementi među u Šiptarima gotovo bez izuzetka pozdravili. Oni su se nadali da će im Nemačka pomoći u ostvarivanju planova velikoalbanske politike. Sem toga, ti su elementi gledali u Nemačku kao jednog osovinskog partnera, a u isto vreme i udaljenijeg, koji se ne može ni neposredno mešati u njihove unutrašnje stvari kao što je činila Italija.

Nemačka politika, sa svoje strane, išla je za tim da mobilise albanske reakcionarne, šovinističke i iredentističke elemente, naročito kasnije, kada se pred Nemačke okupacione vlasti postavilo pitanje borbe protiv NOP-a kao problem od životne važnosti. Ta politika se pogotovu posle italijanske kapitulacije trudila da tim putem pridobije Albance i nadoknadi političkim taktiziranjem vojnu slabost Nemačke u albanskom prostoru. Postoji u velikoalbanske težnje albanske buržoazije i šiptarske reakcije, Nemačke okupacione vlasti su neodređeno — ne obavezuju i se u punoj meri — stavljale u izgled iredenti ostvarenje »velike Albanije«. Tim putem su želele da aktiviraju šiptarski živalj za borbu koja bi išla u prilog Nemačkoj kao interesima, a i da ga odvrate od zapadnih

sila, sa kojima su albanski i šiptarski buržoaski krugovi nastojali da isto tako stvore političke veze. Ta je politika bila kako rezultat strahovanja Nemaca od iskrcavanja zapadnih Saveznika na albanskoj obali, tako i rezultat njihovog nastojanja da albansku reakciju i iredentu iskoristi kao pomoć u borbi protiv NOP-a.

Problemi nemačke okupacije i nemačke obavještajne službe u oblasti Kosova i Metohije, odlikuju se složenost u i prilikom zbrkom u mišljenjima i akcijama, kao rezultatom komplikovane problematike toga terena i mnogostrukosti raznih nemačkih linija. Složenost prilika na toj teritoriji, pojačana i dejstvom sve snažnijeg NOP-a, davala je obilno mogućnosti za dejstvovanje raznih grana nemačke obavještajne službe, a opredeljivala je i pravac u kome se ta delatnost razvijala. Razbucani šiptarski iredentizam, podjarivan i iskorišćen, pretstavljao je još jedan element raspadanja razbijene zajednice jugoslovenskih naroda.

Do italijanske kapitulacije nije bilo nemačkih okupacionih vlasti u Makedoniji. Već i, isto ni deo Makedonije proglašen je sastavnim delom Bugarske. U njemu je, naravno, delovala i nemačka obavještajna služba, mada ona nije dejstvovala na političko uobličavanje te teritorije. Zanimljivo je da je tu došlo do razmimoilaženja između bugarsko-VMRO-vskih i bugarsko-iredentističkih elemenata. Šef VMRO, Vanja Mihailov, bio se razišao još od ranije sa službenom Bugarskom, u koju nije smeo da se vrati. Pošto ga Bugarska nije želela, on je nastojao da uveri izvesne nemačke faktore da bi trebalo, u vezi sa raskomadanjem Jugoslavije, stvoriti u Makedoniji neku državu nalik na NDH, koja bi eventualno stajala pod nemačkim protektoratom. Međutim, veze između Sofije i Berlina bile su takve prirode da Mihailov u tome nije mogao dobiti potpore.

Tek kasnije, kada je u Jegejskoj i Vardarskoj Makedoniji došlo do partizanske akcije, u izvesnim nemačkim krugovima je stvorena odluka da se u određenom pravcu aktivira i VMRO, naročito u Jegejskoj Makedoniji. Tu je trebalo, njenim uostvarenjem, formirati miliciju za borbu protiv NOP-a. Ali ta zamisao nije mogla biti ostvarena.

Nemačka obavještajna služba je ipak sa Mihailovom održavala prisne veze, i to u Zagrebu, u kome je Mihailov živio kao Pavelićev »posni gost«. Njegova organizacija u Make-

doniji i Bugarskoj, mada nije mogla da dejstvuje na politiku u obliku avanje, bila je značajna za nemačku politiku i za nemačku obavestajnu službu, jer im se stavila u punoj meri na raspolaganje.

Kao dalji element unutrašnjeg raspadanja buržoaske Jugoslavije koji je doprinio planovima okupacione politike treba pomenuti i maarsku iredentu. Prvi planovi o maarskom vojnom angažovanju protiv Jugoslavije datiraju još s kraja 1940. godine, kada je OKH pokrenuo sa maarskim vojnim rukovodiocima razgovore o eventualnom vojnom podvlašivanju Jugoslavije. Kada je Hitler doneo odluku o napadu na Jugoslaviju, u Budimpeštu je upućen general Paulus, kasniji feldmaršal, koji je imao da se dogovori o svim vojnim modalitetima maarskoga uvođenja u akciju protiv Jugoslavije. Isto tako je i Abwehr uputio jednog svog visokog rukovodioca u Budimpeštu radi stupanja u vezu sa maarskom obavestajnom službom. Tom prilikom je Maarsima stavljeno u izgled dodeljivanje delova jugoslovenske teritorije.

Međutim, u pogledu razgraničenja između oblasti koje će biti date Maarskoj i onih koje će ostati pod nemačkom vojnom upravom, Treći Reich se sve do 12. aprila — dakle, do Hitlerove odluke o raspodeli jugoslovenske teritorije — nije jasno i konačno obavezao. Prema odluci, Maarsima su dobili Bačku, ali ne i Banat, na koji su isto tako računali. Pitanje Banata nije bilo ni tada konačno rešeno, a Budimpešti su davane nade da će joj i ta oblast biti uručena. Ali do toga nije došlo. Banat je dobio svoj poseban status u okviru teritorije koja je bila pod upravom nemačkog vojnog zapovednika u Srbiji.

U Bačku koji se maarski iredentizam, koji se u godinama pre ovih događaja mnogo manje oslanjao od budimpeštine akcije Volksdeutscher-a (Maarsima nisu imali nikakvu organizaciju koja bi imala i izdaleka ličila na volksdeutscher-ski »Kulturbund«), odjedanput razbuktao neslučenom žestinom. Ne samo što se odmah okrenuo protiv slovenskog življenja već je svoju oštricu uperio i protiv Volksdeutscher-a. Volksdeutscher-i su bili u celoj Bačkoj organizovali neobično temeljno svoju »petu kolonu«, koja je u velikoj meri doprinela aktivnosti nemačke obavestajne službe i potkopavanju autoriteta jugoslovenske vlasti. Međutim, Bačka je predata Maarsima, a iredentisti koji su elementi maarske manjine potisli su Volksdeutscher-e i sami

preuzeli one političke, upravne i ekonomske položaje na koje su se prigrabljivanje Volksdeutscher-i pripremali. Sa ulaskom maarske vojske u Bačku, pripadnici te iredente su odmah obrazovali privremenu — a zatim i stalnu — opštinsku i drugu vlast. Uz pomoć te vojske, a kao njeni pomagači, oni su razoružavali čak i same Volksdeutscher-e.

Ako se u Bačkoj maarski iredentizam sukobio sa Volksdeutscher-skim, u Međimurju — koje je istom Hitler-ovom odlukom dodeljeno Maarskoj — on se sukobio sa NDH. No za razliku od Bačke, u kojoj je maarska manjina ipak bila brojno velika, u Međimurju je bila neznatna. Zato se i naglašava u citiranoj odluci da se ta oblast predaje Maarskoj „na osnovu istorijske granice«, a ne ma po kakvom etni kom ili sličnom načelu. Na svakom način se tu stvorilo još jedno područje koje je predstavljalo žarište nesporazuma i čija je situacija doprinosila opštem haosu stvorenom na području raskomadane Jugoslavije.

Maarska se iredenta nije zadovoljavala rešenjem realizovanim na temelju odluke od 12 aprila 1941 godine. Ona je progutala Bačku sa Baranjom, ali je nastavila aktivno da radi u Banatu. Štaviše, njeni su planovi išli i dalje. Bilo je i službenih maarskih sugestija da se izvrši podela teritorije NDH između Italije i Maarske, tako da se Pavelićeva država likvidira, a između ove dve zemlje stvori zajednička granica. Nemačka politika i nemačka obavestajna služba nailazile su u celom sklopu maarske političke delatnosti, oslonjene na iredentu, na niz raznih problema koje je isto tako trebalo savladati.

c) *Volksdeutscher-i*

O ulozi Volksdeutscher-a u potkopavanju Jugoslavije i u pripremanju njenoga brzoga raspada pod udarcima nemačkih trupa, u aprilu 1941 godine, bilo je ranije opširno govora¹⁾. Na ovom mestu je potrebno prikazati izvesne momente koji su stajali u neposrednoj vezi sa samom podelom Jugoslavije u tim danima, kako bi se zaokružila slika o inicijama unutrašnjeg raspadanja koji su išli uporedo i dopunjavali spoljne inicijative razbijanja Jugoslavije.

¹⁾ Vidi detaljne prikaze u knjizi „Nemačka obavestajna služba u staroj Jugoslaviji“.

U Sloveniji, i to u onim delovima Štajerske i Kranjske koji su neposredno pripojeni susednim nema kim provincijama, pripreme za uspostavljanje nema ke vlasti bile su sprovedene ve pre napada na Jugoslaviju u naslonu na tamošnje volksdeutscher-ske organizacije. U samoj akciji, koja je izvršena velikom brzinom, Volksdeutscher-i su uzeli vrlo značajnoga učešća. Nastranu što su, u samom slamanju jugoslovenske vojne odbrane, učestvovali sabotažama i direktnim akcijama, već su odmah preuzeli i ulogu civilne vlasti, a na osnovu već pomenutih detaljnih i svestranih priprema.

Politički komesari, koje je u prvom trenutku Treći Reich bio odredio za preuzimanje sreskih uprava, radili su preko već unapred određenih Volksdeutscher-a. Komesari su odmah pošli i sproveli germanizaciju i istrebljivanje Slovenaca, na osnovu plana koji su detaljno izradili Volksdeutscher-i.

Odmah po ulasku nemačkih trupa obrazovane su, na slovenačkoj teritoriji priključenoj Reich-u, volksdeutscher-ske organizacije, koje su vrlo živo učestvovali u aktivnom sprovođenju germanizacije. One su imale poluzvaničan karakter. Na njih se u svome radu oslanjala nemačka vlast. U tom pogledu od naročite je važnosti činjenica da se obaveštajna služba Trećeg Reich-a na toj teritoriji uveliko koristila saradnjom Volksdeutscher-a i njihovih organizacija i formacija.

Volksdeutscher-i iz delova Slovenije dodeljenih Italiji stupili su 1941. godine odmah u vezu sa novoformiranom nemačkom vlašću. Tako je, naprimer, volksdeutscher-sko vojsništvo u Ljubljani tesno saradivalo sa nemačkim ustanovama na Bledu. Ono je odatle primalo političke instrukcije. Prema italijanskim okupacionim vlastima u Sloveniji, Volksdeutscher-i su istupali kao organizovana grupa, oslanjajući se na zaštitu koju im je ukazivao nemački Reich. Posle italijanske kapitulacije, aktivan element koji je stajao na raspolaganju proširenoj nemačkoj okupaciji u ostalim delovima Slovenije bili su opet Volksdeutscher-i, mada su u »Ljubljanskoj pokrajini« i Primorju bili malobrojni. Inače, u svim krajevima, oni su se pojavili i u svojstvu pomoćne policije, i tako saradivali sa okupacionom vlašću Trećeg Reich-a i obaveštajno i izvršavajući.

Na teritoriji NDH, Volksdeutscher-i su se odmah solidarisali sa novom vlašću koju su ustaše tamo postavile. Pristupili su, međutim, nastojali da od samog početka izvojuju za

sebe poseban status. Njihova je težnja bila da tu stvore državu u državi, da ostvare ono što su nameravali da postignu u staroj Jugoslaviji. Ovo je za rad nemačke obavestajne službe u NDH bilo od naročite važnosti.

U Slavoniji i Sremu, Volksdeutscher-i su u mnogim mestima i sami, pre dolaska nemačkih trupa, pristupili razoružavanju manjih rasturenih jugoslovenskih jedinica. Po dolasku Wehrmacht-a, oni su mu se bez rezerve stavili na raspolaganje, u estvuju i u raznim akcijama koje je on sprovodio. Navukli su već od ranije pripremljene crne uniforme, preuzimali u raznim mestima opštinske uprave, odmah obrazovali naoružane odrede. Pošli su čak i da donose propise o oduzimanju zemlje srpskim kolonistima naseljenim posle 1918. godine u mestima u kojima su živeli pripadnici manjine. U Osijeku su odmah zaposeli važna nadležstva i preuzeli upravljanje strategiskih objekata, u Zemunu su zauzeli aerodrom još pre nego što je tamo stigla nemačka vojska, a svuda su se vladali kao okupatori i gospodari.

Iste su se pojave odigrale i u Banatu, ali u još većoj meri i još otvorenije. Od ranije pripremljene i obučen, udarne grupe Volksdeutscher-a, koje su radile po direktivama nemačke obavestajne službe, stupile su u akciju čim je počelo povlačenje jugoslovenske vojske. I tu je bilo masovnog razoružavanja, osnivanja opštinskih uprava, zauzimanja manjinih, pa čak i većih mesta (Pančevo) itd. U celome Banatu preuzela je, odmah po odlasku jugoslovenske upravne, žandarmerijske i policijske vlasti, svu policijsku i izvršnu službu tzv. »Deutsche Mannschaft« (Nemački odredi, doslovce: »Nemački momci«). Lokalne uprave Kulturbund-a obrazovale su, u saradnji sa okupacionim vojnim formacijama, sreske na delatstva i celokupnu administraciju u toj oblasti. Odmah po jugoslovenskoj kapitulaciji, rukovodstvo banatskih Volksdeutscher-a uputilo je Hitler-u telegram u kome mu zahvaljuje »za oslobođenje« i moli ga da »nemački Banat« proglasi za župu (Gau) nemačke Reich-a.

Razvoj u Banatu ide, u periodu okupacije, posebnim putem. Za nemačku okupacionu politiku i za nemačku obavestajnu službu, on je postao značajnim elementom.

I u Banatu koji su Volksdeutscher-i očekivali da će upravu uzeti u svoje ruke. Ali, umesto nemačkih, u tu su oblast ušle nemačke trupe. Kako je to meštucima u tamošnjim Volksdeutscher-

ima primljeno, pokazuje radiogram koji je tih dana rukovodstvo nemačke narodnosne grupe uputilo u Beograd preko tajne radiostanice »Nora«, koje bila u sastavu organizacije Abwehr-a II međunarodnim jugoslovenskim Volksdeutscher-ima. U radiogramu se ističe da su Volksdeutscher-i koliko razarali, toliko i ogorčeni i razjareni. »Sto traže tu Marima?« — pita radiogram, i nastavlja: »Radije ćemo biti doživotno pod Hottentotima nego da Marima i jedan jedini dan dopustimo da se na nas sruši i blagoslov ideje o kruni sv. Štefana i da budemo izloženi potsmehu naših renegata«.

Šef nemačke narodnosne grupe, »Volksgruppenführer« dr Janko Sepp, preklinja Beograd da se u Novi Sad uputi nemačka posada, pa čak i ako teritoriju trebalo ustupiti Marima. On vapije da se u Novi Sad uputi makar i jedna jedina eta padobranaca. Dalje javlja da je položaj veoma kritičan, da se svakoga trenutka očekuje katastrofa jer je »narodnosna grupa ... očajna zbog izručenja Azijatima«.

Komandant maarskih trupa u Novome Sadu stao je na gladište da u gradu ima ili maarskih patriota ili izdajica, a da mu nije poznato da ima i Nemaca. A to mišljenje je saopštio njegov načelnik štaba predstavnicima novosadskih Volksdeutscher-a kada su ga posetili.

Došlo je do kritične situacije u Novom Sadu i u celoj Bačkoj zbog odnosa koji su nastali između Volksdeutscher-a, s jedne, i pripadnika maarske manjine kao i maarske okupacione vlasti, s druge strane. U Novi Sad je došao šef VOMI, SS-ovske general Lorenz, a odatle je javio lično Ribbentrop-u i Himmler-u, preko radiostanice »Nora«, da maarska vojska strelja Volksdeutscher-e, hapsi ih kao taoce, puca u stanovništvo, kida nemačke zastave itd., a da maarska »fukara«, pošto je u ovom trenutku naoružana, predstavlja stalnu opasnost za nemačko stanovništvo. Između Lorenza i Berlina razvila se nervozna izmena radiograma, pri čemu je Ribbentrop tražio tačne podatke, sa naznakom imena, o svakom pojedinom incidentu, a Lorenz mu ih je slao. U toku aprila ti su se incidenti množili, a rukovodstvo Kulturbunds, nemoćno da Marima šta učini, bezuspešno je upućivalo u Berlin pozive za pomoć. Sve je bilo beskorisno. Bačkoja je ostala Marima, mada je ova akcija Volksdeutscher-a, po mišljenju nekih funkcionera nemačke manjine, verovatno sprečila da se i Banat priključi Maarskoj. Zna se, međutim,

da se i rumunski maršal Antonescu energično usprotivio predaji Banata Mađarima. Za njima ku manjinu u Banat koja zauzela se organizacija Volksdeutscher-a u Mađarskoj, koja je bila tamo jako politički inilac. Ona je uvela u svoj sastav i Volksdeutscher-e iz Banata i Baranje. Doktor Janko Sepp prešao je, sa svojim saradnicima, u Banat, koji je postao središtem Volksdeutscher-skih pozicija u jugoslovenskom prostoru.

Dok se u staroj Jugoslaviji Treći i Reich koristio Volksdeutscher-ima kao svojim eksponentima, posle njenoga komandanja podveo ih je potpuno pod svoju disciplinu. Himmler, kao komesar Reich-a za izvršenje njemačke narodnosti, sproveo je nad Volksdeutscher-ima ona rasistička načela koja je bio proklamovao kao vrhovni zakon svoje SS-ovske politike. Volksdeutscher-ski element trebalo je »proistiti«, izvršiti njegovu »rasnu inventuru« i upotrebiti ga prema planovima Trećeg Reich-a. Volksdeutscher-ima je jasno stavljeno do znanja da u korist »njemačke narodne celine« imaju ispunjavati one zadatke koji im se dodeljuju planiranjem Reich-a. Oni su postali oružje za izgradnju »velikonemačkog životnog i kolonizacionog prostora u srcu Evrope«, kako to objašnjava službeni list VDA, organizacije za dirigovanje volksdeutscher-skim grupama u svetu. Pritom je trebalo, kako taj list nastavlja, »... odnos između u narodnosti i životnog prostora tako uobličiti da taj prostor bude najsmišljenije upotrebljen, a narodna snaga najplodonosnije povećana. Da bi se to postiglo, organizovanje prostora i privredna politika, izvršenje uprave i socijalni red moraju se posmatrati sa gledišta njemačke narodnosti«.¹)

Uloga koja je na taj način dodeljena Volksdeutscher-ima bila je od velikoga značaja kao element okupacione politike i obavštajne službe Trećeg Reich-a u okupiranom jugoslovenskom prostoru. Sve ograde i obziri koji su dotada postojali u pogledu upotrebe Volksdeutscher-a za ciljeve politike Njemačkog Reich-a potpuno su otpali. Volksdeutscher-i su i rasistički i politički, i vojno i obavštajno tretirani kao objekt, kao oružje kojim se pravima na posebne interese i posebni život nije trebalo mnogo brinuti. Oni su imali i životom i imovinom, i radom i celim svojom snagom da posluže ciljevima koje je Hitler postavio svome Reich-u i svojoj politici.

*) Amtstätterblatt des VDA, Berlin, oktobar 1944, str. 1.

Kolika je bila spremnost Volksdeutscher-a da se prihvate ove uloge dovoljno je poznato.

Ovako određena uloga Volksdeutscher-a, koju su oni u potpunosti ispunili, morala ih je dovesti — bez obzira na sve ostale momente — u nepremostiv sukob sa celokupnim nemcima kim življem, u čijoj sredini su postojala volksdeutscher-ska narodnosna ostrva.

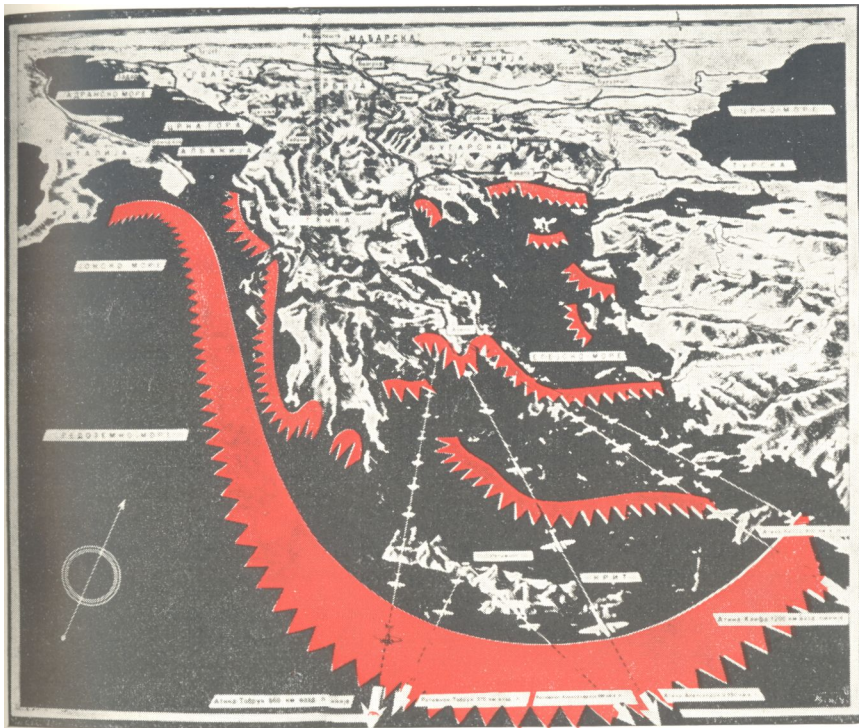
3) Narodnooslobodilački pokret

Odlučivši da uništi Jugoslaviju »i vojnički i kao državu«, Hitler je smatrao da je, pošto se to izvrši, pitanje Jugoslavije biti skinuto sa dnevnog reda. Dotle je Nemačka držala pod okupiranom već nekoliko država; u njima se do proleća 1941. godine nije bio pojavio nikakav organizovan pokret otpora. Raskomadavanje jugoslovenske teritorije, davanje njenih velikih delova susednim revizionističkim zemljama, stvaranje NDH i druge mere koje su preduzete trebalo je pre svega da posluže kao garantija i obezbeđenje da se ni u Jugoslaviji ne pojaviti takva akcija koja bi zahtevala posebne vojne i druge mere.

Nacistička Nemačka je smatrala da je, posle uspostavljanja odgovarajućeg režima, imati da vodi računa jedino o onim oblastima koje je pri podeli Jugoslavije zadržala sebi. Te su oblasti bile Južna Štajerska i Gorenjska u Sloveniji, koje je trebalo što radikalnije i što brže asimilirati u Treći Reich, i Srbija, na čijoj je smanjenoj teritoriji obrazovana vojna okupaciona uprava. Što se ostalih delova izdvojene Jugoslavije tiče, pretpostavljalo se da će u njima stvoreni režimi, odnosno sile kojima je jugoslovenska teritorija ustupljena, biti u stanju da održe »mir i red« i da osiguraju da sa tih sektora ne bude nikakvih iznenađenja za Treći Reich.

U vojnom pogledu, nemačka vrhovna komanda je sa jugoslovenske teritorije, odmah posle kapitulacije stare Jugoslavije, povukla svoje borbene jedinice, ostavljajući i formacije slabe vrednosti, koje su delom tek tu imale biti formirane i obučene. Te su se jedinice nalazile u Srbiji. U Sloveniji uopšte nije bilo Wehrmacht-a, jer se smatralo da će sve zadatke u anektiranim oblastima moći izvršavati policija. U NDH je postojala nemačka vojna misija i jedna pe-

U DUBINI HITLER-ove EVROPSKE TVR AVE

Podjarmljene balkanske zemlje predstavljale su deo onoga što je Hitler nazivao svojom "Evropskom tvr avom". No u dubini porobljenog Balkana rasplamsao se narodni ustanak koji je poremetio mnoge osvave planove. Pogled na kartu upe atljivo otkriva sav zna aj pokreta za oslobo enje Jugoslavije

šadiska divizija u prostoru Sarajeva, a u oblastima koje su bile date Ma arskoj, Bugarskoj i Italiji nije ni bilo nema - kih vojnih snaga, ve jedino mestimi no, prema konkretnoj potrebi, pojedina nih oficira za vezu.

U obaveštajnom pogledu, posle prebacivanja jedinica Wehrmacht-a iz pobe ene Jugoslavije na pripremne polo žaje za napad na SSSR, ostao je aparat Abwehr-a uglavnom u Srbiji i u NDH. Iz Beograda odnosno Zagreba on je dejstvovao u susedne oblasti sa glavnim pravcem delovanja prema protivnicima Nema ke, pri emu se ra unalo da na samoj jugoslovenskoj teritoriji ne e biti mnogo posla za vojnu obaveštajnu službu. Obaveštajni aparat RSHA-a bio je na jugoslovenskoj teritoriji pretstavljen jednom »Einsatzgrup-pom«, ija je centrala bila u Beogradu, a ogranci su imali sedišta u Zagrebu, Osijeku, Sarajevu, Novom Sadu i Skoplju. Ra unalo se s tim da je to prolazna konstrukcija, potrebna samo dotle dok se prilike na teritoriji dejstvovanja ove »Ein-satzgruppe« ne stabilizuju na o ekivani na in.

Celu tu konstrukciju i njen zamišljeni razvoj, iz osnova je poremetila pojava Narodnooslobodila kog pokreta. U Tre-em Reich-u se, istina, u vezi sa napadom na SSSR, ra u-nalo na mogu nost pojave izvesnih akcija otpora, ali ne i onakav jedinstven pokret protiv okupatora kakav je nastao u našoj zemlji. Ustanak u Jugoslaviji pojavio se kao nov faktor, potpuno neo ekivano za okupacione vlasti. On je pre-vrnuo sve predvi ene planove i naterao Tre i Reich da ve 1941 godine menja svoje vojne dispozicije na jugoslovenskoj teritoriji. Obaveštajna služba, i vojna i ona koja je pripadala RSHA-u, našla se pred neo ekivanim zadatkom, koji je uskoro apsorbovao najve i deo njene delatnosti.

Umesto da bude geografska oblast oko koje Tre i Reich ne e imati u daljem toku doga aja naro itih teško a, Jugo-slavija je postala neuralgi nom zonom od prvorazredne va-žnosti, koja je iziskivala primenu opsežnih vojnih mera, ve-liko poja anje obaveštajnog aparata i koja se, pri svemu tome, sve više pretvarala u prostrano bojište naro ite vrste.

Umesto da prema sebi ima pokorenu teritoriju, pa makar tu i tamo i kakvih manjih lokalnih neposlušnosti ili izolova-nih pokušaja ustanka, Tre i Reich se našao prema protivniku koji je bio organizovan, kompaktn, jedinstveno vo en i — što je najvažnije — koji je imao pred sobom potpuno odre-

ene i jasne ciljeve za koje se ostvarenje borio svima snagama. Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije poveo je u borbu ne samo jednu oblast, jedan narod, već je pokrenuo sve narode Jugoslavije. Od samoga početka, NOP je uperio oštricu svoje akcije koliko protiv okupatora, toliko i protiv onih koji su aktivno saradivali sa okupatorom.

Istorija Narodnooslobodilačkog pokreta je poznata. Međutim, ovde treba uočiti i činjenicu da je NOP prinudio Treći Reich i njegovu obavještajnu službu da potraže naročite oblike rada, da pokrenu posebne i veoma zamašne akcije, da se prilagode realnoj situaciji koja je Jugoslaviju pretvorila u bojište, kako bi pokušali da savladaju narodni otpor, smišljeni i organizovani narodni ustanak.

U toj situaciji, obavještajna služba Trećeg Reich-a našla se pred veoma složenim zadacima. Ona je nastojala da što bolje upotrebi razne kvasilinške snage koje su destovale na okupiranoj teritoriji i da ih u isto vreme uzajamno izigra koriste i se pritom njihovim međusobnim razmiricama i suprotnostima. Ona je aktivno pomagala okupacionom aparatu u iskorišćavanju etnika u srpskim krajevima, i belogardističkih elemenata u Sloveniji, koji su, otvoreno ili prikriveno, služili okupatoru. Budno je i sa dosta nepoverenja kontrolisala i sopstvene kvasilinge i kolaboratere, ali ih je, kao i ostali faktori okupatora, sve zajedno upućivala u borbu protiv NOP-a. Pratila je aktivnost Wehrmacht-a, koji se sve više morao angažovati na jugoslovenskoj teritoriji, ne vodeći više računa o onom mnoštvu granica koje je Treći Reich bio povukao kroz jugoslovensku teritoriju. Ona je morala intenzivno da se bavi kontraobavještajnim radom, jer je NOP, oslonjen na bezbroj svesnih i požrtvovanih saradnika, razvijao u sve veće omeri svoju obavještajnu službu protiv okupatora. Najzad, u borbi protiv nesavladljivog protivnika, nema kako obavještajna služba latila se i svih sredstava diverzije, sabotaze i ostalih aktivnih na ina podzemne borbe.

Protiv oslobođenih teritorija i jedinica Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda, obavještajna služba je imala da sprovodi određene zadatke kao saradnik oružanih snaga, kao pomaga Wehrmacht-a i drugih oružanih jedinica. Prema razgranatoj organizaciji pozadinskih radnika, pripadnika i pristalica NOP-a, kojih je bilo svugde i na svakome mestu, obavještajna služba je nastojala da deluje otkrivanjem

kanala, podmetanjem agenata, kao i svima drugim sredstvima obavestajnog i kontraobaveštajnog rada. Pritom je morala da vodi računa o specifičnostima kojima su obilovali pojedini delovi Jugoslavije i da se tokom vremena prilagodi na novonastalim promenama i raznovrsnim oblicima borbe koju je vodio NOP.

U završnoj fazi rata, od polovine 1944 godine, pošlo je veliko išćenje od okupatora cele teritorije Jugoslavije. Front se pomerao od jugoistoka prema severozapadu. Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije je oslobodila predeo po predeo godine i okupatora iz zemlje. U ovoj fazi, obavestajna služba Trećeg Reich-a nastojala je da iza jugoslovenskoga fronta isplete svoje obavestajne mreže i stvori diverzantske grupe. Ona je igrala važnu ulogu u okupljanju i preformiranju raznih kvilinskih oružanih formacija koje je Treć i Reich pokušao da upotrebi protiv naroda koji se borio za oslobodenje svoje zemlje. Ona se trudila da na svojoj, svakim danom sve manjoj, teritoriji održi narod u pokornosti i naposljetku se sva posvetila egzektivnim akcijama i sprovođenju terora.

Za vreme okupacije, obavestajna služba Trećeg Reich-a, najaktivnije angažovana u borbi protiv NOP-a, igrala je znatnu ulogu i u svima merama nasilja, u svima zločinima koje je okupaciona vlast činila nad porobljenim narodom. U istavom registru terora koji je okupator primenjivao prema našem narodu— od ubijanja do paljevina, od masovnih odmazdi do uplivanja u koncentracione logore —, aparat nemačke obavestajne službe imao je svoj ideo. Neke od njegovih grana su, u tome pogledu, aktivnije učestvovala u nasiljima ili čak u njima prednjačile. Druge su posredno sa njima imale veze. No kao celina, obavestajna služba Trećeg Reich-a je u svima strahotama okupacije bila aktivni saesnik i jedan od važnih sukrivaca.

4) Lik obavestajne službe u uslovima okupacije

a) Nemačka obavestajna služba i podela Jugoslavije

Kratko prikazivanje osnovnih činilaca koji su određivali politiku, vojnu, pa i obavestajnu situaciju na raskomadanoj jugoslovenskoj teritoriji bilo je potrebno da bi se mogao bolje uočiti lik nemačke obavestajne službe u periodu okupacije na

jugoslovenskom tlu. Usled izdelfjene teritorije, nema ka obaveštajna služba u Jugoslaviji imala je za vreme okupacije neuporedivo složenije zadatke nego pre rata. Cepenje jugoslovenske teritorije nije bilo jednostavni akt administrativne podele, ve politika injenica koja je povukla za sobom stvaranje potpuno razlikih uslova u svakoj pojedinoj oblasti. Nema ka obaveštajna služba je morala da podesi svoju organizaciju i svoj na in rada svima ovim faktorima i uslovima pojedinih zona. Zato je ona i razvila mnogostrano i mnogostruko šarenilo raznih oblika i metoda, saobrazno teritoriji na kojoj je delovala i zadacima koje su joj te razne teritorije svojim sprecifi nim prilikama i postavljale.

Ukratko, lik nema ke obaveštajne službe u Jugoslaviji bio je opredeljen, s jedne strane, opštim iniocima koji su davali fizionomiju i osnovnu notu opštem položaju na toj teritoriji i, s druge strane, posebnim uslovima koji su vladali u pojedinim oblastima na koje je Jugoslavija bila izdelfjena. Sadejstvo tih opštih i posebnih inilaca odredivalo je metoda, organizacione forme, konkretnu delatnost i ulogu obaveštajne službe.

No pre prelaska na sumarni prikaz raznolikih formi i raznovrsnog karaktera nema ke obaveštajne službe u raznim delovima raskomadane Jugoslavije, potrebno je utvrditi ulogu koju je obaveštajna služba Tre eg Reich-a odigrala u samom tom komadanju, jer postoji kontinuitet izme u njenog rada pre okupacije i onoga za vreme okupacije, ma koliko oblici toga rada bili razli iti.

Dobrim delom su nema kom obaveštajnom službom za vreme okupacije dirigovali — ili u njoj radili — ljudi koji su se ve ranije, pre sloma buržoaske države, bavili obaveštajnim radom prema Jugoslaviji i u samoj Jugoslaviji. A novi ljudi, nove obaveštajne ustanove koje su prekrile, u raznim oblicima, jugoslovensku teritoriju služili su se i iskustvima koja je prikupila obaveštajna služba u vreme života stare Jugoslavije. Najzad, za stanje koje je stvoreno posle napada na Jugoslaviju i njenog komadanja, nema ka obaveštajna služba je nesumnjivo saodgovorna. Bilo je, naravno, i mnogo drugih motiva i delovali su mnogi drugi uticaji i pri donošenju odluke o komadanju jugoslovenske teritorije. Ali informativni materijal koji je, besumnje, bio uziman u obzir prilikom donošenja odluka, prikupila je obave-

štajna služba i podnela ga faktorima koji su odlučivali o podeli i o politici koju je trebalo voditi prema pojedinim oblastima na koje je izdvojena Jugoslavija.

Na osnovu posmatranja delatnosti te službe do nema kog napada na Jugoslaviju i nema ke politike toga vremena, može se zaključiti da je razbijanjem Jugoslavije bio zadovoljan vrh SS-a. I vrh Wehrmacht-a — koji je, inače, bio za soluciju da se Jugoslavija okupira kao celina — smatrao je 1941 godine, u aprilu, da je rešenje stvoreno Hitler-ovom odlukom od 12 aprila povoljnije za nema ke strategiske interese od održanja Jugoslavije koja ne bi bila okupirana¹⁾. A na stvaranje mišljenja vrhova Wehrmacht-a i SS-a u aprilskim danima 1941 godine uticali su obaveštajni uredi iji je zadatak bio da te vrhove informišu.

Karakteristično je da je obaveštajna služba Tre eg Reich-a ispoljavala jednu značajnu osobinu: ona je delovala ne samo u pravcu pomaganja zvaničnim spoljne politike prema Jugoslaviji već je razvila i takvu delatnost koja je u izvesnoj meri bila u neskladu sa službenom spoljnopolitičkom linijom, ali koja je imala da osigura nema ke pozicije i za slučaj eventualne promene situacije. Konstrukcija nema ke obaveštajne službe, potpuno u skladu sa opštom konstrukcijom službi i ustanova Hitler-ove Nemačke, bila je takva da je ta služba prema zvaničnim faktorima spoljne politike Tre eg Reich-a bila samostalija nego što je to bio slučaj kod obaveštajnih službi drugih zemalja. Sem diplomatske informativne službe, koja je bila neposredni organ Ministarstva inostranih poslova, ostale linije nema ke obaveštajne službe — Abwehr i RSHA — pripadale su ustanovama koje su, po svojoj važnosti, bile na istom nivou hijerarhije Tre eg Reich-a. Vrh Wehrmacht-a

¹⁾ Ako je Jodl, na konferenciji sa Hitler-om 27 marta 1941 godine, predložio slanje ultimatumu Jugoslaviji i pokušao da sugerira da se „jugoslovenski problem“ reši bez izvršenja neposrednog oružanog napada, onda je to proisteklo iz činjenice što je on, kao generalštabni stručnjak, smatrao da vojne operacije na Balkanu mogu omesti — naročito u pogledu po etnog roka — već pripremljene operacije prema SSSR-u. Sa planom „Marita“ (napad na Grčku) se već razmišljalo, i on, u svom prvobitnom obliku, nije išao nauštrb priprema za napad na SSSR. Njegovo proširenje akcijom protiv Jugoslavije, međutim, poremetilo je ta no planirane generalštabne razmišljanja. Zato je Jodl, svakako i imao razloga da predloži rešenje koje ne bi kvarilo te razmišljanja.

i vrh SS-a mogli su imati u spoljnopoliti kim problemima ponekad mišljenja koja se nisu u svemu slagala sa mišljenjima službene nemačke spoljne politike. A ta su se mišljenja morala ogledati — svesno ili nesvesno — u radu njihovih obaveštajnih institucija i organa.

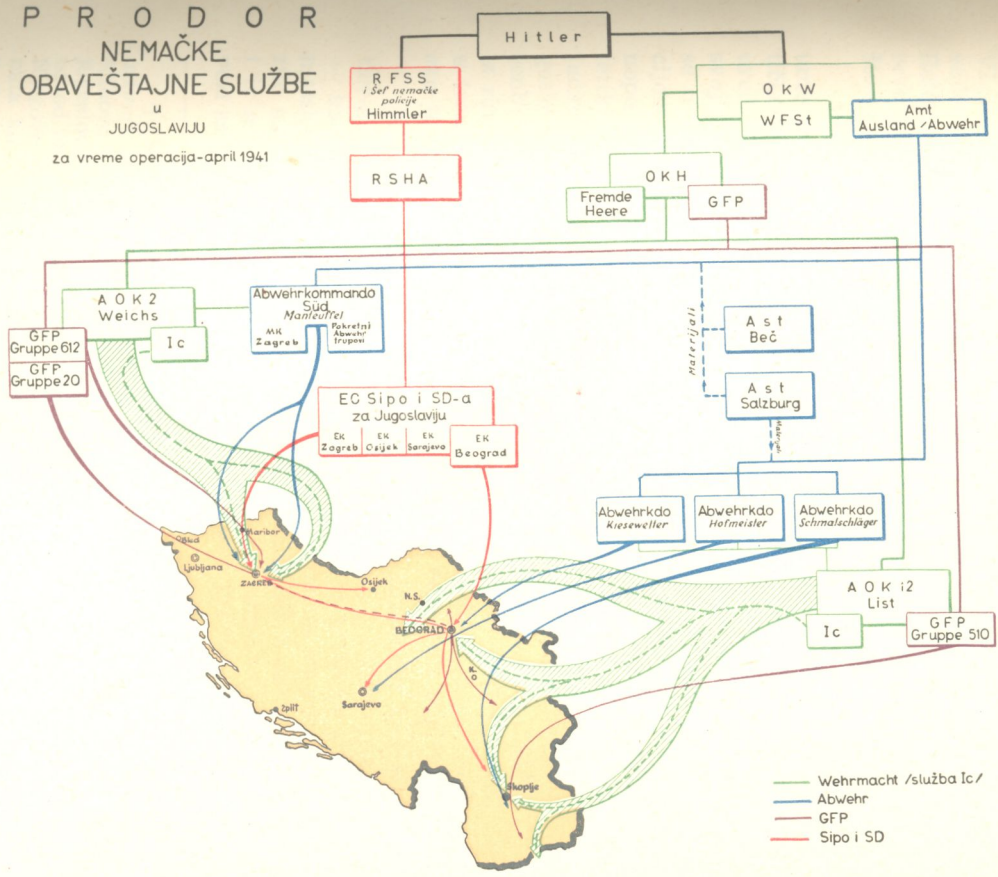
Karakteristična je uloga istaknutog Abwehr-ovog agenta d-ra Hermann-a Proebst-a u Zagrebu. Kao što to navodi u svome izveštaju o njemu predstavnik RSHA Helm, Proebst je još nekoliko godina pre Drugog svetskog rata bio, po nalogu Abwehr-a, preuzeo u Jugoslaviji posmatranje političkog razvoja sa ciljem »da različe snage protiv beogradskog centralizma uvede u jedan regulisani tok, kako bi ih u datom trenutku imao u ruci«. Helm uverava da je Proebst taj zadatak ispunio i u informativnom i u akcionom delu.

injenica da je Abwehr II izgradio na teritoriji Jugoslavije, uz iskorišćenje avangarde Volksdeutscher-a i u saradnji sa hrvatskim separatističkim elementima, opsežnu diverzantsku organizaciju »Jupiter«, koja je u danima nemačke napada odigrala ulogu od prvorazredne važnosti, isto tako pokazuje da se nemačka vojna obaveštajna služba svesno pripremala i za vojnu akciju protiv Jugoslavije u vreme dok je nemačka spoljna politika nastojala da Jugoslaviju potpuno uvrsti u sredstvima nacističke diplomatije tj. putem političkog pritiska.

Naposletku, poznato je da je nemački vojni izaslanik u Beogradu, pukovnik Toussaint, bio odlučni pobornik oružane akcije protiv Jugoslavije i pristalica ideje o njenom komadanju. On, istina, nije pripadao Abwehr-u, ali je Abwehr-ov centralni aparat u Jugoslaviji sa njim priskočno saradivao, tako da se tu može govoriti o zajedničkim pogledima i skupnosti rada. Uostalom, Abwehr-ovo izveštavanje moralo je i po liniji koja je opravdavala, naprimera, izgradnju rasprostranjene i svakako skupe organizacije »Jupiter«, kao i ostale mere koje su, o igledno, bile nadahnute uverenjem u mogućnost ratnog razaranja Jugoslavijom.

U trenutku kada je pitanje podele Jugoslavije u Berlinu bilo aktuelno — dakle, aprila 1941. godine, — vrh SS-a i RSHA su nesumnjivo bili za najradikalniju liniju protiv naše zemlje. Bilo je u tome i zloradosti u odnosu na von Ribbentrop-a, čija je politika, koja je bila — ne samo u pogledu Jugoslavije — jedna od ta koja podzemnih napada iz SS-ovskog tabora, pretrpela slom. Tu treba potsetiti na retrospektivni izveštaj

P R O D O R
NEMAČKE
OBAVEŠTAJNE SLUŽBE
 u
 JUGOSLAVIJU
 za vreme operacija-april 1941

- Wehrmacht /služba Ic/
- Abwehr
- GFP
- Sipo i SD

koji je Heydrich uputio izvesnim nema kim vrhovnim ustanovama posle doga aja od 27 marta 1941 godine. U tome izveštaju dat je probrani pregled informacija aparata Uprave VI RSHA; te informacije su posredno govorile o opasnosti vo enja odre ene politike Ministarstva spoljnih poslova Reich-a prema Jugoslaviji zbog neraspoloženja i eventualnog revolta jugoslovenskog naroda nezadovoljnog tom politikom, što su doga aji od 27 marta i potvrdili.

U burnim danima izme u 27 marta i 6 aprila 1941 godine, umešala se, u zbivanju oko Jugoslavije, i služba Spoljnopoliti ki kog ureda NSDAP preko eminentnog pretstavnika toga ureda Mallettke-a. Jedna od alternativa koje je on iznosio u svojim razgovorima sa d-rom Ma ekom u Zagrebu bila je da se o uva celina Jugoslavije, naravno, pod nema kom okupacijom. Bila je tu posredi jedna inicijativa Rosenber-ova. Spoljnopoliti ki ured NSDAP nije bio upu en u situaciju. Mallettke-ova alternativa, po kojoj bi Ma ek, svojim odgovaraju im zahtevom, pokrenuo nema ku akciju za okupiranje Jugoslavije kao celine, mora stoga nesumnjivo biti rezultat Rosenberg-ovih zaklju aka o gledanju na jugoslovenski problem iz ranijih vremena. Ona dokazuje samo koliko je Rosenberg, u trenutku kada se konkretno rešavalo o sudbini jugoslovenske teritorije, bio neupu en u Hitler-ove namere i poglede¹⁾.

Stav samoga von Ribbentrop-a na konferenciji kod Hitler-a 27 marta 1941 godine ve je pomenut. I Ribbentrop je — kao i Jodl — pokušao da predloži da se pribegne diplomatskim putevima pre nego što bi se oružanom snagom udarilo na Jugoslaviju. Iz svih doga aja tih dana, iz dokumenata i iz ostalih elemenata za upoznavanje zbivanja koja stoje u vezi sa tadašnjom politikom Tre eg Reich-a prema Jugoslaviji,

*) Celi Rosenberg-ov pokušaj preko Mallettke-a odigrao se, ustvari, na periferiji linija po kojima su tekle velike odluke i njihovo sprovo enje. Uostalom, ideja sa eventualnim o uvanjem jugoslovenske celine pod nema kom okupacijom bila je samo jedna od alternativa sa kojima je Mallettke izišao pred d-ra Ma eka. Njegovo nastojanje, kao i nastojanje drugih nema kih eksponezata koji su se u to vreme sjatili oko predsednika HSS, išlo je, u prvome redu, u pravcu da pridobije d-ra Ma eka da se stavi na elo jedne formalno samostalne hrvatske države pod stvarnim protektoratom Nema kog Reich-a, kako bi se mogla izigrati italijanska kombinacija sa Paveli em.

jasno izlazi da Ribbentrop-ova sugestija nije bila ništa drugo do pokušaj spasavanja sopstvenoga ugleda i ruševina svoje politike prema Jugoslaviji. Videvši Hitler-ovu odluku, von Ribbentrop je postupio onako kao što je uvek imao običaj da postupi: potpuno se saglasio sa svojim šefom i, štaviše, trudio se da mu pruži argumente kojima će podržati mišljenje koje je ovaj stekao i odluke koje je ovaj doneo. Tako je Ribbentrop prešao na pozicije najradikalnijih protivnika daljeg opstanka Jugoslavije¹).

Naposletku, postojala je još jedna obaveštajna grana koja je imala svoj vrh u Treem Reich-u: nemačka privredna špijunaža, čiji je najjemenitiji predstavnik na jugoslovenskoj teritoriji bio Franz Neuhausen. Ta je linija bila, nesumnjivo, protivna cepanju Jugoslavije, imajući u vidu privredne interese Treem Reich-a, koji su zahtevali održanje ovakve, u sebi uravnotežene, ekonomske celine kakvu je Jugoslavija predstavljala. Goering, koji je bio krajnji vrh te obaveštajne linije u svome svojstvu Opunomoćenika za četvorogodišnji plan, držao je i mnoge druge funkcije sem privrednih. Njegovo držanje u pojedinim problemima nije bilo uvek rezultat privredne računice, pa tako ni ovoga puta. On se, bez obzira na mišljenje svojih saradnika po ekonomskoj liniji, nije nijednom rešio i založio za ma kakvo rešenje koje bi otvorilo celinu jugoslovenskog privrednog prostora.

Kakav je, dakle, i koliki bio uticaj obaveštajne službe u donošenju odluke o podeli Jugoslavije? Sama obaveštajna služba nije neposredno uticala na rešenje o komadanju i cepanju jugoslovenske teritorije. Međutim, ona je pojedinim nemačkim faktorima davala informativni materijal koji je uticao na stvaranje njihovoga mišljenja o tome problemu. Time je nesumnjivo odigrala odgovarajuću ulogu u formulisanju odluka od 12 aprila. Jer, njene su informacije, pored ostalog,

¹) Naročito u pogledu Ribbentrop-ovog držanja prema problemima Srba i Srbije može se jasno osetiti i nota lične, povredene sujete. Po nemačkoj tumačenju zbivanja od 27 marta 1941 godine, ti su događaji predstavljali erupciju srpskoga šovinizma, izraz „zavereničkog mentaliteta“ srpskih vojnih i političkih krugova. Prema Ribbentrop-ovom gledanju na stvari, ti krugovi su „podmuklo torpedovali njegovu dalekovidnu politiku“, kako se izrazio jedan od bliskih saradnika Ribbentrop-ovih.

po samoj prirodi stvari služile kao temelj raznih konkretnih predloga ili mišljenja koja su o podeli Jugoslavije iznosili pred Hitler-a njegovi saradnici. U tome je bila izražena uloga obaveštajne službe, u tome se saktojao njen udeo u nema kim odlukama od 27 marta i 12 aprila 1941 godine.

b) Forme i karakter obaveštajnog rada

Teritorijalna situacija u jugoslovenskom prostoru, stvorena odlukama o njenoj podeli, i politički inoci koji su na toj teritoriji dejstvovali usloveli su određene oblike i određeni karakter obaveštajnog rada. Ti su uslovi zahtevali da im se nema ka obaveštajna služba prilagodi i da stvori organizacijske oblike i metode rada koji odgovarati nastalom položaju i zadacima koji su iz njega proistekli za obaveštajnu službu.

Do sloma stare Jugoslavije, nema ka obaveštajna služba je u njoj bila, po svima linijama, organizovana kao obaveštajna služba u stranoj zemlji. Od podele Jugoslavije, međutim, odnosi pojedinih njenih izdvojenih oblasti prema Treem Reich-u bili su potpuno različiti. Otuda je, pre svega, bilo potrebno da obaveštajna služba, da bi savladala svoje nove zadatke, isto tako izgradi različite organizacijske i radne forme, podobne da se njima efikasno deluje u ovim različitim uslovima. Drugo, izmenjeni odnosi stavili su u dejstvo i druge grane i linije nema ke obaveštajne službe, takve koje se u ranijem vremenu, dok je Jugoslavija bila suverena strana država, nisu na njenoj teritoriji pojavljivale.

Uobličene organizacije i metoda nema ke obaveštajne službe zavisilo je od podele okupirane jugoslovenske teritorije, pri čemu su se razlikovale:

- a) oblasti koje su priključene neposredno Nema kom Reich-u (delovi Slovenije);
- b) oblasti pod nema kom vojnom upravom (Srbija sa Banatom);
- c) ustaška NDH;
- d) delovi Jugoslavije koji su ustupljeni drugim zemljama, i to Italiji neposredno, Italiji preko Albanije, Maarskoj i Bugarskoj.

Na tim raznim teritorijama postojali su, državno-pravno i faktički, različite prilike i različiti odnosi prema Nemačkoj.

Međutim, uz ovu opštu geografsku podjelu, treba ući i u podjelu prema konkretnoj situaciji na terenu u pogledu lokalnog stanja borbe protiv NOP-a. Tu treba imati u vidu različiti razmah ustanka u pojedinim okupiranim oblastima naše zemlje. Naročito od jeseni 1943. godine teritorija Jugoslavije se sve više pretvarala u poprište vojnih operacija. Nemački okupator bio je prinuđen da vodi borbe na ratnim područjima, dok su u njegovoj pozadini delovali partizanski odredi i ilegalne organizacije NOP-a.

Takav položaj je, pored regionalnih momenata, isto tako bio od značaja za forme organizacije i rada obavljajuće službe okupatora. Tu je važna, prelomna tačka predstavljala italijanska kapitulacija, koja je i pred Nemačkom politikom, i pred Wehrmachtom i pred obavljajućom službom postavila niz problema i novih zadataka kao i izmenjene uslove rada. Tok zbivanja u jugoslovenskom prostoru po evod 1943. godine uinio je da su prvobitne regionalno-državno-pravne podela sve više ustupale mesto kriterijumima koji su bili isto izraz mesne vojne celishodnosti.

Svi ti momenti uticali su na to da se relativno jednostavna struktura nemačkih obavljajućih organizacija u Jugoslaviji, kakva je u njoj postojala do okupacije, zameni mnogostrukoš u raznim oblicima, organizacijskim šemama, na inače raznim metodama itd. Sve ovo pruža izvanredno šarenu, promenljivu, a ponekad i gotovo konfuZnu sliku.

Već je pre sloma bivše Jugoslavije u radu nemačkih obavljajućih organizacija u našoj zemlji bilo paralelnog rada, ukrštavanja, pa i raskoraka u radu raznih nemačkih obavljajućih institucija. U periodu okupacije, u tadašnjim teritorijalnim i faktičkim uslovima, ta je pojava umnogostruena. Po nekoliko linija radilo je paralelno, esto iz jedne teritorije u drugu, sa raznim shvatanjima i raznolikim političkim koncepcijama, sa konkretnim ciljevima koji bi ponekad bili međusobno u neskladu ili čak u sukobu, i pored opšteg zajedničkog cilja. Sem toga, naročito u kasnijem periodu, kada su se borbe između okupatora i kvislinga svih vrsta, s jedne, i Narodnooslobodilačkog pokreta, s druge strane, vodile u gotovo svima delovima raskidane jugoslovenske teritorije, pridodali su uz ove faktore još i stalne promene položaja, stalni

obrta u operativnoj situaciji i u političkim nastojanjima i gledištima. Sve je to uveliko doprinosilo šarenilu obavestajnih ustanova, ija je organizacija i ije su radne forme bile u stalnom kretanju, stalnom menjanju, stalnim fluktuacijama.

Otuda se i ne može dati jedinstven pregled delatnosti nemačke obavestajne službe u Jugoslaviji pod okupacijom. Potrebno je razlaniti njen rad prema pojedinim oblastima. Sem toga treba, kao bitni moment koji predstavlja jasan prelom u njenom radu, imati u vidu razvoj položaja na terenu, diktiran delatnošću u nezadržljivim širenjem NOP-a. Tu treba obratiti pažnju i na dejstvo italijanske kapitulacije. Svojim vojnim i političkim implikacijama, svojim dejstvom na razmah delatnosti NOP-a, povlačenje Italije iz rata prouzrokovalo je značajne promene i u daljem razvoju situacije na velikom delu jugoslovenske teritorije, a tim promenama su odgovarale i izmene u strukturi i delatnosti nemačke obavestajne službe u tim oblastima.

Prema tome treba objasniti i prikazati strukturu i delatnost nemačke obavestajne službe u svakoj od pojedinih oblasti raskomadane Jugoslavije posebno. No generalno i kao uvod u posebna prikazivanja može se dati sumarni pregled, na osnovu napred istaknute raspodele jugoslovenske teritorije. Time se sada jasno ista i razlike u radu nemačke obavestajne službe u tim oblastima sa četiri različita statusa, kao i njen opšti karakter, uslovljen kako komadanjem Jugoslavije, tako i pojavom Narodnooslobodilačkog pokreta.

a) Na teritorijama koje su neposredno priključene Treem Reich-u, struktura i rad obavestajne službe potpuno su izjednačeni sa sistemom u samoj Nemačkoj. Obavestajni rad obavljen je po liniji Uprave III i Uprave IV RSHA. Organizacijska šema i metodi prilagođeni su uslovima nastalim usled pojave NOP-a. Iz delatnosti tih dveju grana RSHA razvili su se posebni oblici obavestajnog rada, sa kojima se nemački aparat bezbednosti pokušao da nosi sa narodnim ustankom. Po liniji VI RSHA je radio sa te teritorije u manjem opsegu, i to prema oblastima van nje.

Na toj teritoriji funkcionisao je i Abwehr, i to prvenstveno po liniji III. U vezi sa delatnošću u NOP-a i sa akcijama protiv njega, tu se pojavljuje i rad po liniji II, dok Abwehr I radi, polazeći sa te teritorije, i prema susednim zemljama: Italiji, Maarskoj i, naročito, NDH. Na samoj slovenačkoj teri-

toriji pojavljuje se snažnija aktivnost po svima linijama naročito u poslednjoj fazi rata.

Kada su se, pored službi unutrašnje bezbednosti, u borbama protiv NOP-a pojavile na toj teritoriji i vojne jedinice, sa njima je stupila u dejstvo i Ic-služba tih jedinica. Sem toga, svoje obaveštajne mreže rasplele su, na kraće ili duže vreme, Tajna vojna policija (GFP) i Vojna žandarmerija (Feldgendarmerie), a stalno i Policija poretka.

Sa obaveštajnom službom bila je, dakle, na tome području spojena egzekutiva, odnosno, obaveštajna služba se tu pojavljuje, u prvome redu, kao saradnik policijske egzekutive i njen pomagač i organ, a kasnije i kao saradnik Wehrmacht-a i itavog oružanog aparata za borbu protiv NOP-a.

b) U Srbiji i Banatu, dakle, na teritorijama koje su bile pod nemačkom vojnom upravom, situacija je bila slična onoj u Sloveniji, ukoliko je i tu obaveštajna služba velikim delom istupala kao pomagač egzekutive. Isto tako je i tu, u domenu nadležnosti ustanova RSHA, težište bilo na radu po liniji Uprava III i IV, a po liniji VI rad je u znatno manjem obimu prema teritorijama van Srbije i stranim zemljama.

Za razliku od stanja u oblastima Slovenije u kojima je postojao civilni nemački upravni aparat, na teritoriji Srbije sa Banatom uprava je bila u rukama Wehrmacht-a. To je bila prava vojna okupaciona uprava, kojoj je bio glavni cilj održavanje nemačke vlasti u toj oblasti, obezbeđenje interesa okupacije, obezbeđenje privrednih interesa Nemačke u tome prostoru i sprečavanje i suzbijanje akata uperenih protiv vlasti i interesa Nemačke. Za aparat SS-a i RSHA u Srbiji, bez obzira na njegov uticaj u okupacionoj politici ipak se ne bi moglo reći da je imao onakvu odlučujuću ulogu kakvu je taj aparat imao u Sloveniji, zbog okupacione vojne uprave i uloge koju je u Srbiji igrao Wehrmacht. Ali u pogledu obaveštajne delatnosti, rad ustanova RSHA bio je veoma značajan, jer mu je naročito bila poverena služba unutrašnje bezbednosti.

S obzirom na to da je Wehrmacht upravljao Srbijom, a i u vezi sa operacijama protiv narodnog ustanka u njoj — naročito 1941—1942. godine — važan je bio i rad Ic-aparata. I sam štab vojne uprave u Srbiji imao je svoju posebnu

obaveštajnu službu, osobito u prvim dvema godinama okupacije.

Abwehr je delovao na teritoriji Srbije u svima svojim oblicima, pri čemu se težište, prema razvoju situacije, pomeralo sa jedne linije na drugu. Isto tako su delovali GFP, Vojna žandarmerija i Policija poretka.

c) Situacija u NDH je specifična. Formalno samostalna država, NDH je u obaveštajnom pogledu tretirana delom kao okupirana oblast (ne govore i o istom vojnom pogledu). Tako je tu postojao ataše RSHA, dakle, policijski ataše, na čelu jedne razgranate ustanove koja je vršila obaveštajnu službu u svima oblicima i na najširem frontu. Ta je služba delovala, što je karakteristično, u okviru rada Uprave IV RSHA (Gestapo), a ne Uprave VI, iz čega se vidi da je imala karakter posebne vrste unutrašnje obaveštajne službe na okupiranoj teritoriji.

Pored policijskog atašea, RSHA je imao u NDH i glavnog poverenika Uprave VI. Taj poverenik, isto tako sa obimnom mrežom, radio je nezavisno od policijskog atašea, a principi njegovog rada odgovarali su onima koji su primenjivani u obaveštajnoj službi u inostranstvu.

Pre nego što je stvorena ustanova policijskog atašea, RSHA je u Hrvatskoj delovao preko Einsatzkommande, dakle, kao na okupiranoj ili operativnoj teritoriji. Ali, iako je ta ustanova postojela, prenevljujući svoje nadležnosti na policijskog atašea, pojavila se kasnije ponovo još jedna ustanova RSHA, paralelno sa policijskim atašecom i glavnim poverenikom Uprave VI, u licu posebnog Himmler-ovog predstavnika koji je imao sve atribute Višeg vođe SS i policije i stajao na čelu razgranatoga nadležstva.

Ovo pokazuje da je SS — isto kao i Wehrmacht — tretirao NDH kao okupiranu zemlju specifične vrste, o kojoj se nezavisnosti samo prividno vodilo računa, dok je, ustvari, nemajući policijski i obaveštajni aparat radio u najširim razmerama.

Abwehr je u NDH radio po svim svojim linijama. Taj rad nije više imao karakter zakamuflirane delatnosti u inostranstvu, kao, naprimer pre rata u Jugoslaviji. U Zagrebu je normalno funkcionisao Ast, kao na nemačkoj teritoriji ili u okupiranim zemljama. Kao i aparat RSHA, on je imao svoje ispostave na teritoriji NDH. Pošto je Wehrmacht u NDH imao posebnoga predstavnika u licu tzv. Nemačkog generala u Hrvatskoj, to

je i ovaj, sa svojim aparatom, radio obaveštajno pored Abwehr-a. Nema ke operativne jedinice na teritoriji. NDH imale su svoju službu Ic, a na toj je teritoriji delovala i Tajna vojna policija — GFP. Pošto je od 1942 godine do kraja rata NDH predstavljala najvećim delom operativnu teritoriju Wehrmacht-a, to je i obaveštajna služba RSHA delimično obavljala zadatke kao na ratnom području.

Nema ni bezbednosno-policijski aparat je i na teritoriji NDH vršio egzekutivne funkcije, javno ili kamuflirano, bez obzira na »nezavisnost« ustaške države.

d) U delovima Jugoslavije koji su dati drugim zemljama situacija nije bila niukoliko jedinstvena. Tako je, naprimera, Bačka tretirana kao deo Mađarske, i nema ni obaveštajni rad u njoj predstavljao je, organizacijski i operativno, sastavni deo obaveštajne delatnosti na ostaloj mađarskoj teritoriji. Prema tome, Abwehr i Uprava VI funkcionisali su tu kao u stranoj zemlji. Ali zato je, kao pojačanje obaveštajnog rada u Mađarskoj, organizovano zagranicom delovanje iz obaveštajnih centara u Srbiji (sa Banatom) i NDH.

U delovima koji su bili predati Bugarskoj, dakle, u isto vreme u Makedoniji, položaj je bio donekle drukčiji. Tu je nema ni uticaj bio jači. U Skoplju je postojao zvanica Abwehr-ov oficir, ali je i tu nema ni obaveštajna delatnost ipak imala one forme, one okvire rada koji su upotrebljavani u saveznim i satelitskim zemljama uz formalno vođenje računa o njihovoj »nezavisnosti«.

U oblastima koje su ustupljene Italiji preko Albanije, nema ni obaveštajna služba je delovala kao u stranoj saveznoj zemlji, sve do italijanske kapitulacije. Na teritorijama koje su bile pod neposrednom italijanskom okupacijom, situacija je u tom pogledu bila dosta nepregledna. Ovo naročito stoga što su se, zbog akcije NOP-a i zbog saradnje sa etnicima, prilike u tim oblastima stalno menjale. Tu su i nema ni trupe vršile akcije, tu je neposredno radila i nema ni obaveštajna služba, i vojna i SS-ovska. Posmatrajući se ovde ne pruža jednostavna slika. Cela ta teritorija daje, u obaveštajno-operativnom pogledu, sliku ratne oblasti, donekle ublaženu do italijanske kapitulacije, a pooštrenu posle nje.

Pri ukazivanju na to šarenilo treba ista i da je, sem konkretnih prilika na terenu, na organizaciju i delatnost nema ni obaveštajne službe i njenih organizacija u okupiranoj Jugo-

slaviji umnogome delovao i faktor unutrašnjih odnosa me u raznim nema kim iniocima koji su svoj uticaj rasprostirali na te oblasti. Sve je to, dakle, bilo razlog velikim i suštinskim razlikama u organizaciji obaveštajne službe, prema prilikama i teritorijalnim uslovima, dok se, najposle, sve nije pretvorilo u razne forme obaveštajnog rada prema jednom jedinom neprijatelju: NOP-u. Ostali sektori delatnosti sve su više gubili u značaju, mada su se održali do samog kraja okupacije.

Kao posebnu karakteristiku nema ke obaveštajne službe u okupacionom periodu valja ista i to, da se njeno mešanje u politiku, u raznim oblastima raskomadane jugoslovenske teritorije, razvilo u neslu enim razmerama. Obaveštajna služba se ne pojavljuje više samo kao informativni organ političkih funkcionera — naprimer, nadležnih ličnosti nema ke vojne uprave u Srbiji — ve i sama sprovodi političke inicijative i utiče na politički razvoj. Tako je, naprimer, u obrazovanju komesarske uprave u Srbiji i, kasnije, Nedićeve vlade nema ka obaveštajna služba igrala ulogu od prvorazredne važnosti. U NDH se isto tako nema ka obaveštajna služba aktivno mešala u politiku, forsirala izvesna lica hrvatske vlade, suzbijala druga itd. Vrlo živog politiziranja bilo je i u Bosni i Hercegovini, a zatim u Sandžaku, Crnoj Gori i Dalmaciji, bez obzira na razne fiktivne državne suverenosti i izvršenu podelu okupirane jugoslovenske teritorije.

Kratko ocrtani i naznačeni osnovni elementi i karakteristike stanja u okupiranoj Jugoslaviji predstavljali su opšte uslove i okvire u kojima je delovala nema ka obaveštajna služba. Navedene su i neke osnovne karakteristike raznolike i raznovrsne nema ke obaveštajne delatnosti.

Ali pravu predstavu o nema koj obaveštajnoj službi u Jugoslaviji za vreme okupacije mogu da pruže samo detaljni prikazi o strukturi i delatnosti obaveštajnih organizacija u pojedinim oblastima naše zemlje.

S L O V E N I J A

U V O D

U periodu rata i okupacije, teritorija Slovenije bila je podvrgnuta raznolikim režimima. Deo Slovenije koji je pripao Nemačkoj predstavljao je za okupatora državno-pravno i politički-administrativno teritoriju Trećeg Reich-a. U drugom delu Slovenije Italija je stvorila upravu sa specifičnim obeležjima, mada je državno-pravno tu formirala jednu provinciju Kraljevine Italije. U jesen 1943 godine, kada je Italija kapitulirala, Treći Reich je okupirao svu teritoriju naseljenu Slovencima, sem onog malog dela koji je 1941 godine bio dat Mađarskoj.

Iako sva pod Nemačkom upravom, Slovenija nije time postala u administrativnom i političkom pogledu jedinstvenom oblast. Okupator se trudio da spreči i dodire i izjednačavanja među pojedinih delovima pocepane Slovenije. Jedan od najvažnijih razloga za ovakvo postupanje leži u težnji Nemačke okupatora da asimilacijom Slovenije proširi teritoriju Nemačke isturivši svoje granice do Jadranskoga Mora. U tome okviru Treći Reich se naročito trudio da izvrši germanizaciju onih slovenačkih oblasti koje je sebi priključio već u prvoj podeli Slovenije, 1941 godine.

Germanizacija tih oblasti, sprovedena svima sredstvima kojima se okupator mogao služiti, predstavljala je za slovenački narod nastavak vekovnog procesa kojim su Nemci težili da prošire svoje etničke granice i da odnaročuju i ponemaju slovenačke živalj. Još od franačkih careva »Svetog rimskog carstva Nemačke narodnosti« i od prvih misionara salcburškog kneza-nadbiskupa, koji su u IX veku krstom i mačem došli među u Slovence, proces germanizacije predstavlja dugotrajno istorijsko zbivanje, puno obrta i peripetija, puno nasilja i krvi. Veliki delovi slovenačke zemlje otrgnuti

su, tokom istorije, od slovena kog narodnog tela. Koruška, nekada središte slovena kog naroda, najvećim je delom ponemena. A taj proces želeo je da završi s potpunim uspehom Hitler-ov Tre i Reich, služili su se pritom metodima koji su po svojoj okrutnosti bili ravni onim srednjevekovnim, kao i svim modernim tekovinama tehnike i veštine upravljanja narodima.

Germanizaciju, kao najvažniji politički faktor koji je određivao fizionomiju režima i opšteg položaja slovenačkih oblasti pod nemačkom okupacijom, ubrzo je, međutim, zamenio pokret narodnog oslobođenja, koji je svojom pojavom odredio politički lik Slovenije i oblike okupacionog režima. Težnju za germanizacijom, koja je bila u potpunoj okupacije osnovna determinanta nemačkog režima, NOP je zamenio potrebom toga režima da se brani pred sve snažnijim talasom sve organizovanijeg narodnog revolta. Istorija okupacije u Sloveniji predstavlja ustvari, istoriju borbe između okupatora i naroda pod vodstvom KP i OF, borbe u kojoj je agresivni okupator sve više saterivan u defanzivu, sve očajnijem i bezizglednijem, do njegovog potpunog sloma.

U svima ovim zbivanjima nemačka obavestajna služba, kao sastavni deo okupacionog aparata, igrala je ulogu od prvorazrednog značaja. Njoj su bili povereni krupni zadaci u periodu kada je okupator mislio da će moći sprovesti radikalnu germanizaciju. Njoj je dodeljena važna uloga u borbi protiv pokreta narodnog oslobođenja. Cela njena delatnost je nerazrešljivo vezana za opšti politički i vojni razvoj na slovenačkom tlu.

To je razlog što prikaz rada nemačke obavestajne službe u Sloveniji za vreme okupacije počinje razmatranjem političkih temelja i okvira u kojima je nemačka obavestajna služba delovala. Ona je, u tome svome radu, razvila i svoje posebne karakteristike, koje izviru iz zadataka koji su joj postavljeni i konkretnog položaja na terenu koji je imala da obrađuje. Tim karakteristikama posvećeno je sledeće i deo prikaza.

Na slovenačkom tlu pojavile su se obe osnovne grane nemačke obavestajne službe: policijsko-politička i vojna. S obzirom na specifičnu situaciju velikih delova Slovenije u odnosu na Tre i Reich i njegove političke ciljeve, SS-ovski kompleks policijsko-bezbednosne i obavestajne službe igrao je,

sem u Primorju, dominantnu ulogu. Zato je u ovoj studiji dat najpre analiti ki prikaz aparata SS i policije i njegove obaveštajne službe, a zatim posebni prikaz njegove borbe protiv NOP-a i metoda kojima se on u toj borbi služio, kao i organizaciskih formi koje je uspostavljao na slovena kom tlu.

Dok je vojna obaveštajna služba u ostalim delovima Slovenije, bila manje aktivna, službe i se njima kao otiskom za rad preko slovena kih granica, dotle je u Primorju razgranala mrežu svojih ustanova, kojima je posve en poslednji deo ove knjige.

Na kraju knjige dat je li ni i stvarni registar da bi se italac lakše orijentisao u materijalu. Dokumenta koja se odnose na prikazana zbivanja bi e objavljena u posebnoj zbirci — VII knjiga.

OPŠTE KARAKTERISTIKE NEMACKE POLITIKE I OBAVEŠTAJNE SLUŽBE

1) Politi ki temelji i okviru obaveštajnog rada

a) *Pitanje priklju enja slovena kih oblasti Reich-u*

Po završetku Prvog svetskog rata odre ena je zapadna granica Jugoslavije prema Austriji ugovorom u St. Germain-u. Kona nom povla enju grani ne linije prethodile su delom vrlo ogor ene raspre izme u Austriske Republike i Kraljevine SHS. U Južnoj Koruškoj održan je plebiscit, posle koga je ta oblast, nakon ogor ene propagandne kampanje, dodeljena Austriji. Tako je u Koruškoj ostalo dosta slovena kog življa. S druge strane, u Južnoj Štajerskoj, koja je ušla u sastav Jugoslavije, sa uvala se znatna manjina Austrijanaca, pre svega u gradovima.

Na taj je na in granica izme u Austrije i Jugoslavije stvorila dve suprotne težnje. Jedna je bila ozna ena u orijentisanju slovena kog življa u austriskoj Koruškoj prema mati nom narodu s ove strane granice. Druga, u Južnoj Štajerskoj, u kojoj je austriski živalj imao dobre ekonomske pozicije, stremila je preko granice ka Austriji.

Stara Jugoslavija je bila slaba da razvije me u koruškim Slovincima kakvu snažniju aktivnost. Sa svoje strane, Austrija je efikasno ometala i spre avala nastojanja za kulturnom i politi kom autonomijom koruških Slovenaca. Mada brojni, koruški Slovinci nisu bili u stanju ni kao narodnosna grupa niti u odnosima izme u Jugoslavije i Austrije, da

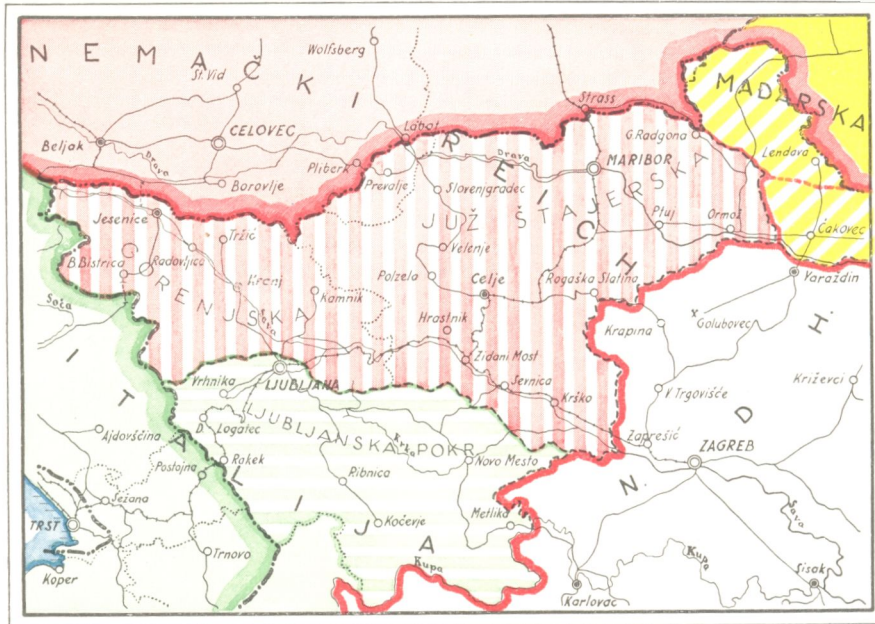
igraju neku krupniju ulogu. Obrnuta je situacija bila u slovena koj Štajerskoj. Austro-nema ki živalj nije u to vreme uživao, neku posebnu autonomiju, ali je po svojoj ekonomskoj snazi, po svojim vezama preko granice i po svojoj organizovanosti predstavljao značajan politički inilac.

Mada su u slovena koj Štajerskoj Austrijanci i Nemci bili ograničeni uglavnom na gradove i predstavljali, prema celokupnom stanovništvu te oblasti, dosta malu manjinu, ipak se u austriskom delu Štajerske — a preko toga u celoj Austriji — podržavala iredentisti ka težnja da se Južna Štajerska katkad priključi i austriskoj državnoj teritoriji. Za sprovođenje te težnje, međutim, Austrija nije bila dovoljno snažna, niti su opšte prilike u Evropi omogućavale izvršenje ovakvih planova. No u pripremanju i otkrivanju toga priključenja sprovođenje je u Austriji organizovan i obiman propagandni rad preko raznih organizacija, kao što su to bile »Deutscher Schulverein« i »Südmark«, koje su saradivale, a kasnije se i fuzionisale sa istovetnim organizacijama u nemačkom Reich-u.

Naravno su potsticaj ovom iredentističkom radu davali desni arski elementi u Austriji, pri čemu su se posebno istakli austriski nacisti. Parola NSDAP o uključivanju svih Nemaca u jedan »Velikonemački Reich« dobila je, u svom austriskom izdanju, vid zahteva za priključenjem najpre Južne Štajerske, a zatim i drugih slovenačkih oblasti, bez obzira na to da li je ovo poslednje i realno moglo da se obuhvati programom o »vratanju Nemaca u krilo Reich-a«.

Posle okupiranja Austrije, 1938 godine, rad iz Reich-a preko granice sa Volksdeutscher-ima u Sloveniji postao je znatno življi. Dotadašnja austriska manjina u Sloveniji postala je nemačkom manjinom, postala je štitičnikom velike i politički agresivne sile. Izišavši na jugoslovenske granice, Reich je počeo da pritiskuje svom snagom na svoga manjega suseda. On je potsticao nemačku manjinu u Jugoslaviji da diže glavu i da postavlja sve veće i veće zahteve. Delatnost Kulturbund-a, organizacije Volksdeutscher-a, razvijala se otada sve snažnije i uzimala forme opšte nacionalne mobilizacije nemačke manjine.

Sprovode i svoje opšte planove sa gledišta nacizma, Treći Reich je hrabrio, potsticao i organizovao austrisku manji-

SLOVENIJA

POD OKUPACIJOM 1941 - 43

- Sadašnja jug drž. granica
- Jug. drž granica do 1941
- Granice između okupacionih sila (stvorene u proleće 1941)
- Granice pokrajina (oblasti)

nu u Južnoj Štajerskoj. Me utim, tadašnji politički odnosi sa Jugoslavijom to jest saradnja sa profašističkom vladom Milana Stojadinovića, uticali su da se pitanje ostvarivanja iredentističkih snova austriskih nacista — koji su se istakli kao nacisti iredentizma prema Južnoj Štajerskoj — nije postavljalo u svojoj oštini.

Period između februara 1939 i novembra 1940 godine to jest od pada Stojadinovićeve vlade do donošenja poznatih Hitlerovih direktiva o politici prema Jugoslaviji, predstavlja vremenski interval u kome se Hitler nije bavio detaljnije pitanjem Jugoslavije, pa su drugostepene instance mogle politizirati — naravno, u izvesnim granicama — svaka na svoj način i prema svojim shvatanjima. Ukoliko se to tiče Južne Štajerske, u tome su naročitu ulogu igrale partiska organizacija NSDAP u austriskoj Štajerskoj i SD-otsek u Graz-u.

Na čelu partiske organizacije u Štajerskoj sa sedištem u Graz-u stajao je, kao Gauleiter i »namesnik Reich-a«¹⁾, istaknuti austriski nacista dr Uiberreither. On je bio jedan od najfanatiji pobornika ideje o širenju Austrije, kao udarne avangarde nemačkog Reich-a, prema jugu i prema Jadranu. Naročito je bio aktivan u delatnosti prema Južnoj Štajerskoj. U sastavu njegovog partiskog nadležstva, Gauleitung-a, nalazila se posebna uprava, posebno odeljenje, za rad sa nemačkom manjinom u Jugoslaviji. Takva odeljenja imale su sve župske uprave NSDAP u pograničnim zonama ako bi preko granice bilo znatnije nemačke manjine. Dok u Župskoj upravi NSDAP za Korušku, u Celovcu, takvo odeljenje nije igralo neku prominentniju ulogu, dotle je ono u Graz-u bilo od veoma velike važnosti za iredentistički, organizacijski i obavštajni rad sa nemačkom manjinom u Južnoj Štajerskoj. To je poznati Gaugrenzlandamt Župske uprave NSDAP za Štajersku, sa Antonom Dorfmeister-om na čelu. Dorfmeister-ov pandan u Koruškoj, Maier-Kaibitsch, bavio se do okupacije naročito odroavanjem koruških Slovenaca, a nije se mnogo mogao baviti — sem pripremanja — radom preko granice, jer u Gorenjskoj nije imao na raspolaganju onaj volksdeut-

*) Šef državnog upravnog aparata. Ovu titulu su nosili najviši činovnici koji su stajali na čelu austriskih pokrajina posle „Anschluss-a“. Odgovarala je bivšem jugoslovenskom „banu“ prema ustavu od 1931. godine.

scherski elemenat sa kojim je Dorfmeister operisao u Južnoj Štajerskoj.

Celi taj rad preko granice tesno je povezan i isprepleten sa nema kom obaveštajnom službom. Volksdeutscher-i su bili neumoran, pouzdan i požrtvovan elemenat za regrutovanje agenata. Njihove veze i organizacije stajale su na usluzi obaveštajnoj službi sa svojim obimnim informacijama i mnogostranim mogu nostima. Ta obaveštajna delatnost imala je i karakter organizovanja nema ke manjine kao udarnog oru a osvaja ke politike. U tome je intenzivno u estvovao SD-otsek u Graz-u, iji je starešina bio SS-ovski potpukovnik — kasnije pukovnik — Otto Lurker.

Zauzeta svojim velikim potezima i planovima u vezi sa ratom koji je izazvala septembra 1939 godine, spoljna politika Tre eg Reich-a nije mogla Jugoslaviji pokloniti odgovaraju u pažnju, a sem toga, nastojala je i da primiri svoga italijanskog saveznika. Jedno od sredstava za smirivanje Mussolini-ja bile su više puta ponovljene zvani ne izjave da Nema ka smatra Jugoslaviju italijanskom interesnom sferom. Tre i Reich je ocenio da može da pruži Italiji takva uveravanja jer je bio siguran da Italija ne e, zbog svoje slabosti, preduzimati protiv Jugoslavije ma kakve ozbiljnije korake.

Ali i u toj saglasnosti — na re ima — Tre eg Reich-a sa eventualnim širenjem fašisti ke Italije na jugoslovenske teritorije postojala je jedna ograda. Ona pokazuje da su težnje austriskih nacista uspele da se probiju i steknu razumevanja kod rukovodilaca nema ke spoljne politike, jer se pomenuta ograda odnosila na Južnu Štajersku.

Na sastanku koji su von Ribbentrop i Mussolini, u prisustvu grofa Ciano-a, održali septembra 1940 u Rimu, ministar spoljnih poslova Reich-a ponovio je italijanskom diktatoru da Gr ku i Jugoslaviju smatra zemljama koje pripadaju isklju ivo italijanskoj interesnoj sferi. Prema tome Italiji pripada i »izbor solucije« za te dve zemlje. Me utim, u Jugoslaviji Nema ka rezerviše pravo na mariborsku oblast¹). Ova Ribbentrop-ova ograda pretstavlja prvo službeno isticanje zahteva Tre eg Reich-a na Južnu Štajersku od strane odgovornog funkcionera najvišeg rukododstva Nema kog Reich-a. Ipak, taj je zahtev vezan za eventualnost promene status

¹) Galezzo Ciano: Z'Europa verso la catastrofe, str. 588.

quo-a u Jugoslaviji, promene do koje bi došlo italijanskom intervencijom. Tek u slučaju da se tadašnji teritorijalni i državno-pravni status Jugoslavije poremeti, i to akcijom koju tada nije predviđeno da će morati preduzeti, Reich bi prisvojio Južnu Štajersku.

Već dva meseca kasnije, u novembru 1940 godine, pošli su razgovori između nemačke i jugoslovenske vlade. Jugoslavija je bila postala aktuelnom u vezi sa Hitler-ovim planovima za proleće i leto 1941 godine. Treći Reich se odlučio da Jugoslaviju veže uz sebe političkim putem, pošto su odgovorni faktori procenili tu mogućnost kao realnu.

Tako se, u odnosu na Italiju, nemačka politika prema Jugoslaviji promenila. Više se nije govorilo o pravu Italije da »nađe rešenje«, već je od Mussolini-ja zahtevao da se pridruži garantijama za jugoslovenski teritorijalni integritet, pod uslovom da Jugoslavija pristane na političko vezivanje za Treći Reich.

Međutim, iako se prvenstveno išlo linijom vezivanja Jugoslavije za Osovino političkim instrumentima, ipak se nisu zanemarile i druge akcije koje su išle za pripajanjem delova Jugoslavije Trećem Reich-u. Zato je usledila istovremena aktivnost Trećeg Reich-a na diplomatskom, obaveštajnom, propagandnom i drugim poljima. Dok je diplomatski aparat radio na formulisanju političkih instrumenata kojima bi Jugoslaviju vezivao za tabor Osovine, dotle je Abwehr, među slovenačkim Volksdeutscher-ima, obrazovao svoju obaveštajno-diverzantsku organizaciju »Jupiter«. Ni SD-otsek u Graz-u nije zaostajao za Abwehr-om, već je razvio vrlo razgranatu obaveštajnu delatnost, koja je dostigla neslušne rezultate. A sam Gauleiter Uiberreither postavio je Volksdeutscher-ima Južne Štajerske da do 15 januara 1941 godine potpuno dovrše obrazovanje svoje udarne omladinske organizacije. Istina, sve ove akcije raznih institucija Trećeg Reich-a nisu bile usklađene. Naprotiv, ta bi se delatnost verovatno protumačila kao neslaganje raznih institucija, neslaganje koje je proizilazilo iz različitih gledanja na praktično rešenje »jugoslovenskih problema«.

Jednu od zanimljivih pojedinosti koja pokazuje pripreme Wehrmacht-a u odnosu na Jugoslaviju svakako predstavlja delatnost posebne grupe Tajne vojne policije koja je nosila

naziv GFP Gruppe 20. Grupa je bila sastavljena od dotadašnjih službenika Gestapo-a i Kriminalne policije, a namenjena je za rad prema Jugoslaviji. Bila je podeljena na dva dela, od kojih je jedan bio sa sedištem u Celovecu, a drugi u Graz-u. Izme u ostaloga, grupa je vršila izvi a ko-obaveštajnu službu prema Jugoslaviji, pripremaju i se za svoje kasnije zadatke u našoj zemlji. U leto 1940 godine šef grupe, kriminalni savetnik Zellhoefer, objasnio je pripadnicima grupe da e njihov zadatak biti aktivno u estvovanje sa jedinicama vojske u slu aju rata sa Jugoslavijom. Za taj slu aj su pripadnicima GFP Gruppe 20 odre eni ta ni zadaci u pogledu hapšenja, zaplene arhiva, zaplene spiskova sokolskih i ostalih nacionalnih društava itd. Svoje poslove, pripadnici grupe vršili su sve do 28 marta 1941 godine u okviru svojih dotadašnjih službenih ustanova. Toga dana su, me utim, kona no mobilisani za sprovo enje zadataka za koji su se temeljito bili pripremili.

SD-otsek u Graz-u dobio je od Gauleiter-a Uiberreither-a sredinom marta 1941 godine — dakle, u trenutku kada se pristupanje Jugoslavije Trojnom paktu smatralo svršenim inom — zadatak da izvrši sve pripreme za ulazak u Južnu Štajersku. Dotle je taj otsek ve bio pripremio detaljne podatke za svako mesto Južne Štajerske, za svaki objekt na toj teritoriji, uklju uju i tu i spiskove lica Volksdeutscher-a koje treba postaviti na sva rukovodna mesta unutrašnje uprave, privrede itd.¹⁾. Tom prilikom je Uiberreither saopštio Lurker-u da u toku narednih dana treba da podnese referat Hitler-u, zbog ega mu je Lurker-ov materijal potreban u roku od tri dana. Uiberreither je tada izjavio da valja ra unati sa skorašnjim ratom protiv Jugoslavije.

Odmah posle konferencije sa Uiberreither-om, Lurker je poja ao obaveštajnu delatnost prema Sloveniji, podnose i svakodnevne izveštaje RSHA-u i Gauleiter-u. U isto vreme je vršio prisnu izmenu obaveštenja sa ustanovom Gestapo-a u Graz-u i sa tamošnjim Nest-om Abwehr-a.

Poslednjih dana uo i napada na Jugoslaviju prebacio se preko granice u Austriju ve i broj izbeglica, Volksdeutscher-a

¹⁾ Nezavisno od toga, sli nu je obradu za Gorenjsku izvršio SD-otsek u Celovecu, mada je ta obrada bila mnogo manje intenzivna i manje detaljizirana od one koju je izvršio SD-otsek u Graz-u za Južnu Štajersku.

iz Južne Štajerske. Svi su oni upotrebljeni za upotpunjavanje obaveštajnih priprema. Isto tako, radi održavanja veze sa obaveštajnim eksponentima, u Zagreb je preba en radio-telegrafista sa predajnom stanicom, a u Graz-u je po ela da radi posebna radio-stanica pri SD-otseku, kojom je upravljao V-Mann toga otseka, d-r Bruckner, službenik Tehni ke visoke škole.

”

Nekoliko dana pre okupacije Južne Štajerske održana je kod Uiberreither-a konferencija na kojoj su u estvovali Volksdeutscher-i predvi eni za sreske politi ke funkcionere u Južnoj Štajerskoj, a isto tako i državni službenici koji su po okupaciji imali da zauzmu više položaje u nema kom upravnom aparatu koji bi bio obrazovan u toj oblasti. Prisutni su bih i rukovodioci Gestapo-a, Kripo-a i SD-a.

Na konferenciji je Uiberreither saopštio da ga je Hitler odredio za šefa civilne uprave Južne Štajerske. Dao je informacije za osnivanje i delatnost posebne politi ke organizacije koja bi, pod nazivom Štajerskog domovinskog saveza (Steirischer Heimatbund), imala da pretstavlja prete u NSDAP i da na okupiranoj junoštajerskoj teritoriji odigra centralnu politi ku ulogu. Dalje je Uiberreither dao instrukcije predvi enim sreskim na elnicima i rukovodiocima ostalih nadleštava, pri emu je naglasio da je Hitler od njega zahtevao da Južnu Štajersku »u ini nema kom«. Istakao je da je zadatak svih grana i snaga da ga u tome poslu pomognu.

Svakodnevno su, sve do ulaska nema kih trupa u Južnu Štajersku, održavani sastanci predvi enih upravnih funkcionera sa rukovodiocima nema kih upravnih ustanova, pri emu su davane konki'etne direktive i pre iš avana pitanja njihove budu e delatnosti. SD je dao obaveštenja svim ovim licima o protivnicima sa kojima e se ona sresti prilikom preuzimanja svojih položaja i svoje delatnosti na jugoslovenskoj okupiranoj teritoriji. Nijedno lice predvi eno za zadatke u Južnoj Štajerskoj nije smelo napustiti svoj stan — sem za službene konferencije — i moralo je biti spremno da krene na telefonski poziv u svoje novo mesto delatnosti.

Nema ka eivilna uprava u Južnoj Štajerskoj, sa Uiberreither-om kao šefom (Chef der Zivilverwaltung, skra eno CdZ), po ela je da funkcioniše 15 aprila 1941 godine. Ta uprava i njen aparat su na bajonetima Wehrmacht-a, a teren

je ve bio pripremljen aktivnoš u Volksdeutscher-a, Kulturbund-a i ilegalnih diverzantskih organizacija u njegovom okviru, kao i nema ke obaveštajne službe i propagandno političke zagrani ne delatnosti.

Ve nekoliko meseci pre okupacije, pre nego što je po eo da ostvaruje svoj pokušaj diplomatskog vezivanja Jugoslavije, Ribbentrop je Ciano-u pomenuo samo Južnu Štajersku kao nema ku interesnu sferu, i to pod nazivom »Mariborske oblasti«. Me utim, kada je, došlo do okupacije Jugoslavije, ovo se pretendovanje na malu teritoriju uveliko proširilo. Tre i Reich uzeo je za sebe ne samo južnoštajerske krajeve ve , praktički, oko dve tre ine slovena ke teritorije bivše Jugoslavije.

Nema ka je okupirane teritorije organizovala u dve oblasti. Jedna od njih bila je proširena Južna Štajerska, kojoj su dodati i izvesni krajevi Kranjske južno od Save. Druga je bila Gorenjska, i to sve do pred Ljubljanu. Posebnu celinu predstavljala je Mežiška dolina sa sedištem u Dravogradu. Južna Štajerska dodeljena je provinciji (Reichsgau) Štajerskoj, iji je centar bio Graz. Gorenjska je, u prvi mah, pod nazivom Južne Koruške, priključena provinciji Koruškoj (Reichsgau Kaernten), iji je centar bio Celovec. Koruškoj je, isto tako, priključena Mežiška dolina pod nazivom »Politički komesarijati Dravograd«. Naziv Gorenjske je uskoro izmenjen u »Gornja Kranjska« (Oberkrain).

Ovakvo povlačenje granice nema kih osvajanja u Sloveniji odredio je Hitler svojom ve prikazanom direktivom za deobu Jugoslavije od 12 aprila 1941 godine. Po toj direktivi, teritorija Štajerske, prema jugu proširena pojasom širokim 90 km, a dubokim 10—15 km, pripada Reichsgau-u Steiermark. Severni deo Kranjske dobio je granicu koja je povučena na karti priloženoj uz ovu direktivu, a OKH je dobio nalog da te oblasti preda u ruke nadležnim Gauleiterima im to »dopusti pacifikaciju zemlje«. Predaja krajeva izvan ovih oblasti priključeni Reich-u izvršena je, ukoliko se to ticalo Italije, na osnovu uputstva Ministarstva spoljnih poslova. Me imurje je u celosti predato Maarskoj »na osnovu istorijske granice«. I tu predaju je imao izvršiti OKH.

TRE I REICH UZIMA ŠTAJERSKU I GORENJSKU

Prema Hitler-ovoj naredbi od 12 aprila 1941 godine, Štajerska i Gorenjska uklopljene u u Trec Reich Nema ka uprava u Sloveniji dobila je zadatak da priklju ene oblasti ponemci Hitler je 1941 godine U no postio Maribor. Na fotografiji, snimljenoj tom prilikom, nalazi se s Hitler-ove desne strane Gauleiter Štajerske, d-r Uiberreither, a s leve SS-general Schaub, Hitler-ov a utant i stalni pratilac

Ribbentrop je 21 aprila 1941 godine održao u Be u sastanak sa Ciano-om. Za odnose izme u osovinskih saveznika zanimljiv je na in na koji je Italija saznala koji deo Slovenije treba njoj da pripadne. Ciano o tome telegrafski ve istoga dana izveštava Mussolini-ja:

»Ribbentrop se saglasio s tim da Italija anektira Sloveniju ukoliko ova nije priklju ena Reich-u. No moram da saopštım da nema ke granice nisu onakve kako se to verovalo u Rimu, ve su znatno južnije i, polaze i od Vrhnike, prolaze na 3 km severno od Ljubljane, da bi se spustile severno od Mirne i od Kostanjevice, pa se opet popele do Drave i Petrijanca. Ribbentrop je izri no ponovio da se ovakva granica ima smatrati kona nom, pošto ju je ovako na neopoziv na in utvrdio Hitler«.

Izgleda da je Ciano u inio izvestan pokušaj da za Italiju dobije još neki komad slovena ke teritorije, jer svojim telegramom od 22 aprila, dakle, sutradan, izveštava Mussolini-ja da je »Ribbentrop potvrdio uime Fuehrer-a da se dekretom utvr ene granice imaju smatrati apsolutno kona nim«.

Na tako priklju enim teritorijama nema ki je Reich postavio svoj upravni aparat, oslanjaju i se uveliko na rezultate rada koje je, u pripremi okupacije, izvršila njegova obaveštajna služba. Južna Štajerska je podeljena na srezove: mariborski, celjski, trbovljanski, breži ki, ptujski i ljutomerski, a grad Maribor pretstavljao je srez za sebe. Gorenjska je obuhvatala srezove: radovlji ki, kranjski i kamni ki. U ovim su srezovima najpre postavljeni tzv. politi ki komesari kao pretstavnici šefa civilne uprave (CdZ) za podru je sreza. Uskoro su komesari dobili naziv sreskih na elnika (Landrat).

Izme u njih i ostalih grana i organizacija okupacionoga aparata postojala je tesna saradnja u pogledu postupanja prema slovena kom žıvlju, a u isto vreme i konkurencija u pogledu ve eg ili manjeg uticaja na opšte poslove i politiku. Režım u okupiranoj Sloveniji davao je onu istu sliku koju su pružale sve oblasti Tre eg Reich-a: jedinstvo u bezobzirnıom sprovo enju osnovnih politi kih ciljeva, ali razmirice oko prevlasti i domimantnog uticaja me u pojedinim faktorima.

Nema ke okupacione vlasti uglavnom su se oslanjale na Volksdeutscher-e okupiranih teritorija. Ali i u tome pogledu — kao i u mnogim drugim — bila je znatna razlika izme u situacije u Južnoj Štajerskoj i one u Gorenjskoj. Dok je u Štajerskoj pre okupacije postojala razgranata i temeljito sprovedena organizacija Volksdeutscher-a, dotle su u Kranjskoj, to jest Gorenjskoj, prilike bile u tom pogledu potpuno različite. Niti je tu bilo Volksdeutscher-a u tolikom broju kao u Štajerskoj, niti je ono nešto gorenjskih Volksdeutscher-a bilo tako organizovano i držalo tako snažne pozicije kao što je to bio slučaj sa Volksdeutscher-ima u Štajerskoj još pre okupacije.

U Južnoj Štajerskoj videlo se na svakom koraku od kolike je važnosti bila ranija delatnost sa Volksdeutscher-ima. Istaknuti Volksdeutscher-i, naročito oni koji su bili angažovani u obaveštajnoj službi, i dalje su ostali na položajima od naročito poverenja, ili dobijaju rukovodne funkcije u upravnom i političkom aparatu. Tako naprimer, agent SD-a Sepp Jellenz, produžavaju i svoju delatnost za SD, postaje važnim funkcionerom Hitlerjugend-a u Južnoj Štajerskoj. Lurker, koji je postao šef Sipo i SD-a u okupiranoj Južnoj Štajerskoj smatra ga toliko neophodnim da traži od Waffen SS-a da ga ne poziva u vojnu službu. Drugi poznati predratni agent, Mix Adolf Westen, ne samo što je igrao jednu od centralnih uloga u privrednom aparatu okupirane Južne Štajerske već je bio jedan od glavnih informatora i savetodavaca nemačke obaveštajne službe na toj teritoriji. A takvi se primeri mogu redati po volji.

Drukčije je bilo u Gorenjskoj. Volksdeutscher-a je tu bilo vrlo malo, te je funkcionere trebalo importirati iz Austrije. Za ovu različitu situaciju ilustrativan je primer inženjera Gustava Toennies-a, koji je pre rata bio agent nemačke službe u Ljubljani. On je ostao u Ljubljani iako je ona potpala pod italijansku okupaciju. Odatle je tesno saradivao sa nemačkim okupacionim vlastima za Gorenjsku i sa njihovim oficijom za vezu pri italijanskoj okupacionoj upravi u Ljubljani. Koliko je malo bilo moguće oslanjanje na Volksdeutscher-e u Gorenjskoj može se sagledati iz činjenice da je šef civilne uprave za Gorenjsku zatražio od Toennies-a iz Ljubljane — dakle, tadašnjeg inostranstva — da mu saopšti koja bi se lica mogla

postaviti na elu štedionica i u pretstavništva osiguravaju ih društava u Gorenjskoj.

I pored istovetnih osnovnih linija nema ke politike u svima delovima koje je Tre i Reich držao pod okupacijom, ipak izme u konkretnih političkih pravaca u Južnoj Štajerskoj i onih u Gorenjskoj postoje razlike. Jedna od glavnih razlika koja je opredeljivala sveukupnu politiku bila je ova. Okupatori su smatrali da Južnu Štajersku treba potpuno germanizovati. U njoj uopšte nije priznavao pravo opstanka slovenačkom življu. Slovence je trebalo raseliti i uništiti. U Gorenjskoj je nama ka manjina bila toliko neznatna da čak ni izrazito megalomanski planovi germanizacije nisu mogle negirati da je tu posredi kompletna slovenačka nacionalna teritorija. Za vreme rata tu nije bilo onako rigoroznih mera odnaroavanja kakve su sprovođene u Južnoj Štajerskoj.

Razlika u tretmanu primenjenom na dve okupirane slovenačke oblasti izrazila se dosta jasno i u kompleksu narodnosne politike i u problemu iseljavanja i preseljavanja. Važno je isto tako da je pritom došlo i do nejednakosti u merama i na inu prilaženja problemima u bezbednosno-obaveštajnoj službi. Izme u konkretne politike aparata bezbednosti u Gorenjskoj i onoga u Južnoj Štajerskoj postojale su, usled toga, esto znatne razlike.

Cilj opšte politike Tre i Reich-a na okupiranoj slovenačkoj teritoriji — dakle, u oblastima koje su 1941 godine neposredno priključene Reich-u — bio je jasno opredeljen. Taj je cilj bio potpuno utapanje, asimilacija tih oblasti u Tre i Reich, kako u državno-pravnom i upravnom, tako i u narodnosnom i u ideološkom pogledu. To je praktički značilo njihovu potpunu germanizaciju. Međutim, u sprovođenju programa koji bi imao dovesti do toga cilja, u pogledu puta kojim se ima ići i tome cilju, postojale su razlike izme u Južne Štajerske i Gorenjske. Bilo je zamišljeno da taj proces u Južnoj Štajerskoj bude kratkotrajan, brz i radikaln. U Gorenjskoj se, međutim, pošlo od pretpostavke da će proces asimilacije trajati duže i ići postepeno, po etapama. Razloge za tu razliku treba tražiti, pre svega, u raznolikim etničkim i sa njima povezanim ekonomskim preduslovima.

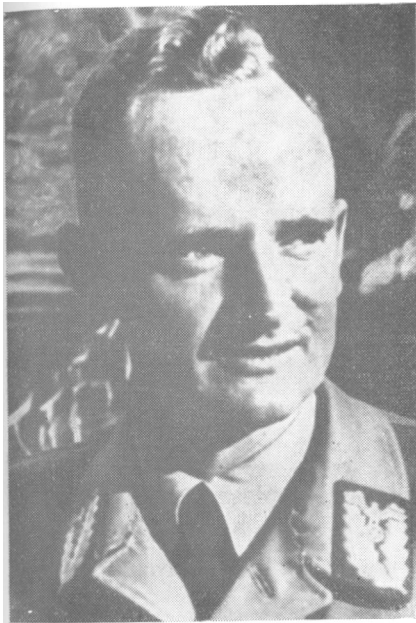
Stoga je, naprimer, razumljivo što komandant Sipo i SD-a na Bledu, koji je bio nadležan za Gorenjsku, jednim uput-

stvom svojim potinjenim organima definiše cilj politike kome oni treba da teže na ovaj način: »Naš je cilj da stariju generaciju zadržimo u takvom stanju mirovanja da i bez otpora prihvatiti nema ko vaspitanje omladine. Ideološko usmeravanje je pritom politički cilj na dužu stazu, ali ono ipak, naravno, ne sme biti izgubljeno iz vida ni u jednom trenutku dugog puta...« U Južnoj Štajerskoj je, međutim, Uiberreither mnogo oštrije i brutalnije, putem svih sredstava, naročito pomoću aparata Sipo i SD-a, težio da ostvari zadatak da tu oblast »u ini nema kom«, i to u najkraćem mogućem roku.

Kada je, posle italijanske kapitulacije, Tre i Reich okupirao i tzv. »Ljubljansku pokrajinu«, koja je do tada bila pod italijanskom okupacijom, na toj teritoriji uspostavljen je režim koji se bitno i na elno razlikovao kako od režima u Gorenjskoj, tako i — još više — od onoga u Južnoj Štajerskoj. U toj oblasti su Nemci obrazovali kvislinšku slovenačku upravu, pa čak i kvislinške oružane snage, ispoljavaju i time na elno priznanje da je tu u pitanju slovenačka zemlja. Istina, tu je bio u pitanju uslovljeni provizorij koji bi imao da ustupi mesto nekakvom konačnom rešenju tek po završetku rata. A kakvo bi to konačno rešenje bilo, o tome uopšte nije raspravljano. U Gorenjskoj je u isto vreme — posle italijanske kapitulacije i prelaska »Ljubljanske pokrajine« pod nemačku upravu — došlo do većeg priznavanja slovenačkog narodnog karaktera te oblasti. I tu su formirane oružane slovenačke kvislinške jedinice, ali samo kao pomoćne snage nemačke službe bezbednosti i pod neposrednom komandom jednog njenog organa. U Južnoj Štajerskoj, pak, sve do kraja rata, do nemačkog sloma, nije se ni u jednom trenutku pomišljalo da se u ini ma kakva koncesija slovenačkoj živilju, pa čak ni platonskog ili deklarativnog karaktera. Naposljetku, potpunosti radi ovde se može dodati da je u onome delu Slovenije koji je od 1913. godine bio u sastavu Italije (Slovenačko Primorje u širem smislu) postojao u periodu 1943—1945. godine pod nemačkom okupacijom režim koji se razlikovao od svega tri do sada pomenute vrste nemačke uprave na slovenačkoj teritoriji.

Jedna od uočljivih razlika između Gorenjske i Južne Štajerske, kao oblasti koje su imale da se utopu u granicama

HITLER-ovi NAMESNICI U SLOVENIJI

RAINER

UIBERREITHER

Gorenjska je pridružena provinciji Reich-a Koruškoj, a kao šef civilne uprave preuzeo je u njoj vrhovnu vlast koruški Gauleiter d-r Friedrich Rainer. Štajerska je pridružena svom austriskom delu, koji je predstavljao provinciju Reich-a. Gauleiter Uiberreither je dobio funkcije šefa civilne uprave okupirane Štajerske (desno)

Reich-a, ispoljila se i u režimu propusnica i evidencije stanovništva. Tako je za državljane Reich-a bila potrebna posebna propusnica za ulazak u Gorenjsku, što zna i da se ova nije smatrala oblaš u potpuno prisajedinjenom Reich-u. Za ulazak u Južnu Štajersku, me utim, državljani Reich-a nisu morali imati posebne propusnice ili sli no, ali su strani državljani u nju mogli u i samo pod posebnim uslovima. Tako je, naprimer, stanovnicima »Ljubljanske pokrajine«, a i Slovencima uopšte, bilo zabranjeno svako zadržavanje u Južnoj Štajerskoj ukoliko ne bi imali legalno priznati domicil u ovoj oblasti. Državljan NDH, ukoliko nisu bili Slovenci, mogli su dolaziti samo na kra i boravak, ali nije im bilo odobreno useljavanje. Srbima je, bez obzira na njihovo državljanstvo i na pasoš kojim raspolažu, ulazak u Južnu Štajersku bio zabranjen. Isto tako nije dozvoljeno da se na tu teritoriju vrate lica koja su odatle ma pod kojim vidom bila iseljena, pa i ako su, naprimer, naseljena na užoj teritoriji Reich-a. Naposletku, i licima ro enim u Južnoj Štajerskoj, a koja su živela u Francuskoj, Belgiji ili Holandiji pod nema kom okupacijom (tu su u pitanju bili prvenstveno rudari), bilo je zabranjeno da dolaze u svoj zavi aj. U bezbednosnom pogledu, prema tome, Južna Štajerska nije bila izjedna ena sa ostalom teritorijom Reich-a. Utoliko manje je to bila Gorenjska, koja ni za same državljane Reich-a nije pretstavljala teritoriju na kojoj bi se mogli slobodno kretati.

Ova razna ograni enja upo etku su bila zamišljena kao privremena. Trebalo je da traju samo do u vrš enja nema-kih administrativnih i ostalih organa vlasti, s tim da se zatim ukinu. Što se ti e Južne Štajerske, šef civilne uprave, Gauleiter Uiberreither, nameravao je, naprimer, ve u junu da predloži Hitler-u potpuno priklju enje te oblasti Reich-u u upravnom pogledu. Ali razvoj prilika u okupiranim oblastima Slovenije produžio je ovo prolazno pravno stanje, pa je, štaviše, doveo i do daljih ograni enja i još strožih propisa. Ubrzo po ulasku Nemaca u Sloveniju i stvaranja nema kog administrativnog aparata, takore i tek što su sprovedene prve mere germanizacije i iseljavanja, pojavio se na celoj okupiranoj teritoriji nov politi ki faktor — Osvobodilna fronta. Širenje narodnog ustanka, koje je moglo biti samo povremeno i mestimi no suzbijano (ali ne i suzbijano ili

ugušeno), u inilo je da je okupirana Slovenija, mada teo-
riski priklju ena Reich-u i mada smatrana njegovim sastav-
nim delom, ostala sve do kraja rata teritorija na kojoj je
vladao poseban režim.

Karakteristiku režima u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj
davao je svestrano izgra eni policiski sistem. Taj sistem -
uglavnom istovetan u ove oblasti — bio je mnogo stroži od
sistema u samoj Nema koj, a sprovodila ga je gusta mreža
bezbednosno-policiskih ustanova, ispostava i uporišta svih
organizacija i grana aparata bezbednosti i policije poretka
Tre eg Reich-a. Razlog tome bio je, s jedne strane, pome-
nuta politika germanizacije koja je išla na suzbijanje i
istrebljivanje slovena kog stanovništva, naro ito u Južnoj
Štajerskoj, a s druge strane, narodni ustanak i sistematska
aktivnost NOP-a doveli su do niza policisko-bezbednosnih i
obaveštajnih mera, koje su se stalno pooštravale ukoliko je
za okupatora situacija postajala kriti nijom. U donošenju i
sprovo enju tih mera u estvovao je celokupni okupacioni
aparat, od upravnog do policiskog i privrednog. U Južnoj
Štajerskoj je u tome naro itu ulogu igrao još i ve pome-
nuti Štajerski domovinski savez (skra eno StHB), a u Go-
renjskoj je zna aj njegovog tamošnjeg pandana, Korušskog
narodnog saveza, bio neuporedivo manji.

Kako je izgledalo samo nastupanje policiskog sistema,
naprimer, u Južnoj Štajerskoj, može se sagledati, izme u
ostaloga, iz jednog raspisa Komandanta Sipo i SD-a za Južnu
Štajersku, koji je, pod službenim nazivom »Komandeur der
Sicherheitspolizei und des SD in der Untersteiermark«, imao
svoje sedište u Mariboru. Raspis, izdat 23 maja 1941 godine,
konstatuje da je u prvim danima nema ke bezbednosno-
policiske delatnosti u Južnoj Štajerskoj zatvoren u pritvore-
ni ke logore velik broj lica protiv kojih nema nikakvog mate-
rijala koji bi ih teretio. U ve ini slu ajeva nije ak ni po-
znato koje su ustanove naredile hapšenje. Na osnovu ove
konstatacije, Komandant Sipo i SD-a nare uje ispitivanje
razloga za sva ova hapšenja i daje o tome odre ena uputstva
Ve iz toga se može dobiti jasna slika o onome što se zbililo u
Južnoj Štajerskoj po ulasku nema ke vojske u tu oblast. Dok

su masovna hapšenja slovena kog stanovništva vršile vojne ili policiske vlasti i organi, volksdeutscher-ske ustanove svih vrsta sa svoje su strane sprovodile »bezbednosno-policiske mere«, koje su se, uglavnom, sastojale u hapšenjima, otimanju imovine itd. Odmah zatim je po elo i iseljavanje.

Naro ito je brigu nema kim okupacionim vlastima zadržavalo nacionalno ose anje Slovenaca. U ve pominjanom uputstvu Komandanta Sipo i SD-a za Gorenjsku, u kome je ovaj odredio cilj politike prema Slovencima, govori se i o tome da »planirani nema ki razvoj Gorenjske« vrlo ozbiljno ugrožava »ideja nepodeljenog slovenaštva«, koja se »zasada još ne može iskoreniti«.

Kako se na to pitanje gledalo, pokazuje re ito izveštaj Ispostave SD-a u Celju, upu en 27 novembra 1941 godine višim nema kim bezbednosnim vlastima. Tu se govori o tome da odlaganje potpunog uklju enja Južne Štajerske u Reicht daje podrške »nacionalno-slovena kim elementima«. Govore i o jednom filmu koji je prikazivao »patnje Volksdeutscher-a pod poljskom vladavinom«, izveštaj se izjašnjava protiv njegovog prikazivanja u Južnoj Štajerskoj, pošto hi to moglo dati »stanovništvu slovena kog jezika povoda za upore ivanje sa njegovim sadašnjim položajem u narodnosnom pogledu«. Sa žaljenjem izveštaj konstatuje da »nacionalni instinkt«, koji je »u toku poslednje 23 godine probu en i odgajen«, još predstavlja toliku snagu da bi mogao film sa scenama proganjanja Volksdeutscher-a koja su vršili Poljaci »nužno izazvati veoma negativno dejstvo na unutrašnju spremnost za prihvatanje nema ke narodnosti, koja i ina e još nije sasvim u vrš ena«. Izveštaj sa cinim konstatuje da bi naro ito štetno morale delovati naglašene scene filma koje prikazuju kako Poljaci zatvaraju Nemce samo zbog toga što su ovi bili Nemci. To bi »stanovništvu slovena kog jezika« dalo povoda da posumnja u »nema ku pravi nost koja je ina e ve prešla u poslovicu«. Stavši, time bi stanovništvo prosto bilo upu eno na razmišljanje »da Nemci ne daju slovena kim Stajercima ono što sami traže za svoje sunarodnike kao njihovo najsvetije pravo«.

Policiski režim u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj veoma je podozrivo gledao na politiku koju su Italijani sprovodili u njihovom delu Slovenije. Pošto su Italijani nastojali da u

Ljubljani pridobiju za sebe saradnju gra anskih politi kih krugova i tamošnje buržoazije, naro ito sveštenstva, Nemci su zazirali od dejstva koje bi ovakva politika Italije mogla imati na Slovence pod nema kom vlaš u. Svojim uputstvom odre enim ustanovama od 22 oktobra 1942 godine, Komandant Sipo i SD-a na Bledu ukazuje na to da ne samo što bi klerikalni Slovenci Dolenjske mogli zatražiti kulturnu autonomiju i samoupravu ve bi se Italijani mogli ak i odlu iti na davanje takvih koncesija. Prema uputstvu, to bi naro ito došlo u pitanje kada bi Italijani uvideli da im »za italijanizaciju Slovenaca nedostaju narodnosne snage«. Ovakav primer u krajevima pod italijanskom vlaš u mogao bi izazvati nezgodne posledice po nema ku politiku u delovima Slovenije koji su bili pod upravom Tre eg Reich-a. Nema ki bezbednosni aparat gledao je u NOP-u glavnog protivnika, definišu i ga kao izraz »panslavisti ko-komunisti kih ideja«. Zato je svoje osnovne snage i uperio u pravcu eliminisanja i iskorenjivanja uticaja i akcija KP i NOP-a. Me utim, u tom prvom vremenskom razdoblju, zazorno je gledao i na uticaj katoliki kog klera, plaše i se i njegovih eventualnih pokušaja da — posle nema kog suzbijanja NOP-a — takti kim potezima deluje u pravcu lokalnih autonomija.

Antiklerikalna politika sprovo ena u Tre em Reich-u proširena je i na priklju ene delove Slovenije. Me utim, kada je došlo do kapitulacije Italije, kada su Nemci okupirali i preostali deo Slovenije i izašli na Jadransko Primorje, ta se politika promenila. Pred zajedni kim neprijateljem, Narodnooslobodila kim pokretom, nacizam i klerikalizam našli su zajedni ki jezik. Onaj isti SS-ovski general Roesener, koji je, kao Viši vo a SS i policije za priklju enje slovena ke teritorije, sprovodio u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj oštru antiklerikalnu politiku, našao se u Ljubljani na istoj liniji sa biskupom Rožmanom i klerikalnim politi kim snagama. Me u njima je uspostavljena saradnja. Uostalom posle italijanske kapitulacije i pred perspektivom nema kog sloma pokušali su nema ki faktori i u nekim drugim krajevima Slovenije da potraže podršku svih onih reakcionarnih slovena kih gra anskih krugova koji su bili spremni da se suprotstave NOP-u. Dakle, sada su se našli na istim pozicijama i prihvatili saradnju onih istih krugova koje su zbog svoje nacionalne isklju ivosti odbijali od sebe u periodu 1941—1943 godine.

U periodu od početka okupacije pa do jeseni 1943 godine, nemačke vlasti u Štajerskoj i Gorenjskoj odlučno su zauzele stav apsolutnog odbijanja svake pomisli bilo na kakvu politiku saradnju ma sa kakvim snagama ili grupama slovenačkog građanskog življa ili slovenačke buržoazije. U Južnoj Štajerskoj taj je stav zadržan dokraja. U Gorenjskom kraju, on se u razdoblju od 1943 godine promenio. Do ovakvog različitog razvoja došlo je usled različitih konceptivnih koncepcija nemačkog okupatora prema Južnoj Štajerskoj (potpuna asimilacija) i Gorenjskoj (postepena germanizacija, eventualno tek u narednoj generaciji). Delom je to rezultat i različitog gledanja nadležnih Gauleiter-a, od kojih je Rainer bio elastičniji praktičar, a Uiberreither krut i nepomirljiv. Reiner je pre svog kolege uvideo da se radi o biti ili ne biti, i da pred pretećom opasnošću u Reich treba da traži pomoć i ma gde mu se ona nudila. Zbog toga on i nije smatrao da nužno kolaboraciju slovenačke reakcije treba odbiti bilo iz kakvih na elnih ili ideoloških razloga.

Za stav nemačkih vlasti u Južnoj Štajerskoj karakterističan je, naprimera, slučaj Pavla Horvata, slovenačkog građanskog političara bliskog ustaškoj organizaciji. Dok su Horvata predstavnici nemačke obaveštajne službe u NDH favorizovali, sarađujući sa njim, dotle su ga funkcioneri istih nemačkih službi u Južnoj Štajerskoj hapsili, ne želeći ni da razgovaraju o njegovim ponudama za politiku saradnju. Kada je, po intervenciji predstavnika RSHA iz Zagreba, Horvat pušten iz zatvora, predstavnici RSHA u Štajerskoj zabranili su mu povratak na teritoriju pod njihovom vlašću.

*

Prirodna posledica podele Slovenije između Nemačke i Italije bila je izgradnja nemačke obaveštajne mreže u onome delu koji se zvao »Ljubljanskom pokrajinom« (Provincia Lubiana). U svome nastojanju za germanizacijom i asimilacijom slovenačkog življa u Gorenjskoj i Štajerskoj, nemačke vlasti su vrlo pažljivo pratile politiku koju su Italijani primenjivali prema Slovencima u njihovom delu Slovenije. U uzaludnim nastojanjima da unište svest o »nepodeljenom slovenaštvu« (kako je nacionalna svest Slovenaca nazivana jezi-

kom nema kog okupatora), nema ke vlasti su se trudile da spre e dodire i uzajamno uticanje izme u Slovenaca kojima su oni vladali i onih iz »Ljubljanske pokrajine«. Ovo naro- ito stoga što su, bez obzira na mere pritiska i terora, Itali- jani ipak na elno priznavali postojanje slovena ke nacije, slovena kog jezika itd., pa ak odobravali rad svih vrsta slovena kih škola, uklju uju i univerzitet. Iz niza uputstava bezbednosnog aparata u Gorenjskoj i Štajerskoj izbija jasno nezadovoljstvo zbog takvog stanja i podozrivost prema takvoj politici Italije. Naposletku, od posebne je važnosti bila i i- njenica što se u »Ljubljanskoj pokrajini«, u kojoj je razmah NOP-a bio sve snažniji, nalazilo sedište centralnog rukovod- stva KP i OF. Nemci su to pripisivali pogrešnoj italijanskoj po- litici. Ve su pomenute izvesne mere kontrole i hermeti kog za- tvaranja nema kog dela prema italijansko delu okupirane slo- vena ke teritorije. No te su se mere pokazale potpuno nemo ni- ma, naro ito pred injenicom da se se NOP razvijao u celoj Sloveniji pod jedinstvenim vo stvom, kao jedna organizaciska i akciona celina.

Uostalom, odnosi izme u nema kih i italijanskih okupa- cionih vlasti, preko granice kojom je Slovenija pocepana na dva dela, bili su puni podozrivosti i nepoverenja. Volksdeut- scher-i Ljubljane žalili su se na nepredusretljivost italijanskih okupacionih vlasti i imali su sa njima niz sukoba. Neki od rukovodilaca nema ke manjine prešli su zbog toga iz Ljub- ljane na teritoriju pod nema kom vlaš u. S druge strane Nemci su izvukli stanovnike ko evskoga kraja, koji se na- lazio pod italijanskom okupacijom, i naselili ih u Južnoj Šta- jerskoj, prema granici NDH, odakle su prethodno raselili slo- vena ki živalj. U Ko evju i oko njega živela je dotle prili no kompaktna nema ka manjina, — jedno narodnosno ostrvo nema kih seljaka, okruženo slovena kim življem. Preseljava- nje Ko evljana pretstavljalo je izraz želje za stvaranjem » i- stih ra una« izme u dve okupacione sile u Sloveniji.

Najzad, kad je re o politi kim okvirima u kojima se razvijala i u kojima je delovala nema ka obaveštajna služba u Sloveniji, ne treba pustiti iz vida injenicu da je Južna Štajerska pretstavljala, isto kao i Gorenjska, bazu iz koje je nema ka obaveštajna služba dejstvovala preko granica Reich-a. Kako Abwehr, tako i Uprava VI RSHA stvorili su u Sloveniji

centre za takav obaveštajni rad. Taj je rad jednim delom bio upravljn prema »Ljubljanskoj pokrajini«, prate i tamo razvoj politiki prilika, italijanske mere i, naro ito, delatnost NOP-a. No obaveštajna služba Tre eg Reich-a delovala je sa slovena ke teritorije i daleko preko tadašnje granice Reich-a — u Ma arsku, NDH, Italiju, pa i iza fronta zapadnih saveznika.

Rezimiranjem glavnih politiki pretpostavki koje su odredivale karakter i pravac rada nema ke obaveštajne službe u Sloveniji u periodu 1941—1943 godine, dobija se ovakva slika:

Opšte nastojanje okupacije bilo je asimiliranje i ponemnje okupirane teritorije, pri emu je taj proces bio planiran na kra i rok i burnije u Južnoj Štajerskoj, a na duži rok i postepenije u Gorenjskoj. Prvobitni nema ki politiki planovi nisu predvi ali nikakvu politiku saradnju sa slovena -kim elementom, mada su prihvatili usluge pojedinaca, odbijaju i u isto vreme pokušaje slovena ke buržoazije za stvaranjem kvislinških grupa. Dalje, ti su planovi predvi ali i uništenje slovena ke nacionalnosti putem podizanja granica mfe u pojedinim delovima jedinstvene slovena ke teritorije i jedinstvenoga slovena koga življa kojim je ona nastanjena. Tu je bila posredi borba protiv slovena ke nacionalne svesti i svih elemenata koji su tu svest održavali ili koji su mogli da je održavaju. Gotovo od samog početka okupacije pojavio se, kao najvažniji politiki faktor prema kome se našla nema ka okupacija sa svojom politikom, svojim aparatom i svojom obaveštajnom službom, narodni ustanak u obliku beskompromisne neprekidne borbe protiv okupatora. Pojava NOP-a sprečila je ostvarenje planova Tre eg Reich-a, uinila da se prelazni provizorijumi u okupacionim oblastima produže sve do nema kog sloma i da se nema ka politika, nema ki okupacioni aparat i nema ka obaveštajna služba na okupiranoj slovena koj teritoriji posvete gotovo jedino borbi protiv Narodnooslobodila kog pokreta.

b) *Germanizacija i uloga Volksdeutscher-a*

Pitanje germanizacije okupiranih slovena kih oblasti i uloge koju su u njima, baš u vezi sa tim pitanjem, igrali Volksdeutscher-i sa svojim organizacijama, Štajerskim odnosno Koruškim narodnim savezom, predstavlja kompleks koji je neodvojivo povezan sa pitanjem ustrojstva, funkcionisanja i delatnosti nema ke obaveštajne službe u Sloveniji. Pojavivši se u okupiranim slovena kim oblastima kao saradnik nema ke izvršne vlasti, nema ka je obaveštajna služba i sama uzimala 'izvanredno važnoga udela u sprovo enju politike Tre eg Reich-a prema Slovencima. Ta je politika bila okarakterisana, u osnovi, radom na germanizaciji slovena kih krajeva.

Prema tome, prikaz primene i sprovo enja politike germanizacije daje u isto vreme potrebne indikacije za razumevanje uloge koju je obaveštajna služba Tre eg Reich-a dobila u sprovo enju toga zadatka, a koji predstavlja važan elemenat njenoga rada. A što se ti e Volksdeutscher-a i njihovih organizacija, treba razlikovati njihovu organizaciju u Južnoj Štajerskoj, koja je nosila naziv »Steirischer Heimatsbund« (Štajerski domovinski savez, službena skra enica StHB), od one u Gorenjskoj, iji je naziv bio »Kärtner Volksbund« (Koruški narodni savez). StHB se u Južnoj Štajerskoj pojavljuje, s jedne strane, kao jedan od glavnih instrumenata politike germanizacije, a, s druge, kao prisni saradnik nema ke obaveštajne službe. »Koruški narodni savez«, naprotiv, igrao je politiki gotovo bezna ajnu ulogu, — svakako neuporedivo manje zna ajnu od one koju je StHB odigrao u Južnoj Štajerskoj.

Za Južnu Štajersku i za politiku koja se tu primenjivala karakteristi na je izjava Gauleiter-a Uiberreither-a, kojom je ukorio nekoga od svojih pot injenih kada mu je ovaj podneo izveštaj u kome su pominjani Slovenci u Južnoj Štajerskoj. Na taj izveštaj je Uiberreither oštro odvratio da on ne zna ni za kakve Slovence, ve samo za Južnoštajerce.

Ovakav na elni stav doveo je do toga da se u Južnoj Štajerskoj službeno uopšte nije uzimalo na znanje postojanje Slovenaca kao naroda, mada su oni, i posle svih mera iseljavanja, inili ogromnu ve inu stanovništva. Tako, na primer, Ispostava SD-a u Celju novembra 1941 godine piše u jednom svome izveštaju — u kome nije mogla zaobi i pomi-

PONEMCIVANJE DECE

Sprvode i germanizaciju okupator je naročitu pažnju obratio na omladinu. Iako su i deca postala objekt sistematskog ponemicanja. Kao u Brežicama (na fotografiji), tako su se kolone „Hitler-ove omladine“ mogle videti po ulicama svih slovenačkih mesta pod nemačkom upravom.

njanje Slovenaca — o »širokim masama južnoštajerskog stanovništva koje govori slovena kim dijalektom«. Za označavanje pojma »slovena ki«, tu je upotrebljena reč »windisch«. To je pogrdna reč, onakva kao, naprimer, francuski izraz »boche« ili američki »kraut« za Nemce¹⁾. Značajno je u frazi o kojoj je reč (»Die breite windisch-Dialekt-sprachige untersteirische Bevölkerung«) da se toj »windisch« masi stanovništva ne pridaje čak ni neki određeni nacionalni pojam, već se govori samo o masi i ona je jedina oznaka da govori jednim »windisch« dijalektom.

Uostalom, i sama upotreba toga »dijalekta« bila je okupatorskim vlastima zaborana. Tako je, naprimer, mesna grupa StHB u Celju tužila sreskom vođu i StHB, Dorfmeister-u, neku Olgu Trebnik koja je bila službenica firme Westen a. d. u istom mestu. U tužbi se govori da je Trebnikova pala u oči svojim »drskim ponašanjem«, naročito zbog toga što je sa radnicima, na ulicu, govorila slovena ki. Zbog toga su je tužili neki »svesni« radnici firme Westen, a najoštrije ju je ukorio i šef radionice, pa i sam šef preduzeća, inž. Westen. Ako je, dakle, Slovenac sa Slovincem govorio svojim maternjim jezikom (pri čemu treba imati u vidu da nesumnjivo veliki deo baš radničkog i seljačkog elementa nije poznavao ni osnovne pojmove nemačkog jezika), predstavljalo je to akt zbog koga je trebalo izricati »najoštrije ukore«, i takvog pretstupnika tužiti višim vlastima.

Glavne mere preduzete u cilju germanizacije bile su uperene protiv slovenačkih intelektualaca, koji su bili i prve žrtve iseljavanja. Međutim, kada je proces iseljavanja stanovništva već bio, uglavnom, završen, još se o slovenačkim intelektualcima vodila posebna bezbednosno-policajska i obavestajna evidencija. Tako je, naprimer, čak u julu 1943. godine

¹⁾ Tim izrazom su, u ranijim vremenima, feudalci i građani nemačke krvi u Sloveniji obeležavali — po njihovom shvatanju — zaostalost i nekulturnost slovenačkog stanovništva. Treći Reich je u svojoj službenoj terminologiji taj stari izraz nacionalne i rasne mržnje opet iskopao iz zaborava i podigao ga na stepen zvaničnog termina, sve u želji da izbegne reči »Sloven« ili »Slovenac«. Šta su o izrazu »windisch«, kojim su obelodavali Slovence na okupiranoj teritoriji, mislili sami Nemci i pripadnici nemačkog upravnog aparata govori ovaj slučaj. Kada je jednog železničkog činovnika u Brežicama neki službenik Gestapo-a nazvao »windisch« psetom, ovaj ga je tužio svojim pretpostavljenima za tešku uvredu.

komandant Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj zatražio od svih seoskih opština podatke o preostalim slovena kim intelektualcima koji su živeli na teritoriji tih opština.

Celokupno stanovništvo Južne Štajerske i Gorenjske bilo je podeljeno na tri kategorije. Prvu su predstavljali oni koji su, priklju enjem tih oblasti Reich-u, stekli nema ko državljanstvo. Drugu kategoriju sa injavala šu lica koja su dobila to državljanstvo uslovno, uz mogu nost njegovog opozivanja administrativnim putem. Naposletku, tre u kategoriju predstavljali su »zaštitni pripadnici«, to jest lica koja su živela na teritoriji Reich-a ali nisu imala nikakvih državljanskih prava. Uz te kategorije treba primetiti ovo:

Punopravnim nema kim državljaninom postali su, sa danom okupacije Južne Štajerske, odnosno Gorenjske, oni Volksdeutscher-! koji su toga dana (kao zvani an datum je utvr en 14 april 1941 godine) imali svoj domicil u ovim oblastima. Da bi se jednome licu priznalo svojstvo Volksdeutscher-a, nije bila dovoljna njegova izjava, ve se vršilo ispitivanje predaka. Isto tako, ni žena i deca nisu automatski dobili državljanstvo uz muža odnosno oca, ve se za njih vršilo posebno ispitivanje u nacionalnom odnosno rasnom pogledu.

Uslovno nema ko državljanstvo (državljanstvo na opoziv) stekli su oni stanovnici Južne Štajerske i Gorenjske koji se smatraju »domovinski verni« (heimattreu). U odre ivanju ko ima pravo na ovakvo kategorisanje, merodavnu ulogu u Južnoj Štajerskoj igrao je StHB, iji je zadatak bio da obuhvati Volksdeutscher-e i ona lica koja »na osnovu svoga krvnoga porekla teže vra anju u nema ku narodnu zajednicu«. »Koruški narodni savez« imao je isti zadatak, samo je bio pod snažnom kontrolom i direktivama šefa civilne uprave i njegovog aparata, dok je StHB bio prema upravnim vlastima mnogo samostalniji i njima koordiniran, a ne podre en. Tako je, naprimer, Rainer, kao CdZ Gorenjske, jednom proklamacijom u septembru 1942 godine naredio Koruškom narodnom savezu da sva lica koja su se dotle prijavila primi u svoje lanstvo, ime su ta lica — Slovenci — dobila nema ko uslovno državljanstvo. I u Gorenjskoj i u Štajerskoj to su bili posredi slovena ki renegati koji su iz oportunističkih razloga nastojali da se ponem e i koje su štajerski Volksdeutscher-i pristali da prihvate, a koje je nema ka civilna vlast u Gorenjskoj smatrala dostojnim poverenja. Zanimljivo je da se

VOLKSDEUTSCHER-i NA DELU

Od prvog dana okupacije Volksdeutscher-i su postali glavni pomaga i i sprovodioci režima germanizacije. Štaviše, oni su i samoinicijativno sprovodili mere ugnjetavanja i razvlašivanja slovena kog živilja, u ijoj su sredini predstavljali malobrojnu manjinu. Preko svojih formacija, oni su terorizovali stanovništvo. Na fotografiji: volksdeutscher-ska formacija maršuje, u prvim danima okupacije, kroz opusteli Ptuj

za te renegate u uredbi Ministarstva unutrašnjih poslova Reich-a kojom je to pitanje regulisano upotrebljava izraz »domovinski verni stanovnici Južne Štajerske i Gorenjske, bez obzira na jezičke razlike«. I tu se, dakle, izbegava čak i sama upotreba reči »Slovenac«. Ovo uslovno državljanstvo — koje je moglo biti opozvano u svako doba u roku od deset godina — nije automatski važno za ženu i maloletnu decu ovakvog »uslovnog državljanina«, već je bilo individualno utvrđivano za svako pojedino lice. Usput treba napomenuti da je u Gorenjskoj pri odredivanju ovih »uslovnih državljanina« nemačka upravna vlast uzimala u obzir i oslanjala se na mišljenje »Narodnog saveza« i tamošnjih Volksdeutscher-a.

Pod »zaštitnim pripadnicima« (Schutzangehöriger) podrazumevao se svaki stanovnik Južne Štajerske i Gorenjske koji ne bi pao u jednu od prve dve kategorije, a isto tako i lica iz druge kategorije kojima bi državljanstvo bilo opozvano. Široka masa stanovništva okupiranih oblasti bila je, dakle, bez državljanskih prava i stajala je samo »pod zaštitom«. Ovaj termin je u međunarodnom pravu dotle bio poznat samo iz kolonijalne politike prema stanovnicima urođenim rezervatima.

Iz samih, ukratko citiranih, odredaba uredbe ministra unutrašnjih poslova Reich-a od 10 februara 1942. godine, kojom je regulisano pitanje državljanstva stanovnika Južne Štajerske i Gorenjske, može se sagledati veliki politički značaj koji je državna uprava namenila StHB-u. Sa razloga koji su već istaknuti, a naročito i zbog obaveštajne uloge i tesnih veza koje su postojale između u StHB-a i nemačkog policiskog i obaveštajnog aparata, potrebno je reći i nešto o toj organizaciji, koja je uveliko opredeljivala život u Južnoj Štajerskoj i rad tamošnjih nemačkih državnih i ostalih ustanova.

StHB je formiran u trenutku okupacije kao politička organizacija koja je u Južnoj Štajerskoj imala da igra onu dominantnu ulogu koju je NSDAP imao u nemačkoj Reich-u. Na njegovo čelo postavio je Uiberreither svoga saradnika, partiskog funkcionera NSDAP i SA, Franz-a Steindl-a. Ovaj je do toga postavljanja bio organizacijski starešina uprave župe NSDAP za austrijsku Štajersku.

Steindl je imao uz sebe obimni upravni aparat, koji se delio na rukovodnu upravu I i rukovodnu upravu II, kao i na stru ne uprave. Rukovodna uprava I obuhvatala je odeljenja za organizaciju, za školovanje i personalno odeljenje. Na elu te rukovodne uprave stajao je zamenik »saveznoga vo e« Steindl-a, Heinz Braumüller. Rukovodna uprava II obuhvatala je odeljenje za propagandu, za štampu i za kulturu. Tu je upravu vodio inž. Siegfried Tremi.

Stru ne uprave bile su: za administraciju, za socijalnu politiku, za rasnu politiku, za socijalno staranje, za žene, za narodno obrazovanje, za agrarnu politiku, za narodno zdravlje, za pravna pitanja, za školstvo, za predvojni ku obuku i vojne formacije, za omladinu, za opštinsku politiku, za inovnike. Postojao je još i posebni sud asti, koji je rešavao slu ajeve koji su se ticali lanstva. Opšta pitanja nacionalne politike obra ivao je posebni referat sa poznatim štajerskim iredentistom d-rom Carstanjen-om na elu. Uz uprave postojao je i tzv. »savezni inspektor«, koji je vršio kontrolu podređenih organizacija.

Pod ovim centralnim rukovodstvom stajale su sreske organizacije, odnosno sreska vo stva StHB. Takva su vo stva bila ustrojena u svima srezovima Južne Štajerske. U Celju je sreski vo a bio poznati Anton Dorfmeister, koji je u isto vreme bio i sreski na elnik. Sreska vo stva bila su organizovana na sli an na in kao savezno vo stvo, to jest sa rukovodnim i stru nim upravama odnosno referatima.

Naniže se organizacija ra vala na »mesne grupe«. Na njihovom elu stajao je mesni vo a. Mesne su se organizacije granale, dalje, na elije, a ove na blokove. Blok je obuhvatao dvadeset do etrdeset porodica i pretstavljao je najmanju politiku jedinicu.

Celi ovaj aparat StHB bio je, po na elu vo stva, postavljen ozgo naniže. Savezni vo a postavio je sreske, a ovi mesne vo e. Uglavnom su svi ti funkcioneri ve bili predvi eni pre nema kog napada na Jugoslaviju, jer su ti ljudi od ranije bili tesno povezani sa nema kom obaveštajnom službom. StHB je, uostalom, sebi prisvojio pravo da bude odnosni arbitar u politici kom životu Južne Štajerske. U tome nastojanju bilo je od zna aja da su njegovi lanovi — i to naro ito rukovode i — bili u isto vreme i gotovo najvažniji politiki informatori obaveštajne službe. Obaveštajni organi su delimi no bili pod

„ŠTAJERSKI DOMOVINSKI SAVEZ“

STEINDL

NEMEC

U Štajerskoj je, pored okupatorovih administrativnih vlasti i njegove policije, „Štajerski domovinski savez“ (StHB) bio glavni instrument nasilnoga ponemivanja i terora. Na čelu mu je stajao, kao „vođa“, Franz Steindl, raniji partijski funkcioner nacističke stranke. Po pojedinim srezovima najvažnije su ličnosti bile „sreske vođe“, kao Roman Nemeč u Ljutomeru

jakim uticajem StHB-a, naročito tamo gde su mesne odnosno lokalne starešine StHB bile osobito agilne, kao što je to, na primer, bio Anton Dorfmeister u celjskom srezu. StHB je prisno sarađivao sa civilnom upravom, pa se stoga dešavalo da prizove upomoć i autoritet njenog šefa kada bi se pojavila razmimoilaženja u shvatanjima izmeđ u njega i Sipo i SD-a. Aparat policiskobezbednosne službe tretirao je StHB sa mnogo obzira, delom zbog toga što je sa svojom obaveštajnom službom u velikoj meri zavisio od saradnje sa StHB-om, a delom i zbog toga što je StHB predstavljao moćnu političku snagu sa kojom je Sipo i SD nastojao da izbegne otvorene sporove.

Uloga StHB-a bila je svima zbivanjima koja su se odigrala u Južnoj Štajerskoj u periodu okupacije od prvorazredne važnosti. Njegova je organizacija zadirala u sve oblike javnoga, pa i privatnoga života. StHB je podnosio predloge za streljanje talaca, on je određivao lica sa iseljenjem, od karakteristika koje je on davao zavisila je sudbina svakvog pojedinca na okupiranoj teritoriji. Mešanje StHB u život stanovništva išlo je čak dotle da se on starao i za to da se na nadgrobnim spomenicima umrlih Slovenaca natpisi ne ispisuju slovenačkim, već samo nemačkim jezikom.

Primer za stav StHB prema slovenačkom življu pokazuje slučaj lekara dr Romana Vidmara iz Hrastnika, koji je neko vreme bio agent Gestapo-a, a zatim pokušao da dođe u vezu i sa NOP-om. Kada je Vidmar zbog toga decembra 1942 godine bio uhapšen, funkcioneri StHB-a tražili su njegovu glavu. Tako je, naprimera, intervenisao mesni rukovodilac iz Hrastnika, ustajući i protiv eventualnog puštanja dr Vidmara, jer bi to značilo »da se mali vešaju, a veliki puštaju«. Sreski starešina StHB-a u Trbovlju pismeno je zatražio od Ispostave Gestapo-a u istome mestu da se prema Vidmaru primeni stroža kazna nego prema kome drugome, »s obzirom na njegovu inteligenciju«. U stvar se umešao i sam savezni starešina StHB-a, Steindl. On se pismeno obratio Komandantu Sipo i SD-a u Mariboru tražeći da se dr Vidmar, uhapšen zato što postoji opravdana sumnja da je davao lekarsku pomoć partizanima, osudi na smrt ili pak, na svaki način, uputi u koncentracioni logor. Komandant Sipo i SD-a odgovorio je odmah na ovo pismo Steindl-u, saopštivši mu da je Vidmar upućen u logor,

a objašnjavaju i u isto vreme da streljanje »ne bi bilo u skladu sa odredbama koje su sada u važnosti«.

Karl Kolterer, starešina mesne grupe StHB u Rogatecu, istakao je u svome pismenom izveštaju pretpostavljenim organima StHB, govore i o regrutovanju za partizanske jedinice, da bi bilo pametnije »budu e borce likvidirati pre nego što se pretvore u naoružane ljude«. Na taj na in, veli Kolterer, mogla bi se s malim snagama i »bez velikog proliivanja krvi« izvršiti pacifikacija cele teritorije. Ovu pacifikaciju nemo-gu no je izvesti povišenjem nadnica i nov anim nagradama, ve jedino silom, i to što brutalnijom, piše ovaj funkcioner StHB, predlažu i, dakle, da se pobiju svi oni mladi i za koje se i pretpostavlja da bi mogli stupiti u partizane.

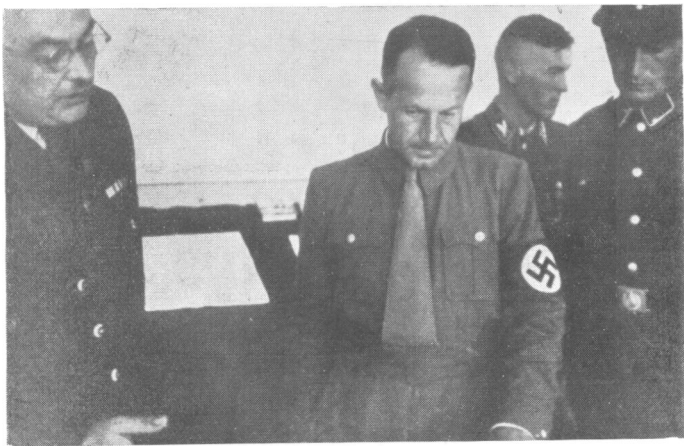
Starešina mesne grupe StHB Celje—Hudinje, Pickl, žali se pretpostavljenim funkcionerima svoje organizacije na mla-ko postupanje sa »banditima«. Isto tako je i mesni starešina StHB u Št. Pavlu pri Preboldu, Franz Pinter, podneo ruko-vodstvu StHB žalbu na blago postupanje vlasti, zbog ega se pojavljuje ohrabrenje »prijatelja komunista«, traže i ra-dikalne mere.

Primeri koji govore o ovakvim stavovima Volksdeut-scher-a organizovanih u StHB-u mogu se redati po volji. injenica je da su Volksdeutscher-i ne samo pomagali teror prema stanovništvu, nego su ga i potsticali, žale i se svuda tamo gde im se inilo da je taj teror nedovoljan.

StHB nije bio samo saradnik obaveštajne službe ograna-ka RSHA, — Gestapo-a i SD-a, nego je i sam organizovao vlastitu obaveštajnu službu na teritoriji kojom je vladao. Tu su naro itu ulogu igrale vo e mesnih grupa. Te vo e su o svemu što su saznale na svome podru ju obaveštavale nad-ležnog sreskog vo u. A za saradnike u obaveštajnom radu imale su starešine elije i blokova StHB, koje su, opet, imale svoje poverenike, informatore i obaveštajce. Ti poverenici i obaveštajci su se esto isticali svojom fanati kom revnoš u.

Primljene izveštaje upotrebljavale su sreske starešine StHB za svoju politiku i orijentaciju na terenu, a dostavljale su ih i saveznom vo stvu i saveznom starešini Steindl-u. Ovaj je, na taj na in, bio u mogu nosti da nezavisno od obaveštajne službe Sipo i SD-a bude obavešten o svemu, pa i da kontro-liše rad upravnih i policiskih organa.

PROPAGANDA ODNARO IVANJA

I u Štajerskoj i u Gorenškoj vršena je smišljena propaganda odnaro ivanja. Pored ostalog priređivane su razne priredbe, izložbe, parade i si. U tu je propagandu bio upregnut celi nemački aparat. Gore Gauleiter Uiberreither na izložbi u Marenberg-u. Dole Gauleiter Rainer na izložbi u Kranju

Na pitanju nasilne germanizacije, StHB, koji je uglavnom i bio sprovodilac te germanizacije na terenu, blisko je sarajivao i sa nadležnima koja je u Sloveniji obrazovala SS-ovska Uprava za uvršenje nemačke narodnosti. Kao što je poznato, ta je Uprava imala posebni zadatak u vezi sa germanizacijom osvojenih oblasti, sa preseljavanjima itd.

Koliko su daleko išla razna ovlaštenja koja je za sebe uzimao StHB, vidi se iz toga što je, po ulasku nemačkih trupa u Južnu Štajersku, poneka od volksdeutscher-skih organizacija na terenu vršila samovlasna hapšenja, ne čekajući i ni da na osnovu njenih zahteva ili prijave takva hapšenja izvrše nadležni okupacioni organi. Takvi su se događaji dešavali i dalje, za sve vreme okupacije. Tako se, naprimera, rukovodilac Ispostave Sipo i SD-a u Celju, pravdajući i se zbog nekih optužbi (za mlako držanje) koje su protiv njega podigli pripadnici StHB, žalio Komandantu Sipo i SD-a za Južnu Štajersku na razna samovlasna postupanja lokalnih starešina StHB i njihovo mešanje u stvari izvršnog aparata.

U tome svom vanrednom karakterističnom pismenom pravdanju, rukovodilac Ispostave Sipo i SD-a u Celju govori da je, do njegovog dolaska na taj položaj, u Celju Gestapo praktički bio podređen sreskom rukovodstvu StHB, umesto da mu bude koordiniran. Pa čak ni on, mada je odbio da prizna nad sobom naredbodavnu vlast lokalnog organa StHB, nije mogao sprečiti organe nemačke izvršne vlasti da vrše hapšenja i privođenja raznih lica Gestapo-u na osnovu naredbe nekog mesnog starešine StHB-a ili predsednika opštine, koji bi prosto naredili takvo hapšenje sa obrazloženjem: »Ovaj je svinja«.

O opreznom postupanju Gestapo-a prema StHB-u govori i to da, prema istom pismenom izveštaju, Gestapo u Celju nije ovako bezrazložno hapšene i privedene ljude mogao da pušta, već je po nekoliko puta za njih tražio konkretne podatke ili dokaze od StHB-a. Tek ako takve podatke ne bi dobio i ako sopstveno izvičanje ne bi dokazalo opravdanost hapšenja, onda bi — kako veli rukovodilac Sipo i SD-a u Celju — »stavljao pravo iznad tipičnog gotovanstva« funkcionera StHB-a, to jest ovako nevinu i samovlasno hapšena lica puštao na slobodu. Da su u ovakvim slučajevima zaista bila posredni lica koja čak ni po najstrožim gestapovskim merilima nisu bila ništa kriva, dokazuje sama činjenica što je Sipo i SD takva

lica naposljetku puštao iz zatvora. Me utim, baš taj postupak, koji je predstavljao pokušaj da se državna policija oslobodi tutorisanja StHB-a, izazvao je one optužbe StHB-a zbog kojih se rukovodilac Sipo i SD-a u Celju ovim, delimi no citiranim, pismom pravda pred svojim pretpostavljenim.

Posebnu formaciju u okviru StHB-a predstavijale su njegove udarne grupe, njegova milicija, koja je nosila naziv »Wehrmannschaft«. U Wehrmannschaft su primani, po formiranju StHB-a, Volksdeutscher-i i lica prvih dveju kategorija stanovništva, — to jest punopravni državljani i uslovni državljani. Takozvani »zaštitni pripadnici« nisu mogli biti ni članovi StHB-a, a još manje pripadnici Wehrmannschaft-a. Oni su uopšte imali u svemu ograničena ili nikakva prava, primali su racionisano sledovanje životnih namirnica po manjoj stopi od lica prvih dveju kategorija i mogli su biti određivani na sve vrste prinudnih radova, a, po potrebi, i iseljeni.

Uslovni državljani regrutovani su gotovo jedino iz redova slovenačkih renegata ili oportunističkih, koji su zato i bili pogodni za službu u ovoj volksdeutscher-skoj formaciji. Pored toga, oni su, kao pomoćnici policajci (Hilfspolizist, skraćeno: »Hipo«), dolazili i u službu Sipo i SD-a.

Na čelu Wehrmannschaft-a stajao je savezničar i član StHB-a, Franz Steindl. U Južnoj Štajerskoj bilo je formirano devet pukova Wehrmannschaft-a (Standarten), a ustoličene su obrazovane i dve posebne Standarte. Uglavnom su Standarte odgovarale srezu, a na čelu im je stajao komandant koji je nosio naziv »Standartenführer«. Standarta se delila na bataljone (Sturmbann), ovi na čelu (Sturm), a čete na vodove (Schar). Dve pomenute posebne Standarte nisu bile vezane za određene srezove.

Pripadnici Wehrmannschaft-a imali su oružje, ali su na vršenje milicijske dužnosti u svojim srezovima pozivani prema konkretnoj potrebi. Inače su obavljali svoje normalne civilne poslove. Njihove organizacije su služile, u prvome redu, vojnom i političkom vaspitanju stanovništva i predstavijale su nekakvu kopiju organizacije SS-a u okviru NSDAP, pri čemu bi StHB odgovarao NSDAP-u na teritoriji Reich-a.

U pogledu okupacije vojske StHB stajalo je na gledištu da Wehrmannschaft ne treba upotrebljavati za borbu protiv partizana. Me utim, tokom vremena, nemački se okupacioni aparat u sve većoj mjeri koristio Wehrmannschaft-om za

suzbijanje NOP-a. Tako je i formirana posebna jedinica Wehrmannschaft-a, u ja ini puka, pod nazivom »Wehrmannschaftsregiment«. Dok je, dakle, kod redovnog Wehrmannschaft-a upotrebljavana organizaciska terminologija SS-a (Standarte, Sturmbann, Sturm, Schar), dotle je kod ove jedinice primenjena terminologija Wehrmacht-a (Regiment, Bataillon, Kompanie, Zug). Wehrmannschaftzregiment, formiran od odabranih pripadnika Wehrmannschaft-a, pretstajao je takti ku jedinicu za borbu protiv partizana. Štab puka se nalazio u Celju. Puk je obuhvatao etiri bataljona, podeljena na ete (Kompanie). Njegove jedinice nisu imale stalno mesto garnizoniranja, ve su se kretale, po potrebi, iz mesta u mesto. Puk je imao i svoju bateriju artiljerije.

Sem puka, kome je stajao na elu SS-ovski pukovnik Mayershofer, postojale su, kao mobilne takti ke jedinice, ve pomenute dve posebne Standarte, od kojih je jedna bila motorizovana. I one su, kao i Mayershofer-ov puk, služile borbi protiv partizana. Dok su opšte Standarte Wehrmannschaft-a za tu borbu upotrebljavane samo povremeno i na terenu svojih srezova, mahom prilikom odre enih pojedina nih akcija, dotle je puk, isto kao i dve posebne Standarte, stalno vodio akcije, i to na elom podru ju Južne Štarske, gde god bi se ukazala potreba.

U okviru Wehrmannschaft-a naro iti je ugled uživao »Sondersturm« (Specijalna eta) u Ptuju. Ova je jedinica bila ilegalno formirana ve u vreme stare Jugoslavije, u okviru tadašnjega Kulturbund-a. U nju su bili primljeni jedino najpouzdaniji Kulturbund-ovi lanovi, obu eni za vojne akcije i sabotaze. Oni su upotrebljeni u danima nema kog napada na Jugoslaviju, aprila 1941 godine. Po sprovedenoj okupaciji, ovaj »ilegalni Sturm« (kako se ta jedinica zvala u Kulturbunds pre okupacije) pojavio se kao vrsta formacija i ugra en je u organizaciju StHB, pa je primljen i u SS. Za razliku od ostalih jedinica Wehrmannschaft-a, koje su bile formirane po uzoru na SS, ali mu formalno nisu pripadale, specijalna formacija u Ptuju se i formalno smatrala jedinicom SS-a. Ona je proširena prijemom novih pripadnika, me u kojima je bilo i nekoliko slovena kih renegata. Pripadnici ptujskoga »Sondersturm-a« smatrali su se elitom u okviru StHB. Kasnije je, po uzoru na tu formaciju, došlo do obrazovanja »Sondersturm-ova« i u nekim drugim mestima oku-

pirane Južne Štajerske. Te su jedinice obuhvaćene, uglavnom, gore pomenutom posebnom Standartom Wehrmannschaft-a.

Treba pomenuti i pitanja regrutacije Slovenaca za redovnu službu u Wehrmacht-u. Upočetku, s obzirom na nacionalno rešeno pripajanje Gorenjske i Južne Štajerske Reich-u, proširene su odredbe o regrutaciji odnosno mobilizaciji i na te dve oblasti, im se u njima stabilizovala nemačka upravna vlast. Obe su ove slovenačke teritorije potpale pod XVIII vojnu oblast, čije je sedište bilo u Salzburg-u. Međutim, ubrzo se utvrdilo da su dezertiranja mobilisanih Slovenaca uzela tolike razmere da je njihovo regrutovanje postalo iluzornim, ili je čak ugrozilo disciplinu onih jedinica kojima su regruti dodeljeni — ukoliko bi ovi uopšte do tih jedinica stigli. Zato je posle izvesnoga vremena, u jesen 1943 godine, mobilizacija u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj ukinuta. Uiberreither se odupirao toj odluci protestujući i tvrdio da je ona, možda, umerena za Gorenjsku, ali ne i za Južnu Štajersku, jer je u ovoj, navodno, situacija drukčija. On je uspeo u tome nastojanju: u Južnoj Štajerskoj zaista je bila odluka o ukidanju mobilizacije povučena. Za Gorenjsku je ona ostala na snazi, i tu nisu vršena nova pozivanja u Wehrmacht.

c) Iseljavanja i preseljavanja

Jednu od glavnih i najradikalnijih mera u programu germanizacije okupiranih slovenačkih oblasti predstavljalo je iseljavanje i preseljavanje stanovništva.

Kao za sve svoje velike »poduhvate«, nacizam i njegov Tre i Reich našli su i za preseljavanja stanovništva teorisko — u ovome slučaju eugeniko i rasno-političko — obrazloženje. Sprovedenje tih zadataka u vezi sa velikim programom preseljavanja u Evropi bilo je povereno SS-u. Himmler, kao komesar za izvršavanje nemačke narodnosti, bio je merodavni činilac za izvršenje tih zadataka. U vrhovnom rukovodstvu SS-a bavile su se problemima preseljavanja tri Glavne uprave (Hauptamt). To su bile, pored Glavne uprave za izvršavanje nemačke narodnosti (SS-Hauptamt für die Festigung des Deutschen Volkstums), — Glavna uprava za rasu i naseljavanje (SS-Rasse — und Siedlungshauptamt) i Glavna uprava VOMI (SS-Hauptamt VOMI). Razume se da je i

ORGANI GERMANIZACIJE U GORENJSKOJ

KUSS

HOCHSTEINER

Za razliku od Štajerske, u Gorenjskoj nije bilo moguće stvoriti snažnu volksdeutscher-sku organizaciju jer je tu broj pripadnika nemačke manjine bio neznatan. Nacistička stranka formirala je u Gorenjskoj svoje ogranke, koji su sprovodili politiku Trećeg Reich-a. Levo: Leo Kuss sreski starešina NSDAP u Kranju. Desno: Hochsteiner, sreski starešina NSDAP u Radovljici

Glavna uprava bezbednosti Reich-a (RSHA) obratila veliku pažnju preseljavanjima s obzirom na njihovu važnost za zadatke kojima se ta uprava bavila. Štaviše, njeni su ogranci i organi mestimi no i sami vrlo živo u estvovali u samoj aktivnosti preseljavanja i iseljavanja, naro ito ako je postojao bezbednosni ili obaveštajni interes.

U slu aju prisajedinjenih slovena kih oblasti, aparat Tre eg Reich-a za preseljavanja stanovništva stupio je u dejstvo sa dvostrukim ciljem. S jedne strane, trebalo je narodnosno oslabiti slovena ki elemenat u tim krajevima, reducirati ga brojno i kvalitativno. S druge strane, trebalo je na mesta iseljenih slovena kih porodica dovesti Nemce, koji bi pomagali u procesu asimilacije i koji bi, u isto vreme, bili oru e ekonomskog i politi kog pritiska i kontrole nad preostalim slovena kim življem.

Odmah po donošenju odluke o napadu na Jugoslaviju, još pre nego što su nema ke trupe prešle jugoslovensku granicu, po ele su u Nema koj pripreme za sprovo enje politike iseljavanja i preseljavanja na slovena kim teritorijama koje je trebalo uklju iti u Reich. Himmler je li no došao u Celovec, prvih dana aprila 1941 godine, i tom prilikom izdao sva potrebna uputstva organima Sipo i SD-a, kao i ostalim funkcionerima koji su bili predvi eni za uspostavljanje uprave na slovena kom tlu. Rukovo enje nameravanim preseljavanjem poverio je Centrali za preseljavanja (Umwandererzentralstelle), ije je sedište bilo u Lodz-u, u Poljskoj. To je bila posebna ustanova, podre ena nadležnim Glavnim upravama vrhovnog rukovodstva SS-a, koja je tehni ki organizovala i sprovodila preseljavanja i raspolagala velikim i posebno obu enim osobljem. Bila je smeštena u Poljskoj zbog toga što su se najve a pomeranja stanovništva dotle izvodila u toj okupiranoj zemlji. Me utim, ta centrala — poznata pod svojim skra enim nazivom UWZ — bila je nadležna sa sva preseljavanja i iseljavanja koja su vršena u okviru politike Tre eg Reich-a.

Pošto je jedan deo okupirane Slovenije priklju en Koruškoj, a drugi austriskoj Štajerskoj, pri emu se težilo da to cepanje okupiranog dela slovena ke teritorije bude, iz razloga olakšanja germanizacije, sprovedeno što svestranije i temeljitije, to su stvorena dva nadleštva za izvršenje preseljavanja Slovenaca iz tih oblasti: jedno sa sedištem u Mari-

boru, a drugo sa sedištem na Bledu. Aparat za ta dva nadležstva bio je određen unapred i on je odmah, čim je okupacija sprovedena i uspostavljena civilna uprava na okupiranim teritorijama, stupio u dejstvo.

Pripremni radovi za planirano preseljavanje, za koje je Himmler izdao ta ne direktive, odmah su počeli. Trebalo je da već u maju 1941 godine krenu prvi transporti lica određenih za iseljavanje. Postavilo se, međutim, pitanje kuda ta lica uputiti.

Heydrich, koji je RSHA merodavno savetovao u delatnosti oko preseljavanja, sazvao je za 5. maj 1941 godine konferenciju u Mariboru, na koju je pozvao i vojnog zapovednika iz Beograda. General Foerster, koji je u to vreme vršio tu dužnost, smatrao je najpre da je posredi zabuna. Međutim, na njegovo pitanje potvrđeno mu je da je potrebno da prisustvuje konferenciji na kojoj će se rešavati o preseljavanju 230000 Slovenaca u Srbiju.

Foerster je na konferenciji poveo sa sobom sve najvažnije funkcionere nemačke okupacione uprave u Srbiji, i to Turner-a sa Kissel-om, Neuhausen-a i Benzler-a. Sem njih u Maribor je otputovao i šef Einsatzgruppe Sipo i SD-a za Jugoslaviju, dr Fuchs. Sa jednodušnošću, koja je među vrhovnim predstavnicima nemačkih okupacionih vlasti u Srbiji bila vrlo retka, Foerster i njegovi saradnici bili su stali na gladište da je ovakvo preseljavanje neoportuno, a pogotovu su bili protiv ubacivanja tolikih masa u skupu okupiranu Srbiju. Iako i Fuchs, koji je bio pripadnik RSHA, nije bio saglasan sa planom preseljavanja koji su zastupali njegovi pretpostavljeni. Ipak se on, zbog svoga svojstva podređenog službenika SS-ovskog aparata, nije mogao otvoreno izjasniti u tome smislu, iako je delio mišljenje ostalih glavnih predstavnika nemačkih okupacionih vlasti u Srbiji — da bi ovakvo preseljavanje bilo negativno jer bi, pored ostalog, ozbiljno ugrozilo bezbednost okupacionoga režima u Srbiji.

Konferenciji u Mariboru prisustvovali su razni predstavnici zainteresovanih vlasti Reich-a, OKW-a i OKH-a. Heydrich, koji je saznao da su nemački predstavnici iz Beograda negativno raspoloženi prema planu preseljavanja, izbegao je da lično dođe na konferenciju koju je sazvao, na najvećem nezadovoljstvo funkcionera iz okupirane Srbije. Konferenciji je predsedavao, umesto Heydrich-a, Gauleiter Štajerske Uiber-

reither. On je odmah u početku dao do znanja da mu je Hitler naredio da ponem i slovenačke oblasti. Foerster je na to izjavio da bi na konferenciju bio poslao samo svoga ordonans-officira da je znao unapred da je ovde rečeno samo o saopštavanju jedne već donešene Hitler-ove odluke. Uiberreither je, naime, tada već imao Hitler-ovu saglasnost sa programom preseljavanja, pa je na konferenciji, prema tome, moglo biti reči i samo o utvrđivanju tehničkih pojedinosti, dok se na elno o samom preseljavanju nije imalo šta diskutovati.

Uiberreither je tražio da se dnevno prebaci u Srbiju oko 1000 Slovenaca sa njihovim ručnim prtljagom i neznatnim novim sredstvima. Do preseljavanja u toj formi bilo bi odmah i došlo da se nisu isprekale transportne teškoće. OKW je pripremao desant na Krit, zbog čega su sva transportna sredstva u pravcu prema jugu i jugoistoku bila u velikoj meri opterećena. Transportni oficir za Jugoistok izjavio je na konferenciji da, s obzirom na povećani transport trupa i materijala, nije u mogućnosti da sprovede i transportovanje Slovenaca prema Uiberreither-ovom zahtevu. Na tome se, u prvome trenutku, plan velikog preseljavanja — koje bi gotovo prepolovilo stanovništvo okupiranih slovenačkih oblasti — razbio.

Okupacione vlasti u Južnoj Štajerskoj produžile su svoja nastojanja. Početkom juna održana je u Zagrebu konferencija o istome pitanju. Njoj je predsedavao nemački poslanik u NDH, Siegfried Kasche, a prisustvovali su joj, u ime ustaškoga režima, Slavko Kvaternik i Mladen Lorković. Vojni zapovednik Srbije bio je u to vreme Schroeter; i on je, na konferenciju delegirao sve svoje najvažnije saradnike. I na ovoj konferenciji je bilo dosta razmimoilaženja u mišljenjima. Ustaški predstavnici su izjavili da su spremni da prime iseljene Slovence u NHD pod uslovom da se nema kakva vojna uprava u Srbiji obaveže da će za svakog takvog Slovenca preuzeti po jednog Srbina iz NDH. Međutim, predstavnici NDH su odbili da prime oko 10000 Slovenaca iz slojeva intelektualaca, — advokata, lekara, sveštenika, prosvetnih radnika itd. Njih je imala da preuzme vojna uprava u Srbiji. Trebalo je da se o tim preseljenjima, ukoliko se to ticalo prihvata tih lica u Srbiji, stara posebni oficir za vezu Einsatzgruppe Sipo i SD-a u Beogradu, dodeljen upravnom štabu Vojnog

zapovednika u Srbiji. Na tu dužnost je određen SS-ovski major Weimann, u svojstvu komesara za preseljavanje.

Kao što je već pomenuto, u Sloveniji su obrazovane dve ustanove za rukovođenje preseljavanjem: u Mariboru i na Bledu. Njima je stavljeno u zadatak da sprovedu preseljavanje u tri »talasa«, u tri velike grupe.

Trebalo je da se prvi talas iseli što pre. On bi, prema osnovnom Himmler-ovom naređenju o preseljavanju obuhvatio celokupni sloj slovenačke inteligencije i sve Slovence koji su dotada bili politički aktivni. Time bi bili obuhvaćeni svi poznati istaknutiji pripadnici slovenačkih političkih stranaka i organizacija, zatim učitelji, mladi i sveštenici, intelektualci slobodnih profesija, funkcioneri jugoslovenskog državnog aparata itd. Želelo se da se tom merom obezglavi slovenački živalj. Računalo se da će on, lišen svoje inteligencije, biti podložniji i neotporniji objekt za sprovođenje dalje germanizacije; računalo se da će, posle iseljavanja ovih lica, biti manje mogući nastojanja da se stanovništvo suprotstavi sprovođenju daljnjih planova nemačke civilne uprave. Taj prvi talas je, prema tome, predstavljao prethodnu meru osiguranja, izvršnu meru za koju je bila nadležna policija sa svojim raznim formacijama.

Drugi talas obuhvatio bi sva lica koja su se na okupirane teritorije doselila posle 1919. godine iz drugih krajeva Jugoslavije, pa i Slovence koji su se iz drugih slovenačkih krajeva posle toga roka naselili u okupiranim predelima. Izmeću ostalih, ovde su naročito bili pogođeni mnogobrojni Slovenci iz Slovenačkog Primorja koje je 1918. godine potpalo pod Italiju. Od ovih su se mnogi tada preselili naročito u Štajersku i tamo se srodili sa domaćim življem.

Treći talas, najzad, bio je predviđen kao najbrojniji. On je obuhvatao dve grupe lica. Prva je bila određena geografski, obuhvatajući stanovništvo pojasa u širini od 20 km duž predviđene granice Reich-a prema »Ljubljanskoj pokrajini« odnosno NDH. Iz toga područja trebalo je iseliti sve Slovence bez razlike, da bi se tamo mogao uspostaviti kompaktni etnički pojas koji bi bio naseljen provereno nemačkim naseljencima. U SS-ovskoj terminologiji to se nazivalo »Wehrbauernwall« (doslovno: bedem seljaka-boraca). To je bila kopija stare vojne granice, kakvu je nekada Austrija organizovala protiv turskih naježdi. Iseljavanje druge grupe, koja je ula-

žila u tre i talas, trebalo je da kruniše posao oko germanizacije. Ta je grupa obrazovana na osnovu Himmler-ove naredbe od 4 juna 1941 godine, prema kojoj se morala sprovesti rasna provera svih slovena kih stanovnika u isto vreme sa njihovom registracijom. Trebalo je da Slovenci iz Gorenjske, Mežiške doline i Južne Štajerske, koji su prilikom te obavezne registracije oznaeni kao inferiorni po rasnim obeležjima, budu iseljeni ukoliko nisu bila u pitanju lica koja su imala izrazito prijateljsko držanje prema Nemcima.

Iseljavanje prvoga talasa nije zahtevalo nikakvo naročito registrovanje ni ve e pripreme. Odmah po ulasku nemačkih trupa u Sloveniju izvršena su hapšenja na osnovu materijala koji je ve od ranije bila pripremila nemačka obavestajna služba u vezi sa mesnim Volksdeutscher-ima. Sva ta lica su najpre stavljena u logore, a odatle preseljena. Iseljavanju drugog i trećeg talasa trebala je da prethodi temeljita registracija i provera celokupnog stanovništva, pri čemu bi svaki pojedinac dobio određenu ocenu u političkom i rasnom pogledu.

Prvobitni radikalni planovi za masovno iseljavanje nisu se mogli potpuno ostvariti. Pre svega, stvarna situacija na terenu uveliko je onemogućavala rigorozno sprovođenje namera nastalih u SS-ovskim kancelarijama u Reich-u. Sprovođenje iseljavanja u onoj formi kako je bilo zamišljeno izazvalo bi zastoj celokupne privredne delatnosti okupirane Slovenije. Ta je delatnost bila velikim delom upregnuta u opštu privrednu mobilizaciju Trećeg Reich-a, podvrgnuta ciljevitima rata. Iseljavanje slovena koga življa značilo bi obustavljanje radova u rudnicima i fabrikama, u distribuciji dobara, u zemljoradnji, transportu itd., kao što se to isto dešavalo radikalnim planovima Trećeg Reich-a, koji su polazili od krutih ideoloških postavki, ne misleći na posledice koje bi nikle iz primene njihovih planova na realne uslove. Tako je i u slučaju predviđenoga preseljavanja sam život — a baš i sam interes Trećeg Reich-a — sprečeno da se preseljavanje izvrši u onakvom opsegu kao što je bilo predviđeno. Za takve planove generalnoga raseljavanja krivi su, dobrim delom, i Volksdeutscher-i Slovenije, pored austriskih nacista. Oni su godinama sistematski davali pogrešne i megalomanske informacije o svojoj snazi u Sloveniji, o stanju u privredi i politici kim odnosima itd., pomešane i za injene iredentisti kim

fanatizmom i podjarenim fantazijama o svojoj rasnoj superiornosti. Oslanjanje na ovakve izveštaje izazvalo je — ne samo u pogledu Jugoslavije — mnoge prenamagljene mere i esto je dovodilo do znatnih šteta po sam Reich i njegove interese.

Razvitak Narodnooslobodila kog pokreta bio je onaj posebni inilac, koji je za sve vreme okupacije imao odluju i uticaj na zbivanja u Sloveniji uopšte pa i na pitanje iseljavanja i preseljavanja. Slovenija je bila u stanju neprekidnoga vrenja. Narodne mase su aktivno pomagale ustanak protiv okupatora. Gerilske borbe su bile sve žeš e, akcije i snage partizana su se iz meseca u mesec i iz godine u godinu pojavale. Takvo je stanje, naravno, u velikoj meri ometalo sve planove nema kih vlasti, pa i one koji su bili u vezi sa preseljavanjima.

U prakti nom sprvo enju ovih planova Uiberreither je u Štajerskoj dosledno i kruto sprovodio najradikalniju liniju prema Slovencima, uklju uju i tu i iseljavanja, dok je Reiner u Gorenjskoj pokazivao više elasti nosti i taktiziranja vode i ra una o situaciji na terenu (pored li nih osobina i sposobnosti ove razlike su bile uslovljene i razli nom narodnom situacijom u Štajerskoj i Gorenjskoj, na što je ve bilo ukazano, kao i stepenom razvoja NOP-a i dr.). Pošto je i u Južnoj Štajerskoj i u Gorenjskoj, policisko-bezbednosna vlast nadležna za iseljavanja, stajala i pod uticajem šefova civilne uprave, dakle, Gauleiter-a, to su ovakva držanja Uiberreither-a i Reiner-a našla odjeka i u politici iseljavanja.

U Gorenjskoj je iseljavanje postalo sve više oru em bezbednosne policije. Septembra 1942 godine, na velikoj nacisti koj manifestaciji u Kranju, Rainer je objavio ukidanje raznih mera uperenih protiv stanovništva, naro ito mera prinudnog iseljavanja. Istina, iseljavanja je bilo i posle toga, ali u vidu policiskih mera prema odre enom licu zbog odre enoga stava ili delatnosti. Tu situaciju najbolje objašnjava poverljivi raspis Komandanta Sipo i SD-a na Bledu od oktobra 1942 godine. U njemu se navodi, izme u ostaloga, da iseljavanje treba vršiti na osnovu bezbednosno- policiskog obrazloženja. U obzir dolaze lica koja su kakvim kažnjivim delom, ma koje vrste, dala razloge za udaljenje iz Gorenjske, da bi stanovništvu ta mera izgledala opravdanom i psihološki razumljivom. Ovako iseljeno lice treba da bude zamenjeno jednim Nemcem. Težina i karakter dela mogu biti izraženi je-

dino pri odluivanju da li e iseljavanje biti sprovedeno uz gubitak imovine ili e iseljenik dobiti pravo da pre iseljavanja unovi svoje imanje. Policija bezbednosti mora se isključivo držati gledišta koja proizlaze iz narodnosne politike. Iseljavanje bi se sprovodilo i pri postojanju sumnje koja ne bi bila dovoljna za izricanje kazne. U tom slučaju osumnjičenom bi trebalo objasniti da dokazi nisu dovoljni za njegovo kažnjavanje, ali da oni nisu mogli biti ni obesnaženi, pa da stoga posebni zadaci i potrebe ove grani ne oblasti Reich-a zahtevaju da se on preseli u unutrašnjost Reich-a, s tim što e zadržati sva državljanska prava i imovinu. Ovaj raspis se odnosi na stanje posle izvršenih prvih velikih iseljavanja, koja su i u Gorenjskoj bila sprovedena brutalno, bezobzirno i uz gaženje svih najosnovnijih ljudskih načela.

Za sprovođenje iseljavanja starao se, na elno, aparat Sipo i SD-a, a izvršne službenike davale su i žandarmerijske stanice i policija poretka. U Južnoj Štajerskoj preseljavanje prvog i drugog talasa vodio je SS-ovski kapetan Hummitzsch, koga je u Maribor uputio RSHA. Logor za iseljenike stajao je pod upravom SS-ovskog majora Schwarzhuber-a i SS-ovskog poručnika d-ra Seidl-a. Treći i talas iz Južne Štajerske preseljen je pod upravom SS-ovskog pukovnika Hinze-a. Komisije koje su izvršile političko i rasno kvalifikovanje odredila je Centrala za preseljenje (UWZ). Njih je predvodio SS-ovski major d-r Schultz, pripadnik Glavne SS-ovske uprave za rasu i naseljavanje, koja je stavila na raspolaganje i stručnjake za ispitivanje rasnih obeležja lica trećeg talasa.

Pored ovog tehničkog aparata, u preseljavanju iz Južne Štajerske učestvovao je komesar Reich-a za izvršenje nemačke narodnosti, čiji je predstavnik u Mariboru bio SA-ovski pukovnik Seftschnik, sa pravnim savetnikom, SS-ovskim poručnikom d-rom Delbin-om. Kao što je pomenuto, StHB je davao predloge za iseljenja i preseljenja onih lica koja je smatrao nepogodnim za nemačku politiku u Južnoj Štajerskoj. U cilju političkog ispitivanja predviđenih iseljenika, on je stavio komisijama na raspolaganje i svoje mesne poverenike.

Za Gorenjsku je aparat na Bledu bio pod rukovodstvom tamošnjeg šefa Sipo i SD-a, SS-ovskog potpukovnika Volkenborn-a. Uz njega je postojao Štab za preseljavanje, koji je imao četiri odeljenja. Prvo, personalno i administrativno, vo-

dio je SS-ovski kapetan d-r Glaser. Drugo, koje se bavilo određivanjem narodnosne pripadnosti i donosilo odluke o preseljavanju, vodio je isto tako Glaser. Treće odeljenje bavilo se poslovima evakuacije, dakle, praktičkim sprovođenjem iseljavanja. Njime je rukovodio SS-ovski major d-r Bauer, koji je u isto vreme bio i šef Gestapo-a pri Komandantu Sipo i SD-a na Bledu. Naposljetku, četvrto odeljenje bavilo se rasnim pitanjima. U njemu su bili obuhvaćeni »ispitiva i rase« (Rassenpruefer) i ono je vodilo statističke preglede rasnog pripadništva stanovništva. To je odeljenje vodio SS-ovski major d-r Schultz.

Uz ova četiri odeljenja postojale su i tri komisije za registraciju, čiji je zadatak bio da obuhvate celokupno stanovništvo Gorenjske po kartotekama za porodice, a da u svaki karton unesu, sem ličnih podataka i nacionalnosti, još i rasnu i političku kvalifikaciju. Svaka se ovakva komisija sastojala od jednog predsednika i jednog »ispitiva i rase«, kao i potrebnih kancelarijskih snaga. Iste su takve komisije funkcionisale i u Južnoj Štajerskoj.

Kvalifikacija koju bi izvršile komisije dolazila bi nadležnom odeljenju Štaba za preseljavanje, koje bi odlučivalo da li dotična porodica može ostanak na okupiranoj teritoriji (oznaka V — Verbleib, to jest ostanak), da li treba da bude evakuisana (oznaka E — Evakuierung) ili se upući u logor u Nemačku (oznaka A — Altreich, to jest stari Reich). Za određivanje svake od navedene tri ocene postojale su određene direktive.

Osnovu ocene davalo je nacionalno pripadništvo, za njim je došla rasna ocena i, na kraju, politička. Ispitiva i rase unosili su u kartone za svako lice rasnu klasifikaciju rimskim brojevima od I do IV. Ti su brojevi značili: I = isto nordijska, II = pretežno nordijska ili dinarska, III = pretežno isto noalpska ili isto noalbalska sa severnim, to jest nordijskim ili dinarskim dodatkom, i IV = isto noalpska, isto noalbalska ili vanevropska rasa. Političke ocene beležene su arapskim brojevima, pri čemu je značilo: 1 = aktivno germanofilski nastrojen, 2 = germanofilski, 3 = indiferentno, 4 = negativno prema Nemcima, i 5 = aktivni protivnik. Ovako su klasifikovani ne samo Slovenci već i Volksdeutscher-i.

Za Slovence su važili ovi propisi:

Rasna grupa I ne preseljava se ako ima političku ocenu 1, 2 ili 3. Sa ocenom 4 prebacuje se u logor u Nemačkoj. Sa ocenom 5 podleže evakuaciji;

Rasna grupa II ostaje na okupiranoj teritoriji sa ocenama 1, 2 ili 3, a podleže evakuaciji sa ocenom 4 ili 5;

Rasna grupa III ostaje na okupiranom području sa političkim ocenama 1 i 2, a evakuiše se ocenama 3, 4 ili 5;

Rasna grupa IV ostaje na okupiranoj teritoriji samo sa političkom ocenom 1, a izuzetno i sa ocenom 2. Inače se evakuiše.

Sto se Volksdeutscher-a tiče, oni su ostali na teritoriji okupiranih slovenačkih oblasti ako bi im političke ocene bile 1, 2 i 3, a prebacivani su u Nemačku sa ocenom 4 i 5.

Razume se da ovakvo ocenjivanje stanovništva nije primenjivano za iseljavanja u prvom i drugom talasu, jer tu nije bilo posredi »rasno prečišćavanje« okupirane teritorije prema nacističkim naletima, već uklanjanje sa te teritorije onih kategorija lica koje su unapred bile utvrđene. Samo za kategorije stanovništva koje je trebalo iseliti u trećem talasu došlo je do primene navedenoga postupka sa rasnim i političkim ocenama, a i tu je pomenuti pojas od 20 km širine duž granice bio izuzet, jer je odatle trebalo iseliti celokupno slovenačko stanovništvo. Uostalom, treći talas je i bio najbrojniji.

Za rasno i političko proveravanje podrobnija uputstva dao je šef Glavne SS-ovske uprave za uvršćivanje nemačke narodnosti, SS-general Greifelt. Njegovo prvo uputstvo nosilo je karakterističan naziv: »Instrukcije za proterivanje stranih elemenata iz Južne Koruške«. Kasnijim, dopunskim uputstvima, Greifelt je naredio da »rasno dragocene« pripadnike slovenačke inteligencije treba preseliti u Reich radi germanizacije, a »rasno manjevredne« prebaciti u Srbiju. Lica koja su na ovaj način upućena u Nemačku dodeljivana su posebnim postupkom, prema nahođenju ispostave Glavne SS-ovske uprave za rasu i naseljavanje u Lodz-u, pojedinim Upravama za posredovanje rada (Uprave rada — Arbeitsämter) ili — ako su bila u pitanju lica pogodna za »regermanizaciju« — višim vojnim SS i policije u Reich-u. Ova druga lica došla bi najpre u sabirne logore, a zatim bi im nadležstvo Višeg vojne SS-a i policije odredilo radno mesto. Ni ova ni ona prva lica, koja su neposredno upućena na rad preko Uprave

rada, nisu smela napustiti radno mesto koje im je određeno. Ako bi iseljeno lice pobešlo iz sabirnih logora za preseljenike koje je ustrojio VOMI, njegova bi porodica bila prebačena, prema naredbom Himmler-ovom narodu, u koncentracijski logor.

Jedna od mera primenjivanih u ovoj akciji bila je oduzimanje dece roditeljima. Po Himmler-ovoj odluci od 25 juna 1942 godine, decu partizana treba prebaciti u Reich, a o njima bi se starao VOMI. Deca od 6 meseci do 12 godina koja bi rasno odgovarala kategorijama 1 i 2 predavala bi se ustanovi »Lebensborn«, SS-ovskoj organizaciji za podizanje rasno odabrane dece, koja bi tu slovena ku decu uzela na vaspitanje u svojim domovima ili ih davala — ako bi bila veća — pod svoje. Uostalom, deca su mogla biti oduzeta od roditelja i pod izgovorom da bi zajednički životom sa njima bio »ugrožen moralni karakter deteta«. Od sve ove dece, prikupljene po Sloveniji i podvrgnute rasnom odabiranju, nacisti ka država htela je da stvori svoj naraštaj, kome bi nacisti ka ideologija od najranijeg detinjstva zamenjivala sve pojmove, — jednu modernu vrstu janičara.

H

Koliko je, najzad, iseljeno lica iz Slovenije pod nemačkom okupacijom?

Prema raspoloživim podacima, iz područja Južne Štajerske iseljeno je oko 2000 lica u prvom talasu, oko 15000 lica u drugom i oko 50000 lica u trećem talasu. Lica prvog talasa pripadala su intelektualnim krugovima i iseljena su u Srbiju. Ona su mogla poneti po 50 kilograma prtljaga i 500 dinara gotovine. Njihovu imovinu zaplenilo je nadležstvo Komesara Reich-a za izvršenje nemačke narodnosti. Lica drugoga talasa odredile su komisije po opštinama, mahom na osnovu mišljenja mesnih Volksdeutscher-a. Propisi o prtljagu i imovini bili su za ovu grupu isti kao za prvu. Taj je talas iseljen u NDH. Treći talas sačinjavali su mahom seljaci i deo preostalih intelektualaca. Lica su odabrana prema mišljenju posebnih komisija koje su obrazovale razne ustanove, a koje su za svako pojedino lice određivale političku i rasnu kvalifikaciju. Političku je kvalifikaciju i tu davao StHB.

Sa podru ja Gorenjske preseljeno je u prvome talasu 2100 lica. Ova su lica odabrana na isti na in i po istome kriterijumu kao u Južnoj Štajerskoj. U drugom talasu trebalo je da bude iseljeno 4000 lica. Me utim, nije iseljen niko, jer se stalo na na elno gledište da su doseljenici na tu teritoriju posle 1919 godine došli iz ekonomskih, a ne iz političkih razloga. Bilo je predvi eno da tre i talas obuhvati 60000 stanovnika pomenutoga pojasa duž granice prema »Ljubljanskoj pokrajini«, kao i preko 40000 lica iz ostalog dela Gorenjske, ona koja su, navodno bila, rasno nepoželjna. Stvarno je, me utim, iseljeno 20000 lica, dakle, jedna petina toga broja, jer je izvršena prekvalifikacija, a do stvaranja name-ravane vojne granice nije ni došlo.

Prema tome, ukupni broj lica koja su bila pogo ena merama iseljavanja u okviru tri glavna talasa iznosi oko 90000. To pokazuje da Nemci — zbog razvoja situacije, porasta NOP-a i dr. nisu uspjeli da ise le ni polovinu prvobitno predvi enog broja Slovenaca. Iseljena lica su mahom bila lišena svoje imovine skoro u potpunosti, sem najnužnijih li -nih stvari.

Nezavisno od iseljavanja kao mere nasilnog germanizovanja, vršeno je iseljavanje i kao bezbednosno-policiska ili kaznena mera. Napred navedeno uputstvo Komandanta Sipo i SD-a na Bledu karakteristično je za merila koja su u tome pogledu primenjivana u Gorenjskoj. Kada je završena velika selidba tre eg talasa, u kojoj je jednu od glavnih uloga odigrao poznati koruški iredentista Maier-Kaibitsch, vršeno je iseljavanje pojedinih porodica. Seljena su lica koja su pomagala partizane ili iji su članovi porodice bili u partizanima. Te selidbe sprovodio je Gestapo na inicijativu mesnih nema kih upravnih vlasti (u Gorenjskoj) ili sreskih vo a StHB-a (u Južnoj Štajerskoj). U postupku oko preseljavanja bila je angažovana i Policija poretka. Kako su tu mahom bili u pitanju seljaci, u postupku oko konfiskovanja njihove imovine u estvovali su i mesni funkcioneri staleške organizacije seljaštva, tzv. »mesne selja ke vo e« (Ortsbauernfuehrer), koji su preuzeli živi i mrtvi inventar lica koja su iseljavana.

U Južnoj Štajerskoj je na iseljavanju članova porodica partizana i pripadnika OF insistirao naro ito StHB, traže i što hitnije i temeljitije postupanje. Posebno je tražio da se presele i svi srodnici partizana, pa i onih koji su streljani

ili upu eni u logore. Naravno da je i tu vršena konfiskacija imovine lica koja su na ovakav način preseljena. Ove selidbe ne treba brkati sa upuivanjem u koncentracione logore u Nemačku. Dok je preseljavanje predstavljalo političku meru, pri kojoj se u prvome redu imala u vidu nasilna germanizacija, dotle je upuivanje u koncentracione logore bila mera Policije bezbednosti ili kaznena mera.

Kakve su razmere uzele konfiskacije imovine iseljenih lica, može se sagledati iz činjenice da su do 31 decembra 1942. godine — prema podacima Komesara Reich-a za izvršenje nemačke narodnosti, koji je tu imovinu preuzimao i njome upravljao, — konfiskovana ili oduzeta 4.092 gazdinstva sa ukupno 127.217 hektara.

Inače, svi iseljenici, bez obzira na to kuda su iseljavani, gubili su, u korist nadležstva toga Komesara Reich-a, sve svoje nepokretnosti, svoj inventar i svu imovinu sem najnužnijih ličnih stvari.

Do kakvih je apsurdnih situacija dovodilo preseljavanje, naročito zbog žurbe koja je tom prilikom ispoljena, pokazuje slučaj nameštenika firme Westen a. d. u Celju Ferdinanda Lubeja, iz St. Pavela, pri Preboldu. On je bio kratko vreme uhapšen zbog nekih prevara koje nisu bile vezane sa pitanjem preseljavanja. Međutim, dok se Lubej nalazio u zatvoru pod islečenjem, žena i deca su mu preseljeni. U isto vreme mu je zaplenjena imovina. Kada je ubrzo pušten iz zatvora i ponovo stupio na dužnost u svojoj firmi, tražio je da mu se izvesne pokretne stvari, koje su mu tom prilikom pokupljene, ponovo vrate. Ali mada se za to zauzeo i Westen lično, te stvari više nisu mogle biti pronađene, a žena i deca su se nalazili negde u užem Reich-u, prinudno internirani. Sa kakvom se brzinom tu postupalo može se videti iz toga da je od hapšenja Lubeja do njegovoga puštanja proteklo svega dvadesetak dana. Taj je rok bio dovoljan da mu se porodica iseli i imovina zapleni i razvuje.

Uopšte je pri konfiskovanju imovine prinudno preseljenih lica bilo raznih zloupotreba. Ta je imovina smatrana zaplenjenom imovinom neprijatelja Reich-a i njom je imao i upravljao Komesar Reich-a za izvršenje nemačke narodnosti. U stvari su u mnogim slučajevima imovinu preseljenih lica prisvajale lokalne okupacione ustanove, naročito organizacije StHB, pa i pojedini Volksdeutscher-i.

Treba primetiti da je bila konfiskovana i imovina Slovenaca koji su živeli u delu Slovenije pod italijanskom okupacijom. Njihov odlazak iz Južne Štajerske u italijansku okupacionu zonu tumačio je Sipo i SD kao dokaz neprijateljstva tih lica prema Nemačkoj. Činjenica da se oni nisu vratili u Južnu Štajersku smatrana je indikacijom da su želeli izbeći i prinudnu selidbu. Da bi mogla eventualno dobiti, makar teoriski, pravo na traženje povratka za zaplenjene imovine, takva su lica morala dokazivati da ne potpadaju pod koju od kategorija namenjenih selidbi.

Bilo je i pokušaja vraćanja iseljenih lica u njihovu staru postojbinu. Međutim, Sipo i SD je nastojao da odloži i spreči sve takve pokušaje. Naročito su pokušavala da se vrate lica koja su bila iseljena u Treći Reich. Izvesne nemačke ustanove u Trećem Reich-u čak su blagonaklono postupale u ovakvim slučajevima, što je izazvalo odloženu reakciju mesnih okupacionih vlasti u Južnoj Štajerskoj.

Ilustrativni primer koji pokazuje svu neobezbeđenost i, u isto vreme, besmislenost postupanja sa južnoštajerskim stanovništvom u vezi sa selidbama pretstavlja slučaj bratara Jožefa Godeca iz Bistrice, kod Ruša. Godec je najpre bio iseljen iz Južne Štajerske u Treći Reich. Bio je zapošljen u Beču, a odatle je prebačen, kao stručni kvalifikovani radnik, u fabriku aviona u Kraljevu, u Srbiji, koja je radila za nemačko ratno vazduhoplovstvo pod režijom firme »Dornier«. Prilikom poznate akcije odmazde u Kraljevu, kada je pobijeno i radništvo fabrike aviona, mada je radilo za nemačku Wehrmacht, ubijen je i Godec. Njegova žena, koja ga je pratila, dobila je, naposljetku, odobrenje da se vrati u svoju staru postojbinu, i to »zbog naročite posebnosti ovoga slučaja«. Da bi Komandant Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj odobrio povratak žene ubijenoga Godeca, trebalo je da interveniše i sam Neuhausen, kao i Einsatzkommando Sipo i SD-a u Beogradu.

Poseban slučaj, u okviru celoga kompleksa preseljavanja, bilo je iseljavanje slovenačkog stanovništva iz pogranične zone prema NDH, oko Brežica. Tu je akciju naredio SS-ovski general Greifelt jula 1941. godine. Odlukom Šefa civilne uprave u Južnoj Štajerskoj od oktobra 1941. godine morali su se iseliti stanovnici cele teritorije sreza Brežice kog južno od Save i nekoliko opština toga sreza severno od Save, kao i nekih opština sreza Trbovlje. Preseljenici su upućeni u Nemačku.

Obe ana im je naknada štete »ako budu radili prema uputstvima o preseljavanju i ako budu ispunjavali svoju dužnost u novome boravištu«. Mogli su poneti samo odelo, rublje i predmete svakodnevne upotrebe, »ukoliko to dozvoljavaju transportne mogu nosti«. Otpor ili bekstvo strogo se kažnjavalo, isto tako i gubitkom prava ma na kakvu otštetu. Na mesto iseljenih Slovenaca, koji su prebacivani i u Reich, naseljeni su, na njihovim imanjima, Volksdeutscher-i iz ko evskog kraja, radi ijeg je naseljavanja ta akcija i bila preduzeta.

Ove selidbe brzo su pokazale svoje negativne posledice. Izme u preostalog ili susednog slovena kog živilja i naseljenih Ko evljana odnosi su, prirodno, bili do krajnosti zategnuti. Ko evljani su se ponašali kao osvaja i, izazivaju i slovena ko stanovništvo na svakom koraku. Bile su potrebne naročite mere da bi se spre ili ve i sukobi me u ovim dvema grupama.

Uopšte uzev, može se re i da je za oblasti iz kojih je izvršeno iseljavanje Slovenaca ta mera imala negativne posledice i po same nema ke interese. Prvo, iseljavanje je u ekonomskom pogledu zna ilo težak udar privredi tih krajeva. Pali su prinosi svih oblika privre ivanja, a opala je i rudarska i industriska proizvodnja. Drugo, mere preseljavanja ne samo što su izazvale uznemirenost u najširim krugovima stanovništva nego su u inile da je i veliki deo gra anskih elemenata, koji bi se ina e oportunisti ki pomirio sa okupacijom, po eo aktivno da pomaže NOP, da daje podršku partizanima i da podupire OF, pa i da odlazi u partizanske jedinice. Brutalne mere protiv stanovništva u inile su da je pacifikacija okupirane teritorije, kakvu je zamišljala nema ka okupaciona uprava, postala nemogu om. Merama pritiska i terora, u kojima je bezbednosno-policiski aparat sa svojom obaveštajnom službom merodavno u estvovao, nema ki okupatori su samo išli naruku širenju i ja anju narodnoga ustanka. U ovom paradoksalnom rezultatu izražena je u isto vreme i sva kratkovidost okupacione politike, koja je u najve oj meri štetila i interesima samog Tre eg Reich-a.

Nakraju treba primetiti da se ovakva preseljavanja nisu ograni avala jedino na okupirane delove Slovenije. Na isti se na in postupalo u Koruškoj, na teritoriji Reich-a, prema tamošnjoj slovena koj manjini, dakle, prema državljanima

Nema ke. Glavni protagonist tih mera bio je ve pominjani Alois Maier-Kaibitsch, funkcioner župske uprave NSDAP za Korušku i SS-ovski pukovnik. Na konferenciji održanoj o »narodnosnim pitanjima« sa svim vode im licima nacisti ke stranke i državnoga aparata Koruške u julu 1942 godine, Maier-Kaibitsch je istakao da je okupacija Jugoslavije omogu ıla da se likvidira »takozvana slovena ka manjina« severno od Karavanki. Priklju enjem Gorenjske i ostalih jugoslovenskih oblasti Reich-u data je mogu nost da se taj prostor — koji je »u potpunosti prostor nema ke kulture, a najve im delom i nema ke narodnosti« i koji se samo nema kim radom izdigao na visoki kulturni stepen, a bio je »u toku poslednjih dvadeset godina nasilno balkaniziran« — ponovno ponem i i ispuni nema kim ljudima. A za sprovo enje toga zadatka, naglasio je Maier-Kaibitsch, potrebno je dokraj iti sve protivnema ke težnje u Koruškoj. Ovo naro jito stoga što se posle okupacije Gorenjske odmah mogla utvrditi pojava »oseanja skupnosti slovena kih krugova s ove i s one strane Karavanki«.

Takvo je bilo službeno obrazloženje onoga što je u injeno. Prema Kaibitsch-ovim re ima, u prole e 1942 godine trebalo je »preseliti vode e krugove koruških Slovenaca u unutrašnjost Reich-a«. Ustvari, nisu preseljeni samo istaknuti pripadnici slovena ke manjine ve i na stotine porodica iji su se o evi ili sinovi, kao nema ki vojnici, tukli na frontovima za onaj isti Reich koji im je za to vreme uništio porodicu i egzistenciju. Brutalnost postupanja sa ovim Slovencima, nema kim državljanima, nije bila ništa manja od one s kojom se istupalo na okupiranim teritorijama.

*d) Italijanska kapitulacija i obrazovanje
»Operativne zone Jadransko Primorje«*

Smenjivanje i hapšenje Mussolini-ja, 25 jula 1943 godine, bili su za vrhovno nema ko rukovodstvo znak za uzbunu. Od posledica toga ina i italijanske kapitulacije koja je usledila 8 septembra iste godine, nas ovde interesuju samo one koje su se pojavile u vezi sa situacijom na okupiranom jugoslovenskom zemljištu. Te su posledice bile od zna aja kako za vojnu, tako i za upravnu, bezbednosno-policisku i obavestajnu stranu okupacije jugoslovenskog tla.

U vezi sa zbivanjima koja su se odigrala u avgustu i septembru 1943 godine vredi pomenuti, kao karakteristično, da je Hitler već u prvim danima avgusta bio stvorio, sam i sa svojim najbližim vojnim saradnicima, Keitel-om i Jodl-om, plan za preuzimanje onih oblasti Balkana koje su tada još držali Italijani pod svojom okupacijom. Uprkos kategorizaciji izjave Badoglio-a, Mussolini-jevog naslednika na položaju predsednika italijanske vlade, da će Italija nastaviti rat na strani Nemačke, Hitler je od prvog trenutka bio uveren u pretstoje u kapitulaciju ovog osovinskog partnera. On je već 6 avgusta primio generala Rendulica, koji je dotle komandovao armijskim korpusom na isto ime frontu, i dao mu nalog da organizuje i izvrši razoružanje italijanskih divizija na području Albanije i Jugoslavije. Isto je tako već u avgustu prebačena u Gorenjsku jedna nemačka pešadijska divizija, — u sklopu vojnih priprema koje je Hitler vršio o čemu i da će Badoglio kapitulirati.

Ali uprkos ovih vojnih priprema, visoki upravni i policijski organi u delu Slovenije pod nemačkom okupacijom, pa i ostali visoki funkcioneri Trećeg Reich-a, nisu ništa znali o Hitler-ovoj odluci. Sa značajem ove akcije bili su upoznati jedino najviši komandanti jedinica koje su bile u pripremi.

Čak ni Gauleiter Rainer, šef civilne uprave u Gorenjskoj i glavni rukovodilac upravnog i partiskog aparata u Koruškoj, nije o tome bio obavešten, mada mu je bila namenjena važna uloga u daljem razvoju događaja. A sliče no važi i za SS-general Rösener-a, Višeg vođu u SS i policije u okupiranoj Sloveniji i Alpiskoj oblasti Trećeg Reich-a, čoveka koji je imao da preuzme vanredno važne policijsko-bezbednosne zadatke pri očekivanoj kapitulaciji Italije. Hitler-ovo na čelo po kome je o odlukama i planovima svako imao znati samo onoliko koliko ga se neposredno ticalo, i to jedino tada ako je to bilo sasvim neophodno, ovde je opet došlo do potpunog izražaja.

Rainer nije mogao ni naslutiti šta misli, o čemu i zna Hitler o razvoju u Italiji posle Mussolini-jevog hapšenja. On je samo video da u zvanom nemačkom politici nema vidnih promena, kao da savez sa Italijom nije niukoliko bio poremećen. Međutim, Rainer se bojao da bi oblasti koje su njemu poverene mogle biti ugrožene ako bi — kako je on očekivao — Italija napustila taj savez. Bojao se, isto tako, da će ga Hitler oštro ukoriti ako bi mu slao izveštaje o zbivanjima u

Italiji za koja bi saznao, jer je i dalje ostala na snazi Hitlerova zabrana da se vrši obaveštajna služba ili kakvo samovlasno politiziranje prema Italiji. Rainer je — kako je sam naveo — po sopstvenoj inicijativi, strahuju i od iznenađenja s italijanske strane, a boje i se da ne izazove Hitler-ov gnev ako mu na to skrene pažnju, stupio u vezu sa Gauleiter-om Tirola Hofer-om, ija se teritorija isto tako graničila sa Italijom. Dva Gauleiter-a su se sastala krišom, bez svedoka, i odlučila da izveste šefa partiske kancelarije NSDAP, Reichsleiter-a Bormann-a, o zbivanjima u italijanskim pograničnim oblastima.

Da bi mogao dobijati potrebna obaveštenja, Rainer je naredio rukovodiocu SD-otseka u Celovcu, SS-ovskom potpukovniku Persterer-u, koji je bio u isto vreme Komandant Sipo i SD-a na Bledu, da prikuplja podatke iz Italije. Ovaj je saopštio Rainer-u da će stupiti u vezu sa Upravom VI RSHA, a da će njegov zamenik u Celovcu, SS-ovski major Fritz Wölbing, davati Rainer-u sva obaveštenja. Tipično za prilike u aparatu Treuge Reich-a bilo je i to što Rainer nije znao da li Persterer govori o stupanju u vezu sa Upravom VI zato što je bilo potrebno da dobije odatle dozvolu da svoje informacije saopštava i Rainer-u, ili je od Uprave VI tek morao dobiti odobrenje da se ukopala u obaveštajnu službu prema Italiji. Rainer sem toga nije znao da se po liniji VI iz SD-otseka u Celovcu već odavno radilo u pravcu Italije i da je, naprimer, u oblasti Trst—Rijeka taj SD-otsek imao svoju agenturnu mrežu, vezanu za tadašnjeg SS-ovskog kapetana Rexeisen-a. Svakako je posle ovoga razgovora Rainer počeo da dobija informacije preko Wolbing-a i da ih dostavlja dalje Bormann-u. Te su se informacije uglavnom odnosile na pokrete italijanskih trupa u posmatranim italijanskim pograničnim oblastima.

Rainer se nije zadovoljio samo tim izveštajima, već je pokušao da stvori sebi neposredni izvor informacija preko nemačkih železnih ara koji su službeno prelazili granicu prema Italiji. Saobraćaj iz Koruške prema Trstu i Gornjoj Italiji išao je preko pogranične stanice Tarvisio, koja je igrala ulogu sličnu ulozi stanice Maribor na predratnoj jugoslovenskoj granici. Rainer je stupio u vezu sa direktorom železnice direktorije u Villach-u (Beljak), direktorom Heinrich-om Zechmann-om, tražeći i da mu preko železnice pribavlja oba-

veštenja o italijanskim transportima na pruži Udine—Tarvisio. Tim putem Rainer je zaista dobijao informacije iz kojih se videlo da Italijani prikupljaju svoje jedinice u Kanalskoj dolini i da zauzimaju položaje u granicama utvrđenima prema Nemačkom Reich-u, i da ta utvrđenja snabdevaju i municijom. Zanimljivo je da je Rainer u jednoj izjavi koju je dao posle rata istakao tu svoju obaveštajnu delatnost kao veoma značajnu za informisanje Hitler-a i vrhovnog vojnog aparata Trećeg Reich-a. On se hvalio da je pored Hofer-a bio jedini koji je Hitler-a ta no obaveštavao o zbivanjima u Italiji i time mu omogući da blagovremeno donese potrebne odluke. Štaviše, tvrdio je da mu je to i sam Hitler jednom kasnijom prilikom priznao.

Koliko su Rainer-ovi i Hofer-ovi izveštaji stvarno doprinosili informisanju Hitler-a o događajima u Italiji, može se proceniti po tome što je čak i niži funkcioner RSHA u Ljubljani, službenik Sipo i SD-a za vezu sa italijanskom policijom, Paul Duscha, izvestio na osnovu svojih informacija o pripremanju za obaranje Mussolini-ja. Iz toga se vidi da je on takve značajne i važne informacije mogao dobiti i na krajnjoj periferiji Italije, u Ljubljani. Drugo, — što proizlazi iz činjenice da je Duscha imao nalog svojih pretpostavljenih da tajno obrazuje svoju obaveštajnu mrežu među italijanskim eksponentima u »Ljubljanskoj pokrajini«, s tim da tim putem deluje obaveštajno prema Italiji, — vidi se da je Hitler-ova naredba o nevršenju obaveštajne službe prema osovinskom savezniku za RSHA postojala samo na papiru. Iz toga zaključak je jasan: da je u Italiji funkcionisala svestrana nemačka obaveštajna služba, koja je, svakako, bila u stanju da pruži blagovremeno vrhovnom rukovodstvu Reich-a dovoljno informacija za ocenu položaja. Taj zaključak potvrđuje i ve pomenuta okolnost da je Renduli u Hitler-ovom Glavnom stanu dobio detaljne instrukcije, zasnovane na pretpostavci pretstojeće italijanske kapitulacije, ve desetog dana posle Mussolini-jevog hapšenja, — dakle, pre nego što je pošlo za rukom da funkcioniše ono obaveštavanje koje je organizovao Reiner, pridaju i mu toliku važnost.

Kada je, 8 septembra 1943 godine, zaista došlo do italijanske kapitulacije, Nemci niukoliko nisu bili iznenađeni. Ne samo što je u vojnom pogledu bilo sve pripremljeno da se italijanske jedinice na Balkanu razoružaju već je i u poli-

ti kom i u policisko-bezbednosnom sektoru sve bilo spremno da se odgovaraju im merama odmah odgovori na novonastala zbivanja. Tu treba pomenuti, naprimer, i injenicu da su nema ki obaveštajni organi u Ljubljani i »Ljubljanskoj pokrajini« spre ili izvesne mere odbrambenog karaktera koje su Italijani bili pripremali, kao razaranje nekih mostova, hapšenja i si. Aparat SD-a i Gestapo-a i njihove mreže u »Ljubljanskoj pokrajini«, koji se oslanjao na isto tako razgranatu agenciju među italijanskim funkcionerima, dobro je funkcionisao i izvršio potrebne pripreme. S jedne strane, on je bio obaveštavan o svemu što se pripremalo, a, s druge, bio je izvršio pripreme za nužne protivmere i omogućio da se smenjivanje vlasti u Ljubljani i »Ljubljanskoj pokrajini« izvede brzo i uspešno.

Na nekoliko dana uo i italijanske kapitulacije, Viševodina a SS i policije Rösener dobio je nalog od Himmler-a da stavi izvesne svoje policiske snage na raspolaganje generalu Rapke-u, komandantu divizije koja je bila nešto ranije stigla u Gorenjsku. Na sam dan kapitulacije, ova je divizija ušla na teritoriju koja je dotle bila pod italijanskom okupacijom i preko nje prodrla, u narednim danima, i na teritoriju koja je dotle bila u sastavu Italije, to jest u Istru i Slovena ko Primorje. U tim oblastima uspostavila je vezu sa nema kim snagama koje su iz drugih pravaca stigle u isti prostor.

Dva meseca kasnije, u novembru, koncentrisane su u krajevima koje je Nema ka bila zauzela znatne jedinice Wehrmacht-a i Waffen—SS-a sa ciljem da sprovedu veliku »akciju iš enja« protiv NOV. Ofanziva je pošla sa Primorja i preko Istre, kre u i prema »Ljubljanskoj pokrajini«. U njoj su u estvovala elitne jedinice, kao divizija tenkovskih grenadira »Grossdeutschland«, SS-ovska divizija tenkovska grenadira »Das Reich« i druge. Ukupno je bilo koncentrisano pet divizija, pored lokalnih snaga. Sa nema kim jedinicama operisale su i izvesne formacije kvislinškog slovena kog domobranstva u zajednici sa policiskim snagama. Sve jedinice su bile pod komandom generala Hauser-a, koji je, radi sprovo enja ove operacije, stigao u Ljubljanu oktobra 1943 godine. Tu treba pomenuti da su ove znatne snage prešle preko cele teritorije koju je trebalo »o istiti«, ali da ofanziva nije postigla cilj — uništenje snaga NOV, ve da je narodni ustanak, po njenom završetku, produžio sve brže i snažnije da se širi.

U celoj Italiji nema ke su trupe bile uzele stvarnu vlast, a ostaci fašisti kih rukovodilaca prikupljali su se pod njihovom zaštitom. Kada je Mussolini oslobođen, doveden u Nemačku, a zatim instaliran kao šef »Italijanske socijalne republike* pod nemačkim pokroviteljstvom, ve se u oblastima severnog Jadranskog Primorja, dotle italijanskim, bila uvrstila nemačka uprava. Mada je i inače, u delu Italije koji je nominalno bio pod vladom Mussolini-jeve republike, stvarno upravljanje bilo u rukama nemačkih vojnih vlasti, ipak u mnogim italijanskim provincijama prema granici Reich-a nije priznavana ni skućena administrativna nadležnost marionetske fašističke države. U tim krajevima obrazovana je posebna civilna uprava, sa »Vrhovnim komesarom« na čelu. Nad ovim oblastima pod nemačkom civilnom upravom teoriski se priznavala italijanska suverenost, međutim, praktički, Nemci su imali svu vlast u rukama i nisu vodili mnogo računa o Italijanima. Mada nigde jasno zvanično formulisan, u suštini je postojao plan da se po završetku rata te provincije uključe u prošireni nemački Reich. Naravno, pretpostavka je bila da se rat završi nemačkom pobedom, posle koje bi došlo do ostvarenja sna i težnji austriskih nacista, kojima je bilo pred oči ima prisvajanje oblasti koje su nekada bile u sastavu Habzburškoga carstva.

Oblasti stavljene pod nemačku civilnu upravu obuhvatale su ove provincije koje su dotle pripadale Italiji: Trst, Goricu, Istru, Kvarner, Udine, zatim »Ljubljansku pokrajinu«, kao i one oblasti koje je Italija prisvojila 1941. godine u Hrvatskom Primorju. Od svih ovih provincija i oblasti obrazovana je »Operativna zona Jadransko Primorje«, koja je stavljena pod civilnu upravu »Vrhovnoga komesara«. Taj je položaj dobio d-r Friedrich Rainer, zadržavajući i svoje dotadašnje funkcije Gauleiter-a Koruške i Šefa civilne uprave u Gorenjskoj. Zapadno od ove, Nemci su organizovali drugu »Operativnu zonu«, koja je dobila naziv »Alpisko predgorje« (Alpenvorland). Ta je zona obuhvatala italijanske provincije koje je Italija bila dobila od Austrije posle Prvog svetskog rata, a koje su poznate pod nazivom »Južni Tirol«. To su provincije Trento, Bolzano, a isto tako i Belluno, mada je samo mali deo ove poslednje provincije bio do 1919. godine u sastavu Austrije.

NEMACKA VLAST U SLOVENACKOM PRIMORJU

Italija se povukla iz rata. U Trstu je obrazovana nemačka uprava. Gauleiter Rainer preuzeo je dužnost „Vrhovnog komesara operativne zone Jadransko Primorje“. Vojnu vlast je vršio XCVII armijski korpus Wehrmacht-a, sa generalom Kuebler-om na čelu. Bezbednosno-policajska vlast je ležala u rukama višeg vojnika SS i policije Globocnik-a. Na fotografiji: predstavnici nemačke uprave u Primorju prilikom jedne parade; sleva: Globocnik, Rainer, Kuebler

Sedište »Operativne zone Jadransko Primorje« bilo je u Trstu, u kome je do početka oktobra 1943 godine Rainer obrazovao svoje vrhovno upravno nadležstvo sa odeljenjima i osecima za sve grane uprave. Pored njega postavljen je, za zonu, Viši vođa SS i policije u licu austrijskog nacista SS-generalista Odila Globocnika. Međutim, mada je »Ljubljanska pokrajina« ulazila u zonu, Globocnik-ova nadležnost se nije prostirala i na nju, već je Rösener preneo svoje sedište u Ljubljanu i tako svoju teritorijalnu nadležnost u Sloveniji proširio na celokupnu teritoriju koja je do 1941 godine bila u sastavu Jugoslavije.

Za politiku Trećeg Reich-a u operativnim zonama »Jadransko Primorje« i »Alpisko predgorje« karakteristično je da je Rainer za prvu dobio Hitler-ovu saglasnost da u upravnom aparatu ne upotrebi eksponente italijanske fašističke partije, a da je Gauleiter Tirola, Hofer, koji je upravljao drugom zonom, tamošnju upravu izgradio na Volksdeutscher-ima Južnoga Tirola. Što se tiče zone pod Rainer-ovom upravom, treba u političkom, administrativnom, pa i bezbednosno-policajskom pogledu jasno razlikovati upravu i situaciju u »Ljubljanskoj pokrajini« od one u ostalim delovima zone, dakle, u bivšim italijanskim provincijama. U »Ljubljanskoj pokrajini« obrazovana je slovenačka kvislinška uprava sa bivšim generalom Lavom Rupnikom na čelu, sa kojim je Rainer održavao veze još pre italijanske kapitulacije. Tu je formirana i slovenačka policija, koja je zamenila italijansku, a isto tako i tzv. »slovenačko domobranstvo«, kvislinška oružana formacija za borbu protiv NOP-a. U italijanskim provincijama, međutim, zadržana je dotadašnja administrativna struktura, no tim što su izmenjeni prefekti provincija i što su pri svim važnim nadležstvima postavljeni »nemački savetnici« (Deutsche Berater), koji su kontrolisali celokupni upravni i privredni aparat i dirigovali njime. Što se tiče ustrojstva službe bezbednosti u dotadašnjim italijanskim provincijama, ovde je dovoljno da se pomene da je u Trstu organizovano i nadležstvo Zapovednika Sipo i SD (BdS) i da su sveukupnu policajsku i bezbednosnu službu vršili nemački organi, sem lokalne civilne policije.

Rainer, kao Austrijanac, nastavio je u zoni da vodi onu politiku koju je tu vodila Austro-Ugarska pre 1918 godine. Zbog pritiska italijanske iredente, Austrija je tada donekle

favorizovala slovena ki živalj nasuprot italijanskom, kao manje opasan. U želji da pripremi odvajanje njemu poverenih oblasti i njihovo uključenje u Reich, Rainer je pošao sli nim putem. Postavljene su nove slovenačke sudije, zamjenici prefekata, inoovnici i u itelji. Radilo se na tome da se otvore slovenačke i hrvatske škole, dopušteno je ponovno uvođenje slovenačkog odnosno hrvatskog jezika kao službenog u opštinama sa slovenskom većinom, itd. Sama »Operativna zona Jadransko Primorje« imala je nešto više od 2 miliona stanovnika, od čega preko 900.000 Slovenaca i Hrvata, a ostali su bili Italijani. Takva situacija omogućila je Rainer-u manevrisanje kojim je želio da postigne svoj već pomenuti krajnji cilj: pripremu za priključenje ovoga područja Reich-u i stvaranje takve situacije u kojoj bi slovenski živalj držao donekle u šahu italijanski iredentizam, a Italijani sprečavali preveliko snaženje slovenskog elementa. Rainer se nadao da će ovo stanje omogućiti vrstu vlasti nemačkog arbitra po na elu »podeli pa vladaj«.

Da bi situacija u »Operativnoj zoni Jadransko Primorje« bila još složenija, priznavalo se, teoriski, da Hrvatsko Primorje, ukoliko je bilo obuhvaćeno zonom, treba da potpada pod suverenitet NDH. No praktički su te oblasti ostale potpuno otsečene od Paveliceve države, pa je jedino jedan Hrvat postavljen za potprefekta Riječke provincije. Najposle treba ista i da je italijanska kapitulacija izazvala burni nacionalni ustanak u Istri i Slovenačkom Primorju. Mada je taj ustanak ugušivan brutalnim merama pod krilaticom borbe protiv »sloveno-komunizma«, ipak su se partizanske formacije održale na tome terenu, jačale i operisale, obrazuju i manje ili već oslobođene teritorije. Naravno to su u »Ljubljanskoj pokrajini« ostali veliki delovi pod upravom narodne vlasti koju je uspostavio NOP, a tu je i bilo središte odakle se širio pokret narodnog oslobođenja i odakle se jedinstveno upravljalo operativnim snagama NOV.

Uspostavljanje posebnog kvislinškog režima u »Ljubljanskoj pokrajini« imalo je posledica koje su premašivale njen okvir. To se osobito odnosi na formiranje kvislinških oružanih snaga, koje je bilo po elu već prilikom samoga ulaska nemačkih jedinica u »Ljubljansku pokrajinu«. Tada su se nemačke trupama pridružile izvesne jedinice tzv. »bele garde«, neke vrste milicije koju su Italijani formirali za borbu

protiv NOP-a i koja se sastojala mahom od klerikalnih elemenata. Ubrzo posle toga ponudili su se pretstavnici tih elemenata Rosener-u, koji je, postupaju i po Rainer-ovom nalogu, po eo da formira »domobrane« u sporazumu sa Rupnikom, »pretsednikom Ljubljanske pokrajine«. Prvi kvislinški organizator »domobrana« bio je bivši jugoslovenski gardiski pukovnik Ton i Kokalj. No Kokalj se sa Rösener-om ubrzo razišao i prešao je na teritoriju Jadranskoga Primorja, na kojoj je formirao svoje belogardisti ke jedinice. Njega je nasledio pukovnik Krener, kome su pomagali pukovnik Peterlin i potpukovnik Vizjak, — sva trojica bivši jugoslovenski oficiri. Ovde treba pomenuti da je Rösener energično sprečio organizovanje sli njih kvislinških formacija u Gorenjskoj, mada su tamošnji reakcionarni i klerikalni građanski elementi nastojali da i tu do e do paralelne organizacije ili do proširenja organizacije domobrana na Gorenjsku. Ova politika Rösener-ova, u skladu sa opštim linijama nemačke politike u Sloveniji, bila je izraz onog prvobitnog shvatanja da Gorenjsku treba germanizovati i da ona nema veze sa preostalim delom teritorije slovenačkog naroda koji je ostao van pojasa određeno za asimilaciju u Tre i Reich.

U bezbednosno-policiskom i obaveštajnom pogledu, od narađo itog je značajno obrazovanje slovenačke policije, sa sedištem u Ljubljani, a sa nadležnošću u politici ko-bezbednosne službe na celoj teritoriji »Ljubljanske pokrajine«. Sli no kao Specijalna policija u Beogradu pod okupacijom, slovenačka policija, kojoj je bio na čelu d-r Lovro Hacin, bivši upravnik Ljubljanske policije, imala je ulogu važnoga pomaga a i saradnika nemačkih organa bezbednosti i obaveštajne službe, narođo ito u borbi protiv NOP-a. Kao što su u Beogradu nemačke policisko-bezbednosne ustanove ostavile Specijalnoj policiji određene ruke za borbu protiv NOP-a i komunista, tako su se nemačke policisko-bezbednosne organizacije u »Ljubljanskoj pokrajini« potpuno oslanjale na Hacinovu policiju u pogledu operativnog i obaveštajnog rada protiv KP i OF. Međutim, kao što je nemački bezbednosni aparat u Srbiji bio vrlo nepoverljiv prema Specijalnoj policiji kada se ticalo rada protiv etnika, tako je i u Sloveniji postojalo isto nepoverenje prema vlasti prema slovenačkoj kvislinškoj policiji u stvarima koje su se ticale tamošnjeg ogranka organizacije DM, tzv. »plave garde«.

Karakteristično za politiku koja je sprovedena u »Ljubljanskoj pokrajini« jeste i držanje nemačkih vlasti prema katoličkom sveštenstvu. Dok je u Gorenjskoj i Štajerskoj stav prema katoličkim organima prema sveštenstvu bio istovetan sa onim u samom Reich-u, dakle, negativan, dotle je u »Ljubljanskoj pokrajini« postojala predusretljivost prema kleru, pa i saradnja sa njim. Rainer, politizirajući i dosta vestu u interesu ciljeva Trećeg Reich-a, nije se slagao ni sa politikom koja je prema katoličkom sveštenstvu primenjivana u Gorenjskoj i nastojao je da je ublaži, računajući i da bi tim putem mogao* pridobiti klerikalne snage za borbu protiv zajedničkog neprijatelja, — NOP-a. Ipak, suštinski tu nije mogao mnogo izmisliti. Međutim, »Ljubljanska pokrajina« i Primorje, kao sastavni delovi njegove »operativne zone«, nisu bili u granicama Reich-a, pa je, prema tome, tu mogao slobodnije voditi drukčiju politiku. On je osetio da mu sveštenstvo može pružiti snažnu političku potporu protiv OF i KP, ija je snaga na njegovoj teritoriji neprekidno rasla. Tako je u Ljubljani uspostavio dobre odnose sa tamošnjim biskupom Rožmanom, koji je postao jedan od važnih pomagača okupacionog režima zajedno sa Rupnikom. Sa Rožmanom je održavao veze i Rösener, a isto su tako sa njim bili u dodiru i drugi organi nemačke službe bezbednosti. Njega je, štaviše, posećivao i posebni izaslanik RSHA, bivši sveštenik koji je bio pripadnik SD-a.

Celokupna situacija u periodu 1943—1945 godine u »Operativnoj zoni Jadransko Primorje« ostala je provizorna i nestabilna. Bezbrojne varijacije u političkom držanju i političkim rešenjima koje je donosio okupacioni režim treba delom pripisati toj inženjerskoj, a delom primatu vojnih interesa sa obzirom na ratnu situaciju, kao i opštem stanju takozvane »autoritarne anarhije«, koja se u svim oblicima delatnosti Trećeg Reich-a naročito pojačavala sa primicanjem kraja rata.

U ovoj konfuznoj situaciji pojavili su se da se niešaju u politiku razni slovenački građanski reakcionarni elementi koji su nastojali da se vežu za nemačke okupacione vlasti ili da, taktiziranjem prema njima, steknu slobodu političkog rada. Uglavnom su tu bile posredni razne grupe nekadašnje Slovenske ljudske stranke (SLS), koje su manje-više sve išle za tim da pripreme situaciju da se Slovenija, po otkivanom slomu Trećeg Reich-a, veže za zapadne sile.

SARADNJA PROTIV NARODA

Posle italijanske kapitulacije došao je pod nemačku upravu i južni deo Slovenije, „Ljubljanska pokrajina”. Tu je, sa Rupnikom na čelu, formirana kvislinška uprava, koju je svesrdno pomagao i kler. Na fotografiji (slevo): Rupnik, viši vođa SS i policije Roesener i ljubljanski biskup Rožman, — tri saradnika u borbi protiv Narodnooslobodilačkog pokreta

Radi razumevanja sveukupnoga zbivanja u Sloveniji, naročito u »Ljubljanskoj pokrajini«, potrebno je imati u vidu razvoj i put koji su prošle slovenačke građanske političke snage u periodu od kapitulacije stare Jugoslavije do sloma Trećeg Reich-a. Najjača slovenačka stranka, SLS, bila je jedan dio svoga rukovodstva, sa čelnikom Mihom Krekom kao članom izbegličke vlade, uputila u emigraciju. Drugi dio rukovodstva imao je da oстане u zemlji. Od ovih članova strankinog glavnog odbora poginuo je u Beogradu za vreme bombardovanja 6 aprila 1941, čelnik Kulovec, inače predsednik stranke. Ostala dva člana odredjena za ostanak u zemlji, čelnik Marko Natlačen i čelnik Andrej Gosar, razišla su se u pitanju vođenja. Natlačen su, uostalom, 1942 godine ubili aktivisti NOP-a zbog njegove otvorene saradnje sa okupatorom. Posle toga se nekadašnja homogena SLS podelila u četiri grupe.

Prvu od tih grupa predstavljalo je vođstvo obrazovano za vreme italijanske okupacije, u kome su vođe u ulogu igrali bivši narodni poslanici SLS: čelnik Marko Kranjc, čelnik Albin Šmajd, čelnik Miloš Stare, Rudolf Smersu i dr. To je, u isto vreme, bila i najjača od frakcija na koje se bila raspala Slovenska ljudska stranka. Drugu grupu obrazovao je čelnik Andrej Gosar sa svojim saradnikom Solarom. Treću je predstavljao krug mladih intelektualaca koji je nosio ime »Straža«, — prema organu koji je ta grupa ranije izdavala. Njeni su glavni predstavnici čelnik Ciril Zebot, Časar, čelnik Loh, Frumen i dr. Naposljetku, četvrtu grupu obrazovao je sveštenik Glavač.

Politika osnovne grupe SLS bila je upućena u pravcu prikrivene saradnje sa okupatorom — po mogućnosti bez neposrednog javnog kompromitovanja vođa i lica — uz istovremeni ilegalni rad. Saradnja se odnosila uglavnom na pomaganje borbe okupatora protiv NOP-a, a ilegalni rad imao je da drži u pripremi garnituru za trenutak nemačkog sloma, s tim da se tada preuzme vlast u Sloveniji. Ova je grupa održavala vezu sa delom vođstva stranke koji je emigrirao.

Grupa Gosara i Šolara je u pogledu kolaboracije imala više rezervi i taktizirala je prema OF. Njen šef, čelnik Gosar, postao je političkim punomoćnikom Draže Mihailovića za Sloveniju.

Grupa »Straža« je otvoreno saradivala sa okupatorom. Ona je napustila jugoslovenski program SLS i težila osnivanju samostalne Slovenije u sastavu srednjoevropske federa-

cije. Ona je naročito bila povezana sa jezuitima i Vatikanom. Njeni su članovi vrlo aktivno učestvovali u kvislinškim organizacijama, nastojeći i, štaviše, da u njima dobiju vode i mesta.

Grupa sveštenika Glavača, izrazito klerofašističkog karaktera, okupila je uglavnom mlade sveštenike. Ona je izvodila i terorističke akte protiv pripadnika drugih grupa SLS. SARA je bila prisno sa policijom i obavestajnom službom okupatora, nastojala da prođe ilegalno u sve organizacije ostalih kolaboracionističkih grupa, a u planu je imala obrazovanje klerofašističkog političkog pokreta koji bi silom prigrabio vlast u Sloveniji u pogodnom trenutku, to jest po odlasku Nemaca.

Naročito važna tvorevina politike SLS u periodu okupacije bila je tzv. »Slovenska legija«. To je bila borbena organizacija koja je imala zadatak da povezuje klerikalnu omladinu na programu borbe protiv NOP-a. Trebalo je da ona ostane ilegalna, ali su njeni članovi upućivani u legalne kvislinške oružane formacije, koje su osnivali najpre Italijani (MVAC — poznata kao »bela garda«), a zatim Nemci (»Slovena ko domobranstvo«). Tim putem je SLS nastojala da drži pod kontrolom ove kvislinške formacije za oružanu borbu protiv NOP-a, a da pritom raspolaže i svojom oružanom snagom koju je mogao i da upotrebi za svoje ciljeve u datom trenutku. Iz »Slovenske legije« upućivane su i izvesne ličnosti u ilegalne formacije koje je obrazovao punomoćnik Draže Mihailovića za Sloveniju, major Novak, a koje je za vreme nemačke okupacije vodio pukovnik Prezelj. Ove mihailovićevske formacije, sa kojima su SARA i druge grupe, nadele su sebi službeno ime »Jugoslovenske vojske u otadžbini«, a nazivane su »plavom gardom«.

Dok je pod italijanskom okupacijom SLS otvoreno SARAOVALA sa okupatorom, dotle je za vreme nemačke okupacije u »Ljubljanskoj pokrajini« nastojala da se tom saradnjom previše ne kompromituje. SLS je slala svoje predstavnike u organizacije koje su imale posrednu ili neposrednu vezu sa Nemcima ili njihovim bezbednosno-obavestajnim aparatom. Ona je svoje pristalice upućivala i u »domobranstvo« i aktivno je pomagala kvislinšku upravu, naročito policiju.

Ostale građanske političke grupe u »Ljubljanskoj pokrajini« bile su od manjeg značaja. Napredniji elementi iz tih grupa pridružili su se OF. Zvanično stvoje su SARA i SARAOVALA sa

Italijanima, za vreme italijanske okupacije. Ina e su, u periodu 1943—1945 godine, ove grupe bile prili no imobilisane, a neki njihovi lanovi održavali su veze sa nema kim okupacionim vlastima (Rudolf Žitnik), grupišu i se u isto vreme oko plavogardisti kih i etni kih rukovodstava.

Osnovni motiv saradnje slovena ke buržoazije sa okupatorom bio je zajedni ko neprijateljstvo prema NOP-u, koji je, kao izraz pravog raspoloženja i težnji naroda, podjednako ugrožavao okupacionu vlast i pozicije buržoazije. Okupator je prihvatio saradnju tih elemenata i njihovu pomo , smatraju i to korisnim za ciljeve borbe protiv NOP-a. Kolaboracionisti ki elementi su u saradnji sa okupatorom gledali mogu nost održavanja svojih socijalnih i ekonomskih, pa i politiki kih pozicija. Sa malo izuzetaka, oni su u svojoj kolaboraciji gledali put koji e im omogu iti da se održe, da suzbijaju akciju OF i KP i da, u odre enom trenutku, zamene svoga protektora time što bi se po nema kom slomu stavili pod zaštitu sile zapadnih saveznika. Oni su, dakle, • za svoju saradnju sa nema kim okupatorom vezivali, sem želje da doprinesu ugušivanju narodnoga ustanka, još i nadu da e im to omogu iti da prebrode burne trenutke koji e neminovno nastupiti kada nema ka sila doživi slom i da pod zaštitom anglo-ameriki kih trupa prigrabe u Sloveniji sve klju ne i vladaju e pozicije. Pritom je njihov klerikalni deo ra unao naroro ito i na pomo Vatikana.

Nema ke okupacione vlasti znale su, manje-više, za ovu dvostruku igru elemenata koji su sa njima kolaborirali. One su primale onaj deo te igre koji im je mogao biti od koristi a borbi protiv NOP-a, a trudile su se da drže pod kontrolom onu delatnost svojih pomaga a koja je mogla biti od štete po interese Tre eg Reich-a. To su postizali pomo u svojih agentata iz redova same slovena ke reakcije. U tome pogledu, Nemcima je naro ito korisna bila grupa sveštenika Glava a koja je špijunirala ostale kolaboracionisti ke grupe i dostavljala podatke o njihovom radu nema kim vlastima. Tako se moglo desiti, naprimer, da je okupator sara ivao sa licima i grupama za koje je znao da primaju instrukcije iz Londona, a da je u datom trenutku, kada mu ovi kolaborateri više ne bi bili potrebni ili bi ga u izvesnoj meri ugrozili, ta ista lica ili grupe hapsio, slao u koncentracione logore ili ak streljao.

Tipičan primer za ovo je saradnja klerikalnoga prvaka d-ra Albina Šmajda, koji je još pod italijanskom okupacijom u Ljubljani dobavljao italijanskim vlastima izveštaje o radu OF u Ljubljani. Kada je italijanska okupacija u »Ljubljanskoj pokrajini« zamenjena nema kom, d-r Šmajd — ina e intimni prijatelj šefa kvislinške policije d-ra Hacina — davao je svoje izveštaje preko ovoga nema kim policisko-bezbednosnim organima, stavivši im na raspolaganje i svoju obavestajnu mrežu. Nekoliko velikih provala u organizaciju OF delo su Šmajda i njegove službe. On je pregovarao sa najvišim predstavnicima okupacionog režima oko obrazovanja »domobranstva«, upuivao je svoje sledbenike u kvislinške borbene formacije itd. Me utim, posle izvesnoga vremena Nemci su ga, zbog ilegalnoga dela njegovoga rada, uhapsili i trebalo je da bude upuen u koncentracioni logor. Ipak je samo interniran na teritoriji Reich-a, odakle se, me utim, ubrzo ilegalno vratio u Ljubljano.

Sličan primer pruža i sluaj bivšeg jugoslovenskog vojnog izaslanika u Berlinu, pukovnika Vauhnik, ije je ime bilo na nema koj vanrednoj poternoj listi za Jugoslaviju kao agenta britanske obavestajne službe. On je, za vreme dok je »Ljubljanska pokrajina« bila pod italijanskom okupacijom, održavao veze sa ustanovom Gestapo-a u Celovecu i nema kim oficirom za vezu u Ljubljani SS-ovskim majorom Kruegerom. Njegovi izveštaji išli su preko Celoveca neposredno centralnim ustanovama nema ke obavestajne službe u Berlinu. Taj rad Vauhnik je produžio i pod nema kom okupacijom, stoje i pod li nom zaštitom šefa Gestapo-a, Heinrich-a Mueller-a. U isto vreme održavao je prisne veze i sa britanskom obavestajnom mrežom i sa londonskom emigrantskom vladom. Kada je trebalo da u toku zime 1943—1944 godine u Ljubljani do e do njegovog hapšenja, Vauhnik je odbegao u Švajcarsku, u kojoj je produžio da radi za britansku službu.

Primeri kao što su ovi sa Šmajdom i Vauhnikom bilo je mnogo. Ovde je dovoljno uoiti povezanost koja je postojala između slovena kih građanskih elemenata i njihovog obavestajnog rada, s jedne, i nema ke bezbednosno-obavestajne službe, s druge strane, pri emu su mnogi od tih slovena kih elemenata u isto vreme bili — uz ve e ili manje tolerisanje od strane Nemaca — povezani i sa britanskim obavestajnim uredima.

I u Sloveniji se, uostalom, u vezi sa ovim obaveštajno-politi kim taktiziranjem, razvila naročito 1944 godine, saradnja izme u pretstavnika nema kog bezbednosno-obaveštajnog aparata i etnika. Oštrica te saradnje bila je uperena protiv NOP-a, pri emu su nema ki organi u Sloveniji zatvorili jedno oko, ili oba, pred vezama ovih svojih saradnika sa Britancima. Sve je to, naravno, važi lo samo za »Ljubljansku pokrajinu«, a u poja anoj meri za Slovena ko Primorje, dok se stav nema kih vlasti u Gorenjskoj izmenio vrlo malo, a u Južnoj Štajerskoj nimalo.

ej Slom. okupacije i kapitulacija Tre eg Reich-a

Od druge polovine 1944 godine u sve se bržem tempu razvijao proces raspadanja nema ke vlasti i u okupiranoj Sloveniji.

Oružane snage NOP-a su odavno ve bile prerasle iz partizanskih grupa u regularnu vojsku, sve bolje naoružanu, sve snažniju. Sve su ve bile oslobo ene teritorije, na ije ponovno osvajanje Nemci gotovo nisu više mogli ni pomišljati. U celoj okupiranoj Sloveniji mogle su samo glavne pruge i glavni putevi donekle biti obezbe eni za nema ke transporte, ali i oni su neprekidno razarani, a transporti i manje jedinice su napadani i zarobljavani ili uništavani. Sve više se približavao front zapadnih saveznika. Sovjetske su se trupe spremale da preko Karpatu prodru u Ma arsku, Rumuniju i Bugarsku. U Francuskoj su ameri ke i engleske snage nadirale prema granicama Reich-a, a isto tako i u Italiji.

U toj situaciji, važnost na ela po kojima je prvobitno organizovana nema ka okupaciona vlast na slovena koj teritoriji — bar u oblastima kojima je upravljao Rainer — morala je da ustupi u izvesnoj meri mesto drugim, tada važnijim momentima.

Prvi važan simptom u tome pogledu bio je pokušaj Rainer-a da postigne primirje sa NOV-om. U tome je posredovao grof Mario Pace, koga je Rainer, po savetu SS-ovskog majora Wölbing-a iz ustanove SD u Celovcu, bio postavio za prefekta u Gorici. U toj akciji u estvovao je i Viši vo a SS i policije u Trstu, SS-ovski general Globocnik, a i komanduju i general u »Operativnoj zoni Jadransko Primorje«, Kiibler.

Smisao toga primorja bio bi da se obustave me usobne vojne akcije, s tim da se nema ka vlast obaveže da ne e ometati partizane na teritorijama koje su oni oslobodili. Na osnovu Kübler-ovog izveštaja, sa tim primirjem saglasio se i feldmaršal Kesselring, vrhovni komandant nema kih trupa u Italiji. Me utim, u toj akciji nije u estvovao Rösener, ija se nadležnost, kao Višeg vo e SS i policije, prostirala na jedan deo »Operativne zone«, to jest na »Ljubljansku pokrajinu«. Isto tako, o tome nije bio obavešten ni pretstavnik Mussolinijeve »Fašisti ke republikanske stranke« za provinciju Gorice, koga je Globocnik, zbog protivljenja primirju, na nekoliko dana uhapsio. Rösener, istina, nije došao u otvoren sukob sa Rainer-om, ali je izjavio da bi primirje sa NOV-om imalo najtežih posledica za situaciju u »Ljubljanskoj pokrajini«. Naro ito je oštro ustao protiv ovih pregovora Rupnik. Napsletku je Rösener dao da se u listovima »Ljubljanske pokrajine« objavi proglas po kome e se na teritoriji pokrajine borba protiv NOP-a nastaviti s najve om oštrinom. Do ponude pregovora o primirju na kraju ipak nije došlo, ali je ve samo pripremanje za pregovore dovoljno karakteristi no za tadašnju fazu u razvoju situacije i o stanju duhova me u okupacionim vlastima.

Dok je, na jednoj strani, ovako pokušavano da se kakvim primirjem na e bar provizorno i privremeno olakšanje sve teže situacije u kojoj se nalazila nema ka okupaciona sila u slovena kim krajevima, dotle je, na drugoj strani, bilo pokušaja da se za pomo Nemcima mobilišu oni slovena ki elementi koji su pristali da se bore protiv NOP-a. U »Ljubljanskoj pokrajini« je, uz pomo reakcionarnih političara i klera, forsirano stvaranje domobranskih jedinica. U Primorju je ve pomenuti pukovnik Kokalj formirao jedinice »Slovenski narodni varnostni zbor« (SNVZ). U prostoru Slovena kog Primorja po ele su se, uostalom, prikupljati razne razbijene snage kvislinških oružanih grupa i iz drugih krajeva Jugoslavije. Tako je tamo, posle oslobo enja Srbije, obrazovan centar Ljoti evskog »Srpskog dobrovolja kog korpusa«, raznih etni kih grupa itd. No i u Gorenjskoj je došlo do pokušaja da se reakcionarni deo stanovništva iskoristi za oružane akcije u korist okupatora. Tamo je osnovana organizacija pod nazivom »Gorenjska samozaštita«, koja je ak dobila pravo na isticanje slovena ke zastave i nošenje slovena kih amble-

ma («kranjski orao»), — i to na teritoriji koja je teorisk; bila namenjena potpuno germanizaciji.

Kakvo je bilo raspoloženje i stanje me u okupacionim organima i ustanovama, može se sagledati i iz injenice da je Viši vo a SS i policije Rösener smatrao za potrebno da u septembru 1944 godine sazove sve komandante i starešine jedinica i političke rukovodioce do sreskih starešina i da im tom prilikom najoštrije prebaci za »stanje nervoze, da ne kažem straha«, koje se u tome okupacionom aparatu pojavilo. Ovo stanje je naročito bilo pojačano ranijim naređenjima samoga Rösener-a, po kojima je trebalo prikupiti na jednome mestu sve nemačke službene ustanove po gradovima koje su bile rasturene u raznim zgradama, a isto tako organizovati zajedničke stanove za službenike tih ustanova. Rösener je bio naredio i upućivanje svega nepotrebno materijala sa svoga područja u Reich, a i vraćanje svih članova porodica službenika nemačkog aparata iz Slovenije u Nemačku. U govoru pred funkcionerima, tražio je da se odmah primene najstrože mere protiv svih koji bi davali ma kakve »defetističke izjave«. Po svima kancelarijama moralo se odmah uvesti desetočasovno radno vreme. A kao jedinu nadu svojim potčinjenim, Rösener je mogao da pruži uveravanja da se radi na strašnim tajnim oružjima, koja će biti upotrebljena u odsudnom ratu, i time spasti Treći i Reich u poslednjem trenutku.

Delatnost NOP-a ne samo što je prinudila okupacione snage da se u najvećem delu slovenačke teritorije zadržavaju jedino u utvrđenim mestima, da se kreću u terenu jedino u veštim grupama i jako obezbeđenim konvojima, već je zahvatila i oblasti preko granica Reich-a, — Korošku i austrijsku Štajersku. Isto tako, pored tamošnjih Slovenaca koji su odbegli u šume i pošli da organizuju partizanske grupe pojavili su se, od sredine 1944 godine, i austrijski partizani.

U ovoj situaciji nemačka obavestajna služba razvila je naročito delatnost i u pravcu stvaranja izvesnih mostova prema zapadnim saveznicima. Kao što su, u vrhovima obavestajnih organizacija, izvesni visoki funkcioneri Abwehrea održavali dodire sa protivnicima Nemačke, a šef Uprave VI RSHA, Schellenberg, nastojao da u poslednjoj fazi rata dođe do nekog aranžmana sa zapadnim saveznicima, tako se i kod

obaveštajnih organa u Sloveniji prime uje, u poslednjim fazama okupacije, nastojanje da se stvori dodir sa britanskim linijama. Ovo nije injeno otvoreno, a mali agenti saveznih službi i pristalice zapadnih sila koji bi se suviše otvoreno isticali bili su i dalje gonjeni. Me utim, mada je, naprimer, bilo poznato da je istaknuti volksdeutscher-ski industrijalac i saradnik SD-a Max Adolf Westen tražio po etkom 1945 godine vizu za Švajcarsku radi stupanja u vezu sa britanskom obaveštajnom službom, ta mu je viza ipak izdata. Westen je u Švajcarskoj stupio u dodir sa tada ve odbeglim pukovnikom Vauhnikom, agentom britanske obaveštajne službe, a po povratku u Sloveniju doneo je tamošnjim klerikalnim politarima odre ena uputstva. Sve je ovo nema ka obaveštajna služba budno pratila, održavaju i i sa svoje strane veze sa tim istim klerikalnim politiki kim krugovima koji su se skoro otvoreno pripremali da po nema kom slomu preuzmu vlast uz pomo Anglo-Amerikanaca, iji je dolazak na slovena ku teritoriju iš ekivan.

U o ekivanju da e se front pomeriti sve do Slovenije, u januaru 1945 godine po ela je izgradnja odbrambene linije od Postojne preko Cerknice i Velikih Laša na Litiju. U isto vreme postojala je namera da se sprovede velika ofanziva protiv NOV u predelima ispred te linije. Me utim, vojna situacija na terenu ve je bila takva da je nameravana ofanziva mogla biti sprovedena samo delimi no, tako da praktiki nije donela nikakav uspeh.

Radi koordinacije akcije, Rainer je marta 1945 godine sazvaio u Ljubljani konferenciju kojoj su prisustvovali: više vo e SS i policije, Rösener i Globocnik, pri emu je ovog drugog pratio njegov politiki savetodavac grof Czernin; zatim inž. Herman Neubacher, bivši vanredni opunomo enik za Balkan, koji je bio nadležan za srpsku emigraciju i za ljoti evske i etni ke formacije koncentrisane u Jadranskom. Primorju; komandanti »Srpskog dobrovolja kog korpusa« Mušički i Tatalovi ; etni ke vo e Jev evi i ui , kao i Dimitrije Ljoti . Konferencija je trajala nekoliko dana i na njoj je, izme u ostaloga, raspravljano i o naseljavanju srpskih etnika i ostalih odbeglih srpskih kvislinških elemenata u Vipavskoj ili Kanalskoj dolini. Prvenstveno je, naravno, bilo rešavano o zajedni koj organizaciji borbe protiv NOP-a, «»

posebno odbrane od Jugoslovenske armije koja je, prošavši Dalmaciju i Bosnu, svojim prednjim delovima već bila na domaku teritorije »Operativne zone Jadransko Primorje«.

U završnoj fazi rata kroz Sloveniju su prošle mnogobrojne razbijene nemačke jedinice koje su dolazile preko Hrvatske, a i preko Maarske. Stanje u Sloveniji bilo je haotično, ukoliko se to ticalo okupacionih vlasti i njihovih ograna i organizacija. One su pokušale da formiraju, pre svega u Južnoj Štajerskoj, još i poslednju odbranu, tzv. »Volkssturm«. Ovaj poslednji poziv, koji je, prema Hitler-ovoj naredbi od septembra 1944 godine, imao da obuhvata sve muškarce od 16 do 65 godina života, u Južnoj Štajerskoj je organizovao StHB. Savezni vođa StHB, Franz Steindl, postao je u isto vreme i komandant Volkssturm-a. Organizacija je sprovedena preko mesnih grupa StHB, a Volkssturm je formiran u bataljone od po četiri ili više eta. Svi bataljoni formirani u jednom srezu stajali su pod komandom sreskog starešine StHB. Cela ta organizacija, međutim, ostala je u pogledu učešća u borbama samo na papiru. Njeni su članovi upotrebljavani za fortifikacione radove.

Kao u samome Reich-u, tako je i u Južnoj Štajerskoj pokušavano organizovanje »Werwolf-a«, tajne organizacije koja je imala da nastavi borbu i posle sloma nemačke vojne sile. U štabu Erwin-a Rösener-a određeno je, u proleće 1945 godine, kapetan Wolf kao referent za taj zadatak. Kod Komandanta Sipo i SD-a u Mariboru obrazovana je grupa koja je imala da sprovodi organizovanje »Werwolf-a«, da pripremi stovarišta eksploziva, oružja i materijala na skrivenim mestima itd. Ali kao ni u samome Reich-u, tako ni u Južnoj Štajerskoj organizacija »Werwolf« nije stupila ni u kakvu akciju.

U Ljubljani se, uoči samog oslobođenja, odigrala još politička farsa, zanimljiva za zaokruženje slike o stanju duhova i o planovima i zamislima domaće reakcije i najviših funkcionera okupacionih vlasti u tim odsudnim danima. Posle izvesnih priprema u Ljubljani je obrazovan nekakav »Narodni odbor«, sastavljen od građanskih političara, koji je zatražio od Rainer-a i Rösener-a da mu se preda vlast u Sloveniji. U pregovorima sa Rösener-om učestvovao je i pominjani doktor Šmajd, koji se bio dotle tobože ilegalno krio u Ljubljani, a isto

tako i ljubljanski biskup Rožman. Od Rösener-a je traženo da se smeni general Rupnik, da se preda celokupni upravni aparat u ruke »Narodnom odboru«, a opozovu svi nemački inženjerski i tehnički inženjerski, da se slovena kom domobranstvu preda sve teško oružje, do mitraljeza, a isto tako i sva vojna i prehrambena stovarišta. Borba protiv NOP-a bila bi nastavljena pod slovena kom komandom. Pri evakuaciji nemačkih trupa, slovenački domobranci uvali bi zale i nemački jedinice sve dok ove ne stignu do granice.

Ne treba naročito isticati naivnost ovog »Narodnog odbora«, koji je smatrao da pomoć u malobrojnih i demoralisanih »domobrana« može zadržati divizije oslobođene Jugoslovenske armije, a u isto vreme održati u rukama situaciju u »Ljubljanskoj pokrajini« i ostaloj Sloveniji. U stvari, ni sam »Narodni odbor« nije verovao u to, već se nadao da će pre jedinicama NOV na slovenačke i anglo-američke trupe, ili da će se to dogoditi jednovremeno, pa da će onda vojna sila zapadnih saveznika sprečiti obrazovanje narodne vlasti i predati upravu Slovenijom u njene ruke.

Rösener je odbio vojne zahteve građanskih predstavnika koji su sa njim razgovarali, a u pogledu političkih obratio se za instrukcije Rainer-u. Ovaj je naložio Rösener-u da političke zahteve »Narodnog odbora« usvoji i da ovome preda civilnu upravu u »Ljubljanskoj pokrajini« i Gorenjskoj, uz istovremeno smenjivanje Rupnika. Na ponovnom sastanku sa građanskim predstavnicima, Rösener je »Narodnom odboru« uinio sva saopštenja po Rainer-ovom nalogu, posle čega je »Narodni odbor« izdao proglas da »preuzima vlast u Sloveniji«. Sve je ostalo samo na papiru, jer su već nekoliko dana kasnije članovi »Narodnog odbora« bili u emigraciji, napustivši Sloveniju zajedno sa nemačkim okupatorima od kojih su bili »preuzeli vlast«.

Jedna od poslednjih naredbi Rösener-a, koji je u zadnjim danima rata postavljen još i za Komandujućeg generala pozadinske oblasti vojne grupe E, bila je ona od 2. maja 1945. godine, kojom je jedinicama objavljena Hitlerova smrt. U naredbi se naglašava da se »borba nastavlja« i da će Hitler-ovog naslednika, velikog admirala Dönitz-a, jedinice verovatno slediti u toj borbi. Nekoliko dana kasnije Nemačka je kapitulirala. Time je bila završena i okupacija Slovenije.

2) Karakter nema ke obaveštajne službe na slovena koj teritoriji

Iz prikaza političkih uslova koji su davali okvir delatnosti obaveštajne službe Trećeg Reich-a u okupiranoj Sloveniji izlazi da je ta delatnost obuhvatala dva polja aktivnosti. S jedne strane, sama okupirana slovenačka teritorija predstavljala je objekt živog obaveštajnog rada. Drugo, Slovenija je u isto vreme bila i isturena baza nemačke obaveštajne službe upućene prema susednim zemljama, — Italiji, Mađarskoj i NDH.

U svome prvome vidu, to jest kao objekat obaveštajne delatnosti, slovenačka okupirana teritorija postavila je pred nemačku obaveštajnu službu određene zadatke, koji su proizlazili iz određenih uslova kakve je politika bila stvorila na toj teritoriji. Ovi posebni uslovi dali su delatnosti obaveštajne službe u Sloveniji specifična obeležja, posebni karakter koji se, u priložnoj meri, razlikovao od karaktera nemačke obaveštajne službe u okupiranoj Srbiji, a pogotovu od onoga nemačkih obaveštajnih ureda u NDH.

Dva su ciljeva opredelila karakter nemačke obaveštajne službe u Sloveniji: ciljevi za koje je postizanje ona funkcionisala kao deo nemačkog okupacionog aparata i konkretna situacija na terenu na kome je ona delovala. Oba su ciljeva bila podjednako važna za opredeljevanje likova u kome su se nemačka obaveštajna služba i njena delatnost pojavile i ispoljavale u Sloveniji. Međutim, među njima je postojao i odnos međusobne zavisnosti i uslovljenosti. Ciljevi kojima je služila obaveštajna služba merodavno su uticali na stvaranje konkretne situacije na terenu. A ova je, sa svoje strane, suštinski uticala na postavljanje ciljeva u određenim periodima i na njihove metamorfoze.

Prvi cilj za koji je postizanje angažovana obaveštajna služba bio je obezbeđenje nemačke vlasti na okupiranoj i prisajedinjenoj teritoriji. Sa tim ciljem bio je spojen i drugi: germanizacija te teritorije. Ovim su ciljevima bile posvećene sve aktivnosti nemačkog okupacionog aparata. No dok je u prvoj fazi okupacije ta delatnost bila ofanzivna, u njenom daljem toku ona je sve više sabijana u defanzivu, dok na kraju nije pretvorena u gotovo bespomoćno batrganje za otkrivanje i zauzimanje najvažnijih pozicija okupacione vlasti i spremanje njenoga sloma. Obaveštajna služba, kao važni sastavni

deo i pomaga nema kog okupacionog aparata, isto je tako bila sva angažovana u pravcu ostvarenja tih ciljeva.

Situacija na terenu bila je obeležena dvama iniocima: prvo, lokalnim, i, drugo, opštim. Lokalni su inioci bili vezani za samu teritoriju na kojoj se rad obaveštajne službe razvijao, dakle, za Južnu Štajersku i za Gorenjsku sa Mežiškom dolinom. Opšti inioci bili su dati opštom vojnom situacijom Tre ega Reich-a, ija su se dejstva ose ala i na ovom udaljenom i gotovo hermeti ki zatvorenom prostoru Slovenije.

Od lokalnih inioca, kojima je temelj davala politika uklju enja osvojenih slovena kih oblasti u Reich,a osnovni je bio pojava narodnoga ustanka, najpre u vidu otpora protiv mera okupatora, a ubrzo u obliku organizovane borbe, NOP-a. Pojava NOP-a u inila je da je prvobitno zamišljeni karakter okupacije — a samim tim i karakter obaveštajne službe koja je imala da sara uje u ostvarivanju ciljeva okupacije — ubrzo iz osnova izmenjen.

Prilikom pripremanja za uspostavljanje nema ke vlasti u Južnoj Štajerskoj i Koruškoj, nema ki funkcioneri kojima je ova dužnost bila stavljena u zadatak pretpostavljali su da e ubrzo mo i obrazovati definitivnu civilnu upravu. Pošli su od uverenja da e posle iseljenja elemenata za koje su smatrali da mogu ugroziti planove germanizacije biti u stanju da priklju e u svemu okupirane oblasti Reich-u i da u njima ostvare onaj upravni sistem i onaj poredak kakvi su postojali u samoj Nema koj. Umesto toga, u okupiranoj oblasti pojavila se partizanska gerilska borba, koja je s vremenom iz otpora prešla u fazu ofanzivne borbe, suzbijaju i sa sve više uspeha nastojanja okupacione uprave. Zbog ovakve situacije nije bilo mogu no sprovesti mere koje bi zna ile potpuno izjedna enje i asimilovanje slovena kih oblasti Reich-u. Štaviše, odre ena situacija na terenu u velikoj je meri pretvorila obaveštajnu službu Tre ega Reich-a u toj oblasti u organizaciju koja je bila potisnuta u defanzivu i koja se i s oružjem u ruci morala boriti protiv sve snažnijeg protivnika.

Što se ti e dejstva opštih svetskih prilika na situaciju u okupiranoj Sloveniji, treba ista i da je sve do 1943 godine — dakle, do po etka nema kog povla enja u defanzivu, do kojeg je kasnije došlo na svima frontovima, — politika u okupiranoj Sloveniji bila, u znaku napona Tre eg Reich-a, agresivna i prepotentna. Postepeno je, me utim, ona — i pod

PREDRATNI AGENTI — OKUPACIONI FUNKCIONERI

Obaveštajna služba u okupiranoj Sloveniji oslanjala se na svoje predratne agente, koji su predstavljali kostur za izgradnju nove agenture. Mnogi od njih su dobili i političke funkcije. Tako je, naprimer, Josef-Sepp Jellenz dobio rukovodeće funkcije u „Hitler-ovoj omladini“. Na fotografiji: Jellenz (sa hartijama u ruci) prilikom jedne svečanosti „Hitler-ove omladine“

dejstvom lokalnih prilika — sve više dobijala oznake rvanja za zadržavanje pozicija, za odlaganje sloma, oznake kakve je uopšte otada nosila nema ka politika u svima svojim oblicima i vidovima.

Prilikom uspostavljanja civilne uprave u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj pretpostavljalo se da će obavještajna delatnost odgovarati, otprilike onoj koju je vršio nemački policijsko-bezbednosni aparat u samome Reich-u. Istina, računalo se svakako s tim da će u prvi mah morati da se posvršavaju izvesni posebni zadaci, naročito u vezi sa »rašišavanjem terena«, sa preseljavanjima i onemogućenjem nacionalnoga otpora. Očekivalo se da će to biti brzo gotovo i da će se zatim moći i u pogledu obavještajne službe administrirati Slovenijom na isti način kao ma kojim delom teritorije Nemačke koga Reich-a. Međutim, ciljevi koje je trebalo postići i delatnost u obavještajne službe bili su daleko od toga da budu ostvareni, a još manje obezbeđeni. Određena situacija, lokalna i opšta, onemogućila je zamišljeni mirni razvoj. Ona je sprečila da obavještajna služba okupacionoga aparata uputi svoj rad onim pravcem i na onaj način kako je to učinjeno u Reich-u.

Sve je ovo, dakle, bilo uzrok tome da nemačka obavještajna služba u Sloveniji stekne svoj posebni karakter, svoj posebni vid. Iz očrtnih preduslova izrodili su se posebni oblici rada, posebni sadržaj, posebna obeležja delatnosti.

Pre svega, valja istaći i da je između obavještajnog rada na teritoriji Slovenije pre okupacije i onoga za vreme okupacije postojao, istina delimično, personalni kontinuitet. Po zadacima, bitnim karakteristikama i metodima, međutim, između ta dva perioda bilo je tek vrlo malo sličnosti.

Pre rata u Sloveniji su dejstvovala dve glavne obavještajne organizacije Trećeg Reich-a: Abwehr i RSHA, odnosno njegova Uprava VI. U prvome periodu okupacije Abwehr je praktički prestao da funkcioniše na slovenačkoj teritoriji kao obavještajna služba koja posmatra to okupirano područje i razvija prema njemu svoju delatnost. Za Abwehr je u periodu 1941—1943 godine, Slovenija predstavljala prvenstveno bazu odakle je on, na osnovu starih veza, razvijao svoju delatnost preko granica. Šta se dešavalo u samoj Sloveniji, to jest u njenom delu pod nemačkom okupacijom, za Abwehr tada nije bilo zanimljivo, niti je to ulazilo u njegovu nadležnost,

sem što je deo slovena ke teritorije priklju en Reich-u spadao u domen kontraobaveštajne delatnosti i nadležnosti Abwehr-a III u granicama Reich-a (Abwehr III je delovao na ovom delu slovena ke teritorije iz Graz-a i Celoveca). Ali kako je, naro ito posle italijanske kapitulacije, položaj u Sloveniji dobijao sve više karakter bojišta svojevrstnih obeležja, to se tu aktivirala i služba Abwehr-a I i II. Policijske vlasti i snage nisu više bile dovoljne da ovladaju situacijom. Dovedena je vojska, a samim tim je u sve ve ojeri po ela da funkcioniše i vojna obaveštajna služba, kako linijom Ic, tako i linijom Abwehr-a, u vidu operativne službe. Najzad je Abwehr pokušao i u Sloveniji da ispreplete svoje pozadinske mreže (Rücknetz).

Za liniju VI RSHA, deo Slovenije pod nema kom okupacijom više nije smatran inostranstvom. A kako je Uprava VI delovala samo prema inostranstvu, to se ona tim delom Slovenije nije bavila. Ali zato je postojalo živo obaveštajno interesovanje po liniji VI za deo Slovenije pod italijanskom vladavinom, za »Ljubljansku pokrajinu«, a naravno i za one zemlje prema kojima se moglo raditi sa teritorije okupiranog područja Slovenije.

Glavnu obaveštajnu delatnost u Sloveniji pod nema kom okupacijom vršile su linije IV i III RSHA. Drugim reima, obaveštajna služba se pojavljuje ili kao jedan od oblika delatnosti Gestapo-a, ili kao unutrašnja obaveštajna služba SD-ovskog tipa. Mada objedinjene u vrhu, u ustanovi Komandanta Sipo i SD-a za Južnu Štajersku odnosno za Gorenjsku, na terenu su ove dve grane bile u potku odvojene i funkcionisale svaka za sebe, posebnim ispostavama. Pa i u samoj ustanovi Komandanta njima se rukovodilo iz raznih odeljenja, me usobno nezavisnih. Ono što je važno za Južnu Štajersku i za Gorenjsku, važno je i za »Ljubljansku pokrajinu« kada su nema ke vlasti, septembra 1943 godine, preuzele, upravu u njoj. No ubrzo posle toga su dotada odvojene ispostave Gestapo-a i SD-a spojene ujedno, u ispostave Sipo i SD. U Slovena kom Primorju je od kapitulacije Italije funkcionisala ustanova Zapovednika Sipo i SD-a (BdS), koja je imala svoje ispostave.

Promena, to jest objedinjavanje izvršeno po etkom 1944 godine u pogledu dotle odvojenih ispostava Gestapo-a odnosno SD-a, ima svoj na elni zna aj. Odvojene ispostave odgo-

U predratnoj nema koj agenturi u Jugoslaviji vrlo je aktivno sara ivoao fotograf Adolf Perissich iz Celja, koji je bio i hapšen od jugoslovenske policije, ali pušten zbog nedostajanja dokaza. Posle sloma Jugoslavije primljen je u SS. Fotografija prikazuje Perissich-a (u crnoj uniformi) u krugu funkcionera nema ke uprave

varaju organizaciskoj šemi koja je važila za teritoriju Reich-a. Spojene, jedinstvene ispostave obrazovane su na okupiranim teritorijama. Spajaju i ispostave u Sloveniji, aparat RSHA je napustio fikciju o pripadnosti Slovenije Reich-u u korist seine koju su nalogali obziri praktičkih potreba.

Ako je sveukupna delatnost nema ke obaveštajne službe u okupiranoj Sloveniji okarakterisana prvenstveno borbom protiv NOP-a, u organizaciskom pogledu pada u o i njena tesna povezanost sa svima ostalim organizacijama, organima i ustanovama kojima je bio zadatak obezbeđenja nema ke vlasti i germanizacija okupiranih teritorija. Izme u upravno-ga aparata, njegove izvršne vlasti, StHB-a i obaveštajne službe postojala je najtešnija veza. To ne zna i da su te razne grane bile uvek saglasne i da je me u njima postojala potpuna harmonija. Naprotiv, razmimoilaženja me u njima bila su dosta esta i dešavala su se ak i u samom okviru aparata RSHA, izme u Gestapo-a i SD-a. Me utim prema spolja, u odnosu na izvršenje svojih zadataka, sve ove razne ustanove, uključujući i obaveštajnu službu, predstavljale su jedinstven front, jedinstven blok, ija je oštrica bila uperena protiv slovena kog življa.

Obaveštajna služba pojavila se u okupiranoj Sloveniji u prvome redu kao pomaga izvršne vlasti, tesno vezan za nju, podvrgnut ostvarivanju ciljeva za koje je izvršna vlast ulagala sve svoje snage. Ona je do kraja to i ostala. U okviru delatnosti Gestapo-a, ovo je naro ito jasno. Tu obaveštajna delatnost Gestapo-a, služi neposredno pripremanju egzekutivnih zahvata, egzekutivnih mera. No i SD, koji je vršio funkciju posmatranja života na okupiranoj teritoriji, po životnim područjima, onako kako je to inio i na samoj teritoriji Reich-a, predstavljao je pomaga a izvršne vlasti, mada njegovi izveštaji nisu neposredno dovodili do egzekutivnih zahvata, niti su predstavljali pripremu izvršnih postupaka.

Kod Gestapo-a je obaveštajna delatnost bila jedan od oblika delatnosti kojim je Gestapo postizao ostvarenje svojih ciljeva: gonjenje i onesposobljavanje političkih protivnika Tre ega Reich-a. SD, me utim, bio je isto obaveštajna služba. Kod njega je obaveštajna delatnost u najširem smislu predstavljala suštinu i isključivi sadržaj njegovoga rada. Iz njegovih izveštaja crpli su organi izvršne vlasti svoja saznanja — pored onih koja bi dobijali vlastitim kanalima — i na

osnovu njih bi preduzimali svoje mere. Prema tome je obaveštajni rad Gestapo-a bio neposredni saradnik izvršne vlasti, neodvojivo povezan sa njom. Obaveštajna delatnost SD-a bila je njen posredni saradnik.

Službeni odnosi izme u civilne uprave i obaveštajne službe, koja je predstavljala deo organizacije Sipo i SD-a, bili su na elno regulisani tako da su Komandanti (Kommandeure) Sipo i SD-a u Mariboru odnosno na Bledu i Zapovednik Sipo i SD-a (BdS) u Trstu bili podre eni svojim pretpostavljenim ustanovama u Reich-u, odnosno RSHA-u. Aparat Sipo i SD-a u Sloveniji pod nema kom okupacijom nije bio formalno podre en Sefu civilne uprave, nadležnom za odgovaraju u teritoriju. Me utim, kako je to esto bivalo u aparatu Tre ega Reich-a, odnosi izme u nadleštva Sipo i SD-a i Šefa civilne uprave stvarali su se manje po liniji službenih propisa nego na osnovu realne situacije. Konkretno, u Južnoj Štajerskoj, u kojoj je šef civilne uprave bio veoma preduzimljivi i nametljivi Uiberreither, Komandant Sipo i SD-a je o njegovim željama i shvatanjima vodio mnogo više ra una nego što je to, na primer, bio slu aj u Gorenjskoj, a kasnije i u »Ljubljanskoj pokrajini« i u Slovena kom Primorju, u odnosu izme u tamošnjih rukovodilaca nadleštva Sipo i SD-a i šefa civilne uprave Rainer-a. Uiberreither se sam vrlo aktivno mešao i u oblast delatnosti Sipo i SD-a. Rainer je to inio u mnogo manjoj meri. Tako se u Južnoj Štajerskoj izme u Šefa civilne uprave i Šefa Sipo i SD-a u prili noj meri stvorio odnos izvesne subordinacije bezbednosnog aparata pod CdZ-a, koji, u tom obliku, u Gorenjskoj i »Operativnoj zoni Jadransko Primorje« nije postojao. U svima okupiranim Slovena kim oblastima Komandant službe bezbednosti bio je obavezan da obaveštava CdZ-a o bezbednosnom položaju i o važnijim zbivanjima. U oblastima koje su stajale pod njegovom upravom, Rainer se uglavnom zadovoljavao tim izveštajima i saglašavanjem u velikim linijama, i nije nastojao da pot ini konkretnu delatnost aparata Sipo i SD-a svome neposrednome uticaju. U Južnoj Štajerskoj, naprtoiv, Uiberreither je u mnogo ve oj meri nastojao da prakti ki sebi podredi bezbednosni aparat.

Iz svega izlazi da je obim funkcija nema ke obaveštajne službe po liniji Gestapo-a i SD-a u okupiranoj Sloveniji bio znatan i da je prelazio okvire iste obaveštajne delatnosti. Dovoljno je potsetiti se na njen udeo u germanizaciji, u ise-

ljavanjima, u sprovođenju okupacione politike uopšte i u borbi protiv NOP-a, pa da se jasno vidi i kako se na toj teritoriji faktički stvorio obaveštajnoj službi delokrug koji je bio — uprkos svim okolnostima — umnogome drukčiji i obimniji od onoga u kome se, naprimer, kretala delatnost Sipo i SD-a u okupiranoj Srbiji.

Kao naročitu karakteristiku za situaciju u Sloveniji, i to posebno za onu u Gorenjskoj, treba pomenuti primat koji je mahom obaveštajna delatnost Sipo i SD-a imala nad drugim granama okupacionoga aparata kada bi se izmeću nje i koje od njih pojavio sukob. Kao primer za ovo može poslužiti spor koji se pojavio izmeću u Zapovednika Policije poretka, generala Karl-a Brenner-a, i šefa odeljenja IV, to jest Gestapo-a, u štabu Komandanta Sipo i SD-a na Bledu. Brenner je održavao veze sa izvesnim krugovima u Gorenjskoj, i je neke pripadnike poznao još pre okupacije. Tu je reč o nekim pripadnicima slovenačke buržoazije koji su bili naklonjeni zapadnim silama. Brenner je pomenutog šefa Gestapo-a, Rozumek-a, upoznao sa ovim licima, posle čega je Rozumek počeo da prati njihovu delatnost nastojeći i da tim putem učestvuje u linije britanske obaveštajne službe koje su se pružale u Sloveniju. Da bi sa ovim Slovencima mogao nesmetano igrati svoju obaveštajnu i provokatorsku igru (govorilo se tu i o stvaranju nekakve »privremene slovenačke vlade«), Rozumek je zabranio generalu Brenner-u dalje opštenje sa tim ljudima. Mada je Brenner bio po svome rangu u hijerarhiji znatno iznad Rozumek-a, SS-ovskog kapetana, on je ipak na Rozumek-ov zahtev, pošto se nije hteo povinovati njegovom traženju o prekidanju veza sa pomenutim slovenačkim buržoaskim krugovima, po kazni premešten iz Slovenije.

Iako je Rozumek u aparatu Sipo i SD-a u Gorenjskoj zauzimao poseban položaj, ipak ovde nije bio posredi neki njegov lični uticaj koji bi bio uzrok Brenner-ovom premeštaju. Tu je, o igledno, bila u pitanju samo težnja da se aktivnoj delatnosti obaveštajne službe skloni s puta sve što bi joj moglo smetati.

Tu smo, uostalom, dodirnuli još jednu oblast delatnosti nemačke obaveštajne službe u Sloveniji. Mada je glavna aktivnost nemačke obaveštajne službe bila upravljena prema NOP-u, ona nije gubila iz vida i posmatranje i praćenje linija koje su na slovenačku teritoriju zračile iz zapadnih ze-

malja. Štaviše, prate i rad OF, nema ka obaveštajna služba se trudila da i tim putem u e u linije britanskih obaveštajnih ureda koje su se prostirale do nekih granskih grupa koje su saradivale s NOP-om. Naravno da je tih linija bilo još više u onim slovena kim buržoaskim krugovima koji su prema NOP-u zauzimali negativno držanje. U svojim obaveštajnim igrama, pojedini organi nema ke obaveštajne službe u Sloveniji koristili su se u svojoj borbenoj obaveštajnoj delatnosti protiv NOP-a saradnjom sa tim granskim reakcionarnim elementima — iako su tu bili u pitanju anglofili i lica orijentisana nedvosmisleno prema zapadnim saveznicima. Pomenut je ve takav rad nema kih obaveštajnih organa u Ljubljani, u kojoj se naro ito delovalo u tome smislu.

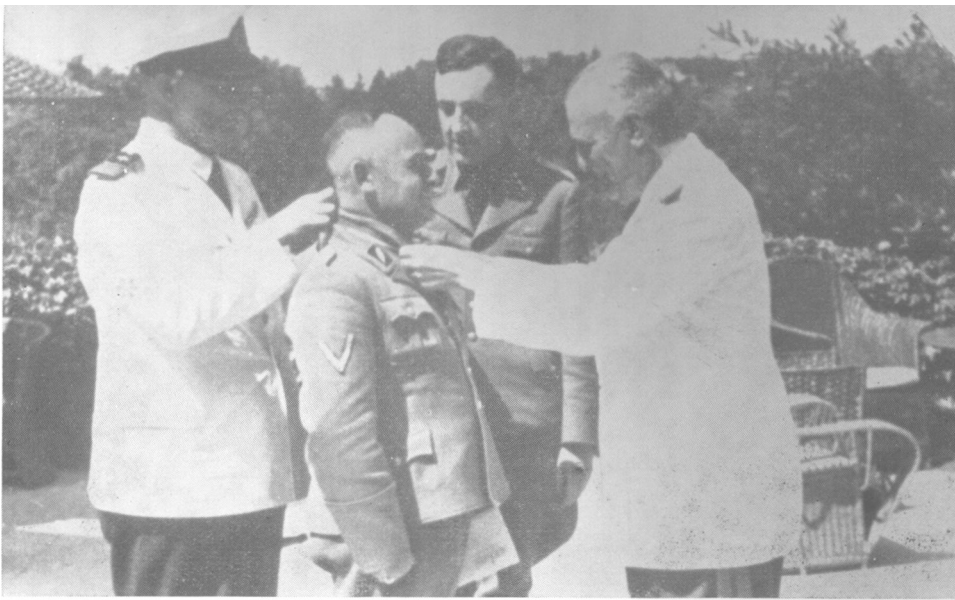
Dosada je, uglavnom, prikazan u svojim osnovnim karakteristikama rad po liniji III i IV Uprave RSHA. Rad po liniji VI Uprave, koji je dejstvovao van teritorije pod nema -kom okupacijom, ipak je imao neposrednih konkretnih veza sa situacijom na toj teritoriji, pošto se odnosio na posmatranje aktivnosti NOP-a u »Ljubljanskoj pokrajini« — do 1943 godine — i u NDH. Odatle su organizaciske i druge veze NOP-a vodile u oblasti pod nema kom okupacijom. Štaviše, ve od 1941 godine je aparatu Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj bilo poznato da se rukovodstvo NOP-a za Sloveniju nalazi u oblasti koju drže Italijani. Otuda je, u tom pogledu, rad po liniji VI bio neposredno povezan sa lokalnom situacijom u oblastima koje su bile pod nema kom okupacijom, iako je on išao preko granica tih oblasti i dejstvovao na teritoriji koja je formalno pripadala inostranstvu.

Pored ovoga je rad po liniji VI iz okupirane Slovenije, priklju ene Reich-u bio upravljjen protiv obaveštajnih centara zapadnih sila i njihovog uticaja u NDH, Ma arskoj i Italiji. Linija VI je posmatrala i samu Italiju, Ma arsku i NDH u pogledu njihove orijentacije prema Nema koj.

Dok je prvi deo te delatnosti, dakle, onaj koji se odnosio na posmatranje NOP-a izvan granica Reich-a, bio samo proširenje lokalne aktivnosti nema ke obaveštajne službe van teritorije koja je formalno pripadala Reich-u, dotle je sav ostali deo aktivnosti po liniji VI pretstavljao izrazitu obaveštajnu službu u inostranstvu i prema inostranstvu.

Radi zaokružavanja opšte slike o karakteristikama nema ke obaveštajne službe u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj,

STARI PRIJATELJI SA ISTOGA POSLA

Pre rata je SS-pukovnik Lurker obavestajno radio protiv Jugoslavije preko ustaške grupe oko Slavka Kvaternika. Aprila 1941 godine postao je Lurker komandant Sipo i SD-a u Marobiru, a Kvaternik „vojskovo a“ Paveli eve NDH. Stari saradnici su se ponovo našli. Nekadašnji agent mogao je sada da odlikuje svog ranijeg nalogodavca visokim odlikovanjem ustaške države za njegove zasluge na rušenju Jugoslavije. Na fotografiji (sleva): Kvaternikov aguntant Ante Matasi , Lurker, Lurker-ov a utant Mack, Kvaternik

treba se potsetiti na ono što je već rečeno o aktivnosti StHB-a u obaveštajnom pogledu. Tu se, dakle, pojavljuje još jedna organizacija koja se bavi obaveštajnim radom, delom kao pomaga i saradnik ostalih obaveštajnih linija koje su zvanično bile zadužene obaveštajnim radom. S druge strane, StHB je obaveštajno radio za sebe i za svoje ciljeve, u okviru svoje organizacije, nezavisno od Sipo i SD-a.

U manjoj meri, ali ipak značajan, bio je i obaveštajni rad koji je vršila industrijska milicija, obrazovana po preduzeću u okupiranoj Sloveniji. Ta je milicija nazivana »Werkschutz« i bila je ustrojena po jedinstvenim propisima, kao što je to bilo objašnjeno u I knjizi u poglavlju »Obezbeđivanje industrije naoružanja«. U osnovi je njen zadatak bio obezbeđivanje preduzeća, njegove proizvodnje i reda u njemu. Međutim Werkschutz je bio podređen, u stručnom pogledu, vojnim i bezbednosnim organima, pa i organima obaveštajne službe. Njegovi su pripadnici obično bili u obaveštajnom i kontraobaveštajnom radu. Werkschutz je vodio posebno kartoteke, među kojima su obaveštajno zanimljive ove:

A-kartoteka, u kojoj su bili uneseni svi radnici i službenici stranoga državljanstva (A znači i Ausländer);

Ü-kartoteka (Überwachung, što znači i nadzor) obuhvatala je sve radnike i nameštenike koji su smatrani maćuhama i namjerno sumnjivima, zatim bivše pripadnike Legije stranaca, lica koja su se duže vreme bavila u neprijateljskom inostranstvu, lica koja su često menjala nameštenje itd.;

P-kartoteka (Politische, to jest politička) obuhvatala je radnike i nameštenike koji su smatrani politički nepouzdanim;

W-kartoteka (Warn-Kartei, to jest budnosna kartoteka) obuhvatala je lica kojima je bio zabranjen pristup u odeljenja koja su radila za naoružanje ili mobilizacijske poslove.

Werkschutz je stajao pod komandom lica koje je radilo u preduzeću u kome je on pripadao, a postavljeno je za »opunomoćenik odbrane«. To je mogao biti u isto vreme i sam šef preduzeća ili koji drugi funkcioner zadužen ovim zadacima. U obaveštajnom i bezbednosnom pogledu, Werkschutz je, u stvari, smatran saradnikom kako Abwehr-a tako i Gestapo-a. Formalno je o njemu vodila računa Komanda za industriju naoružanja¹⁾, koja se nalazila u sedištu svakog vojnog okruga.

¹⁾ Wehrwirtschaftskommando.

Preko Werkschutz-a, nema ka obaveštajna služba vršila je, isto tako, i kontrolu nad radnicima i nameštenicima u industrijskim preduze ima i sprovodila u ovima kontraobaveštajne zadatke.

Kao što se u slu aju Werkschutz-a pojavljuje saradnja izme u vojne obaveštajne službe, to jest Abwehr-a, i obaveštajne službe RSHA, tako se, na terenu u okupiranoj Sloveniji, ta saradnja ispoljila i u drugim vidovima. Naprimera, u nastojanjima da se otkrije mreža predratne jugoslovenske obaveštajne službe na okupiranoj slovena koj teritoriji, Abwehr je prisno sara ivao sa Gestapo-om. Opširno opisivani slu aj sukoba izme u stare jugoslovenske obaveštajne službe i Nest-a u Celovecu¹⁾ u kome su glavne uloge igrali jugoslovenski kapetan Ilovar, njegov agent Bizjak i mreža koju je ovaj izgradio, imao je svoj epilog posle ulaska nema kih trupa u Jugoslaviju. Kapetan Wanner, šef Nest-a III u Celovecu, koji je sa strane Abwehr-a bio umešan u ovu obaveštajnu igru, došao je u Sloveniju odmah, im je ona okupirana, i nastojao je, uz saradnju aparata Gestapo-a i drugih organa nema ke službe bezbednosti, da otkrije identitet kapetana Ilovara, koji je Abwehr-u bio poznat samo pod nadimkom Kranjc, odnosno lažnim imenom Rant. Iz zatvora, iz zarobljenih logora privo ene su li nosti ustanovi Gestapo-a u Celovecu. Tu su bili posredi bivši pripadnici i agenti jugoslovenske obaveštajne službe. Isto je tako obaveštajno obra ivan i penzionisani austriski potpukovnik Streit, poturanjem agenata provokatora, kontrolom pošte i nadzorom nad njegovim kretanjem. U elom ovom poslu Abwehr je davao Gestapo-u informacije i uputstva, a ovaj je vršio saslušavanja, sprovodio izvršne mere i o svemu izveštavao Abwehr.

Pošto je cela Abwehr-ova mreža morala usled nove situacije, koja je nastala po okupaciji, da na teritoriji Južne Štajerske i Gorenjske bude reorganizovana s obzirom na nove zadatke, neki od starih Abwehr-ovih agenata izvesno vreme, do ostvarenja te reorganizacije, nisu Abwehr-u bili potrebni. Me u ovima se nalazio, naprimera, stari Abwehr-ov agent Boško Lazi , bivši jugoslovenski žandarm, koji je pre okupacije bio povezan sa Abwehr-ovim centrom u Celovecu, kojim je

¹⁾ Vidi „Nema ka obaveštajna služba u staroj Jugoslaviji“, glava V, otsek 1.

ABWEHR-ov AGENT U NOVOJ ULOZI

Pre rata se svojim radom za Abwehr-ovu mrežu u Sloveniji naročito istakao jugoslovenski žandarm Boško Lazi. Kada je njegov izdajnički rad otkriven, pobjegao je u Reich. Sa okupatorovim snagama vratio se u Sloveniju. Privremeno ga je Abwehr ustupio bezbednosno-policiskom aparatu. On se tada oženio Marijom Posedel, koju je tako e privedo agenturnom radu. Fotografija je sa njegovog venanja, na kome su svedoci bili SS-ovci, pripadnici nemačke pogranične policije

rukovodio Andreas Zitzelsberger. Taj se centar preselio u Celje, promenišći svoj raniji naziv »Wehrmachtsarchiv« u »Meldekopf Caesar«. On je izgradio, na temelju starih veza, novu mrežu, koja je naročito dejstvovala prema NDH, »Ljubljanskoj pokrajini« i Italiji. Za vreme dok tome centru nije bio potreban, Lazi, koji je bio ustupljen Gestapo-u, radio je obaveštajno za aparat Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj. Kada se za njim pojavila potreba u mreži koju je Zitzelsberger obrazovao u NDH, Lazi je prebačen u Zagreb, pošto ga je Abwehr preuzeo od Gestapo-a.

Potpunosti radi, ovde treba ukazati i na odnose koji su na teritoriji Slovenije postojali između nemačke i italijanske obaveštajne odnosno bezbednosne službe. Već je pomenuto da su ti odnosi bili u osnovi nadahnuti prilikom međusobnim nepoverenjem i relativno malom međusobnom predusretljivošću. U svojim nastojanjima da otkrije centre iz kojih je dirigovano NOP-om, nemačka obaveštajna služba morala se obratiti za pomoć italijanskim policijskim i obaveštajnim organima, pošto su ti centri — i KP i OF — bili na teritoriji »Ljubljanske pokrajine«.

Mišljenje nemačke obaveštajne službe o delatnosti italijanskih organa bezbednosti i njihovog obaveštajnog aparata bilo je dosta negativno. U svojim raznim izveštajima, nemački obaveštajni organi, naročito oni sa granice prema »Ljubljanskoj pokrajini«, javljali su svojim pretpostavljenim ustanovama o »mlakosti« i »nesposobnosti« italijanske izvršne vlasti da izađe na kraj sa NOP-om. Isto je bilo žalbi o nedovoljnoj predusretljivosti i saradnji italijanskih organa na granici, njihove nemarnosti itd., zbog čega su partizani iz dela Slovenije pod italijanskom okupacijom neometano mogli prelaziti u Južnu Štajersku ili Gorenjsku.

Međutim italijanske vlasti su odobravale nemačkim organima i nemačkim obaveštajnim agentima da dođu u Ljubljanu i na teritoriju »Ljubljanske pokrajine«, pa su i eventualna hapšenja na toj teritoriji ponekad vršena zajednički. Tako je, naprimera, u slučaju provale partizanske kurirke Grete Ranzinger, koja je poznavala izvišćena i broj istaknutijih funkcionera KP Slovenije, po sporazumu između Sipo i SD-a i šefa italijanske policije u Ljubljani, Ranzingerova dovedena u Ljubljanu. Tu je ona obilazila grad u pratnji nemačkih i italijanskih organa, pa je njenom izdajom došlo do hapšenja

nekoliko istaknutijih rukovodilaca KP, na koje je stavio ruke Gestapo.

Bilo je, isto tako, i zajedničkih oružanih nemačko-italijanskih akcija u graničnim predelima između nemačke i italijanske okupacione zone, pa su u tim akcijama saradivale i obavешtajne službe. Postojao je zatim, na osnovu sporazuma da u gonjenju partizana Nemci mogu preći na italijansku, a Italijani na nemačku okupacionu teritoriju.

Službeno održavanje dodira između nemačkog bezbednosnog aparata u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj i italijanskih okupacionih vlasti u Ljubljani išlo je preko oficira za vezu. Glavna uprava Policije poretka (Hauptamt Ordnungspolizei) u Berlinu poslala je u tome svojstvu u Ljubljani SS-ovskog i policiskog majora Holst-a. Ovaj je, u isto vreme, imao i ulogu oficira za vezu Višeg vojnog SS i policije Rösener-a. Komandant Sipo i SD na Bledu imao je svoga pretstavnika u Ljubljani, SS-ovskog kapetana Krueger-a. O odnosima koji su, uprkos ovoj službenoj saradnji, postojali između nemačkog i italijanskog aparata bezbednosti govori, između mnogih drugih, i karakteristični slučaj koji se odigrao u junu 1942. godine, a koji ilustruje i primenu malo kas pomenutih sporazuma o zajedničkoj akciji i međusobnom pomaganju. Tada su Italijani bili preduzeli veliku vojnu akciju u oblastima koje su kontrolisali partizani i protiv oslobođenih teritorija. Italijani su izvestili nemačkog oficira za vezu, Holst-a, da se partizanske grupe povlače prema Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj, i tražili su da se s nemačke strane obezbede granice između italijanske i nemačke okupacione oblasti. Holst je predlagao da Italijani pokrenu svoju vojnu akciju polazeći od tih granica prema unutrašnjosti »Ljubljanske pokrajine«. Italijanski komandant nije pokazivao razumevanje za ovo traženje, a Holst je javio svojim pretpostavljenima da Italijani drže pet divizija na svojoj okupacionoj teritoriji i da bi bez truda mogli postupiti po njegovom predlogu. On je zaključio da im je stalo do izgovora i da nisu raspoloženi za preduzimanje takvih akcija kakve je on predlagao. Holst je zbog toga od CdZ-a Gorenjske, Gauleitera Rainer-a, tražio da ovaj izvrši pritisak na Italijane.

Uglavnom su, uz sve formalno održavanje korektnih odnosa prema nemačkim okupacionim vlastima u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj, italijanske vlasti prilično ometale delatnost

nema ke obaveštajne službe u »Ljubljanskoj pokrajini«. Nemci su, sa svoje strane, takvo držanje italijanskih vlasti osuivali, smatraju i da s pravom mogu, s obzirom na savezne - ke odnose i na potrebe bezbednosti na slovena kom tlu, o ekivati od Italijana ve u predusretljivost. Prakti ki je i tu došlo do izražaja omalovažavanje koje se ispoljavalo u odnosima izme u dva osovinska partnera, odnosno u držanju nema-kih vlasti prema italijanskim. Italijani su na takvo držanje odgovorili stavom koji je bio formalno ljubazan i korektan, a uistini su Nemcima inili mnoge teško e. Slu ajevi u kojima bi se dopuštao Nemcima vršenje obaveštajnih i izvršnih radnji uz saglasnost i pomo odgovaraju ih italijanskih vlasti, kao što je bio slu aj Grete Ranzinger, nisu bili mnogobrojni. No zato je u italijanskom okupacionom aparatu bilo dosta funkcionera koji su spremno prihvatili nema ko vrbovanje i radili kao agenti za Holst-a i — još u ve oj meri — za Krueger-a i njegovo nadleštvo. Sa italijanskim agentima, delom iz vode ih krugova italijanskih okupacionih vlasti, radio je naro ito funkcioner Gestapo-a Paul Duscha, koji je bio dodeljen Krueger-ovom nadleštvu.

Treba ukazati, isto tako, na injenicu da se, kako je vreme odmicalo policisko-bezbednosni aparat sve više usretrivao na neposredne operativne zadatke. Kada je, 1943 godine, obrazovan »Stab za suzbijanje bandi« (Bandenbekämpfungsstab), poja ala se uloga obaveštajne službe policiskih jedinica. U štabu i u jedinicama i ustanovama za obezbe ivanje okupacione teritorije koje su njemu bile podre ene postojali su posebni oficiri za Ic-službu. Njima su priticali i izveštaji koje bi preko svojih mreža prikupjao Sipo i SD.

Pošto je okupaciono podru je — i to kako ono koje je teoriski bilo uklju eno u Reich, tako i ono koje je Reich okupirao posle italijanske kapitulacije — sve više postojalo podru jem vojnih operacija (zbog ega je i proglašeno za »Bandengebiet«, to jest »zonu delovanja bandi«), to je i obaveštajna služba na njemu sve više dobijala karakter vojne obaveštajne službe. Mada je SD funkcionisao i dalje svojim opštim posmatranjem životnih podru ja, a Gestapo i dalje vršio svoju obaveštajnu delatnost za razbijanje ideoloških protivnika Tre eg Reich-a, ipak je težište obaveštajnoga rada bilo sve više opredeljavano potrebama operativnih snaga koje su vodile rat protiv NOV i partizanskih odreda. Tako su i obaveštajne

mreže Sipo i SD-a dobar deo svoje delatnosti upu ivale u tome pravcu, snabdevaju i Ic-službu vojnog i policiskog operativnog aparata. A sem toga se, pored obaveštajnog rada samog Ic-aparata i njegovih snabdeva a, pojavio i Abwehr, i to delatnoš u koja je odgovarala onoj u operativnim zonama. U smislu reorganizacije Abwehr-a, koja pada — posle uki-danja Amt-a Ausland/Abwehr i uklanjanja Canaris-a — vremenski u isti period u kome se po eo menjati i karakter obaveštajnoga rada u Sloveniji, pojavili su se na slovena koj teritoriji komande i trupovi Abwehr-a (Awehrkommandos i Abwehrtrupps, odnosno Frontaufklärungskommandos i Frontaufklärungstrupps — FAK i FAT).

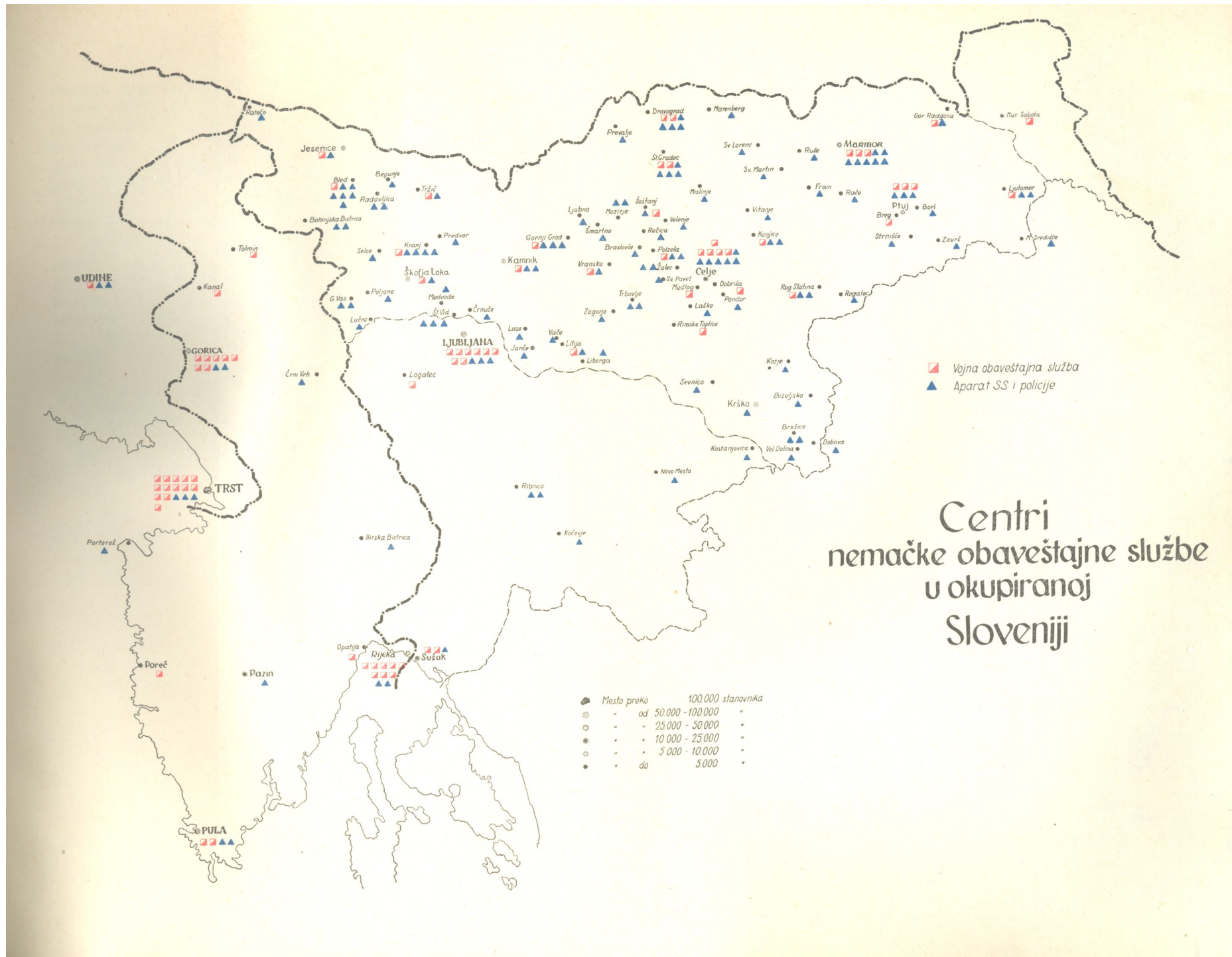
Rezimiranjem dosada iznesenih pojava u razvoju karakter a nema ke obaveštajne službe u Sloveniji u periodu 1941—1945 godine mogu se ista i ovi momenti:

1) Obaveštajna služba je, u na elu, nastupila 1941 godine kao pomaga policisko-bezbednosne izvršne vlasti, koja je, sa svoje strane, bila oru e opšte politike u vrš enja okupacionoga režima, pripreme za potpuno apsorbovanje Gorenjske i Južne Štajerske u Reich i germanizacije tih oblasti;

2) Pojava NOP-a i narodn ustanak u Sloveniji ubrzo su doveli do prvih promena toga prvobitnoga karakter a. Obaveštajna služba, koja je delovala, na elno, sli no princpima koji su važili za njen rad na teritoriji Reich (naravno, sa izvesnim modifikacijama), sva se usretdila na borbu protiv NOP-a. Ona je još bila uglavnom u rukama Gestapo-a i SD-a, ali je dobila specifi ne oblike, nametnute partizanskom gerilskom borbom, koja se vodila na celoj okupiranoj teritoriji;

3) Sa kapitulacijom Italije, jednim delom menja se rad po dotadašnjim metodima sa ciljem pripremanja i izvi anja za izvršene policiske zahteve, kao i razbijanja protivnika. Drugim delom se ova delatnost uklapa u vojnoobaveštajnu delatnost, snabdevaju i aparat vojske i policiskih formacija informacijama za službu Ic i njene operativne potrebe, a sara-uje i u vojnim i policiskim akcijama;

4) U isto vreme se menja i unutrašnji duh delovanja obaveštajne službe. Dok je u prvom periodu — to jest od 1941 do 1943 godine — obaveštajna služba agresivna i sva u ofanzivi protiv svoga protivnika, dotle od 1943 godine pa do kraja rata sve više prelazi u defanzivu, od napada u odbranu. Sa pogoršanjem nema kog vojnog položaja, poja anjem i sve-

stranim organizovanjem borbe NOV, Slovenija postaje područje vojnih akcija u kojima u estvuje i Wehrmacht. Tako su prevazi eni okviri policiskih mera i Slovenija je ustvari pretvorena u vojnu operativnu zonu. Obaveštajna služba se prilagođava takvom razvoju, zbog čega se u velikoj meri pojavljuje delatnost vojnih obaveštajnih institucija — službe Ic i Abwehr-a. Obaveštajna služba SS-ovskog kompleksa (Gestapo, SD, Orpo) delom produžava rad;

5) Naposljetku treba naglasiti da se i nema lta obaveštajna služba u Sloveniji, isto tako, u priličnoj meri mešala u politiku kao što su to činili ogranci nemačkih obaveštajnih organizacija u ostalim delovima okupirane Jugoslavije. Stvarna situacija na terenu dala je obaveštajnoj službi — uglavnom Sipo i SD-u — izvesnu izuzetnu važnost i, samim tim, izvestan političan uticaj na događaje. Odatle je, prirodno, proistekla i težnja da se taj uticaj iskoristi za primenjivanje izvesnih sopstvenih političkih shvatanja. Obim i mera tog samostalnog politiziranja ogranaka nemačke obaveštajne službe zavisili su od lokalnih prilika. U svakom slučaju, delatnost obaveštajne službe u ovim slovenačkim oblastima predstavljala je politički činilac prvoga reda.

II

APARAT SS I POLICIJE I NJEGOVA OBAVEŠTAJNA SLUŽBA

1) Organizacijska struktura

Kao što je specifična situacija u delovima Slovenije koji su bili pod nemačkom okupacijom stvorila posebne forme rada i posebne karakteristike u delatnosti bezbednosno-policiskog i obaveštajnog aparata, tako isto su specifični uslovi tog terena iziskivali i posebne organizacijske forme. Prvobitni plan je bio da se putem izvesnih prelaznih formi sprovedu najhitniji zadaci izjednačavanja priključujući njih slovenačke oblasti sa Reich-om, pa da se onda u tim oblastima uvedu oni isti organizacijski oblici koji su postojali u Nemačkoj. Međutim, razvoj prilika u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj opredeljenih pojavom i dejstvom NOP-a, onemogućio je sprovođenje toga plana. Kasnije, posle italijanske kapitulacije, proširila se mreža ustanova SS-a i policije u svima svojim oblicima i na slovenačku teritoriju bivše Jugoslavije koju su dotle držali Italijani, a i na oblasti koje su bile sastavni deo Italije. To je izazvalo pojavu novih organizacionih formi, prilagođenih novonastalim okolnostima.

Organizacijske forme SS i RSHA u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj upoređuju se sa onima u Reich-u. Međutim, kasnije su se menjale napoređujući sa promenama opšte i konkretne situacije. Upravo veštom otporom Nemcima nije išla po planu ni germanizacija, ni raseljavanje, pa ni druge mere. Saobrazno tome, i organizacije i ustanove obaveštajne i bezbednosno-policiske službe dobijale su različite forme para-

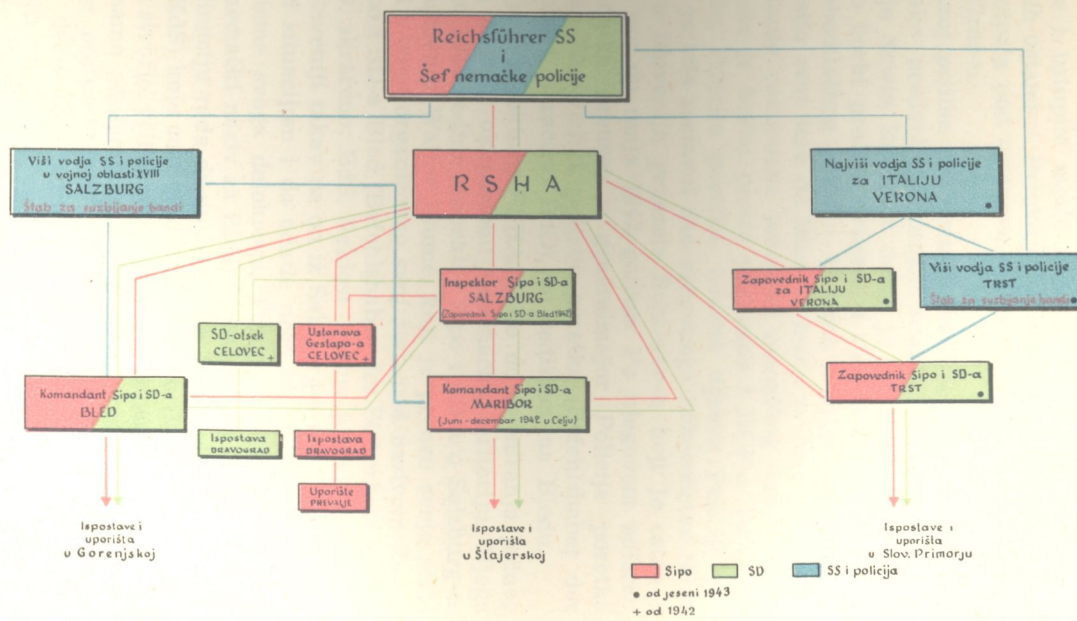
lelno sa smanjenjem situacije. Takvo stanje bilo je i u tzv. »operativnoj zoni Jadransko Primorje«. Karakteristično je da je u Sloveniji bilo elemenata iz organizacijskih formi primenjenih u Reich-u, zatim organizacijske strukture policijskog i obavestajnog aparata Reich-a uobijane za oblasti pod vojnom okupacijom i, nakraju, tu je bilo i posebnih formi stvaranih »ad hoc« radi efikasnije borbe protiv NOP-a.

a) Do italijanske kapitulacije

Kada je, uo i napada na Jugoslaviju, Himmler li no odredio organe bezbednosti koji e do i za Wehrmacht-om u Sloveniju, predvideo je i stvaranje dveju komandi Sipo i SD-a. Jedna od njih bila je odredena za Južnu Štajersku. Osnovu za nju obrazovale su ustanove RSHA u Graz-u, dakle tamošnji SD-otsek i tamošnja ustanova Gestapo-a. Druga, koja je bila odredena za Gorenjsku, formirana je od osoblja ustanova RSHA u Celovcu. Obe ove Komande zamišljene su kao privremene ustanove za ve pominjano prolazno vreme. To, uostalom, proizlazi i iz službenog naziva koji je, u prvi mah, bio dat rukovodiocima tih Komandi. Oni su nazvani Opunomoenicima šefa Sipo i SD-a pri Šefu civilne uprave u Južnoj Štajerskoj odnosno u Gorenjskoj. Raunalo se tada da e i ustanova Šefa civilne uprave ubrzo biti ukinuta, Južna Štajerska prikljuena potpuno austriskoj Štajerskoj, a Gorenjska Koruškoj. Tada bi došlo i do ukidanja ustanova ovih Opunomoenika, a na njihovo mesto stupile bi redovne vlasti RSHA.

Cela okupirana slovena ka teritorija koja je proglašena sastavnim delom Reich-a potpala je teritorijalno pod vojni okrug XVIII, ije je sedište bilo u Salzburg-u. Prema tome, u pogledu policijske nadležnosti ona je potpala pod Višeg vo u SS i policije Alpiske oblasti, ija se teritorijalna nadležnost poklapala sa tim vojnim okrugom. Sedište toga funkcionera isto je tako bilo u Salzburg-u, a tamo se nalazio i Inspektor Sipo i SD-a (IDS) za tu teritoriju. Stajalo se na stanovištu da prikljuenje slovena kih teritorija ne e izazvati potrebu da se ova dva funkcionera odnosno njihove ustanove premeštaju iz Salzburg-a. Policijske i bezbednosne zadatke i obavestajne zadatke sa njima povezane izvršavale bi u prelaznome periodu prikljuivanja dve Komande koje su isturene na slovena ku

Aparat SS-a i policije u Sloveniji 1941-1945

teritoriju. Posle brzog ispunjavanja toga zadatka, one bi se rasformirale i ustupile mesto regularnoj mreži policiskih i bezbednosnih ustanova. Pritom bi Gorenjska, kao sastavni deo Koruške, potpala pod ustanove u Celovcu, a Južna Štajerska pod one u Graz-u.

Ali razvoj prilika u Sloveniji doveo je uskoro do bitnih izmena ovako predviđenih organizaciskih šema. Viši vođa SS i policije Erwin Roesener dobio je nalog da se posveti, prvenstveno borbi protiv partizana i suzbijanju slovenačkog narodnooslobodilačkog pokreta. U tome cilju on je 1942. godine premestio svoj štab na Bled, u kome su se već nalazile druge istaknute rukovodne ustanove nemačkog okupacionog aparata. Tada je borbu protiv partizana i NOP-a vodila, u prvome redu, Policija poretka. Glavna uprava Policije poretka, koja je bila sastavni deo vrhovnoga rukovodstva SS-a, uputila je u Sloveniju generala Schreyer-a, koji je ostao u Gorenjskoj sve do maja 1942. godine. Po njegovom odlasku njegove zadatke preuzeo je generalmajor Policije poretka Brenner, kao Zapovednik policije poretka (Befehlshaber der Ordnungspolizei, skraćeno BdO), sa sedištem na Bledu.

Ubrzo je i u sektoru RSHA došlo do formiranja jednog višeg štaba za celu okupacionu slovenačku teritoriju. Njega je obrazovao 1942. godine Inspektor Sipo i SD-a u Salzburg-u, SS-ovski pukovnik Walter Blume, koji je preneo svoje sedište na Bled i tamo organizovao svoj štab pod nazivom Zapovednika Sipo i SD-a Bled (Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD, skraćeno: BdS, Veldes). Blume je smatrao da je položaj u Sloveniji takav da on iz Salzburg-a ne može imati pregled nad situacijom i da odatle ne može biti u stanju da savlada probleme svoga delokruga. Formiranje BdS-a Veldes (Veldes je nemački naziv za Bled) trebalo je da omogući Blume-u koordinaciju rada dveju isturenih Komandi Sipo i SD-a (skraćeno: KdS) koje su funkcionisale u Mariboru i na Bledu. Blume nije stvorio veliki administrativni aparat, već je kraj sebe imao samo a utanta i jednog kancelariskog službenika. On je, dakle, pretpostavljao da će se njegov posao sastojati u dirigovanju delatnošću u KdS-ova, a i da će njegov boravak na Bledu biti vremenski ograničen.

Zaista je Blume sa Bleda povučen već posle nekoliko meseci, u toku 1942. godine. Do ovoga povlačenja došlo je, delom, iz organizaciskih razloga, a još više zbog toga što je

Blume došao u sukob sa raznim drugim funkcionerima okupacione uprave, izme u ostalih i sa Roesener-om. Taj sukob rezultat je koliko razli nog gledanja na problem suzbijanja NOP-a, toliko i pitanja li noga prestiža Roesener-a, koji je Blume-ovo prisustvo i mešanje smatrao nepoželjnim. Dok je Roesener bio pristalica brutalne sile i najoštrijih mera, Blume je smatrao da treba primenjivati politika sredstva, uz iskorišćenje suprotnosti me u slovena kim stanovništvom, to jest uz korišćenje gra anskih i reakcionarnih slovena kih krugova protiv NOP-a. Primena Blume-ovih metoda zahtevala bi, izme u ostaloga, prekidanje iseljavanja. U kakvom je pravcu on želeo da deluje, pokazuje to što je zahtevao da Ministarstvo propagande pošalje na Bled posebnog opunomoćnika, iji bi zadatak bio da politika kom propagandom radi na suzbijanju NOP-a. U tome sukobu Roesener je, naposljetku nadjaao i Blume je premešten, postavljen na položaj Inspektora Sipo i SD-a (IDS) u Duesseldorf-u, posle ega položaj BdS-a Veldes više nije popunjavao.

Ali ni Roesener se nije mogao koristiti svojim ovlašćenjima u punoj meri, odnosno sprovoditi svoju politiku i protegnuti svoj dominantni uticaj na celu teritoriju Slovenije pod nema kom upravom. Dok je u Gorenjskoj bio, nesumnjivo, vrlo važna figura, dotle je njegov uticaj u Južnoj Štajerskoj bio znatno manji. Razlog tome leži u razli nim shvatanjima Gauleiter-a odnosno CdZ-a Rainer-a i Uiberreither-a. Rainer je sebe smatrao^ politika arem, prihvatio je da Roesener upravlja policiskim merama i borbom protiv NOP-a na njegovome podruju, to jest u Gorenjskoj, i nije se mnogo mešao u policisku delatnost. Uiberreither, naprotiv, objasnio je Roesener-u još pri prvom sastanku s njim da je on zastupnik Hitler-ov u Južnoj Štajerskoj, i da tamo jedino on može nareivati Tako Uiberreither od samoga po etka nije dopustio Roesener-u da se na teritoriji Južne Štajerske, aktivnije meša u opredeljivanje politike¹).

*) Dok je u odnosu na aparat Sipo i SD-a, morao da vodi rauna o izvesnoj njegovoj autonomnosti, jer je taj aparat svoje instrukcije primao neposredno od RSHA i ovome podnosio izveštaje, Roesener je u punoj meri imao vlast nad aparatom policije poretka, nad policiskim formacijama i, u kasnijem razvoju, nad policiskim i vojnim jedinicama koje su operativno bile angažovane u borbi protiv NOP-a.

Na osnovu ovih stvarnih i li njih momenata, aparat SS-ovsko-policiske i bezbednosne službe u Sloveniji pod nema - kom okupacijom imao je u vrhu, u periodu do italijanske kapitulacije, ove organizacione oblike:

1) Viši vo a SS i policije za teritoriju XVIII Vojnog okruga (Alpiska oblast) boravio je dosta vremena na Bledu, u kome je imao i jedan svoj štab, mada je zadržavao glavno sedište u Salzburg-u. Iako su mu formalno bile podre ene sve SS-ovske i policiske ustanove u obe slovena ke oblasti prisajedinjene nema kom Reich-u, fakti ki je on dejstvovao gotovo isklju ivo u Gorenjskoj. U Južnoj Štajerskoj njegov je uticaj malo dolazio do izražaja;

2) BdS na Bledu bio je samo prolazna pojava, jer Blume-ov naslednik na položaju Inspektora Sipo i SD-a u Salzburg-u, Brunner, nije na Bledu imao nikakav štab, ve se zadržao u svom sedištu;

3) Na Bledu je postojao BdO, general Brenner, koji je vodio akcije u Gorenjskoj, a koji, isto tako, nije imao nikakvih ve ih li njih ingerencija u Južnoj Štajerskoj, mada su mu formalno bile podre ene i tamošnje snage Policije poretka;

4) Tako je sedište bezbednosno-policiskog rada bilo kod KdS na Bledu odnosno u Mariboru. Pritom je KdS na Bledu stajao pod izvesnim uticajem Roesener-a, mada je — kao eksponent RSHA — bio hijerarhiski i stru no prema njemu dosta nezavisan. KdS Maribor bio je pod jakim uticajem Uiberreither-a, koji je ljubomorno pazio da na »njegovu« teritoriju ne stekne niko osim njega kakav ve i uticaj.

Ustanove KdS u Mariboru i na Bledu nisu po svojoj strukturi odgovarale ni ustrojstvu policisko-bezbednosne i obaveštajne službe uobi ajenom u granicama Reich-a, niti su bile obrazovane po na elima koja su primenjivana na okupiranim teritorijama.

U granicama Reich-a sve tri grane — Gestapo, Kripo i SD — bile su povezane u vrhu kao odeljenja RSHA. Pored toga

^{su} Gestapo i Kripo, pod zajedni kim odnosno skupnim nazivom Policije bezbednosti (Sicherheitspolizei), imali zajedni ka starešinska nadleštva u svome teritorijalnom sklopu, koja su nosila naziv Komandanata Sipo, a po teritorijama vojnih okruga odnosno Viših vo a SS i policije postojao je, kao organizacioni odnosno koordinacioni faktor još i Inspektor Sipo i SD. Osnovne ustanove na terenu, me utim,

bile su razdvojene. SD je imao svoje otseke (SD-Abschnitte), Gestapo svoje ustanove (Staatspolizeistellen), a Kripo isto tako svoje ustanove (Kriminalpolizeistellen). Svaka od ovih radila je zasebno, a Inspektori Sipo i SD imali su funkciju usklađivanja i nadziranja njihovog rada u opsegu svojih područja.

U oblastima pod vojnom okupacijom, kao naprimer, u Srbiji, ove tri grane RSHA pojavljivale su se sjedinjene u Einsatzkommandama, kao nižoj, i Einsatzgruppama, kao višoj organizacijskoj formi. Einsatzkommande Sipo i SD imale su svoje teritorijalne ispostave (Aussenstellen), koje su obuhvatale ove tri grane. Kada bi okupiranje jedne zemlje bilo ostvareno i formiran okupacijski režim, Einsatzgruppe bi se pretvorile u BdS (Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD) im bi okupirana oblast prestala da bude operativna teritorija i postala vojna pozadina. Pritom je grana Kripo bila, manje-više, beznačajna jer je glavne zadatke Sipo-a u okupiranim oblastima vršio Gestapo.

U Sloveniji, međutim, primenjena je jedna trećina organizacijska šema, razlika od dve napred skicirane. KdS-ovi su obuhvatali sve tri grane bezbednosno-policijskog i obavštajnog aparata. Međutim, svaka od njih je opština i sa starijom i višom ustanovom svoje grane. Sem toga, ispostave sve do 1944 godine nisu bile zajedničke (kao ispostave Einsatzkommandi), već su Gestapo, Kripo i SD imali, na teritoriji jednoga KdS-a, sopstvene ispostave. Te su ispostave na terenu međusobno saradivale, ali su bile i personalno, i po smeštaju, i po svome delanju odvojene, štaviše, među njima nisu bila retka razmimoilaženja.

Formalno-hijerarhijski, Komandant Sipo i SD bio je službeno podređen samo RSHA-u, Zapovedniku odnosno Inspektoru Sipo i SD-a i Višem vođi i SS i policije. Jedino su ove ustanove bile ovlašćene da KdS-u izdaju naredjenja. Prema tome, službeno nije KdS bio podređen CdZ-u. Ako bi CdZ izrazio kakvu želju u pogledu delatnosti ili nadležnosti KdS-a, ovaj je bio dužan da je izvrši jedino ako ona ne bi bila u suprotnosti sa nalogima ili direktivama RSHA ili Višeg vođe i SS i policije. U praksi, međutim, situacija je bila donekle drukčija. Dok je na području KdS-a Bled stvarno stanje odgovaralo, uglavnom, i formalnim propisima o subordinaciji i koordinaciji, dotle su u području KdS-a Mari-

bor li nost Uiberreither-a i postojanje StHB bili razlog za izvesna otstupanja od ove šeme. Izveštaje KdS-a dobijale su, pre svega, nadre ene ustanove RSHA, zatim Viši vo a SS i policije, CdZ, a u Štajerskoj još i savezni vo a StHB, Steindl. Izveštaje referata VI nisu dobijala sva ta lica, po samoj prirodi stvari. Oni su ranije slati u Be , u kome je SS-ovski kapetan Hoettl vršio dužnost »Poverenika Jug« Uprave VI RSHA. Od kraja 1941 godine ustanova toga Poverenika je ukinuta, pa su izveštaji referenata VI iz okupirane Slovenije išli nadležnom referatu Uprave VI RSHA.

Ustrojavanje KdS-a Maribor i Bled izvršeno je po etkom aprila 1941 godine. Odre eni su, naredbom šefa RSHA, Komandanti za Bled i Maribor, i to: SS-ovski potpukovnik Volkenborn, dotadašnji šef SD-a za Korušku, odre en je za Gorenjsku, a SS-ovski pukovnik i šef SD-otseka Graz, Lurker, za Južnu Štajersku. Ve je pomenuto da su KdS-ovi najpre imali naziv Opunomo enika pri šefovima civilne uprave, a da su svoje ime »Komandeur der Sicherheitspolizei und des SD in der Untersteiermark«, odnosno »in den besetzten Gebieten Kaerntens und Krains«, dobili nešto kasnije, kada je utvr eno da njihov zadatak ne e mo i biti izvršen tako brzo kao što se to pretpostavljalo.

Organi odre eni za ustanove KdS-a prikupili su se u Graz-u odnosno u Celovcu. Uglavnom su tu bili posredi pripadnici Gestapo-a, SD-a i Pogranicne policije, a u manjem broju službenici Kripo-a. Još pre prelaska na jugoslovensku teritoriju obrazovane su grupe koje su imale da organizuju pojedine ispostave na okupiranoj teritoriji. Prelaz u Jugoslaviju ove su grupe izvršile 14 aprila, kada je i po ela, sa narednim danom, da funkcioniše nema ka civilna uprava na okupiranim slovena kim teritorijama, pošto je Wehrmacht završio vojni deo okupiranja.

Pre nego što je iz Graz-a prešla granicu ekipa službenika RSHA odre ena da u Južnoj Štajerskoj obrazuje aparat KdS-a, tom teritorijom je ve prošla jedna druga grupa nema kog bezbednosno-policiskog aparata. To je bila Einsatzgruppe Sipo i SD Jugoslawien, sa SS-ovskim pukovnikom Fuchs-om na elu. Ona se kretala neposredno iza Wehrmacht-a. U svima važnim mestima vršila se hapšenja prema poternim knjigama, a u isto vreme obezbedila je za potrebe Sipo i SD-a zgrade i prostorije za kancelarije i stanove.

Nadležnost te Einsatzgruppe bila je predviđena za celu jugoslovensku teritoriju, ali se na Sloveniju odnosila samo ukoliko se to ticalo prvih operativnih zadataka u vezi sa okupiranjem teritorije, i to jedino na Južnu Štajersku, koja je bila namenjena pripajanju Reich-u. Einsatzgruppe je produžila kretanje, sa Wehrmacht-om, ne zadržavaju i se u Sloveniji, pa je obrazovala svoj štab u Beogradu, a svoje Einsatzkommande u Zagrebu, Osijeku, Sarajevu i Beogradu, kao i u Novom Sadu i Skoplju. Kada je za njom ušla u Južnu Štajersku grupa pod vođstvom Lurker-a, ona je preuzela hapšenike smeštene po sudskim zatvorima, a svoja je nadležstva uselila u zgrade koje je obezbedila grupa Fuchs.

U Gorenjskoj je osoblje predviđeno za ustanove KdS — odnosno Poverenika Sipo i SD pri CdZ-u, kako su se KdS-i prvobitno zvali, — prešlo granicu ubrzo posle Wehrmacht-a i samo preduzelo prve mere, uredilo svoj smeštaj itd.

Iz centara na Bledu odnosno u Mariboru formirane su ispostave u važnijim mestima Gorenjske odnosno Južne Štajerske. Pritom su svaka od tri osnovne grane aparata RSHA imale svoje sopstvene ispostave, pa se nisu poklapala ponekad čak ni njihova sedišta. Ispostave su nosile naziv »Aus-senstelle« ili »Aussendienststelle«. Pored ovih postojale su i ekspoziture ili uporišta na terenu, obično u mestima u kojima je to zahtevala ugrožena bezbednosna situacija. Ta su uporišta bila u aparatu Gestapo-a, a priključena su mešnim žandarmerijskim ustanovama, ili su radila u naslonu na njih.

U okviru Gestapo-a ulazila je i Pograni na policija. Tako je Gestapo ustrojio pograni ne komesarijate, a u mestima u kojima su bili grani ni prelazi odnosno u centrima grani njih rejona obrazovane su pograni ne ispostave i stanice pograni ne policije.

Sama organizacijska šema ogranaka na terenu menjala se prema potrebama i mogućnostima.

Ispostave su opštile sa KdS-om, i to sa onim njegovim odeljenjem u kome su ogranak bile. Imale su zadatak da svakodnevno šalju raporte i izveštavaju o svima važnijim zbivanjima. U redovnim razmacima održavane su konferencije rukovodilaca Ispostava. Organi KdS-a su često obilazili pojedine ispostave, kontrolišu i njihov rad i daju i uputstva.

U elom ovom hijerarhiskom odnosu postojala' je stroga disciplina. Ako bi koja ispostava isturila svoje ekspoziture odnosno svoja uporišta, ovi bi bili njoj podre eni na sli an na in kao što je ona sama bila podre ena KdS-u. Uporišta koja je isturio sam KdS bila su mu neposredno podre ena.

U svojoj delatnosti, aparat KdS-a, kao što je to ve ranije pomenuto, sara ivao je sa nizom drugih organa nema ke uprave, i državnih i partiskih. Bez obzira na nesklad i razmirice koji su se ponekada pojavljivali u odnosima izme u organa KdS-a i drugih nema kih ustanova na terenu, podjarmljeno stanovništvo je prema sebi imalo jednistven sklop okupatorskih vlasti. U gledanju na bitne probleme slovena kog življa, odnosno u pogledu postupanja prema tome življu, me u ovim ustanovama nije bilo zna ajnijih razmi moilaženja.

Od ustanova samoga SS-ovskoga sektora, sa kojima je na odre enim zadacima sara ivao aparat KdS-a, najvažnija je bila, u politi kom pogledu, ustanova Komesara Reich-a za utvr ivanje nema ke narodnosti (Reichskommissar fuer die Festigung des deutschen Volkstums). Ona je imala naro ito važnih funkcija u vezi sa prakti kim sprovo enjem plana germanizacije. Dok su trajala velika iseljavanja, na teritoriji Južne Štajerske i Gorenjske funkcionisali su i ve po minjani štabovi za preseljavanje. Odnosi izme u njih i aparata KdS-a bili su tako tesni da tu nije više bila posredi samo saradnja raznih ustanova ve zajedni ko istupanje sa izvesnom podelom zadataka. Referati štabova za preseljavanje i KdS-a vo eni su, delom, u personalnoj uniji.

U bezbednosnom i egzekutivnom pogledu za ogranke KdS-a najvažnija je bila saradnja sa Policijom poretka — Ordnungspolizei (odnosno sa zaštitnom policijom Schutzpolizei — i sa žandarmerijom). Sa ovim ustanovama i njihovim snagama vršili su organi KdS-a i zajedni ke akcije i sprovodili zajedni ke zadatke.

Na teritoriji Južne Štajerske bila je zna ajna i saradnja izme u Sipo i SD-a, s jedne strane i StHB-a, uklju ivši i njegove formacije, s druge strane. U Gorenjskoj je sli na organizacija Volksdeutscher-a, Kaerntner Volksbund, isto tako održavala bliske veze sa aparatom Sipo i SD-a, davala mu agente i informatore, sara ivala s njim i inila mu sve

usluge koje su bile u njenoj mogu nosti, mada je ova, kao organizacija, imala neuporedivo slabiji zna aj od StHB-a.

Razume se da je postojala i bliska saradnja sa organima unutrašnje uprave, dakle, sa sreskim na elnicima i pretsednicima opština. Od ostalih ustanova sa kojima je održavana veza i saradnja treba pomenuti još: ispostave VOMI-a, carinske ustanove, ustanove državnih železnica i pošta, a nar o ito ustanove Wehrmacht-a.

U svemu ovome pada u o i velika samostalnost Gestapo-a, kako u samom KdS-u, tako i prema ostalim vlastima i ustanovama. Rukovodioci odeljenja Gestapo-a u sastavu KdS-a Maribor odnosno Bled radili su manje-više nezavisno. Ako bi, u tome svome radu, došli u sukob sa kakvim drugim predstavnicima vlasti, redovno bi u tim sukobima nadja ali. Tipi an slu aj je za to premeštaj BdO-a, generala Brenner-a, zbog razmimoilaženja sa šefom odeljenja Gestapo-a KdS-a Bled, Rozumek-om. Uostalom, zbog sukoba sa Rozumek-orn premešten je i sam Komandant Sipo i SD-a na Bledu. Sli no kao Rozumek na Bledu, bio je i šef uporišta i antikomunisti kog referata Gestapo-a u Mariboru, Strohmeier, li nost koje su se pribojavali ostali službenici, pa i pretpostavljeni, i koje je u svojoj delatnosti uživala veliku meru samostalnosti.

U na elu je Gestapo bio ki ma i osnovni stub aparata bezbednosti Tre eg Reich-a. To je posledica same strukture nacisti ke države, a delom i dejstvo li nosti šefa Uprave IV RSHA (Gestapo-a), Heinrich-a Mueller-a. Dominantni uticaj Gestapo-a izrazio se u položaju njegovih funkcionera, koji su opštili neposredno sa svojim najvišim pretpostavljenim u Berlinu preko glava svojih neposrednih pretpostavljenih, ukoliko ovi ne bi pripadali organizaciji Gestapo-a. To je objašnjenje mo i Rozumek-a, koji je sprovodio svoju li nu politi ko-policisku i politi ko-obaveštajnu liniju, ne saopštavaju i pritom ni svome šefu, Komandantu Sipo i SD-a na Bledu, ništa o onome što radi, — ili samo vrlo malo i ono najnužnije.

Slu aj Strohmeier-a pokazuje drugi vid takvog stanja, koje je jednome službeniku u bezbednosno-policiskom aparatu Tre eg Reich-a mogao da stvori izuzetan položaj u nadleštvu u kome je radio: li ne politi ke veze. Rozumek ih nije imao. U partiskom pogledu nije odgovarao, pa nije bio prim-

ljen u članstvo NSDAP, već je jedino kandidovan. Bilo je poznato da je pre Hitler-ovog dolaska na vlast bio mason i pripadnik neke demokratske građanske stranke. Ali bez obzira na svoje lično ili političko mišljenje, radio je svoj posao kao stručnjak najvrednije i najsavejnije, ulažući u njega sve svoje znanje, iskustvo i dosetljivost. Ni stari, fanatiki nacista ne bi mogao raditi predanije na svom zadatku. I zbog toga se održao protiv svih svojih mnogobrojnih protivnika iz partisko-SS-ovskih krugova. Strohmeier-a je, međutim, njegov partijski položaj bivšeg učestvovao u Heydrich-a u inozemstvu krupnom ličnošću. A obojica su, kao pripadnici Gestapo-a imali zaleđe te organizacije, koja je dominirala u bezbednosnom aparatu i vršila uticaj i na uobičajene avangarde okupacijskog režima u Sloveniji.

Prvi rukovodioci KdS-a na Bledu i u Mariboru bili su pripadnici SD-a i to: Volkenborn iz SD-otseka u Celovcu postavljen je za rukovodioca na Bledu, a Lurker iz SD-otseka u Graz-u došao je u Maribor. Za njihove pomoćnike određeni su pripadnici Gestapo-a. Za postavljanje SD-ovaca na položaje komandanata Sipo i SD-a nije bilo presudno to što su Lurker i Volkenborn sa svojim SD-otsecima rukovodili špijunažom u Sloveniji do okupacije, pa time stekli potrebnu poznavanje ljudi i prilika i ovladali problematikom ove oblasti. Bitan razlog leži u činjenici da su nacisti planirali gušenje slovenačke nacionalnosti, raseljavanja i iseljavanja, germanizaciju i druge mere koje su imale za cilj da Štajersku i Gorenjsku — i u nacionalnom pogledu tj. menjanjem strukture stanovništva — pretvore u sastavni deo Trećeg Reich-a. U tome leži karakteristično isticanje SD-a kao bezbednosne organizacije koja ima i politički karakter i kojim se pripadnicima stoga i poveravaju rukovodeća mesta u izvršavanju zadataka političkog karaktera.

Vremenom su u praktičnom rešavanju stvari u Sloveniji sve više dolazile do izražaja poznate mere koje je primenjivao Gestapo, pa je primenu takve linije trebalo osigurati i postavljanjem odgovornih rukovodioca za njeno sprovođenje. Kada je Volkenborn — koji se inače sukobljavao sa pripadnikom Gestapo-a, Rozumek-om — bio smenjen, na njegovo mesto je postavljen Josef Vogt, ranije rukovodilac anti-komunističkog oteka Uprave IV RSHA. I Lurker je 1943 godine bio premešten, pa je položaj komandanta Sipo i SD-a

u Mariboru preuzeo Vogt, koji je do tada vodio KdS na Bledu, a kasnije je Vogta u Mariboru smenio Kurt Stage, takođe pripadnik Gestapo-a. Na Bledu je Vogt-a, istina, nasledio SD-ovac Persterer, ali je on prethodno, na čelu jedne Einsatzkommande u SSSR-u, rukovodio egzekutivnim radom. Uostalom, već u decembru 1944 na njegovo mesto je došao SS-potpukovnik Rux. Inače je važno kao pravilo da su zamjenici KdS-a bili pripadnici Gestapo-a, ako bi šef bio SD-ovac, i obrnuto.

Aparat Sipo i SD-a u delovima Slovenije koji su bili pod nemačkom okupacijom obuhvatao je i ustanovu za vezu pri italijanskim vlastima u »Ljubljanskoj pokrajini«. Značajno je da je taj oficir za vezu¹⁾ imao svojstvo predstavnika šefa Sipo i SD-a, a isto tako i Komandanta Sipo i SD-a na Bledu, ali ne i Komandanta Sipo i SD-a u Mariboru. Uopšte je i za obaveštajni rad prema »Ljubljanskoj pokrajini«, i za veze sa teritorijom pod italijanskom okupacijom u Sloveniji, bio nadležan Bled, a ne Maribor, što je i dovelo do nesporazuma između Inspektora Sipo i SD-a u Salzburg-u i njemu podređenog Komandanta Sipo i SD-a u Mariboru. Inspektor iz Salzburg-a naredio je Komandantu Sipo i SD-a u Mariboru da svoju agenturu u »Ljubljanskoj pokrajini« preda Komandantu Sipo i SD-a Bled. Kada je, kasnije, došao do nemačke okupacije »Ljubljanske pokrajine«, na ovu su proširena nadležnost i nadležnost Komandanta Sipo i SD-a na Bledu. Oficir za vezu u Ljubljani bio je pripadnik Gestapo-a, a isto tako i njegov pomoćnik koji mu je bio dodeljen posle izvesnoga vremena.

Mada je, prema tome, okupirana Slovenija obaveštajno organizovana iz ustanova koje su formirane na njenoj teritoriji, i dalje je na njenome tlu bilo obaveštajne delatnosti iz centara u Reich-u. Naravno, značajan primer takve delatnosti predstavlja rad rukovodioca obaveštajnoga referata (IV N) ustanove Gestapo-a u Celovcu, kriminalnog inspektora Hans-a Sellak-a. Bivši policijski službenik Austriske Republike, Sellak je posle priključenja Austrije Reich-u primljen u Gestapo uprkos ogromnom otporu lokalnih nacističkih organi-

¹⁾ Pošto je bio u pitanju SS-ovski oficir nosio je naziv „Verbindungsführer“, jer je izraz „Führer“ u formaciji SS-a bio upotrebljavan za oficirske i podoficirske činove.

zacija. Do nema koga napada na Jugoslaviju Sellak je obra-
ivao uglavnom jugoslovensku problematiku, pri emu je
razvijao mnogostranu obaveštajnu aktivnost preko jugoslo-
vensko-nema ke granice. Ubrzo posle obrazovanja referata
IV N, 1941 godine, Sellak je postavljen na njegovo elo i taj
svoj rad produbio. Mada su tada ve bile ustrojene na slo-
vena kom podru ju ustanove Sipo i SD-a, Sellak je održavao
i dalje svoje stvorene veze i sticao mnoge nove na okupira-
noj teritoriji.

U prvome redu je, naravno, domen njegove obaveštajne
delatnosti bio onaj deo Slovenije koji je neposredno bio pri-
klju en župi Reich-a Koruškoj, — Prevalje i Dravograd. Pre-
laze i granice toga otseka, Sellak je radio obaveštajno i pre-
ma Pohorju, u kome je partizanska aktivnost bila veoma
živa. Druga linija njegovoga rada bila je usmerena prema
Gorenjskoj, naro to preko Trži a, gde je imao svojih age-
nata. Vrlo je aktivan bio, najzad, i u Ljubljani, u koju je
li no odlazio i u kojoj je imao dosta razvijenu agenturu.
Izme u ostalih, za njega su radili opštinski službenik Alojz
Koželj, gostioni ari Aleksandar Raj evi i Franc Fornezzi,
i drugi.

Policija poretka je u okupiranoj Sloveniji isto tako imala
svoju organizaciju. Podre ena Višem vo i SS i policije Alpi-
ske oblasti (XVIII Vojne oblasti), ova je organizacija stajala
pod neposrednom komandom Zapovednika policije poretka
(Befehlshaber der Ordnungspolizei — BdO), ija se terito-
rijalna nadležnost poklapala sa onom Višeg vo e SS i po-
licije. Zanimljivo je, kao što je ranije pominjano, da je,
ustanova BdS-a za tu teritoriju bila vrlo kratkoga veka, dok
je BdO sedište na Bledu zadržao do kraja 1943 godine, kada
je prakti ki njegov zadatak prešao na »Rukovodni štab za
suzbijanje bandi«.

Pod BdO-om stajali su Komandanti Policije poretka u
Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj, odnosno komandanti poli-
ciskih pukova i ostalih policiskih jedinica koje bi, u okviru
aparata Policije poretka, delovale i vršile odre ene zadatke
u okupiranoj Sloveniji. Policija poretka je imala isto tako
svoje ispostave odnosno stanice, a pretstavljala je egzekutivu
za održavanje reda i za borbu protiv NOP-a. Me utim, i Po-
licija poretka je imala svoj operativno-obaveštajni aparat
odnosno svoju agenturu.

Da bi se upotpunila slika, treba dodati i to da je pri KdS-ima postojao oficir Wehrmacht-a za vezu sa lokalnim aparatom Wehrmacht-a. Tu su bile posredi, u periodu 1941—1943 godine, pozadinske vojne administrativne ustanove i neke vojnomicijske formacije (Landeschützen).

b) Od italijanske kapitulacije do nema kog sloma

Kapitulacija Italije dovela je do znatnog proširenja teritorijalne nadležnosti aparata SS i policije u Sloveniji. Prvo, nadležnost Višeg vo e SS i policije Alpiske oblasti, Rösener-a, i njegovih podre enih ustanova proširena je na »Ljubljansku pokrajinu«, koja je, u policiskom i bezbednosnom pogledu, dodeljena ustanovama u okviru XVIII Vojne oblasti. Slovena ko Primorje, dotle sastavni deo Italije, potpalo je pod nema ku politiku i policisko-bezbednosnu administraciju, iji je centar obrazovan u Trstu. Iako je i »Ljubljanska pokrajina« ušla u sastav »Operativne zone Jadransko Primorje«, ipak u toj zoni nadležnost BdS-a — koja se poklapala sa teritorijalnom nadležnoš u Višeg vo e SS i policije u Trstu — nije obuhvatala i »Ljubljansku pokrajinu«, koja je u tome pogledu bila priklju ena ve postoje em aparatu na Bledu.

Tako je, u pogledu teritorijalne strukture aparata SS i policije u svima njegovim oblicima, od italijanske kapitulacije pa do kraja rata situacija bila ovakva: Viši vo a SS i policije Alpiske oblasti proširio je svoju nadležnost, dotle ograni enu na Gorenjsku i Južnu štajersku, još i na »Ljubljansku pokrajinu«, i time na celu teritoriju Slovenije u granicama predratne Jugoslavije. Na istu tu teritoriju proširila se i nadležnost Inspektora Sipo i SD-a u Salzburg-u, ije se podru je poklapalo sa podru jem Višeg vo e SS i policije Alpiske oblasti. U Trstu je osnovano novo nadleštvo Višeg vo e SS i policije, nadležno za »Operativnu zonu Jadransko Primorje« bez »Ljubljanske pokrajine« dakle, za Kvarner, Istru, Slovena ko Primorje i provinciju Udine. Za tu teritoriju obrazovano je i nadleštvo BdS-a, isto tako sa sedištem u Trstu. Ovoj strukturi odgovarala je i organizaciska struktura Policije Poretka, podre ene pominjanim Višim vo ama SS i policije.

Ovo organizacijsko stanje pruža prilično neujednačenu sliku. Dok je u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj ostala organizacijska struktura po starom, dakle, u vidu KdS-a sa njihovim ustanovama, ispostavama i uporištima, dotle je — nasuprot ovoj specijalnoj organizacijskoj formi — za Slovena ko Primorje bila obrazovana organizacija bezbednosno-policijske službe prema na elima koja su važila za okupirane oblasti i zemlje, isto tako sa ispostavama i uporištima. Jedna od razlika između ove dve organizacijske šeme bila je, izvesno vreme, i u tome što je na teritoriji Gorenjske i Južne Štajerske ostalo ustrojstvo sa odvojenim ispostavama SD-a, Gestapo-a i Kripo-a, dok je na teritoriji BdS-a Trst primenjena šema koja je uobičajena u okupiranim oblastima, to jest šema zajedničkih ispostava koje su obuhvatale sve tri grane Sipo i SD-a. Kao specifičnost treba ovde zabeležiti da je u Ljubljani — s obzirom na to da je »Ljubljanska pokrajina« data u nadležnost uglavnom KdS-u Bled — formirana ispostava toga KdS-a, i to svih njegovih odeljenja, dakle, svih grana Sipo i SD-a.

Strukturne razlike, ukoliko su se odnosile na skupne ili odvojene ispostave pojedinih grana bezbednosno-policijske službe, nestale su u prvoj polovini 1944 godine. Tada je sproveden sistem skupnih ispostava i na teritorijama Gorenjske i Južne Štajerske. Do toga je došlo uglavnom zbog promene situacije na terenu i istovremene promene ciljeva i metoda rada Sipo i SD-a. Promena opštih prilika na terenu sastojala se u tome što se okupaciona politika sve više pretvarala u očajnu odbranu pred sve snažnijim naletom NOP-a koji je celu Sloveniju praktički bio pretvorio u bojište. Samim tim se i skala pojedinih zadataka Sipo i SD-a i njihovih varijanata svela na najjednostavnije ciljeve: na odbranu od akcije protivnika i na saradnju sa operativnim snagama policije i Wehrmacht-a koje su vodile borbu protiv NOP-a.

Ova izmenjena situacija, koja je uinila bespredmetnim onaj obavestajni rad koji se sastojao u posmatranju Životnih područja, pojedinih oblika privrednog, društvenog, kulturnog života, uinila je bespredmetnim i do tada u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj o uvanu fikciju o tretiranju te dve oblasti kao sastavnih delova Reich-a. Obe su one, kao i cela slovenačka teritorija, proglašene »Bandengebiet«-om, dakle,

oblaš u partizanskog ratovanja. To proglašenje, koje je izvršio Himmler u svojoj nadležnosti, povuklo je za sobom i određene organizacijske i političke posledice. Formalno je ono izvršeno u jesen 1944. godine, ime je i sa te strane priznato samo faktički stanje koje je postojalo još mnogo ranije.

Rösener, koji se posle italijanske kapitulacije preselio sa svojim sedištem u Ljubljano, formirao je tu u jesen 1943. godine »Rukovodni štab za suzbijanje bandi«. Taj je štab bio podređen, u pogledu primanja direktiva i instrukcija, Šefu jedinica za suzbijanje bandi (Chef der Bandenkampfverbände), SS-ovskom generalu von dem Bach-Zelewskom. Ovaj je, po Himmler-ovom nalogu, svugde u Evropi gde bi se vojna sila ili okupacione vlasti Trećeg Reich-a morale da bore protiv partizana obrazovao ovakve »rukovodne štabove«.

U vezi sa ovom reorganizacijom, Rösener je praktički preuzeo sve nadležnosti BdO-a koje su prešle na novoformirani štab.

Sa pojavom »Rukovodnog štaba za suzbijanje bandi« pojavila se i u vezi meri obaveštajna služba po liniji Ic. U samome štabu je postojao Ic-oficir, inače pripadnik Sipo-a. Delatnost toga Ic-oficira osnivala se prvenstveno na radu ustanova Sipo i SD-a, koje su bile dužne da mu svakodnevno podnose izveštaje i preglede o delatnosti NOP-a, kretanju partizanskih jedinica itd.

Oktoobra 1944. godine ova je organizacija »suzbijanja bandi« upotpunjena još i obrazovanjem tzv. »zaštitnih područja« (Schutzgebiete), kao podređenih organa rukovodnog štaba. Ovih zaštitnih područja bilo je pet: Južna Štajerska, Gorenjska, »Ljubljanska pokrajina«, austrijska Koruška, a pored toga je u Štajerskoj postojalo i posebno područje pod komandom komandanta 18. planinskog puka, pukovnika d-ra Treeck-a. Ovaj raspored dokazuje da je partizanski pokret bio prešao granice predratne Slovenije prema Austriji i da je zahvatio kako krajeve u Koruškoj, tako i pogranični pojas austrijske Štajerske. Zaštitna područja delila su se dalje na odeljke obezbeđenja (Sicherungsabschnitt). Rukovodni štab u Ljubljani raspolagao je svima oružanim snagama SS i policije i Wehrmacht-a na svojoj teritoriji, a komandanti zaštitnih područja i odeljaka obezbeđenja raspolagali su ovim

snagama u svojoj oblasti, sa izuzetkom izvesnih rezervi koje je komandant Rukovodnoga štaba zadržao za sebe.

U Slovena kom Primorju, sa centrom u Trstu, uspostavljena je organizacija Sipo i SD-a, kao i Policija poretka, koja je odgovarala opštoj organizaciji primenjivanoj u okupiranim zemljama. Za Višeg vo u SS i policije postavljen je austriski nacista Odilo Globocnik, a za BdS-a. SS-ovski potpukovnik d-r Weimann. Globocnik je ostao do kraja, do nema kog sloma, dok su se na položaju BdS-a rukovodioci smenjivali. Pod ustanovom Višeg vo e SS i policije postojali su — kao podre eni teritorijalni organi — vo e SS i policije sa sedištima u centrima provincija. Isto je tako i BdS, u istim centrima, imao svoje ispostave (Aussenstellen) koje su isturile sopstvene ekspoziture (Nebenstellen). Specifi nost organizacije aparata SS i policije u Slovena kom Primorju, odnosno u »Operativnoj zoni Jadransko Primorje«, jeste u tome što ta organizacija nije bila neposredno podre ena centralnim ustanovama u Reich-u, kao, naprimer, ona u okupiranoj Srbiji. Izme u rukovodilaca u Trstu i centralnih ustanova postojao je još »Najviši vo a SS i policije za Italiju«, sa svojim BdS-om, koji je bio pretpostavljeni svima BdS-ima na italijanskoj teritoriji.

2) Opšte karakteristike

a) Osnovna obeležja i zadaci

Kada je, po ev od 15 aprila 1941 godine po ela da funkcioniše u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj, nema ka civilna uprava se u ovim dvema slovena kim oblastima, zbog specifi nih okolnosti, razlikovala po strukturi i nadležnostima od one u samoj Nema koj. No o ekivalo se tada da e ubrzo do i do potpunog izjedna enja administracije u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj sa upravnim sistemom nema kog Reich-a i da e sprovo enje zadataka upravno-politi ke asimilacije — zbog kojih je administracija tih oblasti i dobila naro ita obeležja — trajati svega nekoliko meseci. Ve je ukazano na injenicu da je to o ekivanje bilo pogrešno i da je pojava narodnog ustanka u Sloveniji onemogu ila sprovo enje donesenih odluka i nameravanih planova. U administrativnom

pogledu, po ustrojstvu svoje uprave, okupirane slovena ke oblasti ostale su, sve do sloma Tre ega Reich-a, izvan šema i obrazaca po kojima je bio ure en i po kojima je funkcionisao upravni aparat Hitler-ove države.

Kao sastavni deo nema kog upravnog aparata, i policija i služba bezbednosti u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj nosile su specifi na obeležja. Upoznavanjem, u glavnim crtama, sa njihovom organizacionom šemom može se uo iti da su izme u strukture i zadataka nema kog policisko-bezbednosnog aparata u okupiranoj Sloveniji i strukture i zadataka toga aparata na samoj teritoriji Nema ke postojale za sve vreme okupacije izvesne bitne razlike. Te su razlike rezultat injenice da je, istina, policisko-bezbednosni aparat Tre ega Reich-a proširen na Gorenjsku i Južnu Štajersku na elno u onim formama u kojima je on bio izgra en i u kojima je funkcionisao u okviru Reich-a, ali da su posebni uslovi i posebni zadaci konkretno izazvali i pojavu izvesnih bitnih strukturnih i karakternih razlika i specifi nosti.

Okupacioni aparat, dakle, celokupni aparat nema ke administracije u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj, imao je prvenstveno zadatak germanizacije te oblasti, — zadatak koji je toj upravi dao odre ena obeležja. U okviru germanizacije, zamišljene da se delimi no ostvari i predvi ene kao dugoro ni zadatak, iseljavanje i preseljavanje stanovništva predstavljali su jednu od prvih mera kojima je trebalo pripremiti teren za neometano sprovo enje ponem ivanja. U germanizaciji kao programu i u iseljavanjima i preseljavanjima, kao najvažnijim od njegovih po etnih mera, policisko-bezbednosni aparat Tre eg Reich-a uzeo je veoma aktivnoga u eš a. To je delom u vezi i sa naro itim karakterom toga aparata, koji nije bio samo uvar bezbednosti Reich-a ve i sprovedilac njegove ideologije i oru e pomo u koga je trebalo ostvariti njegove doktrine i njegovu politiku.

U vreme kada je došlo do okupacije Južne Štajerske i Gorenjske, nema ki policisko-bezbednosni aparat ve je odavno vrsto bio u rukama SS-a i spojen sa njim u nerazdvojivu celinu mnogobrojnim stvarnim i li nim vezama i istovetnostima. Otuda se taj aparat pojavio u Sloveniji kao sprovedilac radikalne SS-ovske politike i ideološke linije. Ako su se u praksi, u pojedinim metodima, pojavila izvesna otstupanja od toga radikalizma, bila je tu posredi jedino taktika, primenji-

vana radi boljeg i uspešnijeg postizanja krajnjeg rezultata. Uostalom takvih je otstupanja bilo malo.

Pošto su lokalni rukovodioci NSDAP, po ev od dvojice Gauleiter-a i šefova civilne uprave pa naniže, bili prema slovena kom stanovništvu mahom isto tako radikalni kao SS-ovski policiski aparat, to me u njima nije bilo u pogledu politike prema stanovništvu nikakve bitne razlike. Specifi ni karakter uprave u Sloveniji, iji su svi ostali zadaci bili podre e ni osnovnom cilju germanizacije, obeležen je i ovom saradnjom izme u policisko-bezbednosnog i administrativnog aparata, kakva je u samim granicama Reich-a bila retka.

Dvojica CdZ-a — Uiberreither za Štajersku i Rainer za Korušku — bili su austriski nacisti iz redova ekstremnih nacionalnih iredentista. Još negativnije i neprijateljskije držanje od nema kih nacionalista imali su prema Slovencima austriski nacisti. Pored toga što su kao i nema ki nacisti bili nadahnuti Hitler-ovim antislovenstvom izraženim u »Mein Kampf«-u (što je uneto u ideološku platformu NSDAP i Tregea Reich-a), austriski nacisti su bili obuzeti mržnjom prema Slovencima i iz jednog posebnog razloga: zbog stalnog trvenja sa Slovencima oko granice koja je u toku istorije bila podložna promenama i pomeranjima, jer etni ki nije bila ista. Nastojanje da se slovena ki živalj u Austriji germanizuje i da se na taj na in reši to pitanje, izazvalo je prirodan otpor Slovenaca, što je opet razjarivalo austriske šoviniste i iredentiste.

U ovome pitanju stvar se još više zaoštrila zbog nacisti ke ideologije o suprematiji Germana i o manjevrednosti Slovena. Zato Uiberreither i Rainer i njihovi saradnici u civilnom aparatu nema ke uprave Jušne Štajerske i Gorenjske nisu bili samo sprovodioci jedne nare ene politike ve i njeni verni protagonisti, sprovode i je iz potpunoga uverenja, s potpunim unošenjem svoje li nosti i svojih ose anja u izvršavanje postavljenih zadataka. Utoliko pre su time bili dati i svi preduslovi za potpunu saglasnost izme u njih i SS-ovskog policiskog i bezbednosnog aparata u pogledu politike koju je trebalo primenjivati prema stanovništvu.

Opisana situacija, skupni primarni zadatak germanizacije i provizorni, prelazni karakter uprave u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj u inili su da su CdZ sa svojim administrativnim aparatom bili tesno povezani sa Sipo i SD-om i vršili na njega

i uticaj. Bezbednosno-policiske ustanove nisu bile podre ene partiskim i administrativnim funkcionerima. Me utim, s obzirom na specijalni zadatak germanizacije (iji su glavni nosioci i naredbodavni sprovodioci bili šefovi civilne uprave), aparat Sipo i SD u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj stajao je prema aparatu administracije i NSDAP u mnogo tešnjoj vezi nego što je to bio slu aj u samome Reich-u. Civilna uprava i partija vršile su uticaj i esto su bile inicijatori raznih radikalnih policiskih pothvata. A sama policija je — sa retkim izuzecima •— bila nadahnuta ideološkim fanatizmom SS-a. Otuda i ta posledica da je politi ka linija partije i njenog aparata, civilne uprave sa CdZ-ima na elu i organa RSHA u Sloveniji bila prema Slovencima jedinstvena. Prema tome, izme u upravnoga aparata i partije, s jedne, i SS-ovsko-policiskih ustanova, s druge strane, nije bilo ja ih razmimoilaženja u pitanjima politike koju treba primenjivati. Takva su se razmimoilaženja mogla pojaviti jedino u pitanju prvenstva, nadležnosti i, eventualno, odre ene taktike u pojedinom sluaju ili u pojedinom problemu.

O tome kako je SS-ovsko-policiski aparat u estvovao u dermanizaciji i politici iseljavanja i preseljavanja ve je napred bilo govora. Ovde treba potsetiti i na navedeni primer sa Pavlom Horvatom, iz koga izlazi jasno da je aparat Sipo i SD-a, u svojoj želji da sprovede ponem ivanje okupirane teritorije, bezobzirno hapsio i gonio ak i ona lica iz slovena kih krugova koja su bila spremna na politi ku saradnju. SS-ovsko-policiski aparat u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj nije tražio politi ku saradnju, kvislinšku kolaboraciju, kao, naprimer, u Srbiji, jer bi to zna ilo i priznavanje izvesnog politi kog individualiteta slovena kom življu. On je saradnju priznavao jedino ako je imala karakter bezuslovnog priklanjanja, bezuslovnog prihvatanja germanizacije, bezuslovnog služenja policiskom režimu i njegovim merama. Odbijao je sve oblike politi ke kolaboracije uz priznanje politi ke egzistencije slovena kih elemenata — sve dok okupaciskim snagama nije došla voda do guše. Tu nije otstupao ni kada su bila u pitanju lica — kao u sluaju Pavla Horvata — koja su održavala prisne veze sa drugim organima RSHA ili se ak i nalazila u njihovoj službi.

Iz osnova druk ije je bilo na elno držanje nema kih vlasti — pa i Sipo i SD-a — u »Ljubljanskoj pokrajini«. Tu su

one, odmah pošto su preuzele ovu teritoriju od Italijana, obrazovale kvislinšku upravu sa Lavom Rupnikom i slovena ku policisku egzekutivu i obaveštajnu službu. Razlog toj razlici je složen. Prvo, ta oblast nije bila uključena u Reich (možda je pred o ima Rainer-a — koji je tu priliku vodio — lebdelo formiranje pandana Češko-Moravskom Protektoratu). Dalje, tim putem želela se pridobiti pomoć slovenačkih reakcionarnih elemenata protiv NOP-a. Najposle, tu je igrala ulogu i težnja da se slovenački element aktivira kao protivteža italijanskim aspiracijama, u vezi sa daljim planovima koji su išli u pravcu uključivanja Jadranskog Primorja u velikone-ma ki Reich u nekoj prikladnoj formi, koja je tek imala da se iskristališe po završetku rata. Svakako je i Sipo i SD sledio tu politiku i aktivno u njoj sarađivao kako u »Ljubljanskoj pokrajini«, tako i u Primorju.

Udeo aparata Sipo i SD-a u preseljavanjima bio je znatan, pa čak i presudan u izvesnom pogledu. To izlazi, između ostaloga, naprimer i iz cirkularnog naređenja koje je Komandant Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj uputio svima podređenim ustanovama, a me u kojima je bio i Štab za preseljavanje. Naređenje nosi datum od 23 maja 1941 godine. Konstatuju i da se u zatvoreniškim logorima u Južnoj Štajerskoj nalazi veliki broj lica za koja nije poznat razlog hapšenja, Komandant Sipo i SD-a nalaže da se izvrši preispitivanje tih lica, sa izuzetkom pripadnika onih grupa o kojima daljoj sudbini rešava Štab za preseljavanje. Te grupe su, prvo, pripadnici »takozvanog sloja inteligencije« i, drugo, lica koja pripadaju drugom talasu iseljavanja. Sva ostala lica treba da budu ispitana putem »pokretnih komisija« koje sačinjavaju: Komandant Sipo i SD-a ili njegov zastupnik, mesno nadležni šef ispostave SD-a i pripadnici StHB, izabrani među članovima mesnih grupa nadležnih za zavičajno mesto zatvorenika. Ove komisije su imale da ispituju zatvorenike bez obzira na to da li protiv njih postoji kakav materijal koji bi ih teretio ili ne. Ispitivanje ima u prvome redu zadatak da utvrdi da li je otpuštanje i dalje zadržavanje tih zatvorenika u Južnoj Štajerskoj dopustljivo sa gledišta »ponovnog ponema i vanja te oblasti«.

U pogledu navedenih dveju kategorija lica namenjenih iseljavanju, Komandant Sipo i SD-a daje detaljna uputstva

na koji se na in imaju sa initi njihovi spiskovi, koji e biti predani njemu, a ta lica izdvojiti i pripremiti za hitni transport. Sve je to moralo da se izvrši pod li nom odgovornoš u rukovodilaca logora, u roku od dva dana, s tim da ve za dalja dva dana Komandant Sipo i SD-a ima u rukama sve potrebne spiskove i dokumenta.

Pored ilustrativnog osvetljavanja situacije nastale neposredno po ulasku nema kih trupa zbog masovnih hapšenja, kojom su prilikom u zatvoreni ke logore trpana lica za koja se posle nije znalo ni ko ih je zatvorio niti zbog ega, ovo nare enje pokazuje sa kakvom je žurbom i energijom Komandant Sipo i SD-a nare ivao mere u vezi sa iseljenjem nepoželjnih lica. U prvu grupu, koju naziva »takozvanim slojem inteligencije«, citirano nare enje ubraja sva lica sa univerzitetskom spremom, uklju uju i studente, zatim službenike sa srednjoškolskom maturom, industrijalce, velike trgovce, veleposednike itd.

Sipo je imao posla i sa imovinskim pitanjima koja su proistekla iz prinudnog iseljavanja i zaplene imovine iseljenih lica. Jednom naredbom podre enim organima, isto tako od maja 1941 godine, Komandant Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj utvrjuje da se zadatak tih organa odnosi na obezbe enje i zapevanje imovinskih predmeta onih lica koja su uhapšena ili koja treba uhapsiti. Ta e se imovina, zatim, predati Opunomo eniku komesara Reich-a za u vrš enje nema ke narodnosti. Organi Sipo i SD-a mogu tom prilikom zadržati predmete koji su im potrebni za ure enje svojih kancelarija ili stanova. Drugim re ima, Sipo i SD je prisvojio sve predmete (nameštaj, poku stvo i ostalo) uhapšenih i preseljenih lica, pa ak i onih koja je »trebalo uhapsiti«, a ono što mu od toga nije bilo potrebno dao je dalje, drugoj SS-ovskoj ustanovi.

Ovom se prilikom može ukazati i na jedan izuzetak, u injen u pitanju iseljavanja intelektualaca, za ije je sprovo enje isto tako bio zadužen Sipo i SD. Re je o iseljavanju lekara, o meri koja je pretila da liši Južnu Štajersku osnovnog zdravstvenog staranja. Pošto bi to ugrozilo i Volksdeutscher-e i pripadnike okupacione uprave, CdZ je doneo odluku da se od iseljavanja izuzmu oni lekari koji su neophodno potrebni za održavanje lekarske službe na teritoriji Južne Štajerske, a isto tako i sestre-bolni arke potrebne u bolni kim ustanovama. Ovo nare enje CdZ-a uputio je Komandantu Sipo i SD-a

savezni vo a StHB, sa molbom da spre i iseljavanje odre enog broja lekara, koji se nalaze na jednom spisku, a odmah da iseli ostale lekare, koji se nalaze na drugome spisku; oba su spiska priložena uz akt.

Kako je na terenu izgledala uloga organa Sipo i SD-a u vezi sa iseljavanjima, vidi se, naprimer, iz slu aja maloga sreza Slovenjgradec. Tamo je — kao i u svima ostalim srezovima Donje Štajerske — Gestapo ve ' u aprilu 1941 godine pohapsio sva lica koja je trebalo iseliti u prvom talasu. Tu je prikupljeno oko 150 do 200 intelektualaca u posebnom logoru, koji je za taj srez bio odmah obrazovan. Od uhapšenih lica, svega je 25 opet pušteno, a ostatak je preba en u sabirne logore za iseljavanje.

U bezbednosno-policiskom i obaveštajnom pogledu, aparat RSHA je istupio u Sloveniji sa svima svojim granama. Težište egzekutivnog — i sa njim povezanog obaveštajnog — rada bilo je u Gestapo-u. SD je vršio svoja obaveštajna posmatranja. Kripo, koji je sa Gestapo-om sa injavao Sipo, imao je zadatak da preko svojih normalnih dužnosti sara uje sa ostale dve grane i u njihovoj obaveštajnoj službi.

Sa kakvim je konkretnim i neposrednim zadacima aparat Sipo i SD-a nastupao u Sloveniji, kada je po eo da funkcioniše u okupiranim teritorijama, vidi se jasno iz uputstva za sprovo enje hitnih mera, izdatog SD-u i Gestapo-u pre ulaska u Južnu Štajersku. Te su mere obuhvatale:

1) Zatvaranje svih slovena kih nacionalnih i kulturnih udruženja i obaveštajno iskoriš avanje njihovog materijala, utvr ivanje i, po potrebi, hapšenje njihovih mesnih funkcionera; pretres i zatvaranje svih prostorija politiki h stranaka uz utvr ivanje rukovodstva; utvr ivanje odgovornih jevrejskih i masonskih krugova; utvr ivanje protivnema ki nastrojenih sveštenika, radi njihovog hapšenja; zatvaranje suvišnih crkvenih udruženja i ustanova;

2) Utvr ivanje svih nastavnika koji nisu prijateljski raspoloženi prema Nema koj, radi hapšenja; kontrola sprovo enja opšteg zatvaranja škola; uvo enje ranije zabrane noga kretanja za školsku omladinu; zabrana omladini da napušta zavi ajnu opštinu;

3) Ispitivanje službenika sreskih na elstava i opština u pogledu ranijih mera neprijateljskih prema Nema koj; pokre-

tanje njihovog otpuštanja i hapšenja; posmatranje pojava sabotiranja nemačkih uredaba u sektoru opšte uprave i njihovo prijavljivanje nadležnim ustanovama; sprečavanje odvlačenja akata; to isto važi i za sudove, sudsko osoblje i sudska akta;

4) Zatvaranje za po etak svih bioskopa; sprovođenje propisa o kažnjavanju lica koja slušaju strane radiostanice; konfiskovanje radioaparata Slovenaca; sprečavanje krijumčarenja slovenačkih listova; zatvaranje pozajmničkih biblioteka i knjižara, pri čemu izvršiti pregled njihovih knjiga i protivničke izdvojiti i zadržati;

5) Utvrđivanje brojnog i procentualnog odnosa narodne pripadnosti, sa kategorijama: Slovenci, nemački nastrojeni »Windische«, Volksdeutscher-i, ostali; utvrditi da li Slovenci pokušavaju da se uvećem broju, radi svog obezbeđenja, izjaskne Nemcima.

Ovi prvi zadaci koji pokazuju svu oštrinu sa kojom su nastupili organi nemačkog bezbednosno-policiskog aparata, ubrzo su prerasli u sistematski rad na iskorenjivanju Slovenaca, na asimilovanju okupiranih oblasti i njihovoj brutalnoj germanizaciji, na iseljavanju i uništavanju svih eventualnih i potencijalnih protivnika nemačkog Reich-a i nacizma. Ali ubrzo se na terenu izloženom ovom teroru, pojavio NOP. I sa njegovom pojavom došlo je do promena u zadacima nemačkog aparata. NOP je postao faktor koji je opredelio dalji karakter delatnosti Sipo i SD-a u Sloveniji. Borba protiv narodnog ustanka postala je glavni zadatak SS-ovskog i policiskog aparata.

Ta je borba potisla sve druge dužnosti nemačkog policiskog aparata i udarila svoj pečat na njegovim radnim oblicima i njegovoj strukturi, a ujedno i sprečila sprovođenje zamišljenih i već počinjenih mera uništavanja i germanizacije slovenačkog življa.

Borba protiv NOP-a, koja se uskoro pretvorila u borbu protiv celavog naroda okupiranih oblasti, naročito se zaoštrila posle kapitulacije Italije, kada su nemačke vlasti zauzele i ostali deo slovenačke teritorije. Ta situacija, o kojoj je napreduvalo bilo reči, naterala je nemačku obaveštajnu i bezbednosno-policisku službu da se postepeno, od rada na uvršćivanju nemačke vlasti i obezbeđivanju unutrašnjeg reda i pokornosti režimu, prihvati rešavanje odbrambenih zadataka, kako bi se o uvalo bar ono najvažnije što se u uzburkanoj i pobunjennoj

zemlji još moglo o uvati. U tim nastojanjima, snage aparata Sipo i SD-a nisu bile dovoljne, ak ni uz pomo redovnih snaga policije poretka. Sa formiranjem »Štaba za suzbijanje bandi«, težište delatnosti protiv NOP-a prešlo je na oružane snage. Sipo i SD pretvorio se u pomo nika tih snaga i njihovog saradnika.

Na kraju treba ukazati na jednu zanimljivu karakteristiku — na izvesne specifi ne momente u me usobnim odnosima grana aparata Sipo i SD-a. Izme u Gestapo-a i SD-a uopšte, kao dve grane nema kog policisko-obaveštajnog sistema, pojavljivale su se izvesne surevnjivosti, dolazilo je do pojave me usobnog nepoverenja. Tako je bilo i u Sloveniji. Naravno, obe su grane radile na sprovo enju zajedni kog zadatka, svaka u svome delokrugu. Me utim, kao što je poznato, SD se sastojao isklju ivo od proverenih lanova NSDAP odnosno SS-a, a Gestapo je delom bio sastavljen od stru nih službenika koji u političkom pogledu nisu uvek odgovarali SS-ovskim »idealima«. Pripadnici SD-a su zato bili skloni da na Gestapo-vece gledaju kao na ljude koji u partisko-političkom pogledu nisu uvek bili pouzdani, a u Gestapo-u su sticali nedostatah stru nosti SD-ovaca i esto ih nazivali mladim diletantima koji se mešaju u posao o kome malo znaju.

O ovakvom odnosu izme u pripadnika Gestapo-a i SD-a na okupiranoj slovena koj teritoriji postoji ve i broj primera, me u kojima ima vrlo karakteristi nih.

Kada je šef odeljenja IV, to jest Gestapo-a, u Komandi Sipo i SD-a na Bledu, Helmut Rozumek, po eo svoju zna ajnu obaveštajnu igru prema NOP-u, šef odeljenja III istoga nadleštva smatrao je potrebnim da skrene pažnju pretpostavljenom Komandantu Sipo i SD-a da prema Rozumek-u treba da bude veoma oprezan, pošto su Rozumek-ove veze sa partizanima »svojevr sne«. On nema, kako je rekao svome Komandantu, poverenja u Rozumek-a, i ta igra šefa Gestapo-a »nije ista«. Štaviše, protiv Rozumek-a je podneo i izveštaj Upravi III RSHA. Sumnje SD-a u Rozumek-a našle su izraza i u stavu Komandanta Sipo i SD-a prema njemu. Komandant je bio pripadnik SD-a i kao takav je odmah prihvatio optužbe i sumnji enja protiv Rozumek-a, pogotovu što ovaj u partiskom pogledu nije bio dovoljno proveren, to jest bio je samo kandidat za lana NSDAP. SD-ovci u Komandi Sipo i SD-a na Bledu, uklju ivši i Komandanta, terali su stvar pro-

tiv Rozumek-a tako daleko da je RSHA poveo i istragu protiv njega. Pritom je utvrđeno da je Rozumek uspeo da stvori obaveštajne veze od najveće važnosti i da je postigao uspehe kakve nijedan drugi organ RSHA u obaveštajnoj službi u Sloveniji nije postigao. SD ipak nije mirovao. Komandant Sipo i SD-a na Bledu prikupljao je i dalje materijal i nastojao da uveri pretpostavljene u Berlinu u Rozumek-ovu nepouzdanost. Rezultat svega toga bio je da je, naposljetku, sam Komandant premešten, a Rozumek unapređen.

Taj je slučaj tipičan za odnose između u ideološki izgrađenih i fanatizovanih pripadnika SD-a i Gestapo-vaca, koji su važili kao stručnjaci i smatrali da je važno bilo znanje i rad, a ne ideološka teorisanja. Da Rozumek ima velikih uspeha, da mu polaze za rukom provale u organizaciju OF, u to su se SD-ovci Komande Sipo i SD-a na Bledu svakodnevno lično mogli uventi. Ali pošto on nije pripadao njihovom krugu, već je, štaviše, u ideološko-političkom pogledu smatran sumnjivim, pripadnici SD-a su otišli tako daleko da su ga optuživali za izdajstvo. Sa svoje strane, Rozumek, koji je bio stari kriminalni inovnik i obaveštajac, nije niukoliko pokazivao želju da upoznađe pripadnike SD-a sa svojim metodama i svojim načinom rada, ne verujuć u njihovu diskreciju i konspirativnost, ni u njihovu sposobnost i spretnost.

Na teritoriji pod komandom Sipo i SD-a na Bledu odigrao se drugi slučaj, koji pokazuje da je SD uzimao u zaštitu ljude koji su Gestapo-u bili sumnjivi. Nemački državljani Kurt Decker, koji je živio mnogo godina u Kranju kao trgovnik zastupnik i već pre rata radio za nemačku obaveštajnu službu, smatrao je, kao poznavalac prilika i ljudi u Gorenjskoj, izvesne mere nemačke uprave u toj oblasti pogrešnim, a to svoje mišljenje i javno je izražavao. Zbog toga je priveden Gestapo-u, koji mu je zapretio hapšenjem i »državno-policiskim ukorom« ako se ne okani svojih kritika. SD je, međutim, Decker-a uzeo u zaštitu. Šef Ispostave SD-a u Kranju izjavio je Decker-u da je SD i formiran baš zato da bi spremao nedostatke i greške mera i politike u raznim životnim područjima ili se zauzimao za njihovo uklanjanje. Decker je postao saradnik SD-a i kao takav je podnosio izveštaje koji su, iako bili izraz kritičkog gledanja na razne mere nemačke uprave, SD se tim njegovim izveštajima koristio, i Decker je, zahvaljujući svojem svojstvu SD-ovskog poverenika, zauzimao

u raznim privrednim organizacijama i ustanovama u Kranju i okolini ugledan položaj.

Kao dalji primer neposrednoga sukoba između ustanova organa Gestapo-a i SD-a na terenu može poslužiti slučaj koji se odigrao 1943 godine u Trbovlju. Tu su postojale ispostave Gestapo-a i SD-a. Međutim, šef Ispostave Gestapo-a, Kramhoeller, koji je bio počinu stariji od šefa Ispostave SD-a SS-ovskog narednika Padevit-a, smatrao je da je ovaj njemu podređen. Oko toga se izrodio spor, u koji su se umešali i šefovi odeljenja III (SD) i IV (Gestapo) Komande Sipo i SD-a u Mariboru. Pritom su se oni zauzimali za svoje potčinjene, nastoje i da kod Komandanta Sipo i SD-a prodru sa svojim shvatanjem o tome sporu. Do kakvih sitnica se tom prilikom išlo pokazuje, naprimera, činjenica da je šef odeljenja IV predložio da se predstavniku SD-a u Trbovlju ne da kancelarijska snaga, niti da mu se dodeli automobil, sa obrazloženjem da »jedan sam čovek ne može imati ni automobil ni stenodaktiografkinju«. Čeli ovaj primer zanimljiv je utoliko što se u ovu stvar umešao sreski na elnik, koji je, uzgredno, bio još i poverenik SD-a, pa i rukovodilac SD-ove ispostave pre nego što je došlo do postavljanja Padevit-a. Posle intervencije po liniji Gestapo-a, sreski na elnik, dr Frohner, ostao je da vrši dužnosti za SD uz svoje upravne funkcije. A ve postavljeni Padevit podređen je Kramhoeller-u i naredio je da se on Frohner-u pomagati u sprovođenju njegovih zadataka.

Kao što pokazuje ovo nekoliko primera, razmimoilaženja između dve glavne grane RSHA u Sloveniji ticala su se i nacionalnih pitanja, kao u slučaju Rozumek-a, i pitanja politike, kao u slučaju Decker-a, pa i sitnih pitanja lokalne nadležnosti i organizacije mesnih ispostava, kao što je to ispoljeno u slučaju Kramhoeller—Padevit. Međutim, ta razmimoilaženja nisu uticala na istupanje ovih dveju linija RSHA prema stanovništvu. U bitnim pitanjima, slovenačko stanovništvo imalo je prema sebi jedinstven i nepodeljen aparat nemačkog policijskog pritiska.

b) Gestapo

Obaveštajni rad Gestapo-a bio je upravljn na to, da putem upoznavanja aktivnih političkih i ideoloških protivnika Trećeg Reich-a i prodiranja u njihove organizacije i krugove, stvori preduslove za egzekutivne mere tj. za uništavanje tih

protivnika¹⁾). Obaveštajno posmatranje i ispitivanje predstavljalo je pripremnu fazu, omoguvalo je ostvarivanje glavnog zadatka Gestapo-a, to jest zahvate kojima bi otkriveni protivnici bili hapšeni, slati u koncentracione logore ili pred sudove, ili neposredno likvidirani »vanrednim postupkom« (Sonderbehandlung). Kada bi Gestapo, putem svog obaveštajnog rada, dobio u ruke lice za koje je postojala sumnja ili za koje je bilo dokaza da je aktivni protivnik Trećeg Reich-a, onda bi se on iz obaveštajne pretvorio u egzekutivnu ustanovu, odnosno njegove obaveštajne funkcije ustupile bi mesto njegovim egzekutivnim zadacima i njihovom sprovođenju prema protivniku koji je obaveštajnim radom otkriven.

Kao i svugde, i u Sloveniji je Gestapo prema uhapšenim protivnicima primenjivao mere tzv. »pooštrenog saslušavanja«. Do proleća 1942. godine islednik je primenu ovog »pooštrenog saslušavanja« predlagao šefu referata. Ovaj bi izneo slučaj pred Komandanta Sipo i SD-a, koji bi onda odobravao takvo saslušavanje koje se sastojalo od fizičkog zlostavljanja razne vrste i zatvaranja u samicu. U proleće 1942. godine Komandant Sipo i SD-a u Mariboru, Otto Lurker, izdao je posebna pismena uputstva za regulisanje primene premlaćivanja i zlostavljanja. Tim uputstvom uvedeni su posebni formulari sa zahtevom »pooštreno saslušavanje« i sa rubrikama koje su obuhvatale lične podatke zatvorenika. Ispod ovih se u formular unosilo u kratkim crtama sve što je poznato o protivniku u funkciji ili delatnosti zatvorenika. Na kraju je postojala rubrika »udaraca štapom...« Ovu rubriku popunjavao je lično Komandant Sipo i SD-a, određujući i do petnaest udaraca. Uostalom, uputstva su predviđala da »pooštrenom saslušavanju« mora prisustvovati lekar. Prema izvesnim podacima, kroz ovakvo »pooštreno saslušavanje« prošlo je oko 20 odsto lica koja je Gestapo uhapsio u Južnoj Štajerskoj.

Uostalom, ubrzo je prvobitno uputstvo izmenjeno utoliko što je usmeno naredeno, nadležnim putem i u nadležnoj formi, da se »pooštreno saslušavanje« ne vršiti samo primenom određene količine udaraca štapom, već da se ostavlja isledniku da primenom fizičkog zlostavljanja, prema sopstvenom izboru

») Postojao je i obaveštajni rad Gestapo-a u inostranstvu, u konkretnom slučaju u Maarskoj, NDH i — do italijanske kapitulacije — u „Ljubljanskoj pokrajini“, o čemu će biti reči kasnije.

i snalažljivosti, iznudi priznanja. U praksi su sprovođene ove mere: udaranje štapom ili žilom po telu ili nogama, udaranje po licu i glavi, iščepavanje ruku, udaranje po golim tabanima (hapšenik je pritom, vezanih ruku i nogu, visio obešen između dve stolice s glavom nadole) itd. U sudskom zatvoru u Celju, naprimer, postojala je posebna prostorija u kojoj su vršena mučenja. U njoj su osumnjičena lica u raznim položajima vešana o konopce i zlostavljana do priznanja ili smrti¹).

Sam obaveštajni rad, koji je dovodio do mogućnosti primene egzekutivnih mera, dostigao je svoj vrhunac u zadatku da se prodre u organizacije i krugove aktivnog političkog i ideološkog neprijatelja. U Sloveniji pod nemačkom okupacijom taj je neprijatelj bio, uglavnom, NOP²).

Za upravljanje celokupnom obaveštajnom službom formiran je, u okviru Gestapo-a, posebni referat koji je nosio oznaku »IV N«, pri čemu »IV« znači Gestapo (Uprava IV RSHA). U Južnoj Štajerskoj taj referat je obrazovan, po nalogu pretpostavljenih vlasti RSHA, u julu 1942. godine. U isto vreme je IV N-referat formiran i u Gorenjskoj u nadležstvu Sipo i SD-a na Bledu.

Sve dotle je obaveštajnim radom rukovodeno na taj način što je svaki od pojedinih funkcionera i referenata Gestapo-a, prema potrebi i mogućnostima, imao svoje agente (poverenike) sa kojima bi radio. U prvom periodu po uspostavljanju nemačke uprave u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj, ti su agenti mahom bili mesni članovi Kulturbund-a, a preuzeti su i gotovo svi predratni agenti Uprave VI RSHA na okupiranim teritorijama.

Uskoro posle toga počeo je Gestapo da vrbuje agente i iz slovenačkih krugova. Delom su ove agente vrbovali volks-

¹) O daljem postupanju sa zatvorenicima, kada bi ovi prošli kroz ispitivanje, bilo je reči u odeljku koji govori o metodama borbe protiv NOP-a, pošto su tu mahom bili posredni partizani ili pristalice narodnog ustanka, protiv kojih su primenjivani ovakvi metodi.

²) Mnogobrojni raspisi i uputstva nadležnih komandanata Sipo i SD-a ukazuju na važnost i potrebu što življeg obaveštajnog rada prema NOP-u. U pojedinostima, ova su uputstva i rad na osnovu njih biti prikazani na odgovarajućem mestu. Ovde ćemo se zadržati na prikazu onih metoda i one delatnosti obaveštajne službe Gestapo-a koji imaju opšti značaj, a ne ti u se jedino borbe protiv NOP-a.

deutscher-ski saradnici, a delom su to bila lica koja su se sama ponudila za saradnju. Ovi su novi agenti služili, u prvome redu, za donošenje obaveštenja o krugovima neprijateljski raspoloženim prema Tre em Reich-u, a naročito o licima koja su se tim neprijateljstvom istakla pre okupacije.

U tom periodu, slovenački agenti Gestapo-a su u svojim izveštajima delom pokušavali da se svete svojim licima neprijateljima zbog kakvih starih računa, a delom su radi novca ili kakve protivusluge snabdevali Gestapo izveštajima koji esto nisu bili provereni, a delimično su bili i izmišljeni. Ipak su, skoro redovno, i protiv ovako optuženih lica sprovođene odgovarajuće mere, mada su nekad i takvi agenti pozivani na odgovornost kada se utvrdilo da su u više slučajeva podneli lažne izveštaje odnosno prijave. To je ionako preopterećenom Gestapo-u zadavalo nepotrebnog posla. Pošto je stanovništvo ubrzo saznalo ko vrši agentsku službu za Gestapo, to se agenti iz prvog razdoblja po ulasku Nemaca u Južnu Štajersku i Gorenjsku nisu mogli više upotrebiti za koristan rad. Njihova je uloga za Gestapo velikim delom bila završena. Neki od njih su i dalje upotrebljavani za najobičnije informisanje, a nekima se u svom radu koristio SD.

Pravi obaveštajni rad širokih razmera ustvari je poeo tek s pojavom akcija partizana i OF. Našavši se prema protivniku koji je iz dana u dan postajao sve opasniji, Gestapo je morao da pristupi izgradnji konspirativne obaveštajne mreže posebnoga tipa, onakve kakva je odgovarala stvarnoj situaciji. Raniji agenti i Volksdeutscher-i i dalje su u estvovali u izvesnim vidovima obaveštajnoga rada protiv NOP-a, pomažu i konspirativnu mrežu time što su skretali pažnju na izvesne grupe, izvesna lica ili izvesne pojave.

Kolika se važnost pridavala obaveštajnoj strani delatnosti aparata Sipo i SD-a, pokazuje naredba Komandanta Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj od 25 juna 1942. godine, koja se odnosi na obaveštajnu službu prema protivniku, tzv. »Gegner-Nachrichtendienst«, skraćeno: GND. (Tom naredbom saopšteno je da po nalogu pretpostavljenih vlasti treba politički GND izgraditi i oživiti svima sredstvima. U tome cilju obrazovan je pominjani referat IV N. Nalogom su obavezani i svi pripadnici Kriminalne policije da obaveštajnu delatnost Gestapo-a u najvećoj meri podupru, mada je ta obaveštajna delatnost inače stvar koja nije imala nikakve veze sa dužnosti-

ma Kripo-a. Naro ito je nare eno Kripo-u da saopšti referatu IV N imena svih lica koja izgledaju pogodna za političku obavještajnu delatnost. U posebnim slučajevima mogao je rad sa pojedinim agentima biti sproveden i preko nekog pripadnika **Kriminalne** policije, nenadležnog za ovakvu delatnost, ako bi ovaj **uspostavio** vezu s agentom i ako bi takav postupak, ma iz koga **razloga**, u odre enom slučaju bio celishodan. Ovakvo se **delegiranje** nadležnosti primenjivalo naro ito ako bi **zadobijanje** kakvog lica za obavještajni rad bilo mogu no jedino uz **sadejstvo** kakvog službenika Kripo-a i ako bi to lice odbijalo da sara uje sa kakvim drugim organom Gestapo-a. U takvim slučajevima trebalo je, me utim, isto tako prijaviti agenta referata IV N, jer su svi agenti koji su delovali u politici koj obavještajnoj službi morali biti registrovani u jednom centru.

Godinu dana kasnije, 7 maja 1943- e, Komandant Sipo i **SD-a** u Južnoj Štajerskoj ponovo je izdao cirkularno nare enje podre enim vlastima u kome ukazuje na važnost referata **IV N**, nazivaju i ga »centralom za sveukupnu obavještajnu službu«. U nare enju se isti e da važnost obavještajne službe ne iziskuje nikakvo naro ito objašnjavanje i da svi rukovodioci ispostava treba s najve om energijom da se bave proširivanjem postoje e obavještajne mreže, sa ciljem da se obrazuje mreža GND koja e biti spremna za svaku akciju.

U tome cirkularnom nare enju, Komandant Sipo i **SD-a** daje definiciju GND-a, kojom vrlo jasno i precizno formuliše suštinu obavještajne službe Gestapo-a. Prema toj definiciji, GND obuhvata obavještajnu delatnost Gestapo-a u oblasti unutrašnje politike i odhrambeno-policiske delatnosti, to jest isleivanje pojedinih državnih neprijatelja, njihove delatnosti, organizacije, veza i odnosa, a naro ito obavještajnu delatnost za suzbijanje »bandi« i OF. Najvažnijim sredstvom za postizanje toga cilja cirkular ozna va sistematski izgra enu i celishodnu obavještajnu mrežu, koja bi obuhvatila sve protivnike i protivni ke krugove. Centralna ustanova za prikupljanje izveštaja jeste referat IV N, iji je zadatak centralno kontrolisanje, aktiviranje i upravljanje GND-om. Postojanje toga referata ne spre va pojedine referente da van njega i oni mogu neposredno voditi agenturu. Me utim, u takvom slučaju svako obavještenje treba odmah da bude upu eno i referatu IV N.

Pored ovog neposrednog i aktivnog obaveštajnog rada, Gestapo je izvršavao i kontraobaveštajne zadatke, kako prema unutrašnjim protivnicima, tako i prema inostranim obaveštajnim službama. Zanimljiva je ona delatnost te vrste koju su razvijale razne ustanove Gestapo-a u Sloveniji pod nemačkom okupacijom. Primera radi može se ovde navesti kontraobaveštajna delatnost Ispostave pogranične policije u Murskom Središću. Kao što je poznato, pogranična policija bila je u sastavu Gestapo-a i funkcionisala je kao njegov organ. Tako je ta Ispostava prikupljala letke koje su bacali saveznički avijatori i organizovala potragu za njima. Isto tako, ona je tragala, na svojoj teritoriji, za britanskim padobrancima koji su ubacivani u nemačke uniformama. Obračun je pažnju naročito na izvesne pripadnike turskih manjina ili turske državljanke koji su često putovali u Nemačku i Mađarsku noseći sa sobom velike količine namirnica. Smatralo se da ta lica, koja su dolazila iz Turske, rade za britansku ili američku obaveštajnu službu i namirnicama vrbuju u Nemačku agenturu.

Na svojoj teritoriji ispostava u Murskom Središću — kao i ostale ustanove Gestapo-a — pazila je i na pojavu eventualnih članova ruske beloemigrantske organizacije »Narodni radni savez novog pokolenja«, skraćeno: NTSNP. Od te je organizacije Gestapo zazirao zbog nekih njenih posebnih planova, mada je bila beskompromisno antisovjetski orijentisana i raspolagala i vlastitim obaveštajnim kanalima prema SSSR. Ispostava je, dalje, pratila i zbivanja preko granice prema Mađarskom delu Međimurja, a naročito postupke Mađarske vlasti prema pripadnicima nemačke manjine, itd. U vezi s tim Ispostava je i kontraobaveštajnim putem nastojala da otkrije Mađarske pokušaje prebacivanja agenata u Južnu Štajersku i izvršavala mnoštvo sličnih zadataka.

Već je ukazano na ulogu Gestapo-a u obezbeđivanju industrijskih i privrednih objekata putem posebne milicije, »Werkschutz-a«. Mada je Werkschutz organizacijski potpadao pod vojnoprivredne vlasti, a bio i tesno povezan sa Abwehr-om, ipak je, u pogledu stručnog rukovođenja njime, Gestapo imao odlučujuću ulogu. Poverenici Gestapo-a nalazili su se u samim industrijskim preduzećima, među radništvom, nezavisno od bezbednosnog aparata Wehrmacht-a. Kontraobaveštajne linije Gestapo-a imale su zadatak da spreče prodiranje strane obaveštajne službe u preduzeća važna za vojnu privredu, da

onemogu e sabotazu itd. U toj svojoj kontraobaveštajnoj delatnosti Gestapo je i na okupiranim teritorijama Slovenije izvršavao one iste zadatke koje je izvršavao na ostaloj teritoriji Reich-a. Pojava NOP-a je dala ovoj delatnosti Gestapo-a poseban karakter.

Treba pomenuti da je Gestapo pokušavao da i na okupiranoj teritoriji Slovenije primeni one metode s kojima je imao toliko uspeha u Nema koj, prilikom razbijanja protivnika i pridobijanja elemenata iz protivni kih tabora. Tako bi, naprimer, prilikom svakog streljanja ili slanja u koncentracioni logor u Nema koj ispitao ta no porodi no stanje uhapšenog lica i prikupio podatke o svima pripadnicima njegove porodice, njihovim imovinskim prilikama itd. Dešavalo se da se Gestapo — iz obaveštajnog ili politi kog interesa odnosno kombinacije — zauzeo za ove lanove porodice, potrudio se za njihovo izdržavanje itd., onako isto kao što je radio sa pripadnicima uhapšenih lanova KP u Nema koj. Ali praksa je, naravno, bila da se na osnovu tako prikupljenih podataka nare ivalo iseljavanje ovakvih porodica, njihovo prevo enje u razne logore i sli no.

U pogledu kategorizacije agenture, Gestapo je svoje agente delio na agente u užem smislu (V-Person) i na lica koja daju obaveštenja ili informacije (Auskunftsperson, skra eno: A odnosno ranije W-Person). U svome raspisu podre enim organima od 7 maja 1943 godine, Komandant Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj naredio je, u pogledu ovih dveju kategorija agenata, da se one angažuju u što ve oj meri, a u isto vreme je ukazao na to u kakvim ih krugovima treba tražiti. U pogledu V-Personen, ovaj raspis isti e da su to takvi donosioci izveštaja koji su u mogu nosti da na osnovu naro itih odnosa prema protivnicima i protivni kim krugovima daju naro ito dragocene izveštaje, pri emu moraju raditi manje ili više prikriveno. Njih treba upotrebiti u organizacijama, savezima, udruženjima, grupama, vezama, preduze ima, radionicama, radnim zajednicama koje su protivni ke, koje su sumnjive ili koje treba nadzirati, pošto se, po iskustvu, »neprijatelj ugnezdi svugde gde se stalno ili privremeno koncentriše mnogo lica«. Pre svega, produžava raspis, V-Personen moraju postojati u preduze ima, odakle imaju izveštavati o svima pojavama. Nijedno preduze e ne sme ostati bez izvesnog broja agenata.

Me u V-Personen raspis ubraja sva lica koja po svome pozivu dolaze u vezu sa širim krugovima stanovništva. Poime ni no navodi: lekare, inženjere, rukovodioce preduze a, gostioni are, hotelijere, hotelske vratare, nastojnike zgrada, keinere, vlasnike trgova kih radnji, nakupce, trgova ke putnike, službenike osiguranja, inkasante itd.

Kao što je poznato, ove dve kategorije kasnije su pregrupisane otvaranjem triju kategorija, i to: G-(Gegner)-Person, to jest agent koji je uba en kod aktivnog protivnika, kod kojeg nastupa kao aktivni protivnik Tre eg Reich-a; I-(Informations)-Person, to jest obi an obaveštajni agent, postavljen tamo gde se ukazala potreba ili gde se smatralo korisnim; i A-(Auskunfts)-Person, to jest ono Išto je ranije nazivano W-Person (lice koje je davalo informacije a da esto nije znalo da one služe Gestapo-u),

Me utim, pored ovih kategorija agenata koje su odgovarale opštim i ustaljenim na inima Gestapo-ovog rada sa agenturom, u okupiranom podru ju Slovenije stvorena je još i posebna kategorija agenata pod nazivom izvidnika (Aufklaerer, skra eno isto tako slovom A). Ova specijalna vrsta agenata upotrebljavana je za borbu protiv NOP-a. Zadatak im je bio da vrše izvi anja prema partizanima, njihovim kurirskim putevima, logorima itd.

U malopre pomenutom cirkularnom uputstvu, Komandant Sipo i SD-a u Mariboru isti e da se o agentima treba najbrižljivije starati i da je nužno aktivirati ih tako da njihovo interesovanje za rad bude ravnomerno jako. Treba težiti da se W-Personen zavrbuju za V-Personen. W-Personen nalazi se u posebnom odnosu poverenja prema Gestapo-u, isti e uputstvo; taj se odnos ogleda u tome što takvo lice, na osnovu bližeg sporazuma, ne e ekati da se od njega zatraži obaveštenje, ve e samo, po sopstvenoj inicijativi, podneti izveštaj o doga ajima ili opažanjima.

Na V-Personen ili W-Personen koje su radile za novac gledano je sa izvesnim nepoverenjem. Kako uputstvo nalaže, treba ih najpre posmatrati skepti ki i ako su ve davali proverene informacije, pošto je motiv njihove delatnosti potreba za novcem. Uputstvo preporu uje angažovanje agenata koji rade iz idealnih pobuda, pošto su njihova obaveštenja najdragocenija.

Nagrada agenata vršilo se iz sredstava koja su Gestapo-u za to stajala na raspolaganju, a u izvesnoj meri i robom, kartama za racionirane namirnice i si. Sem toga su za naročite uspehe davane i izvesne premije. Uputstvo naglašava da na elu u trošenju sredstava za agenturu mora biti »krajnja štedljivost«.

Kao što je već istaknuto, svi su agenti, kako V-Personen tako i W-Personen, morali biti prijavljeni referatu IV N. Ta prijava je vršena posebnim ličnim formularima, po mogućnosti sa fotografijom agenta. Formulare je trebalo snabdeti primedbom o bližim okolnostima vrbovanja. Isto je tako trebalo navesti u kakvom se obaveštajnom radu određeno lice angažuje, da li kao stalni ili kao povremeni agent, da li samo za određeno preduzeće ili izvesno mesto, kao agent prema određenoj protivnoj organizaciji itd. Referatu IV N trebalo je prijavljivati i sve promene koje bi, u toku vremena, nastale u radu sa pojedinim agentom. Svaki je agent dobio od RSHA određeni broj, pod kojim je vođen kod nadležnih ustanova Gestapo-a koje su sa njim radile. Najzad je trebalo prijaviti i svako otpuštanje agenta, ma iz koga bi razloga do toga došlo. Sva su ova i druga obaveštenja o agentima morala biti javljana referatu IV N pismenim putem. Ako su ovakva obaveštenja bila izvršena usmeno ili telefonski, trebalo ih je pismeno potvrditi.

Izveštaje koje bi pojedini organi ili pojedine ustanove Gestapo-a dobijali od svojih agenata imali su odmah biti pismeno saopšteni i referatu IV N, bez obzira na to da li je u vezi s tim izveštajima nešto preduzimano ili nije. U prenošenju obaveštenja, izveštaja ili informacija trebalo je izričito naglasiti da li su posredno utvrđene činjenice, ili tvrdnja ili samo glasine. Isto je tako trebalo dodati šta je u vezi s primljenim informacijama već preduzeto¹⁾.

Što se tiče staranja za agente, koje je napred pominjano, ne bi se mogla prihvatiti odnosno u praksi nije sprovođena formulacija iz direktivnog raspisa o »najbrižljivijem staranju«, Gestapo faktički u Sloveniji nije inio sve što je mogao za materijalno i ostalo obezbeđenje svojih agenata, nego je isto zanemarivao ovo pitanje.

¹⁾ U pogledu opštih načela rada Gestapo-a sa agenturom vidi prikaze u knjizi „Obaveštajna služba Trećeg Reich-a“, poglavlje III, otesek 4.

Staranju za kategoriju izvi a a poklanjano je dosta pažnje (što je i razumljivo s obzirom na posao skop an s najvećom opasnošću u po život). Za ostale agente to staranje bilo je prilično umereno. Na novanim kompenzacijama se dosta štedelo, a materijalna primustva agenta kao naprimer, snabdevanje odećom, obućom, rubljem itd. ređe su obezbeđivane. Više je bilo takvih kompenzacija koje nisu stajale Gestapo nikakvih materijalnih izdataka, kao, naprimer, odobravanje raznih trgovskih ili sličnih delatnosti, olakšanja u izvođenju izvesnih unosnih poslova itd. Zaista važne i krupne agente, kojih nije bilo mnogo, Gestapo je bolje i obilnije nagrađivao. Stotine manjih agenata morali su se zadovoljiti malim novanim koristima i drugim preimustvima.

Samo nagrađivanje bilo je skopano sa dosta birokratskih formalnosti. Pojedine ispostave dobijale su predugovorne agente od referata IV N. Agenti su novanim primanja imali svojeručno da potvrde na utvrđenim formularima, na kojima se nalazilo i kratko obrazloženje izdatka. Ispostave su pravdale izdatke dostavljanjem agentskih priznanica i obračuna. Sam komandant Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj vršio je, naprimer, pored toga što je preporučivao krajnju štednju, i kontrole u vezi s tim i smatrao da neka uporišta troše svoja obaveštajna sredstva beskorisno ili pogrešno. Imaju i u vidu ograničena novanim sredstva koja su stajala na raspolaganju ustanovama Gestapo-a — s jedne strane, a veliki broj agenata — s druge strane, Gestapo-u je preostajalo dvoje: oslanjanje prvenstveno na neplaćene saradnike, na one koji su iz ideoloških ili patriotskih pobuda pristali na obaveštajnu saradnju, a, zatim, skromno plaćanje agenata angažovanih za novac. Ali za poneke određene velike zadatke, naročito važne vrste, prekršio bi Gestapo svoje principe štedljivosti. U takvim slučajevima mogla je svaka ustanova, pored redovnog budžeta, dobiti i posebna novanim sredstva, naravno uz odgovarajuće obrazloženje svog traženja.

Postavljalo se isto tako, i pitanje oslobođenja agenata od vojne obaveze. Ovo je bilo naročito osetljivo pitanje i s obzirom na sve veće u upotrebu veće pominjanih izvi a a u obaveštajnom radu protiv NOP-a. Pojedine ustanove i ispostave u delokrugu Komande Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj podnosile su nadležnim vojnim vlastima molbu da se agenti i izvi a i koji su im bili neophodni oslobode službe u Wehr-

macht-u. Ali kako je rat odmicao, tako je oslobo enje od službe u Wehrmacht-u postajalo sve teže. Komandant Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj naposljetku je naredio, svojim raspisom od 13 avgusta 1943 godine, da se ovakvi predloži odnosno molbe za privremeno oslobo enje od vojne dužnosti agenata i izvi a a moraju ubudu e podnositi uz opširno obrazloženje referatu IV N, koji e jedini odlu ivati o tome da li e se od vojnih vlasti zatražiti ovakvo oslobo enje. Me utim, dodaje se u raspisu, od podnošenja takvih molbi treba se, po mogu nosti, uzdržavati, pošto su vrlo retki slu ajevi u kojima se opravdano može tražiti da se kakav agent oslobodi vojne dužnosti.

Za vrbovanje agenata karakteristi an je u okupiranoj Sloveniji bio i put pritiska i prinude. Tako je, u Gorenjskoj i u Južnoj Štajerskoj, vrbovanje lica koja su bila uhapšena vršeno s pretnjom da e, ako ne prihvate zahtev da rade za obaveštajnu službu okupatora, biti otpremljena u koncentracioni logor, ili stavljena pod sud, ili streljana zbog veze sa NOP-om i OF. U izvesnim slu ajevima bila je dovoljna i pretnja iseljenjem. Naro ito je, isto tako, upotrebljavan i pritisak stavljanjem u izgled da e, u slu aju odbijanja, srodnici nepokornog lica biti hapšeni, proganjeni, iseljeni, upu eni u koncentracione logore, uzeti kao taoci ili ak streljani. Dešavalo se da su neka lica dobrovoljno ponudila svoje usluge Gestapo-u pod uslovom da ovaj pusti iz zatvora kakvog njihovog bliskog srodnika (bratnog druga, sina, brata i si.). Neke od svojih najve ih uspeha Gestapo je mogao zabeležiti baš zahvaljuju i saradnji takvih agenata.

Agentura Gestapo-a radila je, u izvesnoj meri, i preko granice Slovenije pod nema kom okupacijom. Ta su obavještenja prikupljana mahom od putnika ili drugim na inom, a u manjem opsegu stvaranjem agenture na inostranoj teritoriji. Razne spoljne ispostave Gestapo-a dostavljale su redovno izveštaje Komandi Sipo i SD-a u Mariboru odnosno na Bledu. Ti su izveštaji obuhvatali uvek i vesti iz inostranstva do kojih bi odre ena ispostava Gestapo-a ma kakvim putem došla.

Vesti iz oblasti koje su se grani ile sa Južnom Štajerskom i Gorenjskom, to jest iz »Ljubljanske pokrajine«, NDH i Maarske, odnosile su se delom na opštu situaciju u tim oblastima, a delom na one pojave u njima koje su bile od bezbe-

dnosno-policiskog ili obaveštajnog zna aja za zadatke koje je Gestapo imao da ispunjava na sopstvenoj teritoriji.

Kao primer na ina ovog izveštavanja mogu poslužiti izveštaji ispostave Gestapo-a u Celju upu eni Komandi Sipo i SD u Mariboru i ustanovi Gestapo-a u Graz-u. U jednom izveštaju od 15 oktobra 1941 godine govori se, naprimer, o politici koj situaciji u NDH i isti e da je tamo delatnost komunisti veoma jaka. Pada u o i, naglašava se u izveštaju, da po zagreba kim ulicama ima malo lica sa jevrejskom zvezdom na rukavu, što svedo i o težnji da se mnogi Jevreji proglase arijevcima. O situaciji u »Ljubljanskoj pokrajini« govori se uz jasno potcenjivanje Italijana. Navode i primere za razne sabotaze koje je NOP sproveo na teritoriji pod italijanskom okupacijom, izveštaj konstatuje da italijanska policija još nigde nije preduzela energije mere protiv komunisti kih elemenata, što doprinosi da se komunisti ki pokret u tim krajevima sve više širi.

I u jednom drugom izveštaju, koji je pretpostavljenim ustanovama podnela stanica pograni ne policije u Rogaškoj Slatini 2 oktobra 1941 godine, govori se vrlo kriti ki o položaju u NDH. Pominju se vesti koje kruže o pripremanju atentata na Paveli a, govori se o posledicama prepada na telefonsku centralu u Zagrebu, i na kraju se konstatuje da pod postoje im uslovima NDH ne e biti u stanju da stvori mir i red vlastitim snagama. Sve vladine mere protiv crne berze, ilegalnog stvaranja zaliha i zelenašenja ostaju bez rezultata »jer inovnici ispoljavaju i dalje iste osobine (podmitljivost) kao za vreme srpskoga režima«.

Ovakvi izveštaji podre enih ustanova Gestapo-a pokazuju da su ustanove Gestapo-a — naro ito one u grani nom pojasu — sakupljale i obaveštenja iz inostranstva kada su imale takve mogu nosti. Gestapo se dakle nije striktno ograni avao na svoje unutrašnjo-politi ke i bezbednosne zadatke — što je pretstavljalo njegov delokrug rada, ve je pravio i zbivanja preko granice kada su mu se za to pružale mogu nosti. Izveštaje sa takvim podacima Gestapo je dostavljao referatu VI nadležne više ustanove, koji ih je obra ivao i njima se koristio. Prikupljanje podataka iz inostranstva vršile su i stanice pograni ne policije s obzirom da su za to imale izvesne pogodnosti zbog toga što su bile raspore ene duž granice. Naravno da je tu bila re o radu manjeg obima i zna aja,

rada koji su obavljali — pored svojih redovnih poslova — službenici pograni ne policije koji za to nisu imali potrebne kvalitete. Takvim svojim radom oni su ipak nastojali da posluže interesima VI ureda, a i Abwehr-a. Izveštavanje Gestapo-a — kakvo je vidljivo iz navedenih primera — nesumnjivo je doprinosilo opštem stavu potcenjivanja satelita i saveznika, stavu kojim je bila nadahnutu cela aparaturna Tre eg Reich-a, naro ito SS-ovski sektor.

Kao što je re eno, Gestapo je imao i svoju agenturu i u susednim zemljama i na susednim teritorijama, mada je ona po obimu bila mala. Tako je, naprimer, ispostava Gestapo-a odnosno Komandant pograni ne policije u Ptuju radio obaveštajno prema NDH preko svoga pripadnika, tuma a Franca Veseli a. Ovaj je sam esto putovao preko granice, a imao je i svoje agente u Hrvatskoj.

Uostalom, ispostavama Gestapo-a u grani nim rejonima i ispostavama pograni ne policije bili su, isto tako, davani neposredni zadaci prikupljanja obaveštajnih podataka iz susednoga inostranstva. Te zadatke davalo je, u konkretnoj formi ponekad odeljenje III nadležne Komande Sipo i SD-a, pa i referat VI. Tako je, naprimer, odeljenje III Komandanta Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj, u okviru delatnosti po liniji VI, 27 jula 1943 godine uputilo ispostavama Gestapo-a u Brežicama i Ptuju i stanici pograni ne policije u Murskom Središtu nalog za prikupljanje podataka u vezi sa uzbuenom koja je nastala u Ma arskoj i NDH usled svrgavanja Mussolini-ja u Italiji. U ovom pismenom nalogu konstatuje se da je taj doga aj u ovim dvema zemljama izazvao najve e uzbu enje i delovao kao udar iji se kona ni rezultati još ne mogu sagledati. »Više nego ikada potrebno je«, nastavlja pismeni nalog, »da se brižljivo prikupe sva obaveštenja koja dolaze iz inostranstva i da se neodložno upute referatu VI«.

Nalog skre e pažnju ispostavama Gestapo-a — a isto tako ispostavama SD-a u grani nim srezovima — da treba ta no pratiti kretanje i stvaranje javnog mnjenja s one strane granice, pribaviti mišljenja iz svih krugova, a naro ito posmatrati da li se s one strane granice sprovode mere koje bi mogle ili da neposredno ugroze granicu, ili da budu podobne da otežaju odnose koji postoje izme u nema kog Reich-a i te susedne države. Takvim se merama smatraju: zatvaranje granice, pooštrenje grani ne kontrole, šikaniranje lica koja pre-

laze granicu itd. Naro ita važnost pridaje se stalnoj kontroli nad zbivanjima u prostoru oko Varaždina, o kojima je odeljenje III/VI moralo dostavljati izveštaje dvaput nedeljno.

Mada po samoj strukturi služba RSHA i po rasporedu poslova u njenom okviru nenadležan za obaveštajnu službu van granica Reich-a, Gestapo je, prema tome, u svojim ispostavama u Južnoj Štajerskoj — a svakako i u Gorenjskoj — izvršavao takve zadatke, i to po direktivama odeljenja III odnosno referata VI Komande Sipo i SD-a, — dakle, od odeljenja odnosno referata koji nije bio nadležan za izdavanje naredaba ustanovama Gestapo-a u okviru normalnog razvijanja poslova. O igledno je potreba svestranog obaveštajnog informisanja u vezi sa razvojem događaja smatrana važnijom od formalnih momenata. Ovo je bilo olakšano i time su to ipak bila odeljenja jedne ustanove, koja je koordinirala rad ustanova Sipo i SD na terenu.

Ovde treba pomenuti i to da je Gestapo davao kadar za tzv. policiske atašee u inostranstvu. Službenik Gestapo-a Helm bio je »policiski oficir za vezu« u Jugoslaviji pre rata, a »policiski ataše« u NDH za vreme okupacije. Pripadnik Gestapo-a Paul Duscha bio je predviđen za tu dužnost, pa je upućen 1942 godine u Ljubljano kao pomoćnik oficira za vezu Sipo i SD-a pri italijanskim okupacionim vlastima u »Ljubljanskoj pokrajini«. U zadatke tih službenika — pa tako i Paula Duscha-e — ulazila je naročito i obaveštajna služba. Zaista je Duscha u Ljubljani izgradio obaveštajnu mrežu u kojoj su agenti bili regrutovani delom i među istaknutim funkcionerima italijanskog vojnog i policiskog aparata. Izveštaji Paula Dusche upućivani su nadležnoj ustanovi Gestapo-a odnosno Upravi IV RSHA, a prepisi su išli i Upravi VI, nadležnoj za obaveštajnu službu u inostranstvu, ukoliko bi za nju bili od značaja. Inače je bilo uobičajeno da policiski atašei šalju svoje izveštaje tzv. grupi atašea u RSHA, neposredno podređenom rukovodiocu RSHA, a ova grupa ih je dalje — na osnovu njihovih sadržina — upućivala Upravi IV ili Upravi VI.

Razlog što su policiski atašei i funkcioneri koji su vršili njihove dužnosti bili iz Gestapo-a treba tražiti u tome što je funkcija tih atašea bila, pre svega, saradnja i međusobno informisanje u stvarima zajedničke borbe protiv komunističkih partija i Komunističke internacionale. Dužnost suzbijanja komunizma, kao ideološkog protivnika Trećeg Reich-a, vršio

je Gestapo, pa su otuda i njegovi pripadnici popunjavali mesta koja su obrazovana u zemljama van Nemačke radi međunarodne saradnje u toj delatnosti. No, pod vidom te saradnje, funkcioneri Gestapo-a radili su živo i na zadacima obaveštajne službe prema zemlji u kojoj su u svojstvu atašea ili policiskog oficira za vezu bili akreditovani. U slučaju Paula Duscha-e, obaveštajni rad koji je on razvijao u »Ljubljanskoj pokrajini« bio je koristan doprinos obaveštajnoj delatnosti koju je prema toj oblasti razvio ostali deo aparata Sipo i SD-a u Sloveniji, sa ciljem da se bliže upoznaju kako NOP i njegove veze i organizacije, tako i sam italijanski okupacioni aparat i, preko toga, stanje u Italiji uopšte.

U kasnijoj fazi okupacije, posle italijanske kapitulacije i obrazovanja »Rukovodnoga štaba za suzbijanje bandi« i njemu podređenih zaštitnih podružja i oteka obezbeđenja, uloga Gestapo-a bila je koordinirana opštim naporima nemačkog okupacionog aparata da se koliko-toliko održi u Sloveniji. Pripadnici Gestapo-a pratili su formacije Policije poretka, žandarmerije i Wehrmacht-a u akcijama protiv NOV i partizana, saslušavaju i zarobljenike, služe i kao bezbednosno-policiski i obaveštajni stručnjaci i snabdevaju i operativne jedinice podacima i obaveštenjima. Informacije do kojih bi Gestapo došao putem svojih obaveštajnih mreža ili u toku svojih istraga davane su štabovima aparata za »suzbijanje bandi« i tamo su služile IC-službi. No pored toga Gestapo je sve do kraja okupacije radio i dalje samostalno na svojim zadacima, služeći se sopstvenim obaveštajnim i egzekutivnim metodima.

c) SD

Druga grana obaveštajne službe aparata RSHA koja je isto tako delovala u Sloveniji bila je SD. Rad SD-a na elno se razlikovao od rada obaveštajne službe Gestapo-a, i to kako po ciljevima, tako i po metodima. Već je ukazano na ove razlike, koje naročito padaju u oči i baš u Sloveniji, više nego, naprimera, u okupiranoj Srbiji, mada su i tamo delovale obe grane službe RSHA. Ovo stoga što je rad u Sloveniji, i pored izuzetnih prilika nastalih usled akcije NOP-a, zadržao i isvesne najvažnije oznake rada u okviru samoga Reich-a, u kome je delokrug Gestapo-a bio jasno odeljen od delokruga

SD-a, a karakter jedne obaveštajne grane potpuno različan od karaktera druge obaveštajne grane. U Srbiji, kao teritoriji pod vojnom okupacijom, teritoriji neuključenoj u Reich, mnoge od razlika između ove dve grane obaveštajne delatnosti RSHA nestale su, a granicu između u njihovih nadležnosti i karakternih oznaka nije uvek lako povući. Društvo je bilo u Sloveniji.

Kao što je već napred rečeno, zadatak SD-a je bio posmatrati. On je imao da drži pod prismotrom celokupni život na teritoriji na kojoj je delovao, da prati sve njegove manifestacije i da o tome izveštava. Njegovi su izveštaji išli višim ustanovama i rukovodećim ličnostima Reich-a. U pojednostima se zadaci SD-a jasno i precizno opisuju u uputstvu za rad ustanova SD-a i, naročito, njihovih saradnika na slovenačkoj teritoriji pod nemačkom okupacijom.

Uputstvo daje tako živopisnu sliku o metodima SD-a da ga treba opširnije navesti i prikazati.¹⁾ U njemu se, između ostalog, ističe da je SD jedina politička obaveštajna služba, da je on oko i uho nacionalsocijalističke države i NSDAP. Njegov je zadatak da potpuno obuhvati celokupno političko zbivanje, naročito tamo gde se ono ne ispoljava javno. SD posmatra sve pojave u zemlji i izvan nje koje su od važnosti za nemački narod i njegov razvoj i saopštava ih vođstvu Reich-a. Pritom se mora truditi da stoji iznad dogadaja, da prema njima ne zauzima određeno mišljenje, već da sačuva potpunu objektivnost, to jest da o svima stvarima obaveštava potpuno istinito, polazeći od njihovih posledica. Njegova je dužnost da posmatra i da registruje sva lica i sve krugove koji su protivnici nacionalsocijalističke ideologije ili koji bi se mogli razviti u tome pravcu, i to ne tek u trenutku opasnosti, već sistematski i unapred. Time je on važan indikator sigurnosti za nacionalsocijalističku ideologiju i za društveno ustrojstvo nemačkog naroda koje je iz nje izvedeno.

Prelazeći na zadatke saradnika SD-a u okviru njegove organizacije, uputstvo ukazuje na organizacionu izgradnju SD-a i na činjenicu da njegov aparat sarađuje sa mesnim upravnim vlastima, svaka ustanova na svome nivou, ali da se pravo izveštavanja sprovodi samo odozgo naviše u samoj organizacionoj hijerarhiji SD-a. Sa mesnim upravnim vlastima

¹⁾ Uputstvo se, s obzirom na njegovu važnost, u celini nalazi u knjizi dokumenata (VII knjiga, dokument broj 58, strana 272).

treba održavati dobre li ne odnose, jer to olakšava sprovođenje zadataka SD-a. To isto važi i za odnose izme u SD-a i drugih dvaju ogranaka RSHA: Gestapo-a i Kripo-a.

Takozvani SD-posmatra , dakle, saradnik obaveštajne službe SD-a, posmatra odre enu opštinu ili odre eni deo grada. Njegova saradnja je »po asna služba narodu i NSDAP-u«. U **sprovo enju** svojih zadataka, on ima sebi da stvori krug poverenika i obavešta a kako bi mogao da prati sveukupno politiko zbivanje u svome teritorijalnom delokrugu zaista bez ikakvih propusta. Poverenici treba, po mogu nosti, da budu **zapošljeni u** onom životnom području o kome podnose izveštaje. Oni se mogu i pismeno obvezati na saradnju sa SD-om. Obavešta i su, me utim, mahom li ni poznanici SD-posmatra a **ili** poverenika. Od njih se ne uzima obaveza, niti oni smeju znati za koga daju obaveštenja¹).

Uputstvo naro ito iscrpno objašnjava u kojim se pravcima ima kretati posmatranje i izveštavanje. S tim u vezi navodi se ovo:

a) Opšte raspoloženje. Tu treba osobito posmatrati delovanje velikih dnevnih zbivanja na raspoloženje stanovništva. Me u ovim zbivanjima uputstvo nabroja ratne i spoljnopoliti ke doga aje, govore Hitler-a i ostalih visokih rukovodilaca Reich-a, važne zakonske odredbe i naredbe koje zasecaju u interese širokih krugova stanovništva (naprimer, u oblasti ishrane ili politike plata i nadnica) itd. Pored toga, ovde dolazi i posmatranje delovanja lokalnih doga aja na raspoloženje stanovništva. Tu se nabrajaju, primera radi, uredbe šefa civilne uprave, iseljavanja, pitanja u vezi sa NOP-om i njegovom aktivnoš u, streljanja, povla enja granica itd. Pritom treba u izveštavanju davati konkretne primere i prikazivati razlike izme u raznih sektora stanovništva, kao, napri-

Svoju agenturnu mrežu SD je delio na etiri kategorije agenata. SD-Mitarbeiter tj. SD-saradnik bio je naro ito pouzdano lice, koje nije krilo saradnju sa SD-om i smatrano je pripadnikom SD-a u širem smislu. Poverenik (Vertrauensmann) je bio opšti tip agenta, a lice koje je dostavljalo obaveštenja od slu aja do slu aja nazivalo se Zubringer. Obavešta (Gewachrs-mann) je bilo ono lice, koje u toku društvenih kontakata obaveštava o pojedinim stvarima, a da ne zna da se te informacije koriste u obaveštajne svrhe. Da bi se mogla praviti razlika izme u ovih kategorija u tekstu su upotrebljavani zvani ni nazivi za svaku vrstu agenata.

mer, Volksdeutscher-a, kolaboracionisti kih krugova, indifere-
rentnih elemenata, protivnika itd.;

b) Pravni život. Tu dolazi posmatranje delatnosti sudova mišljenje stanovništva o presudama, primena nacionalsocijalisti kih pravnih na ela u pravosu u, gledanje stanovništva na njih, pitanja advokature, njen brojni odnos prema stanovništvu i prema delatnosti sudova, obim krivi nog pravosu a prema gra anskom itd.;

c) Ustav i uprava. Tu se misli na ustavne mere koje imaju i lokalno dejstvo, kao razgrani enje opština, menjanje mesnih naziva, preseljavanje sedišta opština, dejstvo upravnih uredaba na raspoloženje stanovništva, primena nacionalsocijalisti kih na ela u delatnosti upravnoga aparata, njihovo dejstvo na mesne obi aje i na raspoloženje stanovništva, naro-
ito uz upore enje sa ranijim prilikama, pod jugoslovenskom upravom. Tu dolazi i stav stanovništva prema delovanju po-
licije;

d) Opšti narodni život. Ovde je specijalno stavljeno u za-
datak posmatranje izgradnje, delatnosti, personalnog sastava i ostalih manifestacija Štajerskog domovinskog saveza (StHB), kao i odnosa stanovništva prema njemu. Isto tako treba kriti ki posmatrati i delatnost svih formacija StHB-a, kao omladine, Vehrmannschaft-a, sportskih organizacija itd., a naro-
ito s obzirom na sprvo enje zadatka germanizacije i na stav slovena koga stanovništva prema StHB-u. U ovaj rad ulazi i posmatranje sportskog i društvenog života uopšte, za-
tim posmatranje odnosa stanovništva prema vojnoj obavezi, vatrogastva, raznih organizacija za samoodbranu pred ele-
mentarnim nepogodama itd.;

e) Narodnosni rad. Tu treba posmatrati dejstvo opštih mera germanizacije; kako se u stanovništvu snalaze nema k: elementi, kakve se sve mere za germanizaciju upotrebljavaju i kakvo je njihovo dejstvo. Me u ovim merama nabrajaju se jezi ki kursevi, kulturne priredbe, škole, književnost, štampa, film, omladinske organizacije, Wehrmannschaft, vojna obaveza, radni raspored, izmena radnika izme u Južne Štajerske i samog Reich-a, socijalne ustanove, upu ivanje dece u Reich itd. Treba saznati da li se ovim merama uspesi postižu prinudom ili slobodnim uveravanjem. Neophodno je prikazati i sve neuspehe. Pritom valja razdvajati karakterne pred-
uslove pojedinih slojeva stanovništva, pojedinih geografskih

AGENTI SD-a I

SD je u okupiranoj Sloveniji razgranao mrežu svojih informatora po „životnim područjima“. Agente je regrutovao iz svih društvenih redova. U Gorenjskoj je za SD vrlo aktivno radio lekar d-r Samonigg, koga fotografija prikazuje u razgovoru sa Gauleiter-om Rainer-om i višim vodom SS i policije SS-generalom Roesener-om

i topografskih uticaja, starosnih grupa itd. Ovdje naročito dolazi i posmatranje stava slovena koga stanovništva prema tezi o »srodnosti Južno-Stajera« i njihovoj »rasnoj pripadnosti Germanima«;¹⁾

f) Manjine. Posmatranje se odnosilo i na grupe nacionalnih manjina, u svima pojednostima njihovog života, a isto tako i njihovo eventualno dejstvo na proces germanizacije itd.;

g) Rasa i narodno zdravlje. U okviru toga sektora posmatranja prven je razvoj opšteg zdravstvenog stanja stanovništva, pojedinih oboljela koji djeluju na taj razvoj, pojedinih značajnih bolesti i svih ostalih pojava koje imaju veze sa narodnim zdravljem. Ovdje ulazi i posmatranje zdravstvenog aparata, kako personalno, tako i u pogledu raznih zdravstvenih ustanova itd.

Ovakvo studiozno izučavanje i svestrano sistematsko prikupljanje podataka sa svih područja života u okupiranoj Sloveniji trebalo je da omogući SD-u da i na ovoj teritoriji odigra ulogu koja mu je bila namenjena. Putem ispitivanja opšteg raspoloženja naroda i njegovog reagovanja na mere koje su sprovođene u oblasti pravnog života, uprave, germanizacije, rasne politike, politike prema manjinama, kulturnog života itd., SD je dolazio do odgovarajućih zapažanja i zaključaka o praktičnom sprovođenju nacističke politike u svim oblastima života. Upoznavajući partijsko i državno rukovodstvo sa načinom sprovođenja u život praktičnih mera nacističke politike i sa reagovanjem stanovništva na te mere, SD je signalizirao vođstvu i gdje i šta još treba preduzeti radi efikasnijeg sprovođenja nacističkog programa. SD je, dakle, budno pazio da nacistički prođre u sve pore života okupiranih slovenačkih oblasti, da se što efikasnije i temeljitije sprovede germanizacija i sve praktične mere koje su imale za cilj da pripojene teritorije Slovenije i faktički, u svemu, postanu sastavnim delom Trećeg Reich-a. Prema tome, u radu po svim oblastima života — kako to propisuje direktivni raspis — SD je polazio od interesa nacističke partije i države; on, naravno, nije vodio računa o stvarnim interesima stanovništva, već o ostvarivanju ciljeva nacizma. On je na svoj specifičan način, sredstvima koja su njemu stajala na raspolaganju, pomagao

Ova teza se odnosila, naravno, samo na one slovenačke elemente koji su prema nemačkim vlastima zauzeli prijateljski ili pomirljiv stav.

okupacioni režim i njegovu politiku u Sloveniji. U tome je SD imao izuzetno pogodan polazaj u tom smislu što on — za razliku od drugih institucija Trećeg Reich-a — nije upotrebljavan za neposredno izvršenje pojedinih zadataka i poslova, nego je sa šireg, nacističkog ideološkog stanovišta posmatrao konkretnu praksu svih ustanova i organizacija u Sloveniji.

Daju i SD-saradnicima precizne direktive o tome kako treba da sastavljaju izveštaje o posmatranjima u navedenim životnim područjima i sektorima rada, uputstvo iznosi nekoliko najvažnijih zamerki i grešaka koje izvešta i odnosno saradnici daju u svome izveštavanju. Ove zamerke dopunjuju vrlo rečitom datim direktivama i zajedno sa njima predstavljaju celinu, daju i opštim uputstvima i konkretna tumačenja. Pri iznošenju zamerki, u uputstvima za saradnike SD-a u isto vreme ukazuje se na metod rada i na in izveštavanja koji se od tih saradnika tražio. Tako, naprimer, u njima se nabrajaju ove greške:

a) izveštaji se drže opštih fraza i ne prenose jasno i dovoljno određeno događaj ili situaciju;

b) izveštaji javljaju za pojedina ne događaje koji nikako ne mogu biti smatrani dokumentacijom uz kakav bitni problem, niti imaju simptomatični karakter, već predstavljaju samo lokalne izolovane događaje;

c) srž izveštaja je vest o jednom izolovanom zbivanju koje saradnik dopunjuje sopstvenim mišljenjem. Tako se dobija slika koja ne odgovara pravoj situaciji, već se jedan pojedinačni slučaj spaja sa vlastitim shvatanjima i tobožnjim poznavanjem materije. Ovakvo se izveštavanje smatra naročito opasnim zato što se njime mogu pojedine stvari nasilu prikazati krupnim problemima, iako su, ustvari, samo ograničene pojedinačne pojave;

d) izveštaji ne smeju biti sastavljeni za pisanim stolom, na osnovu »opšteg osećanja«, već treba da budu zasnovani na realnim činjenicama;

e) izveštaji se ne smeju ograničavati samo na prenošenje površinskih momenata i lokalnih stvari, već treba da za u i u suštine pojedinih tema i da ih dovedu u vezu sa velikim problemima posmatranih područja;

f) esto se daju dobri i iscrpni izveštaji koji potiču od nekog posebno dobro obavještenog agenta. Greška je takve izveštaje prenositi bez naznake njihovog autora, pošto se tako

Dojavljuje opasnost uopštavanja odnosno jednostranog izveštavanja. Takvi izveštaji moraju biti propra eni odre enim mišljenjem SD-posmatra a o autoru i sadržaju izveštaja;

g) pogrešno je uzimati, kao osnovu za izveštaj i kakvoj široj pojavi, mišljenje samo jednoga lica ili samo lica jedne odre ene grupe stanovništva. Treba se postarati da takvi izveštaji budu svestrani i da problem obuhvate iz svih mogu ih uglova;

h) u izveštajima ne treba samo nagomilavati mnoštvo raznih problema, ve te probleme treba raš lanjavati i sistematizovati, ako se oni, naprimer, odnose na kakvu temu opštijega karaktera;

i) opasnosti se pojavljuju i u slu aju ako se jedan poverenik ili jedno podru je posebno isti u svojim kvalitetom. U tom slu aju dolazi do neuravnoteženog izveštavanja ako saradnik naginje tome da takvom izvoru pridaje naro itu pažnju;

j) prepisi, statistike, uredbe i sli ni originalni tekstovi koji se ne proprate sopstvenim mišljenjem ili povezivanjem i upore ivanjem ne predstavljaju nikakvu vrednost za SD-rad;

k) ocene o pojedinim ljudima esto se ograni avaju na opšta karakterisanja, bez dovoljnog dokumentovanja dokazima i injenicama.

Sve ove nabrojane mane pokazuju potpuno jasno kakve je izveštaje SD tražio od svojih saradnika. On je nastojao da dobije što potpuniju i svestraniju sliku, što realniju, pa bila ona i negativna.

Šef ispostave SD-a, koji je bio u neposrednoj vezi sa saradnicima, imao je zadatak da održava sa njima li ne odnose, da se stara o njima i da, po potrebi, svoju mrežu i obnavlja. Sasvim izuzetno šef ispostave bilo bi lice koje ruje bilo u redovnoj hijerarhiji SD-a, ve je ranije zauzimalo kakav položaj koji mu je omogu avao spremu u SD-ovskom smislu. Od njega se tražilo poznavanja ljudi, dobar odnos prema njima i sposobnost njihovog pridobijanja. On je morao raspolagati svojstvima potrebnim da se, ako zatreba, može brzo uživeti u izvesne probleme i komplekse o kojima neposredno — pa ni posredno — nije ranije imao nikakvoga saznanja.

Broj saradnika SD-ispostave zavisio je od veli ine i ekonomske strukture odre enoga podru ja. Ako je bila u pitanju

agrarna oblast, onda su saradnici traženi naročito u krugovima zanatlija, trgovaca, seljaka, lekara sa seoskom praksom i slično. Naročito se nastojalo pridobiti za saradnju bankarske službenike koji su imali neposredne veze sa stanovnicima. Ovi su obično imali širok krug poznanika i dobro su poznavali lokalne prilike. Iz istih razloga su traženi poverenici među lekarima, apotekarima, službenicima socijalnog osiguranja i drugim licima koja po samoj svojoj službenoj i svakodnevnoj delatnosti dolaze u dodir sa širokim slojevima stanovništva. Uz to je preko ovakvih saradnika SD dobijao poverenike u svima sektorima i grupama stanovništva teritorije koju je obrađivao.

Saradnici su od svojih poverenika dobijali redovne nedeljne izveštaje iz njihovog delokruga. Iz tih izveštaja, koji bi obuhvatali celokupnu oblast života koju bi ti poverenici posmatrali, rađao se povod za sastavljanje posebnih izveštaja o pojedinim određenim temama ili problemima koji bi se pojavili na redovno obrađivanom području. Saradnici su se u dogovorene dane sastajali sa rukovodiocem ispostave SD-a, kojim je prilikom pripreman i izveštaj o položaju koji bi SD-ispostava, na osnovu nedeljnih izveštaja saradnika, sačinjavala i slala pretpostavljenim ustanovama. Takav izveštaj o položaju obuhvatao je, u konkretnom radu SD-ispostava na slovenačkoj teritoriji, ove stvari:

- 1) opšti pregled situacije i raspoloženja;
- 2) izveštaj o štampi i radiju;
- 3) izveštaj o filmskom žurnalu;
- 4) izveštaj iz pojedinih stručnih područja (uprava, pravo, narodno zdravlje, kultura, privreda itd.).

U stvari 2 i 3 ređuje o delovanju štampe, radija i redovnog nedeljnog filmskog žurnala na stanovništvo, i o reakciji stanovništva na ova sredstva propagande. Pritom se pazilo na razdvajanje stanovništva po kategorijama, naprimer, na gradsko i seosko stanovništvo, na radništvo, službenike, državne činovnike, pripadnike slobodnih profesija itd.

Tipičan primer za rad po SD-liniji pretstavlja delatnost Kurt-a Decker-a, saradnika SD-ispostave u Kranju. Pored redovnih izveštaja koji su se odnosili na pomenute stvari takođe i na ostale teme nabrojane u citiranom uputstvu za SD-promatrače, Decker je dao i niz posebnih izveštaja za SD službu. Jedan se od njih, naprimer, odnosio na fabrikaciju

obu e u Gorenjskoj i na glavna preduze a koja se tom fabri-
kacijom bave, a drugi je tretirao problematiku kreditnih za-
druga u Gorenjskoj i uopšte zadrugarstva, koje je u toj obla-
sti igralo vrlo važnu ulogu.

Isto je tako i ve pominjani Max Adolf Westen, predratni
nema ki obaveštajni agent, podnosio SD-u u Celju opširne
izveštaje koji su obuhvatali sve mogu e aktuelne probleme
života u Južnoj Štajerskoj. Westen, koji je raspolagao veoma
rasprostranjenim krugom poznanstava, a koji je i po svome
položaju, kao rukovodilac velikog industriskog koncerna,
imao mogu nosti da se neposredno upozna sa najrazli nijim
aktuelnim ekonomskim i drugim problemima, bio je jedan
od najvažnijih saradnika po SD-liniji. U njegovim izveštajima
tretiraju se esto razne mere vlasti. Tako se, naprimer, u
izveštaju od 4 jula 1942 godine, posve enom streljanjima, kon-
statuje da je samo vrlo mali procenat stanovništva primio obja-
vu o izvršenim streljanjima »sa izvesnim zadovoljstvom«. Ve i
deo je objavljene injenice »uzeo bez komentara na znanje«. Me
u ženama se moglo primetiti veliko ogor enje zbog stre-
ljanja žena. Izveštaj, dalje, govori o negativnom dejstvu stre-
ljanja na stanovništvo.

Westen izveštava, naprimer, i o lošem raspoloženju sta-
novništva prouzrokovanom iraznim izveštajima iz logora u
Reich-u u kojima se nalaze preseljeni Slovenci iz Južne Šta-
jerske. Prilike u tim logorima, o kojima govore pisma upu-
ena srodnicima u Južnu Štajersku, izazivaju, prema Westen-u,
razumljivo nezadovoljstvo« i doprinose stvaranju »najve eg
nepoverenja« slovena kog stanovništva u Južnoj Štajerskoj
prema nema koj propagandi. Westen preporu uje da se pita-
nje tih logora rasvetli i izvidi i eventualno dovede u red.

U drugim svojim izveštajima Westen govori o delatnosti
StHB-a, koju delimi no ocenjuje vrlo kriti ki. On isti e i ne-
gativno dejstvo lažnih prikaza o skupovima u StHB-u. (Ti
prikazi su objavljivani i u štampi, pri emu je iznošen mnogo
ve i broj u esnika tih skupova nego što ih je stvarno bilo).
Mnogo je izveštaja podnosio o ekonomskoj situaciji u Južnoj
štajerskoj, a isto tako o položaju radništva i njegovom ra-
spoloženju, o radnom moralu i radnoj disciplini, o reagovanju
na govore rukovodilaca Tre eg Reich-a itd.

Naro ito je karakteristi an, u smislu SD-ovskog rada,
upitnik koji je SD-odeljenje Komande Sipo i SD-a u Mari-

boru uputilo nizu svojih istaknutih saradnika 1 avgusta 1943 godine. Njime se zatražilo obaveštenje o tome koje su mere civilne uprave izazvale povoljan prijem kod stanovništva, koje se mere smatraju u stanovništvu negativnim i zbog čega, i šta bi trebalo uiniti da dođe do »temeljitijeg smirivanja« južnoštajerskog (misli se: slovenačkog) stanovništva. Na ovaj upitnik Westen je opširno odgovorio. Stvarno stanje stvari primoralo ga je da prizna da stanovništvo odbacuje gotovo sve mere koje su donesene. Ono je — navodi Westen — pozitivno primilo samo izvesne mere u oblasti agrarne politike, zatim povišenje plata i uspostavljanje tih obdaništa. Iz ovoga izlazi da je stanovništvo primilo negativno sve što je bilo izdano — u formi uredaba, naredaba itd. — i imalo politički karakter. Westen je opširno objašnjavao otkuda dolazi negativno držanje stanovništva i sve veća mržnja njegova prema okupacijskim odnosno nemačkim vlastima. Rašlanjavaju i pojedine pojave on je predložio minimalni program za smirivanje stanovništva.

U pogledu rada SD-a zanimljiv je poverljivi raspis Komandanta Sipo i SD-a na Bledu od 22 oktobra 1942 godine, u kome se naročito tretiraju zadaci SD-a, na teritoriji koja je njemu podređena, s obzirom na mentalitet stanovništva. U raspisu podređenim organima, Komandant Sipo i SD-a — koji je i sam bio pripadnik SD-a — naglašava da se obrada ne može vršiti kratkovidim kopiranjem mera i merila iz samoga Reich-a. Svaka odluka treba da bude prethodno ispitana da li je pristupa na shvatanju stanovništva, ili da li mu se može bar razumno obrazložiti. SD treba da stvori potpunu sliku svih strujanja u raspoloženju stanovništva, vode i pritom računa o njegovim specifičnim karakternim osobinama, kao i o diferenciranom posmatranju pojedinih grupa stanovništva.

U ovom uputstvu se jasno naglašava i lokalni zadatak SD-ovskog rada na području okupirane Slovenije; tu se ističe da je zadatak SD-a da u svako doba pruži tako veru sliku situacije da egzekutiva, ma u kom joj trenutku to zahtevalo, bude u mogućnosti da pravilno i psihološki ta no po snazi i obliku potkrepi svoje mere.

Ovom je formulacijom jasno ocrтана suština zadataka rada po SD-liniji za aparat RSHA u Sloveniji. Iako sâm nije imao nikakvih egzekutivnih zadataka, SD je izvršavao zadatke za

egzekutivu. Njegovo je bilo da pruži egzekutivi sliku položaja i da joj time omogući i da blagovremeno pripremi i sprovede odgovarajuće mere. U praksi, istina, stvari se nisu razvijale tako glatko, — bilo je razmimoilaženja između u shvatanja SD-a i egzekutivnih ogranaka RSHA, bilo je uzajamnih kritika, pri čemu je SD ponekad drukčije video i ocenjivao položaj od drugih ustanova. Međutim, ova pojedina na odstupanja prakse od teoriskog i na elnog obrasca za saradnju i za uklapanje delatnosti raznih grana aparata RSHA niukoliko ne menjaju same temelje, bitne osnove na kojima je struktura toga aparata u Sloveniji bila izgrađena.

Kada je bilo reči o saradnicima SD-a koji su davali njegovom aparatu obaveštenja i mišljenja na osnovu kojih je ovaj izgradio svoj stav upočetnim konkretnim pitanjima, naglašeno je da su se oni regrutovali iz raznih grupa i slojeva stanovništva. U slučaju dvojice pominjanih saradnika SD-a, Decker-a i Westen-a, posređuje dobrovoljna saradnja. Decker je možda imao komercijalnih razloga za nju, jer mu je ta saradnja obezbedila blagonaklonost vlasti za izvesne njegove poslovne pothvate. Westen, međutim, takvog razloga nije imao. Kao stvarni rukovodilac velikog industriskog preduzeća koje je mnogim nitima bilo povezano sa raznim vrhovnim vojnim ustanovama, radeći i na naoružanju i vojnoj spremi, on nije imao potrebe da traži podršku i zaštite od podređenih funkcionera SD-a. I bez nje je njegov lični i materijalni položaj bio u najvećoj meri obezbeđen. Njegov rad za SD bio je, prema tome, pravi dobrovoljni rad iz političkih pobuda, mada je u tome svakako bilo i želje za ličnim isticanjem i stvaranjem dobrih odnosa sa lokalnim faktorima sa kojima bi on i njegovo preduzeće dolazili u dodir u konkretnim svakodnevnim stvarima.

Međutim, pored ovakvih dobrovoljnih saradnika, SD je imao i saradnika kojima je ta dužnost bila određena. Takvo određivanje bilo je moguće ako se je radilo o nekom pripadniku SS-a. Tako je, naprimer, u Italiju Alfred Kerschischnig, pripadnik NSDAP i opšteg SS-a, premešten februara 1943 godine iz Graz-a u italijansku školu u Mariboru. Šef SD-otseka u Graz-u izvestio je o tome SD-ispostavu u Mariboru i saopštio joj da je od Kerschischnig-a zatraženo da se toj ispostavi stavi na raspolaganje kao saradnik. U isto vreme je za-

molio ispostavu da ga izvesti o angažovanju Kerschischnig-a za njen rad.

Postupaju i po ovom nalogu SD-otseka u Graz-u, Kerschischnig se po dolasku u Maribor prijavio tamošnjem SD-u, a ovaj je o tome odmah izvestio i SD-otsek. Kerschischnig je određen kao saradnik na sektoru životnoga područja školstva odnosno prosvetnog rada pri odeljenju III, Komande Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj. Ipak, SD-otsek u Graz-u je, i dalje vodio evidenciju o njemu. Kerschischnig je bio registrovan kod Inspektora Sipo i SD-a u Salzburg-u, kao pretpostavljene ustanove. Po nalogu Inspektora, SD-otsek u Graz-u je zatražio od Komande Sipo i SD-a u Mariboru da o Kerschischnig-u pošalje ocenu u kojoj bi se opširno izvestilo i o saradnji Kerschischnig-a sa ustanovama SD-a. U vezi s tim zatraženi su i lični podaci kao i posebna zakletva Kerschischnig-a. Iz toga izlazi da o ovome saradniku SD-a u Mariboru nije vodio računa samo njegov neposredni pretpostavljeni, za koga je on u Mariboru radio, već i SD-otsek koji ga je tamo uputio, a i Inspektor koji je bio pretpostavljen i jednom i drugom organu SD-a.

Da je SD sticao saradnike i putem izvesnog pritiska, pokazuje slučaj Volksdeutscher-a Anton-a Krisper-a veletrgovca iz Ljubljane. Agent SD-a Hriberšek, koji je radio po liniji VI u Ljubljani i na teritoriji pod italijanskom okupacijom, stupio je 1942 godine u vezu sa Krisper-om, koji je želeo da se preseli u Reich. Hriberšek je Krisper-u saopštio da prethodno treba da stekne zasluge za »nemačku stvar« kako bi se takvo preseljenje uredilo. Krisper-ovo preseljavanje predstavljalo je krupniji pothvat zbog toga što je bilo skopano sa prebacivanjem znatne imovine, likvidacijom ili predajom trgovaca i posla itd. Za potaknutu saradnju, Krisper je pristao da pruži svoje usluge u pogledu finansiranja Hriberšketa i SD-ovske agenture u Italiji odnosno u oblastima pod italijanskom okupacijom. On bi u Ljubljani isplatio, po nalogu, italijanske lire, s tim da se protivvrednost uplati u nemačku marku na jedan konto u Graz-u, gde mu je studirao sin. Međutim, SD je cenio i obaveštajnu vrednost Krisper-a, pre svega zato što je kod njega stanovao neki italijanski oficir, pa se smatralo da bi se tim putem mogli dobiti bar neki podaci o raspoloženju italijanskih krugova.

AGENTI SD-a II

WESTEN

KERSCHISCHNIGG

Max Adolf Westen bio je pre rata važan agent nema ke obaveštajne **službe** u Celju. Za vreme okupacije produžio je svoju delatnost za nema ki obaveštajm aparat kao jedan od visokokvalifikovanih agenata SD-a. Alfred Kerschischnigg, nastavnik nema ke u iteljske škole u Mariboru, radio je za SD na svome pozivnome sektoru

Iz ovoga primera se vidi da je SD, po potrebi, vršio pritisak na pogodna lica — kod kojih je postojala izvesna konkretna mogućnost za to — da bi ih pridobio za saradnju. Po sebi je Krisper-ov plan za preseljenje u Reich bio potpuno legitiman. Me utim, SD je tu izvršio neku vrstu u ene, traže i od Krisper-a da prethodno »stekne zasluge«. U ovom slučaju je mogućnost pritiska bila data time što je Krisper oekivao izvesnu predusretljivost od nemačkih vlasti za rešenje svojih poslovnih problema. Ako su, me utim, bila u pitanju lica koja su se nalazila u izvesnom službenom odnosu prema državnoj administraciji Reich-a, kao, naprimer, funkcioneri državnih železnica, nastavnici raznih škola itd., pritisak je mogao biti vršen — a i vršen je — službenim putem i u vezi sa samim zapošljavanjem toga lica.

Kakva je izgledala jedna lokalna mreža saradnika SD-a, može se sagledati, naprimer, iz sastava takve mreže koju je izgradila SD-ispostava u Celju. Njoj su pripadala lica koja su na rukovode im mestima igrala odličnu ulogu u privrednom, kulturnom i političkom životu. U samoj firmi Westen a. d. sem rukovodioca preduzeća, inž Max-a Adolf-a Westena, bili su saradnici SD-a još i poverenik Abwehr-a u firmi i dva vodeća službenika. Za svaku važniju granu privrede u celjskome srezu postojao je posebni stručni saradnik, naprimer, za tekstilnu privredu, za hmeljarstvo, za bankarstvo i finansijska pitanja, za pitanja Werkschutz-a, za šumsku i drvnu privredu itd. Dalje, u svakom od velikih preduzeća u srezu SD je imao svoga saradnika me u vodećim službenicima ili vlasnicima, naprimer, u Trbovljanskom ugljenokopnom društvu, u železari Štore itd. Zatim su saradnici SD-a bili istaknuti i vodeći službenici državnih i javnih ustanova, za svaku po jedan. Tako je SD imao stalnoga saradnika u Finansijskoj upravi, Upravi za ishranu, Upravi rada, Okružnome sudu, Carinarnici, ali i u upravi StHB-a, u Wehrmannschft-u, me u lekarima, u Hitler-ovoj omladini itd. Razumljivo je da je SD tim putem mogao zaista da bude dobro obavestavan o zbivanjima i položaju u svima »životnim područjima« i da je bio u mogućnosti da svojim pretpostavljenim dostavlja potpune izveštaje, — pogotovu što je svako od ovih saradnika imao i svoje obavешtače koji nisu imali neposredne veze sa ispostavom SD-a.

Kako je SD vršio uticaj na državni administrativni aparat i stvorio sebi u tom aparatu agente, pokazuje rečito raspis

Komandanta Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj od 9 juna 1941 godine. Ovim raspisom, Komandant izveštava sve SD-ispostave da će ih obići i posebni poverenik, koga mu je Himmler stavio na raspolaganje za naročite poslove. Taj poverenik je dobio zadatak da lično sa rukovodiocima ispostava pretrese najvažnija pitanja njihovoga delokruga. Prilikom toga obilaska došlo je do detaljnijeg razmatranja problema organizacije rada SD-a između rukovodilaca i svih službenika pojedinih ispostava, s jedne strane, i ovog posebnog poverenika, SS-ovskog kapetana dr. Walther-a Mattner-a, s druge strane. No ova prilika nije iskorišćena samo za to već i za dodire sa raznim službenim licima i ustanovama sa kojima je SD sar radio odnosno sa kojima je trebalo da sarađuje. Takvi su dodiri stvoreni sa sreskim načelnicima, političkim komesarima, žandarmerijom, funkcionerima NSDAP itd. Prilikom Mattnerovog dolaska ta su lica pozvana da bi se sa njima i njihovim nadležstvima stupilo u vezu ako to već ranije nije učinjeno, odnosno da bi se ta veza produbila ako je već postojala. Isto tako je Mattner posetio i najvažnija mesta, nadležstva i preduzeća na teritoriji SD-ispostave koju je obišao. Mattner-a je tom prilikom pratio rukovodilac ispostave sa nadležnim referentom. Trebalo je da ga rukovodilac ispostave stavi u vezu i sa najvažnijim poverenicima svoje ispostave.

U junu 1941 godine, kada je izvršena ta opšta inspekcija ispostava SD-a, ove još nisu bile pustile duboke korene u područjima u kojima su delovale. Zato je i upućen posebni stručnjak iz RSHA sa određenim zadatkom — da uvede, u neku ruku, nove ispostave u rad i stvori između njih i državnih i partiskih ustanova potrebnu saradnju. U produbljivanju ovako formiranih odnosa, SD je ostvario one dodire sa državnim institucijama, partiskim ustanovama i privrednim aparatom, koji su bili važan preduslov za njegov rad.

Posle italijanske kapitulacije, kada je aparat Sipo i SD-a proširen i na »Ljubljansku pokrajinu« i na Slovena ko Primorje i kada je cela Slovenija bila postala »partizansko područje«, rad SD-a je, istina, produžen po istim načelima kao ranije, ali je njegova važnost opala u poređenju sa zadacima koje je pred njom postavila situacija, sve kritičnija za okupatora. Jedan od znakova za promenjen položaj jeste i već pominjano spajanje ispostave Gestapo-a i SD-a, čime je u organizacijskom pogledu

stvoreno stanje kakvo je bilo uobičajeno za ratne i okupacione zone. Aparat Sipo i SD-a pokazao se nemoćnim da izađe i nakraj sa **svojim** protivnikom, NOP-om. On je mogao, tu i tamo, da mu zadaje udarce i gubitke, ali ne i da ga savlada, pa **ak ni da spre** i njegovo nezadržljivo širenje i jačanje. Tako je **zadatak** borbe protiv NOP-a prešao, u svome težištu, sa Sipo i **SD-a** na oružane formacije, na Wehrmacht i policijske jedinice. Sveden na ulogu pomagača, a ne više glavni nosilac **borbe** protiv neprijatelja Trećeg Reich-a, Sipo i SD je prilagodio veliki deo svoga rada ovoj novoj ulozi. Za Gestapo je to značilo saopštavanje svih svojih saznanja, stečeni obavještajnim i drugim putem, oružanoj sili radi pripremanja direktnih akcija. Za SD takva delatnost nije, po samoj njegovoj biti, dolazila u obzir. On je produžio da radi po svojim **osnovnim** na elima na kojima je bio sazdan, posmatrajući i **život** i prilike i izveštavajući o tome. Međutim, okupacija se **oslanjala**, za svoje održavanje, sve više na neposredne intervencije vojne sile i, najzad, na oduzimanje makar osnovnih pozicija putem te sile. A oružana sila SS i policije i Wehrmacht-a pokušavala je svoje zadatke da rešava jednim **metodom** koji joj je bio blizak: primenom oružane akcije, **brutalnim** vojnim operacijama. U takvoj situaciji izveštavanje SD-a nije moglo vršiti naročito snažan uticaj na razvoj prilika u Sloveniji i na okupacionu politiku.

d) Pravosudne funkcije

Na teritoriji okupirane Slovenije prešlo je na aparat RSHA i krivično pravosuđe. To je predstavljalo jedinstven primer, pošto tu nisu bili u pitanju SS-ovski preki sudovi, kakvi su, naprimer, poznati iz Srbije, već posebni krivični sudovi sa stručnim pravnim osobljem, a sa nadležnošću za sva dela iz nemačkog krivičnog zakonodavstva koje je bilo na snazi u okupiranoj Sloveniji. Ti su sudovi obrazovani naredbama šefova civilne uprave — Uiberreither-a i Rainer-a — na osnovu njihovih posebnih ovlašćenja u pogledu upravljanja slovenačkim oblastima koje su im podređene.

Na osnovu tih ovlašćenja, u Gorenjskoj je šef civilne uprave Rainer svojim rešenjem od 29. jula 1941. godine obrazovao »Vanredni sud za suđenje komunističkim elementima«.

U rešenju se obrazlaže odluka o obrazovanju suda time što su »komunisti ki elementi u okupiranom podru ju izvršili dela sabotaže i što pokušavaju da ih vrše«. Kao delokrug suda određeno je kažnjavanje svih elemenata. Za predsednika suda naimenovan je sudski savetnik d-r Kurt Messiner, koji se nalazio na službi pri političkom komesaru u Kranju, a za članove: SS-ovski major d-r Bauer, pomoćnik KdS-a u Bledu i šef odeljenja IV u tome nadležstvu (Gestapo), i kapetan policije poretka Heinz Huebner. Tužbu kod suda imao je da zastupa predstavnik KdS-a, a u pogledu postupka nije određeno ništa. Sud se sastojao po potrebi, u mestu koje je odredio njegov predsednik. Mahom je "radio u Begunjama, i to zato što se tu nalazio logor za političke zatvorenike. Sud je radio do novembra 1941 godine. On nije imao zadatak sprovođenja opšteg krivičnog pravosuđa, već samo specijalnog, i to onoga koje se odnosilo konkretno na »komunističke elemente«. Ukoliko li i na SS-ovske preke sudove, no od njih se razlikuje po tome što je samo jedan od njegovih članova bio pripadnik SS-a, dok je drugi bio iz policije poretka; predsednik je bio profesionalni sudija. Rainer je, očigledno, hteo da tim putem vanredno pravosuđe odene bar donekle u formu stručnog sprovođenja sudske vlasti. Od 1942 godine streljanja su vršena po nalogu Sipo i SD-a.

Godine 1944 Rainer je obrazovao svojom naredbom novi vanredni sud, pod nazivom »Politische Strafkammer fuer Oberkrain« (Politički krivični sud za Gorenjsku). Ovaj se sud sastojao od jednog profesionalnog sudije, kao predsednika, i dvojice sudija porotnika, od kojih je jedan bio SS-ovski funkcioner, a drugi funkcioner NSDAP. Sud je mogao donositi smrtnu presudu i presudu o lišenju slobode (koje su izdržavane u zatvorima u Reich-u), a izricao je i sporedne kazne. I ovaj je sud imao karakter instrumenta za sprovođenje pravosuđa protiv političkih prestupnika, a KdS nije više naređivao streljanja.

U Južnoj Štajerskoj Uiberreither je svoje ovlašćenje iskoristio za osnivanje posebnog kaznenog odeljenja pri Komandantu Sipo i SD-a u Mariboru. To odeljenje je odlukom Uiberreither-a od 19. maja 1941. godine, dobijalo sve krivične predmete koji bi se nalazili kod političkih komesara. Komesari su bili dužni da sve predmete upute nadležnim ustanovama SD-a, a ove su te predmete, sa svojim mišljenjem i predlo-

imale uputiti kaznenom odeljenju koje se nalazilo pri S o v i Gestapo-a u Mariboru.

Izme u vanrednih sudova koje je obrazovao Rainer u Gorenjskoj i kaznenog odeljenja KdS-a u Mariboru postoji naelna razlika u tome što su sudovi u Gorenjskoj bili nadležni **samo** za politika dela, dok je kazneno odeljenje u Južnoj Štajerskoj bilo nadležno za sva krivi na dela sem politika. Politika krivi na dela tretirao je KdS u Mariboru administrativnim putem. Drugim re ima, Rainer je od 1944 godine i **kažnjavanju** pripadnika NOP-a, njihovom streljanju i osuivanju na kazne zatvora dao neku sudsku formu, a Uiberreither je to kažnjavanje prepustio Gestapo-u, odnosno KdS-u. Dalje. Uiberreither je celokupno ostalo krvii no sudstvo u Južnoj Štajerskoj koncentrisao kod policije bezbednosti, stvorivši pri njoj kazneno odeljenje, a Rainer je to sudstvo — sa izuzetkom postupka u politika delima — ostavio sudskim referentima pri politika komesarima, odnosno sreskim naelnicima koji su ove nasledili.

Praktika, to zna i da je za politika krivce u Južnoj Štajerskoj postojala mogu nost ili smrtne kazne, koje bi izricao KdS, ili slanja u koncentracioni logor. U Gorenjskoj, me utim, oni bi mogli da budu osu ivani i na vremenske kazne koje bi izdržavali u kaznenim zavodima u Reich-u. Ali u vremenu od kraja 1941 do marta 1944 godine u Gorenjskoj se sa pripadnicima ili pristalicama NOP-a postupalo po metodi Gestapo-a, to jest streljani su bez presude, pa makar mimo vanrednoga suda, ili su upu ivani u koncentracione logore, jednostavnim nalogom funkcionera Sipo i SD-a. No iako je i u Gorenjskoj aparat Sipo i SD-a vršio svoj posao protiv Slovenaca i na samovoljni administrativni na in, od 1944 godine je pojava »Politika kog krivi nog suda« davala opštem postupku protiv pripadnika i pristalica NOP-a izvesne pravne forme. Prilike u Južnoj Štajerskoj bile su, u tome pogledu, još znatno teže nego u Gorenjskoj. Slovena ko stanovništvo u Južnoj Štajerskoj nije imalo skoro nikakvih prava i bilo je potpuno prepušteno samovolji i nasilju organa vlasti.

Dok je Rainer makar prividno stvorio neke pravne forme, dotle je Uiberreither svesno i namerno odbacio i samu fikciju o postojanju pravosu a za politika krivce. On je sva ovlaš enja u pogledu sudstva koja su mu bila data iskoristio za koncentrisanje celokupnog krivi nog pravosu a isklju ivo u

rukama aparata bezbednosti. Izgovor za to bio je (prema objašnjenju koje je svojim raspisom od 9 juna 1941 godine KdS Lurker dao Uiberreither-ovoj odluci o osnivanju kaznenog odeljenja) da se mora pripremiti jedinstveno krivi no pravosu e u Južnoj Štajerskoj dok ga ne preuzmu redovni nema ki sudski organi. Krivi no pravosu e sistematizovano je naredbom od 13 marta 1942 godine i otada je steklo one oblike koji su u Južnoj Štajerskoj ostali na snazi do nema koga sloma.

Dok je, dakle, u Gorenjskoj vanredno pravosu e obrazovano za politi ke krivice, a dat mu je oblik formalno samostalnog suda (što izlazi ve iz njegovog naziva), dotle je u Južnoj Štajerskoj celi kompleks pravosu a tretiran i stvarno i formalno kao funkcija policije bezbednosti, odnosno Komande Sipo i SD-a. Tu je, pod nazivom Kaznenog odeljenja Komandanta Sipo i SD-a, obrazovano nadleštvo koje je bilo i optužno i presudno. Na elo toga odeljenja postavljen je SS-ovski potporu nik, ina e državni tužilac, d-r Svoboda iz Graz-a. Pored njega su osoblje odeljenja sa injavali još dvojica državnih tužilaca, dvojica sudija i dvojica sudskih pripravnika. Državni tužioci toga aparata fungirali su kao sudije, a optužbe su zastupali službenici Komande Sipo i SD-a. Kazne zatvora u trajanju do dve godine i nov ane kazne do 10000 maraka izricao je sudija pojedinac, a za teže kazne bilo je nadležno ve e koje su, sem sudije, sa injavali još dva potrotnika.

Prijave tome sudu podnosili su Gestapo, Kripo, odnosno njihove ispostave u Mariboru i Celju. U samoj krivi noj prijavi, ove su ustanove imale da nazna e i svoje mišljenje o visini kazne sa obrazloženjem. Postupak je bio usmen, a trebalo je da bude sproveden tako »kako to najbolje služi ose anju istine i pravi nosti«. Optuženi je imao prava na branioca, bilo da mu je ovaj postavljen po službenoj dužnosti, bilo da ga je sam odredio, u kome je slu aju takvog branioca moralo prihvatiti kazneno odeljenje.

Kazne su bile: smrtna, lišenje slobode i nov ana. U presudi je trebalo navesti na koji se na in ima izvršiti smrtna kazna, prema kakvim propisima se izvršava kazna lišenja slobode, a u pogledu nov ane kazne gornja je granica bila neodre ena, s tim što je u slu ajevima u kojima se kazna ne mo-

že naplatiti trebalo odrediti visinu odgovarajuće zatvorske kazne.

Protiv presuda ovoga suda nije bilo prava žalbe. Komandant Sipo i SD-a mogao je svaku odluku ili presudu suda da ukine ili izmeni.

U pogledu izricanja smrtnih kazni postojale su dve varijante. Prema jednoj naredbi CdZ-a Uiberreither-a, za izricanje smrtno kazne za politička dela bio je nadležan li no Komandant Sipo i SD-a. Ali ako bi takvu kaznu izrekao sud njegovog kaznenog odeljenja za kakvo delo opšteg kriminala, sud je imao da podnese tu presudu CdZ-u sa svojim mišljenjem radi eventualnog pomilovanja.

Prenošenjem pravosuđa u Južnoj Štajerskoj na bezbednosno-policiski aparat uklonjene su pravne garancije koje su bile sadržane u propisima o sudskom postupku pred redovnim sudovima u nemačkoj Reich-u. Dok je Rainer za Gorenjsku ve u samom nazivu vanrednog suda formulisao politički karakter dela kao kriterijum za nadležnost, dotle je Uiberreither svojom uredbom od 13 marta 1942 godine naglasio da pred sud kaznenog odeljenja Komandanta Sipo i SD-a dolaze dela bez političke pozadine. Rainer se trudio da političkim egzekucijama da od 1944 godine pravnu formu, time što je njihovo naređivanje sprovodio preko »Političkog krivičnog suda«. Uiberreither je otišao korak dalje u pogledu nadležnosti ovih vanrednih sudova, određivši da praktički sveukupno krivično pravosuđe pređe na kazneno odeljenje pri Komandantu Sipo i SD-a, s tim što je ono moglo, po svome naređenju, pojedine slučajeve da ustupi državnom tužilaštvu odnosno redovnim sudovima u Graz-u.

U pogledu gonjenja pristalica NOP-a, navedenom Uiberreither-ovom uredbom Komandantu Sipo i SD-a dato je pravo odlučivanja o životu i smrti. Sveukupno vršenje pravosudne vlasti u političkim delovima predato je tu lokalnom šefu bezbednosno-policiskog aparata. Kada bi ovaj to smatrao umesnim, on bi izricao smrtnu kaznu bez ikakvog postupka, a inače bi se pristupalo izricanju zaštitnog zatvora, to jest upućivanju u koncentracione logore u Reich-u. Pošto se Kazneno odeljenje bavilo delima koja nisu bila političke prirode, to je Južna Štajerska uopšte bila bez redovnog sudstva, i ono se razvijalo jedino u nadležnosti policije. činjenica da je

Kazneno odeljenje bilo u sastavu Komande Sipo i SD-a, koja je bila izrazito organ političko-policajskog i bezbednosnog aparata, pokazuje da su i krivični predmeti tretirani sa političkog gledišta.

c) Poterna služba

Treći ogranak RSHA u sastavu ustanove Sipo i SD-a u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj, Kripo, po sebi ne bi ulazio u okvir prikaza i razmatranja ove knjige. Međutim, Kripo je, zbog posebnih prilika na okupiranoj teritoriji, tu dobio i zadatke koji su bili izrazito obavestajne prirode. Dalje, Gestapo se u svome radu služio Kripo-om i njegovom poternom službom. Zbog toga treba na ovom mestu prikazati i taj deo funkcija Kripo-a, dakle, one njegove delatnosti koje su bile tesno povezane sa obavestajnom i bezbednosnom službom organa RSHA na slovenačkoj teritoriji.

Poterna služba predstavljala je posebni ogranak Kripo-a. Ona se bavila svima potragama za licima i stvarima. U pogledu lica, radila je na iznalaženju poznatih u inilaca krivičnih dela koji su se nalazili u begstvu i nepoznatih u inilaca. Dalje, vršila je potrage za nestalim licima, a i potrage radi utvrđivanja boravka lica koja su bila od značaja za razjašnjenje krivičnih dela. Tu dolazi i preventivno suzbijanje zločina, izraženo u potrazi za poznatim zločincima, nadzoru nad njima i nadzoru nad licima sumnjivim u vezi sa kakvim krivičnim delom. Poterna odnosno potražna služba u vezi sa predmetima tražila je predmete koji su upotrebljeni za izvršenje krivičnih dela ili koji su proistekli iz takvog dela.

Gestapo se koristio poternom službom Kripo-a u traganju za političkim protivnicima i njihovim grupama. Isto je tako ova služba funkcionisala i u traganju za agentima inostranih obavestajnih službi. Naposljetku, ona je upotrebljena i za potragu za predmetima koje su politički protivnici upotrebljavali u sprovođenju svoje subverzivne delatnosti.

Poterna služba vodila je računa o tome da u svojim lokalnim, mešanim, opštinskim i meštarskim funkcijama bude povezana u jedinstveni poterni aparat. U lokalnom pogledu, Kripo je bio nosilac stalne poterne službe za obe komponente Sipo-a. Samo u retkim slučajevima Gestapo

ie *sem* vršio poterne radnje, ne oslanjaju i se na poternu službu Kripo-a. Poterna služba je, na elno, bila oslobo ena kancelariskog poslovanja aktima. im bi lice za kojim se tragalo bilo uhapšeno i im bi stvari bile obezbe ene, poterna služba predavala bi ih nadležnom referatu Kripo-a odnosno Gestapo-a. Poterni referati odnosno komesarijati sastojali su se od potrebnoga broja kriminalisti kih službenika, odabranih prema umnim i fizi kim sposobnostima. Pritom se nastojalo da se sastave u ekipe po jedan stariji i iskusni i jedan mla i, fizi ki i umno spretniji i snažniji ovek.

Poterni komesarijat bavio se stalnom patrolnom službom u mestu svoga delovanja. Tu je nadziravao lokale i sastajališta, traže i lica protiv kojih je bila raspisana potera. U takva su se sastajališta ubrajali hoteli, stani ne ekaonice, javne ku e itd. Posebne patrole obilazile su zajmodavce na zaloge i trgovce starom robom. Obilaske su vršili uvek isti organi, tako da su se li no dobro upoznali sa takvim mestima, njihovim vlasnicima i licima koja su tu bila zapošljena. Me u ovima su organi poterne službe vrbovali za sebe agente i obavešta e. Pošto su ta lica esto i sama bila poznati kradljivci ili podvoda i i si., to su im organi propuštali izvesne manje delikte kako bi ih zadobili za sebe.

I pri ve ini ustanova Gestapo-a postojao je posebni poterni odred (Fahndungstrupp), koji je imao zadatak egzekutivne poterne službe, nadziranja i posmatranja politi kih protivnika. Zbog toga je on nazivan i nadzornim ili posmatra kim odredom (Ueberwahrungstrupp odnosno Observationstrupp). Brojno stanje takvog odreda zavisilo je od obima i karaktera odre ene ustanove Gestapo-a odnosno Komande Sipo i SD-a. Rukovode a ustanova Gestapo-a u Berlinu imala je stalni poterni odred od oko 50 organa, a ustanova Gestapo-a koja je imala teritoriju, naprimer, veli ine Slovenije raspolagala bi sa 12 do 15 organa za te zadatke. U ustanovama Gestapo-a koje nisu imale posebnih poternih odreda, sami su se službenici bavili poternom delatnoš u u vezi s predmetima koje su obra ivali.

Ispostave Gestapo-a nisu imale na raspolaganju posebne organe za potere. Kod njih bi se tom službom bavili pojedini službenici, ako bi se ukazala potreba prilikom obra ivanja kakvog konkretnog slu aja, a služili su se pritom mesnim policiskim i žandarmeriskim vlastima.

Za vreme rata, saradnjom izme u OKW-a i Uprave V (Kripo) RSHA, obrazovana je posebna vojna poterna služba. Ona se bavila sve ve im brojem bekstava inostranih civilnih prinudnih radnika u Nema koj i odbeglim ratnim zarobljenicima. Pre stvaranja ove vojne poterne službe utvr eno je da je 1941 godine mese no bežalo prose no oko 40000 prinudnih radnika ili ratnih zarobljenika. Otuda se pojavio problem kontraobaveštajnog karaktera, jer su ta lica, lutaju i po Nema - koj, predstavljala objekte kojima bi se mogla približiti strana obaveštajna služba.

Poterne mere kojima je na teritoriji Reich-a trebalo spre- iti to masovno bežanje odnosile su se i na okupirane delove Slovenije. Pre svega, inostranim radnicima izdate su posebne legitimacije, obezbe ene od falsifikovanja, a u slu aju ma kakvog odobrenog kretanja, izdavana su im i posebna dokumenta za vožnju ili odsustvo. Na isti se na in postupalo i sa ratnim zarobljenicima koji su radili u privredi van logora. Lica ovih kategorija koja bi bila zate ena bez odgovaraju ih isprava hvatana su i predavana Gestapo-u.

U posebnoj vojnoj poternoj službi sara ivale su sve ustanove Gestapo-a i Kripo-a. Službenici ovih grana RSfIA kontrolisali su — u vezi sa Wehrmacht-om — vozove i drumove, a u toj poternoj službi u estvovala je i pograni na policija. Ona je bila nadležna za posebne mere, kojima bi bili aktivirani, bez njenih organa, još i organi carinske službe. Te su mere mogle i i do potpunog privremenog zatvaranja pojedinih grani nih otseka. U tome je pomagala i posebna pokretna grani na komanda koju je ustrojio RSHA, a koja je imala zadatak da pomaže poternu službu na granicama koje su bile naro ito ranljive u pogledu neprijateljske špijunaže. Kada pokretna komanda ne bi imala posla sa kontrolnim zadacima radi kojih je obrazovana, ona je upotrebljavana i za druge zadatke Sipo i SD-a. Tako je, naprimer, u zimu 1941—1942 i u leto 1942 godine dvaputa upotrebljena na teritoriji Komande Sipo i SD-a na Bledu u borbi protiv partizana.

RSHA je izradio potrebne planove za naro ite slu ajeve potera, kao, naprimer, pri masovnim bekstvima ratnih zarobljenika, atentatima na rukovode e li nosti, ve im slu ajevima sabotaze itd. Prema obimu i zna aju takvoga doga aja primenjen je jedan od tri stepena uzbune, i to: »alfa«, »beta« ili »velika uzbuna«. Svaka pojedina ustanova Kripo-a na te-

ritoriji Reich-a, uključujući i Komande Sipo i SD-a na Bledu i u Mariboru, imala je da izradi poseban plan za svoju teritoriju, koji bi stupio u dejstvo pri proglašenju jednoga od tri stepena poterne uzbune. RSHA je o tome dao na elna uputstva, a u pojedinostima su planovi razraeni prema terenu

Pri uzbuni »alfa« stupio bi u dejstvo celokupni aparat nema ke policije, žandarmerije i carinske službe. Ustanove Kriminalne policije bile su dužne da za svoje teritorije propišu centrima policije, žandarmerije i carine njihove zadatke i položaje u slu aju proglašenja uzbune, kao i na in prenošenja uzbune putem releja. Svaki je centar najpre imao da o uzbuni izvesti sebi podre ene ustanove. Ove su morale da se odmah posvete sprovo enju zadataka koji su za taj slu aj propisani po planu. Tako bi, naprimer, odeljenje V (Kripo) Komande Sipo i SD-a u Mariboru, kao nadležno za poternu službu na teritoriji te Komande, proglasilo alarm »alfa« i saopštilo to ispostavi Gestapo-a u Celju. Saopštenje se vršilo putem telefona, teleprintera ili radija. Ispostava Gestapo-a izvestila bi o tome odmah ispostavu Gestapo-a u Trbovlju i Brezicama, ispostavu Kripo-a u Celju, Glavnu carinarnicu u Celju, Komandu žandarmerije u Celju i tamošnju Komandu policije poretka. Svi ovi niži centri dali bi uzbunu dalje svojim stanicama odnosno podre enim organima. Celokupni taj aparat po eo bi bez odlaganja poternu delatnost. Kontrolisao bi sve prolaznike na drumovima i mostovima, sva saobra ajna sredstva, uspostavio bi kontrolne blokove naro ito na savskim mostovima i glavnim drumovima, dok bi policiske patrole obilazile teren me u blokovima. Celi sistem i primenjeni metodi bili su unapred utvr eni i uvežbani, tako da bi svaki organ u trenutku proglašenja uzbune ve poznavao i svoj zadatak i mesto na kome ima da ga ispuni.

Pri proglašenju uzbune stepena »beta« stavljanje su u dejstvo, pored pominjanog aparata, još i druge organizacije. U primeru davanja uzbune preko ispostave Gestapo-a u Celju, ova bi, sem navedenih ustanova, alarmirala i vatrogasce tehniku pomo nu službu, poljsku stražu, šumarsku i lovnu službu, kao i ispostavu SD-a. Isto tako bi organizacije pominjane u slu aju »alfa« morale u slu aju »beta« da uzbune sporedne i pomo ne organizacije u svome teritorijalnome delokrugu. Ove pomo ne organizacije ne bi same sprovodile poterne zadatke, ve bi njihov nalog bio dodeljen osoblju osnovnih organizacija zadu-

ženih poterom po planu »alfa«. Tako je plan »beta« predstavljao poja anje mreže plana »alfa« uvo enjem pomo nih organa koji su pridati uvežbanim i obu enim organima policijskih, žandarmerijskih ili carinskih ustanova.

Pri najvišem stepenu uzbune, dakle, pri »velikoj uzbuni« (Grossfahndung), aparat koji je stupio u dejstvo u slu aju »beta« bio bi poja an još i sveukupnim Wehrmacht-om, Wehrmannschaft-om i omladinskim organizacijama na teritoriji Reich-a.

Uzbunu »alfa« mogla je narediti svaka ustanova Kripo-a odnosno Gestapo-a, a uzbunu »beta« samo Inspektor Sipo i SD-a. »Veliku uzbunu« imao je prava da naredi samo RSHA. Stepeni »alfa« i »beta« ograničavali su se na određeno područje u Reich-u ili anektiranim oblastima. »Velika uzbuna« važila je za celokupnu teritoriju Reich-a. Okončanje stanja uzbune mogla je narediti samo ona ustanova koja je uzbunu proglasila. Po svršetku uzbune, nadležni rukovodilac Kripo-a (u Komandi Sipo i SD-a u Mariboru i Bledu šef odeljenja V) bio je dužan da podnese o tome opširan izveštaj poternoj centrali u RSHA.

Kao primer za uspeh »velike uzbune« može poslužiti slučaj koji se odigrao 1942 godine, kada je iz jednog zarobljeničkog logora pobešlo 68 britanskih oficira. Ta je »velika uzbuna« obuhvatila i teritoriju Slovenije pod nemačkom okupacijom. Od svih 68 oficira uhvaćeno je njih 64, mada su delom bili snabdeveni lažnim legitimacijama i si. No tom prilikom nisu uhvaćeni samo traženi ratni zarobljenici. Kontrolisanje koje je sprovedeno u okviru »velike uzbune« dovelo je do hapšenja oko 20.000 odbeglih prinudnih radnika i ratnih zarobljenika. »Velika uzbuna« trajala je tada oko tri nedelje. U njenom toku je sprovedeno legitimisanje svih lica na određenim tačkama, bez obzira na njihov in i položaj.

Osnovu poterne službe činio je kriminalnopolicijski sistem prijavljivanja odnosno javljanja, koji je bio usklađen sa lokalnom, mešovitom, opštredržavnom i meunarodnom poterom. Ako je, naprimer, bio u pitanju odbegli politički delikvent, on je prijavljivao za poteru utvrđenim formularom. Prijavljivana su i nestala lica. Za primanje prijave bile su nadležne ustanove Kripo-a, a kod Komandi Sipo i SD-a u Mariboru i na Bledu njihova odeljenja V.

Po ovakvoj prijavi je ustanova koja bi prijavu primila najpre primenila me umesnu poteru. Popunjen je posebni kartote ni list sa personalijama traženoga lica i naznakom policiske ili žandarmeriske ustanove koja je podnela prijavu. Na listu je navedeno da li traženo lice treba uhapsiti ili utvrditi njegov boravak, ili nad njim sprovesti nadzor. Imena ovako prijavljenih odnosno traženih lica objavile bi nadležne ustanove Kripo-a u svome poternom glasniku. Glasnik je izlazio po potrebi, obi no nedeljno ili etrnaestodnevno, i dostavljan je svima ustanovama Kripo-a, policije i žandarmrije, kao i Pograni ne straže na teritoriji ustanove nadležne za raspisivanje potere. List odnosno glasnik primali su i svi službenici zaduženi poternom službom.

Ako se pretpostavljalo da je traženo lice napustilo teritoriju jedne ustanove Kripo-a, to je prijavljivano propisanim formularom centrali Kripo-a u RSHA-u radi objavljivanja u »Nema koj poternoj knjizi« (Deutsche Fahndungsbuch). Ova knjiga, koja je izlazila jedanput mese no sa dopunama svakog 10-og i 20-og u mesecu, sadržavala je poternice i za kriminalnim i za politi kim delikventima. Pošto je ona upu ivana i inostranim policijama, to kod politi kih poternica nije naveden Gestapo kao ustanova koja traži odre eno lice, ve je, radi kamuflaže, objavljeno da ga traži ustanova Kripo-a u odre enome mestu. Imena lica, za koja se tražilo samo utvrivanje mesta boravka unošena su u posebni spisak centrale Kripo-a, koji je objavljivian tromese no i isto tako dostavljan svima policiskim i žandarmeriskim vlastima, ali nije slat u inostranstvo kao poterna knjiga.

U slu aju potrebe za hitnim poterama, naprimer, neposredno posle kakvog u injenog dela, raspisivane su poternice putem radija odnosno teleprintera, a nije se ekalo do narednog izdavanja navedenih publikacija.

Mada se služio i onim tehni kim pomo nim sredstvima za organizovanje poterne službe kojima je rukovodila Kriminalna policija, Gestapo je imao i svoju specifi nu poternu evidenciju. Tako je, naprimer, imao kartoteku fotografija koja je bila važna za iznalaženje konspirativnih politi kih protivnika. Ove su fotografije sastavljene u albume, a bile su obeležene samo brojevima. Pokazivane su svedocima ili drugim licima radi identifikacije.

Gestapo je imao i svoj posebni poterni glasnik, koji je izdavalo njegovo odeljenje III, odnosno, po ustrojstvu RSHA, odeljenje E Uprave IV RSHA. To je bila tajna publikacija koja je sadržavala poternice kontrašpijunaže i odbrane od špijunaže. Ona je davana samo ustanovama Abwehr-a i odeljenjima Gestapo-a koja su bila nadležna za odbranu od špijunaže. U toj su publikaciji, sem toga, tretirani aktuelni slučajevi špijunaže i davane instrukcije podre enim centrima.

Naposletku, ovde treba pomenuti da su organi Kriminalne policije — a tako isto i organi u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj nadležni za poteru — imali Nema ku poternu knjigu i spisak lica koji je boravak trebalo utvrditi. Ista su tehni ka pomo na sredstva poterne službe imale i sve policiske ustanove za opštenje sa publikom, — grani ni organi i carinski službenici.

U Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj poterna je služba imala, naro ito, i politički karakter zbog toga što je njenim putem Gestapo tražio lica koja je gonio kao političke protivnike. Me utim, sa svojim protivnicima na toj teritoriji morao je Tre i Reich da se nosi drugim sredstvima, jer je mehanizam poterne službe tu bio isuviše slab.

f) Rad. po liniji VI

Kao odli nu ilustraciju rada po liniji VI RSHA treba, u dopunu onoga što je ve re eno o njemu, navesti pismo Komandanta Sipo i SD-a u Mariboru upu eno 20 aprila 1942 godine Inspektor u Sipo i SD-a u Salzburg-u, koji je bio zajedni ka pretpostavljena instancija komandama za Južnu Štajersku i za Gorenjsku. To je pismo prouzrokovala odluka Inspektora da rad po liniji VI prema teritoriji »Ljubljanske pokrajine« prenese isklju ivo na Bled i oduzme od Maribora.

U tom pismu Komandant Sipo i SD-a Lurker, prvo potse a na obaveštajnu delatnost SD-otseka Graz po liniji VI, u periodu pre okupacije, u kome je on najaktivnije rukovodno u estvovao. Isti e da mu je Himmler za taj rad li no izrekao priznanje i istakao ga kao uzor.

Prelaze i na aktuelni rad po liniji VI, Lurker naglašava da je taj rad neophodno potreban za funkcionisanje ustanove koja mu je podre ena. Organizacije NOP-a u Južnoj Štajer-

skoj mogle su biti razbijene zbog blagovremenog otkrivanja **njihovih** veza sa Ljubljanom. Pošto je Ljubljana centrala **odakle** se diriguje NOP-om i u Južnoj Štajerskoj, nastavlja **Lurker**, to on baš radi bezbednosti nema kog režima u oblasti **koja** mu je poverena mora vršiti obaveštajnu službu po liniji VI prema »Ljubljanskoj pokrajini«. On ovu službu **ak** naziva svojim najvažnijim i dotada najuspešnijim oružjem u borbi protiv NOP-a. Isto tako, nastavlja Lürker, i obaveštajni **rad** po liniji VI prema NDH stoji u znaku delatnosti na **suzbijanju** narodnoga ustanka, i naglašava da mu je odati priznanje i za taj rad.

Na **isti** na in je delovala linija VI i iz Gorenjske prema »**Ljubljanskoj** pokrajini« i Italiji. Tu je, štaviše, a obzirom na na elno odre enu nadležnost Bleda za »Ljubljansku pokrajinu«, **rad** bio još živiji. Tome je pomoglo i postojanje ustanova **za** vezu sa italijanskim okupacionim vlastima.

Posle talijanske kapitulacije, rad po liniji VI iz Maribora koncentrisao se na NDH i Ma arsku, a iz Bleda — odnosno Ljubljane i Trsta — na Italiju. Na ela rada po liniji VI ostala su neizmenjena sve do nema koga sloma.

Organi Uprave VI RSHA radili su, naravno, dobrim **delom** preko svojih predratnih agenata. Me utim, stara agentura je za nove zadatke bila delom neupotrebljiva. To je važno pre svega za rad prema »Ljubljanskoj pokrajini« dok je ona bila pod italijanskom okupacijom, jer su se prilike bile bitno izmehnile u upore enju sa situacijom pre aprila 1941 godine. Stari agenti su bili odabrani i organizovani s obzirom na položaj i problematiku koji su opredeljivali politiki i privredni lik Slovenije i Hrvatske pre nema kog napada na Jugoslaviju. U me uvremenu se nisu samo promenili objektivni uslovi ve su se pojavili i novi ljudi. Zato je i obaveštajna služba po liniji VI morala da na e nove agente i da celu svoju agenturu izgradi i usmeri prema novoj situaciji.

Kao što je ve napomenuto, rad po liniji VI obra ivao je, uglavnom, tri kompleksa: prvo, narodnoslobodilacki pokret slovena kog naroda i njegove veze u »Ljubljanskoj pokrajini« i u NDH; drugo, obaveštajne centre zapadnih sila i uticaj tih sila u NDH, u Ljubljani i u Ma arskoj; tre e, probleme Italije, Ma arske i NDH. Ovo poslednje, kao tre i zadatak, obra ivala je linija VI isto tako i iz Gorenjske kao i iz Južne

Štajerske, prikupljaju i podatke o orijentaciji tih zemalja prema Nema koj.

Malo je bilo agenata iz predratne mreže koji bi bili pogodni za ove nove zadatke. Otpali su mnogi Volksdeutscher-i koji nisu mogli prodrati u sektore koji su sada interesovali obavštajnu službu. Isto se tako i nema ki konzulat u Ljubljani, koji je pre rata imao jednu od centralnih uloga, sada pokazao nedovoljnim U obavštajnom pogledu. Utoliko više je potreba za novim agentima bila važna i stavila je službu po liniji VI pred složene probleme.

Jedan od rezervoara odakle su uzimani novi agenti bili su i dalje Volksdeutscher-i ili, bolje re i, ponem eni elementi slovena kih gra anskih krugova ili takvi koji su u nacionalnom pogledu igrali dvoji nu ulogu. Druga grupa odakle su poticali neki agenti linije VI bili su sami otkriveni protivnici nema kog režima u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj. U tim krugovima vrbovala je nema ka obavštajna služba ona lica koja su ili kao pripadnici tih krugova iz oportunisti kih razloga kapitulirala, ili su pogodnim sredstvima stavljena pod pritisak ili prinudu. Putem veza koje su zavrbovani agenti iz Južne Štajerske i Gorenjske imali preko nove grani ne linije, obavštajna služba je uspela da prodre neposredno i u zanimljive objekte na teritoriji NDH i italijanskog okupacijskog podru ja.

Rad po liniji VI uveliko je bio olakšan time što je opštenje sa agentima preko granice bilo mnogo jednostavnije. S druge strane je, me utim, bilo nezgodno dozvoljavati da agenti suviše esto prelaze grani nu liniju radi podnošenja izveštaja i primanja uputstava, jer su putovanja u vreme rata i okupacije za privatna lica bila ograni ena ili gotovo onemogućena, pa bi agenti time padali u o i. Zbog toga su do italijanske kapitulacije obavštajni organi iz oblasti pod nema kom okupacijom eš e putovali na sastanke sa agentima preko granice, za teritoriju pod Italijom. Drugo, na grani nim prolazima stvorena su prihvatilišta za izveštaje, odnosno za agente koji bi dolazili preko granice ili do nje. Najzad, službenici odnosno oficiri SS koji su imali vezu sa italijanskim ustanovama u »Ljubljanskoj pokrajini«, sa sedištem u Ljubljani, održavali su vezu sa svojim agentima konspirativno.

Posle kapitulacije Italije, rad po liniji VI prema Italiji pojednostavio se utoliko što je u Trstu uspostavljeno na -

leštvo Zapovednika Sipo i SD-a, koje je obuhvatilo i otek VI Odatle se agenturi i agenturnome radu prema Italiji moglo pri i mnogo jednostavnije nego ranije, dok je izme u nema kih obaveštajnih centara i njihove agenture u Italiji postojala državna granica. No pošto je celi prostor Italije sve do fronta, koji se polako pomerao uz Apeninsko Poluostrvo, prakti ki bio pod nema kom vojnom okupacijom, to je i rad po liniji VI prema Italiji ustupio uveliko mesto radu drugih obaveštajnih grana RSHA.

III

BORBA PROTIV NARODNOOSLOBODILACKOG POKRETA I NJENI METODI

1) Opšti pregled razvoja 1941—1945 godine

Pojava NOP-a u Sloveniji predstavljala je za nemačku okupacionu vlast iznenađenje, protivudar za koji ona nije bila pripremljena. Treći Reich je smatrao da će okupiranjem i prisvajanjem Južne Štajerske i Gorenjske moći da u bezbednosno-policiskom pogledu za relativno kratko vreme raširi isti položaj. Iseljavanje elemenata koji su mu politički izgledali opasni ili nepoželjni imalo se sprovesti brzo i radikalno. Sa nekoliko brutalnih poteza trebalo je uterati stanovništvu strah pred nemačkom upravom, poštovanje prema njoj i uverenje u njenu apsolutnu vrstinu. A posle toga bi se okupirane oblasti imale prevesti u status nemačke provincije u kojoj bi policisko-bezbednosni aparat delovao istim onim metodima koji se smatraju normalnim i u granicama Reich-a. Ustanak naroda pod vodstvom KPJ i OF ubrzo je pomrsio ove planove, a zatim i uništio sve nade okupacionog aparata da će se asimilacija okupirane Slovenije moći i ostvariti u predviđenom vremenu i opsegu.

NOP je poremetio odavno pripremanu politiku koja je nastojala da sprovede brzu germanizaciju okupiranih oblasti. On je naterao nemačku vlast da izgrade obiman sistem bezbednosnog i policiskog aparata, da ga neprekidno proširuju i dopunjuju, da dovuku u Sloveniju oružane snage i jedinice Wehrmacht-a i da, najzad, visoko postavljene ciljeve u pogledu prisvajanja slovenačkih oblasti zamene gerilitim nastojanjima za održavanje makar i osnovnih pozicija na toj okupiranoj teritoriji. Borba za narodno oslobođenje postala je još od leta 1941 godine dominantnim poli-

ti kim iniocem koji je opredelio forme i karakter nema kih okupacionih organa i nema ke policisko-bezbednosne i obaveštajne službe. NOP je potiskivao okupatora, korak po korak, sve više u defanzivu, ko ivši i spre avaju i funkcionisanje njegovog administrativnog aparata. On je prinudio nema ki policisko-bezbednosni i obaveštajni aparat da se pretvori u instrument borbe i gerilskog ratovanja i da se u svojim spoljnim oblicima, svojoj organizaciskoj strukturi i svome unutrašnjem karakteru i metodima prilagodi razvoju koji je diktirao organizovani pokret za narodno oslobo enje.

Borba izme u okupatorovog aparata bezbednosti i snaga probu enog naroda prolazila je svoj razvojni put od 1941 do 1945 godine. Faze ovog razvojnog puta nisu bile istovetne, u pojedinostima, u dvema okupiranim slovena kim oblastima, u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj. Ipak, na slovena koj teritoriji koja je bila pod nema kom okupacijom — a to je od septembra 1943 godine bila cela Slovenija — razvoj je pokazivao izvesne zajedni ke karakteristike, što je bilo posledica jedinstvenog rukovo enja NOP-om i partizanskim ratom.

Pre svega, u pogledu delatnosti nema kog bezbednosnog aparata i njegove obaveštajne službe protiv NOP-a, važan, prelomni doga aj predstavlja kapitulacija Italije. Od trenutka kada su Italijani položili oružje, borba izme u Tre eg Reich-a i NOP-a dobila je druk iji karakter. Dotada je još održavana likcija da se pojava partizana može suzbiti redovnim policijskim i žandarmerijskim snagama: smatralo se da KPJ i OF mogu tretirati organizacijama sa kojima je Gestapo u stanju da u okviru svoga redovnoga rada i svoje normalne nadležnosti iza e nakraj. Od asa kada su nema ke jedinice prešle u »Ljubljansku pokrajinu« i u Slovena ko Primorje, ova je fikcija napuštena. No i za vreme dok je održavana, metodi i snage koje su Nemci upotrebljavali protiv NOP-a daleko su nadmašivali one koji su bili dovoljni da se, naprimer, u okupiranom Alsasu i Loreni obezbedi red i mir, mada je i tamo izvršeno sli no »priklju ivanje« nema kom Reich-u. Sa proširenjem nema ke okupacije na sve slovena ke oblasti dolazi do obrazovanja »Rukovodnoga štaba za suzbijanje bandi«, a posle toga i do stvaranja organizacije »zaštitnih područja« i »otseka obezbe enja«, uz istovremeno proglašavanje cele Slovenije — kao što je ve pominjano — područjem partizanske borbe, »Bandenkampfgebiet-om«, dakle, bojištem.

Adekvatno tome prilagodio se izmenjenoj situaciji i aparat Sipo i SD-a.

Zadatak ove knjige nije da prikaže i analizira razvoj partizanske borbe i akcije NOP-a u periodu okupacije, ve jedino razvoj nema kog bezbednosnog i obaveštajnog aparata, koji je bio izazvan tom borbom. Ali uvek se imalo u vidu razvojni put kroz koji je prolazila Narodnooslobodila ka borba, jer je taj razvoj imao uticaja na strukturu i rad, na metode i mere nema kog bezbednosnog i obaveštajnog aparata.

Pojava NOP—a 1941 godine izaziva prvo iznena enje i pometnju. Bezbednosno-policiske snage Tre eg Reich-a u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj pokušavaju, zajedno sa svojom obaveštajnom službom, da savladaju akciju koja ih je iznenadila. Naro ito u Južnoj Štajerskoj dolazi do prvog udara protiv OF i partizana, udara koji je — po nema koj oceni: još nedovoljno organizovanim snagama ustjanka naneo znatne štete i gubitke.

Godine 1942 pristigla su na okupacionu teritoriju oružana poja anja, a isto tako i poja anja u stru nom policijskom i obaveštajnom osoblju. U Južnoj Štajerskoj se Komandant Sipo i SD-a sa svojim štabom premešta iz Maribora u Celje, da bi tu iz neposredne blizine rukovodio akcijom protiv partizana i OF. U Gorenjskoj policiske snage izvode velike oružane akcije, posle kojih se okupacionim vlastima ini da su uspele da ponovo steknu kontrolu nad okupiranom teritorijom.

Po etak 1943 godine donosi novo snažno oživljavanje partizanske delatnosti, a u isto vreme i proširivanje i u vrš i vanje terenske organizacije OF, koja partizane snabdeva materijalom, vrši za njih informativnu službu, pomaže ih na sve na ine i organizuje odlazak u borbene formacije u još ve ojeri nego u protekloj godini. Italijanska kapitulacija omogućuje jedinicama NOV i partizanskim odredima da se još bolje naoružavaju i da u isto vreme jedinstvenom strategijom vojno i politi ki povedu poja anu borbu protiv okupatora na celoj slovena koj teritoriji. Ovakva situacija stavlja obaveštajno-policiski aparat pred velike teško e i sve teže probleme.

Slovenija je 1944 godine pretvorena u takvo bojište na kome nema ki garnizoni pretstavljaju prakti ki opsednute

punktove. Veliki delovi slovena ke teritorije oslobo eni su. Nema ka bezbednosna i obaveštajna služba u sve ve oj meri pokušava da se koristi i uslugama raznih kvislinških formacija i organizacija, što je u »Ljubljanskoj pokrajini« i Primorju zapo elo ve prethodne 'godine. Nakraju su, silom prilika, napušteni prvobitni politiki ciljevi kojima je u početku okupacije bila posve ena osnovna delatnost službe Sipo i SD-a. Okupacione vlasti i njihov celokupni aparat u Sloveniji pokušavaju samo palijativnim merama da se održe i o uvaju makar najhitnije nema ke interese. Uz borbu protiv NOP-a, koja je sve bezizglednija, dolazi i bojazan od eventualnog iskrcavanja Saveznika na Jadranskom Primorju, što isto tako izaziva izvesne mere i pomeranja;

Okupaciona vlast preživljava u 1945 godini poslednje dane. Kroz Sloveniju prolaze razbijene jedinice sa balkanskih bojišta. Opšta demoralizacija zahvatila je i aparat bezbednosne i obaveštajne službe. Kapitulacija i slom Tre eg Reich-a usledili su u trenutku kada je cela slovena ka teritorija praktiki bila oslobo ena, a okupacioni vojni, policiski i upravni aparat bio ve izbaven sa slovena kog tla.

Civilna uprava u slovena kim oblastima pod nema kom okupacijom preduzela je prve radikalne mere za suzbijanje narodnog ustanka u leto 1941 godine. Mada je i pre toga bilo tu i tamo akcija protiv okupatora i znakova partizanske delatnosti, do jula je civilna uprava verovala da e postoje e snage policije i aparata bezbednosti mo i da bez naro itih, vanrednih mera savladaju protivnika koji se tako iznenada pojavio. Me utim nada se izjalovila, i ve u julu dolazi u Gorenjskoj do obrazovanja vanrednoga suda sa obrazloženjem da »komunisti ki elementi« u posednutom podru ju vrše dela sabotaže i da se ovo vanredno sudsko telo obrazuje radi njihovog kažnjavanja. U isto vreme Šef civilne uprave uvodi i u celoj Gorenjskoj policiski as, objavljuju i da e svako lice koje se u vremenu od 22 do 4 asa na e van ku e biti streljano ako na poziv ne stane. Isto je tako nare eno i odreivanje smena po preduze ima na takav na in da u zabranjeno vreme radnici ne mogu izlaziti na ulicu.

U Južnoj Štajerskoj je Šef civilne uprave u avgustu uveo smrtnu kaznu za u estvovanje u »naoružanoj gomili« i ma za

LOV NA LJUDE

Nema ke oružane snage i upravni aparat ose ali su se u okupiranoj Sloveniji vrlo nesigurno pred odbojnim držanjem naroda, koji se, na poziv Komunisti ke partije Jugoslavije, digao na ustanak. Pripadnici okupacionih snaga, kojima je svako bio sumnjiv, otpo eli su lov na ljude. Fotografija prikazuje sprovo enje hapšenika u Sloveniji

koju vrstu pomaganja i održavanja veze sa partizanima, uz istovremenu konfiskaciju imovine koja se proteže i na članove porodice. Smrtna kazna je uvedena i za neovlašeno držanje oružja, municije ili eksploziva. Najtežim kaznama se pretilo za neprijavlivanje pojave partizana, za nedozvoljen povratak iseljenih lica u Južnu Štajersku, za neovlašeno prelaz granice itd. U sprovođenju svih ovih mera koje su naredili šefovi civilne uprave, aparat bezbednosti je imao znatnog udela.

Te mere, me utim, nisu postigle željeno dejstvo, što pokazuje, između ostalog, izveštaj koji je sredinom septembra podneo BdO-u komandant jednog bataljona policije poretka koji je u estovovao u »akciji smirivanja«. Bataljon je delovao u području Kamni kog i Litijskog sreza, gde su operisali partizanski odredi. U izveštaju se navodi da se skoro svakoga dana vrše »terorističke akcije« kao: ubijanje Volksdeutscher-a ili kvislinga, kidanje telegrafске i telefonske mreže i vodova električne struje, napadi na kamione, zasede na putevima itd. Uzimanje talaca i javna streljanja, nastavlja se dalje u izveštaju, nisu pokazali »očekivane posledice« pošto veliki deo stanovništva gaji simpatije prema »teroristima«, potpomaže ih, i u njihovim akcijama ujedno gleda i »oslobodilačku borbu nacionalnih Slovenaca«. Naposljetku, u izveštaju se konstatuje da se do njegovog podnošenja nije pružila mogućnost »da se dođe do saradnje stanovništva u suzbijanju bandi«. Za ovo podnosilac izveštaja okrivljuje strah stanovništva pred osvetnicima: broj konfidenata je mali, a i njih plaše preteke pisma, tako da ubrzo prekidaju rad za policiju strahujući i za svoj život.

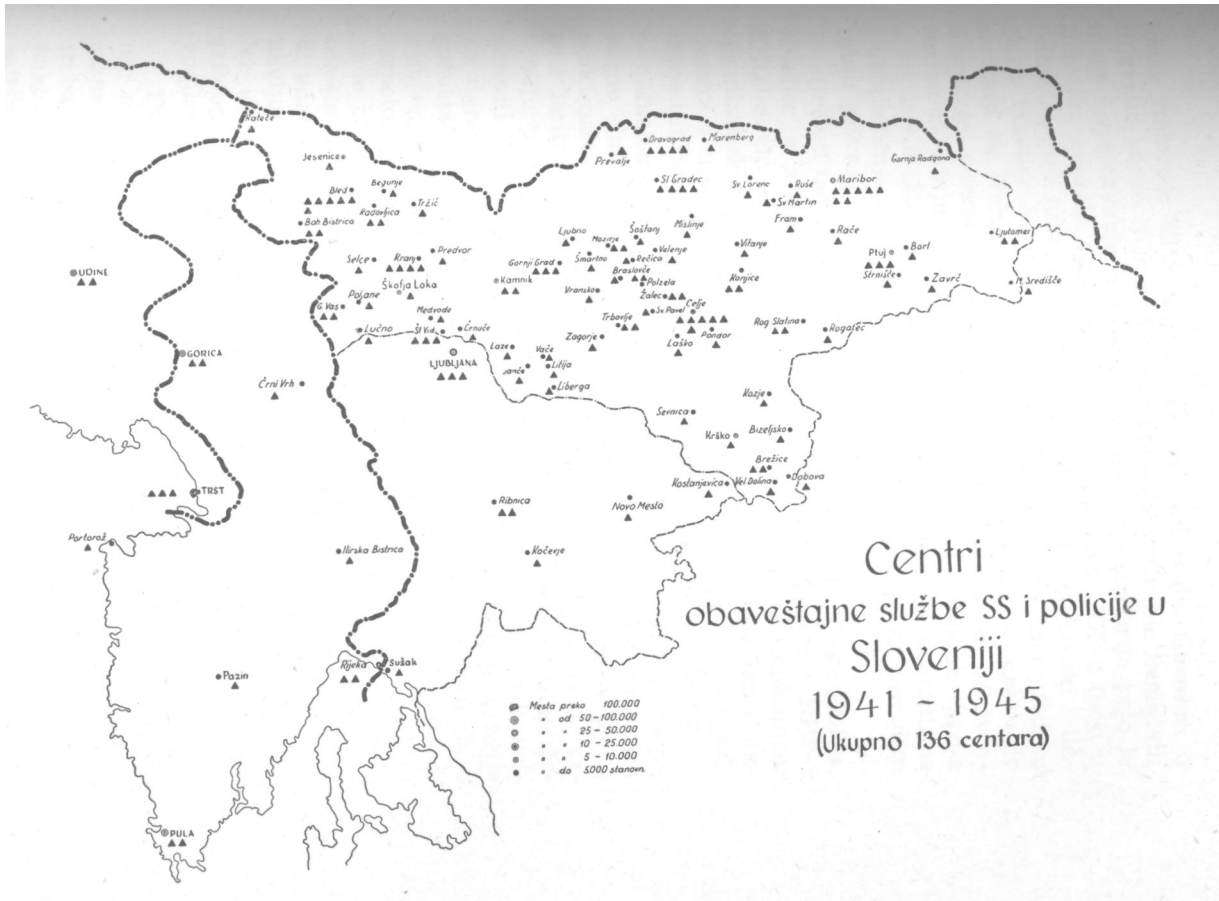
Mada se odnosi samo na ograničeni sektor okupirane teritorije, ovaj je izveštaj karakterističan za stanje u celoj Gorenjskoj, a i u Južnoj Štajerskoj. Svugde se stanovništvo u svojoj ogromnoj većini držalo na istom načinu, ali i aparat policije i bezbednosti nastojao da proširuje svoju agenturu kolaboracionista među elementima, iako nije ni njima mogao naći u dovoljnom broju. Kada je Erwin Roesener krajem 1941. godine postavljen za višeg vođu u SS i policije u Salzburg-u, pri samom postavljanju dobio, kao najvažniji zadatak, nalog da vodi borbu protiv partizana i da ih suzbije. Položaj na koji je Roesener tada došao obuhvatio je teritoriju četiri pokrajine (Gau) Reich-a, to jest Vorarlberg sa Tirol-om, Korušku, Salzburg

i Štajersku, zajedni ki nazvane Alpiskom oblaš u. Me utim, on se govoto potpuno posvetio borbi protiv NOP-a, provode i najve i deo svoga vremena na Bledu i u Gorenjskoj.

Komande Sipo i SD-a na Bledu i u Mariboru pretvorile su se ve u leto 1941 godine gotovo isklju ivo u organe borbe protiv NOP-a. Normalni aparat bezbeanosti, u prvome redu Gestapo-a, ve tada nije mogao savladati situaciju. Zato su njegove snage morale biti poja ane novim osobljem. Prvo-bitno planirana mreža ispostava bila je nedovoljna. Osnovana su na terenu mnoga uporišta u kojima su službenici Gestapo-a organizovali obaveštajnu delatnost protiv NOP-a. Pokušavaju i da se prilagodi situaciji, aparat Sipo i SD-a morao je u ceioj svojoj obaveštajnoj i egzekutivnoj aktivnosti pre i na nove oblike rada. Za borbu protiv opasnosti koja je pretila da parališe celokupni nema ki aparat, da ugrozi sve saobra ajne veze i uko i proizvodnju, ve su u leto 1941 godine morale biti upotrebljene nove mere, nova rešenja koja je nametao sve ugroženiji položaj na terenu.

Aparat Sipo i SD-a imao je, upo itku, pa preuzme najve i teret borbe protiv NOP-a. On je vršio u toj borbi i egzekutivne i obaveštajne funkcije. Delom, po liniji rada SD-a, bavio se isto obaveštajnim poslom, i to u širem smislu. Po liniji Gestapo-a, obaveštajni rad je više nego ikada bio pret-hodnik i pratilac egzekutive, njen pomaga koji je imao da otkrije i pripremi mogu nosti za egzekutivne zahvate. Kada su kasnije nema ke oružane snage policije poretka u Sloveniji bile poja ane, obaveštajna delatnost Gestapo-a je poslu-žila i za zahvate i akcije ovog policiskog aparata.

Ulogu koja je Sipo i SD-u bila dodeljena u borbi protiv NOP-a i partizanskih formacija odredio je svojim raspisom od 22 oktobra 1941 godine šef Gestapo-a, Heinrich Mueller. Ovaj raspis, koji sadrži nare enje o na inu suzbijanja Narodnooslobodila kog pokreta u Jugoslaviji, upu en je višem vo i SS i policije u Salzburg-u, Inspektoru Sipo i SD-a u istome mestu, komandantima Sipo i SD-a na Bledu i u Mariboru i šefu Einsatzgruppe Sipo i SD-a u Beogradu. U po etku raspisa se konstatuje da ustani ki pokreti u Jugoslaviji nisu delo grupa koje operišu nepovezano, ni pojedinih lica, ve da gerilskim borbama, sabotažama i »teroristi kim de-

lima« rukovodi KPJ, koja ih je i organizovala. Govore i o ciljevima borbe NOP-a, Mueller pominje vezivanje nemačkih snaga i sprečavanje privredne eksploatacije teritorija koje je Nemačka zauzela. Isti u i da su oblici pojave NOP-a (koji u celom raspisu naziva komunistički pokretom) gerilski i ilegalni, Mueller određuje da se suzbijanje gerile ima vršiti u saradnji sa Wehrmacht-om i policijom poretka, a suzbijanje ilegalnoga pokreta u isključivoj nadležnosti Sipo-a, uz eventualnu saradnju sa lokalnom policijom. Kao zadatak Sipo-a u toj borbi, Mueller određuje »totalno uništenje komunizma i obezbeđenje svih objekata koji su od značaja za nemačku ratnu privredu«.

Uoči toga da je KPJ vodeći pokret koji snaga NOP-a, Mueller u svome raspisu daje pregled organizacije KPJ i SKOJ-a. On traži da se ta organizacija ispita u njenom tadašnjem organizacionom i personalnom obliku, i to saslušanjem funkcionera i upotrebom agenata. Od ovog upoznavanja organizacije i ličnosti zavisi dalji uspeh bezbednosno-policiskog rada.

Mueller-ov raspis naročito ukazuje na važnost obaveštajne službe u radu protiv NOP-a. On naređuje da se na svaki način stvori mreža obaveštajne službe Gestapo-a preko cele teritorije, pri čemu se ima naročito nastojati da se zarvuju uхваćeni partizani i lica uhapšena zbog ilegalne delatnosti. Za ovo, sredstva stoje na raspoloženju. Zadatak ovako izgrađene obaveštajne službe prema Mueller-u je vršenje provala u ilegalne organizacije i prikupljanje obaveštenja o njihovoj delatnosti i njihovim planovima. Obaveštenja o opštem raspoloženju Mueller smatra manje važnim. On traži da agent bude povezan sa ilegalnim pokretom, kako bi bio u stanju da izveštava o svima pojednostima blagovremeno i opširno, da bi udar protivnika mogao biti odbijen ili uopšte sprečen. Ponašaju i jednu svoju naredbu od avgusta iste godine, Mueller isti kaže da za ovaj sektor rada Gestapo-a treba postaviti posebnoga referenta, a da za ovaj rad odgovara lično i rukovodilac ustanove.

Daljim zadatkom Gestapo-a Mueller obeležava sastavljanje poternoga spiska koji bi sadržavao sva lica za koja se sazna da su »komunisti, teroristi ili članovi bande«. Spisak treba dostaviti svima nadležnostima koja suzbijaju komunizam, kako bi mogla da odrede postupak prema licima koja su zatečena na operativnom terenu, ili uhapšena pri drugim akci-

jama, a za koja se bez toga spiska ne bi moglo reći da li su »komunisti ili članovi bandi«, ili to nisu.

Prelaze i na sabotaže u okupiranom jugoslovenskom području, Mueller ponovo naglašava da tu nije posredi akcija pojedinih lica, već pojava opšteg ustanka. Nosilac sabotaže je, po Mueller-u, organizacija SKOJ-a, a studenti su za takav rad specijalno obučeni. On ukazuje na to da treba računati da će se sabotaže u području meriti produžiti i posle »uništenja bandi«, te da će se pokušati sprečiti avanje izvoza dobara svih vrsta i paraliziranje postojanja i saobraćajnih sredstava važnih za javni život. Za sprečavanje sabotaže, isti će se u raspisu, potrebno je upotrebiti sva sredstva, a agenti su tu neophodni, pa stoga treba obavestajnu mrežu izgraditi i u tome pravcu. Dotadašnja iskustva — dakle, posle svega nekoliko meseci delatnosti NOP-a — ukazuju da se komunistički pokret u Jugoslaviji ne može likvidirati samo velikim akcijama. Zato Mueller zahteva da otpone planska delatnost Gestapo-a, sa ciljem da se obuhvati i stvaranje KPJ i da se provali u pokrajinske, okružne i mesne komitete. Tako treba uništiti veze koje postoje između »bandi« i ilegalnih centara, a time izvor iz kojih »bande« dobijaju stalno novoga potstreka.

Naposletku, Mueller traži da se preventivno uhapsu sva ona lica koja su poznata kao komunisti, pa bilo da se ona trenutno bave ilegalnim radom ili ne. Isto tako nalaže i hapšenje svih lica za koja se sumnja da pripadaju komunističkom pokretu ili da su pomagala njegovu stremljenje. O radu u smislu naredbe iz ovoga raspisa, Mueller traži da mu se podnese mesečni izveštaji, do 10-tog u svakom mesecu. Iz tih izveštaja mora se videti da li je komunistički pokret u porastu ili opadanju, koje su mere preduzete, koliko je funkcionera iz pojedinih komiteta uhapšeno, sa kojim mestima postoji veza preko obavestajaca i koliko je izvršeno »komunističkih sabotaža«.

Mueller-ovom raspisu nije potreban nikakav komentar. Iz njega se vidi da je Gestapo jasno uočio jedinstvenost narodnog ustanka pod vodstvom KPJ na celoj jugoslovenskoj teritoriji. Dok je, naprimer, u Srbiji kod vojnih komandi koje su tamo vršile oružane akcije protiv NOP-a i partizanskih odreda još bilo i kolebanja u oceni o tome protiv kakvog se protivnika upravo bore i koliki je tu uopšte udeo Komunističke partije, dotle je centrala Gestapo-a u Berlinu već imala

potpuno jasnu sliku o zbivanjima i ocenila je ustanak u Jugoslaviji onako kakav je on zaista bio — kao jedinstveni pokret pod vođstvom KPJ. Dalje se iz navedenoga raspisa jasno vidi i sva važnost koju je šef Gestapo-a pridavao obaveštajnome radu. a isto tako može se sagledati karakter toga rada koji je imao da posluži kao priprema i pomaga za egzekutivni zahvat. Zna ajno je i priznanje da se samo vojnim akcijama

kojima je Gestapo imao isto tako da doprinosi svojim obaveštajnim i političkim radom — ne može rešiti teška situacija u kojoj se našao okupator u Jugoslaviji, niti uništiti njegov protivnik. Sva važnost koja je pridavana obaveštajnoj delatnosti Gestapo-a u okviru opštih napora okupatora za suzbijanjem NOP-a, ovim raspisom je jasno istaknuta. Na obaveštajnu službu koju su razvile komande Sipo i SD-a u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj, a kasnije bezbednosno-policijski aparat u ostalim slovenačkim oblastima, treba gledati pod uglom kakav je dat iznesenim Mueller-ovim definicijama i nalogima.

Što se, međutim, tiče egzekutivnog rada aparata Sipo i SD-a, koji ide uporedo i koji je u neposrednoj vezi sa obaveštajnom stranom njegove delatnosti, dovoljno je citirati naredbu Zapovednika Sipo i SD-a upućenu 29. jula 1942. godine svima organima Sipo i SD-a u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj. U naredbi se, pre svega, konstatuje da će i u naredno vreme biti i ostati zadatak policije bezbednosti da sa bezobzirnom oštrinom suzbije i iskoreni komunističke snage u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj. Za to će biti potrebno, prema naredbi, vršiti masovna streljanja »komunističkih zločinaca« radi odmazde, spaljivanje zgrada i naselja, eventualna raseljavanja italijanskih područja, evakuacije Slovenaca itd.

Isti u ovom slučaju ima puno razumevanja za »opravdani bes« ljudi koji su baš prošli kroz »podmukli oružani napad« ili pritom morali čak i da žale za ranjenim ili ubijenim drugom, Zapovednik Sipo i SD-a Blume ipak traži da svaki službenik njegovog aparata mora proveriti lice namenjeno streljanju i utvrditi njegove »komunističke simpatije« ili njegovu »komunističku aktivnost« pre nego što dođe do egzekucije. Naredba zabranjuje da se samovoljno prikupe lica koja se nalaze u blizini mesta kakve partizanske akcije i da se odmah tu i streljaju. Takve provere treba izvršiti i pre nego što se sprovede paljenje zgrada, evakuacija naselja i sprovođenje

velikih hapšenja. Blume priznaje da za inovnike Gestapo-a pretstavlja naro ito teško u injenica što je stanovništvo prema njima negativno nastrojeno i što odbija svaku saradnju, pa to naglašava i u svakoj naredbi. Ipak, upozorava da se ne sme desiti da oštrim merama budu pogo eni i Slovenci koji simpatišu sa Nema kom ili »potpuno lojalni krugovi«.

U ovome nare enju Zapovednika Sipo i SD-a ima nekoliko momenata koje treba naro ito ista i. Zna ajno je da su nabrojane brutalne mere; istaknuta je potreba da se proveravaju injenice i lica pre nego što se izvrše masovna streljanja i paljevine, — ime je i u jednom službenom dokumentu, a da se ne govori o praksi — priznato da su streljanja i paljenja vršena bez takve provere; priznata je injenica da je stanovništvo na strani NOP-a i da ne želi da sara uje sa okupacionim vlastima, niti da im pomaže pri njihovim proveravanjima; ukazano je na potrebu uspostavljanja dodira sa izvesnim krugovima slovena koga stanovništva — istina, sa reakcionarnim i kvislinški nastrojenim — sa kojima je nema ka politika u okupiranoj Sloveniji dotle odbijala svaku saradnju u na elu (od toga dodira je naro ito Rainer o ekivao olakšanje teške situacije), nadaju i se da e teret sve teže borbe protiv NOP-a jednim delom mo i da preuzmu ti elementi.

Obaveštajni i egzekutivni rad aparata Sipo i SD-a protiv NOP-a bio je, u periodu do italijanske kapitulacije, usmeren instrukcijama i na elnim linijama koje su izražene u dva prikazana nare enja. Ovaj pravac rada ostao je bitnom smericom i posle proširenja nema ke okupacione vlasti na teritorije koje su do septembra 1943 godine držali Italijani. No tada je on u izvesnoj meri modifikovan, a sem toga su se pojavili i novi oblici rada.

*

S obzirom na konspirativne metode rada OF, obaveštajna delatnost Sipo i SD-a bila je od naro itoga zna aja. Agencijarna mreža nema ke bezbednosno-policiske službe pove avana je iz dana u dan upotrebom svih vrsta agenata. Izna laženi su novi oblici obaveštajnoga rada, podmetanja agenata, obaveštajnih provokacija itd. U borbi na terenu, protiv partizana, ovi su agenti igrali ulogu dostavlja a i pomoga a, sa glavnim zadatkom da blagovremeno obaveštavaju i privedu u dejstvo nema ke policiske i ostale borbene snage. U

^{filedu} konspirativne organizacije OF — koju su Nemci **nazivali** »Talorganisation« (Dolinska organizacija) ili »Terrainorganisation« (Terenska organizacija) — agentura je imala **-adatak** da prodire u razne komitete, utvrđuje njihove veze, priprema njihovo miniranje, posmatra metode i na in na koji daju podršku aktivnim partizanskim grupama itd.

Koliku je važnost nemački bezbednosni aparat pridavao baš borbi protiv organizacija OF može se sagledati, izmeđ ostaloga, iz izveštaja KdS-a u Južnoj Štajerskoj od 15 septembra 1942 godine, u kome Lurker pominje naročito pojavu upotrebu agenata i naglašava: »Najveći značaj u borbi protiv bandi treba pridavati terenskoj organizaciji, koja još uvek predstavlja najveći mu partizana, pa borba protiv ovih može imati trajnijeg uspeha jedino ako se terenska organizacija (OF) potpuno razbije«. Lurker konstatuje da OF snabdeva partizane oružjem, hranom, priprema akcije i daje partizanskim odredima prinove. On smatra da bi delatnost partizana bila uopšte nemoguća bez postojanja terenske organizacije. Isti u izveštaju i mere kojima je, pomoću agenture, otkriveno nekoliko organizacija OF, Lurker izveštava pretpostavljene ustanove: »Uprkos stalnim uspehima protiv terenske organizacije trebalo je, u poslednje vreme, u više mahova utvrditi da OF i dalje uspeva da nadoknadi poremećene veze opet novim ljudima, iz čega se može videti da OF raspolaže dobrom organizacijom«.

U borbi protiv nemačkog okupatora OF i partizani nisu ni obavestajno bili samo u defanzivi, već su prodirali u organizacije koje su bile mobilisane u borbi protiv njih. Tako su, naprimera, Nemci otkrili pripadnike OF u samom Wehrmannschaft-u StHB. Kao što je poznato, Wehrmannschaft je u **estvovao** ne samo u obezbeđivanju objekata već i u akcijama protiv partizana. Utoliko je postojanje članova odnosno **radnika** OF u njegovim redovima od velike važnosti.

U proleće 1942 godine uhapšen je u Celju funkcioner KP Friedrich Gorenjak. On je u zatvoru pod pritiskom dao opširno priznanje i odao veze koje su postojale u Wehrmannschaft-u. Time su tu otkriveni neki članovi OF, među kojima su se nalazili i rukovodioci i funkcioneri ove organizacije. Tako je, naprimera, tada otkriveno da je i mesni sekretar Wehrmannschaft-a StHB, Josip Zagradišnik, bio član OF. Ovde treba **na** objašnjenje dodati da u Wehrmannschaft nisu primani

samo Nemci i Volksdeutscher-i (dakle, stanovnici kategorije I) ve i stanovnici sa državljanstvom na opoziv. U ovu drugu kategoriju ulazili su ponem eni Slovenci ili takvi koji su želeli da se ponem e. Time je bila data i mogu nost da se u Wehrmannschaft ubace i pripadnici OF.

Izveštavaju i o ovoj pojavi pretpostavljene vlasti, Komandant Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj izneo je da su skoro sva lica uhapšena na osnovu Gorenjakovih izjava lanovi StHB-a. To su bili, svakako, isto tako pripadnici II kategorije stanovništva, koji su mogli biti primani u lanstvo StHB-a s tim da u lanjavanje bude vezano za svojstvo »državljana na opoziv«. Drugim re ima, u lanstvo StHB-a bili su primani i Slovenci u iju se lojalnost prema Tre em Reich-u verovalo. Lurker, uostalom, u svome izveštaju konstatuje da su neki od uhapšenih bili na vode im položajima, a neki bili dodeljeni policiskim etama.

Iz istog KdS-ovog izveštaja, koji nosi datum 11 maj 1942 godine, vidi se da je mreža pripadnika i saradnika OF bila rasprostranjena u nema kom upravnom aparatu, ne ograniavaju i se samo na organizacije StHB-a i na Wehrmannschaft. Lurker piše da su lokalni sekretari OF i KPJ i njihovi zame-nici mahom bili namešteni na pošti, u resoru železnica, u finansiskoj upravi, ustanovama socijalnoga osiguranja i javnim nov anim ustanovama. Ta su se lica, objašnjava Lurker, isticala visokim mese nim prilozima koje su dostavljala Komun- nisti koj partiji. Neka od tih lica su još pre okupacije bila aktivna u KP, a »umela su da se prikriju ispoljavanjem lo- jalnog držanja, kao i na osnovu svojih položaja«.

Na kakve je teško e nailazio nema ki bezbednosni aparat u borbi protiv NOP-a može se videti i po tome što su lanovi OF i KP raspolagali i formularima lanskih karata StHB i drugih nema kih isprava. Delom su tu bila posredi prisvo- jena autentni na dokumenta a delom i formulari koji su falsifikovani na osnovu pravih legitimacija. Nema ki policiski organi eš e su nailazili na ovakve falsifikate, a svakako su još eš e falsifikovane legitimacije bile upotrebljene sa uspehom. Maro ito su kuriri NOP-a snabdevani lanskim kartama StHB ili Wehrmannschaft-a, drugim nema kim raznim legitimaci- jama i zna kama nema kih organizacija, radi što boljeg obav- ljanja svoje kurirske dužnosti.

Dešavalo se da su partizani upotrebljavali i razne pasoše koji bi im u njihovim akcijama pali u ruke. Zbog toga je

KSHA iz Berlina uputio svojim područnim ustanovama na teritoriji raskomadane Jugoslavije u martu 1943 godine upozorenje da treba kontrolisati imaoce stranih pasoša, s obzirom na mogući nastup da to budu prikriveni partizani. Pri jednom napadu na putnički voz između Zagreba i Zemunaa, decembra 1942 godine, pali su, naime, u ruke partizana razni zvanični dokumenti i legitimacije, kao i bugarski, grčki, nemački pasoši i pasoši NDH. RSHA je pretpostavljao da bi ove putne isprave mogle poslužiti pripadnicima NOP-a za prikrivanje njihovog identiteta u pojedinim akcijama.

RSHA je najživlje učestvovao u organizovanju borbe koju je njegov aparat vodio na jugoslovenskoj teritoriji. Izveštaji njegovih ustanova u Jugoslaviji poslužili su kao materijal na osnovu koga su u Berlinu izrađivana uputstva za suzbijanje NOP-a ili izdavana neposredni nalozi za konkretne akcije. Dalje, ako bi jedna od ustanova na jugoslovenskoj teritoriji izvestila RSHA o stvarima koje su mogle biti zanimljive i za druge ustanove na jugoslovenskom tlu, ili ako bi poslale RSHA-u kakav interesantan uzapeni materijal, iz Berlina bi o tome bile obavestene sve one podređene ustanove koje bi taj izveštaj odnosno taj materijal mogao zanimati. Tako je, naprimer, RSHA izrađivao i studije i elaborate o pojedinim problemima borbe protiv NOP-a sa kojima bi se njegovi organi na terenu sretali. Isto je tako dostavljao prevode važnih dokumenata, uputstava i drugog materijala NOP-a, a to sve radi što potpunije orijentacije svojih ogranaka na terenu. Na osnovu akata i dokumenata uzapenih u Sarajevu, RSHA je izradio opširan sastav o tehničkom aparatu KPJ. Taj je sastav upućen, između ostalog, KdS-u u Mariboru, koji je, sa svoje strane, elaborat uputio svima ustanovama Gestapo-a na svojoj teritoriji. Na taj su način i najmanje jedinice nemačkog bezbednosnog aparata na terenu bile informisane o važnim saznanjima do kojih je, na ovom sektoru, nemačka obavestajna i bezbednosna služba uspela da dođe.

U obavestajnom i egzekutivnom pogledu održavala je nemačka služba bezbednosti izvesnu saradnju sa italijanskim okupacionim vlastima u »Ljubljanskoj pokrajini«, o čemu je veoma malo govora. Dodiri su održavani po evod onih na najvišem nivou pa naniže, do egzekutivnih organa. Sam je itali-

janski visoki komesar u Ljubljani, Grazioli, imao nekoliko sastanaka sa Gauleiter-om Rainer-om, a isto tako se sa ovim sastajao i komandant italijanske okupacione armije, general Robotti. I Roesener je imao nekoliko konferencija sa ovim italijanskim funkcionerima. Tako su Italijani na jednom nema ko-italijanskom sastanku najviših okupacionih funkcionera aprila 1942 godine objavili da spremaju u »Ljubljanskoj pokrajini« ve u vojnu operaciju protiv NOP-a. Od nema kih okupacionih vlasti zatraženo je da zatvore granicu svoga okupacionoga podru ja kako bi se onemogu ilo prelaženje partizanskih odreda iz italijanske u nema ku okupacionu zonu, i obrnuto. Ovakvih sastanaka za koordinaciju akcije održano je više. Ipak su odnosi izme u nema kih i italijanskih vlasti u okupiranoj Sloveniji, pri svoj spoljašnjoj srda nosti, bili optere eni suprotnostima i me usobnim nepoverenjem.

Nema ka obaveštajna služba održavala je vezu sa italijanskom službom SIM, vojnom obaveštajnom službom koja je imala jedan svoj centar u Ljubljani. Ta je veza bila dosta živa, ali su se Nemci žalili da im Italijani ne izlaze naro ito usuret, pogotovu ako se to ticalo davanja mogu nosti da nema ki organi saslušavaju pripadnike NOP-a koje bi u »Ljubljanskoj pokrajini« bila uhapsila ili zarobila italijanska policija. Mada je formalno izmena obaveštenja izme u nema ke i italijanske obaveštajne službe funkciomsala korektno, u suštini — uprkos pojedinih zajedni kih pothvata — prave iskrene saradnje nije bilo. Nemci su stalno prebacivali Italijanima labavost i nedovoljnu oštrinu u postupanju prema NOP-u, a žalili su se, isto tako, da im Italijani ne omogu uju pristup do važnih informacija. Zato su, naprimer, funkcioneri za vezu koje je nema ki bezbednosno-policiski aparat bio uputio u Ljubljanu vrlo brzo i me u samim italijanskim policiskim i vojnim rukovodnim službenicima stvorili svoju agenturu, da bi tim putem došli do saznanja do kojih službeno nisu mogli do i. Uglavnom se, dakle, nema ka obaveštajna služba u pogledu teritorije pod italijanskom okupacijom oslanjala više na svoj tamošnji obaveštajni rad nego na zvani nu saradnju sa odgo varaju im italijanskim ustanovama.

Onemogu avanje planskoga razvoja politike asimilacije i germanizacije u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj izazvalo je

NAREDBA ZA VRŠENJE ZLO INA

Pred narodnim ustankom koji se po eo da širi u Sloveniji okupatorove snage su bile nemo ne. Švi pokušaji da uguše ustanak ili da bar spre e njegovo širenje ostajali su bez uspeha. U Sloveniju je došao i najviši rukovodilac nema ke policije poretka, SS-generalpukovnik Kurt Daluge. On je dao precizne instrukcije za primenu najbrutalnijih niera radi ugušivanja pokreta narodnog oslobo enja. Fotografija pretstavlja ise ak iz štampe sa veš u o dolasku Daluge-a u Celovec i Gorenj sku

ne samo brutalne mere protiv stanovništva već i bes najviših rukovodilaca Tre eg Reich-a. Ove egzekutivne mere, koje se pojavljuju i u vidu drakonskog utamanjivanja, u vidu odmazdi, deportacija, najstrožih represalija itd., aparat na terenu po eo je da preduzima već u rano leto 1941 godine. Odmazde su vršene ne samo za ubistvo kakvog nema kog organa već i za svaku aktivnost partizana koju bi nema ki organi ocenili kao sabotažu, oružani napad ili sli no. Ipak, mora se primetiti da u Sloveniji nije primenjivan klju 1 :100, kao, naprimer, u Srbiji. Tako je 9 avgusta 1941 godine Šef civilne uprave u Gorenjskoj naredio streljanje deset talasa kao odmazdu za jednog pripadnika Sipo-a koji je poginuo. U Južnoj Štajerskoj je 16 avgusta iste godine rukovodilac odeljenja Gestapo-a pri KdS-u u Mariboru izdao svojim podru nim ustanovama uputstvo za vršenje odmazdi. Prema uputstvu se pri svima vrstama sabotaža imaju neodložno sprovesti mere odmazde. U tome cilju se organi Gestapo-a imaju staviti u vezu sa nadležnim mesnim granama StHB-a, koje treba da u estvuju u izboru lica odre enih za tu svrhu. Po izvršenom hapšenju ovih lica ima se, po tom uputstvu, u doti noj opštini objaviti da su ona uhapšena radi odmazde za odre enu sabotažu odnosno partizanski pothvat. Odluka o daljoj sudbini uhapšenih lica zavisi od iznalaženja u inilaca. Drugim re ima, ako u inioci sabotaže ne bi bili otkriveni, ta lica bi se imala streljati. Pri svakom daljem aktu sabotaže u toj opštini — nastavlja se u uputstvu — bi e uhapšeno daljih deset lica.

Tempo i metode ovih brutalnih egzekutivnih zahvata prvi je jasno precizirao šef Policije poretka Reich-a, general Daluege, koji je prvih dana jula bio došao u Gorenjsku. On je, na službenoj konferenciji sa rukovode im organima SS i policije, uklju uju i i organe Sipo i SD-a, istakao da i poslednji stanovnik Gorenjske mora znati da e ako se samo povoljno izražava o partizanima izgubiti svu svoju imovinu odnosno da e biti streljani on, njegova porodica, kao i srodnici i prijatelji. Isto tako se ima streljati cela porodica, uklju uju i i ženu, ako je jedan njen lan aktivan partizan. Ovakvim se merama ima pristupiti ak — naglasio je Daluege — i ako bi trebalo uništiti itava naselja i sela i streljati njihove stanovnike. A ako bi se stanovništvo žalilo da se više ne može preostalom radnom snagom obra ivati zemlja, onda e mu se smanjiti sledovanje hrane.

Otada su se po Sloveniji po eli pojavljivati plakatirani spiskovi lica streljanih za odmazdu. Aparat Gestapo-a kao da je sasvim zaboravio na svoje spretno taktiziranje prema politici protivnicima, koje mu je, naprimer, toliko pomoglo u borbi protiv KP Nemačke. On je ovde naišao na protivnika, koji je na politične brutalne mere odgovorio odlučno i smelo. Tome su protivniku mogle biti nanesene rane, mogli su mu se zadati udarci, pa i teški gubici, ali to nije moglo spremiti njegov porast ni umanjiti njegovu odlučnost.

U periodu od avgusta 1941-ve, kada su poela streljanja za odmazdu, pa do jula 1942 godine izvršeno je samo u centralnome političkom zatvoru za Gorenjsku, u Begunjama, 498 smrtnih zatvorenika, među kojima je bilo 9 žena. U svega 38 slučajeva izvršeno je streljanje na temelju presude vanrednoga suda, a inače po administrativnome nalogu funkcionera Gestapo-a na Bledu. Kao razlog za hapšenje i zatvaranje u Begunjama pojavljuju se, prema saopćenim zatvorenicima, ovi motivi: slušanje inostranih radio stanica; posjedovanje municije, oružja; širenje antidržavnih vesti; pripremanje za veleizdaju; lanstvo u terorističkoj grupi; ilegalni prelazak granice; krijumčarenje oružja; lanstvo u KP ili sumnja u ovo lanstvo ili rad za KP; kršenje radnog ugovora; sumnja u špijunažu; negativno izražavanje o Nemačkoj; pokušaj samoubistava pri hapšenju; neprijateljsko držanje prema Njemcima; ilegalno prevođenje lica preko granice; srodnici kod partizana; sin pripadnika KP; brat pripadnika KP; nestao neki član porodice itd. Pored političkih, u Begunjama su zatvarani i kriminalni prestupnici, ali su držani uglavnom odvojeno.

Opštu sliku o egzekucijama, odmazdama itd., kao sastavnome delu rada aparata Sipo i SD-a protiv NOP-a i slovenačkog naroda, može ilustrovati i Himmlerova instrukcija od 25. juna 1942 godine kojom se nareduje sprovođenje akcije protiv partizana u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj. U toj instrukciji Himmler izričito nareduje:

»Ovom se akcijom ima spremiti da ubuduće nanesu maksimalnu štetu oni elementi koji dobrovoljno podupiru bande, koji ih snabdevaju i daju im oružje i sklonište. Muškarci porodice koja je kriva, a u mnogim slučajevima celokupna rodbina, imaju se, na elno, likvidirati; žene se imaju hapšiti i sprovesti u koncentracioni logor; deca se imaju odvesti

U ZNAKU „KULTURNE MISIJE“ TRE EG REICH-a

Posle borbi izme u nema kih snaga i Savinjskog partizanskog bataljona, pobijeni partizani su izloženi na jednome trgu u Celju. Više njihovih glava morali su stati preživeli borci zarobljenici. Njima su o vrat oka ene table na kojima su ispisana njihova imena, pogrde i spisak njihovih „zlo ina“

iz njihovih domova i prebaciti u onaj deo župe koji je od ranije pripadao Reich-u. U pogledu broja rasno dragocene dece o ekujem posebni izveštaj...»

Mesec dana kasnije Himmler je naredio da se ubudu e u naredbama, izveštajima itd. njegovih podre enih organa više ne sme upotrebljavati naziv »partizani«. Umesto toga ima se primenjivati izraz »banda« ili »razbojni ka banda«. Viši vo a SS i policije Roesener, koji je tu naredbu primio, preneo ju je svima ustanovama i ispostavama celokupnog aparata SS-ovskih i policiskih organizacija i nadleštava u Južnoj Štajerskoj i Gorenjskoj, radi »uzimanja na znanje i najtemeljnijeg upoznavanja svih inovnika i nameštenika« sa tom naredbom. U svakoj od raznih ustanova, ispostava, uporišta itd. aparata Sipo i SD-a, ova je Himmler-ova naredba saopštena službenicima na potpis. Više nego što bi to mogla duga objašnjena, Himmler-ova naredba osvetljava najre itije stanje duhova u vrhovnom rukovodstvu Reich-a. Ne mogavši ni svojim razgranatim aparatom da nanese odluku i udar partizanima, Himmler-u nije preostalo ništa drugo nego da ih bar verbalno proglasi »banditima« i »razbojnicima«.

Ni Himmler-ov bes, ni razne instrukcije i uputstva, ni primenjivanje administrativne i egzekutivne mere, niti intenziviranje obaveštajnog rada u Sloveniji nisu mogli promeniti situaciju. Sveukupna delatnost i bezbednosnog i obaveštajnog, i političko-upravnog i partiskog aparata na toj teritoriji usredsredila se na zadatak suzbijanja partizana i borbe protiv OF.

Mada se prvobitno verovalo da e svojim obaveštajnim i egzekutivnim radom Sipo i SD mo i da ovlada situacijom u okupiranoj Sloveniji, uskoro je teret neposrednih akcija protiv NOP-a, teret oružane borbe protiv partizana, prešao na aparat policije poretka. Policiske jedinice imale su nalog da u slu aju napada partizana odmah reaguju, napad suzbiju odnosno odbiju i sprovedu akciju gonjenja. Sem toga su policiske jedinice imale da kruže svojom teritorijom kako bi pokušale da izazovu napad partizana i time otkriju njihovo kretanje odnosno njihove položaje.

Mada se služio informacijama koje mu je dostavljao aparat Sipo i SD-a, aparat policije poretka imao je i sopstvenu obaveštajnu službu. Tu je re o lokalnim agentima i izvi- a ima, zavrbovanim na licu mesta, sa ograni enim zadatkom posmatranja terena i izveštavanja o pojavi i kretanju partizana.

Do italijanske kapitulacije elom je tom aktivnoš u rukovodio Zapovednik policije poretka (BdO) na Bledu. Njemu su bile podre ene i policiske jedinice koje bi se pojavljivale za povremene akcije, specijalno u Gorenjskoj, kao, naprimer, 18 policiski puk planinskih lovaca u leto 1942 godine. O delatnosti policije poretka bi e opširno govora zasebno. Ovde je važno spomenuti da je izme u policije poretka i aparata Sipo i SD-a postojala bliska saradnja, da je vršeno uzajamno obaveštavanje i da su u akcijama policije poretka u estvovali i organi Sipo-a, kao i da su sprovo ene i zajedni ke akcije.

Na sli an na in delovala je i žandarmerija, koja je imala svoje isturene ispostave i stanice na celoj teritoriji. I ona je sara ivala sa aparatom Sipo i SD-a, kao i sa ostalim policiskim organizacijama Tre eg Reich-a na slovena koj teritoriji. Lica koja bi, pod sumnjom pripadništva NOP-u, uhapsila žandarmerija imala su odmah biti predavana najbližoj ustanovi Gestapo-a.

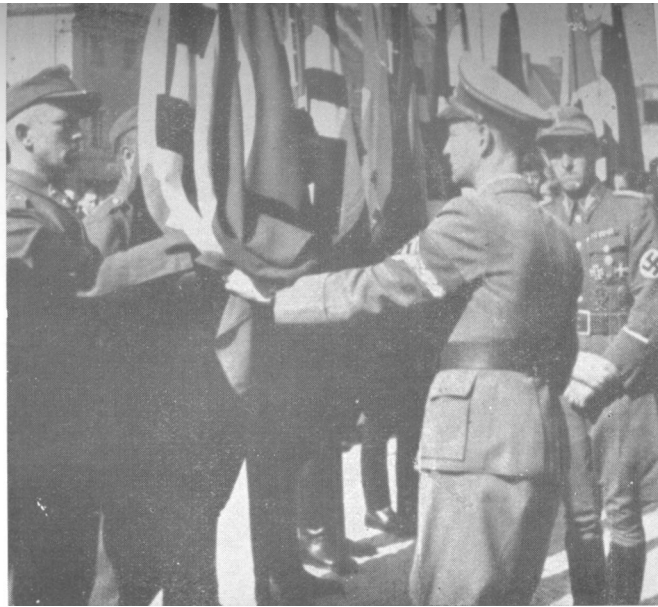
U obaveštajnim i egzekutivnim akcijama protiv NOP-a u estvovala je, naro ito na teritoriji Južne Štajerske, celokupna partiska organizacija, odnosno StHB sa svima svojim formacijama. lanovi StHB-a bili su obavezni da rade obaveštajno i da prijavljuju sve što bi im u vezi sa akcijom partizana i OF palo u o i ili što bi saznali. Wehrmannschaft StHB-a i njegove razne posebne formacije radili su i na egzekutivnom sektoru, u estvuju i u oružanim akcijama. Naro ito aktivnu ulogu tu su igrali oni odredi koji su smatrani sastavnim delom SS-a, kao, naprimer, Sondersturm u Ptuju. Wehrmannschaft je razmeštao svoje jedinice osobito u krajevima u kojima je bilo aktivnijeg kretanja NOP-a. On je i sam sprovodio sitnije akcije, a u ve im akcijama u estvovali su njegovi pripadnici zajedno sa policiskim jedinicama, žandarmerijom i drugim formacijama.

Važno je napomenuti da su pojedini lanovi Wehrmannschaft-a primani odnosno mobilisani u formacije policije

VOLKSDEUTSCHER-i U BORBI PROTIV NARODNOOSLOBODILACKOG POKRETA

KAMPL

UIBERREITHER

Volksdeutscher-ske oružane formacije u Štajerskoj, „Wehrmannschaften“, u estvovale su naj-aktivnije u oružanim akcijama protiv partizana. Po srezovima su formirani pukovi Wehrmannschaft-a" U Ljutomeru je pukom komandovao Volksdeutscher Kampl (levo). Gauleiter Uiberreither se li no živo angažovao u ja anju ovih formacija. Na fotografiji desno: Uiberreither na jednoj proslavi „Wehrmannschaft-a". Iza njega stoji „vo a" „Štajerskog domovinskog saveza Steind]

poretka, ali i policije bezbednosti. Oni su tu imali svojstvo pomo njih policajaca (Hilfspolizisten, skraćeno: Hipo).

Sve do političkih događaja koji su se odigrali septembra 1943. godine, to jest do italijanske kapitulacije, u ovim akcijama nisu djelovale jedinice Wehrmacht-a, sa izuzetkom tzv. »Landeschützen«, bataljona vojske formiranih od starijih ljudi koji za službu Wehrmacht-a na frontu nisu bili sposobni. Inače, sve su akcije sprovodili samo policijski bataljoni i druge policijske jedinice, pored organa Sipo i SD-a i pomo njih formacija.

Isto tako treba ista i da do kapitulacije Italije i dolaska nemačkih okupacionih vlasti na dotadašnju italijansku okupacionu teritoriju i područje dotadašnje italijanske države nemački aparat u Sloveniji nije upotrebljavao domorodne kvasilniške formacije. Za razliku od situacije u »Ljubljanskoj pokrajini«, koja se nalazila pod italijanskom okupacijom, nemačke vlasti u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj na elno su odbijale politiku kolaboracije sa Slovencima, to jest i sa onim slovenačkim reakcionarnim krugovima koji bi im se za takvu kolaboraciju nudili. Isti je položaj bio i u pogledu eventualne upotrebe slovenačkih profašističkih formacija koje su pod italijanskom okupacijom saradivale sa italijanskim vlastima i služile im, a u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj sve do septembra 1943. godine nije ni pokušavano, pa čak ni dozvoljavano da se takve formacije obrazuju.

Prilikom stvaranja mreže nadležnosti RSHA u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj, tri grane obuhvataju ustanovu KdS-a obrazovale su svoje ispostave na terenu. Raspored ispostava odgovarao je po snazi i razmeštaju onim zadacima koji su bili pred njima. RSHA-u prilikom uspostavljanja nemačkog režima u ovim oblastima. Pojava NOP-a ubrzo je zahtevala proširenje odnosno preuređenje ove mreže.

KdS u Mariboru i na Bledu postojeli su već 1941. godine da isturaju uporišta Gestapo-a u onim mestima u kojima su se okolini naročito pojavljivali partizani. Ova su uporišta (Stützpunkte) pridružena mahom žandarmerijskim stanicama. Rukovodioci uporišta saradivali su sa mesnom žandarmerijom. Zadatak im je bio da na terenu stvore mrežu agenata i informatora koja će im omogućiti da prate sve pojave u svome teritorijalnom delokrugu, a naročito kretanje parti-

zana. Isto tako su službenici ovih uporišta saraivali sa snagama policije poretka i žandarmerije u oružanim akcijama, vrše i pritom svoje posebne bezbednosno-policiske zadatke.

Formiranje uporišta produženo je i 1942 godine. Meutim, izvestan njihov broj morao je u jesen iste godine biti ukinut zbog nedostajanja dovoljnog broja stručnog osoblja. Praktički su se uporišta uspostavljala tamo gde je to bilo naročito potrebno, a ukidala po prestanku konkretne potrebe.

Uporišta Gestapo-a bila su podređena odeljenju IV KdS-a, a u ovome specijalno referatu IV N, to jest onome koji je bio nadležan za izgradnju obaveštajne mreže i za upravljanje njome. Referat IV N održavao je neprekidnu i neposrednu vezu sa uporištima i vršio nad njima naredbodavnu vlast.

Promene izazvane kapitulacijom Italije i proširenjem nemačkog aparata na preostali deo Slovenije vremenski su se poklapale sa snažnim porastom partizanske akcije, stvaranjem velikih oslobođenih teritorija i življim radom svih vidova delatnosti NOP-a. Nemački aparat poretka i bezbednosti isto se tako reorganizovao, ne samo u teritorijalnom pogledu — proširivanjem na nove oblasti — već i po svojoj unutrašnjoj strukturi. Tada dolazi do formiranja »Rukovodnoga štaba za suzbijanje bandi«, a zatim do zvaničnog proglašenja Slovenije područjem partizanske borbe, kao i do obrazovanja zaštitnih područja i oteka obezbeđenja. Sto se tiče delatnosti obaveštajne službe i uopšte svih funkcija Sipo i SD-a, one su i u tom drugom periodu okupacije, od 1943 do 1945 godine, produžene na dotadašnji način. Silno snaženje NOP-a i stvaranje organizacije »Rukovodnoga štaba« u izvesnoj su meri potisnuli aparat Sipo i SD-a u drugi red, ukoliko se to ticalo uloge u suzbijanju OF i partizana odnosno u egzekutivnim akcijama i merama. U isto je vreme, međutim, obaveštajna delatnost pojačana do krajnjih granica mogućnosti.

Druga važna pojava karakteristična za period koji otpočinje sa kapitulacijom Italije jeste obrazovanje kvislinških borbenih i policiskih formacija i ustanova. U »Ljubljanskoj pokrajini« je odmah formirana slovenačka policija, sastav-

liena od starog policiskog aparata koji je za vreme italijanske okupacije delimi no bio smanjen, jer su Italijani u Ljubljani organizovali i sopstvenu policisku vlast. Delom je taj aparat popunjen i novim elementima, mahom iz politi ki eksponiranih profašisti kih krugova. Ljubljanska policija imala je ulogu lokalne policiske vlasti i politi ke policije.

Uopšte je u »Ljubljanskoj pokrajini« u kojoj je obrazovana i kvislinška civilna uprava sa generalom Lavom Rupnikom, nema ka okupaciona vlast tražila saradnju i pomo kolaboracionisti kih i kvislinških snaga, a nema ka obaveštajna služba se u velikoj meri oslanjala i na obaveštajni rad kolaboracionista, ukoliko se ovaj odnosio na NOP. Izvesne obaveštajne organizacije koje je stvarala slovena ka reakcija u »Ljubljanskoj pokrajini« davale su svoje podatke Gestapo-u, delom neposredno, a delom preko tamošnje slovena ke policije kvislinškog aparata.

Za »Ljubljansku pokrajinu« je karakteristi no i to što je cd profašisti kih i reakcionarnih elemenata formirano tzv. slovena ko domobranstvo, koje je bilo pod kontrolom i obukom SS-ovskog aparata. To je domobranstvo, koje u svojoj organizaciji nije daleko napredovalo zbog opšteg rodoljubivog stava slovena kih masa, sara ivao u sprovo enju egzekutivnih zadataka nema ke policije i nema kih snaga na »suzbijanje bandi«.

Sli na organizacija u Slovena kom Primorju, pod nazivom Slovenski narodni varnostni zbor, isto je tako sara ivaia sa nema kom egzekutivom, a i sa obaveštajnom službom. U Primorju se SS-ovski policiski bezbednosni i obaveštajni aparat oslanjao i na italijanske elemente, ali im nije dozvoljavao da steknu odlu uju i uticaj u tamošnjoj upravi. Svakako se tamo i nema ka obaveštajna služba koristila saradnjom svih onih elemenata koji su bili spremni da joj tu saradnju pružaju. Egzekutiva ih je primila u svoje pomo ne jedinice, obrazuju i »domoroda ke« formacije (Landeseigene Verbaende) koje su vršile pomo nu policisku službu.

Tendencija za iskoriš avanjem saradnje kvislinških i profašisti kih elemenata došla je do izražaja i u Gorenjskoj u kojoj se do italijanske kapitulacije nije prihvatata saradnja sa njima. Tu je obrazovana tzv. »Gorenjska samozaštita«, ali ne kao samostalna formacija vojnog karaktera, ve kao podre ena pomo na trupa Gestapo-a za ispunjavanje njegovih

bezbednosno-policiskih i egzekutivnih zadataka. I ovde je obaveštajna služba koju su belogardisti i elementi formirali u okviru svojih kvislinških organizacija, sarađivala sa Sipo i SD-om, daju i nemačkim organima podatke o NOP-u. Karakteristično je, za revnost ove kvislinške obaveštajne službe i belogardista uopšte, što je, naprimera, iz tih krugova povedena kod nemačkih vlasti oštra kampanja protiv Rozumeka, šefa odeljenja Gestapo-a kod KdS-a na Bledu. Rozumek je, zbog svojih specifičnih metoda kojima je nastojao da se obaveštajno poveže u organizaciju OF i NOV, ovim elementima bio sumnjiv. Oni su ga optuživali da je previše blag prema NOP-u i da šuruje s njim. Tek kada su te optužbe ostale bez rezultata i kada je sam Rozumek predstavniku belogardističke obaveštajne službe stavio uvijeno na znanje da je tu posredni poseban obaveštajni metod kojim želi da postigne mogućnost za još efikasnije delovanje protiv NOP-a, te su optužbe prestale.

Najzad, saradnja kvislinških elemenata je, u neku ruku, iskorišćavana i u Južnoj Štajerskoj, iako, na elno, ne na in koji bi ispoljavao nekakvo priznanje ma kakve slovenačke političke organizacije ili formacije. Ukoliko su se belogardisti i elementi stavili na raspolaganje okupacionim vlastima, oni su upotrebljeni kao tzv. »Gegenbande«, to jest kao provokativne grupe Gestapo-a, pod rukovodstvom njegovih funkcionera, za borbu protiv partizana. Inače, njihove su usluge iskorišćavane u prvome redu u obaveštajne svrhe.

Razvoj situacije naterao je, naposljetku, i nemački policijsko-bezbednosni aparat da promeni svoje na elno držanje prema zarobljenim partizanima. Dok je, u smislu citiranih naredaba Himmler-a, Daluge-a i drugih rukovodećih funkcionera, prema partizanima postupano kao prema pobunjenicima i banditima koji nemaju prava da uživaju bilo kakvu zaštitu međunarodno-pravnih običaja i propisa, dotle je septembra 1944. godine došao preko Roesener-a aparat SS i policije u Sloveniji nalog da se i partizani imaju tretirati kao ratni zarobljenici. To je bila posledica na elne odluke vojnog rukovodstva Treuge Reich-a, koje je — nepovoljnim razvojem situacije — bilo primorano da u to vreme po ne da tretira NOV zarađenom stranom. Tada je na elno i ukinuto streljanje partizana kao talaca. Zarobljeni partizani su sprovedeni na saslušanje referatu IV N Gestapo-a, pre njihovog

upu ivanja u koncentracione logore ili primene kakvog drugog postupka.

Uputstvom od 1 oktobra 1944 godine Roesener je morao narediti da se uhapšena lica osumnjičena za održavanje veza sa partizanima ne upu uju više Sipo-u, pošto su logori u Reich-u prepunjeni. Ovakva su se lica upu ivala u Nema ku jedino ako bi bilo u pitanju njihovo slanje na prinudni rad. To se, naravno, nije odnosilo na zarobljene partizane, već na lica koja bi zbog sumnje da sara uju sa NOP-om hapsili razni organi nema kog policiskog i bezbednosnog aparata.

U poslednjoj fazi okupacije opšta demoralizacija, koja je poela da se širi u nema kom aparatu i jedinicama, uhvatila je maha i u obaveštajnoj službi. Pojedini lokalni niži funkcioneri Gestapo-a i SD-a, pa čak i rukovodioci pojedinih uporišta ili ispostava tražili su dodira sa NOP-om. U nastojanju da unekoliko zabašure svoj dotadašnji rad protiv pokreta narodnog oslobođenja i slovena koga naroda, oni su poeli da ine izvesne manje usluge, pokušavaju i bezuspešno da time, u dvanaestom mesecu, uti u na sudbinu koju im je narod zbog njihovih nedela namenio.

Kada je, naposljetku, došlo do sloma i kapitalucije Trećega Reich-a, bezbednosno-obaveštajni aparat koji je za vreme okupacije funkcionisao u Sloveniji pokušao je da se prebaci prema jedincima zapadnih Saveznika, kako bi pao u njihovo zarobljeništvo, a u izvesnim slučajevima se, u poslednjem trenutku, i krišom izgubio. U ruke NOV i narodne vlasti pali su mnogobrojni dokumenti i arhive, na osnovu kojih se — dopunjeno iskazima pripadnika obaveštajno-policiskog aparata koji su odgovarali za svoj zločin i rad u našoj zemlji — dosta' ta no može rekonstruisati unutrašnje funkcionisanje i delovanje nemačke bezbednosno-policiske i obaveštajne službe u okupiranoj Sloveniji, u godinama 1941—1945.

2) Delovanje i metodi obaveštajne i bezbednosne službe

a) Agentura

Izgradnji obaveštajne mreže pridavao je nemački bezbednosni aparat u Sloveniji najveću važnost, postupaju i u smislu na elnog Mueller-ovog uputstva koje je opširno pri-

kazano. O tome govore mnogobrojna uputstva i direktive Komandanta Sipo i SD-a i drugih odgovornih rukovodilaca policisko-bezbednosnih ustanova. Karakteristično je, naprimjer, uputstvo KdS-a za Južnu Štajersku od 10. jula 1942. godine. Ono, u po etku, ističe da je potrebno, radi obezbeđenja uspešne borbe protiv »bandi«, stvoriti na svaki način obavješajnu mrežu Gestapo-a koja bi obuhvatila celu teritoriju. Ponavljaju i gotovo doslovno Mueller-ove formulacije, KdS naglašava da samo agenti koji dolaze iz ilegalnog pokreta mogu biti od koristi, i traži da se agenti zavrбуju među zarobljenim partizanima i licima koja su uhapšena zbog delatnosti za OF ili za KP. Sredstva za njih stoje na raspolaganju.

KdS u uputstvu ponavlja na elne Mueller-ove direktive, prema kojima organe Gestapo-a treba manje da interesuje prikupljanje podataka o opštem raspoloženju, a više prodiranje u protivničke organizacije, to jest u NOP. V-Mann mora da bude od onih ljudi koji su srasli sa ilegalnim pokretom. To bi mu omoguđavalo da potpuno i u svima pojeđinostima izveštava o NOP-u. Funkcionere NOP-a treba temeljito saslušati, kako bi se dobili jasni pogledi o organizaciji, personalnom sastavu oblasnih, sreskih i mesnih komiteta i o vezama koje postoje između ilegalnoga rukovodstva i partizanskih grupa. Važno je, isto tako, u uputstvu, saznati za javke. Najzad, svima se pripadnicima Sipo i SD-a naređuje da pružaju pomoć u tome radu, pošto od toga bitno zavisi uspeh borbe protiv »komunističkih bandi«.

Iz citiranog Mueller-ovog, a i iz navedenog Lurker-ovog uputstva vidi se da je Gestapo pridavao naročiti značaj vrbovanju agenata iz redova partizana i pripadnika OF. Ovakvi bi agenti produžavali svoju delatnost u okviru OF ili sudeđlovali i u samim partizanskim jedinicama. Njih je Gestapo smatrao najvažnijim i najkorisnijim agentima za borbu protiv NOP-a. Zato je, pri svakom hapšenju otkrivenih centara ili grupa NOP-a, nastojao da zavrбуje po jednoga ili više hapšenika i da tim putem dođe do daljih informacija, daljih provala, novih hapšenja i novih agenata. Postojalo je zbog toga i na elno naređenje da se uhapšeni ili zarobljeni partizani imaju najhitnije uputiti referatu IV N pri KdS-u, bez obzira na to koja bi ih jedinica, vlast ili ustanova uhvatila ili zarobila.

Me u uhapšenim pripadnicima NOP-a našla su se lica koja su pod fizičkim mukama »pooštrenog saslušavanja« popuštala i poela da izdaju. Na osnovu takosteh enih saznanja prilazilo bi se, zatim, onima od uhapšenika za koje se smatralo da se bitiskloni ne samo popuštanju u smislu priznanja i tereenja svojih drugova već i aktivnoj saradnji sa Gestapo-om, kao njegovi agenti.

Slovenačkim partizanima i pripadnicima OF je, meutim, poznato da Gestapo me u zatvoreniciu u Begunjamavrbuje agente za rad protiv NOP-a. Zato je prema licima koja su posle izvesnoga vremena provedenog u zatvoru bila puštena na slobodu, a nisu prevedena u kakav logor u Nemačkoj, vladalo nepoverenje sve dotle dok nije provereno njihovo držanje i sigurnoš u utvr eno da popuštanju ne rade za Gestapo.

Metod vrbovanja uhapšenih članova -i pristalica OF i partizana po eo je da se primenjuje u većim razmerama u Begunjamajula 1942 godine. Njega je tamo uveo referent IV N KdS-a na Bledu, kriminilistiki komesar Brandt, koji je bio upu en iz Berlina na Bled radi obrazovanja toga referata. U periodu jul-novembar 1942 godine me u zatvoreniciu puštenim iz Begunja bio je priličan broj lica koja je Gestapo bio zavrbovao. Meutim, nisu sva lica koja su tada puštena istovremeno i postala agenti Gestapo-a. Radi prikriivanja zavrbovanih agenata puštena su i druga lica na slobodu.

Pri ovom se vrbovanju upotrebljavao, uz obe avanja, i pritisak u svima oblicima. Jedan primer koji je imao teške posledice bio je slučaj Grete Rancinger, partizanske kurirke, koja je uhapšena novembra 1941 godine u Celju, a koja je posle izvesnoga vremena bila u zatvoru zavrbovana. Na njen pristanak da radi za nemačku obaveštajnu službu naročito je uticalo obe anje da se i njen muž, koji se nalazio u koncentracionom logoru, bitipušten na slobodu. Ovaj je bio još pre nje uhapšen i upu en u jedan logor u Nemačkoj.

Upravo uspesi koje je Gestapo postigao provalom i agentskom delatnoš u Grete Rancinger naveli su Lurker-a na zaključak da najuspešnije sredstvo za suzbijanje aktivnosti NOP-a pretstavljaju prevrbovani članovi KP. Ovo je sadržano u izveštaju RSHA-u, u kome Lurker navodi da rizik što se poneki od ovako prevrbovanih podbaciti uveliko kom-

penzuju uspesi koji se postižu sa ostalim zavrbovanim partizanima. Preduslov za uspeh u suzbijanju »komunisti ke bande«, nastavlja Lurker u svome izveštaju od 5 decembra 1941 godine, jeste stalna saradnja svih snaga koje su ovim agenturnim radom povezane, bez me usobnog trvenja, pri emu je nevažno ko je konkretno postigao uspeh.

Primeri za ovakvo vrbovanje ima dosta, i to u raznim ispostavama i uporištima Gestapo-a. Ispostava u Brežicama, naprimer, javlja u jednom svom izveštaju da je angažovala kao V-Mann-a nekog Albina Žagara, »bivšeg bandita«. Saradnjom ispostava u Jesenicama i Kranju došlo je do itavog lanca otkrivanja funkcionera OF i sukcesivnog vrbovanja nekih kolebljivih pojedinica me u njima. Jedna partizanska kurirka koju je uhapsio pa zavrbovao Gestapo u Jesenicama odala je dvojicu vode ih funkcionera OF i KP u Kranju. Jedan od ovih — po ijem je nadimku, »Komerdaj«, ova velika provala i ušla u istoriju OF u Gorenjskoj — otkrio je itav splet organizacije NOP-a, a nastavio da radi kao agent Gestapo-a. Me u pi ima koja su po njegovim podacima uhapšena, Gestapo je sebi opet vrbovao agente, izme u ostalih Iva Vendlinga, isto tako funkcionera OF u Kranju. Ovaj je za Gestapo radio u Kranju i u radnom logoru Kreut u Koruškoj, gde su bili zatvoreni mnogi pripadnici i pristalice NOF-a. Ispostava u Radovljici raspolagala je agenturom koja je velikim delom bila sastavljena iz zavrbovanih partizanskih dezertera. Velika ispostava u Celju sistematski je, u svojim zatvorima, radila na pridobijanju uhapšenih pripadnika OF.

U trenutku kada bi uhapšeni dao priznanje i po eo opšir-niju ispovest, ve se smatralo da je on upola pridobijen. Gestapo bi onda samo nastojao da dobije garantiju za njegovu saradnju u budu nosti. Fored li ne u ene, kao u slu-aju Grete Rancinger, operisalo se tu pretnjama eventualnim represalijama protiv lanova porodice i najoštrijim merama protiv samog zavrbovanog.

Tipi an primer za ovakve metode vrbovanja pretstavlja slu aj tzv. provale Lackove ete, koji se odigrao 1942 godine u Ptujju. Toga leta bio je uhapšen jedini sin seljaka Franca Kneza, Boris Knez, pod sumnjom da sara uje sa partizanima. Na saslušanju je mladi priznao da su njegov otac i on prihvatili partizanske kurire, davali im hrane i slušali dogo-vore funkcionera OF. Priznao je, isto tako, da su se bavili

rasturanjem letaka itd. Boris Knez je u svojim saslušanjima nastojao da skine krivicu sa sebe, isti u i svoju mladost — tada je imao šesnaest godina — i terete i svoga oca. Me u tim, ispostava Gestapo-a u Celju, koja je protiv Borisa vršila istragu, predložila ga je za streljanje, s tim da se ono privremeno odloži dok se ne raš isti situacija i sa njegovim ocem. Ovaj je uhapšen u Celju, gde se trenutno nalazio, kojom mu je prilikom — kako je to navedeno u jednoj zabelešci ptujske ispostave Gestapo-a od 24 jula 1942 godine — »predeno injeni ko stanje u pogledu položaja njegovog sina«. Na to se stari Knez, kako nastavlja ista zabeleška, obavezao da e raditi za Gestapo kao V-Mann, s tim što mu je, za slu aj uspešne delatnosti, obe ano da e sin biti pušten, a da ni on ne e biti kažnjen. U ovom slu aju je, dakle, otac zavrbovan posredstvom u ene sinovljevim životom. Ispostava u Ptuj, kojoj je Knez predat na upravljanje, odlučila je da ga poturi partizanskom odredu nazvanim Laskovom etom, koja je operisala u tome kraju.

Za obaveštajnu službu Gestapo-a od posebne je važnosti bilo da blagovremeno dobije u ruke publikacije i informacije OF. Ispostava Gestapo-a u Celju, naprimer, organizovala je preko svoga agenta Hriberška — koji je radio i za druge ustanove RSHA, a naro ito za njegovu upravu VI — redovno pribavljanje ilegalnog lista »Slovena ki poro evalac«. List je Hriberšek pribavljao u Ljubljani, na sam dan izlazenja, i kurirskim putem prebacivao ga u Celje. Tu je prevo en, umnožavan i dostavljan zainteresovanim organima Sipo i SD-a, upravnih vlasti žandarmerije i Policije poretka. Dostavljanje je vršeno strogo poverljivo i na ime, kako bi se spre ilo da OF sazna za ovu Hriberškovu delatnost.

Zna ajan prodor u organizacije NOP-a postigao je Gestapo u Mariboru vrbovanjem partizanske kurirke Sonje Oman. Ova je u zatvoru pod pritiskom, odala itavu organizaciju OF i partizanskih grupa za koje je ona znala, što je omogućilo opsežna hapšenja. Puštena zbog ovog izdajstva iz zatvora, ona je nastavila svoju delatnost kao agent, vezana neposredno za šefa referata i odeljenja IV KdS-a u Mariboru, Strohmeier-a. Štaviše ona je privela i svoju sestru Milenu, koja je isto tako bila aktivna u OF, pa je i ova zavrbovana. Obe su sestre bile u svojoj agentskoj delatnosti veoma aktivne. Šonju su zbog toga, posle nekoliko meseci,

partizani likvidirali. Me utim, njenom aktivnoš u došlo je do znatnih egzekutivnih udaraca Gestapo-a protiv NOP-a.

Delatnoš u Sonje Oman omogu eno je u leto i u jesen 1941 godine da Gestapo stavi ruku na preko sto pripadnika OF. Pored provaljivanja i pronalaženja poznatih pripadnika OF ona se služila i metodom provokacije, sa ekivala na autobuskim stanicama kurire NOP-a koji bi dolazili u Maribor a nisu znali za njenu izdaju, ispitivala ih pretstavljaju i se kao partizanska kurirka i saznavala tim putem dalje veze. Stvarala bi i sama nove veze, kako bi u pogodnom trenutku aktiviste i saradnike NOP-a privela hapšenju. Njena delatnost imala je posledica u nizu gotovo svih ve ih mesta u Južnoj Štajerskoj, ali i u Graz-u i Zagrebu. I u ova dva grada izvršena su, na osnovu njenih izveštaja, hapšenja kojima je ometeno obrazovanje izvesnih grupa i uspostavljanje nekih kanala OF. Sa svojom sestrom Milenom pokušala je da omogu i hapšenje Miloša Zidanškega.

Milena Oman je kasnije ustupljena Gestapo-u u Graz-u, kao agent, sa zadatkom da tamo radi me u Slovencima. I ona je, kao i njena sestra, uspela da se poveže sa raznim grupama protivnika nacisti kog režima odnosno pokreta otpora, naro ito u logorima inostranih radnika u Štajerskoj. Na osnovu njenih podataka došlo je u tim logorima do otkrivanja ilegalnih organizacija, do hapšenja, slanja u koncentracione logore itd. U vezi sa Milenom Oman planirao je Gestapo krupnu provokaciju u samoj nema koj avijaciji, o e mu e još biti re i.

Zanimljiv je i karakteristi an za metode i odnos Gestapo-a prema agenturi kraj zavrbovanog bivšeg funkcionera OF Alojza Zorka. Ovaj je u zatvoru izdao mnoštvo lica, a kasnije, pošto je pušten i pošto je po eo da radi kao agent, i sam u estvovao u hapšenju pripadnika NOP-a. Dok je njegova saradnja, koja je dovela do razbijanja organizacija OF i hapšenja velikog broja pripadnika i funkcionera OF u Južnoj Štajerskoj, mogla Gestapo-u da bude od koristi, Zorko je imao na raspolaganju poseban stan, vozio se sa funkcionerima Gestapo-a u Zagreb i Graz i uživao je itav niz drugih povlastica i udobnosti. Me utim, kada je izvršeno sve što je moglo da se izvrši na osnovu Zorkove delatnosti, a ovaj je u o ima pripadnika i pristalica OF tada ve bio potpuno komprovitovan, Gestapo je izgubio svaki interes za njega i pre-

duzeo korake da ga se otrese. Šef odeljenja IV KdS-a u **Mari-
boru**, SS-ovski major d-r Machule, insistirao je da se Zorko u-
puti u koncentracioni logor u Nema koj. Strohmeier je bio
protiv toga, smatraju i da Zorko »to nije zaslužio«, ve da ga
treba likvidirati. Zaista je jednom prilikom, u prvim mesecima
1942 godine, fingirana akcija u kojoj je, uz sadejstvo Strohme-
ier-a, imao tobože da u estvuje i Zorko. Dok je ovaj sa Strohme-
ier-om i još jednim funkcionerom Gestapo-a išao drumom,
šofer KdS-a Lurker-a, po primljenom nalogu, ubio je Zorka
revolverom s le a. Da bi se stvar prikrila, Zorku je prikop-
an na drugi list sa natpisom na slovena kom jeziku: »Tako
biva sa svakim izdajnikom«. Time je Gestapo želeo da pri-
krije prave okolnosti Zorkove smrti i da ovu prikaže kao
delo partizana.

Prema ovim slu ajevima vrbovanja i iskoriš avanja pri-
padnika NOP-a kao agenta Gestapo-a stoje mnogobrojni slu-
ajevi u kojima su ove metode Gestapo-a pretrpele potpun
neuspeh. Jedan takav slu aj pretstavlja držanje funkcionera
KP i OF Antona Dolinška, koji je, pod pseudonimom »Me-
tod«, bio jedan od važnih organizatora KP u Gorenjskoj. Do-
linšek je imao isprave na ime Jozef-a Habe-a, a uhapšen je
u vezi sa otkrivanjem i razbijanjem itavog niza viših i nižih
organizacija KP i OF u Gorenjskoj. Uhapšeno je bilo tada
oko 400 lica, ijim je iskazima utvr eno da je »Metod« bio
delegat OF iz Ljubljane za izgradnju KP i OF u Gorenjskoj
i da je imao zadatak da pripremi veliku akciju u prole e
1942 godine. Mada su sa njim suo ena razna lica koja su u
zatvoru pristala da daju iskaze, »Metod« je izjavljivao da
ta lica ne poznaje i ostao je, uprkos ponovljenih »pooštrenih
saslušanja«, pri tome da mu je ime Josef Habe i da nije
vršio nikakvu politi ku delatnost. KdS na Bledu obratio se
i Zapovedniku Sipo i SD-a u Beogradu, dostavivši mu sliku
»Metoda« sa molbom da se pokuša u Beogradu njegova iden-
tifikacija, pošto je postojala pretpostavka da je on lan CK
KPJ. Ni ovim putem nije se mogla izvršiti identifikovanje
»Metoda«, i on je otpremljen u koncentracioni logor ne re-
kavši islednicima ak ni svoje pravo ime.

Pored osnovnog nastojanja da za borbu protiv NOP-a
stvari agenturu iz redova samih pripadnika NOP-a Gestapo

iiiije zapostavljao ni druge mogu nosti za stvaranje svoje mreže agenata u raznim slojevima stanovništva, me u ljudima raznih zanimanja itd. Za svoj GND u Sloveniji Gestapo je težio da zavrbuje naro ito takva lica koja su neupadljivo mogla kontrolisati veliki broj osoba i održavati veliki broj veza. Tim putem je Gestapo uspeo da izvrši nekoliko važnih provala. Tako je, naprimer, u Kranju preko jedne zavrbovane kelnerice hotela »Evropa«, Anice Jamnik, budno motao na posetioce hotela, pa je u vezi s tim došlo i do jedne provale ve ega zna aja. Isto tako su za Gestapo zanimljivi i lekari, zbog svoga opštenja sa širim slojevima stanovništva. U Trbovlju je, naprimer, zavrbovan lekar d-r Roman Vidmar, koji je davao izveštaje o kretanju funkcionera KP i OF. Vidmar je, uostalom, zbog svojih pokušaja da le enjem ranjenih partizana održava veze i sa drugom stranom, upu en u koncentracioni logor Dachau, ali je i tamo nastavio svoju delatnost za Gestapo.

Isto su tako bili traženi i rado vrbovani kao agenti bivši jugoslovenski žandarmi koji su kao civilna lica ostali da žive u Sloveniji, — ukoliko, naravno, nisu bili iseljeni. Ovi su dobro poznavali, iz svoje dugogodišnje prakse na terenu, prilike kraja u kome su ranije bili sa službom. Poznavali su ljude, a znali su i šta Gestapo naro ito zanima i kojim se putem do tih podataka može do i. Zato su oni i bili vrlo korisni za Gestapo.

Treba još pomenuti jednu posebnu akciju, sprovedenu st eiljem da se aktivno poradi na suzbijanju sabotaze na železnicama. Himmler je o tome izdao posebnu naredbu koja se odnosila na okupirane oblasti na Istoku. Prema toj naredbi, izdatoj 5 avgusta 1943 godine, u elom aparatu Nema kih državnih železnica u okupiranim isto nim oblastima, a gde su radili stranci, trebalo je obrazovati agenturnu mrežu koja se imala dobro platiti. Zamisao je bila da se putem rada te mreže prekrate na železnici stalni atentati i sabotaze, koje su, nesumnjivo, organizovali ljudi iz redova tih nameštenika.

Primenjuju i tu naredbu na teritoriju pod svojom nadležnoš u — mada se ona formalno na nju, kao na oblast koja je uklju ena u Reich, nije odnosila — Roesener je izdao posebno uputstvo. U njemu konstatuje, prvo, da su prema dotadašnjim iskustvima i u Gorenjskoj i u Južnoj Štajerskoj sabotaze na železnici sprovodili u najviše slu ajeva »orga-

nizovane bande i krugovi otpora« i da treba pretpostaviti da ovi održavaju vezu sa »železni kim osobljen sastavljenim od iica tu e narodnosti«. Na osnovu toga Roesener nare uje da se stvaranje i izgradnja solidne agenturne mreže ima smatrati naro ito hitnim zadatkom i da tome pitanju treba pokloniti posebnu pažnju.

Sprovode i u delo Himmler-ovo i Roesener-ovo nare enje, KdS u Mariboru je preneo zadatak obrazovanja i izgradnje te agenturne mreže na otek IV N. O tome je izdao, na osnovu primljenih nare enja, svoju naredbu. Treba se postarati, objašnjava u njoj, da se na svakoj železni koj stanici i u preduze ima Državnih železnica (radionice za opravke itd.), a naro ito na najugroženijim prugama, kao Brežice—Zidani Most—Laze, zavrbuju pogodni agenti. Vrbovanje agenata i njihovo zbrinjavanje u srezovima Celje, Trbovlje, Brežice i Ptuj potpada pod nadležnost odgovaraju ih ispostava Gestapo-a, a u srezu i gradu Maribor pod nadležnost oteka IV N pri KdS-u.

Naredba preporu uje da se agenti u prvome redu potraže u redovima radnika na pruzi i u železni kom radionicama. Zavrbovana lica treba podrobno pou iti o njihovim zadacima i uputiti ih da ona sebi organizuju dobru mrežu informatora. Rukovodioci ispostave Gestapo-a treba da pomažu ovim agentima direktivama. Agentima valja naložiti da odgovaraju a zapažanja najbržim putem dostave nadležnoj ustanovi Gestapo-a, odakle ih treba neodložno javiti oteku IV N. U slu aju neposredne opasnosti, ako je potrebno odmah preduzeti mere da bi se spre ila šteta, ima se obavestiti najbliža policiska ustanova (železni ka policija, žandarmerija), koja e preduzeti sve što 'je potrebno. O tome isto tako treba odmah izvestiti IV N.

Nare enje zahteva od svih podre enih ustanova Gestapo-a da do 1 septembra iste godine, to jest za nepun mesec dana, prijave oteku IV N sve zavrbovane agente i prilože popunjene upitnike i po dve fotografije. Na ovu se posebnu mrežu imaju isto tako primenjivati ve izdata uputstva za izgradnju GND-a. Trebalo je da taj nalog izvrše ispostave, a uporišta su imala zadatak da im predlože poznata lica koja bi došla u obzir za ovu mrežu.

Zanimljivo je da je KdS, uz ovo nare enje, uputio svome oteku IV N i svojim ispostavama spisak agenata službe

bezbednosti (SD), koja je u toj stvari ranije bila nadležna. Te agente imao je najpre da proveriti Gestapo, pa tek ako ovaj na e da su pogodni, bili bi preuzeti u novu mrežu i prijavljeni otketu IV N. Tu se, još jedanput vidi odnos između Gestapo-a i SD-a u jednoj zanimljivoj pojedinosti. Gestapo, naime u agente SD-a nije imao dovoljno poverenja da ih neposredno i bez proveravanja preuzme.

Zakljuju i opšti pregled o stvaranju agenturne mreže nema kog bezbednosno-policiskog aparata Slovenije treba još naglasiti da se Gestapo, posle proširenja nema ke okupacije na »Ljubljansku pokrajinu«, uveliko služio agenturom koja je izgradila slovena ka kvislinška policija. Službenik Gestapo-a nadležan za nadzor nad radom te policije — koji je nosio naziv višeg službenika za vezu (Verbindungsfuehrer) koristio se tom agenturom kao svojom, davao joj zadatke i primao njene izveštaje. No pored toga on je bio izgradio u slovenakom kvislinškom policiskom aparatu i svoju posebnu mrežu, služu i se nekim pripadnicima kao svojim agentima i prema samoj policiji kvislinške uprave u Ljubljani, mada je formalno njegov službeni zadatak bio da »održava vezu« sa tom policijom.

Ustanove, ispostave i uporišta Gestapo-a nastojali su da angažuju što ve i broj agenata i poverenika. Na elno su polaziti pritom od pretpostavke da e, istina, izvestan deo tih agenata otpasti ili u radu podbaciti, ali da e pri ve em broju zavrbovanih biti i ve i broj korisnih agenata. Gestapo je u mestima u kojima je imao svoje ispostave držao obi no po nekoliko konspirativnih stanova radi sastajanja sa agentima. Sastanci su održavani i u atomobilima, za vreme vožnje. Neposredno u kancelarije Gestapo-a mogli su — po pravilu — ulaziti, ili ak u njima stanovati, samo oni agenti koji su svoj posao obavljali javno, kao pomo ni organi. Za ostale se nastojalo da se o uva konspirativnost veze što je god duže bilo mogu no. Ako bi koji agent bio provaljen ili ako bi pao u o i stanovništvu, Gestapo bi ga slao u Nema ku, kao svoga posmatra a u kakvom važnom preduze u ratne privrede. Ina e, agent za koga se verovalo da se u jednome mestu kompromitovao slat je i u neki drugi kraj slovena ke

teritorije ako je postojala mogućnost da on tamo može biti korisno upotrebljen.

U okviru GND-a — što je praktički bila obavestajna služba protiv NOP-a — radilo se dosta pomoću u provokacija. I'm putem se želelo dobiti što više pojedinačnih informacija, a i navesti protivnika na izvesne pokrete ili mere koje bi ga otkrile i omogućile da što pre padne u ruke Gestapo-a.

Kao što je obavestajna služba po liniji VI protivnicima prema kojima je radila podmetala, u cilju dezinformacija, tzv. »Spielmaterial«, dakle, lažni, potureni obavestajni materijal, tako se isto takvim podmetanjem služio Gestapo u cilju dezinformisanja OF i partizana. U tome se naročito isticao rukovodilac odeljenja IV KdS-a na Bledu, Helmut Rozumek. Pri podmetanju »Spielmaterial-a« postojalo je na elu da njega u svakom pojedinom slučaju mora odobriti centralna ustanova. U Abwehr-ovoj delatnosti prema stranim obavestajnim službama to bi bio sam Amt Ausland/Abwehr (otsek III D). U delatnosti Uprave VI RSHA odlučivao je u tome sam šef Uprave. Ako bi Gestapo podmetao »Spielmaterial«, kao u slučaju raznih Rozumek-ovih akcija prema OF, onda bi to morao odobriti šef Uprave VI RSHA. U tome konkretno slušajući RSHA se nije zadovoljio samo pismeno obrazloženim traženjem Rozumek-ovim, već je uputio jednog svog funkcionera, kriminalističkog sekretara Bordasch-a, da sa Rozumekom podrobno ispita slučaj, kako bi se donela odluka o »Spielmaterial-u« koji je trebalo poturiti OF. Po povratku Bordasch-a u Berlin dobio je KdS u Bledu odobrenje da može OF poturiti »Spielmaterijal«, odnosno davati isfabrikovane informacije, samo što taj materijal ne sme da sadrži podatke vojnog značaja. Lažni materijal je sastavljao Rozumek, u sporazumu sa Roesener-om. Izmeću ostalog, materijal je sadržavao izveštaje o neuspesima borbe protiv NOP-a, o povlačenju vojne policije, i nameranim akcijama protiv partizana i slično.

Agenti Gestapo-a radili su, jednim manjim delom, besplatno i iz političkih pobuda. Priličan broj među uhapšenim pripadnicima i pristalicama NOP-a, naročito onih koji su zavrbovani u zatvorima, radio je pod prinudom, pod pretnjom teških posledica po sebe, svoju porodicu i svoju imovinu. Međutim, u suštini rado sa agenturom nagrađivanje je igralo vrlo značajnu ulogu. Veliki deo agenata radio je od

samoga vrbovanja za novanu nagradu ili za konkretne materijalne protivusluge. Osim toga, Gestapo je nagrađivao i lica koja su obavljala posao agenata a nisu otkrivala niti tražila za to nagradu, kada su ti agenti zasluživali nagradu, a naročito u slučajevima postizanja većih uspeha zaslugom agenata. Tako je; naprimer, agentu Knezu, koji je radio da bi spasao svoju i sinovljevu glavu, isplaćena većina novane nagrade kada je njegovim udelom došlo do uništenja Lackove ete.

Inače agenti su — bez obzira na to kojoj kategoriji pripadali — dobijali za uspešan rad posebne nagrade. Ove su mogle, naprimer, iznositi do 1000 maraka u okviru nadležnosti KdS-a u Mariboru. Za nagrade većine od te sume — ukoliko bi do njih dolazilo — bio je nadležan šef civilne uprave. Nagrade bi se dostavljale ustanovi koja je predložila da se određeno lice nagradi, s tim da ona na diskretan ili odgovarajući način preda iznos tome licu.

Agenti koji su svojim radom bili naročito dragoceni znali su da nemaju obaveštajnu službu dobijali su, sem novca i materijalnih nagrada, još i razne poklone. Stavljani su im na raspolaganje stanovi, omogućavana su im putovanja za razne razloge i odmor, pa i u Reich ili u NDH, itd. Agenti su snabdeveni duvanom i kafom, namirnicima odnosno kuponima za njegovu nabavku, odećnim predmetima, obućom i ostalim stvarima koje su inače bile ili strogo racionirane ili uopšte nepristupačne.

Sve bi to trajalo dok bi agent bio potreban i koristan. Kada bi njegove mogućnosti bile iscrpene, jer bi obično posle izvesnog vremena bio u kraju svoje delatnosti kompromitovan i dekonspirisan, dešavalo se da ga preuzme javna služba Gestapo-a kao pomoćnog policajca (Hipo), ili da bude premešten u drugi kraj. Ako to ne bi dolazilo u pitanje, agent bi jednostavno bio odbačen ili upućen na rad u Nemačku, u kakav logor, ili bi u izvesnim slučajevima — kao što pokazuje sudbina Zorka — jednostavno bio likvidiran.

b) Ubacivanje agenata i metod provokacije

Već je u dosadašnjem izlaganju u nekoliko mahova bilo reči o ubacivanju agenata Gestapo-a OF-u i partizanskim odredima. Ovo ubacivanje predstavljalo je dalji stepen isko-

š **avanja onih** uhapšenih pripadnika NOP-a koji su, bilo " kojih **razloga**, u zatvoru pristali da govore. Prvo su ovakvi iskazi iskorišćavani za dalje mere; ako je bilo moguće, ovi su **zatvorenici** zavrbovani kao agenti, a izvesni od njih, za koje se smatralo da su za to naročito pogodni, potureni su **organizacijama** NOP-a i partizanskim formacijama na taj način **što** su ubačeni u njih sa zadatkom da rade obaveštajno i na unutrašnjem razbijanju narodnog ustanka.

Već pominjani slučaj Franca Kneza predstavlja vrlo po-
učan primer za ovo. Pošto je u ptujskome kraju Gestapo-u **najviše** briga zadavala tzv. Lackova ćeta, u kojoj je aktivista Osojnik igrao vodeću ulogu, to je Knez dobio nalog da se ubaci u tu grupu. Da bi u tome uspeo, inscenirano je njegovo begstvo. Automobil kojim je Knez sproveo, zaustavio se na drumu zbog tobožnjeg kvara gume. U trenutku kada su njegovi putnici izašli da poprave »kvar«, Knez je, po dogovoru, poeo da beži. Za njim je odmah poela upadljiva potera sa pucanjem, kako bi o evici stekli utisak da je posredi pravo begstvo. Računalo se da će se za to saznati i partizani koji su se kretali u ovom kraju.

Knez je bio toliko oprezan da je, stigavši kući, čak i svojoj ženi saopštio da je pobjegao pred Gestapo-om, pa se zato nije ni zadržao kod svoje kuće, već je otišao kod nekoga svoga poznanika, znajući da će ovaj moći da ga uputi partizanima. Kod ovoga se krio dva dana, pa je zatim pošao da traži Lackov odred, no presrela ga je jedna žandarmerijska patrola i privela u Ptuj. Žandarmima nije odao ništa o pripremljenoj provokaciji, već je zahtevao da bude priveden Gestapo-u. To je učinjeno, i on je opet pušten, a dat mu je i bicikl radi lakšeg kretanja. Još nekoliko dana obilazio je Knez, tobože krišom, okolinu, javio se u međuvremenu još jedanput ispostavi Gestapo-a u Ptuju, i naposljetku je uspeo, preko onog svog poznanika, da se priključi i odredu.

Knez je učestvovao, zatim, u jednoj akciji odreda, kojom prilikom je ovaj likvidirao jednoga žandarma i dva saradnika okupatora. Pokušavao je nekoliko puta da doturi Gestapo-u izveštaj, ali je u tome uspeo tek posle nekoliko dana. Krišom je na drumu zadržao, za vreme dok je imao da čuva stražu u blizini logora odreda, neko lice koje je prolazilo na biciklu i preko njega poslao pismo na ugovorenu adresu u Ptuju, za Gestapo.

Na osnovu ovoga pisma odmah je krenula potera, koja je izvršila opkoljavanje odreda. Od deset pripadnika grupe, u toj akciji je ubijeno pet, dvojica su zarobljeni, a trojica žu pobjegli. Me utim, ve sutradan je jedan od pobjeglih, lunkcioner OF Josip Lacko, bio uhapšen, drugi se sam ubio, a samo Franc Osojnik uspeo je da pobjegne.

Knez je zatražio da i on i njegov sin ostanu izvesno vreme u nema kom zatvoru, da bi se prikrilo njegovo sadejstvo u ovoj provali. Potom je u estvovao u još dve manje akcije Gestapo-a protiv NOP-a, pa je zatim kona no pušten i registrovan kao V-Person. KdS u Mariboru isplatio je Knezu nagradu od 2000 maraka, koja nije bila ni dogovoreni, niti ju je Knez o ekivao. Lurker je time želeo da ovog dragocenog saradnika još više veže uz sebe, odnosno uz Gestapo. Knez kasnije nije više dejstvovao kao V-Mann, ve jedino kao V-Person, a postavljen je za starešinu selja ke staleške organizacije u svome mestu.

Posle velike provale i hapšenja do kojih je došlo u leto i u jesen 1941 godine ve opisanim sadejstvom Alojza Zorka, Sonje Oman i drugih, Gestapo je smatrao da je privremeno potpuno razbio NOP u Južnoj Štajerskoj. Me utim, u izveštaju koji je 17 novembra 1941 godine podneo o tome RSHA-u, Lurker naglašava da o ekuje reorganizaciju i novu izgradnju KP na svojoj teritoriji. On isti e važnost uba enih agenata, navode i kako se postarao da »ukop avanjem pogodnih agenata iz redova aktivnih komunista« obezbedi pregled nad novom izgradnjom KP, kako bi pravovremeno bio obavešten o zbivanjima u njoj. Iz ovoga se vidi koliko je zna aja ubacivanju agenata pridavao KdS, smatraju i ga najve om garancijom za uspeh svog budu eg rada.

Pored uba enih agenata, koji su delom bili prevrbovani pripadnici NOP-a, nema ki obaveštajni aparat u okupiranoj Sloveniji služio se i ubacivanjem zavrbovanih ruskih zarobljenika u partizanske odrede. Otome govori, izme u ostalog, nare enje KdS-a u Mariboru od 16 juna 1943 godine, upu eno ispostavama i uporištima. KdS izveštava ovim nareenjima da je ispostava u Trbovlju uputila nekoliko zavrbovanih ruskih ratnih zarobljenika, kao svoje V-Personen, partizanima sa zadatkom da tamo ostanu sve dotle dok ne steknu u odredima poverenje. Tada imaju, u pogodnom trenutku, da napuste odrede i da se odmah jave najbližoj policijskoj ustanovi.

U vezi sa ovim, narednje nalaže da se imaju strogo poverljivo obavestiti nadležni rukovodioci žandarmerijskih stanica _____j to li no samo oni — da su dužni da odmah izveste najbližu ustanovu ili najbliže uporište Gestapo-a ako bi se kod njih prijavio koji od ovih uba enih zarobljenika. U isto vreme trebalo je, u takvome slučaju, odmah telefonom izvestiti i referat IV N u Mariboru. Ovo obaveštenje imale su da upute ekspoziture Gestapo-a referatu IV N KdS-a, a ne žandarmerija. Iz toga sledi zaključak da je za ovakve slučajeve postojala izvesna ugovorena šifra, koju Gestapo nije želeo da poveri ni žandarmeriji. Žandarmeriji je apsolutno zabranjeno da izvrši ispitivanje lica koja bi se vratila iz partizanskih odreda. KdS pretpostavlja da bi se, u tome pitanju, mogla pojaviti i izvesne nesuglasice na terenu izme u funkcionera Gestapo-a i žandarmerije, pa zbog toga traži da mu se o eventualno ovakvim nesporazumima odmah javi. O celoj toj akciji izvešten je i KdS na Bledu.

Me u zavrbovanim ruskim zarobljenicima bilo je i oficira. Tako je, preko Trbovlja, uba en u partizane i sovjetski poru nik Valentin Melnik, koji je ve prethodno radio za referat IV N ustanove Gestapo-a u Graz-u. Ova ga je ustanova »pozajmila« za izvesno vreme referentu IV N u Trbovlju. Uz saglasnost toga referata, Melnik se priključio dvojici sovjetskih zarobljenika koji su se bili dogovorili da pobjegnu partizanima. Udešeno je sve da se ovoj dvojici olakša bekstvo. Jedan kamion, koji je stavio na raspolaganje Gestapo u Graz-u, a kojim je šofirao neki litvanski pomoćni policajac, imao je pri tobožnjoj vožnji za Ljubljanu da zastane, kao slučajno, pred jednom kućom zarobljeni kog logora Murfeld kod Graz-a. Na taj način pružena je prilika dvojici zarobljenika da se za bekstvo koriste tim autom. Oni su se odvezli do Hrastnika, gde su se, zajedno sa Melnikom, skinuli s kamiona i krenuli u šumu.

Melnik je u pogledu svoje usluge dobio ta na uputstva. Imao je zadatak da sa onom dvojicom zarobljenika potraži vezu sa partizanima u predelu oko Trbovlja i da im se pretstavi kao sovjetski oficir koji je pobjegao iz zarobljeništva. Sa partizanima je imao da ostane tako dugo dok kod njih ne stekne kakvu funkciju poverljivog karaktera, pa da se zatim prijavi nema kim vlastima. O ovoj akciji obavešten je i KdS na Bledu, pošto je postojala mogućnost da se Melnik,

u sprovo enju svoga zadatka, prebaci i na teritoriju Gorenjske. Nema podataka o rezultatu njegovog pothvata.

Akcija sa ruskim zarobljenicima izazvala je, me utim, podozrenje NOV. U instrukciji Oblasnog komiteta KP Slovenije za Štajersku od 15 maja 1944 godine, upu enoj Okružnom komitetu KP Slovenije u Mariboru, savetuje se da se sa primanjem odbeglih ruskih zarobljenika još pri eka, jer tu postoji najve a opasnost da se ubaci kakav »beli« ili gestapovski agent. Ovakav stav KP Slovenije prema tim zarobljenicima proizišao je iz ste enih iskustava. Smatralo se da ovi zarobljenici nisu preduzeli sve što su mogli da ne padnu u nema ko ropstvo i da su ve inom oportunisti. Me u onima koji su se pridružili NOV, produžava instrukcija, otkriveno je mnogo amoralnih i kriminalnih tipova, pa ak i agenata Gestapo-a. Ni njihovo lanstvo u SKP(b) ne važi više. Njih treba proveravati na delu, ukoliko su ve u partizanskim redovima, a nove ne treba primati.

O igledno je Gestapo ubacivao svoje agente NOP-u i u vidu austriskih antifašista, tobože odbeglih partizanima da bi se mogli boriti protiv Tre eg Reich-a i nacizma. Kako je od 1944 godine zaista po eo da se obrazuje tzv. Austriski oslobodila ki front (Oesterreichische Befreiungsfront), sa kojim je NOP sara ivao i pomagao ga, to je ovakvo ubacivanje imalo mestimi nog uspeha.

Napred citirana instrukcija Oblasnog komiteta KP Slovenije govori i o takvoj opasnosti konstatuju i da to predstavlja najbolji put za ubacivanje nepoželjnih lica u NOP, to je naro ito važno za mariborski okrug, gde »Gestapo pokušava na sve na ine da ubaci svoje ljude u našu organizaciju«. Oblasni komitet zahteva strogu kontrolu sopstvenih redova i najve u budnost. Samo provereni austriski antifašisti mogu se primiti u NOV tamo gde nema organizacija »Befreiungsfront«-a, ali sa razvojem ove austriske organizacije oni imaju pre i u nju.

Zanimljivo je da je ova instrukcija Oblasnog komiteta pala u ruke Gestapo-a prilikom akcije koja je sprovedena sredinom jula u Mariboru. Na taj na in je KdS doznao da su njegovi planovi i pokušaji sa Rusima i »austriskim anti-fašistima« otkriveni.

Ipak su pojedini pothvati Gestapo-a sa poturanjem agenata i provokatora mestimi no i povremeno izazvali izvesnu

ometnju u redovima nekih terenskih organizacija ili parti-
*kih grupa. Provalom Alojza Zorka i ostalih krajem 1941 i
no etkom 1942 godine, organizacija OF i KP u Mariboru i
okolini pretrpela je teške udarce. Tom prilikom pao je i vo-
de i kadar, a neki njegovi članovi bili su čak vrbovani i
radili su protiv NOP-a. To je u redove aktivista NOP-a u
tome kraju unelo prilično nesigurnosti, pogotovu što se, usled
teškog stanja na terenu, dešavalo i da iz partizanskih redova
izvesni slabiji elementi dezertiraju.

U ovakvoj situaciji partizanski odred na Pohorju primio
je informaciju da će, sa jednom grupom novih partizana iz
Maribora, biti u odred ubačeni i neki agenti Gestapo-a. Ovi
bi, prema toj informaciji, imali da stupe u vezu sa agentima
koji se već nalaze u odred, posle čega bi udesili da se čeli
odred uvuče u klopku Gestapo-a. Kada je zaista došla jedna
grupa prinove, otpočela je odmah istraga protiv pridošlih lica
i nekih boraca koji su od ranije bili u odred. Rezultat toga
je bio da je likvidiran izvestan broj partizana koji, ustvari,
nisu imali nikakve veze sa Gestapo-om ni sa drugim pro-
tivnicima NOP-a.

Gestapo se u svojoj delatnosti — naprimer, sa sestrama
Oman — vrlo često služio provokacijama. Tako je, napri-
mer, kada je pošlo za ruku odbegavanje inostranih radnika iz
fabrika i preduzeća, Gestapo uspostavio provokacijske javke
na izvesnim mestima. Takve su javke, naprimer, uspostavljene
u Betnavskoj šumi, a po direktivama već pominjanoga ruko-
vodioca referata IV KdS-a u Mariboru, Strohmeier-a. Međutim
elementima za koje se pretpostavljalo da su skloni bežanju
partizanima preko granata je prošireno obaveštenje da se u
Betnavskoj šumi nalazi javka, odakle se begunci bezbedno
upućuju u partizanske odrede. Ovom akcijom je Gestapo
uspeo da, u više mahova, uhapsi manje grupe inostranih
radnika, pa i domorodaca koji su želeli da se priključe par-
tizanima.

Primeri za obaveštajne provokacije u delatnosti Gesta-
po-a u Sloveniji ima veliki broj. Dešavalo se da su agenti
stupali u vozovima u razgovor sa licima izdaju i se kao
pripadnici OF, kuriri i slično. Tako se neki Jelen, V-Mann
Gestapo-a u Mariboru, u vozu upoznao sa nekom devojkom
prestavljajući joj se kao partizanski kurir iz Brežica. Bio je
snabdeven i »odgovarajućom« legitimacijom. Devojka ga je

dovela u vezu sa svojim ocem, od koga je Jelen tražio zavojni materijal i lekove za partizane. On ih je i dobio, a isto tako j lekarske instrumente. U vezi sa ovom provokacijom je isto tako organizovana provokativna javka u Rajhenburgu. Kako se tim putem saznalo sve što je V-Mann mogao izvu i iz ove veze, a izvršeno je i hapšenje tri lica koja su upu ena na pomenutu provokativnu javku, uhapšen je V-Mann-ov poznaničnik, pošto se smatralo da je ta veza dokraja iskoriš ena i dalje nepotrebna.

Preko V-Mann-a Jelena došlo je u leto 1944 godine i do hapšenja ve pominjanoga Karla Kladnika, sekretara Okružnog komiteta OF u Mariboru. Posle ovoga hapšenja, i izvedenog u najve o j tajnosti, Kladnik, koji se služio konspirativnim imenom »Uroš«, postao je jedan od najzna ajnijih agenata Gestapo-a u Mariboru. On je zadržao svoju funkciju okružnoga sekretara i izvršio je veliki broj smišljenih i planski pripremanih provokacija koje su dovodile do mnogobrojnih hapšenja i akcija protiv NOV. Sa njim su sara ivale, na istom provokatorskom poslu, njegova žena i sekretarica komiteta OF Maribor—Fram, Jelka Huderin. Njihova aktivnost rasprostirala se i na Graz i austrisku Štajersku.

Naro ito zanimljivu provokaciju ve eg stila pripremio je Gestapo uz pomo ve pominjane Milene Oman, koja je u tom cilju 1943 godine premeštena iz Graz-a u Baden kod Be a, ostaju i i dalje agent Gestapo-a u Graz-u. Cilj premeštaja je bio da Milenin verenik Pavlovski, koji je u to vreme služio u nema kom ratnom vazduhoplovstvu, u Badenu, pokuša da organizuje ilegalnu grupu u svojoj jedinici. Ovaj je pothvat preduzet uz znanje i pod kontrolom Ast-a u Be u, sa kojim se Gestapo u Graz-u o tome prethodno sporazumeo.

Pavlovski je s uspehom svršio taj zadatak, na kome je radio zajedno sa Milenom Oman. On je u svojoj jedinici organizovao isvestan broj antinacista, sa tobožnjim planom da ta grupa aktivno po ne da radi u oblasti Semmering-a. Pri tome poslu su i Pavlovski i Omanova morali ulagati mnogo truda da izazovu kod svojih žrtava spremnost za akciju. Kada je ilegalna organizacija bila stvorena, izvršeno je hapšenje njenih lanova, a Pavlovski je, da bi nestao preba en iz vazduhoplovstva u pešadiju u drugom garnizonu. Jedinica u kojoj je uspeo da stvori ovu ilegalnu grupu bila je rasturena.

AGENTURA GESTAPO-a

GERNJAK

OMAN

U borbi protiv Narodnooslobodilačkog pokreta upotrebljavala je nemačku obavешtajnu službu sva sredstva. Mnogo se služila agentima koje bi poturala u NOP-u i nastojala da ih ubaci u njegove organizacije. Među takvima bili su Gernjak i Milena Oman, agenti u Štajerskoj

Narožito se uspješno provokacijama služio šef odeljenja IV KdS na Bledu, Helmut Rozumek. On se sam predstavljao kao antinacista, nezadovoljan i svojom funkcijom i režimom. Uspeo je čak da uspostavi vezu sa izvesnim krugovima OF, pa je u tome bio toliko vešt da su ga — kao što je već pomenuto — slovenački reakcionarni krugovi najgorenije napadali kao pomagača partizana, a »Plava garda« je, štaviše, donela odluku da ga zbog toga likvidira. O Rozumeku, koji predstavlja poseban slučaj, biće opširnije govora na drugom mestu. On je, svakako, u sistematskom primenjivanju provokacije kao obavestajnog sistema otišao najdalje. Dok su se drugi eksponenti Gestapo-a i funkcioneri nemali obavestajne službe služili svojim agentima za stvaranje provokacija, dotle se Rozumek sam angažovao u tome poslu.

Ovde se može spomenuti i zanimljivi metod koji je upotrebljavao Strohmeier preko svoje agenture. On je nekim svojim agentima koji su bili ubačeni u OF davao da nose sa sobom posebni prašak za uspavlivanje. Agenti su imali zadatak da organizuju sastanke sa aktivistima NOP-a ili saradnicima OF, ilegalcima ili partizanima, pa da im na takvim sastancima potajno stave u piće prašak. Tako se, naprimera, agent Gestapo-a Pavšič, prevrbovani partizan, vratio u odred i pomoću praška uspavao nekoliko partizana, a zatim pozvao najbližu stanicu Policije poretka. Na isti način je delovao i agent Franc Avsec, zavrbovan u zatvoru Gestapo-a u Celju. Njegovo vrbovanje izvršeno je pritiskom, odnosno obećanjem da će iz koncentracionog logora biti pušteni njegova braća i sestre. Avsec je izvršio mnoštvo raznih provokacija, a u više mahova je sproveo akcije uz upotrebu praška za uspavlivanje.

Na kraju se može reći i to da su za provokacije rado upotrebljavani agenti koji su bili namešteni kao kejnieri u gostionicama i hotelima. Za to su narožito upotrebljavane žene. Takvi agenti su dobili zadatak da ne samo osluškuju razgovore gostiju već i da ove uvlače u razgovore i provociraju na izjave ili na odavanje saradnje sa OF. U tom pogledu je, između ostalih, karakterističan slučaj provale u hotelu »Evropa« u Kranju, o kome je već bilo reči.

c) *Izvi a i*

U leto 1942 godine pojavljuje se nov tip agenta u akcijama koje su organi, uporišta i ispostave Gestapo-a vodili protiv NOP-a. To su tzv. izvi a i (Aufklaerer). Oni su mahom regrutovani iz redova prevrbovanih bivših partizana, iz redova partizanskih dezertera, ali i me u licima koja su bila na elno protiv NOP-a ili koja su pristala da rade ovaj posao za nagradu sa kojom je on bio skop an. Motiv upotrebe izvi a a bio je taj što redovna mreža agenata ispostava i uporišta bezbednosno-policiskih i ostalih vlasti na okupiranoj slovena koj teritorij nije bila dovoljna da blagovremeno obavesti centre egzekutive o pojavi partizana koji su se kretali terenom. Dešavalo se mahom da partizani daleko izmaknu dok alarmirane jedinice Policije poretka, žandarmerije ili Wehrmannschaft-a stignu na mesta gde su oni bili prime eni. Izvi a i, to jest obavešta i koji su se kretali terenom pod vidom šumskih radnika, lovaca ili bilo pod kakvom kamuflažom — ili ak i bez nje —, imali su zadatak da pronalaze partizanske grupe i da o tome hitno izveste najbližu žandarmerisku stanicu ili uporište Gestapo-a.

U pojedinostima se delatnost ovih agenata sastajala u tome da se pojedina no ili u grupama kre u partizanskim podru jima, otkrivaju kurirske puteve, traže partizanske logore, iznalaze lica koja podupiru partizane ili im daju hranu i preno išta, posmatraju puteve, izvore i sve ta ke gde bi se partizani mogli pojaviti. Pritom su, na elno, bili nenaoružani jer im zadatak nije bio da se upuštaju u borbu. Naprotiv, oni su, kao što je re eno, o onome što bi otkrili imali odmah da jave najbližim putem prvoj žandarmeriskoj stanici ili uporištu Gestapo-a i da kao vodi i odvedu jedinice egzekutive i poterne službe na mesta gde su sreli ili videli partizanske formacije. Eventualno su imali i da se pridruže pojedinim partizanskim grupama i da prvom prilikom, pošto o njima prikupe dovoljno podataka, opet pobegnu i najhitnije dostave o tome izveštaj centru kome su pripadali.

Uglavnom su ovakvi izvi a i dodeljivani ispostavama Gestapo-a kojima je upravljao referat IV N, ali su radili i za druge ustanove nema ke bezbednosne i obaveštajne službe. Oni su mahom bili upotrebljavani na terenu koji su li no dobro poznavali. Me utim, ako bi tu ve bili dobro poznati

no svojoj izvi a koj funkciji, bili bi premeštani na drugi teren. Tada bi bili dodeljivani kakvoj izvi a koj grupi ili povezivani za kakvim izvi a em, koji bi ih uputio u specifičnosti novoga terena. Tako su izvi a i esto menjali teritoriju na kojoj su delovali.

U svome delovanju, izvi a i su esto vršili i provokativne zadatke. Dolazili bi u grupama, dvojica, trojica ili više njih, tobože konspirativno, kod seljaka na koje se sumnjalo da su u vezi sa partizanima ili da su im naklonjeni, predstavljali se kao partizani koji su izgubili svoju jedinicu, tražili pomoć ili uputstva kako da nađu u najbližem partizanskom odred i molili za hranu ili prenoćište. Tim putem se vršilo utvrđivanje punktova preko kojih su partizani dobijali podršku i pomoć, pronalazene su partizanske javke, a otkriveni su pripadnici ili simpatizeri OF. Ako bi to bilo korisno za dalji rad i za prodiranje u samu organizaciju OF ili u redove partizana, ovakva bi se veza, steena provokacijom, produžila i održavala sve dokle god bi davala rezultate. Ako iz nje ne bi mogle da se izvuku veće koristi u borbi protiv NOP-a, ovako otkriveni simpatizer ili pripadnik OF-a bio bi uhapšen, obično sa celom porodicom, pa — prema oceni i težini njegove saradnje sa NOP-om — poslat u koncentracioni logor ili likvidiran.

U svome kretanju terenom, izvi a i su imali i zadatak da obilaze inormatore Gestapo-a i agente-rezidente i služili su kao veze između njih i uporišta Gestapo-a. Od ovih lica, izvi a i su dobijali i obaveštenja o tome u kome pravcu postoji verovatno a ili mogućnost susreta sa partizanskim jedincima. Prilikom svojih poseta ovakvim poverenicima Gestapo-a, izvi a i bi ili iskoristili noć, ili bi najpre obišli nekoliko kuća u tome naselju, kako ne bi skrenuli pažnju stanovništva na dotičnog poverenika.

Izvi a i su ispitivali i sve tragove partizana na koje bi nailazili. Pošto su to bili posrednici mahom bivši pripadnici partizanskih odreda, mogli su da rastumače i uobičajene ili ugovorene partizanske orijentacione znake na terenu. Oni su se vežbali u tumačenje tragova, a naročito su temeljito ispitivali sve napuštene partizanske logore na koje bi naišli. Tu je trebalo da utvrde kada je logor upotrebljavan, koliko je ljudi otprilike u njemu bilo i kojim su putem otišli.

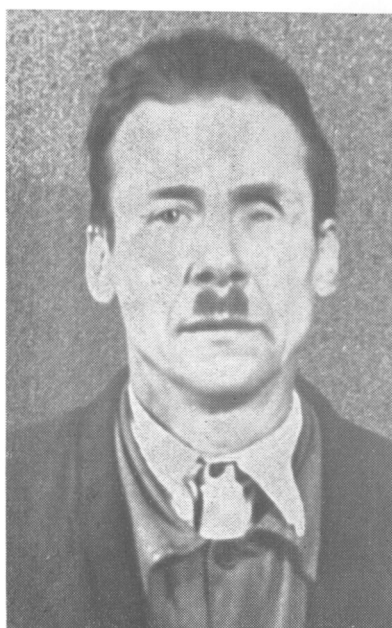
Ako bi naišli na partizane, izviđači su morali nastojati da ih što duže neprimećeno posmatraju. Naravno, to je trebalo da utvrde njihovo naoružanje, brojno stanje, pravac kretanja itd.

Pri svakom uporištu nalazio se izvestan broj izviđača, koji se menjao prema prilikama i mogućnostima odnosno potrebama. Bilo ih je takvih koji su otvoreno dolazili u kancelarije uporišta, ili čak tamo i stanovali, kada ne bi bili na terenu. Neka su uporišta u tu svrhu imala i posebnu sobu ili odeljenje.

Rukovodilac ispostave odnosno uporišta koji je upravljao izviđačima određivao bi im, pri svakom njihovom izlasku na teren, tačan pravac puta sa naznakom tačaka koje bi trebalo obići. Taj je plan obuhvatao i vremenski raspored predviđenog obilaska. Put je podrobno proučen na karti pre nego što bi izviđači krenuli. U svakoj izviđačkoj grupi od dvojice ili više lica, jedno je određeno za starešinu. Rukovodilac uporišta kontrolisao bi kretanje svojih izviđača na taj način što bi usmeravao obilaske tako da se pojedine grupe izviđača na određenim mestima u određeno vreme sretnu. Takav obilazak mogao je trajati po jedan ili više dana. Ponekad su slate dve ili tri grupe izviđača, s tim da se na određenom mestu sretnu i da sprovedu svoga zadatka nastave zajednički.

Po povratku u uporište, izviđači bi podnosili detaljan izveštaj. Najpre bi opisali put kojim su se kretali, a tom prilikom bi šef uporišta određivao njihove podatke sa terenskim zadacima koje im je bio dao. Zatim bi usmeno podneli izveštaj o svima svojim opažanjima u inženjerskim na tome putu. Izvestili bi kod kojih su se seljaka zadržali, a ako je put trajao više od jednoga dana, gde su prenošeni ili. Reprodukovali bi sve svoje razgovore sa licima na koja su usput nailazili. Tu su zabeležene i njihove reči i reči njihovih sabesednika. Sve što bi, na ovaj način, izviđači referisali svome pretpostavljenom, ovaj bi zabeležio u vidu zapisnika-saslušanja. Taj bi zapisnik potpisali svi izviđači koji su u estvovali u obilasku, a isto tako i sam rukovodilac uporišta. Zapisnici su slati referatu IV N u Mariboru u toliko izvoda koliko je izviđača u njima pomenuto, pošto je svaki izviđač imao u referatu IV N svoj personalni akt, kome je pridruživao uvek po jedan primerak zapisnika.

IZVI A I

KINK

SLEMENJAK

Posebna vrsta agenata bili su izvi a i, upotrebljavani na terenu za obaveštajno izvi anje i provokacije protiv partizana. Me u njima je bilo i zavrbovanih partizanskih dezertera i zarobljenika. Jedan od ovih je bio student tehnike Maksimilijan Kink. Fotografija prikazuje Kinka po zarobljavanju, a u uglu gore kao izvi a a Gestapo-a. Izvi a Karl Siemenjak <desno) doprineo je uništenju Pohorskog bataljona

Od ta no predvi enog pravca i od vrmenskih instrukcija mogli su izvi a i otstupiti jedino ako bi naišli na partizane ili ako bi postojali kakvi razlozi više sile. Pri susretu sa partizanima, izvi a i bi, po izvršenom posmatranju, eventualno sami obavestili najbliža uporišta nema ke okupacione sile. Dešavalo bi se da pošalju jednoga od u esnika izvi a kog obilaska da obavesti nema ke vlasti, a drugi bi produžili posmatranje otkrivenih partizana. Ukoliko ovakvo hitno obaveštavanje nije bilo neophodno, o onome što bi saznali obavestili bi po povratku sa obilaska. Tada bi rukovodilac uporišta Gestapo-a obavestio o tome najbližu jedinicu Policije poretka ili drugu egzekutivnu jedinicu koja bi bila u blizini. Njen starešina bi odlučio da li e odmah preduzeti akciju protiv otkrivenih partizana. Ako bi to bio slučaj, nekoliko izvi a a u estvovalo bi u toj akciji u svojstvu vodi a, a obino bi sa njima bio i rukovodilac uporišta kome su bili dodeljeni. Dešavalo bi se, uostalom, da bi ovaj i pri obilascima pratio kakvu grupu svojih izvi a a, pa usput odlučivao o pravcima kretanja i o zadržavanjima, poseivanju seljaka itd.

Izvi a i su imali redovnu platu, koja je iznosila 10 maraka za svaki dan proveden u akciji, a 6 maraka za dan na čdmoru. Pored toga su dobijali i povremene nagrade ako bi se naro ito istakli ili bi od njihove delatnosti bilo naro ito koristiti za obaveštajnu ili egzekutivnu delatnost Gestapo-a.

Gestapo se naro ito trudio da svoje izvi a e regrutuje me u licima koja su ve bila u kojoj partizanskoj grupi, pa su odatle pobegla, bilo da su se posle toga prijavila nema kim vlastima ili ne. No on je upotrebljavao i pritisak, isto kao i pri vrbovanju drugih agenata. Tako je, naprimer, januara 1943 godine KdS u Mariboru bio odredio da se administrativno naredi streljanje Feliksa Heri a, zarobljenog partizana. Me utim, mesec dana kasnije ovaj je dodeljen kao izvi a ispostavi u Brežicama. Gestapo je, naime, pre donošenja naredbe o streljanju zaključio da Heri a može iskoristiti jer je ovaj u svima slučajevima pokazao spremnost da govori i otkriva svoje drugove, a da bi ga na saradnju što sigurnije prinudio, odredio je najpre da se strelja, pa ga tek onda zavrbovao.

Gestapo je uopšte sve svoje izvi a e vezao posebnim sistemom kojim je hteo da im da više sigurnosti i da pojača

njihovu volju za aktivnu saradnju, a i da ih na nju prinudi. Nema ka uredba iz 1938 godine predvi ala je da je pretstavnik upravne vlasti, od sreskog na elnika naviše, ovlaš en da u slu aju nužde izvrši civilnu mobilizaciju odre enih lica ili kategorija lica za odre ene zadatke (Notdienstverpflichtung). Ovaj je zakon primenjivan u vezi sa izvi a ima na taj na in što bi ih Gestapo — posle vrbovanja — putem teritorijalno nadležnog sreskog na elnika civilno mobilisao, pri emu bi o tome bio obavešten ured za posredovanje rada. Sreski na elnik bi odmah i odredio, u samome aktu o civilnoj mobilizaciji, kojoj se ustanovi ovako mobilisano lice dodeljuje. Nepostupanje pozvanih lica po ovoj odluci povla ilo je zatvor. Na taj na in su izvi a i, pod pretnjom zatvorske kazne, bili obvezani na svoj posao i nisu ga mogli dobrovoljno napustiti, ve jedino ukoliko bi se odluka o njihovom civilnom mobilisanju ukinula. Isto su tako morali prihvatiti posao koji im je dat, i to na onome mestu na koje su odre eni.

Civilna mobilizacija je, s druge strane, povukla za sobom i izvesna prava za mobilisana lica. Tako su ona uživala prava iz zakona o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, dakle, bolesni ko osiguranje, invalidsko osiguranje, osiguranje porodice itd. Dalje, izvi a i su dobijali posebne stavke racioniranih namirnica i bili su izjedna eni u ishrani sa pripadnicima Wehrmacht-a, dok je ina e civilno stanovništvo u tome pogledu bilo u znatno goreem položaju. Sve je to dobro došlo Gestapo-u da — bez trošenja sopstvenih finansiskih sredstava — obezbedi materijalnu naknadu izvi a ima.

Dešavalo se, isto tako, da Gestapo za izvi a a angažuje kakvog pripadnika koje pomo ne formacije, naprimer Werkschutz-a. U takvom slu aju, na zahtev doti ne ustanove Gestapo-a, ovakvo bi lice njegovi nadležni predpostavljeni morali da oslobode službe. To oslobode nije bilo je vezano za vreme trajanja izvi a ke službe. Tako je, naprimer, u novembru 1942 godine, na zahtev uporišta Zagorje, koji je sproveden preko KdS-a u Mariboru, oslobode službe u Werkschutz-u Trbovljanskih rudnika stražar Jožef Zupan. Pošto se, me utim, na radu nije pokazao korisnim, on je ve posle nekoliko nedelja otpušten sa dužnosti izvi a a i ponovo dodeljen Werkschutz-u.

Jedan od ve ih uspeha KdS-a u Mariboru kome su doprineli njegovi izvi a i predstavlja uništenje 1 pohorskog

bataljona, u januaru 1943 godine. Prema nema kim službenim izveštajima ova akcija se odvijala ovako: do akcije je u o s i o n a osnovu izveštaja trojice izvi a a KdS-a u Mariboru, Mumelja, Rihtara i Kripa. Ova trojica su naišli na logor partizana koji su se nalazili na Velikoj Kopi, na Pohorju, i o tome odmah izvestili Gestapo. Ovaj je, sa svoje strane, alarmirao policiske jedinice, pa su zatim policiske i žandarmerijske formacije, zajedno sa Wehrmannschast-om, krenule u akciju. Logor je opkoljen i u borbi su pali svi partizani, njih sedamdeset pet, a jedan je zarobljen. Gestapo je na mesto akcije doveo dvojicu bivših pripadnika Pohorskog bataljona, koji su kasnije isto tako postali izvi a i, Brunšeka i Kotnika, da bi izvršili identifikaciju ubijenih.

U vezi sa ovom akcijom, izvi a i koji su omogu ili uništenje bataljona dobili su posebne novane nagrade, i to: Kripo 250 maraka, Mumelj 200 maraka, i Rihtar 20 maraka. Raunaju i na veenagrade, oni su bili nezadovoljni smatraju i da su zaslužili više.

Kao što su bili upotrebljeni za dovoenje jedinica nema kih snaga na Veliku Kopu, tako su izvi a i upotrebljavani i povodom raznih velikih akcija žandarmerije i Wehrmannschaft-a. Tom prilikom bi oni ispunjavali izvi a ke i obaveštajne zadatke u vezi sa akcijom za koju bi bili odreeni.

Prirodno je da je stanovništvo po elo da prime uje i otkriva izvi a e i da se uzajamno o njima obaveštava. U izveštajima izvi a a uporišta Gestapo-a u Vranskom pojavljuju se, po ev od jula 1943 godine, sve eš e napomene da seljaci napadaju grdnjama izvi a e koji bi im se pretstavljali kao partizani, prepoznavaju i ih kao agente Gestapo-a. Da do toga ne bi više dolazilo, izvi a i su se menjali, to jest premeštali iz jednog uporišta u drugo.

Me utim, uprkos relativno dobroj plati, davanju predujmova i obezbe enju u materijalnom pogledu, dešavalo se da izvi a i pokušavaju da izbegnu ispunjavanje svojih obaveza. Naro ito ako bi u nekim krajevima NOP otkrio kakvog izvi a a, pa ga zatim likvidirao, izazvalo bi to me u njegovim drugovima želju da se blagovremeno povuku, pre nego što i njih ne zadesi ista sudbina. Tako se, naprimer, uporište Gestapo-a u Gornjem Gradu, pismom koje upu uje 18 aprila 1943 godine KdS-u u Mariboru, žali da izvi a i pokazuju vrlo malo želje da nastave i dalje svoj rad na dotadašnji na in.

Da bi se sprejelo ovo njihovo izvlačenje, bio je na njih izvršen pritisak na osnovu obaveze. Međutim ni to, izgleda, nije mnogo pomoglo. Od četvorice izvišćaka uporišta u Gornjem Gradu, jedan je tražio da bude otpušćen kako bi se posvetio svojim privatnim poslovima; za drugoga je intervenisao otac, moleći da se njegovome sinu dozvoli da prebije u Austriju; dvojica preostalih potpuno su se pasivizirali. Do ovakve situacije došlo je posle akcije NOP-a u kojoj je izvršena likvidacija dvojice istaknutih saradnika okupatora u tome kraju, od kojih je jedan bio u službi Gestapo-a.

Izveštavajući o svemu tome, rukovodilac uporišta navodi da je, zbog ovih događaja, teško moći da nađe lica koja bi radila kao izvišćaci. On naročito nastoji da se za četvoricu njegovih izvišćaka što pre pošalju cigarete i dodatni kuponi za namirnice, jer je dostavljanje bilo nešto zaostalo, jer to »vrlo nepovoljno« utiče na izvišćake, koji su, usled dve pomenute likvidacije, »poremećeni u svojoj duševnoj ravnoteži«.

Neki izvišćaci su prelazili iz agentske službe Gestapo-a u redovnu policijsku službu. Tako je, naprimer, izvišćak Franc Kok, posle nekoliko meseci delatnosti stupio u Policiju poretka, odnosno u nemačku uniformisanu policiju. Pravno je zanimljivo da je prvo usledilo ukidanje civilne mobilizacije u odnosu na Koka, zatim je došao otpust iz službe izvišćaka i naposljetku, poziv u policiju kao vojni poziv.

d) Gegenbanden

Poseban način borbe protiv NOP-a primenio je Gestapo, u kasnu jesen 1942 godine, osnivanjem kurseva na kojima je trebalo školovati ljudstvo za akciju naročite vrste protiv partizana. Zamisao je bila da se od pripadnika raznih nemačkih formacija, kao žandarmerije, Policije poretka, Gestapo-a itd., i izvišćaka odnosno pogodnih i proverenih saradnika okupatora iz redova domaćeg stanovništva, formiraju jedinice koje će, posebno obučene na pomenutim kursevima, imati da krstare terenom predstavljajući se kao partizanska grupa. Zadatak bi im bio, u prvome redu, izvišćanje protiv partizana, a zatim uništavanje manjih partizanskih grupa i otkrivanje simpatizera na terenu.

U osnovi je ovde bila u pitanju neka vrsta proširene ustanove izvišćaka. Ovim jedinicama bi se, uz izvišćake za-

datke, dodali i zadaci sistematske provokacije i eventualne **egzekutivne** funkcije u suzbijanju partizanskog pokreta.

Na kursovima koji su održavani u Krškom u estvovali su gotovo svi izvi a i raznih ustanova Gestapo-a u Južnoj Štajerskoj. Predmeti obuke bili su: ga anje raznim vatrenim oružjem, upotreba ru nih bombi, itanje karata, marševanje i kretanje na terenu po karti i busoli, taktika, naro ito taktika partizanskoga ratovanja, itd.

Planirano je bilo da se od polaznika ovih kurseva obrazuju grupe sa nazivom »Gegenbanden«, to jest »protivbande«. Ukupno je u Krškom, pod rukovodstvom vodnika nema ke žandarmerije Schneider-a, obu eno 350 do 400 lica namenjenih da obrazuju takve grupe. Prvih meseci 1943 godine Gegenbanden su se pojavile na terenu. Jedna od njih, kojom je rukovodio sam Schneider i koja je nosila naziv »Karl«, operisala je u Savinjskoj dolini i na Pohorju. Ona je obrazovana od ljudstva obu enog u Krškom, a imala je oko 60 pripadnika. Druga, koja se, uglavnom, sastojala od dobrovoljaca iz policiskih jedinica i koja je bila pod rukovodstvom vodnika Policije poretka Karpf-a, nazivala se »Treff«. Pošto su u slujaju ove druge Gegenbande bili posredi izvežbani policiski službenici, to nije bilo potrebno vršiti njihovu posebnu obuku, kakva je vršena za pripadnike Gegenbande »Karl«. Prilikom upotrebe na terenu, grupa »Karl« stavljala bi na raspolaganje grupi »Treff« izvesne prevrbovane i obu ene bivše partizane, koji su poslužili kao vodi i i izvi a i.

U grupi »Kari« bilo je nekoliko službenika Gestapo-a koji su, u okviru aktivnosti grupe, ispunjavali zadatke iz svoga službenoga delokruga. Isto je tako i kod Gegenbande »Treff« bilo pretstavmka Gestapo-a. Ovi su vršili bezbednosno-policiske i obaveštajne zadatke, kao saslušanja, rad sa agentima itd.

Ove dve Gegenbanden slate su u akcije naizmeni no, a dešavalo se i da sprovedu poneku zajedni ku akciju; uputstva &u dobijale od pretpostavljenih starešina Policije poretka. Pretstavnici Gestapo-a u njima primali su svoje instrukcije od referata IV N Gestapo-a. Pripadnici Gegenbandi, ukoliko nisu bili u isto vreme i pripadnici redovnih nema kih formacija, dobijali su istu nagradu kao izvi a i, bolju ishranu i duvan.

U akcijama, pripadnici Gegenbandi nosili su civilna odela odnosno delove partizanskih uniformi (kape sa petokrakom i si.).

Prilikom dodira sa stanovništvom istupali su Slovenci, kako bi se održala fikcija da je u pitanju partizanska grupa.

Gegenbanden nisu postigle naročiti uspeh. U prvome redu, cela njihova delatnost i njihovo istupanje na terenu nisu bili dovoljno zakonspirisani. NOP je, svojim kanalima, brzo saznao za njihovo postojanje. Sem toga su ove Gegenbanden same pale u oči stanovništvu. Njihovi pripadnici razgovarali su me usobno na nemačkom jeziku. Kada bi bili negde u akciji, dešavalo bi se da se na odmorištima sunaju i ponašaju bezbrižno i neoprezno, onako kao što se grupe partizana nikada ne bi ponašale.

Kako je izgledalo dejstvo Gegenbande na stanovništvo, ilustrativno prikazuje izveštaj koji je 11. maja 1943. godine uputio u uporišta Gestapo-a u Mislinju referatu IV N u Mariboru. Isto veče kada je Gegenbanda »Treff« izašla na teren — navodi se u izveštaju — sišlo je dvanaest partizana s planine. Jednome seljaku kod koga su se odmorili rekli su da je »policija otišla gore«, a oni »silaze dole«. Još nekoliko dana pre izlaska Gegenbande, jedna prodavačica u Šoštanjcu prišla je kako se u mestu nalazi mnogo gestapovaca, koji stalno izlaze sa mesnim devojkama i pri njima kako se ubrzo oti u planine da kontrolišu seljake i da se, eventualno, sretnu sa partizanima. Jedan V-Mann uporišta u Mislinju izvestio je u uporišta da se kod nekog seljaka nalazi oko četrdeset partizana. Oni su zadržali nekog opštinskog službenika koji je imao da raznese pozive za vojsku. Sutradan ujutru pustili su ga i rekli mu neka raznese pozive, da bi Hitler dobio svoje vojnike. Službenik je na to svuda govorio da to nisu posredni partizani, već policija. Narednoga dana je uporište u Mislinju dobilo obaveštenje da se u mestu svuda govori kako se na Ribnici kod Sedla nalaze partizani koji su, ustvari, prikriveni policajci i ispituju seljake da bi utvrdili da li ovi javljaju odmah za pojavu partizana ili ih pomažu. Jedna žena koja je u uporištu saslušana zbog neprijavlivanja partizana izjavila je da se sada »uopšte ne zna jesu li to banditi ili policija«.

Pored Gegenbanden »Karl« i »Treff« pojavljivala se i Gegenbande pod nazivom »Elsa«. I nju je organizovao odnosno oba i već pominjani vodnik Schneider. Sastavljena je bila od pripadnika nemačke žandarmerije, Wehrmannschaft-a i izvišćalaca koji su upućeni u Krško, na obuku iz raznih ispo-

stava Gestapo-a. Pripadnici Gegenbande »Elsa« u proleće 1943 godine podvrgnuti su u Krškom školovanju od šest nedelja. Kao predstavnik Gestapo-a, njenu je obuku posmatrao kriminalistički asistent Vogel, koji je u ispostavi u Brezicama vodio referat IV N.

Treba posebno pomenuti Gegenbandu koja je, po svome glavnome organizatoru, nosila ime »Nikola«. To je ime uzeo raniji rejonski sekretar OF Franc Drobež, zvani »Bakovski«. Drobež i partizanski dezertar Anton Tostovršnik, zvani »Reva«, organizovali su izvestan broj lica koja su napuštala partizanske redove. Operativno područje njihovih dveju grupa pošto je svaki od njih imao svoju bandu — bilo je u Savinjskoj dolini. Od strane Gestapo-a u Celju njihovim radom dirigovao je SS-ovski narednik Goettle, koji se starao i za njihovo snabdevanje. Bande Drobeža i Tostovršnika sjedinjene su ubrzo, otprilike u aprilu 1944 godine, u veliku Gegenbande koja je nazvana »Nikola«. Goettle je imao svoje sedište u Ljubnom, u kome je bila i glavna baza Gegenbande. On je imao već od ranije znatnih iskustava u ovoj vrsti rada. Njemu je pomagao SS-ovski narednik Hitterhoefer, koji je u Celju primao važnije izveštaje i dostavljao ih dalje centrima za »suzbijanje bandi« u Mariboru ili Ljubljani. Gegenbande »Nikola« postigla je više uspeha, pošto su njeni pripadnici po ev od samoga Drobeža, kao bivši partizani na tome terenu poznavali kanale i pravce kretanja jedinica NOV. Naposljetku je avgusta ili septembra 1944 godine NOV izveo napad na Ljubno, kojom je prilikom Gegenbande bila uništena. Goettle je tada poginuo, a Drobež se spasao i radio je posle toga kao agent za ispostavu Gestapo-a u Celju.

Za razliku od Gegenbande »Nikola«, ranije osnovane grupe — »Karl«, »Treff« i »Elsa« — nisu ispunile očekivanja koja su u njih polagana. Zato su one u leto 1943 godine i bile rasturene. Otada je funkcionisao izvestan broj manjih Gegenbandi, formiranih povremeno uz kakvo uporište Gestapo-a na terenu. Pored toga su, u okviru »suzbijanja bandi«, upotrebljene u Južnoj Štajerskoj neke grupe profašističkih odnosno belogardističkih elemenata. Inače, težište te vrste rada preneseno je sasvim na pojačano delovanje izvištanja.

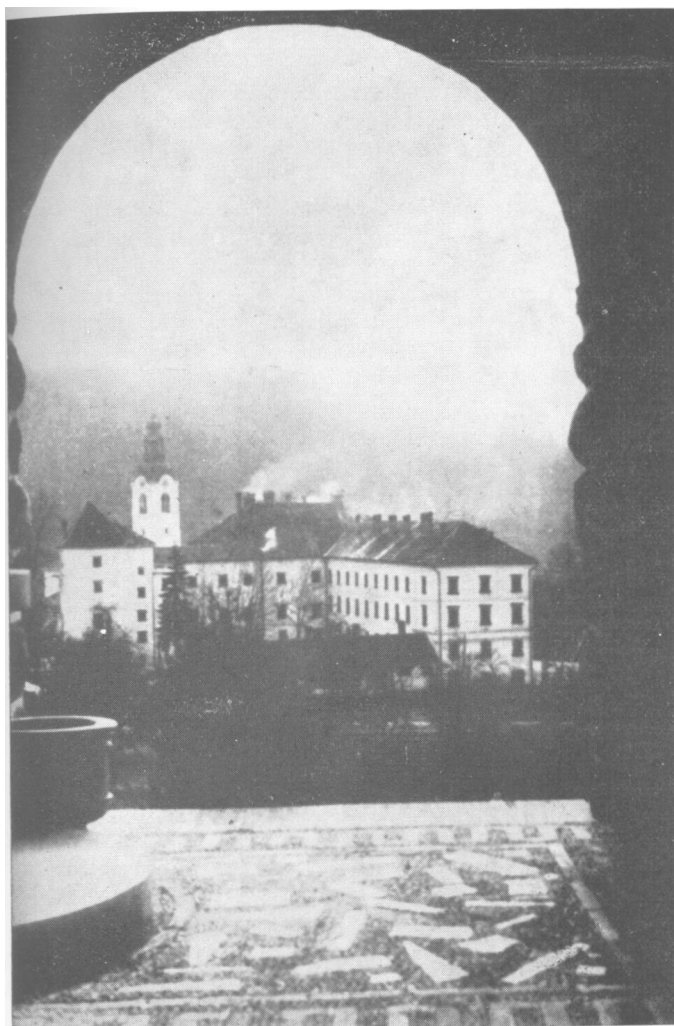
e) Ostale mere

U martu 1943 godine u injen je pokušaj sa jednom novom merom, kojom se želelo poboljšati funkcionisanje službe prijavljivanja partizana. Gestapo je zahtevao od stanovništva i pre toga da svaku pojavu partizana, bilo pojedina njih bilo u grupama, odmah prijavi nema kim vlastima. Me utim, stanovništvo se tome nije odazivalo. Po pravilu je ono, istina, prijavljivalo pojavu partizana, ali se pritom staralo da to bude neblagovremeno, odnosno, tako da su partizani u međuvremenu mogli ve dovoljno da odmaknu, da se uklone ili da završe zapo etu akciju. esto su i te prijave bile pogrešne, dati su neta ni podaci ili su nazna eni izmišljeni pravci kretanja. Stanovništvo je u svojoj velikoj ve ini davalo podršku NOP-u, pa je zbog toga izigralo stroge naredbe okupacionih vlasti. Tu nisu pomogle ni teške kazne, upu ivanje u logore i si.

Da bi se ovakvom stanju nekako dosko ilo, KdS u Mariboru je 30 marta 1943 godine izdao naredbu uporištima i ispostavama Gestapo-a da za svako mesto svoga podru ja odrede odgovorno lice koje e imati dužnost da odmah prijavi pojavu partizana. Ova su lica u injena li no odgovornima da e ta prijava biti blagovremena i zapre eno im je teškim represalijama u slu aju nesprovo enja ove naredbe.

Postupaju i po ovoj naredbi, Gestapo je na terenu faktiki i odredio ova odgovorna lica, a kod KdS-a ustanovljena je kartoteka koja ih je poimeni no obuhvatila. Uporišta su za ovu funkciju mahom odredivala mesne šefove selja ke stariške organizacije, tzv. »Ortsbauernfuehrer«-a (mesne selja ke vo e). U obrazloženju ovakvoga izbora navodilo se da ova lica, pored ugleda koji uživaju me u seljacima, imaju i najviše dodira sa stanovništvom, naro ito sa seljacima ija su imanja udaljena od naselja i koji zbog toga naj eš e primaju posete partizana. Nešto sli no tome je, skoro godinu dana ranije, šef Policije poretka, policiski general Daluege, bio naredio za Gorenjsku. On je na konferenciji sa rukovodiocima nema kog upravnog policiskog i bezbednosnog aparata u Gorenjskoj, održanoj jula 1942 godine, dao nalog da se u svakoj opštini, selu, varošici ima postaviti jedno lice koje nije prijateljski naklonjeno Nemcima kao odgovorno za red i ispravnost. Ako bi se u tome mestu davala partizanima

ZAMAK TERORA I STRAVE

Nekadašnji ženski manastir u Begunjama, pod Karavankama, koji je u staroj Jugoslaviji služio kao ženski zatvor, pretvoren je u centralni nemački politički zatvor za Gorenjsku. Njegove ćelije i podrumi postali su svjedoci zverskih mučenja, a sam zatvor — simbol terora i strave.

kakva pomoć ili ako se ne bi odmah prijavila njihova pojava u tome kraju, imaju se streljati: to lice, njegova porodica i njegovi srodnici.

Ova Daluege-ova krvava naredba pokazala se u praksi nesprovodljivom, pa se u Gorenjskoj od nje bilo odustalo. No u Južnoj Štajerskoj je ipak sli na mera bila uvedena. Međutim, izmenjen je donekle njen značaj. Prvo, po zamisli Daluege-a posredi je bilo to da se protivnici Nemačke primoraju da donekle obustave svoje akcije u blizini naseljenih mesta, da ne bi ugrozili živote svojih jednomišljenika. Međutim aparat Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj postavljao je na položaje mesnih »odgovornih lica« prijatelje i saradnike okupacionog režima. Drugo, Daluege-ova naredba je tim licima dala karakter održa i reda i talaca. Lurker-ova naredba, međutim, tretira ih više kao javne obaveštajne rezidente.

U pogledu postupanja sa porodicama uhapšenih lica, o čemu je već bilo reči, primenjivana su dva metoda. Po jednom, koji je odgođavao uobičajenom metodu u Reich-u u vreme kada su se tamo policijske vlasti Hitler-ove Nemačke nosile sa svojim glavnim protivnikom, Komunisti kao partijom i radničkim pokretom, — članovi porodice uhapšenih lica registrovani su i o njima su ako je hapšenik bio hranilac porodice vodile računa državne vlasti, odnosno, sam Gestapo, bojeći se da ih nedostatak sredstava za život ne bi naterao na dalju neprijateljsku aktivnost. I u Sloveniji je pošlo da se sprovodi takav postupak. KdS na Bledu je bio po tom taj metod iz Reich-a da primenjuje i na Slovenačkoj teritoriji, pa je o upućivanju hapšenika u koncentracijske logore izveštavao nadležno sresko na elstvo, a isto tako i sresku upravu NSDAP i ispostavu Gestapo-a, da bi upravne vlasti sprovele uobičajeni postupak prema porodicama hapšenika upućenog u koncentracijski logor.

Međutim, od ovoga se metoda uskoro odustalo, neposredno sa sve većim rasplamsavanjem NOP-a i sa pooštavanjem mera protiv stanovništva. U sve većoj meri dolazi do represalija protiv članova porodica hapšenika u prvome redu njihovog prebacivanja u sabirne logore, a odatle počinju iseljavanje. Međutim, jedinstven sistem ovde nije bio uveden. Bilo je slučajeva u kojima se nastojalo da se na porodice vrši pritisak time što se im se staviti u izgled puštanje uhapšenoga lica ili bar odustajanje od streljanja ako bi članovi

njegove porodice bili spremni da saraduju sa bezbednosno-policiskim vlastima kao informatori ili sli no. U nekim su slu ajevima porodice ostajale neometane ak i ako su bili u pitanju bliski srodnici kakvog istaknutijeg partizana ili pripadnika NOP-a uopšte. U drugim slu ajevima pokupljeni su svi lanovi porodice, do novoro enadi, i bliži i dalji.

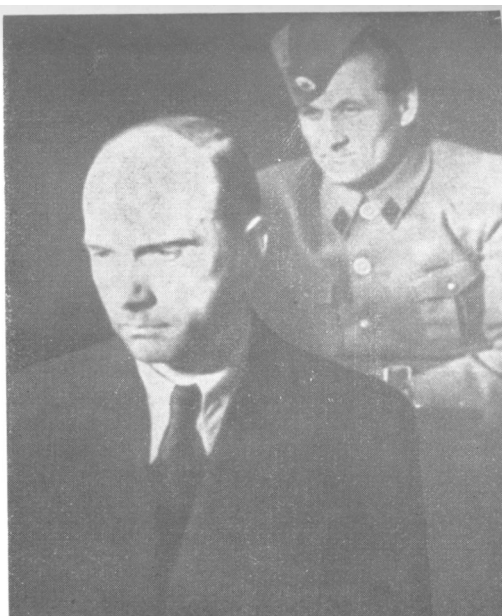
Bez obzira na to kakav se, blaži ili oštiji, postupak primenjivao prema porodicama odbeglih lica ili uhapšenih i streljanih, u prvome se redu tu držao pred o ima bezbednosno-policiski i obaveštajni cilj. Ukoliko se od blagog postupanja o ekivala kakva korist u smislu toga cilja, ono je primenjivano. Ako se takva korist nije mogla o ekivati, sa pripadnicima porodica postupalo se najbrutalnije. Sem toga je vrlo esto u primeni jednog ili drugog metoda igrala ulogu li na sklonost ili nastrojenost pojedinog funkcionera. Kako su raspolagali ogromnom vlaš u prema stanovništvu, a bili vrlo malo sku avani propisima koji bi ih naterivali na poštovanje odre enih pravila, pripadnici nema kog bezbednosno-policiskog aparata ispoljavali su i u Sloveniji vrlo esto samovolju i iživljavanje svojih efova.

Pored pritiska putem represalija prema pripadnicima porodice onih lica koja su se pridružila partizanima ili saraivala u OF, u metodama nema kog bezbednosno-policiskog aparata u Sloveniji prema ovim licima glavna su sredstva bila likvidacija ili slanje u koncentracioni logor. Sliku ovoga postupka daje kretanje zatvorenika ve pominjanog zatvora u Begunjama. Od avgusta 1941 godine po inje u tome zatvoru streljanje uhapšenih odnosno njihovo upu ivanje u radne i koncentracione logore u Nema koj. Tako je, naprimer, u tome mesecu od 426 privedenih lica streljano 45, a 39 upu eno u pomenute logore. Od lica koja su tada uhapšena, ve i broj je opet pušten, ali kako je vreme odmicalo, tako je i broj puštenih bivao sve manji, a broj likvidiranih, sve ve i. U prva tri meseca 1942 godine upu eno je 300 zatvorenika u nema ke logore, a gotovo 100 je streljano. U leto 1942 godine broj hapšenja i likvidacija se penje. U julu je, naprimer, privedeno u Begunje 497, a streljano 178 lica, dok je svega 21 lice upu eno u logor u Nema koj. Godine 1943 opada broj streljanja, ali zato uveliko raste broj prebacivanja u logore. Mahom su zatvorenici upu ivani u Dahau i Ravensbrueck. Priliv zatvorenika naro ito se pove ao u trenutku kapitulacije Italije i po ev od toga vremena.

GESTAPO U KONCENTRACIONIM LOGORIMA

VIDMAR

DIL

I u koncentracijama, u koje je upuivao i lica iz Slovenije, Gestapo je imao svoju agenturu. Delom je ona zavrbovana u samim logorima, a delom su u logorima obavljali agentske poslove raniji agenti Gestapo-a. Ovoj drugoj kategoriji pripadao je lekar d-r Roman Vidmar (levo). U logoru je zavrbovan inž. Branko Dil, koji je tamo organizovao i provokativnu tobožnju „antifašisti ku organizaciju“ (fotografija sa suenja)

Tipičan slučaj, ilustrativan za metode rada sa licima koja su uhapšena zbog saradnje sa OF, a koja nisu aktivno učestvovala u partizanskim jedinicama, predstavlja sudbina dr. Romana Vidmara, lekara iz Trbovlja, koji je napred već pominjan kao V-Mann ispostave Gestapo-a u tome mestu. Vidmar je zavrbovan u leto 1942 godine, a već u novembru iste godine uhapšen je, pošto se utvrdilo da je lečio neke ranjene partizane, odnosno davao im lekarsku pomoć. Mestne vlasti u Trbovlju, naročito StHB, tražile su njegovo streljanje, primera radi. U mesto toga on je prebačen u koncentracioni logor Dachau.

Međutim, činjenica da je Vidmar saradivao pre svoga hapšenja sa Gestapo-om predstavljala je za postupak prema njemu osnovu i pored lekarske pomoći i ukazanoj partizanima. On je saradivao i u logoru, da bi tamo delovao među zatvorenicima, pratio njihovo držanje, delovao i kao provokator, i o svemu izveštavao logorske vlasti. Cilj ovoga njegovog rada bio je da se spreči i političko udruživanje logoraša, odnosno da se ono kontroliše i u datom trenutku suzbije odgovarajućim merama.

Ovaj slučaj ne predstavlja retkost i već je o sličnom radu — agenta Vendlinga — bilo govora. Ne samo što su u samim koncentracionim logorima vrbovani zatvorenici za špijuniranje svojih drugova već je i Gestapo ukazivao logorskim upravama na lica koja bi bila pogodna za takve usluge, a koja je zbog kakvih prekršaja protiv nemačkih interesa upućivao u logor.

Najdrastičiji od svih poznatih i isleženih slučajeva obaveštajne delatnosti slovenačkih zatvorenika u nemačkim koncentracionim logorima predstavlja afera Branka Dila i drugova, koju je 1948 godine raspravio Vojni sud u Ljubljani. Prema onome što je utvrđeno na sudu Dil je bio uhapšen avgusta 1941 godine kao pripadnik OF, i sproveden u zatvor Begunje. Tu se ponudio Gestapo-u na saradnju, potpisao agentsku obavezu, pa je kao agent Gestapo-a upućen u logor Dachau. Na isti način je, u isto vreme, zavrbovan i Stane Osvald, koji je isto tako upućen u Dachau. U logoru su njih dvojica, u zajednici sa još nekolicinom drugih, slični elementi, radili kao agenti i uživali povlašćen položaj. Zadatak im je bio da kontrolišu, u prvome redu, slovenačke logoraše, ali i druge, u pogledu eventualnog političkog organizovanja ili političke aktivnosti uopšte.

Vrhunac njihove delatnosti predstavljalo je obrazovanje antifašističke organizacije u logorima Dachau i Augsburg prema planovima Gestapo-a. Ova tobožnja organizacija imala je da posluži kao provokacija, da prikupi politički aktivne elemente, da ih kontroliše i da na taj način guši njihovu političku delatnost ili da je, u istom trenutku, onemogući. Putem te organizacije izvršeno je korumpiranje i demoralisanje naprednih elemenata u logorima, kao i sprečavanje svake njihove akcije. Po potrebi, ako je to bilo oportuno, uz pomoć ovih provokatora došlo je i do primene vanrednih mera prema naročito istaknutim borcima u logorima, pa i do njihove likvidacije.

Mere koje je, dakle, aparat Sipo i SD-a preduzimao protiv NOP-a u Sloveniji, a u kojima su se u nerazrešljivom spoju pojavljivale egzekutivna i obaveštajna služba, nisu prestajale sa samim uklanjanjem protivnika, njegovim slanjem u koncentracioni logor ili njegovim iseljenjem. Aparat Gestapo-a je i dalje držao svoju ruku nad licima protiv kojih je vodio borbu i upotrebljavao je protiv njih i u logorima agente svoga aparata.

3) »Rukovodni štab za suzbijanje bandi« i »zaštitna područja«

a) Organizacija i delatnost štaba

U toku 1942 godine na teritoriji Slovenije pod nemačkom okupacijom bilo je sprovedeno nekoliko većih operacija protiv partizanskih jedinica. Bile su dovedene i policijske snage sa strane, iz Reich-a, koje su po završetku tih operacija opet povučene na druge zadatke. Dužnost suzbijanja NOP-a preuzeo je ponovo u celini aparat policije i bezbednosti koji je postojao na slovenačkom tlu. Još jednom su se nemačke vlasti ponadale da će posle izvesnih velikih akcija nadalje sam aparat Policije poretka i Policije bezbednosti moći da iziđe na kraj sa NOP-om.

Međutim, sprečavajući 1943 godine buknuću partizansku aktivnost takve snage, da postoje i policijski aparat nije bio u stanju da efikasno radi na njenom suzbijanju. U leto iste godine stigla je na slovenačko tlo prvi put od početka oku-

cije j ustanovljena nema kog režima u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj, jedna pešadiska divizija Wehrmacht-a. Komandant ove divizije, general Rapke, došao je sa nalogom da, u koordinaciji sa Višim vojom SS i policije, Roesener-om, vodi operacije protiv jedinica NOV i partizanskih odreda. Divizija generala Rapke-a upućena je u Sloveniju i radi priprema koje je Hitler preduzimao u vezi sa stanjem u Italiji. U Hitler-ovom glavnom stanu računalo se da će Italija uskoro da kapitulira, pa su u vezi s tim preduzete izvesne pripreme. Sami vojni komandanti koji su imali, kada tome dođe vreme, da privedu u delo mere koje su pripremljene mahom nisu znali zašto su sa svojim jedinicama stavljeni u pokret. Jedino su najviši rukovodioci bili o tome obavješteni.

U slučaju divizije generala Rapke-a, koja je u Gorenjskoj dopunjena još i jednim lovskim pukom, pod komandom pukovnika Christ-a, bile su u pitanju pripreme za zauzimanje »Ljubljanske pokrajine« i za razoružanje Italijana. Da bi taj zadatak mogao da bude uspešno izvršen trebalo je prethodno zadati što teže udarce partizanima, da bi u momentu kapitulacije Italije bili što slabiji i tako izvukli što manju korist iz ove kapitulacije. Pored toga, trebalo je imati potrebne vojne snage radi suzbijanja snažne akcije NOV koja je očekivana posle kapitulacije Italije i sloma njene okupacione vlasti na slovenačkoj teritoriji. Kada je došao trenutak kapitulacije Italije, Roesener je dobio nalog od Himmler-a da i svoje policijske jedinice stavi na raspolaganje generalu Rapke-u. Divizija Rapke-a sa formacijama koje su je pojavile ušla je u Ljubljanu i na ostalu teritoriju koja je bila pod italijanskom okupacijom na sam dan kada je kapitulacija objavljena, to jest 8 septembra 1943 godine.

Dok je razoružavanje Italijana izvršeno relativno lako, <otle je jednovremena akcija NOP-a bila mnogo snažnija nego što se predviđalo. Iskoristivši italijansku kapitulaciju, partizani su proširili oslobođene teritorije, razoružali razne italijanske jedinice, snabdeli se iz italijanskih magacina koje su zaplenili i pojavili se pred nama svojim jedinicama u obliku dobro naoružanog protivnika.

Za borbu protiv ovog, snažnog neprijatelja, koji je pretio da ugrozi strateške pozicije i veze nemačke vojne sile, a i sam okupacioni režim u Sloveniji, preduzete su hitne

mere. Jedna od tih mera je bila isto vojnog karaktera i sastojala se u velikoj operaciji jedinica Wehrmacht-a i oružanog SS-a, koja je ve spomenuta. Ta je akcija, u obliku velike ofanzive koja je imala da »o isti« teritoriju od Istre sve do granica Reich-a, sprovedena krajem 1943 godine. Druga mera bila je obrazovanje posebnoga štaba Višeg voje SS i policije Roesener-a u Ljubljani, koji je dobio naziv »Rukovodni štab za suzbijanje bandi« (Führungsstab für Bandenbekämpfung).

Obrazovanju ovoga štaba krajem septembra 1943 godine prethodili su razgovori između Reichsführer-a SS Himmler-a, šefa jedinica za suzbijanje bandi, SS-ovskog generala von dem Bach-Zelewskog, i Roesener-a. Prilikom tih razgovora konstatovano je da su jedinstveno organizovane i rukovodene jedinice NOV i POJ toliko snažan protivnik da se više ne mogu suzbijati dotadašnjim metodama, već da treba stvoriti isto tako jedinstvenu organizaciju nemačkih snaga koja bi odgovarala tome protivniku i mogla sa njim da se ponese. Dotadašnje formacije Policije poretka u Sloveniji nalazile su se pod komandom BdO na Bledu. One su, za ovako postavljene zadatke, bile suviše slabe i njihova organizacija i njihovi metodi nisu više odgovarali potrebama koje su se sada pojavile. Zato su sve te jedinice — a zajedno sa njima i ostale oružane snage okupatora na teritoriji Južne Štajerske, Gorenjske i »Ljubljanske pokrajine« (dakle, Slovenije koja se nalazila u granicama predratne Jugoslavije) — podređene novoobrazovanome štabu.

Srž novoga štaba predstavljali su dotadašnji pripadnici štaba BdO na Bledu, koji je ukinut. »Rukovodni štab za suzbijanje bandi« bio je organizovan potpuno u obliku štaba vojnog korpusa, sa svima njegovim službama i odeljenjima. S jedne strane je štab bio u sastavu organizacije SS i policije za »suzbijanje bandi«, a, s druge, s obzirom na svoja vojna obeležja, pripadao je do 1944 godine sastavu 14 armije, koja je bila u sastavu vojne grupe C, pod komandom maršala Kesselring-a. Posle 1944 godine, kada se na jugoslovenskoj teritoriji nalazila samo vojna grupa E pod generalom Loehrom, Roesener-ov korpus je u vojnom pogledu dodeljen toj novoj vojnoj grupi i bio je neposredno podređen njenom štabu.

U svome svojstvu »Štaba za suzbijanje bandi«, Roesener-ov štab je bio deo opšte SS-ovske i policijske organizacije

za »suzbijanje bandi«, kojoj je stajao na čelu von dem Bach-Zelewski. Štab toga SS-ovskog generala nalazio se pri Himmler-ovom komandnom štabu, a ispostava ove centralne ustanove za »suzbijanje bandi« postojala je u Glasenbach-u kod Salzburg-a. Roesener-ov »Rukovodni štab za suzbijanje bandi« opštio je delom neposredno sa štabom »Sefa jedinica za suzbijanje bandi«, a delom sa ovom isturenom ispostavom u Glasenbach-u. Dalje su postojale i izvesne veze izme u »Rukovodnoga štaba«, s jedne, i RSHA odnosno Sefa Policije poretka, s druge strane. Ove dve najviše ustanove aparata Policije bezbednosti odnosno Policije poretka imale su prema »Rukovodnome štabu« izvesne naredbodavne funkcije, ukoliko se to ticalo pitanja koja su ulazila u delokrug Sipo-a odnosno Policije poretka.

»Rukovodni štab za suzbijanje bandi« imao je zadatak da rukovodi borbom protiv NOP-a u celom prostoru na koji se prostirala Roesener-ova nadležnost. U tom pogledu bile su mu podređene sve jedinice i ustanove Policije bezbednosti i Policije poretka, kvislinške formacije i jedinice Wehrmacht-a koje su se nalazile na njegovoj teritoriji. Ove jedinice Wehrmacht-a stajale su pod njegovom komandom jedino ukoliko je bila posredi njihova upotreba protiv partizana i NOV. Sem toga su sve nemačke i kvislinške vlasti imale da pružaju »Rukovodnome štabu« pomoć u okviru svojih nadležnosti.

Izme u »Rukovodnoga štaba« i ostalih vlasti koje su se nalazile u Sloveniji — pri čemu se uvek misli na onaj deo Slovenije koji je bio pod nadležnošću u Roesener-a, to jest na Sloveniju u granicama predratne Jugoslavije — postojala je prisna saradnja. Međutim u ovim vlastima treba naročito pomenuti aparat Sipo i SD-a, koji je sa uvao svoju samostalnost i neposrednu podređenost RSHA-u, mada je po pitanju akcija protiv partizana bio usko povezan sa »Rukovodnim štabom« i donekle u tom pogledu stajao pod njegovom komandom. Ostale ustanove sa kojima je »Rukovodni štab« sarađivao bile su: nemački upravni aparat u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj, »Nemački savetnik« pri slovenačkim kvislinškim vlastima u Ljubljani, upravni aparat koji je u »Ljubljanskoj pokrajini« bio izgradio Lav Rupnik, slovenačka kvislinška policija itd. Takozvano slovenačko domobranstvo, formirano od kolaboracionista i profašista, bilo je Roesener-u neposredno podređeno, mada je ono donekle stajalo i pod slovenačkom kvislinškom upravom.

Struktura Rösener-ovog štaba bila je ova: na čelu štaba stajao je Roesener kao Viši vođa SS i policije sa svojim ađutantima i ličnim štabom; njemu je bio podređen neposredno aparat »Rukovodnoga štaba«, a isto tako i sud SS i policije na Bledu.

Lični Roesener-ov štab sastojao se iz dvojice ađutanta, od kojih je jedan pripadao SS-u i bio nadležan za SS-ovske i policijske poslove, a drugi je bio oficir Wehrmacht-a i bio nadležan za poslove vojske. Dalje je tome štabu pripadalo nekoliko SS-ovskih oficira, od kojih je jedan bio nadležan za sve privredne poslove SS-a, a drugi za kulturno-prosvetni rad u podređenim jedinicama i za njihovo vaspitanje u smislu nacionalsocijalističke ideologije. Najzad je ovamo pripadao i posebni pionirski oficir nadležan za održavanje granične ograde na ranijoj nemačko-italijanskoj granici, kao i na onoj izmeću Slovenije i NDH. Pod njegovu su nadležnost potpadale i sve mere miniranja, a zatim i održavanja svih saobraćajnih veza. Naposljetku, on je imao da upravlja građevnjem bunkera za obezbeđenje trupe.

Roesener je imao svoga stalnoga zastupnika u Ljubljani. Ovaj bi vodio njegove poslove kada bi se on u vezi sa svojim drugim dužnostima nalazio na putu. Međutim, osnovna je dužnost Roesener-ovog zastupnika bila da vrši inspekciju jedinica koje su bile podređene »Rukovodnome štabu«.

»Rukovodni štab« je imao svoga načelnika štaba, koji je bio najstariji oficir po rangu u njegovom okviru. Ovaj je bio nadležan za koordinaciju svih zadataka »Rukovodnoga štaba«, za sadejstvovanje svih njegovih odeljenja, a odgovarao je neposredno Roesener-u. Štab je bio pod njegovom ličnom rukovodnom kontrolom.

Organizovan kao svaki viši vojni štab po uobičajenoj shemi, »Rukovodni štab« je imao svoja odeljenja. Od ovih je odeljenje Ia operativno pripremalo akcije protiv NOP-a. Pored toga je Ia-oficir izrađivao, na osnovu podnesenih redovnih izveštaja podređenih jedinica, dnevni izveštaj za von dem Bach-Zelewskog. Taj izveštaj se svakoga dana morao telegrafski dostavljati. Ia-oficir je, isto tako, bio nadležan za sastavljanje mesečnih izveštaja, a inače je u pogledu planiranja operacija neposredno radio sa komandantima pojedinih podređenih jedinica odnosno štabova.

Odeljenje Ib, tzv. Quartiermeisterabteilung, bavilo se snabdevanjem opremom, oružjem i municijom svih neposredno podre enih jedinica. Bilo je nadležno i za svu logisti ku službu.

Vrlo zna ajnu ulogu igrao je u »Rukovodnome štabu« Ic-oficir — obaveštajni oficir — koji je imao zadatak da prema primljenim podacima izra uje sliku o položaju kod protivnika (Feindlage). Izveštaj o tome podnosio bi svakoga dana na elniku štaba i Roesener-u, a upu ivao bi ga i štabu von dem Bach-Zelewskog. Ovome je, isto tako, imao da dostavlja svakoga meseca izveštaj o politi kom položaju. Oficir Ic u glavnom se oslanjao na materijal koji bi mu dostavljali KdS-ovi. On je bio najtešnje povezan sa ispostavom Sipo i SD-a u Ljubljani. Njegov politi ki izveštaj o položaju dostavljen je i RSHA-u i šefovima civilne uprave. Važno za ocenu karaktera Ic-službe pri »Rukovodnome štabu« jeste da je oficira koji je imao rukovoditi tom službom postavljao RSHA. Službeno je oficir Ic održavao, po vojnoj liniji, prisnu vezu sa oficirom Ic 14 armije, a preko njega sa oficirom Ic vojne grupe C. Najzad je ovaj oficir bio i nadležan da u »Rukovodnom štabu« otpravlja sve poslove Sipo-a.

Odeljenje IN bilo je nadležno za tehni ku službu veze. Ono je imalo da se stara za ispravnost svih telefonskih, teleprinterskih i beži nih veza kojima su bile snabdevene i povezane jedinice na teritoriji Slovenije. Kada su vršene akcije na terenu, IN se i tu imao starati za funkcionisanje veze. Za to su mu stajale na raspolaganju pokretne radio-stanice, odnosno posebni kamioni sa teleprinterskim i telefonskim ure ajima.

Odeljenje K bavilo se staranjem za motorizaciju »Rukovodnoga štaba« i za sanbdevanje podre enih jedinica rezervnim delovima i gorivom. U slu aju sprovo enja akcija na terenu, to je odeljenje imalo snabdeti jedinice potrebnim vozilima.

Pri štabu se nalazio i naro iti vazduhoplovni oficir za vezu (Flivo), koji je u isto vreme bio i komandant ljubljanskog aerodroma. Njegova je dužnost bila da se stara o u eš u vojnog vazduhoplovstva ako bi ga »Rukovodni štab« zatražio.

Postojao je i posebni funkcioner za vezu sa Državnim železnicama. Njegov je naro iti zadatak bio da održava u

redu železni ke pruge i da organizuje što hitnije uklanjanje kvarova nastalih usled sabotaža ili akcije NOP-a.

Kada je, po etkom 1945 godine, Roesener-ov štab podre en vojnoj grupi E, dodeljen mu je i jedan generalštabni oficir kao veza sa tom vojnom grupom. Pošto je aprila 1945 godine Roesener postavljen za komandanta pozadinske oblasti vojne grupe E, ovaj je generalštabni oficir preuzeo dužnost na elnika štaba nove i sasvim kratkotrajne Roesener-ove komande.

Sud SS i policije na Bledu, isto tako, podre en Roesener-u, bio je nadležan za sve krivi ne predmete protiv pripadnika policije i SS-a. On je sprovodio i izvi aje i istrage u krivi nim stvarima protiv pripadnika policije.

Naposletku, »Rukovodnom štabu« bila je podre ena i posebna škola za borbu protiv partizana, sa sedištem u Stinici.

Svoju ulogu centralne ustanove za organizovanje borbe protiv NOP-a i dirigovanje njome, »Rukovodni štab« je vršio na taj način što se koristio svim izveštajima koji bi mu bili dostavljeni o pojavi i akcijama partizana. Podre ene jedinice imale su o tome svakoga dana podnositi izveštaje najbržim i najkraćim putem aparatu KdS-ova. Ispostave i uporišta KdS-ova predstavljali su, u isto vreme, obaveštajne punktove »Rukovodnoga štaba«. Putem referata IV N kod KdS-ova, ovi bi izveštaji pristizali »Rukovodnome štabu«. Izveštavanje je uproš eno time što je vršeno na osnovi geografske karte Slovenije podeljene na kvadrate. Kada bi jedan obaveštajni punkt izvestio o pojavi ili akciji partizana na svojoj teritoriji, on bi imao da javi samo za kvadrat plana, bez daljih geografskih podataka. Zanimljivo je ovde pomenuti da je ovakva karta Slovenije postojala i u štabu »Šefa jedinica za suzbijanje bandi«, u kome su isto tako registrovani svakodnevni izveštaji.

Aparat KdS-ova javljao je u izveštajima o sopstvenoj delatnosti, o delatnosti jedinica okupacionih snaga na svojoj teritoriji, o broju hapšenja, o sopstvenim i protivnim gubicima itd. Dužnost oficira Ic pri »Rukovodnome štabu« bila je da ove izveštaje unese u svoju kartu sa kvadratima i da o podacima tako dobijenim javlja dalje. Svakodnevno bi on, zajedno sa šefom štaba i oficirom Ia, imao da iza e radi referisanja Višem vojnom i SS i policije, pri čemu bi ovaj onda

odluivao o merama koje treba preduzeti i akcijama koje treba organizovati.

Ako bi bilo odlučeno da se sprovede kakva akcija, I-a-oficir bi, na osnovu podataka I-c-oficira, izradio zapovest za nju. Podređene jedinice određivale bi se u akcije prema potrebi.

Na teren na kome je trebalo sprovesti akciju naredniovim putem izašao bi tzv. rukovodni odred (Führungsstaffel), koji se sastojao od oficira I-a, I-c, I-N i K. Operativno je akcijom rukovodio oficir I-a, a I-c oficir imao je da radi obaveštajno i za vreme samih borbi. On je imao zadatak da prikuplja i ocenjuje izveštaje o neprijateljskom položaju, da vrši saslušavanje zarobljenika i dezertera, da se brzo koristi primljenim materijalom i da ga upotrebi ve za vreme akcije. Njegov je zadatak bio da jedinica bude snabdevena dovoljnim brojem vodi a i tuma a, ukoliko joj ove ne bi ve stavile na raspolaganje mesne ustanove KdS-a. Završetak akcije naredio bi Višiovo a SS i policije prema predlogu oficira I-a.

Od ve ih akcija koje je, na ovakav na in, sproveo na svojoj teritoriji Roesener-ov »Rukovodni štab za suzbijanje bandi« treba spomenuti: akciju na celoj teritoriji Južne Štajerske, Dolenjske i dela Gorenjske, kojom je prilikom »Rukovodni štab« bio podređen tenkovskoj armiji Hauser (septembar—oktobar 1943 godine); akciju za odbijanja partizanskog napada na Novo Mesto i Ko evje (novembar—decembar 1943 godine); akciju na Pohorju (januar 1944 godine); akciju, uz saradnju borbene grupe Trecek, protiv proboja 14 partizanske divizije u Južnu Štajersku (februar 1944); velike akcije na Pohorju (maj, jul i septembar 1944 godine); akciju prema ernomelju (novembar 1944); ofanzivu protiv IV operativne zone NOV u Savinjskoj dolini (decembar 1944—januar 1945 godine); akciju na Menina-planini (mart 1945 godine); u eš e u akciji u prostoru Idrije i Cerkevence (mart 1945 godine).

Uprkos izvesnih gubitaka koje su NOP-u nanele ove operacije, one, ipak, niukoliko nisu postigle strategijski zadatak slabljenja NOV i partizanskih odreda. Naprotiv, vešto taktiziranje i velika pokretljivost omogu ili su jedinicama NOV da, na jednoj strani, izbegnu udarac koji im je bio upu en i da, na drugoj strani, izvrše utoliko snažniju akciju protiv okupatora. Pošto je stanovništvo u ogromnoj ve ini bilo na strani NOP-a, to su jedinice NOV bile odli no obaveštavane

o kretanjima snaga upu enih protiv njih. Tako je okupatorskim snagama retko polazilo za rukom da izvrše potpuno opkoljavanje jedinica NOV; ove bi se iz obru a mahom izvlaile ili probijale i odmah zadavale udar na drugome mestu.

U delatnosti »Rukovodnoga štaba za suzbijanje bandi«, aktivnosti obaveštajne službe poklanjana je najve a pažnja. Na osnovu njenih izveštaja i njenoga rada odredivane su i mere i akcije koje bi »Rukovodni štab« preko svojih podređenih jedinica sprovodio na terenu.

Prilikom govora o delatnosti Ic-oficira »Rukovodnoga štaba« ve je naglašeno da se ovaj oslanjao naro ito na ustanove, ispostave i uporišta Sipo i SD-a, odakle je dobijao svakodnevne izveštaje o delatnosti NOP-a, kretanju partizanskih jedinica itd. U pogledu ove delatnosti, oficir Ic izdavao je aparatu KdS-a i naloge. Isto je tako trebalo poimeni no prijavljivati Ic-oficiru svako zarobljavanje odnosno hapšenje funkcionera NOP-a koji su zauzimali kakav važniji položaj. On bi nare ivao, po svome naho enju, da mu se ovi upute na saslušanje.

U izvesnim slu ajevima, ako bi naišao na nekog kolebljivog funkcionera kome je Gestapo slomio otpor, oficir Ic bi ovakvoga funkcionera zavrbovao za agenturni rad, u sporazumu sa doti nom ustanovom KdS-a. Zavrbovanoga agenta vra ao bi toj ustanovi, koja bi zatim njime upravljala. Ponekad bi bivše pripadnike NOP-a zavrbovane na ovaj na in upotrebljavao i kao svoje agente, mada bi im mahom izdavao naloge preko podre enih centara. Ustanovama Sipo i SD-a davao bi Ic-oficir ponekad i odredena uputstva koja su se odnosila na izvi a ku delatnost prema NOV i partizanskim odredima.

U važnijim slu ajevima ukop ao bi se oficir Ic neposredno u obaveštajni rad centara koji su mu podre eni. Tada bi li no izdavao agentima i izvi a ima odredene naloge. Izvi a ima bi naprimer, nalagao da naro ito temeljito vrše izvi anje na odrednim terenskim sektorima, tragaju i za partizanskim formacijama i njihovim kretanjem. O izvršenju ovakvoga naloga, on bi neposredno primio izveštaje i kontrolisao rad izvi a a. Tako je Ic-oficir li no poznavao ve inu važnijih izvi a a i agenata koji su radili za ustanove Sipo i SD-a. Otuda je mogao i da ocenjuje njihove sposobnosti i da diriguje njihovom upotrebom onako kako mu je izgledalo naj-

bolje s obzirom na individualne mogu nosti ovih pomaga a obaveštajne službe.

Iz ovoga izlazi- da Ic-oficir »Rukovodnoga štaba« nije održavao neposredno neku ve u li nu agenturu, nego da je broj agenata koji bi bili neposredno vezani za njega i opštili samo sa njim bio, ustvari, dosta neznatan. Njegova je delatnost sa agenturom bila usretdredena na dirigovanje i izdavanje direktiva referatima IV N u aparatu KdS-ova. Pritom, me utim, ne treba zamišljati da je taj aparat od obrazovanja »Rukovodnoga štaba« izgubio svoju samostalnost, odnosno svoju podre enost višim ustanovama same bezbednosno-policiske organizacije. I dalje je, naravno, za ustanove KdS-a, uključuju i i referat IV N, naredbodavna vlast bila pretpostavljena hijerarhija Sipo i SD-a, odnosno RSHA. Štaviše, Sipo i SD je i u okupiranoj Sloveniji brižljivo i ljubomorno uvao svoju relativnu autonomiju u okviru opšteg aparata SS i policije. Direktivno se pravo Ic-oficira, ima, prema tome, razumeti kao specijalna vrsta saradnje, koordinacije odre enih delatnosti u odre enome pravcu, u kojoj bi Ic-oficir — s obzirom na to da je ta delatnost imala da izazove egzekutivnu odnosno vojnu akciju oružanih jedinica koje su stajale pod komandom »Rukovodnoga štaba« — imao prema obaveštajnom aparatu Sipo i SD-a odre ene direktivne funkcije.

Ic-oficir se u svojoj delatnosti nije ograni avao na prikupljanje i iskoriš avanje podataka. On je, preko obaveštajne deiatnosti, nastojao i da sprovodi odre enu politiku prema partizanima, kojom je išao na izazivanje me usobnoga nepoverenja i razdora me u jedinicama i u rukovodstvu NOP-a. U tom se cilju Ic-služba »Rukovodnoga štaba« naro ito koristila uslugama belogardistih i tzv. plavogardistih elemenata, ije su vode e li nosti stajale sa njom u bliskoj vezi i saradnji.

Oficir Ic u »Rukovodnome štabu« raspolagao je i izvesnim fondovima za pokrivanje troškova obaveštajne službe. Odatle su nagra ivani pojedini agenti za konkretne usluge koje bi u inili. Nagrade koje su agentima odatle ispla ivane mogle su iznositi do 1000 maraka mese no.

Sa izvesnim malim brojem agenata vezanih neposredno za njega, Ic-oficir je opštio direktno, delom ak i u svojoj kancelariji. Ve inom su, me utim, sastanci sa njima održavani na odre enim mestima, ili bi Ic-oficir dolazio u njihov

stan. Tu su bili posredi malo as pominjani agenti koji su upotrebljavani i za političke poteze. Sa njima bi, na tim sastancima, Ic-oficir pretresao situaciju, primao izveštaje i davao uputstva i materijal za dalji rad. Ponekad bi on te veze održavao i preko nekog od svojih saradnika. Ovi agenti upotrebljavani su i za sastavljanje izveštaja o raspoloženju i položaju, ime je Ic-oficir imao mogućnost da dobije opsežne opšte informacije mimo aparata KdS-a i da tako kontroliše i njegovu delatnost, a naročito rad referata IV N. Iz izveštaja ovih agenata, Ic-oficir se mogao upoznavati sa reakcijom stanovništva na mere pojedinih nemačkih ustanova u okupiranim teritorijama. Ovim se materijalom Ic obilno koristio za svoje izveštaje upućivane višim ustanovama.

U »Rukovodnome štabu za suzbijanje bandi« smenjivalo se na vodećim položajima u periodu 1943—1945 godine više oficira. S obzirom na zadatke koje je izvršavao »Rukovodni štab«, ovi oficiri su igrali značajnu ulogu u organizovanju borbe protiv NOP-a u Sloveniji.*

* Zamenik Roesener-a bio je SS-general i generalmajor policije Harms. A utant iz Wehrmacht-a (Wehrmachtsadjutant) i u isto vreme oficir za vezu sa divizijom „z. b. V. 438“ bio je poručnik Kloepfer, policijski a utant major zaštitne policije Hans Blank i posle njega kapetan zaštitne policije Walter Richter. SS-priredni oficiri (SS-Wirtschaftsoffiziere) bili su SS-pukovnik Breuer i kasnije SS-pukovnik Tietz. Oficir za naciste koji izgradio ivanje (NSFO) bio je SS-major Willi Gelzenleuchter. Sudom SS-a i policije rukovodio je SS-major Boulanger.

Rukovodni štab u užem smislu vodili su, kao na čelnicima štaba, pukovnik zaštitne policije Petersdorfer od jeseni 1943 do proleća 1944 godine, posle toga potpukovnik zaštitne policije Bloecher do početka 1945, a od početka 1945, kada su Roesener-u podređeni uvećanom broju jedinice Wehrmacht-a, generalštabni potpukovnik Hartmann.

Odeljenje Ia vodio je do kraja 1943 ili početkom 1944 kapetan zaštitne policije Hans Rehbein, zatim do septembra 1944 major zaštitne policije Pritzell — koji je tada postao rukovodiocem škole za suzbijanje bandi u Štirnici (Bandenkampfschule Štirnica) — i konačno, do oslobođenja, major zaštitne policije Karl Scholz. Pomoćnik Ia bio je za isto vreme postojanja Rukovodnog štaba poručnik zaštitne policije Jakobsen.

Odeljenjem Ib — Quartiermeisterabteilung — rukovodio je stalno kapetan zaštitne policije Wuerger.

Rukovodilac Ic-Odeljenja bio je SS-kapetan i kriminalistički savetnik Erwin Brandt, ranije referent IV N kod KDS-a na Bledu i Mariboru. Brandt je u okviru ovog štaba igrao uticajnu ulogu. On je uživao naročito poverenje Roesener-a, što se izrazilo i u

U vezi sa delatnoš u »Rukovodnoga štaba za suzbijanje bandi«, od zna aja je navesti koje su sve ustanove i jedinice Lile pod njegovom komandom, odnosno sa kojim je sve ustanovama i jedinicama opštio u svome teritorijalnome delokrugu, izdaju i im uputstva za rad na suzbijanju NOP-a. U januaru 1944 godine, naprimer, naredbe štaba bile su upu ivane »policiskim pukovima 14 i 19 i svima jedinicama policije i žandarmerije«, a dostavljene su, izme u ostaloga, ovim ustanovama odnosno jedinicama: štabnoj eti »Rukovodnoga štaba«; automobilskoj jedinici štaba; policiskom puku 19, policiskom puku 14, policiskoj eti planinskih lovaca »Alpenland«, policiskoj planinskoj eti za vezu 181, policiskoj eti pešadiških topova »Alpenland«, policiskoj pionirskoj eti, policijskoj eti za posebne zadatke »Alpenland«, 14 policiskoj tenkovskoj eti, 2 eti XII policiskog stražarskog bataljona, 4 eti XVII policiskog stražarskog bataljona, 5 eti XVIII policiskog stražarskog bataljona, motorizovanim etama žandarmeriske rezerve »Alpenland« 1, 2 i 3, komandantu žandarmerije u Štajerskoj, žandarmeriskim kapetanijama u Kranju, na Bledu, u Mariboru i Celju sa svima njihovim jedinicama, ispostavama i stanicama, komandantu žandarmerije u Koruškoj, Komandi Policije poretka u Mariboru, Odeljenju policije poretka u Celju, organizacionom štabu za slovena ko domobranstvo. Pored toga, naredbe su u prepisu, radi uzimanja na znanje, dostavljane tada još: Ic-oficiru Komande u operativnoj zoni Jadransko Primorje, 162 pešadskoj divi-

tome, što je imao da izradi organizacioni plan štaba. Njegov saradnik je bio SS-podoficir i viši kriminalisti ki asistent Valentin Rauscher. Obojica su sredinom 1944 smenjeni. Na mesto Brandt-a došao je SS-major i kriminalisti ki savetnik Hans Schmeer, koji je dotada bio pripadnik KdS-a Varšava. Njegovim pomo nikom postao je u jesen 1944 godine SS-major Hägen. Za itavo vreme radio je u Ic-Odeljenju SS-podoficir i kriminalisti ki sekretar Gottfried Margreiter.

Tehni kim odeljenjem za vezu (oficir I N) rukovodio je stalno kapetan zaštitne policije Schrammel, odeljenjem motornih vozila (K-oficir) kapetan zaštitne policije Kurt Boehme. Rukovodilac pionira (Pionierfuehrer) bio je major zaštitne policije Kroe-ger. Oficiri za vezu sa vazduhoplovstvom bili su kapetani vazduhoplovstva Peti i Carnas, a oficir za vezu sa Državnim željeznicama Reich-a savetnik Državnih željeznica Reich-a Heim. Rukovodilac štaba za izgra ivanje slovena kog domobranstva, koji je bio podre en „Rukovodnom štabu“, bio je major zaštitne policije Dahm.

ziji (Turkmena), 438 pešadiskoj diviziji, 16 SS-ovskoj diviziji tenkovskih grenadira, štabnom oficiru Policije poretka pri namesniku Reich-a u Štajerskoj i štabnom oficiru Policije poretka pri namesniku Reich-a u Koruškoj.

Dok su prvo pobrojane jedinice i ustanove, koje su pripadale raznim formacijama policiskog aparata, dobijale direktne naredbe, dotle su jedinice i ustanove pomenute na drugom mestu izveštavane o tim naredbama da bi mogle svoju delatnost da im saobraze.

Kao što je sara ivoao sa »Rukovodnim štabom« u obaveštajnoj delatnosti, stavljaju i mu na raspolaganje rezultate svoga obaveštajnoga rada i primaju i od njega za taj rad izvesna uputstva, Gestapo je, tako isto, dodeljivao svoje organe i prilikom vojnih akcija i operacija koje bi sprovodio »Rukovodni štab« sa svojim policiskim ili sa pridruženim vojnim jedinicama. Te akcije su obi no izvo ene tako što su jedinice kombinovane u ja ini koja bi odgovarala jednome puku. Teritorijalno nadležna ispostava Gestapo-a dodavala bi jedinicama prilikom akcija po dvojicu ili etvoricu svojih pripadnika koji su služili kao savetodavci komande, a na licu mesta su i vršili saslušavanja zarobljenika. Njihova delatnost odnosno rezultati ovih saslušanja i izvi aja vršenih na licu mesta služili su kao putokaz za nastavljanje akcije, koja bi obi no trajala po dva ili tri dana, a ponekad i duže. Rezultati isle ivanja i izvi anja dostavljani su, u toku akcije, putem radija pojedinim jedinicama, mahom triput dnevno.

O taktici koju su nema ke jedinice za »suzbijanje bandi« upotrebljavale protiv partizanskih grupa i NOV govori okružnica koju je izdao štab IV operative zone NOV i PO Slovenije 15 oktobra 1943 godine. U toj se okružnici, sastavljenoj u vreme samih borbi, a na osnovu svakodnevnih iskustava i pažljivog posmatranja i prou avanja nema ke taktike, isti e da Nemci od samoga po etka nisu uspeli da unište partizanske grupe jer njihove vojne jedinice tada uopšte nisu imale nikakva iskustva u ratovanju protiv partizana. Kako su pretpostavljali da e putem terora Gestapo-a i policije mo i da drže vrsto u ruci okupirane krajeve, Nemci svoju vojsku uopšte nisu obu ili za borbu protiv partizana i njihove taktike.

Pošto su, kako se dalje izlaže u okružnici, 1941 godine napadali velikim snagama partizanske jedinice na frontalan

na in, što je ovima omogućilo blagovremeno povlačenje i prebacivanje na drugi sektor, Nemci su kasnije tu taktiku promenili. Prekinuli su frontalne napade, odnosno kombinovali ih sa opkoljavanjem sektora na kojima su se nalazile partizanske jedinice. Tom prilikom su jedinice koje su vršile blokadu zauzimale položaj na rekama, veim drumovima, u dolinama, sa zadatkom da sprede partizanima povlačenje na druge sektore. Najviše su ti položaji pojava teškog oružjem. Manjim bi jedinicama Nemci posedali sve važne tačke, kao mostove, raskršća, ivice sela, brežuljke, sa ciljem da se sprede i prebacivanje partizana i njihovo povlačenje iz blokiranog sektora. Treći i najveći deo nemačkih snaga upotrebljavanih u akcijama, naoružan naročito automatskim oružjem, imao je zadatak da napadne frontalno, kombinovano sa opkoljavanjem partizanskih položaja.

Sa ovom taktikom Nemci su nameravali da postignu uništenje glavnih partizanskih jedinica, nastavlja se u citiranoj okružnici, ili da ih bar razbiju. Ove razbijene delove gonili bi od jednog položaja na drugi, gde bi ih unapred pripremili, do ekivao jakom vatrom da ih unište ili razbiju u još manje delove. Sa tom taktikom, kako se konstatuje u okružnici, Nemci su više imali veih ili manjih uspeha, kao naprimera, u Dobravljama, na Pohorju, na Sv. Gori i u Murovici. Pošto sprovedu blokadu, Nemci upravljaju vatru teškoga oružja, artiljerije i težih bacača, na teren gde smatraju da se nalaze partizani, a zatim sledi pešadiski napad. U isto vreme, međutim, jaepatrole obilaze i ostale sektore sa ciljem kontrole. Ako bi došlo do sudara ovakve patrole sa partizanima, odmah bi se pojavile rezervne jedinice koje bi taj sektor blokirale, a zatim napale.

Daju i opširan prikaz nemačke taktike, koji je ovde sažeto ponovljen, okružnica sadržava i uputstva na koji se na in imaju partizanske jedinice i jedinice NOV suprotstavljati toj taktici. Pritom se naročito naglašava potreba da se komandanti drže na elapartizanske borbene taktike, to jest da napadaju tamo i tada gde i kada je to pogodno, a da izbegnu napade koje neprijatelj preduzima. jer eon tada, im se odlučio za napad, biti za njega i dobro pripremljen.

Da bi pripremio i obučio pripadnike nemačkih policiskih snaga i ostale funkcionere i službenike koji su imali posla sa neposrednom borbom protiv partizana, »Rukovodni štab«

osnovao je svoju školu za partizansko ratovanje, »Bandenkampfschule«. Sedište škole bilo je u St. ni, na Dolenjskom, u tamošnjem manastiru. U tu školu upuivale su svoje pripadnike jedinice Policije poretka, a isto tako i KdS-ovi, koji su mahom slali na školovanje referente IV N ispostava i uporišta Gestapo-a odnosno Sipo i SD-a. U toj školi održavani su kursevi, a njeni učenici su, u isto vreme, i učestvovali u akcijama protiv NOP-a koje bi se održavale u tome kraju. Tako su, naprimera, uzeli učestvovali i u velikoj akciji prema rnomelju. Prvi kurs škole poeo je 1. novembra 1944. godine. Učenici kurseva su obučavani u tehnicu i taktiku partizanskoga ratovanja, a prema iskustvima dotadašnje borbe protiv NOP-a.

b) »Zaštitna područja«

Organizacija za borbu protiv NOP-a koja je stvorena obrazovanjem »Rukovodnoga štaba za suzbijanje bandi« pokazala se u toku 1944. godine nedovoljnom. Ne samo da nije došlo do izolovanja partizanskih jedinica — kako su to Nemci priželjkivali, nego su partizanske snage tako narasle i ustanile, da pokret toliko ojačao da je okupator protiv sebe imao jedinstvenu organizaciju NOV i POJ, kojoj je morao da prepusti nove delove okupirane teritorije Slovenije, i da svoje okupacione snage sve više sabija u utvrđena mesta, među kojima su glavne komunikacije s mukom održavane prohodnim. Štaviše, nema da okupator se našao pred činjenicom da se partizanska akcija proširila i preko nekadašnjih jugoslovenskih državnih granica, u Južnu Korušku. Na celoj teritoriji Slovenije, a i preko Karavanki vodile su se neprekidne i bezpoštedne borbe. Naposljetku je i vrhovno rukovodstvo bezbednosti Reich-a moralo da prizna to stanje. Tako je došlo do proglašenja svih ovih teritorija za oblast partizanskoga ratovanja, »Bandenkampfgebiet«.

Himmler-ovim proglasom — kojim su, najzad odbacene fikcije o stanju u okupiranim slovenačkim oblastima — povereno je Višem vojvodu i SS i policije u vojnoj oblasti XVIII, Roessener-u, kao rukovodiocu »Rukovodnoga štaba za suzbijanje bandi«, da sprovede sve potrebne mere.

Nova organizacija centralnog rukovodstva i organizovanja »suzbijanja bandi« dobila je svoj izraz u vršenju objedi-

avanju oružanih akcija i izvi a ko-obaveštajnog rada protiv NOP>^a. U tom cilju, a radi bolje koordinacije i saradnje me u edinicama vojske, policije, grani ne straže, poštanske straže, železni ke policije, organizacije »Technische Nothilfe«*) i Wehrmannschaft-a, — teritorija za koju je bio nadležan »Rukovodni štab« podeljena je na etiri zone, koje su dobile naziv »zaštitna podru ja«, — »Schutzgebiete«.

Ova su »zaštitna podru ja« bila: Južna Koruška, Južna Štajerska, »Ljubljanska pokrajina« i Gorenjska. Pored njih je postojalo još i peto podru je, koje je nosilo naziv »Sektor Donje i Južne Štajerske«. Ovo je posebno podru je obrazovano kasnije.

Na elu svakog »zaštitnog podru ja« nalazio se komandant sa svojim štabom. Kao što je rukovodilac »Rukovodnog štaba za suzbijanje bandi« imao pravo da raspolaže, u izvršavanju svojih zadataka, svima jedinicama SS, policije, žandarmerije, železni ke policije, Sipo i SD-a, grani ne straže i Wehrmacht-a na celoj teritoriji, tako su i komandanti »zaštitnih podru ja« bili ovlaš eni da se koriste svim tim jedinicama na svojoj teritoriji za ciljeve suzbijanja NOV. Oni su bili odgovorni i nadležni za sprovo enje svih zadataka u »suzbijanju bandi« i za održavanje bezbednosti u svome podru ju.

Sedišta komandanata bila su: za Južnu Korušku Borovlje (Ferlach), za Južnu Štajersku Celje, za »Ljubljansku pokrajinu« Ljubljana i za Gorenjsku Kranj. Sedište komande posebnog sektora Donje i Južne Štajerske bilo je u Teharju, kod Celja. Svako »zaštitno podru je« bilo je podeljeno na nekoliko »otseka obezbe enja« (Sicherungsabschnitte), kojima je bio na elu mahom najstariji policiski komandant toga kraja.

Najvažnijom pretpostavkom za uspešnu borbu protiv NOV smatralo se stalno i intenzivno sprovo enje obaveštajne službe i izvi anja. Tim putem nije trebalo samo saznati i registrovali pojavu jedinica NOV i partizana ve i pribavljati podatke o njihovom rukovodstvu, ja ini, naoružanju, mestu prebivanja i zadržavanja, namerama i taktici. U tom cilju osnovan je pri štabovima komandanata »zaštitnih podru ja«

*) Organizacija za pomo u elementarnim nezgodama, formirana u obliku milicije, koja je isto tako upotrebljavana za akcije protiv NOV.

centralni obaveštajni ured, kojim je rukovodio oficir Ic u štabu komandanta »zaštitnoga područja«.

Zadaci centralnog obaveštajnog ureda bili su: prikupljanje i ocenjivanje izveštaja; staranje o podacima i predlozima za uspešne akcije; sastavljanje i davanje »Rukovodnome štabu« i komandantima oteka obezbe enja dnevnih i mese nih izveštaja o položaju; vo enje karte o logorima partizana i nadzor nad njihovim kretanjem i delovanjem; saslušavanje zarobljenika i dezertera i pregledavanje uzap enog kurirskog i propagandnog materijala NOP-a; organizovanje nema ke protivpropagande prema NOP-u i delatnost putem štampe; izgradnja sopstvene agenture; odbrana od špijunaže i rad tuma a.

Centralnom obaveštajnom uredu pri Komandama »zaštitnih područja« imale su najhitnijim putem podnositi izveštaje sve jedinice i ustanove policije, žandarmerije, Wehrmacht-a, grani ne straže, železni ke policije, civilne uprave, šumarske službe i dr. Izveštaje je trebalo podnositi prilikom pojave partizana ili ako se imalo javiti o ne emu što bi bilo od koristi za njihovo suzbijanje. Dalje, te izveštaje valjalo je podnositi uredu ako su bile u pitanju stvari koje su zahtevale neodložnu akciju. Drugi izveštaji, kod kojih nije bilo u pitanju da se odmah organizuje akcija oružanih snaga u srazmerama za koje je bilo nadležno »zaštitno područje«, imali su se dostavljati obaveštajnim punktovima koji su postojali pri svakom »otseku obezbe enja«.

Radi stvaranja što boljih mogu nosti za brzo reagovanje na ove izveštaje i radi što celishodnijeg rasporeda snaga trebalo je, prema naredbi o obrazovanju »zaštitnih područja«, rasporediti jedinice i ustanove bez obzira na njihovu strukturalnu pripadnost, imaju i u vidu ova tri momenta: da se njihovim smeštajem na odre enom mestu »pacifikuje« što ve i sektor; da se jedinice mogu staviti u dejstvo neodložno, bilo na kome mestu »zaštitnoga područja«; da se mogu bez Teško a prikupiti u zoni težišta borbe i da se lako mogu privesti i rezerve.

Dok su za manje akcije na terenu bili nadležni »otseci obezbe enja«, dotle je ve e akcije sprovodilo u svome delokrugu »zaštitno područje«. Zbog toga je izvestan broj policijskih jedinica, bez obzira na to što se nalazio na teritoriji izvesnih »otseka obezbe enja«, bio odre en kao rezerva kojom

je imao raspolagati, u prvome redu, komandant »zaštitnog podru ja«, mada su se mogle, pod izvesnim uslovima, te snage upotrebiti i u akcijama otseka.

Komandanti »otseka obezbe enja« bili su, na svojoj teritoriji, nadležni za borbu protiv NOV i PO i za bezbednost isto tako kao što je to bio komandant »zaštitnoga podru ja« za svoje podru je u celini.

Zadatak »otseka obezbe enja« bio je, naro ito, da prikuplja obaveštenja i organizuje obaveštajnu službu na svojoj teritoriji. U tom cilju su sve jedinice i ustanove okupacionih trupa ili vlasti bile dužne da podnose izveštaje. Komandati »otseka obezbe enja« imali su dužnost da ovim jedinicama i ustanovama izdaju odgovaraju e direktive i da u ine sve da se obezbedi brz postupak na osnovu prijava. Pri svakom »otseku obezbe enja« trebalo je obrazovati obaveštajni punkt, koji je imao ove zadatke: da se brzo koristi obaveštenjima o partizanima; da prikuplja sve podatke koji mogu poslužiti uspešnijem radu protiv NOP-a; da održava prisne veze sa svima jedinicama na teritoriji »otseka obezbe enja«; da sastavlja i podnosi dnevne izveštaje; da vodi karte partizanskih logora i da vrši nadzor nad delovanjem NOP-a; da salušava zarobljenike i dezertere, da se koristi uzap enim kurirskim propagandnim materijalom i da obrazuje sopstvenu protiv-propagandu; da izgradi svoju agentsku mrežu, da se stara za odbranu od špijunaže i da vodi statistiku sopstvenih i protivnih gubitaka.

Za borbu protiv NOV i partizanskih odreda, komandanti »otseka obezbe enja« imali su da organizuju ne samo sve nema ke jedinice i ustanove nego uopšte sve muškarce sposobne za nošenje oružja, i da im odrede zadatke u aktivnoj borbi, zaštititi mesta ili obezbe ivanju objekata. Nijedan Nemaac, na elno, nije smeo da ne bude upošljen u izvršavanju ovakvih zadataka. ak su se i žene mogle upotrebiti za službu posmatranja ili obaveštavanja, ali po prethodnoj saglasnosti Sipo i SD-a. Za oružane akcije, komandantu »otseka obezbe enja« stajale su na raspolaganju jedinice na njegovoj teritoriji. No pored toga mu je bila dužnost da organizuje i posebne jedinice, i to: udarne ili poterne grupe, koje su imale da vrše patroliranje i postavljanje zaseda; jedinice u pripravnosti, koje su imale da budu stalno mobilne i spremne na akciju; i grupe izvi a a, dostavlja a, agenata i protivbandi.

U posebne zadatke »otseka obezbe enja«, kao neposredne terenske organizacije aparata za »suzbijanje bandi« ubrajano je: uvanje šuma, uvanje i obezbe ivanje žetve, u eš e u izvršavanju akcija Sipo i SD-a, obezbe ivanje objekata i transporta koji nisu posebno zašti eni, uništavanje padobranaca (za koju je svrhu trebalo držati na raspolaganju po jedan vod) i ta no pra enje svih zbivanja na teritoriji otseka, kretanja stanovništva itd.

Sveukupna delatnost ovog aparata za borbu protiv NOP-a i za zaštitu interesa okupatora od napada NOV i partizanskih grupa imala je svoj defanzivni i svoj ofanzivni vid. Defanzivni vid se stastojao u tome što su stalno uvani i obezbe ivani objekti, komunikacije i naseljena mesta koji su bili od zna aja za okupatora. Ofanzivno bi ovaj aparat nastupao primenjuju i borbene akcije oružjem protiv otkrivenih jedinica NOP-a. Oba ova vida oružane delatnosti oslanjala su se umnogome na obaveštajnu službu, koja je snabdevala celi aparat obezbe enja podacima i informacijama važnim za njegovo funkcionisanje. Sem toga je ta obaveštajna služba delovala i diverzantski prema partizanskim jedinicama i organizaciji OF.

Akcije, koje su ve pominjane, vršene su na mahove, prema prilikama i mogu nostima, a naro ito kada bi se ukazala kakva konkretna potreba da se njima pokuša oslabiti pritisak partizanskih jedinica na koji objekat ili mesto važno za okupatora. Defanzivna delatnost bila je stalna, a u nju treba ubrajati i patroliranje, o kome je ve bilo re i.

Zna ajne objekte, kao, naprimer, važna industriska preduze a, instalacije, mostove, tunele i si., štitile su odrene jedinice koje se, na elno, nisu smele upotrebljavati za ofanzivne akcije. Me utim, tim jedinicama je u okolini objekta koji su uvale bilo odrene podru je na kome su imale da vrše stalno osmatranje i izvi anje patrolama. Jedino ako bi se kakva ofanzivna akcija izvodila u neposrednoj blizini zašti enoga objekta i time ovaj bio ugrožen, u njoj su mogle da u estvuju i jedinice odrene za uvanje toga objekta. Zašti eni objekat trebalo je utvrditi bunkerima, a odbrambene položaje snabdeti municijom dovoljnom da se pri napadu objekt brani do dolaska pokretnih borbenih snaga.

Sli no je bilo organizovano i obezbe enje železni ke pruge. I tu snage odrene za taj zadatak nisu, na elno, smele

biti upotrebljavane za ofanzivne akcije, sem ako su se ove vodile neposredno uz prugu ili ako je duž pruge postavljena blokada, u kojoj bi onda u estvovala i jedinice za zaštitu pruge.

Svako mesto u kome bi se nalazile ma kakve nemačke jedinice trebalo je izgraditi kao uporište i snabdeti bunkerima. Komandanti »otseka obezbeđenja« određivali bi mesne komandante, što je imao da potvrdi komandant »zaštitnog područja«. Tamo gde su bili stanovi ljudstva jedinica ili osoblja nemačkih ustanova, utvrđenja odnosno položaji za obezbeđenje imali su biti izgrađeni tako da se te zgrade odnosno kompleksi mogu odbraniti od napada čak i ako bi se zaštitne jedinice nalazile u akciji van mesta. Ako bi se u mestu nalazilo više nemačkih jedinica, moglo se ono organizovati tako da ne bude celobuhvaćeno jednim sistemom utvrđenja, već da u njemu bude izgrađeno nekoliko uporišta. Na svaki način su uporišta imala biti postavljena i uređena tako da obuhvataju sve važne industrijske objekte i svaka važna privredna postrojenja.

Od daljih mera u vezi sa izgradnjom ovog sistema obezbeđenja treba pomenuti, naprimera, zabranu zadržavanja žena pripadnika zaštitnih snaga u obezbeđenim objektima, se u šuma duž drumova, naročito na krivinama, zabranu sejanja odnosno sadnje kukuruza i suncokreta u blizini objekta ili drumova itd. Dalje, uporišta u naseljima trebalo je urediti tako da se u slučaju potrebe mogu tamo skloniti svi Nemci toga kraja zajedno sa svojim porodicama. Oni su imali biti i naoružani i upotrebljeni za zadatke odbrane. Za izgradnju utvrđenja, bunkera i položaja oko naselja moglo se upotrebiti sveukupno civilno stanovništvo. U okolini zaštićenih mesta trebalo je urediti osmatračnice. Predviđeno je, isto tako, i detaljan sistem uzbuna, koji je imao tri stepena, prema veličini opasnosti.

U pogledu obaveštavanja o kretanju i pojavi jedinica NOV, Roesener je naredio da komandanti »zaštitnih područja« imaju svakodnevno slati jedan izveštaj po liniji Ic, to jest sa rezultatima obaveštajne delatnosti na teritoriji toga područja, a dvaput dnevno izveštaje o operacijama po liniji Ia. Od ova dva izveštaja, jutarnji je imao da sadrži pregled naravnih zbivanja protekle noći, promena u situaciji kod neprijatelja i odgovarajuću promenu sopstvenog planiranja za taj

dan. Veernji izveštaj imao je da obuhvati delatnost, pokrete, mesta zadržavanja i verovatne namere osmatranih jedinica NOV, pri emu je trebalo jasno naznačiti odakle obaveštenja potiču. Dalje, u veernjem izveštaju je trebalo izneti pregled delatnosti jedinica u toku dana sa namerama za naredni dan i, naposljetku, naročito zbivanja koja bi se u toku dana desila. Da bi mogli slati ove izveštaje »Rukovodnome štabu«, komandanti »zaštitnih područja« naredili su da im komandanti »otseka obezbeđenja« odnosno komandanti posebnih jedinica dostavljaju svoje odgovore i izveštaje po istoj šemi. Prilikom prenošenja odnosno dostavljanja ovih izveštaja imalo se služiti teleprinterom, a telefonom veoma oprezno, pošto su Nemci utvrdili da je NOP organizovao ukopavanje u njihove vojne telefonske linije.

Za komandante »zaštitnih područja« postavljani su policijski oficiri, odnosno komandanti policijskih jedinica u tome području. Oni su preuzeli funkciju dotadašnjih komandanata Policije poretka u oblasti koja im je poverena, kao što je »Rukovodni štab« u Ljubljani preuzeo funkcije BdO-a na Bledu.

Komandant »zaštitnog područja« Južne Koruške bio je, od obrazovanja »zaštitnoga područja« pa do početka 1945. godine, potpukovnik SS-a i policije Fleckner, koji je u isto vreme bio i komandant 13 SS-ovskog policijskog puka. Njega je nasledio pukovnik žandarmerije Oemler. To »zaštitno područje« obuhvatilo je i Mežišku dolinu, koja je bila, kao što je to već objašnjeno, uključena neposredno u provinciju Reich-a Korušku (Reichsgau Kaernten). Ova je predstavljala jedan osek obezbeđenja. Redovno su zarobljeni pripadnici jedinica NOP-a predavani Gestapo-u u Celovcu, koji je isturio posebno uporište u Borovlje (Ferlach), gde je bilo sedište komandanta »zaštitnoga područja«. Međutim, ako bi do zarobljavanja došlo na granici Gorenjske ili u saradnji sa snagama »zaštitnoga područja« te oblasti, zarobljenike je preuzimao KdS na Bledu. U Mežiškoj dolini je sa tamošnjim otkom obezbeđenja sarađivalo uporište Gestapo-a u Dravogradu.

U Južnoj Štajerskoj je komandant »zaštitnoga područja« bio SS-ovski i policijski pukovnik Koehler, a posle njega pukovnik Policije poretka d-r Kühhas. Na toj teritoriji su se nalazile i tri SS-ovske divizije, koje su tamo došle radi prefor-

macije, a bile su u sastavu V SS-ovskog planinskog korpusa. Teritorije na kojima su te divizije bile smeštene bile su izuzete iz nadležnosti komandanta »zaštitnoga područja« sve dok su se nalazile u Južnoj Štajerskoj. Na tim teritorijama su pominjane SS-ovske divizije vršile službu obezbeđenja. One su bile podređene svome korpusu, a preko njega vojnoj grupi. Značajno je da je ulogu obaveštajnog oficira, dakle oficira Ic, u štabu komandanta »zaštitnog područja« vršio referent IV N u ispostavi Sipo i SD-a u Celju.

Ovde treba pomenuti i posebni sektor u ovome sistemu »zaštitnih područja« i »otseka obezbeđenja«, koji se službeno nazivao »sektorom Južne i Donje Štajerske«. U stvari je to bilo područje koje je povereno posebnoj jedinici, proizašloj iz rezervnog planinskog puka pod komandom pukovnika d-ra Treeck-a. Ovaj je bio komandant podoficirske škole u Mariboru, a 1944 godine je od raznih jedinica nemačke vojske i pomoćnih jedinica, kao naprimer, formacija Wehrmannschaft-a, organizovao »borbenu grupu Treeck« (Kampfgruppe Treeck). Ta je grupa upotrebljavana isključivo za borbu protiv partizanskih jedinica, a bilo je zamišljeno da tu akciju vodi na teritoriji austrijske Štajerske, uz bivšu jugoslovensko-austrijsku granicu. Ali kako u tim krajevima nije bilo znatnije partizanske delatnosti, to je Treeck sa svojom grupom ostao u Južnoj Štajerskoj i vodio akcije protiv partizana uglavnom na teritoriji srezova Celje, Mozirje, Maribor, Poljanje i Krško.

Izme u Treeck-ovog štaba u Teharju i KdS-a u Mariboru postojala je tesna saradnja. Treeck je svoju delatnost koordinirao i sa komandom »zaštitnoga područja« za Južnu Štajersku. Ta saradnja i koordinacija naročito su se ispoljavale u obaveštajnom sektoru Treeck-ovog rada. Njegovim su jedinicama bili dodeljeni predstavnici referata IV N KdS-a u Mariboru, koji su mu stavljali na raspolaganje i svoje izvišćare. Sa ovima je održavao najprisniji službeni dodir Ic-oficir Treeck-ovog štaba, poručnik Tizian, koji je, sa svoje strane, bio povezan i sa Ic-oficijom komande »zaštitnoga područja« Južne Štajerske, IV N-referentom KdS-a u Mariboru, SS-ovskim kapetanom i kriminalistima sekretarom Wiegand-om. Opšte je obaveštajni rad putem izvišćara, agenata i sopstvene istražne službe pri grupi kojom je komandovao pukovnik d-r Eugen Treeck bio veoma razvijen. Njemu ova grupa ima i da zahvali za razne uspehe u borbama, naročito na Pohorju.

U »Ljubljanskoj pokrajini«, koja je bila podeljena na tri »otseka obezbe enja« (kasnije etiri), odre en je za komandanta »zaštitnoga podru ja« najpre pukovnik Griese, zatim pukovnik Nickel, a na kraju je tu dužnost vršio potpukovnik d-r Dippelhofer. Rad ovog »zaštitnoga podru ja« bio je umnogome povezan neposredno sa delatnoš u samog »Rukovodnoga štaba«, pri emu su i izvesne dužnosti u tome štabu i u komandi »zaštitnoga podru ja« vršene u personalnoj uniji. Tako je Ic-oficir »Rukovodnoga štaba« bio u isto vreme i obaveštajni oficir komande »zaštitnoga podru ja«. Naravno da je i tu postojala tesna veza i saradnja sa aparatom Sipo i SD-a.

U Gorenjskoj je dužnost komandanta »zaštitnoga podru ja« vršio komandan 25 policiskog puka »Todt«, pukovnik Kösterbeck, koga je kasnije zamenio major Heinecker. Puk je bio po bataljonima razmešten u raznim mestima Gorenjske, pa je svakome bataljonu odgovarao i »otsek obezbe enja« kojim bi komandovao mahom komandant bataljona. Dužnost Ic-oficira komande »zaštitnoga podru ja« vršio je šef ispostave Sipo i SD-a u Kranju.

Na kraju, ovde treba pomenuti da su se, delom u okviru samih »zaštitnih podru ja«, a delom i mimo njih, u sastavu pojedinih viših komandi, pred kraj rata u Sloveniji nalazile razne jedinice SS-a i policije, formacije Wehrmacht-a, razne jedinice pomo nih trupa (Ukrajinaca, Kozaka, Turkmena itd.) koje su sve isto tako upotrebljavane za borbu protiv NOV i POJ. Me u ovima zaslužuje naro itoga pomena specijalna komanda »Lasica« (Iltis), pod komandom SS-ovskog pukovnika Blobel-a. Ova komanda, kojoj je pripadao i SS-ovski major Hägen, imala je zadatak da u raznim okupiranim teritorijalna pre povla enja nema kih trupa spaljuje leševe ve likvidiranih žrtava, da bi se izbrisali svi tragovi masovnih zlo ina.

Komanda »Lasica« upotrebljavala je za taj rad zatvorenike iz koncentracionih i drugih logora, koje bi, po svršenom poslu, isto tako likvidirala da bi se sa uvala tajnost celog ovog groznog pothvata.

Pošto je 1944 godine izvršio taj posao u Srbiji, Blobel je sa svojom komandom premešten u Sloveniju, sa zadatkom da tamo sara uje u suzbijanju partizana, odnosno u borbi protiv NOP-a. Specijalna komanda »Lasica« vršila je zadatke

koji su joj povereni uglavnom u Južnoj Štajerskoj. Pri svojim akcijama njeni su pripadnici esto bili u civilnim odeiima. Rad te komande odlikovao se naro itom brutalnoš u i okrutnoš u.

Opšta moralna dezintegracija — koja je po ela da se širi naro ito u vremenu posle velikih nema kih poraza na svima frontovima, prodora sovjetskih jedinica preko Karpata, izbijanja anglo-ameri kih trupa na granicu Reich-a i sloma okupacije u Gr koj i Srbiji od polovine 1944 godine — osetila se jasno i u aparatu okupatorskih oružanih snaga u Sloveniji. Ranije citiranu Roesener-ovu naredbu dopunjuje jedna pesma koja je, u to vreme, po ela da kruži naro ito me u nema kim jedinicama u Južnoj Štajerskoj, a u kojoj se anonimni vojni ki pesnik žali da su jedinice potpuno zapuštene, da su oko njihovih stanova svugde partizani, da na svima uglovima stalno pucaju puške, da svakodnevno treba krpiti prugu jer vozovi lete u vazduh i da je cela ova zemlja, od Savinje do Save, u ludilu. Pesma se završava pozivom za vra anje u Nema ku.

U neveštih stihovima nepoznatog pesnika iz redova nema kih jedinica u Sloveniji jasno je slikana situacija u kojoj su se, u poslednjim mesecima okupacije, nalazile nekada pobedonosne jedinice Tre eg Reich-a. Celokupni aparat Policije poretka i Policije bezbednosti, koji je 1941 godine samouvereno zamišljao da e u priklju enoj Sloveniji lako i za kratko vreme svršiti svoj posao istrebljivanja svesnih slovena kih elemenata i germanizacije, pao je u tupo o ajanje, bore i se samo još za golo održavanje sopstvenog života. Ni povremene akcije sprovo ene u toku zime 1944—1945 godine nisu bile drugo do poslednji trzaji jedne vojne i politi ke sile koja je bila u agoniji.

IV

USTANOVE SIPO I SD-a I NJIHOVA DELATNOST

U Sloveniji su za vreme okupacije postojale ove glavne ustanove Sipo i SD-a: Komandanti Sipo i SD-a na Bledu i u Mariboru, od kojih je prvi bio nadležan za Gorenjsku, a drugi za Južnu Štajersku; ispostava i organi za vezu prvog od njih u Ljubjani, nadležni za »Ljubljansku pokrajinu« i za dirigovanje kvislinškim aparatom bezbednosti; i Zapovednik Sipo i SD-a u Trstü, nadležan za Slovena ko Primorje.

1) Komandant Sipo i SD-a na Bledu

a) Organizacija i delatnost

Prilikom posete koju je Himmler u inio krajem marta 1941 godine Celovcu odredene su, prema njegovim zapovestima, glavne linije organizacije nemačkog bezbednosno-policijskog aparata za Gorenjsku. Posle te posete odabrano je osoblje koje je imalo da obrazuje razne ustanove nemačkog bezbednosnog aparata na teritoriji koju je uskoro trebalo okupirati. To je osoblje imalo u i u Gorenjsku odmah za Wehrmacht-om. U isto vreme su izdata i uputstva za na in njegovoga rada i utvrđena politička i organizacijska načela kojih se trebalo pridržavati.

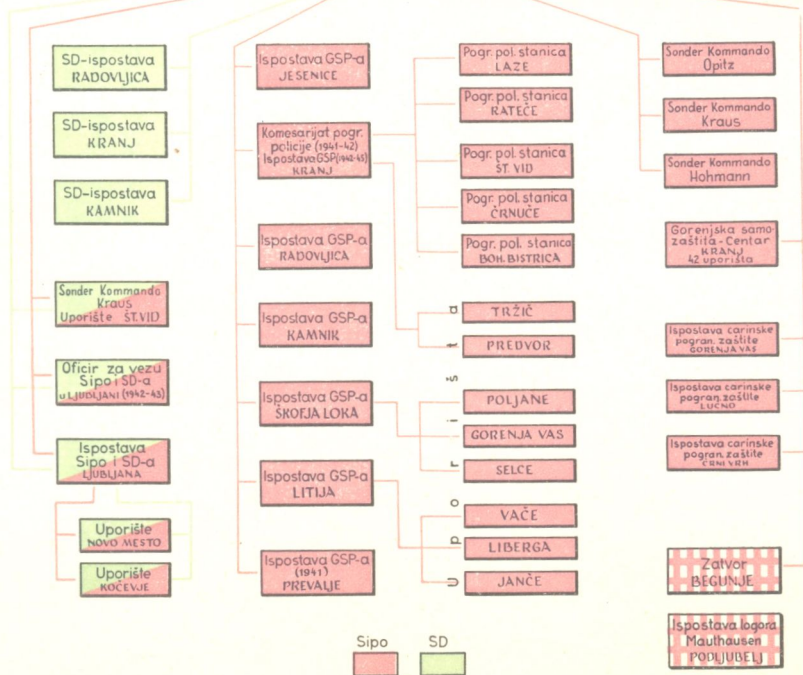
Pripremljenom aparatu koji je u Celovcu i Beljaku (Villach) sa ekao da Wehrmacht završi okupaciju predati su svi materijali koje je obavestajna služba bila prikupila u Gorenjskoj. Ti su materijali obuhvatali sve stvarne i personalne informacije potrebne za otpočinjanje intenzivnog »rašišavanja«, kakvo je Himmler bio naredio. Bili su izrađeni ta ni geografski, topografski, etnografski, statistički, privredni i

drugi pregledi za svaki srez i svako mesto u oblastima koje je trebalo okupirati. one koje je bilo određeno i koje se građevine, imanja i slično imaju u kome srezu konfiskovati (naprimer, vila »Suvobor« na Bledu, koja je bila jedna od letnjih rezidencija jugoslovenskog dvora). No najvažniji instrument bila je tzv. »posebna potema lista za Jugoslaviju« — Sonderfahndungsliste Jugoslawien. U taj spisak bilo je uneseno oko 3000 imena lica koja je nemačka obavestajna služba u Jugoslaviji bila registrovala kao protivnike Nemačke, a koja je trebalo odmah uhapsiti. To su, uglavnom, — što se tiče Slovenije — bila lica koja su po mišljenju nemačkih obavestajnih ustanova predstavljala prepreku za germanizaciju. Materijal za sastavljanje toga spiska prikupljale su razne obavestajne ustanove, naročito pomoć u volksdeutscher-ske agenture. Materijal je uoči i nemačkog napada na Jugoslaviju upućen RSHA-u, Upravi IV, koja je po njemu izradila poterni spisak.

Rašireno je, dakle, imalo odnositi na sve elemente koji su bili istaknuti u jugoslovenskom i slovenačkom nacionalnom pogledu i koje je nemačka obavestajna služba bila ocenila kao neprijatelje Reicha. Pored toga — i u isto vreme — trebalo je da otpočne punim tempom i iseljavanje. Lica određena za prvi talas iseljavanja imala su biti odmah koncentrisana u logore. Posle toga, prvoga zadatka, pripremljeni policijsko-bezbednosni aparat imao je da se posveti dužnostima koje su, u pogledu njega, proizlazile iz nameravane politike germanizacije Gorenjske.

Na čelo komande Sipo i SD-a koja je pripremljena za ulazak u Gorenjsku postavljen je SS-ovski major Volkenborn, koji je bio šef SD-a za Korušku, to jest šef SD-otseka u Celovcu. Smatralo se da je zadatak nove komande biti vremenski ograničen, jer je ona ispuniti u kratkom roku. Stoga je Volkenborn zadržao i svoj dotadašnji položaj. Osoblje za komandu — koja je dobila naziv »Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains« (Komandant Sipo i SD u zauzetim oblastima Koruške i Kranjske) — sastavljen je od pripadnika ustanova Gestapo-a (uključujući i pripadnike Pogranicne policije) i SD-a u Koruškoj. S obzirom na zadatke iseljavanja, koji su za prvi period rada smatrani najvažnijim, pridružen je komandi, koja je za sebe upotrebljavala skriveni naziv KdS, posebni štab za preseljavanja. Taj štab je od službenika SS-ovskog apa-

Komandant Sipo i SD-a
BLED

Sipo SD

rata obrazovao jedan predstavnik nema ke Centrale za preseljavanje (Umwandererzentralstelle, skraćeno: UWZ), koje je sjedište bilo u Lodzu, u okupiranoj Poljskoj. Još dok je celokupni ovaj aparat bio u pripravnosti da krene preko granice, određeno je u kojim se mestima na teritoriji Gorenjske biti obrazovane ispostave ili ustanove pojedinih grana Sipo odnosno SD-a. Za sjedište samog KdS-a izabran je Bled. Napred pomenuti spiskovi vanrednih poternica, na koje je temelju trebalo hitno izvršiti prva hapšenja, uručeni su aparatu Sipo i SD-a neposredno pre prelaska na jugoslovensko tlo.

KdS se prebacio u Gorenjsku 20 aprila 1941 godine, zajedno sa štabom za preseljavanje. Istoga dana pošlo je u Gorenjskoj da funkcioniše i nemačka civilna uprava, na čijem je čelu stajao Gauleiter Koruške. Ovaj položaj zauzimao je tada zamenik Gauleiter-a, Kutschera, a samo mesto Gauleiter-a nije bilo popunjeno do jeseni 1941 godine, kada je za namesnika Reich-a i Gauleiter-a Koruške, kao i CdZ-a Gorenjske, postavljen doktor Friedrich Rainer.

KdS je smestio svoje kancelarije u hotelu »Park« na Bledu. Njegov je aparat u to vreme obuhvatao ukupno oko 200 ljudi. Sutradan, 21 aprila, pošli su da funkcionišu ispostave Gestapo-a, SD-a, Pogranične policije i Kripo-a. Upravni aparat šefa civilne uprave (CdZ-a) postavio je, u prvom redu, na mesta dotadašnjih jugoslovenskih sreskih na čelnika takozvane političke komesare. Ovi su ubrzo pretvoreni u sreske na čelnike (Landräte) prema šemi nemačkog aparata unutrašnje uprave. Na čelo se gledalo da ispostave Gestapo-a budu u sjedištima ovih novih nemačkih sreskih vlasti. Ispostave SD-a obrazovane su tamo gde su bili prethodni okružni centri NSDAP.

KdS-u na Bledu bio je u okviru aparata RSHA pretpostavljen Inspektor Sipo i SD-a u vojnom okrugu XVIII, sa sjedištem u Salzburgu. To je bio SS-ovski pukovnik Blume, koji je 1942 godine izvesno vreme preneo svoje sjedište na Bled, uzimajući zvanje Zapovednika Sipo i SD (BdS). U smislu opštih propisa podređenosti u SS-ovskom disciplinskom pogledu, pretpostavljeni KdS-a bio je — preko Inspektora Sipo i SD-a — i Viši vođa SS i policije u istom vojnom okrugu. Na taj je položaj došao 1942 godine SS-ovski general Erwin Rösener. Stvarno je, međutim, KdS bio neposredno podređen centrali RSHA u Berlinu, a Inspektor Sipo i SD imao je samo

administrativno-personalnih ingerencija i koordinacionih zadataka prema KdS-u. Višem vodi SS i policije bio je KdS, doduše podređen samo preko IdS-a. Kako se ovaj gotovo isključivo zadržavao u Salzburg-u, a Viši vođa SS i policije imao svoje sedište na Bledu, izmeđ u Roesener-a i KdS-a na Bledu razvio se naročito tesan odnos kakav inače nije bio uobičajen. KdS-i su prema Višem vođi SS i policije bili po pravilu prilično nezavisni usled njihovog neposrednog podređivanja pod RSHA. No, s druge strane je Roesener bio dobio od Himmler-a zadatak »smirivanja« priključenja enih slovenačkih područja, što je povlačilo tesnu radnu koordinaciju KdS-a sa njim. Praksa je pokazala da se Roesener uglavnom ograničio da vrši uticaj na rukovodstvo Orpo i, kasnije, na jedinice podređene Rukovodnom štabu za suzbijanje bandi, a da je KdS-ove u Sloveniji malo ometao u njihovom samostalnom radu.

Sa ovakvom, formalnom lokalnom podređenošću, KdS je, ustvari, imao široku autonomiju u svome radu, kao neposredni eksponent RSHA. U političkom pogledu bio je, u neku ruku, podređen CdZ-u. Komandant Sipo i SD-a na Bledu lično je bio referent CdZ-a za bezbednost u Gorenjskoj. Međutim, CdZ nije imao pravo neposrednog naređivanja. Njegove želje i naloge KdS je imao da ispunjava jedino ako bi se oni slagali sa instrukcijama RSHA odnosno Inspektora Sipo i SD-a. S obzirom na ličnost Rainer-a, koji je ubrzo došao na položaj CdZ-a u Gorenjskoj, KdS-u se, s te strane, malo uplitalo u posao. Rainer se bavio politikom i upravom, a nije dublje ulazio u zadatke i delokrug Sipo i SD-a.

KdS je obuhvatao šest odeljenja. Prema tome je, u svome sastavu, odgovarao opštoj organizacionoj šemi RSHA. Odeljenje I, koje je obuhvatalo četiri referata (I A do I D), bavilo se personalnim pitanjima, a u svome sastavu imalo je i registraturu, ekspediciju, pisarnicu, teleprinter i kućnu stražu. Na čelu je stajao SS-ovski kapetan Heuser. Njega je, na tome položaju, nasledio SS-ovski poručnik Reichel. Odeljenje II, nadležno za upravna odnosno administrativna pitanja, imalo je isto tako četiri referata (II A do II D), od kojih se referat C delio u četiri podreferata. I ovim je odeljenjem rukovodio Heuser, a kasnije SS-ovski poručnik Havlitsch.

Odeljenje III bilo je odeljenje SD-a. Iako u sastavu KdS-a i podređeno šefu ove ustanove, ono je ipak korespondiralo neposredno sa Upravom III RSHA. Četiri njegova referata

POD BLEDSKIM GRADOM

Za Gorenjsku je centar nema ke uprave ustrojen na B edu. Tu je DUO x
komandante i SD-a, ije pripadnike prikazuje fotografija

—

obuhvatila su: referat III A, pitanja pravnoga poretka i pravne izgradnje; referat III B, pitanja narodnosti; referat III C, pitanja kulture; i referat III D, problematiku privrede. Svaki je referat bio podeljen u podreferate. Rukovodioci odeljenja i njegovih referata menjali su se u toku postojanja KdS-a na Bledu. Kao rukovodioci odnosno funkcioneri odeljenja III poznati su: SS-ovski kapetani Pacher i Schluifer, SS-ovski poru nik Coester, SS-ovski potporu nik Seiler Reimann.

Odeljenje IV bilo je nadležno za suzbijanje protivnika. To je bila Tajna državna policija — Gestapo. Na elu odeljenja stajao je najpre SS-ovski major Bauer, a posle njega SS-ovski kapetan Rozumek. Odeljenje IV delilo se na pet referata (IV A do IV E), kojima je dodat i referat koji je objedinjavao i usmeravao obaveštajni rad, a nosio oznaku IV N. Važniji funkcioneri u odeljenju bili su SS-ovski kapetan d-r Krieger, SS-ovski poru nik Franz i službenici: Bayeruther, Wanek, Sumper, Wurnig, Rauscher i drugi. Referat IV N organizovao je i vodio izvesno vreme SS-ovski kapetan Brandt.

Odeljenje V, Kripo, imalo je tri referata sa podreferatima. Njime je rukovodio do 1943 godine SS-ovski poru nik Koch, a zatim SS-ovski poru nik Sciuroeder. Od istaknutijih saradnika toga referata treba pomenuti službenike Wurnig-a (koji je radio i u referatu IV N), Klugsberger-a i Maurer-a.

Odeljenje VI, podeljeno na pet referata, bavilo se obaveštajnom službom u inostranstvu. Njemu je stajao na elu šef odeljenja III, SS-ovski kapetan Pacher. Pored njega je tu naro ito delovao i SS-ovski kapetan Schluifer, koji je isto tako radio u odeljenju III. Ova personalna unija izme u odeljenja III i VI logi ki je rezultat injenice da je tada obaveštajnu službu po liniji VI organizovao i vodio SD.

Na elu ustanove KdS, sa službenim nazivom Komandanta Sipo i SD-a, što se isto tako skrivalo sa KdS¹), nalazio se Volkenborn do jula 1942 godine. Njega je tada nasledio SS-ovski major Jožef Vogt. Za razliku od Volkenborn-a, Vogt je došao iz Gestapo-a. Na njegovom postavljanju nastojao je naro ito šef Uprave IV RHSA, Heinrich Mueller. Sma-

¹) U celokupnoj strukturi nema ke unutrašnje uprave i svih njenih ustanova, pojedino nadleštvo nosilo je naziv svoga šefa. Tako se, naprimer, pod „Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD" ima razumeti i nadleštvo (komanda) i njegov šef (komandant).

traju i da je pitanje suzbijanja KP i OF centralni zadatak KdS-a, Mueller je postigao da se na položaj KdS-a postavi Vogt, koji je važio kao narođiti stručnjak za pitanja suzbijanja komunizma. Vogt je ranije duže vreme bio rukovodilac komunisti kog referata Uprave IV RSHA.

Marta 1943 godine Vogt-a je nasledio SS-ovski potpukovnik Persterer, koji je bio na položaju do decembra 1944 godine. Ovoga je nasledio SS-ovski potpukovnik Rux, koji je rukovodio komandom do rasformiranja ustanove KdS-a, maja 1945 godine.

Kao zamenici komandanta fungirali su šefovi odeljenja IV KdS-a. Prema tome je od aprila 1941 do aprila 1942 godine zamenik bio SS-ovski major d-r Bauer, a otada pa do završetka rata, SS-ovski kapetan Rozumek.

U vezi sa zadacima preseljavanja i iseljavanja KdS-u je bio pridružen ve pominjani Štab za preseljavanje. Ovaj je KdS-u bio personalno i disciplinski podređen. Spoj i saradnja između Štaba i KdS-a bili su narođito prisni, što ilustruje i činjenica da su odeljenja Štaba stajala pod neposrednom upravom funkcionera KdS-a. Na delu odeljenja I, koje se bavilo personalnim, organizacionim i administrativnim pitanjima Štaba, stajao je SS-ovski kapetan d-r Glaser. Njegov zastupnik je bio SS-ovski kapetan Schluifer, službenik SD-a, koji je radio u odeljenjima III i VI KdS-a. Glaser je rukovodio i odeljenjem II Štaba za preseljavanje, koje je bilo nadležno za utvrđivanje narodnosne pripadnosti i donošenje odluka o ostanku ili iseljavanju. Odeljenje III Štaba — ono koje je praktički sprovodilo iseljavanja, ustrojilo i održavalo logore i preduzimalo sve egzekutivne mere, od hapšenja do transportovanja lica namenjenih iseljavanju, — vodio je šef odeljenja IV KdS-a (dakle, Gestapo-a), SS-ovski major d-r Bauer. Od ovog personalnog spoja rukovodnog osoblja Štaba za iseljavanje sa KdS-om izuzeto je bilo jedino odeljenje IV Štaba, koje se bavilo utvrđivanjem rasne pripadnosti lica registrovanih radi eventualnog iseljenja. Njegov je šef bio SS-ovski potpukovnik d-r Schultz, koji je istu funkciju vršio i za područje Južne Štajerske.

Štab za iseljavanje završio je svoj posao 1 oktobra 1941 godine. Otada je pitanje iseljavanja prešlo neposredno na sam KdS, odnosno na odeljenje Gestapo-a u njegovom sastavu. Kao što je već pomenuto, težište iseljavanja

nrenelo se na bezbednosno-policiski teren. Pod rukovodstvom i po nare enju Gestapo-a iseljavane su porodice aktivnih neprijatelja okupatora. Sa uvan je logor u st. Vidu kod **Ljubljane**, u koji su prebacivana lica ije je iseljenje nare-eno.

Kako je Gestapo vršio iseljavanja, pošto je preuzeo tu dužnost, može se sagledati, izme u ostalog, iz raspisa KdS-a na Bledu upu enog svima podre enim ustanovama koje su bile zadužene saradnjom na iseljavanju. Prema tome raspisu, koji nosi datum 2 novembra 1942 godine, nare eno je da se u najskorije vreme ise le lanovi porodica »bandita« odbeglih odnosno ubijenih u borbi. S obzirom na raspoložive snage nema ke Policije poretka, nastavlja se u raspisu, nije mogu -no da se svi predvi eni slu ajevi ise le u isto vreme. Otuda iseljavanje treba vršiti od slu aja do slu aja, ali svakako ga završiti u roku od dve nedelje. No pre toga treba sve slu -ajeve još jednom proveriti, u sporazumu sa mesnom žandarmerijom i nadležnim okružnim rukovodstvom NSDAP, kako bi se isklju ile sve greške. Kod lica koja je trebalo iseliti kao ro ake komunista umrlih u koncentracionom logoru treba pažljivo sprovesti izvi aje, kako se eventualno ne bi iselile porodice koje su naklonjene Nema koj i koje se ne mogu dovesti u vezu sa držanjem lica umrlog u logoru. Pre preduzimanja iseljavanja, organi Sipo i SD-a treba da stupe u vezu sa opunomo enikom komesara Reich-a za u vrš ivanje nema ke narodnosti, kako bi ovaj blagovremeno mogao preduzeti mere za koje je bio nadležan. To su, uglavnom, bile mere koje su se odnosile na imovinu iseljenih lica koja je prešla na ustanovu toga Opunomo enika. Isto tako je trebalo izvestiti i BdO-a, kako bi stavio na raspolaganje odgovaraju e egzekutivne organe. Lica odre ena za preseljavanje trebalo je odvesti u logor motornim vozilima.

U svima ovim pitanjima, organi KdS su sara ivali sa Opunomo enikom dodeljenim nadleštvu šefa civilne uprave na Bledu. Sedište Opunomo enika bilo je u istoj zgradi u kojoj se nalazio i KdS. On je bio podre en CdZ-u, a isto tako i Višem vo i SS i policije i nadležnoj Glavnoj upravi SS-a. Glavni zadatak Opunomo enika bio je da preuzme nepokretnu imovinu iseljenih lica, da postavi staraoce za upražnjena imanja i da ta imanja naseli Nemcima. Šef ustanove Opunomo-enika komesara Reich-a za u vrš ivanje nema ke narodnosti

bio je najpre SS-ovski pukovnik Schoene, a posle njega inž Nimpfer.

Od ostalih ustanova sa kojima je KdS prisno sara ivoao treba na prvome mestu pomenuti upravni aparat koji je stajao pod CdZ-om. Ta saradnja i njen karakter ve su prikazani. Dalje, saradnja je postojala i sa Policijom poretka (Orpo), i to naro ito u egzekutivnom pogledu. No pošto je Orpo imao i svoju terensku obaveštajnu službu, to je i u obaveštajnoj delatnosti postojala kolaboracija izme u Policije bezbednosti i Policije poretka. Ova se saradnja ispoljavala, u prvome redu, izmenom obaveštenja. Zatim, KdS je održavao veze i sa organizacijama NSDAP na terenu, pre svega sa okružnim rukovodstvima nacisti ke stranke koja su postojala u Radovljici, Kranju i Kamniku.

Veze su održavane i sa okupacionom upravom u Ljubljani, dakle, sa italijanskom kvesturom. KdS je pri kvestoru imao posebnog oficira za vezu, SS-ovskog kapetana Krueger-a. Ovaj je, u isto vreme, vršio i dužnost oficira za vezu Gauleiter-a Koruške odnosno CdZ-a za Gorenjsku, Rainer-n, pri »Visokom komesaru Ljubljanske pokrajine«. Prema tome je preko toga organa održavana veza i u upravnim i u bezbednosno-policiskim pitanjima. Sem toga on se uveliko bavio i obaveštajnom službom.

Aparat Sipo i SD-a — uostalom, kao i ostali organi vlasti Reich-a u okupiranoj Sloveniji — smatrao je da sa Slovencima ne e imati naro itih teško a u pogledu sprovo enja programa germanizacije i asimilacije. Zato su i pojavu narodnog otpora u vidu NOP-a u prvo vreme smatrali prolaznom teško om koja nema dubljih korena niti šire osnove. Me utim, kako se NOP sve više razvijao i primao karakter narodnog ustanka, sa povremenim burnim rasplamsavanjem ili trenutnim opadanjem, ali sa stalnim porastom i po širini i po intenzitetu, tako je i bezbednosni aparat sve više bio angažovan i apsorbovan u akcijama protiv NOP-a.

U RSHA-u u Berlinu smatralo se da je situacija u Gorenjskoj delom i rezultat nedovoljne sposobnosti lokalnih bezbednosno-policiskih organa. Delatnost partizana u Sloveniji bila je RSHA-u utoliko neprijatnija što se Slovenija smatrala sastavnim delom Reich-a i što je pojava NOP-a spretila ostvarenje svih ranije stvorenih planova u pogledu na okupirane slovena ke oblasti. Sef Gestapo-a, Heinrich Mueller,

držao je nestru no vo slvo KdS-a na Bledu odgovorno za razvoj situacije. Time je ciljao na injenicu što je komandant **Volkenborn** bio organ SD-a. Mueller je nastojao da na taj položaj dovede eksponenta Gestapo-a, uveren da je samo Gestapo stru no spreman i sposoban da se ponese sa komunistima, dok SD-u nedostaju potrebna iskustva, a njegovim organima neophodna znanja i sprema.

U nastojanju da opet uspostavi kontrolu nad zbivanjima u Gorenjskoj, ozbiljno poljuljanu sve snažnijom delatnoš u NOP-a, RSHA je uputio u tu oblast izvesne posebne formacije svojih stru njaka za suzbijanje komunizma. Ovi bi dolazili u tzv. specijalnim komandama (Sonderkommando) ili pokretnim komandama (Fliegendes ili Rollkommando), pod rukovodstvom istaknutih eksperata Gestapo-a.

Jednoj od tih specijalnih komandi RSHA upu enih u Gorenjsku postavljen je na elo iskusni kriminalista i stru njak za borbu protiv komunizma, kriminalisti ki savetnik Kraus, dotada pripadnik rukovodne ustanove Gestapo-a (Staatspolizei-leitstelle) u Hamburgu. Kraus je ve pre dolaska NSDAP na vlast radio u hamburškoj policiji na antikomunisti kom referatu. Primljen je u Gestapo, preuzeo i u njegovom okviru komunisti ki referat i u svome radu postigao upadljive uspehe. Te uspehe, koji su ga izneli na glas kao naro ito sposobnog i stru nog službenika u oblasti borbe protiv komunizma, postigao je u prvom redu zbog svoje sposobnosti da organizuje obaveštajnu službu. U Hamburgu je, naprimer, uspeo da zavrbuje sekretaricu okružnog rukovodioca KP Nema ke. Njome se, uostalom, kasnije oženio.

Kraus je došao u Gorenjsku polovinom decembra 1941 godine sa grupom službenika i sa zadatkom da najpre podrobno ispita partizanski problem u Gorenjskoj, pa da na osnovu svojih nalaza tu organizuje obaveštajnu službu koja je imala da bude upravljena isklju ivo protiv NOP-a. O svome radu imao je da izveštava RSHA i KdS na Bledu, a u isto vreme i da prenese na aparat KdS-a svoja iskustva iz antikomunisti ke delatnosti.

Kraus je ubrzo došao u težak sukob sa KdS-om Volkenborn-om, koji se ose ao zapostavljenim. U svojoj delatnosti u Gorenjskoj, Kraus je bio, naime, nezavisan od KdS-a. Mogao je od ovoga zatražiti usluge i pomo , a KdS je bio oba-

vezan da mu daje svu potporu. Sem'toga je Kraus izveštavao neposredno Berlin, preko samoga šefa nadleštva koje je bilo postavljeno da upravlja bezbednoš u te oblasti.

Ne obaziru i se na ovo zategnuto stanje izme u sebe i KdS-a, Kraus je rasporedio dvadesetak službenika koji su bili došli sa njim po ispostavama KdS-a u Gorenjskoj, podivši ih na male grupe od tri do šest lica. Sve su to bili iskusni službenici Gestapo-a, dodeljeni Kraus-u specijalno radi ovoga zadatka, a ina e pripadnici ustanova Gestapo-a u Austriji. Zadatak ovako obrazovanih grupa bio je da što temeljitije izvide i prou e NOP i organizaciju partizana u Gorenjskoj i da rade na stvaranju odgovaraju e obaveštajne mreže. Kraus je li no ostao na Bledu. Grupe su bile neposredno vezane za njega, od njega su primale nare enja i njega su izveštavale.

Po etkom 1942 godine RSHA je uputio u Gorenjsku SS-ovskog majora i kriminalisti kog savetnika Opitz-a, posebnog stru njaka za pograni no-policiska pitanja, isto tako sa zadatkom da na terenu prou i položaj. Opitz, koji je obilazio Gorenjsku i pri ispostavama Gestapo-a sprovodio i izvesne akcije, smatrao je da treba poja ati mrežu ispostava i uporišta i pooštriti mere protiv stanovništva. Po njegovoj zamisli trebalo je da mreža raznih punktova Sipo-a bude tako gusta da bi se na svaku pojavu ma kakve akcije NOP-a mogle odmah preduzeti efikasne protivakcije.

Opitz je sa grupom od deset do petnaest svojih saradnika, koja je nosila naziv »Sonderkommando des RSHA« (specijalna komanda RSHA-a), na delu pokazao kako zamišlja »efikasnije mere« protiv NOP-a. U zatvor KdS-a u Begunjama po eli su da pristižu hapšenici u grupama. Od njih su neki bili uhapšeni kao taoci, — što dotle u Gorenjskoj nije praktikovano.

Opitz je sa svojom »Sonderkommandom« iz Gorenjske premešten aprila 1942 godine, posle etiri meseca delatnosti. Na njegovu inicijativu, a u smislu njegovog predloga o poošrenim merama egzekutivne prirode, stigla je u to vreme iz Berlina nova pokretna komanda RSHA-a (Fliegendeskommando), kojoj je stajao na elu SS-ovski major i kriminalisti ki savetnik Hohmann sa zamenikom, SS-ovskim kapetanom John-om. Bilo je predvi eno da ta komanda ostane u Gorenjskoj svega šest nedelja i da za to vreme sprovede niz

GESTAPO U BORBI PROTIV NARODNOOSLOBODILACKOG POKRETA

Sa Bleda su u celoj Gorenjskoj dejstvovala protiv Narodnooslobodila kog pokreta obavestajnim i egzekutivnim sredstvima dva gestapovska specijalista za borbu protiv komunizma. Jedan od njih bio je kriminalisti ki savetnik Kraus, a drugi šef odeljenja IV KdS-a Bled, Helmuth Rozumek. Gornja fotografija pretstavlja Kraus-a (desno) u društvu svojih saradnika Anderl-a (levo) i Kalteis-a (sredina). Dole: Helmuth Rozumek

poostrenih policijskih mera, od koje je primene Opitz otkivao uništenje partizanskih jedinica i ugušenje NOP-a. Pokretna komanda Hohmann-a zadržala se naročito u Kamni kotlovcu i okolnim krajevima. Otišla je ne izvršivši praktički ništa od onoga što joj je kao cilj bilo postavljeno.

Najduže se u Gorenjskoj zadržala Komanda Kraus, koja nije imala toliko za cilj da sprovede kratkotrajne oštre egzekutivne mere, koliko da organizuje obaveštajnu službu, prodre u redove NOP-a i iznutra podrije njegove organizacije. Ali i rešenje sa Komandom Kraus bilo je prolazno i imalo je da pomogne da se premosti akutna kriza, dok se ne sprovede reorganizacija bezbednosne obaveštajne službe i ne sprovedu u KdS-u one reforme koje je nalagao položaj.

Zbog surevnjivosti Gestapo-SD, koja je vladala u celom aparatu ove dve grane bezbednosne službe Treter Reich-a, odozdo do vrha, takvo stanje trajalo je skoro do sredine 1942 godine, dok Mueller nije prodro sa svojim programom. Tada je došlo i do povlačenja Sonderkommande Kraus. Tom prilikom je kod KdS-a na Bledu ostao Kraus-ov zamenik, SS-ovski major Krueger, koji je postavljen za oficira Sipo i SD-a za vezu pri italijanskim okupacionim vlastima u Ljubljani. Reforme su, u prvom redu, pojačale aparat i položaj Gestapo-a u okviru KdS-a. Najpre je, u aprilu 1942 godine, na položaj šefa odeljenja IV KdS-a na Bledu došao Helmut Rozumek, ličnost za koju se smatralo da je jedan od najboljih organa Gestapo-a, specijalno u oblasti suzbijanja komunizma obaveštajnim metodima. Obrazovan je i posebni referat IV N, za koji je ustrojstvo upućeno na Bled SS-ovski funkcioner Brandt. Naposljetku je smenjen i Volkenborn, a na njegovo mesto postavljen je pripadnik Gestapo-a Vogt.

Otada je počela i sistematska izgradnja obaveštajne službe Gestapo-a. U isto vreme sprovedeni su i brutalni egzekutivni zahvati. Ubrzo se pojavio u Gorenjskoj posebni puk Policije poretka, kome je lično Daluge dao najoštrija uputstva. Otpočeo je niz nasilja, a Roesener je davao ton postupanju policijskih organa i formacija prema stanovništvu.

Dok se, uprkos, obaveštajna delatnost KdS-a oslanjala na volksdeutscher-ske elemente, dotle je Gestapo prešao, u toku ovih promena, na izgradnju agenture na širokoj osnovi. Tako je, silom prilika, bio upućen u sve veće mere na slovenački živalj. U stvaranju agenture Gestapo se nije oslanjao samo na građanske i reakcionarne elemente, već se trudio

da zavrbuje što veći broj agenata i iz redova pripadnika i simpatizera NOP-a, pa i iz partizanskih grupa. Do ovih svojih agenata Gestapo je došao, dobrim delom, putem »obrade« tih lica u zatvoru. Nastojalo se da se zavrbuju oni uhapšeni pripadnici NOP-a za koje se smatralo da su pogodni za obaveštajno korišćenje. Pritom se Gestapo služio delom »poštrenim saslušanjem«, a delom u enom same uhapšene ličnosti ili pretnjom represalija prema njegovoj porodici, a po na elima koja su veći detaljno opisana.

Kraus je prvi poeo da izgrađuje obaveštajnu mrežu u velikom stilu. Taj je posao nastavio Brandt, sa svojim referatom IV N. Sa Brandt-om je prisno saradivao Rozumek, a kada je Brandt, decembra 1942 godine, dodeljen KdS-u u Mariboru sa istim zadatkom, Rozumek je produžio sam sa obaveštajnim radom i doveo ga do vrhunca. Naslanjaju i se neposredno na RSHA i uživaju i podršku rukovodilaca Uprave IV, on je sebi stvorio tako snažnu poziciju da je marta 1942 godine, mogao na elu nadležstva KdS na Bledu ponovo da dođe pripadnik SD-a, inače šef SD-otseka u Celovcu Persterer, a da to niukoliko ne utiče na njegovu — i Gestapo-ovu — dominantnu poziciju.

U celoj ovoj delatnosti Rozumek je obaveštajnu delatnost spojio sa egzekutivnim radom u jedinstvenu metodu u celinu. Obaveštajnom delatnošću u uspeo je da izvrši masovne provale u organizaciju KP i OF. Neposredno u vezi s tim organizovao je akcije protiv partizanskih jedinica. Masovna hapšenja koja su na to usledila služila su mu za proširenje i obnavljanje obaveštajnog aparata vrbovanjem novih agenata. S druge strane je odredivao i taoce za streljanje, naredivao prebacivanje u koncentracione logore i sve ostale mere terora protiv NOP-a i stanovništva Gorenjske. Celi taj rad bio je povezan ujedno i Rozumek se služio svima mogućim nostima koje mu je pružao aparat Gestapo-a.

Naročito karakteristično za Rozumek-ov rad bilo je njegovo lično učestvovanje u obaveštajnoj delatnosti. On se nije zadovoljio samo stvaranjem mreže i rukovođenjem njome već je i sam bio svoj najbolji agent. U tom pogledu on predstavlja jedinstveni primer u elom nema kom bezbednosno-obaveštajnom aparatu u Sloveniji. Njegova aktivnost, napadana ogorčeno i u samim nemačkim ustanovama, stvorila je izvesnu nedoumicu i zabunu među aktivistima OF i partizanima. Osnovna nota Rozumek-ovog rada bila je njegovo izigravanje

nezadovoljnika i antinaciste, demokrate i pristalice KP, koji je spreman da pruži OF i partizanima pomoć. Raznim načinima, a naročito preko svoga agenta Olge Bohinc, on je stvorio lične veze sa OF i partizanima. Prvo je stekao poverenje nižih funkcionera, a kasnije, u leto 1943 godine, došlo je i do sastanka sa članovima Pokrajinskog komiteta KPS. Rozumek je svoju igru igrao vanredno vešto, i NOP-u izvesne usluge radi zadobijanja poverenja, predaju i mu i izvestan »Spielmaterial«, pa i oružje ali u isto vreme uti u i neposredno na rad Pokrajinskog odbora OF za Gorenjsku. Ovo mu je omogućilo opsežne provale, pri kojima bi likvidirao bez ikakvih obzira i sopstvene agente, one koji mu više nisu bili potrebni. Imao je čak i svoj nadimak u NOP-u, »Rožca« (»Cveti«). Uprkos provala i provokacija, Rozumek je uspeo da zadrži poverenje jednog broja funkcionera NOP-a.

Njegova je delatnost pritom išla u dva pravca. S jedne strane je usmeravao svoju aktivnost na suzbijanje NOP-a, a, s druge, na otkrivanje prosavezničkih linija slovenačkih buržoaskih krugova. U svemu ovome izigravao je jedne protiv drugih, služeći se svima mogućnostima koje mu je davala suprotnost reakcionarnih i anglofilskih elemenata prema NOP-u. Na liniji ovih elemenata, on je uspeo da uđe i u kanale koji su vodili prema jugoslovenskoj emigrantskoj vladi u Londonu. U tome je išao tako daleko da je i blagonaklono pratio rad na obrazovanju nekakve »privremene slovenačke vlade« u Gorenjskoj, sa izrazitom tendencijom saradnje sa zapadnim saveznicima.

Metodom razbijanja snaga NOP-a, uz iskorišćenje suprotnosti među stanovništvom Gorenjske, Rozumek je postigao znatne obaveštajne uspehe.

Agenti koje je Gestapo zavrbovao, bilo u zatvoru u Begunjamama, bilo kod pojedinih ispostava, ostavljeni su na svoje poslove u svome prirodnom području delatnosti i boravištu. Oni među njima koji su delovali kao izvišćaci i uz ispostave i uporišta Gestapo-a koncentrisani su pri tim ustanovama. Delatnost izvišćaca je opisana. Ovde treba dodati da je u Gorenjskoj naročito jaka bila upotreba lovaca, uvarova lovišta, šumara, pastira, šumskih radnika itd. Radi kontrolisanja pojedinih izvišćaca i izvišćackih grupa, često je više grupa naporedno upotrebljavano na isti teren. Inače, delatnost preko izvišćaca imala je svoje težište u srezovima- u kojima se naročito osećala aktivnost partizana. U krajevima u kojima je kretanje parti-

zana bilo manje uo ljivo ili u kojima ga — po oceni Nemaca — nije bilo izvi a i nisu ni formirani. Tu se radilo sa ve im brojem agenata, rezidenata itd.

Za rad po liniji Gestapo-a vrlo je važno bilo postupanje sa zatvorenicima u centralnome zatvoru KdS-a u Begunjama. U ve im srazmerama po eo je u tome zatvoru da vrbuje agente kriminalisti ki komesar Brandt, rukovodilac referata IV N KdS-a na Bledu. Za pola godine svoga rada na tome položaju, on je zavrbovao veliki broj agenata i pustio ih na slobodu. Ina e je glavni faktor za Begunje bio Rozumek, koji je odre ivao i postupak prema pojedinim zatvorenicima, ukljuuju i »pooštreno saslušavanje«, slanje u koncentracioni logor, likvidaciju itd. (Ovo poslednje se vršilo u vidu streljanja talaca ili putem direktnog naloga KdS-a odnosno šefa odeljenja IV, a od marta 1944 godine i putem presude »Politi kog krivi nog suda za Gorenjsku«).

Ukupno je, u toku okupacije Gorenjske, prošlo kroz zatvor Begunje iz »državno-policiskih razloga« 11008 politiki zatvorenika.

Od gornjega broja puštena su na slobodu 5432 lica, iseljeno je 359 lica, pobjeglo 40, upu eno u kaznene zavode 280, u logore za ratne zarobljenike 119, u logore za radno vaspitanje 979, u koncentracione logore 1693, na dalji postupak poslato u Celovac 445, a drugim ustanovama 218 lica. Streljano je 836 lica. U broj puštenih na slobodu ura unati su i oni koji su upu eni na teritoriju Reich-a na pla en rad, predati rukovodstvu omladine Reich-a ili dodeljeni na posao protivavionskoj zaštiti. Preostalih 607 oslobo eno je 1945 godine.

Završivši prikaz rada KdS-a u Gorenjskoj po liniji Gestapo-a, u opštim crtama, ilustruemo nakraju jednim od mnogobrojnih slu ajeva postupanje Gestapo-a sa stanovništvom i njegov uticaj na državni aparat. Juna 1942 godine trebalo je, zbog sumnje da sara uje sa OF, da bude u Kranju uhapšen poštanski službenik Kump. Nalog je dao Rozumek, na temelju obaveštenja da Kump održava vezu sa nekim licem koje je bilo sumnjivo da radi za partizane. Kump je pobjegao. Mada nije bilo nikakvog dokaza da je njegova žena u estvovala u kakvom njegovom delu — koje isto tako još nije bilo utvr eno —, ona je odmah preba ena u logor za iseljavanje, a imovina im je uzap ena pre nego što je odbegli Kump prona en i saslušan. Sem toga je Gestapo u

isto vreme uputio Direkciji pošta u Celovcu pismo u kome navodi da se Kump »udejstvovao veleizdajni ki« i da ga zbog toga treba otpustiti iz službe. Pošta je po ovome i postupila.

Po liniji SD-a KdS na Bledu radio je prema na elima koja su uopšte važila za SD-ovski obaveštajni rad. Putem ispostava i saradnika, SD je prikupljao podatke o životu stanovništva u svima njegovim oblicima. Kao saradnici angažovani su pripadnici raznih zanimanja i društvenih slojeva, a prvenstveno istaknutije li nosti javnog, kulturnog, privrednog i uopšte društvenog života. Me u ovim licima bilo je dosta Volksdeutscher-a ili Nemaca iz Reich-a. Ona su proveravana politi ki ili u pogledu svojih stru nih kvaliteta, za razliku od agenata Gestapo-a, koji u tom pogledu obi no nisu bili prethodno proveravani. Posle dužeg proveravanja pozvana su takva lica na saradnju sa SD-om. Odbijanje ovakve saradnje bilo je skop ano sa znatnim neprilikama za doti no lice. Sem toga je SD uopšte uzimao u obzir, kao lica na koja se obra ao radi saradnje, prvenstveno one ljude za koje je smatrao da e biti dobrovoljno spremni da se ovakvom pozivu odazovu.

Sem od Volksdeutscher-a, Nemaca i izvesnog broja Slovenaca iz gra anskih krugova, SD je crpeo svoja obaveštenja i od državnih i drugih javnih službenika. Manji je deo njegovih saradnika bio javno poznat i pod pismenom obavezom. Ve i deo ovih lica služio je u vidu informatora za pojedina pitanja, stru njaci itd. SD je težio da ima za svaki sektor života posebne stru njake, a sem toga i obavešta e koji e ga informisati o opštim pitanjima od javnog zna aja, o raspoloženju stanovništva, situaciji, delovanju štampe i propagande na stanovništvo itd.-

U na elu su i saradnici SD-a u Gorenjskoj radili bez nagrade i primali samo naknadu efektivnih troškova, koje bi podneli u tome radu, kao što je to bilo pravilo. Svoje su izveštaje podnosili nedeljno, a funkcioneri SD-a bi sa njima na sastancima razmatrali probleme koji bi iskršavali na terenu. Mreža saradnika SD-a bila je rasprostranjena preko cele Gorenjske, tako da je SD bio obaveštavan o najvažnijim pojavama u toj oblasti.

Za delatnost SD-a karakteristi no je, izme u ostalog, da su rado bili vrbovani kao saradnici oni za koje se znalo da ho e i otvoreno da kritikuju postoje e stanje ili izvesne mere vlasti. Ovo, naravno, ako bi SD stekao mišljenje da je ovde

posredi dobronmerna kritika, a ne takva koja bi proistekla iz na elne suprotnosti protiv nacisti ke vladavine. Lica koja bi ovako istupala, a ija bi politika pozadina pokazivala da je u pitanju »konstruktivna kritika«, bila su interesantna za SD i on bi nastojao da ih pridobije za sebe, po prethodnoj detaljnijoj proveru. Pritom bi ovakvim kritikama bila data potpuna mogućnost izražavanja.

Jedna od aktivnosti KdS-a na Bledu bila je i obaveštajno delovanje prema susednome »inostranstvu«, tj. prema teritoriji »Ljubljanske pokrajine«. Taj je obaveštajni zadatak bio dodeljen u prvome redu KdS-u na Bledu, a Maribor je imao tu da igra podređenu ulogu. Kako je ovakav raspored, u injen u RSHA-u, primio KdS u Mariboru, vide ćemo kasnije.

injenica je da je iz Bleda delovala prilično živa obaveštajna služba prema Ljubljani i delu Slovenije pod italijanskom okupacijom. Ta je obaveštajna služba išla delom kanalima koje je izgradio SD po liniji VI, a delom kanalima Gestapo-a. Po liniji SD-a odnosno VI Amt-a intenzivno je radio šef SD-ispostave u Kranju, Messner. Za Gestapo je snažnu obaveštajnu delatnost organizovao Kraus za vreme svoga boravka u Gorenjskoj, a isto tako oficir za vezu Sipo i SD-a u Ljubljani.

Obaveštajna služba u »Ljubljanskoj pokrajini«, kojom se bavio još i oficir za vezu Policije poretka i Višeg vođe SS i policije, major Holst, dobrim se delom oslanjala na Volksdeutscher-e, od kojih je izvestan broj bio ostao u »Ljubljanskoj pokrajini«, uprkos nastojanja da se oni prebace u oblasti koje su bile pod nemačkom okupacijom. Jedan od tih bio je, naprimer, veštinjanin inž. Toennies, do svoga odlaska iz Ljubljane 1942 godine. Međutim, oficir za vezu u Ljubljani imao je i razgranatu agenturu među Italijanima. Italijanski su službenici bili relativno loše plaćeni. Otuda je bilo moguće da se prilično broj njih zavrbuje, delom i pod krilaticom zajedničke borbe protiv NOP-a, u kojoj su Nemci bili efikasniji.

Posebno je, u pravcu preko demarkacione linije, odnosno granice prema »Ljubljanskoj pokrajini«, radilo uporište Gestapo-a u Št. Vidu, koje je osnovala specijalna Komanda Kraus. Treba ista i da je prebacivanje agenata za Ljubljanu potpadalo pod njegove naročite dužnosti, pri čemu su agenti bili snabdevani lažnim dokumentima. Važno je bilo i održavanje veze sa ovakvim agentima, što se činilo veoma konspirativno, jer je trebalo agenta zaštititi od otkrivanja i pred

SARADNJA NEMACA, ITALIJANA I VOLKSDEUTSCHER-a
U LJUBLJANI

I pored uzajamne političke surevnjivosti, u ugnjetavanju slovena kog naroda bili su Nemci i Italijani složni. Na fotografiji: zajednički komešar ko-italijanska vešerica u Ljubljani. Sleva, u prvome redu: pomoćnik visokog komešara „Ljubljanske pokrajine“ Capurso, nemački oficir za vezu major Holst i sekretar „visokog komešara“ Ruffini, koji je pre rata bio osuđen kao italijanski špijun, a komešar je pravo ime bilo Drufovka. Iza Holst-a, stoji sa cigaretom i monoklom, istaknuti ljubljanski Volksdeutscher baron Codeiii

italijanskim vlastima, i pred OF. Otuda su razgovori sa agentima odnosno li ni dodiri sa njima bili vrlo kratki i vrlo oprezni. Službenici nema ke obaveštajne službe održavali bi ih esto u automobilu za vreme kretanja, a i na neupadljivim javnim mestima, u stani nim ekaonicama, kafanama i si.

Celokupna agentura KdS-a sa Bleda u Ljubljani bila je u više mahova ugrožena akcijama koje su Italijani preduzimali protiv OF. Prilikom takvih akcija dešavalo se da se nenamerno otkriju i linije nema ke agenture i da se poruše odnosno poremete brižljivo uspostavljene veze i kanali. Nemci su smatrali da Italijane ne treba informisati o obaveštajnoj mreži prema NOP-u koju je stvorio KDS na Bledu, jer bi to ugrožavalo i mrežu, a i li nosti samih agenata. Izgledalo je, ponekad, da su Italijani namerno sabotirali delatnosti nema ke mreže, ukoliko im je ona bila poznata, a da su njene pripadnike kompromitovali pred OF prevremenim i neumesnim hapšenjima ili sli nim merama. Uostalom, službeno nije postojao nikakav aranžman izme u nema kih i italijanskih vlasti koji bi se ticao pitanja ovakve obaveštajne saradnje, odnosno koji bi odobravao delatnost nema ke obaveštajne službe na teritoriji pod italijanskim suverenitetom.

Službi koja je radila prema »Ljubljanskoj pokrajini« KdS je pridavao veliku važnost, naro ito zbog toga što se smatralo da se rukovodstvo KP i OF za celu Sloveniju nalazi u Ljubljani i da se akcije NOP-a u Gorenjskoj dobrim delom planiraju i njima upravlja, u osnovnim linijama, u Ljubljani odnosno iz nje. Po ukidanju uporišta Sonderkommando Kraus u Št. Vidu, celo težište obaveštajnog rada prešlo je na oficira za vezu i na druge linije koje bi neposredno iz sedišta KdS-a vodile u Ljubljanu.

Za na in rada agenture SD-a karakteristi an je, naprimer, bio slu aj d-ra Samonigg-a, primarijusa bolnice na Golniku, koji je u isto vreme bio i glavni poverenik SD-a na Bledu za pitanje zdravstva. Kada je u prole e 1943 godine na položaj KdS-a na Bledu došao šef SD-otseka u Celovcu, SS-ovski potpukovnik Persterer, ovaj je Samonigg-u dao nalog da, u svojstvu delegata Nema kog Crvenog krsta u Gorenjskoj, uspostavi veze sa pretstavnicima Crvenog krsta u Ljubljani. Te je veze, po Persterer-ovoj zamisli trebalo iskoristiti za obaveštajni rad protiv NOP-a. Oficir za vezu Krueger, kome se Samonigg obratio pri sprovo enju toga zadatka,

bio je protiv ostvarenja Persterer-ove zamisli. On je smatrao da je Crveni krst u Ljubljani izrazito antinema ki nastojen i da nisu dati preduslovi za iskrenu saradnju izme u njega i SD-a. Ipak je Samonigg produžio svoja nastojanja i bez pomo i Krueger-a.

Posle italijanske kapitulacije ta su nastojanja — da se za saradnju protiv OF i partizana pridobiju slovena ki reakcionarni krugovi oko društva Crvenog krsta — dovela do veze i bliže saradnje tih elemenata sa Samonigg-om i SD-om, na nezadovoljstvo ispostave Sipo i SD-a u Ljubljani koja je, zbog anglofilstva i veza sa zapadnim saveznicima, ta lica naposljetku pohapsila i uklonila iz Ljubljane.

Obaveštajna služba prema »Ljubljanskoj pokrajini« naro ito je oja ala u leto 1943 godine, kada je po eo da se lomi režim u Italiji, a pogotovu posle hapšenja Mussolini-ja. Uprkos uveravanja vlade koja je nasledila oborenog diktatora, nema ka obaveštajna služba o ekivala je prelazak Italije u protivni ki tabor. Mada su ranije postojale stroge Hitler-ove instrukcije u pogledu nedopustivljivosti delovanja obaveštajne službe prema Italiji, i Abwehr i Uprava VI su i pre toga imali svoje mreže na italijanskoj teritoriji, a od leta 1943 godine te su mreže uveliko poja ane i njihov je rad umnogostru en. Jedan od kanala koji je bio od važnosti za RSHA, ali i za nema ko rukovodstvo uopšte, išao je preko linija KdS-a na Bledu prema Italiji, bilo preko »Ljubljanske pokrajine«, bilo neposredno. Pravac na RSHA išao je službenim putem, na Upravu VI. Prema vrhovnom rukovodstvu Reich-a išli su ti izveštaji preko Gauleiter-a Rainer-a, koji se sporazumeo sa Gauleiter-om Tirola, Hofer-om, da njih dvojica otpo nu dostavljanje izveštaja o položaju u Italiji Martin-u Bormann-u, šefu partiske kancelarije NSDAP i najbližem Hitler-ovom saradniku po partiskoj liniji.

Izveštaji koje je Rainer dobijao o kretanju italijanskih trupa u Jadranskom Primorju preko ranije opisanog puta (KdS na Bledu — SD-otsek u Celovcu) nisu bili ni esti ni naro ito precizni. Rainer je smatrao da su oni nedovoljni i tražio je i drugih izvora za svoje obaveštavanje. Iz ovoga sledi da je podnošenje izveštaja Rainer-u vršeno »dirigovano«, to jest da mu je davano samo ono što je RSHA odnosno tadašnji KdS Persterer smatrao pogodnim, da ne bi eventualnim odbijanjem Rainer-ovog zahteva došlo do sukoba s njim. No

to je bilo tek toliko koliko je bilo neophodno da se prikaže dobra volja prema njemu.

KdS je u to vreme, to jest sredinom 1943 godine, uveliko oživio svoju obaveštajnu delatnost prema »Ljubljanskoj pokrajini«, odnosno prema Italiji. Dok je do toga vremena težište toga obaveštajnog rada bilo usmereno, uglavnom, na posmatranje centara, veza i linaja NOP-a, dotle je od 1943 godine u prvi plan došlo italijansko pitanje. Nije tek Mussolini-jev pad bio znak za rad u tome pravcu. Tome su padu prethodili događaji koji su za nemačku obaveštajnu službu predstavljali jasne simptome unutrašnjeg raspada fašističkog režima. Zbog toga je i obratna strana bila pažnja na tu stranu, konkretno toj problematici. Naravno, od smenjivanja Mussolini-ja ovaj obaveštajni rad došao je na prvo mesto. To je trajalo sve do italijanske kapitulacije, posle čega je obaveštajna delatnost KdS-a prema Italiji postala manje važnom ili čak bespredmetnom, jer su drugi centri preuzeli tu dužnost, a sa Bleda se tu nije moglo mnogo učiniti. NOP je opet postao problem broj jedan i za liniju VI KdS-a, i to u pravcu prema NDH.

Persterer, Vogt-ov naslednik na položaju KdS-a, bio je i lično zainteresovan u radu po liniji VI. Ova njegova zainteresovanost vidi se, naprimer, i iz njegovog ličnog dopisa upućenog aprila 1943 godine nemačkom policijskom atašeu u Zagrebu, Helm-u. Tim pismom Persterer traži od Helm-a da omogući i d-ru Stanku Švrljugu, zagrebačkom bankaru i nekadašnjem jugoslovenskom ministru, da doputuje na Bled. Razlog za to putovanje jeste što je Švrljuga bio proveo neposredno pre toga izvesno vreme u Švajcarskoj, pa je Persterer želeo s njim da razgovara. Navodno je Švrljuga već ranije Persterer-u bio dao korisnih obavешtenja.

Potpunosti radi može se spomenuti da je u obaveštajnoj službi KdS-a sa Persterer-om sar radio i neki d-r Wilhelm Elbert, poznat i kao informator nemačkog konzulata u Ljubljani pre okupacije. Elbert je bio namešten u firmi Gasner & Glanzmann, koja je imala veliku predionicu i tiskanicu u Trzinu.

Priključenje »Ljubljanske pokrajine« teritorijalnom delokrugu KdS-a na Bledu bilo je za njegovu delatnost utoliko značajniji momenat što je isturio u Ljubljani veliku ispostavu. S obzirom na postojanje kvislinške uprave i kvislinške slo-

vena ke policije sa obaveštajnom službom na toj teritoriji, delatnost aparata Sipo i SD-a na njoj umnogome se razlikovala od delatnosti toga aparata u Gorenjskoj.

U Gorenjskoj je KdS funkcionisao na opisani na in do kraja okupacije. Modifikacija u na elima njegovoga rada bilo je utoliko što je po ev od 1943—1944 godine pokušao da se koristi uslugama slovena kih profašisti kih i reakcionarnih elemenata obrazovanjem tzv. »Gorenjske samozaštite«. Pada u o i da je to bio pokušaj da se protiv narodnih slovena kih masa, organizovanih u NOP-u ili svojim ose anjima povezanih s njim, upotrebe na pogodan na in snage buržoaske i klerikalne reakcije.

Obrazovanje »zaštitnih podru ja« u Sloveniji, od kojih je jedno obuhvatalo Gorenjsku, imalo je utoliko dejstva na rad aparata KdS-a što ga je privuklo na još tešnju saradnju sa snagama Policije poretka i Wehrmacht-a. Ispostave i uporišta KdS-a postali su i obaveštajni punktovi za prikupljanje podataka potrebnih aparatu »zaštitnoga podru ja«. Saradnja formacija policije poretka sa policijom bezbednosti i celim aparatom Sipo i SD-a kretala se ve podrobno opisanim linijama.

Ovde treba, najzad, spomenuti još jedan zna ajan momenat: strah Tre eg Reich-a da e oslobodila ki pokret krenuti preko granica stare Jugoslavije prema Reich-u i da e zahvati Korušku i austrisku Štajersku. To se, zaista, i desilo ve u 1943 godini, naro ito u Koruškoj. Uprkos pooštrenih »državno-policiskih« — to jest gestapovskih — metoda i nemilosrdnog iseljavanja pripadnika tamošnje slovena ke manjine, plamen je zahvatio oblasti preko Karavanka. Što je isto tako zna ajno, nisu se pokrenuli samo slovena ki elementi ve i neki napredni Austrijanci. O tome piše poverljivi izveštaj Šefa Sipo i SD-a, Uprave IV RSHA, od januara 1944 godine, u kome je dat pregled borbe protiv komunisti kih pokreta u Evropi u 1943 godini: »Potpuno jasno se ispoljila opasnost koja proizlazi iz zahvatanja teroristi ke delatnosti bandi na susednu teritoriju Reich-a. Ova teroristi ka delatnost prešla je iz Južne Štajerske u Štajersku, a iz Gorenjske u Korušku«.

Još jedan zna ajan podatak govori o injenici da je talas pobune protiv Tre eg Reich-a i njegovoga terora zapljusnuo ak daleke austriske pokrajine. Naredbom Šefa Sipo i SD-a

od 30. septembra 1944. godine formiran je u Beču »Centralni informacijski i direktivni štab« za obavješajno i egzekutivno suzbijanje komunističkih i marksističkih nastojanja u alpskim i podunavskim provincijama Reicha. Ova naredba je obrazložena »porastom komunističko-marksističkih protivničkih akcija« u tim krajevima. Zadatak »Centralnog informacijskog i direktivnog štaba« bio je da obavješajna i egzekutivna saznanja ste ena u suzbijanju protivnika prikuplja i njima centralno diriguje, uz ukidanje dotadašnjih regionalnih razgraničenja nadležnosti. Delokrug nove ustanove — koja je svoja uputstva primila neposredno od Šefa Sipo i SD-a — obuhvatao je sve austrijske provincije, a isto tako i teritorije dva KdS-a u Sloveniji.

Iako NOP u Sloveniji nije neposredno izmenio situaciju u udaljenim austrijskim provincijama, ipak je pod njegovim neposrednim delovanjem pošlo komešanje, a zatim akcija u austrijskim oblastima sa slovenačkim življem. To je — pored ostalog — dalo potsticaja i ulilo hrabrosti austrijskim naprednim elementima da se pokrenu iz letargije u koju su bili zapali posle Anschlussa. A akcija tih elemenata u Koruškoj i Štajerskoj mogla je lako zahvatiti zajedno sa drugim potsticajima — i udaljenije oblasti. Sem toga ne treba zaboraviti na veliki broj stranih radnika, među kojima i jugoslovenskih, koji su bili u Beču i drugim austrijskim centrima. Sve to daje opravdanje zaključku da je postojanje i aktivnost NOP-a u Sloveniji bila od velikog značaja za oslobodilačko kretanje u susednim austrijskim oblastima, i ne samo u njima.

Svakako je naredba Šefa Sipo i SD-a Kaltenbrunnera o obrazovanju »Centralnog informacijskog i direktivnog štaba«, koja je dovedena u vezu sa citiranim službenim izveštajem iz januara 1944. godine, reči dokaz za situaciju sa kojom je KdS na Bledu (zajedno sa drugim nemačkim bezbednosnim ustanovama u Sloveniji) imao da se nosi. Sva nasilja i brutalnosti, sve prevejane i podmukle mere obavješajne službe, svi pokušaji da se to akcijom istorije zadrži bili su uzaludni. I prvih dana maja 1945. godine KdS-ov štab sa Bleda, spalivši svoja akta, prebegao je pred Narodnooslobodilačkom vojskom sa jugoslovenske na austrijsku teritoriju i raspao se kao i sav ostali okupacioni aparat.

b) Ispostave

Još prilikom obrazovanja grupe pripadnika Sipo i SD-a koja je imala u i u Gorenjsku, aprila 1941 godine, bilo je određeno i osoblje za ispostave koje je u centrima okupirane oblasti imao da organizuje štab na Bledu. Kada je granicu prešao štab KdS-a, krenule su u isto vreme i ekipe određene za pojedine ispostave.

Kao što je predviđeno, obrazovane su odvojene ispostave za Gestapo, a odvojene za SD. Isto je tako i Kripo imao zasebne ispostave, koje su, međutim, obično bile u prisnoj vezi sa ispostavom Gestapo-a u istome mestu. U pogledu Pogranicne policije uzeto je u obzir postojanje granice prema »Ljubljanskoj pokrajini«, pa su pripremljene ekipe koje su imale da obrazuju pogranicne stanice na toj novoj granici. S obzirom na to da je Pogranicna policija bila u sastavu Gestapo-a, to je ona ispostava Gestapo-a koja je upravljala radom stanica Pogranicne policije dobila naziv Komesarijat Pogranicne policije, mada je vršila u isto vreme i funkcije normalne ispostave Gestapo-a.

Ispostave su nosile naziv »Aussenstelle« ili »Aussendienststelle«. One su ispunjavale zadatke Gestapo-a, SD-a, odnosno Kriminalne policije, već prema svome ustrojstvu, na teritoriji koja im je dodeljena. Njihov je aparat bio, uglavnom, relativno mali, zbog gusto postavljenih ustanova na terenu, što je zbog malih rastojanja u Gorenjskoj omogućavalo u važnijim stvarima uvek neposredno delovanje i pripadnika štaba na Bledu sa lokalnim ispostavama na terenu. Naročito po liniji IV, koja je predstavljala težište rada Sipo i SD-a, a imala i najviše osoblja, sam rukovodilac odeljenja IV kod KdS-a delovao je lično gotovo na celom terenu Gorenjske. Sli na su radili i njegovi potčinjeni iz centra. Otuda je uloga ispostave delom bila ograničena na lokalne zadatke, vezana za uputstva i naredbe odeljenja IV KdS-a. Ovo odeljenje bi se isto odmah ukopalo kada bi ispostava u svome dnevnome ili posebnome izveštaju javila za kakav krupni slučaj, a zatim bi preuzelo rukovođenje odgovarajućom akcijom, ili bi na temelju stalnoga izveštavanja o razvoju stvari davalo uputstva i smernice, kada bi to smatralo potrebnim.

U radu SD-a imale su ispostave već u samostalnost, što proizlazi iz samog njihovog zadatka i na inače rada. Uostalom,

u okviru Sipo je i rad Kriminalne policije, po prirodi posla, bio više decentralisan od delatnosti Gestapo-a, kojom se rukovodilo iz centra.

Zadaci ispostave Gestapo-a na terenu bili su, s jedne strane, obaveštajni, a, s druge, egzekutivni. Naročito od formiranja referata IV N, ispostave su imale nalog da što življe rade na obrazovanju rasprostranjene obaveštajne mreže. Hapšenja su vršile, delom, na osnovu sopstvenih obaveštajnih saznanja, a delom na osnovu naloga iz centra, sa Bleda, a na temelju obaveštajnih saznanja samoga centra ili njegove odeljene politike koga momenta. Ne treba pustiti iz vida da je odeljenje IV KdS-a — u prvome redu njegov referat IV N — imalo svojih agenata koji su bili neposredno vezani za štab na Bledu, i da je njima i upravljalo. Međutim, kada bi koja od ispostava u svome radu otkrila kakav veliki protivnički centar, ona je imala da organizuje i sprovodi i egzekutivne mere protiv njega, pa čak i na teritoriji druge ispostave, ako bi to bilo iz praktičkih konkretnih razloga pogodnije od prenošenja toga zadatka na mesnu nadležnu ispostavu. U takvim slučajevima ispostava bi zatražila, po potrebi, saradnju susedne lokalno nadležne ispostave, a isto tako i centra na Bledu, koji je, u svakom slučaju, bio redovno obavestavan.

Izveštaji o svakom pojedinom slučaju dostavljani su odeljenju na Bledu u po etnom stadijumu njegove razrade, po završenoj akciji, ali i u samom njenom toku. Pri ovoj poslednjoj vrsti izveštaja naglašeno je da je reč o interimnom (Zwischenbericht) ili privremenom izveštaju (Vorleufigerbericht). Nakraju, po završenoj akciji, ispostava bi odeljenju na Bledu dostavila konačni izveštaj (Abschlussbericht ili Schlussbericht).

O sudbini lica koja bi ispostava u kakvoj akciji uhapsila (preseljenje, stavljanje pod sud, upućivanje u koncentracioni logor, streljanje) krajnju odluku donosilo je odeljenje. Ispostava je predlagala odeljenju ovo raspoređivanje lica uhapšenih prilikom egzekutivnih zahvata.

SD-ispostave imale su na elno i iz osnova drukčije funkcije od ispostave Gestapo-a. Rukovodioci SD-ispostava stvorili su u svome okrugu sopstveni aparat saradnika i obavestajnika koji su bili neposredno vezani za njih, a ne za odeljenje na Bledu. Taj saradnički aparat davao je rukovodiocu ispostave materijala za njegove izveštaje. On je izrađivao i obavestajne elaborate o određenim problemima, a u dogovoru ili po nalo-

gu rukovodioca ispostave. Celi taj materijal, zajedno sa redovnim izveštajima koje bi saradnici ispostava davali o situaciji i pojavama u svome specijalnome delokrugu, dostavljan je odeljenju na Bledu, koje je odatle oblikovalo svoj izveštaj i upuivalo ga pretpostavljenim ustanovama.

S druge strane, SD-ispostave dobijale su od KdS-a i konkretne zadatke — pored opštih uputstava o svome radu — ako je neki određeni problem naročito zanimao odeljenje III na Bledu ili ustanove sa kojima je ono bilo u vezi i kojima su išli njegovi izveštaji.

Već pominjana me usobna netrpeljivost osećala se i među ispostavama i Gestapo-a. Dešavalo se da je SD uzimao za saradnike lica koja su Gestapo-u izgledala sumnjiva ili negativna. Dalje, u izveštajima SD-a pojavljivali su se i kritički osvrti na delatnost Gestapo-a, itd. Ovo stanje nije se promenilo ni kasnije, 1944 godine, kada su ispostave SD-a bili sjedinjene sa ispostavama Gestapo-a, ime su obrazovane ispostave KdS-a kao celine.

S obzirom na zadatke i specifični karakter delatnosti, sedišta ispostava SD-a nisu se poklapala sa sedištima ispostava Gestapo-a. Na teritoriji Gorenjske, SD je imao ispostave u Radovljici, Kranju i Kamniku. U tim mestima postojala su okružna rukovodstva NSDAP, što je i bio razlog za ovaj teritorijalni raspored. Svaka je ispostava imala zadatak da u svima važnijim mestima svoje teritorije pridobije za saradnju odgovarajuće predstavnike ili pripadnike raznih grupa i kategorija stanovništva, kako bi mogla pratiti u pojedinostima zbivanja na celome svome području.

Ispostave Gestapo-a obrazovane su u sedištima sreskih načelnika, jer se i rad Gestapo-a više poklapao sa delatnošću u upravnom aparatu. Tako su osnovane ispostave Gestapo-a u Jesenicama, Radovljici, Škofjoj Loci, Kamniku, Litiji i Prevalju. Pod odeljenjem IV KdS-a obrazovan je 1941 godine i Komesarijat Pogranične policije u Kranju. Ovaj je imao svoje stanice Pogranične policije isturene u Lazama, Št. Vidu, Rnuama, Rate u i Bohinjskoj Bistrici, ali je već 1942 godine promenio i naziv i karakter, postavši ispostavom Gestapo-a.

Kao što je već prikazano, specijalna Komanda Kraus osnovala je u periodu januar—jun 1942 godine posebna uporišta, koja su obrazovana uz ispostave Gestapo-a, ali i uz stanice Pogranične policije. Od ovih je naročito važnu ulogu igralo uporište u Št. Vidu, zbog svojih posebnih obaveštajnih

zadataka. Gotovo sve ispostave Gestapo-a obrazovale su u leto 1942 godine uporišta na raznim ta kama svoje teritorije. Ova je mera bila upravljena na efikasnije suzbijanje NOP-a. Me utim, zbog nedostajanja osoblja, a i zbog toga što u praksi nije bilo o ekvianih rezultata, ova su uporišta posle nekoliko nedelja rada mahom bila opet raspuštena.

Kada je 1944 godine došlo do objedinjavanja ispostava Gestapo-a i SD-a u jedinstvene ispostave Sipo i SD-a, sama in rada nije se promenio. Pre svega, samo u onim mestima u kojima su postojale ispostave SD-a to je objedinjavanje predstavljalo stvarno spajanje lokalnoga aparata Gestapo-a sa lokalnim aparatom SD-a u jednu zajedni ku ustanovu. Pošto su ispostave Gestapo-a postojale i u mestima u kojima nije bilo ispostava SD-a, to je u tim mestima reforma od 1944 godine zna ila jednostranu promenu naziva ustanove od »ispostava Gestapo-a« u »ispostava Sipo i SD-a«. Sama struktura ustanove nije se niukoliko promenila. U mestima u kojima su postojale do reforme naporedno ispostave Gestapo-a i SD-a (Kranj, Kamnik, Radovljica), njihovo objedinjavanje izvršeno je na taj na in što je postavljen jedan zajedni ki starešina, što su obe ispostave smeštene prostorno u jednu zgradu i što je novoformirana jedinstvena ispostava Sipo i SD-a imala dva odeljenja — Gestapo i SD, to jest III i IV. Svako od ova dva odeljenja jedinstvene ispostave obavljalo je svoj posao kao i dotle. Cela reforma predstavljala je isto tehni ku meru, koja nije dovela ni do kakvih suštinskih promena u organizaciji delatnosti, na inu rada i njegovim metodama.

Od formiranja aparata »zaštitnih podru ja«, ispostave i uporišta dobili su još jedan važan zadatak: preuzeli su funkcije obaveštajnih punktova (Meldekopf) nove zaštitne organizacije, sa zadatkom informisanja Ic-službe »Rukovodnoga štaba za suzbijanje bandi« i njegovih podru nih snaga. Sarajuju i na taj na in, a i u estovanjem u akcijama, sa aparatom oružanih snaga, ispostave i uporišta Sipo i SD-a produžili su isto tako i svoj normalni rad nezavisno od toga aparata. Tako je njihova uloga postala dvojaka: s jedne strane su izvršavali u sopstvenoj nadležnosti, sopstvenim metodama i u okviru svoje specifi ne delatnosti svoj obaveštajni i egzekutivni rad, a s druge strane su vršili dužnost obaveštajnog pomaga a oružanih snaga i aparata za »suzbijanje bandi«.

U pojedinostima bi se o pojedinim ispostavama moglo re i slede e;

(1) *Ispostave Gestapo-a*

(a) *Ispostava Jesenice.* Ova je ispostava bila naročito važna s obzirom na industrijski karakter toga kraja i veliko grupisanje radništva u Jesenicama i susednim opštinama. Pored toga je do okupacije tamo postojala jugoslovenska pogranična stanica odakle je vršena obaveštajna služba prema Austriji odnosno Nemačkoj Reich-u i Italiji, pa se u tome kraju Gestapo mnogo interesovao i za pripadnike iz bivše jugoslovenske agenture.

Ispostava je obrazovana 20 aprila 1941. godine. Službenici namenjeni organizovanju i vođenju te ispostave stupili su odmah po dolasku u Jesenice u vezu sa tamošnjim Volksdeutscherima i sa agentima nemačke obaveštajne službe koji su ranije bili povezani sa ustanovom Gestapo-a u Celovcu. Organi Gestapo-a koji su formirali ispostavu mahom su dotle pripadali Gestapostelle u Celovcu ili njoj podređenim pograničnim stanicama.

Ispostava u Jesenicama nije bila, u svojoj unutrašnjoj organizaciji, rašlagana po referatima ili po lokalnoj teritorijalnoj nadležnosti. Posao bi raspoređivao starešina ispostave na osnovu sprema pojedinih organa. Kada je ustrojen referat IV N u aparatu KdS-a, poslove toga referata — to jest organizovanje obaveštajne službe i dirigovanje agentima — preuzeo je lično starešina ispostave, uz pomoć svoga zamenika. Međutim, i pojedini drugi pripadnici ispostave imali su agente kojima bi oni upravljali i sa kojima bi radili.

Kada je ispostava počela svoju delatnost, teren je već bio pripremljen za njen obaveštajni rad. Pripadnici pete kolone, naročito članovi Kulturbund-a, kao i deo službenika železare Kranjske industrijske družbe imali su već od ranije obaveštajnih dodira sa nemačkom službom. Po okupaciji, oni su se stavili na raspoloženje ispostavi. Pored toga su jugoslovenska policija i žandarmerija u Jesenicama bile ostavile neoštećene svoje spiskove i arhive, tako da je pri samome formiranju ispostava Gestapo-a dobila u ruke važan materijal za svoj budući rad. Svojim prvim zadatkom u pogledu obaveštajne delatnosti, ispostava je smatrala izgradnju rasprostranjene agenturne mreže na celome svom području. U tome radu je ona uživala podršku vodećih nameštenika železare, a bio joj je na raspolaganju i tamošnji Werkschutz, koji je bio podređen njenoj kontroli.

Pojava oslobodila kog pokreta iznenadila je ispostavu, jer ona prema njemu nije imala obaveštajnih linija. Ipak, na OSNOVU saradnje sa navedenim elementima, ispostava je ubrzo mogla svoj obaveštajni rad uputiti i u tome pravcu, saznajući preko svojih saradnika za najvažnija lica iz redova protivnika koji se tako iznenada pojavio.

Obrazovanje agenture prema NOP-u, koja je ubrzo postala najvažnijim i skoro isključivim sektorom celokupnog obaveštajnog rada ispostave, vršeno je po ve prikazanim opštim linijama. Ispostava se naročito trudila da za svoj obaveštajni rad pridobije pripadnike NOP-a, vrbuju i ih prilikom konspirativnih hapšenja ili u zatvoru. Radi uklanjanja eventualnih sumnji, ovako zavrbovani agenti imali su da ine provokacije. Metod vrbovanja sastojao se mahom od upotrebe pretnji i pritiska, kako prema samom uhapšenom licu koje se vrbovalo, tako i prema pripadnicima njegove porodice.

Na isti način na koji su vrbovani pripadnici terenske organizacije NOP-a odnosno OF vršeno je i vrbovanje zarobljenih partizana, od kojih su zatim oni koji bi bili zavrbovani mahom upotrebljivani kao izvišta. Ispostava je raspolagala znatnim brojem ovakvih izvišta, kojima je upravljao starešina ispostave odnosno njegov zamenik u ovom obaveštajnog referata.

Ispostava se, za sastanke sa agenturom, rado služila konspirativnim stanovima i pokazivala je u pogledu rada sa agenturom mnogo inicijative i dosetljivosti.

Dok je prvi operativni zadatak ispostave bio dat u okviru Gestapo-a u programu germanizacije okupiranih teritorija, dotle je ubrzo borba protiv NOP-a zauzela prvo mesto u svim zadacima i sveukupnoj delatnosti. U sprovođenju prvoga zadatka, ispostava je odmah po svome formiranju izvršila sve radnje u vezi sa registrovanjem i iseljavanjem, oslanjajući se naročito na poterne knjige, odnosno na vanredni spisak poternica za Jugoslaviju, a isto tako i na saradnju pripadnika pete kolone i na podatke iz zaplenjenih akata. Po etkom maja 1941 godine ispostava je izvršila hapšenje lica određeni za iseljenje. Ukupno je iseljeno u toj akciji 740 lica, koja su preko logora u Št. Vidu upućena u Srbiju. U sprovođenju svoga drugoga zadatka, koji je uskoro obuhvatio sveukupnu delatnost ispostave, ona se oslanjala, sem na saradnju Werk-schutz-a, još i na železničku policiju i na druge nemačke or-

gane. Lica uhapšena po liniji suzbijanja NOP-a sprovođena su u Begunje, u centralni zatvor za Gorenjsku. Tamo su organi ispostave vršili saslušanja, ukoliko ova nisu bila izvršena u samom njenom sedištu. Saslušavanja su mahom vršena uz fizičku pomoć, pošto je ispostava bezuslovno nastojala da postigne priznanje uhapšenih lica.

Sistem rada ispostave u pogledu obavljajnog i egzekutivnog suzbijanja NOP-a držao se opštih smernica po kojima je radio aparat Gestapo-a u okupiranoj Sloveniji, a koje su već detaljno prikazane. Tako je, naprimera, od leta 1942. godine ispostava formirala od svojih izviđača a ne samo izviđača ke patrole već i protivbande, koje su pojačane pripadnicima same ispostave i službenicima policije poretka kao i žandarmima. Zatim, ispostava je vršila hapšenja i iseljavanja porodica pripadnika NOP-a i partizana ili ih streljala kao taoce.

U celoj svojoj delatnosti ispostava je uživala podršku svih nemačkih javnih i privatnih ustanova na svome području. Ove druge, čak i da nisu bile naročito sklone da pomažu Gestapo, morale su mu stajati na usluzi — isto tako kao i sva privredna preduzeća — zbog nepovoljnih posledica koje bi ih, zbog odbijanja takve saradnje, mogle zadesiti.

Ukupno je ispostava uhapsila i sprovela u zatvor u Begunjam 145-5 lica, koja su već u potpunosti podvrgnuta »poštrenom saslušanju«, od čega ih je 14 podleglo posledicama mučenja. Na teritoriji ispostave izvršeno je streljanje 107 talaca.

U toku svoje delatnosti, ispostava je imala ukupno 35 nameštenika, od čega ih je bilo 16 službenika Gestapo-a, 10 tumača, 3 daktilografkinje i 6 pomoćnih nameštenika.

Na delu ispostave stajao je od njenog osnivanja do njenog raspuštanja, uoči nemačke kapitulacije, maja 1945. godine, SS-ovski potporučnik i kriminalistički sekretar Clemens Druschke. Njegov je zamenik bio SS-ovski podoficir i kriminalistički sekretar Max Grundmann. Od ostalih pripadnika te ispostave poznati su ovi SS-ovski podoficiri i kriminalistički službenici: Leopold Bruck, Hans Kriegl, Heinz Linke, Adolf Matejovsky, Adolf Maurer, Erich Mittmann, Franz Moosberger, Roman Oswald, Alois Regitnik, Josef Stacheder, Steider i Ziller, kao i šef ispostave Kripo-a u istome mestu, Philipp Zwick, kriminalistički inspektor i SS-ovski potporučnik.

Jedna od najuspešnijih akcija te ispostave vezana je za veliku provalu Ivana Urbanca-Komerdaja. Tada je pohap-

MAURER

BRUCK

LINKE

Ispostavi Gestapo-a u Jese-
nicama, koja je držala pod kon-
trolom tamošnje mnogobrojno
radništvo, pripadali su SS-podo-
ficir Maurer, Bruck i Linke

šeno više stotina lica, me u kojima funkcioneri Okružnog komiteta KP i Okružnog odbora OF sa svima pripadnicima njima podre enih organizacija i elija, ukoliko nisu uspeali da se u poslednjem trenutku spasu bekstvom. Radi ilustracije delatnosti ispostave Jesenice, treba spomenuti da je provala po ela hapšenjem jedne partizanske kurirke u Jesenicama, koja je odala javke i veze u Kranju. Mada je za Kranj bila nadležna tamošnja ispostava Gestapo-a, ipak je razradom ova ga slu aja rukovodio Druschke, uz saradnju kriminalisti kog asistenta Rauscher-a iz referata IV N KdS-a na Bledu. Organi ispostave Gestapo-a u Kranju sara ivali su u razradi i hapšenjima, no vo stvo operacije ostalo je u rukama ispostave u Jesenicama, koja je postupala u tesnoj vezi sa odeljenjem IV KdS-a na Bledu, kome je podnosila izveštaje i od koga je primala teku e instrukcije. Po ev od februara 1942 godine, kada su u Kranju izvršena prva hapšenja, provaljena je u toku nekoliko nedelja okružna organizacija OF i KP, mnoga su lica streljana, a ostala upu ena u koncentracione logore ili na prinudni rad.

(b) *Ispostava Kranj.* Prilikom sastavljanja ekipa koje su imale da obrazuju ustanove Sipo i SD-a u Gorenjskoj, aprila 1941 godine, odre ena je i grupa koja je imala zadatak da u Kranju formira Komesarijat pograni ne policije koji je imao da bude nadležan za pograni ne stvari na novoj italijansko-nema koj granici. Osoblje za ovu ustanovu sastavljeno je od službenika pograni nih policiskih stanica na dotadašnjoj nema ko-jugoslovenskoj granici.

Komesarijat pograni ne policije u Kranju po eo je da funkcioniše od 21 aprila 1941 godine. On je isturio ve po-minjane pograni ne policiske stanice, koje su, me utim, 1942 godine bile sve raspuštene, sem u Lazama i one u Št. Vidu, koja je pretvorena u veoma važno uporište. Prilikom ove reorganizacije od 1942 godine, dotadašnji pograni ni komesarijat postao je ispostava Gestapo-a, promenivši na odgovaraju i na in i svoj naziv i jedan deo svojih funkcija. Preostale pograni ne policiske stanice o kojima je napred bilo re i tada su podre ene neposredno KdS-u na Bledu. U pitanjima nadležnosti Gestapo-a, koja se nisu ticala pograni no-policiskog rada, teritoriju pograni ne stanice Št. Vid držala je pod kontrolom ispostava u Kranju, a kasnije je ova dobila i u tome pogledu svoju samostalnost. Za teritoriju stanice

pogranične policije u Lazama bila je, u pogledu funkcija Gestapo-a, nadležna ispostava Litija odnosno Kamnik.

Ispostava u Kranju nije bila organizacijski raširena na referate ili teritorijalne sektore. I tu je, kao u svima manjim ispostavama, starešina delio posao među pripadnike, a samo u pogledu rada po liniji IV N postojao je i u Kranju izuzetak. Na tim poslovima radio je li no starešina ispostave sa još jednim njenim pripadnikom. Kada je, sredinom 1943 godine, došlo do promene na položaju starešine, ostao je ovaj saradnik (Erik Dichtl) jedini obrađiva referata IV N.

Za sprovođenje svojih zadataka, ispostava je izgradila raširenu agenturnu mrežu. U pojedinim mestima teritorijalnoga područja ispostave bili su postavljeni rezidenti, koji su imali sopstvene mreže. Inače, za ispostavu su agenturno radili informatori i poverenici. Protiv partizana i OF ispostava je organizovala i svoje izvištanje, mahom od prevrbovanih bivših partizana. Isto je tako i agentura dobrim delom bila sastavljena, po opštem sistemu koji je Gestapo upotrebljavao u okupiranoj Sloveniji, od prevrbovanih pripadnika OF koji su podlegli pritisku ili iz drugih razloga pristali da sarađuju sa Gestapo-om. Prilikom broja agenata regrutovao se i iz redova reakcionarnih građanskih elemenata.

Septembra 1942 godine ispostava je preduzela veliku akciju vrbovanja poverenika putem tzv. »odgovornih lica«. U svima mestima sazvani su najbogatiji stanovnici odnosno posednici i tom prilikom su obavezani da odmah prijave svaku pojavu i rad partizana ili delovanje OF u njihovom kraju. Za slučaj izvršavanja ove obaveze stavljeni su im u izgled teške kazne, kao gubitak celokupne imovine ili života.

U isto vreme ispostava je sprovela i veliku akciju vrbovanja agenata u zatvoru u Begunjama. Od tamošnjih zatvorenika koji je domicil bio na teritoriji ispostave u Kranju, pripadnici ispostave su nastojali da zavrbovu što veći broj, pri čemu su isto tako upotrebljene sve vrste pretnji, poznate iz dosadašnjih izlaganja. Ista takva akcija sprovedena je i u logoru Kraut, u Koruškoj, u koji je bio interniran znatan broj političkih hapšenika iz Gorenjske. Zavrbovani zatvorenici i logoraši pušteni su tek pošto su potpisali obavezu na saradnju. Međutim, jedan njihov deo uopšte nije postupio po svojoj obavezi i po otpuštanju iz zatvora odnosno logora

nije radio obaveštajno. Za kamufliranje prilično brojnog puštanja zatvorenika koji su prevrbovani, ispostava je omogućila da bude otpušten i izvestan broj lica koja nisu bila obavezana na obaveštajnu saradnju.

U svojoj borbi protiv NOP-a ispostava se služila i podmetnutim agentima, agentima koje bi poturala partizanskim jedinicama. Oni su imali zadatak da se uvuku u partizanske redove, da tamo vrše izvištanje i prikupe podatke, a i da za vreme kakvih okršaja ubiju rukovodioce odreda, mitraljesce itd.

Agenti ispostave imali su svoje tajne brojne oznake. Njima je upravljao pripadnik ispostave koji je izvršio vrbovanje, no morao je da ih prijavi starešini ispostave odnosno referentu IV N. Agenti su mahom proveravani u pogledu njihove stručne spretnosti. Sa njima je dodir održavan obično konspirativno, ali u mnogim slučajevima uinjani su i prekršaji protiv propisa o ovakvom konspirativnom kontaktiranju.

Izvestan deo svojih agenata ispostava je ustupila žandarmeriji. U tu svrhu je u svakoj žandarmerijskoj stanici bio određen po jedan žandarm za rad sa agentima, za primanje njihovih izveštaja i davanje uputstava. Žandarm zadužen obaveštajnom službom bio bi oslobođen svih drugih dužnosti. On bi stajao u stalnoj prisnoj vezi sa ispostavom Gestapo-a, odakle bi primao direktive. Tu je bila reč, naprimera, o određivanju zadataka za izvištanje, o izvištanju i utvrđivanju protivnika na terenu, o načinu rukovođenja agentima itd. Ovi su žandarmi, isto tako, u redovnim razmacima prizivani u ispostavu na konferencije i kurseve. Organizovanjem ovakvih obaveštajnih pomaganja i mešanja u žandarmima, ispostava je nastojala da sprovede bolje organizovanje same obaveštajne službe i bolju kontrolu nad agentima, pošto bi sa isturene žandarmerijske stanice na terenu sa agentom bila mnogo bliža, stalnija i potpunija veza nego iz ispostave u samome centru sreza. Međutim, pored svojih pozitivnih strana, ovakvo decentralisanje obaveštajne službe odnosno rada sa agenturama imalo je i znatnih nedostataka. Pre svega je tu stradala konspirativnost veze sa agentom, jer su lokalni posmatrači i mogli zapaziti da postoji dodir između agenta i žandarma u njihovom mestu. Tako je OF uspeo da otkrije znatan broj agenata Gestapo-a.

Agenti su dobijali novane nagrade i plate od ispostave, pa i ako bi bili povezani neposredno samo sa žandarmeri-

jom. Pritom se ispostava trudila da agent ne primi u gotovu suviše veliki iznos, kako ne bi izazvao pažnju svoje okoline prekomernim trošenjem. Da bi se to spre ilo, ispostava je ustrojila za svoje agente blokirane štedne račune na koje bi uplaćivala veliki deo nagrade za agenta. Štedne knjižice ostale bi kod ispostave, a agent bi svoju knjižicu primio tek kada bi prestao da radi za ispostavu. Tim metodom ispostava je stekla snažnu kontrolu i sredstvo pritiska nad svojim agentima, pošto im njihove uštede ne bi predavala ako ne bi odgovorili svojim zadacima. Kako je oskudica u poslednjim godinama rata bila sve veća, ispostava je svoje agente u sve veće mere nagrađivala namirnicama ili racioniranom robom koja se teško mogla nabaviti. Delom bi ovi predmeti dolazili i iz zaplenjene imovine Slovenaca.

Rad agenture ispostave nije kontrolisala samo ona, već je nadzor nad tom delatnošću vršio i KdS. Pošto je tamo morao biti prijavljen svaki agent, pri njemu bi se u njegov lični dosije unosili i svi izveštaji koje bi on podnosio, KdS, odnosno nadležni referent odeljenja IV, imao bi prilike da utvrdi opseg rada svakoga agenta i da od ispostave zatraži izveštaj ako bi primetio da taj rad popušta. Ovo, uostalom, ne važi samo za ispostavu u Kranju, već uopšte za rad sa agenturom u Gorenjskoj.

Agentura ispostave u Kranju postigla je priličan broj uspeha. Jedan od njih je već pomenut u vezi sa ispostavom u Jesenicama. To je velika provala Ivana Urbanca-Komerdaja, u kojoj je razradio i ispostava u Kranju sa svojom agenturom. Zatim, septembra 1942. godine, na osnovu delatnosti agenta ispostave Mihaela Trdine, utvrđeno je boravište velike partizanske grupe u Udnem Borštu i sprovedena je zamašna uspešna akcija za njeno razbijanje. U samom Kranju poznata je provala u hotelu »Evropa«, gde je postojala važna agentska rezidentura ispostave. Izvršena je, isto tako, i provala omladinske organizacije OF u fabrici »Schubert«, a i hapšenjem već pomenutog poštanskog službenika Kumpa provaljena je već grupa pripadnika OF.

Kao i ostale ispostave Gestapo-a, tako je i ova u Kranju, prilikom ulaska na okupiranu slovenačku teritoriju, dobila zadatak da u oblasti svoje nadležnosti sarađuje najodlučnije na sprovođenju programa germanizacije, odnosno u prvom redu u akciji iseljavanja. Dalje je, s obzirom na to da je

ispostava prvobitno ustrojena kao komesarijat pograni ne policije, ona dobila i važne pograni nopoliciske zadatke koji su se odnosili na novu nema ko-italjansku granicu. Tu je bila re , naprimer, o što potpunijoj kontroli pograni nog prometa, pa je starešina ispostave vrlo esto sam ili u društvu svojih organa vršio kontrole u pograni nim policiskim stanicama.

Od leta 1941 godine težište rada ispostave prenelo se, naravno, na savla ivanje situacije koja je nastala s pojavom narodnoga ustanka. Samim tim su i pograni ni zadaci ispostave potisnuti u drugi red, pa je ona naredne godine i formalno oslobo ena tih dužnosti.

Borbu protiv NOP-a sprovodila je ispostava na istina in kao što se ona sprovodila na celoj okupiranoj slovena koj teritoriji — terorom i nasiljem. Pored delatnosti agenture protiv OF i partizana, o emu je ve bilo govora, ispostava se služila i protivbandama, kontrabandama, za koje je davala svoje izvi a e. Najve i uspeh u ovoj delatnosti postignut je avgusta 1942 godine, kada je jedna kontrabanda do ekala u zasedi partizanski bataljon na Krvavcu.

Svoju aktivnost protiv NOP-a ispostava je sprovodila i do pred samo svoje raspuštanje. Tako je po etkom 1945 godine uspela da zarobi odnosno uhapsi pripadnike komande mesta NOV za Kamnik. Tom je prilikom petnaest pripadnika NOV upu eno u zatvor u Begunjama.

Za ispostavu u Kranju karakteristi na je njena saradnja sa profašisti kim slovena kim elementima, organizovanim u tzv. »Gorenjskoj samozaštiti« (Oberkrainer Selbstschutz). Isto je tako ispostava sara ivala u poslednjim mesecima rata sa tzv. »plavogardisti kim« elementima, tojest etnicima koji su se deklarirali kao pripadnici organizacije DM, a koji su pod komandom majora Bitenca prešli iz »Ljubljanske pokrajine« u Gorenjsku. U vezi s tim je starešina ispostave u Kranju, Messner, organizovao i sastanak izme u KdS-a Persterer-a i komandanta etnika Bitenca. Tom prilikom su etnicima date odrešene ruke za operacije protiv NOV u Gorenjskoj i obe ana im je pomo u oružju i opremi. Ipak je ova saradnja ostala prikrivena, pošto je Bitenc o ekivao dolazak jedinica zapadnih saveznika u Sloveniju i nije hteo da se otvoreno kompromituje.

Od ispostave u Kranju vodili su konci i u Ljublanu, za vreme do italijanske kapitulacije. Ipak, težište ovog obave-

štajnog rada preko tadašnje nema ko-italijanske granice bilo je kod ispostave SD-a, dok je ispostava Gestapo-a u tom pogledu igrala znatno manju ulogu. Jedna od veza u Ljubljani bio je ve pominjani inž. Gustav Toennies, sve do 1942 godine, kada se i on preselio u Kranj.

Ispostava je imala i svoja uporišta. Jedno od njih obrazovano je u Trži u, u vezi sa tamošnjom žandarmeriskom stanicom. U tome uporištu radili su, prema potrebama, jedan ili više pripadnika ispostave. Sa njim je sara ivoao tamošnji rezident ispostave, Peter Strupi. Drugo uporište obrazovano je u leto 1942 godine u Predvoru kraj Kranja. Njime je rukovodio službenik Gestapo-a Weniger. Za to uporište bio je povezan prevrbovani partizanski kurir Peter Crv iz Kokre, a sa njim još i nekoliko drugih lica iz Kokrske doline. To se uporište služilo izvi a ima, a poznato je, isto tako, da su za njega radili uvari lovišta i šumski radnici iz toga kraja.

Od rukovodilaca ispostave, koji su se eš e smenjivali, poznati su: SS-ovski potporu nik i viši kriminalisti ki sekretar Karl Bayreuther, poznat i po svome predratnom obaveštajnom radu prema Jugoslaviji kao komesar pograni ne policije u Beljaku; SS-ovski potporu nik i kriminalisti ki komesar d-r Karl Heinz Althaus, koji je u Kranj došao iz RSHA, a posle dva meseca ponovo vra en na svoju raniju dužnost; Josef Platzl, SS-ovski potporu nik i kriminalisti ki sekretar, kasnije premešten za starešinu ispostave u Dravogradu; Rudolf Messner, SS-ovski poru nik, koji je do 1943 godine bio starešina SD-ispostave u Kranju, a kada je ova spojena sa ispostavom Gestapo-a, postao je starešinom tako formirane ispostave KdS-a. Pored ovih, najvažniji funkcioner ispostave bio je Erik Dichtl, kriminalisti ki sekretar i SS-ovski podoficir, koji je vodio referat IV N, bio zamenik starešine i, u isto vreme, vrhovni rukovodilac »Gorenjske samozaštite«. Ostali pripadnici ispostave — mada ne svi u isto vreme — bili su SS-ovski funkcioneri i kriminalisti ki službenici: Franz Braun, Anton Bruckmeier, Gustav Emer, Geiger, Franz, Glatz, Josef Goerlich, Heinz Grau, Franz Guertelbauer, Kurt Hamster, Herbert Hahn, Kurt Herold, Franz Kirschberg, Hermann Kappenscheimer, Hermann Kern, Heinrich Sammt, Erich Seitz, Sterkelmeyer, Wilhelm Struck, Ernst Schmidt, Lorenz Sutzer, Felix Schroedel, Karl Schwarzl, Josef Weinerd.

Prema jednom pregledu, agentura ispostave obuhvatila je 89 agenata, od toga 8 rezidenata, zatim 19 izvi a a i 2 informatora.

(c) *Ispostava Radovljica.* Obrazovana odmah po etkom okupacije, ova je ispostava personalno bila popunjena, uglavnom, dotadašnjim pripadnicima Gestapo-a u Celovcu. Rad je počela 21 aprila 1941 godine, a rasturena je 7 maja 1945 godine, po prethodnom spaljivanju arhiva.

U ispostavi su postojali referati koji su odgovarali opštoj podeli Uprave IV RSHA, odnosno Gestapo-a, a bili su ustrojeni prema osecima koji su postojali kod KdS-a na Bledu. To su bili ovi referati: IV N — obaveštajna služba prema protivnicima; IV A — suzbijanje OF i partizana, suzbijanje sabotaža; IV B — iseljavanje i preseljavanje; IV C — zaštitni zatvor i kartoteka; IV D — kršenje radnih ugovora. Ovi su referati ustrojeni u ispostavi 1942 godine, a dotle osoblje nije bilo podeljeno, ve mu je starešina ispostave dodeljivao poslove po svome naho enju. Ve ina pripadnika ispostave radila je u referatu IV A, u kome je posao bio podeljen po regionalnim na elima, tako da je svaki pripadnik referata obra ivaao odre enu teritoriju. Ostali referati imali su samo po jednoga referenta. Izme u KdS-a na Bledu, odnosno njegovog odeljenja IV, i ispostave postojala je najprisnija veza i stalni li ni dodir, naro ito i s obzirom na neznatnu udaljenost Radovljice od Bleda.

I ova je ispostava organizovala opsežnu agenturu. Pritom je postupala dosta neplanski. Uglavnom je nastojala da zavrbuje što više ljudi povezanih sa NOP-om. Njihovo vrbovanje izvršeno je na isti na in kao i kod drugih ispostava. Me utim, sa agenturom* je ispostava radila esto ne vode i dovoljno ra una o konspirativnosti. Prebrzim egzekutivnim zahvatima i suviše zamašnim hapšenjima, esto bi kompromitovala svoga agenta i dovela do provaljivanja svoje agenture. Isto su tako u mnogo slu ajeva agenti otvoreno kontaktirali sa pripadnicima ispostave u samim službenim prostorijama.

Ispostava je raspolagala znatnim brojem izvi a a, pošto se u njenom teritorijalnom podru ju nalazilo više partizanskih oblasti. Najve i deo ovih izvi a a stavio je ispostavi na raspolaganje KdS na Bledu. Izvi a i su upotrebljavani I u ve im grupama, po sistemu protivbandi. Tako je 1944

godine ispostava radila sa dve takve grupe, pri emu je u jednoj bilo oko dvadeset Slovenaca, a u drugoj tridesetak Rusa.

Posvetivši se, odmah po dolasku na svoje mesto opredeljenja, poslu oko prijema za iseljavanje i njegovoga sprovođenja, ispostava je bila u ovome svome radu iznenađena i prekinuta pojavom NOP-a. Njeno prvobitno osoblje bilo je suviše malo da bi moglo savladati novonastale zadatke. Zato su ti zadaci obavljani i površno, vršena su masovna hapšenja bez izbora, slati su veliki transporti u logore u Nemačkoj, a vrlo je malo pažnje poklanjano samom obaveštajnom radu. Zbog ovoga nedostatka umešao se KdS na Bledu, koji je, naprimer, na velikom partizanskom području u planini Jelovici radio neposredno sa svojom agenturom, mada je ono pripadalo teritorijalnoj nadležnosti ispostave u Radovljici. Isto tako, KdS je stavio na raspolaganje ispostavi svoju agenturu. Uspesi ispostave u pogledu provaljivanja terenskih organizacija OF bili su inače dosta slabi. Ove je nedostatke ispostava pokušala da kompenzuje naročito brutalnošću i nasiljem prema stanovništvu.

Teritoriji ispostave pripadao je i centralni zatvor u Begunjama. Tu se, naročito posle velikih akcija u leto 1942 godine, stekao priličan broj zatvorenika za koje se nije znalo zbog čega su upućeni u Begunje. U računavanju tih slučajeva imalo je da sarađuje i osoblje ispostave.

Godine 1944 ispostava je i u svome srezu sprovela organizaciju »Gorenjske samozaštite«. Tada formirane kvislinške jedinice stajale su na raspolaganju i ispostavi i drugim nemačkim egzekutivnim snagama. Naročito su pripadnici »samozaštite« vršili obaveštajne i izvišne zadatke za ispostavu.

Treba pomenuti i saradnju ispostave sa Upravom rada (Arbeitsamt) u Radovljici. Preko te uprave, nadležne i za upravljanje radne snage u Nemačkoj, ispostava je sklanjala sa svoje teritorije lica koja bi se kompromitovala radom za nju, a isto tako i ona koja su mogla biti mobilisana od NOV.

Inače se ispostava smatrala najslabijom na teritoriji KdS-a na Bledu. Zato su tu vršene i neke personalne promene, a sem toga je KdS i neposredno intervenisao u više mahova na teritoriji i u delokrugu ispostave. Naročito slaba bila je obaveštajna delatnost, zbog čega ispostava i nije postigla u tom pogledu nikakve veće rezultate.

Godine 1942 ispostava je **obrazovala svoje** uporište u **Bohinjskoj** Bistrici. Tamo su upu eni neki službenici iz Radovljice, odakle se i dirigovalo radom toga uporišta.

U toku vremena izredalo se u ispostavi u Radovljici 25 službenika Gestapo-a, 8 tuma a, 15 pomo nih nameštenika i 2 daktilografkinje. Starešine ispostave bili su: Ludwig Vondethan, kriminalisti ki sekretar i SS-ovski podoficir; Hans Kirchbaumer, kriminalisti ki inspektor i SS-ovski potporučnik; Alfred Schroeder, kriminalisti ki sekretar i SS-ovski poručnik. Uporištem u Bohinjskoj Bistrici rukovodio je kriminalisti ki asistent i SS-ovski podoficir Friedrich Bayersdorfer. Ostali pripadnici ispostave bili su ovi kriminalisti ki službenici i SS-ovski podoficiri: Hans Bachinger, Franz Bavlakovic, Blauensteiner, Josef Breser, Johann Eggenreiter, Gertner, Goedecke, Max Grundmann, Gudmann, Franz Hirschberg (u isto vreme i starešina logora u Gori anima), Fritz Hoeller (refernt IV N), Josef Holzbach, Johann Jaki, Jaegermann, Koenig, Hilmar Laske, Walter Padevit, Rudolf Pilz (zamenik starešine), Waldemar Simon, Josef Sumper, Otto Schenk.

Agentura ispostave — ne ra unaju i onu koju joj je stavio na raspolaganje KdS — obuhvatala je 16 lica, ne ubraja ju i tu izvi a e.

(d) *Ispostava Skofja Loka.* Ova je ispostava po ela da radi 21 aprila 1941 godine, a raspuštena je 7 maja 1945 godine. Ispostava je imala svoj obaveštajni referat (IV N), a ina e njeno osoblje nije bilo podeljeno po referetima, ve se posao obavljao prema raspodeli koju bi, me u pripadnicima ispostave, vršio njen starešina.

Agentura ispostave oslanjala se, u prvo vreme, na Volksdeutscher-e i pripadnike pete kolone. Me utim, po pojavi NOP-a ispostava je nastojala da proširi svoju agenturu vrbovanjem lica koja su bila povezana sa OF ili partizanima. Vrbovanje je vršeno, poznatim metodom, prilikom hapšenja. Pored ostalih sredstava pritiska i pretnji protiv uhapšenog pripadnika NOP-a i njegove porodice, ispostava se služila i pretnjom da e iznu eno priznanje ovakvoga lica objaviti i time to lice kompromitovati kao izdajnika. Ve i broj agenata zavrbovan je na osnovi li noga poznanstva, a i na osnovi materijalnih koristi. Agenti su dobijali zadatak da se kre u u svome uobi ajenom društvu i krugu i da pokušaju

prodreti u NOP. Ako agent sam nije bio u mogućnosti da to postigne, on bi od ispostave dobio imena odnosno adrese na koje se treba obratiti. Uopšte je obavješajna služba ove ispostave nastojala da što veći broj svojih agenata ubaci u NOP.

Teritorijalno područje ispostave gotovo za sve vrijeme okupacije držali su partizani. Zato se glavna djelatnost agencije ispostave sastojala u izvištanju i borbi protiv partizana. Sa toga razloga je ispostava mnogo radila i sa izvištanjem a ima, mahom bivšim partizanima, šumarima, šumskim radnicima i sliči im dobrim poznavateljima terena.

Ispostava nije naročito proveravala svoje agente, ali je polagala važnost na njihovu sposobnost. U pogledu konspirativnog opšćenja sa agentima, ispostava se pridržavala propisanih načela. Agentima, naprimjer, nije bilo dozvoljeno da dođu u službene prostorije ispostave, već su se sastanci sa njima održavali na terenu i u konspirativnim stanovima ili u zatvorenim automobilima za vrijeme vožnje.

Većinom je agentima upravljao organ ispostave koji ih je zavrbovao. No o tome je radu referent IV N bio obavještan i imao je mogućnost da izdaje potrebna uputstva. Sa izvištanjem a ima je radio referent IV N. Pored agenata i izvištanja a, ispostava je imala i izvestan broj informatora koji su davali obavještenja o licima i zbivanjima na osnovu konkretnih pitanja.

Odmah po obrazovanju, ispostava je po načela da sprovede u delo program germanizacije, u kome je Gestapo igrao važnu ulogu. Na osnovu poternih spiskova i podataka pripadnika pete kolone pohapšeno je ukupno 115 porodica radi iseljavanja. Ove su porodice upućene u logor Št. Vid, a odande u Srbiju. Pojava NOP-a prinudila je i ovu ispostavu da se potpuno preorijentiše i da svoj rad usmeri manjeviše jedino na zadatke koji su odatle proistekli. Pošto je teritorija ove ispostave zbog planina i velikih šuma bila veoma prikladna za razvoj i kretanje partizanskih jedinica, ispostava se osobito orijentisala na borbu protiv njih. Ona je bila u tesnoj vezi sa pograničnom carinskom stražom i policijom poretka i organizovala je veći broj terenskih akcija protiv partizana.

Godine 1942 ispostava je, u okviru borbe protiv partizanskih formacija, organizovala protivbandu koja je operisala u brdovitim krajevima, ali bez naročitih uspeha. Protivbanda je imala oko 60 ljudi, a bila je sastavljena od izvištanja a,

od pripadnika ispostave, žandarma i pripadnika Policije poručnika. Protivbanda je obučena na posebnom kursu, koji je organizovan u bivšem manastiru u Brezju.

Borbi protiv partizana bilo je namenjeno i dodeljivanje pojedinih pripadnika ispostave žandarmerijskim stanicama u Poljanskoj i Selskoj dolini, ime su tu stvorena uporišta. Zatim, ve pominjana veza sa pograničnom carinskom stražom, koja nije postojala samo između ispostave i pograničnim carinskim centrima već i sa uporištima carinske straže duž tadašnje italijansko-nemačke granice, služila je zadatku koordinacije svih snaga za borbu protiv partizana. Po formiranju »Gorenjske samozaštite« obrazovano je nekoliko uporišta ove kvasilinške formacije i na području ispostave u Škofjnoj Loci. »Samozaštita« je bila podređena ispostavi i igrala je ulogu njenog pomoćnog izvršnog organa.

Ispostava je imala nekoliko većih uspeha s provalama u terenske organizacije OF-a, od kojih je najveća bila februara 1944. godine. Tada je na području ispostave, naročito u samoj Škofjnoj Loci, uhapšeno oko 100 pristalica OF-a, pre svega članica AFŽ. Povod za ovo masovno hapšenje bila je likvidacija nekoga pripadnika SS-a. Jedan broj hapšenika streljan je, u cilju odmazde, na mestu gde su aktivisti izvršili ovu likvidaciju. Isto tako, ispostava je postigla i nekoliko uspeha u borbama protiv partizanskih odreda.

S druge strane otkriveni su u partizanskim jedinicama različiti potureni agenti ove ispostave. Na osnovu iskaza ovako otkrivenih agenata utvrđeno je da je, naprimer, šef štaba jedne partizanske divizije, Hojan iz Kranja, održavao vezu sa šefom odeljenja IV KdS-a na Bledu, Rozumekom.

U toku svoje delatnosti, ispostava u Škofjnoj Loci imala je ukupno 31 službenika, od kojih je bilo 15 pripadnika Gestapo-a, 10 tumača i 6 pomoćnih nameštenika.

Pored već pominjanih uporišta u Poljanskoj dolini, poznato je da je povremeno ispostava obrazovala uporišta u Gorenjoj Vasi i Selcima. Ova bi uporišta vodio po jedan pripadnik ispostave sa jednim tumačem, oslonjen na lokalnu žandarmerijsku stanicu.

Rukovodioci ispostave bili su: Eugen Hitzler, viši kriminalistički sekretar i SS-ovski potporučnik, Josef Schindler, kriminalistički komesar i SS-ovski poručnik, Karl Luther, viši kriminalistički asistent i SS-ovski podoficir, Friedt, kriminalistički komesar i SS-ovski poručnik.

Pored nabrojanih poznata su još imena ovih pripadnika ispostave, kriminalisti tih službenika i SS-ovskih podoficira: Martin-a Bauchinger-a, Josef-a Eckerle-a, Friedrich-a Geratwohl-a (rukovodilac uporišta u Poljanima), Georg-a Hoerberger-a, Franz-a Hoeller-a, Josef-a Kinkelin-a (vo a uporišta u Gorenjoj Vasi), Walter-a Otte-a, Johann-a Pfeiffer-a, Johann-a Proidl-a (vo a uporišta u Selcu), Josef-a Selg-a (vo a uporišta u Gorenjoj Vasi), Mathias-a Stasny-ja (vo a uporišta u Poljanama).

Od agenture ispostave poznato je 56 lica. Od toga su bila 42 izvi a a.

(e) *Ispostava Kamnik*. Obrazovana 20 aprila 1941 godine, ova je ispostava prvobitno obuhvatala teritoriju srezova Kamnik i Litija. No ve dve nedelje kasnije obrazovana je u Litiji zasebna ispostava, tako da se teritorija ispostave u Kamniku svela na podru je istoimenog sreza.

U istome mestu obrazovana je i ispostava SD-a. Prilikom ve pominjane reorganizacije, obe su ispostave združene pod zajedni kim starešinom. Ipak, ova spoljašnja promena u organizaciskoj strukturi niukoliko nije uticala na unutrašnji rad i uopšte na delatnost Gestapo-a.

Ispostava je obavljala svoje poslove bez posebne podele na referate, sa izuzetkom referata IV N, kojim je stalno rukovodio jedan od najspremnijih službenika ispostave.

U Kamniškom srezu NOP se pojavio vrlo rano, pa je otuda i delatnost ispostave ubrzo bila upu ena u pravcu njegovog suzbijanja. U tome se ispostava služila naro ito agenturom, oslanjaju i se na Volksdeutscher-e, ali i na slovena ke reakcionarne i kolaboracionisti ke elemente koji su bili spremni da posluže okupatoru kao informatori i agenti. Iz ovih krugova ispostava je dobijala svoje informacije o NOP-u naro ito upo etku, dok nije uspela da vrbovanjem uhapšenih pripadnika OF stvori sebi agenturu i u tim krugovima. Ova vrbovanja izvo ena su na ve opisani na in, pri emu se eš e dešavalo da je lice koje je ispostava nameravala da zavrbuje bilo uhapšeno konspirativno i odmah pušteno, pre nego što bi njegovo odsustvo bilo prime eno. Licima koja su zavrbovana pošto su duže vreme bila u zatvoru ispostava bi davala provokativne zadatke, kako bi ovi agenti ponovo stekli eventualno poljuljano poverenje. Tako bi, naprimer, oni dobili adrese lica kojima je trebalo javiti da se pripaze jer na njih motri Gestapo.

Ispostava se služila i izvi a ima, a 1942 godine formirala je i izvestan broj uporišta pri žandarmeriskim stanicama svo- ga podru ja, izme u ostaloga baš i u cilju rada sa ovim izvi- a ima, kako bi se sa njima mogao na terenu održavati stalan dodir.

Izvi a i su dobijali zadatke lokalne, ali je njima centralno rukovodio referent IV N. Ako bi ovome bilo potrebno više izvi a a za kakvo odre eno izvi anje terena, on bi ih dobio za tu svrhu od KdS-a na Bledu. Izvi a i su stanovali u Kam- niku zajedno, i bili su, prema tome, i javno kao takvi poznati.

Agentima je upravljao u njihovoj delatnosti mahom onaj službenik ispostave koji ih je zavrbovao. Ako bi se desilo da je agent bio dekonspirisan hapšenjem izvršenim na osnovu njegovih izveštaja, ispostava bi ga, u saradnji sa Upravom rada, uputila u Nema ku na rad. Ispostava se naro ito tru- dila da ubacivanjem agenata u partizanske redove vodi akciju unutrašnjeg miniranja u partizanskim redovima. Ovako uba- eni agenti imali su zadatak da rade na podrivanju morala, da agituju za dezertstvo itd. Po oceni ispostave, izvestan broj partizana dezertirao je iz odreda baš usled dejstva ovih podmetnuh agenata.

Ispostava se u prili noj meri pridržavala propisa o kon- spirativnom opštenju sa agentima. Tako su agenti imali i svoje tajne oznake. Jedan broj svojih agenata stavilo bi upo- rište na raspolaganje žandarmeriskim stanicama, i to naro ito one koji su živeli u sedištu tih stanica. Me utim, praksa je pokazala da su ovakvi agenti u svome dodiru sa žandarmeri- jom esto bili dekonspirisani. Zbog toga je kasnije ovaj na in upotrebe agenta napušten.

U prvim nedeljama svoje delatnosti i ova se ispostava posvetila naro ito registrovanju, a zatim hapšenju lica koja su bila namenjena iseljavanju i njihovih porodica. Kako su se, me utim, ubrzo po eli u sve ve oj meri javljati znaci de- latnosti NOP-a, ispostava je bila prinu ena da preorijentiše svoj rad i svoje metode. U ovome kraju NOP se pojavio nar- o ito itavim nizom sabotažnih dela, rušenjem mostova i vo- dojaža, obaranjem telefonskih stubova itd.

Prve ve e akcije protiv NOP-a u vezi sa ovim sabotažama sprovela je ispostava krajem juna 1941 godine. Tada je jedan od u esnika na dogovoru aktivista, na kome je utvr en itav niz sabotaža koje je trebalo sprovesti narednoga dana, odao

ove planove Gestapo-u. To je bio Franc Be mlja i, koji je sa svojim ocem, Francom Be om starijim, kasnijim agentom ispostave, doprineo masovnom hapšenju po spiskovima koje su na osnovu te prijave sa inili u ispostavi. Tada je hapšeno 50—60 lica, od kojih je 11 streljano za odmazdu zbog pripremane sabotaže. Ostali su upu eni u koncentracione logore, isto kao i pripadnici OF koji su uhapšeni u provali 1942 godine, kada je lišeno slobode oko 30 lanova organizacije OF.

Marta 1943 godine izvršena su nova masovna hapšenja pripadnika OF. Tom prilikom zatvoreno je oko 90 lica, me u kojima je Rozumek, šef odeljenja IV KdS-a na Bledu, zavrbovao ve i broj agenata. Ovi su agenti pušteni i nastavili rad u organizaciji OF odnosno KP. Najvažnije od tih lica bio je Milan Matijaši , koji je kao Rozumek-ov agent radio u mesnoj organizaciji OF i bio izabran ak sa sekretara mesne organizacije. Na sli an na in su u organizaciji OF kao funkcioneri dejstvovali Rozumek-ovi agenti Pe e i Šmuc. Kada su krajem 1943 godine aktivisti OF likvidirali nekoliko drugih Rozumek-ovih agenata, izvršeno je masovno hapšenje u organizaciji OF u Kamniku. U toj je akciji u estvovala i ispostava, mada je njome dirigovao Rozumek. Streljana je grupa od 14 talaca, dok su ostala tada uhapšena lica poslata u koncentracione logore.

Juna 1944 godine izvršila je ispostava provalu u organizaciju AF2 U Kamniku, emu su doprinele agentkinje provokatorke koje je ispostava upotrebila u zatvoru. Tada je pohapšeno oko 20 pripadnica AFŽ.

Septembra iste godine ispostava je izvršila provalu organizacije ZMS (Zveza mladine Slovenije) i DE (Delavska enotnost) u Domžalama. Ova je provala izvršena na taj na in što je, pod pritiskom u zatvoru, jedna hapšenica odala ime funkcionerke ZMS Zdenke Urankar, koja je zatim uhapšena i, isto tako pod pritiskom, sve priznala. Tada je uhapšeno 20 pripadnika ZMS i 30 do 35 pripadnika DE. Od uhapšenih lica etiri su streljana, pet ih je poslato u koncentracioni logor, a ostala su puštena.

Pored ovih masovnih hapšenja i manjih individualnih zatvaranja i pritvaranja, ispostava je sprovela i veliki broj akcija protiv partizana na osnovu izvi akih izveštaja. U ovim akcijama u estvovala je Policija poretka, zatim žandarmerija, Wehrmacht, a i pripadnici »Gorenske samozaštite«.

ISPOSTAVA GESTAPO-a KAMNIK

Kao u svim sreskim mestima Gorenjske, i u Kamniku je za sve vreme okupacije dejstvovala ispostava Gestapo-a. Njen je glavni zadatak bio borba protiv partizana i Osvobodilne fronte. U tome se naro ito oslanjala na grupu svojih izvi a a, koje prikazuje fotografija

Posebnu vrstu akcija protiv partizana inile su tzv. patrole za nasilno izvi anje. Te akcije preduzimala je ispostava sa svojim izvi a ima i pripadnicima SS-a, a pod vo stvom starešine ispostave SD-a u Kamniku, SS-ovskog poru nika Prasch-a. Po ev od 1942 godine, ove patrole stupale bi u dejstvo odmah po pristizanju izvi a kih izveštaja. One su postupale sa najvećom bezobzirnoš u, vršile su hapšenja, ali i streljanja, kao i paljevinu ku a ili ekonomskih zgrada. Ponekad bi ove patrole nastupale i u obliku i taktici protivbandi.

Naro ito karakteristiku delatnosti Gestapo-a u Kamni - kom srezu daje živa delatnost odeljenja IV KdS-a na Bledu na teritoriji te ispostave. Rozumek, šef odeljenja, imao je na teritoriji ispostave u Kamniku tri jake obaveštajne rezidenture. Dve od njih bile su »plavogardisti ke«, a tre a je postojala u organizaciji OF. Prve dve bile su pod vo stvom direktora hemiske fabrike Medi u Domžalama, Slavka Kvar-ti a, koji je uspeo ak da postane rukovodilac ekonomske komisije okružnoga odbora OF, i trgovca iz Komende, Mo-ja a. Zadatak ovih dveju agentura bio je uvla enje u OF i njeno unutrašnje miniranje, kao i širenje demoralizacije u partizanskim krugovima. O tre oj agenturi bilo je ve re i prilikom pominjanja slu aja Milana Matjaši a.

Ukupno je, za vreme okupacije, kroz ispostavu u Kamniku u svojstvu službenika prošlo 38 lica. Od toga je bilo: 21 inovnik Gestapo-a, 13 tuma a, 2 daktilografkinje i 2 pomo na nameštenika. Ovim brojem obuhva eni su i pripadnici pokretne komande Hohmann, koja je 1942 godine provela izvesno vreme pri ispostavi u Kamniku.

Na elu ispostave izredalo se nekoliko funkcionera Gestapo-a u toku 1941—1945 godine, i to: Friedrich Zimmer, viši kriminalisti ki asistent i SS-ovski podoficir; kriminalisti ki inspektor i SS-ovski poru nik Alfred John, koji je u isto vreme bio i zamenik komandanta pokretne komande Hohmann; Johann Proidl, kriminalisti ki sekretar i SS-ovski podoficir; Reinhold Gerlach, kriminalisti ki sekretar i SS-ovski podoficir, koji je prethodno bio starešina ispostave u Litiji; Mathias Stasny, viši kriminalisti ki asistent i SS-ovski podoficir, premešten u Kamnik iz Škofje Loke.

Osim navedenih, u ispostavi su bili namešteni i ovi kriminalisti ki službenici i podoficiri SS-a Johann Aschbauer, Karl Blaschek, Hans Boehme, Jupp Hofmann, Franz Hofstaet-

ter, :Hans Kottek, Lauterbach, Franz Moosberger, Johann Pfeiffer, Fritz Schrettlinger, Walter von Tidewitz, Fritz Unger, Alois Woeginger, Gerhard Zielhke, Karl Zimmermann.

Agentura ispostave obuhvatila je 78 lica, od kojih je 21 izvi a u estvovalo delom i u protivbandama i u patrolama za nasilno izvi anje.

(f) *Ispostava Litija.* Ispostava u Litiji bila je osnovana dvaput. Prvi put je osnovana 2 maja 1941 godine i delovala je do 1 avgusta iste godine, kada je ukinuta. Razlog za uki danje je bio dat time što je tada ukinut i litijski srez kao samostalna upravna jedinica i priklju en kamni kom srezu. Smatralo se da e, usled toga, i ispostava Gestapo-a u Kamniku mo i da obavlja sve poslove na celoj teritoriji ujedinjenih srezova.

Kada je ispostava rasformina, njeni pripadnici, koji su mahom došli od KdS-a na Bledu, vratili su se u svoje ranije ustanove. Za nekoliko meseci postojanja ispostave u 1941 godini, ona nije stigla da razvije naro itu agenturu, ali je ipak imala svojih poverenika me u doma im Volksdeutscher-ima i licima naklonjenim Nema koj. Tadašnji glavni zadatak ispostave bio je da sprovede registrovanje i iseljavanje lica koja su imala biti uklonjena u I i II talasu iseljavanja. Rukovodilac ispostave tada je bio SS-ovski podoficir Reinhold Gerlach.

Pojava i sve ve e ja anje NOP-a i u litijskome kraju u inili su da je ispostava u Kamniku, koja je bila teritorijalno nadležna za bivši litijski srez, sve teže mogla savla ivati novonastalu situaciju. Zato je po etkom jula 1942 godine odleno da se ponovo uspostavi ukinuta ispostava. Za starešinu je opet bio odre en Gerlach, a njemu je dodato nekoliko službenika koji su pripadali pokretnoj komandi Hohmann, kao i izvestan broj pripadnika drugih ustanova Gestapo-a. Po drugi put je po ela ispostava da radi u Litiji 8 jula 1942 godine, a raspuštena je 5 maja 1945 godine.

Pošto je borba protiv NOP-a i bila uzrok što je došlo do ponovnog obrazovanja ukinute ustanove, to se ona od same obnove rada posvetila gotovo isklju ivo tome zadatku. Kao i sve ostale ispostave, ona ga je izvršavala u saradnji sa ostalim organizacijama i formacijama okupacionih vlasti i nacističke partije. U svome unutrašnjem radu, ispostava nije bila izdvojena na referate, sem što su određeni njeni pripadnici

ci bili zaduženi — uz ostale opšte poslove — još i poslovima administracije, obavještajne službe i zaštitnoga zatvora.

Pri obnavljanju agenturnoga rada, ispostava se ponovo obratila onim licima koja je bila zavrbovala u prvome periodu svoje delatnosti. To su ponovo bili u prvome redu Volksdeutscher-i i pronema ki nastrojena lica, od kojih su neka, kao, naprimer, Zofija Ulaga, imali i svoju sopstvenu informacionu mrežu. Me utim, od ove agenture ispostava nije imala mogu nosti da dobije one informacije koje su još za suzbijanje NOP-a bile potrebne u okolini i na terenu. Zato je i ova ispostava odmah živo radila na tome da zavrbuje agente i informatore iz redova OF. Tako se, nakraju, obimna obavještajna mreža ispostave regrutovala iz tri razne kategorije agenata. Prvu su inili poverenici koji su se sami, iz ideoloških razloga, ponudili za saradnju. Od ovih ispostava nije mogla imati mnogo koristi, pošto su bili po svojim ubeenjima i svome radu poznati u narodu. Drugu grupu sa injavali su agenti zavrbovani na materijalnoj osnovi, mahom apoliti ki ljudi koji su nastojali da pomo u ove veze sa okupatorom poboljšaju svoje materijalno stanje. Oni su za organizaciju OF bili znatno ve a opasnost od agenata iz prve grupe. Tre a grupa, najzad, bila je ona iji su lanovi regrutovani iz redova same OF, zavrbovani mahom u zatvoru poznatim metodama. Pošto se svaki pripadnik ispostave trudio da zavrbuje što ve i broj lica, to je ova agentura bila, istina, mnogobrojna, ali ne i naro ito kvalitetna. Sem toga se u e lom ovom radu poklanjala mala pažnja konspirativnosti.

Agenti nisu proveravani, ili su proveravani vrlo retko. Otuda i nije postojala nikakva garancija za objektivnost njihovih izveštaja. Obi no bi se tim izveštajima verovalo i po njima se odmah i postupalo. Na taj na in se eš e dešavalo da su lica koja su kapšena na osnovu agentskih izveštaja morala biti ponovno puštena pošto su navodi iz izveštaja bili o igledno neistiniti i neprovereni.

Sa agenturom se opštilo usmeno i pismeno. Normalno se odredilo da se agent ima javiti svakih 14 dana sa izveštajem. Ako bi on izveštaj dostavio pismeno, to bi bivalo ili na adresu ispostave, ili na li nost organa koji je tim agentom upravljao. Takvi bi pismeni izveštaji bili obi no sastavljeni u konspirativnoj formi, kao trgova ko ili ljubavno pismo, a i pod izmišljenim imenom pošiljaoca. Ipak se i tu mahom nije

obraćala velika pažnja na konspiraciju, pošto se pretpostavljalo da su poštanski službenici lica od poverenja i da su vezani za odredbe o uvanju tajnosti.

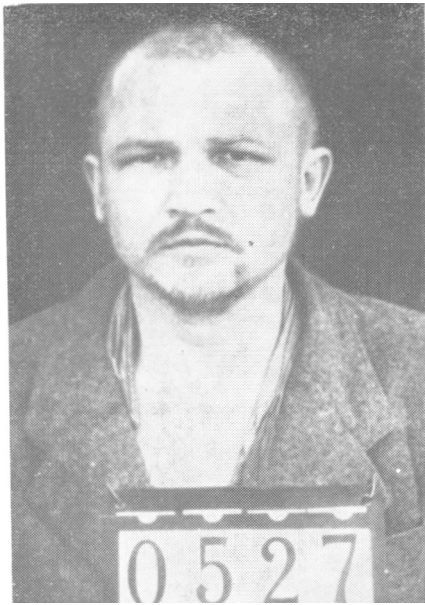
Ispostava je nastojala da agenturnu mrežu pojačala na naročito izloženim mestima. S obzirom na to da je teritorija ispostave dugačkim pojasom izlazila na tadašnju nemačko-italijansku granicu, određeni su agenti koji su imali da posmatraju granice i ne prelaze i da izveštavaju o eventualnom prebacivanju partizana iz područja pod italijanskom okupacijom. Ovakve izveštaje agenti bi odmah davali najbližem punktu pogranične carinske straže, koji bi o tome smesta izvestio ispostavu. Za ovu vrstu agenture odabrani su naročito seljaci čija su se imanja nalazila u pograničnom pojasu.

Treba pomenuti i činjenicu da su organi ispostave vrlo rado vrbovali agente osiguravajući ih društvima i trgovcima koje putnike, kao lica koja se po svome zanimanju kreću iz mesta u mesto i dolaze u dodir sa velikim brojem stanovnika svih slojeva. Ovakvi su agenti često radili kao rezidenti, organizuju i svoju sopstvenu obavешtajnu mrežu na terenu. Ovim svojim podagentima obraćali bi se na svojim putovanjima i tom prilikom preuzimali od njih prikupljena obavешtenja.

Agenti su nagrađivani u novcu i u robi. Novčanane nagrade kretale su se u visini od 20 do 50 maraka, a eventualno su mogle biti i više. Poslove referata IV N, dakle, evidenciju agenata, vodio je sam starešina ispostave.

Ispostava je imala i svoje izvišćatelje koji su za nju radili prema već izloženim opštim načelima izvišćateljske rada. Prvi zavrbovani izvišćatelj bio je Janez Hartman iz Škofje Loke, pridobljen za rad u zatvoru u Begunjama. Pošto je morao biti iz svojega kraja udaljen jer se tamo kompromitovao, prebaćen je na nadležnost ispostavi u Litiji. Hartman i drugi izvišćatelji, Matevž Potočnik iz Jesenica, uspeli su da dođu u vezu sa organizacijom OF na teritoriji pod italijanskom okupacijom, ali su dekonspirisani i Hartman je likvidiran. Potočnik je formirao zatim tzv. »civilne patrole«, koje su deystvovalе na terenu kao protivbande. Pripadnici »civilne patrole« uskoro su koncentrisani u zajednički stan, najzad u samome sedištu ispostave, gde su dobili i uniforme i oružja, tako da su postali nekom vrstom pomoćnih organa Gestapo-a. Neki od njih su održavali ilegalne veze sa partizanskim jedinicama, odavali su namere Nemaca, pa su čak i ođbegli u partizane.

ISPOSTAVA GESTAPO-a LITIJA

GERLACH

HARTMAN

U Litiji je postojala ispostava Gestapo-a sa nekoliko uporišta na teritoriji litijskoga sreza. Duže vreme je ispostavom rukovodio SS-potpornik Reinhold Gerlach (fotografija iz zatvora). Istaknuti pomaga ispostave bio je njen tumač i izvršilac Ivan Hartman

U agenturnom pogledu ispostava je u poslednjim mesecima rata vrlo prisno saraivala sa »Gorenjskom samozaštitom«. Ve i broj partizanskih dezertera ili zarobljenika koje je ispostava zavrbovala predat je »samozaštiti«, pri emu su obavljali dužnost izvi a a za ispostavu.

Ukupno je agenata ispostave bilo 153, od toga 66 poverenika, 37 izvi a a, 2 informatora i 48 predatih »Gorenjskoj samozaštiti«. Me u agentima prve grupe bilo je 5 rezidenata.

Ispostava se trudila da organizuje sistem što hitnijeg i neposrednijeg obaveštavanja o pojavi partizana, jer je to bio neophodan preduslov za postizanje bilo kakvog uspeha u borbi protiv NOP-a. Tome cilju trebalo je da posluži i određivanje odgovornih lica za svaki naseljeni kraj. Ona bi garantovala životom i imovinom da e se svaka pojava partizana odmah prijaviti najbližim nema kim vlastima. Bilo je ak predvi eno da po selima muškarci dobiju oružje, kako bi mogli eventualno sami da se bore protiv partizana. Meutim, do podele oružja nije došlo, verovatno sa razloga što je KdS — za razliku od pripadnika ispostave — ta no pretpostavio da bi se ve i deo toga oružja ubrzo okrenuo protiv njih samih. Sara uju i sa formacijama Policije poretka, žandarmerije i Wehrmacht-a u borbi protiv NOP-a, ispostava je u svojoj nadležnosti vršila i hapšenje partizanskih porodica radi njihovog iseljavanja. Za to je ak u ispostavi određen posebni organ, kome su pomogle žandarmerijske stanice svojim izveštajima na sastavljanju spiskova sa predlozima za iseljenje. Po ovim spiskovima davalo je mišljenje još i okružno rukovodstvo NSDAP u Kamniku, koje je isopstava redovno uzimala u obzir.

Pored raznih manjih akcija u kojima su vršena streljanja, paljevine, hapšenja itd., ispostava je uspela da otkrije, na osnovu priznanja jednog uhapšenog pripadnika OF, celu terensku organiaciju OF u okolini Litije. Tom prilikom je uhapšeno oko 60 lica, a uhapšeni funkcioner na osnovu ijeg je iskaza došlo do otkrivanja ove organizaciske mreže, Viktor Lovše, stupio je u službu ispostave kao izvi a .

Iste, 1942 godine, na osnovu iskaza uhapšenog kurira terenske organizacije u Dolskem, Vinka Zupan i a, a i na osno-

tizane. Prijavljeni obu arski pomoćnik je uhapšen i, pod pritiskom, odao je imena glavnih funkcionera terenske organizacije OF u Litiji. Tada je uhapšeno dvadesetak lica, od kojih je pet streljano, a ostala su upućena u koncentracione logore.

Svi ovi razni uspjesi ispostave došli su kao posledica izvanredno brutalnog postupanja prema uhapšenim odnosno pripadnicima OF. Fizikim mučenjem iznućivanja su priznanja, posle kojih bi dolazilo do novih hapšenja, novih »poštrenih saslušanja«, u kojima bi bila odavana nova imena, itd.

Dok je terenskoj organizaciji OF u svome području ispostava uspela da zada tri velika udara, u radu protiv partizana nije postigla gotovo nikakvih uspeha. Prilicno je podbacila i njena obavestajna delatnost, i to zbog nekonspirativnosti s kojom je obavljana, a zbog koje su mnogi agenti kompromitovani i, kao posledica toga, bili likvidirani od aktivista NOP-a.

U isto vreme kada je po drugi put obrazovana ispostava u Litiji uspostavljena su i tri uporišta koja su ispostavi bila podrećena. Ona su bila u Vama, Libergi i Janama. U svakome od ovih uporišta radio je po jedan organ Gestapo-a sa jednim tumačem. Uporištem u Vama rukovodio je SS-ovski podoficir i kriminalistički asistent Chalupsky, a tumač mu je bio Jakob Brumen, zidar iz Kamnika; uporište u Libergi vodio je SS-ovski podoficir Erich Zeitz, a tumač mu je bio Anton Bizjak, student iz Litije; u uporištu u Janama bio je SS-ovski podoficir i viši kriminalistički asistent Aloiz Fashing, sa tumačem Frederikom Windischmannom mehaničarem iz Kamnika.

Zadatak ispostave je bio da što brže reaguje na svaku pojavu partizana, a uporišta su u tome bila istureni ispostavnim organima. Svakome uporištu bio je dodeljen po jedan vod Policije poretka, a u Vama je postojala sem toga i žandarmerijska stanica. Uporišta su imala da organizuju svakoga dana obilaske terena, da tragaju za partizanskim logorima, za partizanskim jedinicama i kuririma, s tim da se odmah stupa u borbu, a u isto vreme zatraži pomoć od najbližih drugih jedinica. Dužnost uporišta bila je i iznalaženje pripadnika OF na terenu, partizanskih javki itd.

Starešine uporišta dolazile su u ispostavu nedeljno jedanred, na podnošenje izveštaja, a tom prilikom bi dobijali uputstva i eventualno nove informacije kojima bi sa njihovog

terena raspolagala sama ispostava. S druge strane su i pripadnici ispostave esto zalazili u uporišta.

Ukupno je u toku postojanja ispostave kroz nju prošlo 28 službenika. Od toga je bilo 17 pripadnika Gestapo-a, 6 tuma a, 3 daktilografkinje i 2 šofera.

U pogledu personalnoga sastava treba razlikovati, sem kratkotrajnog perioda delatnosti 1941 godine, tri glavna perioda rada, i to: od polovine 1942 do septembra 1942 godine, odtada do septembra 1943 godine i, naposljetku, do maja 1945 godine. Svakome od ova tri perioda odgovarao je razli it sastav osoblja koje je od jula 1942 godine do kraja rata triput gotovo u celini menjao.

Starešine ispostave bili su: Reinhold Gerlach, kriminalisti ki sekretar i SS-ovski podoficir; Ernst Schmidt, kriminalisti ki sekretar i SS-ovski podoficir; Josef Kinkelin, kriminalisti ki asistent i SS-ovski podoficir; i Georg Walcher, kriminalisti ki komesar i SS-ovski poru nik.

U prvome od tri pomenuta perioda bili su na radu u ispostavi, sem starešine, još i ovi inovnici Gestapo-a i SS-ovski podoficiri: Hermann Meuser (zamenik starešine), Josef Abfalter (kao i Meuser, pripadnik pokretne komande Hohmann); Josef Goerlich. U drugom periodu: Alois Chalupsky (zamenik starešine), Josef Maureder, Franz Mueller. U tre em periodu: Walter Becker (zamenik starešine), Josef Maureder, Jakob Spitzer. Kinkelin, koji je vodio ispostavu od Schmidt-ovog odlaska odnosno od kapitulacije Italije do postavljanja Georga Walcher-a na elo ispostave (mart 1944 godine), ostao je posle toga u ispostavi kao referent. Pored pomenutih lica, ispostavi je pripadao i izvestan broj tuma a, regrutovanih u mestu ili okolini. Ovi su igrali i ulogu pomo nih službenika i vršili razne administativne dužnosti.

(g) *Ispostava Prevalje—Dravograd*. Mada je ova ispostava svega do 1942 godine bila podre ena KdS-u na Bledu, a u julu te godine predata u nadležnost ustanovi Gestapo-a u Celovcu, treba i njenu delatnost prikazati na cvome mestu. Kao što je ve ranije pominjano, prvobitno je Mežiška dolina administativno, po uspostavljanju okupacionoga režima, bila dodeljena nadležnosti Sefa civilne uprave za Gorenjsku, a kasnije je neposredno uklju ena u provinciju Reich-a Korušku. Prilikom ovoga prebacivanja nadležnosti promenjena je u isto vreme i hijerarhiska nadležnost aparata Gestapo-a u odnosu na tu oblast.

Ispostava za Mežišku dolinu najpre je bila formirana u Prevaljama, 19 aprila 1941 godine. Nju su obrazovali organi pograni nog policiskog komesarijata Voelkermarkt (Velikovec) i njemu podre ene stanice Pogranicne policije u Borovlju. Prvobitno je bilo zamišljeno da e ova ispostava raditi samo za vreme dok traju iseljavanja slovena kog stanovništva. Stoga je personalni sastav ispostave u početku bio mali. Osoblje ispostave popunjeno je nekolicinom Volksdeutscher-a iz okoline.

Kada je jula 1942 godine naporedno sa administrativnom reorganizacijom, ispostava u Mežiškoj dolini podre ena Gestapostelle u Celovcu, a oduzeta iz nadležnosti KdS-a na Bledu, premešteno je sedište ispostave iz Prevalja u Dravograd. Uzrok toj selidbi bio je taj što je administrativno središte toga kraja ustrojeno u Dravogradu, gde se nalazio sreski nadelnik (Landrat), sa kojim je ispostava bila u stalnome dodiru. U Prevalju je zadržano uporište Gestapo-a, podre eno ispostavi u Dravogradu. Ovo je uporište u periodu 1942—1945 godine nekoliko puta ukidano i ponovo obrazovano u periodima poja ane partizanske delatnosti.

Obaveštajna služba vo ena iz ove ispostave postarala se da po celoj svojoj teritoriji ispreplete obavštajnu i informativnu mrežu na bazi rezidenata. Ovo su mahom bili Volksdeutscher-i i slovena ki kolaboracionisti ki elementi. Kao u celom obaveštajnom radu Gestapo-a u Sloveniji, tako je i u delatnosti ove ispostave sa pojavom NOP-a došlo do reorganizacije i preorijentacije. Posredi je bilo to da se steknu agenti sa vezama prema OF i partizanima. Sa agentima bi radio onaj pripadnik ispostave koji ih je zavrbovao. Ponekad bi se u rad sa njima umešao starešina ispostave. Agenti su svoje izveštaje mogli davati i preko žandarmeriskih stanica, ako su stanovali daleko od centra. Pošto je, me utim, NOP imao svoje informatore po žandarmeriskim stanicama, postojala je mogućnost da agenti budu dekonspirisani.

Ispostava je, isto tako, raspolagala prili nim brojem izvištalaca, mahom prevrbovanih bivših partizana odnosno partizanskih dezertera.

I ispostava u Mežiškoj dolini bavila se, u prvome periodu svoje delatnosti, gotovo isključivo delatnošću u vezi sa iseljanjem Slovenaca. Pritom su najvažniju ulogu igrali mesni Volksdeutscher-i, koji su o svima licima davali političke oče-

ne. Mada je, od juna 1941 godine, težište rada ispostave prešlo na borbu protiv NOP-a, ipak je i dalje vršeno iseljavanje, i to pripadnika partizanskih porodica ili lica čiji su srodnici bili streljani kao taoci.

Pri pojavi NOP-a, ispostava je u prvome trenutku reagovala masovnim hapšenjem talaca. Ovi su saslušavani »pooštre-no«, da bi se od njih izvukli podaci o ljudima koji su bili aktivni u oslobodilačkom pokretu. Ubrzo su vršena i streljanja. Prema stanovništvu su određivane kolektivne kazne, a žandarmerija je dobila nalog da postavi odgovorna lica u svima selima.

Ubrzo je ispostava počela da deluje i preko izviđača koji su u manjim grupama patrolirali terenom, provocirali stanovništvo i tragali za partizanskim odredima. Uz sadejstvo izviđača, pripadnika ispostave i žandarmerije vršena su i tzv. nasilna izviđača. U takvim bi prilikama izvidnici najpre imali da utvrde raspoloženje stanovnika u kakvom selu ili naseljenom mestu, a pri nasilnoj patrolskoj akciji koja bi zatim usledila vršene su zaplene, streljanja, paljevine i, pre svega, masovna hapšenja.

Rad sa izviđačima nastavljen je i po selidbi ispostave u Dravograd. Ako bi se iz njihovih izveštaja utvrdilo da treba preduzimati manje akcije, sama ih je ispostava sprovodila uz sadejstvo lokalnih policiskih snaga. Već akcije sprovodila je Policija poretka, sa kojom bi saradivala ispostava putem svojih organa i izviđača.

Kao i sve druge ispostave i uporišta, tako je i ova u Mežiškoj dolini u aparatu »Rukovodnoga štaba za suzbijanje bandi« odnosno »zaštitnih područja« igrala ulogu obaveštajne centrale, obaveštajnog punkta (Meldekopf). To bi značilo da su sve ustanove i jedinice, žandarmerijske stanice itd. na terenu imale ispostavu da dostavljaju svakodnevno izveštaje o partizanima i njihovim akcijama. Ove bi izveštaje, srećeno, ispostava upućivala Komandi »zaštitnoga područja« i pretpostavljenoj ustanovi Gestapo-a u Celovcu.

Radi organizacije zajedničkog istupanja protiv partizana, ispostavi su neko vreme bili dodeljeni organi KdS-a u Mariboru. Uopšte je ispostava održavala stalne bliske veze, uz svakodnevno uzajamno obaveštavanje, sa susednim ispostavama Gestapo-a. Staviše, ona bi vršila akcije i van svojih teritorijalnih granica, naprimer, na području Slovenjgradeca, dok

KdS u Mariboru — kome je to podru je pripadalo — nije tamo organizovao svoje uporište.

(h) *Uporište Sonderkommande Kraus u Št. Vidu.* Uzeto u strogo formalnom smislu, ovo uporište — koje je, sem toga, funkcionisalo svega oko pola godine — nije imalo karakter ispostave Gestapo-a ni njegove funkcije. Njegov je glavni zadatak bio da organizuje obaveštajnu službu prema Ljubljani. U pogledu toga zadatka i njegovog sprovođenja, rad uporišta je od tolike važnosti i toliko zanimljiv i karakterističan da zaslužuje detaljniji prikaz. Dok je postojalo, ovo je uporište u obaveštajnome pogledu odigralo ulogu koja nije bila nimalo manje važna i obimna od onih koje su igrale ispostave Gestapo-a u Gorenjskoj.

U Št. Vidu kraj Ljubljane, uz granicu koja je delila teritoriju pod nemačkom okupacijom od one pod italijanskom, postojalo je, kao što je već pomenuto, pogranično nadležstvo u obliku stanice Pogranične policije. Ono je bilo podređeno do 1942. godine Komesarijatu pogranične policije u Kranju, a kasnije neposredno KdS-u na Bledu. Kao isturena tačka prema Ljubljani i »Ljubljanskoj pokrajini«, ova je ustanova u Št. Vidu bila od naročite važnosti u okviru aparata Gestapo-a, a specijalno zbog mnoštva obaveštajnih veza koje su tekle preko nje.

Kada je stigao u Gorenjsku, Sonderkommando Kraus je ubrzo formirao svoj mali centar uz stanicu Pogranične policije. Centar je bio podređen neposredno kriminalističkom savetniku Kraus-u, čije je službeno sedište bilo pri KdS-u na Bledu. Mada ustrojen pri stanici Pogranične policije, Kraus-ov centar u Št. Vidu nije joj bio podređen, već se koristio njenim uslugama i služio njenim mogućnostima. On je imao i svoj nezavisni službeni naziv — »Sonderkommando Kraus in St. Veit«.

Formalno i u odnosu na italijanske policijske vlasti u Ljubljani, zadatak Kraus-ovog uporišta u Št. Vidu bio je da olakša održavanje stalne veze između nemačkih i italijanskih aparata bezbednosti, radi koordinacije rada protiv NOP-a. U stvari je, međutim, osnovna delatnost toga uporišta bila u oblasti obaveštajne službe prema »Ljubljanskoj pokrajini«, i to, u prvome redu, nezavisno od Italijana, prema NOP-u, a, u drugome, i prema samim italijanskim okupacionim vlastima. U to vreme još nije postojao oficir za vezu Sipo i SD-a

u Ljubljani, pa je to bila jedna — i to najznačajnija — forma dodira između u nemačke i italijanske policije bezbednosti. Uporište u Št. Vidu vršilo je, uostalom, i pripreme za obrazovanje ustanove policijskog oficira za vezu u Ljubljani.

Jedan od glavnih zadataka ove komande, odnosno ovog uporišta, bio je stvaranje obavestajne mreže u Ljubljani, kao što je već naglašeno. Zbog toga je Kraus odredio na službu u zatvoru u Begunjamu posebnu grupu pripadnika svoje komande, grupu koja se bavila jedino saslušavanjem hapšenika iz redova OF i partizana. Specijalni zadatak te grupe bio je da prilikom saslušavanja utvrdi koja bi lica među hapšenikima bila pogodna da se pridobiju za rad. Takva bi lica bila angažovana kao agenti, puštena iz zatvora i dodeljivana uporištima Sonderkommando Kraus. Agenti koji su imali makakve veze sa organizacijom OF u Ljubljani dodeljeni su centru u Št. Vidu. Centar je imao zadatak da agente snabde propusnicama na lažna imena i da ih prebaci preko granice, s tim da ovi ponovo uspostave svoje prekinute veze sa organizacijom OF na teritoriji pod italijanskom okupacijom. Uporište je nastojalo da sa tim agentima ostane u stalnom dodiru i preuzima njihove izveštaje.

Već je prikazano na koji je način centar u Št. Vidu održavao vezu sa svojim agentima u Ljubljani. Ponekad bi agenti bili primani u sobi hotela »Mikli« u Ljubljani, koju je uporište Št. Vid stalno držalo za svoje potrebe. No to se dešavalo dosta retko, jer je hotel bio poznat kao sedište nemačkih predstavnika, pa je zbog toga bio suviše eksponiran.

Agenti u Ljubljani bili su za svoj rad većinom plaćani u lirama, dakle, u italijanskoj valuti koja je u to vreme bila u opticaju u »Ljubljanskoj pokrajini«. Uporište u Št. Vidu raspolagalo je i nemačkim markama, ali i izvesnom zalihom saharina, upaljača i kremenica za upaljače. Agenti su vrlo rado primali ove predmete kao nagradu, jer su ih mogli skupno prodati u Ljubljani. Ovde, usput, treba pomenuti da agenti uporišta Št. Vid, kao i ostali agenti raznih uporišta koja je osnovao Kraus u vreme svoje delatnosti u Gorenjskoj, nisu bili prijavljeni referatu IV N KdS-a na Bledu, već je njih registrovao i držao u evidenciji lično Kraus. Personalna akta tih agenata nalazila su se kod uporišta. Isto tako i izveštaji koje bi agenti davali uporištu nisu išli KdS-u, nego lično Kraus-u, koji je, u svakom pojedinom slučaju, odlučivao koji

e se od njih davati KdS-u, a koji eventualno italijanskoj policiji u Ljubljani.

Polaze i od saznanja da se vo stvo OF za celu Sloveniju, pa i za Gorenjsku, nalazi u Ljubljani, Kraus je naro ito forsirao rad uporišta Št. Vid, nastoje i da preko njega prodre sa svojom agenturom u linije i kanale koji su iz Ljubljane vodili u Gorenjsku. No pored toga je nastojao da stvori veze i sa italijanskom policijom. Zadatak stvaranja tih veza preuzelo je, isto tako, uporište u Št. Vidu, iji su službenici svakodnevno odlazili u nadležstva italijanske policije i tamo vršili izvesnu izmenu izveštaja, prijava i saslušavanja pojedinih lica. Nemci su smatrali da italijanske vlasti prikrivaju od njih izvesne izveštaje i da ih snabdevaju sa malo materijala. Sa svoje strane, oni su izbegavali da pred Italijanima otkrivaju svoju agentsku mrežu.

Radi ovog specijalnog zadatka uporišta u Št. Vidu, njegovi su pripadnici bili odabrani me u službenicima Gestapo-a koji su vladali italijanskim jezikom. U uporištu je prevo en celi materijal koji je na ovakav na in razmenjivan sa italijanskom policijom, bilo sa nema kog jezika na italijanski, bilo obrnuto. Ovaj kancelariski posao bitno je ometao drugi važni zadatak uporišta, to jest obrazovanje sopstvene mreže u Ljubljani koja e zaista odgovarati u punoj meri zamisli i potrebama Kraus-ovog aparata. To je, verovatno, i jedan od uzroka što agentura uporišta u Št. Vidu, mada je brojem bila dosta velika i mada je održavala stalan dodir sa pripadnicima uporišta, ipak nije uspela da prodre u vrhove rukovodstva OF. Tako uporište zaista nije postiglo krupnije uspehe u ovo-me svome radu.

Dalji zadatak uporišta bio je da nastoji posti i to da italijanska policija izru i lica koja su bila od zna aja za Sipo. To se odnosilo, u prvome redu, na zarobljene partizane koji bi mogli biti aktivni i na teritoriji Gorenjske, ili na rukovodnoe OF u »Ljubljanskoj pokrajini« koji su održavali veze sa Gorenjskom. Kako u elom saobra aju sa nema kim bezbednosno-policiskim vlastima, pa, prema tome, i sa uporištem u Št. Vidu, tako i u pitanju ovakvih ekstradicija, Italijani su bili veoma uzdržljivi. Poga anja sa italijanskom policijom trajala su, u svakom pojedinom slu aju, vrlo dugo i bila su skop ana sa mnoštvom teško a.

Pripadnici uporišta, mada su stalno prelazili u Ljubljanu i bili u neprekidnom li nom dodiru sa italijanskim polici-

skim vlastima, nisu imali pravo da vrše ma kakve egzekutivne radnje na teritoriji »Ljubljanske pokrajine«. Oni nisu vršili ni saslušavanja na toj teritoriji. Italijanske bi im vlasti, me utim, od slu aja do slu aja odobravale da prisustvuju saslušavanjima koja bi one vršile.

Uporište se, zatim, bavilo i pribavljanjem izveštaja o akcijama partizana na teritoriji pod italijanskom okupacijom, o italijanskim protivmerama protiv NOP-a i o svima važnijim zbivanjima u »Ljubljanskoj pokrajini«. Mese no jedanput uporište je imalo da podnosi opširan izveštaj, koji bi sadržavao i sve informacije o ekonomskom i političkom razvoju u »Ljubljanskoj pokrajini«. Agenti iz Ljubljane dobavljali su mu propagandni materijal OF, naročito list »Slovenski poro evalac« i razne letke, što je sve upotrebljavano za obaveštajnu obradu NOP-a.

Uporište je stajalo stalno u vezi sa nemačkim konzulatom u Ljubljani, u kome se naročito službenik Liesenberg odlikovao saradnjom sa nemačkim obaveštajnim organima i ličnim radom za obaveštajnu službu Gestapo-a i SD-a. On je, ustvari, samo produžio svoj obaveštajni rad koji je vršio još u vremenu pre okupacije. Liesenberg je pripadnicima Sonderkommande Kraus stavljao na raspoloženje i lica koja su radila kao njegovi agenti.

Uporište u Št. Vidu ukinuto je juna 1942 godine, posle svega pola godine rada. Njegovi su zadaci dobrim delom prešli na ustanovu oficira za vezu Sipo i SD-a pri kvesturi odnosno pri italijanskim vlastima u Ljubljani. Tome oficiru za vezu dodeljen je i deo osoblja uporišta, dok je drugi deo vraćen svojim matičnim nadležnostima, a nekoliko ih je ostalo kod KdS-a na Bledu. Stanica Pogranične policije funkcionisala je i dalje.

Od službenika uporišta Sonderkommando Kraus u Št. Vidu najpoznatiji je Paul Duscha, u to vreme SS-ovski vodnik i kriminalistički sekretar, koji je ranije pripadao Gestapo-u u Celovcu, a uskoro po rasformiranju uporišta u Št. Vidu bio dodeljen oficiru za vezu Sipo i SD-a u Ljubljani. Duscha, koji je za sebe bio povezao priličan broj agenata, odren je, posle italijanske kapitulacije i pošto su Nemci preuzeli upravu nad »Ljubljanskom pokrajinom«, za oficira za vezu između Gestapo-a i kvislinške policije u Ljubljani. U tome svojstvu igrao je u periodu 1943—1945 godine značajnu ulogu.

Pored njega, službenici uporišta u Št. Vidu bili su još: SS-ovski poručnik Hans Kirchbaumer, kasnije rukovodilac ispostave Gestapo-a u Radovljici, i SS-ovski podoficiri Richard Hibler, Ernst Neubauer, Alois Staudacher i Ludwig Schmidt. Svi su pripadnici uporišta u Št. Vidu bili, po svojoj državnoj službi, kriminalisti i službenici u sastavu Gestapo-a.

Među agentima uporišta, koje je kasnije mahom preuzeo oficir za vezu Sipo i SD-a u Ljubljani, treba pomenuti: Milana Bohinca, ranijeg jugoslovenskog policiskog komesara i šefa pogranične policije u Jesenicama, koji je do okupacije radio za jugoslovensku obavestajnu službu; Julija Juharta, koga je zavrbovao nemački konzulat i koji je dobio zadatak da se uvuče u krugove OF i traga za tajnom radio-stanicom; Herbert-a Fornezzija, koji je primljen i u SS i koji je radio kao tumač i imao, kao raniji španski borac, dosta veza sa krugovima OF u Ljubljani, o kojima je podnosio izveštaje; Karla Miklića, Volksdeutscher-a, hotelijera u Ljubljani, kod koga je bila javka za nemačku agenturu i koji je prisno sarivao sa svima organima Sipo i SD-a što su delovali u Ljubljani; akademskog slikara barona Petra Slavika, Volksdeutscher-a, koji je bio specijalno zadužen posmatranjem anglofilski raspoloženih lica i viših upravnih italijanskih krugova i koji je kasnije radio za Nest u Trstu. Specijalno prema OF radili su i agenti Pavel Kern, Zeleznikar, Vilhar, Martin Remić, Zvonko Pliveri, Antonija Mlekuš, Valerija Kumer i drugi. Od tih lica neka su bila iz grupe prevrbovanih pripadnika ili simpatizera NOP-a.

Važnost punkta u Št. Vidu kao prozora prema Ljubljani i »Ljubljanskoj pokrajini« ilustruje činjenica da su u isto vreme sa uporištem Sonderkommando Kraus, ali nezavisno od njega, tamo radili obavestajno prema teritoriji pod italijanskom okupacijom i drugi važniji eksponenti Gestapo-a i SD-a. Tako su se tom delatnošću bavili, koristeći se uslugama koje je mogla pružiti stanica Pogranične policije: predstavnik ustanove Gestapo-a u Salzburg-u, Huebler; predstavnik rukovodnog SD-otseka u Beču, Schmidt; funkcioner ustanove Gestapo-a u Innsbruck-u, Ernst Neubauer.

(2) *Ispostave SD-a*

SD je imao svoje *ispostave u Kranju, Radovljici i Kamniku*, a svoje agente vezane za te ispostave gotovo u svima važnijim mestima okupirane Gorenjske. Kako je izgledala i funkcionisala jedna ispostava SD-a, vidi se, naprimer, iz opširnog sa uvanog materijala o radu ispostave SD u Kranju.

Na elu ispostave nalazio se, za sve vreme okupacije, SS-ovski poru nik Messner. Najvažniji saradnik bila mu je njegova žena, Maria Messner. Pored njih dvoje, u samom nadležstvu ispostave radio je od sredine 1943 godine do oslobojenja i SS-ovski podoficir Masel. Ispostavi je bio, u istome periodu, dodeljen jedan student, trajno nesposoban za vojnu službu i mobilisan za ovaj rad. Sem ovih, u ispostavi je radio još i SS-ovac Gasser, kao kurir i šofer.

Sef ispostave Messner radio je i po liniji VI, i to preko granice nema ke okupacione teritorije, u Ljubljani, kuda je odlazio najmanje jedamput nedeljno. Sa tim njegovim radom ostali pripadnici ispostave nisu imali nikakve veze.

Maria Messner bila je prvenstveno administrativna saradnica svoga muža. Ona je pisala izveštaje. Masel je bio invalid, pripadao je Waffen—SS-u i dodeljen je SD-u da bi u Kranju stekao iskustvo za kasnije samostalno voenje ispostave. Pomenuti student radio je u registraturi, a povremeno isto tako na izvestajima. S obzirom na mali broj osoblja nije, razume se, bilo nikakvih podela na referate i si.

Najvažnijim zadatkom smatrano je sastavljanje redovnog izveštaja o položaju, u kome su u estvovali svi službenici ispostave, a isto tako i gotovo svi agenti. Ovaj je izvestaj sadržavao delimi ne izveštaje koji su se odnosili na razne komplekse odnosno grane javnog, ekonomskog, kulturnog života, na opšte raspoloženje stanovništva i na konkretne probleme koji bi iskrslili u periodu o kome se podnosi izveštaj. Mnogo se polagalo na prikaz raspoloženja stanovništva i njegovog reagovanja na dnevne doga aje. Pritom je ukazivano na razlike izme u raznih kategorija stanovništva, a naro ito izme u reagovanja Nemaca i Slovenaca. Izveštaji su imali biti što objektivniji, morali su bez ulepšavanja da prikažu situaciju. Kona nu stilizaciju izveštaja davao je sam Messner.

Najve i deo saradnika ispostave bio je iz Kranja i okoline. Me utim, saradnici su bili odabrani iz raznih društvenih

redova i životnih oblasti. Sem toga su od sredine 1943 godine svi šefovi nadležnosti nema kog državnog aparata bili obavezni da SD-u pružaju sve zatražene informacije. Najzad, teritorija u kojoj je centar Kranj pretstavlja dosta homogenu oblast, a glavna je problematika, uglavnom, svugde ista, a u kojoj se život odvija u Kranju, tako da se odatle može održavati dobra evidencija nad zbivanjima na celoj toj teritoriji.

Od agenata neposredno vezanih za Messner-a i obvezanih SD-u, jedan od najvažnijih bio je Kurt Decker, Nemačkin, koji je kao trgovac i putnik i poslovo a proveo mnoge godine u Kranju i okolini i odlično poznavao problematiku toga područja, naročito njegovu ekonomsku stranu. Pored njega poznati su još okružni starešina Nemačkinog fronta rada, Remschnik, Austrijanac iz Koruške, koji je davao izveštaje o socijalnim i radnim pitanjima i bio kritički nastrojen prema NSDAP-u; špediter Holzinger, Bečlijan, koji je izveštavao o transportnim prilikama i koji je, po svome poslu, imao mnogo dodira sa svima slojevima stanovništva, a isto je tako davao izveštaje o opštem raspoloženju, mahom kritički prema raznim merama nemačke uprave; direktor Poljoprivredne zadruge Lesiak, Volksdeutscher, koji je obrađivao specijalno pitanja seljaštva i ishrane, a na osnovu svoga položaja bio vrlo dobro obavešten o tim pitanjima jer je dolazio u dodir sa najširim slojevima seljaka stanovništva; školski savetnik Wuestner, Austrijanac, koji je specijalno obrađivao pitanja prosvete i raspoloženja među u prosvetnim radnicima; sreski nadzornik Skalka, koji je izveštavao o upravnom aparatu.

Sem ovde nabrojanih bilo je i drugih agenata, a svaki od njih imao je svoje obaveštenje, kod kojih se informisao o problemima koje je obrađivao. Tako je, naprimer, Decker dobijao informacije od blagajnika Ureda za socijalno osiguranje, Lilling-a, rukovodioca tekstilne industrije »Jugobruna« inž. Zester-a, tehničara u električnoj centrali Schilling-a, šefa Uprave Kaufmann-a i mnogih drugih. Ova lica mahom nisu znala da su te informacije namenjene radu za SD. Kao što se iz ovoga, uostalom, vidi, SD se u celom svom izveštavanju najviše oslanjao na volksdeutscher-ski odnosno imigranti nemački i austriski element, a vrlo malo na mesne Slovence.

Saradnici su davali svoje izveštaje u onoliko primeraka koliko ih je ispostava slala dalje (ponekad i u četiri primerka). Ti primerci su išli delom na Bled, a delom neposredno SD-

otseku u Celovcu, sa kojim je ispostava održavala veze mimo odeljenja III KdS-a na Bledu, izveštavaju i o tome KdS pre-pisima izveštaja upu enih Celovcu.

Messner je održavao redovne sastanke i dogovore sa ce-lim osobljem ispostave, a i sa stalnim užim saradnicima. Ti su sastanci održavani jedamput nedeljno, na njima je pre-tresan položaj i odre ivane su osnovne linije za redovni izve-štaj, a za posebne probleme dodeljivani su zadaci pojedinim u esnicima dogovora.

c) Akcije protiv NOP-a

O na elnim smernicama i osnovnim aspektima delatnosti aparata KdS-a na Bledu protiv NOP-a bilo je dosada, uglav-nom, ve dovoljno govora da bi se o tome mogla ste i po-trebna slika. Rad KdS-a u tome pravcu ne može se posma-trati izolovano, ve kao deo celine koju pretstavlja sveukupna borba Tre eg Reich-a protiv narodnog ustanka u Jugoslaviji. Me utim, što se ti e pojedinosti oblika te borbe, oni su bili razli iti u raznim krajevima jugoslovenske teritorije, s obzi-rom na raznolik režim, na razli ne mesne prilike i na razli-an oblik okupacije. Tako je u Sloveniji aktivnost nema kih organa protiv NOP-a, mada sastavni deo opšte nema ke bor-be protiv narodnog ustanka, ipak imala svoje vrlo jasno izra-žene specifi nosti, o kojima je unekoliko ve bilo govora. Te specifi nosti ine da je ona imala druk iji vid, druge karakte-ristike, druk ije organizaciske forme i metode od iste te bor-be u drugim jugoslovenskim oblastima. Štaviše, i u Sloveniji, koja je pretstavljala etni ki, ekonomski, kulturno i politi ki dosta homogenu i jedinstvenu teritoriju, postojale su znatne razlike izme u vidova konkretne borbe protiv NOP-a na teri-toriji koja je bila pod CdZ za Južnu Štajersku i na onoj kojom je upravljao CdZ za Gorenjsku. Ovo se moglo uo iti ve i u dosadašnjem izlaganju.

Kao dopuna toga izlaganja i radi zaokruženja slike o na-inu na koji je nema ki bezbednosni i obaveštajni aparat u Gorenjskoj sprovodio prakti ki svoj zadatak borbe protiv narodnog ustanka, ovde e biti izneseno nekoliko primera njegovih akcija — pored onih koje su ve pomenute u pri-kazu rada ispostava — karakteristi nih za njegove metode

i za položaj na terenu. Na isti e na in, uostalom, kasnije biti prikazano i nekoliko zna ajnijih akcija sprovedenih na teritoriji Južne Štajerske.

No pre opisa ovih akcija potrebno je ukratko dati sliku situacije koja je vladala u Gorenjskoj i koja je stvorila predu-slove i davala pozadinu za sve što setu odigralo na sektoru borbe izme u narodnoga ustanka i nema kih snaga koje su težile da ga uguše.

Ve je naglašeno da je ustanak iznenadio nema ke vlasti. Gestapo, koji je prvi bio nadležan da se sa njim nosi, nije bio niukoliko pripremljen za savla ivanje toga zadatka. Tu leži uzrok što je na Gorenjsku poslat Sonderkommando Kraus, a isto tako i ve pominjani Sonderkommando Opitz i Rollkommando Hohmann. Od ovih posebnih komandi, prva je odigrala vrlo krupnu ulogu, a druge dve su svojim akcijama manje padale u o i i ostavile relativno manje traga, bar u obaveštajnom pogledu. Mere preduzimane 1941 godine, vršene su ad hoc, da bi se prebrodile trenutno najve e teško e. Nastojalo se da se na brzinu sprovedu mere koje bi mogle zaustaviti bujicu koja je pretila da e otplaviti sve stege kojima je oku-pator okovao slovena ki narod. Ra unalo se da e, možda, sa nekoliko brutalnih udara mo i suzbiti talas ustanka i ovladati situacijom. No kada se pokazalo da je taj ra un pogrešan i da se snaga NOP-a pod teretom toga pritiska nije slomila, uvidelo se da treba umesto trenutnih mera sistematski prilagoditi ce-li sklop bezbednosno-policiskog aparata i njegovu delatnost situaciji koju je diktirao NOP.

Zato je 1942 godine došlo do takve sistematske izgradnje odbrambenih pozicija aparata Sipo i SD-a protiv NOP-a sa ko-jih je taj aparat mogao pre i i u ofanzivu svima sredstvima koja su mu stajala na raspolaganju. Od ovih je stvaranje razgranate i svestrane obaveštajne mreže bilo jedno od naj-vvažnijih.

Kako je tada izgledala situacija u Gorenjskoj može se, naprimer, sagledati po tome što je novopostavljeni Viši vo a SS i policije, Erwin Roesener, prilikom svoga postavljenja dobio, kao glavni zadatak, nalog da organizuje borbu protiv NOP-a, mada je on bio na elu SS-ovsko-policiskog aparata u etiri oblasti Tre eg Reich-a, od kojih su samo dve (Štajer-ska i Koruška) upravljale relativno malim teritorijama oku-pirane Slovenije.

Baš kada je Rainer postavljen na svoj položaj, desio se napad partizana na jedan smu arski odred nema ke Policije poretka u Gorenjskoj, na Rovtama. Tom prilikom ubijena su 53 Nemca, a dosta ih je bilo i ranjeno. U isto vreme je i minirano nekoliko mostova. Slu aj na Rovtama naveo je Glavnu upravu Policije poretka u Berlinu da u Gorenjsku uputi jednog svog generala, Schreyer-a, sa zadatkom da taj slu aj ispita i pokrene odlu nu borbu protiv partizana. Schreyer je ostao u Gorenjskoj do maja, a po njegovom odlasku došao je na njegovo mesto, u svojstvu BdO, generalmajor Brenner.

Uprole e 1942 godine narodni ustanak se toliko rasplamsao na svima stranama da je Himmler, na predlog CdZ-a Rainer-a i KdS-a na Bledu, naredio objavljivanje vanrednog stanja, poja anje policije i sprovo enje oštarih mera protiv stanovništva. Obaveštajna služba po ela se služiti i izvi a-ima i protivbandama. U Gorenjskoj su obrazovane tri takve grupe, ije je ljudstvo odabrano i obu eno po ve prikazanim na elima. Obuka se vršila u bivšem manastiru u Brezju. Koliko je poznato, ova akcija nije imala mnogo uspeha i samo je jednom jedna grupa partizana pala u zasedu neke protivbande, na planini Krvavcu. Stoga je i delovanje protivbandi bilo kratkoga veka, pa se zatim, kao redovni oblik antipartizanske obaveštajne delatnosti, ustalio uglavnom rad sa izvi a ima. Grupe izvi a a, koje je mesno stanovništvo nazivalo »raztrgancima«, delovale su na na in koji je ve opisan. U nema -kom službenom saobra aju izvi a ke su grupe nazivane »Zivilstreifen« (civilne patrole).

Ovde treba pomenuti i dodire izme u nema kih funkcionera iz Gorenjske i organa italijanske okupacije. Pored dvojice oficira za vezu — Krueger-a po liniji Sipo i SD-a i povezanog sa KdS-om na Bledu i Holst-a, koji je radio po liniji Policije poretka i bio povezan sa Roesener-om, — održavan je i neposredni dodir. Rainer i Roesener odlazili su na sastanke sa »Visokim komesarom« u Ljubljani. Grazioli-jem, i sa komandantom italijanskih trupa u «Ljubljanskoj pokrajini», generalom Gambarra-om, a ovi su dolazili u službene posete na Bled i u Celovec. Mada su tom prilikom ugovarane i zajedni ke akcije, ipak sistematske kolaboracije Nemaca i Italijana protiv NOP-a nije bilo, najviše zbog me usobnog nepoverenja, uzajamnog potcenjivanja i ostalih ve pominjanih razloga.

U Gorenjskoj su 1942 godine osnovana posebna uporišta oružanih snaga Policije poretka u saobraćajno pogodnim mestima na terenu gde je primećivana i partizanska delatnost. Iz ovih uporišta stupala je policija u dejstvo na okolnom terenu, na osnovu obaveštenja koja bi dobijala od svojih agenata, a i od agenturne mreže Sipo i SD-a. U tu svrhu doveden je u Gorenjsku novoformirani 18 policiski puk planinskih lovaca, u sastavu Policije poretka, koji je pod komandom pukovnika Franz-a izvršio niz brutalnih nasilja pri sprovođenju opsežnih akcija na partizanskim područjima.

Ova policiska uporišta ne treba brkati sa uporištima Gestapo-a, koja su iste godine bila isturana iz ispostava u mesta njihovog teritorijalnog delokruga, mahom uz žandarmerijske stanice. Policiska su uporišta služila za sprovođenje oružanih akcija protiv partizanskih grupa, dok su uporišta Gestapo-a bila izrazito obaveštajnog karaktera i služila su borbi protiv partizana i OF putem saslušavanja zarobljenika i hapšenika, otkrivanja pripadnika NOP-a, njihovih veza, njihove organizacije itd. Ipak, između ovih uporišta postojala je saradnja.

Prilikom već pomenutog sistematizovanja akcije protiv partizana i NOP-a uopšte, koje je vezano sa dolaskom strujanja Gestapo-a za antikomunističku i antipartizansku delatnost, referatu IV N dodeljena je dužnost da centralno objedini sve informacije o akcijama i pokretima partizana u Gorenjskoj. Referat je vodio, na temelju ovih izveštaja, stalnu situacionu kartu u koju su unošena sva zapažanja. Ta je karta služila kao osnova i za akcije Policije poretka. Ovim su akcijama, uostalom, uvek i dodeljivani funkcioneri KdS-a radi saslušavanja zarobljenika, a isto tako i izviđači i Gestapo-a koji su imali ulogu vodiča na terenu.

Odlučeno je kojim je bio cilj da se suzbije NOP vezujući se i za dolazak Josefa Vogta na položaj KdS-a na Bledu. Vogt je, ubrzo po dolasku, jula 1942 godine, održao konferenciju sa svima rukovodilacima organa nemačke uprave i službe bezbednosti u Gorenjskoj. Njoj je prisustvovao i zamjenik CdZ-a Rainer-a, viši vladin savetnik Hierzegger, zatim okružni rukovodioci NSDAP Hochsteiner (Radovljica), Kus (Kranj), Pilz (Kamnik), sreski načelnici Hinteregger i Radovljice, Skalka iz Kranja i Doujak iz Kamnika, a isto tako i Bdo Brenner i tadašnji šef odjeljenja IV KdS-a dr Bauer.

Na toj konferenciji, koja je imala da uskladi mere bezbednog aparata sa merama civilne uprave i partiskih organizacija NSDAP, donesen je niz odluka kojima je trebalo pomoći i pomenutu akciju policije i aparata bezbednosti. Tako je zabranjeno kretanje stanovništva noću, zabranjena je upotreba bicikla, pevanje slovenačkih pesama, sastajanje slovenačkog stanovništva itd. Uvedene su kućne liste, u koje su imali biti uneseni svi stanovnici kuća. U pojedinim mestima postavljen je jedan od istaknutih stanovnika kao »odgovorno lice« (Verantwortlicher), koje je imalo životom da jamči i da će odmah biti podnesen izveštaj o njemu u mestu pojave partizani¹). BdO je povukao policiju i žandarmeriju iz ostalih krajeva svoje teritorijalne nadležnosti da bi ih upotrebio u Gorenjskoj.

Ipak, sve ove mnogobrojne policijske, bezbednosne i obavешtajne mere nisu dale očekivane rezultate. Mada je, između ostalog, aparat Gestapo-a bio znatno pojačan, ipak ni njegova obavешtajna delatnost nije zadovoljavala rukovodeće organe. Tako je KdS Vogt 1. septembra 1942. godine izdao raspis ispostavama Gestapo-a i odeljenju IV. svoga štaba u kome je istakao da su saslušanja partizana sačinjena poslednjih nedelja (dakle, baš u vreme kada su sve ove akcije bile u punom jeku) toliko loša da se uopšte ne mogu iskoristiti. O igledno, nastavlja Vogt, prevladuje mišljenje da su se pojedini »lanovi bande« sastali manje-više slučajno, radi zajedničkog preduzimanja nasilnih radnji, ali da inače nisu organizacijski međusobno povezani. Ovo je mišljenje apsolutno pogrešno, jer su »bande jedinstveno organizovane i njima se centralno diriguje iz generalštaba slovenačkih partizanskih formacija u Ljubljani«.

Traže i da se saslušavanjem partizana pokuša postići i otkrivanje njihovih i organizacijskih veza, Vogt propisuje, »radi uključenja u malost u razmišljanju i potsticanja mogu nosti za razmišljanje«, tačke koje svako saslušanje mora da sadrži. To su:

- 1) Kada, kako, gde i zbog čega je došao u bandu?
- 2) Kojim se putem kretala banda od stupanja doći na nju, gde je logorovala? Podatke treba dati detaljno, po mogućnosti uz pomoć karte;

*) Sa ovim treba uporediti i mere koje je naredio šef Policije poretka, generalpukovnik Daluge (v. str. 266 i 267).

3) Kako se zvao bataljon, koliko mu je eta pripadalo, kojoj eti je doti ni pripadao?

4) Imena komandanta bataljona, politkog komesara bataljona, intendanta, komandira eta i vodova, politkih komesara u etama i delegata vodova;

5) Brojno stanje bataljona, eta, vodova;

6) Vrsta i količina oružja u bataljonu i njegova podela po etama;

7) U kojoj oblasti su operisali bataljon i pojedine ete?

8) Jesu li logori uređeni po taktičkim naletima, ili se prilikom njihovog postavljanja gledalo na što manju vidljivost?

9) Kakvi su logori i gdje su upotrebljavani i gdje se nalazio poslednji logor?

10) Kako je logor obezbeđen, koliko se straža normalno postavljalo, u kojoj su udaljenosti od logora one stajale, jesu li slate patrole u okolinu, koliko su se smele udaljavati, kako su se dugo smele zadržavati u patroliranju i koji su im bili zadaci?

11) Kako su se bande imale ponašati pri napadu, je li trebalo da prihvate borbu ili da je se klone?

12) Jesu li određena zborna mesta za slučaj da banda pri nekom napadu bude razbijena?

13) Kakvo je obezbeđenje sprovedeno pri marševima, da li se marševalo sa božićnim obezbeđenjem?

14) Koliki su bili gubici u pojedinim borbama jesu li poneseni ranjenici i mrtvi, gde su ranjenici ležali?

15) Kako su napadi delovali na bandite i kakvo je uopšte bilo raspoloženje?

16) Ko je bio kurir kod bataljona, kod eta? Koliko su esto i o kojim danima kuriri bili na putu, kuda su išli, gde su bila njihova sastajališta, jesu li uvek upotrebljavani isti putevi? Puteve naznačiti prema karti i tako tačno opisati u saslušanju da se mogu naći na osnovu saslušanja bez vodiča i bez upotrebe karte.

17) Kakve su veze postojale između »terenske organizacije«, jesu li postojale stalne veze i javke, jesu li članovi terenske organizacije dostavljali obaveštenja bandama, u kome obliku su ove dobijale potporu od terenske organizacije?

Naglašeno je da su ove tačke samo putokaz i uputstvo, da one ne predstavljaju iscrpno i u pojedinostima sve što tre-

ba saslušanje da sadrži. Vogt u daljem tekstu ovoga svoga iaspisa isti e da dotada sa injena saslušanja niukoliko ne pokazuju da su iscrpno raspravljane bitne ta ke za utvr i vanje i izvi anje bandi i za njihovo suzbijanje. Uбудu e e on vra ati sva saslušanja koja ne zadovoljavaju i zahtevati njihovo ponovno obra ivanje. U isto vreme Vogt nare uje da se svi komandanti bataljona, politi ki komesari, komandiri eta i kuriri odmah privode na Bled.

Uporedo sa poja anom i dirigovanom obaveštajnom de latnoš u, koja se umnogome oslanjala na iskaze zarobljenih ili otkrivenih pripadnika NOP-a, preduzimane su i teške represalije prema stanovništvu. Ipak, one nikada nisu uzele one gigantske razmere kao, naprimer, u Srbiji. Uzrok je bio u tome što je, u osnovi, Gorenjska — kao i Južna Štajerska — smatrana teritorijom Reich-a, ije stanovništvo, u svojoj masi, treba »u rasnom pogledu u najve oj meri oceniti pozitivno«, kako to isti e Vogt u jednome raspisu od 22 oktobra 1942 godine. Naprotiv, u Srbiji je posredi bilo stanovništvo koje je, na elno, kao takvo trebalo kazniti, pa i iskoreniti. U Sloveniji se okupator nadao da e uspeti da stanovništvo germanizuje. U Srbiji to nikako nije dolazilo u obzir, ve — naro ito u politici aparata Sipo i SD-a — išlo se jedino linijom što temeljnijeg drobljenja i slamanja nacionalne životne snage, utamanjivanja naroda.

Odmah po dolasku Vogt-a sprovedena je akcija Policije poretka na teritoriji Kamnika. Tom prilikom spaljena su sela Koreno i Gradiš e, ije je muško stanovništvo streljano, a žene i deca su iseljeni. U ovoj akciji u estvovali su i službenici Sipo, koji su vršili ku ne premeta ine i sproveli pripreme za iseljavanje. Oni su odabrali i lica za egzekucije.

U junu 1942 godine izvršena je velika akcija protiv partizana na Krvavcu, koja je ve pomenuta. Zarobljenici su transportovani u Begunje, a ve i deo je streljan. Pored ve ranije pominjanih akcija treba, me u represalijama, navesti još neke.

Zbog miniranja i dizanja u vazduh železni kog mosta kod mesta Moste i napada na tamošnju žandarmerisku stanicu streljana su 24 taoca. Njih je li no odabrao šef odeljenja IV KdS-a, Rozumek, u odmazdu za ubijanje i ranjavanje nekih službenika ispostave Gestapo-a Jesenice—Dovje.

U julu 1942 godine sprovela je ispostava Gestapo-a u Kranju akciju protiv sela Hrastnika, Kokre i Zavodnja. I tom

prilikom je deo muškog stanovništva streljan, a ostalo stanovništvo je preseljeno. Zbog spaljivanja omnibusa i ubijanja šofera i policajca izvršene su egzekucije u Selskoj dolini i na drumu Kamnik-Vransko. Taoci su streljani i u martu 1943 godine, radi odmazde za ubijenog mesnog starešinu NSDAP u Zgornjoj Bešnici, Hansa Sturm-a, za u itelja Alois-a Lang-a iz Jevnice i za funkcionera NSDAP, u itelja Heinrich-a Pfersche-a iz Morava.

Ova politika oštrog mera sprovođena je sve do jeseni 1942 godine. Tada je, naročito i pod dejstvom šefa odeljenja IV KdS-a na Bledu, Helmuta Rozumeka, ova politika postepeno zamenjena taktikom političkog cepanja Slovenaca, obaveštajnog uvođenja, potpirivanja postojećih razmimoilaženja i suprotnosti među Slovenima stanovništvom itd. Taj metod je došao do potpunog razvoja uglavnom posle italijanske kapitulacije, kada je nadležnost KdS-a na Bledu proširena i na »Ljubljansku pokrajinu«.

Prelazi i na prikaz nekoliko karakterističnih krupnih akcija obaveštajne službe KdS-a prema NOP-u, koje su predstavljale velike uspehe i, u isto vreme, ilustruju metode i način rada Gestapo-a nailazi se prvo na veliku provalu u Kranju, koja je centralna ličnost Ivan Urbane, zvanu Komerđaj, student agronomije iz Kranja. Kao što je već pomenuto, ovu je provalu izvršila ispostava Gestapo-a u Jesenicama, mada se ona ticala okružne organizacije KP i OF u Kranju. Prema iskazu Urbane Janeza do toga je došlo na taj način što je svojim obaveštajnim kanalima ispostava u Jesenicama obratila pažnju na Darinku Monik, kurirku NOP-a iz Kranja. Monikova je u zatvoru prevrbovana. Organizacija u Kranju je, za to saznala, pa je Ivan Urbane, koji je bio funkcioner KP i jedan od glavnih organizatora OF u Kranjskom okrugu, određen da sa aktivistom Ivanom Žirovnikom ode u Kranj i tamo posmatra kretanje Monikove. Pretpostavljalo se da će ona voditi službenike ili agente Gestapo-a na izvesna mesta ili javke NOP-a.

Urbane i Žirovnik su zaista pratili Darinku Monikovu i da sami nisu opaženi. Ona se najpre uputila prema javci u radnji običarima. Pošto je ovaj bio već ranije pobjegao, Monikova je produžila, a Žirovnik i Urbane pošli su za njom. Njih je, sa svoje strane, pratio šef ispostave Gestapo-a u Jesenicama, Druschke, koji ih je i uhapsio. Sprovedeni su u Radovljicu, gde ih je Druschke saslušao, pa zatim

po eo tu i. Urbane je, pod batinama, po eo da govori i odao mnoga lica iz rukovodstva OF i KP u svome okrugu. Ta su lica uhapšena, pa su i neka od njih po ela — delom pod mukama — da govore. Tako je po ela velika provala.

Hapšenja su se nastavljala i prakti ki je organizaciji u Kranjskom okrugu zadat težak udarac. Od lica koja su tom prilikom pohapšena, 28 ih je preba eno u radni logor Kraut. Pušteno je njih 18, na dalji postupak u Celovec poslato je 46, streljano u Begunjama 56, u razna mesta poslato 10, a u Mauthausen trojica. Za svoje agente Gestapo je tada, sem samog Urbanca, zavrbovao više pogodnih lica me u hapšenicima.

Sam Urbane je i li no u estvovao, kao agent Gestapo-a, u saslušavanju lica koja su pridobijena za rad, a i drugih koja su uhapšena po njegovoj izdaji. Njegova saradnja je išla i dalje, pa je u estvovao i u drugim akcijama Gestapo-a, u otkrivanju organizacija NOP-a, saslušavanju njegovih pripadnika i vrbovanju novih agenata. Posle nekoliko meseci ovakvoga rada, maja 1942 godine, Urbane je prešao u Korušku, a u julu se vratio svojoj ku i, u Stražiš e kod Kranja.

Pokušavaju i da na neki na in izgledi prema NOP-u svoju izdaju, on je stupio u vezu za partizanskim odredom koji je, pod komandom Gregor i a, operisao u Gorenjskoj. Ovome je predao spisak nekih agenata Gestapo-a uba enih u NOP, odnosno pripadnika NOP-a koje je Gestapo zavrbovao. Na osnovu njegovih podataka zaista je eliminisan i likvidiran izvestan broj ovih agenata. Me utim, prilikom jedne akcije protiv te partizanske grupe ubijen je u borbi njen rukovodilac, Gregor i , kod koga su nema ki organi našli i Urban eva pisma. Zbog svojih ranijih zasluga za Gestapo, Urbane nije streljan, ali je upu en u koncentracioni logor u Mauthausen-u. Po oslobo enju vratio se u zemlju, gde je ubrzo izveden pred sud i osu en na smrt.

Ivan Zirovnik, koji je uhapšen februara 1942 godine zajedno sa Urbancem, isto je tako na svome saslušanju kod Gestapo-a izvršio opsežne izdaje, ali je ipak streljan. Ovo naro ito zbog toga što je prethodno ubio jednu agentkinju Gestapo-a.

U vezi sa ovom provalom zanimljivo je da je jedan od saradnika Gestapo-a, Franc Kristan, koji je u estvovao i u hapšenju Urbanca i Žirovnika, unesen u spisak streljanih

talaca koji je Gestapo objavio. Kristan, bivši partizan, radio je na celoj teritoriji Gorenjske, a objavljivanje njegovog imena na spisku streljanih trebalo je da posluži kao kamuflaža. On je posle toga nastupao i nastavio agentski rad za Gestapo pod imenom Franz Koenig, na koje je imao sve potrebne nemačke legitimacije.

U ovoj provali uhapšen je i veštom pominjani Tone Dolinšek, alias Josef Habe, koga je centar NOP-a u Ljubljani bio uputio kao delegata KP u Gorenjsku radi organizovanja OF. Lažnu legitimaciju na ime Josefa Habe-a bila mu je pribavila Darinka Moknik, pa se smatra da ga je ona i odala. Dolinšek se zadržavao u Trbovlju kod krojača Vinka Jenka. Rukovodilac Gestapo-a iz Jesenice, Druschke, otišao je sa službenikom KdS-a Rauscher-om, jednim tumačem i Urbancem u Trbovlje, uhapsio Jenka i sproveo ga u Kranj. Usput je Rauscher obećao Jenku da će ga pustiti na slobodu ako izda Dolinšeka;.. Neposredno pre dolaska u Kranj Jenko je pristao. Auto sa službenicima Gestapo-a, kojim se vozio Jenko, krenuo je natrag prema Trbovlju i ovaj je doveo nemačke organe do kuće svoje sestre, gde se Dolinšek krije. Tom prilikom je, uz upotrebu oružja, ovaj i uhapšen. Obećanje dato Jenku nije održano, već je i on zadržan u zatvoru, a kasnije streljan. Uhapšena je i Jenkova sestra.

Na teritoriji Kranja uspela je i ispostava Gestapo-a u Škofjokljucima. Ona pokazuje, u isto vreme, da su uspešni nemački bezbednosni organi, esto bili prouzrokovani nedovoljnom obazrivošću pripadnika OF ili su bili rezultat slučajnosti, ali, isto tako, i vrlo stroge kontrole nad stanovništvom i njegovim kretanjem. U jesen 1943. godine uhapšena je na putu kod Škofje Loke pripadnica OF, sedamnaestogodišnja Ana Sever. Ona je bila članica omladinske organizacije OF u fabrici Schubert u Stražišcu kod Kranja. Do hapšenja je došlo jer su joj, pri pregledu torbe za akta, naći primerci ilegalnog »Slovenskog poročevalca«, neki radio-izveštaji koje je rasturao OF i blok sa imenima pripadnika OF u fabrici u kojoj je Severova radila. Pretres nad njom izvršili su izvišćari i ispostave u Škofjokljucima, a saslušavao ju je šef ispostave, Luther. Na osnovu materijala koji je kod nje nađen sutradan su pohapšeni pripadnici OF u fabrici Schubert, pri čemu su sarađivali organi ispostave Gestapo-a u Škofjokljucima sa organima iz Kranja, a egzekutivno osoblje koje je izvršilo blokadu fabrike i samo hapšenje

dala je Policija poretka u Kranju. Ana Sever preba ena je najpre u Begunje, a zatim u koncentracioni logor u Nema koj.

Ve a hapšenja su izvršena i na osnovu poturenih zavrbovanih agenata. Primer za to pretstavlja ve pomenuta provala u hotelu »Evropa« u Kranju. Tamo je bila zavrbovana blagajnica Anica Jamnik. Ona je imala, uglavnom, dva zadatka. Jedan je bio posmatranje gostiju, uz istovremeno provociranje razgovorima sa njima. O tome je davala izveštaje organima ispostave Gestapo-a u Kranju, Glatz-u ili Dichtel-u. S druge strane kontrolisala je i osoblje hotela, pridobila poverenje pripadnika OF koji su se nalazili me u ovim naraešenicima, pa ih je zatim provalila.

U Kranju se odigrala i provala u vezi sa hapšenjem poštanskog službenika Aleksandra Kumpa. Kump je pao u o i organima odnosno agenturi Gestapo-a po tome što je u njegovoj ku i vi en Stanko Žagar, jedan od aktivista OF u Kranju, koji je uspeo da izbegne hapšenju prilikom velike provale Ivana Urbanca. Izgleda da je on pra en, kako bi se otkrile njegove veze, pa je tako Gestapo i obratio pažnju na Kumpa. Po nalogu Rozumek-a, Kump je u avgustu 1942 godine imao da bude uhapšen, a hapšenje su imali izvesti službenici ispostave u Kranju. Me utim, on je tom prilikom pobe-gao. Uhapšena je samo njegova žena, koja je odmah preba-ena u logor za iseljavanje.

Kump se krio oko tri nedelje i najzad je otkriven kod mlinara Kokalja, baš u trenutku kada je nameravao da zajedno sa ovim krene u planine. U zatvoru nije izdržao mu-enja, klonuo je i dao opširne izjave u kojima je opteretio veliki broj lica za saradnju sa OF i partizanima. Mlinar Kokalj, koji je još od ranije svoju ku u bio stavio partizanima na raspolaganje kao javku, a i sam bio u partizanima, isto je tako odao neke svoje veze, tako da se broj uhapšenih lica popeo na 40. Ali najve i deo optere enih morao je biti pušten pošto su mogli dokazati da su optužbe koje je izneo Kump bile izmišljene. U zatvoru je, na kraju, zadržano, pored ove dvojice, još osam lica, izme u ostalih lanovi porodice kod koje je Kokalj bio dao na uvanje svoje trogodišnje dete.

U ovoj stvari je zanimljivo da su mnogi svedoci tvrdili da je Kump neura unljiv, što je istakao ak i nema ki kome-sar opštinske uprave u Kranju. Mada je ta neura unljivost,

uglavnom, i lekarski potvrđena, ipak je Kump kasnije bio streljan. Od uhapšenih lica mahom su sva iseljena, a neka su pre toga upućena i u koncentracioni logor. Ilustrativno je za mere iseljavanja, primenjivane kao represalija u vezi sa hapšenjem pripadnika OF, da je navedena porodica koja je uvala Kokaljevo dete isto tako iseljena, pošto je prethodno prebačena u logor u Št. Vidu. Među ovim iseljenim licima nalazio se jedan starac od 87 godina, a bilo je i male dece.

Slučaj Kumpove provale pokazuje, sem toga, delatnost agenata koje je zavrbovao Gestapo, pošto je do naredbe Rozumek-a o hapšenju Kumpa došlo na osnovu izveštaja nekog V-Mann-a »Peka«, koji je pratio kretanje Stanka Zagara. U naredbi kojom je naložio hapšenje i detaljan pretres kuće Kumpa, Rozumek je izričito naredio ispostavi u Kranju, kojoj je taj nalog uputio, da ni u kom slučaju ne sme pomenuti V-Mann-a pred okrivljenim.

Velike provale do kojih je došlo delatnošću u Rozumek-a biće, uglavnom, obrađene kasnije (u VI knjizi), kada će i njegova ličnost i rad biti podrobno opisani i raščlanjeni. Ovde se mogu pomenuti još neke ilustrativne pojedinosti o provali koju je izvršio u organizaciji OF u Kamniku, o kojoj je već bilo reči. Za nju je vezano ime agenta Slavka Kvartića, člana Pokrajinskog odbora OF. Kvartić je održavao bliske veze sa šefom žandarmerijske stanice u Domžalama, Annetter-om. Prema OF je ove svoje veze pravdao potrebom prikrivanja svoga delovanja i pokušajem da tim putem sazna za namere nemačkih vlasti. On je pripadao grupi lica iz građanskih krugova kojima je pošlo za rukom da steknu uticaj na odbore OF u jednome delu Gorenjske i koja su služila Rozumek-ovoj politici iskorišćavanja suprotnosti.

Preko Kvartića je došla ponuda OF-u da dobije od Gestapo-a oružje, municiju i drugi materijal. U ovome je učestvovao i pripadnik Gestapo-a Guck, koji je najpre bio u Kamniku, a zatim je premešten u Begunje. I on je, idući u Rozumek-ovom linijom i po njegovim nalogima, sebe predstavljao nezadovoljnikom i antinacistom kako bi stekao poverenje slovenačkog življa i pripadnika OF. Po toj liniji je došlo, kada su sve veze otkrivene, do velikoga hapšenja, u trenutku kada je to Rozumek smatrao pogodnim. Uhapšeno je oko 90 lica Kamniške okruge, između ostaloga i aktivista OF Milan Matjašič, koga je Rozumek pustio iz zatvora

pod uslovom da ga neposredno obaveštava o radu organizacije u Kamniku.

Matjaši je posle toga postao sekretar mesne organizacije OF. Svoje veze sa Rozumek-om nije sasvim krio pred pripadnicima OF, ve ih je prikazivao kao dokaz naro ite prepređenosti, jer je, tobože, Rozumek-u davao lažne izveštaje ili ga izveštavao samo o stvarima koje su bile nevažne. Kada je u jesen 1943 godine, zbog dokazanog izdajstva, NOP likvidirao Kvarti a i još neke Rozumek-ove agente, Rozumek je naredio hapšenje svih članova organizacije u Kamniku, izme u ostaloga i samoga Matjaši a i još nekih svojih agenata.

Matjaši eva žena je odmah intervenisala kod Rozumek-a, koji joj je obe ao da se njenom mužu ne e ništa dogoditi. Me utim, ovaj je ipak streljan, kao što je ve navedeno. Njegovoj ženi Rozumek je prikazivao stvar tako kao da je to u injeno mimo njega, pa je ak pred njom pustio i suze. Ustvari je, me utim, Rozumek tom prilikom likvidirao onaj deo svoje agenture iz kamni kog i medvodskog terena koji mu više nije bio potreban. To je, uostalom, bila njegova stalna taktika. Agenti koji mu više nisu mogli biti od koristi, od kojih je izvukao sve što su mu mogli dati, bili su ili poslani u koncentracione logore u Nema koj, ili su, ako su suviše znali, bili likvidirani u samoj Gorenjskoj prilikom streljanja talaca. Da je ovo bilo na elo koje nije samo Rozumek primenjivao, potezuje sudbina agenta Alojza Zorka, koji je na isti na in prošao u Mariboru, kao što je to ranije prikazano. Likvidiranje sopstvenih nepotrebnih i iskoriš enih agenata pretstavljalo je, dakle, deo sistema u Gestapo-ovoj agenturi.

Rad Rozumek-a, koji je do svojih rezultata dolazio izrazito obaveštajnim putem, pretstavlja, me utim, izuzetak u borbi protiv NOP-a koju su vodili pripadnici Gestapo-a u Gorenjskoj. Uobi ajeni i naj eš e primenjivani metod bilo je fizi ko mu enje u zatvorima, kojom su prilikom i u toku takvih saslušanja ponekad zatvorenici podlegli batinama i umrli. Tipi an pretstavnik toga vida gestapovskog rada bio je starešina ispostave u Jesenicama. Velike akcije protiv NOP-a koje su vezane za njegovo ime — kao, naprimer, Komerdajeva provala — po inju obi no hapšenjem jednog lica, esto slu ajnim, koje pod batinama po inje da izdaje postaje prvim lankom lanca, koji se, najzad, pretvara u široku provalu.

Po etkom 1942 godine Druscke je sproveo akciju protiv odbora OF u Jesenicama. Tom prilikom uhapšen je Leon

Okrožnik. On nije mogao da izdrži mu enja, pa je pod pritiskom dao neka priznanja. Uhapšeno je još nekoliko lica izme u ostalih Alojz Pukši iz Jesenica, zajedno sa svoja dva sina. I Pukši je, kada je bio »pooštreno saslušan«, dao opširan iskaz i izdao celu organizaciju OF kojoj je pripadao. Posle toga je stavljen pod pritisak pretnjom koja se odnosila na njegovu mnogobrojnu porodicu, a obe ano mu je da e njegova dva sina biti puštena ako sam potpiše obavezu za agentski rad. On je to i u inio, i sinovi su mu zaista pušteni. Zanimljivo je da mu je nare eno da svoje izveštaje podnosi u sedište KdS-a na Bledu i da li no tamo dolazi.

Kao akciju protiv NOP-a koja je stalno tekla treba pomenuti kontrolu nad odlaskom stanovnika iz svojih stalnih prebivališta u partizanske odrede. Putem svoga aparata ili na osnovu prijave, ispostava Gestapo-a bi saznala da je neki stanovnik kakvoga sela u njenome podru ju nestao iz svoga domicila i da je otišao ili da je odveden u partizane. To bi se registrovalo sa naznakom datuma nestanka odra enoga lica. Posle tri meseca za njim bi se raspisala poternica i preduzele mere protiv njegove porodice. Do isteka toga roka smatralo se da je odbeglo lice možda bilo odvedeno protiv svoje volje ili »nasilno regrutovano« u NOV, i da može još da se vrati svojoj ku i ako mu je stalo da dezertira. Posle toga važila je pretpostavka da odbegli ne želi da se vrati i stoga su i preduzimane represalije iseljavanjem njegove porodice.

Na kraju mogu i statisti ki podaci iz centralnoga zatvora u Begunjama da posluže odli no kao ilustracija akcija koje su u Gorenjskoj preduzimane protiv NOP-a u nadležnosti KdS-a. Ti podaci govore i o promenama politike nema koga bezbednosnog aparata prema NOP-u.

U podacima o streljanjima može se javno razabrati šest faza u periodu 1941—1945 godine u pogledu postupaka prema pripadnicima OF i NOV i PO.

Prva faza obuhvata vreme od avgusta 1941 do jula 1942 godine. U tome razdoblju lišeno je života upukno 498 zatvorenika, od toga 9 žena. To je mnogo više od polovine svih streljanja izvršenih za sve vreme etvorogodišnje okupacije. Poslednji mesec toga razdoblja donosi, u isto vreme, i rekordan broj streljanja u jednome mesecu: jula 1942 godine streljano je 178 lica. Streljanja su mahom izvršena u samim Be-

gunjama. No radi zastrašivanja stanovništva, ponekad bi taoci ili lica određena za odmazde bila streljana i na terenu, tamo gde se desio događaj zbog koga je naredeno njihovo streljanje. U celom tom razdoblju od godinu dana hapšenja se vrše nediskriminativno, po samovoljnom i istoslužajnom izboru organa.

Naredna faza, od avgusta 1942 do februara 1943 godine, gotovo i nema egzekucija. Od pet lica streljanih u tome razdoblju, dva su isto kriminalni prestupnici. To je period posle velikih i krvavih akcija u Gorenjskoj, kada se partizanska delatnost reorganizovala i pregrupisavala pošto su NOP-u, provalama i oružanim akcijama, bili naneseni gubici.

Treća faza, od marta do jula 1943 godine, karakteriše se ponovnim snažnim porastom egzekucija koje su posledica pojačane partizanske delatnosti. Samo u julu, poslednjem mesecu toga razdoblja, izvršeno je 59 streljanja, a u periodu mart—juli ukupno 121 likvidacija isto političkog značaja. Od ovih je 70 otsto partizana, 20 otsto njihovih pomagača, a 10 otsto lica za koje se sumnjalo da su članovi KPJ, OF i si. Ovo je trebalo da pokaže stanovništvu, pored zastrašivanja, da su partizani ti koji donose smrt jer oni prouzrokuju i primoravaju Nemce na tako oštre represalije. Ali ni ova perfidna politika nije mogla obmanuti narod koji je uprkos svemu ostao uz OF i NOP.

Od avgusta do novembra 1943 godine nema političkih egzekucija. Do jedine likvidacije u toj četvrtoj fazi došlo je zbog isto kriminalne krivice.

Sa decembrom 1943 godine nastupa peta faza, okarakterisana ponovnim porastom streljanja, koja se vrše masovno i demonstrativno. To razdoblje traje tri meseca, do februara 1944 godine, a za to vreme je streljano 196 lica, od toga 155 samo u januaru 1944 godine. Oko polovine streljanih dovedeno je iz »Ljubljanske pokrajine«, a devetorica čak iz koncentracionog logora u Mauthausen-u.

Šesta faza, od marta 1944 do maja 1945 godine, potiče u znak »Političkog krivičnog suda«, po kome su presudi izvršene za tih 14 meseci 22 streljanja, — poslednje krajem marta 1945 godine.

Izneseni brojevi jasno ukazuju na mene kroz koje je prolazila politika Sipo i SD-a u Gorenjskoj, gde su se smenjivali

periodi masovnih streljanja sa periodima pojačanog slanja zatvorenika u koncentracione logore. Jedno i drugo je imalo da služi istome cilju — zastrašivanju naroda, teroru nad njim, radi ugušenja njegove odlučne borbe za slobodu.

d) »Gorenjska samozaštita«

Iz našeg stava prema slovena kom stanovništvu Gorenjske — kao i Južne Štajerske — proizišlo je da 1941 godine nije moglo biti govora o obrazovanju ma kakvih kvilinskih policiskih ili drugih jedinica. Okupacija je izvršena u znaku germanizacije tih oblasti. Službeno se ona u Treem Reich-u tretirala »vratanjem otcepljenih pokrajina u kraljevo Reich-a«. Bilo je profašističkih građanskih elemenata koji su bili spremni da sarađuju sa okupatorom. No oni, zbog ovoga svoga stava, nije primio u poliku saradnju, mada se koristio njihovim uslugama kao doušnika. Ovaj odnos izvesne kolaboracije — ustvari služenja — politički je tada motivisan time da je tu reč o takvim slovenačkim elementima koji su spremni da se germanizuju, a nije je germanizovanje okupatorska vlast blagonaklono prihvatila.

Kolaboracionistički elementi, ukoliko ne bi bili priznati za punopravne državljane Reich-a, imali su mogućnost da putem sticanja nemačkog državljanstva na opoziv uine prvi korak ka svome ponemanju. Našim, dakle, oni slovenački fašistički ili profašistički građanski elementi koji su u vremenu od 1941 do 1943 godine pristali da služe okupatoru odricali su se, samim tim, svoje narodnosti i postali su neka vrsta pripravnika za sticanje nemačke nacionalnosti. Za razliku od kolaboracije u Srbiji, u kojoj je okupator, našim, priznao postojanje srpske narodnosti i sa kvilinzima saradivao kao sa Srbima, u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj u tome periodu kolaboracionista bi samim dejstvom kolaboracije za okupatora pravno (i faktički) izgubio svojstvo pripadnika slovenačkog naroda.

Time su se, međutim, okupacione vlasti unapred lišile jednog saveznika koji bi im naročito bio od koristi kada se, ubrzo po formiranju okupacionoga režima, pojavio pokret narodnoga oslobođenja. Nesumnjivo bi tada, s obzirom na rukovode u ulogu KP u tome pokretu, razni slovenački gra-

danski elementi iz svoga reakcionarnoga stava i zbog svojih **ugroženih** ekonomskih i klasnih pozicija pristali da se aktivno angažuju protiv NOP-a. No nisu svi oni bili skloni da se u isto vreme potpuno odreknu i svoje narodnosti, a sem toga je okupator bio jedino spreman da prihvati njihovu pomoć u obliku doušništva, ali ne i u obliku političke saradnje. Kruti stav nema koga okupatora u ino je da u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj nije moglo biti kolaboracionističke grane grupe — kakva je, naprimer, postojala u »Ljubljanskoj pokrajini« — jer se, na elno, nije priznavalo da sme uopšte postojati bilo kakva legalna slovenačka politička grupa, pa makar i kao saradnik i pomaga okupatora. A sem toga je veći deo slovenačke grane grane inteligencije bio iseljen.

Ovo držanje okupacionih vlasti prema slovenačkoj reakciji otežavalo je rad i obaveštajnoj službi i organima bezbednosti. U Srbiji pod okupacijom, naprimer, Gestapo je mogao preneti obaveštajnu i egzekutivnu borbu protiv »komunističke ilegale«, a delom i protiv partizana, na kvislinšku srpsku policiju i na kvislinške oružane formacije. To je njemu olakšavalo posao, a otežalo rad NOP-a, u koje je kanale doma i kvisling kao poznavalac ljudi i prilika mogao lakše prodreti od nemačkog agenta. I u Gorenjskoj i u Južnoj Štajerskoj bilo je slovenačkih kvislinških i profašističkih elemenata spremnih da vrše tu ulogu na svome terenu. Međutim, spremnost ovih elemenata na takvu saradnju sa okupatorom nije kod ovoga nailazila na spremnost da njihovu ponudu prihvati. Zato se u ovim dvema slovenačkim oblastima slovenački kolaboracionistički elementi pojavljuju jedino kao agenti, dostavljači, provokatori i izviđači bezbednosno-obaveštajnog aparata, i to ne kao Slovenci, a još manje kao nekakva kolaboracionistička grupa, već kao »državljeni na opoziv« i individualno.

Dok je u Južnoj Štajerskoj Uiberreither, zadržati i površniji od dvojice CdZ-a, zadržao ovakvu situaciju uglavnom sve do kraja rata, dotle je u Gorenjskoj od 1943 godine dotadašnja politika po elu donekle da se menja. Bilo zato što je Rainer bio gipkiji, bilo zato što je tamo Gestapo pod svojim spretnim šefom, Rozumek-om, uspeo da obaveštajne interese U ino faktorom državne politike, — tek, u Gorenjskoj su mogli postojati granski politički kolaboracionistički krugovi kojima, istina, nije dozvoljena javna delatnost, ali su njihove usluge obaveštajno iskorišćavane i u političkom po-

gledu. Rozumek je tu dopustio politiziranje, jer mu je ono bilo od koristi u borbi protiv NOP-a, jer mu je omogućilo da u e i u britanske kanale u Sloveniji, a da pritom, zbog slabosti tih istih slovenačkih buržoaskih krugova, ne mora strahovati da bi oni zaista mogli ste i kakav uticaj na razvoj politike situacije u Sloveniji.

Ovaj gipkiji stav vlasti u Gorenjskoj naročito se ispoljio i u obrazovanju tzv. »Gorenjske samozaštite« (Oberkrainer Selbstschutz). Tome je prethodio razvoj u »Ljubljanskoj pokrajini«, gde je isto tako Rainer bio vrhovni naredbodavac okupacionog režima. Tamo se sadejstvo belogardista sa nemačkim trupama u akcijama protiv NOV i PO pokazalo korisnim za okupatora. Iskustvo sa »slovenačkim domobranstvom«, koje je ubrzo osnovano u »Ljubljanskoj pokrajini«, dovelo je do reperkusija i u Gorenjskoj, u kojoj se pokušalo sa ostvarenjem slične organizacije.

Ipak, trebalo je da prođe dosta vremena dok su uklonjene ili savladane na elne teškoće koje su se isprekile, gledano o imanju okupatora, formiranju jedinica kojima bi se priznao slovenački nacionalni karakter. Za okupatora su tu, s jedne strane, postojala preimstva. Naglašavanje slovenačkog nacionalnog momenta odnosno priznavanje njegovog postojanja nesumnjivo bi — po mišljenju okupatora — privuklo u novu formaciju ljude koji su inače stajali postrani. Štaviše, možda bi to uticalo — kako je predviđao okupator — i na izvesne nekomunističke elemente NOP-a koji su uostvovali u oslobodilačkom pokretu zato što je to bilo jedina mogućnost da se očuva svoja nacionalna pripadnost. Najzad, sama pojava formacije koja bi bila priznata kao slovenačka, iako u službi okupatora, mogla bi dejstvovati u smislu »smirivanja« u masama nacionalno ugroženog stanovništva. U vojnom pogledu — raunao je, dalje okupator — pojava slovenačke oružane formacije rasteretila bi donekle nemačke jedinice, koje su sve manje bile u stanju da drže pod kontrolom teren koji se sav bio pretvorio u bojište. S druge strane, međutim, formiranjem jedne slovenačke jedinice priznao bi se slovenački karakter Gorenjske, uinuo bi se gest koji bi bio u dijametralnoj suprotnosti sa celokupnom politikom linijom germanizacije i demantovalo bi se, u neku ruku, sve što je u tome pogledu ranije bilo uinjeno.

Oružana formacija sa slovenačkim karakterom, iako kvintinska i pod nemačkom komandom, u Gorenjskoj ne bi pret-

stavljala isto što je predstavljalo »domobranstvo« u »Ljubljanskoj pokrajini«, što su predstavljale kvislinške formacije u Primorju ili što su bili uopšte tzv. »Landeseigene Verbaende« (domobranske jedinice), koje je Nemačka formirala u poslednjoj fazi rata gotovo u svima oblastima Evrope koje je držala pod okupacijom. Za razliku od svih drugih oblasti, uključujući i »Ljubljansku pokrajinu« i Primorje, Gorenjska (i Južna Štajerska) pravno se nije smatrala okupiranom teritorijom, već sastavnim delom Reich-a. Ona, u tom pogledu, nije mogla imati čak ni onaj status koji je imao tzv. eško-Moravski Protektorat, koji je, istina, bio u sastavu Reich-a i pod nemačkom upravom, ali kome je priznata izvesna nacionalna samosvojnost.

Prvi počeci kvislinških formacija u Gorenjskoj pojavljuju se na prelomu između 1943 i 1944 godine. Tada je izdato odobrenje ispostavama Gestapo-a, a isto tako i ustanovama Pogranice za carinsku zaštitu, da mogu obrazovati uporišta pomoću policije i u njima primati Slovence. Prva ovakva uporišta obrazovana su odmah zatim pri pogranici s carinskim stanicama Lučane, Suhi Dol, Rudi Vrh i Gorenja Vas. Njima su u organizovanju pomogli savetom, pa i oružjem i propagandom literaturom, uporišta »domobranstva« koja su se nalazila prema ovim carinskim stanicama na teritoriji »Ljubljanske pokrajine«, s one strane granice.

Prvo uporište pomoću policije pri ispostavi Gestapo-a obrazovano je marta 1944 godine u Škofjeloči, a zatim u Kranju. Od maja do septembra obrazovana su još uporišta pod kontrolom i rukovodstvom Gestapo-a u Cerkljani, Predosljani, Lahovi, Mavčana, Voklom, Smledniku, Vodicanu, Lescanu, Mavčana i Domžalama. Ukupno su bila ustrojena 42 uporišta pomoću policije pod ispostavama Gestapo-a. Međusobno ta uporišta nisu smela održavati nikakve veze, da se ne bi stvorio među njima kakav nepoželjni duh skupnosti ili svest o zajednici. Tek kasnije je odobreno da u jednoj akciji učestvuju ljudi raznih uporišta. Upravo su ispostave dodeljivale uporištima ponekog svog organa kao inženjera. Inače, ispostave su određivale starešine pojedinim uporištima, odnosno to je činila i Pogranica za carinsku zaštitu za uporišta pomoću policije koja je ona obrazovala i kojima je ona dirigovala.

Za sve vreme je Gestapo imao u ljudstvu uporišta i svoje završene agente, koji bi podnosili izveštaje o svemu što se

u uporištu inilo ili govorilo. Ina e, brojno stanje uporišta do jeseni nije prelazilo trideset lica, a samo ona koja su bila pod carinskom zaštitom brojala su i preko sto pripadnika. Uporišta su vodila akcije u rejonu svoga sedišta, esto i zajedno sa nema kim formacijama.

U politi kom pogledu Nemci su se, u prvoj fazi delatnosti ovih uporišta (do jeseni 1944 godine), trudili da eliminišu svaki uticaj ranijih istaknutih gorenjskih političara. Me utim, postepeno su se morali oslanjati i na njihovu pomo da bi prikupili potrebno ljudstvo. Me u ovim političkim pomo nicima, koji su delovali bez javnoga udela u rukovodstvu pomo ne policije, bili su Janez Ovsenik i Anton Šimenc, lokalni klerikalni selja ki političari. Prvi od njih bio je u isto vreme i poverenik plavogardisti ko- etni ke komande u Sloveniji za Gorenjsku, a obojica su bili i eksponenti »Slovenske legije«. Od klerikalnog političkog vo stva u Ljubljani dobijali su uputstva kako da postupaju u interesu SLS (Slovenska ljudska stranka) i dovedu do ve e samostalnosti pomo ne policije.

Sa vo stvom SLS održavali su politički elementi u Gorenjskoj vezu preko Slavka Kreka, li nog sekretara Lava Rupnika. Ovaj je dolazio u Gorenjsku Ovseniku, donosio mu propagandnu literaturu i stvarao veze i sa drugim licima koja su me u slovena kom kolaboracijom igrala važniju ulogu. Cilj tih dodira bio je da se ova politička elija u Gorenjskoj veže za politički centar u Ljubljani i privede njegovoj liniji borbe protiv NOP-a u saradnji sa Nemcima, pa i pod njihovom komandom, ali u isto vreme da se pripremi za ono što ima kasnije do i, to jest za prigrabljivanje vlasti u asu nema kog sloma i stavljanje pod zaštitu zapadnih saveznika.

Krek je, pomognut Rupnikom, stvorio veze i sa KdS-om Persterer-om, koji mu je u leto 1944 godine izdao odobrenje da može sprovoditi antikomunističku propagandu u uporištima pomo ne policije, a i uopšte u Gorenjskoj. To je Krek iskoristio da radi u smislu pomenute politike SLS, donose i u Gorenjsku, pored legalne, i ilegalnu literaturu SLS, »Slovenske legije« i plavogardista. Najzad je Krek obrazovao, po Persterer-ovoj saglasnosti, Propagandni otek sa sedištem pri uporištu pomo ne policije u Kranju, a sa zadatkom — prema okupatoru — da vrši propagandu u smislu saradnje sa Nemcima i borbe protiv NOP-a. Otek je, me utim, tajno radio i na ja anju linije SLS i na obaveštajnoj službi.

Krajem oktobra Krek je dobio odobrenje od starešine SD-ispostave u Kranju, Messner-a, da iz »Ljubljanske pokrajine« dovede nekoliko »domobranskih« oficira i podoficira kao instruktore za uporišta. Tim putem su, delom legalno a delom ilegalno, uba eni u pomo nu policiju eksponenti »Slovenske legije« i plavogardista. U Gorenjskoj se pojavio i Mirko Bitenc, član vo stva SLS, komandant »Slovenske legije« i komandant plavogardisti ko- etni ke »Jugoslovenske vojske u otadžbini« za isto nu Sloveniju. On je doveo ove u plavogardisti ku grupu (Gorenjski i Dolenjski odred) koja je vodila borbe protiv partizana. Posle ovih borbi sastao se sa Persterer-om. Ovaj je predlagao Bitencu javnu saradnju, pa je ak, pod uslovom da njegovi odredi preduzimaju aktivnu borbu protiv NOP-a, bio spreman da im dozvoli da zvani no vrše protiv-nema ku propagandu, traže i jedino da ga Bitenc preko Kreka obaveštava o kretanju etnika. Me utim, pregovori su se nakraju razbili zbog Biten evog zahteva za slobodnom teritorijom. Umesto predložene saradnje plavogardistih etnika sa aparatom Sipo i SD-a, Gorenjski etni ki odred je formalno rasturen, a njegovo ljudstvo podeljeno u uporišta pomo ne policije pri ispostavama Gestapo-a.

U ovoj akciji u estvovao je i biskup Rožman, koga je Krek obaveštavao o zbivanjima u Gorenjskoj. On je Kreku davao uputstva i tražio od njega da posreduje kod starešine ispostave Gestapo-a u Kranju da se odobri dolazak vojnih sveštenika iz »Ljubljanske pokrajine« u Gorenjsku. Ovi bi bili raspore eni po uporištima pomo ne policije.

Nakraju je iz ovoga rada proisteklo obrazovanje jedinstvenoga rukovodstva za sva uporišta pomo ne policije, koja je dobila naziv »Gorenjske samozaštite«. Time je i u Gorenjskoj formirana kvislinška oružana trupa. Me utim, dok su za ovakve »domoroda ke formacije« ina e predstavljali pretpostavljenu vlast i organizatora Wehrmacht ili oružani SS ili Policije poretka, dotle je za »Gorenjsku samozaštitu« bio nadležan Sipo i SD, odnosno konkretno Gestapo. Na taj je na in, od samoga po etka, »Gorenjskoj samozaštiti« dat karakter formacije aparata unutrašnje bezbednosti, pomo ne trupe Gestapo-a, a ne borbene vojne jedinice, kao što je, naprimer, bilo »slovena ko domobranstvo«.

Pri samom formiranju ovih jedinica pojavile su se izvesne teško e sa ostalim okupacionim vlastima. Dešavalo se da su

u te jedinice stupala lica koja su odbegla iz kakvog preduze a u koje su bila upu ena na rad. Zato je, naprimer, Uprava rada u Kranju pokrenula pitanje da se u »samozaštitu« ne smeju primati lica koja ona ne bi oslobodila radne obaveze. Iz akcije koju je Uprava rada pokrenula razaznaje se da je »samozaštiti« pristupilo dosta lica koja su bila na radu u užem Reich-u i koja su se, o igledno, koristila ovom prilikom da se vrata u svoj kraj.

Pošto su najpre formirane jedinice pri pojedinim ispostavama, 6 novembra 1944 godine komandant Sipo i SD-a na Bledu postavio je pripadnika ispostave u Kranju, Dichtl-a, za rukovodioca celokupnog sklopa »Gorenjske samozaštite«. Otada je rukovo enje tom formacijom vršeno po jedinstvenim na elima i centralno.

Iz uputstva koje je 4 decembra 1944 godine izdao Dichtl u svojstvu rukovodioca »samozaštite« vidi se jasno karakter ove formacije. Dichtl u uvodu raspisa konstatuje da su dobrovoljci »Gorenjske samozaštite« izjavili spremnost da se zajedno sa Nemcima bore »protiv komunizma, za svoju domovinu i za slobodu Evrope«. Kao zadatak te formacije, koji je zajedni ki i njoj i nema kom aparatu, Dichtl navodi »spašavanje Evrope pred komunizmom, uvo enje mira i reda u Gorenjskoj i uništenje bandita«.

U daljem tekstu opširnoga uputstva Dichtl navodi da pripadnici »Gorenjske samozaštite« dobrovoljno izjavljuju da njima rukovodi Policija bezbednosti. Zbog toga su oni podre eni Policiji bezbednosti u vojnom, disciplinskom i svakom drugom pogledu. Oni se obavezuju njoj, a od nje bivaju finansirani, snabdeveni spremom i naoružavani.

Organizacija »Gorenjske samozaštite« obrazovana je na ovaj na in: njen vrhovni zapovednik bio je komandant Sipo i SD-a na Bledu, SS-ovski potpukovnik Persterer. Kao njegov opunomo enik rukovodio je »samozaštitom« SS-ovski vodnik Dichtl, a o politi koj liniji formacije starao se rukovodilac ispostave Sipo i SD-a u Kranju, SS-ovski poru nik Messner. U svakoj ispostavi Sipo i SD-a odre en je po jedan službenik koji se starao o finansiranju tamošnjih jedinica »samozaštite« i upravljanju njima. Odgovorni šef centra »Gorenjske samozaštite«, koji se nalazio u Kranju, postao je Slavko Krek, koji je imao da postupa u najtešnjoj vezi sa Messner-om i Dichtl-om. Vojnu i disciplinsku obuku »samozaštite« vodio

FRANZ

DICHTL

Protiv gorenjskih partizana sprovela je niz akcija formacija policije poretka pod komandom pukovnika Franz-a (fotografija ga prikazuje pri vršenju saslušanja). Kasnije, 1944 godine, formirana je od doma ih kvislinških elemenata „Gorenjska samozaštita“, ija su uporišta ustrojena pri ispostavama Gestapo-a širom Gorenjske. Za komandanta te belogardisti ke formacije postavljen je SS-podoficir Erich Dichtl

je Fludernik, obaveštajnu službu Ivan Ovsenik, a propagandu Alojz Perne. »Samozaštita« je u estvovala i u policiskoistražnoj delatnosti protiv OF i NOV. Tim njenim radom rukovodio je Milan Amon, u sporazumu sa starešinama ispostava.

Starešinski kadar »samozaštite« postavio je Dichti. Komandni jezik bio je slovena ki, ali je trebalo pripadnike »samozaštite« obu avati i u nema kim komandama.

Ljudstvo je bilo podeljeno na uporišta koja su bila podre ena starešini ispostave Gestapo-a na toj teritoriji. Uporišta »samozaštite« sprovodila su akcije protiv NOP-a bilo po nalogu starešine ispostave Gestapo-a, bilo pod li nim vo stvom toga starešine i u zajednici sa pripadnicima Gestapo-a, Wehrmacht-a ili policije, a mogla su sprovoditi i samostalne akcije pod rukovodstvom svojih starešina. Hapšenja, konfiskacije i pretrese stanova mogli su pripadnici »samozaštite« vršili samo po nalogu Gestapo-a. Samostalno su, u sopstvenoj nadležnosti, mogli vršiti legitimisanje i pretres lica.

U na elu, trebalo je da »samozaštita« bude sastavljena prvenstveno od dobrovoljaca. Dichtl u svome navedenome raspisu veli o tome da se mogu za »samozaštitu« mobilisati samo lica koja su se prethodno izjasnila da su spremna stupiti u njene redove. Pritom je najzanimljiviji propis toga raspisa — koji je imao karakter konstitutivne naredbe o ustrojstvu »samozaštite« — po kome su u nju mogli biti primljeni dezertteri iz Wehrmacht-a ako su se prethodno prijavili nadležnoj ispostavi Gestapo-a radi saslušanja. U tome slu aju oni nisu pozivani na odgovornost zbog dezertiranja iz vojske. To je ak i za dezertere Wehrmacht-a koji su, pošto su odbegli, pripadali partizanskim odredima. Tu raspis dodaje da se, ipak, ne sme vršiti agitacija za dezertiranje iz Wehrmacht-a.

Ova pojedinost je izvanredno zanimljiva za razumevanje opšte situacije u Gorenjskoj u to vreme. O igledno, propis o primanju dezerttera u »samozaštitu« treba shvatiti tako da je znatan deo vojnika mobilisnih za Wehrmacht iz Gorenjske (gde je, uostalom, od 1943 godine uglavnom obustavljeno mobilisanje za nema ku vojsku) dezertirao iz svojih jedinica i pridružio se partizanima, kriju i se od nema kih vlasti. Ovom se odredbom o igledno htelo tim dezerterima omogu iti da se vrate, no s tim da budu u isto vreme upotrebijeni u korist okupatora. Odredba o njihovoj nekažnjivosti, ak i ako

su po bekstvu iz svoje jedinice pripadali partizanima, utoliko je upadljivije kada se zna da je u to vreme zbog dezertstva u Wehrmacht-u bezobizro primenjivana smrtna kazna.

Karakteristi na pojedinost je i zna ka na uniformi koju su nosili pripadnici »samozaštite« i koja se sastojala iz slovena kog orla u belo-plavo-crvenoj boji. Ta se zna ka nosila na levoj strani koporana, a po odobrenju Gauleiter-a Rainer-a. Karakteristi no je da se za heraldiskoga orla iz staroga grba vojvodine Kranjske upotrebljava u Dichtl-ovom raspisu izraz »slovena ki orao«, i to u »slovena kim bojama«: belo-plavo-crvenoj. Ova spoljna simbolika, ma koliko materijalno bezna ajna, formalno je na vidljiv na in obeležila kapitulaciju okupacione politike u onom njenom delu koji se zasnivao na fikciji o germanstvu odnosno germanizaciji i asimilaciji Gorenjske, uz nepriznavanje životnih prava slovena kom narodu. Realne injenice i želja okupacionih vlasti, priteranih u tesnac razvojem prilika, da pridobiju zasebe efikasnu pomo onih slovena kih krugova koji su bili spremni da se bore protiv NOP-a u inile su da je i vidljivim simbolom napuštena dotadašnja na elna linija okupacione politike. Ne treba sumnjati, naravno, da je to okupaciona uprava u Gorenjskoj u inila pod pritiskom okolnosti i da bi, da se nekim udom položaj Nema ke u ratu poboljšao, ova koncesija postojanju slovena kog živilja bila ubrzo opet zamenjena prvobitnom oštrom politikom nacionalnoga istrebljivanja.

Za pripadnike »Gorenjske samozaštite« bile su propisane i oznake inova širitima i zvezdicama na rukavu. Ljudstvo udarnih eta bilo je obeleženo mrtva kom glavom na desnoj strani okovratnika. Tu treba dodati da su ove udarne eta stajale pod neposrednom komandom Dichtl-a i da nisu bile raspore ene u uporišta »samozaštite«, po kojima je bilo raspore eno ostalo ljudstvo. U slu aju potrebe mogle su te eta za odre enu akciju biti stavljene na raspolaganje kakvom uporištu »samozaštite« ili ispostavi Gestapo-a.

Krek, kao odgovorni rukovodilac centra, obrazovao je te ajeve za oficirski odnosno rukovodila ki kadar, a isto tako i intendanturu. Politi ku i materijalnu potporu za svoj rad dobijao je od politi kih inilaca ljubljanske gra anske reakcije. Bio je najtešnje povezan sa Bitencom, koga je smatrao svojim tajnim šefom po liniji SLS, »Slovenske legije« i plavogardisti kog etništva. Njemu je donosio i sve izveštaje

O položaju u Gorenjskoj, obaveštajne biltene koje je izdavalo obaveštajno odeljenje »samozaštite« i naredbe koje su izdavali Messner i Dichtl ili komanda centra »samozaštite«.

Najvažnije odeljenje centra »samozaštite« bilo je obaveštajno, čiji je na čelu bio Ovsenik, a organizacijsko-tehnički rukovodilac Ernest Hirschegger. Odeljenje je izgradilo obaveštajnu mrežu i u »samozaštiti« i u civilnom sektoru. Tu je delom preuzelo ilegalnu obaveštajnu mrežu koja je i bila formirana u okviru SLS, a delom se povezalo sa plavogardističko-etničkom obaveštajnom organizacijom.

Vojnu obaveštajnu mrežu formirali su obaveštajci koje je odeljenje postavilo kao posebne organe pri uporištima. Njihov je zadatak bio prikupljanje podataka o NOP-u, kao i partizanskih materijala, arhiva i si., zatim stalno politički posmatranje ljudstva »samozaštite« i civilnoga stanovništva, sastavljanje »porodične kartoteke« o posmatranim licima, saslušavanje uhapšenih lica, zarobljenih ili prebeglih partizana i, naposljetku, sastavljanje raznih obaveštajnih izveštaja. Po jedan dnevni izveštaj upućivan je centru »samozaštite«, a drugi nadležnoj ispostavi Gestapo-a. Na osnovu izveštaja centar »samozaštite« izdavao bi svoj dnevni obaveštajni bilten. Obaveštajno odeljenje održavalo je mesečne sastanke sa obaveštajcima, na kojima su ovi podnosili izveštaje i dobijali uputstva. Glavni pravac delatnosti ove obaveštajne službe bio je upravljanje otkrivanjem terena NOP-a i vođenje evidencije o njihovom delovanju. Celokupni materijal slao bi se centru »samozaštite«.

Civilnu obaveštajnu mrežu izgradio je i dopunio sam Ovsenik. On se za to koristio svim svojim nekadašnjim političkim i ekonomskim vezama, a saradivao je i sa ilegalnim obaveštajnim organizacijama. Njegova civilna obaveštajna služba radila je krišom od Gestapo-a do februara 1945. godine. Ona je uspela da za izvesno vreme ubaci neke svoje agente i u OF i NOV.

Rezultatima rada obaveštajne službe koristilo se istražno odeljenje centra pod rukovodstvom Milana Amona i Franca Šenka. To je odeljenje vršilo hapšenje, saslušavanja i likvidacije pripadnika OF, partizanskih prebeglica i zarobljenika, a vršilo je i kućne i lične pretrese i zaplene.

U svojoj konačnoj formaciji, »Gorenjska samozaštita«, obuhvatala je, krajem 1944. i početkom 1945. godine, ukupno 2.600 lica.

U rukovodstvu »samozaštite« pojavio se ubrzo spor između Kreka, koji je tražio da se vodi politika prema nalogima rukovodstva SLS, i nekih drugih članova komande, koji su zahtevali da se ljubljanske političke grupe ne mešaju u »samozaštitu«. Sporovi su se naročito zaoštrili u pitanju taktike prema okupatoru, pošto je Krek sa većinom članova centra »samozaštite« stajao na liniji SLS i igrao na kartu zapadnih saveznika, dok su šef istražne službe, Milan Amon, njegov zamenik, Franc Senk, i zapovednik udarne jedinice, Franc Erpi, tražili da se prema Nemcima postupa apsolutno lojalno i sprovodi u svemu službena okupatorova politička linija.

Odnosi između nemačkih okupacionih vlasti i rukovodstva »samozaštite« pogoršali su se, u vezi s tim, da se kvare. Tome je doprinelo i saznanje Gestapo-a da klerikalni rukovodioci »samozaštite«, sa Krekom na čelu, predstavljaju eksponente ilegalne obavestajne organizacije SLS, koja teži da upravlja »samozaštitom« iz pozadine. Spor se pojavio i oko propagande, pošto je Messner tražio da se preko »samozaštite« širi nemački propagandni materijal, a Krek je težio da rastura ilegalne letke SLS. Isto tako, starešine ispostava Gestapo-a tražile su od Messner-a da se pohapsi cela »anglofilska banda« koja se uvukla u »samozaštitu«.

Krajem januara 1945 godine Messner je zapretio Kreku hapšenjem svih članova rukovodstva »samozaštite« i instruktora, zatraživši pismenu Krekovu izjavu kojom će ovaj garantovati, u ime »samozaštite« i plavogardista, lojalnu saradnju sa Nemcima u svima okolnostima. Krek je tu izjavu potpisao, ali već nekoliko dana kasnije Dichtl je za »vojnoga šefa« centra »samozaštite« postavio Franca Erpija. Krajem februara organi Gestapo-a pohapsili su sve članove centra i pripadnike broja instruktora. Posle ovih hapšenja Erpi je preuzeo rukovodstvo centra, a time su klerikalni politički rukovodioci iz Ljubljane izgubili uticaj nad ovom formacijom.

Zbog toga je opet obnovljen plavogardistički ilegalni Gorenjski odred, koji je uključen u tzv. »slovenačku narodnu vojsku«, poslednju vojnu tvorevinu klerikalnih političara u Ljubljani. Postojala je namera da se u Gorenjskoj formira divizion »vojske«, pa je čak i određen za njenoga komandanta major Anton Mehle. Pri slomu okupacije ostaci »samozaštite«, povezavši se u poslednjem trenutku sa plavogardistima, povukli su se sa ostalim kvartilskim formacijama i snagama okupatora u Korušku.

2) Komandant Sipo i SD-a u Mariboru

a) Organizacija i delatnost

Prilikom stvaranja aparata Sipo i SD-a pre njegovog ulaska na jugoslovensku teritoriju aprila 1941 godine, obrazovane su i ekipe koje su imale da u u Južnu Štajersku iz Graz-a i da tamo formiraju ustanove policisko-bezbednosne službe. Tom su prilikom određene ekipe i za sam štab Sipo i SD-a za Južnu Štajersku, koji je imao da se ustroji u Mariboru, i za njegove ispostave na terenu. Na čelo toga aparata, kao Opunomoćenišnik šefa Sipo i SD-a pri šefu civilne uprave u Južnoj Štajerskoj, postavljen je rukovodilac SD-otseka u Graz-u, Otto Lurker, SS-ovski pukovnik. On je zadržao u isto vreme i svoju funkciju u Graz-u. Za njegovog zamenika postavljen je šef ustanove Gestapo-a u Graz-u, SS-ovski major i vladin savetnik dr Machule.

Kao što se vidi, konstrukcija toga aparata bila je istovetna sa onom koja je izvršena u isto vreme u Celovcu i bila namenjena Gorenjskoj. Tu, kao i tamo, postavljen je za starešinu aparata za okupiranu teritoriju šef SD-otseka, dok je šef ustanove Gestapo-a njemu podređen kao njegov pomoćnik. Kao što su rukovodioci štaba Sipo i SD-a na Bledu zadržali i svoje funkcije u Celovcu, tako su i Lurker i dr Machule ostali i dalje nadležni rukovodioci ustanova u Graz-u.

Opšta pretpostavka je bila da će i šef civilne uprave i njemu pridati aparat Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj ubrzo izvršiti zadatke zamišljenog prelaznog perioda, posle čega će ustupiti mesto redovnim ustanovama Reich-a. Taj je prelazni period imao poslužiti stvaranju takve situacije u okupiranom području da će ovo, po isteku relativno kratkoga vremena, moći biti bez teškoća potpuno uklopljeno u Reich. Južna Štajerska se, konkretno, imala dodati provinciji Štajerskoj, uz potpuno izjednačenje režima. Pretpostavka o kratkotrajnosti prelaznih administrativnih oblika izražava se i u maločas pomenutom nazivu koji su prvobitno nosili starešina aparata Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj i njemu podređena ustanova. Osoblje za taj aparat prikupljeno je delom tako što su izvesne ustanove koje su prestale da funkcionišu (pogranične ispostave na dotadašnjoj jugoslovensko-nemačkoj granici) prebacile svoje ljudstvo u ustanove koje su po čelu da

dejavstvuju (pograni ne policiske ustanove na novoj granici prema NDH i Italiji). Delom su ustanove u Graz-u dodelile izvestan broj svojih službenika aparatu odre enom za Južnu Štajersku, o ekuju i da e se ova lica mo i uskoro vratiti na svoje redovne dužnosti, odnosno da e biti dodeljena izvesnim — malobrojnim — ispostavama koje e ostati na južnoštajerskoj teritoriji posle završetka procesa »raš iš avanja situacije«. Svakako je tada zamišljeno da e se ubrzo na podru ju Južne Štajerske — kao sastavnom delu Reichsgau-a (provincije Reich-a) Štajerske — mo i ustrojiti stalne ustanove prema opštoj organizaciskoj šemi koja je važila ca celu Nema ku.

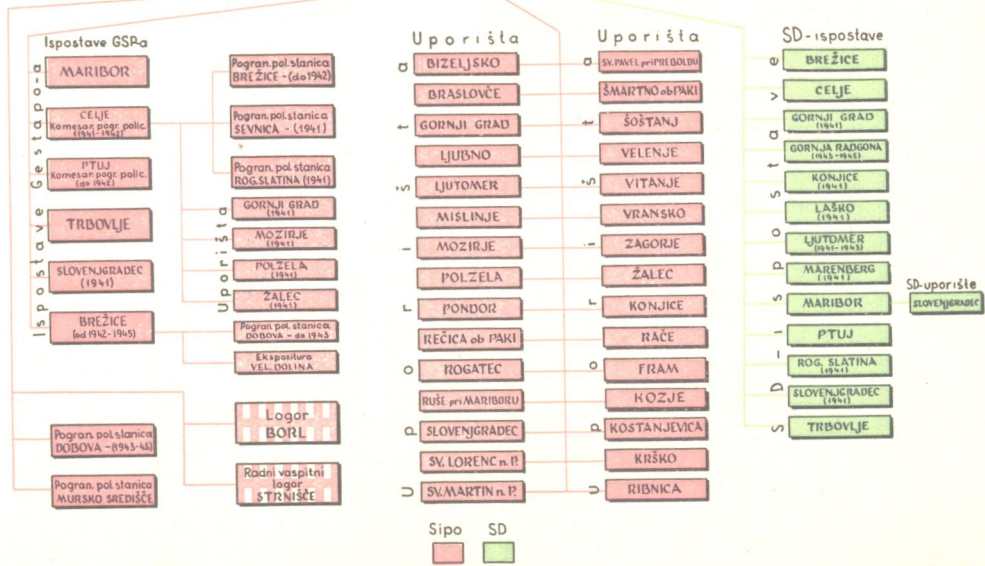
Karakter nadleštva Opunomo enika šefa Sipo i SD-a pri CdZ-u u Južnoj Štajerskoj vidi se iz jednoga raspisa Otto-a Lurker-a od 18 aprila 1941 godine, dakle, tri dana pošto je celi taj aparat ušao u Južnu Štajersku i zauzeo tamo odrene pozicije. Ovaj raspis Lurker upu uje: uredu Gestapo-a u Mariboru; ispostavama Gestapo-a u Celju, Ptuju, Slovenjgradcu i Brežicama; uredu Kriminalne policije u Mariboru; ispostavama Kriminalne policije u Celju i Ptuju; ispostavi (Aussendienststelle) SD-a u Mariboru; ispostavama (Aussenstellen) SD-a pri politi kim komesarima (funkcionerima upravnih vlasti koji su zauzeli mesta bivših sreskih na elnika).

Iz ove raznolike titulature izlazi da je ustrojstvo pojedinih grana Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj bilo još neodre eno, svakako zbog o ekivane privremenosti. U Mariboru su postojali posebni uredi ili ispostave više kategorije za Gestapo, Kripo i SD. One su bile podrene Lurker-u kao Opunomo eniku Sipo i SD-a, ali još nisu sa injavale jednu celinu, jedinstveno nadleštvo. Ustanove u drugim mestima Južne Štajerske, van Maribora, tretirane su kao ispostave ili podispostave mariborskih ispostava.

Iz samoga teksta ovog raspisa to još jasnije proizlazi. Tu Lurker naglašava da je njegovo nadleštvo »centralna komandna ustanova« za sva nadleštva (Dienststellen) Gestapo-a, Kripo-a, SD-a i Štaba za preseljavanje u Južnoj Štajerskoj. Drugim re ima, svaka od grana Sipo i SD ima svoj sopstveni aparat sa vrhom u Mariboru (uključujući tu i Štab za preseljavanje), a iznad ovih centrala stoji, kao zajedni ki komandant, Lurker sa svojim li nim štabom.

U daljem sadržaju citiranog raspisa od 18 aprila, Lurker odre uje da su rukovodioci svih ustanova koje su mu podre-

**Komandant Sipo i SD-a
MARIBOR**
(Junij - decembar 1942 - u Celju)

dene li no njemu odgovorni i dužni da ga o svima stvarima od narađite ili na elne važnosti neodložno obaveštavaju usmeno ili pismeno. Šefovi ispostava, na elno, imaju izveštavati preko svoje nadležne ustanove u Mariboru, a u sluaju opasnosti ili u narađito hitnim sluajevima i neposredno Lurker-a. Sa ostalim državnim i partiskim ustanovama prepisku vodi, ako su u pitanju stvari od višeg znaaja, isključivo Lurker. Jedino on — a u njegovom odsustvo d-r Machule — ovlašćen je da potpisuje pisma upućena šefu Sipo i SD-a, RSHA-u, CdZ-u za Južnu Štajersku i političkim komesarima ako je reč o pitanjima na elne važnosti.

Međutim, već početkom maja, dakle, nepuni mesec dana po dolasku u Južnu Štajersku, naziv Lurker-ove komande je promenjen. O tada pa do kraja okupacije ova ustanova nosi naziv »Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD in der Untersteiermark« (Komandant Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj), skraćeno: KdS Marburg (Maribor).

Osoblje ustanova koje su podređene Lurker-u i koje su srasle u Komandu Sipo i SD-a, određeno od odgovarajućih grana RSHA iz austrijske Štajerske, odnosno iz Graz-a i drugih mesta, postalo je stalni sastav KdS-a u Mariboru. Pored ovog stručnog osoblja, opštini SS u Graz-u je civilno mobilisao još oko 40 svojih pripadnika i dodelio ih KdS-u radi vršenja stražarske, telefonske i sličnih pomoćnih službi.

Na kakav je način istupio ovaj celi aparat prema stanovništvu već je u više mahova bilo govora u dosadašnjim izlaganjima. No kakav je on bio po svojim kvalitetima, pokazuje, naprimera, izjava bivšeg SS-ovskog oficira Presuhn-a, starišine ispostave SD-a u Celju, koji je 1945 godine prešao partizanima, a zatim austriskom oslobodilačkom frontu. Po toj izjavi stizale su u Graz glasine o izgredima organa Sipo i SD-a prema stanovništvu okupiranih krajeva, naročito u pogledu zamašnih rekvizicija i orgija koje bi se slavile u SS-ovskim ustanovama. U Graz su službenom poštom svakodnevno pristizali paketi stvari opljačkanih iz Južne Štajerske, koji bi se slali pod vidom »prljavog rublja« ili sličnim prikrivenim oznakama. U tome se osobito isticao sam Lurker, za koga je opljačkane stvari slao na svoje ime njegov šofer Fischerkeller.

Zadaci KdS-a u Mariboru bili su dati samim njegovim karakterom. Pod direktivama RSHA, Šefa Sipo i SD-a i Višeg vođe SS i policije, KdS je sa svojim centralnim štabom i svi-

ma podre enim ispostavama svršavao poslove Uprava III, IV, V i VI RSHA. Pored generalne bezbednosne službe i sa njom povezane obaveštajne delatnosti, KdS je imao i one iste specijalne zadatke koje je imala odgovaraju a ustanova na Bledu. To su bili zadaci što su proizlazili iz politike Tre eg Reich-a koja se imala primenjivati na okupiranoj slovena koj teritoriji. Me u njima je glavnu ulogu igralo — naro ito u po etku okupacije — preseljavanje i iseljavanje. Ubrzo je, me utim, došlo do narodnog ustanka, pa je borba protiv NOP-a postala najvažniji i gotovo jedini zadatak celog bezbednosnog i obaveštajnog aparata.

Pojaва NOP-a izazvala je sprovo enje izvesne reorganizacije aparata i ustanova KdS-a na terenu. Pokazalo se bilo, vrlo brzo, da celi aparat nije bio ni dovoljan ni dorastao novonastaloj situaciji. Zato su iz pojedinih ispostava isturana uporišta koja su pridružena Zandarmeriskim stanicama. Ova su se uporišta sastojala, od jednog ili dvojice (retko više) službenika Gestapo-a. Obi no bi samo po jedan predstavnik Gestapo-a bio pridat žandarmeriskim stanicama. Zadatak uporišta bio je brzo obaveštavanje nadre enih ispostava, organizovanje obaveštajne delatnosti, saslušavanje zarobljenih partizana i omogu avanje brzog stupanja u dejstvo Policije bezbednosti i Policije poretka.

Posebni zadatak KdS-a, koji u tome obliku nije vršio KdS na Bledu, predstavljalo je sprovo enje pravosu a u Južnoj Štajerskoj. Tim zadatkom bilo je zaduženo, po ranije navednoj naredbi CdZ-a za Južnu Štajersku, Uiberreither-a, posebno kazneno odeljenje pri KdS-u. Pritom pada u o i da je Lurker li no bio isklju ivo nadležan, po istoj naredbi, za donošenje smrtnih presuda protiv zarobljenih i uhapšenih pripadnika NOP-a, dok je u Gorenjskoj vršeno streljanje mahom po nalogu odeljenja IV KdS-a na Bledu, ili po presudi vanrednog suda. S tim u vezi treba pomenuti Lurker-ovu izjavu iz pisma koje je u aprilu 1942 godine uputio Inspektoru Sipo i SD-a u Salzburg-u, a prema kojoj je »morao li no izre i oko 300 smrtnih presuda i narediti njihovo izvršenje«, pri emu ga je »odgovornost ponekad vrlo teško pritiskivala«.

Prva promena u strukturi aparata Sipo i SD-a izazvana konkretnim stanjem na terenu bila je u tome što je Lurker-ovo nadleštvo prestalo da bude komanda koja vrši koordinaciju nekoliko podre enih ustanova. Kao nadleštvo KdS, ono je po-

stalo centralna ustanova, podeljena na odeljenja. Ipak su i dalje ostale ustanove triju osnovnih grana Sipo i SD-a povezane sa odgovaraju im mati nim ustanovama u Graz-u. Ova povezanost po inje, ustvari, ve od samoga vrha aparata KdS-a, jer je Lurker ostao i dalje šef SD-otseka u Graz-u. Taj se odnos izrazio, naprimer, i u tome što su izdaci za obaveštajnu službu koje su u inili razni funkcioneri Gestapo-a u Mariboru i u ispostavama obra unavani sa ustanovom Gestapo-a u Graz-u, a ne u okviru samog KdS-a u Mariboru. Duže vreme je održavan i fiktivni paralelizam izme u referenta KdS-a za pojedinu granu policisko-bezbednosnog aparata i šefa mariborske ustanove te grane. Po organizaciskoj šemi, u štabu KdS-a šefovi Odeljenja Gestapo-a, Kripo-a i SD-a bili su u isto vreme i šefovi ispostava ovih triju organizacija policisko-bezbednosne službe u Mariboru. Ustvari su ta odeljenja KdS-a u isto vreme vršila i funkcije ispostave doti ne grane na teritoriji mariborskog sreza.

Objedinjenje aparata triju grana Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj bilo je potpuno sprovedeno samo u štabu KdS-a, kao centrali cele bezbednosno-policiske i obaveštajne službe u Južnoj Štajerskoj, kojoj su ispostave tih grana bile neposredno podre ene. Me utim, svaka grana toga aparata opštila je i neposredno sa svojim odgovaraju im višim ustanovama u Reich-u, odnosno u Graz-u. Mada su ispostave na terenu sara ivale, tri grane Sipo i SD-a opštile su me usobno službeno preko KdS-a. To se vidi, naprimer, iz službenog puta koji je obaveštenje V-Mann-a ispostave SD-a koji je radio po liniji VI imalo da pre e dok je došlo do ispostave Gestapo-a. Takvo obaveštenje, ako bi bilo važno za Gestapo, šef ispostave SD-a slao bi odeljenju III (SD) u Mariboru, a ovo bi ga uputilo referatu IV N u štabu KdS-a, koji bi, sa svoje strane, dao eventualno dalja uputstva ispostavi Gestapo-a ili uporištu na terenu.

S druge je strane, me utim, referat VI mogao izdavati i neposredne naloge Pograni noj policiji, koja je bila u sastavu Gestapo-a, dakle, odeljenja IV, ako je bilo posredi to da ova u konkretnoj nekoj stvari obavlja poslove po liniji VI u stvarima obaveštajne službe prema inostranstvu. Tako je sam referat VI KdS-a — po prethodno postignutoj na elnoj saglasnosti odeljenja IV — davao direktne naloge ispostavama Pograni ne policije ako je trebalo da ova prihvati agente ili

izveštaje po sektoru VI i da ih upu uje dalje u Maribor referatu VI KdS-a.

Unutrašnje ustrojstvo KdS-a u Mariboru stabilizovalo se, posle kra eg prelaznog perioda, na formama koje su, uglavnom, bile, istovetne sa organizaciskim oblicima koje smo upoznali pri posmatranju KdS-a na Bledu. Na elu Komande stajao je komandant, KdS Lurker, koji je na toj dužnosti bio do marta 1943 godine. Tada ga je zamenio SS-ovski major Josef Vogt, dotadašnji KdS na Bledu. Ovaj je premešten u maju 1944 godine, kada je na položaj KdS-a u Mariboru došao SS-ovski major Kurt Stage, koji je svoj položaj napustio sa nema kom kapitulacijom, 1945 godine.

Odeljenja I i II, dakle, ona koja su bila nadležna za upravna, personalna, organizaciska pitanja, stajala su najpre pod policiskim inspektorom Jansen-om, a kasnije pod višim policiskim inspektorom Buchmayer-om.

Odeljenje III (SD) imalo je ve poznata etiri referata. Njegov je prvi rukovodilac bio SS-ovski vodnik, kasniji potporu nik Mack. Od jeseni 1942 godine na taj položaj je došao SS-ovski major Georg Umpfenbach. Ovaj je u isto vreme bio i zamenik KdS-a Vogt-a, jer se gledalo, o igledno, da zamenik KdS-a koji pripada Gestapo-u bude pripadnik SD-a, a ako je KdS iz SD-a — kao što je to bio slu aj sa Lurker-om — da mu je zamenik iz Gestapo-a. Pošto je Vogt bio pripadnik Gestapo-a, to je na elo odeljenja III KdS-a postavljen jedan SS-ovski major, da bi mogao zameniti dotadašnji Lurker-ov rad u sektoru SD-a, i zauzeti u isto vreme i funkciju KdS-ovog zamenika.

U odeljenju III bio je referent za pravo i upravu SS-ovski potporu nik d-r Swoboda. Referat narodnosti i narodnog zdravlja vodili su redom SS-ovski poru nik Hummitzsch, SS-ovski poru nik Mueller, šef odeljenja Umpfenbach i referent Kamintius. Referat za nauku, kulturu, književnost i propagandu vodio je najpre šef odeljenja Mack, a kasnije referent Koehler. Najzad, referat za privredna, radna i socijalna pitanja vodio je SS-ovski potporu nik von Teppner.

Na elu odeljenja IV stajao je prvo SS-ovski major d-r Machule (u isto vreme i zamenik Lurker-a), iji je zamenik bio SS-ovski poru nik Farnleitner. Kada je Machule u jesen 1942 godine premešten, njegovu je dužnost preuzeo njegov dotadašnji zamenik, koji je to odeljenje vodio duže vreme, sve

SIPO I SD U ŠTAJERSKOJ

LURKER

FARNLEITNER

Za Štajersku je centar nema kog bezbednosno-policiskog aparata bio u Mariboru, gde je ustrojeno nadleštvo komandanta Sipo i SD-a. Na elu mu je bio SS-pukovnik Otto Lurker (levo). Jedan od istaknutijih pripadnika Lurker-ovog nadleštva bio je SS-poru nik Farnleitner, zamenik šefa odeljenja Gestapo-a u Lurker-ovoj ustanovi (desno)

do dolaska SS-ovskog kapetana Laudorff-a, novog šefa odeljenja. Tada je Farnleitner zauzeo opet položaj zamenika. Machule je bio, kao što je ve istaknuto, zamenik KdS-a Lurker-a.

Mada su se i u ostalim odeljenjima referenti esto smenjivali, bili upu ivani na dužnosti u ispostave, ponovo se vra ali u Štab KdS-a itd., ipak je u odeljenju IV ovo kretanje službenika bilo najživlje. Zbog toga e se ovde pomenuti samo najistaknutiji me u njima, oni koji su svojom delatnoš u u aparatu KdS-a ostavili najviše traga. Tako je referat IV 1 (opozicija, sa podreferatima leva opozicija, desna opozicija i inostrani radnici, sa zarobljenicima itd.) dugo vreme vodio SS-ovski kapetan Josef Strohmeier. Ovaj je, isto tako, bio i na elu referata IV 2 (sabotaža). U ovim svojim funkcijama, Strohmeier je bio specijalno nadležan za borbu protiv partizana i OF, zbog ega se i prema podre enom aparatu KdS-a, i prema stanovništvu i agenturi istakao svima merama borbe protiv NOP-a. Me u njegovim saradnicima iz referata kojima je rukovodio treba pomenuti SS-ovske vodnike Gaidu, njegovog zamenika u referatu 1, i Heindl-a, zamenika u referatu 2.

Referatom IV 3, koji je obra ivao odbranu od špijunaže, obezbe enje privrednih objekata i pograni na pitanja, rukovodio je do decembra 1942 godine kriminalisti ki sekretar Schwenke, a kasnije viši kriminalisti ki sekretar Meise. Referati IV 4 (ideološki protivnici), IV 5 (posebni slu ajevi) i IV 6 (kartoteka, zatvor) stajali su pod Farnleitner-om, iji je pomo nik bio SS-ovski potporu nik Zwickler.

Odeljenje V (Kripo) vodio je SS-ovski poru nik Wohinz, a zatim SS-ovski potporu nik Beck.

Odeljenje VT (obaveštajna služba u inostranstvu) bilo je najpre pod rukovodstvom SS-ovskog kapetana Reinel-a, koji je vodio delatnost VI još pre okupacije, iz Graz-a prema Jugoslaviji. On je ubrzo premešten, pa je rad po liniji VI preuzeo, neko vreme, rukovodilac odeljenja III, a zatim je na elo odeljenja VI postavljen SS-ovski kapetan Gustav Fast.

KdS je imao i odeljenje VII, tzv. kazneno odeljenje (Strafteilung), koje je ve pomenuto, a koje je vršilo pravosudne funkcije. Tim odeljenjem rukovodio je SS-ovski potporu nik d-r Swoboda, ina e državni tužilac.

Kada je obrazovano odeljenje IV N, u leto 1942 godine, postavljen mu je na elo SS-ovski poru nik Himmel. Kasnije

je u Maribor premešten SS-ovski kapetan Brandt, koji je bio pre toga organizovao referat IV N u nadležstvu KdS-a na Bledu. Brandt je sproveo istu organizaciju i u opsegu teritorijalne nadležnosti KdS-a u Mariboru, ostaju i u dodiru sa Bledom. Posle njega je na položaj šefa referata IV N došao SS-ovski potporučnik Niebann. Referat IV N bio je neposredno podređen Komandantu Sipo i SD-a.

KdS u Mariboru posvetio se, odmah po ustrojstvu centra u Mariboru i ispostava na terenu, iseljavanju i obezbeđenju novog režima kao svome prvome zadatku. Za sprovođenje programa iseljavanja bili su određeni, u sastavu i pod komandom KdS-a, organi SS-ovskih ustanova kojima je preseljavanje posebno stavljeno u zadatak. Ti su organi bili veće pomenuti Hummitzsch, zatim d-r Schultz, d-r Seidl i Schwarzhuber, koji su pripadali glavnim upravama SS za uvršenje nemačke narodnosti odnosno za rasu i naseljavanje. Njihov je zadatak bio završen 1942. godine, posle čega ga je preuzeo sam aparat KdS-a, u koji je Hummitzsch uključen u sastavu odeljenja III. »Specijalisti za preseljavanje« iz glavnih uprava SS-a i Centrale za preseljavanje u Lodz-u vratili su se na svoja redovna službena mesta.

Pri dolasku u Južnu Štajersku, celi aparat KdS-a oslonio se u prvom redu na saradnju Volksdeutscher-a. U Južnoj Štajerskoj to je bio slučaj još u mnogo većoj meri nego u Gorenjskoj, gde su Volksdeutscher-i bili malobrojni i neorganizovani. Ovde ih je bilo mnogo, osobito u gradovima, a njihova organizacija (Štajerski domovinski savez — StHB) bila je vrlo snažna i imala je važne funkcije prema upravnom aparatu Reich-a. Sem toga su ličnost i politika Gauleiter-a Uiberreither-a, CdZ-a za Južnu Štajersku, predstavljale činilac koji je vršio naročito jak uticaj na sveukupnu delatnost i pravac rada KdS-u u Mariboru i celog njegovog aparata. Otuda se pojavljuju i u radu toga KdS-a izvesne specifične karakteristike, karakteristike kojih nema u delatnosti KdS-a na Bledu. Na Bledu je postojalo mnogo manje zavisnosti ili potrebe za obzirima prema upravnom aparatu i CdZ-u nego što je to bio slučaj u Mariboru. Malobrojni Volksdeutscher-i u Gorenjskoj bili su poslušni saradnici KdS-a, bez pretenzije da sprovedu ma kakvu sopstvenu politiku ili političku liniju. Naprotiv, u Južnoj Štajerskoj je organizacija Volksdeutscher-a StHB pretendovala na položaj merodavnog političkog činioca, mešala

se u sva pitanja i imala u tome podršku upravnog aparata sa CdZ-om na elu. Tako isto su i terenski eksponenti upravnog aparata, kao, naprimer, ve pominjani Anton Dorfmeister, politiki komesar odnosno sreski na elnik u Celju, zahtevali za sebe naro ite ingerencije.

Radikalnoj politici ponem avanja, koju je bezobzirno sprovodio Uiberreither, a u kojoj su, na terenu, bili najrevnosniji i najzadrtniji pomaga i i hajka i mesni Volksdeutscher-i, odgovarao je izvanredno dobro zadrtni i revnosni Lurker, primitivni bivši hapsandžija, koji je dogurao do ina SS-ovskog pukovnika i funkcije KdS-a zahvaljuju i okolnosti što je svome nekadašnjem zatvoreniku, Adolf-u Hitler-u, bio inio usluge. Ve pomenuti bivši SS-ovac Presuhn navodi, u svojim izjavama, nekoliko zanimljivih podataka o li nosti toga rukovodioca aparata Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj, oveka koji je suvereno i po svome naho enju raspolagao životima i imovinom tamošnjeg stanovništva. Tako, naprimer, iznosi da je Lurker-u nedostajala potrebna inteligencija za sprovo enje zadataka koji su mu povereni, da je naro ito voleo da se opija i hvališe, da je bio veliki ženskar i li no provodio sasvim nemoralan život, da je stajao potpuno pod uticajem bivšeg sveštenika Mack-a, koji je kao pripadnik SD-a i SS-ovski funkcioner ispoljavao u svojim postupcima u Štajerskoj izraziti sadizam, ali je zato pomagao Lurker-u da skriva izgrede i zloupotrebe. Po Presuhn-u je Uiberreither najzad morao da pokrene akciju za Lurker-ovo uklanjanje, pošto je prekadašio svojim kompromituju im ponašanjem i svojim nemoralnim životom. Ovo je zanimljivo utoliko što je Uiberreither odlu no podržavao Lurker-a baš i zbog toga što je ovaj — mimo obi aja SS-ovskog aparata, koji je bio dosta rezervisan prema funkcionerima politike organizacije NSDAP, — vrlo prisno sara ivao sa njim i nastojao da mu ugoditi. Dalje, zbog trvenja izme u Lurker-a i Roesener-a — tvrdi Presuhn — Uiberreither je isto tako podržavao Lurker-a, pošto je i sam nastojao da spre i Roesener-ovo mešanje u poslove bezbednosnog aparata u Južnoj Štajerskoj. Ipak, Lurker se svojim ponašanjem bio toliko kompromitovao da ga je Uiberreither morao ukloniti. Protiv njega je pokrenut disciplinski postupak, pozvan je u Berlin, a na položaj KdS-a došao je Vogt. Me utim, u Berlinu se Lurker, zahvaljuju i svojim vezama u vrhu nacistikog aparata, rehabilitovao i dobio je dužnost da od strane RSHA rukovodi obezbe enjem

bivšeg belgiskog kralja Leopolda. Verovatno je za taj položaj imao da zahvali samom Hitler-u jer je ovaj o Leopoldu vodio li no ra una. Hitler je Leopoldu bio dodelio kao a u-tanta (i glavnog nadzornika) opunomo enog ministra Kancelarije Reich-a Werner-a Kiewitz-a, koga je Lurker smenio, kada je otkrio da je Kiewitz bio omogu io belgiskom kralju da uspostavi vezu sa svojim ro acima u Bruxelles-u.

Ina e, da je Lurker imao odli no zale e u Reich-u pokazuje i to što je eš e pohvaljivan, što mu je Kaltenbrunner aprila 1941 godine li no javio kako je Himmler njime veoma zadovoljan i zbog njegovih pripremnih radnji uo i okupacije, i kako e ga zato Himmler odvesti Hitler-u. Ovakvo zale e omogu ilo je Lurker-u veliku samostalnost prema njegovim neposrednim pretpostavljenima. Ve je pomenut njegov negativni stav prema Roesener-u. A prema inspektoru Sipo i SD-a u Salzburg-u, Blume-u, kome je bio disciplinski direktno podre en, Lurker je istupao i javno sa nipodaštavanjem. Tako je, naprimer, Blume u svojstvu Zapovednika Sipo i SD-a na Bledu izdao 29 jula 1942 godine raspis svima svojim podre enim organima (me u koje je potpadao i Lurker sa svojim aparatom u kome se govori o merama koje treba preduzimati protiv partizana i OF¹). Lurker je, po dužnosti, morao, da saopšti raspis svojim podru nim ustanovama. On je to i u inio, ali na kraju raspisa dodao je svoju li nu primedbu kojom on »najodlu nije isti e« da je nare ivanje takvih mera njegova stvar i da »niko nema prava da u Južnoj Štajerskoj sprovođi druk ije mere« od onih koje je on li no naredio. A kakve su bile te Lurker-ove mere, za koje je on još jedared pismeno i zvani no preuzeo svu odgovornost, dosta je jasno izneseno u dosadašnjem izlaganju.

Izvanredno brutalno istupanje nema ke uprave u Južnoj Štajerskoj izazvalo je snažnu reakciju stanovništva koju je organizovao NOP. KdS je na nju odgovorio još drasti nijim merarna protiv OF, koji se u leto 1941 godine ve bio organizovao svugde u gradovima i selima Južne Štajerske. Akcija protiv NOP-a u toku leta i jeseni 1941 godine zadala je nekoliko udara narodnom ustanku. Još teži udari su došli u zimu, tako da je KdS smatrao da je u samom mariborskom kraju za duže vreme onesposobio NOP za akciju. Zbog toga je KdS

¹) Taj je raspis citiran na str. 200 i 201. Lurker je raspis do-stavio podre enim organima 3 avgusta 1942 godine.

juna 1942 godine premestio svoje sedište u Celje, u kome je organizovao posebni štab za borbu protiv OF i partizana, pošto je delatnost NOP-a u celjskom okrugu bila tada naročito jaka.

Da bi se uspešnije mogao suprotstaviti narodnom ustanku, Lurker je tražio pojačanja za aparat Gestapo-a. Ta je pojačanja i dobio iz Reich-a i sa Bleda, a naročito važnu pomoć pružala mu je Posebna komanda Sipo, koja je iz Strassburg-a prekomandovana u Južnu Štajersku i podređena KdS-u. Ova komanda, koja je u službenom saobraćaju nazvana »Sonderkommando Strassburg«, bila je sastavljena od 26 specijalno obučenih službenika Sipo-a, uglavnom kriminalističkih funkcionera. Njihov rukovodilac bio je kriminalistički komesar Diesner. Jedan deo pripadnika ove Posebne komande ostao je u samoj centrali KdS-a, koja se bila smestila u Celju, a drugi je upotrebljen za obrazovanje mnogobrojnih uporišta pri žandarmerijskim stanicama na terenu.

U Celje su prekomandovani i odabrani žandarmerijski službenici, a i izvestan broj pomoćnih policajaca koji su vršili ulogu tumača. To su bili mahom Volksdeutscher-i ili Slovenci. Za potrebe pojačanja kancelarijskog rada, štabu u Celju bila je dodeljena ženska radna snaga, najvećim delom civilno mobilisana (Notdienstverpflichtet). Nju su dodelili sreski na elnik StHB i razne upravne vlasti.

U Celju je, tako, u toku leta 1942 godine funkcionisao, s jedne strane, štab KdS-a u Mariboru sa specijalnim zadatkom uništenja NOP-a, a, s druge strane, postojala je i dalje ispostava Gestapo-a u tome mestu. Poslovi su, međutim, bili tako isprepleteni i vršeni zajednički da je praktički nemoguće razdvojiti delatnost KdS-a od delatnosti ispostave. To se vidi i iz samog smeštaja štaba KdS-a, koji se, sa samim Lurker-om na čelu, uselio delom u prostorije ispostave, pri čemu je osoblje ispostave ostalo isto tako na svome mestu. U stvari je, dakle, u Celju bio obrazovan poseban organizam, čije su elemente predstavljali štab KdS-a u Mariboru, ispostava Gestapo-a u Celju i specijalne jedinice i snage koje su prikomandovane za sprovođenje posebnog zadatka — za ugušenje narodnog ustanka.

U sprovođenju toga zadatka celo područje srezu Celje podeljeno je na šest sektora. Svakom od tih sektora odgovarala je jedna grupa službenika Gestapo-a. Te su grupe imale

svoje posebne kancelarije u samome Celju, ali su radile naročito na terenu. Rukovodioci grupa bili su službenici Gestapo-a: Toby, Augustin, Niederberger, Berložnik, Jungwirth i Goettle. Ustrojen je za mnogobrojne hapšenike i posebni logor u jednoj školi. Tu su mahom zatvarani članovi porodica streljanih partizana ili porodice lica odbeglih u partizane.

Najživlja delatnost na terenu celjskoga sreza, koja je prelazila i na druge teritorije, bila je naročito tim pojačanjem obaveštajnog rada. Po etak te delatnosti poklapa se sa obrazovanjem referata IV N i sa širokom akcijom za prevrbovanje zarobljenih partizana, na temelju naela koja je istakao šef Gestapo-a Heinrich Mueller u svome opširno citiranome raspisu. Zarobljeni partizani morali su najhitnije biti sprovedeni referatu IV N KdS-a, gde su saslušavani uz primenu svih metoda fizičke i psihičke pritiska. Tom prilikom se, prema držanju na saslušanju, vršilo i eventualno vrbovanje.

Međutim, pored svih uspeha postignutih ovakvim radom, izgleda da je i sam Lurker uvideo da se NOP ne može uništiti. Januara 1943 godine on se raspisom obračunava sa podređenim organima prebacujući im da nisu ispunili obaveze i da im nedostaje potrebno shvatanje dužnosti. Zanimljivo je da im ovde zamera zbog visine obaveštajnih izdataka, koji »ne odgovaraju niukoliko postignutim uspesima«. Lurker ponovo insistira na vrbovanju agenata, pri čemu razlikuje one koji su radili kao rezidenti i one koji su vršili funkciju izvištanja.

Oktobra 1942 godine povučena je Posebna komanda Strassburg iz Južne Štajerske. Nekoliko njenih članova ostalo je u aparatu KdS-a. Krajem godine je štab KdS-a vratio svoje sedište u Maribor, a u to vreme su povučene i one snage Policije poretka i žandarmerije koje su bile dodeljene akciji u Celju. Uskoro je rastureno i pomenutih šest radnih grupa, posle čega je ispostava u Celju nastavila svoj normalan rad, izlazeći i sve teže nakraj sa nabujalim otporom naroda, koga ni naneseni udarci protiv NOP-a nisu mogli smiriti.

Rad po liniji IV u aparatu KdS-a u Mariboru razlikovao se od onoga koji je prikazan u vezi sa delatnošću u odeljenju IV KdS-a na Bledu. Uzroci koji su uslovljavali te razlike veći su pomenuti: u prvome redu, na prvom stavu Uiberreither-a, koji je zahtevao apsolutnu i beskompromisnu germanizaciju, a ustoj i postojanje snažne i favorizovane organizacije StHB, koja je

PROTIV ŠTAJERSKIH PARTIZANA

Godine 1942 KdS je iz Maribora preneo svoje sedište privremeno u Celje, da bi odatle rukovodio akcijom protiv partizana. Iz toga perioda je gornja fotografija. Grupu zarobljenih partizana nema ki organi teraju kroz celjske ulice. O vratove su zarobljenicima oka ene table sa njihovim imenima. „Ja sam bandit Kastelic Ivan i u estovao sam u šest ubistava i više napada“, piše na tabli prvoga u grupi zarobljenika

esto radila na svoju ruku. Čak i kada je, marta 1943 godine, na Lurker-ovo mesto došao dotadašnji KdS na Bledu, Josef Vogt, ova se situacija nije promenila, bar ne u svojim bitnim crtama. Prilikom premeštaja, Roesener je izneo Vogt-u svoje mišljenje da su dotadašnje mere Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj samo doprinele ojačanje OF. Zato Vogt treba da primeni u Južnoj Štajerskoj one metode kao na Bledu i da problemu suzbijanja NOP-a pristupi sa svim strukturnim znanjem. Naravno je Roesener tražio od Vogt-a da istupi protiv StHB i spre i njegove samostalne mere. Da bi sve te zadatke mogao sprovesti, Vogt-u je dodeljen i dotadašnji rukovodilac referata IV N na Bledu, SS-ovski kapetan Brandt.

Sve što je Roesener naložio Vogt-u ostalo je praktički nesprovedeno. Uiberreither je Vogt-a primio s otvorenim nepoverenjem, koje je ispoljavao prema svima Nemcima iz užeg Reich-a koji bi se, ma u kakvoj funkciji, mešali u politiku ili upravu u Južnoj Štajerskoj. On je Vogt-u dao do znanja da ima Hitlerov nalog za germanizaciju, pa je čak zahtevao da Vogt radi prema naređenjima »saveznog vođe« StHB, Steindl-a. Tom prilikom je Uiberreither ponovo zabranio upotrebu izraza »Slovenci«, izjavivši da postoje samo »Donjoštajerci« (Untersteierer). Uiberreither je smatrao da nisu potrebni nikakvi drugi politički metodi sem sile i da bi pitanje NOP-a u Južnoj Štajerskoj bilo već odavno skinuto s dnevnog reda da se postupilo po njegovim željama i da se u njemu uputilo dovoljno policije i vojske.

Usled ovakvog držanja CdZ-a, kojim je bio nadahnut i čeli upravni aparat, i usled uticaja Volksdeutscher-a preko StHB-a, Vogt nije mogao da i u Južnoj Štajerskoj sprovede one metode koje su ocenjene kao uspešne u Gorenjskoj. Otpala je, pre svega, mogućnost da se iskoriste građanski i reakcionarni elementi protiv NOP-a i da se pokuša me usobno izigravanje raznih struja u slovenačkom stanovništvu. Prema tome, čeli obavestajni rad po liniji IV N daje u Južnoj Štajerskoj drukčiju sliku od one u Gorenjskoj.

KdS se, tako, u radu IV N koristio izvesnim brojem bivših jugoslovenskih policijskih organa, pridobijaju ih za svoju agenturu. Inače, mnogo se operisalo sa vrbovanjem agenata iz redova OF i partizanskih dezertera. Ti su elementi vrbovani pritiskom, pretnjama njima samima ili njihovoj porodici i sličinama na inima. Već je pomenuto nekoliko slučajeva, od

kojih je po elementu prinude najtipičniji onaj sa Francom i Borisom Knezom. U nedostajanju ma kakvih političkih parola, zbog krutog i beskompromisnog držanja Uiberreither-a, ovaj na in vrbovanja agenture ostao je, pored nov anog nagraivanja, jedini put kojim su se mogli pridobijati agenti iz redova slovena kog stanovništva, sem izvesnog broja oportunistički.

Prilikom obrazovanja referata IV N naređeno je i ispostavama da odrede jednog od svojih službenika kao rukovodioca toga referata u njihovom delokrugu. Tako je, naprimera, ispostava u Ptuj, juna 1942 godine, odredila svog tadašnjeg službenika Hermann-a Farnleitner-a za tu dužnost. Ispostava u Brežicama odredila je svoga službenika Emil-a Vogel-a za svoga referenta IV N. A isto su tako postupale i druge ispostave. Zadatak referenata IV N kod ispostava bio je da u delokrugu ispostava rade na organizovanju obaveštajne mreže i da budu u stalnom dodiru sa rukovodiocem IV N pri KdS-u.

Referat IV N se u Južnoj Štajerskoj naročito isticao u celome radu Gestapo-a. Ispostave koje su obrazovane u glavnim centrima Južne Štajerske opštine su u obaveštajnim stvarima sa ovim referatom pri KdS-u, obavljaju i i zadatke koje bi im ovaj nalagao, a ustrojavaju i i sopstvene N-referate za svoja područja. Dalje, uporišta koja su bila isturena u krajeve Južne Štajerske izložene uticaju NOP-a i koja su naročito imala zadatak da obaveštajno rade protiv partizana bila su vezana neposredno za referat IV N KdS-a i od ovoga su dobijala naloga.

Referat IV N KdS-a u Mariboru vodio je, isto tako kao i odgovaraju i referat na Bledu, centralne preglede svih agenata na teritoriji KdS-a; on je bio nadležan za upravljanje agenturom i, naprimera, za premeštaj izviđača koji bi se u jednome mestu suviše kompromitovali. On je davao instrukcije za obaveštajni rad, stavljao na raspolaganje egzekutivi potrebne podatke za njene akcije, uzimao i sam inicijativu za pokretanje takvih akcija itd.

Mada je, u na elu, referat IV N bio nadležan za sve što je u vezi sa agenturom Gestapo-a, ipak je mogao i pojedini saradnik Gestapo-a u centrali ili ispostavi imati i agente koji su bili li no vezani za njega i sa kojima bi samo on održavao vezu. Zato bi pri registrovanju agenata kod referata IV N uvek bilo zabeleženo i koje lice, koji službenik neposredno

rukovodi tim agentom. No agentima na teritoriji Južne Štarske moglo se dirigovati i sa drugih teritorija. Tako je, na primer, kriminalisti ki sekretar Salicites, koji je 1941 godine bio šef ispostave Gestapo-a u Celju, zavrbovao u Trboviju mašinistu u rudniku uglja, Avgusta Goršeka. Mada je Salicites ubrzo vra en u Graz, u tamošnju ustanovu Gestapo-a, on Goršeka nije predao svome nasledniku na vezu, ve je i dalje li no održavao veze sa njim i primao njegove izveštaje. Kada bi Goršek imao nešto da javi, on bi o tome izvestio Salicites-a, a ako je bio potreban sastanak, Salicites bi dolazio u Trbovlje. Razlog za to bio je, u ovome konkretnom sluaju, što je Goršek odbio da radi sa nekim drugim licem, naro ito sa funkcionerima Gestapo-a u Trbovlju, u tamošnjoj ispostavi. On je izjavio da je opštenje sa tim licima za njega suviše opasno, pošto su ona stanovništvu dobro poznata. Sluaj Goršaka pokazuje karakteristi nu gipkost Gestapo-a u upravljanju agenturom i njegovo tipi no nastojanje da izme u agenta i službenika koji njime upravlja stvori odnos li nog poverenja i li ne povezanosti.

U borbi protiv NOP-a, kod KdS-a u Mariboru naro ito se istakao Josef Strohmeier, šef referata IV 1, viši kriminalisti ki sekretar i SS-ovski kapetan. Strohmeier se odlikovao naro ito tom bezobzirnoš u. Njegov je položaj u okviru KdS-a bio naro ito vrst zbog njegovih ranijih veza sa vrhovima SS-a, osobito sa Heydrich-om, kome je nekada bio a utant. Bio je samoživ, u službi je trpeo samo one svoje saradnike koji su mu se bezuslovno priklanjali, a prema pretpostavljenom šefu odeljenja IV uživao je znatnu samostalnost. Naro ito je nastojao da prevrbuje zarobljene partizane ili funkcionere OF. U tome je imao uspeha, kao što to pokazuju ve navedeni primeri sa Šonjom Oman, Alojzom Zorkom i dr. Me utim, baš iz sluaja sa Zorkom jasno se vidi sva brutalna bezobzirnost njegovih metoda. U trenutku kada mu agent više nije mogao biti od koristi, on bi ga bezobzirno uklanjao ili likvidirao. Otuda se nijedan od njegovih agenata nije dugo zadržao. Za razliku od Rozumek-a, koji je strpljivo izgra ivao svoje obaveštajne pothvate, rade i mesecima pa i duže, na stvaranju i upotpunjavanju izvesne veze, Strohmeier je težio brzim egzekutivnim zahvatima. On se i pridobijenim funkcionerima OF koji bi mogli poslužiti za stvaranje dugotrajnih linija koristio u prvome redu za niz brzih hapšenja, posle ega bi prestao da se interesuje za njih.

Izme u njega i SD-a postojali su vrlo zategnuti odnosi. Tome nije bio uzrok neki njegov politički ili partijski sumnjiv stav. Naprotiv, Strohmeier je bio stari i pouzdani član NSDAP i nosilac njegove zlatne značke¹⁾. Štaviše, u Strohmeier-ovom slučaju tu je zategnutost dolazila s njegove strane, jer je čeli rad SD-a smatrao nekorisnim, što je proizlazilo i iz njegovog shvatanja o primatu energičnih egzekutivnih mera.

Mada je sa »saveznim vođom« StHB, Steindl-om, bio u ličnim prijateljskim odnosima, Strohmeier je StHB kao organizaciju isto tako potcenjivao. On je StHB-u odbijao svaku kompetenciju u borbi protiv NOP-a.

Pri govoru o delatnosti Gestapo-a u okviru aparata KdS-a u Mariboru treba se zadržati na njegovim odnosima prema katoličkom sveštenstvu. Pre svega valja uočiti značaj koji se tome kompleksu pridavao i koji dolazi do izražaja, naprimera, i u raspisu KdS-a, odeljenja Gestapo-a, od 3. avgusta 1941. godine, upućenom svima područnim ustanovama i svima žandarmerijskim jedinicama i stanicama. Prema tome raspisu trebalo je, »radi jedinstvene evidencije svih predmeta o pripadnicima obeju konfesija²⁾ i dozvoljenih i zabranjenih sekta«, o svima zbivanjima te vrste izveštavati Gestapo u Mariboru, u hitnim slučajevima i telefonski. Prijave protiv ovih lica imale su se slati na obradu u Maribor, zajedno sa izveštajem o njima i sa opštom i političkom karakteristikom i zapisnicima saslušanja, ukoliko ne bi bilo potrebno neodložno hapšenje. To znači i da je odeljenje Gestapo-a KdS-a želelo da se o tome problemu vodi posebno računa i da se njegova obrada koncentriše u centrali.

Na celno je crkvena politika u okupiranoj Južnoj Štajerskoj bila ista kao i u Reich-u, dakle, antickrvena. Izvestan broj sveštenika iseljen je u NDH, a drugi su prešli u »Ljubljansku pokrajinu«. Međutim, bilo ih je koji su ostali na svojim položajima i u svojim parohijama, vrše i neometano svoje crkvene poslove. I od ovih je izvestan broj uhapšen. Tako je nekoliko puta bio hapšen po nekoliko dana biskup lavantinski.

•) Zlatnu partijsku značku dobili su članovi NSDAP čija je broj pristupnice odnosno članske karte bio ispod 100.000.

²⁾ Katoličke i protestantske, — misli se na sveštenike i aktiviste.

GESTAPOVSKI KRVNIK U ŠTAJERSKOJ

Na elu referata Gestapo-a nadležnog za borbu protiv Narodnooslobodila kog pokreta i partizana stajao je Josef Strohmeier, SS-kapetan. Njegovi su se metodi odlikovali naro itom brutalnoš u. Kao bivši Heydrich-ov a utant i ovek sa vezama u visokoj nacisti koj hijerarhiji, on je u nadleštvu KdS-a imao položaj koji je prelazio njegove službene funkcije. Fotografija ga prikazuje (bez košulje, desno) u društvu sa jednim od saradnika, kriminalisti kim asistentom Zangl-om

ski sa sedištem u Mariboru, d-r Jožef Tomaži , s kojim nisu bili zadovoljni jer nije pokazivao onakvu naklonost prema okupatoru i belogardisti kim krugovima kakvom se isticao njegov ljubljanski kolega Rozman. Njegovog sekretara, Ferda Potokara, Gestapo je uhapsio i uklonio kao svesnoga Slovenca i isforsirao da se na njegov položaj postavi sveštenik Zdenko Lovše, koji je, kako po svemu izgleda, prethodno kao zatvorenik Gestapo-a potpisao agentsku obavezu. Pošto se biskup Tomaži zbog položaja teško mogao iseliti, Gestapo je uz njega postavio ovekva svoga poverenja, i to u sporazumu sa biskupom u Graz-u, koji je sa Gestapo-om održavao prisne veze.

Sli no je bilo i sa drugim sveštenikom, Justinom Oberžanom, koji je 1942 godine bio, isto kao i Lovše, uhapšen, odveden u Dachau, ali odande ubrzo vra en i posle izvesnoga vremena — pošto je ponovo proveo nedelju dana u zatvoru Gestapo-a — postavljen za biskupovog sekretara, dok je Lovše postao putuju i sveštenik. U na elu su katoli ki sveštenici bili Gestapo-u sumnjivi, i oni od njih koji su ostali u Južnoj Štajerskoj bili su eš e hapšeni, a neki od njih su i podlegli teroru. Za razliku od ovih, postojalo je, sem navedenih, još sveštenika koji su potpisali obavezu za Gestapo ili obavezu lojalnosti »Velikonema kom Reich-u«. Jedan od ovih je, na primer, župnik Ivan Mak iz Brezna, zatim župnik Miloš Ferik iz Cezanjevaca itd. Karakteristi na za metode Gestapo-a jeste injenica da je Mak zavrbovan na osnovu otkri a o njegovim homoseksualnim sklonostima i vezama, posle ega je stavljen pod pritisak pretnjom da e biti kompromitovan.

Ina e, za razliku od »Ljubljanske pokrajine«, u kojoj je saradnja sveštenstva sa Gestapo-om bila masovna, po ev od biskupa pa naniže, u Štajerskoj je bilo manje takvih slu ajeva. Me utim, tu je zato rad crkve bio prili no paralisan, a njen najviši lokalni funkcioner, biskup u Mariboru, okružen je ljudima Gestapo-ovoga poverenja.

Zatvorenici Gestapo-a u Južnoj Štajerskoj nalazili su se u zatvoru u Mariboru, ali i u drugim zatvorima, kao, napri-mer, u Celju, u logorima i si. U Južnoj Štajerskoj nije postojala ona centralna ustanova za celu teritoriju kakvu je, na primer, predstavljalo Begunje za Gorenjsku.

U prvim danima okupacije Gestapo je formirao sabirni logor za hapšeni ke u pešadiskoj kasarni u Mariboru. Ti su

zatvorenici podjeljeni, prema naredbi koju je 29 aprila 1941 godine izdao d-r Machule, šef odeljenja Gestapo-a KdS-a, na četiri kategorije. Prvu su sačinjavala lica za koje držanje u zatvoru nije postojalo policijskih razloga, ali koji su zbog svoje slovenačke nacionalne pripadnosti dolazili u obzir za eventualnu evakuaciju. U drugu grupu pali su Volksdeutscher-i koje je trebalo podvrgnuti državno-policijskom (tj. bezbednosnom) proveravanju (valjda oni koji su bili sumnjivi da su protivnici nacizma). Treća grupa je obuhvatala lica koja nisu bila nemačke narodnosti a koja je trebalo bezbednosno-policijski proveriti. Ove tri grupe ostale su, međusobno odeljene, u logoru. Četvrta grupa delila se na dve kategorije, od kojih su prvu sačinjavala lica navedena u poternim spiskovima, a drugu ona koje je prevođene u koncentracioni logor ili stavljanje pod sud bilo »opravdano ... dosadašnjim rezultatom proveravanja«.

Sva je lica, prema istoj naredbi, trebala odmah saslušati, ukoliko to dotle još nije bilo učinjeno, što je imala da sprovede posebna istražna komisija Gestapo-a pod komandom kriminalističkog komesara Farnleitner-a, a uz sadejstvo pripadnika Kriminalne policije i opšteg SS-a. Uz saslušanje trebalo je dati zaključni izveštaj i predlog o daljem postupanju sa hapšenikom. Predlog je imao da sadrži dodeljivanje hapšenika jednoj od četiri grupe ili njegovu otpuštanje, o čemu je odluku donosio jedino d-r Machule.

Zanimljiva je, međutim u ostalim takva citirane naredbe, ona kojom se određuje da u budućem logoru više ne sme primati hapšenike ako se uz njih ne predaju i podaci o ličnosti uhapšenog, o razlozima hapšenja i o ustanovi koja je hapšenje naredila. Ovoj naredbi nije potreban komentar. Ona je rečeno doprinos upoznavanju sa metodima i načinima na koji su nemačke vlasti i doma i Volksdeutscher-i postupali sa stanovništvom kada je okupator stigao na slovenačku teritoriju.

Nekoliko meseci kasnije, 24 septembra 1941 godine, d-r Machule je izdao novu naredbu o postupanju sa zatvorenicima Gestapo-a. Tom se naredbom određuje da starešine ispostava imaju za svako hapšenje koje povlači i boravak u zatvoru duže od 21 dan da zatraže njegovu odluku. Akta sa predlogom koja se imaju uputiti d-r Machule-u moraju sadržati ta neopodnošna o narodnosnom poretku hapšenika. Hapšenici na koje bi se, prema vanrednim propisima koji važe u Južnoj Šta-

jerskoj, imala primeniti smrtna kazna moraju se odmah prevesti u sudski zatvor u Mariboru. Lica uhapšena radi odmazde imaju se sprovesti odmah po hapšenju u logor Ankenstein. Komandant toga logora mora da zatraži odluku o postupanju sa ovakvim licima od d-ra Machule-a, kome treba slati njihove li ne podatke i navod o događaju zbog koga bi se imala izvršiti odmazda.

Ta naredba, koja pokazuje da je prvo »rašišavanje« bilo već obavljeno i da se sada kao glavna tema Gestapo-ovoga rada pojavio NOP, dopunjena je 8 januara 1942 godine okružnicom. Njome je određeno da se pojam »nasilnog zločinca« (Gewaltverbrecher), koji je upotrebljen za pristalice NOP-a, ima primenjivati po »veoma širokom merilu«, to jest da u slučajevima sumnje takvo lice treba prijaviti kao »nasilnog zločinca«. Nameravana hapšenja, propisuje dalje okružnica, imaju se sprovesti najhitnije.

U pogledu Pogranice policije u sastavu Gestapo-a izvršeno je, zajedno sa pomeranjem granica i uključivanjem Južne Štajerske, već pomenuto prebacivanje pogranice stanicama sa stare na novu granicu liniju. U prvom redu su službenici Pogranice policije dodeljeni ustanovama u Mariboru, Celju, Ptuj i Brežicama. Odmah zatim su obrazovane stanice Pogranice policije, koje su bile vezane neposredno za KdS u Mariboru, odnosno za tamošnju ustanovu Gestapo-a (Odeljenje IV KdS-a).

Pogranica policija je, pored zadataka u vezi sa svojom osnovnom funkcijom, obavljala i obaveštajnu delatnost u sklopu opšteg obaveštajnog rada bezbednosno-policiskog aparata Trećeg Reich-a. Tako je, naprimer, marta 1942 godine stanicama Pogranice policije u Južnoj Štajerskoj izdat nalog da detaljno prate sva zbivanja u vezi sa železnim službenicima i da o tome izveštavaju svoju pretpostavljenu ustanovu. Prema tome nalogu trebalo je da Pogranica policija posmatra sve železnice u svom području, a naročito one koji su ranije bili u službi Jugoslovenskih državnih železnica. Kao obrazloženje toga zadatka, nalog dodaje da postoji namera da se višim vlastima podnese predlog po kome bi se svi bivši jugoslovenski železničari zamenili železnim službenicima sa teritorije užeg Reich-a.

Pogranica policija su uvek saopštavani svi nalozi koji su se odnosili na traganje za pojedinim licima. Tako joj je, iz-

me u ostaloga, dat nalog da sara uje u traganju za Sloven-
cima iseljenim u Reich koji su pobjegli iz tamošnjih logora
VOMI, a koje treba opet vratiti onamo; za odbeglim radnici-
ma iz Srbije i Hrvatske koji su bili na radu u Reich-u pa
napustili svoje radno mesto, i si. Ona je imala, isto tako, da
posmatra kretanje malog pograni nog prometa (dvo vlasni kog
i si.) i da saopštava svoja opažanja i predloge pretpostavlje-
nim ustanovama, itd.

Delatnost SD-a u Južnoj Štajerskoj po ela je od prvog
trenutka okupacije, od prvog dana uspostavljanja nema kih
upravnih i bezbednosno-policiskih vlasti na toj teritoriji. Lica
predvi ena da budu starešine ispostava SD-a u Južnoj Šta-
jerskoj ve su blagovremeno bila obu ena i pripremljena za
svoje nove zadatke. Bio im je stavljen na raspolaganje celi
potrebni materijal obaveštajne prirode koji im je mogao po-
služiti za orijentaciju o njihovom novom delokrugu i za upo-
znavanje sa prilikama sa kojima e se sresti. Taj materijal je
obuhvatao, izme u ostaloga, i mapu sa spiskovima politi kih
stranaka, društava i saveza, važnih preduze a i prijatelja odno-
sno neprijatelja Tre eg Reich-a. Još pre nego što je stupio na
slovena ko tie, odre eni šef ispostave SD-a mogao je sebi
stvoriti prili no ta nu sliku o sredini u kojoj e imati da
deluje.

Rad po SD-na elima bio je, uglavnom, svugde isti. Odmah
po obrazovanju ispostava SD-a u Južnoj Štajerskoj, njegovi
su funkcioneri stupili u vezu sa starim V-Mann-ima SD-otse-
ka u Graz-u, koji su dotle radili za referat VI. Uz njihovu
pomo proširena je mreža informatora i agenata. Nova agen-
turna mreža obuhvatala je službene i javne saradnike, stru -
njake i pouzdanike za odre ena pitanja i sektore javnog ži-
vota, poverenike za opšte obaveštavanje o raspoloženju i po-
ložaju ili iz protivni kih krugova i tajne stru ne poverenike.
Mahom je tu bila re o Volksdeutscher-ima i pripadnicima
okupacionog aparata. Po uobi ajenoj i propisanoj šemi rada
za SD, ove kategorije agenata imale su i svoje informatore
koji esto nisu znali da se njihovim obaveštenjima koristi
SD.

Izveštaji stalne agature davani su, uglavnom, pismenim
putem, iako su po ispostavama održavani redovni nedeljni sa-
stanci. Sa V-Mann-ima koji nisu bili javno poznati kao agen-
ti SD-a opštenje je vršeno konspirativnim putem. Lica koja su

tajno ili javno stalno sara ivala sa SD-om i potpisala odgovaraju u obavezu bila su registrovana ne samo kod odeljenja III KdS-a — bez obzira na to da li su bila vezana neposredno za odeljenje ili za koju od ispostava — ve su prijavljivana i personalnom odeljenju SD-otseka u Graz-u, koje je o njima vodilo personalna akta.

KdS u Mariboru i njemu podre ene SD-ispostave služili su i odeljenju VI SD-otseka u Graz-u kao releji za veze sa agentima po liniji VI, koji su delovali u inostranstvu. U tom je pogledu aparat SD-a u Južnoj Štajerskoj imao da omogu i i olakša vezu sa tim agentima, da prima i prenosi njihove izveštaje, u jednom, a instrukcije koje im se upu uju, u drugom pravcu.

Kao posebnost treba ovde pomenuti i injenicu da je SD, zajedno sa aparatom Gestapo-a i Kripo-a, u estvovao u iseljavanju stanovništva, obavljaju i tako zadatke koji nisu normalno bili u njegovome delokrugu. U prvome talasu iseljavanja, koji je obuhvatao pripadnike inteligencije, saradnici SD-a su dopunjavali podatke koje je o tim licima ve bio prikupio SD-otsek u Graz-u pre okupacije. Isto tako je i u drugom talasu SD u Južnoj Štajerskoj u estvovao u komisijama koje su odre ivale lica za ostajanje ili iseljavanje.

Ostala delatnost SD-a u Južnoj Štajerskoj odgovarala je njegovom normalnom delokrugu. Pritom je bilo glavno dati pretpostavljenim ustanovama što verniju sliku prilika na terenu. Rad je bio komplikovan time što su mnogi od stalnih agenata pozvani u toku okupacije u vojsku ili su službeno premešteni na druga mesta. Usled ove fluktuacije bila je znatno otežana sistematska SD-ovska obaveštajna obrada terena.

Izveštaji SD-a esto nisu bili onako objektivni kako bi to teoriski trebalo da bude. Ispostava u Trbovlju, naprimer, javlja 27 septembra 1941 godine, da je trbovljansko stanovništvo vrlo potišteno. Uzrok tome su selidbe odnosno iseljavanja. Me utim, u istom izveštaju se pominje da stanovništvo s odobravanjem priznaje »dobro postupanje Nema ke prema Slovencima koji imaju volju da sara uju«. Dalje, u izveštaju iste ustanove od istoga dana, izvešta konstatuje da se stanovništvo odnosi negativno prema ratnim filmovima i, narotito, prema tendencioznim filmovima. Me utim, govori se i o »oduševljenju« koje izaziva filmski žurnal posve en ratnim

događajima. Iz ovih primera se vidi da je izveštaj, u ovome slučaju šef ispostave u Trbovlju, pokušavao da nađe formulacije koje bi izražavale stvarnu situaciju, ali se u isto vreme postarao i da ne pretera u objektivnosti. Zbog toga je na kraju svakog svog izveštaja dodavao neko objašnjenje koje je bilo pozitivno po Tre i Reich i njegovu politiku u Južnoj Štajerskoj. Da je, međutim, ovaj isti izveštaj tačno razumeo situaciju u kojoj se nalazi, pokazuje drugi njegov izveštaj, isto tako od 27. septembra 1941. godine. Izveštaj se odnosi na jedan plakat Nemačkog fronta rada upućen rudarima, plakat koji je trebalo izlepiti u Trbovlju. Ovo afiširanje je SD »u poslednjem momentu« sprečio, pošto mu je plakat izgledao apsolutno nepogodnim za Južnu Štajersku. Razlog za ovu nepogodnost SD nalazi u činjenici što plakat govori o »mobilisanju svih snaga« i o tome da »bez uglja nema elika, bez elika nema mašina i nema slobode«. Sem toga, plakat naročito ističe nemstvo. Komentarišući i ovo, šef ispostave SD u Trbovlju navodi u izveštaju da se navedeni izrazi ne mogu upotrebljavati na teritoriji na kojoj »komunistička propaganda nailazi na plodno tle«, a da isticanje nemstva »može imati samo negativnog odjeka« u oblasti »u kojoj je stanovništvo sa 90% slovenačke krvi«.

SD je, dakle, u pogledu sastava i raspoloženja stanovništva bio, uglavnom, na istoj stvari sa stvarnom situacijom u Južnoj Štajerskoj. Utoliko je upadljivije što je KdS, kao ustanova, a i čeli okupacioni aparat, po evanđelju od Uiberreither-a, do pred samu nemačku kapitulaciju uporno održavao fikciju o nekakvom germanstvu te pokrajine, a u političkom i upravnom pogledu uporno sprovodio sistem koji je takvoj fikciji odgovarao.

SD se starao i za dalje školovanje svojih agenata. Tako je, naprimera, jula 1943. godine upućen Alfred Kerschischnig, saradnik SD-a u Mariboru, po nalogu SD-otseka u Graz-u na posebni kurs u Prag. Taj je kurs trajao svega pet dana i bio je namenjen ideološkom i stručnom usavršavanju saradnika aparata SD-a.

U politiku SD-a prema svojim saradnicima ulazi i zaštita koja im se ukazivala, čak i kad bi počinili kakva kažnjiva dela, ukoliko ova, naravno, nisu bila političkog karaktera. To se vidi, naprimera, iz slučaja Sepp-a Jellenz-a, predratnog agenta SD-a iz Celja. Jellenz je posle dolaska nemačkih vlasti

u Južnu Štajersku ostao u Celju, u kome je i dotle živeo, i postao je rukovodilac Hitler-ove omladine. Pritom je i dalje aktivno radio za SD. S obzirom na predratne veze i zasluge, Jellenz je, uprkos svoje mladosti (oko devetnaest godina), bio u nema kim krugovima u Celju važna li nost. U aprilu 1942 godine prijavio ga je neki Volksdeuscher SD-otseku u Graz-u zato što je jednoj devojci, koja je izvršila veliku krađu, izradio i li no doneo u roku od tri dana dozvolu za putovanje u NDH što je ovoj omogućilo da ukradene stvari (re je o dragocenostima i nakitu) prenese u Zagreb. U normalnim prilikama avakvo dobijanje dozvole za putovanje u inostranstvo bilo je praktički skoro nemoguće, a u svakom slučaju trajalo bi nedeljama. Uprkos ove prijave, Jellenz je ostao i dalje poverenik SD-a. Štaviše, on je duže vreme izuzetno ostavljen na toj dužnosti, uz odlaganje stupanja u vojsku odnosno u Waffen-SS.

*

Po liniji VI, u štabu KdS-a otpočeo je rad u većim razmerama tek po etkom jula 1941 godine. Razlog je bio u tome što je referent VI SD-otseka u Graz-u, Reinel, neposredno pre napada na Jugoslaviju bio upućen sa jednom Einsatzkommandom Sipo i SD u Grčku, pa je, do njegovog povratka prvih dana jula, posao po liniji VI otpremljan uzgredno i praktički je mirovao.

Operativne rezultate obaveštajne službe po liniji VI SD-otseka u Graz-u iz vremena do okupacije realizovala su, u okviru KdS-a u Mariboru, odeljenja III (SD) i IV (Gestapo). Odeljenje III preuzelo je agente referata VI, kao što je to već pomenuto, a odeljenje IV izvršilo je realizaciju protivnika koje je referat VI bio utvrdio još pre ulaska nemačkih trupa u Južnu Štajersku. Agenture koje su vodile iz Graz-a u druge krajeve Jugoslavije, »Ljubljansku pokrajinu« ili NDH, poivale su sve do Reinel-ovog povratka. Ovaj je, u julu, prebacio svoje sedište u Maribor i odatle rukovodio referatom VI, kako u štabu KdS-a, tako i u SD-otseku u Graz-u.

Vraćajući Reinel-a na dužnost po liniji VI u Štajersku doprineo je uveliko d-r Wilhelm Hoettl, SS-ovski kapetan, kasnije major, koji je vodio referat VI u SD-otseku u Beču, a pored toga dobio i dužnost Opunomoćenika Uprave VI za Jug. Kao takav je Hoettl bio nadležan za obaveštajni rad

RSHA. vo en iz Praga, Muenchen-a, Nuernberg-a, Innsbruck-a, Celovca i Graz-a prema inostranstvu. U želji da aktivira ovaj obavještajni rad u ve em stepenu, Hoettl je tražio i postigao da se Reinel vrati na svoju dužnost u Graz.

Hoettl je održavao sa referentima VI gore navedenih ustanova (SD-rukovodnih otseka i otseka) stalnu neposrednu vezu. Reinel mu je, naprimer, dostavljao kopije svih izveštaja koje bi slao Upravi VI. Sem toga je Reinel sa Hoettl-om održavao i stalne privatne veze. Ova je situacija trajala do novembra 1941 godine, kada je ustanova poverenika Uprave VI za Jug ukinuta, od koga je vremena Reinel bio povezan samo sa odgovaraju im otsekom Uprave VI RSHA, nadležnim za zemlje koje je Reinel obavještajno obra ivao.

O pravcima obavještajnoga rada po liniji VI bilo je ve govora. Pomenuto je, isto tako, da je trebalo izgraditi nanovo celu mrežu, pošto njen veliki deo nije više odgovarao zahtevima koje je postavila nova situacija. Reinel je, izme u ostalog, svoju novu agenturu vrbovao i me ju pripadnicima protivni kih krugova u Južnoj Štajerskoj. Ove bi angažovao kao agente na osnovu pritiska ili njihove dobrovoljne kapitulacije. Agenti te vrste bili su Reinel-u utoliko važniji što je njegov glavni rad — ili bar onaj koji je bio najvažniji u okviru KdS-a — bio usmeren na posmatranje delatnosti i organizacije OF u »Ljubljanskoj pokrajini«, odnosno NOP-a u NDH. Pomenut je ve sukob koji je zbog toga obavještajnoga rada nastao izme u Bleda i Maribora. Taj sukob, naro ito odluka Inspektora Sipo i SD-a u Salzburgu, Brunner-a, koji je naredio da obavještajni rad po liniji VI prema »Ljubljanskoj pokrajini« preuzme Bled, naveli su KdS-a Lurker-a da se obrati Brunner-u pismom u kome izlaže zna aj ovog obavještajnog rada. U tome pismu od 20 aprila 1942 godine, iji su izvesni delovi ve citirani u drugoj vezi, Lurker navodi da je SD-otsek u Graz-u pre okupacije održavao na teritoriji kasnije »Ljubljanske pokrajine« agenturnu mrežu od ukupno 30 agenata. Godine 1942, na toj teritoriji za referat VI KdS u Mariboru radi svega 10 V-Mann-a, od kojih trojica stanuju u samoj Južnoj Štajerskoj. Sedam agenata je ugra eno u Ljubljani, a njima upravljaju ona trojica iz Južne Štajerske. Njihov kvalitet, njihova obuka i stalni rad sa njima omogu ili su, veli Lurker, da se njihovo izveštavanje dovede na postoj e i visoki nivo i da se spre i svako dekonspirisanje te mreže.

U pogledu važnosti ove mreže u »Ljubljanskoj pokrajini«, Lurker navodi da svoje zadatke u Južnoj Štajerskoj može sprovesti samo ako u tome poslu ne bude ometan. U posao ove obaveštajne mreže naročito ulazi blagovremeno otkrivanje veza komunističkih organizacija u Južnoj Štajerskoj sa direktivnim centrima u Ljubljani, u kojoj se nalazi i centrala KPJ za Južnu Štajersku. Lurker ističe da predaja njegovih agenata u »Ljubljanskoj pokrajini« KdS-u na Bledu ne predstavlja drugo do razbijanje njegove dobre i oprobane mreže agenata i novo ugrožavanje Južne Štajerske od »komunističkih bandi«. On, Lurker, bio je do toga dosta ponosan na rad ovih svojih saradnika, naročito na svoj obaveštajni aparat. Ako mu se oduzme ovo najvažnije i dosada najuspešnije oružje, veli on, onda moli da bude razrešen dužnosti. Insistiraju i da se odluka o predaji obaveštajne mreže u »Ljubljanskoj pokrajini« KdS-u na Bledu »podvrgne ponovnom ispitivanju«, Lurker traži »razumevanje« za svoj »veliki i odgovorni zadatak«, a u isto vreme naglašava da su i nadležne ustanove RSHA pohvalile obaveštajnu delatnost KdS-a, kako ovu u »Ljubljanskoj pokrajini«, tako i onu u NDH.

U stvari je Reinel sa svojom mrežom u »Ljubljanskoj pokrajini« postizao samo drugorazredne uspehe, jer nije mogao dublje da prodre u rukovodstvo NOP-a. U izvesnoj meri pošlo mu je za rukom da ostvari dodir sa bazama obaveštajne službe zapadnih sila. Najbolje je funkcionisala njegova služba prema Italijanima, prema NDH i Maarskoj. Sukob sa Bledom rezultat je ukrštavanja linija koje su vodile u Ljubljanu i u oblasti pod italijanskom okupacijom iz Maribora i sa Bleda, nezavisno jedna od druge. Dešavalo se da su i Maribor i Bled nailazili na iste izvore, zbog čega su im i izveštaji bili istovetni. Stvarno je, sem toga, protiv Reinel-ovog rada iz Maribora ustao naročito aparat koji je bio u Ljubljani izgradio KdS na Bledu odnosno Roesener preko oficira za vezu pri italijanskim vlastima. Specijalno Krueger smatrao je Reinel-ov obaveštajni rad u Ljubljani mešanjem u svoje kompetencije.

Lurker-ova navedena intervencija pomogla je utoliko što je Reinel zadržao svoju agenturu u Ljubljani, sve do svoga premeštaja iz Graz-a odnosno Maribora u Berlin, u RSHA.

Sli ni konflikti izrodili su se i u obaveštajnom radu prema NDH. Tu su linije koje je izgradio Reinel došle u sukob

sa obaveštajnim radom policiskog atašea Helm-a, koji je sa svoga službenoga položaja u Zagrebu izgradio široku agenturu. U sukob se umešao i sam Mueller, šef Uprave IV RSHA. On je KdS-u u Mariboru skrenuo pažnju da u Zagrebu radi Helm kao jedino nadležno i odgovorno lice za sve predmete državno-policiskog karaktera u NDH. Zbog toga KdS treba ubudu e da se obra a u svima pitanjima koja se ti u NDH policiskom atašeu. Mueller je skrenuo Lurker-u pažnju da naro iti policiski i politiki odnosi sa NDH traže bezuslovno izvršenje te njegove direktive.

Najzad je Uprava IV RSHA zatražila da joj se dostavljaju izveštaji do kojih je dolazio referat VI KdS-a, jer je za obradu tih izveštaja jedino nadležan referat IV A 1 u RSHA-u. Ovaj je zahtev bio logi na posledica injenice da su se ti izveštaji odnosili, uglavnom, na NOP, za ije je razbijanje bio nadležan prvenstveno Gestapo kao bezbednosna policija Reich-a.

Ova su mnogobrojna ukrštavanja i sukobljavanja dovela, naposletku, do toga da Reinel bude po etkom jula 1942 godine premešten u Berlin, sa zadatkom da u samoj Upravi VI RSHA obra uje vanredne poslove u vezi sa jugoisto nom Evropom. Tom prilikom Lurker-ov protest — kako e sa Reinel-ovim odlaskom referat VI biti najteže pogo en, nije izazvao nikakvu promenu u vezi s donesenom odlukom. Iz ovoga izlazi da RSHA nije pridavao toliku važnost radu po liniji VI iz Maribora kao do okupacije radu referata VI u SD-otseku u Graz-u.

Reinel-ov saradnik u referatu VI KdS-a u Mariboru bio je Franz Krischnig, koji je ranije vodio SD-ispostavu u Konjicama, obrazovanu pri ulasku Nemaca u Južnu Štajersku i uskoro opet rasformiranu. Krischnig je i pre rata, kao železni ar, radio za Lurker-a i Reinel-a — tadašnje funkcionere SD-otseka u Graz-u — obavljaju i kurirske dužnosti. Usled toga je poznao niz poverljivih veza, a naro ito je bio obu en u kurirskom radu. Delovao je, pod Reinel-om, specijalno prema Ljubljani. Tu je održavao vezu sa Reinel-ovim glavnim agentom, arhitektom Hans-om Ledl-om, sve dok ovaj nije prešao na teritoriji Južne Štajerske, 1942 godine. Krischnig je služio i kao kurir prema NDH i Ma arskoj.

Drugi saradnik u referatu VI KdS koji je otpo eo da vrši tu svoju dužnost u julu 1941 godine bio je SS-ovski potpo-

ru nik Andorfer, dotadašnji rukovodilac SD-ispostave u Trbovlju. Za razliku od Krischnig-a, on je imao vrlo malo — ili gotovo nikakvog — posla sa agentima, ve je pretežno bio zapošljen administrativnim radom i pisanjem izveštaja. Sem njega je u Reinell-ovom referatu radila još i Elfi Riegler, sekretarica, koja je vodila kartoteku i registraturu i isto tako radila sa agentima. Hitne stvari je, u odsustvu Reinell-ovom, rešavala ona, a poznavala je i celu agenturnu mrežu.

Sav rad po liniji VI bio je u prili nom stepenu decentralizovan. Rukovodioci ispostava SD u Celju, Gustav Fast, i u Ljutomeru, Likowetz, imali su svoje agenturne mreže. Prvi od njih radio je naro ito prema »Ljubljanskoj pokrajini«, a drugi prema Ma arskoj, kao i prema NDH. Razlog ovome je Reinell-ovo odsustvo u po etku okupacije. Pre nego što se Reinell vratio iz Gr ke na svoj položaj, Fast i Likowetz bili su ve stvorili svoje obaveštajne aparate. Reinell to stanje nije menjao, samo se uklju io u ve postoje i rad.

Kada je Reinell premešten, njegovu je dužnost preuzeo Gustav Fast, koji je razrešen dužnosti starešine SD-ispostave u Celju i preba en u Maribor kao referent VI KdS-a. Me utim, radom po liniji VI aktivno se bavio i SS-ovski major Umpfenbach, šef odeljenja III KdS-a. Reinell-ova mreža produžila je da radi pod novim vo stvom.

Rad referata VI prema Ljubljani i »Ljubljanskoj pokrajini« koji je išao preko glavnog agenta arh. Hans-a Ledl-a, pre rata jednog od najvažnijih agenata SD-otseka u Graz-u u Sloveniji, oslanjao se, dobrim delom, na lica koja su i pre okupacije bila u nema koj obaveštajnoj službi. Mada je Ledl ve 1941 godine preselio svoju gra evinsku kancelariju u Celje, gde je osnovao preduze e i u isto vreme vršio dužnost gradskog gra evinskog preduzima a, on je sa svojim pod-agentima ostao i dalje u neprekidnoj vezi. Od ovih su poznati: Walter Wutti, sekretar nema ke narodnosne grupe u Ljubljani; Josip Gantar, penzionisani jugoslovenski žandarm, koji je obaveštajno sara ivao sa Ledl-ovom mrežom, a nudio se i organima KdS-a na Bledu; Julije Gantar, student iz Ljubljane, koji je dobio i stipendiju »Mittleuropaeischer Wirtschaftstag-a« za studiranje na Visokoj ekonomskoj školi u Be u; Ivan Koželj, policiski agent; Ivo Trebar, službenik; Ria Roeger, u iteljica u Ljubljani; Zlatan Hubmaier, Volksdeutscher, službenik fabrike duvana u Ljubljani; Sofia Buerger,

privatna inovnica iz Ljubljane. Veliki deo ovih i drugih agenata povezao se sa Ledl-om uz pomoć Wutti-ja.

Neposredno za Reinela bio je vezan Bruno Mondini, apotekar iz Slovenske Bistrice, koji je isto tako radio prema Ljubljani. Reinel ga je zavrbovao iz zatvora, u kome se Mondini nalazio zbog kriminalnih prestupa. Ponudio mu je da ga pustiti na slobodu ako pristane da radi u obaveštajnoj službi. Mondini je pristao na to i upućen je u Ljubljanu, sa zadatkom da tamo potraži veze sa slovenačkim, naročito sa komunističkim krugovima. Dodir sa Reinel-om imao je da održava preko kurira Krischnig-a. Žena i dete Mondinija, koji su ostali u Slovenskoj Bistrici, smatrani su taocima, ali se s druge strane Reinel zauzeo za to da im se izdaje potpora. Mondini, koji je bio Slovenac, pristao je na saradnju i pod pretpostavkom da će mu na taj način biti vraćena apoteka, koja mu je bila stavljena pod komesarsku upravu. Reinel se, zaista, zauzimao u tome smislu za njega, mada su mu StHB i Komesar za utvrđivanje nemačke narodnosti pričinjavali teškoće. Kada je Reinel premešten, Mondini je nastavio svoj obaveštajni rad, a 1943 godine prešao je sa porodicom u Nemačku, verovatno u Berlin, i tamo produžio da radi obaveštajno, vezan za Reinela, koji je bio u to vreme u RSHA-u.

Isto je tako Reinel zavrbovao i Jožefa Pernata, hotelskog portira, koji je iz Ljubljane ilegalno prešao u Ptuj i tamo bio uhapšen. Njega je privedo Reinel-u Gestapo, i to šef odeljenja IV KdS-a, doktor Machule. Reinel je Pernata uputio natrag u Ljubljanu sa zadatkom da se tamo opet namesti kao noćni portir u hotelu ili da stupi u službu kakve italijanske ustanove. Izgleda da je Pernat u Ljubljani neko vreme radio za odeljenje VI KdS-a u Mariboru, a da je posle toga prišao NOP-u.

Naročito značajan bio je agent Anton Hriberšek, Volksdeutscher, koji je do 1941 godine živio u Ljubljani, a zatim u Žalcu kod Celja. Hriberšek, koji je pre rata imao dodire sa Ledl-om, radio je specijalno protiv OF. Prvo je njime upravljao Fast iz Celja, zatim Reinel i, najzad, opet Fast i Umpfenbach, odnosno rukovodilac odeljenja VI KdS-a u Mariboru. Međutim, od jeseni 1942 godine Hriberšek je bio i neposredno povezan sa Upravom VI RSHA. Tu je vršio naročite zadatke za grupu VI D (prema jugoslovenskom prostoru i Mariborskoj) i za referat VI E 2 (prema IS-u na jugu Evrope).

RAD PO LINIJI VI IZ MARIBORA

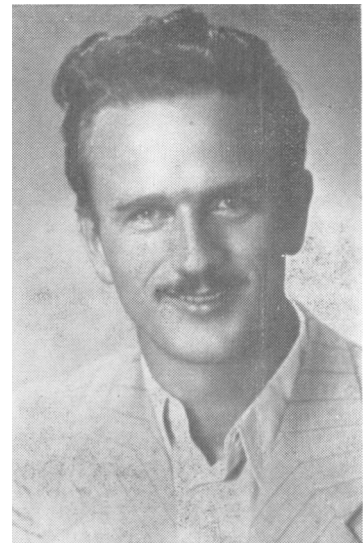

KOREN

Referent VI u nadležtvu komandanta Sipo i SD-a u Mariboru izgradio je snažnu agenturu prema italijanskom okupacionom području u Sloveniji sa ciljem da tamo obaštajno radi protiv rukovodstva Osvobodilne fronte i Komunističke partije. Toj agenturi su pripadali: novinar Maks Koren, penzionisani jugoslovenski žandarm, Josip Gantar i njegov sin Julije, student visoke pknnskp škole

GANTAR JOSIP

GANTAR JULIJE

Ovaj je referat bio preuzeo raniji rukovodilac referata VI SD-otseka Be , d-r Wilhelm Hoettl, koji je Hriberška vezao za sebe.

Ovde treba pomenuti samo ono što se odnosi na Hriberškov rad za KdS u Mariboru. Taj se rad kretao u tri pravca: u prvome redu prema OF u Ljubljani, pri emu je Hriberšek radio sa opsežnom agenturom u samoj Ljubljani, agenturom koja mu je dobavljala materijal o OF; prema Italijanima, u kojoj je delatnosti radio sa informatorima koji su ga obavestavali o merama italijanske uprave u Sloveniji i o držanju italijanskih vlasti prema Slovencima i Tre em Reich-u; i prema britanskoj obavestajnoj službi, posebno po jevrejskoj liniji.

Po prvoj od ove tri linije Hriberšek je uspeo da dobavlja redovno KdS-u propagandni materijal OF, neposredno po njegovom štampanju u Ljubljani. Ve je pomenuto da je redovno snabdevao KdS primercima ilegalnog »Slovenskog poro e-valca«. Materijal iz Ljubljane doturali su Hriberšku njegovi podagenti i dostavlja i, i to preko pograni ne stanice u št. Vidu. Radi konspirativnosti upotrebljavan je za to privatni auto. Hriberšek je i sam eš e prelazio u Ljubljano.

Po etkom 1942 godine Hriberšek je došao u vezu sa nekim jevrejskim emigrantima koji su iz NDH bili pobešli u Ljubljano. Radi zadobijanja njihovog poverenja, on je, u dogovoru sa Reinel-om, a uz saradnju agenta Abwehr-a Boška Lazi a, vršio krijum arenje Jevreja preko granice iz NDH na teritoriju »Ljubljanske pokrajine«. Ovo je krijum arenje vršeno uz pla anje znatnih suma, koje su išle u korist referata VI i upotrebljavane za finansiranje njegove delatnosti. Cilj svega toga bio je da se Hrberšek uvu e u eventualne veze jevrejskih emigranata prema Svajcarskoj, Ma arskoj, Rimu i Velikoj Britaniji. Tim se vezama i jevrejskim organizacijama uveliko služila britanska obavestajna služba. Zbog toga je ubrzo ova Hriberšekova delatnost prešla nadležnost i okvire rada KdS-a u Mariboru, zbog ega se u ovu stvar i ukop ao neposredno RSHA, odnosno d-r Hoettl. U daljem radu na tome zadatku Hriberšek je za RSHA putovao u Ma arsku i Italiju, nastoje i da razradi utvr ene jevrejsko-britanske linije.

Agent Reinel-a Maks Koren radio je i za SD, kao saradnik za pitanja privrede. Bio je ranije novinar u Mariboru. Pre rata je, kao saradnik lista »Ve ernik«, koji je bio pro-

tivnema ki nastrojen, stajao u vezi i sa britanskom obaveštajnom službom. Zbog toga je, u početku okupacije, prebegao iz Maribora u Ljubljano, otkriva i da će biti gonjen. Međutim, uskoro se ponovo pojavio u Mariboru, pošto je u Ljubljani bio došao u vezu sa Nemcima, pa mu je omogućeno da se bez posledica vrati na teritoriju pod nemačkom okupacijom. Koren je radio u Mariboru, ubrzo u direkciju energetske privrede. Pravac njegovog obaveštajnog rada bio je prema Ljubljani, i to naročito prema istaknutim slovenačkim ličnostima koje su igrale ulogu u industriji.

U daljem toku Korenovog rada razvili su se između njega i Reinela odnosno Fast-a pravo prijateljstvo i saradnja. Reinel je povukao Korena i u Berlin, u RSHA, gde mu je dato lažno ime — »Krueger« — i lažno svojstvo švajcarskog novinara. Formalno je namešten u centrali službene nemačke novinske agencije DNB. On je u centrali RSHA obavljanje u radiotelegrafiji, šifriranju, vršenju sabotaza i diverzija itd., a posebno je i Orijentalni seminar berlinskog univerziteta. Bio je dodeljen u nadležnost referatu za kontrašpijunažu protiv britanske obaveštajne službe. Došao je u dodir i sa arapskim krugovima oko jerusalimskog velikog muftije Emin-ela Huseini-ja. Posle izvesnog vremena Koren je uhapšen, pod optužbom da je radio i za francusku obaveštajnu službu. Dok bi ovakva izdaja bezuslovno morala povući i smrt, Koren je smešten samo u koncentracioni logor, gde je tretiran sa naročitim obzirima. Iz ove činjenice izlazi da je, nesumnjivo, morao biti u RSHA-u velikih usluga, no ove, po svojoj prilici, nisu bile u vezi sa okupiranom Slovenijom.

Agentura koju je Reinel, a po njegovom odlasku njegov naslednik, razvio prema Hrvatskoj pripada prikazu nemačke obaveštajne službe u NDH. No ovde treba pomenuti da je, između ostalog, u tu delatnost aktivno bila upletena ispostava SD-a u Ljutomeru, kojom je upravljao Likowetz. Od njegovih agenata poznat je, između ostalih, ustaški funkcioner Peroš, kome je ispostava kupovala ljutomersko vino.

Prema Maarskoj je za Reinela obaveštajno radio dr Friedrich Fleck, Volksdeutscher, pre okupacije advokat u Murskoj Soboti. On je bio povezan sa Likowetz-om. Dalje je u istom pravcu bio aktivan rukovodilac ispostave Uprave rada u Mureck-u, u Štajerskoj, Haida, koji je stajao u neposrednoj vezi sa referatom VI KdS-a. Njemu je naloženo da uspostavi

saradnju sa Likowetz-om, koji je jedanput nedeljno dolazio u Mureck. I Volksdeutscher August Schmalz, koji je živeo u akovcu, kao i njegov sin Emil radili su protiv Maarske po liniji VI. Schmalz je 1942 godine prešao u Maribor, a odatle je produžio da deluje prema Meimurju. On je, sem toga, bio i poverenik Gestapo-a i SD-a u Ptuju. Emil je bio student i saradivao je sa ocem, putujući i povremeno u akovec.

Izvanredni zadaci koje je Reinel imao da vrši prema jugoslovenskom prostoru, pošto je premešten u centralu RSHA u Berlinu, bili su obimni. To se vidi iz činjenice da je Reinel, sem Korena, povukao u Berlin još i neke druge svoje bivše agente iz Slovenije, pri čemu mu je pomagao Fast. U vršenju svojih posebnih poslova, Reinel je dolazio iz Berlina često u Maribor, a pri tim posetama naročito je radio i sa agenturom Hriberšeka. Međutim, delokrug Reinel-a prostirao se i izvan jugoslovenske teritorije, u pravcu Bliskog Istoka, naročito prema muslimanskom svetu. Sprovodeći i svoje zadatke, Reinel je 1943 i početkom 1944 godine posetio i Beograd, kao posebni opunomoćnik Uprave VI RSHA. Tom je prilikom sa njim putovala i Elfi Riegler. Reinel je u Beogradu vrbovao muslimanske agente i izgleda da ih je vezivao za neku mrežu koja bi iz Jugoslavije vodila prema Turskoj. Sem toga je Reinel tada radio aktivno i na vrbovanju agenata za sabotaže i diverzije, u vezi sa Skorzeny-jevim referatom VI/S RSHA.

Najzad se ovde može još pomenuti, kao ilustraciju rada po liniji VI i odnosa ljubomore među njima i obavljajućim organizacijama, slučaj predratnog agenta Ferdinanda Jaklića, šofera iz Zagreba. On je bio svoju obavljajuću karijeru započeo radeći preko Ledl-a za SD-otsek u Graz-u, kome je stajao na čelu Lurker. U referatu VI toga oteka radio je i doktor Bernhard Bauer, inače profesor srednje škole, koji je u isto vreme bio i saradnik Abwehra. Održavajući i dodir sa Jaklićem preko agenta Baumann-a, hotelijera u Poljanama, Bauer ga je prebacio na vezu Abwehr-ovom oficiru Zitzelberger-u, koji je pod pseudonimom »doktor Weber« vodio istu reću ispostavu Asta Beča u Celovcu. Tako je Jaklić počeo da radi za Abwehr, ne znajući i ni sam jasno da razlikuje ove dve neme konkurentne obavljajuće organizacije. Rezultat je bio da je posle stvaranja NDH Jaklić ostao na čelu. SD-otsek u Graz-u, odnosno KdS u Mariboru, za njega nisu imali više naročito interes, pošto je pre okupacije bio prešao

na rad za Abwehr. Zitzelsberger, s druge strane, isto tako nije želeo da ga dalje zadrži u svojoj agenturi jer su izmenjene prilike zahtevale i drugi sastav agenture.

Ipak je d-r Bauer posetio Jakli a u Zagrebu uskoro po stvaranju NDH, upoznao ga sa tamošnjim rukovodiocem Abwehr-a i, najzad, našao mu zapošljenje kao šoferu na autobuskim prugama uprave nema ke pošte. Tu je Jakli uskoro otpušten, pa se ponovo obratio SD-u i Lurker-u li no sa molbom da ga prime kao agenta i da mu na u zapošljenje. Uprkos ranijih veza i preporuka, pa i konkretnoga predloga SD-ispostave u Celju, koja je sa njim bila stupila u vezu, Jakli nije primljen za agenta SD-a po liniji VI. Zato je preko Baumann-a, koji je i dalje radio za Zitzelsberger-a, vršio izvesne poslove za ovoga. Jakli se veoma rado arao u svoje nema ke poslodavce, što je izrazio i u pretstavkama upu e-nim nema kim obaveštajnim ustanovama. Pre rata, kada je nema koj obaveštajnoj službi inio korisne usluge, obe avana mu je bogata rekompencija u slu aju da Jugoslavija bude okupirana. Pošto je došlo do okupacije, on više nije bio zanimljiv i ostavljen je postrani. Njegove su usluge još ponekad iskoriš avane, ali o obe anoj grandioznoj naknadi više nije bilo govora.

*

O radu sudskoga odeljenja, koje pretstavlja specijalitet KdS-a u Mariboru, ve je bilo napred opširno re i. Ovde treba još pomenuti da je, sem SS-ovskog potporu nika, državnog tužioca d-ra Swobode (koji je bio i rukovodilac kaznenog odeljenja KdS), dejstvovao kao sudija državni tužilac d-r Schweiger, zamenik Swobode. Ostale sudije su bile sudski savetnici d-r Greil, d-r Hartwig i d-r Frischenschlager, kao i sudiski pripravnici d-r Heinz d-r Jamnigg. Kao tužioci su istupili SS-ovski oficiri odnosno podoficiri: Reinel, Mack, Brandes, Mirti i Teppner.

Kako je ovo odeljenje KdS-a vršilo pravosu e, vidi se, naprimera, iz dopisa koji je ono uputilo SD-ispostavi u Mariboru 22 decembra 1942 godine u vezi s predmetom optuženog Volksdeutscher-a Hans-a Schuler-a i njegovog saušesnika Franz-a Grein-a. Ova su dvojica bili optuženi da su kupovali kraden gra evinski materijal. U svojoj odbrani, Schuler je isticao da je stekao zasluge za Tre i Reich u vremenu pre

okupacije i da je sara ivaio sa nema kom obaveštajnom službom. Tako su on i Grein formalno osu eni na male kazne lišenja slobode. Sam šef kaznenog odeljenja, d-r Swoboda, naredio je da se te kazne ne izvrše, a to je u navedenom pismu obrazložio time što je Schüler u predratno vreme u Južnoj Štajerskoj aktivno sara ivaio sa nacizmom i što je radio za SD. »Ove okolnosti bile su za mene dovoljne da ne sprovedeni u delo izvršenje lišenja slobode«, piše d-r Swoboda, i dodaje da nema »nameru da Schuler-a tretira strože nego svakog drugog nema kog sunarodnika«.

Još od samog ulaska u Južnu Štajersku postarao se aparat Sipo i SD-a da pridobije i obu i nove kadrove za svoju službu. To se jasno vidi iz naredbe KdS-a Lurker-a od 20 maja 1941 godine, kojom nalaže rukovodiocima svih podređenih ustanova da naro itu pažnju poklone pridobijanju pogodnih ljudi za službu u policiji bezbednosti i SD-u. Ima se iskoristiti, nare uje Lurker, svaka mogu nost za ovakva vrbovanja, i nabraja: li no stupanje u vezu sa rukovodiocima Uprava rada, sa vo ama Wehrmannschaft-a StHB-a, kao i raspitivanje me u li nim poznanicima. Pridobijanje lica za nove kadrove Sipo i SD-a i njihovu civilnu mobilizaciju (Dienstverpflichtung) imale su sprovesti starešine pojedinih ustanova, dok je kona ni raspored ovih novih kadrova zadržao Lurker sebi. Cela ova akcija imala se izvršiti za manje od mesec dana.

Tako pridobijeni novi kadrovi raspore eni su kao pomo no osoblje u razne ustanove Sipo i SD-a. Tu su vršili uloge tuma a, ali su dobijali i egzekutivne i obaveštajne zadatke. Sa totalnom mobilizacijom od 1943 godine mnogi od njih su otpremljeni u vojsku ili oružanu SS.

U velikim linijama ve je iz dosadašnjeg izlaganja ukazano i na odnose koji su postojali izme u KdS-a u Mariboru i drugih okupacionih ustanova. Snažan uticaj radikalnog i beskompromisnog Uiberreither-a u celoj administraciji Južne Štajerske — uklju uju i i aparat Sipo i SD-a — imao je svoga odjeka na terenu, gde su se istaknuti i vode i pretstavnici njegovog upravnog aparata isto tako aktivno mešali u delovanje Sipo i SD-a. Naro ito je u tome pogledu bio agresivan ve pominjani Dorfmeister, sreski na elnik i starešina StHB u Celju. Ovaj je vršio na svoju ruku razne egzekutivne zahvate, koriste i se formacijama Wehrmannschaft-a StHB,

a ne obaveštavaju i o tome nadležnu Policiju poretka ili ispostavu Gestapo-a. Pošto mu rukovodioci ispostava SD-a i Gestapo-a u Celju nisu u svemu odgovarali i nisu bili voljni da prime njegovu kontrolnu ili komandnu vlast, Dorfmeister je insistirao da se oni smene, optužuju i ih za nedovoljnu aktivnost. Koliki je bio njegov uticaj vidi se iz činjenice da je on zaista postigao da iz Celja budu premeštena oba šefa ispostava i da su na njihova mesta postavljena druga lica, ona koja su Dorfmeister-u bila više po volji.

Dorfmeister je, sem toga, imao i svoju sopstvenu obaveštajnu službu, koja se oslanjala na Volksdeutscher-e i organizacije StHB-a. Predsednici opština i mesne starešine StHB-a naročito su bili obavezni da za njega vrše obaveštajni rad. Zatim, Dorfmeister je preko svojih poverenika kontrolisao i rad aparata Sipo i SD-a. Tako je, naprimera, poznato da je svoga agenta Hansa Berložnika, ponemnog Slovenca, servirao KdS-u, koji ga je postavio za službenika Gestapo-a. Berložnik je radio u raznim centrima Gestapo-a u Južnoj Štajerskoj, stvorio opsežnu agenturu i sve rezultate svoga obaveštajnog rada stavljao na raspolaganje Dorfmeister-u. Zbog toga je on kasnije i otpušten iz službe Gestapo-a, naročito i zato što je, po Dorfmeister-ovim instrukcijama, sprovodio provokativne akcije koje su išle na štetu politike i rada Gestapo-a. Posle otpuštanja iz službe Gestapo-a, Berložnik je obavljao dalje razne obaveštajne izvršne poslove kao lični Dorfmeister-ov organ, uprkos protestima Gestapo-a i KdS-a. Tek kada je NOP likvidirao Dorfmeister-a, mogao je KdS da u ini kraj daljem Berložnikovom delovanju.

I pored surevnjivosti izme u Abwehr-a i KdS-a, koja je, naprimera, došla do izražaja u slučaju Jaklića, ipak su ove dve organizacije sarađivale u konkretnim pothvatima. Tako je već pomenuti slučaj zajedničke provokacije u vazduhoplovnoj jedinici u Badenu kod Beča. Zatim, na samoj teritoriji Južne Štajerske ispoljila se veza izme u dve obaveštajne grane u zajednici koja upotrebi agenta Boška Lazića, koga je Abwehr stavio KdS-u privremeno na raspolaganje. Preko Lazića je Abwehr u estovao i u već prikazanoj delatnosti ilegalnog krijumčarenja Jevreja iz NDH u »Ljubljansku pokrajinu«, radi prodiranja u linije britanske obaveštajne službe. Kada je Sipo i SD organizovao, krajem 1942. godine, akciju protiv etnika DM u Hercegovini, stavljeni su mu za to na raspo-

laganje agenti i iz područja KdS-a u Mariboru. Pri izboru tih agenata u Mariboru u estvovao je i Abwehr. On je tu regrutovao pogodna lica, koja mu je priveo Gestapo, pa je ta lica uputio ispostavi Sipo i SD-a u Sarajevu, a u okviru akcije koja je nosila kodno ime »Pothvat Otto«. U toj je akciji, naprimjer, upućen u Sarajevo, a odatle prema Trebinju izviđa uporišta Gestapo-a u Vraskom J. Borštinar.

Za odnose aparata Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj prema ostalim vlastima i nadležnostima nema ke okupacione uprave važi ono što je već napred na elno re eno. Celokupni aparat Tre eg Reich-a koji je funkcionisao na toj okupiranoj teritoriji obavezno je sara ivaio sa policisko-bezbednosnom i obaveštajnom službom. No ova je, sa svoje strane, obavezno sara ivala sa snagama »zaštitnoga područja«, služe i im kao obaveštajni pomaga .

I u Gorenjskoj i u Južnoj Štajerskoj preneseno je težište borbe protiv NOP-a na novoobrazovana »zaštitna područja«. To je i odgovaralo razvoju situacije. Dok je u po etku okupacije NOP u Južnoj Štajerskoj istupao s pojedinim partizanskim grupama, dotle je od 1943 godine vojna delatnost oslobodila kog pokreta uzela snažnoga maha u obliku vojno organizovanih, dobro naoružanih i planski rukovodeni jedinica NOV i PO. Time je borba protiv NOP-a prerasla granice u kojima se kretala nadležnost Gestapo-a i njegova personalna i tehni ka struktura. KdS je, ipak, i dalje igrao snažnu ulogu, naro ito u borbi protiv terenske organizacije OF, služe i kao najvažniji saradnik oružane snage. U njegovim je rukama bila obaveštajna služba aparata za »suzbijanje bandi«, uključujući i službe I c, koju su obavljali njegovi funkcioneri. Ispostave i uporišta Sipo i SD-a postali su, u isto vreme, i Meldekopf-i Komande »zaštitnoga područja«. A sem toga je aparat KdS-a produžio da radi i po svima svojim dotadašnjim samostalnim funkcijama.

Situaciju u Južnoj Štajerskoj u pogledu saradnje Sipo i SD-a sa aparatom »zaštitnoga područja« karakteriše injenica da su na teritoriji KdS-a u Mariboru postojala i delovala dva takva područja: »Zaštitno područje Južna Štajerska« i »Borbena grupa Trececk«. O njima i njihovom radu, kao i o razgrani enju me u niima bilo je već govora. KdS-ov aparat sara ivaio je i sa jednim i sa drugim.

Naposletku ovde treba, isto tako, pomenuti injenicu da je i u okviru KdS-a u Mariboru u injen u prole e 1945 godine

pokušaj da se obrazuju organizacije »Werwolf« i »Bundschuh«. Obe organizacije imale su za cilj da povedu — po ugledu na partizane — gerilsku i subverzivnu borbu protiv Saveznika, kada do e do okupacije teritorije Reich-a. Prva od njih bila je opšta SS-ovska organizacija, a drugu je planirao RSHA.

U Roesener-ovom štabu bio je pripreman za sprovođenje te organizacije zadužen kapetan Wolf. Ovaj je organizovanjem kod KdS-a u Mariboru zadužio pripadnika Sipo-a, Gerhus-a, koji je sa narednicima Krabbert-om i Rinnert-om obrazovao svoju grupu. Grupa je uredila na terenu stovarišta hrane, oružja, municije i opreme, koja su delimično bila obezbeđena minama. Isto je tako u toj akciji bio pripadnik odeljenja IV KdS-a Wipfler, koji je bio upućen u Berlin na neki kurs. Izgleda da je slika njih pokušaja bilo i u okviru StHB-a odnosno njegovog Wehrmannschaft-a.

Cela ova akcija nije dala nikakvog rezultata. Po evod samog KdS-a Stage-a pa do nižih službenika, niko se nije zagrejao za ovaj pokušaj. Kao gotovo svugde na teritoriji Reich-a, tako su i u Južnoj Štajerskoj planovi sa »Werwolf«-om i »Bundschuh«-om ostali samo besplodni pokušaji. I aparat KdS-a u Mariboru raspao se prvih dana maja i prebegao pred oslobodilačkim snagama preko granice.

b) Ispostave

Prilikom osnivanja štaba Sipo i SD-a koji je imao da u e u Južnu Štajersku predviđeno je i osoblje za ispostave koje je trebalo obrazovati na tome terenu. Ovo osoblje ušlo je na slovenačku teritoriju 14 i 15 aprila 1941. godine i odmah obrazovalo ispostave koje su bile predviđene još u planiranju, u Graz-u, prilikom pripremanja okupacije. Ispostave su osnovane u nizu važnijih mesta na celoj teritoriji. Pritom je važno pravilo da svaka od grana Sipo i SD-a ima odvojeno svoj aparat, svoje ispostave i svoje linije obaveštavanja. Ovakva odvojena organizacijska i radna šema zadržana je sve do 1944. godine, kada su obrazovane i tu i u Gorenjskoj jedinstvene ispostave KdS-a.

Raspored ispostava poklapao se, uglavnom, sa sedištem upravnih vlasti na teritoriji Južne Štajerske. Pritom, međutim, nisu formirane ispostave sva tri ogranka Sipo i SD

u svima mestima u kojima bi postojale odgovarajuće upravne vlasti. Zatim, sedišta ispostava su i menjana, neke od njih su ubrzo opet ukidane, obrazovane su druge, a sem toga im se i naziv menjao. Primer za to pruža ispostava Gestapo-a u Celju, koja je najpre nosila naziv ureda Gestapo-a («Geheime Staatspolizei, Dienststelle Cilli»), zatim komesarijata Pogranične policije (Grenzpolizeikommissariat), posle toga ispostave Gestapo-a (Geheime Staatspolizei, Aussendienststelle Cilli), dok joj nije, naposljetku, kada su spojene ispostave SD-a sa onima Gestapo-a i Kripo-a, naziv glasio: Komandant Sipo i SD-a za Južnu Štajersku, ispostava u Celju. Funkcije koje je ova ispostava vršila nisu se menjale s promenom njenoga naziva. Kao što je poznato, Pogranična policija bila je u sastavu Gestapo-a, a u početku okupacije smatralo se da Gestapo, pošto izvrši osnovne zadatke iseljavanja i »rašišavanja«, ne može imati mnogo drugoga posla do onoga koji je proistekao iz blizine granice prema NDH, Italiji i Maarskoj. Isto je tako menjan naziv i raznih drugih ispostava u toku 1941. godine.

Cela šema ispostava tek se krajem 1941. godine prilagodila, uglavnom, realnoj situaciji kakva je, na iznenađenje okupacionih vlasti, nastala u Južnoj Štajerskoj s pojavom NOP-a. U Ptuj se, naprimer, posle nekoliko meseci od uspostavljanja mreže ustanova Sipo i SD u Južnoj Štajerskoj pojavljuje, prvo, Einsatzkommando II Gestapo-a, zatim se ista ustanova naziva ispostavom (Aussendienststelle), pa komesarijatom Pogranične policije (Grenzpolizeikommissariat), da bi se, na posletku, opet ustanovio naziv Aussendienststelle.

Sve su ove razne ispostave i njihovi službeni nazivi dobili stalne forme uglavnom od 1942. godine. Tada se već videlo da situacija na terenu nalaže upućivanje celokupne delatnosti bezbezbosno-policiskog i obavestajnog aparata u pravcu suzbijanja NOP-a. To je zahtevalo odgovarajuću organizaciju. Isto je tako i situacija na granicama Južne Štajerske prema NDH, »Ljubljanskoj pokrajini« i Maarskoj stekla svoje određene karakteristike, na koje je snažno i bitno uticalo postojanje jedinstvenog narodnog ustanka, gde su pojedina žarišta bila organizacijski i taktički međusobno povezana. Tako se stvarala šema mreže raznih ispostava na osnovu položaja na terenu.

Dužnosti i zadaci ispostava u odnosu na delatnost celog aparata Sipo i SD-a i na centar toga aparata u Mariboru bili

su, uglavnom, istovetni sa onima koji su ve prikazani u vezi sa Gorenjskom. Jedino pada u o i na teritoriji pod KdS-om u Mariboru da je, u prvi mah, uveliko bila razgranata mreža SD-ispostava, koja je još u leto 1941 godine delom reducirana. Dalju posebnost organizaciske situacije na teritoriji Južne Štajerske pretstavlja stvaranje mnogobrojnih uporišta. Sa tim se po elo još 1941 godine, pri emu su uporišta, u to vreme, isturale same ispostave, u prvome redu ispostava u Celju. Godine 1942 došlo je, uz upotrebu Sonderkommande Sipo Strassburg, do formiranja ve ega broja uporišta vezanih neposredno za KdS, odnosno za referat IV N u štabu KdS-a. Ve ina tih uporišta bila je opet ukinuta u jesen 1942 godine, kada se Komanda Strassburg ponovo povukla.

Nakraju, kao na posebnost u aparatu KdS-a u Mariboru treba potsetiti na to da su formalno u samome Mariboru postojali i štab KdS-a, sa svojim odeljenjima, i tri ispostave triju osnovnih grana Sipo i SD-a, mada je aparat fakti ki bio objedinjen, pa je ispostava odgovarala u isto vreme i doti nom odeljenju KdS-a. O tome je ve poblíše bilo re i.

(1) *Ispostave Gestapo-a*

Na teritoriji KdS-a u Mariboru nalazile su se za sve vreme okupacije ispostave Gestapo-a u Mariboru, Celju, Ptuju, Trbovlju i Brežicama. Od ovih je prva bila samo formalna, jer je personalno bila objedinjena sa odeljenjem IV KdS-a. Ispostave u Celju, Ptuju i Brežicama imale su, u raznim vremenskim otsecima, i karakter ustanova Pogranicne policije. Godine 1941 funkcionisala je kratko vreme i ispostava u Slovenjgradcu. Ova je, me utim, ubrzo opet rasformirana posle rada od svega nekoliko meseci. Pogranicna policija imala je svoje stanice u Dobovi, Sevnici, Rogaškoj Slatini i Murskom Središ u. Za razliku od organizaciske šeme terenskih ustanova Gestapo-a u Gorenjskoj, na teritoriji KdS-a u Mariboru ispostave mahom nisu imale svojih uporišta. Naprotiv, uporišta su bila vezana neposredno za KdS, bila su mnogobrojna i njihova su se sedišta esto menjala.

O ispostavama Gestapo-a na teritoriji KdS-a u Mariboru posebno se može re i slede e:

a) *Ispostava Celje*. Ova je ispostava bila po personalnom sastavu i po svojoj teritorijalnoj nadležnosti najve a od svih

koje je Gestapo obrazovao u Južnoj Štajerskoj. Za njeno obrazovanje bilo je, prilikom formiranja ekipa koje su u aprilu 1941 godine imale pre i jugoslovensku granicu, određeno 16 službenika Gestapo-a sa etvoricom pomo nih kancelariskih nameštenika. Ta je grupa, pod rukovodstvom kriminalisti kog sekretara Salicites-a prešla 14 aprila 1941 godine u Maribor, gde je primila spiskove odnosno knjige poternica i materijal iz kartoteka Gestapo-a i SD-a, na osnovu koga je imala da sprovede svoje prve akcije. Sutradan je grupa prešla u Celje i tamo obrazovala ispostavu.

Pri dolasku u Celje starešina novoformirane ispostave odmah je stupio u vezu sa dotadašnjim šefom »Gaugrenzlandamt«-a Župske uprave NSDAP za Štajersku, Anton-om Dorfmeister-om, koji je u svojstvu politi kog komesara imao da preuzme organizaciju upravnoga aparata u celjskome srezu i rukovo enje njime. Isto je tako odmah uspostavljen dodir i sa Volksdeutscher-ima, ija je organizacija u Celju bila vrlo snažna. Saradnja sa Volksdeutscher-ima bila je otpo etka veoma prisna, pošto se u svojim prvim egzekutivnim radnjama i organizovanju svoje prve obaveštajne mreže nova ispostava oslanjala gotovo jedino na njih.

Ovde se može primetiti da je ekipi službenika Gestapo-a bio dodeljen i bivši jugoslovenski žandarm i predratni agent Abwehr-a Boško Lazi . Ovaj je ranije bio dugo vreme sa službom u Celju i odli no je poznao ljude i prilike u mestu i okolini. Zbog toga je ispostavi i bio od velike koristi.

Kada je ispostava odmah po ela da sprovodi velike racije kojima je trebalo izvršiti masovno hapšenje politiki protivnika i lica odre enih za iseljavanje, ubrzo se utvrdilo da je aparat ispostave suviše mali da bi savladao sve zadatke u vezi sa ovim obimnim poslovima. Zbog toga je osoblje ispostave poja ano grupom pripadnika opšte SS iz Štajerske. Ova je grupa, u vidu posebne komande pod rukovodstvom SS-ovskog poru nika d-ra Hanus-a, bila sastavljena od 28 ljudi, pripadnika SS-a iz Graz-a i Leoben-a. Sva su' ova lica bila civilno mobilisana (Dienstverpflichtet). Ispostavi su mahom služila kao pomo no osoblje, stražari, a u estvovala su i pri hapšenjima i saslušavanjima. Komanda pod vo stvom d-ra Hanus-a radila je u Celju do juna 1941 godine, posle ega su se njeni pripadnici pretežno vratili na svoja normalna zanimanja u Štajerskoj. U me uvremenu se aparat policije i bezbednosti

u Celju toliko ustalio da su njegovi pripadnici mogli preuzeti sve dužnosti koje su u prelaznom periodu obavljali članovi Hanus-ove komande.

Kao što je već pomenuto, juna 1942 godine preneo je KdS svoj štab iz Maribora u Celje, pridruživši ga ispostavi. Tu je štab KdS-a ostao do decembra iste godine i u tome je periodu vršena naročito intenzivna obavješajna i egzekutivna delatnost na sektoru borbe protiv NOP-a. Ovu je omogućilo i prisustvo Sonderkommande u Strassburg-u, o kojoj je ranije već bilo reči, a čiji su svi pripadnici raspoređeni na rad na teritoriji proširenog celjskog sreza.

Uopšte je u to vreme, sem Sonderkommande u Strassburg-u i njenih 26 pripadnika, u Celju bilo koncentrisano više žandarmerijskih službenika i jedinica Policije poretka, tumač i pomoćnici policista, a ispostava je pojačana i civilno mobilisanim kancelariskim službenicima. Celi ovaj pojačani aparat imao je da služi svestranoj akciji suzbijanja narodnoga ustanka.

Oktobra 1942 godine, kada je ova masovna akcija bila, uglavnom, završena, »Sonderkommando Strassburg« opet se vratio u Reich, a decembra je i KdS vratio svoje sedište ponovo u Maribor. Po etkom 1943 godine vraćene su svojim matičnim ustanovama i one pomoćne snage koje su došle od žandarmerije i Policije poretka (ove poslednje samo delimično). Šest grupa koje je u Celju bio ustrojio KdS u toku ove akcije, a o kojima je napred već bilo reči, raspušteno je u februaru i martu 1943 godine. Jedan deo njihovih članova vratio se ustanovama koje su ih i prekomandovale u Celje, a drugi deo je ostao u ispostavi, čije je osoblje time bilo pojačano.

U 1944 godini osoblje ispostave bilo je prilično smanjeno. Ova je redukcija nastala time što je izvestan broj pripadnika ispostave dodeljen raznim uporištima ili aparatu za »suzbijanje bandi«. Od početka 1945 godine došlo je do novog smanjenja brojnog stanja. Jedan deo organa ispostave predat je komandantima »zaštitnih područja« ili Ie-službi jedinica za »suzbijanje bandi«. Najzad, krajem aprila 1945 godine, naredeno je uništavanje celokupne arhive, a većina ženskih službenika prebačena je u Salzburg ili puštena kućama. Naposljetku je ispostava raspuštena 8 maja 1945 godine.

Od aprila do juna 1941 godine ispostava je nosila naziv: Komandant Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj — Tajna državna

policija — ispostava u Celju. No već u junu te godine naziv je izmenjen, i otada pa do septembra 1942 godine ispostava se nazivala Komesarijatom pogranične policije u Celju. Od septembra 1942 pa do maja 1944 godine vraćen je ispostavi prvobitni naziv, a od maja 1944 godine pa do raspuštanja nosila je naziv ispostave Komandanta Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj, Celje, pošto su ispostave svih grana Sipo i SD-a bile objedinjene u jedinstvene ustanove.

Kao Pogranično komesarijat, ispostavi su bile podređene pogranične policijske stanice u Brežicama, Sevnici i Rogaškoj Slatini. Od ovih je stanica u Brežicama ubrzo pretvorena u ispostavu.

Ispostava u Celju razvila je od samoga početka opsežnu obavешtajnu delatnost. U prvome periodu svoga rada, ona se oslanjala naročito na pripadnike nekadašnjega Kulturbund-a koji su postali članovi StHB-a. Ti su Volksdeutscher-i funkcionalni i kao poverenici prilikom sprovođenja prvih iseljavanja, koja su bila jedan od najvažnijih poslova etničkih zadataka ispostave. Preko njih je vršeno i vrbovanje agenata iz redova slovenačke stanovništva. Od tih agenata je Gestapo naročito tražio da pribavljaju obeveštenja o protivničkim elementima, odnosno o licima koja su do okupacije bila naročito protivnena kao nastrojena. Izveštaji primljeni od ovih lica bili su često prilično proizvoljni i rezultat želje za kakvom ličnom osvetom ili kakvim materijalnim bogatstvom, naprimer, nasleđivanjem radnje ako bi po dostavi neki trgovac bio iseljen. Iako se znalo za to, ipak su, mahom, egzekutivni zahvati i iseljavanja primenjivani i protiv lica koja su na ovakav način i iz ovakvih pobuda dostavljena Gestapo-u.

Međutim, ubrzo ispostava nije mogla od ovih svojih prvobitnih agenata da dobija više naročito korisnih obavешtajnih podataka. Stanovništvo ih je upoznalo, i samim tim im je obavешtajni rad bio onemogućen. Oni su još jedino mogli poslužiti kao informatori ili kao davaoci opštih obeveštenja SD-u i StHB-u. Ispostava je, međutim, bila prinuđena da za borbu protiv NOP-a pristupi stvaranju nove obavешtajne mreže. U njenom obrazovanju delimično su pomogli stari agenti time što su skretali pažnju na lica koja bi mogla biti sumnjiva za saradnju sa NOP-om. Takva lica bila bi hapšena, a neka bi od njih u zatvoru, pod fizičkim pritiskom, izdala organizaciju. Tako je i u Južnoj Štajerskoj došlo do one iste specifične

»lan ane reakcije« koja je ve prikazana u vezi sa sli nim radom KdS-a na Bledu i u Mariboru.

Novu obavestajnu mrežu ispostave sa injavali su najvećim delom uhapšeni i prevrbovani pripadnici OF ili partizanski dezerteri. Vrbovanje tih lica izvršeno je na ve poznate na ine, primenom mešavine pretnji, pritiska, obe anja itd. Deo vrbovanih ponovo je ubacivan u organizacije OF ili u partizanske odrede, sa zadatkom da tamo deluju kao provokatori. Ova su lica snabdevena, izme u ostaloga, i sredstvima za uspavlivanje, a pokušavano je i njihovo ubacivanje u partizanske redove u svojstvu kuvara, što je u nekim slučajevima i uspelo.

Pored ove vrste agenata, ispostava je imala i agente koji su joj se bili, još pre po etka saslušavanja, sami ponudili za saradnju, pa ak i takve koji su se zbog političkih ili li nih razmirica pojavili u ispostavi i ponudili svoje usluge. Me u ovima je bilo i izdajnika NOP-a koji su u inili kakav prestup protiv OF ili partizanskih odreda i koji su se zbog toga bojali da e ih dosti i kazna.

Ispostava je odre ivala agentima u kome krugu treba da razviju svoju delatnost. Mahom bi to bio onaj sektor u kome bi zavrbovano lice normalno obavljalo svoje poslove ili u kome se ono i pre toga kretalo. Isto su tako odre ivani poverenici odnosno agenti u važnijim preduze ima. Službenici takvih preduze a stavljeni su, obi no, pred alternativu: ili da potpišu obavezu za Gestapo ili da izgube službu.

Na takav je na in ispostava svoje podru je poklopila mrežom agenture koja se sastojala: od opštih V-Mann-a, koji bi javljali sve što zapaze u pogledu rada OF i kretanja partizana, od agenata koji su vršili svoju obavestajnu službu u vezi sa odre enim važnim objektima i, najzad, od agenata koji su bili upu eni sistematski da špijuniraju odre ene protivni ke krugove.

U prakti kom radu sa agenturom ispostava je mahom naginjala pre nagljivanju i nije je upotrebljavala dovoljno smišljeno. Tako se, naprimer, ispostava nije usu ivala da utvrdi grupu OF u koju bi ubacila svoga agenta ostavi duže vreme u agenturnoj obradi. Razlog tome mahom je bilo strahovanje da bi KdS — naro ito njegov referent IV 1, Strohmeyer, — mogao ispostavi teško prebaciti ako bi ovako posmatrana grupa uspela da sprovede kakvu akciju ili ak likvi-

daciju. Zbog toga straha pred ukorom ili težim posledicama, rukovodioci ispostave bi otkrivene grupe OF u najvećem broju sluajeva odmah i pohapsili.

Rad sa agentima sproveden je, po mogućnosti, konspirativno, po evod samoga vrbovanja. Sastanci sa njima održavani su u mestima u kojima su agenti bili nepoznati, esto u zatvorenim automobilima na kakvom sporednom jseoskom putu. Usled zamraenja, koje je u gradu strogo sprovedeno, bili su mogu ni i sastanci po mranim ulicama, kućnim kapijama itd. U pismenom saobraćaju sa agentima upotrebljavane su lažne adrese. U naročito važnim sluajevima sastanci su obezbeđivani u ešćem drugih organa ispostave ili agenata koji su imali ulogu veznika. Po potrebi su pre pravog sastanka sa agentom održavani još i probni sastanci kao provera da li e sve uredno te i.

Agenti, koji su dobrim delom bili iz redova protivnika, nisu naročito proveravani. Ocenjivani su prema tačnosti i pouzdanosti svojih izveštaja, pri emu je upotrebljavan i metod prelaženja od probnih i manjih zadataka na veće. Dešavalo se, isto tako, da agenti budu poslani na obaveštajni rad bez specijalnih zadataka, s tim da se sami snau i donesu obaveštenja. Na osnovu rezultata koje bi postigli određivani su im, zatim, jednostavniji ili složeniji zadaci. Ponekad je upotrebljavan i metod uporednog davanja istoga zadatka dvojici agenata radi uzajamne kontrole, pri emu oni jedan za drugog nisu znali.

Po opštem principu Gestapo-a, ova je ispostava nastojala da stvori što prisnije li ne veze izme u agenata i organa koji su njima rukovodili. Međutim, agenti koji ne bi radili, ili koji bi izneverili obavezu za obaveštajni rad, upuđivani su na rad u Nemačkoj, ili u koncentracioni logor, a dešavalo se i da budu streljani. Ipak, bilo je sluajeva da se ispostava ne la a represalija, pogotovu ako su bili u pitanju agenti sa sela. Tek ako bi ovi pošli, uz zanemarivanje svojih obaveza prema Gestapo-u, da rade aktivno za NOP, primenjivane su prema njima oštre mere.

Ispostava je raspolagala znatnim brojem informatora koji su bili rastureni po celome terenu. Ovi su informatori samo u konkretnim sluajevima ili po konkretnome nalogu davali obaveštenja. Ova su se odnosila na određena lica ili na položaj u određenoj predelu, naročito u protivničkim krugovima.

vima. Bilo je i informatora koji su imali dužnost da podnose etrnaestodnevne izveštaje. Ove je trebalo podnositi i u slu aju kada nije prime eno ništa što bi trebalo javiti. U hitnoj potrebi ovi su agenti mogli stupiti u vezu sa ispostavom i putem žandarmerijskih stanica.

Agentom je mahom upravljao onaj pripadnik ispostave koji ga je pridobio za rad. Njegov je zadatak bio i da stekne agentovo poverenje, a morao je biti sa agentom u stalnoj vezi. Prilikom samoga vrbovanja, agent bi dobio od pripadnika ispostave opšte instrukcije za rad, a uo i svake akcije još i posebna uputstva. Ova su se odnosila na opseg obaveštenja, na izvore odakle ih treba pribaviti, na lica kojima se treba približiti, na prisluškivanje protivnika, na odredene podatke koje treba pribaviti itd. O celom agenturnom radu vodio je ra una referat IV N ispostave, povezan sa identifikacionim referatom KdS-a.

Prilikom broja agenata radio je besplatno. To je bio slu aji i sa seljacima koji su iz oportunističkih razloga smatrali korisnim da sara uju sa okupatorom, nadaju i se da će time biti pošteđeni od iseljenja i da će dobiti nemačko državljanstvo, ili da će im se omogućiti nabavka poljoprivrednih mašina itd. Druga grupa agenata, kao i svi izvišćaci, sastojala se od lica koja su bila civilno mobilisana (Notdienstverpflichtet). Time su ta lica bila materijalno obezbeđena i socijalno osigurana. Postojala je i kategorija agenata plaćenih prema uinku. Oni bi dobijali nagradu delom u novcu, a delom u predmetima ishrane ili bonovima za namirnice. Sva su plaćanja i nagradivanja išla preko organa ispostave koji su sa agentima radili, a ovi bi dobijali ta sredstva od referata IV N. Tome su se referatu imale predavati i potpisane priznanice koje su uzimane od agenata za primljene iznose.

Od leta 1942 godine rad sa izvišćacima postao je naročito živ. Njima je neposredno rukovodio referat IV N ispostave. On je imao odobrenje referata IV N KdS-a da izvišćaci e upotrebi na celoj teritoriji ispostave, bez obzira na to što bi oni bili dodeljeni kakvome uporištu na terenu.

Ispostava je povremeno radila i sa protivbandama koje bi formirala od izvišćaca, pripadnika ispostave, žandarmerije, policije poretka i Wehrmannschaft-a. Rad protivbandi i izvišćaca oslanjao se uveliko i na svestrano izgrađenu mrežu informatora u svima mestima sreza. Zadatak informatora bio

je da posmatraju zbivanja u svome rejonu i kretanje odre-
enih lica, a da o tome obaveste članove izvi a ke grupe ili
protivbande kada bi ovi prošli kroz njihovo mesto. Informa-
tori su davali i podatke o kretanju partizanskih grupa. Kod
njih su izvi a i mogli no iti i dobijati hranu.

Poznato je 297 agenata, a bilo ih je i više. Od utvr enih
slu ajeva, neki od pripadnika agenture ispostave bavili su se
sa više delatnosti, naprimer, radili su i kao V-Mann-i i kao
izvi a i, ili i kao razidenti i kao povremeni pripadnici kakve
protivbande. Tako se pojavljuju 172 V-Mann-a, 92 izvi a a,
39 pripadnika protivbandi, 74 informatora i 8 neutvr enih.
Po narodnosti je od ovih 297 agenata bilo: 270 Slovenaca, po
5 Austrijanaca i Volksdeutscher-a, 3 Hrvata, 2 Rumuna, po
jedan Namac, Ma ar i eh i 9 neutvr enih.

U prvoj fazi svoje delatnosti ispostava je imala zadatak
da što brže pohapsi sve političke protivnike nacizma i Tre eg
Reich-a kao i pripadnike slovena ke inteligencije. To je ula-
zilo u zadatak egzekutivnog sprovo enja germanizacije, koji
je bio u prvome planu sveukupne delatnosti aparata Sipo i
SD-a u Južnoj Štajerskoj. Prikupljena lica su koncentrisana
u zatvorima i logorima, na brzinu proverena i zatim iseljena.
U sveukupnom poslu oko iseljavanja I i II talasa, ispostava
je bila veoma angažovana, obavljaju i sve poslove koji su
u vezi s tim pripadali njenom delokrugu.

Drugi bitni zadatak bio je organizovanje obaveštajne
mreže na svome podru ju, naro ito one koja bi bila usmerena
protiv političkih protivnika i služila kao pomaga egzekutive.
Kako je ispostava do septembra 1942 godine bila u isto vreme
Komesarijat pograni ne policije, ona je obavljala i sve poslove
u vezi sa pograni no-policiskim zadacima.

Ubrzo je, me utim, u prvi plan stupila borba protiv
NOP-a, kojoj se ispostava posvetila i u obaveštajnom i u egze-
kutivnom pogledu. U vezi sa tim zadatkom, ispostava je, u
okviru delatnosti na suzbijanju narodnoga ustanka, koordi-
nirala svoj rad sa drugim granama nema ke egzekutive, sa
žandarmerijom, Policijom poretka itd., naro ito u pogledu
upotrebe protivbandi. U isto vreme je ona obaveštajnim ra-
dom pomagala razne grane bezbednosnoga aparata.

Ispostava je stajala u prisnim vezama sa sreskim na elni-
kom i okružnim starešinom StHB-a, Anton-om Dorfmeister-om.
Starešina ispostave obaveštavao je Dorfmeister-a mahom o

svemu što bi ovoga moglo interesovati, a od njega je dobijao informacije koje je prikupljao obavestajni aparat StHB-a i upravne službe. Treba pomenuti da je Dorfmeister preko svojih podređenih organa i po partiskoj i po upravnoj liniji stvarao svoje posebne obavestajne kanale. On je i lično u estvovalo u nekim većim akcijama Gestapo-a.

Bliske veze su postojale i između u ispostave i Standarte Wehrmannschaft-a u Celju, koja je u estvovala u egzekutivnim akcijama. Ova je jedinica Wehrmannschaft-a davala i ljudstvo za protivbande. Od daljih veza ispostave treba pomenuti mesni ogranak VOMI u Celju, koji se starao i za preseljavanje u logore u Nemačkoj. U logore su, pod okriljem VOMI, upućivana ona iseljena lica iz Južne Štajerske za koja se pretpostavljalo da je njihova germanizacija moguća, ako se smeste u Nemačku okolinu. VOMI je isto tako vršio službu snabdevanja u logoru koji je bio formiran u Celju za članove porodica partizana, a kojim je komandovao službenik Gestapo-a Zwickler. Po imovinskim stvarima iseljenih lica, ispostava je održavala vezu sa predstavnikom Komesara Reich-a za izvršavanje nemačke narodnosti.

Naročito je živa saradnja postojala između u ispostave i žandarmerije na teritoriji celjskoga sreza. Žandarmerijske stanice na terenu bile su u isto vreme i punktovi gde su agenti mogli davati svoja obaveštenja i svoje izveštaje. Uz ove stanice obrazovana su uporišta Gestapo-a. U akcijama sprovedenim na osnovu obavestajnoga rada agenture Gestapo-a, a uz saradnju organa ispostave, u estvovali su u prvome redu pripadnici žandarmerije. Ova je imala i svoju sopstvenu lokalnu obavestajnu mrežu, odnosno svoje informatore, kojima bi obaveštenja isto tako dolazila Gestapo-u.

Što je rečeno za žandarmeriju, važi i za odnose između u Gestapo-a i Policije poretka. I tu je saradnja bila bliska, a Gestapo je obavestajno pripremao egzekutivne zahvate, koje bi jedinice Policije poretka zatim sprovodile u delo. U Celju je postojao bataljon policijskoga puka, kojim je komandantu, majoru Policije poretka Maiwald-u, ispostava davala ona svoja obaveštenja koja bi bila važna za njegov rad.

Najzad se ispostava služila i saradnjom Glavne carinarnice u Celju, njenih podređenih ispostava na granicama mestima, carinske poterne službe, uprave i ustanove državnih železnica, pošte i opštinskih vlasti.

Od važnosti je bila i saradnja sa ispostavama SD-a odnosno Kripo-a, koje su isto tako postojale u Celju do 1944 godine kao zasebne ustanove. Tada su sve ove tri ispostave ujedinjene u jednu ustanovu sa tri odeljenja, pod zajedničkim starešinom. U pogledu praktičkog rada, ovim spajanjem nije došlo ni do kakvih promena.

U isto vreme, to jest od 1944 godine, u Južnoj Štajerskoj su formirana i »zaštitna područja«. Sa promenom karaktera borbe protiv NOP-a, nije je težište prešlo na vojne akcije, promenjena je i, jednim delom, delatnost Gestapo-a koja je bila usmerena na suzbijanje OF i partizana. Ispostava u Celju postala je saradnik oružanih snaga koje su delovale na njenom terenu. To su bile, između ostalog, formacije koje su stajale pod komandom pukovnika dr Trečka. Ovim jedinicama je ispostava davala svoje organe, koji bi, u okviru delatnosti na »suzbijanju bandi«, vršili službu obavljajućih oficira. Dalje, sama ispostava je postala jedna vrsta Meldekopf-a za aparat »zaštitnoga područja« odnosno »borbenu grupu Trečka«, a isto tako i za »Rukovodni štab za suzbijanje bandi« u Ljubljani.

Mada je ispostava nastavila svoju delatnost i u dotadašnjem pravcu i na dotadašnji način, ipak je njena saradnja sa ovim oružanim snagama apsorbirala veliki deo aktivnosti. U praktičkom suzbijanju partizana odnosno NOV, ona je bila podređena komandantu »borbene grupe Trečka« odnosno »zaštitnoga područja«. Ona mu je imala staviti na raspolaganje i svoje izvištanje, kao vodiče, a u pogledu svoje aktivne delatnosti na terenu imala je voditi računa o njegovim uputstvima.

Na celju ispostave stajao je od njenog formiranja do juna 1941 godine pominjani kriminalisti ki sekretar Salicites. Ovaj je tada povučen opet u ustanovu Gestapo-a u Graz-u, a u Celju ga je nasledio kriminalisti ki komesar i SS-ovski potporučnik Hermann Jung. Marta 1943 godine Jung je premešten, a starešina ispostave postao je SS-ovski vodnik i kriminalisti ki sekretar Hans Toby, koji je na tome položaju ostao do februara 1944 godine, a tada je na njegovo mesto došao SS-ovski potporučnik i kriminalisti ki sekretar Fritz Schoenrock. Poslednji šef ispostave, koji je zamenio Schoenrock-a februara 1945 godine i ostao na tome položaju do nemačke kapitulacije odnosno raspada ispostave, bio je Georg Kramhoeller, SS-ovski potporučnik i kriminalisti ki sekretar.

U toku etiri godine okupacije u ispostavi je radilo najmanje 22, a najviše 77 inovnika. Ovaj poslednji broj dostignut je 1942 godine, kada je ispostava prakti ki bila združena sa KdS-om, koji je svoje sedište bio preneo uz ispostavu u Celje. Isto tako se i broj tuma a kretao od 8 do 40, tehni - koga osoblja od 4 do 30, a pomo nih kancelariskih snaga od 1 do 24.

Od službenika koji su u toku postojanja ispostave radili u njoj i zauzimali važnije funkcije, naro ito u pogledu njenoga obaveštajnoga rada i njene delatnosti u suzbijanju NOP-a, a koji su svi bili kriminalisti ki službenici i oficiri odnosno podoficiri SS-a, treba pomenuti ove: Herbert-a Augustin-a, Anton-a Bambach-a, Nans-a Goettle-a, Franz-a Gutmann-a, Karl-a Heidt-a, Friedrich-a Jungwirth-a, Leopold-a Maierhoefer-a, Alfred-a Meier-a, Adolf-a Lutz-a, Friedrich-a Meyer-a, Franz-a Mitterhoefer-a, Peter-a Muellerlei-a, Karl-a Niederberger-a, Fritz-a Perner-a, Franz-a Sums-a, Otto-a Wahrenburg-a, Alois-a Weiss-a i Kurt-a Zibell-a.

Do premeštaja KdS-a iz Maribora u Celje, 1942 godine, ispostava je imala etiri svoja uporišta, i to u Žalcu (rukovodilac SS-ovski podoficir Walner), Mozirju (SS-ovski podoficir Margreiter), Gornjem Gradu (SS-ovski podoficir Sums) i Polzeli. Od polovine 1942 godine obrazovana su na toj teritoriji mnoga nova uporišta. Me utim, ona su stajala neposredno pod KdS-om, odnosno pod njegovim referatom IV N, od koga su dobijala uputstva i kome su slala svoje izveštaje. Ukoliko nisu bila ukinuta krajem 1942 godine, posle povlačenja Sonderkommande Strassburg i povratka KdS-a iz Celja u Maribor, uporišta su i dalje ostala vezana za referat IV N u Mariboru. U svome prakti kome radu oslanjala su se na ispostavu u Celju. Svakako je ispostava vršila uticaj na rad svih uporišta na svojoj teritoriji, sara ivala sa njima i bila nadležna za upotrebu i premeštanje izvi a a.

b) *Ispostava Ptuj*. U Ptuju je ispostava Gestapo-a obrazovana pri samom formiranju aparata Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj, sredinom aprila 1941 godine. Pored opštih dužnosti po liniji nadležnosti Gestapo-a, ova je ispostava imala i izvesnih funkcija pograni ne policije. Štaviše, 1942 godine ona nosi i službeni naziv Komesarijata pograni ne policije, da bi se 1943 godine opet vratila na svoj prvobitni naziv: »Aus-sendienststelle«. Ona je bila vezana sa ispostavom pograni ne

policije u Murskome Središ u, koja je 1943 godine vezana neposredno za KdS u Mariboru.

U pogledu rada te ispostave važno je pomenuti da je ona, za sve vreme okupacije, obavljala i zadatke posmatranja svega što se zbiva preko granice, u NDH. Ova se njena delatnost naročito odnosila i na akciju NOP-a na slovena ko-hrvatskoj granici. Zbog geografske blizine, ispostava u Ptuj u je u tome pogledu obavestajno naročito radila prema Varaždinu i njegovoj okolini.

Zadaci ispostave u Ptuj u uglavnom su bili istovetni sa onima kojima su bile zadužene ostale ispostave Gestapo-a u Južnoj Štajerskoj, a i metodi njenoga rada bili su manjeviše istovetni sa metodama koji su primenjivani u radu drugih ispostava, a koji su opširno opisani u prikazu delatnosti ispostave u Celju. U prvoj fazi, to jest u toku nekoliko meseci koji su neposredno usledili po formiranju ispostave, njen je rad bio upravljen na praktičnu delatnost u vezi sa programom iseljavanja i germanizacije. Od leta 1941 godine ispostava se preorijentisala u sve ve oju meri na borbu protiv NOP-a kao na svoj najvažniji zadatak. S obzirom na manje područje za koje je bila nadležna i na manje brojno stanje, ispostava nije raspolagala ni tolikom agenturom, niti je svoj rad u tolikoj meri razvila kao već opisana ispostava u Celju. Inače, i ova je ispostava radila sa izvišćima, a naročito je saradivala sa Wehrmannschaft-om, koji je u Ptuj u bio veoma snažno organizovan.

Na teritoriji ispostave u Ptuj u operisala je partizanska grupa pod rukovodstvom Jožeta Lacka. Ona se oslanjala na snažno izgrađenu terensku organizaciju OF, naročito u selima ptujskog srez a. Ispostava u Ptuj u se, počev od 1941 pa sve do 1943 godine, živo bavila nastojanjima da tu grupu razbije. U vezi sa tim došlo je do akcije agenta Franza Kneza, koja je ranije opširno opisana. Po uobičajenom sistemu Gestapo-a, ispostava je posle Knezove provale pridobila za rad zarobljenog pripadnika »Lackove čete«, Ivana Čeha, koji je izdao veliki broj saradnika i pomagača OF. Međutim, ovom svojom delatnošću je Čeh potpuno dekonspirisan, zbog čega je oktobra 1942 godine prebačen na rad u Celje. Tamo se, međutim, nije naročito istakao agentskim radom, pa je posle izvesnoga vremena, po naredjenju KdS-a Lurker-a, streljan.

Od drugih akcija ispostave treba pomenuti provalu u organizaciju OF u željezničkoj radionici, kojom su prilikom

izvršena mnogobrojna hapšenja. Mada je razbijanjem LACKOVOG odreda i ovim provalama naneseo NOP-u na području ispostave nekoliko težih udara, ipak ispostava nije uspjela da u mrežu terenske organizacije OF obavještajno prodre u veći broj ljudi.

U ispostavi je bila, od 1941 do 1945 godine, dosta jaka fluktuacija osoblja. Kao njeni rukovodioci poznati su SS-ovski potporučnik i kriminalisti ki službenik Herbert Stoessel, koji je rukovodio ispostavom od njenog osnivanja do januara 1943 godine, SS-ovski podoficir Alfred Meier, koji je ispostavom rukovodio izvesno vreme 1942 godine, dok je Stoessel bio odsutan; SS-ovski podoficir i kriminalisti ki sekretar Walter Gielke vodio je ispostavu nekoliko meseci 1943 godine; SS-ovski podoficir i kriminalisti ki sekretar Josef Kouba rukovodio je ispostavom od juna 1943 do septembra 1944 godine; od njega je preuzeo dužnost rukovodioca viši kriminalisti ki sekretar i SS-ovski potporučnik Paul Buchwald, koji je ispostavom upravljao do njenog rasturanja, 8 maja 1945 godine. Pored ovih je najvažniji pripadnik ispostave, a neko vreme i zamenik njenoga starešine, bio kriminalisti ki sekretar i SS-ovski podoficir Hermann Farnleitner. Ovaj je za sve vreme postojanja ispostave vodio referat IV N, naročito se istakao obavještajnim radom protiv NOP-a, a rukovodio je i pogranicnim poslovima.

Od ostalih službenika Gestapo-a koji su, u raznim vremenskim osecima, vršili u ispostavi važnije dužnosti treba pomenuti ove kriminalisti ke službenike i SS-ovske podoficire: Arthur-a Armbruster-a, Karl-a Eberhardt-a, Anton-a Egger-a, Arthur-a Graf-a, Hans-a Heister-a, Hans-a Holdt-a, Michael-a Hoeger-a, Philipp-a Klade-a, Max-a Reibenschuh-a, Wolf-a von Sievers-a, Walter-a Weihser-a. Ukupno je prošlo kroz ispostavu u Ptuju 45 službenika Gestapo-a, 24 tuma a i šofera, 9 daktilografinja i 2 služitelja. Pod tuma imla se podrazumevaju i mesni stanovnici, mahom ponem eni Slovenci, koji su bili mobilisani kao pomoćni policisti i dodeljeni ispostavi.

c) *Ispostava Trbovlje.* Ova je ispostava obrazovana tek avgusta 1941 godine, a dotle je područje trbovljanskoga sreza pripadalo teritorijalno ispostavi u Celju. Otuda i uobičajeni prvi zadatak ispostave Gestapo-a na slovenačkoj teritoriji, koji se sastojao iz prikupljanja i hapšenja lica za iseljavanje,

nije u Trbovlju izvršio Gestapo, već tamošnji žandarmerijski vod i ispostava SD-a, koji su se nalazili u Trbovlju od aprila 1941 godine.

Obrazovanje ispostave u Trbovlju rezultat je pojave NOP-a. Njen je glavni zadatak bio borba protiv OF i partizanskih odreda. Pre nego što je ona formirana, u Trbovlje je juna 1941 godine bila upućena pokretna komanda (Rollkommando) pod rukovodstvom kriminalističkog inspektora Stelzla, šefa referata II A KdS-a u Mariboru. Toj su komandi pripadala još dva kriminalistička službenika, od kojih je jedan bio kriminalistički asistent Zangl. Zadatak pokretne komande bio je da prikupi sav materijal o političkim protivnicima i da organizuje sve što je potrebno za održavanje bezbednosti u rudarskom basenu Trbovlja, s obzirom na pretstoje i nemački napad na SSSR. Ovaj je zadatak stajao u vezi sa opštim merama pripravnosti koje su naredbom određene, pošto se pretpostavljalo da bi rudari i radnici zasavskih rudnika mogli kakvom akcijom reagovati na ovaj napad.

Stelzl je svoj zadatak izvršio povezujući se sa žandarmerijskim vodom, ispostavom SD-a i političkim komesarom. On je prikupio materijal za politički sumnjiva lica, između ostalog i spiskove koje je ranije vodila jugoslovenska žandarmerija. Na osnovi toga materijala uređena je kartoteka, koja je kasnije, jula i avgusta iste godine, poslužila za hapšenje lica na koja se sumnjalo da pripadaju Komunističkoj partiji.

Pokretna komanda je svoj posao u Trbovlju svršila za tri nedelje, posle čega se vratila u Maribor. Međutim, kako su od jula u trbovljanskom kraju počele da se odvijaju akcije NOP-a, pa je dolazilo i do napada na žandarmerijske stanice, KdS u Mariboru je odlučio, po zahtevu sreskoga načelnika u Trbovlju, da se u tome mestu obrazuje stalna ispostava Gestapo-a. Sa tim zadatkom upućeni su 12 avgusta 1941 godine iz Maribora u Trbovlje SS-ovski potporučnik i kriminalistički sekretar Georg Kramhoeller, SS-ovski vodnik i kriminalistički sekretar Walter Gielke i SS-ovski vodnik i viši kriminalistički asistent Arthur Sielaff. Prvi od njih je u isto vreme bio starešina nove ispostave. Podrobnija uputstva za rad u Trbovlju izdala mu je ispostava u Celju, jer se ova dotle u državno-policajskom pogledu starala o tome području. Ispostava u Celju imala je već priličan broj obradenih predmeta koji su se odnosili na trbovljansku teritoriju, a i pregled politički opte-

re enih lica iz toga područja. To je poslužilo kao polazna osnova za rad nove ispostave.

Osoblje ispostave je ubrzo pojačano. Tako je 1941. godine ukupno obuhvatalo 7 organa Gestapo-a i 5 pomoćnih službenika; 1942. godine: 18 organa, 21 pomoćni službenik; 1943. godine: 21 organa, 22 pomoćna službenika; 1944.: 22 organa, 26 pomoćnih službenika; 1945. godine: 23 organa, 17 pomoćnih službenika. I u ovoj ispostavi bilo je vrlo jake fluktuacije osoblja, tako da je kroz ispostavu prošlo u toku njenog postojanja ukupno 50 organa Gestapo-a.

U leto 1943. godine pojavila se namjera da se rad Gestapo-a u trbovljanskome srezu organizuje na novim osnovama, radi aktivnijega suzbijanja partizanskih grupa. Borba protiv tih grupa zahtevala je da se personalno pojačaju uporišta na terenu, odnosno da se obrazuju nova. Za taj se cilj namjeravalo upotrebiti osoblje ispostave, koja bi se pretvorila u jača uporišta. Predviđeno je bilo da se uporišta eventualno osnuju u Zidanom Mostu, Radečama i Zagorju.

Iz prepiske koja se o tome pitanju vodila između ispostave, KdS-a, Višeg vodstva SS i policije i štajerske pokrajinske uprave u Graz-u, a koja je delom sačuvana, vidi se da je sredinom 1943. godine, s obzirom na sve snažniju delatnost NOP-a, nedostajanje stručnog bezbednosno-policiskog osoblja postalo važan problem sa kojim su se nosili okupacioni organi. Zanimljivo je, isto tako, da se iz prepiske vidi kako je Gestapo ucenjivao sreskoga načelnika u Trbovlju, tražeći i od njega određene prostorije za svoju ispostavu, a preteći mu da će, u protivnom, povući ispostavu odatle. Ipak, uprkos opširnih dopisivanja i konferisanja, struktura organizacije Gestapo-a u trbovljanskome kraju nije se promenila i ispostava je ostala i dalje da funkcioniše. Kao i sve ostale ispostave, ona je 1944. godine spojena sa ispostavama SD-a.

Oktobra 1944. godine dodeljena je ispostavi u Trbovlju grupa organa Tajne vojne policije (GFP), koja je bila septembra iste godine podređena KdS-u u Maribor. Rečeno je o 738-oj grupi GFP-a, koja je u Maribor upućena iz Koeln-a. U Trbovlje je stiglo 20 pripadnika GFP-a, od kojih su trojica upotrebljavani za saslušanje zatvorenika, a ostali su vršili stražarsku službu, kontrolu saobraćaja i terenske akcije.

Ispostava je radila do 4. maja 1945. godine, kada je spalila svoja akta i napustila Trbovlje. Deo njenih spisa je još aprila

1944 godine bio upućen u Maribor, a odatle prebačen u Austriju.

Po svojoj unutrašnjoj strukturi, ispostava sve do polovine 1942 godine nije bila podeljena na referate, već je posao delio njen starešina pojedinim njenim pripadnicima po svome nahođenju. Od 1942 godine, posle povećanja brojnoga stanja osoblja, a naročito i zbog sve snažnije akcije NOP-a, u ispostavi su ustrojeni osnovni referati koji su bili u vezi sa aktivnom akcijom za suzbijanje OF i partizana. Tako je obrazovan referat IV 1, referat IV N i referat II F, koji se bavio administracijom.

Ispostava je odmah po obrazovanju pristupila organizovanju svoje obaveštajne mreže. Ova je formirana od samoga početka s obzirom na zadatke suzbijanja NOP-a, koji je u ovom rudarsko-radničkom kraju bio uzeo vrlo snažnoga maha. U početku su se i tu pojavile težnje da se ispostava oslanja naročito na predratnu nemačku obaveštajnu mrežu, dakle, praktički na Volksdeutscher-e i članove Kulturbund-a. Međutim, uskoro se pokazalo da ta mreža nije dovoljna. Ona je, pre pojave ispostave u Trbovlju, radila za ostale tamošnje policijske i bezbednosne ustanove okupatora, a naročito sa ispostavom SD-a, koja je iz Graz-a dobila sve podatke kojima je raspolagala predratna nemačka obaveštajna služba u tome kraju.

I u Trbovlju se pojavila ista situacija kao i drugim mestima okupirane Slovenije. Pripadnici predratne nemačke obaveštajne mreže, mahom Volksdeutscher-i, delom su stupili na razne dužnosti kod okupacionih vlasti, a delom su se u oči stanovništva toliko kompromitovali da se više nisu mogli iskoristiti za direktni obaveštajni agentski rad, već jedino kao rezidenti koji bi davali opšte informacije i za koje bi se vezivali novi agenti.

Tako je i ispostava u Trbovlju poela ubrzo da formira svoju novu agenturu, mimo ranijih agenata nemačke obaveštajne službe i funkcionera StHB-a. Svoje prve poverenike ispostava je zavrbovala među ljudima koji su iz koristoljublja ili drugih razloga podnosili prijave protiv raznih lica, optužuju ih za subverzivnu političku delatnost ili neprijateljsko držanje prema okupatoru. Ovakve su prijave podnošene delom neposredno Gestapo-u, a delom preko mesnih organizacija StHB-a, koja su, kao i predsednici opština, primali i do-

stavljali Gestapo-u izveštaje o svima događajima u Trbovlju i na terenu. Bilo je i slučajeva da se javljaju lica za dobrovoljni obavještajni rad u korist Gestapo-a. To su mahom bili idejni protivnici KP i OF iz profašističkih krugova i iz redova reakcije. Međutim, najveći dio svojih agenata ispostava je dobila putem pritiska na zarobljene odnosno uhapšene političke protivnike.

Posebnu karakteristiku obavještajnog rada ispostave, a i ostaloj njenoj delatnosti, daje tesna saradnja koja je postojala između nje i industrijskih preduzeća tog kraja, naročito direkcije rudnika u Trbovlju, Zagorju i Hrastniku. Ova je direkcija obavještavala o svemu što bi njeni doušnici saznali među radnicima i rudarima, a isto tako i o izostajanju radnika sa posla. Među pojedini funkcioneri direkcije i pripadnici rukovodnog osoblja rudnika bili neposredno zavrbovani i obavezani kao agenti. Ovde treba pomenuti i saradnju sa Werkschutz-om rudnika koji je najprisnije saradivao sa ispostavom, i obavještajno i egzekutivno. Komandant Werkschutz-a, Benezeder, bio je neposredni saradnik ispostave, pomažući njen rad naročito u pogledu suzbijanja sabotaze u rudniku i davanju mogućnosti agentima i izvi a ima ispostave za infiltriranje i za akciju, vodeći ih formalno na listi nameštenika Werkschutz-a.

U pogledu obrazovanja agenture ispostave važna je bila i delatnost funkcionera u raznim industrijskim i rudarskim radionicama; oni su terali svoje potčinjene ili radnike da upravama svojih preduzeća prijavljuju sva opažanja odnosno svaku vrstu delatnosti NOP-a. Ova bi opažanja zatim dostavljali ispostavi, ali i SD-u. Među funkcionerima upravnog aparata, javnih ustanova i uprave rudarskog basena, kao i rukovodioci preduzeća koji su posle aprila 1941 došli iz Austrije i Nemačke, bili su već od ranije saradnici SD-a, i to mahom SD-otseka u Graz-u. Oni su nastojali da u svojim ustanovama i preduzećima organizuju što jaču obavještajnu mrežu, preko koje bi prikupljali podatke o pojavama delatnosti NOP-a.

Rad sa agenturom vodio je i upravljao njime referat IV N ispostave, a pre njegovog formiranja svaki od pripadnika ispostave radio je samostalno pod kontrolom starešine. Taj je referat u isto vreme bio nadležan i za rad sa izvi a ima, koji su većim delom zavrbovani među partizanskim dezerterima

i zarobljenicima. Izvi a ki rad tekao je prema opštim na e-
lima koja su važila za tu delatnost na celoj teritoriji KdS-a
u Mariboru.

Neki od izvi a a dobili su zadatak da se ponovo uvuku
u partizanske redove, da na izvesnim mestima na terenu ostav-
ljaju izveštaje, ili da ih predaju na odre enim javkama. U
vezi s tim treba potsetiti na ve pomenuti slu aj sa sovjetskim
zarobljenicima koji su na terenu te ispostave podmetnuti
partizanima.

Rad sa agenturom patio je delimi no od labavog pridr-
žavanja propisa o konspirativnosti. Tako je zbog prebrzog
hapšenja otkrivenih grupa OF dolazilo i do dekonspirisanja
i do gubljenja veze sa agentima. Dok su agenti koji su bili
vezani za pojedine rezidente i koji, prema tome, nisu održa-
vali dodir sa pripadnicima ispostave niti su dolazili u njene
prostorije ostali zakonspirisani, bilo je slu ajeva otkrivanja
agenata, naro ito ako bi se ovi sastajali sa službenicima Ge-
stapo-a. To opštenje obavljano je esto potpuno javno, u kan-
celarijama ispostave ili po lokalima, pa je tako stanovništvo
moglo upoznati agente, a ovi su se mogli upoznavati me u-
sobno. Osobito je rad sa izvi a ima patio od nedostajanja
konspirativnosti, jer su ovi upotrebljavani i za egzekutivne
zahvate, za tuma enje pri saslušanjima i ak za hapšenja.

Glavni uspesi ispostave bili su, otuda, u manjoj meri za-
snovani na smišljenom i dosledno sprovedenom obaveštajnom
radu; oni su bili više rezultat »pooštrenih saslušavanja«, hap-
šenja tako provaljenih lica, njihovog saslušavanja pod fizi-
kim mu enjem itd. Obaveštajni rad je patio i od nedovoljne
pažnje ispostave u pogledu kontrole nad objektivnoš u agent-
skih izveštaja i prijava. Mahom bi se po ovima postupalo
egzekutivno, ne ekaju i na razradu.

Dosta informativnoga materijala dostavljali su ispostavi
pojedini informatori, službenici uprave rudnika i industriskih
preduze a, kao i organi opštinskih uprava. Ovi nisu bili
prijavljeni kao regularni agenti, ve su svoj posao radili bez
posebne pismene obaveze. Rad preko ovih lica dao je obave-
štajno više rezultata od onoga sa velikim brojem neposredno
zavrbovanih i obaveznih agenata. Tu je, naprimer, tipi an
slu aj šumara i šumarskog osoblja kao i železni ara, od ko-
jih su mnogi 1943 godine na brzinu pridobijeni za obaveštajni
rad, ali su ve 1944 godine morali biti brisani iz kartoteke

agenata jer nisu pokazali zainteresovanost za taj posao, pa nisu ni podnosili izveštaje.

Poznato je 227 agenata agenturne ispostave u Trbovlju. Od toga je bilo 16 rezidenata, 107 V-Mann-a i 104 informatora.

elatnost ispostave bila je usredsre ena na otkrivanje pripadnika OF, ulaženje u trag partizanskim grupama, suzbijanje njihove delatnosti i sprovo enje egzekutivnih mera i mera zastrašivanja. Ukupno je ispostava izvršila za vreme svoga postojanja, prema proceni, oko 4.000 hapšenja. Pretežni deo hapšenja odnosi se na saradnike OF i partizana. Tu su ura unata i lica iji su se srodnici nalazili u partizanima ili bili streljani, kao i lica koja su hapšena radi slanja na prinudni rad. Od uhapšenih streljano je njih oko 400, dok je oko 1.300 lica upu eno u logore. Broj streljanih je verovatno ve i, jer mu treba dodati rezultate raznih akcija koje su Policija poretka i Wehrmacht sprovodili na terenu, a prema podacima i uz saradnju ispostave.

Me u važnije pothvate ispostave protiv NOP-a treba ubrojiti akcije koje su sprovedene na temelju iskaza zarobljenog i prevrbovanog partizanskog kurira Ivana Jelena. Na osnovu podataka koje je on dao i koje su dali neki pripadnici NOP-a koje je on potkazao izvršen je itav niz egzekutivnih zahvata, delom i na teritoriji ispostave Litija. Tom prilikom uhapšen je velik broj lica, razbijene su izvesne organizacije i uništene neke terenske baze aktivista NOP-a. Provale i akcije koje su zapo ele s iskazima Jelena i lica uhapšenih posle toga trajale su od avgusta 1942 do po etka 1943 godine.

U 1943 godini sledile su mnoge akcije u kojima je, nekoliko meseci u prvoj polovini te godine, u estvovala i protivbanda »Karl«, koju je KdS uputio na rad u trbovljanski kraj. Razne akcije hapšenja i gonjenja, uz niz akata nasilja, sprovedene su 1944 godine naro ito na osnovu delatnosti izvi a a i izvi a kih patrola. Te je godine po eo da deluje i aparat »zaštitnoga podru ja« kome je ispostava služila kao obaveštajni saradnik, a davala mu i svoje izvi a e i pripadnike za izvesne terenske akcije.

U toku okupacije, odnosno za sve vreme postojanja ove ispostave njoj su na elu stajali ovi funkcioneri Gestapo-a: od osnivanja do januara 1943 godine Georg Kramhoeller, SS-ovski potporu nik i kriminalisti ki sekretar; od januara do aprila 1943 godine Herbert Stoessel, SS-ovski potporu nik i viši

ISPOSTAVA TRBOVLJE

U Trbovlju je delovala ispostava Gestapo-a, kontrolišu i naro i to radništvo zasavskog radni kog basena. Duže vreme je ispostavom rukovodio SS-potporu nik Georg Kramhoeller, koga fotografija prikazuje (drugi sleva) sa svojim osobljem

kriminalisti ki sekretar; od aprila 1943 do februara 1945 godine ponovo Kramhoeller; od februara 1945 godine do rasturanja ispostave Walter Gielke, SS-ovski podoficir i kriminalisti ki sekretar. Referat IV N vodili su kriminalisti ki službenici i SS-ovski podoficiri Nans Zeiner, Walter Padevit, Hans Kirner, Thomas Hartlieb i Erich Schmidt.

Od pripadnika ispostave treba pomenuti i ove SS-ovske podoficire i kriminalisti ke službenike: Albin-a Andruhowitz-a, Felix-a Dimsnik-a, Hans-a Huebner-a, Theodor-a Kahl-a, Georg-a Kloefer-a, Fritz-a Leiler-a, Josef-a Magerl-a, Wilhelm-a Reismann-a, Paul-a Schmiel-a, Josef-a Teuschler-a, Arthur-a Armbruster-a, Franz-a Prantner-a, Otto-a Stoeffler-a Fritz-a Tiemann-a, Walter-a Voelkner-a, Walter-a Weihser-a, Josef-a Faschinger-a Alois-a Kollmann-a, Hans-a Kroehbil-a, Fritz-a Markla, Renatus-a Martin-a, Josef-a Puhwein-a, Kasimir-a Warken-a i Wili-ja Boettger-a (poslednja dvojica su pripadnici GFP-a).

d) *Ispostava Brezice.* Prilikom stvaranja ekipa za obrazovanje ispostava Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj, aprila 1941 godine odredila je ustanova Gestapo-a u Graz-u grupu koja je imala da osnuje stanicu Pograni ne policije u Brežicama. Ta se grupa sastojala od službenika Komesarijata pograni ne policije u Leibnitz-u i stanice Pograni ne policije u Spielfeld-u, kao i od nekoliko službenika ustanove Gestapo-a u Graz-u. Osoblje namenjeno stanici Pograni ne policije u Brežicama stiglo je na mesto opredeljenja 16 i 17 aprila 1941 godine. Njemu je bilo dodeljeno pomoćno osoblje, kao tuma i i šoferi, koje je delom za akciju u Južnoj Štajerskoj civilno mobilisano iz građanskih zanimanja.

Pri formiranju ispostave odnosno stanice Pograni ne policije u Brežicama, ekipa koja ju je obrazovala dobila je zadatak da tu sprovodi pasošku kontrolu za putnike saobraćaj iz Južne Štajerske u NDH, i obrnuto. Međutim, pošto se pokazalo da je za izvršavanje tih poslova pogodnija Dobova, to je pograni na stanica koja je podređena matičnoj ustanovi u Brežicama osnovana tamo. Za službu u Dobovi dodeljivani su organi iz Brežica, odakle su dva pripadnika upućena i u Zagreb, da tamo kod ustanova nadležnih za izdavanje propusnica za Južnu Štajersku obavljaju dužnost referenta. Za te propusnice najpre je bila nadležna narodna ustanova komande nemačke armije, a zatim nemačko poslanstvo u Zagrebu.

Pored grani noga prelaza u Dobovi stvorila je ustanova u Brežicama još i grani ni prelaz »Velika Dolina« u breži - kome srezu. Ovo je bio prelaz za drumski saobraćaj prema NDH, a službu na njemu obavljali su organi iz Brežica. Formiranje grani nih prelaza prema Dolenjskoj, odnosno onome delu koji je potpao pod italijansku okupaciju, nije bilo odobreno. Tu je mogao biti vršen samo mali pograni ni promet (dvo vlasni ki i si.), iju je kontrolu sprovodila carinska straža.

Ustanova koju je Gestapo obrazovao u Brežicama bila je prvobitno namenjena samo pograni nim zadacima. Otuda je ona i formirana kao stanica Pograni ne policije, a podre ena Komesarijatu pograni ne policije (to jest ispostavi Gestapo-a) u Celju. Ra unalo se s tim da e zadaci državno-policiske i bezbednosne službe biti usput obavljani, odnosno da se ne e postavljati zadaci takvoga obima koji ne bi mogli biti savladani pored istovremenog svršavanja pograni nih poslova. Meutim, ubrzo se pokazalo u praksi da su ti zadaci bili mnogo ve i nego što se zamišljalo. U tome je kraju izvršeno veliko preseljavanje slovena koga življa duž granice prema NDH, uz istovremeno naseljavanje Volksdeutscher-a iz ko evskoga kraja. Tako je uskoro od pograni ne policiske stanice postala ispostava Gestapo-a koja je usput obavljala pograni ne dužnosti, a u tome pogledu bila podre ena, do septembra 1942 godine, Komesarijatu pograni ne policije u Celju, a otada neposredno KdS-u u Mariboru. Po ostalim sektorima svoje delatnosti, ispostava je ve i ranije potpadala pod neposrednu nadležnost KdS-a kao svog pretpostavljenog organa. U pogledu pograni nih funkcija, rad ispostave se sastojao ponajviše u nadzoru nad delatnoš u pograni ne policiske stanice u Dobovi, dok ova nije isto tako podre ena neposredno KdS-u u Mariboru.

Ispostava je održavala službene veze sa ostalim organima okupacionih vlasti na svojoj teritoriji, na isti na in na koji je to bio slu aj i kod drugih ispostava iji je rad dosada ve prikazan. Zna ajno je bilo tu, s obzirom na blizinu granice, što je postojala naro ito tesna saradnja sa carinskom stražom, iji je komesarijat isto tako bio smešten u Brežicama. Ovaj je komesarijat bio dužan da sva lica koja bi njegovi organi uhapsili na granici — ukoliko nisu bili posredi krijum ari — preda ispostavi i da ispostavu pomogne u njenoj delatnosti.

Unutrašnja struktura ispostave bila je uslovljena malim brojnim stanjem osoblja. Ona nije izdeljena na referate, ve

je jedino za vo enje referata IV N odre en jedan od njenih pripadnika (kriminalisti ki asistent Vogel). Unutrašnju administraciju vodio je po jedan od njenih pripadnika, a od 1944 godine — kada je izvršeno spajanje ispostave sa ispostavom SD-a u istome mestu — nju je otpravljala jedna službenica ispostave SD-a.

Prvi zadatak ispostave (koja je tada još bila stanica Pograni ne policije), u aprilu 1941 godine, bio je da pohapsi sva lica namenjena iseljavanju ili lica koja je predratna nema ka obaveštajna služba registrovala kao neprijateljski nastrojena prema Tre em Reich-u. Sem toga su i po iskazima tamošnjih pripadnika predratnoga Kulturbund-a hapšeni oni stanovnici za koje bi ovi Volksdeutscher-i davali u politi kom pogledu negativne informacije. Tako su iz redova Volksdeutscher-a i zavrbovani prvi agenti ispostave. Zbog utvr enih ponovljenih slu ajeva samovoljnih i potpuno neobjektivnih prijava, ovi su prvobitni agenti ispostave delimi no odba eni, pošto je izvršena provera njihovoga rada.

U pogledu svoje agenture ispostava se uveliko koristila uslugama StHB-a i njegovim razgranatim terenskim organizacijama koje su išle do u najmanje mesto. Rukovodioci terenskih organizacija StHB bili su u isto vreme i obavešta i ispostave, isto tako kao i novopostavljeni pretsednici opština i lica koja bi oni priveli Gestapo-u.

Sa sve ve im ja anjem NOP-a u breži kome srezu sprovedena je, u leto 1942 godine, mera koja je imala zadatak da obaveštajnome radu privede veliki krug lica. Tada su prizvani u ispostavu svi šumari i šumarski pomo nici, lugari i šumski radnici iz sreza. Njima je saopšteno da moraju sara ivati u borbi protiv partizana i da e, u protivnom, prema njima biti preduzete represivne mere. Glavni zadatak predvi en za njih bio je izvi anje i posmatranje kretanja partizana u onome kraju u kome su ta lica obavljala svoj posao. Mada je deo ovako prinudno zavrbovanih pokazao vrlo malo sklonosti da sara uje sa ispostavom, ipak ih je me u njima bilo koji su ispostavi redovno dodeljivali izveštaje.

Glavno vrbovanje agenata koji su upotrebljavani u obaveštajnoj službi protiv NOP-a vršeno je prilikom saslušavanja uhapšenih lica. To se inilo uz ve opisivani pritisak. Izvestan deo agenata pridobijen je na ideološkoj osnovi, a neki su se sami ponudili za saradnju iz materijalnih razloga. Najzad,

izvesna su lica zavrbovana na osnovu njihovih službenih položaja ili njihove poslovne situacije.

Agentima su rukovodili oni službenici ispostave koji su ih pridobili za rad. Mahom su dobijali određene ograničene zadatke. Bilo je i agenata koji su dobili zadatak da stvore veze prema OF. Na osnovu prvoga izveštaja koji bi ovakav agent doneo pošto je uspeo da uspostavi ovu vezu određenu mu je ponovo ograničen zadatak u okviru mogućnosti koje je sebi stvorio.

U pogledu konspirativnosti, delatnost ispostave u Brežicama imala je ozbiljnih slabosti. Agenti su održavali dodir sa pripadnicima ispostave bez naročito prikrivanja, pa je tako i moglo doći do toga da NOP postepeno likvidira najvažnije među njima. U pogledu izvištanja uopšte nije primenjivana nikakva konspiracija. Oni su čak i stanovali u zgradi ispostave.

U vreme svoga postojanja, ispostava u Brežicama prijavila je referatu IV N u Mariboru 55 zavrbovanih agenata. Pored toga je još oko 20 lica radilo za nju u svojstvu informatora i rezidenta.

Pitanje iseljavanja, preseljavanja i posledica koje su odatle proistekle bilo je u početku rada ispostave centralni problem, a kasnije je ono svojim posledicama uveliko uticalo i na razvoj borbe protiv NOP-a u tome kraju. U početnim masovnim preseljavanjima ispostava je i sama učestvovala sa svojim osobljem. Ona je sama i konfiskovala imovinu iseljenih lica, predavši ovu nadležnost ustanovama Komesara za uvršćivanje nemačke narodnosti. Između ostalog ispostava je u aprilu i maju 1941 godine izvršila iseljenje tridesetorice sveštenika, koji su prebačeni u NDH.

Situacija koja je u Brežicama kraju nastala usled iseljavanja Slovenaca i nestrpljivosti naseljenih Volksdeutscher-a iz Kočevja prema preostalim Slovenima u Kočevju predstavljala je pogodan teren za brzo rasplamsavanje NOP-a. Blizina granice NDH, s istočne i »Ljubljanske pokrajine«, s južne strane, učinila je da su se partizanske grupe gotovo stalno kretale teritorijom ove ispostave, bilo da su se prebacivale preko granice u pravcu Štajerske, bilo da su pred snažnijim akcijama izmicale odande na susedne teritorije koje su bile van zahvata nemačkih vlasti. S obzirom na svoje iskustvo sa nemačkom okupacijom, stanovništvo je uveliko bilo solidarno

sa partizanima, davalo im podršku i pojačala i nije bilo skloni da pomaže delatnost nemačkih organa prijavljivanjem kretanja partizanskih jedinica. Svi izveštaji koje je ispostava dostavljala pretpostavljenim ustanovama govore o uznemirenosti stanovništva, o trvenju me u volksdeutscher-skim naseljenicima i slovenačkim starosedelcima, o kretanju manjih i većih partizanskih grupa terenom, naročito u osloncu na teritoriju pod italijanskom okupacijom.

Jula 1941 godine zarobila je Policija poretka u Krškou prvu partizansku grupu. Bili su u pitanju devetorica ljudi i jedna žena. Partizani su predati ispostavi, koja ih je još isteno i saslušala. Saslušanju su prisustvovali Gauleiter i CdZ Uiberreither, KdS Lurker i njegov zamenik i šef odeljenja Gestapo-a, d-r Machule. Uiberreither je lično naredio streljanje ovih zarobljenika, i ono je izvršeno sutradan po njihovom hapšenju.

Posle ovog prvog susreta sa partizanima, ispostava se sve življe bavila njima. Vršila je hapšenja, upuivala hapšenike u koncentracione logore i streljala. Neki od zarobljenih partizana prebaeni su u Celje i tamo streljani. Naročito aktivnost ispoljena je u oblasti Kozja; tu je izvršeno nekoliko terenskih akcija u kojima je uhapšen izvestan broj pripadnika OF.

Februara 1943 godine ispostava je izvela svoju najveću akciju protiv partizana i OF u brežici kome srezu. Tom prilikom su, u saradnji sa Policijom poretka i Wehrmannschaft-om, organi ispostave opkolili jednu partizansku grupu. U borabama je poginulo 14 partizana, a 7 ih je zarobljeno. U vezi sa tom grupom izvršeno je i hapšenje pripadnika terenske organizacije OF. Do te akcije je došlo na temelju obaveštajne pripreme. Nekoliko meseci poturani su agenti jednoj porodici za koju se sumnjalo da održava veze sa partizanima. Naposljetku je zavrbovana Vida Jošt, službenica iz Brežice, sa obećanjem da će joj brat biti pušten iz zatvora ako omogući provaljivanje te partizanske javke i time pomogne akciju kojom bi partizanska grupa mogla biti uništena. Pod izgovorom da želi i sama da se priključi partizanima, ova je žena uspostavila preko sumnjive porodice vezu sa partizanskim odredom, bila je u njegovom logoru, pa je odmah posle toga izvestila ispostavu o svemu. Na taj je način ispostava mogla pripremiti već pomenutu akciju, a Vida Jošt je prebaena u Graz, da bi mogla produžiti svoje studije i da, u isto vreme, bude uklonjena pred osvetom NOP-a.

Kada je došlo do italijanske kapitulacije, iz ispostave je upu eno nekoliko službenika u Novo Mesto, da bi tamo vršili saslušavanje zarobljenih partizana. U tome radu je uspostavljena bliska saradnja izme u ovih izaslatih pripadnika ispostave i »slovena kih domobrana« koji su operisali u Dolenjskoj.

Ra una se da je ispostava u Brežicama uhapsila u toku svoje delatnosti ukupno 300 lica, od ega je 25 do 30 streljano, 70 upu eno u koncentracione logore, oko 100 poslato na prinudni rad u Nema ku, a oko 100 je otpušteno. Stanica Pograni ne policije u Dobovi uhapsila je za to vreme, prema procenama, oko 1.200 lica, pri emu su ve inom bili posredi radnici koji su napustili svoje radno mesto u Nema koj i bili na putu da se vrate u domovinu. Me utim, me u ovim hapšenjcima bilo je politiki protivnika i oni su upu ivani KdS-u u Mariboru, a odatle mahom u koncentracione logore.

U periodu do italijanske kapitulacije vršila je ispostava i obaveštajno posmatranje preko granice »Ljubljanske pokrajine«. O svojim opažanjima izveštavala je pretpostavljene ustanove. Tako, naprimer, u jednome izveštaju, upu enom 19 maja 1942 godine Komesarijatu pograni ne policije u Celju, izveštava da su partizani u Ko evju navodno zarobili i razoružali 300 italijanskih vojnika. U istome izveštaju pominje »neaktivnost italijanskih ustanova prema komunisti kim bandama«, zbog ega i dolazi do širenja raznih glasina. Tako se tvrdi, produžava izveštaj, da su Italijani saglasni sa delatnoš u komunista kako bi time mogli dokazati potrebu koncentracije ve ih vojnih snaga u »Ljubljanskoj pokrajini«, pa da ne bi morali uputiti trupe na Isto ni front, kako to Nemci traže. Iz toga razloga Italijani »vešta ki održavaju žarište nemira« na granici prema teritoriji pod nema kom okupacijom.

Nepoverenje prema Italijanima i potcenjivanje istih izbijaju i iz niza drugih izveštaja, kao, naprimer, iz jednog od 31 marta 1942 godine, u kome se javlja da su Italijani povukli sve pograni ne snage sa granice u Kostanjevicu pošto su se pribojali da e partizanske jedinice napasti taj grad. Kao što se iz ovoga izveštaja vidi — a isto tako i iz velikog broja drugih izveštaja ove ispostave — o igledno su službenici Gestapo-a nastojali da opravdaju nemogu nost savla ivanja NOP-a time što su tvrdili da na teritoriji pod italijanskom okupacijom tamošnje vlasti, tobože, ne sprovode dovoljno odlu ne

mere, pa su čak i okrivljavali italijanske okupacione ustanove za potajno šurovanje sa partizanima. Izme u ostaloga, izveštaji ispostave sadržavaju i kritičke primedbe na italijansku politiku u pogledu obrazovanja kvislinških organizacija. Ove su primedbe rezultat strahovanja nema kog okupacionog aparata od svega što bi, makar i u delu Slovenije pod italijanskom okupacijom, bilo na političku saradnju sa izvesnim slovenačkim elementima i time predstavljalo neku vrstu priznanja slovenačke nacionalne egzistencije.

Rukovodilac ispostave bio je od 1941 do 1944 godine SS-ovski podoficir i kriminalistički sekretar Adolf Lutz. Njega je nasledio krajem 1944 godine SS-ovski podoficir i kriminalistički sekretar Franz Sums, a od januara 1945 godine do raspuštanja ispostave njome je rukovodio SS-ovski potporučnik Fritz Smole, inače pripadnik SD-a. Najvažniji funkcioner ispostave i rukovodilac IV N referata bio je dugo vreme SS-ovski podoficir i kriminalistički asistent Emil Vogel, koji je u isto vreme bio i zamenik starešine ispostave.

U toku postojanja ispostave, u njoj su, duže ili kraće vreme, radili ovi pripadnici Gestapo-a, koji su svi bili SS-ovski podoficiri i kriminalistički službenici: Rainer Benings, Paul Buchwald, Helmut Engel, Josef Faschinger, Hermann Fey, Kurt Herold, Walter Iskra, Robert Juengling, Alois Kolmann, Franz Mitterhoeffler, Josef Puhwein, Emil Ronächer, Hubert Simschitz, Walter Weihser, Alois Welina, Franz Weigels, Hans Zeiner, Kurt Zibell.

(2) *Uporišta Gestapo-a*

U toku okupacije, naročito 1942 godine, kada je sproveo snažnu akciju protiv NOP-a u celjskome okrugu, KdS u Mariboru osnovao je niz uporišta u raznim mestima na svojoj teritoriji. Ova su uporišta bila mahom kratkoga veka, sem onih koja su bila ustrojena na osobito eksponiranim mestima. Po pravilu su ona formirana prema potrebi i mogućnostima — kao, naprimer, kada je sa Sonderkommandom Strassburg KdS-u bio dodeljen izvestan broj stručnih organa Gestapo-a na nekoliko meseci — i ukidana su kada bi to konkretna potreba zahtevala ili kada bi se osetilo pomanjkanje osoblja. Dešavalo bi se da su u jednome mestu uporišta posle ukidanja po drugi put obnavljana, pa zatim opet bila ukinuta itd.

Sva su uporišta uglavnom radila kao istureni organi referata IV N KdS-a. Ovaj im je izdavao instrukcije i od njih primao izveštaje, a na njegov predlog ona su i formirana i ukidana. Ustvari su uporišta bila, u prvome redu, namenjena obaveštajnome radu i delatnosti sa izvi a ima.

Uporište bi se obi no sastojalo od jednoga službenika Gestapo-a, a rede od dvojice ili trojice. Njima je bio dodeljen jedan ili više tuma a i poneki kancelariski službenik (obi no ženski, esto samo povremeno). Najzad je uz svako uporište postojao i ve i broj izvi a a. U na elu su uporišta imala da stoje u neprekidnoj vezi sa refratom IV N KdS-a. Isto su tako imala da održavaju i dodir sa ispostavom Gestapo-a na ijoj bi teritoriji bila ustrojena.

Po pravilu su uporišta ustrojena uz žandarmerijske stanice na terenu i bila su sa njima u bliskim odnosima saradnje. Službenici uporišta obra ivali su teren obaveštajno, prikupljali podatke, organizovali izvi anje itd. Na osnovu njihovih podataka odnosno rezultata njihovoga rada, žandarmerija bi sprovodila egzekutivne akcije, bilo sama, bilo u zajednici sa Policijom poretka, Wehrmannschaft-om itd. Prilikom akcija, izvi a i ispostave služili su kao vodi i, a njeni organi saslušavali su zarobljene i uhapšene pripadnike NOP-a i nastojali da rezultate saslušanja odmah iskoriste za sprovo enje same akcije. Uopšte je osnovna zamisao radi koje su uporišta formirana bila da se aparat Gestapo-a što više poveže neposredno sa terenom i što više približi zbivanjima i kretanjima na njemu.

Rad uporišta razvijao se svugde po istoj šemi, a rezultati toga rada i njegov intenzitet dobrim delom su zavisili od sposobnosti i spretnosti organa koji bi vodio uporište. Ovde e bti prikazana u pojedinostima delatnost nekoliko uporišta, kako bi se ilustrovala njihova uloga. Ina e, u toku svoga funkcionisanja na jugoslovenskoj teritoriji, KdS u Mariboru formirao je uporišta u ovim mestima: Gornjem Gradu, Šoštanju, Sv. Pavelu pri Preboldu, Vranskom, Pondoru, Braslov ama, Ljubnom, Rogatecu, Šmartnom ob Paki, Velenjama, Mozirju, Re ici, Zagorju, Sv. Lovrencu na Pohorju, Slovenjgradecu, Mislinju, Rušama pri Mariboru, Krškom, Sv. Martinu na Pohorju, Ljutomeru, Kostanjevici, Vitanju, Ribnici, Bilelskom, Zalecu, Polzeli.

a) *Uporište Gornji Grad.* Ovo je uporište radilo, sa prekidima, od po etka do kraja okupacije, ali obi no samo po

nekoliko meseci. Bilo je ustrojeno pri žandarmerijskoj stanici, sa kojom je prisno sarađivao. Tako je, naprimer, primalo u dalju obradu izveštaje i prijave koje bi žandarmerija dobijala od svojih poverenika i raznih dostavljača. Isto tako je postojao stalni dodir i sa ispostavom Gestapo-a u Celju, a svoje izveštaje uporište je podnosilo neposredno referatu IV KdS-a u Mariboru.

Uporište se trudilo, pre svega, da stvori sebi obaveštajnu mrežu informatora na terenu i da pridobije izvestan broj lica koja bi mogla biti upotrebljena kao izvici. U tome je ono, međutim, imalo teško, a, pošto je stanovništvo toga kraja bilo naklonjeno partizanima. Tako su, po sopstvenom zahtevu, neki agenti zavrbovani pod pritiskom vrlo brzo morali biti opet otpušteni. U traženju agenata, uporište se naročito oslanjalo na postavljenog predsednika opštine u Gornjem Gradu, mesnu grupu StHB-a i tamošnju šumsku upravu. Ono je održavalo i veze sa žandarmerijskim stanicama u okolini, pri kojima nije bilo isturenih organa Gestapo-a.

Težište rada uporišta bilo je na upotrebi izvika, koji su se, međutim, često menjali. Međutim u ovima su poznati: Franc Potočnik, Franc Pahovnik, Ivan Mauri, Franc Repenšek, Rudolf Kolari, Ivan Zeronik, Franc Zavolovšek i dr. Međutim, sa malo izuzetaka, oni su često pokušavali da se izvuku od dužnosti obilaska terena, strahujući i od partizana, i naslućujući da NOP imao među njima nekog svog saradnika.

Dalja delatnost uporišta bila je u određivanju odgovornih lica za svako selo odnosno naselje, a prema nađelima o postavljanju takvih lica, nađelima koja su već poznata. Mahom su za odgovorna lica po naseljima i opštinama postavljani tamošnji rukovodioci seljačke staleške organizacije, koja je sprovedena i u okupiranoj Sloveniji, tzv. mesne seljačke vođe (Ortsbauernführer).

Odnosi između uporišta i žandarmerijske stanice u istome mestu nisu bili uvek dobri. Tako se, naprimer, između komandira žandarmerijske stanice Auerbeck-a i rukovodioca uporišta, SS-ovskog vodnika i kriminalističkog sekretara Kurt-a Herold-a, pojavio sukob u pitanju nadležnosti. Komandir žandarmerijske stanice stao je na gladište da za njega nisu obavezne instrukcije KdS-a, koje mu je prenosio Herold, jer, po uputstvima koje je primio od svojih pretpostavljenih, žandarmerija nije dužna da vrši ulogu pomagača Gestapo-a. Mada

je ovaj spor ubrzo izgledao, ipak je karakterističan kao primer da su se u odnosima između raznih grana lokalnih vlasti okupacionoga aparata pojavljivali sukobi oko prestiža i nadležnosti.

Pored već pomenutog Herolda, poznati su kao rukovodioci uporišta još SS-ovski podoficiri i kriminalisti koji službenici Zibell, Gruber, Kranskopf i Sauer. Nekih već ih obavljaju i egzekutivnih uspeha uporišta nije postiglo.

b) *Uporište Šoštanj*. Ovo je uporište obrazovano kada je sedište KdS-a bilo preneseno iz Maribora u Celje, polovinom 1942 godine. Ono je obrazovano po zahtevu referata IV N KdS-a, a personalno je popunjeno osobljem iz sastava Sonderkommande Strassburg. Organi određeni da organizuju uporište u Šoštanju stigli su na mesto svoga opredeljenja 17 jula 1942 godine i u prvo vreme su svoje službene prostorije imali pri žandarmerijskoj stanici.

Uporište je prestalo da radi 16 septembra 1942 godine, ali je ubrzo posle toga ponovo obnovljeno. Drugi put je ono funkcionisalo do 15 novembra 1943 godine, kada je ukinuto. Treći put je uporište obrazovano 24 aprila 1944 godine, posle čega je, sa prekidom od mesec dana, uporište radilo sve do 8 maja 1945 godine.

Pri formiranju uporišta u julu 1942 godine, ono je nazvano »Uporištem Šoštanj pri žandarmerijskoj stanici Šoštanj«. Od drugoga formiranja pa za sve vreme svoga daljega postojanja, uporište je nosilo naziv »Komandant Sipo i SD u Južnoj Štajerskoj, uporište šoštanj«.

Podređeno KdS-u u Mariboru, odnosno njegovom referatu IV N, ipak je uporište posle formiranja »zaštitnih područja« bilo u isto vreme dužno da postupa do želja koje je primalo od komandanta »zaštitnoga područja« odnosno od komandanta »otseka obezbeđenja« u Šoštanju, majora Amend-a. One su se, naravno, ticale samo obavljajućeg rada, u vezi sa opštom saradnjom aparata KdS-a i komande »zaštitnoga područja«. Praktički su se želje koje bi uporištu dolazile po liniji Ic odnosile samo na iskorišćenje izviđača prema potrebama aparata za »suzbijanje bandi«.

U sprovođenju svojih zadataka uporište je pre svega radilo na stvaranju obavljajućeg mreže. Od SD-ispostave u Celju uporište je dobilo spisak lica na koja se može obratiti sa pozivom na obavljajući rad. Isto tako, u Šoštanju je živelo

dosta Volksdeutscher-a, koji su predstavljali prvu osnovu za izgradnju agenture.

Za delatnost uporišta u Šoštanju u obaveštajnom pogledu naročito je značajna uloga Hannes-a Berložnik-a, poverenika sreskoga načelnika i okružnoga vođe StHB u Celju, Anton-a Dorfmeister-a. Berložnik, Slovenac koji je kao sin jugoslovenskog ekonomskog emigranta rođen u Nemačkoj, radio je i za ispostavu u Celju pod lažnim imenom Hans Ruebner. U Celju je on 1942. godine vodio jednu od šest grupa Gestapo-a koje su tada ustrojene za organizovanje borbe protiv NOP-a prilikom boravka štaba KdS-a Maribor u Celju. Berložnik je često obilazio Šoštanj i Velenje i tu je sebi pridobijao poverenike i agente, sa kojima je radio iz Celja. Između ostaloga poznata je, naprimera, grupa Berložnik-ovih agenata koju su sačinjavali gostioničar Rudolf Schneider, zubotehničar Willy Jegli, električar Stefan Sabo, radnik Luka Kurnik, Miloš Pleteršek, Slavko Slatinšek, Franc Pungeršek i Ferdinand Vasle. Ova grupa, koja je pod rukovodstvom Berložnik-a počela da radi obaveštajno za Gestapo još od leta 1941. godine, radila je i na izviđanju u kom sektoru delatnosti. Sa njom je — kao i uopšte sa agenturom uporišta — prisno saradivao pretsednik opštine, Hubert Hauke.

Berložnik-ovi agenti podeljeni su u Šoštanju na šest grupica od po dvojice do petorice ljudi. Ove su grupice obaveštajno i izviđale u određenim rejonima Šoštanja i njegove okoline. Kada je Berložnik postao starešina uporišta u Šoštanju, rad sa ovim agentima postao je življi. Treba pomenuti da su ta lica bila u vrstom odnosu sa uporištem odnosno Gestapo-om, a formalno su bila zapošljena na raznim poslovima, bavila se raznim zanimanjima. Tako je malo treba pomenuti agent Vasle bio na spisku opštine u Šoštanju, kao njen ino-ovnik, primaju i odatle i platu pored posebnog dodatka za obaveštajni rad.

Opštinska uprava i StHB predstavljali su uopšte važnoga pomagača uporišta, jer su — pored stalne obaveštajne saradnje sa uporištem i sa nemačkim bezbednosnim i policiskim vlastima — davali pripadnicima uporišta imena lica koja su dolazila u obzir da budu pridobijena za obaveštajnu delatnost. Tako je tim putem uporište dobijalo i imena lica koja su bila osumnjena za protivnemačko držanje ili delovanje. Takva su lica stavljena pod pritisak i ponudeno im je da aktivnom

obaveštajnom saradnjom sa uporištem dokažu da su optužbe protiv njih netajne. Hapšena su, naprimer, i lica koja nisu, kako je bilo naređeno, odmah prijavila svaku pojavu partizana u svome kraju. I ova lica bi ponekad pod pritiskom bila zavrbovana, uz pretnju da imaju ubuduće obavezno izveštavati uporište o svakoj pojavi partizana, ukoliko ne žele da budu otpremljena u koncentracioni logor. Međutim u ovim licima zavrbovani su i V-Mann-i za opšti obaveštajni rad.

Lica koja su na takav način pridobijena za Gestapo, a koja su živela u raznim mestima okoline Šoštanja, sačinjavala su osnovu za dalju izgradnju agenture na terenu. Među njima su najvažniji bili oni koji su igrali ulogu javke Gestapo-a. To su mahom bili seljaci kod kojih bi svrta ali izviđači i organi Gestapo-a, dobijaju i tom prilikom obaveštenja o partizanskom kretanju. Kod njih bi izviđači i organi mogli i dobiti hranu.

U pogledu konspirativnosti, i za rad uporišta važi isto što je ranije za razne ispostave Gestapo-a: nije se o njemu vodilo dovoljno računa. Već inače agenata održavala je neposredne veze sa centrom, a u pogledu održavanja dodira između organa uporišta i agenata, kamuflaža i tajnost esto su zanemarene.

Kontrola izveštaja sprovedena je esto uporednim zaduženjem dvojice agenata istim zadatkom, pri čemu oni nisu znali jedan za drugoga. Izviđači su kontrolisani na taj način što bi dvema njihovim patrolama bio određeno tako da se one na određenom mestu morale sresti. Na njima su zadaci izdavani agentima bili tačno ograničeni i utvrđeni. O njima su agenti imali da podnose izveštaje onome organu koji bi im bio izdao nalog, eventualno i pismenim putem. U takvim slučajevima upotrebljavale lažne adrese i utvrđeni kodovi.

Delatnost izviđača bila je od obrazovanja »zaštitnih područja« usklađena i sa njihovom delatnošću. Komandantu »zaštitnoga područja« u Celju odnosno »otseka obezbeđenja« u Šoštanju javljeno je odmah sve o rezultatima pojedinih izviđačkih obilazaka. Ako bi, prilikom takvih obilazaka, bili utvrđeni tragovi partizanskih grupa ili jedinica NOV, aparat za »suzbijanje bandi« odmah bi organizovao hajku, pri čemu je bila dužnost izviđača da posluže kao vodiči i tumači. Ove akcije pratili i organi uporišta.

Na terenu uporišta preduzimala je akcije i ispostava u Celju sa svojim osobljem, pri čemu je uporište imalo ulogu

UPORIŠTE GESTAPO-a U ŠOŠTANJU

VOGEL

VASLE

Uporišta koja je Gestapo formirao na terenu bila su centri za borbu protiv Narodnooslobodilačkog pokreta. Jedno od najvažnijih uporišta u Štajerskoj nalazilo se u Šoštanju. Njime je duže vreme rukovodio SS-podoficir Emil Vogel. Međutim, u agentima uporišta isticao se Ferdinand Vasle

pomaga a. Jedna od najvažnijih ovakvih akcija sprovedena je 1944 godine. Tom prilikom je jedan poverenik KdS-a u Mariboru, ustupljen ispostavi u Celju, stupio u vezu sa nekom ženom u Šoštanju koja je bila povezana sa partizanima i OF. Žena je bila uhapšena i pod pritiskom je izdala niz lica koja su radila za OF. Na osnovu njenih iskaza uhapšeno je 27 lica, a samo hapšenje sprovedo je uporište uz pomoć žandarmerije i vojske. Uporište je, dobivši podatke od ispostave u Celju, koja je ovu stvar obradila dalje, vršila nova hapšenja, a i saslušanja od kojih je zavisilo da li će takvo lice biti upućeno na dalji postupak ispostave u Celju ili će biti pušteno.

Na elno se ispostava nije bavila vođenjem istraga koje bi oduzimale mnogo vremena. Njen je zadatak bio samo da od uhapšenih ili zarobljenih lica sazna za one podatke koji su mogli poslužiti određenoj protivpartizanskoj akciji na terenu! Posle toga bi hapšenici bili ustupljeni ispostavi u Celju, koja je imala i svoj stručni istražni aparat.

Kroz uporište je za vreme njegovoga postojanja prošlo ukupno osam organa Gestapo-a. Prvi njegov starešina bio je SS-ovski podoficir Hans Riescher, koji je svoju dužnost obavljao od jula do septembra 1942 godine. Pri obnavljanju delatnosti ispostave, u jesen iste godine, starešina centra je bio Hannes Berložnik, a decembra 1942 godine preuzeo je uporište SS-ovski podoficir i kriminalistički sekretar Alois Fashing. Maja 1943 godine došao je na njegovo mesto SS-ovski podoficir Franz Gutmann, koji je vodio uporište do novembra 1943 godine, kada je ono po drugi put ukinuto. Aprila 1944 godine, prilikom trećeg obrazovanja uporišta, postavljen je za starešinu SS-ovski podoficir i kriminalistički asistent Herbert Schuppert. Njega je nasledio juna 1944 godine kriminalistički asistent i SS-ovski podoficir Emil Vogel, koji je — sa prekidom u novembru i decembru 1944 godine — vodio uporište do njegovog rasformiranja, 8 maja 1945 godine. Sem ovih, u uporištu su radili u prvome periodu njegovoga delovanja još SS-ovski podoficiri Scherbl i kriminalistički sekretar Zeu, obojica pripadnici Sonderkommande u Strassburg-u.

c) *Uporište Vransko*. I ovo je uporište obrazovano jula 1942 godine, od osoblja koje je pripadalo Sonderkommandi "a" Strassburg-u. Ono je pošlo da deluje 17 jula, kada su u Vransko stigla dva organa Gestapo-a upućena iz Celja. Sep-

tembra iste godine uporište je ukinuto, ali je već decembra obnovljeno. Postojalo je sve do 29 oktobra 1944 godine, kada je njegov tadašnji rukovodilac i jedini pripadnik upućen u Dolenjsku, u »Školu za suzbijanje bandi« u St. ni. Pošto su ovog organa Gestapo-a, kriminalisti kog sekretara Adolf-a Matejovsky-og, uskoro partizani zarobili i likvidirali, uporište se ugasio i do kraja okupacije više nije obnovljeno.

S obzirom na položaj Vranskog u Svinjskoj dolini i na situaciju na terenu, na kome je OF bio naročito jak, ovo je uporište obavljalo značajne poslove. Zato je, prilikom formiranja, pored rukovodioca u uporište određeno još jedan organ Gestapo-a, a povremeno su mu dodeljivane i pomoćne snage. Pri svome prvome formiranju, uporište je nosilo naziv u kome je naglašeno da je ono obrazovano pri žandarmerijskoj stanici u Vranskom, kao što je to bio slučaj i sa uporištem u Šoštanju. Kada je drugi put osnovano, uporište je dobilo onaj naziv koji je bio uobičajen za sva uporišta KdS-a u Mariboru, to jest »Komandant Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj, uporište Vransko«.

Na teritorij KdS-a u Mariboru uporište Vransko se smatralo najvažnijim. Njemu je dodeljen najveći broj izvištanja, koji su tu obavljani i podvrgnuti praktičkoj probi. Odatle su izvištanja i raspoređivani drugim uporištima.

Pri osnivanju uporišta odmah je započeo i rad na stvaranju obavешtajne mreže. I tu je uporištu pomogla žandarmerijska stanica i mesna grupa StHB-a. Mahom se uporište trudilo da zavrbuje lica koja su stanovala ili imala službenoga posla u krajevima u kojima su se često pojavljivali partizani. To je učinjeno zbog toga što je glavni zadatak i ovoga uporišta bio da izvištanja kretanje partizana, iznalazi njihove javke i kanale itd. Tako su za obavешtajni rad u prvome redu obavezani šumski radnici, šumari, lugari itd. Isto tako se i ovo uporište poslužilo metodom da zavrbuje lica osumnjičena da su protivnemački nastrojena, traže i da ta lica obavешtajnom delatnošću u sebe operu od sumnji. Najviše agenata je zavrbovano prilikom saslušavanja uhapšenih pripadnika OF i zarobljenih partizana. Ako bi prilikom takvog saslušavanja organi uporišta zaključili ili da bi se saslušavani mogao korisno upotrebiti i da pokazuje spremnost na saradnju, takvo bi lice bilo upućeno KdS-u sa predlogom da se po izvršenom istražnom postupku vrati uporištu kao izvištanje na probu. Obično je ovakav predlog usvajan.

Rad sa agentima i rukovo enje njima vršeni su u ovome uporištu po opšte primenjivanim metodama Gestapo-a. Ako bi, naprimer, agent doneo izveštaj da je uspeo da do e u dodir sa protivni kom grupom, on bi odmah dobio uputstva za svoje dalje ponašanje i svoje dalje postupke, radi obaveštajne razrade otkrivene grupe. Izveštaji agenata obi no su proveravani uporednim radom drugih agenata. Ako bi se utvrdilo na taj na in da su podaci agenta verodostojni, njegov rad dalje ne bi bio proveravan.

Mada se, na elno, pazilo na propise o konspiraciji, ipak bi mnogi agenti bili dekonspirisani zbog svoje sopstvene nepreznosti. Ina e, agenti su održavali dodir sa uporištem esto i putem izvi a a koji su prenosili njihove izveštaje i donosili im zadatke. Izveštavanje je bilo mahom usmeno.

U sprovo enju zadatka suzbijanja NOP-a radi ega je i bilo formirano, uporište je nastojalo da pomo u agenture prodre u OF. Ono je kombinovalo rad sa agentima, rezidentima i izvi a ima. Takav rad mu je donosio i izvesnih uspeha, tako da je ono moglo u više mahova preduzimati ve e akcije hapšenja. Te su se akcije delimi no protezale i na podru je Gorenjske, a naro ito Kamni kog sreza. Bez obzira na to što je Kamnik potpadao pod KdS-a na Bledu, uporište je sa tamošnjom ispostavom sara ivalo i uskla ivalo svoju delatnost.

Izvi a i ispostave kretali su se naro ito u podru ju granice izme u Gorenjske i Južne Štajerske. Nastupali bi obi no kao partizani koji traže veze sa svojom jedinicom. Ako bi se tom prilikom otkrile partizanske linije ili terenske organizacije OF, egzekutivni zahvat ne bi vršile samo mesne žandarmeriske vlasti u Vranskom ili drugim žandarmeriskim stanicama na terenu ve bi bile p>ozvane na saradnju i druge raspoložive snage nema kog policiskoga aparata. Uhapšena lica bila bi prebacivana u Celje. Poznata je, naprimer, jedna takva akcija u okolini Motnika, gde su izvi a i prevarili nekoga seljaka, pretstavivši se kao partizani, i time ušli u trag terenskoj mreži OF. Prilikom hapšenja niza lica dao je partizanski kurir Franc Jegli opširne podatke i teretio mnogobrojne saradnike OF. U zajednici sa ispostavom u Celju uhapšeno je tada preko 40 lica, nad kojima je dalje istragu vodila ispostava. Sli ne su akcije s uspehom izvedene i na podru ju Dobrovlja i u drugim mestima, gde je uhapšeno ili streljano mnogo lica.

Izvi a i uporišta u Vranskom delom su bili zavrbovanj u samome uporištu, a delom je izvi a e ovamo uputila ispostava u Celju ili neposredno KdS u Mariboru. Postupak sa izvi a ima i njihova upotreba bili su ta no na liniji opštih i utvr enih metoda za ovaj rad.

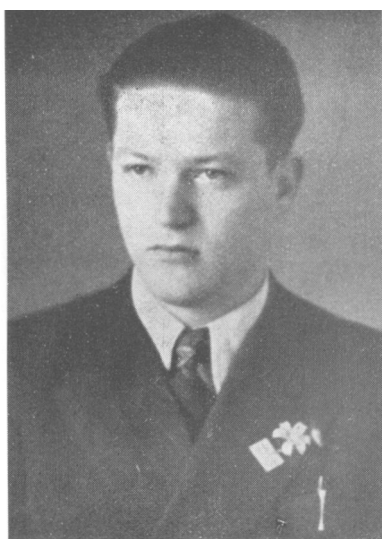
Od izvi a a je uporište obrazovalo i protivbande. Ove bi prvenstveno služile za izvi anje partizana. Ako bi, me utim, srele manju partizansku grupu, protivbande bi se upustile u borbu. Ve e partizanske grupe pratile bi krišom i odmah o tome izvestile uporište.

Poznato je 5 poverenika i 32 izvi a a ovoga uporišta. Od ovih lica bilo je 36 Slovenaca i 1 Ukrajinac. Dejstvom uporišta uhapšeno je oko 500 lica, od kojih je oko 50 streljano, a oko 400 predato KdS-u, pri emu je ve ina tih lica upuena u koncentracione logore.

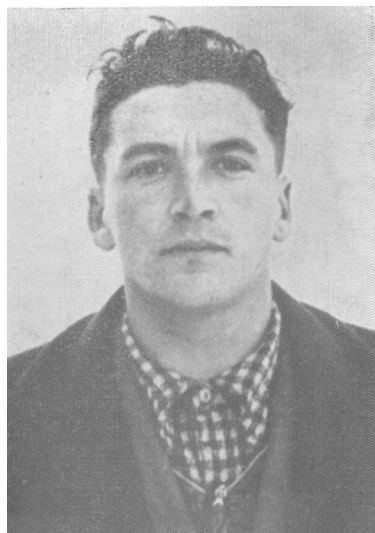
Za rad ovoga uporišta karakteristi no je i njegovo nastojanje da u o ima stanovništva diskredituje NOP. To je vršeno na taj na in što bi izvi a i ili protivbande, istupaju i pod vidom partizana, vršili plja ke, krali namirnice i si. i terorisali stanovništvo.

Jedan od najistaknutijih izvi a a bio je Franc Blazinšek, poznat sa svoga rada za druga uporišta kojima bi povremeno bio dodeljivan. Sa njim je, za uporište u Vranskom, radio i njegov brat Stanislav. Izvi a ovog uporišta bio je i Ivan Borštnar, koga je Gestapo iz Južne Štajerske stavio na raspolaganje aparatu BdS u Beogradu za jedan pothvat protiv organizacije DM u Bosni. Dalje su se istakli izvi a i: Ivan Jemec, koji je postao kriminalisti ki službenik i SS-ovski podoficir; Herman Karasjuk, sovjetski državljanin, koji je pre dolaska u Vransko bio agent Gestapo-a u Graz-u, a koga je streljao Wehrmacht prilikom jednog izvi a kog patroliranj; Maksimilijan King, koji je radio za itav niz uporišta; Karei Kos, raniji glavni kurir okružnoga komiteta OF, radio Kao agent referata IV N u Mariboru, pošto je duže vreme obavljao izvi a ke dužnosti u Zagorju i Vranskom; Franc Kok, mobilisan 1943 godine u Policiju poretka; Viktor Kotnik, partizanski dezertar, osu en na smrt, pomilovan i prevrbovan, bio izvi a raznih uporišta i pripadnik protivbandi »Kari« i »Treff«, naposljetku postao kriminalisti ki službenik u referatu IV N KdS-a. Izme u ostalih agenata uporišta radio je na davanju izveštaja o opštem raspoloženju i položaju i lekar

IZVIŠTA I UPORIŠTA VRANSKO

BLAZINŠEK

KOK

BORŠTNAR

Gestapo-vo uporište u Vranskom imalo je veći broj izvišta. Među njima su najzapaženiji bili Franc Blazinšek (levo) i Franc Kok (sredina). Pri tome uporištu bio je zaposlen i izvišta Ivan Borštnar (desno), koji je kasnije upućen u Bosnu u vezi sa jednom terenskom akcijom.

d-r Edvard Šerko. Najpre je bio uhapšen pod sumnjom da održava veze sa partizanima, a zatim ga je šef referata IV N, Brandt, zavrbovao i uputio na rad u Vransko. Me utim, posle nekoliko meseci Šerko je objavljen kao V-Mann zbog nepoznanosti.

Prvi rukovodilac uporišta bio je kriminalisti ki sekretar Karl Schiermeister, pripadnik Sonderkommande u Strassburg-u. Njega je nasledio pripadnik iste komande, kriminalisti ki sekretar Schmiedl, a ovoga SS-ovski poru nik Giese, koji je došao iz uporišta u Braslov ama. Ova tri funkcionera izredala su se od jula do septembra 1942 godine, kada je uporište bilo ukinuto. Pri obnovi uporišta, decembra iste godine, na njegovo je elo postavljen SS-ovski vodnik i kriminalisti ki službenik Hans Ofenbeck, dodeljen na rad od KdS-a na Bledu. Januara 1942 godine zamenio ga je kriminalisti ki sekretar i SS-ovski vodnik Adolf Matejovsky. I on je bio dodeljen od KdS-a na Bledu, ali je ostao do kraja u sastavu aparata KdS-a u Mariboru.

d) *Uporište Braslov e.* U leto 1942 godine, kada je osnovan itav niz uporišta u vezi sa akcijom koju je sproveo KdS u Celju, osnovano je i ovo uporište. Personalno je njeno obrazovanje bilo omogu eno dolaskom Sonderkommande u Strassburg-u, koja je bila na raspolaganju KdS-u od jula do septembra 1942 godine.

Uporište je pri žandarmeriskoj stanici u Braslov ama obrazovano 17 jula 1942-ge, a ukinuto je 12 oktobra iste godine. Sve do 1944 godine, u Braslov ama nije bilo uporišta Gestapo-a, ali je tada, 27 septembra, uporište obnovljeno zbog snažnoga razvoja partizanskog pokreta u tome kraju. Otada je uporište delovalo do nema ke kapitulacije i rasturanja aparata KdS-a.

Uporište u Braslov ama bilo je jedno od manjih, pa je, prema tome, i njegov aparat bio mali. Ono je stajalo u vezi sa svima mesnim organima okupacionih vlasti, a od obrazovanja »zaštitnih podru ja« radilo je obaveštajno i za formacije Policije poretka, Wehrmacht-a itd. koje su sa injavale aparat za »suzbijanje bandi«.

Pri osnivanju, 1942 godine, uporište je odmah pristupilo nastojanju da stvori obaveštajnu mrežu. Me utim, to mu nije pošlo za rukom. Uporište nije umelo da sastavi sebi potrebni štab izvi a a i ograni ilo je svoju delatnost na davanje izve-

štaja o opštem položaju na svome području. Ti su izveštaji sadržavali podatke koje bi uporište primalo od predsednika opštine, vođe mesne grupe StHB-a, vođe žandarmerijske stanice itd.

Slika na je situacija bila i 1944—1945 godine, u drugome periodu delatnosti ispostave. Tada je ona raspolagala svega sa jednim izviđačem koji je radio na izviđanju kretanja partizana.

U stvari, u pogledu obaveštajne delatnosti uporište nikoliko nije bilo doraslo svome zadatku. Verovatno je, u prvoj fazi, razlog za to ležao u činjenici što su pripadnici Komande Strassburg znali da će biti svega nekoliko meseci u Južnoj Štajerskoj, pa se nisu trudili da stvaraju agenturnu mrežu. Tako su se ograničili na davanje opštih izveštaja prema podacima koje bi dobijali od raznih nemačkih ustanova u svome mestu, ili koje bi im doneli kakvi dobrovoljni denuncijanti.

U drugom periodu svoga postojanja, dakle 1944—1945 godine, zadatak uporišta bio je unekoliko drukčiji. Tada je ono prvenstveno služilo obaveštajnome pomaganju aparata za »suzbijanje bandi« prilikom pripremanja i sprovođenja akcija protiv partizana. Taj je svoj posao uporište obavljalo saslušavanjem zarobljenih partizana i partizanskih dezertera. Sva su saslušavanja vršena po utvrđenom kalupu, prema formularima koji su obuhvatali najvažnija pitanja, zanimljiva za planiranje i sprovođenje akcija protiv partizana. Rezultate takvih saslušavanja saopštavao bi rukovodilac uporišta starešini oružanih snaga policije ili Wehrmacht-a koji je imao da sprovede akciju.

Drugi zadatak uporišta u tome periodu sastojao se i u isleđivanju i izviđanju partizana. To je obavljano saslušavanjem lica koja bi primetila kretanje partizana ili upotrebom onog jednog izviđača kojim je uporište raspolagalo.

Oružane jedinice koje su operisale na sektoru Braslovac privele su uporištu po procenama oko 500 lica, koje zarobljenika, koje dezertera. U uporištu su ta lica prethodno saslušavana. Oko stotinak ih je posle ovog saslušanja pušteno, a ostali su predati ispostavi Gestapo-a u Celju.

Prvi rukovodilac uporišta bio je kriminalistički sekretar Gustav Fritsch, pripadnik Sonderkommande Strassburg, koji je ostao na toj dužnosti od polovine jula do početka avgusta 1942 godine. Njega je nasledio SS-ovski poručnik Hermann

Giese, pod njegovom upravom uporište funkcionisalo do polovine oktobra iste godine. Tada je Giese premešten, a uporište ukinuto. Pri obnavljanju uporišta, krajem septembra 1944 godine, postavljen je za rukovodioca kriminalistički sekretar i SS-ovski podoficir Robert Sarlach, a njemu je kao tuma pridat kriminalistički službenik i SS-ovski podoficir Karl Berdnik. Jedini poznati izviđački uporišta bio je Edvard Mavri.

e) *Uporište Sv. Pavel pri Preboldu.* U nizu uporišta koja su obrazovana u leto 1942 godine, od ljudstva Sonderkommande Strassburg, formirano je i ono u Sv. Pavelu pri Preboldu. Ono je funkcionisalo do 1 oktobra iste godine, kada je zbog odlaska Sonderkommande ukinuto. Međutim, situacija na terenu, na kome je NOP bio uzео snažan razmah, prinudila je KdS da ve 17 novembra 1942 godine obnovi ukinuto uporište. U ovom drugom periodu postojanja ono je obavljalo svoje dužnosti do 2 novembra 1943 godine, kada je ponovo ukinuto. Posle toga više nije obnavljano.

U prvome periodu svoje delatnosti uporište je bilo priključeno žandarmerijskoj stanici. U drugome periodu radilo je odvojeno od nje, mada se i dalje oslanjalo na žandarmeriju, a stajalo je naročito u vezi sa Wehrmannschaft-om i Policijom poretka, čiji je jedan vod stalno vršio stražarsku službu u mestu.

Mada se uporište, u vezi sa svojim zadacima, trudilo da stvori svoju obavешtajnu mrežu radi prodiranja u organizaciju CF, ono u tome nije imalo mnogo uspeha. U svome prvome periodu uspelo je da stekne jednog informatora i pet agenata koji su dobrovoljno donosili podatke o partizanima, pošto su bili idejni protivnici NOP-a. Tako se uporište ograničavalo na davanje izveštaja opštije prirode kao i informacija koje bi dobijalo od drugih nemačkih ustanova ili ovih svojih dobrovoljnih agenata. U drugome periodu uporište je naročito nastojalo da organizuje službu izviđačku prema partizanima. Uspehi uporišta zavisili su od delatnosti izviđačke, odnosno od saveznosti s kojom bi oni otpravljali svoj posao. Teren za koji je uporište bilo nadležno bio je zbog svoje konfiguracije prilično težak, usled čega je i rad izviđački bio otežan. Uostalom, i izviđački i ovoga uporišta pokušavali su da provociraju stanovništvo predstavljajući se kao partizani i nastojeći da tim putem otkriju pripadnike ili simpatizere NOP-a.

Od izviđačkih uporišta naročito su se istakli radnik Ivan Vrtnik, bivši jugoslovenski žandarm Franc Pesek, seljak

Maks Jazbec, korpar Anton Kolar, seoski sluga Ivan Kupec, seljak Jožef Rogl, rudar Franc Krulej, seoski sluga Vincenc Goli, rudar Otmar Juvan zvan Savnik i dr.

Prilikom formiranja uporišta, jula 1942 godine, postavljen je za njegovoga rukovodioca SS-ovski podoficir Wili Bayer. On je vodio uporište do prvoga ukidanja, to jest do 1 oktobra 1942 godine. Pri obnavljanju uporišta, 17 novembra iste godine, određen je za rukovodioca SS-ovski potporučnik Josef Eckerle, kome je dodeljen, kao saradnik, kriminalisti ki asistent i SS-ovski podoficir Johann Jaki. Kada je ovaj premešten, marta 1943 godine, postavljen je na njegovo mesto kriminalisti ki službenik i SS-ovski podoficir Josef Reuther. Aprila 1943 godine Eckerle je povučen, pa je uporištem izvesno vreme rukovodio Reuther, a maja iste godine za rukovodioca uporišta postavljen je kriminalisti ki asistent i SS-ovski podoficir Arthur Armbruster, a Reuther je premešten. Armbruster je vodio uporište do njegovog potpunog ukidanja, novembra 1943 godine.

f) *Uporište Mislinje.* Uporište Mislinje obrazovano je 26 aprila 1943 godine, kada je u tome kraju naročito oživela partizanska delatnost. Pošto je iste godine došlo do kapitulacije Italije i do proširenja delatnosti nemačkog bezbednosno-policijskog aparata i na dotadašnju »Ljubljansku pokrajinu«, to je jedan deo osoblja KdS-a u Mariboru upotrebljen i za akcije u Dolenjskoj. Tamo su osnovana izvesna privremena uporišta. Rukovodilac uporišta u Mislinjama bio je, tako, septembra 1943 godine upućen u Kostanjevicu, usled čega je uporište bilo ukinuto.

Zbog naročito pojačane partizanske aktivnosti rad uporišta je ponovo uspostavljen 23 aprila 1944 godine. Međutim, 12 juna iste godine ono je opet ukinuto, pošto je Mislinje bilo akcijom partizana manje-više otklećeno od veza sa vešim centrima, a u njemu nije bilo oružanih snaga koje bi mogle sprečiti delatnost NOP-a u toj okolini.

Stvaranje agenture za borbu protiv OF i partizana izvršeno je na način uobičajen i kod ostalih uporišta. Mesni rukovodilac StHB-a, predsednik opštine i starešina žandarmerijske stanice označena ili su uporištu lica koja bi se mogla pridobiti za saradnju. Deloiz* su, to bili pronemački elementi, a delom lica na koja se sumnjalo da gaje simpatije prema NOP-u. Prvi su pridobijeni za saradnju na idejnoj osnovi, a drugi

pod pritiskom i pretnjama. Isto tako, uporište je po raznim krajevima svoga područja odredilo lica koja su imala javljati za svaku pojavu partizana. Sa ovima je održavana konspirativna veza. Ako bi takva lica pokazala spremnost da bliže sarađuju sa uporištem, njihov bi se zadatak proširio time što bi se takvim licima dao nalog da drže pod prisмотрom određeni kraj zbog moguće pojave partizanskih grupa. Dalji stepen saradnje bio je upućivanje takvih ljudi na to da razgovorima sa stanovništvom svoje okoline pokušaju utvrditi lica koja imaju veze sa partizanima ili OF. Eventualne izveštaje u tom pogledu proveravali bi izviđači ili drugi zavrbovani agenti. Inače, izveštaje ovih poverenika preuzimali bi izviđači i prilikom svojih obilazaka terena.

Rad preko izviđača i regrutovanih me u zarobljenim partizanima pod pretnjom streljanja ili upućivanja u koncentracijski logor bio je vrlo živ. Izviđači su stanovali u samom uporištu i vršili su određene obilaskе. Oni su upotrebljavani i za provociranje na terenu. Neki su bili i dodeljeni uporištu od pretpostavljenih ustanova.

Naravno uspeh uporišta predstavljalo je hapšenje partizanske kurirke Štefanije Fornezzi. Njeno se ime pojavljivalo prilikom raznih hapšenja i saslušavanja pripadnika NOP-a. Na osnovu toga upućeni su izviđači sa zadatkom da se predstavljaju kao partizani i da sa ovom kurirkom uspostave veze. Štefanija Fornezzi je uhapšena i u zatvoru prevrbovana, posle čega je kao agent uporišta izdala velik broj lica.

Pošto je uporište imalo svega jednog službenika Gestapo-a to nije moglo da izvrši sve poslove koji bi mu pali u zadatak. Mahom je ono stoga vršilo samo kratka saslušavanja hapšenih lica, posle čega bi ova odmah upućivala u Maribor, KdS-u. Mada je uporištu pošlo za rukom da otkrije izvesne veze i kanale NOP-a, ipak u akciji protiv partizana nije imalo mnogo uspeha. Izviđači i uporišta otkrili bi grupe ili logore partizana, ali u Mislinju nije bilo na raspolaganju dovoljno oružanih snaga da bi se protiv otkrivenih partizana mogle sprovesti i brze akcije.

Ukupno je uporište izvršilo oko 200 hapšenja. Uhapšena su lica koja su radila za NOP ili mu pripadala, ili su bila pod sumnjom da održavaju veze sa NOP-om, ili nisu blagovremeno izvestila o pojavi partizana. Oko 100 lica upućeno je KdS-u u Mariboru, a ostala su puštena posle kratkog zadr-

žavanja u pritvoru. Od uhapšenih streljano je oko 20 lica, a oko 80 ih je upućeno u koncentracione logore.

Od agenata uporišta i izvišća najvažniji su bili: Edvard Blazinšek i njegova majka Jožefa, pominjana Štefanija Fornezi, Milenko Grujić, Jožef Jančič, Maksimilijan Kink, Michael Pleteršek, Martin Ropotar, Franc Tomazini i Vincenc i Frančiška Založnik. Mahom su tu bili posredi seljaci, seoski gostioničari i zanatlije. Mnoga od ovih lica, kao, naprimer, student tehnike Kink, bili su zarobljeni partizani. Od izvišća je najaktivniji bio Blazinšek, koji je, u tome svojstvu, radio redom za nekoliko uporišta.

U prvom periodu delatnosti uporišta, april—septembar 1943 godine, njega je vodio već pominjani kriminalistički službenik i SS-ovski podoficir Hannes Berložnik. U periodu april—jun 1944 godine na tome je položaju kriminalistički asistent i SS-ovski podoficir Emil Vogel, poznat i kao pripadnik ispostave Gestapo-a u Brežicama.

g) *Uporište Ljutomer.* U Ljutomeru je prvobitno postojala ispostava SD-a, kojom je rukovodio SS-ovski podoficir Likowetz. Ta je ispostava, čiji je starešina bio veoma agilna i ambiciozna, prisvojila sebi u ljutomerskom kraju i egzekutivne zadatke, za koje, međutim, nije bila nadležna. Kada je KdS Lurker, pošto su ispunjeni prvi zadaci nemačkog policijsko-bezbednosnog aparata u Južnoj Štajerskoj, uputio delatnost SD-a u pravcu one obavешćajne delatnosti koja je toj organizaciji bila svojstvena, naredio je ispostavi Gestapo-a u Ptujju da obrazuje jednu ekspozituru u Ljutomeru. Pod rukovodstvom kriminalističkog sekretara Kramhoeller-a upućena je iz Ptujja u Ljutomer pokretna komanda (Rollkommando), koja se nastanila u tome mestu i preuzela od SD-ispostave egzekutivne poslove. Međutim, Kramhoeller je sa svojom komandom posle šest nedelja ponovo pućen u Ptuj.

Po drugi put je Gestapo formirao u Ljutomeru uporište po naredbi KdS-a Vogt-a, 27 septembra 1943 godine. U isto vreme premešten je Ernst Likowetz iz Ljutomera u Gornju Radgonu (Oberradkersburg), čije je tamo obrazovana ispostava SD-a koja je dotle bila u Ljutomeru.

Novembra 1944 godine stigao je u područje Ljutomera, povlačeći se iz jugoslovenskog prostora, čući kapetan von Wehrmacht-a kojim je komandovao konjički kapetan von Schidlovsky. Ovaj je eskadron bio podređen Policiji poretka,

u sastavu BdO-a Alpiske oblasti. Koza ki eskadron preduzima je na terenu mnogobrojne akcije protiv OF i partizana, hapsio, saslušavao i organizovao svoju sopstvenu obaveštajnu službu. Da bi se delatnost koza kog eskadrona obaveštajno poduprla, a u isto vreme izvršilo i proveravanje i saslušavanje hapšenih lica, u decembru 1944 godine KdS Stage uputio je u Ljutomer posebnu komandu pod rukovodstvom SS-ovskog podoficira Franz-a Wiegele-a. Delatnost ove komande razvijala se na terenu uporišta u Ljutomeru, kome su preostale, uglavnom, samo obrade onih predmeta koji nisu imali veze sa OF ili partizanima, kao i uloga pomaga a komande Wiegele.

Posebnoj komandi Wiegele dodelio je rukovodilac referata IV 1 KdS-a u Mariboru, Josef Strohmeier, dva oprobana agenta: Jerneja Osolina i Jelku Rudarin. Nekoliko puta se u Ljutomeru pojavljivao i agent Karl Kladnik, najvažniji pripadnik Strohmeier-ove agenture, u estvuju i u saslušavanju uhapšenih pripadnika i funkcionera OF.

Pored ova tri istaknuta agenta, posebna komanda Wiegele odnosno koza ki eskadron stekao je i agente na samome terenu. Me u ovima su poznati hotelijer Hans Herndl, koji je bio i predsednik opštine u Ljutomeru, kao i njegov zamenik Dula, vlasnik rudnika Kova i , koji je naro ito uputio Kozake da pregledaju napuštena rudarska okna u kojima su se zadržavali izvesni pripadnici NOP-a, partizanski dezertjer iz Lackovoga odreda Horvat; i neki drugi pripadnici raznih organizacija NOP-a koji su pod pritiskom bili prevrbovani.

Za vreme veoma živoga rada koza ke jedinice u Ljutomerskome kraju, u kome je posebna komanda Wiegele u estvovala s razgranatom obaveštajnom delatnoš u, Strohmeier je iz Maribora isto tako nekoliko puta dolazio na teren, daju i tom prilikom direktive za budu i rad. Kao poja anje za savla ivanje zadataka koji su se pojavili usled mnogobrojnih hapšenja, provala i terenskih akcija uputio je posebnoj komandi Wiegele još i kriminalisti kog sekretara Graf-a iz ispostave u Ptuju, kriminalisti kog sekretara Feldmann-a iz odeljenja IV KdS-a i tri podoficira GFP-a.

Mada prvobitno nije bilo predvi eno da se uporište u Ljutomeru angažuje u delatnosti koju su sprovodili Kozaci — iji je komandant, Schidlovsky, poginuo prilikom jedne akcije — , ipak je pohapšeno toliko lica da je i uporište bilo

angažovano za njihovo saslušavanje i obradu njihovih slu-
ajeva.

Prilikom obrazovanja uporišta, oktobra 1943 godine, odre-
en mu je za starešinu viši kriminalisti ki asistent Johann
Huebner, koji je dotle radio u ispostavi u Trbovlju. Njemu
su kao saradnici bili dodeljeni kriminalisti ki asistent Max
Reibenschuh i kriminalisti ki službenik Konrad Hwaletz.
Kasnije je Huebner premešten, a Reibenschuh je preuzeo
upravljanje uporištem. Godine 1944 on je poginuo, a na nje-
govo mesto došao je kriminalisti ki sekretar Kaune, koji je
ostao na dužnosti starešine uporišta do njegovog ukidanja,
po etkom 1945 godine.

h) *Uporište Slovenjgradec.* U Slovenjgradecu je od aprila
do septembra 1941 godine postojala ispostava Gestapo-a ko-
jom je rukovodio SS-ovski poru nik August Krassnigg, a ko-
joj su pripadali, sem potrebnoga broja pomo noga osoblja, ovi
SS-ovski funkcioneri i kriminalisti ki službenici: Otto Dühr
(zamenik starešine), Alois Ettl, Franz Koder, Josef Puhwein
i Hannes Russheim. Rad ispostave kretao se u granicama
opšte delatnosti Gestapo-a u Južnoj Štajerskoj. Ona je uki-
nuta delom zbog nedostajanja osoblja, a delom i zbog toga
što se smatralo da su glavni zadaci radi kojih je bila obrazo-
vana uglavnom ispunjeni.

Me utim, u prole e 1943 godine — u martu — u Slovenj-
gradecu je formirano uporište Gestapo-a podre eno KdS-u u
Mariboru. Do obrazovanja uporišta, koje je svoje instrukcije
primalo od referata IV N KdS-a kao i ostala uporišta na te-
ritoriji Južne Štajerske, došlo je zbog poja anog kretanja
partizana i snažnog narastanja delatnosti OF na toj teritoriji.

Rad uporišta tekao je po na elima i sistemu koji su va-
žili i za ostala uporišta, a koji su napred u pojedinostima
opisani. Uporište je imalo svoje agente i izvi a e, svoje Infor-
matore i rezidente, sara ivalo je sa ostalim nema kim usta-
novama i obavljalo sve zadatke u svojoj nadležnosti do 8 maja
1945 godine, kada je ukinuto.

Od matra 1943 do maja 1945 godine kroz uporište je pro-
šlo 13 organa Gestapo-a, uz 4 tuma a i 2 daktilografkinje.
Rukovodioci uporišta bili su: SS-ovski podoficir i kriminali-
sti ki sekretar Otto Stoeffler (mart—april 1943 godine); kri-
minalisti ki asistent i SS-ovski podoficir Herbert Augustin
(april—avgust 1943 godne); viši kriminalisti ki asistent i SS-

GESTAPO NA TERENU

STOEFFLER

WIEGELE

Službenici Gestapo-a eš e su premeštani iz uporišta u uporište, a upu ivani su na teren, za vreme akcija protiv partizana i OF i u posebnim misijama. Kriminalisti ki sekretar Stoeffler bio je duže vreme u Trbovlju, a zatim je vodio uporište Gestapo-a u Slovenjgradecu. Kriminalisti ki sekretar Franz Wiegele služio je u raznim terenskim uporištima, a zatim je u Mariboru postao najbliži saradnik Strohmeier-a

ovski podoficir Ferdinand Jank (septembar 1943 godine); kriminalisti ki sekretar i SS-ovski podoficir Alois Fasching (septembar—oktobar 1943 godine); kriminalisti ki sekretar i SS-ovski podoficir Michael Hofmann (oktobar 1943 — mart 1944 g .dine., viši kriminalisti ki asistent i SS-ovski potporučnik Franz Gutmann (april—decembar 1944 godine); kriminalisti ki sekretar i SS-ovski podoficir Ludvig Adelman (1945 godine).

Poznata je agenturna mreža od 5 agenata, 6 informatora i 25 izvi a a. Izvestan broj izvi a a prekomandovan je iz drugih uporišta odnosno od KdS-a u Mariboru, a ostali su zavrbovani na terenu.

i) *Uporište Zagorje.* Ovo je uporište radilo u toku 1942 i 1943 godine. Nije poznato ta no kada je osnovano ni kada je ukinuto. Mada se ispostava Gestapo-a nalazila i u Trbovlju, ovo je uporište, i pored blizine te ispostave, bilo podređeno neposredno KdS-u u Mariboru, izveštavaju i njegov referat IV N. Ono je obavljalo sve poslove kao i druga opisana uporišta, a od njegovih rukovodilaca poznat je viši kriminalisti ki asistent Matejowsky, koji se pojavljuje i kao funkcioner Gestapo-a u drugim njegovim ustanovama na teritoriji Južne Štajerske.

Uporište je sara ivalo sa Werkshutz-om rudarskoga preduze a (Zasavski rudni ki basen). Odatle je dobijalo i izvesna lica koja su služila kao izvi a i uporišta, pa bi ih, ukoliko mu za taj posao ne bi odgovarala, vra alo Werkschutz-u, s tim da tamo produže svoju stražarsku delatnost.

Od izvi a a toga uporišta poznat je Jože Zupan, koji je došao iz Werkschutz-a i koji je posle izvesnoga vremena opet vra en na staru dužnost u rudarskom preduze u; drugi poznati izvi a i uporišta bili su: Albin Medvešek, Jordan Hofmann, Alojz Kirbiš, Ivan Zagar, Karl Kos, Anton Negro i Vincenc Kova .

Iz dosada prikazanih primera koji govore o radu uporišta dovoljno je objašnjena njihova delatnost. Ovde treba još pomenuti da je posle italijanske kapitulacije formirano nekoliko uporišta na Dolenjskom, i to u Krškem i Kostanjevici.

Me utim, ova se uporišta nisu održala dugo vreme.

(3) *Pograni na policija*

Konkretne prilike na terenu izmenile su prvobitni plan koji je, pre ulaska aparata Sipo i SD-a na teritoriji Južne Štajerske, bio napravljen u pogledu rasporeda stanica Pograni ne policije na teritoriji KdS-a u Mariboru. Obrazovane su tri stanice koje su podre ene ispostavi Gestapo-a u Celju kao Komesarijatu pograni ne policije i jedna koja se nalazila na podru ju ispostave u Ptuju. Prve tri pomenute stanice bile su u Dobovi, Sevnici i Rogaškoj Slatini, a etvrta se nalazila u Murskome Središ u.

Od ovih stanica Pograni ne policije, ona u Dobovi funkcionisala je sve do kraja okupacije, a stanice u Sevnici i Rogaškoj Slatini ukinute su ve 1941 odnosno 1942 godine. Ispostava Gestapo-a u Brežicama, koja je prvobitno bila zamišljena kao stanica Pograni ne policije i nosila taj naziv sve do u 1942 godinu, kontrolisala je stanicu u Dobovi do 1943 godine. U isto vreme je iz ispostave u Brežicama formirana na drumskom prelazu i ekspozitura zvana Velika Dolina.

Godine 1943 podre ene su pograni ne stanice neposredno KdS-u u Mariboru, i to referatu za pograni na pitanja u okviru odeljenja IV, kojim je rukovodio SS-ovski podoficir Maiser. Tada je za starešinu stanice u Dobovi postavljen SS-ovski podoficir i kriminalisti ki sekretar Buecher.

Stanica Pograni ne policije u Dobovi nije se bavila mnogo obaveštajnim poslovima, pošto je u njenoj neposrednoj blizini funkcionisala ispostava Gestapo-a u Brežicama. Stanica u Murskome Središ u bila je, naprotiv, aktivnija i u pogledu obaveštajnoga rada, mada nije raspolagala nekom sopstvenom agenturom. Ona je saopštavala svoja zapažanja ispostavi Gestapo-a u Ptuju i neposredno KdS-u. Do tih zapažanja dolazila je li nim posmatranjem njenih službenika, zatim iz izjava lica koja su prelazila granicu i iz dodira sa službenicima železnica, carine itd.

Pograni na policija, kao sastavni deo Gestapo-a, vršila je, sem toga, izvesne odre ene zadatke konkretne prirode, kojima je pomagala obaveštajnu delatnost i Gestapo-a i drugih grana nema ke obaveštajne službe, pa i Abwehr-a. To se odnosilo naro ito na prihvatanje agenata i agenturnih izveštaja preko granice. Isto bi se tako pojavljivali i samostalni obaveštajni i kontraobaveštajni zadaci, ili zadaci poterne

službe, za koje bi Pograni na policija dobijala konkretne naloge od svojih pretpostavljenih ustanova.

Komesarijati pograni ne policije, formirani u po etku okupacije, i njima podre ene stanice pograni ne policije trebalo je da normalno vrše pograni no-policiske zadatke i time služe sektoru kontrašpjunaže od kog su i dobijali direktive. Me utim, razvoj ustanka u Sloveniji prisilio je KdS da i komesarijate pograni ne policije u potpunosti angažuje za borbu protiv NOP-a. Pošto je ova borba postala glavna sadržina rada komesarijata, oni više nisu zadržali karakter isklju ivih ustanova pograni ne policije, nego su se pretvorili u normalne ispostave Gestapo-a. Isti je bio slu aj i sa stanicama pograni ne policije, samo što su one u praksi bile apsorbovane svršavanjem isto pograni nih zadataka. U personalnom pogledu i one su bile sastavljene od pripadnika Gestapo-a.

(4) Ispostave SD-a

Na teritoriji Južne Štajerske obrazovao je SD niz ispostava u ve im mestima. One su formirane u Mariboru, Ptuju, Brežicama, Celju, Trbovlju i Ljutomeru, a sem toga još u Konjicama, Gornjem Gradu, Laškom, Rogaškoj Slatini, Slovenjgradecu i Marenbergu.

Kao što se vidi, SD je u Južnoj Štajerskoj bio neuporedivo snažnije rasprostro mrežu svojih ispostava nego što je to u inio u Gorenjskoj, u kojoj su njegove ispostave od samoga po etka obrazovane samo u tri mesta. Ovo je utoliko upadljivije što je prema tome prvome planu na teritoriji Južne Štajerske bilo predvi eno mnogo manje ispostava Gestapo-a nego ispostava SD-a.

Uzrok ovoj pojavi treba tražiti, po svoj prilici, u tome što je SD po svojoj liniji VI iz oteka u Graz-u živo obaveštajno obra vao teren Južne Štajerske, pripremaju i njegovo pri-grabljivanje. Obaveštajna služba SD-otseka u Graz-u, povezana sa organizacijom Volksdeutscher-a u Sloveniji i posebno u Južnoj Štajerskoj, imala je u svima važnijim mestima Slovenije svoje poverenike i punktove koji su, kada je došlo do okupacije, odigrali važnu ulogu u sprovo enju prvih mera u vrš ivanja okupacione vlasti i »raš iš avanja« terena od nepoželjnih slovena kih elemenata. Na njih su se oslonile ispostave SD-a.

Za razliku od Gorenjske, u kojoj je od samoga početka egzekutivne zadatke obavljao samo Gestapo, u Južnoj Štajerskoj su se mnogobrojne ispostave SD-a vrlo aktivno angažovale i u njihovom sprovođenju. Tako su one, naprimer, prema jednome raspisu KdS-a Lurkera od 22 aprila 1941 godine, imale da izrade preglede opštinskih imovina, uzap enih gotovina sokolskih organizacija, Crvenoga krsta itd. Isto su tako ove ispostave veoma aktivno bile angažovane u poslovima oko iseljavanja, i s. Ova je situacija trajala do jula 1941 godine, kada su ukinute ispostave SD-a u Konjicama, Gornjem Gradu, Laskom, Rogaškoj Slatini, Slovenjgradecu i Marenbergu. Ukinuta ispostava u Slovenjgradecu pretvorena je u uporište SD-ispostave u Mariboru. Godine 1943 ukinuta je ispostava u Ljutomeru, a umesto nje je, od njenog osoblja, obrazovana ispostava u Gornjoj Radgoni (Oberradkersburg).

U vezi sa pomenutom Lurker-ovom naredbom od jula 1941 godine treba dodati da je njome naređeno da se SD-ispostave ubudu e imaju baviti jedino poslovima iz delokruga SD-a. Iz te se naredbe vidi da su se dotle ispostave zanimala i ispunjavanjem zadataka koji su pripadali nadležnosti Gestapo-a, Kriminalne policije, kaznenog odeljenja KdS-a i aparata za preseljavanje. Zabranjuju i nenadležni rad, Lurker u svojoj naredbi nastoji naročito na redovnim nedeljnim izveštajima, a eventualno i na dostavljanju izveštaja dvaput nedeljno. U isto vreme od ispostava je zatraženo da svoje izveštaje podele prema četiri osnovne grupe, na koje se delio rad SD-a.

Rad ispostava SD-a u Južnoj Štajerskoj tekao je prema obrascu koji je važio za tu granu obaveštajne službe, a o kome je ranije bilo opširno rečeno. Zbog veće konspirativnosti rada, a neuporedivo manje razgranatosti mreže i nedostajanja egzekutivnih akcija — o radu SD-a u Južnoj Štajerskoj sačuvano je mnogo manje podataka nego o delatnosti Gestapo-a. Uostalom, ta se delatnost i nije razvijala javno i u dodiru sa terenom, niti se izražava u terenskim akcijama. Tako su o većini ispostava poznati samo osnovni podaci o nekim njihovim rukovodiocima, a pritom pada u oči da su tu, za razliku od situacije u Gorenjskoj, izvesni pripadnici SD-a vršili u isto vreme i dužnosti u okviru Gestapo-a, kao što je to, naprimer, bio slučaj sa Walter-om Padevit-om, koji je u ispostavi Gestapo-a Trbovlje obavljao poslove referata IV N, a zatim postao u istome mestu starešina ispostave SD-a.

Poznatiji su ovi funkcioneri u pojedinim ispostavama:

a) *Ispostava Maribor* personalno je bila spojena sa odeljenjem III KdS-a. Rukovodilac je od aprila 1941 do februara 1943 godine bio SS-ovski vodnik d-r Bauer, a otada SS-ovski kapetan Gustav Fast, do aprila iste godine. Njega je nasledio SS-ovski major Umpfenbach, a od jeseni 1944 godine SS-ovski kapetan Stoeffel.

b) *Ispostava Ptuj*. Od rukovodilaca ove ispostave poznat je SS-ovski poru nik d-r Goerger, a posle njega Walter Padevit (avgust 1943 — mart 1944 godine).

c) *Ispostava Brezice*. Na elu ispostave 1941 godine stajao je SS-ovski potporu nik Garmann, a od jeseni iste godine SS-ovski vodnik Aichelburg. Kasnije je na njeno elo došao SS-ovski potporu nik Smole.

d) *Ispostava Trbovlje*. Od osnivanja do jeseni 1941 godine ispostavu je vodio SS-ovski vodnik Aichelburg, zatim SS-ovski podoficir Stummer von Trauenfels, a posle njega, do avgusta 1943 godine, SS-ovski podoficir Walter Padevit.

e) *Ispostava Ljutomer* (kasnije preseljena u Gornju Radgonu). Ovo je ispostavu vodio SS-ovski potporu nik Likowetz.

f) *Ispostava Celje*. Rukovodioci su bili: od 15 aprila 1941 do kraja 1942 godine SS-ovski kapetan Gustav Fast; otada pa do januara 1944 godine Siegfried Presuhn; otada pa do maja 1945 godine SS-ovski vodnik Walter Padevit.

Najviše materijala sa uvano je jedino o radu SD-ispostave u Celju, pa e rad te ispostave biti i opširno opisan. I ostale spostave SD-a na teritoriji Južne Štajerske radile su po istim na elima i istim metodama, pogotovu što su u isto vreme i mnogi funkcioneri, pa esto oni sa rukovodnim funkcijama, premešteni iz jedne ispostave u drugu. Otuda se rad ispostave SD-a u Celju može smatrati primerom prema kome se može rekonstruisati delatnost i ostalih ispostava na teritoriji KdS-a u Mariboru.

Pripreme za obrazovanje ispostava SD-a, pa i one u Celju, izvršene su u Graz-u na kratko vreme pre okupacije. Lurker, tada starešina SD-otseka u Graz-u, sazvaio je pripadnike SD-a koji su bili odre eni za aparat u Južnoj Štajerskoj, dao im je smernice za njihov rad na toj teritoriji i pregled o ideološkim protivnicima na osnovu materijala kojim je SD-otsek raspolagao. Oni koji su bili predvi eni da rukovode ispostavama SD-a obu eni su još i obavešteni o svim pojedinostima kojima se odlikovalo podru je na kome e imati da

razviju svoju delatnost i upoznati sa svima važnijim pojednostima svog budućeg delokruga.

I predviđeni rukovodioci ispostava SD-a dobili su od referata VI SD-otseka u Graz-u mapu sa spiskovima koji su se odnosili na njihovo područje. Ti su spiskovi obuhvatali političke stranke, društva i organizacije sa njihovim članstvom, zatim podatke o važnijim preduzećima i pregled lica prijateljski naklonjenih Nemačkoj i neprijatelja Trećeg Reich-a. Na taj način je budućim ispostavam SD-a mogao sebi stvoriti približnu sliku o situaciji na koju će naići kada preuzme svoju dužnost u Južnoj Štajerskoj.

Za Celje je bio predviđen jedan SS-ovski funkcioner, i to odabran me u važnijim organima SD-otseka u Graz-u, koji je imao da preuzme rukovođenje budućom ispostavom. Njemu je bila dodata jedna pomoćna kancelariska snaga. Pošto se pre okupacije nije moglo predvideti kakvo će biti stanje bezbednosti po uspostavljanju nemačke uprave u Južnoj Štajerskoj, za SD-ispostavu u Celju određena je straža od pripadnika opšte SS u Štajerskoj, mobilisanih civilno za tu svrhu. Oni su mogli biti upotrebljeni kao kuriri i za obavljanje običnih kancelariskih poslova.

Ispostava je obrazovana 15 aprila, kada je određeni rukovodilac sa svojim osobljem stigao u Celje i odmah stupio u vezu sa tamošnjim agentima SD-otseka u Graz-u. Isto je tako uspostavljena veza i sa organizacijom Kulturbund-a, koja je odmah bila preorganizovana u StHB. Pomoć u ovih lica, ispostava je poela da organizuje mrežu svojih poverenika.

U Celju je ispostava podređena odeljenju III KdS-a u Mariboru stupila u vezu sa svima okupacionim vlastima, a naročito i sa ispostavom Gestapo-a. Važne su bile i veze sa političkim komesarom odnosno sreskim na elnikom Dorfmeister-om, koji je u isto vreme bio i sreski rukovodilac StHB-a. Od njega je veza išla dalje njemu podređenim organima od kojih je ispostava mogla dobijati potrebne informacije. Najzad, informatori su bili i predsednici opština na terenu.

Agentura SD-ispostave u Celju razvila se iz veza koje su već od ranije, iz vremena pre okupacije, postojale između SD-otseka u Graz-u i njegovih V-mann-a u Celju. Pošto je upotpunila svoju agenturnu mrežu, ispostava je raspolagala kategorijama agenture koje su odgovarale na elnim postavkama SD-a o sastavu agenturne mreže. Ustvari, mreža ispostave

se sastojala od tzv. po asnih saradnika — ija saradnja sa SD-om nije prikrivana pred javnoš u i od agenata, kao glavnih nosioca obaveštajnog rada, ija je veza sa SD-om uvana u strogoj tajnosti. Obe kategorije bile su angažovane za obaveštajni rad pismenim obavezama. Agentura je regrutovana iz raznih ustanova i grana okupacionog aparata angažovanjem stru njaka, na koje se ustanova obra ala po pitanjima njihove struke, i takvih lica koja su imala mogu nosti da daju opšte izveštaje o raspoloženju stanovništva i naro ito, neprijateljskih krugova.

Pored ovih dveju glavnih kategorija agenturne mreže, za ispostavu su radili i informatori, od kojih mnogima nije bilo poznato da su njihove informacije koriš ene u obaveštajne svrhe¹⁾. Dok je me u informatorima bilo i Slovenaca najve i deo tzv. po asnih saradnika i agenata sastojao se od Volksdeutscher-a.

Svi su se agenti delili prema etiri osnovne grupe SD-ovskog rada i podnosili su izveštaje o problemima grupe odnosno sektora svoje delatnosti. Starešina ispostave održavao je svake nedelje konferencije sa svojim glavnim agentima. Tu su tretirani nedeljni izveštaji o položaju i iznošene pojave javnoga života. Agenti su izveštavali o svima svojim zapažanjima u svome sektoru rada. Izveštaji su mahom podnošeni pismeno.

U opštenju sa tajnim V-Mann-ima o uvana je konspiracija. Sastanci izme u organa ispostave i onih njihovih agenata održavani su neupadljivo i diskretno. U na elu je saradnja sa ispostavom smatrana patriotskom dužnoš u koja se nije nagra ivala. Saradnicima su nadokna ivani samo eventualni stvarni troškovi kojima bi se izlagali u vršenju svojih dužnosti. Svi su saradnici bili registrovani ne samo kod ispostave ve i kod odeljenja III KdS-a u Mariboru, a i u personalnom odeljenju SD-otseka u Graz-u.

Starešina ispostave radio je i po liniji VI i bio je povezan sa izvesnim agentima koji su iz Celja radili obaveštajno prema inostranstvu. U tom pogledu ispostava je delovala i neposredno, sa agentima koji su bili vezani za nju, a delom

¹⁾ O kategorijama agenturne mreže SD-a i razlikama izme u pojedinih vrsta agenata dat je detaljniji prikaz u I knjizi strana 215, 216.

je funkcionisala kao relejna stanica za agente koji su bili povezani sa KdS-om u Mariboru ili drugim pretpostavljenim ustanovama. Mahom je, u radu po liniji VI, bila re o ovoj drugoj vrsti delatnosti.

U prvome periodu svoje delatnosti u Celju, ispostava je vrlo aktivno sara ivala pri iseljavanju prvoga talasa. Tu je bila posredi slovena ka politi ka inteligencija koja je još pre okupacije velikim delom bila registrovana. Pripremljeni materijal upotpunjen je u Celju podacima Volksdeutscher-a i agenata SD-a. Lica predvi ena za iseljenje u prvome talasu delom su neposredno upu ena preko granice, a delom su prethodno preba ena KdS-u u Mariboru.

U drugom talasu iseljavanja starešina ispostave bio je predsednik jedne od komisija koje su tada ustrojene i koje su imale da sprovedu odre ivanje lica za iseljenje. O svi- ma merama i predlozima o iseljenju, ispostava je izveštavala KdS u Mariboru, koji je o izvesnim pitanjima u vezi sa iseljenjima donosio kona no odluke, za koje je bio nadležan Štab za iseljavanje u sastavu KdS-a. U vezi s tim ispostava je, u okviru SD-ovskog rada, imala dužnost da izveštava i o posledicama i dejstvu iseljavanja na držanje i mišljenje stanovništva, kako nema kog, tako i slovena kog.

Ubrzo je pojava NOP-a postala centralni problem obaveštajne delatnosti ispostave. Me utim, tu nije bila re o prikupljanju obaveštenja i davanja izveštaja u operativnom smislu i za operativne ciljeve, ve se posmatralo dejstvo pojave i akcija NOP-a na mišljenje i držanje svih slojeva i grupa stanovništva.

U okviru svoga redovnog izveštavanja, iji je glavni izraz bio nedeljni izveštaj o položaju i raspoloženju, ispostava nije javljala samo o stanju i pojavama me u stanovništvom ve i o reagovanju na mere civilne uprave, o situaciji u etiri glavna sektora SD-ovskog rada, o pojavama u okupacionom aparatu i StHB-u itd. U svojim izveštajima ispostava je davala i kriti ka mišljenja o radu ovih raznih ustanova. Ona je, isto tako, u dodiru sa lokalnim organima okupacione uprave, raspravljala o problemima koji su se postavljali u njihovom radu i sara ivala na uklanjanju teško a ili nepravilnosti.

U poslednjem periodu okupacije starešina centra je bio povezan sa rukovodiocem obaveštajnoga punkta Abwehr-a u Celju. U to vreme je ve bilo sprovedeno i ujedinjenje triju

ispostava aparata RSHA u Celju, dakle Gestapo-a, SD-a i Kripo-a.

O svima licima koja su pominjana u izveštajima, ispostava je vodila kartoteku. O važnijim pitanjima ustrojena su posebna akta. Glavna teškoća sa kojom je ispostava morala da se bori u svom obaveštajnome radu bila je nedostajanje obučanih i spremnih agenata i potreba za estimičnim smanjenjem agenturne mreže zbog pozivanja u vojsku ili premeštaja velikog broja agenata.

Kod ispostave je 1941. godine bilo registrovano ukupno 58 agenata. Godine 1942. bilo ih je 64, 1943. je njihov broj pao na 33, a otada se smanjivao i dalje na 23 u 1944. i 18 u 1945. godini. Po narodnosti je, među agentima, bilo 17 Volksdeutscher-a, po 31 Austrijanac odnosno Slovenac, 4 Nemca i jedan Švajcarac.

Među saradnicima ispostave treba naročito istaći i Max-a Adolfa Westena, koji je u svojim izveštajima i mišljenjima davao esto veoma oštre kritike okupacionoga režima, naročito delatnosti upravnoga aparata i StHB-a. Od Westena, kao proverenoga dugogodišnjeg saradnika nema ke obaveštajne službe pre rata, tražena su esto mišljenja ne samo o pitanjima iz područja privrede već i o mnoštvu različitih problema Južne Štajerske.

Inače, ispostava je blisko saradivala sa upravnim aparatom, od koga je crpila i obaveštenja i koji je bio — kao i ostale ustanove nemačkog okupacionog režima — obavezan da joj pruža sve informacije koje bi ona zatražila. U mnogim od ovih nadležstava ispostava je imala posebne poverenike koji bi za nju kontrolisali rad toga nadležstva i o njemu davale SD-izveštaje.

Starešina centra je, od osnivanja do decembra 1942. godine, bio SS-ovski kapetan Gustav Fast, koji je u isto vreme pripadao i štabu KdS-a. Njega je nasledio SS-ovski potporučnik Siegfried Presuhn, koji je na tome položaju ostao do januara 1944. godine. Otada pa do kraja okupacije starešina ispostave bio je Walter Padevit, SS-ovski podoficir.

Najviše je organa ispostava imala 1942. godine, kada ih je bilo 14; 1943. godine taj broj spao je na tri, a od 1944. godine do kraja okupacije ispostava je raspolagala sa dvojicom službenika. Ukupno je kroz ispostavu prošlo 20 stalnih službenika, od kojih je bilo 16 muškaraca i 4 žene.

(5) *Ispostave Kripo-a*

U Južnoj Štajerskoj Kripo je imao dve ispostave. Jedna od njih bila je u Mariboru, personalno spojena sa odeljenjem V KdS-a. Pored rukovodioca, višeg kriminalisti kog sekretara Wohinz-a, poznat je i kriminalisti ki sekretar Volksberger, njegov zamenik. Druga je ispostava bila u Celju, a njome je rukovodio kriminalisti ki sekretar Schoenbacher.

Na kraju treba registrovati da je KdS imao logor za zatvorenike u Borlu, a radni logor u Strniš u.

c) *Akcije protiv NOP-a*

Aparat KdS-a u Mariboru borio se protiv NOP-a metodom i na inima koji nose iste karakteristike koje su ve istaknute u vezi sa delatnoš u KdS-a na Bledu u tome pogledu. Tu, kao i tamo, ta je borba vo ena, kao glavni i ubrzo gotovo isklju ivi zadatak, upotrebom svih obaveštajnih i egzekutivnih metoda i sredstava. Uglavnom su i u Južnoj Štajerskoj uslovi u kojima se ta delatnost razvijala bili istovetni sa onima na terenu Gorenjske.

Pokazalo se 1942 godine da je aparat kojim je raspolagao KdS u Mariboru suviše slab da bi mogao savladati sve ve u opasnost od širenja NOP-a. Zato je i došlo do upu ivanja Sonderkommande Strassburg, koja je podre ena KdS-u radi izvršenja specijalnog zadatka — energije akcije protiv NOP-a na terenu. Bled je ovakvo poja anje, u obliku Sonderkommande Kraus, bio dobio ve ranije. On je stabilizovao donekle svoj položaj u sektoru borbe protiv NOP-a u leto 1942 godine, tako da je tada mogao uputiti i sa svoje strane pomo KdS-u u Mariboru.

Me utim, i u podru ju Gorenjske i u podru ju Južne Štajerske nema ke policisko-bezbednosne vlasti dugo su vreme potcenjivale pravi karakter NOP-a. Uzrok tome treba tražiti u pogrešnoj oceni položaja, u injenoj na osnovu podataka koje su dali volksdeutscher-ski agenti pre okupacije SD-otseku u Graz-u. Volksdeutscher-i okupljeni u StHB-u tu su iskrivljenu sliku položaja održavali i dalje, tvrde i da je u pojavi NOP-a re o elementima koji nemaju korena u samoj Južnoj Štajerskoj, ve su ovamo došli sa strane. To tuma enje je godilo i CdZ-u, koji je hteo da se pred Hitler-om

odlikuje brzim sprovođenjem germanizacije, a isto tako i KdS-u, koji je svoju politiku na okupiranoj teritoriji bio izgradio na temelju ovakvog shvatanja položaja.

Još 1942 godine u nema kim se krugovima verovalo da e akcija NOP-a mo i da bude brzo savladana. To se vidi, pre svega, iz injenice da je rukovodstvo RSHA smatralo dovoljnim da osoblje svojih ustanova u okupiranoj Sloveniji poja a brojno ograni enim Sonderkommandama, iji je zadatak bio vremenski vrlo škrto odmeren. Smatralo se, dakle, da je pojava otpora i narodnog uštanka stvar prolaznog karaktera, mahom unesena u Južnu Štajersku sa strane, i da se ona može suzbiti mnoštvom radikalnih mera u kratkom vremenskom periodu. Tim e merama otpor protiv okupatora biti slomljen, ili bar ne e uzimati više forme koje bi ozbiljno ugrožavale nema ku vlast i njen poredak na okupiranoj teritoriji.

U ovome shvatanju ogleđa se nerazumevanje obaveštajnog aparata za stvarnu situaciju na okupiranom terenu i za snage koje su tu delovale. Mada je ve 1941 godine u kraju Maribora, a 1942 godine naro ito u oblasti Celja zadato NOP-u nekoliko teških udara, ipak su bila neopravdana predvi anja KdS-a u Mariboru o pretstoje oj potpunoj »pacifikaciji« podru ja poverenog njegovom aparatu. Za sve vreme, od pojave NOP-a u leto 1942 godine, dokle god je trajala okupacija, otpor stanovništva nije mogao biti slomljen ni zadržan u svo me porastu i snaženju. Namesto uništenih ili razbijenih grupa pojavile su se nove, ve e i bolje organizovane. Od mera koje su prvobitno bile zamišljene kao privremeni egzekutivni zahvati morao je postati, silom prilika, stalan sitem, koji se sve teže mogao suprotstaviti NOP-u i koji je ubrzo iz ofanzive priteran u defanzivu.

Prvi uspeh, u jesen 1941 godine, postigao je KdS u Mariboru protiv NOP-a u Južnoj Štajerskoj u vezi sa velikom provalom koja je povezana sa imenima Sonje Oman i Alojza Zorka. O toj je provali ve bilo govora. Kada su raš iš ene sve veze, grupe i organizacije NOP-a koje su provaljene na osnovu izdaje Omanove i Zorka, Lurker je 17 novembra 1941 godine podneo RSHA-u opširan izveštaj. U njemu on iznosi celi otkriveni rad OF i KP na svojoj teritoriji, oslanjaju i se naro ito i na iskaze koje je u inio u zatvoru delegat CK KPS Leo Novak, uhapšen u vezi pominjanom provalom ve sep-

tembra 1941 godine. Iz Lurker-ovih izlaganja proizlazi da je Novak, pod pritiskom, izneo u glavnim linijama celu organizaciju koja je postojala u Sloveniji, naročito u Južnoj Štajerskoj. On je u zatvoru likvidiran, a po njegovim iskazima i po saopštenjima koja su u inili Omanova i Zorko sprovedena su hapšenja koja su obuhvatala i vorne punktove i organizacije OF, i niz funkcionera i grupa KP. Iskazi ovih lica dali su, sem toga, nema kom policisko-bezbednosnom aparatu dosta vernu sliku ne samo organizacije ve i namera i planiranja NOP-a. Ipak, taj aparat još nije shvatio svu snagu protivnika koji se bio ispreio na njegovom krvavom putu. On nije shvatio životnu snagu ustani kog pokreta, njegov opštenarodni karakter, zbog ega okrutne mere okupatora ne samo da nisu doprinele suzbijanju NOP-a nego su, naprotiv, uticale na njegov razmah.

U vremenu dok je Novak bio pod istragom, vojna organizacija NOP-a kojom je rukovodio Miloš Zidanšek, formirala je partizanske grupe. Jedna od njih je, po etkom oktobra, sprovedla napad na mesto Šoštanj i oslobodila ga, povukavši se po svršenim zadacima bez ve ih gubitaka. Neprekidno su razne grupe partizana delovale na terenu, a praktiki su držale pod kontrolom skoro celu mariborsku i celjsku teritoriju, van glavnih saobra ajnih linija i ve ih mesta.

Dok je Policija poretka na terenu vodila akcije protiv partizanskih grupa, dotle je Gestapo u prvim danima novembra sproveo velika hapšenja, zasnovana na iskazima pominjanih lica. U prvom naletu uhapšeno je oko 180 lica, me u kojima su mnoga bila u ve oj ili manjoj meri na važnim položajima u organizaciji OF i KP. Izme u ostalih uhapšen je oblasni sekretar, student Roeck, sreski sekretari Hermanko, Roman, Petovar, Kuhar i drugi. Zatim, pohapšeni su svi poznati kuriri KP u Južnoj Štajerskoj koji su održavali veze od Oblasnog ka Centralnom komitetu u Ljubljani, a i izme u Oblasnog, s jedne, i sreskih odnosno rejonskih komiteta i rukovodilaca partizanskih grupa, s druge strane. Izdate javke držane su pod prismotrom i tim putem je dolazilo do novih hapšenja. Redaju i uspehe svojih organa, Lurker u citiranom izveštaju navodi i otkrivanje triju partizanskih tehnika odnosno ilegalnih štamparija i tvrdi da je ovom elom akcijom NOP u Južnoj Štajerskoj »potpuno skršen, pošto je izgubio gotovo sve rukovodiocce, kurire i javke«. Zato Lurker smatra

da je »komunisti ki pokret u Južnoj Štajerskoj« za duže vreme razbijen, što »potvrđuju i uhapšeni rukovodioci KP«.

Ovaj izveštaj jasno pokazuje, s jedne strane, kako okupator nije shvatio svoj položaj na okupiranoj teritoriji, a, s druge, i to sa kakvim se teško ama borio NOP u Južnoj Štajerskoj i kakve je udare morao da preboli, ja avši nezadržljivo i pretvaraju i se u protivnika prema kome je celi policijsko-bezbednosni i oružani aparat okupatora bio nemo an. Mada Lurker tvrdi u istome izveštaju da je ugradio u odgovarajuće korove svoje agente, prevrbovane iz NOP-a, i da stoga kontroliše eventualno novo stvaranje organizacije NOP-a u Južnoj Štajerskoj, razvoj događaja demantovao je njegov optimizam. U referatu RSHA-u i drugim višim ustanovama od 5 decembra 1941 godine, Lurker je prinuden da koriguje svoje ranije gledište, utoliko što izjavljuje da bi trajnog uspeha protiv NOP-a moglo biti jedino ako bi se uspelo prodreti u CK u Ljubljani. Neuspeh ovakvog plana pripisuje Lurker »nezainteresovanosti nadležnih italijanskih ustanova«. Time, o igledno, želi da pravda činjenicu što se, uprkos delatnosti njegovih organa i opsežnih hapšenja, ipak na njegovom terenu i dalje održavaju partizanske grupe.

U istome izveštaju od 5 decembra, ponavljaju i tvrde da je NOP demoralisan, Lurker reda niz akcija koje su partizani preduzeli protiv saobraćajnih veza, nemačkih organa, kolaboracionista iz slovenačkih krugova itd., iz čega se vidi da je već nekoliko meseci posle teške provale i masovnih hapšenja NOP ponovo ušao sa svojim akcijama. U vremenu između 17 novembra i 5 decembra izvršio je KdS, prema ovom izveštaju, 91 hapšenje. U borbama je ubijeno 19 partizana, a 35 od uhapšenih osuđeno je na smrt i streljano.

I izveštaji ispostave Gestapo-a u Celju govore o produženju partizanske aktivnosti, likvidaciji nemačkih organa i njihovih saradnika, pa i o napadu jedne partizanske grupe na sudski zatvor u Sevnici, odakle su oslobođeni uhapšeni pripadnici NOP-a. Tako se ubrzo optimizam organa nemačkog aparata pokazao preuranjenim. Pobedonosna rešenja sopstvenih uspeha u izveštajima ponovo ustupaju mesto redanju potihvata aktivistima NOP-a protiv okupatora i njegovih saradnika.

U vezi sa izdajom Grete Rancinger zabeležio je KdS već i uspeh hapšenjem nekoliko istaknutih funkcionera KP u Ljub-

ljani. Tom prilikom, izme u ostalih, uhapšeni su: Miha Marinko, Tone Tomši , Vida Tomši , Pepica Kardelj i drugi. Pošto je itava ova akcija vo ena na teritoriji »Ljubljanske pokrajine«, Nemci su morali prethodno da dobiju saglasnost italijanskih vlasti da pretstavnici Gestapo-a sa Gretom Rancinger, koju su ve zavrbovali, tragaju po Ljubljani za funkcionerima OF i KP koje je ona poznavala. Kako je ona bila kurir za Južnu Štajersku, to je i poznavala dobar deo veza u Ljubljani.

Prilikom boravka funkcionera KdS-a u Ljubljani, za vreme ve pomenute akcije sa Rancingerovom, utvr eno je da je tamošnja organizacija NOP-a (u Ljubljani) ubrzo otkrila tu grupu. U referatu od 17 decembra 1941 godine pretpostavljenim ustanovama, u kome javlja za akciju sprovedenu u Ljubljani u saradnji sa italijanskim vlastima, Lurker isti e kako je prime eno da su »komunisti posmatrali konfidentkinju« (Gretu Rancinger) koja je pokazivala službenicima Gestapo-a stanove funkcionera OF-a koje je poznavala. Pra enjem Rancingerove koje su organizovali pripadnici NOP-a u Ljubljani trebalo je utvrditi da li ona sama ili u pratnji ide na ugovorene sastanke sa svojim ranijim vezama u Ljubljani i gde se nastanila. Kako se ova agentkinja prurušila, pa je, izme u ostaloga, i obojila kosu, ipak je bila u Ljubljani prepoznata, kao što to iz ovih Lurker-ovih re i izlazi.

Posle hapšenja koje su izvršili organi Gestapo-a, Italijani nisu bili voljni da Nemcima ustupe uhapšeniike, jer su na to gledali kao na povredu prestiža njihove službe. S druge strane, Nemci su nastojali da hapšeniike imaju na samostalnom raspolaganju, kako bi ih mogli podvr i sistematskim saslušanjima. Posle više natezanja, organi Gestapo-a bili su prinu eni da izvrše brzo saslušanje hapšeniika u Begunjama, gde su ih bili odveli, a kasnije da ih vrate italijanskoj policiji. Pod ovakvim okolnostima vršeno saslušanje u Begunjama nije dalo željene rezultate za Gestapo zbog dobrog držanja hapšeniika.

Posle njihovog vra anja Italijanima, došlo je do velikog procesa na kome je hapšenicima su eno. Iako su Italijani, pa i Nemci, znali da su posredi neka rukovode a lica OF, ipak nisu ta no' znali koja lica imaju me u uhapšenicima, upravo, koje su njihove prave funkcije. Pošto im nisu mogli dokazati subverzivnu delatnost onako kako su oni to zamišljali, jer

prilikom hapšenja kod njih nisu našli nikakvih materijala, sem kod Toneta Tomši a, a putem istrage nisu mogli do i do potrebnih dokaza, to je i proces završen tako što je Tone Tomši osuđen na smrt streljanjem, a ostali na duge vremenske kazne zatvora (po nekoliko desetina godina). Ostali su izdržavali kazne po zatvorima u Italiji, odakle su posle kapitulacije Italije uspeli da pobjegnu i prebace se u Jugoslaviju.

Uprkos ovih udara, NOP je naročito od prole a 1942 godine ponovo razvio akciju na širokom frontu, koja je prinudila i KdS da preseli svoj štab u Celje, da bi odande sam upravljao radom u tome kraju. Taj se rad karakteriše, pre svega, obrazovanjem mnogobrojnih uporišta na terenu, koje je funkcionisanje već prikazano. Isto je tako pokušano delovanje sa protivbandama, ali su rezultati bili slabi.

Dosta je uspeha bilo, međutim, u vezi sa delatnošću u izviđanju, koji su se oslanjali na uporišta ili na ispostave Gestapo-a. Međutim u ove uspehe treba ubrojati i akciju protiv Prvog pohorskog bataljona na Velikoj Kopu. Po nemačkim službenim izveštajima do ove je akcije došlo na taj način što su izviđači i Viktor Kripe, Franc Mumelj, Henrik Rihtar, Karl Slemenjak i Rudi Golob, krstareći po Pohorju, naišli na tragove ove partizanske jedinice. Izviđači su nosili vunu u torbama i prikazivali se kao nakupci koji nabavljaju vunu od seljaka. Pod tim vidom su došli i u vezu sa partizanima, vratili se u svoje uporište i doveli na Veliku Kopu jake grupe policije i Wehrmannschaft-a. Ovima je pošlo za rukom da bataljon opkole i gotovo potpuno unište.

Isto tako je i ubacivanje agenata u organizacije OF i u partizanske grupe povremeno donosilo dobre rezultate. O tome govori izveštaj KdS-a u Mariboru od 15 septembra 1942 godine.

U tome izveštaju Lurker navodi da je pojačanom upotrebom uspeo da spreči nameravane napade na industrijske i saobraćajne uređaje i na vodele i nosti nacističke partije i državnog aparata. On tvrdi da je agentura uspela da prodre u organizaciju NOP-a i da ometa njegove veze. Javlja i o sprovođenju mnogobrojnih hapšenja, KdS kao već i uspeh registruje uništenje Lackovog odreda posredstvom ubačenog agenta Kneza. Ipak, on navodi da na njegovome terenu postoji devet partizanskih grupa koje su agenti utvrdili. Za dve od njih javlja da su razbijene i delom uništene.

U septembru je — prema istome referatu KdS-a — izvršeno nekoliko ve ih akcija hapšenja, delom u Ptujskom srezu, a delom u proširenom celjskom srezu. Prilikom jedne akcije u okolini Celja uhapšeno je 100 lica pod optužbom da su radila za OF. Me u uhapšenima nalazila su se i tri pomo na policajca žandarmerijske stanice u Gornjem Gradu. U Hrastniku je, uz upotrebu agenata, otkriveno nekoliko elija OF i uhapšeno, kako izveštaj navodi, 40 lica. Krajem jula je, zatim, u srezovima Celje, Maribor i Brežice izvršen niz akcija proveravanja odnosno hapšenja »terenske organizacije« NOP-a. Izveštaj navodi opštine u kojima su takve akcije izvršene i konstatuje, na kraju, da je od 1 avgusta do 15 septembra 1942 godine uhapšeno ukupno na teritoriji pod nadležnoš u KdS-a u Mariboru 625 lica koja su delovala za KP ili OF ili pomagala partizane. U isto vreme streljano je 95 lica koja su podržavala partizane davanjem stana ili hrane.

Konstatuju i da OF uvek uspeva da prekinute veze ponovo poveže novim ljudima, Lurker zaklju uje izveštaj napomenom da su se naro ito pokazale uspešnim mere hapšenja porodica ubijenih partizana i lica koja se nalaze u partizanima. Ta je mera sprovedena na osnovu neposredne Himmlerove naredbe.

Kao što navedeni izveštaji KdS-a Lurker-a jasno pokazuju, prvobitno potcenjivanje NOP-a i pogrešna ocena protivnika prema kome se našao aparat Sipo i SD-a u Južnoj Štajerskoj sve više su ustupali mesto ozbiljnom shvatanju položaja koji je za okupatora postojao sve težim. Izme u tvr enja o tome da je NOP prakti ki razbijen i da su uba eni agenti dovoljna predohrana od njegovog ponovnog snaženja (jesen 1941 godine) i rezignirane konstatacije da OF uvek uspeva da nadoknadi prekinute veze (jesen 1942 godine) leži godinu dana iskustava, koja su dovela do mnogo skromnijega tona u izveštajima i realnije ocene položaja.

Ve jednu godinu kasnije, u junu 1943 godine, KdS jednim raspisom re ito i nedvosmisleno otkriva situaciju i priznaje da je ona za okupatora, bez obzira na mnogobrojne zahvate, hapšenja, streljanja, odmazde itd., postala vrlo kriti nom. Tim raspisom, upu enim svojim podre enim ustanovama, Lurker daje opšte obaveštenje o »slovena kom pokretu otpora OF«.

Pre svega, ovde pada u o i da se KdS u službenom aktu zvani no služi izrazom »slovena ki pokret otpora«. To pret-

stavlja vrlo značajnu pojedinost, s obzirom na to da se dotle,, zbog Uiberreither-ovog stava, ovakav na in izražavanja u odnosu na NOP morao brižljivo izbegavati. Sem toga je postojala i izri na Himmler-ova naredba, od jula 1942 godine, po kojoj je trebalo upotrebljavati isključivo izraz »razbojnici« odnosno »razbojni ke bande«.

U svome cirkularnom obaveštenju KdS pominje da su propaganda OF i izmenjena ratna situacija ozbiljno potresle veru u pobedu Nemačke. Deo slovenačkog stanovništva koji se dotle držao lojalno — veli se u raspisu — prešao je u protivnički tabor ili ima nameru da se priključi pokretu otpora. Naglašava se da to nije nikakvo smelo tvrđenje, već državno-policajska konstatacija koja se ne može opovrgnuti. Situacija je takva, ista je se u raspisu, da valja sumnjati u pouzdanost svakog pojedinog domoročana, pa čak i ako se prikazuje velikim prijateljem Nemaca.

KdS zatim traži da organi koji su njemu podređeni prekinu svako lično opštenje sa domaćim stanovništvom, jer takve privatne veze služe samo tome da se sazna ono što može poslužiti pokretu otpora. On zahteva da se prekine svaki nepotreban razgovor o službenim stvarima i izveštavanje drugih ustanova o nameravanim merama Policije bezbednosti. Obaveštavati treba samo sreskog načelnika i mesne rukovodioce Policije poretka, a i to prema konkretnoj situaciji, kada ovakvo obaveštavanje izgleda preporučljivim.

Raspis, dalje, traži da se antinemačkim nastojanjima OF suprotstave sva državno-policajska sredstva, a naročito isti je potrebu obaveštajnog rada kojim treba upoznati sastav pojedinih komiteta i postoje u organizaciju OF. Ovaj obaveštajni rad mora i napredno sa suzbijanjem »bandi« i jednovremenim suzbijanjem OF, pošto se »obe organizacije međusobno potstiču i oplojavaju«. Pritom, nastavlja se u raspisu, ne treba raditi »prema starom uzoru, kao dosada«, to jest uhapsiti neko sumnjivo lice, pa ga nagnati »pooštrenim saslušanjem« da imenuje ostala lica. Takvim radom hvataju se mali priložnici, koji većinom i ne pripadaju organizaciji OF, a vrlo retko funkcioneri i organizatori.

Od konkretnih mera, KdS naređuje da se pomoću pošte utvrde svi sopstvenici radio-aparata i da se prvenstveno proveravaju oni isti aparati mogu primiti kratke talase. Preko agenata treba utvrditi da li se kod ovakvih lica skupljaju

kakve grupe radi zajedničkog slušanja protivničke propagande. Dalje, potrebno je registrovati sve intelektualce, studente, inženjere i rukovodeće službenike preduzeća a svih vrsta. Ova lica treba pažljivo nadzirati putem agenturne mreže.

U pogledu egzekutivnih akcija ispostava ili uporišta, KdS naređuje da se hapšenje otkrivenih članova OF ne sme vršiti odmah. Ispostave imaju sprovoditi akcije tek ako KdS utvrdi, upoređivanjem njihovih izveštaja sa izveštajima ostalih ispostava, da je u pitanju stvar koja značajno ne prelazi okvir sresa. U takvom slučaju mogu samo KdS narediti akciju hapšenja.

Najzad, KdS ističe da sve mere protiv stanovništva treba sprovoditi energično. Ne sme doći dotle, veli se u raspisu, da se Slovenci osećaju gospodarima i da nema neke ustanove i jedinice smatraju samo još zločin koje se mora trpeti.

Više nego ikada drugo izražava ovaj raspis stvarno stanje koje je vladalo u Južnoj Štajerskoj posle dve godine nemačke vladavine i niza brutalnih mera. A kao dopuna slike o stanju na terenu, posle dve godine borbe protiv narodnog ustanka, može poslužiti činjenica da nemačke vlasti nisu mogle više ni u samome Mariboru sprečiti akcije partizana. Oktobra 1943 godine KdS traži aktom od komandanta žandarmerije u Mariboru da preduzme mere protiv partizana koji su »u Mariboru i okolini, naročito u jugozapadnom delu grada, uveliko pojačali delatnost«. Štaviše, prema istome dopisu, rukovodioci partizanskih odreda pojavljuju se u Mariboru, obilaze gostionice i bioskope i naročito u rukovodećim napadima.

Ovaj poziv žandarmeriji odlično ilustruje onu sveopštu podršku koju su mase stanovništva pružile NOP-u, a na koju KdS u maločas citiranom raspisu posebno ukazuje. Naposljetku su, dakle, otpale sve teorije o »ubacivanju banditima«, teorije koje je naročito podržavao vođa StHB-a Steindl. Otvoreno se, u okviru aparata Sipo i SD-a, govorilo o slovenačkoj oslobodilačkoj pokretu, bez obzira na Himmlerovu naredbu, koju su realne činjenice učinile smešnom i u kojoj ima samih njegovih podržanih organa. KdS sa svojim snagama jasno je uvideo da okupator ima prema sebi otpor najširih masa stanovništva, tako da na svakog Slovenca već kao takvog pada sumnja da sarađuje sa NOP-om.

Da je situacija na terenu u Južnoj Štajerskoj bila stvar kojom su se detaljnije bavile i visoke instance Sipo i SD-a, proizlazi iz činjenice da je, naprimera, svaki broj »Slovenskog

poro evalca« koji bi agentura KdS-a uspela da dobije bio hitno u prevodu dostavljan RSHA-u i Inspektoru Sipo i SD-a u Salzburg-u. Pored toga su ti prevodi upućivani Abwehr-u (preko Nest-a u Graz-u) i Štabu Wehrmacht-a u Južnoj Štajerskoj.

Uopšte se, na pitanju borbe protiv NOP-a razvila od 1944 godine živa saradnja između organa Sipo i SD-a i Abwehr-ovih ustanova u Južnoj Štajerskoj. Tako je, naprimera, ispostava KdS-a u Celju sarađivala sa obavешtajnim punktom Abwehr-a u tome mestu, kojim je rukovodio Karlo Harazim. Konkretna akcija obavешtajne prirode i razrade zaplenjenog materijala i uhapšenih lica preduzimale bi se, u nekim slučajevima, zajednički i uz sadejstvo organa koje bi uputio u tu svrhu u Celje KdS iz Maribora. U toj saradnji bile su obuhvaćene i IC-linije aparata za »suzbijanje bandi«, to jest »zaštitnoga područja« i borbene grupe Treck. Do takve bi saradnje Abwehr-a dolazilo naročito ako bi bila reč o materijalu koji ukazuje na tragove britanske ili druge savezničke obavешtajne službe. Sa IC-aparatom oružanih jedinica saradnja je bila stalna, u smislu već poznatih organizacijskih načela.

Ali uprkos prebacivanju težišta borbe protiv NOP-a na oružane formacije »zaštitnih područja« i sl., KdS je ipak — i pored saradnje sa tim aparatom — produžio svoj obavешtajno-egzekutivni rad protiv NOP-a do kraja okupacije. U tome, poslednjem periodu delatnosti Sipo i SD-a na slovenačkoj teritoriji odigrale su se velike provale, koje je prouzrokovao prevrbovani sekretar Okružnoga odbora OF, Karl Kladnik, sa još nekoliko agenata koji su bili povezani sa njim. Ipak, ni ovi udari i gubici nisu mogli više izmeniti tok događaja. I u Južnoj Štajerskoj je NOP potpuno bio ovladao situacijom na terenu.

3) Ustanove u »Ljubljanskoj pokrajini«

a) *Oficir za vezu sa italijanskim vlastima*

Posle sloma stare Jugoslavije, nova nemačko-italijanska granica sekla je Sloveniju na dva dela. Nemačka obavешtajna služba, koja je obrazovala svoje baze i ustanove na okupacionoj teritoriji koju su posele nemačke oružane snage, našla se zbog te granice pred složenim problemom. S jedne strane

joj je realna situacija na terenu nalagala da pusti svoje pipke preko nove granice, a s druge je postojala izri na Hitler-ova zabrana ma kakvog obavještajnog rada prema Italiji.

Do leta 1941 godine, to jest do pojave NOP-a u Sloveniji, možda još i nije postojalo naro itog razloga da se obavještajne mreže iz Reich-a i slovena kih pokrajina koje su njemu priklju ene isture u »Ljubljansku pokrajinu«. Me utim, kada je u Sloveniji buknuo narodni ustanak i kada je aparat Sipo i SD-a i u Mariboru i na Bledu utvrdio da je tu posredi jedinstveni pokret ije se vo stvo nalazi u »Ljubljanskoj pokrajini« ili u samoj Ljubljani, pojavila se potreba da se obavještajno prodre do toga vo stva. Bez njegove likvidacije nije bilo izgleda za uspešno suzbijanje narodnog ustanka u Sloveniji pod nema kom okupacijom.

Nema, ke policisko-bezbednosne ustanove nastojale su, stoga, da uspostave saradnju sa italijanskim vlastima »Ljubljanske pokrajine«. Tu je saradnju trebalo stvoriti preko raznih okupacionih ustanova koje je Italija bila stvorila u oblastima pod svojom okupacijom. Pre svega, potrebno je bilo da se stvori dodir sa vrhom italijanskog okupacionog aparata, dakle, sa italijanskim »visokim komesarom« Emilio-m Grazioli-jem. To je bio posao najviših pretstavnika nema kog okupacionog režima, u prvome redu CdZ-a Gorenjske, Gauleiter-a Rainer-a, a zatim i Višeg vo e SS i policije, SS-ovskog generala Erwin-a Roesener-a. Drugo, kako je Italija držala u »Ljubljanskoj pokrajini« jedan armiski korpus koji je imao zadatak da se stara za unutrašnju bezbednost, stvarali su bezbednosni organi nema kog okupacionog aparata veze i prema komandi toga korpusa, kome je bio na elu, do kraja 1942 godine, general Robotti, a od po etka 1943 godine general Gambarra. Tre a veza je stvorena izme u nema kih obavještajnih organa i italijanske vojne obavještajne službe SIM-a (Servizio Informazioni Militare). Tu su vezu održavali pretstavnici Sipo i SD-a, pošto se pitanjima unutrašnje bezbednosti i sa njom povezanim obavještajnim radom u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj — za razliku od situacije u »Ljubljanskoj pokrajini« — nisu bavili vojni, ve bezbednosno-policiski organi. Najzad su uspostavljene i veze izme u nema ke policije poretka, kao oružane formacije za održavanje unutrašnjega reda, i italijanske policije u »Ljubljanskoj pokrajini«. Središte te policije bila je kvestura u Ljubljani, sa kvestorom Messina-om na elu.

NOSIOCI ITALIJANSKOG OKUPACIONOG REŽIMA

Kao „Ljubljanska pokrajina“ deo Slovenije koji je potpao pod italijansku okupaciju ušao je u sastav Italije u administrativnom smislu, ali je podvrgnut specijalnom režimu. Na fotografiji: glavni rukovodioci italijanske okupacije na prijemu u konzulatu NDH u Ljubljani. Sleva: komandant armiskog korpusa general Robotti; konzul NDH d-r Ivani ; visoki komesar „Ljubljanske pokrajine“, Emilio Grazioli; šef komisije za italijansko-nemačko razgraničenje, general Lubrano; šef italijanske policije, kvestor d-r Messana

Sve te veze, koje su stvorene uzajamnim posetama, sastancima nemačkih i italijanskih organa, dogovorima itd., imale su uglavnom cilj da stvore osnovu za zajedničku akciju protiv NOP-a. Pritom su se nemački organi trudili da Italijanima nametnu svoja gledišta i da tu saradnju uobliče prema svojim potrebama. Sa svoje strane, Italijani su — uprkos zvanično naglašenoj srdačnosti odnosa — bili prilično rezervisani, smatraju i nemačku politiku na okupiranoj teritoriji pogrešnom. U ovim nemačko-italijanskim odnosima u Sloveniji došli su do izražaja, u malome okviru, svi oni elementi koji su karakterisali italijansko-nemačke odnose na velikom planu. Ti su elementi bili, s nemačke strane, potceњivanje Italijana i nastojanje da im se nametnu vlastita shvaćanja, uz istovremeno uverenje o italijanskoj manjevrednosti, nesposobnosti i neiskrenosti. Sa italijanske strane karakterisani su ti odnosi rezervisanošću, zaziranjem od Nemaca, željom da se ograniče mogućnosti nemačkog mešanja u italijanske stvari i uverenjem da su Nemci politički nevezni i nedorasli.

Iz ovoga svega proistekla je činjenica da u periodu 1941—1943 godine nije uspostavljena prisna saradnja između Nemaca i Italijana u okupiranoj Sloveniji, uprkos svim anih javnih uveravanjima i izjavama, manifestacijama sloge i zajednice, kojih je bilo u tom periodu previše.

Delatnost nemačke obavestajne službe u »Ljubljanskoj pokrajini« imala je, prema svemu rećeno, da se kreće vrlo oprezno i da bude po svojim ciljevima i konstrukciji određena ovim faktorima: nastojanjem da se pridobije italijanska obavestajna služba na saradnju protiv NOP-a; težnjom da se mimo nje, i bez njenog znanja, stvori agentura koja bi omogućila prodiranje u rukovode i aparat NOP-a u »Ljubljanskoj pokrajini«; nastojanjem da se izgradi i obavestajna mreža prema samim italijanskim okupacionim vlastima, a eventualno i dalje, preko njih prema Italiji; potrebom da se vodi računa o Hitler-ovoj zabrani obavestajne delatnosti prema Italiji, o italijanskoj osetljivosti i sumnji avosti i o potrebi da se ne pomute odnosi između dva okupaciona aparata, zbog potrebe za saradnjom Italijana u delatnosti protiv NOP-a.

Rad nemačke obavestajne službe išao je, dakle, u tri pravca: prvo, ona je službeno i javno saradivala sa italijanskom obavestajnom i bezbednosnom službom radi koordina-

cije akcija protiv OF i partizana; drugo, stvarala je sopstvenu agenturu prema NOP-u, krišom od Italijana; tre e, stvarala je agenturu prema Italijanima.

Prva sistematska obaveštajna veza izme u aparata Sipo i SD-a i italijanskih policiskih i vojnih obaveštajnih ustanova u Ljubljani stvorena je po etkom 1942 godine, kada je Sonderkommando Kraus obrazovao svoje uporište u Št. Vidu, pri tamošnjoj stanici Pogranice policije. Rad toga uporišta ve je u pojedinostima opisan. Ono je bilo otsko na daska ne samo za službene dodire sa Italijanima ve i za ubacivanje agenture Gestapo-a u »Ljubljansku pokrajinu«, za održavanje veze sa njom i za prihvatanje agenata i izveštaja sa teritorije pod italijanskom okupacijom. Najvažniji osnovni zadatak ovog uporišta bio je da se prodre u vo stvo OF u Ljubljani i u njegove veze sa Gorenjskom.

Agentura koju je li no Kraus najaktivnije nastojao da obrazuje regrutovala se naro ito od lica koja bi on prevrbovao u zatvoru u Begunjama, dakle, od bivših partizana ili saradnika OF koji su u svojim saslušanjima otkrili da imaju kakve veze sa Ljubljanom. Ti su agenti, snabdeveni lažnim dokumentima, prebacivani preko Št. Vida u Ljubljanu sa zadatkom da ponovo stupe u vezu sa svojim poznanicima ili prijateljima iz OF.

Kraus je, isto tako, vrbovao agente i u Ljubljani, ne ograni avaju i se samo na zatvorenike iz Begunja. U tome mu je osobito pomogao ljubljanski hotelijer Kari Mikli , koji je i pre rata radio za nema ku obaveštajnu službu. Sem toga je Kraus preuzeo na vezu agente koji su pre rata bili povezani sa organima ustanova Gestapo-a u Koruškoj. Naposletku, i nema ki konzulat u Ljubljani, naro ito njegov službenik Liesenberg, našli su se na usluzi Kraus-u i njegovim saradnicima, koji su uspeli da iz Št. Vida zaista stvore u Ljubljani vrlo razgranatu agenturu.

Radi organizovanja obaveštajne mreže i dodira sa agentima, u Ljubljanu su dolazili iz Št. Vida, sem Kraus-a, još i drugi službenici tamošnjeg uporišta. Jedan od najvažnijih bio je Paul Duscha, pripadnik ustanove Gestapo-a u Celovecu, koji je i pre rata radio obaveštajno prema Ljubljani. Duscha je prvi put po sprovedenoj okupaciji došao u Ljubljanu ubrzo posle uspostavljanja italijanskog okupacionog režima. Tada ga je bio uputio onamo šef odeljenja III ustanove Gestapo-a

ITALIJANSKO-NEMACKI DODIRI

U periodu od po etka okupacije do italijanske kapitulacije u podeljenoj Sloveniji postojala je saradnja izme u nema kih i italijanskih vlasti naro ito u pitanju suzbijanja Narodnooslobodila kog pokreta. I uzajamne posete najviših italijanskih i nema kih funkcionera doprinosile su uspostavljanju saradnje (koja, me utim, ni s jedne ni s druge strane nije bila naro ito iskrena, uprkos o uvanja svih spoljnih formi savezništva). Na fotografiji: novinski snimak sa posete „visokog komesara“ Italije u Ljubljani, Emilia Grazioli-ja, Gauleiter-u Rainer-u u Koruškoj. Grazioli (u crnoj uniformi) sa Rainer-om i pratnjom na Vrbskome Jezeru

u Celovecu, Weyrauch, sa zadatkom da utvrdi da li se iz Beograda — gde se nalazio u zatvoru Suda za zaštitu države — vratio u Ljubljani predratni nema ki agent Jože Krabica, koga su jugoslovenske vlasti bile otkrile i uhapsile.

Od januara 1942 godine Duscha je, po Kraus-ovom nalogu, stupio u vezu sa italijanskom vojnom obaveštajnom službom u Ljubljani. Za ovaj kontakt Duscha je odabran zbog svoga znanja italijanskog jezika. Svoje sedište imao je pri uporištu u St. Vidu, odakle je, bilo sam bilo sa Kraus-om, esto odlazio u Ljubljani, radi službenih dodira sa Italijanskim vlastiua, ali i radi rada sa tamošnjom nema kom agenturom. Jedan od njegovih najvažnijih službenih zadataka bio je da se postigne izru ivanje partizana rodom iz Gorenjske, a uhapšenih na teritoriji pod italijanskom okupacijom. Tim putem, a i drugim radom, Kraus je želeo da postigne obaveštajni prodor u rukovodstvo NOP-a u Ljubljani, pri emu mu je Duscha pomagao.

U pogledu rada sa agenturom, koji je skrivan pred italijanskim o ima, Duscha je sprovodio zadatke koje bi mu davao Kraus, a vrbovao je i sam agente i radio sa njima. Pri odlascima u Ljubljani otsedao bi u hotelu Karla Mikli a, ali se tamo ne bi sastajao sa agentima, jer je Italijanima bilo poznato da je taj hotel punkt za sastajanje raznih nema kih eksponenata. Zato je Duscha svoje sastanke mahom održavao po raznim kafanama, a služio bi se ponekad i lažnim imenom Grabner.

Me u agentima sa kojima je u to vreme radilo uporište u Št. Vidu, odnosno sa kojima su Kraus i Duscha održavali veze i koji su za njih radili u Ljubljani, pojavljuju se: Zvonko Pliveri , koji je ve ranije radio za nema ku obaveštajnu službu, pa je predat Kraus-u na vezu; Julije Juhart, koga je priveo Duschi nema ki konzulat u Ljubljani, a koji je imao specijalan zadatak da se uvu e u krugove OF i pokuša da utvrdi položaj tajne radio-stanice NOP-a; Warbinek, trgovac muzi kim instrumentima, koji je naro ito radio za Kraus-a po liniji prema OF; Martin Remic, koji je isto tako od ranije radio za nema ku obaveštajnu službu, zatim bio predat Kraus-u, a najzad je radio i za SD-ispostavu u Kranju i za Pograni nu policiju u St. Vidu.

U vreme ovoga svog rada u Ljubljani, dakle, u prvoj polovini 1942 godine, Kraus se služio i nema kim novinarom Wil-

helm-om Koerber-om, koga je doveo iz Berlina. Koerber je imao zadatak da stvori veze u slovena kim novinarskim krugovima u Ljubljani. To mu je i pošlo za rukom kada je stupio u vezu sa pripadnicima redakcije »Jutra«. Izveštaje je podnio jedino i neposredno Kraus-u, a po svršenom poslu, posle nekoliko nedelja, vratio se u Nema ku. Najviše uspeha u pogledu prodiranja u rukovodstvo OF postigla je, u to vreme, nema ka obaveštajna služba preko nekih prevrbovanih bivših partizana i preko bra noga para Zeleznikar. Žena je radila u kafani »Vospersnik« u Ljubljani kao kelnerica, a muž se progurao u odbore OF, tako da je prisustvovao i nekim sednicama. Ina e je pomenuta kafana služila i kao sastajalište za nema ku agenturu.

Što se ti e drugog dela obaveštajnoga zadatka, to jest obaveštajnoga rada prema Italijanima, Duschi se našao na usluzi sa svima zatraženim podacima, major Onnis. Za razliku od pripadnika ljubljanske kvesture, komesara d-ra Tironi-ja i d-ra Simone-a, major Onnis nije bio formalno zavrbovan kao agent. Ova su dva pomenuta italijanska policiska službenika radila u politici koj policiji i davala Duschi poverljiva obaveštenja pored službenih informacija koje bi nema ki organi dobijali li no od kvestora Messane-a. To su bila opšta poverljiva obaveštenja od zna aja za nema ke okupacione vlasti i nema ku bezbednosno-policisku službu. Tu su bili posredi podaci o tome koje zatražio italijansko državljanstvo, o akcijama italijanske policije, pa i o saslušanjima uhapšenih pripadnika OF. Tironi i Simone predavali su Duschi bilo fotokopije dokumenata, bilo neposrednu kopiju koju bi dodatno izra ivali prilikom saslušavanja.

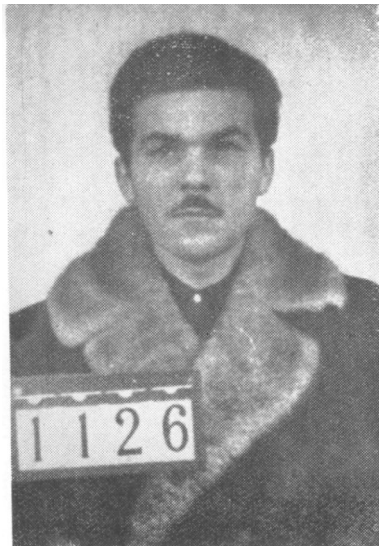
Celi ovaj rad koji je dosada opisan i koji se, uglavnom, odigrao od kraja 1941 do polovine 1942 godine bio je uvod u obrazovanje službene ustanove oficira za vezu (Verbindungsfuehrer) Sipo i SD-a u Ljubljani. Do obrazovanja ove ustanove došlo je krajem juna 1942 godine, a za oficira za vezu postavljen je SS-ovski major i kriminalisti ki komesar Krueger, koji je u Sloveniju bio stigao kao zamenik rukovodioca Sonderkommande Kraus, a bio je ostao pri KdS-u na Bledu kada je ta Sonderkommande povu ena.

Kao pretstavnik Sipo i SD-a u Ljubljani, Krueger je bio oficir za vezu KdS-a na Bledu, ali je izveštavao i neposredno RSHA. CdZ Gorenjske, Gauleiter Rainer, postavio je

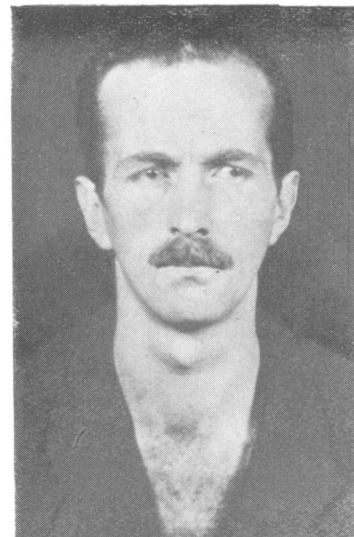
AGENTURA NA ITALIJANSKOJ
OKUPACIONOJ TERITORIJI

KRABITZA

JUHART

FORNEZZI

Nema ka obaveštajna služba u Ljubljani po ela je da radi odmah po uspostavljanju okupacionog režima, nastavljaju i aktivnost delom sa svojom predratnom agenturom. Ovoj je pripadao, izme u ostalih, Josef Krabitz, koga su vlasti stare Jugoslavije bile otkrile i osudile na robiju. Me u novim agentima bili su i Julije Juhart, koji je naro ito radio protiv NOP-a, i Herbert Fornezzi

Krueger-a i za svoga pretstavnika, odnosno svoga oficira za vezu u Ljubljani. Pored toga je, isto tako od 1942 godine, u Ljubljani radio ve pomenuti major Holst, kao oficir za vezu Policije poretka. On nije imao veze sa Krueger-om i njegovim nadleštvom, utoliko što je svaki od ova dva oficira za vezu radio po sopstvenim linijama, nezavisno jedan od drugoga. Obaveštajni zadaci su bili usretni eni u Krueger-ovim rukama.

Zadatak ustanove oficira za vezu bilo je održavanje veze izme u Komandanta Sipo i SD-a na Bledu i italijanskih vlasti, koordinacija rada odnosno postupanja prema OF, izmena zapisnika saslušanja uhapšenih pripadnika NOP-a i zarobljenih partizana, za koje se KdS na Bledu specijalno interesovao, a eventualno i izru ivanje ili privremeno ustupanje hapšenika radi saslušanja.

Sem ovog službenog, obavljao je oficir za vezu još i nezvani ni zadatak da organizuje obaveštajnu službu prema Italijanima i da sprovode posmatranje njihovoga rada time što e obrazovati svoju agenturnu mrežu u aparatu i organima italijanske vojne i civilne okupacione vlasti. Za ovaj drugi zadatak specijalno je bio zadužen Paul Duscha, koji je od samoga po etka rada ustanove oficira za vezu Sipo i SD-a u Ljubljani bio toj ustanovi dodeljen. Njegova je dužnost bila da neprimetno i efikasno posmatra delatnost italijanskih vlasti. Pre nego što je stupio na svoj položaj, Duscha je pozvan u Berlin, gde je u Upravi IV RSHA i tzv. »Grupi atašea« dobio detaljne instrukcije. Objašnjeno mu je da, s obzirom na na elnu zabranu obaveštajnoga rada prema Italiji, nema ki organ koga e italijanske vlasti uhvatiti na takvome delu ne e biti niukoliko uzet u zaštitu od strane RSHA. Zbog toga je trebalo taj obaveštajni rad organizovati tako da gotovo i ne postoji verovatno a i mogućnost kompromitovanja pred Italijanima. Uprava IV RSHA je, s druge strane, insistirala na obrazovanju obaveštajne mreže koja bi radila prema Italiji uopšte i Italijanima u Sloveniji posebno pošto nije imala poverenja u italijansku saveznu ku vrednost. Gestapo-u je stalo i do toga da prodre u kanale zapadnih zemalja, kojima su se Italijani služili za svoje posebne ciljeve.

Trostruki rad nema kih organa u Ljubljani nastavljen je, dakle, i posle obrazovanja nadleštva oficira za vezu. I dalje se produbljavao službeni dodir sa italijanskim vlastima, radilo

sa agentima protiv OF i partizana i, sem toga, radilo obaveštajno i protiv Italijana.

U sprovođenju prvog, javnog zadatka, oficir za vezu Krueger i njegov pomoćnik Duscha stupili su u dodir sa svima ustanovama italijanskog okupacionog aparata, kao, naprimera, sa Visokim komesarijatom, Komandom XI armiskog korpusa, kvesturom, SIM-om itd. Štaviše, službena je veza uspostavljena i sa šefom italijanske vojne obavještajne službe, generalom Ame-om.

Sprovode i svoj najvažniji zadatak — borbu protiv NOP-a, ustanova oficira za vezu preuzela je agente koji su ranije bili povezani sa Kraus-om i njegovim aparatom, kao Juhart-a, Zeleznikare, Warbinek-a i dr. Zavrbovani su i mnogi novi agenti, kao Ferdinand Robida, bivši jugoslovenski žandarm, koga je Krueger-u priveo Warbinek. Robida je imao specijalni zadatak da otkrije kurirske veze između Ljubljane i terena, i to u pravcu Dolomitske brigade NOP-a. On je u svome radu imao toliko uspeha da je, najzad, uredio da se celi materijal koji je iz Ljubljane upućivan toj brigadi pri prelasku granice kod Št. Vida fotokopira, pa tek posle toga šalje dalje. Robida je to postigao time što se s uspehom uvukao u redove NOP-a, pošto je za njegove članove pribavljao propusnice i kancelariski materijal.

Vitka Meja a, vinarskog trgovca, Krueger-u je kao agenta priveo lično Roesener. On je ustanovi oficira za vezu donosio izveštaje koje bi klerikalni krugovi prikupljali o NOP-u. Meja je radio na ideološkoj osnovi, s obzirom na svoju politiku pripadnost klerikalnoj stranci. Izveštaje je ranije bio davao italijanskoj kvesturi, ali mu se činilo da je postupak Italijana u vezi s njima bio suviše neefikasan. Davanjem obavještajnog materijala o NOP-u neposredno Njemcima, klerikalni krugovi koji su stajali iz Meja a nadali su se da će time izazvati uspješnije akcije protiv svojih nepomirljivih političkih neprijatelja, pripadnika NOP-a.

O stanju u privrednim i finansijskim krugovima dobijao je Krueger izveštaje od direktora klerikalne Zadrugne gospodarske banke u Ljubljani, d-ra Slokara. Sa ovim je Krueger uspostavio vezu po savetu KdS-a na Bledu, a od njega je dobijao i izveštaje iz krugova oko klerikalnih političara d-ra Šmajda i prof. d-ra Ehrlich-a. I direktor Trbovljanske premo-gokopne (rudarske) družbe, Biskupsky, davao je izveštaje

Krueger-u o ekonomskim pitanjima, ali i o politici kom držanju službenika preduzeća koji je direktor bio.

Prema OF radili su još: agenti Pavel i Franc Perlez, trgovci; Ivan Elik — »Emil«, koji je sarabivao sa agentom Juhart-om; Albert Pruefak, keiner hotela »Mikli «; Vida Dedek, žena jugoslovenskog oficira koji je bio interniran u Italiji; Erich Grubetz, mesni starešina organizacije NSDAP u Ljubljani, koji je Krueger-u donosio izveštaje prikupljene od članova nemačke nacističke stranke; Zupan i eva, predratna agentkinja nemačkog konzulata, koja je posebno imala zadatak da posmatra kretanje porodice trgovca Pirnata, koja je žena bila sestra Borisa Kidriča; železničar Bona, koji je sarabivao sa Zupan i evom; Kova i eva, sopstvenica delikatesne trgovine; Jožef Preskar, trgovac, koji je bio i poverenik SD-ispostave u Kranju; Fornezz, gostioničar, u kojemu su se lokalno održavali sastanci sa agenturom i koji je posebno ladio na pribavljanju propagandnog materijala OF; Max Hribernik, predratni agent Abwehr-a, Huberove mreže, koji je bio osuđen i ratu zbog špijunaže u korist Nemačke, a oslobođen pri ulasku nemačkih trupa u Jugoslaviju; Drufovka-Ruffini, Slovenac, koji je radio pre rata za italijansku obavestajnu službu i došao, za vreme okupacije, iz Trsta u Ljubljanu kao fašistički funkcioner, a Krueger-u je donosio materijal koji bi fotokopirao u samom »Visokom komesarijatu« italijanske okupacione uprave; dr Swoboda, lektor nemačke akademije u Ljubljani, predratni informator nemačkog konzulata, a za Krueger-a je naročito radio u univerzitetkim krugovima; inž. Cronich, koji je inače bio glavni poverenik starešine SD-ispostave u Kranju, Messner-a, a raspolagao je i velikom sopstvenom mrežom u nekim organizacijama OF, i drugi.

Kao što se vidi, agenti koje je Krueger imao u Ljubljani pripadali su svima društvenim slojevima. Delom su tu bila posredna lica koja su sa nemačkom obavestajnom službom sarabivala iz političko-ideoloških razloga, kao, naprimer, pripadnici klerikalnih reakcionarnih krugova, ili članovi NSDAP u Ljubljani. Drugi su radili da bi tim putem pokušali da oslobode iz internacije kakvog člana svoje porodice, kao Vida Dedek, koja je postigla da Krueger interveniše da njen muž bude pušten iz italijanske internacije. Najzad, najveći broj je sarabivao u agenturi iz materijalnih razloga, ili za nagradu ili za drugu korist koju bi taj rad donosio.

Pri obrazovanju obaveštajne mreže me u pripadnicima italijanskog okupacionog aparata, ime se naročito bavio Duscha, Nemcima je korisno poslužilo razmimoilaženje koje je postojalo između uverenih fašista i elemenata koji su bili neprijateljski raspoloženi prema fašizmu. Oni prvi, osećaju se ugroženim, esto bi pristajali da sarađuju sa nemačkom obaveštajnom službom bez ikakvih naknada, iz političkih razloga i ideološke solidarnosti.

Tako je, naprimer, Duscha zavrbovao u leto 1942 godine na čelnika štaba divizije »Montagna« fašističke milicije, koja se nalazila u Ljubljani, pukovnika Silliatt-a. On je izveštavao Duschu naročito o prilikama u Italiji, o suprotnostima koje su se pojavile među monarhistima i reakcijom i fašističkim klikom, pa je govorio i o pripremi grupe oko kralja da obori Mussolini-ja. O tome je Duscha uputio izveštaj u Berlin, odakle je upućen upit policiskom atašeu RSHA u Rimu, Kappler-u, o mogućnosti obaranja fašističkog režima u Italiji. Kappler je odgovorio da takva mogućnost ne postoji. Kada je došlo do Mussolini-jevoga obaranja i hapšenja, Duscha je dobio nalog iz Berlina da što više prodube i proširi veze sa Silliatt-om, koji je svoje informacije crpao od mnogih poverenika u krugovima italijanskih civilnih vlasti, vojske i fašističke partije.

Od koristi je Duschi bila i žena generala Gambarre, Nemica iz Beča. Ona je davala izveštaje o svemu što bi saznala od svoga muža, komandanta armiskoga korpusa u Ljubljani, a isto tako i o instrukcijama koje bi njen muž dobijao od pretpostavljenih vojnih komandi. Ona je radila na materijalnoj bazi, i to na taj način što bi Duschi davala u prodaju razne predmete, koje bi on (naravno, iz obaveštajnih fondova) preplatio dva do tri puta. Brat ove žene je bio nemački vazduhoplovni major, pa je na osnovu intervencije Dusche dobio vanredno odsustvo da bi se mogao u Koruškoj sastati sa svojom sestrom.

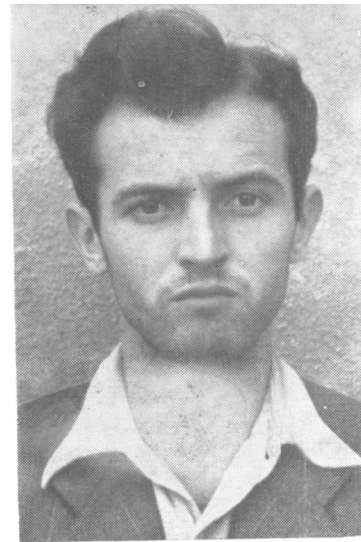
Pored već pomenutih policiskih komesara Tironi-ja i Simone-a, Duscha je zavrbovao i dr. Santocchi-ja, konzularnog sekretara i oficira SIM-a. On je Duschi ustupao izveštaje kojima je SIM raspolagao, a koje mu šef SIM-a u Ljubljani, major Onnis, nije hteo ustupati. Ti su izveštaji otkrivali između ostalog, i rad Italijana na stvaranju svoje agenture u Gorenjskoj. Iz oficirskih krugova dobijao je Duscha oba-

SLOKAR

ELIK

ROVAN

Agentura koju su Nemci ranije organizovali u Ljubljani prešla je kasnije pod rukovodstvo nemačkih bezbednosno-policiskih ustanova, formiranih u Ljubljani posle italijanske kapitulacije. Pripadnici te agenture bili su i: direktor Zadrúžne gospodarske banke d-r Ivan Slokar, Ivan Elik „Emil“, koji je bio naročito aktivan prema OF, Roman Rován, koji je kasnije postao tumač ispostave Sipo i SD-a u Ljubljani

veštenja od majora fašisti ke milicije Mamucheri-ja. Ovaj je bio oficir za vezu milicije pri Komandi armiskoga korpusa i javljao je o vojnim naredbama i rasporedu jedinica itd.

Uo i italijanske kapitulacije, aparat Sipo i SD-a pripremao se da preuzme svoju nadležnost i »Ljubljansku pokrajinu«. U tim pripremama igrala je važnu ulogu i ustanova oficira za vezu, koja je uz pomoć svojih agenata pripremala spisakove lica koje treba uhapsiti odmah po dolasku nemačkih trupa na tu teritoriju. Isto tako se pokazao korisnim i rad Paul-a Dusche prema italijanskim vojnim ustanovama. Major Mamucheri, zavrbovan za nemačku obavestajnu službu, neprekidno je izveštavao u kritičnim danima o razmeštaju i kretanju italijanskih jedinica, omogućivši time brzu nemačku vojnu akciju, između ostalog i zauzimanje Ljubljanskoga grada.

b) Ispostava Sipo i SD-a Ljubljana

Odmah po ulasku nemačkih jedinica u »Ljubljansku pokrajinu«, u Ljubljani je obrazovana nova ustanova Sipo i SD-a. Tom prilikom je, u bezbednosno-policiskom smislu, »Ljubljanska pokrajina« dodeljena u nadležnost KdS-u na Bledu.

Ova konstrukcija predstavlja izvesnu organizacijsku posebnost utoliko što je u pogledu unutrašnjega režima, službenog državno-pravnog statusa i odnosa prema ostalim nemačkim vlastima »Ljubljanska pokrajina« bila potpuno odvojena od osnovne teritorije KdS-a na Bledu, to jest od Gorenjske. Već je ukazano na to da je, za razliku od Gorenjske, koja je teorijski predstavljala državno-pravno sastavni deo Trećeg Reich-a, »Ljubljanska pokrajina« tretirana kao okupirana teritorija van granica Reich-a. Skupnost između ove dve oblasti izražavala se jedino u tome što su obe bile pod Gauleiter-om Koruške Rainer-om, kao vrhovnim šefom uprave. Međutim, u Gorenjskoj je Rainer tu ulogu vršio kao CdZ, a u »Ljubljanskoj pokrajini« kao vrhovni komesar »Operativne zone Jadransko Primorje«. U Gorenjskoj su bile upravne i sve ostale vlasti organizovane po uzoru na Reich, a celokupna je uprava bila u rukama Nemaca. U »Ljubljanskoj pokrajini« postojala je autonomna kvasilniška pokrajinska uprava sa bivšim generalom Lavom Rupnikom na čelu. Tu su

upravne vlasti bile slovenačke, mada su stajale pod svestranom nemačkom kontrolom. Na taj način su i uloga i delatnost ispostave KdS-a u Ljubljani imale drukčiji karakter od uloge i delatnosti ostalih ispostava KdS-a na Bledu, koje su se sve nalazile u Gorenjskoj.

Jedna od osnovnih razlika između u načina delatnosti ispostave KdS-a u Ljubljani i ispostava koje su se nalazile u Gorenjskoj postojala je već samim tim što je u »Ljubljanskoj pokrajini« funkcionalisala i kvislinška slovenačka policija sa veoma razrađenim političkim odeljenjem. Ova je policija — iako pod potpunom kontrolom Gestapo-a — igrala ulogu glavnog bezbednosnog organa u »Ljubljanskoj pokrajini«, a posebno u gradu Ljubljani, u okviru borbe okupatora protiv NOP-a. Ipak, i pored postojanja kvislinške policije, aparat Sipo i SD-a, uključujući i Gestapo, delovao je u »Ljubljanskoj pokrajini« delom kao kontrolna vlast nad kvislinškim bezbednosnim aparatom, a delom uporedo sa njim i nezavisno od njega.

Ispostava je radila od samoga početka na širokoj osnovi. Dok u vremenu kada je ona obrazovana nije na teritoriji Gorenjske i Južne Štajerske još bilo sprovedeno objedinjavanje ispostava raznih grana aparata Sipo i SD-a, u Ljubljani je, od samoga početka, obrazovana ispostava koja je obuhvatala sve tri osnovne grane toga aparata: SD, Gestapo i Kripo.

Na čelo ispostave postavljen je SS-ovski kapetan Schluifer, pripadnik SD-a, koji je dotle radio u odeljenju III KdS-a Bled. On je bio direktno neposredno KdS-u. Pored opšteg rukovodjenja radom cele ispostave, Schluifer je naročito vodio računa i o radu po liniji SD-a. Vežan za uputstva KdS-a, on je imao relativno malo samostalnosti, pošto je za sve važnije odluke morao zatražiti saglasnost sa Bledom.

Zamenik Schluifer-a i u isto vreme šef odeljenja IV ispostave (Gestapo-a) bio je SS-ovski poručnik i kriminalistički komesar Przybylla. Inače, ispostava je imala sva odeljenja koja su postojala u ustrojstvu KdS-a. Otuda je i njeno osoblje bilo brojnije od onoga ma koje ispostave Sipo i SD-a u okupiranoj Sloveniji. Tako je u odeljenjima I i II, personalnom i administrativnom, radilo 9 službenika, od kojih je SS-ovski podoficir i policijski sekretar Josef Inzinger bio u isto vreme i rukovodilac oba odeljenja. Inzinger je lično vodio materijalno snabdevanje i blagajničku službu ispostave.

Odeljenje III (SD) imalo je sve zadatke jedne SD-ispostave za teritoriju cele »Ljubljanske pokrajine«. Prema tome

je ono imalo da organizuje svoju mrežu saradnika i da sastavlja i upu uje pretpostavljenim ustanovama redovne i vanredne izveštaje o životnim područjima u smislu opštih navela SD-ovskoga rada. Isto tako, to je odeljenje sprovedilo i izvestan politički ili ideološki nadzor nad oružanim snagama koje su se nalazile na teritoriji »Ljubljanske pokrajine«, a koje su sačinjavale jedinice policije poretka i Wehrmacht-a. Naposljetku, odeljenje je obavljalo određene privredno-policijske dužnosti, a obrađivalo i jevrejski problem. Šef odeljenja, SS-ovski poručnik Hensell, lično je održavao sve veze sa raznim nemačkim ustanovama na teritoriji »Ljubljanske pokrajine«.

Pored Hensell-a, u odeljenju III ispostave radio je SS-ovski potporučnik Schuster. Njegovi su zadaci bili u prvome redu iz oblasti privredne policije. Nadziravao je crnu berzu i trgovinu, kontrolišu i promet robe radi sprečavanja neopravdanog podizanja cena ili sakrivanja racionisane robe. Važno je bilo, među ostalim Schuster-ovim zadacima, održavanje veze sa plavogardističkim krugovima. Tu je bio prisno povezan sa već pominjanim Rudolfom Žitnikom.

Drugi saradnik odeljenja III ispostave bio je SS-ovski podoficir Geldmacher, koji je imao specijalni zadatak da održava bliske veze sa kvislinškom pokrajinskom upravom i lično sa Rupnikom. Geldmacher je bio u neku ruku funkcioner za vezu između Schluifer-a i Rupnika i obavještavao je, u okviru SD-ovskoga rada, naročito o zbivanjima u slovenačkim kvislinškim ustanovama i o njihovoj delatnosti. Najzad se Geldmacher bavio i nadziranjem raznih lica na koje se sumnjalo da rade protiv nemačkih interesa u »Ljubljanskoj pokrajini«. Odeljenje III imalo je i svoje tumače.

Odeljenje IV, kojim je upravljao već pomenuti SS-ovski poručnik Przybylla, ispunjavalo je u delokrugu ispostave zadatke Gestapo-a. Ti su zadaci obuhvatali, pre svega, suzbijanje svih protivničkih delatnosti u »Ljubljanskoj pokrajini«. Tu su bili posredni i obavještajni i egzekutivni zadaci; pri čemu ne treba izgubiti iz vida da su veliki deo obavještajnoga i težište egzekutivnoga rada poivali u rukama kvislinške slovenačke policije. U pogledu rada prema OF, ova je policija uživala puno poverenje KdS-a odnosno njegove ispostave u Ljubljani i svih ostalih nemačkih vlasti. Ali u pogledu anglo-filmskih krugova, Gestapo nije smatrao kvislinški policijski aparat dovoljno pouzdanim.

Ne treba, me utim, pretpostaviti da je kvislinška policija potpuno držala u rukama rad na obaveštajnom i egzekutivnom suzbijanju NOP-a. Pre svega, odeljenje IV je kontrolisalo njen rad, pa je njime i dirigovalo, a sem toga je radilo i samostalno i bez oslanjanja na nju. Isključivo se Gestapo bavio obradom svih crkvenih pitanja. Naročito zadatak u Ljubljanskoj pokrajini«, u kojoj je postojao razgranat kvislinški slovenački aparat, bio mu je da politički proveri lica koja su bila na važnijim položajima u tome aparatu ili koja su radila neposredno u nemačkim ustanovama.

U okviru odeljenja IV bili su njegovi pripadnici podeljeni prema referatima odnosno po posebnim dužnostima koje su obavljali. SS-ovski podoficir i kriminalisti koji sekretar Schmidt bio je, između ostalog, zadužen izdavanjem nožnih dozvola i dozvola za nošenje oružja. SS-ovski podoficir i kriminalisti koji sekretar Bauchinger vodio je naročito izvišće i provere protiv organizacije OF u Ljubljani, vrše i saslušanja i hapšenja. Međutim, kada bi bile potrebne zamašnije istražne radnje, ovakvi su slušajevi predavani kvislinškoj policiji, pošto ispostava nije ni imala dovoljan broj službenika da bi se njima u pojedinostima mogla baviti. SS-ovski podoficir i kriminalisti koji asistent Ackermann imao je zadatak da vrši proveravanje lica u političkom pogledu. Naročito sektor njegove delatnosti predstavljalo je proveravanje svih traženja za pogranične propusnice, u pogledu političke pouzdanosti podnosioca ovakvih molbi. Pošto se mnogo kretao među Slovenima, Ackermann je sastavljao i izveštaje o raspoloženju među Slovenima stanovništvom.

Protiv anglofilskih krugova Slovena koga stanovništva radio je naročito viši kriminalisti koji asistent i SS-ovski podoficir Chalupsky. On je posebno obrađivao čeli kompleks »plave garde« i njene obaveštajne službe, poznate pod imenom DOS. Pod njegovu nadležnost potpadala je i obrada oborenih britanskih avijata i padobranskih agenata. Isto je tako sprovodio nadzor nad klerikalnim ličnostima, ukoliko su bile sumnjive za prosaveznu delatnost, a i nadzor nad bivšim jugoslovenskim oficirima za koje je postojala slika na sumnja. Viši kriminalisti koji asistent i SS-ovski podoficir Nans Baumgartner bio je zadužen registrovanjem kretanja partizana na teritoriji »Ljubljanske pokrajine« i saslušavanjem zarobljenih partizana. SS-ovski podoficir i kriminalisti koji asistent

Holzbach bio je zadužen suzbijanjem protivni ke špijunaže, naro ito u pogledu preduze a ratne industrije. Vodio je i nadzor nad ljubljanskim hotelima, ukoliko se to odnosilo na kontrolu lica koja bi mogla biti sumnjiva za špijunažu. Najzad, SS-ovski podoficir i kriminalisti ki asistent Molterer vodio je kartoteke i arhivu. I odeljenje IV je imalo svoje tuma e, mahom Slovence.

Referat IV N, koji je vodio sve obaveštajne poslove, predstavljao je u organizaciskoj šemi ispostave posebni otek. Njime je rukovodio SS-ovski podoficir i viši kriminalisti ki asistent Kriegl, a pomagao mu je tuma Rovan, koji je i sam obavljao obaveštajne zadatke. Ovaj je otek dirigovao obaveštajnom mrežom ispostave, koju je naro ito usmeravao prema organizaciji OF.

Odeljenje V obavljalo je poslove Kripo-a. Njime je rukovodio SS-ovski potporu nik, viši kriminalisti ki sekretar Anton Wurnig, a njemu je bio pridat SS-ovski podoficir i kriminalisti ki sekretar Rechberger. Odeljenje V bavilo se, sem pitanjima kriminalno-policiske prirode, još i spre avanjem zabranjene trgovine devizama i opojnim drogama, kao i kontrolom stranaca po ljubljanskih hotelima.

Naposletku treba pomenuti da je pri KdS-u postojao posebni oficir za vezu prema slovena koj kvislinškoj policiji. To je bio ve pominjani Paul Duscha.

Prva akcija koju je sprovela ispostava bila je veliko hapšenje niza lica, a prema spiskovima koji su sastavljeni još pre ulaska nema kih trupa u Ljubljani. Na sastavljanju tih spiskova radile su naro ito ustanove Sipo i SD-a koje su se bavile obaveštajnom službom prema »Ljubljanskoj pokrajini* pre italijanske kapitulacije, dakle, u prvome redu nadleštvo oficira za vezu Sipo i SD-a u Ljubljani, SD-ispostava u Kranju i samo nadleštvo KdS-a na Bledu. Sara ivali su u tome i istaknuti saradnici i agenti Tre eg Reich-a, kao general Rupnik, Mikli i drugi.

SS-ovski kapetan Brandt, koji je izradio plan za organizovanje »Rukovodnog štaba za suzbijanje bandi« višeg vo e SS i policije Roesener-a u Ljubljani, a u tome štabu vršio ulogu rukovodioca Ic-linije, zatražio je da se jednim udarom izvrši hapšenje svih lica koja bi ma i najmanje bila sumnjiva za saradnju sa OF. Ta je lica trebalo uhapsiti iznenadno i uputiti bez ikakvog saslušavanja u koncentracione logore. Roesener

ner je izdao naređenje da se po ovome predlogu postupi, i bilo je predviđeno oko 2.200 lica koja su imala biti uhapšena i odmah smeštena u vozove. Međutim, ta je akcija opozvana jer je ispostava došla do zaključka da tim putem neće postići one koristi koje bi postigla sistematskim obaveštajnim radom i prodiranjem u vrhove OF i KP, čemu je težila.

Tako je i došlo do izgradnje velike agenture, pa je i sam rukovodilac ispostave, Schluifer, uzimao aktivnog učesnika u vrbovanju agenata. U prvome redu bili su preuzeti agenti koji su radili, pre italijanske kapitulacije, za ustanovu oficira za vezu Sipo i SD-a u Ljubljani. Međutim, njima su određeni novi zadaci, a mreža je znatno proširena novim agentima.

Jedan od agenata koji su bili lično vezani za Schluifer-a bio je administrator zgrade banke »Slavija« u Ljubljani Milavec. On je ponudio ispostavu — koja je u prvim danima pod »Einsatzkommando« bila smeštena u hotelu »Mikli« — da se preseli u zgradu kojom je on upravljao. KdS je to i učinio, a Milavec je postao Schluifer-ov poverenik i dostavlja . On je bio blizak plavogardističkim krugovima, pa je i stvorio vezu između ispostave i njih, privevši ispostavu pomenutog Žitnika, koga je Ducha bio preporučio Schluifer-u. Inače, Milavec je imao neposredne veze sa komandantom Sipo i SD-a na Bledu, Persterer-om, a i sa direktorom ljubljanske kvislinške policijske direkcije, direktorom Lovrom Hacinom-

Sa pripadnikom ispostave Inzinger-om imala je veze sopstvenica kafane Prešern, Polajnar-ova, koja je preko njega davala svoje izveštaje o pripadnicima OF koji su se sastajali u nenoj kafani. Na temelju njenih izveštaja, kvislinška policija stalno je kontrolisala poseioce kafane i vršila i neka hapšenja. Isto je tako i nameštenica juvelira Eberle-a, koji je i pre rata stajao u vezi sa nemačkim linijama u Jugoslaviji, Pahani, radila kao važna informatorka za ispostavu, i to kako za Schluifer-a, tako i za odeljenja III i IV. Bivši vicekonzul NDH Pavli obavestavao je ispostavu KdS-a o kretanju partizana u Dolenjskoj, gde je imao neko imanje, a naročito o delatnosti konzulata NDH u Ljubljani. Elektrotehničar Svetina radio je kao agent za Wurnig-a, a donosio je naročito izveštaje iz klerikalnih krugova. Franc Medic, trgovac u Ljubljani, bio je agent SD-a i izveštavao o delatnosti nekih krugova OF. Agent kvislinške policijske Pa-

vel Zupan, koji je bio dodeljen konzulu NDH u Ljubljani kao telohranitelj, bio je agent odeljenja III ispostave i izveštavao je njenog rukovodioca, SS-ovskog poru nika Hensell-a, kako o kretanju samoga konzula, tako i o radu konzulata.

Pored ove agenture, koja je bila neposredno vezana za ispostavu, uglavnom po liniji protiv OF i funkcioner za vezu sa kvislinškom policijom imao je svoju agenturu, koju je vodio nezavisno od ispostave, saopštavaju i njene rezultate svojim pretpostavljenima.

Naro ito važnu pomo radu Gestapo-a protiv OF pružala je slovena ka klerikalna reakcija. Mada ve im delom na elno anglofilska, ona je sara ivala na razne na ine sa ispostavom KdS-a u Ljubljani, daju i joj svoje informacije o OF i nastoje i da tim putem pokrene egzekutivne zahvate i akcije protiv organizacije i pripadnika NOP-a. Tu je bila re o pokušajima da se Nemci potstaknu na što odlu nije akcije protiv OF, koji je pretstavljao najve eg protivnika klerikalno-reakcionarnih krugova. Ti su krugovi ra unali sa iskrcavanjem Anglo-Amerikanaca na jadranskoj obali i nadali su se da e njihovom pomo u preuzeti vlast u Sloveniji. U tome im je NOP pretstavljao tešku smetnju, zbog ega su i nastojali da, denuncijacijama kod nema kih bezbednosnih ustanova i potsticanjem tih ustanova na energije mere, nanesu što više udaraca snagama koje su stajale na putu ostvarenju njihove zamisli.

Dobrim delom je ta saradnja klerikalno-reakcionarnih krugova i sveštenstva sa biskupom Rožmanom na elu išla po liniji kvislinškoga aparata, prvenstveno kvislinške policije. Mnogi politiri tih krugova nisu želeli da je kompromituju neposrednim kontaktom sa nema kim vlastima, pa su se radije služili posredovanjem kvislinških organa.

Druga važna linija rada ispostave, i to specijalno njenog odeljenja IV, bio je rad protiv ogranaka koje su britanski obaveštajni centri pružali do u »Ljubljansku pokrajinu«. Kako je borba protiv NOP-a bila prenesena najve im delom na kvislinšku policiju, to je rad protiv anglofilskih grupa i njihovih veza sa britanskom obaveštajnom službom zauzimao zna ajno mesto u delatnosti ispostave.

Još u vreme kada je u Ljubljani funkcionisala ustanova oficira za vezu Sipo i SD-a dobijala je ona podatke o tome da britanska obaveštajna služba ima snažne pozicije u tzv.

plavogardisti kim krugovima, dakle, u onim građanskim grupama koje su stajale na liniji organizacije DM i jugoslovenske emigrantske vlade u Londonu. Prema informacijama koje su nemački organi tada dobijali, radile su obavještajno u tome okviru naročito dve međusobno povezane grupe. Od ovih je jedna bila u Ljubljani, a druga na Srednjem Istoku, pri Vrhovnoj britanskoj komandi za Bliski i Srednji Istok. U Ljubljani su, prema ovim informacijama, centru pripadali bivši pukovnik i jugoslovenski vojni izaslanik u Berlinu, Vladimir Vauhnik, opunomoćnik Draže Mihailovića za Sloveniju, major Novak, već više puta pominjani Rudolf Žitnik i lokalni klerikalni političar Joško Krošelj. Na Bliskom Istoku je vezu sa ovom grupom održavao advokat iz Ljubljane dr Furlan.

Pošto je spisak vanrednih poternica za Jugoslaviju označio Vauhnika kao istaknutog agenta IS-a, nemački organi za vezu u Ljubljani iznenadili su se kada je krajem 1942 ili početkom 1943 godine stigao u Ljubljanu kriminalistički komesar Schmidt sa referentom IV N ustanove Gestapo-a u Celovcu, Sellak-om, i kriminalistički asistentom Weissbauer-om. Schmidt je baš tada bio premešten iz Berlina u Celovec, a pred odlaska na ovu dužnost bio ga je primio šef Uprave IV RSHA, Heinrich Mueller, naloživši mu da stupi u vezu u Ljubljani sa Vauhnikom, koga je označio svojim važnim poverenikom. Tri funkcionera Gestapo-a posetila su tada Vauhnika i naložila oficiru za vezu Sipo i SD-a, Krueger-u, da o Vauhniku vodi računa i da mu se nađe pri ruci ako mu nešto zatreba.

Posle ovoga prvoga sastanka, Sellak i Weissbauer dolazili su već u Ljubljanu, proseći svake druge ili treće nedelje, i tom prilikom preuzimali od Vauhnika usmene ili pismene izveštaje za Mueller-a. Ovi su izveštaji iz Celovca najhitnijim putem dostavljani u Berlin. Po svemu izgleda da je Vauhnik od Mueller-a dobio zadatak da poturi oficire bivše jugoslovenske vojske, sa kojima je stajao u vezi, u partizanske jedinice i da tako u njima stvori obavještajnu i subverzivnu mrežu.

Posle kapitulacije Italije i obrazovanja ispostave KdS-a u Ljubljani, staranje o Vauhniku preuzeo je šef ispostave, Schluffer. Ovaj je dobio iz Berlina od Heinrich-a Mueller-a naređenje da protiv Vauhnika ne sme preduzimati nikakve korake, čak i ako bi se oni ukazali potrebnim, već da u takvom slučaju zatraži prethodno odluku Mueller-a lično. Ubrzo posle

toga ispostava je sproveda svoju prvu akciju protiv obaveštajnoga centra klerikalne reakcije u Ljubljani, DOS-a, kojom je prilikom na en kompromitiju i materijal u pogledu veza sa Britancima i o Vauhniku. Ipak, Vauhnik nije uhapšen, ve je nekoliko dana kasnije prešao u Svajcarsku. Nije isključeno, drže i u vidu metode Mueller-a, da je Vauhnik, s obzirom na svoje veze prema britanskoj obaveštajnoj službi i na svoj rad za nju, imao u kakvome planu Gestapo-a da igra neku važnu ulogu. Me utim, detaljniji podaci o tome nedostaju.

Za metode rada Gestapo-a vrlo je zanimljiva zamisao koju je, po predlogu Duscha-e, sproveo Schluifer da bi pripremio efikasnu akciju protiv britanskih linija prema »Ljubljanskoj pokrajini«. Posle italijanske kapitulacije, ve ina istaknutih plavogardisti kih elemenata bila se povukla iz Ljubljane. Delom su se oni nalazili u Rimu, a delom u drugim mestima Italije, ekaju i dolazak zapadnih saveznika. Duscha je predložio da se sa tim ljudima uspostavi dodir i da se privuku u Ljubljanu radi saradnje. Zatim bi, u pogodnom trenutku, mogli biti pohapšeni i eliminisani. Schluifer je predlog usvojio, i Duscha je po eo akciju preko Rudolfa Žitnika, jednog od malobrojnih važnih pretstavnika plavogardisti kog vo stva koji su ostali u Ljubljani. Žitnik je u to vreme ve imao dodira sa nema kom obaveštajnom službom. Njemu je Duscha objasnio da nema ke vlasti prelaze preko rada plavogardisti ke grupe u korist Britanaca pre italijanske kapitulacije. Ponudio je saradnju, s tim da plavogardisti ne po nu ponovo da rade u starome smislu. Žitnik je prihvatio predlog i saglasio se sa idejom da se stvori saradnja plavogardisti kih elemenata, sa nema kim okupacionim aparatom protiv NOP-a. Obe ao je da e njegovi jednomišljenici dati punu aktivnu potporu nema kim vlastima u njihovoj borbi protiv OF i partizana.

Kasnije je preko ove veze došlo do ve pomenutih dodira izme u organa Sipo i SD-a u Sloveniji, s jedne, i etni kog »vojvode« Jev evi a, Mihailovi evog punomoka Novaka i Žitnika, s druge strane. Prvi ovakav sastanak održavao je Duscha u Trstu. Obe ao je etni kim rukovodiocima da se mogu bez smetnji vratiti u Ljubljanu ukoliko e sa okupacionim vlastima da sara uju u borbi protiv NOP-a. Jev evi je obe ao tu aktivnu saradnju i zatražio da mu se odobri da 10.000 svojih etnika smesti u Istru, kako bi tamo sara ivali

sa nema kim jedinicama u borbi protiv partizana. Pošto Duscha nije imao ovlašćenja za ovakve krupnije sporazume, on je o ovome razgovoru izvestio Persterer-a, ukazujući i na to da iz Jev evi evog predloga izlazi zaključak da on radi po uputstvima Britanaca. Nemačka obavешtajna služba raspolagala je u to vreme podacima prema kojima je od britanske Vrhovne komande za Srednji istok došao nalog italijanskom Ministarstvu vojske, neposredno pre formalnog objavljivanja italijanske kapitulacije, da se u Istri italijanske trupe stave na raspolaganje nemačkim vojnim snagama bez ikakvog otpora, kako bi se spretilo da Istra padne u ruke NOP-a. Jev evi ev predlog je, o igledno, ležao na istoj liniji.

Na osnovu ovih prvih dodira došlo je u Ljubljani do sastanka sa Jev evim, Novakom i Žitnikom, na kome su učestvovali i nemačke strane KdS Persterer, starešina ispostave u Ljubljani, Schluifer, i Duscha. Postignut je sporazum između Persterer-a i Jev eva da će jedna grupa etničkih rukovodioca odnosno plavogardista da se vrati u Ljubljanu. Pri daljoj razradi ove veze isključeno je iz nje Duscha, a na mesto njega je, u ime aparata Sipo i SD-a, preuzeo glavnu ulogu SD, koji je eksponent u Ljubljani bio SS-ovski potporučnik Hensell, šef odeljenja III ispostave KdS-a. Sa Jev evim, Novakom i ostalima održavani su redovni dalji dodiri, u kojima je učestvovao KdS Persterer, veoma zagrejan za ovu saradnju. U samoj Ljubljani na toj stvari radili Schluifer, Hensell i pripadnik SD-a, SS-ovski potporučnik Schuster. Schuster je, prema Persterer-ovom nalogu, pratio Novaka, u Srbiju, gde je ovaj imao da uspostavi neposrednu vezu sa Dražom Mihailovićem. Kao što je već ranije pomenuto, BdS-Beograd nije se osvrtao na ovu Persterer-ovu politiku, već je Novaka pri njegovom dolasku u Beograd uhapsio kao agenta IS-a. Prošao je mesec dana dok je Persterer uspeo da svojim intervencijama izdejstvuje puštanje Novaka na slobodu, posle čega ga je Schuster vratio u Ljubljanu. Novak je i dalje ostao kod Persterer-a, a zatim je otišao u Italiju. U ime cele te grupe, sa nemačkim organima u Ljubljani je, sve do kraja okupacije, održavao vezu Žitnik.

Ustavna ova politika nagađanja i saradnje sa etničkim i srodnim elementima pretstavlja tipičan slučaj politiziranja rukovodilaca ustanova nemačke obavешtajne službe odnosno aparata Sipo i SD-a. KdS Persterer se trudio da upregne u

korist Tre eg Reich-a te elemente, ra unaju i na njihovo neprijateljstvo prema NOP-u. To, me utim, nije bilo u skladu sa dotadašnjom nema kom političkom linijom koja je radila sa kvislinškom upravom na čijem se čelu nalazio Rupnik. Plavogardisti su, kao prvenstveno probritanski orijentisani elementi, smatrani protivnicima Rupnika, koga su — u me usobnoj borbi za uticaj — označavali za nepoželjnu ličnost. Njemcima je bilo poznato da pored saradnje sa njima plavogardisti ra unaju i sa intervencijom zapadnih sila u Sloveniji, a na to su ra unali i ostali elementi slovenačke reakcije. Pri takvoj ra unici postavljalo se pitanje ko će preuzeti vlast u Sloveniji. Rupnik je morao da nestane, kao ličnost isuviše kompromitovana otvorenom kolaboracijom sa Njemcima. Ukoliko se rat sve više približavao kraju i ukoliko je bio jasniji nemački slom, utoliko su bila pojačavana i nastojanja plavogardističke grupe — a, nezavisno od nje, i drugih grupa slovenačke reakcije — da se Rupnik smeni i da Nemci na njegovo mesto dovedu ekipu reakcionarnih političara, koja bi mogla dovesti otkrivane Anglo-Amerikance.

U politici koja igra KdS-a Persterer-a i njegovih saradnika sa plavogardističkim elementima ispoljavala se sva paradoksalnost situacije u koju je nemački okupacioni aparat upao pod dejstvom sve moćnije snage NOP-a. Traže i protiv nje pomoć i gde god bi se ova mogla dobiti, okupacioni aparat — u ovome slučaju njegova bezbednosna služba — naišao je na elemente koji su isto tako u borbi protiv NOP-a gledali svoj najvažniji zadatak. Međutim, ti elementi, u krajnjoj liniji, nisu smatrani sigurnim nemačkim saveznicima u situaciji ratnih poraza Tre eg Reich-a. Nemački okupator je znao za njihovu anglofilsku nastrojenost, znao je da su održavali veze sa britanskim službama, da su imali svoje ekspozente i veze i komandna mesta s one strane fronta, kod protivnika; znao je da su primali svoja uputstva kanalima koji su vodili iz savezničkih štabova u Italiji na teritoriju pod nemačkom okupacijom; bio je na isto da njihov politički cilj nije bio spasavanje Tre eg Reich-a, koji je tonuo, već vezivanje za Anglo-Amerikance i traženje njihovog pokroviteljstva u cilju osvajanja vlasti u Jugoslaviji. Ali je na okupiranoj teritoriji i njima i Tre eg Reich-u bio zajednički, najstrašniji i najopasniji neprijatelj: NOP. I to je povezivalo ta dva raznorodna činioca u jedan front prema pokretu narodnoga oslobođenja.

Nema ki iniooci su u taj front ušli s o ekivanjem da e u plavogardisti ko- etni kim snagama dobiti saveznika koji e se boriti za njih i sa njima protiv narodnog ustanka koji više sami nisu mogli obuzdati i savladati. etnici-plavogardisti su se, sa svoje strane, nadali da e nema kom pomo u i podrškom mo i suzbijati NOP sve dok zapadni saveznici ne slome nema ku silu, posle ega e oni oslonjeni na Zapadne saveznike i pod njihovom zaštitom, biti u stanju da preuzmu vlast u Sloveniji. Dva razna krajnja cilja, ali jedan zajedni ki konkretni i neposredni zadatak: borba protiv NOP-a.

Kao i sam položaj, kao nema ko- etni ka sprega koja je zajedni ki bila uperena protiv slovena kog naroda i njegove slobode, tako je paradoksalno bilo i držanje Nemaca prema ovim svojim saveznicima i pomaga ima. S jedne je strane, naprimer, Novak boravio na Bledu kao li ni Persterer-ov gost, putovao po Persterer-ovom nalogu na sastanak sa Dražom Mihailovi em i mogao nesmetano da ode odatle u Italiju, Anglo-Amerikancima. Isto tako, Nemci su tesno sara i- vali sa vode im li nostima etni ko-plavogardisti kih krugova, koji su bile aktivno angažovane u oružanoj borbi protiv NOP-a. S druge strane i u isto vreme Sipo i Policija poretka gonili su pojedine pripadnike tih istih etni ko-plavogardisti kih krugova, — naro ito one koji su se više isticali anglofilstvom nego antipartizanskom aktivnoš u — hapsili ih i slali u koncentracione logore.

Ovde se može ukazati još na zanimljivu injenicu da je sa plavogardisti kim kompleksom tražio i našao veze i istaknuti agent SD-a Max Adolf Westen. Kada je po etkom 1945 godine otputovao da poseti svoga strica, šefa firme Westen, koji se nalazio u nekom sanatorijumu u Švajcarskoj, sporazumeo se prethodno sa plavogardisti kim vo stvom u Ljubljani da tamo stupi u vezu sa britanskom obaveštajnom službom. Westen se sastao sa nekim agentima britanske službe u Švajcarskoj, a i sa pukovnikom Vauhnikom. Izgleda da je Westen doneo iz Švajcarske instrukciju plavogardistima da što pre nastoje da se ukloni kvislinški režim Rupnika i sastavi u Sloveniji uprava koju bi sa injavali probritanski elementi.

U radu ispostave KdS-a u Ljubljani prema plavogardistima, traganje za linijama i vezama britanske obaveštajne službe pojavljuje se sekundarno, kao jedan od ciljeva za kojim

se u toj saradnji išlo. U njenoj delatnosti prema izvesnim gra anskim krugovima u Ljubljani, naro ito prema legitimi- sti kim i aristokratskim grupama, stajala je u prvome redu namera da se utvrde i onemogu e veze IS-a prema Sloveniji.

Nema ki obaveštajni organi utvrdili su jednu predratnu britansku obaveštajnu liniju koja je išla preko vratara hotela »Mikli « u Ljubljani, Kerši a. On je uhapšen i sproveden u Celovac, gde je saslušavan, ali je pušten uz zabranu povratka u Ljubljanu, pošto nije utvr eno da je radio i na štetu Nema ke.

Druga, ozbiljnija i politi ki zanimljivija linija britanske obaveštajne službe išla je preko Marija Lukmana i njegovoga brata iz Št. Vida, koji su preko Milana bili povezani sa britanskim centrima u Svajcarskoj. Tim putem je dobio vezu sa britanskim linijama i ve pominjani Vitko Meja , ina e informator okupacionih vlasti. Saradnja Meja a sa okupacionim aparatom, posebno sa Roesener-om, KdS-om na Bledu i Rozumekom, bila je i izraz težnje da se iskoristi nema ki okupacioni aparat za suzbijanje NOP-a u korist anglofilske politi ke linije me u reakcionarnim slovena kim gra anskim grupama.

Meja eva nastojanja, koja su se potpuno slagala i sa tendencijom nema kog bezbednosno-policiskog aparata, bila su usmerena na stvaranje razdora me u nekomunisti kim pripadnicima OF i komunistima u sastavu pokreta za narodno oslobo enje. Meja , verovatno u saglasnosti sa izvesnim britanskim instrukcijama, radio je u tome pravcu da bi suzbio ili eliminisao uticaj komunista na OF i pripremao tako onu soluciju sa proengleskom gra anskom vladavinskom grupom u Sloveniji koja je ve pominjana. Od strane aparata Sipo i SD-a, ova ista nastojanja za razdvajanje i unošenje razdora u redove OF i partizana predstavljala su deo opšte politike za slabljenje protivnika, koju je naro ito smišljeno vodio Rozumek. Ina e, preko Meja a i njegove okoline Rozumek se trudio da u e u linije IS-a i da ih drži pod kontrolom.

Tre i eksponent britanske obaveštajne službe koga je posmatrala ispostava KdS-a u Ljubljani bio je jedan Volksdeutscher. To je bio sin ljubljanskoga trgovca Mayer-a, poznat po svome nadimku »Pepsi«. On je radio i još pre kapitulacije Italije kao agent britanske službe u Ljubljani, pa ga je i SIM podvrgao posmatranju. Italijanske vlasti su prikupljale ma-

terijal o njemu, da bi ga u pogodnom trenutku uhapsile. Pepsi Mayer je u to vreme održavao veze i sa Abwehr-om. Te je veze probudio posle kapitulacije Italije, održavaju i u isto vreme vrlo prijateljske odnose sa konzulom NDH u Ljubljani i njegovim sekretarom d-rom Albertom Hericom. Ispostava KdS-a u Ljubljani dostavila je svojim pretpostavljenim izveštaj o Mayer-u i njegovim vezama sa britanskom obaveštajnom službom. Ovaj je na to bio uhapšen, ali ubrzo pušten pošto su ga štitili Ast- u Be u i Ast u Salzburg-u, tvrde i da je on za njih od nenaknadljive vrednosti.

Sa Mayer-om, koji je pripadao staroj ljubljanskoj volks-deutscher-skoj buržoaziji, stajalo je u vezi još nekoliko lica iz tih krugova. Izme u ostalih i ljubljanski advokat d-r Luckmann, ali i potporu nik Wehrmacht-a Harde Galle, koji je ranije bio jugoslovenski rezervni oficir, a posle 1941 godine stupio u Wehrmacht. Galle je, prema mišljenju pripadnika SD-a, bio sumnjiv da radi za neke britanske linije. Isto tako, ispostava je sumnjala i na protestantskog pastora u Ljubljani, Schaffer-a, koji je imao i bliske veze sa slovena kim anglo-filskim plavogardistima. Kod Schaffer-a je, prilikom pretresa njegovoga stana i protestantske crkve, na ena velika koli ina vojnog materijala, ali ne i oružja.

Druga grupa, kojoj je ispostava KdS-a u Ljubljani u svome traganju za britanskim obaveštajnim linijama poklonila naro ito pažnju, bili su aristokratski krugovi austriskih legitimista, me u kojima je nema ka obaveštajna služba obrazovala i svoju agenturu. Centralne li nosti te agenture bili su baron Maasburg, predratni saradnik Abwehr-a iz Slovenije, i grof Peter Slavik, predratni agent poljske obaveštajne službe u Nema koj. Maasburg je 1941 godine radio za Nest u Celovecu, kome ga je dao na vezu Ast u Salzburg-u. Tu je imao zadatak da radi na otkrivanju britanskih obaveštajnih linija me u austriskim aristokratskim krugovima. Po okupaciji Jugoslavije, Maasburg je dobio krajem 1941 ili po etkom 1942 godine zadatak od rukovodioca Nest-a u Celovecu, kaptana Peterson-a, da izna e austriskog emigranta Hohl-a, koji je još pre rata bio prešao u Jugoslaviju. Po tome zadatku su Peterson i Maasburg stupili u vezu sa tadašnjim oficirom za vezu Sipo i SD-a u Ljubljani, odnosno njegovim pomo nikom Paul-om Duschom koji je imao razgranate veze sa Italijanima. Zajedno sa ovim, oni su otputovali u Trst, gde ih je Duscha

doveo u vezu sa tamošnjom italijanskom obaveštajnom službom. Traganje za Hohl-om nije dalo tom prilikom nikakvih rezultata, jer se Hohl krio u NDH, gde je kasnije ipak otkriven i uhapšen.

Ina e je Maasburg, koji je mahom živeo na svome imanju u Bizeljskom, u Južnoj Štajerskoj, imao veze i sa britanskom obaveštajnom službom i sa nekim legitimističkim krugovima, sa grofom Thun-om na čelu. Dalja njegova veza išla je prema njegovome tastu, grofu Ceschi-ju, koji je živeo u Gornjoj Italiji. Po mišljenju Gestapo-a sve ove veze legitimista bile su prožete linijama britanske obaveštajne službe i u tome pravcu je Gestapo i tragao u tim krugovima.

Izme u organa Gestapo-a Paul-a Dusche i grofa Petra Slavika, Maasburg je uspostavio vezu 1942 godine. Slavika je, pod lažnim imenom Spitzmueller, poljska obaveštajna služba bila uputila u Nemačku. Tu je on u Muenchen-u postao jedan od glavnih njenih agenata. Kada je Poljska bila okupirana, Slavik je pobjegao u Francusku da bi se sklonio od hapšenja, pošto je u Varšavi otkriven o njemu materijal. Francusku je izabrao zbog veza koje su postojale pre rata između Poljske i francuske obaveštajne službe, a u Parizu se povezao naročito sa austrijskim legitimističkim krugovima koji su postojali u tamošnjoj austrijskoj emigraciji. Posle francuske kapitulacije 1940 godine, Slavik je prešao u Jugoslaviju i nastanio se u Zagrebu, ali ga je tu iznenadila nemačka okupacija, zbog koje se prikrrio u Sušaku.

Gestapo je, naročito preko nemačkog agenta Hoedl-a, koji je pripadao mreži SD-otseka Celovac na Rijeci, pokušao da se poveže sa Slavikom u trag, pri čemu se manje mislilo na njegovo hapšenje, a više na njegovo iskorištavanje i prevrbovanje, kako bi se upotrebio za rad među legitimistima. Tako je i došlo do toga da je organ Gestapo-a Paul Duscha pozajmio od kapetana Petersona njegovoga agenta Maasburg-a, kako bi ovaj stvorio vezu između Dusche i Slavika, koga je poznavao. Do sastanka između Dusche i Slavika došlo je januara 1942 godine, posle čega je Slavik zavrbovan za nemačku obaveštajnu službu. Sve do vremena posle italijanske kapitulacije Slavik je radio za Gestapo, mada je iz Berlina bilo traženo da se on prevede onamo radi sprovođenja postupka protiv njega. Kada je, krajem 1943 godine, formiran u Trstu Abwehr-ov Nest, Duscha je predao Slavika na vezu šefu

ove novoobrazovane ustanove, kapetanu Peterson-u. Otada je Slavik radio u prvome redu kao agent Abwehr-a, ali je davao i dalje izveštaje Duschi, koji je, u me uvremenu, postao pripadnik ispostave KdS-a u Ljubljani, u svojstvu oficira za vezu prema slovena koj kvislinškoj policiji.

Ovim putem je ispostava KdS-a dobijala obaveštenja o delatnosti legitimista koji su održavali veze sa britanskim obaveštajnim centrima. Ali te iste legitimisti ke krugove upotrebljavao je i Abwehr u politici koj igri prema NOP-u. U toj su stvari, sli no kao i u ve opisanom slu aju Vitka Meja a, interesi britanskih linija išli formalno uporedo sa interesima okupacionoga aparata. Cilj je bio da legitimisti u Sloveniji stupe u vezu sa NOP-om. Inicijativa za to došla je, kako je nemaj ka obaveštajna služba utvrdila, sa britanske strane preko legitimisti kog centra grofa Thun-a, koji je, navodno, imao neposrednu radiotelegrafsku vezu sa nekom britanskom obaveštajnom ustanovom. Thun je poverio uspostavljanje dodira sa NOP-om baronu Maasburg-u, u ijem se dvorcu u Bizeljskom i održavao prvi sastanak izme u legitimista i nekih predstavnika NOP-a. Za britanske linije ovaj je dodir bio zanimljiv utoliko što bi doprineo da Britanci pažljivije prate razvoj NOP-a. Legitimisti su predstavljali stvar tako kao da je posredi njihova želja za pomaganjem delatnosti NOP-a, koja je bila uperena protiv Tre eg Reich-a. Za izvesne ogranke NOP-a ta je veza mogla biti zanimljiva zato što je otvarala kanale kojima su se mogli upu ivati izveštaji odnosno instrukcije iz okupirane Slovenije akcionom komitetu OF u Be u, koji je postojao me u tamošnjim Jugoslovenima. Ukoliko je Abwehr bio umešan u tu igru, on je mogao imati interesa da podme e legitimiste kako bi tim putem uspostavio kanale za posmatranje NOP-a, a u isto vreme stvorio mogućnost za pra enje rada britanske obaveštajne službe.

O svemu tome grof Slavik je izveštavao ispostavu u Ljubljani preko Paul-a Dusche. Po tim izveštajima, smisao uspostavljanja veze ili dodira izme u legitimista i NOP-a bio je u unošenju razdora i u potkopavanju sloge u redovima OF, ali za ra un britanskih planova.

Kada je, na temelju ovih izveštaja ispostava obavestila RSHA, Abwehr u Be u je pokrivaio Maasburg-a, isti u i da su veze koje je ovaj uspostavio prema NOP-u u Abwehr-ovom interesu, pošto se tim putem dobijaju obaveštenja po-

liti ke prirode o NOP-u. Ipak je, nakraju, Maasburg otpušten kao agent Abwehr-a i mobilisan u Wehrmacht. Postoji verovatno a da su funkcioneri Abwehr-a u Be u koji su ga štitili inili to i iz razloga što su preko njega imali dodir sa britanskom obaveštajnom službom. Poznato je da je rukovodilac Abwehr-a u Be u, grof Marogna-Redwitz, bio umešan u zaveru protiv Hitler-a i da je posle 20 jula 1944 godine obešen. Maasburg se, u isto vreme, izgubio iz svoje jedinice u Norveškoj, gde je tada bio, i držao se u ilegalstvu do nema ke kapitulacije.

Kompleks rada ispostave KdS-a u Ljubljani sa legitimistima zanimljiv je iz više razloga. Prvo, on pokazuje metode kojima su se služili Gestapo i Abwehr u svojoj delatnosti. Drugo, tu se ispoljavaju i odnosi izme u ove dve nema ke organizacije. S jedne strane, Abwehr pozajmljuje jednoga svoga agenta Gestapo-u radi izvršenja odre enog zadatka, a, s druge strane, Gestapo predaje Abwehr-u svoga agenta, koga lokalne ustanove žele da zaštite pred formalizam pretpostavljenih, smatraju i tog agenta i za sebe i za nema ki obaveštajni rad korisnim i važnim. Tre e, tu se ilustruje i celo nepoverenje koje je, uprkos ove saradnje, vladalo izme u Abwehr-a i aparata RSHA. Po svoj prilici je Abwehr u igri sa legitimistima u estvovao od samoga po etka sa izvesnim ciljevima za koje nije želeo da za njih sazna Gestapo. Uprkos izveštaja o dvostrukome radu Maasburg-a, Abwehr ga štiti i pokriva, sve dokle god je to bilo mogu no. Me utim insistira i dalje, i tako dolazi do prekidanja veze Abwehr-a sa Maasburg-om. Ipak, i pored toga što su te veze prekinute jer je utvr en rad Maasburg-a na dve strane, njega ne hapse, ve ga jedino upu uju na vojnu dužnost. Najzad, za kakvim je ciljevima išao Abwehr u ovoj stvari, nije potpuno jasno. Jedan je od njih nesumnjivo bio taj da se pomo u legitimista obaveštajno prodre prema NOP-u, a i prema britanskim linijama. Ala nije isklju eno da je, sem ovih, kao poseban zadatak bio i tajno stvaranje veza sa izvesnim ustanovama protivni ke strane u ratu, što su, ina e neki rukovodioci Abwehr-a nastojali da ostvare.

Na liniji rada ispostave prema britanskoj obaveštajnoj službi i vezama izme u NOP-a i britanskih snaga leži i zadatak koji je ona primila januara 1945 godine iz Berlina. U to vreme je RSHA imao podatke po kojima na oslobo enoj

teritoriji oko rnomelja i Metlike postoje veliki britanski aerodromi, gde se spuštaju britanski avioni koji donose oružje i materijal za NOV. U Berlinu se posumnjalo, na osnovu ovih izveštaja, da su ti aerodromi izgra eni za to da bi omogu ili prebacivanje ve ih britanskih vojnih kontigenata. Zbog toga je ispostavi nare eno da utvrdi broj aerodroma, njihov položaj i veli inu, sadržaj britanskih transporta, signalizaciju itd. Situacija je u Sloveniji tada ve bila takva da se iz Ljubljane nije moglo pro i prema rnomlju. Zato je agent ispostave rnungelj — koji je u isto vreme bio i agent kvi-slinške policije — upu en preko teritorije NDH u Ozalj kraj Karlovca, u ijoj blizini je imao neke ro ake. Preko njih je po eo da pribavlja informacije o situaciji na oslobo enoj teritoriji, u smislu naloga iz Berlina. rnungeljev ro ak Gabrovšek poznavao je li no dvojicu partizana koji su bili u rnomelju i preko njih je dobio obaveštenja.

Za vezu sa Ljubljanom postavljena je u selu blizu Ozlja, gde je živeo Gabrovšek, prijemna i predajna radio-stanica, uz koju je upu en i izvežbani radiotelegrafista. Pošto je radio-veza sa Ljubljanom loše funkcionisala, upu eni su onamo golubovi pismo noše, koje je rnungelj svake nedelje preko Zagreba i Karlovca donosio u selo Gabrovšku. Veza golubovima je odli no funkcionisala, i Gabrovšekovi izveštaji, dobavljeni od pomenute dvojice partizana, poznatih samo po nadimcima »Mirko« i »Milan«, stizali su redovno u Ljubljanu. Iz njih se moglo zaklju iti da je informacija kojom je raspolagao Berlin bila preterana i da namera britanskog vazdušnog desanta na teritoriji rnomelja nije postojala.

Postojali su izvesni zadaci naro itoga karaktera koje RSHA nije poveravao lokalnom aparatu Sipo i SD-a u Ljubljani, ve bi ih obavljao neposredno preko svojih organa ili poverenika. Ovamo dolazi, naprimer, dodir sa ljubljanskim biskupom Rožmanom, koji je za RSHA uspostavio referent za crkvena pitanja, bivši sveštenik Hertl. Ovaj je dolazio u Ljubljanu i vodio sa Rožmanom razgovore, o kojima nije izvestio lokalne pretstavnike Sipo i SD-a ni druge nema ke vlasti.

Isto je tako nekoliko puta u Ljubljanu dolazio agent RSHA poznat pod lažnim imenom Heinz. Ovaj je radio za nema ku obaveštajnu službu ve u po etku rata, a možda i ranije. Svakako je u estvovao u poznatoj atmici dvojice

britanskih obaveštajnih oficira, Stevens-a i Best-a, sa holandske teritorije 1939 godine.

Prvi put se Heinz pojavio u Ljubljani u leto 1943 godine, još u vreme pre italijanske kapitulacije. Tada je oficir za vezu Sipo i SD-a u Ljubljani dobio zadatak da ga prevede preko italijansko-nemačke granice i da mu se na e pri ruci. Heinz je tada ostao u Ljubljani oko etrnaest dana, a svoje izveštaje slao je neposredno u Bled.

Kasnije, 1944 godine, dolazio je Heinz u Ljubljano više puta. I tada je imao potpuno određene zadatke, a izveštaje je slao preko starešine ispostave KdS-a u Ljubljani. Heinz je u Ljubljani održavao razne veze — izme u ostalog i sa kelnerom Albert-om Bruefach-om — preko kojih je nastojao da do e u dodir sa funkcionerima OF. Isto je tako imao i svojih veza u Trstu, gde je sara ivao sa tamošnjim BdS-om, kao i sa KdS-om na Bledu. O njegovom pravom identitetu nema podataka. Pretstavljao se i pod imenom »Harkov«, a prema izvesnim tvr enjima bio je Rus. Navodno mu je stalno sedište bilo u Bruxelles-u, gde je kao agent BdS-a radio specijalno protiv britanske obaveštajne službe.

U martu ili po etkom aprila 1945 godine, ispostava je dobila iz Berlina zadatak da obrazuje pozadinsku mrežu na svojoj teritoriji. Ta mreža ostala bi tu posle nema koga povla enja iz Slovenije i imala bi da održava veze sa nema kom obaveštajnom službom odnosno njenim centrima u Reich-u. Prema zamisli trebalo je da se za to iskoriste stari agenti aparata Sipo i SD-a, a prvenstveno oni koji su bili povezani sa referatom IV N ispostave, kojim je rukovodio SS-ovski podoficir Kriegl. Ovaj je nastojao da angažuje za stvaranje nove mreže svoje stare V-Mann-e, a pokušao je da zavrbuje i nove.

Nova vrbovanja Kriegl je pokušao da izvrši me u zatvorenim pripadnicima NOP-a. Neke od njih prebacio je iz zatvora kvislinške policije u sudski zatvor u Ljubljani, odakle su vršena puštanja na slobodu. Izbor ovih lica izvršio je Kriegl na taj na in što je prou io akta i zaključne izveštaje kvislinške policije o njenim zatvorenicima. Tom prilikom je stvarao svoje zaključke koja bi lica bila pogodna za vrbovanje. Pošto su ta lica preba ena u sudski zatvor, Kriegl ih je saslušavao i na osnovu toga donosio odluku o njihovom vrbovanju ili o njihovom ponovnom vra anju pod nadležnost kvislinške policije.

Me utim, kao što na jugoslovenskoj teritoriji nisu funkcionisale druge pozadinske mreže koje su tu organizovale i ostavile za sobom razne ustanove nema ke obaveštajne službe, tako ni mreža koju je Kriegl stvorio nije preživela odlazak nema kih okupacionih vlasti iz Ljubljane. Izvestan broj poznatih starih agenata Gestapo-a pobjegao je zajedno sa okupatorom, a drugi deo se imobilisao i, svakako, nije ni mogao preduzeti bilo kakav rad, pošto je odmah posle toga došlo i do sloma Nema ke.

Najzad treba pomenuti još i to da je ispostava KdS-a u Ljubljani organizovala isto tako svoju agenturu u radnim i drugim logorima. Tako je, naprimer, poznat slu aj pripadnika NOP-a d-ra Šivica, koji je, kako navode Lovro Hacin i Paul Duscha pri saslušanju kapitulirao i izdao organizciju kojoj je pripadao. Posle toga on je upu en u radni logor u Ribnici, u kome su se nalazila mahom lica uhapšena zbog delatnosti za OF. Prethodno je d-r Šivic zavrbovan sa zadatkom da u logoru utvrdi da li je se me u logorašima obrazuju elije, koji su me u njima propagandisti i si. Takvih je agenata, naravno, bilo više.

Ispostava KdS-a u Ljubljani imala je i svoja dva uporišta. Jedno od njih bilo je u Novom Mestu, a drugo u Ko evju. Uporišta su se sastojala od po jednog službenika Gestapo-a, koji se oslanjao na lokalni nema ki bezbednosni aparat i na tamošnje ispostave kvislinške policije. U Novom Mestu rukovodilac uporišta bio je SS-ovski podoficir i kriminalisti ki sekretar Giegl, a u Ko evju SS-ovski podoficir i kriminalisti ki sekretar Gerlach. Oba su ova uporišta obrazovana u jesen 1943 godine, a postojala su do povla enja Nemaca iz Slovenije.

cj Kvislinška policija, »domobrani« i politi ka kolaboracija

U svojoj obaveštajnoj delatnosti u »Ljubljanskoj pokrajini«, posebno u pogledu borbe protiv NOP-a, aparat Sipo i SD-a umnogome se oslanjao na tamošnje slovena ke reacionarne kvislinške snage. Aparat za »suzbijanje bandi« odobrio je formiranje kvisliških oružanih snaga, tzv. »slovena kih domobrana«, i aktivno je u estvovao u njihovom organizovanju, koriste i se tim formacijama u svojoj borbi protiv NOV i PO. Formirana je i kvislinška policija sa šedištem u

Ljubljani, koja je svršavala opšte političke poslove, a naročiti zadatak još joj je bio vršenje službe političke policije u njenim obavještajnim i egzekutivnim vidovima. Ova je policija stajala pod kontrolom i upravljala se prema direktivama Sipo i SD-a. Bila je važan pomoćni organ Gestapo-a, na koji je ovaj preneo veliki deo svojih zadataka. Najzad, reakcionarne građanske političke snage, naročito klerikalne, obrazovale su svoje političke obavještajne službe, uperene protiv NOP-a. Bez obzira na to što je dobar deo tih snaga bio orijentisan probritanski, rezultati rada njihovih obavještajnih službi stavljeni su na raspolaganje okupatoru, a veliki deo slovenačke reakcije sa njim je otvoreno i tesno sar radio.

Sa tih razloga potrebno je prikazati i delatnost ovih raznih kvasilničkih i kolaboracionističkih organizacija i grupa, pošto je aparat Sipo i SD-a u »Ljubljanskoj pokrajini« veliki deo svoga posla svršavao preko njih ili njihovom pomoću.

Formiranje »slovenačkog domobranstva« počelo je, posmatrano sa strane nemačkog bezbednosno-policiskog aparata kada je Rainer, koji je bio postavljen za vrhovnog komesara »Operativne zone Jadransko Primorje«, naredio Roesener-u da pristupi obrazovanju domorodnih jedinica (Landeseigene Verbaende) u »Ljubljanskoj pokrajini«. To je bilo ubrzo po dolasku nemačkih trupa na tu teritoriju, posle italijanske kapitulacije. Međutim, sami rukovodioci kvasilničkih jedinica i njihovi politički šefovi gledali su na formiranje »domobranstva« kao na nastanak delatnosti koju su otpočeli još pod Italijanima.

Avgusta 1942 godine Italijani su radi borbe protiv NOP-a obrazovali oružanu formaciju MVAC (Milizia volontaria anticomunista — Dobrovoljna antikomunistička milicija), nazvanu »belom gardom«. Toj odluci prethodio je sastanak klerikalnih političara kod biskupa Rožmana, na kome su ovi rešili da sa svojim snagama učestvuju u otvorenoj oružanoj borbi protiv OF i partizana uz Italijane. Ljudstvo za MVAC dala je velikim delom »Slovenska legija«, ilegalna borbena formacija SLS (Slovenska ljudska stranka). Ona je davala i snage za formiranje tzv. »seoskih straža«, koje su Italijani obrazovali nešto ranije. U daljem razvoju MVAC-a »Slovenska legija« je igrala važnu ulogu. Ona je u to vreme radila sa dve garniture: jednom, koja je bila ugrađena u MVAC, i drugom, koja je saradivala u sklopu formacija što su bile u

sastavu snaga kojima je upravljao punomoćnik Draže Mihailovića a za Sloveniju, major Novak. Međutim, saradnja sa Novakom pokvarila se u avgustu 1943 godine, pošto je ovaj tražio da mu se odeljenje MVAC preda pod komandu, radi stvaranja etničkih grupa.

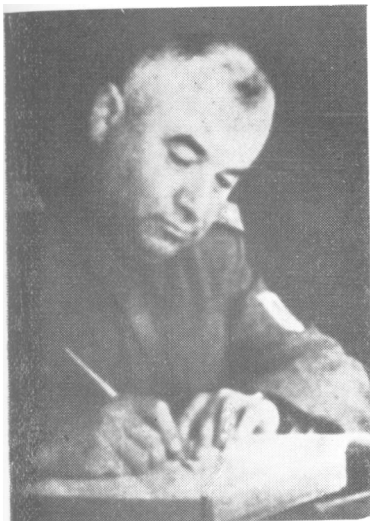
U stvari »Slovenske legije«, u kome su najvažniji članovi bili pripadnici SLS rukovodstva Smersu, dr. Šmajd i sveštenik Andrej Križman, radilo je naročito preko sveštenstva, koje je vršio organizovanje po opštinama i selima. Ovo se u stvari nije pojavljivalo otvoreno u komandi MVAC, ali je utoliko življe radilo iz potaje, pošto je MVAC stvarno bila gotovo sasvim u rukama »Slovenske legije«. U ilegalnom vojnom vođstvu nalazio se i generalštabni potpukovnik Peterlin, koji je upravo saradivao sa majorom Novakom, a bio naročito povezan sa klerikalnom disidentskom grupom »Straža«.

Kada je došlo do italijanske kapitulacije i ulaska nemačkih jedinica u »Ljubljansku pokrajinu«, MVAC se raspala. Međutim, organizacija »Slovenske legije« ostala je dobrim delom sačuvana, bar u svome kosturu, mada su se pod udarcima NOP-a belogardističke grupe na sve strane raspadale i tražile zaštitu kod nemačkih trupa koje su zaposedale »Ljubljansku pokrajinu«.

Položaj u rukovodstvu vojnih kvislinških formacija bio je u to vreme prilično nejasan. Ranija saradnja sa Novakom, koji je, kao punomoćnik Mihailovića, tražio da bude glavni rukovodilac oružanih grupa, bila je razbijena. Veliki broj njegovih saradnika i najužih pomaga bio je blizak klerikalcima, odnosno pripadao je »Slovenskoj legiji«, kao potpukovnici Peterlin, Krener, Vizjak, kapetani Delak, Cerkvenc i Ilovar i dr. Novak se naročito oslanjao na svoje veze sa italijanskim komandantom u Ljubljani, generalom Gambarr-om, a ovaj je, zajedno sa italijanskim okupacionim aparatom, prekonno nestao. Za Italijanima je i Novak pošao u Rim, a na njegovo mesto, na položaj komandanta snaga DM u Sloveniji, došao je potpukovnik Prezelj. »Slovenska legija« poslala je, međutim, svojim putem.

Nemci su prihvatili razbijene belogardističke jedinice. Oni su ih ponovo naoružali i upotrebljavali za čuvanje objekata. General Rapke, komandant divizije koja je kroz »Ljubljansku pokrajinu« prešla na teritoriju Primorja i Istre, izve-

RUKOVODIOCI KVISLIŠKOG „DOMOBRANSTVA“

KRENER

BITENC

PETERLIN

VIZJAK

Pod nema kim pokroviteljstvom formirano je kvislinsko „Slovena ko domobranstvo“. Na elu su mu bili bivši aktivni i rezervni jugoslovenski oficiri. Me u njima su se isticali potpukovnik Krener, Mirko Bitenc, koji je bio ranije narodni poslanik klerikalne stranke, potpukovnik Peterlin i potpukovnik Vizjak

stio je o tome Rainer-a. Pojava kvislinških formacija odli - no se slagala sa Rainer-ovom koncepcijom o stvaranju domoroda kih jedinica. Rainer se složio sa onim što je Wehrmacht bio dotle u inio oko prihvatanja ostataka MVAC i ostalih elemenata koji su se u vezi sa Italijanima borili protiv NOP-a, i naredio je Roesener-u da pristupi organizovanju slovena kih oružanih formacija.

Još pre nego što je primio ovu naredbu, koju je Rainer saopštio i Rupniku, Roesener je ve bio razgovarao sa pretstavnikom belogardista u Ljubljani. Re je o svešteniku Andreju Križmanu, pripadniku vo stva »Slovenske legije«, koji je poznavao ranijeg oficira za vezu Sipo i SD-a u Ljubljani, Krueger-a, pa je preko njega dospao do Roesener-a. Od Roesener-a je zatražio da okupacione vlasti preuzmu jedinice »bele garde«, da ih reorganizuju i ponovo naoružaju. Dok je Roesener još oklevao, Wehrmacht je ve bio izvršio prihvatanje belogardista, a ubrzo je došao i Rainer-ov nalog Roesener-u da sprovede njihovo organizovanje. Na to je Roesener pozvao ponovo Križmana. Ali umesto njega na razgovore je došao d-r Smajd, glavni faktor u rukovodstvu »Slovenske legije«, iji je vojni komandant postao bivši narodni poslanik, lan vo stva SLS i rezervni potpukovnik Mirko Bitenc.

Pošto je i Rupnik, obavešten od Rainer-a, po eo da se bavi pitanjem formiranja »domobranstva«, to mu je SLS sugerisala da predloži bivšeg gardiskog pukovnika Ton ija Kokalja kao komandanta »domobranstva« koje je trebalo obrazovati. Rupnik je Kokalja zaista predložio Roesener-u, a ovaj je taj predlog usvojio. No ve posle kratkog vremena Kokalj je napustio organizovanje »domobrana« i otišao u Primorje. Na elo štaba koji je imao da formira »domobranstvo« postavljen je potpukovnik Krener.

Krener je obrazovao organizaciski štab »slovenskog domobranstva«, u kome su uzeli u eš a oficiri koji su dotle bili u belogardisti kim formacijama i na komandnim položajima u »Slovenskoj legiji«. Peterlin je postao na elnik štaba, a isto tako komandant oficirske i podoficirske škole koja je bila osnovana za popunjavanje komandnoga kadra »domobrana«. Vizjak je zauzeo jedan od rukovode ih položaja, a i sam komandant »Slovenske legije«, Bitenc, preuzeo je vo - stvo jednog domobranskog bataljona. Organizaciskom štabu

dodeljeni su nema ki oficiri, me u kojima je najvažniju ulogu igrao najpre kapetan Schuhmacher, a kasnije potpukovnik Balke. Pred kraj okupacije, ulogu šefa nema kih instruktora kod »domobrana« preuzeo je potpukovnik Dahm. Svima jedinicama »domobranstva« koje su u toku vremena formirane bio je dodeljen i po jedan nema ki oficir, a bilo je i podoficira instruktora. U nekim jedinicama ovi su nema ki oficiri i javno preuzeli onaj komandni položaj koji su, u ostalima, vršili prikriveno kao »savetodavci« slovena kim komandanata.

Nema ka vojna ustanova koja je vodila ra una o »domobranstvu« i nadzor nad njim nosila je naziv »Aufbaustab«. Pri ovome je obrazovan i posebni propagandni osek od pripadnika propagandne **Standarte** (puka) SS-a »Kurt Eggers«. Na elu otseka, iji je zadatak bio da politi ki »vaspitava« pripadnike »domobranstva«, stajao je SS-ovski potporu nik Wolf, a njegov je pomo nik bio Stanko Kociper.

»Domobranstvo« je nekoliko puta bilo reorganizovano. U početku je imao šest bataljona, dve baterije, pionirsku etu, radni vod i železni ku bateriju. Krajem 1943 i po etkom 1944 godine preformirano je ovo ustrojstvo u tzv. »borbene grupe«, kojih je bilo sedam u glavnim mestima »Ljubljanske pokrajine«, dve školske grupe i pet do šest samostalnih posadnih eta. Ve februara 1944 godine izvršeno je novo preformiranje grupa, a maja iste godine obrazovana su etiri udarna bataljona, kojima je u novembru dodat još jedan, pod neposrednom nema kom komandom. Ukupno je brojno stanje »domobrana« polovinom 1944 godine bilo oko 12.000 boraca.

Zbog obostranog me usobnog nepoverenja, odnos između Nemaca i »domobrana« karakterisao se, zategnutoš u. Zbog toga Nemci i nisu dozvolili obrazvanje ve ih takti kih jedinica (puk i naviše), niti su dali »domobranstvu« teško oružje. U takti kim operacijama dejstvovali su »domobrani« u sastavu ve ih nema kih jedinica, ili pod nadzorom nema kih oficira. Za Nemce je bila od važnosti samo ona uloga koju je »domobranstvo« moglo odigrati kao pomo na trupa za suzbijanje NOP-a. Postojala je i namera da se eventualno formira slovena ka SS-ovska divizija, koja bi imala izrasti iz domobranskih formacija, ali se tome nikada ozbiljno nije prišlo, pa ni obrazovanju brigade, kao što je to Rupnik pred-

lagao. »Domobranstvo« je bilo uključeno u nemački aparat za »suzbijanje bandi« i, kao takvo, u taktičkom pogledu bilo podređeno komandantu »zaštitnoga područja« u Ljubljani. Pripadnici »domobranstva« položili su u prisustvu biskupa Rožmana zakletvu Hitler-u, nosili su slovenačku zastavu sa kranjskim grbom, a u njihovim jedinicama važnu su ulogu igrali vojni sveštenici koje je odredio Rožman.

Međutim u »domobranstvu« i Rupnikom upotrebom su odnosi bili dobri. Rupnik je dobio službenu titulu »inspektora domobranstva«, ali je to više bilo po asmi naziv nego stvarna funkcija. S obzirom na političko nastrojenje »domobranskog« vođstva — koje je u saradnji sa okupatorom gledalo ostvarenje mogućnosti za ulaz u suzbijanju NOP-a, ali ne i vezivanje svoje sudbine za Treći Reich nego za zapadne saveznike — nisu su pobjedu otkivali — Rupnik je svojom izrazito germanofilskom orijentacijom ubrzo izgubio svaki uticaj. Ovo naročito i stoga što je i on bio dosta sumnjiv prema klerikalcima, koji su držali rukovodeće položaje u »domobranstvu«. Politička linija kojom je išlo vojno i političko rukovodstvo »domobrana«, koje je u stvari bilo u rukama pripadnika »Slovenske legije«, a delom i »Straže«, bila je da se saraduje sa okupatorom, iskoristi sva njegova pomoć za suzbijanje NOP-a, da što više ojačaju oružane formacije i tako sve pripremi za preuzimanje vlasti u Sloveniji ako se Anglo-Amerikanci iskrcavaju u Primorju, a Nemci iz Slovenije povuku. Taj momenat trebalo je dočekati i bez Rupnika.

Pored vojne saradnje koju je »domobranstvo« pružalo okupatoru, od važnosti je i njegova obavštajna delatnost, kojom je rukovodio — do stoga hapšenja u drugoj polovini 1944 godine — kapetan Engelbert Ilovar, raniji obavštajni oficir jugoslovenskog Glavnog generalštaba u Ljubljani.

Druga važna kvislinška organizacija koju su formirale nemačke okupacione vlasti u Ljubljani bila je policija. U obavštajnom i policiskog-egzekutivnom pogledu, svakako je okupator imao od kvislinškog policiskog aparata vrlo velikih koristi.

Italijanska okupacija Ljubljane bila je ukinula dotadašnju organizaciju ljubljanske policije i obrazovala svoju kve-

šturu, prema uzoru na ustanove u Italiji. Dotadašnji upravnik ljubljanske policiske direkcije, d-r Lovro Hacin, dobio je neki posao u kriminalnoj policiji. Kada je poela snažnija akcija NOP-a, predstavnici reakcionarne slovenačke buržoazije predlagali su italijanskoj upravi da formira slovenačku policiju, koja će, zbog poznavanja ljudi i prilika, moći i bolje da ispunjava zadatke suzbijanja OF od italijanskih policiskih funkcionera. Kao starešinu te policije imali su u vidu Hacinu. Ovaj je, međutim, bio proveo izvesno vreme i u Italiji, gde je podnosio italijanskim policiskim i bezbednosnim vlastima razne elaborate i predloge. Međutim, do obrazovanja slovenačke policije kog policiskog tela pod italijanskom okupacijom nije došlo.

Na nekoliko dana posle ulaska Nemaca u »Ljubljansku pokrajinu«, kada je za predsednika pokrajinske uprave postavljen Rupnik, stvorena je i slovenačka policija sa Hacinom na čelu. Njegovo postavljanje izvršio je Rupnik po prethodnom sporazumu sa nemačkim okupacionim vlastima, a u prvome redu sa predstavnikom KdS-a na Bledu, SS-ovskim kapetanom Schluifer-om. Pored opštepoliciskog, novoformirana policija je imala naročito politički zadatak. Za taj se rad lično starao upravnik Hacin.

Organizovanje kvislinške policije sprovedeno je sa oslonom na kadrove predratnog aparata ljubljanske policiske direkcije. Ali kako su mnogi policiski službenici iz starog kadra bili napustili Ljubljanu, našli kakvo drugo zapošljenje ili su za vreme italijanske okupacije bili internirani i stigli no, taj je aparat pojačan novim službenicima, mahom iz klerikalnih i ljotevskih krugova. Sem političke policije, na čelu je Hacin postavio sudskog pripravnika Loha, koga mu je privoio d-r Šmajd, kvislinška policiska uprava imala je još ova odeljenja: opšte, kriminalno, za kontrolu cena, izvršno, za protivavionsku zaštitu, za registraciju motornih vozila i privatno.

Dok ostala odeljenja kvislinške policije ovde nisu od važnosti, političkoj policiji treba pokloniti veći pažnju, pošto je ona u »Ljubljanskoj pokrajini« igrala prvorazrednu ulogu u sastavu aparata za obaveštajnu i egzekutivnu borbu protiv NOP-a. Njen je zadatak proizišao iz saznanja lokalnih faktora Sipo i SD-a u Sloveniji da je za borbu protiv OF i partizana kvislinški aparat mnogo moćniji nego što je od nemačkih

KVISLINŠKA POLICIJA

HLEBEC

HACIN

Pod nema kom okupacijom je u Ljubljani formirana kvislinška policija, kojoj su Nemci postavili za rukovodioca bivšeg direktora ljubljanske policije iz vremena stare Jugoslavije, d-ra Lovru Hacina. U sastavu policije bio je odred za vršenje specijalnih zadataka, pod komandom bivšeg poru nika Hlebca

organa. U Gorenjskoj, u kojoj je praksa dovela do toga saznanja, nije se moglo — sem fragmentarno — uiniti na tome ništa više zbog unutrašnjepolitičkih razloga i ograda koje su proistekle iz činjenice da je ta oblast pravno bila uključena u sam Reich. U »Ljubljanskoj pokrajini« ovakve ograde nisu postojale, pa je zbog toga tamo aparat Sipo i SD-a nastojao da iskoristi ideološke protivnike NOP-a (pretstavnik građanske reakcije i klerofašizma, a i sve one koji su hteli sa njim da sarađuju) za svoju borbu protiv pokreta narodnog oslobođenja. Sa ovom politikom lokalnog nemačkog aparata bezbednosti saglasilo se i njegovo pretpostavljeno rukovodstvo u Berlinu. Pri tom je osnovno na celu bilo da se za borbu protiv NOP-a iskoriste sve snage koje su prema njemu zauzele neprijateljsko držanje, bez obzira na pitanje u kolikoj su meri one u isto vreme prijateljski naklonjene Nemačkoj.

Od 1 oktobra 1943 godine, dakle, neposredno posle formiranja kvislinške policije, pripadnik Gestapo-a Paul Duscha postavljen je za funkcionera Sipo i SD-a za vezu sa Hacinovom ustanovom. On se naročito bavio političkim pitanjima, odnosno nadzorom nad radom političke policije i davanjem odgovorajućih uputstava. Formalno je, međutim, politička policija, kao sastavni deo uprave kvislinške policije, bila podređena predsedniku pokrajinske uprave, Rupniku. Preko njega je viši pretpostavljeni bio vrhovni komesar i CdZ, Gauleiter Rainer. S druge strane Roesener, u svojstvu Višeg vođe SS i policije, bio u isto vreme i vrhovni šef slovenačkog kvislinškog policijskog aparata, a KdS na Bledu je preko starešine svoje ispostave u Ljubljani i funkcionera za vezu isto tako imao pregled rada te policije i bio joj je u stvarima svoje nadležnosti pretpostavljen.

Uglavnom se radni odnosi između u kvislinške policije i nemačkog aparata mogu svesti na ove obaveze policije:

1) Svi istražni predmeti zatvorenika dostavljani su preko organa za vezu Dusche KdS-u na Bledu, sa predlozima u pogledu upućivanja u koncentracione logore i stepena postupka u logorima, ili za puštanje na slobodu. Duscha je mogao te predloge menjati, a KdS je većinom odobravao Hacinov ili Duschin predlog koji bi mu stigao, a samo ponekad bi ga i preinačavao ili donosio drukčiju odluku;

2) Hacin je svakodnevno sastavljao jutarnji raport o događajima u toku protekla 24 sata. Raport je podnošen Roe-

sener-u, nema koj komandi mesta u Ljubljani, ispostavi KdS-a i organu za vezu Duschi. Pri pojavi naro ito važnih slu ajeva sastavljan je o njima posebni raport. Rupnikovoj pokrajinskoj upravi nije podnošen pismeni raport, ali je o važnim stvarima Hacin izveštavao Rupnika usmeno;

3) Kvislinška policija je bila dužna da u ini sve provere koje bi od nje zatražila ispostava KdS-a preko organa za vezu. Proveravalo se preko kartoteke i agenture;

4) Organu za vezu trebalo je dostavljati sve spise koji su se ticali nema kih državljana, a isto tako spiskove lica koja su no ila u ljubljanskim hotelima i ugostiteljskim radnjama. Naposljetku, organ za vezu imao je .mogu nost da neposredno zatraži da mu referenti kvislinške policije daju obaveštenja, a imao je i svoje posebne poverenike u upravi kvislinške policije.

Pored ove normalne tehni ke saradnje postojala je, naravno, obaveza kvislinške policije da ispunjava sve zadatke koje bi joj nalagale odgovaraju e nema ke vlasti, a isto tako naloge predsednika pokrajinske uprave Rupnika.

Politi ka policija u Ljubljani bila je nadležna za celu »Ljubljansku pokrajinu«. Zbog toga je ona imala svoje ispostave u Vrhniki, Logatecu, Rakeku, Grosuplju, Velikim Laš ama, Ribnici, Ko evju, Novom Mestu, Cerknici, Dobravi, Horjulu i Lukovci, a ekspozituru na ljubljanskoj glavnoj stanici. Ispostave su imale brojno stanje od dva do šest pripadnika kvislinške policije, od kojih je jedan bio starešina, a ostali policiski agenti. Ispostave u Novom Mestu i Ko evju bile su podre ene odeljenju Gestapo-a ispostave KdS-a u Ljubljani i odatle su dobijale zadatke i uputstva. Pri hapšenjima, policiji je ukazivalo pomo »domobranstvo«.

U samome centru u Ljubljani, politika je policija bila podeljena na referate koji su odgovarali rejonima OF. Svaki je referat imao svoga starešinu i pet do šest policiskih agenata. Pored ovih rejonskih referata postojao je i referat za oružje, referat za okolinu i opservacioni referat, kao i kartoteka. Svaki je referent zajedno sa policiskim agentima koji su mu bili podre eni, imao da izgradi u svom rejonu obaveštajnu mrežu prema OF. Sem toga su izvesni policiski agenti nastojali da se i sami uvuku u koju organizaciju ili odbor OF, da u estvuju na sastancima i razgovorima i tako otkrivaju veze i kanale OF u Ljubljani.

Ukupno je politička policija u Ljubljani imala oko stotina službenika. Postupak i delatnost bili su prilagođeni metodama Gestapo-a. Referenti političke policije postupali su po prijavama i vršili saslušavanja. Oni su formulisali predlog o daljem radu na pojedinim predmetima koje bi obrađivali, a odluke bi donosili Hacin ili Duscha. Upotrebljavan je i metod »pooštrenog saslušanja«, koji je u nekim slučajevima dovodio i do smrti hapšenika. Odluke o islečnim slučajevima mogle su glasiti da se hapšenik upućuje: na prinudni rad u policijskoj prinudnoj radionici, u radni logor ili u koncentracioni logor u Nemačkoj. Najteže slučajeve politička policija nije u zatvoru registrovala pod pravim imenom, već su takva lica vođena pod lažnim nazivom, a pravo ime registrovano je samo konspirativno u policijskoj upravi. Policija je raspolagala i svojom egzekutivom uniformisanih službenika, kojih je bilo ukupno 950. Jedan deo egzekutive nalazio se u Ljubljani, a drugi je bio podeljen po ispostavama. Komandant uniformisane policije bio je Stanko Pal i , kapetan bivše jugoslovenske vojske. Duscha je organizovao u Ljubljani još i specijalni vod, kome je na čelu stajao poručnik Hlebec. Taj je vod bio namenjen izvršenju specijalnih zadataka, u slučaju kakve nužne potrebe, nemira i slično.

Politička policija je primala obaveštenja sa raznih strana, naročito iz klerikalnih krugova. Ti su krugovi imali i svoju obaveštajnu službu, zvanu TOS (Tajna obaveštajna služba). Dalje su informacije dolazile preko sveštenstva i biskupije koju je vodio biskup Rožman. Isto su tako informacije o NOP-u pristizale kvislinškoj policiji od tzv. plavogardista, gde su istaknuti informatori Hacin bili Rudolf Žitnik i Jože Verovšek. I ova je grupa imala svoju obaveštajnu službu, već pomenutu DOS (Državna obaveštajna služba). Vezu između ove grupe i kvislinške policije održavao je Marijan Tumpej, pripadnik te grupe i referent političke policije. Pored toga je politička policija imala svoje poverenike i dostavljače.

Agentura političke policije bila je brojna. Svi referenti i policijski službenici koji su obrađivali određeni rejon imali su nalog da na svome terenu vrbuju agente i informatore. Međutim, pored ovako pridobijanih lica, važni deo agenture sastojao se iz bivših hapšenika, zavrbovanih prilikom saslušavanja. Ovaj sistem, kojim se inače naročito rado služio Gestapo,

uvela je kvislinška policija sredinom 1944 godine. U tom pogledu, vrbovanjem zatvorenika, naročito su se odlikovali pripadnici kvislinške policije d-r Loh, d-r Miheli, d-r Krivec, d-r Frumen, Tumpej, Oskar Borin i dr.

Pored političkih veza, kojima se obilno koristio u svom obaveštajnom i egzekutivnom radu, d-r Hacin je dobijao informacije od gotovo svih rukovodilaca i važnijih funkcionera raznih državnih ustanova, kao i pojedinih odeljenja Rupnikove pokrajinske uprave, koje je sebi lično obavezao. Ova su lica dostavljala spiskove svojih podređenih sa oznakom njihovog političkog stava. Najagilniji su u tome pogledu bili oni funkcioneri javnih službi i uprave koji su i sami bili odlučni ideološki protivnici NOP-a. Među u ove dolaze, na primer, sudija d-r Edvard Vračko, funkcioner poštanske direkcije Šparhakele i referent za srednje škole, direktor Marko Bajuk. Putem ovakvih saradnika Hacin je nastojao da uđe u trag pripadnicima i simpatizerima NOP-a u upravnom aparatu i javnim ustanovama.

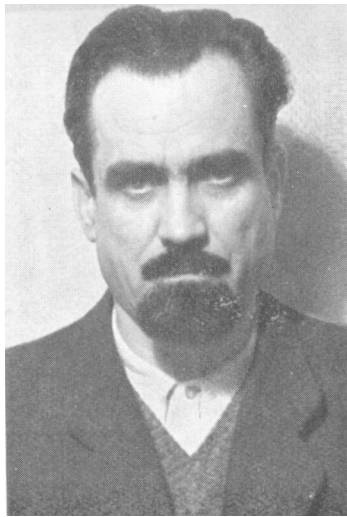
Ovoj kategoriji Hacinovih agenata pripadao je i bivši potpukovnik Hercog, intendant ljubljanskog pozorišta, koji je dostavljao imena glumaca i ostalih pripadnika pozorišta koji su mu bili sumnjivi za vezu sa OF. I administrativni direktor ljubljanske opštine, Jan Igaj, bio je Hacinov poverenik. Gestapo je sumnjao na Jan Igaja da je i sam pripadnik OF, ali je Hacin odbranio ovoga svoga agenta, pa mu je, štaviše, kao dragocenom agentu, od koga je dobijao razna obaveštenja o OF dodelio jednog policiskog službenika za ličnog telohranitelja. Među Hacinovi agenti obuhvatali su i lica iz svih društvenih slojeva u Ljubljani. Pored već pomenutog niza funkcionera iz ustanova pokrajinske uprave i raznih nadležstava, tu su bili i novinari, kao: urednici »Slovenskog doma« Skoberne, Javornik i Kern; zatim advokati d-r Zajc, d-r Šmajd, d-r Stare i drugi; pravni savetnik »Trbovljanskog premogokopnog društva Sporn«; sveštenici Janez Kalan, Tone Duhovnik i dr.; policiski stražari Anton Polak i Pavel Zupan; drvarski trgovac Drago Kobi i vlasnica radionice igračka Slavka Schoeberle i dr.

Za delatnost slovenačke kvislinške policije vezane su razne provale u organizaciju OF i akcije u kojima je uhapšen priličan broj aktivista OF. Od ovih je jedan deo streljan, drugi otpremljen u koncentracione logore, a treći zadržan

SARADNICI
KVISLINŠKE POLICIJE

JAN IGAJ

ERCEG

SCHOEBERL

Kvislinška policija, čiji je glavni zadatak bio borba protiv Narodnooslobodilačkog pokreta, koristila se uslugama velikoga broja dostavljača i agenata. Među ovima je bio i administrativni direktor ljubljanske opštine, Jan Igaj. Sekretar matičnog odbora OF u Ljubljani, Ivan Erceg, zavrbovan je u zatvoru i izazvao provalu u organizaciji Osvobodilne fronte i Komunističke partije. Slavka Schoeberl pripadala je takođe Hacinovoj agenturi.

u radnim logorima i prinudnoj radionici u »Ljubljanskoj pokrajini«. Najveća od ovih provala izvršena je januara 1945 godine na osnovu dugotrajnih priprema, koje su počele već 1944 godine u jesen. Za nametanje političke policije pod Hacinom, slučaj ove provala je naročito karakterističan.

U jesen 1944 godine obratio se glavni blagajnik ilegalne OF u Ljubljani, Anton Knez, firmi »Schneider in Verovšek« u Ljubljani tražeći od nje da upiše veću i iznos zajma za OF. Jedan od suvlasnika firme, Jože Verovšek, bio je povezan sa plavogardističkom grupom i njenom obavешtajnom službom DOS. Preko ovih linija on je informisao i kvislinšku policiju o Knezovom zahtevu. Policija je počela da prati Knezovo kretanje da bi otkrila finansijski centar OF. Neke od njegovih veza su uhapšene, a nakraj, kada je utvrđena cela njegova mreža, uhapšen je i on sam u trenutku kada je pošao na sastanak okružnoga odbora OF. Tom prilikom je kod njega nađeno 440.000 lira. Na osnovu podataka dobijenih od Kneza počelo je sistematsko praćenje raznih lica, pri čemu nije stupio u akciju samo aparat političke policije već i obavешtajne službe političkih grupa koje su sa policijom sarivale.

Posle Knezovog hapšenja sledile su još izvesne manje akcije, a januara 1945 godine počela je, hapšenjem sekretara Matijana odbora OF u Ljubljani, Ivana Ercega, glavna provala, za koju se smatralo da je nanela velike štete organizaciji OF u Ljubljani. Erceg je u zatvoru kopitulirao i dao opširnu sliku organizacijske strukture OF u Ljubljani, kojom je prilikom naveo i imena svih funkcionera koje je on poznavao. Pošto je on na svome položaju imao pregled nad radom članova najvažnijih organizacija OF i KP u Ljubljani, to je njegova izdaja dovela do teških posledica. Erceg je i aktivno učestvovao u identifikaciji daljih hapšenika, zavrbovan je za Gestapo i trebalo je da bude upućen u Salzburg, kako bi tamo otkrio organizaciju OF koju su obrazovali Sloveni internirani u tome mestu.

Između ostalih, Erceg je izdao Dragu Bidovec, sa kojom je bio povezan po partijskoj liniji. Ubrzo je uhapšena i Nada Dolenc, koja se nalazila u okružnom obavешtajnom komitetu i birou OF, a koju je provalila Bidovec pod fizičkim pritiskom. Bidovec je dala podatke o vođstvu OF i o bunkeru okružnoga komiteta KP i okružnoga odbora OF. U tome

bunkeru, koji se nalazio u Ljubljani, na ena je i zaplenjena arhiva okružnoga komiteta KP i okružnoga odbora OF, a sem toga su tu uhapšene i Leopoldina Mekina, sekretarica OK KP za ljubljanski okrug, i Nada Geržini, članica OK KP, zadužena obaveštajnom službom u Ljubljani.

Posledica svega ovoga je bilo razbijanje organizacija OF u Ljubljani. Pohapšeno je preko 400 aktivista, od kojih je izvestan broj streljan, a veina je upućena u nemačke logore odnosno u radni logor u Ribnici. Od hapšenika su neki i u zatvoru zavrbovani, pa je preko njih politička policija nastojala da i dalje prođu u ostatke razbijenih organizacija. Jedna od ovih bila je Ivana Škodlar, učiteljica, koja je u provali i posle nje igrala dvostruku ulogu.

Vrlo zanimljiva akcija kvislinške policije, karakteristična i za položaj koji je tada vladao u Sloveniji, odigrala se u toku 1944. godine, kada su sa oslobođene teritorije proterana neka lica na okupiranu teritoriju. To su bila lica koja su narodne vlasti smatrale nepouzdanima, pa su ih zato prebacile u krajeve u kojima su postojale kvislinške odnosno nemačke vlasti. Izveštaje o tome dostavili su u Ljubljani pripadnici političke policije sa ispostava u Kočevju i Novom Mestu. Hacin je na to odlučio da sa okupirane teritorije odnosno iz Ljubljane protera odgovarajuće brojeve lica na partizansku teritoriju. O tome je doneo formalnu odluku na osnovu jugoslovenskog zakona iz 1940. godine, prema kome se licima opasnim po javni red i mir može odrediti prinudno mesto boravka, odnosno zabraniti boravak u određenom mestu.

Lica za proterivanje odabrao je Hacin sa Lohom u sporazumu sa Duschom među zatvorenicima ljubljanske policije i među licima koja je policija bila registrovala kao sumnjiva, mada nisu bila još uhapšena. Sastavljen je spisak i u prvom transportu proterano je na oslobođenu teritoriju oko sto lica, a posle toga, u nekoliko transporta, još oko trista. Proterane je sprovodio naročiti vod uniformisane straže kvislinške policije do železničke stanice u blizini oslobođene teritorije. Tamo su skinuti s voza i upućeni peške dalje. Proterena lica dobila su pismeni dekret u kome se nalazilo obrazloženje za njihovo proterivanje, kao i odluka o tome, mahom sa zabranom da se udaljuju iz mesta u koja su proterana na neodređeno vreme. Kao mesto prinudnog boravka obično su navedene opštine Predgrad i Stari Grad na Kupu.

Kvislinška policija se aktivno bavila i prodiranjem u radio-veze NOV i PO. U tu svrhu je preko Paula Dusche dobila od Gestapo-a predajnu radio-stanicu. Ova je instalirana u zgradi uprave policije u Ljubljani, delom u prizemlju, a delom na tavanu. Stanica je imala da služi za izvršenje dva osnovna zadatka. Prvo, trebalo je pratiti informacije i vesti sa oslobojene teritorije, a i izveštaje, naređujući i sli no koje su razne formacije i organizacije NOP-a primale odnosno dostavljale putem radija. Drugo, radio-stanica je u svome predajnome delu imala da služi i dezinformaciji NOP-a. Naravno, rad ove radio-stanice bio upravljen prema oslobojenoj teritoriji u Beloj Krajini. Tu se, s jedne strane, pokušalo ukopati u emisije NOP-a radi njihovog prisluškivanja. S druge strane je radio-stanica davala i emisije radi izazivanja zabuna na toj teritoriji, a i inače.

Radom sa radio-stanicom upravljao je ponajviše Duscha, a pored njega i šef političke policije, d-r Loh. Izgleda da taj rad nije dao mnogo rezultata.

Kao sredstvo za vezu, po zamisli Dusche, kvislinška policija upotrebljavala je i golubove pismošuhe. Tu je bilo posredi dobijanje izveštaja sa oslobojene teritorije. Golubove je dao Wehrmacht, a o akciji koja je njima sprovodila ve je napred bilo govora.

Iz svega što je ovde o slovena koji kvislinškoj policiji reeno izlazi jasno da je ona bila izvanredno važno oruđe okupatora u borbi protiv NOP-a. Štaviše, između nje i odeljenja Gestapo-a u ispostavi KdS-a u Ljubljani pojavila se i konkurencija, mada je policija bila nema kom aparatu podređena. To se ispoljilo baš u vezi sa prikazanom provalom okružnog odbora OF u Ljubljani, početkom 1945 godine. Jednu funkcionerku OF, koja je tom prilikom uhapšena, prebacio je rukovodilac referata IV' N ispostave, Kriegl, u sudske zatvore i time je oduzeo od nadležnosti kvislinške policije. Ova je žena — po svojoj prilici je rečeno Ivani Škodlar — odmah zatim puštena. Hacinova policija protestvovala je preko Dusche protiv toga puštanja, tražeći i da se ova žena opet uhapsi. Kriegl je to, međutim, odbio izjavivši da je on nju pridobio za rad protiv OF.

Kvislinška policija se ovim odgovorom nije zadovoljila, i stvar je iznesena pred Schluifer-a. Ovaj je zatražio od Kriegl-a izveštaj o delom slušanju. Iz izveštaja se videlo da je

zavrbovana žena upu ena da stupi u vezu sa pripadnicima preostale organizacije OF, koja u velikoj provali nije bila zahva ena hapšenjem. Ambiciozni Kriegl je želeo tim putem da postigne izvesne uspehe protiv NOP-a, jer je velika provala bila stvar koju je izvela kvislinška policija bez sa dejstva refereta IV N.

Zanimljivo je da je Hacinova policija imala toliki ugled pred nema kim aparatom da se mogla upustiti u energij an spor protiv odeljenja Gestapo-a, iako je u vezi sa velikom provalom iz januara 1945 godine otkriveno da je Hacinov zamenik, policiski savetnik d-r Vladimir Kante, bio pripadnik i saradnik OF. Kante, ije je ilegalno ime bilo »Lija«, otkriven je na taj na in što je to lažno ime na eno u jednoj beležnici uhapšene sekretarice okružnog komiteta OF. Leopoldine Mekina. Ova je, uprkos fizi kog pritiska, odbila da kaže ko se krije iza toga nadimka. Me utim, drugi hapšenik, Silvester Šivic otkrio je — prema iskazima Hacina i Paula Dusche — da se iza pseudonima »Lija« krije d-r Vladimir Kante, koji je na osnovu toga odmah uhapšen i uo i samog nema kog sloma likvidiran, zajedno sa najvažnijim hapšenima iz velike provale od januara 1945 godine.

Posebnu pažnju zaslužuje grupa raznih saardnika aparata Sipo i SD-a koju su sa injavale obaveštajne službe i organizacije gra anskih reakcionarnih političara. Ove su davale nema kom policisko-bezbednosnom aparatu i njegovim kvislinškim pomo nim organizacijama podatke korisne za borbu protiv NOP-a ili su se na drugi na in nalazili na usluzi okupatoru. Mahom su tu bile posredi javne i tajne organizacije koje su obrazovale razne struje i grupe SLS.

Koren ovih obaveštajnih organizacija povla i se iz vremena italijanske okupacije »Ljubljanske pokrajine«. Tada je »Slovenska legija«, koja je davala ljudstvo za MVAC, osnovala svoj obaveštajni centar pod nazivom kancelarije »M—7« (prema sedištu te kancelarije u Ljubljani, u Mikloši evoj cesti broj 7). U ovoj su kancelariji prikupljani obaveštajni izveštaji belogardisti kih agenata, objavljivani podaci u poverljivom biltenu »Vesti« i vo ena je kartoteka pripadnika OF i partizanskih boraca. Kancelarijom su rukovodili sveštenici Tone Duhovnik i Franc Malovrh prema na-

elnim uputstvima rukovodstva »Slovenske legije« sa d-rom Smajdom i Smersu-om, na elu, a inž. Sodjom i sveštenikom Andrejom Križmanom kao najvažnijim saradnicima. Centar »M—7- bio je glavni direktivni punkt belogardisti ke borbe protiv NOP-a. Svoje planove je delom sprovodio preko »Slovenske legije«, a delom i preko italijanskih okupacionih vlasti sa kojima je kancelarija »M—7« održavala bliske veze.

Po italijanskoj kapitulaciji i dolasku Nemaca u Ljubljanu, belogardisti ko vo stvo bilo je, istina, spremno da ponudi svoje usluge i novom okupatoru, ali je za svaki slu aj odmah rasturilo kancelariju »M—7« i sakrilo njenu obimnu arhivu. No uskoro se pokazalo da je i novi okupator sklon da se koristi uslugama gra anske reakcije u borbi protiv NOP-a, pa su stoga rukovodioci »Slovenske legije« Smersu, d-r Šmajd, Križman i inž. Sodja povelili razgovore sa Rupnikovim poverenikom, kapetanom fregate Jankom Kregarom, o pitanju obrazovanja novog obaveštajnog i propagandnog centra. Rupnik, koji nije imao za sobom nikakav politiki aparat, bio je veoma zainteresovan za stvaranje ovakve kancelarije. S druge strane je obrazovanje toga centra bilo i u interesu SLS i »Slovenske legije«, pošto bi ove, kao i u fazi italijanske okupacije, mogle da se koriste službenom i javnom kancelarijom ne samo za javnu borbu protiv NOP-a ve i za svoj ilegalni rad i za u vrš ivanje svoje tajne politike organizacije i dirigovanje njome. Postignut je sporazum po kome je »Slovenska legija« u novi centar imela celokupnu arhivu i preostali aparat ranije organizacije »M—7«. Na elo nove kancelarije došao je Kregar, a njemu je za pomo nika odre en Milan Finec, funkcioner »Slovenske legije«.

Nova ustanova dobila je naziv Informativnog ureda i pretstavljala je organ Rupnikove pokrajinske uprave. Sa njenim osnivanjem saglasio se i nema ki »savetodavac« za propagandu, štampu i kulturu, Gladnigg. Informativni ured bio je podre en neposredno Rupniku kao šefu pokrajinske uprave. Osoblje je, uglavnom, preuzeto iz bivše kancelarije »M—7« i sastojalo se iz pripadnika »Slovenske legije«. Me utim, pored njih primljeni su i neki ljoti evci, a i izvestan broj pripadnika grupe »Straže«. Informativni ured imao je propagandno i obaveštajno odeljenje. Propagandno odeljenje vodio je d-r Ludovik Puš, a osoblje za njega regrutovano je

iz belogardisti kih krugova koji su se istakli kolaboracijom ve u periodu italijanske okupacije. Obaveštajno odeljenje obrazovalo je obaveštajnu službu koja je dobila naziv TOS (Tajna obveš evalna služba). Finec je u TOS uklju io naro- ito lanove »Slovenske legije«, koji su postavljeni kao obaveštajni oficiri za odre ene sektore, s tim da na svojoj teritoriji zavrбуju dovoljan broj obaveštajnih saradnika. U pogledu rada na terenu, novi aparat se uveliko oslanjao na ranije poverenike MVAC i »Slovenske legije«. Taj je posao vodio Tone Duhovnik, a posle njega sveštenik Jakob Mavec. Terenska organizacija u provinciji uživala je pomo jednog dela klera, pretsednika seoskih opština i domobranskih oficira.

Od samoga po etka kancelarija je radila na dva koloseka. S jedne strane, njeni su izveštaji išli pokrajinskoj upravi, kvislinškom aparatu i okupacionim vlastima, a s druge je jedan deo tih izveštaja odvajan i upu ivan samo rukovodstvu »Slovenske legije«. U tu svrhu je »Slovenska legija« uklju- ila u mrežu svoga proverenoga lana sveštenika Henrika Gori ana, koji je prikupljao podatke i izveštaje sa terena od agenture, pa ih podnosio najpre na cenzuru d-ru Šmajdu, kao rukovodiocu celokupne obaveštajne službe »Slovenske legije«. Tek pošto je Šmajd te izveštaje »pre istio«, zadržavši ono što je smatrao da ne treba pustiti u ruke okupacionom aparatu i kvislinškoj upravi, izveštaji su pristizali samom Informativnom uredu. Ovaj je dobijao informacije i od tzv. »Selja ke kancelarije« (Kme ka pisama) župnika Karla Škulja, koja je radila sa reakcionarnim selja kim izbeglicama sa oslobo enih teritorija.

Na osnovu podataka koji su pristizali Informativnome uredu sastavljen je dnevni bilten »Vesti-pokrajina«. Taj bilten sastavljao je najpre Duhovnik, a zatim Mavec. Informacije iz Ljubljane koje je prikupljao TOS izlazile su isto tako u posebnom dnevnom biltenu »Vesti«, iju je redakciju vršio tehni ki rukovodilac TOS-a, Egidij Vrš aj. Ovaj je, opet, bio pripadnik klerofašisti ke grupe sveštenika Glava a, koji je bio protivnik »Slovenske legije« i vo stva SLS i išao za svojom politi kom linijom. Kao što je Šmajd cenzurisao vesti za »Slovensku legiju«, tako je Glava odabirao podatke koji su njega interesovali, prikupljaju i naro ito informacije koje bi teretile SLS i »Slovensku legiju«. Taj je rad vršen po-

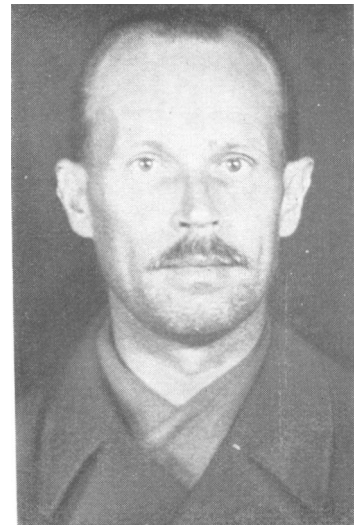

SMAJD

SMERSU

„SLOVENSKA LEGIJA“

FINEC

Iz redova slovenskih klerikalaca iznikla je organizacija pod nazivom „Slovenska legija“, koja je bila intenzivno usmjerena za kvislinške borbene formacije. Pod Njemačima, „Slovenska legija“ je nastavila svoj posao. Među njenim rukovodiocima najistaknutiji su bili bivši jugoslavenski narodni poslanik dr Albin Smajd i Rudolf Smersu. Obaveštajnom službom „Slovenske legije“, koja je saradivala (sa Rupnikovom kvislinškom upravom) naročito u uho njenih pripadnika i organizacije Narodnooslobodilačkog pokreta, rukovodio je Milan Finec (desno)

tajno, tako da ni rukovodstva Informativnog ureda, ni »Slovenska legija« i SLS, koji su smatrali da to rukovodstvo kontrolišu, nisu o Glava evoj ulozi ništa znali.

Bilteni sa vestima iz pokrajine i iz Ljubljane slati su vojnim i policiskim vlastima, a isto tako redakcijama reakcionarnih listova koji su izlazili pod nema kom okupacijom. »Vesti-Ljubljana« dobijali su: uprava kvislinške policije, koja je podacima iz biltena upotpunjavala rezultate svoje obaveštajne službe i na temelju toga vršila hapšenja odnosno sprovođila istrage; predsednik »Protivkomunisti kog odbora« (Komiteta preko koga su rukovodioci »Slovenske legije« i drugih »ilegalnih« organizacija javno saraivali u borbi okupacionog i kvislinškog aparata protiv NOP-a), inž. Jože Soda, koji je na osnovu njih planirao akcije za suzbijanje OF; biskupski ordinarijat, radi informisanja klera. »Vesti-pokrajina« davane su, sa prepisima uzapene partizanske literature i zaplenjenih akata OF, Rupniku, uredništvima listova i obaveštajnom otketu »slovenskog domobranstva«. Isto tako, i ove su »Vesti« slate inž. Sodi i biskupskom ordinarijatu. Oba su biltena, naravno, dostavljana i šefu Informativnog ureda Janku Kregaru. Inženjer Soda je »Vesti« davao rukovodstvu »Slovenske legije«, a Kregar ih je stavljao na raspolaganje Gestapo-u. Na taj je na in nema ki i kvislinški policiski i obaveštajni aparat dobijao informacije koje je prikupljao Informativni ured, koristeći se njima za svoj rad protiv NOP-a i naprednih snaga.

Svi podaci koji su se sticali u Informativnom uredu unošeni su u posebnu kartoteku, koja je voena odvojeno za Ljubljanu i za provinciju, a grupisana i prema kriterijumu uli ne podele (Ljubljana), stepena »opterećenosti«, veza sa partizanima itd. Na temelju ove kartoteke, Informativni ured davao je ocene o politici koj pouzdanosti lica koja su podnosila ma kakve molbe pokrajinskoj upravi, a izraivao je i spiskove za progon pristalica OF i partizana. Prve takve spiskove izradio je Informativni ured za nema ki vojni aparat uo i novembarske ofanzive 1943 godine. Ovi su spiskovi služili nema kim vojnim i policiskim snagama za iznalaženja terenskih radnika OF i uništavanje organizacije NOP-a. Za ovo je Informativni ured dobio posebnu zahvalnicu SS-ovske tenkovske divizije 1, »Leibstandarte Adolf Hitler«. Spiskovi »sumnjivih« lica davani su i komandi nema kih vojnih usta-

nova u Ljubljani (Platzkommandantur), a i ustanovi za izdavanje propusnica i dozvola za putovanje (Prueistelle). Spiskovi su slati i drugim ustanovama okupacionog i kvislinškog aparata kojima bi oni bili potrebni. Za razne ustanove prikupljao je Informativni ured podatke i preko TOS-a odnosno svojih obaveštajnih mreža, ukoliko ne bi imao podataka u svojim kartotekama.

Prilikom velike akcije »iš enja« u »Ljubljanskoj pokrajini«, novembra 1943 godine, Nemci su zarobili odnosno pohapsili veliki broj lica u toku samih borbi i u selima kroz koja bi prošle njihove jedinice. Mahom su ta lica upu ena u privremene logore, odakle su imala biti eventualno poslata dalje, u koncentracione logore ili na rad u Nema ku. Informativni ured organizovao je popis ovih hapšenika i zarobljenika i izvršio njihovo političko ocenjivanje prema svojoj kartoteci, koriste i se svim podacima kojima je raspolagao, a delivše popisana lica u tri kategorije: A — pauzdana lica; B — lica za koja treba sprovesti naknadne provere; i C — partizani, terenci i aktivisti OF. Spiskove grupa A i C uputio je Informativni ured nema kim vlastima sa predlogom da se lica iz grupe A puste na slobodu i uklju e u »domobranstvo«, a lica iz grupe C odvedu u Reich.

Za lica iz grupe B, Informativni ured je tražio nove podatke, naro ito preko izbeglica u Ljubljani. Isto je tako on sproveo i proveravanje svih lica koja su se javljala u »domobranstvo«. Obaveštajni otsek organizaciskog štaba »domobranstva«, kojim je rukovodio kapetan Engelbert Ilovar, obrao se redovno Informativnom uredu, proveravaju i svoje podatke o aktivistima OF. Ipak, izme u »domobranstva« i Informativnog ureda vladalo je me usobno nepoverenje. Kada je Duhovnik napustio Informativni ured, a na njegovo mesto došao Mavec, Ilovar je postepeno prekinuo veze koje su dotle postojale, jer se bojao da bi grupa sveštenika Glava a mogla otkriti potajni rad i prijaviti sve što sazna Gestapo-u.

Naro ito su zna ajne bile veze izme u Informativnog ureda i uprave kvislinške policije. Ne samo što je putem »Vesti« Informativni ured dostavljao Hacinovoj policiji informacije kojima je raspolagao ve je održavao i stalnu vezu sa Hacinom. On mu je skretao pažnju na razne momente iz teku e borbe protiv NOP-a u kojima bi bila potrebna inter-

vencija kvislinške policije, pa je i predlagao eše egzekutivne zahvate. Uprava policije je i sama, sa svoje strane, tražila od Informativnog ureda mišljenje o »moralnoj i političkoj pouzdanosti« raznih lica. Tako je, naprimer, u periodu septembar—novembar 1944 godine Informativni ured proveo po svojoj kartoteci 975 lica na traženje kvislinške policije.

Dalja veza je postojala između Informativnog ureda i informativne kancelarije u Novom Mestu. Ova je kancelarija radila još za vreme italijanske okupacije pod rukovodstvom sveštenika Nande Babnika, istaknutog u svim belogradističkim pothvatima u Dolenjskoj. Tu je postojao jak centar belogardizma, koji je vodio i neku vrstu svoje, nezavisne politike prema Ljubljani. Po etkom 1944 godine, kada je Babnik smenjen, a na čelo Informativne kancelarije došao bivši sudija Franc Logar, ova je kancelarija funkcionisala kao neka vrsta ispostave Informativnog ureda, dostavljaju i mu obaveštajne izveštaje o delatnosti pripadnika OF u Dolenjskoj. Kancelarija u Novom Mestu prikupljala je podatke i na traženje Informativnog ureda.

Februara 1944 godine doneo je Rupnik odluku o obrazovanju tzv. »narodnosnih referata« pri sreskim na elstvima. Ovi su referati imali da sprovode na terenu propagandni i obaveštajni rad, a po upustvima Informativnog ureda i propagandnog odeljenja u Ljubljani. »Narodnosni referati« organizovali su obaveštajnu mrežu po opštinama, uz pomoć »opštinskih narodnosnih referata«, a svoje izveštaje objavljivali su u biltenu »Inforator«, koji je stavljan na raspolaganje »Informativnom uredu«. U Novom Mestu je »narodnosni referat« preuzeo informativnu kancelariju. Sve do sloma okupacije taj referat vodio je Franc Logar. U Logatecu je najpre bio referent student Roman Lupine, a zatim službenik radni kog osiguranja Danilo Havelka. U Kočevju je referent bio Lupine, pošto je onamo premešten iz Logateca. Svi su »narodnosni referati«, kao centri za obaveštajni i propagandni rad protiv NOP-a, bili povezani sa »domobranskim« komandama, Gestapo-om i ispostavama odnosno uporištima kvislinške političke policije.

Šef Informativnog ureda Janko Kregar sarađivao je sa Gestapo-om i u estvovanjem u obrazovanju posebne obaveštajne grupe, tzv. »Babnikove skupine«. Ovu organizaciju sproveli su, uz znanje i odobrenje »Slovenske legije«, Kregar

i SS-ovski podoficir Geldmacher iz ispostave KdS-a u Ljubljani. Grupa je dobila naziv po imenu svoga rukovodioca, bravarskog pomoćnika Toneta Bednika, čija je bila »Slovenske legije«. Njenu obuku vodio je Geldmacher, posle čega je grupa upućena na teren sa obaveštajnim i egzekutivnim zadacima. U proleće 1944 godine grupa je rasturena.

Naravno, nisu su prisne veze postojale između Informativnog ureda i već pomenutog »Protivkomunističkog odbora«, kome je ured služio kao administrativni organ. Rukovodeći i službenici Informativnog ureda Finec, Tršinar, Duhovnik i, posle njega, Mavec, bili su ujedno i članovi toga odbora, čiji je predsednik do jeseni 1944 godine bio inž. Jože Soda, a posle njega župnik Karel Škulj. Finec i, kasnije, Mavec izvršavali su sekretarske poslove odbora, a čeli aparat Informativnog ureda stajao je na raspolaganju odboru za sprovođenje njegovih odluka. Iz ove saradnje proistekla je poznata spomenica »O terencima«, podnesena nemačkim okupacionim vlastima, u kojima su sadržani konkretni predlozi za uništavanje terenskoga rada OF i njegovih saradnika.

Propagandno odeljenje je već krajem 1943 godine izdvojeno iz Informativnog ureda, koji je ostao isto obaveštajna organizacija. Ono je reorganizovano kao posebni propagandni osek pokrajinske uprave. U proleće 1944 godine napustio je rad u Informativnom uredu Finec, posle čega je pomoćnik šefa postao Ladislav Tršinar.

Polovinom 1944 godine sprovedena je krupna reorganizacija Informativnog ureda pod dejstvom Ljotičevića, koji su sve više uticali na Rupnika. Pošto su oni, kao grupa, u Sloveniji bili slabi, pozvali su i izvesne svoje partiske jedinstvenike koji su bili izbegli u Beograd pred nemačkom okupacijom, 1941 godine. Među ovima je bio bivši istaknuti Ljotičevićski funkcioner u Celju, Izidor Cergolj, koji je u proleće 1944 godine došao sa grupom »zboraša« iz Beograda u Ljubljanu. Za temu ove knjige nije od značaja detaljnije razmatranje planova i nastojanja Ljotičevića da preuzmu u ruke ključ ne položi oko Rupnika, a time i vlast u »Ljubljanskoj pokrajini« pod nemačkom upravom. Ali treba spomenuti da je Cergolj napravio plan za obrazovanje novog propagandnog odeljenja pokrajinske uprave, koje je obuhvatilo i Informativni ured i raniji propagandni osek. Ovaj je pretvoren u referat oteka »aktivne propagande« u sastavu novog odelje-

nja, sa nazivom referat »I—g«. Šef Informativnog ureda Kregar bio je razrešen te funkcije, a za referenta je postavljen Ladislav Tršinar. Pošto je ljotičevska ekipa bila odlučan protivnik »Slovenske legije« i njenih »ilegalnih« metoda, to je Tršinaru dodat kao pomoćnik i, ustvari, kontrolor Cergoljev poverenik Boris Smerdu. Uostalom, treba reći da su u to vreme rukovodioci SLS izdali nalog da se njihovi eksponenti postepeno povlače iz javnih i odgovornih položaja u kvislinškoj upravi.

Rad novog referata »I—g« nastavio se prema linijama dotadašnjeg rada Informativnog ureda, uz održavanje veze sa svima onim ustanovama sa kojima je ured imao službenog ili neslužbenog dodira. Na terenu u pokrajini obaveštajna je služba tekla naročito preko »narodnosnih referata«, a u Ljubljani je obaveštajno radio TOS, koji je postao potpuno samostalan i obaveštajnom referatu davao samo rezultate svoga rada u formi biltena. Značajno je da je u tome periodu znatno opao uticaj klerikalaca odnosno SLS i »Slovenske legije« na obaveštajni referat. Jedino je još Soda, kao predsednik »Protivkomunisti kog odbora«, održavao veze sa referatom i koristio se, za »Slovensku legiju«, njegovim radom.

Krajem 1944 godine izvršena je nova reorganizacija obaveštajnog rada obrazovanjem posebnog odeljenja propagande i informacije u pokrajinskoj upravi, čiji je jedan osek sa četiri referata bio krovna organizacija nad obaveštajnom službom koja je dobila naziv referata »izveštajne službe« (poročevalska služba). Referat je preuzeo sve arhive i funkcije ranijeg Informativnog ureda odnosno referata »I—g«. Pod Izidorom Cergoljem, kao šefom oteka, referat izveštajne službe vodio je Boris Smerdu. Prema zahtevu Cergolja, koji je tražio da se uklone »nepouzdana ilegalci« »Slovenske legije«, veina bivših službenika Informativnog ureda razrešena je dužnosti i stavljena na raspoloženje.

Referat izveštajne službe podelio je svoj rad na dve grane: propagandnu izveštajnu službu i policijsku izveštajnu službu. Ova je druga nastavila obaveštajnu delatnost u obliku kartoteka, davanjem mišljenja o pouzdanosti lica itd. Uglavnom je u tom poslednjem periodu delatnosti kvislinške obaveštajne službe, od početka 1945 godine do sloma okupacije, rad postepeno zamirao. Aparat je znatno smanjen, na terenu gotovo više nije bilo agenture, i naposljetku, u oslobo-

nja, pobjegao je preostali kadar rukovodilaca i saradnika izveštajne službe u Austriju.

U vezi sa opisanim radom Informativnog ureda i njegovih raznih razvojnih faza treba osvetliti ulogu obaveštajne organizacije TOS, koja je duže vreme predstavljala organ Informativnog ureda, a pritom igrala i nezavisnu politiku i obaveštajnu ulogu.

Kada je osnovan Informativni ured, Finec — eksponent »Slovenske legije« — dobio je nalog od šefa ureda Kregera da, zajedno sa akademikom Francom Horvatom, izgradi novu obaveštajnu organizaciju u Ljubljani. Finecu i »Slovenskoj legiji« nije bilo poznato da je Horvat, raniji službenik obaveštajne kancelarije »M—7«, bio prisno povezan sa sveštenikom Glavcem, koji je vodio svoju klerofašističku politiku u protivnosti prema volji SLS i »Slovenske legije«. Preko Kregera, koga je isto tako pridobio, Glavač je uspeo da ubaci u novu obaveštajnu organizaciju u Ljubljani još i Egidija Vršajca, koga je i »Slovenska legija« smatrala svojim pouzdanikom. Nova agentura u Ljubljani uglavnom je bila povezana sa Horvatom i Vršajcem. U početku rada Informativnog ureda, ova se obaveštajna služba u Ljubljani nazivala OBV, a kasnije joj je, od jeseni 1943 godine, dato ime TOS.

TOS je podelio Ljubljanu na sedam sektora i za svaki sektor odredio posebnog funkcionera, koji je dobio naziv obaveštajnog oficira. »Slovenska legija«, koja je htela da TOS iskoristi kao svoju obaveštajnu organizaciju, dala je preko Fineca nalog tim »obaveštajnim oficirima« — koji su bili svi njeni članovi — da izveštaje koji se ti u OF predaju redovnim putem organizaciji TOS-a, a da izveštaje koji se ti u politici njihovih grupa koje nisu povezane sa OF, frakcija u klerikalnom taboru, Nemaca i ostalih pitanja koja interesuju SLS i »Slovensku legiju« predaju nadležnom okružnom starešini »Slovenske legije«, a ne organizaciji TOS-a. Tako sva obaveštenja druge vrste, dakle, koja se nisu odnosila na OF, nego na sam reakcionarni politički tabor i na okupatora, uopšte ne bi stizala vrhu TOS-a, pa otuda ni Informativnom uredu. Okružne starešine »Slovenske legije«, koji su te izveštaje primali od TOS-ovih obaveštajaca, predavali bi ih dalje Finecu.

li no, kao mesnom komandantu »Slovenske legije« za Ljubljano, a ovaj bi ih dostavljao d-ru Šmajdu.

Plan »Slovenske legije« nije uspeo da se ostvari kao što je bio zamišljen. Vrš aj, u koga je »Slovenska legija« imala poverenje, saznao je za ovaj nalog i sa svoje strane uzeo je od svih TOS-ovih obaveštajnih oficira zakletvu, pod pretnjom teških sankcija, da informacije ne e davati nikuda van TOS-a, pošto TOS kao celina tobože radi za »Slovensku legiju«. Tako se desilo da je nekoliko meseci »Slovenska legija« svojom pomo u održavala aparat koji je radio po instrukcijama njenog protivnika Glava a. Što je još zanimljivije, Glava je preko Vrš aja od pripadnika »Slovenske legije«, obaveštajnih oficira, dobijao materijal koji je iskoristio i za tere enje rukovode ih lanova SLS i »Slovenske legije«, koje je, zbog njihovog ilegalnog rada, izdavao Gestapo-u. Tek posle nekoliko meseci saznala je »Slovenska legija« za ovu igru Glava a i Vrš aja, posle ega je izdala nare enje da lanovi »Slovenske legije« imaju odmah obustaviti svaki rad za TOS. U to vreme je »Slovenska legija« saznala i da su Kregar, Glava i Vrš aj odlu ili da Gestapo-u predadu spisak lica koja deluju u »Slovenskoj legiji« i SLS, traže i da budu odmah uhapšena. Tom prilikom su odredili i naslednika Milanu Finecu, pošto su i njega stavili na spisak za hapšenje.

Po predlogu sveštenika Križmana, »Slovenska legija« je na to organizovala provalu u kancelariju TOS-a i tom prilikom je pokupljen celokupni TOS-ov obaveštajni materijal. Tim udarcem, i istovremenim istupanjem lanova »Slovenske legije« iz TOS-a, organizacija ove obaveštajne službe bila je gotovo sasvim uništena. Ona je morala biti izgra ena iznova, što je u injeno pod formalnim rukovodstvom Janka Kregara, a stvarnom upravom Vrš aja i Horvata, dok je u pozadini o svemu rešavao Glava . Me utim, u ovu novu organizaciju »Slovenska legija« poturila je izvesne svoje ljude, koji su delom u obnovljenom TOS-u igrali važnu ulogu.

TOS je tada, kao samostalna organizacija, podre ena kvilinskoj pokrajinskoj upravi preko Rupnikovog saradnika Kregara, organizovao svoje pripadnike u tri grupe. Prvu je sa injavala terenska organizacija koja je brojala oko sto ljudi. Bila je podeljena na sedam rejona, od kojih je svaki imao svoga obaveštajnoga oficira, dva do pet a utanata, posebnog službenika u okružnoj centrali i deset do dvadeset

obaveštajaca, od kojih su regrutovani kuriri i patrole za praćenje. Drugu grupu sačinjavali su specijalisti koje je rukovodstvo TOS-a prikupljalo iz terenske organizacije i ubacivalo ih u OF, u ilegalu reakcionarnih grupa, u razne političke stranke i frakcije i u Gestapo. Najzad, treću grupu sačinjavali su informatori iz političkih krugova.

Rejoni su izdvojeni na sektore koji su obuhvatali izvestan broj ulica. Za svaki sektor određen je posebni starešina, nad kojim je radom vodio kontrolu obavestajni oficir rejona preko aulanata. Između sektora i obavestajnog oficira održavali su vezu određeni kuriri. Za izveštaje su upotrebljavane ugovorene šifre. Tako su TOS-ovi obavestajci nazivani »paucima«, a njihova obavestajna organizacija »paukovom mrežom« i slično. Isto je tako svaki od njih imao svoju brojnu šifru. Organi TOS-a su primali i honorare, a dotacije za svoj rad dobijao je TOS preko Informativnog ureda od Rupnikove pokrajinske uprave.

Glava je za TOS vezivao i velike političke ambicije. Smatrao je tu obavestajnu organizaciju kao srž nove klerikalne organizacije, podmlaćene SLS. U raspisima je tražio od pripadnika TOS-a stvaranje jedinstvenog fronta obnovenog »katoličkog tabora«. Propagirao je vernost Rupniku, a u isto vreme saradnju sa Nemcima. Tražio je da pripadnici TOS-a budu »naučnici špijuni i kontrarevolucionari« i da imaju raditi sa »revolucionarnim dinamizmom i špijunskim fanatizmom«. Uopšte je tražio da se, uz živu obavestajnu rad, sprovedu i svestrana političko-mobilizatorska aktivnost, uperena protiv NOP-a odnosno KP i masonerije. Cilj Glava je bio da preko pripadnika TOS-a obrazuje osnovnu eliju klerofašističke fanatizovane organizacije. Iz samih njegovih koncepcija i parole vidi se da je bio posredno potpuno neozbiljan zanesenjak. Međutim, u svome fanatizmu i u obavestajnom radu njegove organizacije, u koji je unesena duboka mržnja prema NOP-u, u prvome redu, a zatim i prema svim ostalim protivnicima koji Glava u njoj nisu hteli priznati važniju ulogu u političkom životu, on je sa svojim TOS-om nanosio velike štete slovenačkom narodu.

Kakva je uloga TOS-a bila u vreme kada je bio na vrhuncu svoje organizacione moći, pokazuje izjava TOS-ovog rukovodstva, koje za sebe veli da je sve što ima kvislinška policija od obavestajnoga materijala poteklo od TOS-a.

Posle razlaza sa »Slovenskom legijom«, Glava je naro-
ito pojaao svoje veze sa Gestapo-om, tako da je ak biskup
Rožman opominjao funkcionere TOS-a da se uvaju Glava a.
Neposredna Glava eva veza u ispostavi KdS-a u Ljubljani
bio je SS-ovski potporu nik Wurnigg, iji je agent bio i Vr-
š aj.

Od jeseni 1944 godine rad TOS-a se postepeno gasi. Neki
njegovi agenti radili su na obrazovanju grupe koja bi se spo-
razumevala sa NOP-om, posle ega je došlo do otpuštanja
raznih funkcionera TOS-a. Poslednji ve i zadatak dobio je
TOS po etkom 1945 godine, kada je Rupnik tražio izradu tri
elaborata. Prvi je imao da prikaže kako narod ocenjuje Ru-
pnikovu delatnost, drugi — kako narod misli u pogledu za-
vršetka rata, i tre i — šta misli o držanju »domobranstva«
krajem rata: ho e li ono i i sa Nemcima ili se povezati sa
eticima?

Opadanju i raspadu TOS-a doprinelo je i reorganizo-
vanje informativne službe koje su izveli ljoti evci. Zbog
toga TOS-u nije više poklanjana velika pažnja, pa se ak
dešavalo da TOS-ovi obaveštajci budu upu ivani na prinudnu
radnu akciju koju su Nemci organizovali u »Ljubljanskoj po-
krajini«.

»Slovenska legija« nije samo preko TOS-a i informativ-
nog ureda prikupljala obaveštajne podatke. Pod rukovod-
stvom d-ra Šmajda bili su obuhva eni obaveštajnim radom
mnogi lanovi. Naro ito je mnogo obaveštenja dobijala »Slo-
venska legija« preko sveštenstva u provinciji. U Ljubljani su
njenu obaveštajnu organizaciju vodili Finec i profesor Lipo-
vec. Po razlazu sa TOS-om postavljeni su obaveštajni refe-
renti pri okužnim starešinama »Slovenske legije«. Isto je tako
postojala saradnja i sa obaveštajnom službom plavogardisti -
ko- etni kih elemenata, zvanom DOS.

Svi vode i funkcioneri »Slovenske legije« imali su svoje
posebne obavštajce, koje su držali na li noj vezi, a dosta su
radili i preko katoli kih verskih organizacija. Obaveštajna
služba »Slovenske legije«, na liniji krajnjih ciljeva ove poli-
ti ke grupe, održavala je veze sa britanskom obaveštajnom
službom. Tako su inž Soda, Smersu, Duhovnik i drugi pri-
padnici legije bili povezani sa britanskim agentom Golecom
u Trstu.

Za okupatora je od važnosti bila i obaveštajna služba »slovenskog domobranstva«. Nju je vodio obaveštajni otek pri organizaciskom štabu »domobranstva« pod kapetanom Ilovarom, koga je nasledio, po njegovom hapšenju i upu i vanju u koncentracioni logor, poru nik Kova . Ova je obaveštajna služba imala svoje vojne i civilne agente, a održavala je veze sa Informativnim uredom i neposredno sa Gestapo-om, kao i sa upravom kvislinške policije.

U vojnom aparatu »domobranstva« bili su organizovani obaveštajni centri u Grosuplju, Velikim Lašama, Vrhnici, Ljubljani, Kočevju, Novom Mestu i Ribnici. Pored obaveštajnih centara postojali su posebni obaveštajni organi pri I domobranskom bataljonu u Št. Gori, II bataljonu u Rateku, III bataljonu u Višnji Gori i IV bataljonu u Št. Vidu. Obaveštajni centri dobijali su podatke od etnih obaveštajaca, a i preko civilne obaveštajne mreže. Održavali su vezu sa drugim obaveštajnim službama i ograncima na svojoj teritoriji, kao: sa ekspoziturom kvislinške policijske policije, sa »narodnosnim referatima«, nema kom Policijom poretka i Sipo-om. Vršili su hapšenja terenaca, saslušavanja zarobljenih partizana i upuivali su svoje hapšeni ke Gestapo-u, Policiji poretka, Komandi »zaštitnoga područja« ili upravi policije.

Pred kraj okupacije, razni reakcionarni politari — koji su se za sve vreme bavili u ovoj ili onoj formi saradnjom sa okupatorom — potpisali su zajedni ku izjavu kojom je obrazovan tzv. »narodni odbor«, u koji su ušli pretstavnici SLS, slovena kog dela Jugoslovenske nacionalne stranke i Jugoslovenske socijalisti ke stranke. Taj je odbor stupio u vezu sa komandantom etni ko-plavogardisti ke »Jugoslovenske vojske u otadžbini«, Prezeljom, a u isto vreme je lan egzekutive SLS, Bitenc, dobio nalog da formira Slovena ku narodnosnu vojsku, kao sastavni deo Prezeljevih formacija. »Narodni odbor« sastavio je zajedni ku komandu za obe ove grupe, odredivši za zajedni kog komandanta Prezelja, a Bitenca za njegovog pomo nika. U isto je vreme sastavio i nekakvu slovena ku vladu, sa pripadnikom SLS d-rom Jože Basajem na elu, koji je bio i pretsednik »narodnog odbora«. Cela ova vojna organizacija ostala je, uglavnom, na papiru,

SEF KVISLINŠKE UPRAVE I NJEGOV NAREDBODAVAC

U „Ljubljanskoj pokrajini“ i Slovena kom Primorju aparat SS-a i policije vršio je snažan uticaj na okupacionu upravu. Za „Ljubljansku pokrajinu“ je, u pogledu borbe protiv Narodno-oslobodila kog pokreta, centralna nadležna li nost bila SS-general Roesener, viši vo a SS i policije u XVIII vojnoj oblasti i okupiranoj Sloveniji. Fotografija ga prikazuje sa pretsednikom kvislinške uprave u Ljubljani, Rupnikom

a »narodni odbor« je zatražio da mu nema ke okupacione vlasti predadu upravu u Sloveniji, uz istovremeno uklanjanje Rupnika i Hacina. Zamisao je bila da se obrazuje vlast koja bi se u vrstila u Sloveniji i do ekala dolazak zapadnih saveznika. U ovome je u estvovao i biskup Rožman, kod koga je isto tako održan sastanak »narodnog odbora«.

Ve je prikazano kako je prošao »narodni odbor« sa svojom jednodnevnom vladom. I politari koji su se okupili oko njega, i »domobrani« i oružane formacije koje je on obrazovao, a i kvislinška policija i celi reakcionarni aparat koji je o ekivao da prigrabi vlast po odlasku Memaca, — celo se to društvo povuklo zajedno sa Nemcima iz Slovenije, beže i pred snagama narodnoga oslobo enja.

4) Ustanove u Slovena kom Primorju

a) *Opšti pogled*

Kapitulacija Italije dovela je do proširenja aparata Sipo i SD-a, kao pratioca nema ke vojne okupacije, i na teritoriju koja se dotle nalazila u samim italijanskim granicama. Dok je u ostalome delu Italije Tre i Reich, na elno, priznavao suverenost republike koju je proglasio Mussolini u Salo-u, dotle je za dve »operativne zone«, to jest za Jadransko Primorje izme u Istre i italijanske provincije Udine, i za »Alpisko predgorje« — prošireni Južni Tirol — stvoren posebni režim, o kome je ve bilo govora. U okviru naših razmatranja zanimljiv je poredak koji je zaveden u »Operativnoj zoni Jadransko Primorje«, pošto je ova obuhvatala znatan deo Slovenije.

Kada je došlo do okupacije tih oblasti primenom protivmera zbog italijanske kapitulacije, rat je bio u punome jeku i Nema ka je ve bila uveliko naterana u defanzivu i povlaenje. Ta je situacija iziskivala da se na okupiranoj primorskoj teritoriji na brzinu obrazuje uprava koja bi odgovarala potrebama rata i vojnoga položaja. Svi planovi za apsorbovanje i uklju ivanje ovih oblasti u Reich politiki marama — em(u su godinama težili naro ito austriski nacisti — morali su biti još ostavljeni u fiokama planera. Ipak, Nemci su se nadali da e se mo i zadržati na toj teritoriji, pa su

zato, stvaranjem posebne uprave u »operativnoj zoni Jadransko Primorje« pod vrhovnim komesarom, Gauleiter-om Rainer-om pokušali da stvore polazne položaje za eventualno kasnije ostvarenje svojih asimilatorskih planova. Trebalo je da u tim planovima i aparat Sipo i SD-a odigra svoju ulogu.

Sipo i SD je uopšte nastojao, kao uostalom i Abwehr, da iz kapitulacije Italije izvuku i višestruke koristi. S jedne strane bilo je od bitne važnosti da upregne u svoja kola italijanske obaveštajne institucije, italijanski obaveštajni kadar i agenturnu mrežu, a s druge strane da italijansku teritoriju prekrije mrežom sopstvenih ustanova. U novoproglašenoj Mussolini-jevoj Republici osigurana je puna kontrola italijanskih obaveštajnih institucija, a njihov rad usmeren je u smislu nemačkih interesa. U zoni Jadranskog Primorja, gde su obrazovali svoje obaveštajne ustanove, Nemci su nastojali da u obaveštajni rad za svoje interese uključe što više i broj italijanskih obaveštajaca. U tome nisu imali neke teškoće s obzirom na fašističku ili bar profašističku orijentaciju italijanskog obaveštajnog kadra. Pored toga, nastala je prava trka za preuzimanje agenturne mreže koju su do tada u zoni Jadranskog Primorja držali italijanski obaveštajci.

Struktura nemačkog bezbednosno-policiskog aparata u »Operativnoj zoni Jadransko Primorje« odgovarala je šemi koja je primenjivana na okupiranim teritorijama. Ali u pogledu upravnih vlasti organizacioni sistem bio je potpuno svojvrstan, pošto tu nije obrazovana vojna uprava sa kakvim generalom Wehrmacht-a na čelu već naročita vrsta civilne uprave pod rukovodstvom visokog političkog i upravnog funkcionera. SS-ovski general Globocnik, koji je kao Višegovoditelj a SS i policije stavljen na čelo SS-ovskog, policiskog i bezbednosnog aparata u operativnoj zoni, bio je stari austrijski nacista, povezan ličnim prijateljstvom sa vrhovnim komesarom operativne zone, Gauleiter-om Rainer-om. Njegovo sedište nalazilo se u Trstu. On je ustrojio i posebni štab za »suzbijanje bandi«, koji nije bio istovetan sa njegovim štabom kao Višegovoditelj a SS i policije, kao što je to bio slučaj sa Roesener-ovim štabom.

Na Rijeci i u Puli, Gorici i Udinama postavljen je po jedan vod a SS i policije, kao podređeni teritorijalni organ Višegovoditelja, a sa zadacima koji su proizlazili iz tadašnje situacije. Ti su zadaci obuhvatali, u prvome redu, borbu pro-

Sipo i SD
u
Slov. Primorju

Zapovjednik Sipo i SD-a
TRST
1943-1945

Ispostava
GORICA

Ispostava
PULA

Ispostava
RIJEKA

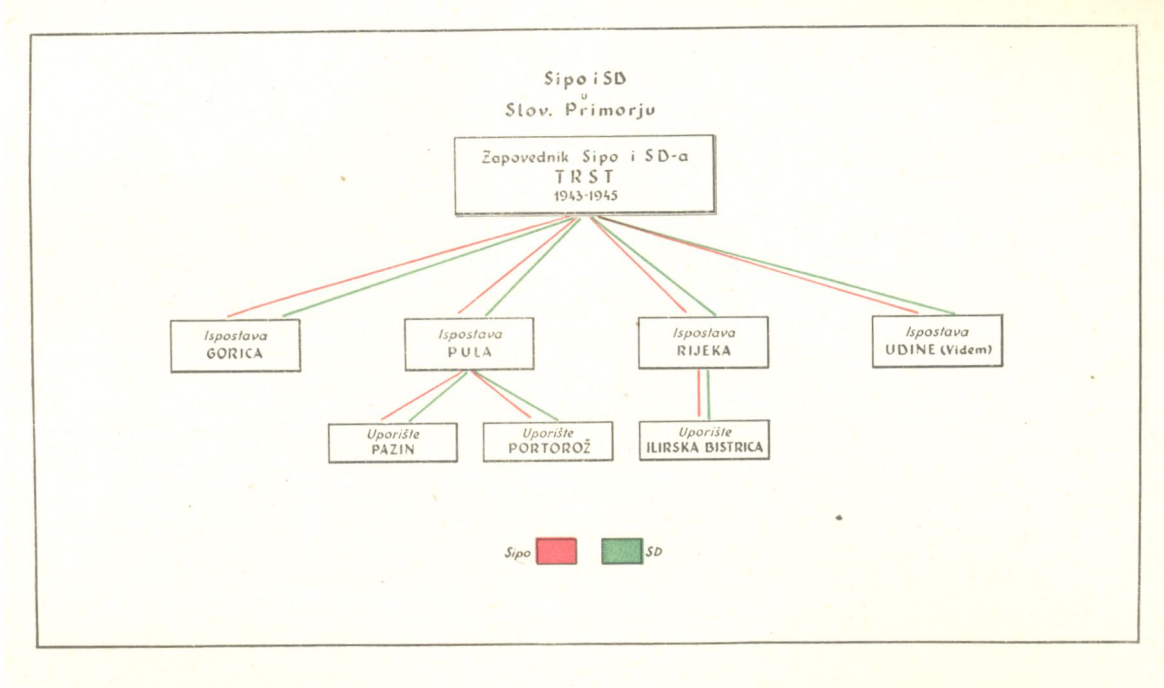
Ispostava
UDINE (Videm)

Uporište
PAZIN

Uporište
PORTOROŽ

Uporište
ILIRSKA BISTRICA

Sipo SD

SS I POLICIJA U JADRANSKOM PRIMORJU

GUENTHER

PRASCH

U Trstu je, posle italijanske kapitulacije, ustrojeno sedište višeg vođe SS i policije, pod kojim je formirana ustanova Zapovednika Sipo i SD-a. Na čelu te ustanove nalazio se SS-brigadni general Guenther. Ispostave njegovoga nadležstva obrazovane su u Primorju i Istri. U Puli je starešina ispostave Sipo i SD-a bio SS-poručnik Prash

tiv NOP-a uz pomoć Policije poretka i kvislinških formacija, a u saradnji sa Wehrmacht-om.

Višem vo i SS i policije podređen je Zapovednik Sipo i SD-a (BdS) u Trstu. Na taj je položaj bio postavljen SS-ovski potpukovnik d-r Weimann, koga je posle izvesnog vremena nasledio SS-ovski brigadni general Guenther. Pred kraj rata tu je funkciju preuzeo SS-ovski pukovnik d-r Emanuel Schaefer, koji je ranije bio Zapovednik Sipo i SD-a u Beogradu.

Nadleštvo BdS-a imalo je sva odeljenja koja su odgovarala organizacionoj šemi RSHA. Prvo i drugo odeljenje bili su personalno i administrativno, treće je bilo odeljenje SD-a, četvrto Gestapo, peto Kripo, a šesto je radilo po obaveštajnoj službi prema inostranstvu.

U nadleštvu BdS-a bile su vrlo este personalne promene. Odeljenjima I i II rukovodio je SS-kapetan Schrank. U odeljenju III (SD) radili su SS-kapetani Bethke, Bauer i Knopp. Šef odeljenja IV (Gestapo) bio je duže vreme SS-major Schiffer. Sem njega su u tome odeljenju radili, između ostalih, SS-major Metzker i SS-poručnici Schwoerer, Moeller i Floreck. Kod BdS-a u Trstu bio je na službi neko vreme i SS-major Beisner, poznat kao predratni rukovodilac obaveštajne službe prema Jugoslaviji u Upravi VI RSHA i kao šef Einsatzkommande Sipo i SD-a u Zagrebu, 1941—1942 godine.

Ubrzo po svome obrazovanju, BdS je isturio ispostave u glavne gradove svoje teritorije, koji su u isto vreme bili administrativna središta italijanskih provincija obuhvaćenih operativnom zonom. To su bili Rijeka, Pula, Gorica i Udine. Važno je uočiti da se teritorijalna nadležnost Višeg vo i SS i policije Globocnik-a, a isto tako i ona BdS-a u Trstu, nije poklapala sa operativnom zonom. »Ljubljanska pokrajina«, koja je isto tako ulazila u sastav zone, bila je izuzeta i tu je postojao veći opisan specifični bezbednosno-policijski režim.

Organizacija aparata nemačke policije i SS-a u Jadranskom Primorju, uključujući i Sipo i SD-a, bila je podređena tzv. »najvišem vo i SS i policije« (Hochster SS und Polizeifuehrer), čije je sedište bilo u Veroni. Ovaj »najviši vo a« postojao je, kao ustanova, samo na okupiranoj sovjetskoj teritoriji, a posle italijanske kapitulacije obrazovana je takva ustanova i u Italiji. Time se želelo postići i koordiniranje rada pojedinih viših vo i SS i policije na teritoriji dotične okupirane zemlje koja je, po svome prostranstvu, iziskivala obra-

zovanje više policiskih oblasti sa pojedinim višim vođama na terenu. Položaj Najvišeg vođe SS i policije za Italiju zauzimao je SS-ovski general Karl Wolff, poznat po tome što je kasnije, pred kraj rata, pokušao da sprovede separatnu kapitulaciju nemačkih snaga u Italiji. Wolff je bio jedan od najbližih saradnika Himmler-a. On je najpre bio njegov lični asistent, zatim rukovodilac novoosnovanog SS-glavnog ureda »Lični štab« (SS-Hauptamt Persönlicher Stab), a od početka rata pa do italijanske kapitulacije u isto vreme i delegat Himmler-a u Hitlerovom »Glavnom stanu«.

Kao što je u Italiji postojao jedan pretpostavljeni za sve tamošnje Više vođe SS i policije, tako je isto postojao i jedan starešina za sve ustanove Sipo i SD-a koje su bile ustrojene na italijanskoj teritoriji. Njegov službeni naziv bio je »BdS Italien« on je prema BdS-u u Trstu (kao i prema ostalim ustanovama BdS-a na italijanskoj teritoriji) imao ista rukovodeća i koordinaciona ovlašćenja koja je Wolff imao u odnosu na Globocnik-a i ostale Više vođe SS i policije u Italiji. Ova specijalna organizacijska forma nije, međutim, predstavljala instancu koja bi imala neposredan dodir RSMA sa BdS-om i Višeg vođe SS i policije sa Himmler-om. Neposredna veza sa najvišim ustanovama postojala je i dalje, samo što su od Višeg vođe SS i policije i BdS-a u Trstu naviše išle dve linije podređenosti: jedna prema centrali u Berlinu, a druga prema centralnoj ustanovi za Italiju. »BdS Italien« bio je SS-ovski general Harsters, podređen Wolff-u na isti način na koji je BdS bio podređen Višem vođi SS i policije.

Delatnost nemačkog aparata SS i policije, uključujući i BdS-a, bila je upravljena u prvome redu protiv NOP-a. Policija poretka bila je uključena u aparat za »suzbijanje bandi« kome je na terenu stajao Globocnik. Ustanove BdS-a na terenu bile su na isti način uključene u obavешtajni i egzekutivni rad u vezi sa tim aparatom, slično kao i u ostalim delovima Slovenije. I tu, kao i tamo, Sipo i SD je vršio dve dužnosti: jednu po sopstvenoj nadležnosti, boreći se svojim sredstvima protiv NOP-a, a drugu kao pomoćni saradnik aparata kojim je upravljao Globocnik-ov »Štab za suzbijanje bandi«.

Ovde treba pomenuti i postojanje posebnih kvadrantskih jedinica koje su bile uključene u oružane snage kojima je raspolagao Globocnik-ov štab, ili kojima je on dirigovao u

VRHOVNI NEMA KI RUKOVODIOCI U ITALIJI I SLOVENA KOM PRIMORJU

KESSELRING

WOLFF

Slovena ko Primorje je, u strukturi nema ke okupacione uprave, tretirano u vojnom i bezbednosno-policiskom pogledu kao sastavni deo okupirane Italije. Najviši nema ki vojni rukovodilac u Italiji bio je feldmaršal Kesselring. Na elu aparata SS i policije stajao je, kao vrhovni vo a SS i policije za Italiju, SS-general Wolff

ve o j ili manjoj meri. Delom su tu bile u pitanju manje lokalne grupe koje bi organizovale okupacione vlasti na terenu, delom su to bili ostaci ranijeg italijanskog fašističkog policijskog i bezbednosnog aparata, a delom su stvorene i nove jedinice formacije. Ova se situacija naročito komplikovala dolaskom ljote evaca, odnosno tzv. »Srpskog dobrovoljačkog korpusa«, i raznih etničkih jedinica na teritoriju operativne zone pred kraj rata. O ovim jedinicama, koje su na tu teritoriju došle u povlačenju iz Srbije, Bosne, Dalmacije i drugih krajeva koje su snage narodnooslobodilačke borbe dotle bile oistile od neprijatelja i njegovih saradnika, bilo je reči na drugome mestu, pošto je njihova pojava u Jadranskom Primorju samo završna epizoda njihove delatnosti na drugim područjima Jugoslavije. Međutim, u »Operativnoj zoni Jadransko Primorje« operisala je i slovenačka kvislinška formacija pod nazivom »Slovenski narodni varnostni zbor« (SNVZ), a pod komandom veoma pominjanog pukovnika Tonija Kokalja.

Formiranje ovih kvislinških jedinica izvršeno je na temelju onog istog Rainer-ovog naređenja po kome je obrazovano i »slovenačko domobranstvo« u »Ljubljanskoj pokrajini«. Kada je došlo do nesporazuma između Roesenera i Kokalja, Rupnik je predložio da se Kokalj postavi za komandanta kvislinške formacije u Primorju, što je Globocnik i učinio. Radi organizovanja SNVZ, Kokalj, inače blizak klerikalnoj stranci, tražio je naslon na SLS i »Slovensku legiju«. Ova poslednja upućivala mu je i svoje članove, rezervne oficire, za pojačavanje jedinica SNVZ. No oficiri su upućivali i liberalski krugovi slovenačke građanske reakcije, a i razne otcepljene grupe SLS (Glava, »Straža«). Sve su se ove grupe trudile da preko svojih oficira i ekspozitara u SNVZ-u steknu instrument za svoje političke planove i svoju političku afirmaciju.

Štab i komandni kadar SNVZ većim delom bili u rukama neklerikalaca. Obaveštajna služba bila je u rukama sveštenika Duhovnika, koji je naročito za to i upućen od klerikalnog vođstva iz Ljubljane u Primorje. Duhovnik je organizovao i informativnu kancelariju, neposredno podređenu nemačkim vlastima, a povezanu sa štabom SNVZ. Isto je tako i propaganda bila u rukama klerikalaca, koji su organizovali i slovenačke emisije na tržišnom radiju.

SNVZ je, u sporazumu sa nemačkim okupacionim aparatom, organizovao svoje policijske grupe u Trstu, Postojni, Št.

Petru, Ajdovšini, Gorici i Ilirskoj Bistrici. Zadatak ovih policijskih grupa bio je da vrše redovnu službu bezbednosti i preduzimanju manje akcije protiv partizana. Grupe, podeljene na ispostave koje su se nalazile u pomenutim mestima, objedinjene su kasnije u policijski bataljon SNVZ.

Cela struktura i na in rada SNVZ bili su veoma slični organizaciji i položaju koji je »domobranstvo« imalo u »Ljubljanskoj pokrajini«. Snage SNVZ — sem policijskog bataljona — obuhvatale su sedamnaest redovnih i tri specijalne čete, šest posadnih grupa i borbene grupe u Postojni, Gorici i Ajdovšini. Radi vaspitanja oficirskoga kadra organizovana je oficirska škola u Devinu, a za borce — regrutna škola u Trstu. Izvestan broj pripadnika SNVZ upućen je u SS-ovsku propagandnu školu u Trstu, radi njihovog osposobljavanja za propagandiste.

Cela organizacija ove kvislinške formacije patila je, s jedne strane, od slabosti u svome rukovodnom aparatu. Sam Kokalj bio je neodlučan, alkoholičan i izraziti germanofil, kao i još nekoliko članova rukovodnog kadra. Međutim, s druge strane, SNVZ nije nalazio na odziv u stanovništvu teritorija na kojima je operisao. Naprotiv, iz njega su mnogi njegovi pripadnici dezertirali u partizane ili prilazili etničcima koji su isto tako bili grupisani u Jadranskoj Primorju.

U jesen 1944 godine, kada su se zapadni saveznici približili Gornjoj Italiji, izrađen je plan za koncentraciju svih jedinica SNVZ u tri bataljona koji su imali da budu raspoređeni u blizini bivše italijansko-jugoslovenske granice, ali na primorskoj teritoriji. Međutim, mimo ovoga plana formiran je tzv. »Prvi slovenački udarni puk« sa sedištem u Ajdovšini, a pod komandom Debeljaka, koji je 1942 godine operisao sa plavogardistima pod »štajerskim bataljonom« u službi Italijana po Dolenjskoj, a smatrao se pripadnikom »Jugoslovenske vojske u otadžbini«.

SNVZ se, s jedne strane, borio kao pomoćna trupa nemačkog aparata za »suzbijanje bandi« na svojoj teritoriji. U tome je prisno saradivao sa Nemačcima, pod čijom je višom komandom i stajao. No, s druge strane, kada je kod SNVZ-a preovladalo uverenje da je nemački poraz neizbežan oni su u saradnji sa Nemačcima, pored koristi od zajedničkog istupanja protiv NOP-a, videli i mogućnost ostvarenja svog krajnjeg cilja: preuzimanje vlasti u trenutku nemačkog sloma.

Tada je prema zamisli, trebalo da se i SNVZ nasloni na zapadne saveznike i da pretstavlja neku vrstu oružane snage slovenačkih reakcionarnih vlasti, koje su, po istoj zamisli, imale tada da se formiraju na celoj slovenačkoj teritoriji. Politari u Ljubljani, u prvome redu SLS i rukovodstvo »Slovenačke legije«, bili su živo zainteresovani da se ojača SNVZ kako bi, u danom trenutku, mogao ispuniti i taj cilj.

Međutim, »slovenačko domobranstvo« u »Ljubljanskoj pokrajini« došlo je u izvestan spor prema SNVZ-u, pošto je Kokalj radio na tome da privuče iz »domobranstva« oficire i ljudstvo. To mu je i polazilo za rukom zahvaljujući i veštinstvu i bržem napredovanju u službi. Rupnik se pojavio sa zahtevom da se i SNVZ stavi pod Roesenerovu komandu, ali onaj i da se sa Roesenerom samostalno utiče u Primorju, spojivši SNVZ sa »domobranima« pod jednom upravom. Ali Rainer i Globocnik ove su zahteve odbili.

Kada je u Ljubljani obrazovan »narodni odbor«, Kokalj je pozvan da mu se podredi, na šta je on i pristao s tim da njegove jedinice uđu u sastav planirane vojske pod komandom Prezelja. Međutim, u isto vreme upućen je i predlog da se Kokalj smeni i da se na njegovo mesto postavi pripadnik komande »domobranaca«, potpukovnik Vizjak. Pre nego što je mašta konkretno uinjeno, došlo je do sloma okupacije i njeni su se kvislinški pomagači u Sloveniji i u Primorju rasturili.

Mada nije imao onaj značaj za nemačku obaveštajnu službu kao dosada prikazane kvislinške organizacije u »Ljubljanskoj pokrajini«, ipak je i SNVZ predstavljao korisnog pomagača, naročito zbog toga što je njegov glavni zadatak bio učešće u egzekutivnom i vojnom suzbijanju NOP-a.

b) Ispostave

Delatnost ispostava BdS-a Trst u glavnim gradovima provincija obuhvata enih »Operativnom zonom Jadransko Primorje« kretala se već poznatim linijama, sa ciljem suzbijanja NOP-a.

(1) *Ispostava Rijeka**

Ispostava na Rijeci obrazovana je krajem oktobra 1943 godine. Prvi njen starešina bio je SS-ovski kapetan Czerne, a posle njega je vo stvo ispostave preuzeo SS-ovski kapetan Heinrich Schiunzen. Zamenici starešine bili su SS-ovski poručnik Erich Uffken, a povremeno SS-ovski kapetan Fritz Hinays. Pored ovih poznato je još 18 pripadnika ispostave, a isto tako i 22 lica koja su sa injavala kancelarisko osoblje i tuma e. Osim toga ispostava je imala i izvestan broj pomoćnog osoblja za stražu, kuhinju itd. Najzad, krajem 1944 godine, podređena joj je još i grupa od oko 20 inovnika Carinske pogranične zaštite pod komandom carinskoga inspektora Bruns-a.

Teritorijalna nadležnost ispostave poklapala se sa italijanskom provincijom Kvarner (Quarnero) sa sedištem na Rijeci. Po stvarnoj nadležnosti, ova je ispostava — kao i sve druge koje je isturio BdS u Trstu — bila ispostava BdS-a kao celine, a ne samo pojedinih njegovih grana. To zna i da je ona obuhvatala i Sipo i SD, sa naročitim težištem na delatnosti oko suzbijanja partizana ili OF.

Ispostava je izgradila razgranatu agenturnu mrežu, koja je uglavnom dejstvovala prema hrvatskim delovima Istre, pa i ona biti prikazana u vezi sa delatnošću u nemačke obavешtajne službe na hrvatskoj teritoriji. Ovde treba pomenuti naročito one delatnosti ispostave koje su od značaja i za delove Istre nastanjene slovenačkim življem, odnosno za oblast u kojoj je centar bio u Ilirskoj Bistrici, a i one koje su od opšteg značaja za karakterisanje ove ustanove.

Krajem 1943 ili početkom 1944 godine osnovan je pri ispostavi referat koji se bavio isključivo sakupljanjem podataka o prilikama kod partizana, na osnovu saslušanja uhapšenih lica, zarobljenika ili dezertera. Taj je materijal stavljan na raspolaganje i vojski SS i policije na Rijeci, Traub-u, koji je na osnovu njega planirao svoje akcije. U obavешtajnom pogledu ispostava se oslanjala i na pretstavnike italijanskog fašističkog režima koji su bili ostali na njenoj teritoriji.

*) Zbog toga što su pripadale centrali u Trstu (BdS Trst) ovde se govori i o onim ispostavama koje su inače pretežno delovale na teritoriji NDH.

Prema hapšenima, ispostava je primenjivala uobičajene metode Gestapo-a. Na osnovu ocene o težini njihovih dela, oni su streljani, otpremani u koncentracione logore, a delimično stavljani i na raspolaganje Organizaciji Todt, koja ih je upotrebljavala za svoje radove. U zatvoru je vršeno i vrbovanje agenata među uhapšenim pripadnicima NOP-a, koji su posle toga obaveštajno upotrebljavali protiv partizana i OF.

U svome obaveštajnome radu, ispostava je saradivala sa kvesturom na Rijeci, na čijem se selu još nalazio italijanski fašistički kvestor Tomaselli. Kvestura je bila pod nadzorom nemačkih policijskih i bezbednosnih ustanova na Rijeci, sličeći kao što je kvadrantska policija u Ljubljani stajala pod kontrolom nemačkih bezbednosno-policijskih vlasti. Agenturna mreža kvesture stajala je na raspolaganju ispostavi, a isto tako i Ustaška nadzorna služba (UNS) na Sušaku.

Od ostalih obaveštajnih organa koji su radili i za ispostavu i kojima se ona obilno koristila treba pomenuti italijansku informativnu upravu »Upi«*) na Rijeci, a isto tako fašističku miliciju. Ove su ustanove fašističke Italije stajale u tesnom dodiru i sa Abwehr-om, i sa GFP-om, i sa ispostavom BdS-a. Imale su široko razgranatu agenturu kojom se nemačka služba bezbednosti mogla služiti bez ograničenja.

Po obaveštajnoj liniji ispostava je saradivala sa upravom Wehrmacht-a za izdavanje propusnica (Passierscheinstelle), sa GFP-om, vojnom žandarmerijom, odeljenjem propagandnog SS-puka »Kurt Eggers« i sa ustanovama Abwehr-a na svojoj teritoriji.

Sve su ove veze omogućavale ispostavi da se stalno snabdeva obilnim obaveštajnim materijalom. One su dopunjavale obaveštenja koja bi ispostava sticala putem sopstvene agenture na Rijeci i na terenu. U toj su mreži važnu ulogu igrali predratni nemački agenti, među kojima treba pomenuti: vlasnika pansiona »Germania« u Opatiji, Fritz-a Kausch-a; rukovodioca mesne grupe inostrane organizacije NSDAP (AO) na Rijeci, Robert-a Hoedl-a, i njegovog brata Hans-a, pri čemu je ovaj drugi bio jedan od glavnih agenata nemačkog policijskog atašea u Zagrebu; zakupca hotela »Park« u Cri-

*) Ufficio Politico Investigativo — UPI — je obaveštajni ured kod jedinica crnih košulja Camica Nerra.

kvenici, ranijeg austro-ugarskog kapetana Franz-a Gustav-a Rippl-a, koji je imao sopstvenu veoma razgranatu obaveštajnu mrežu.

Ukupno je na tome području utvrđeno oko 400 lica koja su za vreme nemačke okupacije stajale u obaveštajnoj vezi sa ispostavom BdS-a na Rijeci. Mali je broj potpisao formalnu obavezu, a većina je radila obaveštajno za ispostavu bez pismenog obvezivanja. Ukoliko nisu radili besplatno, iz ideoloških razloga, agenti su primali nagrade u novcu ili u racionisanoj robi.

Od egzekutivnih pothata može se pomenuti da je ispostava oktobra 1943 godine, dakle, odmah posle svoga osnivanja, sprovela hapšenje svih lica koja su smatrana neprijateljski raspoloženim prema Trećem Reich-u. Spiskove tih lica dali su Nemci koji su već ranije bili nastanjeni na Rijeci i njenoj okolini, a od kojih je priličan broj odavno radio u nemačkoj obaveštajnoj službi. U isto vreme pohapšeni su i Jevreji koji su stanovali na toj teritoriji. Oni su bili otpremljeni u logore u Nemačkoj i okupiranoj Poljskoj.

U svojoj delatnosti kao pomoćni organ aparata za »suzbijanje bandi«, pripadnici ispostave u estvovali su u svima akcijama koje bi preduzimale oružane snage okupacionoga aparata na toj teritoriji. Pored nemačke Policije poretka, tu su u akcijama saradivale i jedinice Wehrmacht-a (138 rezervnog puka planinskih lovaca), a i italijanske lokalne milicije. Zadatak pripadnika ispostave, u tim akcijama, bio je da saslušava zarobljenike, sreću dobijene obaveštajne podatke i odmah ih stavi na raspolaganje operativnim jedinicama, zatim da vrši pretres terena i mesta tragaju i za licima iz spiska poternica koji je sastavljen na osnovu dobijenih obaveštajnih podataka.

Dalja saradnja sa aparatom za »suzbijanje bandi« sastojala se u obaveštavanju vođe SS i policije, SS-ovskog potpukovnika Traub-a, i komandanta pomenutog puka planinskih lovaca, pukovnika Brandl-a. Ti su se izveštaji odnosili na podatke važne za preduzimanje oružanih akcija. Operativni komandant (Einsatzkommandeur) na Rijeci, kome su bile podređene nemačke i lokalne kvartiljske policijske snage, dobijao je te izveštaje i odgovarajuća uputstva za akcije od Traub-a, kome je on bio podređen. Pukovnik Brandl je, u isto vreme, bio i tzv. Kampfkommandant, to jest borbeni komandant Rijeke.

Ispostava je imala i svoja dva uporišta (Nebenstellen) odnosno ekspoziture na Sušaku i u Ilirskoj Bistrici. Prva od njih formirana je na nekoliko meseci posle obrazovanja ispostave, krajem 1943 ili po etkom 1944 godine, a druga krajem januara 1945 godine.

a) *Uporište Sušak* obrazovano je s obzirom na različite prilike koje su vladale na Rijeci, kao gradu koji je dotle bio u sastavu Italije, i Sušaku, koji se nalazio na teritoriji stare Jugoslavije, odnosno tadašnje NDH. Lokalni problemi Sušaka i njegove okoline mogli su se bolje rešavati pomoću organa koji bi se na licu mesta upoznali sa položajem i njegovim specifičnim osobinama. Na ovom uporištu bio je kratko vreme SS-ovski podoficir Wilhelm Kiefer, a zatim SS-ovski podoficir Paul Kleemann. Pored starešine, u uporištu su radila još dva do tri lica. Krajem 1944 godine uporište je pojačano sa još nekoliko pripadnika nemačke carinske pogranice zaštitne. Ono je imalo i svoje agente, vezane za njegove organe.

b) *Uporište Ilirska Bistrica*. Uzrok obrazovanju ovoga uporišta leži s jedne strane, u tome što je u ovom kraju bilo koncentrisano mnoštvo raznih kvislinških formacija. Te su formacije delom prebegle na slovenačku teritoriju probijajući i se kroz Bosnu i Dalmaciju, kao, naprimer, neki etni ki odredi, grupe Ljoti evog »Srpskog dobrovoljačkog korpusa« i slični. S druge strane je, baš zbog prisustva ovih jedinica, na terenu bila i jaka partizanska i podzemna delatnost NOP-a. Na ovom uporištu stajao je SS-ovski poručnik Becker, kome je bilo dodeljeno nekoliko saradnika. Od ovih je, kao agent i tumač, poznat Ludwig Sucher.

(2) *Ispostava Pula*

Ispostava BdS-a u Puli obrazovana je u isto vreme kada i ona na Rijeci, dakle, oktobra 1943 godine. Njen starešina bio je SS-ovski poručnik Helmut Prasch. Poznato je još 15 organa, 12 pripadnika pomoćnog kancelariskog osoblja i 28 pripadnika stražarskog i sličnog osoblja.

Zadaci ispostave bili su isti kao i oni opisani malo ranije pri prikazu delatnosti ispostave na Rijeci. Ovi su bili i obaveštajne i egzekutivne prirode. Poznato je oko stotina lica koja su u raznim oblicima obavestajno radila za ispostavu. Pored ovih

sopstvenih agenata, ispostava se koristila i uslugama agencije italijanskih fašističkih ustanova koje su ostale na toj teritoriji i sarađivala sa nemačkim okupacionim aparatom, a pod njegovom kontrolom i po njegovim uputstvima.

Za sprovođenje sopstvenih egzekutivnih zadataka, ispostava je, po evod maja 1944 godine, imala na raspolaganju jednu četu SS-a.

Prvi egzekutivni zahvati sprovedeni su odmah po obrazovanju ispostave, kada je pohapšen izvestan broj antifašista, a sproveden je i transport Jevreja sa teritorije ispostave u logore u Nemačkoj. Iste, 1943 godine, preduzimane su akcije na ostrvu Krku, koje je potpadalo pod nadležnost ispostave, i protiv nekih sela u području koje je ispostava obrađivala.

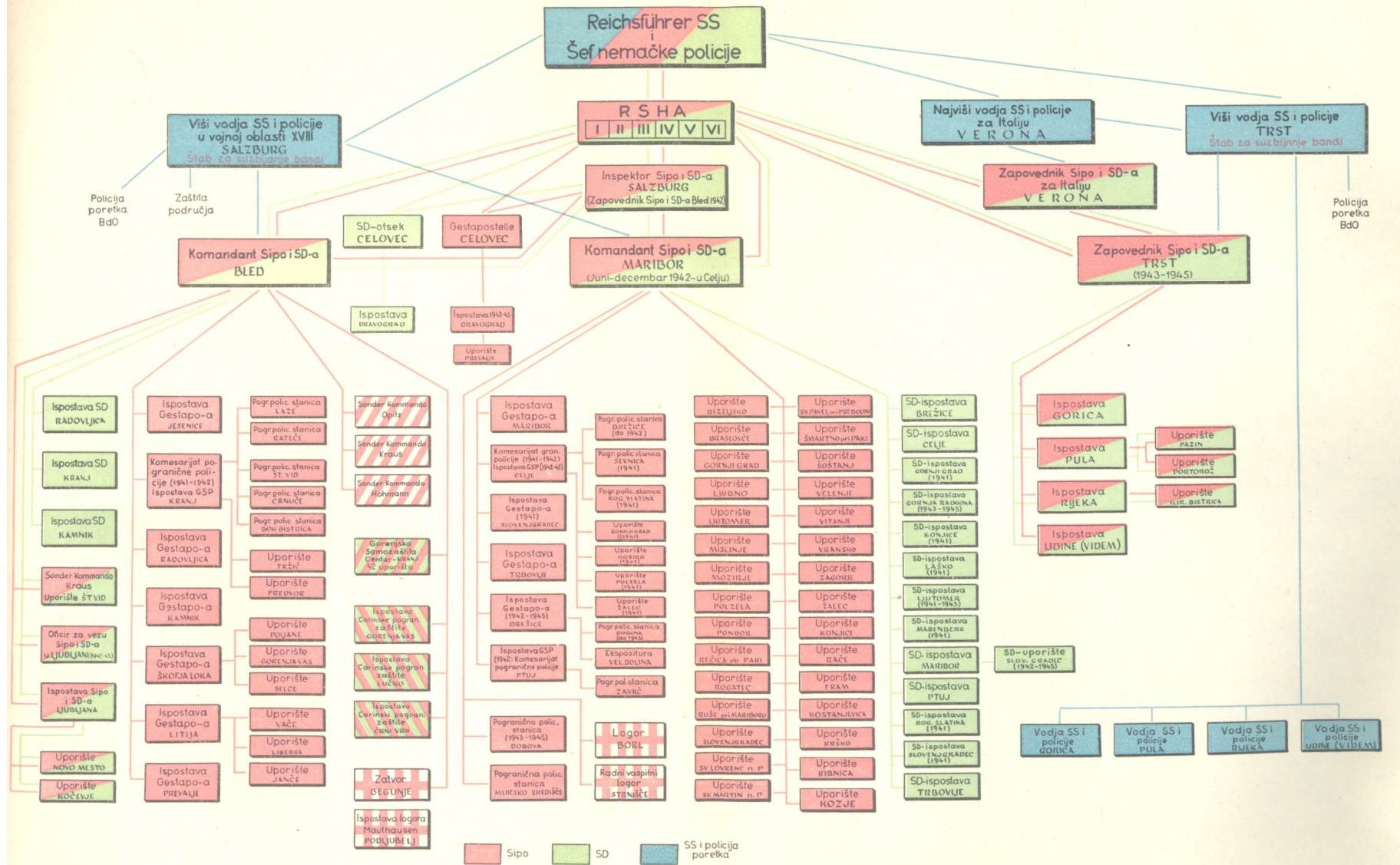
Aprila je započela velika »akcija iščenja« partizana u okolini Pazina, pri čemu je ispostava u okviru svoje nadležnosti pomagala operacije Wehrmacht-a na uobičajeni način. Ona je učestvovala i u ostalim akcijama koje bi Wehrmacht i aparat za »suzbijanje bandi« sprovodili na njenoj teritoriji. Izmeđ u ostalih ovde treba pomenuti kaznenu ekspediciju izvršenu u okolini mesta Prodol, kao odmazdu za napad na neku nemačku tenkovsku kolonu. Selo je spalila italijanska fašistička milicija koja je sarađivala u nemačkom bezbednosnom aparatu.

Ispostava je juna 1944 godine obrazovala uporište u Pazinu, a septembra iste godine uporište u Portorožu.

a) *Uporište Pazin.* Delatnost ove ispostave bila je ograničena uglavnom na sam grad Pazin i njegovu bližu okolinu. Njome je rukovodio SS-ovski podoficir Ludwig Fasching, a pored njega je uporište imalo još pet službenika. Saobraćajne prilike veoma su otežale veći razvoj delatnosti uporišta u unutrašnjosti Istre.

Na teritoriji uporišta postojalo je mnoštvo raznih jedinica i ustanova okupacionog aparata, sa kojima je ono sarađivalo na uobičajeni način. Naravno, važna bila saradnja sa IC aparatom nemačke 237 pešadijske divizije, kome je uporište davalo obaveštajne podatke. Isto je tako bila bliska saradnja i sa bataljonom Policije poretka »Alpenland«, koji je na toj teritoriji sprovodio akcije protiv sela Karoiba i Kašerga. Ostale nemačke formacije na području uporišta sa kojima je ona sarađivala bile su: lokalna komanda žandarmerije pod rukovodstvom kapetana Seidel-a; IV vazduhoplovni bataljon poljskih lovaca za specijalnu upotrebu (Luftaf-

APARAT SS I POLICIJE U SLOVENIJI 1941-1945

fen-Feldjaegerbataillon z. b. V. 4), pod komandom potpukonika Wilde-a; odeljenje vojne žandarmerije 237 pešadijske divizije; odeljenje propagandnog SS-puka »Kurt Eggers« pod komandom SS-ovskog podoficira Keiser-a; 188 puk planinskih lovaca; i »borbena grupa Voelkl« (Kampfgruppe Voelkl).

Sa ispostavom su, kao agenti, saraivali italijanski fašisti ili simpatizeri fašizma. Utvrđeno je 36 lica koja su stajala u obaveštajnoj vezi sa uporištem. Pored ovih individualnih agenata, uporište se služilo i italijanskom fašisti komilicijom u Pazinu, kojom je komandovao poručnik Pierra, a saraivalo je i sa opštinskom upravom, koja je, pod predsednikom opštine Tullio-m Gabrielli-jem, bila u italijanskim rukama.

b) *Uporište Portorož.* Zna se za četiri pripadnika ovog uporišta koje je radilo na istom kao i ostala uporišta na toj teritoriji, služe i, s jedne strane, kao mesni organ delatnosti ispostave BdS-a u Puli, a, s druge strane, kao pomagala u njihovim oružanim snagama na toj podruju.

(3) *Ispostava Gorica*

O ispostavi u Gorici poznato je da je imala oko 30 organa, a da je na njenom teritoriju stajao SS-ovski kapetan Herbert Wuth. Na podruju te ispostave, najvažnija ličnost nemačkog upravnog aparata bila je grof Mario Pace, koji se odmah po dolasku Nemaca na tu teritoriju stavio na raspoloženje SS-ovskom majoru Woelbing-u, pripadniku SD-a u Celovcu, koga je onamo uputio Gauleiter Rainer. Woelbing je privedo Pace-a Rainer-u u Celovac krajem septembra 1943 godine i tom prilikom ga je Rainer postavio za prefekta goranske provincije. Na položaju prefekta Pace je ostao sve do njega slova. Preko njega išli su i pregovori koji su vođeni između Rainer-a, Globocnik-a i generala Kuebler-a, s jedne, i lokalnog partizanskog štaba, s druge strane, a o kojima je napredve bilo reči. Iz ovoga se može jasno sagledati bliskost saradnje koja je postojala između Pace-a i nemačkog bezbednosno-policiskog i obaveštajnog aparata, a koja se, svakako, izražavala i u njegovoj saradnji sa ispostavom BdS-a u Gorici.

Ispostava u Udinama radila je na teritoriji van Slovenije na primorju, pa, prema tome, njena delatnost ne ulazi u prikaze kojima je posvećena ova knjiga.

ORGANIZACIJA I RAD VOJNE OBAVEŠTAJNE SLUŽBE

1) Razvoj delatnosti Abwehr-a i njene karakteristike

Dok organizacijska šema, metodi rada i opšte karakteristike delatnosti aparata Sipo i SD-a, zajedno sa njegovom obaveštajnom službom, pružaju jasnu sliku, dotle je vojna obaveštajna služba Tre eg Reich-a u Sloveniji prolazila u toku okupacije kroz tolike organizacijske i metodološke promene da sa mnoštvom svojih raznih ustanova pretstavlja vrlo nepregledan i gotovo nerazumljiv splet. I po nadležstvima i po teritorijalnom razgraničenju, bezbednosno-obaveštajne ustanove Sipo i SD-a pretstavljaju sistematsku konstrukciju sa istovetnim osnovnim obeležjima i sa malim varijacijama prema raznim slovenačkim pokrajinama. Vojna obaveštajna služba, me utim, pojavljuje se u Sloveniji sa mnoštvom različitih ustanova izukrštanje nadležnosti, uporednoga rada, uz ispresecanje veza i linija podređenosti. Zbog toga u prikazu organizacije, delatnosti i metoda vojne obaveštajne službe Tre eg Reich-a u Sloveniji treba po i od pojedinačnih ustanova na terenu, a retko je moguće dati prikaz veštih organizacijskih celina, od vrha do lokalnih izdanaka.

Aparat Sipo i SD-a obrazovao je u Sloveniji ustanove koje je komandno sedište bilo u samim okupiranim oblastima. Lokalni ogranci tih ustanova bili su podređeni centru koji se nalazio na istoj okupacionoj teritoriji. Tako je celi rad policijsko-bezbednosnog aparata i njegove obaveštajne službe u pojedinim slovenačkim oblastima predstavljao zatvorenu celinu koja je bila neposredno podređena jedino vrhovnim ustanovama toga aparata u Berlinu. Kod vojne obaveštajne službe, koja je na terenu uglavnom bila predstavljena Abwehr-

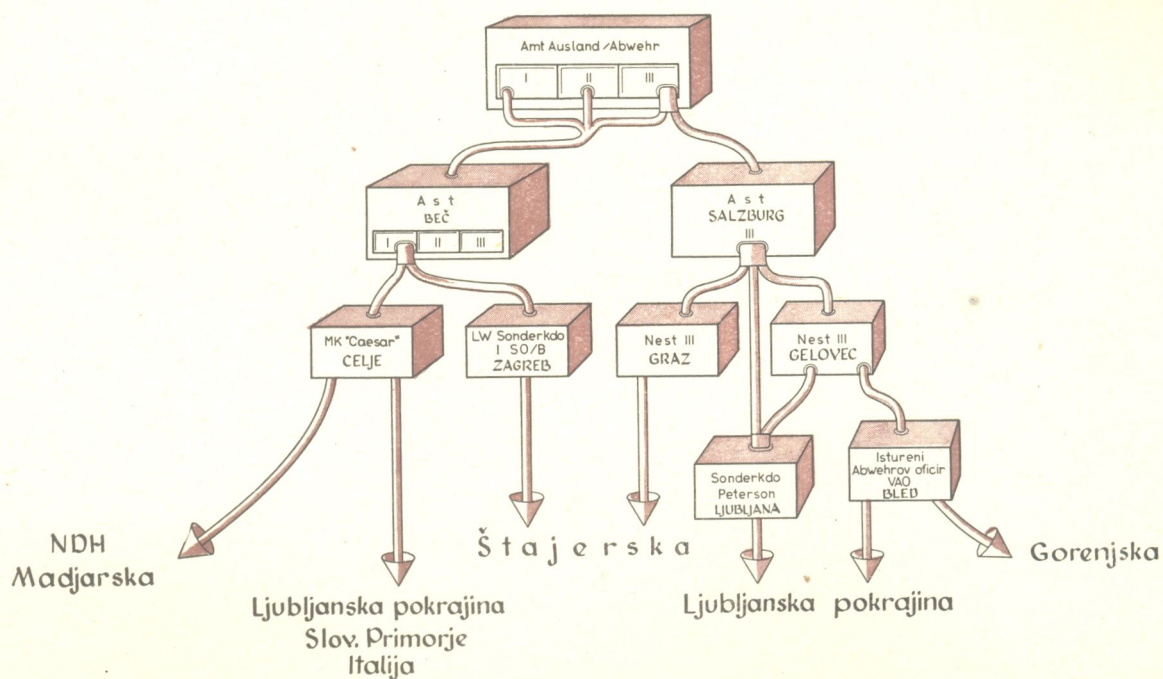
om, ovih jasnih teritorijalnih celina na slovena koj teritoriji gotovo i nije bilo. Gotovo sve ustanove Abwehr-a u Sloveniji predstavljale su ispostave ili ogranke ili obaveštajne punktove Abwehr-ovih ustanova koje su se nalazile van slovena ke teritorije. Sa raznih strana, bilo iz Reich-a bilo sa drugih okupiranih teritorija, ustanove Abwehr-a puštale su svoje pipke u Sloveniju. Tim lokalnim organcima upravljalo se direktivno mahom iz centara van Slovenije, a i ovi centri u najve em broju slu ajeva, nisu u Abwehr-ovoj organizaciskoj strukturi bili samostalne komande ustanove, ve su isto tako bili podre eni drugim komandama, a mali broj njih neposredno centrali vojne obaveštajne službe u Berlinu.

Dva momenta su od naro ite važnosti za organizaciski razvoj Abwehr-a u Sloveniji. Prvi je italijanska kapitulacija, koja je, u vojnom pogledu, bitno izmenila status velikoga dela Slovenije. Drugi moment predstavlja velika reorganizacija Abwehr-a, koja se odigrala unekoliko faza po ev od jeseni 1943 godine. Kapitulacija Italije i proširenje nema ke okupacije i na delove Slovenije koji su dotle bili pod okupacijom Italije ili u njenom sastavu izazvali su, pre svega, obrazovanje niza Abwehr-ovih ustanova u krajevima koji su dotle bili pod italijanskom vlaš u. Sem toga, izvesne izmene je pretrpeo i aparat Abwehr-a u delovima Slovenije koji su dotle bili pod nema kom okupacijom i koji su smatrani teritorijama uklju nim u Tre i Reich. Reorganizacije koje su menjale sastav i karakter Abwehr-a imale su za njegov aparat u slovena kim oblastima ozbiljnih organizaciskih posledica, koje treba podrobnije razmotriti.

Kao što je poznato, Abwehr-ova se organizaciska struktura, sve do pomenutih reorganizacija, teritorijalno sastojala od Ast-ova (Abwehrstellen), njima podre enih Nest-ova (Abwehr-Nebenstellen) i, po potrebi, tzv. »isturenih Abwehr-ovih oficira« (Vorgeschober Abwehroffizier — skra eno: VAO). Ast-ovi su mogli obuhvatati jedno, dva ili sva tri odeljenja Abwehr-a, dakle, mogli su biti potpuni (sa odeljenjima I, II i III) ili nepotpuni (sa odeljenjima I ili III ili I i III). Odeljenje II dodavalo se onim Ast-ovima iz kojih je bilo teritorijalno i materijalno prikladno sprovoditi delatnost te linije (sabotaža, diverzija). Nest-ovi su mogli obuhvatati više odeljenja, ali su eš e bili organizovani tako da je njihov rad bio ograni en samo na jedan sektor Abwehr-ovog rada. VAO

Abwehr u Sloveniji

april 1941 - septembar 1943

je vršio samo delatnost po jednemu sektoru, a isturilo ga je jedno od odeljenja Ast-a ili Nest-a.

Pored ove organizacijske strukture, koja je važila za teritoriju Reich-a i za okupirane teritorije, postojala je u neutralnim ili savezničkim zemljama organizacija Abwehr-a koja se nazivala »Kriegsorganisation«, skraćeno KO. Ova bi organizacija radila svakako po liniji I i III, a u nekim zemljama, kao, naprimera, u staroj Jugoslaviji, naročito i po liniji II, — što je zavisilo od situacije i od njenih planova prema dotičnoj zemlji.

Ova, prilično jasna, situacija u organizacijskom sklopu Abwehr-a bila je, u drugoj polovini 1943. godine, izmenjena, i to na taj način što je u okupiranim oblastima došlo do razdvajanja triju sektora Abwehr-a u posebne ustanove, koje su, sem toga, bile povezane sa IČ-aparatom komandi armijskih grupa ili operativnih armija. Ove Abwehr-ove ustanove dobile su naziv »Abwehrkommando« (skraćeno: AK), a kasnije Frontaufklärungskommando« (skraćeno: FAK). Ovim komandama bili su podređeni tzv. Abwehr-trupovi (Frontaufklärungstrupovi), skraćeno: AT odnosno FAT. Komande i trupovi nosili su kao svoje oznake trocifrene brojeve, pri čemu je prva cifra obeležavala sektor rada (1, 2 ili 3). Na okupiranim teritorijama su ostali dotadašnji Ast-ovi samo u sedištimaj vojnih teritorijalnih zapovednika, i to isključivo kao organi kontrašpijunaže. Ovim izmenama u Abwehr-ovoj strukturi, koje nisu tangirale ustrojstvo Ast-ova i Nest-ova na teritoriji Reich-a, izvršeno je bliskije povezivanje Abwehr-ovog aparata sa operativnom trupom i sa njenom IČ-službom. Ova je reforma zaokružena obrazovanjem tzv. »Leitstellen fuer Frontaufklärung«, rukovodnih ustanova Abwehr-a koje su na određenom velikom području dirigovale FAK-ovima. I ove Leitstellen su bile ograničene na jedan od tri Abwehr-ova sektora. Pretstavljale su ustanovu za vezu između u vrhu vojne obavestajne službe i FAK-ova.

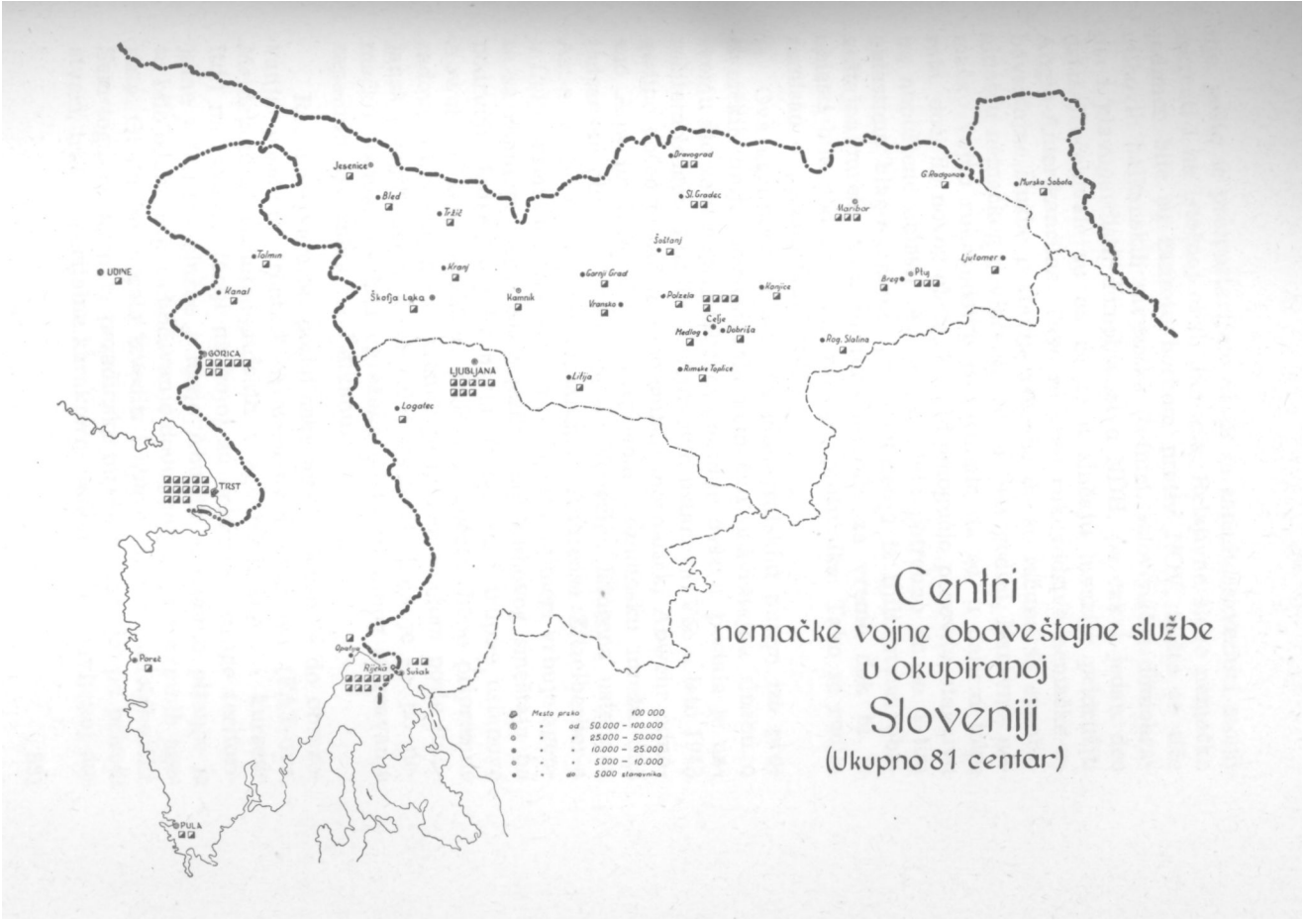
Dalji tok reorganizacije Abwehr-a doveo je i do ukidanja Amt-a Ausland/Abwehr, kao što je to već poznato. Tom prilikom su Abwehr I i II pretvoreni u Amt Mil RSHA, a Abwehr III je spojen sa kontraobavestajnim odeljenjem Uprave IV RSHA (Gestapo-a). Ipak je delatnost u Abwehr-a II, zbog srodnosti poslova rukovodio šef odeljenja VI/S RSHA.

Rezultat ovih promena izrazio se na slovenačkoj teritoriji, u uslovima tadašnje ratne situacije, u stvaranju onoga

nepreglednoga spleta raznih izukrštanih i uporednih Abwehr-ovih ustanova o kome je napred ve bilo pomena. Tu treba razlikovati, pre svega, ustanove na teritoriji koja je bila formalno uklju ena u Tre i Reich (Gorenjska i Južna Štajerska) od onih obrazovanih u oblastima koje su bile pod raznim oblicima okupacije a nisu smatrane teritorijom Reich-a (»Ljubljanska pokrajina«, Jadransko Primorje). Na teritoriji priklju enoj Reich-u radio je aparat Abwehr-a onako kao što bi to odgovaralo teritoriji Reich-a. Tu su delovale razne ustanove, podre ene Ast-ovima u Salzburg-u i Be u, bilo neposredno, bilo preko Nest-ova u Celovecu i Graz-u. Na teritoriji »Operativne zone Jadransko Primorje« bila je situacija neujedna ena. S jedne strane su tu delovale teritorijalne ustanove, dakle, Nest-ovi (Ljubljana, Trst), a, s druge, aparat FAK-ova i FAT-ova i njihovih isturenih obaveštajnih punktova (Meldekopf, skra eno: MK).

Što je rat dalje odmicao, zbrka je u organizaciskom pogledu postajala sve ve om. Pred kraj rata se u oblastima koje su predstavljale teritoriju Reich-a (Južna Štajerska) nalazio niz raznih ustanova frontnog Abwehr-ovog aparata koje su radile uporedno sa tamošnjim teritorijalnim aparatom. U »Operativnoj zoni Jadransko Primorje« dejstvovali su, pored teritorijalnih ustanova (od kojih se Nest-Trst pretvorio u FAT sa oznakom 3, tj. kontrašpijunaže), još i frontne ustanove vojne grupe C (Kesselring) po linijama 1, 2 i 3, a isto tako frontne ustanove vojne grupe F i kasnije E (Weichs, Loehr) i mornari ke komande »Admiral Adria«. Sem toga su u taj prostor dejstvovala i veze i ustanove Ast-ova Be , Salzburg i Merano. Sve su ove razne vojnoobaveštajne ustanove radile sa svojim agenturama, obi no nezavisno jedna od druge, izukrščaju i svoje linije.

Da bi, u organizaciskom pogledu, stanje mreže Abwehr-ovih ustanova u Sloveniji postao još nepreglednijim, pojavila se ve od kasnog leta 1943 godine, delatnost Abwehr-a za stvaranje tzv. pozadinskih mreža (Ruecknetz). Ta mreža je svoje ispostave i punktove obrazovala nezavisno od ostalih Abwehr-ovih ustanova na toj teritoriji. Ovu je delatnost izazvala promena ratne situacije u jugoisto noj Evropi, vezana za pad Mussolini-ja, savezni ko iskrcavanje u Italiji i italijansku kapitulaciju. Ova promena je za nema ku okupacionu vlast i za nema ku vojsku u Sloveniji predstavljala veliko ugrožava-

nje, pošto se pretpostavljalo da bi se zapadni saveznici mogli iskrcati i na isto noj obali Jadrana. Relativne slabe nema ke jedinice bile su zauzete borbom protiv NOV, a što se ti e njihovih balkanskih saveznika (etnici, »slovena ki domobrani« i plavogardisti, domobranstvo NDH, pa ak i jedan deo ustaša) o ekivale su da e se u slu aju invazije pridružiti Anglo-Amerikancima. Tako se pred rukovodstvo nema ke obaveštajne službe postavila potreba da se ra una sa eventualnoš u nema kog povla enja ve u 1944 godini. Naravno, nema ko vojno rukovodstvo je ra unalo da e, u daljem toku rata, do i do novog obrta, koji bi omogu io ponovnu ofanzivu na napuštene oblasti. Ali je zato bilo potrebno da se u tim oblastima blagovremeno, pre povla enja iz njih, stvori obaveštajna mreža koja bi funkcionisala za vreme dok bi te oblasti bile pod upravom ratnoga protivnika. Tako se rodila zamisao o pozadinskoj mreži.

Ova agencija, koja bi radiotelegrafskim putem iza protivni kih linija obavestavala nema ku obavestajnu službu o svemu što se u neprijateljskoj pozadini dešava, postala je narotom brigom raznih Abwehr-ovih ustanova. Ve u leto 1943 godine po eo je rad u tome smislu mornari ki Abwehr odnosno Abwehr I M. On je pripremao pozadinsku mrežu duž jadranske obale od Albanije do Venecije. Isturena ustanova Ast-a u Be u. »Wehrmachtsarchiv« Andreasa Zitzelberber-a u Celju, krenula je na posao da u poja anoj meri vrbuje agente sa znanjem italijanskog jezika radi njihovog smeštaja na podru ju Jadranskog Primorja. Ubrzo su i trupne ustanove Abwehr-a, kao, naprimer, FAK 111, po ele sli ne pripreme radove. Celi ovaj posao krenuo je punom snagom posle italijanske kapitulacije, a na celoj teritoriji koja je — po nema koj zamisli — bila ugrožena od eventualnog iskrcavanja zapadnih saveznika na Balkanu.

Rad na stvaranju pozadinske mreže doveo je do obrazovanja posebnih frontnih Abwehr-ovih ustanova (FAT-ova, Meldekopf-a, radiotelegrafskih i agentskih škola i kurseva itd.) na istoj teritoriji na kojoj su delovale i druge teritorijalne i frontne službe i linije Abwehr-a. Glavno pitanje je tu bilo odabiranje i obu avanje dovoljnog broja spremnih agenata. Obuka se morala izvoditi i obavestajno i radiotehni ki. Sem toga, od agenata pozadinske mreže trebalo je, po prirodni stvari, tražiti specijalne karakterne osobine. Po obavljenoj du-

žoj obuci, takvog agenta je trebalo ugraditi u koju ustanovu, privredno preduzeće ili slično na teritoriji gde je pozadinska mreža imala da funkcioniše. Pritom je to ugrađivanje moralo biti neupadljivo, tako da se agent može održati i pored kontrole i proveravanja protivnika, što je trebalo svakako otkrivati im protivnici koje trupe dođu na teritoriju na kojoj postoji takav »Ruecknetz«.

Logično je da su ovakav rad i stvaranje takve agenture iziskivali i spreman nastavni aparat i naročito kvalifikovane agente. Ovi su morali raspolagati odgovarajućim obrazovanjem, sposobnošću u uživljavanju u okolinu gde su imali biti ugrađeni, spretnošću da izmaknu proverama i zamkama protivnici koje kontrašpijunaše itd. Ovakvi agenti stavljaju život na kocku, pa je zbog toga bilo potrebno da to budu požrtvovani ljudi i žene, sa dovoljno ozbiljnosti da savesno obavljaju svoj obaveštajni posao, a da pritom izbegnu opasnosti koje je on sadržavao.

Naročito važna, u vezi sa pitanjem agenture »Ruecknetz-a«, bila je potreba da se agenti specijalno obučavaju za isto vojno obaveštavanje. Traženi su, naravno, podaci o pokretima trupa, njihovom brojnem stanju, naoružanju, formacijama, vojnim postrojenjima, aerodromima itd. To je uključivalo povećanu opasnost za agenta, a, isto tako, zahtevalo od njega da stekne dovoljno stručno vojno znanje. Jasno je da je lica pogodnih za ovakvu agentsku službu u neprijateljskoj pozadini bilo relativno malo i da ih je bilo vrlo teško pronaći, ako se postupalo po isticima ozbiljnom merilu. A upravo o tome, meću tim, pri izgradnji pozadinskih mreža Abwehr-a ne može biti reči. Pre svega, vreme je bilo prekratko, žurba prevelika, a početak izgradnje »Ruecknetz-a« poklapa se vremenski sa teškom krizom u aparatu Abwehr-a, koja je posledom hapšenjem pukovnika Oster-a, produžila se smenjivanjem admirala Canaris-a i ukidanjem Amt-a Ausland/Abwehr i završila se hapšenjem i likvidacijom nekih najistaknutijih Abwehr-ovih rukovodilaca posle atentata na Hitler-a od 20 jula 1944 godine.

Otuda se, pored velikih teškoća a da se nađe agentski kadar za »Ruecknetz«, pojavila i teškoća zbog nedostajanja stručnih i spremnih obaveštajnih oficira. Rad se šablonizovao, u njega nije uneseno onoliko pažnje, volje i požrtvovanja koliko bi to bilo potrebno, pa je tako pozadinska mreža od samog početka svoga formiranja pretstavljala poduhvat koji se više

po dužnosti otaljavao, nego što bi se energično i sa voljom pregnulo na njegovo izvršenje. Pogotovo posle krize u Abwehr-u, koja je dovela do uklanjanja njegovih najistaknutijih i najspremnijih rukovodilaca, Abwehr-ov je aparat radio uz stalno sumnje od strane ustanove SS-a, odnosno organizacije Sipo i SD-a. Podređivanje pod RSHA nije moglo povoljno uticati na volju za rad i spremnost na žrtve kadra obaveštajnih oficira, zbog čega je kvalitet rada zamenjen kvantitetom, a s tim su dovitljivost i elastičnost ustupile mesto šablonu. Obaveštajni oficiri na terenu, rukovodioci FAT-ova i Meldekopf-a, morali su obavljati svoj posao oko stvaranja pozadinske mreže pod stalnim pritiskom i pod sumnjivim pogledima bezbednosnog aparata SS-a. Oni su žurili da završuju što veći broj agenata, među kojima je naročito mnogo bilo žena. To je bila agentura koja po svojim kvalitetima i po svojoj spremi niukoliko nije odgovarala složenim zadacima koji su je očekivali. Ako je bilo u njoj spremnih lica, ona nisu baš bila voljna da se u kritičnom slučaju izlože gubitku života, a ako se i našao koji požrtvovni fanatik, on nije raspolagao dovoljnom spremom i inteligencijom za posao koji mu je bio namenjen.

Usto treba, u vezi sa opštom reorganizacijom i izvesnom dekadencijom Abwehr-a, pomenuti i da se sam oficirski kadar koji je sačinjavao njegov aparat sve više punio licima bez znanja i iskustva u obaveštajnom radu, naročito bez poznavanja lokalnih prilika, mentaliteta i regionalnih uslova na onoj teritoriji koju su imali obaveštajno da obrađuju i da u njoj stvaraju svoju agenturu. Ne treba pustiti iz vida i činjenicu da je znatan deo, osobito starijih, Abwehr-ovih oficira bio duboko demoralisan zbivanjima koja su dovela do likvidacije vrha njihove obaveštajne službe. Ti ljudi su sa najvećom sumnjom pošli da gledaju i na svoj rad i na budućnost vojske kojoj su pripadali i državi u kojoj su bili oficiri. Mnogi Abwehr-ovi oficiri došli su već 1943 godine do uverenja da je rat izgubljen, režim u Nemačkoj osuđen na propast, a državno i vojno rukovodstvo Trećeg Reich-a nesposobno da sve to spreči. Da ovakva shvatanja nisu mogla naročito povoljno uticati na delatnost Abwehr-ovog aparata ne treba posebno dokazivati.

Svi ovi negativni elementi dali su, kao krajnju rezultantu, agenturu koja je bila apsolutno nepodobna da ispunjava za-

datke koji su joj namenjeni. Celi rad oko pozadinske mreže pokazao se, sa retkim izuzecima, potpuno uzaludnim. Trud i velike novane i materijalne žrtve koje su ugrađene u stvaranje ovog nepodobnog i nekorisnog aparata bili su baš i bez ikakve naknade za vojnu obaveštajnu službu Trete Reich-a i za vojni aparat kome je obaveštajna organizacija Abwehr-a imala da služi.

Što je važno za »Ruecknetz«, može se delom primeniti i na ostali rad Abwehr-ovih ustanova u svima oblastima Slovenije. Istina, one pojave bezvoljnog i šablonskog rada u delatnosti stalnih teritorijalnih i frontnih Abwehr-ovih ustanova nisu toliko uoljive kao što je to slučaj sa radom u vezi s obrazovanjem »Ruecknetz-a. Uhodana mašinerija i znatan broj srednjih kadrova obaveštajnih oficira, koji je uz sve reorganizacije ipak ostao ki mom aparata, uinili su da je delatnost Abwehr-a funkcionisala i dalje, štaviše, da je njena delatnost do kraja, do nema kog sloma, ostala veoma intenzivnom. Druga je stvar što je taj rad po svojoj unutrašnjoj vrednosti esto bio dosta manjkav, mada je bilo mnogo aktivnosti po službenoj dužnosti, u smislu uroene i nauene discipline. Meutim, stari i iskusni obaveštajci pokazivali su potrebnu inicijativu i smisao za obaveštajne kombinacije.

Prema svemu što je reeno treba, dakle, u Sloveniji razlikovati: teritorijalne Abwehr-ove ustanove koje su bile ekspoziture (Nest-ovi i VAO) ustanova sa teritorije Reich-a; trupne Abwehr-ove ustanove, FAK-ove, FAT-ove i Meldekopf-e, sa raznim kamuflažnim oznakama koje su bile podreene Ic-aparatu vojnih grupa odnosno rukovodnim ustanovama nazvanim »Leitstellen«; i specijalni aparat pozadinske mreže, R-aparat, koji se pojavljuje na slovena koj teritoriji kao uporedna linija pored prve dve grupe ustanova, a u vidu R-FAT-ova i njihovih podre enih ustanova i Meldekopf-a. Celi ovaj organizaciski splet je i stvorio ono teško razmršljivo šarenilo koje posmatra u uveliko otežava pregled nad organizaciskom strukturom, linijama povezanosti i me u sobnim odnosima raznih formi u kojima je Abwehr delovao u slovena kim oblastima.

Razlika izme u teritorijalnih (Ast-Nest-VAO) i trupnih (Leitstelle-FAK-FAT-MK) ustanova Abwehr-a leži, kao što je ve istaknuto, u tome što je teritorijalni aparat radio po svojim posebnim linijama, koje su vodile od terenskih punktova

do vrha vojnoobaveštajnog aparata, dok je trupni aparat bio prisno povezan sa operativnom vojskom i predstavljao pomoćni organ štabova vojnih grupa i sli nih visokih komandi. Samim tim je dat i različan karakter rada. Teritorijalni aparat posmatrao je obrambenu teritoriju celinski, u svima njenim manifestacijama. Trupni ju je tretirao u prvome redu sa tačke konkretne operativne situacije i aktuelnih operativnih zadataka. Izveštavanja u okviru trupnoga aparata obuhvatala su prvenstveno one momente koji su mogli biti od značaja za trupno vođstvo dotične oblasti, a u vezi sa konkretnim zadacima vojne grupe. Grubo rečeno, trupni aparat Abwehra predstavljao je, dakle, izrazito taktičku obavешtajnu službu, kao saradnik i pomagač teritorijalnih komandi kojima je bio podređen. Teritorijalne ustanove, ukoliko ih je na slovenačkom tlu bilo, zadržale su izvesna obeležja strategijske obavешtajne službe, mada je i kod njih praktički i taktički moment prevagovao.

Treba, u vezi s tim, naročito obratiti pažnju na činjenicu da je slovenačka teritorija predstavljala za Abwehr zonu za koju su bili vezani različiti interesi. U periodu od 1941 do 1943 godine, dakle, do italijanske kapitulacije, Abwehr praktički nije delovao prema teritoriji koja je dotle bila pod nemačkom okupacijom (Gorenjska, Južna Štajerska). To je bila interna teritorija Reich-a, sastavni deo »Velike Nemačke«, u kojoj su obavешtajni zadaci bili skopani sa službom unutrašnje bezbednosti. Tu je za vojnu obavешtajnu službu ostalo jedino obavljanje izvesnih kontraobavешtajnih poslova, a u vezi sa jednostavnim teritorijalnim proširenjem nadležnosti postoje ih kontraobavешtajnih ustanova susednih oblasti Reich-a.

Ali i u tome periodu, u kome Abwehr praktički nije delovao prema Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj, ove dve oblasti predstavljale su polazne baze ili otkod koje je Abwehr-ov rad preko granica Reich-a. Taj je rad bio upravljen prema NDH, slovenačkim oblastima pod italijanskom okupacijom u Italiji, a u izvesnim konkretnim slučajevima i dalje.

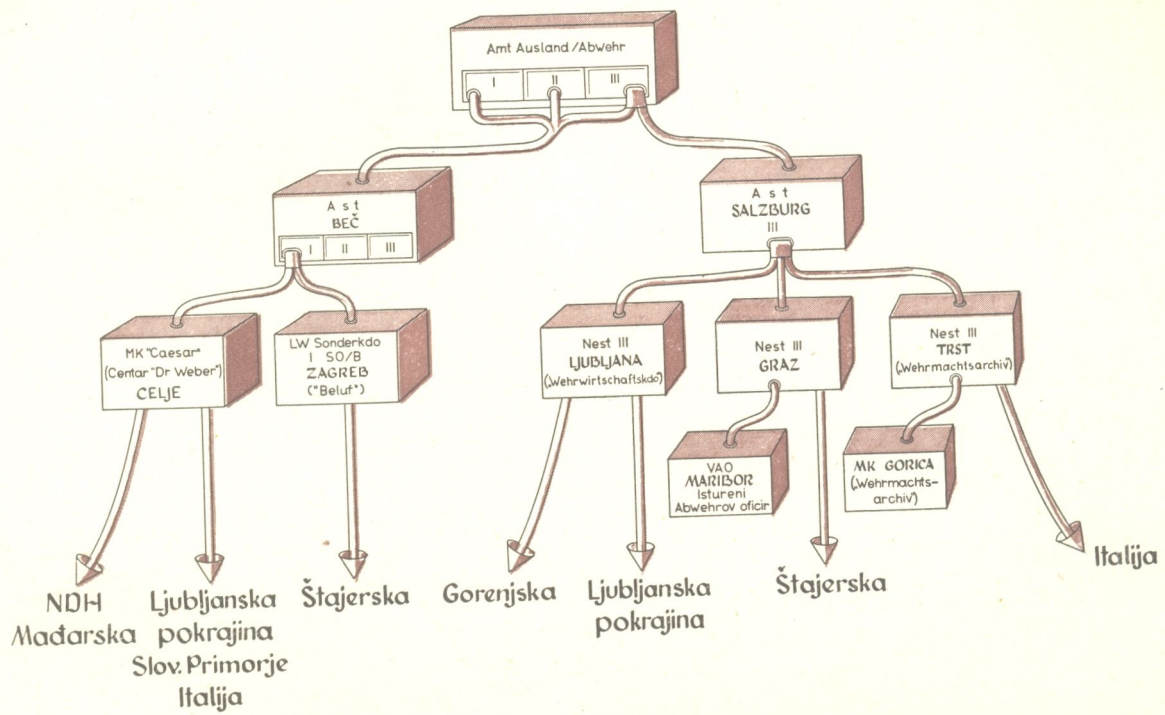
U drugoj fazi okupacije, dakle, od italijanske kapitulacije do nemačkog sloma, Slovenija postaje, pored svoje uloge polazne baze, još i sama objektom prema kome Abwehr sprovođi živu delatnost. Tu treba razlikovati više pravaca

rada. Prvo, na celoj teritoriji na kojoj postoji Abwehr-ova mreža (dakle, uključujući i oblasti koje je Wehrmacht okupirao posle italijanske kapitulacije) djelovao je, kao najveći i protivnik okupacionog civilnog i vojnog aparata, pokret narodnog oslobođenja u svojim konspirativnim i javnim vojnim vidovima. Abwehr je, dakle, obavestajno i kontraobavestajno i po liniji II, tu imao da se nosi sa aktivnim protivnikom koji je apsorbovao znatan deo njegove delatnosti. Drugo, na slovenačku teritoriju vodile su razne linije britanske obavestajne službe, dobrim delom preko reakcionarnih belogardističkih i plavogardističkih elemenata, koji su inače bili sarađivali sa okupatorom. Prema ovim linijama je Abwehr radio kontraobavestajno. Treće, na slovenačkoj teritoriji su u periodu od 1943 do 1945 godine postojale razne jedinice Wehrmacht-a u sastavu vojne grupe C, a pred kraj rata i vojne grupe E. Podređeni IC-aparatu štabova tih vojnih grupa (ali ne i njima podređeni jedinica Wehrmacht-a), Abwehr je svojim frontnim formacijama sarađivao kao obavestajni organ sa Wehrmacht-ovim jedinicama i štabovima. Četvrto, na toj istoj teritoriji on se bavio, nezavisno od napred navedene tri delatnosti, stvaranjem pozadinske mreže, čemu je bilo govora. Peto, sa slovenačkog tla pleo je Abwehr mnoge niti prema inostranstvu, i to kako prema onome koje je bilo sa Trećim Reich-om povezano, tako i prema neprijateljskom.

Ako je Abwehr iz Slovenije radio prema drugim teritorijama i zemljama, onda su i njegove organizacije i njegovi centri koji su postojali izvan slovenačkog tla djelovali svojim ograncima u Sloveniji. Tu se ne misli na Abwehr-ove centre koji su postojali u samim granicama Reich-a, a isturili svoje mnogobrojne ekspoziture u slovenačke oblasti. Reč je o Abwehr-ovim ustanovama koje su postojale u Italiji i NDH, a koje su isto tako imale svoje ogranke na slovenačkom tlu. Tako je, naprimera, mornarički Abwehr koji je delovao u Slovenačkoj Primorju bio podređen centru koji se nalazio na jezeru Garda, u Gornjoj Italiji. Leitstelle I i III 1 FAK 211 (koji je igrao ulogu Leitstelle za liniju II) nalazili su se pri štabu komande vojne grupe C, koja je držala pod okupacijom Italiju i nije su jedinice držale front prema saveznim snagama. Iz NDH radio je agenturno u Sloveniji posebni istureni Kommando Ast-a Be sa sedištem u Zagrebu. FAT-ovi 129-R i 126-W, podređeni Leitstelle I pri

Abwehr u Sloveniji

krajem 1943

vojnoj grupi E, imali su sedišta u Zagrebu, a ispostave u Ljubljani. U Trstu je FAT 129-R, ije je sedište bilo isto tako u Zagrebu i koji je tako e pripadao vojnoj grupi E, radio na stvaranju pozadinske mreže i organizovao svoju radioškolu, itd.

Abwehr-ov aparat na slovena koj teritoriji delio je sudbinu Wehrmacht-a, iji je bio sastavni deo. Agentura koju je obrazovao raspala se, agenti su delom pobešli sa nema - kim trupama, a delom su pokušali da se prikriju. Skupa pozadinska mreža nije ak ni po ela da funkcioniše.

2) Gorenjska i Južna Štajerska

a) *Ogranci Ast-a Salzburg*

(1) *Nest IH Celovec*

Pre rata je prema Jugoslaviji vršena obaveštajna delatnost iz raznih ustanova Abwehr-a na teritoriji Reich-a, pa je rad prema Sloveniji obavljan u okviru opšteg obaveštajnog delovanja prema Jugoslaviji. Pritom su se istureni ogranci Abwehr-a I i III u Celovecu i Graz-u naro ito posvetili obaveštajnoj delatnosti prema slovena kim oblastima. Po liniji I radio je Ast u Be u. Po liniji III radio je Ast u Salzburg-u, koji je imao Nest u Graz-u, a svog isturenog oficira (VAO) u Celovecu. VAO je kasnije isto tako pretvoren u Nest po liniji III.

Pošto je sprovedena okupacija Gorenjske i Južne Štajerske, Ast u Salzburg-u isturio je na Bled jednog svog oficira sa potrebnim pomo nim aparatom. Na Bledu, kao sedištu civilne uprave za Gorenjsku, obrazovana je, dakle, ustanova VAO, i to po liniji III.

VAO na Bledu bio je podre en Nest-u III u Celovecu i obra ivao je, na sektoru kontrašpijunaže, Gorenjsku, a isto tako i »Ljubljansku pokrajinu«. Rad VAO kretao se po liniji uobi ajenih Abwehr-ovih metoda. Pored toga, on se bavio i zadacima obezbe enja industrije naoružanja i ostalih objekata važnih za vojsku, na na in na koji je Abwehr radio i na teritoriji Reich-a.

Mada je delatnost VAO na Bledu bila uperena donekle i protiv NOP-a, ipak je zadacima suzbijanja OF i partizana bila, uglavnom, zadužena Policija bezbednosti i Policija porretka. VAO je obrao više pažnje na iznalaženje i praenje obaveštajnih linija britanske i amerike obaveštajne službe. Mahom su te linije išle preko izvesnih granskih reakcionarnih krugova u Sloveniji. Me utim, Abwehr je, znaju i za savezni ki odnos NOP-a sa silama Antihitlerovske koalicije, tragao i po liniji NOP-a za izdanicima izvesnih obaveštajnih linija zapadnih sila. Tako je delatnost Abwehr-a prema OF bla, s jedne strane, uperena protiv samog narodnog ustanka, a, s druge, protiv zapadne obaveštajne službe, koja je — po oceni Abwehr-a — nastojala da, izme u ostaloga, i NOP iskoristi za stvaranje svojih obaveštajnih kanala i linija (vojne misije i dr.).

VAO na Bledu nastojao je da ubacuje agente u redove pripadnika OF, ili da zavrbuje lica koja su bila u organizacijama NOP-a ili u njima imala svojih veza. Ti su agenti imali naro ito zadatak da otkrivaju britanske kanale. Kontraobaveštajni rad protiv tih linija išao je, isto tako, i preko klerikalnih i etnikih grupa.

Mada je izme u Gorenjske i italijanskog okukacionog podruja u Sloveniji postojala granica koja se smatrala državnom granicom Reich-a, NOP je predstavljao celinu, bez obzira na razgranienje izme u Nemaca i Italijana. Britanske i ostale linije zapadnih saveznika išle su isto tako prema Sloveniji kao celini, ne obziru i se na formalne granice, ve jedino na realnu terensku situaciju. Usled toga je VAO na Bledu dobrim delom svoju delatnost obavljao i na teritoriji »Ljubljanske pokrajine«. Prodiranje Abwehr-ove aktivnosti na teritoriju pod italijanskom vlaš u vršeno je delimi no uz znanje italijanskih vlasti i u saradnji sa njima, a naro ito sa italijanskom vojnom obaveštajnom službom (Servizio informazioni militare — skra eno: SIM). Centrala SIM-a za slovena ku teritoriju pod italijanskom okupacijom nalazila se u Ljubljani. Abwehr i SIM su se u izvesnoj meri me usobno pomagali i podupirali, izmenjuju i i podatke i obaveštenja. Me utim, pored aktivnosti koju je Abwehr sprovodio u dodiru sa SIM-om, VAO na Bledu je radio sa agenturom na teritoriji »Ljubljanske pokrajine« i bez znanja SIM-a.

Delatnost Abwehr-a je bila ovde sputavana realnom situacijom na području Gorenjske (kao i Donje Štajerske). Viši vođa SS i policije, SS-ovski general Roesener, ljubomorno je pazio da mu se u njegove zadatke ne meša vojna obavestajna služba. A jedan od tih zadataka bio je, u prvome redu, i borba protiv partizana i NOP-a. Tako je, u praksi, Abwehr rezultate svojih obavestajnih posmatranja saopštavao Sipo i SD-u, odnosno Gestapo-u, prepuštaju i ovome dalji rad i ostaju i u pozadini. Ova je situacija dovela do toga da je, od samoga početka, delatnost Abwehr-a na samoj teritoriji Gorenjske bila relativno mala, a više se razvijala preko granice. Radi koordinacije delatnosti, Austrija u Salzburg-u je dodelio Roesener-u i naročito oficira za vezu. Zadatak toga oficira je bio da se stara za koordinaciju Abwehr-ovog rada sa delatnošću u aparatima SS i policije.

Kao istureni oficiri Abwehr-a na Bledu poznati su kapetan von Lasser i kapetan von Lapp. Godine 1942 postavljen je na dužnost VAO na Bledu kasniji rukovodilac Nest-a u Ljubljani (obrazovanog posle italijanske kapitulacije), major Schloegel. Ovaj je naročito prisno sarađivao sa nemačkim carinskim vlastima i izgradio mrežu u carinicima obimnu agenturu. Šef nemačke glavne carinarnice u Kranju, vladin savetnik Ernst, pomagao je Schloegel-u u izgradnji ovoga aparata, stavljajući mu se na raspolaganje sa svima svojim podređenim ustanovama. Schloegel je, kao i njegovi prethodnici na položaju VAO, održavao tesne veze i sa Sipo i SD na Bledu. U svojoj delatnosti na teritoriji »Ljubljanske pokrajine«, VAO je održavao veze sa oficirima za vezu, majorom Holst-om i SS-kapetanom Krueger-om. On je crpao svoje podatke, naravno, i od sopstvene mreže kojom je raspolagao na teritoriji pod italijanskom okupacijom.

VAO na Bledu je funkcionisao sve do italijanske kapitulacije. Septembra 1943 godine prebačen je u Ljubljanu, gde je posle toga obrazovan Nest.

U samoj Ljubljani postojala je izvesno vreme, 1941 godine, posebna komanda Abwehr-a koju je tamo isturio Nest III iz Celoveca. Na čelu te komande stajao je pripadnik toga Nest-a, kapetan dr Peterson, u civilu advokat u Beljaku. Peterson, koji je dobro poznao lokalne prilike i bio u ličnim prijateljskim vezama sa mnogim vodećim ličnostima koruških iredentista (na primer, sa Gauleiter-om Rainer-om),

imao je zadatak da reaktivira i preorijentiše agenturne veze koje je Nest od ranije bio stvorio u Sloveniji. Komanda Peterson obuhvatala je, pored svoga šefa, još i potporu nika Siller-a i podoficira Burgstaller-a.

Peterson je kasnije prebačen u Afriki korpus Wehrmacht-a, a ponovo se pojavio na slovenačkoj teritoriji posle italijanske kapitulacije, kada je u Trstu obrazovan Nest. Vladaju i perfektno italijanskim i engleskim jezikom, Peterson je i zbog svoga poznavanja ljudi u položaju postizao dobre rezultate.

(2) Nest III Graz

U Južnoj Štajerskoj je Abwehr pre okupacije delovao naročito iz Graz-a. Za rad po liniji III bio je nadležan tamošnji Nest III, koji je bio podređen Ast-u u Salzburg-u. Po liniji I je radio Ast u Beču, bilo neposredno, bilo preko svoga Nest-a I u Graz-u, bilo preko svoga isturenog oficira Zitzelsberger-a, koji je imao razgranatu mrežu u zapadnom delu Jugoslavije, a čiji je centar bio kamufliran u Celovcu pod nazivom »Wehrmachtsarchiv«.

Nest III u Graz-u je za vreme okupacije uključio u svoj teritorijalni delokrug i Južnu Štajersku, koja je bila postala sastavnim delom Reich-a, pridružena njegovoj provinciji (Reichsgau) Štajerskoj. Funkcije kontraobaveštajne prirode Nest-a III proširene su i na okupirano slovenačko štajersko područje. U nastavku ranijega rada pojavio se u Južnoj Štajerskoj i Ast u Beču sa svojim linijama. Ove su, uglavnom, išle prema teritorijama van granica Reich-a. O njegovoj delatnosti biće govora zasebno, jer Južna Štajerska predstavlja polaznu bazu odnosno, otokodasku, a ne i sam objekat njegovog obaveštajnog rada.

Nest III u Grazu imao je u vreme okupacije uglavnom tri referata čija se delatnost prostirala i na okupiranu teritoriju Južne Štajerske. To su bili referati III C, III F i III Wi. Referat III C imao je zadatak da spreči i prodiranje neprijateljske obaveštajne službe u civilni aparat vlasti i civilne službene ustanove za koje je Wehrmacht bio zainteresovan. U okviru tih zadataka bio je nadležan za sve vrste propusnica, za nadzor nad pravilnom primenom propisa o

održavanju konspirativnosti u administrativnom saobraćaju, za nadzor nad korespondencijom i telefonskim, telegrafskim i teleprinterskim saobraćajem sa inostranstvom, uključujući i konzularni, za Abwehr-ovu vezu za Pograničnom carinskom zaštitom i za slične poslove kontraobaveštajnog nadzora. Referat III F bio je nadležan za sprovođenje aktivne kontrašpijunaže u granicama Reich-a, a, po potrebi, i van njih. Zadatak mu je bio da otkriva i ometa mreže protivničke obaveštajne službe i po mogućnosti stvori preduslove za njihovu likvidaciju. Najzad, referat III Wi bavio se kontraobaveštajnim radom u odnosu na ratnu industriju, a i na privredu uopšte. Njegovi su ogranci išli prema svima važnijim preduzećima industrije naoružanja, a on je bio nadležan i za pitanje industrijske milicije (Werkschutz-a) sa strane Abwehr-a.

U Graz-u je pri Nest-u III bio referent III C po ev od 1943 godine poručnik Vincenz Jülich. Referent III F bio je major Buchleitner, a referent III Wi vodio je major von Glasenapp. Godine 1944 Buchleitner-a je zamenio poručnik Rainer.

Sve do italijanske kapitulacije, Nest III obavljao je svoje poslove i u Južnoj Štajerskoj iz Graz-a, ne osnivajući i ustanove isturenih oficira (VAO), kao što je, naprimjer, bio u inozemstvu Nest III u Celovcu, kome je bio podređen VAO na Bleddu. Međutim, od jeseni 1943 godine obrazovana je u Mariboru isto tako ustanova VAO, u koju je Ast u Salzburg-u upućio poručnik Rainer-a. Kao što je već pomenuto, Rainer je 1944 godine neko vreme vršio dužnost referenta III F u Graz-u, pri Nest-u III, a za to vreme je, uglavnom, bio zapošljen pregledom i uništavanjem zastarelih i nepotrebnih akata toga referata koji su se nagomilali po ev od 1938 godine. Po odlasku Rainer-a, položaj VAO u Mariboru zauzeo je d-r Bernhard Bauer.

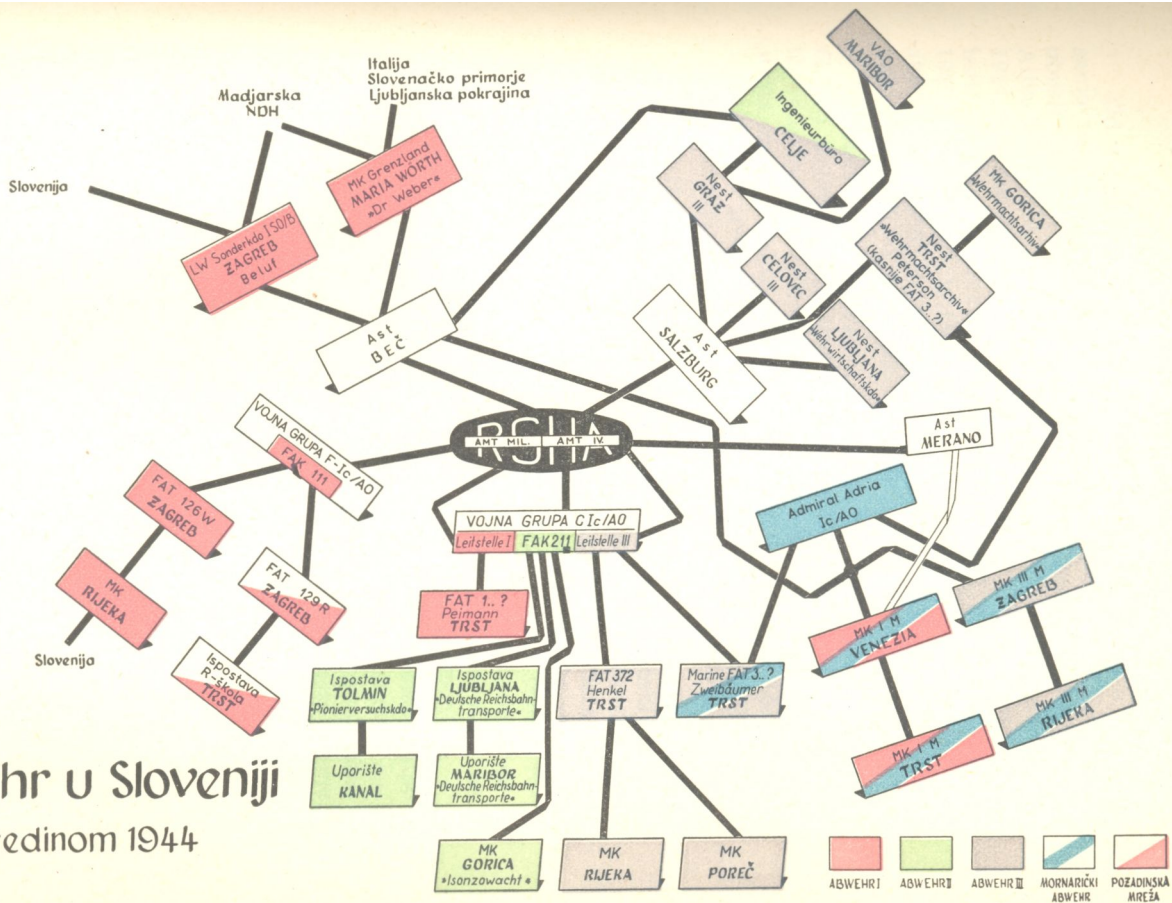
U ličnosti d-ra Bauer-a srećno nema kog obaveštajca koji je već pre rata vrlo aktivno radio na obaveštajnoj službi prema Jugoslaviji. Bauer je bio tada saradnik SD-otseka u Graz-u, u kojem je sastavu neko vreme čak vodio odeljenje VI, to jest obaveštajnu službu prema inostranstvu. On je imao i izvestan rang u SS-u, ali je održavao stalno veze i sa Abwehr-om. Za njega su bili vezani mnogobrojni agenti u Jugoslaviji, pa i van Slovenije. Kada je, u toku rata, Bauer naposljetku prešao u Abwehr, dobivši oficirski čin u Wehr-

macht-a, on je svoje ranije agente, ukoliko je sa njima još održavao veze, priveo delom Abwehr-u. U vreme dok je vršio dužnost VAO u Mariboru, d-r Bauer je radio naro ito sa agentima Josef-om Rojk-om i Karl-om Poelzl-om iz Maribora.

Mada povezan sa Nest-om III u Graz-u, d-r Bauer je, kao VAO, dobijao uputstva i neposredno iz Salzburg-a, kamom je dostavljao i svoje izveštaje. Njegovi su zadaci uglavnom bili na liniji III F, ali i po sektoru III Wi. On je imao da vrši preko svoje agenture kontraobaveštajnu službu protiv partizana i NOV. Po svojim saznanjima, ukoliko su se ona odnosila na ugrožavanje preduze a industrije naoružanja ili ma kakvih važnih strategiskih objekata, on je imao da ih saopšti ogranima bezbednosti odnosno aparatu za »suzbijanje bandi« u samoj Južnoj Štajerskoj. Me u dalje njegove zadatke dolazilo je izveštavanje o sabotazama, a naro ito izvi anje kojim se imalo utvrditi da li postoje simptomi o eventualnim desantnim namerama zapadnih saveznika na Jadranskom Primorju, o kojima se od 1944 godine stalno govorilo u nema kim obaveštajnim i kontraobaveštajnim krugovima.

Novembra 1944 godine isturen je posebni VAO i u Celje. Na taj položaj postavljen je poru nik Rainer, raniji VAO u Mariboru i referent III F Nest-a III u Graz-u. Rainer-ovi zadaci su bili istovetni sa onima kojima je bio zadužen Bauer u Mariboru. I tu je borba protiv NOP-a predstavljala centralnu dužnost koju je, u svome delokrugu, u Južnoj Štajerskoj preuzeo i Abwehr. Rainer je, isto tako, dobijao i neposredna uputstva od Ast-a III u Salzburg-u, dostavljaju i njemu svoje izveštaje, naporedno sa izveštavanjem Nest-a III u Graz-u.

Kontraobaveštajnu službu Nest-a III u Graz-u na granici prema Ma arskoj i NDH vodio je referat III C neposredno iz Graz-a. Za tu svrhu bio je upotrebljavan, kao veza prema Pograni noj carinskoj zaštiti, Volksdeutscher iz Banata Heinrich Sohi, koji je ranije radio kao agent odeljenja III F Ast-a u Beogradju, specijalno kao provokator prema ma arskoj obaveštajnoj službi i njenim linijama u Banatu. Sohl je bio ugra en u Pograni nu carinsku stražu u Radgoni. Njegov je zadatak bio da spre ava ilegalne prelaske granice iz Maarske i iz NDH koji su se dešavali u sve ve em broju kako se front približavao granicama Slovenije.

Abwehr u Sloveniji

sredinom 1944

- ABWEHR I
- ABWEHR II
- ABWEHR III
- MORNARIČKI ABWEHR
- POZADINSKA MREŽA

Od novembra 1944 godine radili su u Nest-u III u Graz-u samo referati III C i III Wi, a ostala delatnost je prakti ki obustavljena. Kao agent Nest-a iz toga vremena poznat je Albanac ili Šiptar Emil Karoški, koji je radio u decembru 1944 i januaru 1945 godine. Posle njega je za agenturno izvi anje bio zavrbovan Ma ar Nikola Luffi. Po ev od marta 1945 godine Nest u Graz-u je, uglavnom, obustavio svaku aktivnost, pošto su neprekidna bombardovanja u najve o j meri omela svaki poštanski, telefonski i železni ki saobra aj.

U okviru podre ivanja Abwehr-a III Gestapo-u Nest-ovi Graz i Celovec podre eni su u pogledu referata III Wi i III C, referatu za kontrašpijunažu ustanovama Gestapoa u mestima svojih sedišta. U Graz-u je to sprovedeno februara 1945 godine. Svakako je otada Nest morao da svu svoju pristiglu prepisku podnosi na uvid i kontrolu Gestapo-u.

Nest III je u Južnoj Štajerskoj nastojao svojim aparatom da prodre naro ito u one krugove u kojima je o ekivao da e nai i na linije obaveštajne službe zapadnih saveznika, pored ve pomenutog glavnog rada na terenu Maribora i Celja protiv NOP-a. Abwehr-ova agentura se trudila da prodre u obaveštajnu mrežu NOP-a i u obaveštajne centre raznih slovena kih politiki kih grupa gra anskog i reakcionarnog karaktera. U tome su se Abwehr-ovoj agenturi našli na usluzi i izvesni kolaboracionisti ki slovena ki elementi.

Ve je pomenuto, u opisivanju delatnosti ispostave Sipo i SD-a u Ljubljani, da je nema ka obaveštajna služba nastojala da se koristi austriskim legitimisti kim elementima za obaveštajnu igru prema NOP-u, kontrolišu i u isto vreme i veze tih elemenata sa britanskom obaveštajnom službom. U toj obaštajnoj igri sara ivao je i Nest III u Graz-u, nastoje i pritom naro ito da tim putem otkrije kanale anglo-ameri ke obaveštajne delatnosti protiv Reich-a.

Nakraju treba primetiti da je Južna Štajerska, isto tako kao i Gorenjska, u vojnoteritorijalnom pogledu bila uklju ena u vojnu oblast XVIII, ije je sedište bilo u Salzburg-u. Komanda te vojne oblasti (Wehrkreiskommando) isturila je na okupiranu slovena ku teritoriju tri okružne komande (Wehrbezirskommando), i to u Maribor, Celje i Kranj. Aparat Abwehr-a je na toj teritoriji stajao u vezi i sa okružnim komandama i sa komandom vojne oblasti u Salzburg-u.

(3) »Inženjerski biro« Celje

Ve je pomenuto da je pre rata snažne pozicije u Južnoj Štajerskoj bio stvorio VAO Ast-a u Be u, Zitzelsberger. Ovaj je u samom početku okupacije preneo svoje sedište u Celje, ali se odande 1944 godine, zajedno sa svojim obimnim obaveštajnim centrom, opet povukao na teritoriju Reich-a. Njegov saradnik inž. Karlo Harazim, inače predratni nemački agent, koji je do 1944 godine radio naročito u NDH, ostao je u Celju i tu osnovao novi obaveštajni centar. Taj je centar dobio kamuflažni naziv »Ingenieurbuero« (»Inženjerski biro«).

Novi obaveštajni centar nije, međutim, predstavljao neposredno produženje ranijeg Zitzelsberger-ovog, koji je bio podređen Ast-u u Be u i radio po liniji I. »Inženjerski biro« bio je ustanova Abwehr-a III, tj. kontraobaveštajne službe. On je bio podređen Nest-u III u Graz-u. Njegovi zadaci su dobrim delom bili dati samom situacijom u Južnoj Štajerskoj, u kojoj je taj centar aktivno vršio kontraobaveštajnu delatnost protiv NOP-a. Ali pored lokalnog rada na tome terenu, »Inženjerski biro« je radio i prema Italiji i drugim krajevima van granica Reich-a.

Zanimljivo je da je »Inženjerski biro« izvršavao i izvesne zadatke po liniji II, i to u sprovođenju naloga koje je primao od Ast-a u Be u. Iz ovoga izlazi da je tu bila reč o Abwehr-ovom centru svojevrsnog karaktera, jer je on preko Nest-a u Graz-u bio povezan sa Ast-om u Salzburg-u, predstavljaju i, prema tome, njegov terenski organ, a u isto vreme bio podređen po drugom sektoru svoga rada Ast-u u Be u. Ovakva konstrukcija nije inače na jugoslovenskom tlu bila primenjivana u tome obliku.

Od lokalne delatnosti na južnoštajerskom terenu poznat je slučaj sa razradom materijala koji su jedinice pukovnika Treeck-a, komandanta posebnog »zaštitnog područja« u Južnoj Štajerskoj, našle u nekom bunkeru negde kod Konjica (Hoheneck). Taj se materijal odnosio na organizaciju OF i partizane u tome kraju, a tu je bilo i spisa iz kojih se nazirala delatnost sovjetske i britanske obaveštajne službe. Asistent pukovnika Treeck-a, poručnik Tizian, predao je taj materijal Harazim-u. Saradnik Harazim-ove ustanove, profesor Rep, uspeo je da dešifruje veliku većinu spisa. Hara-

zim je privukao u saradnju i organe Sipo i SD-a Kramhoeller-a i Padevit-a. KdS u Mariboru, Stage, odredio je za obradu te stvari od strane Gestapo-a Fritz-a Schoenrock-a. U vezi s tim izvršena su brojna hapšenja u Celju i drugim mestima Južne Štajerske (Ptuj itd.). Pošto su linije, otkrivene u materijalu iz bunkera, vodile i u Be i Graz, Harazim je uputio u Be dva saradnika svoje ustanove, potporu nika Memling-a i potporu nika Marmon-a.

U ovu se stvar umešao Roesener i zatražio da se cela obrada ostavi njemu, odnosno njegovom »Rukovodnom štabu«. Tako je bilo i u injeno, i time je aparat SS-a oduzeo Abwehr-u obradu jednog slu aja koji bi, po pravilu, trebalo da ostane njemu. Ovo je vrlo karakteristično za odnose Abwehr — SS, ija je zategnutost ve pomenuta. Koliko je Roesener u toj stvari odlu no istupio, vidi se iz injenice da je pretio Treeck-u da e uhapsiti poru nika Tizian-a, jer je ovaj bio dao zaplenjeni materijal Abwehr-u.

»Inženjerski biro« obuhvatao je 10—15 službenika. Pored dešifrantskog odeljenja imao je i radiostanicu, a verovatno i stanicu za prisluškivanje. Raspolagao je ve im brojem agenata i poverenika na terenu, od kojih je nekoliko bilo ugra eno i u redove NOP-a.

b) Organi Ast-a Be

(1) »Meldekopf Caesar« Celje

Zadaci po liniji I koje je prema Južnoj Štajerskoj i, uopšte, prema Sloveniji i celoj Jugoslaviji izvršavao Ast u Be u preko »Wehrmachtsarchiv-a« u Celovecu pretrpeli su znatne izmene posle sprovedene okupacije i podele Jugoslavije u prole e 1941 godine. Prema samoj Južnoj Štajerskoj otpao je svaki rad te vrste, pošto je ona postala sastavnim delom Reich-a. Umesto jugoslovenske teritorijalne celine pojavili su se razni njeni delovi pod raznim režimima i suverenitetima. Mada je »Wehrmachtsarchiv« bio izgra en kao instrument ofanzivne obaveštajne službe prema Jugoslaviji, on je mogao korisno poslužiti, zbog svojih široko izgra enih mreža, i za onaj obaveštajni rad koji je proistekao iz nove teritorijalne podele jugoslovenskog tla. Tako je ova ustanova Ast-a u Be u pod rukovodstvom Andreas-a Zitzels-

berger-a dobila zadatak da produži obaveštajni rad po liniji I, i to na teritoriji NDH i u slovenačkim krajevima koji su 1941. godine ostali izvan nemačke okupacije.

S obzirom na snažno izgrađen obaveštajni aparat Zitzelsberger-a, koji je već pre rata postojao u Celju, preselio se i sam »Wehrmachtsarchiv« onamo, promeniivši u isto vreme svoj naziv u »Meldekopf Caesar«. Ovaj je naziv služio za interni saobraćaj sa Ast-om u Beču, kome je Zitzelsberger-ov aparat ostao i dalje podređen. Inače, u samome Celju ovaj obaveštajni centar uopšte nije bio obeležen kao nadležstvo. Tu se on pojavljivao kao kancelarija državnog sekretara Hans-a Weber-a, što je bio stari Zitzelsberger-ov pseudonim. Službene odnose u Celju održavao je »Meldekopf Caesar« jedino sa odeljenjem VI KdS-a u Mariboru. Tu je bio poznat kao »Meldekopf Cilli« Ast-a u vojnoj oblasti XVII.

Pored samog Zitzelsberger-a prešli su u Celje i njegovi saradnici, u prvome redu njegov agent Meyer, radiotelegrafista Fuehrer i šofer Kilger. Fuehrer-a je zamenio ubrzo Viktor Ulz u službi radiotelegrafiste, a sem toga su kao dalji službenici došli još: Franz Vinarnik, Marija Lazi-Posedel, radiotelegrafista Belz, kurir Stefan Bruenner i još nekoliko šofera i kurira.

Pošto se premestio u Celje, Zitzelsberger je od jeseni 1941. godine počeo izgradnju svoje mreže na širokoj bazi. Finansiranje te mreže u NDH i u »Ljubljanskoj pokrajini« išlo je preko bankovnih veza starog Zitzelsberger-ovog agenta Max-a Adolfa Westena. Pošto je celi obaveštajni rad »Meldekopf-a Caesar« bio upravljen na teritorije izvan Južne Štajerske, to se malo se pobliže s njim baviti prilikom prikazivanja nemačke obaveštajne delatnosti u onim oblastima u kojima je radio i Zitzelsberger-ov aparat. Ovde je potrebno još napomenuti da je »Meldekopf Caesar« izvodio u Celju obuku agenata koje je zavrbovao za »Rueckne*z« i upućivao ih odatle u mesta gde je trebalo da budu ugrađeni. Najzad, sredinom 1944. godine prebacio je Zitzelsberger svoj centar iz Celja u Korušku, u mesto Maria-Woerth na Vrpskom Jezeru. Tom prilikom je promenio i naziv svoje ustanove, koja je kamuflažna oznaka tada glasila »Meldekopf Grenzland«. Bez obzira na selidbu, oblast Zitzelsberger-ovog rada ostala je nepromenjena.

(2) *LW Sonderkommando I SO/B*

Ve pre rata radio je obaveštajno prema Jugoslaviji major Leopold Benesch, pripadnik IL Ast-a u Be u. Benesch je imao veoma dobrih veza, naročito u krugovima hrvatskih separatista. Te njegove veze delimično su išle i preko slovenačke teritorije, pri čemu su njegovi agenti u Sloveniji služili delom kao punktovi za prikupljanje informacije, a delom kao relejne stanice.

Zbog svojih ličnih veza i svoje široke obaveštajne mreže, Benesch je uskoro po formiranju NDH upućen u Zagreb, gde je rukovodio specijalnim Abwehr-ovim centrom pod nazivom Luftwaffensonderkommando I SO/B (Posebna komanda vojnog vazduhoplovstva I Jugoistok/Balkan, — pri čemu I obeležava da je tu reč o ustanovi Abwehr-a D).

Benesch-ova je delatnost uglavnom bila usredsređena na NDH. Ona nije bila ograničena samo na zadatke sektora IL, to jest obaveštajne službe po liniji vazduhoplovstva. Zadaci kojima se Benesch bavio bili su mnogo širi, i obuhvatili su izveštavanje ne samo po vojnome sektoru već i uopšte o politici i privrednoj situaciji u NDH. Benesch je bio neposredno podređen Ast-u u Be u, kome je i dostavljao izveštaje.

Na ovome mestu se Benesch-ova obaveštajna ustanova pominje zbog toga što je on imao agenturu i u Sloveniji, i to naročito u Južnoj Štajerskoj. Tu je reč o njegovim predratnim agentima, a i o novim, koje je zavrbovao kada je stigao u Zagreb. Naročito važan je bio njegov rezident u Ptuj, zubar doktor Reich. Ovaj je imao i radiostanicu za održavanje veze sa Benesch-om! Isto tako je Benesch stvorio svoj obaveštajni punkt u Rimskim Toplicama. S obzirom na Benesch-ovu veliku aktivnost i na to što je imao posebnu radiovezu sa Ptujom smatra se da je i njegova agentura bila aktivna i radila sve do kraja 1944 godine.

O Benesch-u i njegovom radu biće reči u prikazu nemačke obaveštajne službe u NDH, jer se tu nalazilo sedište njegove ustanove, a isto tako je tu obavljao i pretežni deo svoga obaveštajnoga rada. Nakraju treba ukazati na činjenicu da je između Benesch-a i Zitzelsberger-a postojala veza i saradnja.

c) Abwehr-ove frontne ustanove

Sve do pred kraj rata u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj nije bilo frontnih Abwehr-ovih ustanova. Ali kako su se po etkom januara 1945 godine frontovi približili teritoriji Reich-a, pošto su se nemačke armije povlaćile sa Balkana, Južna Štajerska je proglašena operativnim i pozadinskim područjem vojne grupe E. Samim tim se nametnula i promena dotadašnje strukture vojne obavestajne službe u toj oblasti. Mada su ostale i dalje da funkcionišu dotadašnje teritorijalne Abwehr-ove ustanove — o kojima je napred bilo reći — u Južnoj Štajerskoj po eto je da dejstvuje i frontni aparat Abwehr-a, podrećen vojnoj grupi E.

U okviru formiranja frontnog Abwehr-ovog aparata u Južnoj Štajerskoj stavljen je tu u dejstvo FAT 376. Ovaj FAT, podrećen »Leitstelle III« pri vojnoj grupi E, delovao je prvobitno u Atini, odakle se povukao zajedno sa Wehrmacht-om. Njemu je odrećeno novo sedište u Mariboru, kao i zadatak da organizuje frontnu Abwehr-ovu službu po liniji III u pozadinskom području u Južnoj Štajerskoj. Za smeštaj FAT-a 376 u Mariboru preuzeo je brigu FAK 310, koji se nalazio u Zagrebu pri vojnoj grupi F. Nije utvrćeno da li je time prešao FAT iz nadležnosti Leitstelle III pri vojnoj grupi E pod nadležnost toga FAK-a. Uostalom, uskoro posle premeštanja FAT-a 376 u Sloveniju došlo je i do povlaćenja vojne grupe F sa jugoslovenske teritorije, pri etmu je njene zadatke preuzela vojna grupa E, prenevši svoj štab u Zagreb. Time je organizacija Abwehr-a na toj teritoriji prešla u celini u taktičkom pogledu pod nadležnost vojne grupe E.

Ljudstvo FAT 376 popunjeno je iz sastava ranijih FAT-ova 378 (Debar) i 379 (Cetinje), koji su rasformirani pošto su se povukli sa Balkana. Tako se, kao rukovodilac FAT-a 376, pojavljuje prvo raniji starešina FAT-a 379, poručnik Horst Neunkirchner. Ovoga je načelniku FAT-a 376 zamenio ubrzo raniji rukovodilac FAT-a 378, poručnik Beuger. Poznati su, sem toga, kao pripadnici FAT-a 376 još i Sonderführer Suppan, sa pseudonimom »d-r Dietel«, ina ete raniji službenik nemačkog poslanstva u Zagrebu, i Sonderführer Nemeć. Suppan je stigao u Maribor sa Neunkirchner-om, a Nemeć je od ranije živeo u Celju. Ukupni broj pripadnika FAT-a 376 iznosio je oko 20 lica, zajedno sa tehničkim pomoćnim osobljem.

ABWEHR-ova OBAVEŠTAJNA UPORIŠTA

ŠARI

REICH

U Sloveniji su radile i Abwehr-ove ustanove iji su centri bili izvan njene teritorije. Be ka Abwehr-ova ustanova imala je u Zagrebu svoje obaveštajno uporište pod rukovodstvom majora Leopold-a Benesch-a. Benesch, koji se i pre rata bavio obaveštajnom službom prema Jugoslaviji, držao je iz Zagreba na vezi svoju agenturu u Sloveniji, kojoj su pripadali: Vilma Šari, žena lekara iz Radenske Slatine, i zubar Reich u Ptuju

Radi organizovanja smeštaja FAT-a 376 u Mariboru, FAK 310 uputio je onamo podoficira Paul-a Bernbach-a, ranijeg rukovodioca uporišta Abwehr-a u Sisku. Sa još dvojicom pripadnika FAK-a, Bernbach je stigao po etkom januara 1945 godine u Maribor, sa nalogom da se javi Sonderfuehrer-u Klossu, koji se dotle nalazio tamo, a bio je premešten u Austriju. Organizaciju je tehni ki sproveo Dernbach, u naslonu na d-ra Bernhard-a Bauer-a, direktora srednje tehni ke škole, koji je vršio dužnost VAO Nest-a III Graz u Mariboru. On je FAT-ovoj prethodnici i dao prve zadatke.

Za ljudstvo FAT-a dobijen je smeštaj u nekoj školi, a za kancelarije angažovane su prostorije u privatnome stanu u gradu. One su kamuflirane pod nazivom »Vermessungsstelle« (geodetski ured), a služile su i kao Stadtbuero (gradski biro), tojest u cilju sastajanja sa agenturom. Sem toga je FAT imao još jedan privatan stan za tu svrhu. U punoj meri je FAT po eo da funkcioniše krajem januara odnosno po etkom februara 1945 godine, pošto je u Maribor stigao poru nik Neunkirchner. Tada su i obrazovani Meldekopf-i FAT-a u Dravogradu, Celju, Rogaškoj Slatini, Gornjoj Radgoni i Ptuju. Meldekopf u Rogaškoj Slatini preuzeo je podoficir Dernbach. Njemu je dodeljen kapetan NDH Mihael Belobjradi , koji je bio tamo na službi u jednoj nema koj jedinici.

Osnovni zadatak FAT-a i njegovog aparata bio je zaštita pozadine vojne grupe pred protivni kom obaveštajnom službom. Taj je zadatak bio veoma složen, pošto su se u Južnoj Štajerskoj, pored obaveštajnih linija NOP-a, ukrštale i linije sovjetske i anglo-ameri ke obaveštajne službe. Najviše posla je FAT, naravno, imao sa obaveštajnim prodiranjem NOV u nema ki vojni aparat. Radi izvršenja ovih svojih najvažnijih zadataka, FAT je nastojao da stvori vlastitu agenturnu mrežu na celoj teritoriji Južne Štajerske. Agente je vrbovao neposredno ili putem uklju ivanja u saslušavanje zarobljenih partizana. Održavao je prisne veze sa svima jedinicama Wehrmacht-a u Južnoj Štajerskoj, a njegovi pripadnici su u estvovali i u akcijama tih jedinica, nastoje i da od zarobljenika i stanovništva tom prilikom prikupe podatke za operativnu trupu.

Dalji zadatak je bila kontraobaveštajna zaštita jedinica Wehrmacht-a i njihovih pripadnika. U ovaj okvir ulazio je

i nadzor nad lokalima u koje su zalazili nema ki vojnici. U tim lokalima je FAT imao svoje poverenike koji su posmatrali vojna lica i javljali ako bi se ovima približavali sumnjivi ljudi. Ako bi tu zaista bila re o pokušajima rada protivni kih agenata, FAT bi se ukop ao nastoje i da tim putem u vrsti ovako stvorene veze i da tako prodre što dublje u protivni ki obaveštajni kanal. Hapšenja bi bila izvršena tek kada bi se ocenilo da je postignuto sve što je na taj način bilo mogu no posti i.

U zadatke FAT-a ulazila je i borba protiv defetizma u Wehrmacht-u. Ona se sprovodila putem posmatranja Wehrmacht-ovih pripadnika u službi i van nje, a naro ito njihovog opštenja sa civilnim stanovništvom. Za izvršenje ovoga zadatka frontni se Abwehr uopšte oslanjao na izvestan broj specijalno obu enih vojnika koji su prošli kroz odgovaraju e kurseve i zatim bili raspore eni u trupi sa zadatkom da posmatraju u kontraobaveštajnom smislu pripadnike svoje jedinice i ostala vojna lica. Trebalo je da ovaj rad posluži kao predohrana protiv širenja defetizma, s jedne strane, a i protiv pokušaja protivni ke obaveštajne službe da se približi nema kim vojnicima i da ih nagovara na dezertiranje ili da defetisti ki uti e na njih i vrbuje ih, s druge strane.

U svome radu FAT se oslanjao i na saradnju sa Nest-om III u Graz-u, koji mu je pomagao u izgradnji agenturne mreže u Južnoj Štajerskoj. Isto je tako postojala saradnja i sa aparatom Sipo i'SD-a. FAT je, me utim, kao što je to bio slu aj uopšte sa frontnim organima Abwehr-a, imao ovlaš enje da i sam vrši hapšenja i saslušavanja. Pogotovu ako je bila re o kakvom pripadniku Wehrmacht-a i njegovoj sumnjivoj delatnosti, FAT je postupao u sopstvenoj nadležnosti, ne predaju i okrivljenog vojnika Sipo-u, ve neposredno vojnome sudu.

Iste zadatke kao sam centar FAT-a imao je i svaki njegov Meldekopf na teritoriji za koju je bio nadležan. Meldekopf-i su se sastojali od po jednog podoficira bez pomo nih snaga, a sara ivali su sa jedinicama Wehrmacht-a svoga podru ja. Vezu za centrom FAT-a održavali su putem kurira, koji im je donosio uputstva i od njih preuzimao obaveštenja. Redovni pismen saobra aj obavljan je preko pošte. Meldekopf-i nisu imali radioveze sa svojim centrom.

U Mariboru je FAT imao svoju predajnu radiostanicu, koja je održavala vezu sa radiocentrom Abwehr-a pri voj-

noj grupi E. Kao svi centri Abwehr-a za održavanje radio-saobraćaja, za dirigovanje njime itd., tako je i zagrebački centar nosio naziv AFULEY (Abwehrfunkleiter-voda radio-saobraćaja Abwehr-a).

FAT 376 nalazio se u Mariboru do nemačke kapitulacije, odnosno do pred samu kapitulaciju, a tada se povukao preko granice. Nemački slom je sprečio sprovođenje namere da FAT isturi jedan svoj Meldekopf i u Ljubljani.

Pored frontne ustanove Abwehr-a po liniji III pojavili su se u Južnoj Štajerskoj i FAT-ovi linije II, to jest sa dužnostima organizovanja sabotaže i diverzije. Ti su FAT-ovi bili stigli na štajersku teritoriju povlačeći se sa Balkana pred NOV. Pošto su se nalazili u pozadinskoj oblasti vojne grupe E, to su bili podređeni FAK-u 201, koji je pri izlasku u vojne grupe vršio dužnost Leitstelle II.

Poznato je da su se u Južnoj Štajerskoj 1945. godine nalazili ovi FAT-ovi:

FAT 208, koji je predstavljao ostatak Sonderkommande Lange, odnosno Sonderkommande Eggers, koja je ranije delovala na teritoriji Albanije. Ona je u povlačenju stigla do Slovenije i tu se zadržala neko vreme u Dobriši kod Celja, kao FAT 208. Kao rukovodilac FAT-a pominje se u to vreme poručnik Memling. Po svojoj prilici je on identičan sa veštomenuutim poručnikom Memling-om, pripadnikom »Inženjerskog biroa« Karl-a Harazim-a, u kome bi slučajno znao da je osoblje FAT-a, koje je dospelo u njemu nepoznate krajeve, dat starešina koji je već od ranije poznao Južnu Štajersku, pošto je pripadao jednoj obaveštajnoj ustanovi u Celju;

FAT 221, koji se isto tako nalazio u celjskom kraju, u mestu Medlog. Nije tačno poznato odakle je taj FAT, u povlačenju, stigao u Južnu Štajersku. Njegov rukovodilac je bio poručnik Buermann. Nije isključeno da se radi o poručniku Biermann-u, koji je za vreme okupacije igrao važnu ulogu na liniji Abwehr-a II u Makedoniji.

FAT 223 u Bregu, blizu Ptuja. Ni za ovaj FAT se ne zna odakle je povučen u Južnu Štajersku, niti ima indikacija o njegovom ranijem sedištu. Na delu toga FAT-a bio je neki Karl Ruff.

Ova tri FAT-a bila su isuviše kratko vreme u Južnoj Štajerskoj da bi mogla razviti kakvu znatniju delatnost.

3) »Operativna zona Jadransko Primorje«

a) *Opšte napomene*

Dok se za mrežu Abwehr-ovih ustanova u Gorenjskoj i Južnoj Štajerskoj ne bi moglo reći da je bila tako složena, mada se i tu pojavljuju razne izukrštane linije, dotle je ona u »Operativnoj zoni Jadransko Primorje« gotovo sasvim nepregledna. Blizina operacionih područja u Italiji i na Balkanu, sve življa i snažnija partizanska delatnost na samoj teritoriji te zone, a posebno izloženost toga područja eventualnom iskrcavanju saveznih trupa i ubacivanju saveznih agenata, — sve je to uinilo da se u »Operativnoj zoni Jadransko Primorje«, naročito u samom njenom primorskom delu, pojavi veliki broj raznih Abwehr-ovih ustanova svih triju grana delatnosti. Tu su se našli, pored teritorijalnih i frontnih Abwehr-ovih ustanova, još i uporišta, Meldekopf-i, škole odnosno kursevi itd. raznih organa Abwehr-ove strukture, koje je sedište inače bilo na drugim okupiranim teritorijama ili u Reich-u. Pojavio se i poseban vid Abwehr-ovih ustanova koji je imao isključivi zadatak formiranja pozadinske mreže, a osobito je jako, itavim nizom svojih ustanova, bio tu zastupljen mornarički Abwehr. Na istoj teritoriji radile su i obaveštajne službe raznih kvislimških organizacija, ilegalna služba belogardista i plavogardista, a sem toga i služba Ic jedinica Wehrmacht-a i formacija aparata za »suzbijanje bandi«.

Stešnjen na relativno malom prostoru, ovaj mnogostruki i raznoliki obaveštajni aparat je izukrštao svoje linije i razvio me usobno neku vrstu konkurencije koja je nesumnjivo negativno delovala na njegovo opšte dejstvo. Dešavalo se tako da je, u želji da angažuje što više i broj agenata za pripremanje »Ruecknetz«, jedan Abwehr-ov obaveštajni punkt primio poturene saveznike agente kojima je druga Abwehr-ova organizacija ušla u trag, a povrh toga je i aparat Sipo i SD-a sa sve više sumnjičavosti posmatrao delatnost Abwehr-a i nastojao da u odnosu na njega prigrabi što više uticaja.

Pri posmatranju situacije u »Operativnoj zoni Jadransko Primorje« treba razdvojiti položaj u onom njegovom delu koji je predstavljala »Ljubljanska pokrajina« od položaja u

primorskim delovima te zone, od kojih nas interesuje Trst sa Slovena kim Primorjem. U »Ljubljanskoj pokrajini« bilo je manje raznih Abwehr-ovih ustanova, mahom koncentrisanih, sa sedištem u Ljubljani, pa ma bila re o tamošnjim teritorijalnim organima Abwehr-a, ili o isturenim ispostavama Abwehr-ovih ogranaka sa drugih podru ja. U Primorju ih je bilo mnogo više, jer je tu vojna situacija i bila mnogo * složenija i mnogo više zaoštrena. U »Ljubljanskoj pokrajini«, naprimera, uopšte nije bilo ogranaka mornari koga Abwehr-a, koji je u Primorju imao mnoge svoje punktove. Dalje, u »Ljubljanskoj pokrajini« je Roesener-ov »Rukovodni štab za suzbijanje bandi« vršio teritorijalno obezbe ivanje, a ve e Wehrmacht-ove jedinice su se pojavile pri pojedinim konkretnim akcijama i na kraju okupacije. U Jadransko Primorju u užem smislu, me utim, bio je stacioniran niz Wehrmacht-ovih jedinica koje su operisale izvan aparata za »suzbijanje bandi«, a isto tako i niz mornari kih ustanova podre enih komandi nema ke mornarice za Jadran (Admiral Adria). Ve e prisustvo vojske i mornarice samim tim je povuklo za sobom i ja i uticaj vojne obaveštajne službe i njenu razgranatiju delatnost.

Po svome geografskome položaju, Jadransko Primorje pretstavljalo je u isto vreme i otsko nu dasku za Abwehr-ov rad u prekomorskim krajevima, za održavanje veze sa agentima u Severnoj Africi i za stvaranje linija prema pozadini zapadnih saveznika u Italiji.

U daljem izlaganju bi e prikazane razne ustanove Abwehr-a koje su se nalazile na teritoriji »Operativne zone Jadransko Primorje«, Treba napomenuti da su o mnogim ustanovama podaci oskudni i da nije sigurno da su poznate sve ustanove koje je Abwehr obrazovao na tome podru ju.

b) Abwehr I

(1) Rad Ast-a Be

Ast Be radio je po liniji I u »Operativnoj zoni Jadransko Primorje« sa nekoliko raznih ustanova. Najvažnija njegova linija — izvan mornari kog Abwehr-a odnosno linije IM— išla je preko aparata Andreas-a Zitzelsberger-a, koji se nalazio do 1944 godine u Celju, a od druge polovine te godine do kraja rata u mestu Maria Woerth u Koruškoj.

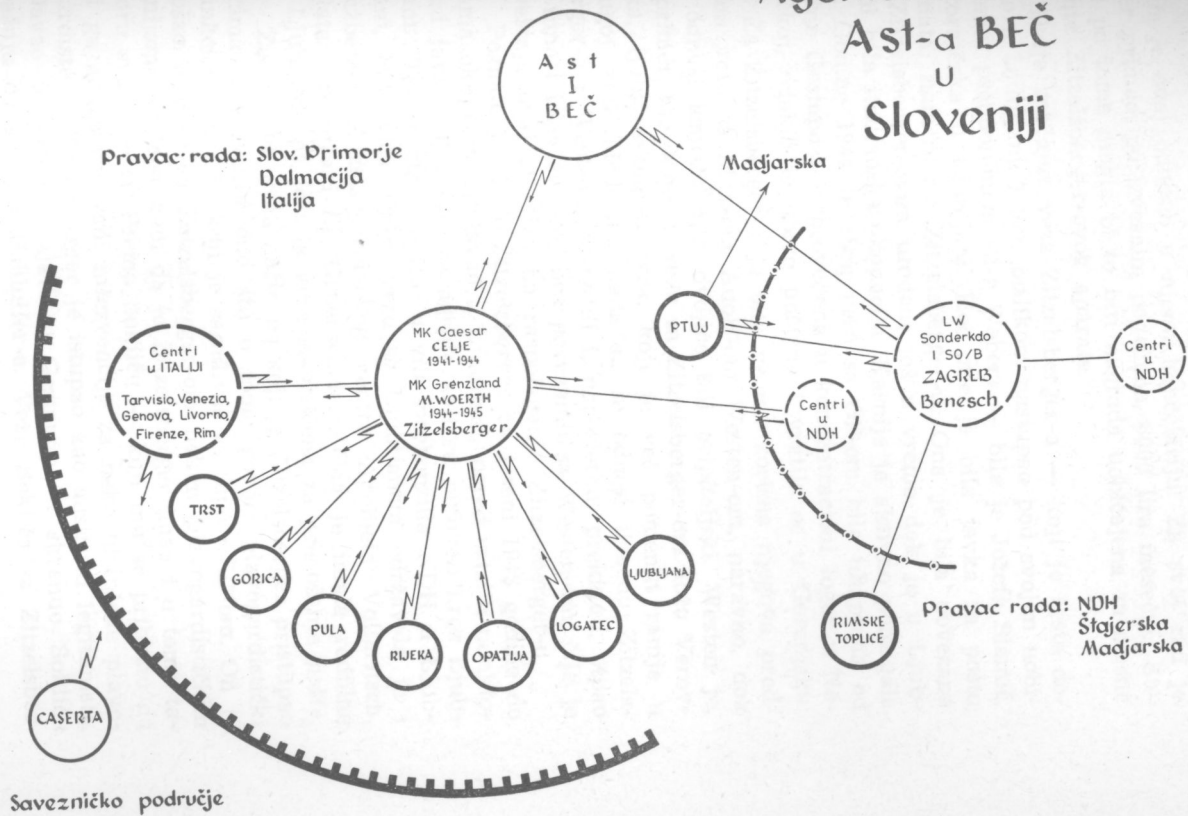
Mada je Zitzelsberger svoje obaveštajne mreže prema Slovena kom Primorju i Trstu pleo već od 1941. godine, u nastavku svoga ranijega obaveštajnog rada u tome pravcu, on je naročito pojačao izgradnju svoje agenture na toj teritoriji posle italijanske kapitulacije. Od jeseni 1943. godine njegov je »Meldekopf Caesar« u Celju počeo da forsira izgradnju obaveštajne mreže u »Ljubljanskoj pokrajini«, Slovena kom Primorju i Italiji. Agenti koji su za tu mrežu zavrbovani upućivani su preko centra u Celju, a njihovo radiotelegrafsko obučavanje sprovodeno je na kursevima održanim u Celju i Ljubljani. Instruktor za tu obuku stavio je na raspolaganje Ast u Beču.

Krajem 1943. godine počeo je Zitzelsberger da u isto vreme radi i na stvaranju pozadinske mreže na teritoriji koju je obaveštajno obrađivao. Naročito važnim je smatrao rad prema Italiji, zbog čega je preko svoga aparata zavrbovao veliki broj agenata, upućivši ih posle kratke obuke u Severnu Italiju. Najvažniji kriterijum za odabiranje agenata bio je njihovo poznavanje italijanskog jezika. Na ostale kvalitete polagana je mala pažnja, pa se dešavalo da su vrbovane i devojke iz javnih kuća.

U Ljubljani je Zitzelsberger uredio svoj obaveštajni punkt i utvrdio nekoliko javki za agente. U punktu se nalazila radiostanica za održavanje veze sa Zitzelsberger-ovim centrom u Celju odnosno Maria Woerth-ova. Tu stanicu je posluživala Elsa Jan (Jahn ?), Volksdeutscher-ka, razvedena žena nekog jugoslovenskog oficira. Pod pseudonimom »Marija Zupan i«, radila je Janova ranije u Zitzelsberger-ovoj agenturnoj mreži u NDH, a naročito u njegovom obaveštajnom punktu u Sarajevu. U Ljubljani je došla početkom januara 1944. godine i tu organizovala radiostanicu. Prikupljala je podatke i vrbovala neposredno ili preko drugih pripadnika Zitzelsberger-ove mreže agente u Ljubljani, čije je izveštaje, isto tako radiom, dostavljala Zitzelsberger-ovom centru.

Jedan od agenata koji su u Ljubljani radili za Zitzelsberger-a bio je Josip Fleiss, preko koga je vršeno dalje vrbovanje. Tako je on sarađivao u vrbovanju učitelja Staneta Šulera. Ovaj je svoje izveštaje predavao »Mariji Zupan i«, i to tako što ih je ubacivao u poštansko sandučke na nekoj vili u predgrađu. Kasnije je ova konspirativnost olabavila, pa je Elsa Jan dolazila Šuleru u kuću u po njegovu izveštaje,

Primeri Agenturne mreže Ast-a BEČ u Sloveniji

ili ih je ovaj odnosio u njenu kancelariju. Za svoj rad je Šuler primao, po izvesnim podacima, 8000 lira mese no. Sude i po tome mogla bi to biti nagrada uobičajena za mesne agente Zitzelsberger-ovog aparata.

Dalja značajna veza Zitzelsberger-a — koji je esto dolazio u Ljubljani i tom prilikom nastupao pod svojim uobičajenim pseudonimom »d-r Weber« — bila je Jožefa Slami, restoraterka u Ljubljani. Kod nje je bila javka za poštu agenata, namenjenu Zitzelsberger-u. Ona je bila povezana sa Zitzelsberger-ovim uredom još u vreme dok je u Ljubljani bila italijanska okupacija. Kasnije je aktivno pomagala OF. Godine 1944 je zbog veza sa OF-om bila uhapšena od strane Gestapo-a i sprovedena u koncentracioni logor u Nemačiji, odakle je ubrzo puštena i vratila se u Gorenjsku.

Za Zitzelsberger-a je bila veoma korisna njegova predratna veza sa Max-om Adolf-om Westen-om, naravno, dok su odnosi između njih dvojice bili prijateljski. Westen je, naprimer, bio doveo u vezu sa Zitzelsberger-om Jožu Verovška, ljubljanskog trgovca, koji je već pomenut ranije u drugoj vezi. Međutim, kada su se odnosi između Zitzelsberger-a i Westen-a pomutili i, naposljetku, prekinuli, otpao je tim i izvestan broj lica povezanih sa Westen-om, i je izveštaje ovaj stavlja na raspolaganje Zitzelsberger-u.

Poznato je da je Zitzelsberger od jeseni 1943 godine do sloma okupacije održavao u Ljubljani, pored ostalih punktova i javki, još i stan za agente koji su putovali kroz Ljubljanu. Taj se stan nalazio u vili vicekonzula NDH u Ljubljani, Pavlovičeva. Dalju vezu sa Ljubljanom održavala je i službenica Zitzelsberger-ovog centra Adelheid Vollaritsch, udata Gruenwald (ili Gruenwalder). Ona je imala rodbine u Ljubljani, pa je i ta veza iskorišćena za prenošenje pošte.

Zanimljivo je za napomenuti da je Zitzelsberger pristupao licima u Sloveniji ono što o tome govori plavogardistički funkcioner Sokli, koji je saradivao sa Sipo i SD-om. On je došao u vezu sa Zitzelsberger-om nekim plavogardističkim linijama, između ostalog sledi da je Zitzelsberger imao i u tome taboru svojih veza. Prema Sokli — koji mu se približio da bi ga angažovao radi intervencije za neke uhapšene plavogardiste — Zitzelsberger je istupao kao austrijski legitimista. Davao je kritičke izjave o Gestapo-u, i skrenuo Sokli u pažnju da se ubrzo oslobodi Schluifer-a. Vezu Sokli a sa Zitzelsber-

ger-om preuzeo je tadašnji rukovodilac plavogardisti ke obaveštajne službe DOS, koga je Sokli povezao sa njim. Dve nedelje kasnije taj je rukovodilac bio uhapšen.

Mnogo snažniju delatnost nego u Ljubljani razvio je Zitzelsberger u Trstu i, odatle a i neposredno, prema Italiji. Iz Trsta je radio i prema jugoslovenskoj jadranskoj obali. Preko Trsta vodili su kurirski putevi, i tu je uopšte bio važan vojni, politički pa i obaveštajni centar. Zbog toga je Zitzelsberger tu i obratio naročitu pažnju za stvaranje široke radne baze.

Kao javka uređen je stan agenta Rozalije Novotny, koja je nosila nadimak »Karola«. U tome se stanu nalazila i radiostanica. Rozaliju Novotny bio je zavrbovao za Zitzelsberger-a neki Francesco, restorater koji je iznajmljivao i sobe i kod koga su obično otedali Zitzelsberger-ovi agenti i kuriri. Drugo prihvatilište Zitzelsberger-ove agenture bilo je gostionica nekoga Fabrisa.

Stalni agenti Zitzelsberger-ove mreže u Slovena kom Primorju i Istri esto su se smenjivali i bili premeštani iz grada u grad. Već i njihov broj poznat je samo po kamuflačnim nadimcima. Tako su u Trstu najpre radila dva Zitzelsberger-ova agenta koja su nosila nadimke »Piller« i »Tinta«. Prvi od njih putovao je esto kao Zitzelsberger-ov kurir u Opatiju i održavao tamo vezu sa agentima Safetom Murselom i Nikolaus-om Pelzer-om. Jula 1944 godine pojavljuju se na mestu »Piller-a« i »Tinte« dva druga agenta, pod nadimcima »Palmiera« i »Gina«. Oni su održavali vezu sa agentom »Arno«, koji je, verovatno, bio glavni V-Mann obaveštajnog punkta u Trstu. Oktobra iste godine ta je grupa prebaćena u Veneciju. Umesto nje se u Trstu pojavljuje Zitzelsberger-ov radiotelegrafista iz Celja, Ulz, a sa njim Pia Novotny. Krajem iste godine oni napuštaju Trst, a februara 1945-te pojavljuju se Zitzelsberger-ovi agenti Ana i Katarina Fischer i Luisa Hasche. Sa njima je došao radiotelegrafista Zitzelsberger-ovog centra u Maria Woerth-u, Belz, koji je delovao kao instruktor u oba avangarda ostalih agenata. Toj su se grupi priključili ili još agenti Martin Špoljar, Zdravka Abrus i Milena Lazi .

U Opatiji je isto tako postojao Zitzelsberger-ov punkt, u koje je kao radiotelegrafista radio agent pod pseudonimom »Meire«, a sem njega još agent Ivan Spener (nadimak »Ren-

ZITZELSDERGER-ova MREŽA

SPENER

ELSA JAN

SULER

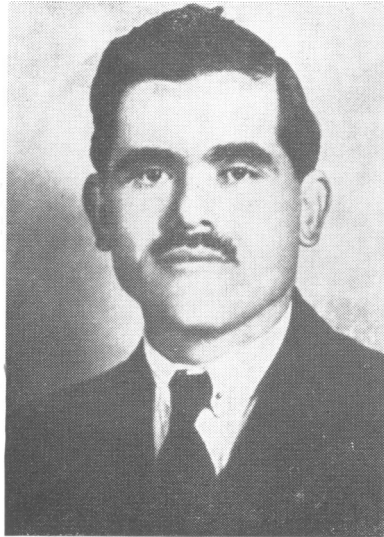

JOŽEFA SLAMIC

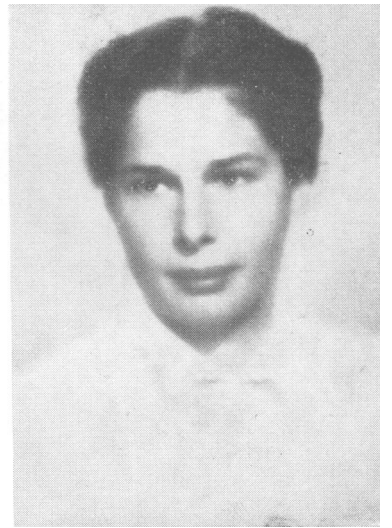
U Sloveniji i Primorju bila je veoma razgranata mreža Andreas-a Zitzelsberger-a, organa Ast-a Be , koji je pod nazivom „Meldekopf Caesar" formirao svoj centar u Celju. U Opatiji je delovao njegov agent Ivan Spener. U Ljubljani je poslove oko radiostanice njegove agenture vršila Elsa Jan, a tu je za njega radio i u itelj Stane Suler. Kod ljubljanske restoraterke Jožefe Slamič bila je javka za agentsku poštu

FISCHER

KOVA EVI

HASCHE

U Trstu su, u Zitzelsberger-ovoj agenturi, radile Katarina Fischer i Luisa Konstanza Hasche, a u gornjoj Italiji Ivica Kova evi

do«). Aprila 1944 godine zamenili su ovu dvojicu malo as pomenuti Mursel i Pelzer, koji je nosio lažno ime »Gino Pisanò«. Sa njima je kao instruktor radio neko vreme Hans Jahn. Mursel je, zatim, zavrbovao Zdravku Abrus (»Juraj«) i Santa Pleškovi a (»Arada«), Na Rijeku je Zitzelsberger doveo Milenu Lazi . Tamo je postojao njegov obaveštajni punkt u stanu neke Buffoni. U tome stanu je radila i radiostanica, koju je posluživala Lazi eva. Abrusova i Lazi eva prešle su kasnije u Trst, kao što je to ve pomenuto. Poznata je i neka »Silvia«, koja je kao Zitzelsberger-ov agent radila najpre u Veneciji, a zatim u Gorici, gde je sa njom održavao vezu Belz.

U Puli je za Zitzelsberger-a radio agent Marschek. Nje-ga je zavrbovao za taj rad agent Giuseppe Zennaro (lažno ime »Domenico«). Mursel je iz Opatije prešao u Tarvisio i držao tamošnju Zitzelsberger-ovu agenturu. Izvesno vreme je kod njega bio, radi obuke, agent Imberger (pseudonimi »Imi« i »Arnoldo«), koji je ina e rukovao Zitzelsberger-ovom radiostanicom u Milanu.

Nakraju treba pomenuti da je Zitzelberger smestio apri-la 1944 godine inž. Karl-a Harazim-a i Ivicu Kova evi a u Genovi, odakle se Harazim kasnije vratio u Celje. U Livor-nu ili Firenci radio je za njega Guido Robnik. Zitzelsberger je imao i svoga agenta u Caserti, gde se nalazio štab anglo-ameri kih snaga u Italiji. Tu je re o nekoj Amerikanki ne-ma kog porekla koja je najpre bila udata za ameri kog ofi-cira, a posle njegove smrti za nekog oficira britanske vojske. Sa njom je Zitzelsberger održavao radiotelegrafsku vezu pre-ko jedne svoje radiostanice u Rimu. Prema izvesnim poda-cima, ta je agentura dobro radila, pa je Zitzelsberger zbog toga bio uvek obaveštavan o svima važnijim doga ajima u savezni kom štabu.

Sem preko Zitzelberger-a i njegove mreže radio je Ast u Be u i preko linije I M, tojest mornari kog Abwehr-a. U Veneciji je postojala isturena ustanova I M, koja je bila po-dre ena Ast-u u Be u i odeljenju Ic u štabu »Admirala A-dria«, koji se nalazio na jezeru Garda. Iz Venecije je isturen jedan Meldekopf po liniji I M u Trst. Po etkom 1945 godine taj je Meldekopf bio neposredno vezan za Ast u Be u.

(2) *Pozadinska mreža Ljubljana*

U jesen 1944 godine pojavio se u Ljubljani Karl Huber, nemački obavještajni organ koji je radio i pre rata intenzivno prema Jugoslaviji, naročito prema Sloveniji. U to vreme je pripadao Ast-u u Salzburg-u, a svoje sedište je imao u Celovcu. Posle nekoliko krupnih provala jugoslovenske policije i kontraobavještajne službe u Huber-ovu agenturu, on je bio povučen sa rada prema Jugoslaviji i radio je neko vreme, do juna 1941 godine, obavještajno prema Sovjetskom Savezu na teritoriji slovačko-poljske granice. Posle toga je dodeljen Ast-u u Beču, koji ga je uputio u Bugarsku, gde je uzimao vidnoga učesnika u tamošnjem Abwehr-ovom radu, a delovao i prema Maloj Aziji i preko Turske prema Sovjetskom Savezu. Avgusta 1944 godine premešten je u Beograd, tamošnjem FAK-u 111, a odatle je dodeljen FAT-u 129-R, čije je sedište bilo u Zagrebu i koji je dotle vodio kapetan Buckwich. Huber je bio specijalno angažovan za izgradnju pozadinske mreže u Hrvatskoj i Sloveniji. Kasnije, od početka 1945 godine, izgleda da je pripadao FAT-u 127-R, čija je kamuflažna oznaka bila »Ocelot«, sa sedištem u Celovcu. Taj je FAT preuzeo izgradnju Huber-ovu pozadinsku mrežu u Sloveniji.

U okviru zadatka izgradnje »Ruecknetz-a« obrazovana je u Ljubljani radiotelegrafska škola Abwehr-a I. Ta škola izgleda da je bila osnovana u okviru delatnosti Abwehr-ove rukovodne ustanove za radioveze, AFULEI-Sued, čije je sedište bilo u Beču i na čijem je čelu stajao potpukovnik Hotzel.

Huber je, po dolasku u Ljubljanu, odmah stupio u vezu sa svojim ranijim agentima na teritoriji »Ljubljanske pokrajine« i Jadranskoga Primorja. Među ovima su bili najvažniji Reinhold Kunz, trgovac iz Ljubljane, i Richard Schoeberl, dugodišnji agent Abwehr-a. Posredništvom Kunz-a i kapetana Wehrmacht-a Schuhmacher-a (instruktora »slovenačkog domobranstva«), zavrbovan je ubrzo za »Ruecknetz« i ljubljanski trgovac Joško Medved. Vrlo značajnu ulogu je u Huber-ovoj pozadinskoj mreži, odnosno u njenom pripremanju, igrao i penzionisani major bivše austrijske vojske Taurer, koji je sa Huber-om sarađivao već od pre rata.

Dok je Kunz bio naročito aktivan u Ljubljani, dotle je Schoeberl radio u Jadranskom Primorju, a Taurer je isto

tako svoju delatnost koncentrisao više prema Postojni i Trstu. Prema nekim podacima, izgleda da je Huber-ov agent bio i Viktor Gundinger, keiner koji je mnoge godine proveo u inostranstvu, a u Ljubljani se vratio uo i rata.

U Huber-ovom radu treba razlikovati dva (momenta: jedan je organizovanje radiotelegrafske škole, vrbovanje agenata za nju, obu avanje ovih agenata i njihovo pripremanje za kasniju upotrebu u »Ruecknetz-u«, a drugi — izgradnja same pozadinske mreže, koja je tekla u isto vreme sa radom na obu avanju novih agenata i koja se oslanjala na staru agenturu i njene veze. Dalje, u samoj radiotelegrafskoj školi pojavljuje se zanimljiv moment da su u nju upu eni na nastavljanje obuke agenti koji su bili ranije zavrbovani u Srbiji, a koji svoju obuku nisu mogli završiti zbog povla enja Nemaca i njihovih ustanova. Zajedno sa dvojicom tih agenata, odnosno uskoro posle njih, stigao je u Ljubljani i podoficir d-r Alois Flucher, alias »Fuchs«, 'pripadnik FAT-a 128-R, koji je radio u Beogradu i na teritoriji Srbije, a koji je bio i zavrbovao pomenuta dva agenta, Jožu Lubeja i Huberta Matcišeka.

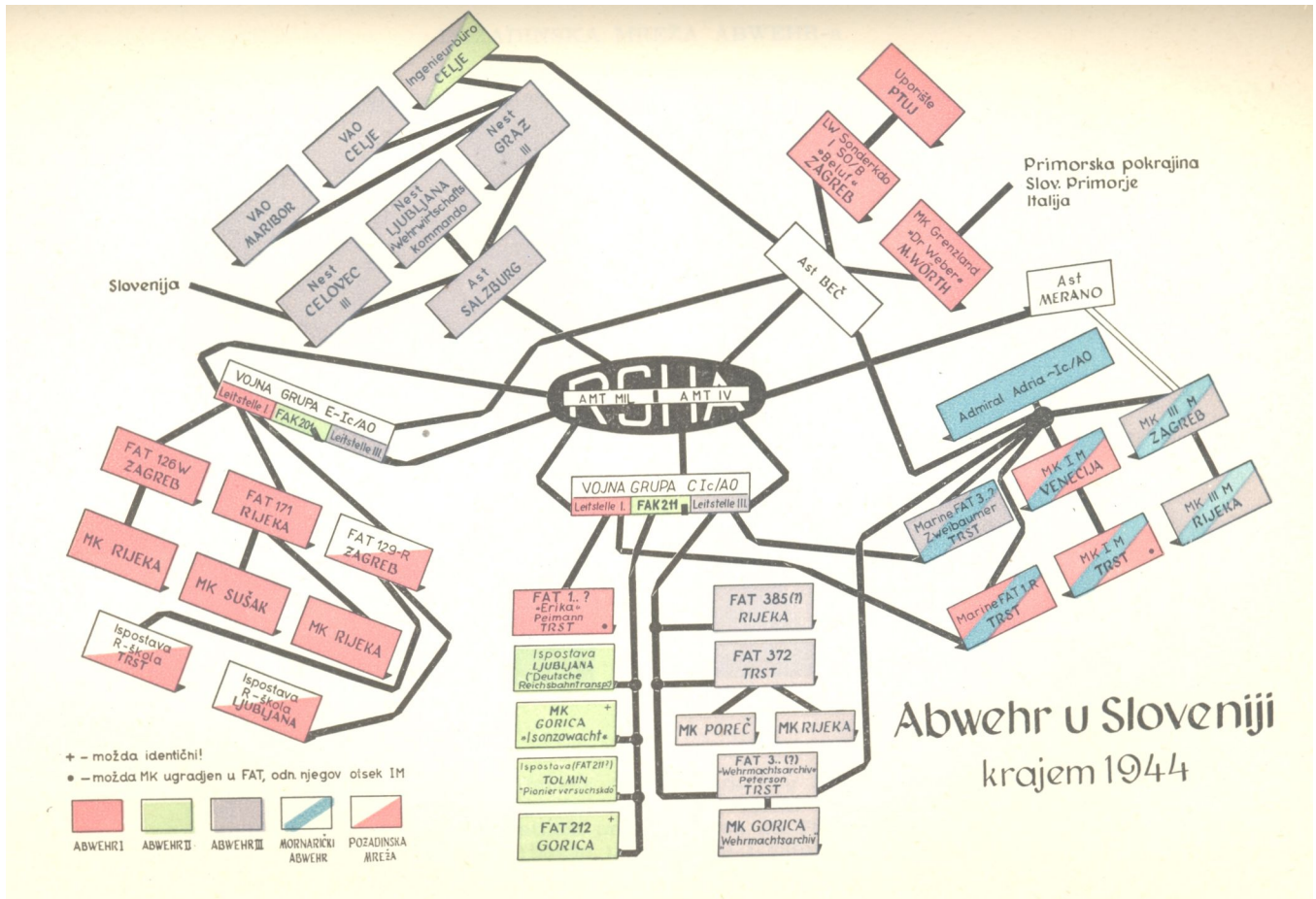
Nastava u rukovanju radiostanicama obavljala se u Ljubljani na nekoliko mesta. Izgleda da je, prema raznim podacima, ovaj kurs imao na jednome mestu svoju glavnu kancelariju, a sem toga u raznim krajevima grada još oko šest prostorija u kojima su obu avani kursisti. Bilo je sve organizovano tako da se pojedini kursisti me usobno nisu mogli upoznavati prilikom nastave, pošto je ona vršena individualno i u ta no odre eno vreme. Nastavom je rukovodio Flucher sa još dvojicom instruktora u inu kaplara. Me u kursistima je bilo dosta Italijana iz Jadranskog Primorja. Od Slovenaca koji su, kao agenti, bili na ovom kursu poznata su imena Jože Lubeja i Joška Medveda.

Organizuju i pozadinsku mrežu, Huber se nije oslanjao samo na radiotelegrafske veze ve je nastojao da obezbedi i veze golubovima pismošama. Naro ito je nastojao da uredi dve linije golubijega saobra aja, i to Ljubljana—Vrhnika—Postojna i Ljubljana—Grosuplje—Bela Krajina. Svakako je trebalo da linija na Postojnu povezuje »Ruecknetz« oba centra u Ljubljani sa »Ruecknetz«-om u Primorju, gde je važni centar pretstavljao agent Schoeberl u Postojni. U izgradnji golubije linije prema Beloj Krajini pomagao je Hu-

ber-u njegov agent Kunz, koji je u Grosuplju uredio tajni golubinjak kod nekih svojih ro aka. Isto tako je i kod ro aka Kunz-ove žene bila smeštena druga tajna golubija stanica. Iz Ljubljane je isto tako Huber radio na ure enju golubije linije prema Celovecu. Zbog visokih planina izme u Ljubljane i Celoveca, ova je linija predstavljala naro ite teško e. Zato je vo ena pravcem Ljubljana—Kranj—Jesenice—Kranjska Gora—Potkoren—Beljak (Villach)—Celovec. I u ovome je pomagao Kunz, sara uju i sa Huber-om u traženju pogodnih mesta za relejne golubije stanice na toj liniji.

Izme u Huber-ove i Zitzelsberger-ove mreže u Ljubljani postojali su dodiri. To se vidi po tome što se, izme u ostaloga, pojavljuje i ime agenta Fleiss-a, koji je radio za Zitzelsberger-a, isto tako i u Huber-ovoj agenturi, u kojoj je Fleiss bio povezan sa Kunz-om. Treba primetiti i to da se suma od 8.000 lira kao nagrada za agente pojavljuje i kod Huber-ove mreže. Me utim, pre predvi enog stavljanje pozadinske mreže u dejstvo, dakle, u trenutku kada su nema ki instruktori i organi ra unali sa svojim povla enjem i sa potekom rada »Ruecknetz-a«, agenti su dobili u zape a enoj koverti platu koja je bila sra unata za dve godine. Sadržaj koverta je bio — bar u slu aju agenta Lubeja — 200 ameri kih dolara, 30 britanskih funti u papiru i 30 funti u zlatu. Koverta su agenti imali da otvore tek po o ekivanom dolasku anglo-ameri kih jedinica na teritoriju na kojoj je postojao »Ruecknetz«.

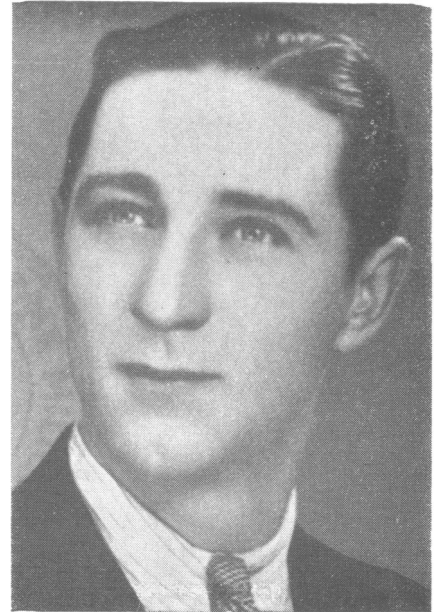
Kao što je ve re eno. »Ruecknetz« nije uopšte ni po eo da funkcioniše, ve se odmah raspao. S jedne strane, samo povla enje okupatora i bezizgledna ratna situacija Tre eg Reich-a uticali su na agente »Ruecknetz«-a da ne preduzimaju planiranu aktivnost, a s druge strane i same mogu nosti za rad, na teritorijama na kojima je stanovništvo davalo jednodušnu podršku NOP-a, bile su ograni ene, a aktivnost za »Ruecknetz« bila je skop ana sa velikim opasnostima, pa su agenti našli izlaz iz te situacije u tome što su se sakrili i ostali neaktivni. Do raspadanja »Ruecknetz«-a je, svakako, došlo i zbog toga što je odmah zatim nastupila kapitulacija Tre eg Reich-a, pa je to pozadinsku mrežu u inilo bespredmetnom. Usput treba napomenuti da je u drugim krajevima Jugoslavije, u kojima je do oslobo enja došlo ranije, ve 1944 ili po etkom 1945 godine, »Ruecknetz« funkcionisao bar delimi no.

POZADINSKA MREŽA ABWEHR-a

SCHOEBERL

LUBEJ

Godine 1944 po eo je Abwehr da izgra uje i u Sloveniji svoju pozadinsku mrežu. Naro ito zna ajnu ulogu imao je u toj mreži predratni agent Abwher-a Richard Schoeberl, ija se delatnost prostirala sve do Trsta. U mrežu je bio ugra- en i Jože Lubej, koji je zavrbovan u Beogradu i zatim, kao Slovenac, upu en u Ljubljanu

Huber-ovi su agenti, prema primljenim uputstvima, imali da javljaju preko svojih radioveza ili golubijom poštom o kretanju britanskih i američkih jedinica, njihovom sastavu, taktičkim znacima na njihovim vozilima itd. Za slučaj da padnu sa svojom radiostanicom u protivničke ruke i budu prinuđeni da preko nje stupe u vezu sa centrima u Reich-u, bilo je ugovoreno da se na telo svakog emitovanog izveštaja stavi reč »vag«, kao znak raspoznavanja da je reč o neistinom izveštaju pod protivničkom prinudom. Trebalo je da konkretni zadaci i podrobna radna uputstva budu dati agentima radiovezom, kada jedared bude poela da funkcioniše pozadinska mreža.

(3) *Pozadinska mreža Trst*

Leitstelle I pri komandi vojne grupe E nije preko svoga podređenog FAT-a 129-R radila na obrazovanju »Ruecknetz«-a samo u Ljubljani već i u Trstu i Jadranskom Primorju. Rad u Ljubljani započeo je preko Huber-a, koji je, zahvaljujući i svojim vezama sa Schoeberl-om u Postojni, proširio delatnost i prema Primorju. U Trstu je, međutim, još ranije osnovan drugi centar za izgradnju pozadinske mreže, isto tako povezan sa FAT-om 129-R kao njegov ogranak. Taj se centar obrazovao Sonderfuehrer Lorenz Apold, bivši pripadnik austriske vojske, koji je i pre rata radio obavestajno protiv Jugoslavije, najpre u Huber-ovoj mreži, a zatim kao organ Nest-a u Graz-u. Za vreme okupacije Apold je bio na raznim dužnostima u ustanovama Abwehr-a na okupiranoj teritoriji. Kao pripadnik FAT-a 129-R upućen je krajem septembra 1943 godine u Trst sa pomenutim zadatkom. Apoldu je u stvaranju mreže »Ruecknetz«-a naročito pomagao Schoeberl ustupanjem njegovom centru izvesnih svojih veza.

Apold je, stigavši u Trst, počeo da radi kao tobožnji pripadnik Passierscheinstelle, ustanove za izdavanje propusnica i putnih isprava. Ova je ustanova, sarađujući i službeno sa sektorom III C Nest-a III koji se nalazio u Trstu (odnosno FAT-a u koji je taj Nest kasnije pretvoren), aktivno učestvovala u obavestajnoj delatnosti Abwehr-a. U naslonu na nju je Apold počeo svoj posao oko stvaranja pozadinske mreže

odnosno organizovanja radiotelegrafskih i obaveštajnih kurseva. Apold se služio pseudonimom »d-r Arndt«.

Konkretan rad u Trstu po eo je Apold tek u decembru 1943 godine, kada su pripreme bile završene. Me utim, januara 1944 godine bio je upu en na tronedeljni stru ni kurs u Be , za koje se vreme u Trstu prakti ki nije radilo na pot-hvatu koji je on bio zapo eo. Ubrzo po povratku iz Be a Apold se razboleo, ali je ipak otpo eo održavanje kurseva. Upu ena su mu tri radiotelegrafista radi izvo enja obuke. Obaveštajni deo obuke imao je da sprovodi sam. Od radiotelegrafista poznati su kaplar Pruegel, Smeskal i Sluga. Od ove trojice je Smeskala pridružio zavrbovanom agentu Kalpi u i uputio ga na teren «a radiostanicom. Radiotelegrafista Sluga je zbog slabog stru nog znanja upotrebijen samo kao tuma za italijanski jezik, bio je bolešljiv i izgleda da je u leto 1944 godine povu en.

Od kursista koji su prolazili kroz obuku u Apold-ovom centru poznata je Ana Berkan, bivša bolni arka koja je zavrbovana preko Schoeberl-a. Ona je neko vreme poha ala kurs u Trstu, a zatim je preba ena na dalje školovanje u Salzburg. Berkanova je privela centru za obuku u Trstu još neku manikerku iz Trsta, ije ta no ime nije poznato. Najve a važnost je polagana na agenta Alojza Duhovnika, sveštenika, bivšeg oficira »slovena kog domobranstva« i saradnika SS- ovskog propagandnog centra u Trstu (odeljenje propagandne SS-Standarte »Kurt Eggers«). I ovoga je agenta Apold-u priveo Schoeberl. Pošto je Duhovnik imao veze sa ustanovom BdS-a, to ga je i ova stavila na raspolaganje Abwehr-u. Duhovnik je priveo dvojicu mla ih ljudi, a obe ao da e dovesti još oko dvadeset mladi a za radiotelegrafsku školu.

Aprila 1944 godine Apold se ponovo razboleo, zbog ega je rukovodilac Leitstelle I pri vojnoj grupi E, potpukovnik Sensburg, poslao u Trst kapetana Bukwich-a, rukovodioca FAT-a 129-R u Zagrebu. Bukwich je, na osnovu materijala odeljenja III F FAT-a 372, koji se nalazio u Trstu, utvrdio da su Duhovnik, njegova dva saradnika i još jedna žena, koji su poha ali Apold-ov kurs, bili uba eni agenti britanske obaveštajne službe. Ovi su uhapšeni, u Trstu je prekinut svaki dalji rad, radiotelegrafisti su povu eni u Zagreb i tek jula 1944 godine je ponovo otpo eta delatnost u trš an-

skom R-centru pod (majorom Probst-om, dotadašnjim pomoćnikom potpukovnika Sensburg-a.

Formalno je tršansko područje sa Istriom i dalje potpadalo, u pogledu rada na izgradnji pozadinske mreže, FAT-u 129-R. Međutim, Probst je svoje izveštaje slao neposredno Sensburg-u i od ovoga dobijao direktna uputstva, uz obilazak rukovodilaca FAT-a. Po svome dolasku je Probst zavrbovao nekoliko agenata, među kojima je najvažniji bio neki Antonio Pavessich, što je, verovatno, lažno ime. Ovaj Pavessich imao je sopstvenu obavestajnu mrežu, koja je ranije radila za italijansku obavestajnu službu SIM. Po dolasku Nemaca u Jadransko Primorje, Pavessich se sa svojim saradnicima stavio ovima na raspolaganje, pa je radio obavestajno za FAT 372 i za Nest u Trstu. Od lica iz Pavessich-ove mreže poznata su po imenu Antonio de Gallaso stariji i mlađi, a, po nadimcima dva agenta, nazvana »Auto« i »Ido«.

Rezultati Probst-ovog rada u Trstu bili su tako slabi da ga je Sensburg povukao iz Trsta, posle čega je Probst napustio službu Abwehr-a i postao komandantom patrolne službe Wehrmacht-a u Graz-u. U to vreme se u Trstu sa svojom mrežom pojavio i Huber. On je imao zadatak da u Primorju vrbuje agente i vezuje ih za FAT 129-R. Preuzeo je Pavessich-ovu agenturu, a zavrbovao je još tri agenta, koja je, zajedno sa još jednim zavrbovanim licem, predao na vezu FAT-u 127-R (»Ocelot«), koji je iz Celoveca dejstvovao na celoj slovenačkoj teritoriji.

Ovde treba, u vezi sa Huber-ovim radom preko Schoeberl-a, pomenuti da je ovaj imao svoje agente pripremljene za rad u pozadinskoj mreži. Jedan je bio Giovanni Mocellini, koji je bio povezan sa Ast-om u Zagrebu od 1943 godine. Isto tako je za mrežu bila zavrbovana i Karolina Krakovi-Lechner, sa kojom je Schoeberl živeo.

Kasnije, po oslobodjenju Srbije, posle prelaska Leitstelle I iz Beograda u Zagreb, pokušao je rukovodilac FAT-a 128-R (ranije u Beogradu), potporučnik Toplak, da iz Beograda deluje obavestajno prema Trstu. On je još u Beogradu bio zavrbovao nekoliko italijanskih ratnih zarobljenika, poreklom iz Istre i Primorja, i školovao ih radiotelegrafski i obavestajno na pozadinskim kursovima svoga FAT-a. Po etkom 1945 godine radio je sa šestoricom od ovih agenata u Trstu i Istri.

Ovi su agenti bili iz Beograda povu eni najpre u Be , a odatle poslani u Primorje. Izgleda da je celi ovaj Toplak-ov rad bio bez nekih opipljivih rezultata.

(4) *Ostale ustanove*

U »Operativnoj zoni Jadransko Primorje«, naro ito u Primorju, radila je raznim linijama, služba Abwehr-a I iz centara pri vojnoj grupi C i E, pri komandi mornarice za Jadran i pri Ast-ovima Be , Salzburg i Merano. Sve ove razne ustanove — od kojih su neke poznate samo veoma fragmentarno, a neke su ostale i nepoznate — radile su uporedno i izukrštano, održavaju i me usobne veze, a i konkurišu i jedna drugoj.

U »Ljubljanskoj pokrajini« radio je FAT 126-W, ije je sedište bilo u Zagrebu, a koji je bio podre en Leitstelle I pri vojnoj grupi E. Ovaj je FAT imao svoje Meldekopf-e u Ljubljani, a i na Rijeci. FAT 127-R, podre en istoj Leitstelle, a poznat po tome što je preuzeo celi »Ruecknetz« koji je bio izgradio FAT 129-R u Primorju i Sloveniji, nalazio se, navodno, 1944 godine u Ljubljani. Ukoliko su podaci o tome ta ni, boravak toga FAT-a u Ljubljani bio je samo prolazan. Dok je o radu FAT-a 127-R ve bilo re i, što se ti e Meldekopf-a FAT-a 126-W treba primetiti da je on obrazovan tek krajem marta 1945 godine, kada je osoblje dotadašnjeg Meldekopf-a toga FAT-a u Karlovcu premešteno za Ljubljanu sa zadatkom da tu organizuje novi obaveštajni punkt. Od osoblja poznati su ovi pripadnici Abwehr-a: poru nik Peschke koji je bio šef Meldekopf-a u Ljubljani; Kurt Widmar, pomo nik šefa, ina e raniji agent Huber-ove mreže iz vremena pre 1941 godine; industrijalac Alfred Kunze, koji je za FAT 126-W radio ranije i u Trstu i na Rijeci; zatim pomo ni organi kaplar Schulz i šofer Hubert Zeyn.

I u radu ovoga FAT-a se pojavljuje upotreba golubije pošte. U Novom Mestu osnovana je golubija stanica po etkom aprila 1945 godine. Ona je imala da održava vezu sa Zagrebom i Ljubljanom, a golubove je dala stanica u Zagrebu, pri sedištu FAT-a 126-W. Pripadnici FAT-a Karl Grusch i Franc Pintari , kojima je bilo stavljeno u zadatak ure enje stanice u Novom Mestu, nisu tu mogli na i podesnu zgradu,

zbog čega je krajem aprila upućen u Novo Mesto podoficir Heg sa golubovima i naređenjem da organizuje stanicu. Usput treba pomenuti da je u Novo Mesto upućen i podoficir Herzog iz FAT-a zajedno sa agentom Milanom Markovićem, koji je dotle za FAT radio u Sisku. Ova dva saradnika FAT-a 126-W imala su zadatke koji nisu bili u vezi sa golubijom stanicom.

U Primorju je postojalo nekoliko međusobno nezavisnih FAT-ova po liniji I. Od ovih je jednim FAT-om nepoznatog broja rukovodio neki kapetan Peimann (po drugim izvorima Peymann). Ovaj FAT je radio sa radiotelegrafskim agentima i prekomorskim agentima sa vezama u Severnoj Africi i Egiptu. Međutim, on je radio i protiv partizana u severnoj Italiji i u Jadranskom Primorju. Sa Peimann-om su radila dva oficira italijanske vojne obavestajne službe SIM, kamuflirani kao vlasnici perionice rublja. Peimann-ov FAT nosio je tajnu oznaku »Erika«, a dobijao je izvesna uputstva i od mornaričke komande za Jadran (»Admiral Andria«), sa kojom je stajao u vezi.

Tu postoje izvesne nejasnoće. Kao adresa prihvatilišta za razne agente obavestajnog punkta mornaričkog Abwehr-a u Trstu, pominje se stan nekog Bussoni-ja u Ulici Nizza br. 6. Međutim, istu adresu pominje drugi izvor kao sedište FAT-a kome je na delu bio kapetan Peimann, a koji sa Ast-om u Beču nije imao nikakve veze. Bussoni-ja, najzad, treba i izvor pominje kao nemačkog potporučnika i rukovodioca FAT-a nepoznatog broja po liniji I u Trstu. Po podacima iz italijanske arhive ured »Erika« je pripadao FAK-u 150 u Trstu i upravljao je sa veštom skupinom italijanskih obavestajaca i agenata SIM-a i OVRE. Oficir centra »Erika« koji je održavao direktnu vezu sa ovom skupinom bio je poručnik von Budenbrock, koji se služio pseudonimom »Bussoni«.

U Primorju je od kraja decembra 1944-te odnosno od početka 1945 godine, radio FAT 171, sa sedištem na Rijeci. I ovde se pojavljuje donekle nejasna situacija. Najpre je, juna 1944 godine, obrazovao FAT 126-W iz Zagreba svoj Meldekopf na Rijeci. Tim Meldekopf-om je rukovodio Sonderfuehrer Kunze, u civilu industrijalac. Sa njim je u Meldekopf-u radio tumač i Haupt-V-Mann Aleksandar Šantić. Dalje je u Meldekopf-u radio, kao zamenik rukovodioca, pod-

oficir Kobi. Sem njega poznati su još pisar Meldekopf-a Ludl, šofer Ivan i i jedan radiotegrafista nepoznatog imena.

Meldekopf je na Rijeci i Sušaku razvio prilično agenturnu delatnost. Kunze — koji se služio pseudonimom »d-r Kall« — uspostavio je vezu sa ispostavom Sipo i SD-a i od ovoga dobio dva agenta, braću Vukeliće iz Sušaka. Preko ovih je zavrbovan agent Kuzma Vikić, a Šantić je doveo iz Karlovca Antona Lenuzzi-ja, ranijeg saradnika italijanske obavestajne službe. Meldekopf je imao dva stana i jednu konspirativnu javku. Za obavestajne potrebe raspolagao je kreditom od 200000 lira. Izveštaji su dostavljani FAT-u 126-W u Zagreb, i to putem radiostanice. Isto tako je Kunze davao izveštaje na upotrebu i Ic-oficiru u štabu nemačke divizije koja se nalazila na Rijeci. Opisana situacija trajala je do preloma između u 1944 i 1945 godine. Tada je izvršena reorganizacija u vezi sa FAT-om 171, podređenim vojnoj grupi E, dakle, istoj Leitstelle I koja je bila i pretpostavljena ustanova FAT-u 126-W.

FAT 171 je preuzeo jedan deo osoblja dotadašnjeg Meldekopf-a FAT-a 126-W, a Sonderfuehrer Kunze je sa agentima Šantićem i Lenuzzi-jem bio premešten na drugu dužnost. Na Rijeci i Sušaku osnovao je FAT 171 svoja dva Meldekopf-a. Jedan od njih je radio u pravcu prema Hrvatskom Primorju i Gorskom Kotaru, a drugi je bio usmeren prema oblasti Rijeke. Ovaj je preuzeo i osoblje i agenturu dotadašnjeg Meldekopf-a FAT-a 126-W. Za starešinu mu je određen podoficir Kobi, a ostalo osoblje je istovetno sa već pomenutim osobljem ranijega Meldekopf-a, kome je dodat još nemački vojnik grčkog porekla Joannis Papadojanis, kao tumač i Haupt-V-Mann. U pogledu agenture pridružilo je ranijim agentima Meldekopf-a FAT-W još nekoliko novozavrbovanih lica, a Papadojanis je doveo iz Grčke agente Lorenza Cioffi-ja i Andreu Penso-a.

Od osoblja FAT-a 171, kome je Meldekopf Rijeka-Sušak dostavljao izveštaje, poznato je svega nekoliko imena. Tako je rukovodilac FAT-a bio oficir Dortrechter (in nepoznat), a sem njega su pripadali FAT-u: vodnik Gruschinsky, kaplari Holst i Schneider i Sonderfuehrer Fritz Molt (lažno ime »d-r Moli«). Postoje podaci da je FAT 171 godine 1945 prešao sa Rijeke u Trst.

c) *Abwehr II*

(1) *FAK 211*

Po liniji II radio je u »Operativnoj zoni Jadransko Primorje« uglavnom FAK 211, koji je vršio ulogu Leitstelle II pri Ic-u vojne grupe C. Za ovaj je FAK karakteristično da je operisao sa svojim podređenim FAT-ovima i njihovim Meldekopf-ima i uporištima na celoj teritoriji koja se nalazila pod vojnom grupom C, kojom je komandovao feldmaršal Kesselring. Stružnik je bio podređen neposredno Amt-u Mil. RSHA, a ne Leitstelle-u II Suedost u Beču, kao što je to bio, naprimer, FAK 201 pri vojnoj grupi F.

Na elu FAK-a 211 nalazio se major von Uslar. Njegovo se ime, u vezi sa delatnošću na jugoslovenskoj teritoriji, prvi put pojavilo, uo i nema kog napada na Jugoslaviju, kada je on u Celovcu obrazovao centar pod kamuflažnim nazivom »Reichsbahntransporte«. Uslar se služio pseudonimom »Larus«. Pored njega su poznati još, kao njegovi saradnici u FAK-u, poručnik Iber, Sonderführer Burmeister i narednik Friede. Iber je naročito obrađivao pitanja u vezi sa podnošenjem izveštaja ustanovama kojima je FAK ove dostavljao. Sonderführer Burmeister bio je tumač slovenski jezik, a narednik Friede je imao, uglavnom, posla sa neposrednim obaveštajnim radom na terenu. On je i bio odvojen od službenog sedišta FAK-a u Gorici, radio i u jednom privatnom stanu neke službenice FAK-a.

Na terenu na kome su se nalazile razne FAK-ove podređene ustanove, kamuflirane raznolikim lažnim oznakama, FAK je sarađivao sa Ic-aparatom armiskoga korpusa generala Kuebler-a, koji je operisao u Jadranskom Primorju. Razume se da je naviše imao neposrednu vezu sa Ic-om vojne grupe C i sa Amt-om Mil. Po izvesnim podacima, a s obzirom na to da je radio i na izvesnim specijalnim kvalifikovanim zadacima kontraobaveštajne zaštite, FAK je imao i veze sa Ast-om u Salzburg-u, koji je bio specijalizovan po liniji III.

Glavna delatnost FAK-a 211 i njegovog podređenog aparata nalazila se na liniji Abwehr-a II, to jest sabotaži, diverziji, demoralisanju protivnika, protivpropagandi, provokaciji itd. Sabotažna i druga odeljenja sastavljena su dobrim

delom iz kadra pripadnika divizije Brandenburg, formacije za specijalne zadatke. Ova su odeljenja sprovodila sabotaže u neprijateljskoj pozadini, a u pozadini nema kog fronta radila su na obezbeivanju željeznih i drugih komunikacija i objekata, vojnih transporta itd. od sabotaža i partizanskih napada. U sprovođenju svojih zadataka, FAK je preko svojih pripadnika nastojao da održava dodir sa raznim političkim grupama i organizacijama na terenu, iskorištavajući i njihove međusobne suprotnosti za nemačke interese. U tome zadatku je naročito bila obuhvaćena i saradnja sa belogardistima i plavogardistima i drugim elementima, etnicima i drugim kvislinškim i reakcionarnim grupacijama koje su se nalazile u Jadranskom Primorju.

Od sveukupne delatnosti FAK-a 211, u okviru ovih prikaza ulazi samo onaj njen deo koji se odigravao na teritoriji Jadranskog Primorja, pri čemu treba odmah istaći i da je teritorijalni delokrug FAK-a bio, naravno, mnogo širi. U Primorju je FAK imao prema sebi naročito jedinice IX partizanskog korpusa, čiji se štab nalazio u Trnovskoj šumi.

Po izvesnim izvorima, Friede je prema tim partizanskim jedinicama imao izvesne veze. On je dobro poznao kraj i ljude, jer je pre rata bio kožarski trgovac u Gorici i imao raširenu mrežu poznanstava u celoj oblasti. U razradi veza prema jedinicama NOV i PO, Friede se služio poturanjem lažnog materijala (»Spielmaterial«). Materijal je dobijao preko I-c odeljenja u štabu armiskog korpusa generala Kueblera, gde su »Spielmaterial« odabirali na elniku štaba, generalštabni pukovnik Beneke (Boenecke ?), i I-a oficir štaba, generalštabni pukovnik Wittstein. Taj je materijal zatim formulisao I-c oficir štaba, kapetan Langen, u čemu je učestvovala i oficir u I-c odeljenju, poručnik d-r Kurt Hass. U vezi sa »Spielmaterial«-om sprovodile su izvesne jedinice armiskog korpusa i različite pokrete i manje akcije na području Istre, da bi se potvrdila tačnost podataka koji su tako poturani partizanskome štabu.

Kao V-Mann za ovu igru prema partizanima služila je Friede-u jedna Slovenka koja je bila daktilografkinja ispostave Sipo i SD-a u Gorici, čiji je rukovodilac bio SS-ovski podoficir Rothermund. Abwehr je skrivao ovu svoju delatnost pred Sipo-om, pa se tako desilo da je ta devojka, pod sumnjom da radi za NOP, uhapšena i sprovedena u Trst.

Mada je Abwehr odmah za nju intervenisao, a oficir Ic-odeljenja armiskog korpusa li no otišao u Trst Ic-oficiru štaba za »suzbijanje bandi«, ipak je to hapšenje Abwehr-u dobrodošlo jer je prema drugoj strani potvrdilo »ispravnost« ovog poturenog agenta. BdS u Trstu je, posle ovih objašnjenja, devojku pustio, ali ju je angažovao da obaveštajno radi za njega. Tako je Abwehr ipak ovog svog važnog agenta izgubio u korist Sipo-a. Za Abwehr je ova devojka radila pod nagradom, a radi svoje delatnosti za Sipo prešla je konačno u Trst.

V-Mann FAK-a 211 koji je sarađivao sa podoficijom Friede-om bio je i ve pominjani prefekt u Gorici, grof Pace, koji je održavao izvesne veze prema NOP-u u kompleksu pregovaranja oko primirja, o emu je ve bilo reči. Druge veze Friede-a išle su prema italijanskom delu Jadranskog Primorja, gde je u mestu Cormons-u imao dva agenta, Italijana, od kojih je jedan bio prijatelj grofa Pace-a, Muzzolini, a drugi je u svoje vreme bio starešina fašističke stranke u Cormons-u. Ova dva agenta nastojala su da prodru prema NOP-u, i to prema narodnooslobodilačkim odborima obrazovanim u ovome kraju, s tim da tim putem dejstvuju u smislu demoralisanja.

Podoficir Friede je u Gorici održavao dobre veze sa katolicima kim sveštenstvom. Među njegovim V-Mann-ima nalazio se jedan tamošnji slovenački sveštenik, verovatno i u vezi sa SNVZ-om, odnosno sa klerikalnom političkom delatnošću u Sloveniji kom Primorju.

FAK se služio kamuflažnim nazivom »Wehrmachtsarchiv«, a pod tim imenom su dolazili štabu armiskog korpusa Kuebler (VCII AK) njegovi izveštaji.

(2) Centar u Tolminu

U Tolminu se nalazio obaveštajni centar po liniji II koji je bio podređen FAK-u 211. Prema izvesnim izvorima, tu je bio posredi jedan FAT koji je isto tako nosio broj 211. Ovaj je centar obuhvatao oko deset pripadnika, podoficira i vojnika, a na čelu mu je bio poručnik Koeppke. Koeppke se, sa svojom grupom, pojavio u Tolminu u jesen 1943 godine i tamo se nalazio do avgusta 1944-te. Prema izvesnim poda-

cima, Koepcke-ovom centru, koji je nosio kamuflažni naziv »Pionierversuchskommando«¹⁾, bila je pridružena grupa od oko 80 mongolskih Wehrmacht-ovih dobrovoljaca.

Poreda rada po liniji II, centar u Tolminu je vršio izvesne delatnosti po liniji III, tojest delatnost kontraobaveštajnog kakartera. Informacije koje je dobijao preko svoje agencije, razgranate u njegovom teritorijalnom području, centar je dostavljao pretpostavljenom FAK-u 211 u Gorici, odakle su obaveštenja išla dalje, delom i štabu XCVII armiskog korpusa.

Koepcke je obuavao izvesne belogardističke grupe, ali ne iz sastava SNVZ-a. Ove su grupe imale prvenstveno zadatak da zaštite saobraćajne puteve i industrijske objekte, ali su izkorišćavane i za nasilna izvištanja i akcije u pozadini NOP-a. Tom prilikom su sastavljene jedinice sa nemačkim okvirnim osobljem, a popunjene belogardistima i Mongolima. Inače, za formaciju ovih belogardističkih jedinica Koepcke nije uzimao ljudstvo iz SNVZ-a, već ga je vrbovao neposredno na terenu u stanovništvu. U tome smislu je komandant armiskog korpusa, general Kuebler, bio izdao odobrenje majoru Uslar-u. Opremu, uključujući i najmodernije oružje, dobijala je belogardistička jedinica preko intendancije armiskog korpusa, a protiv volje načelnika Kuebler-ovog štaba, pukovnika Benke-a, koji je strahovao da se to oružje okrenuti protiv Nemaca. Jedan deo belogardista bio je smešten u samome Tolminu, pri Koepcke-ovom centru, a drugi je obrazovao uporište u Kanalu. Treća belogardistička grupa, koja je bila smeštena na severu provincije Udine, partizani su 1944 godine potpuno uništili.

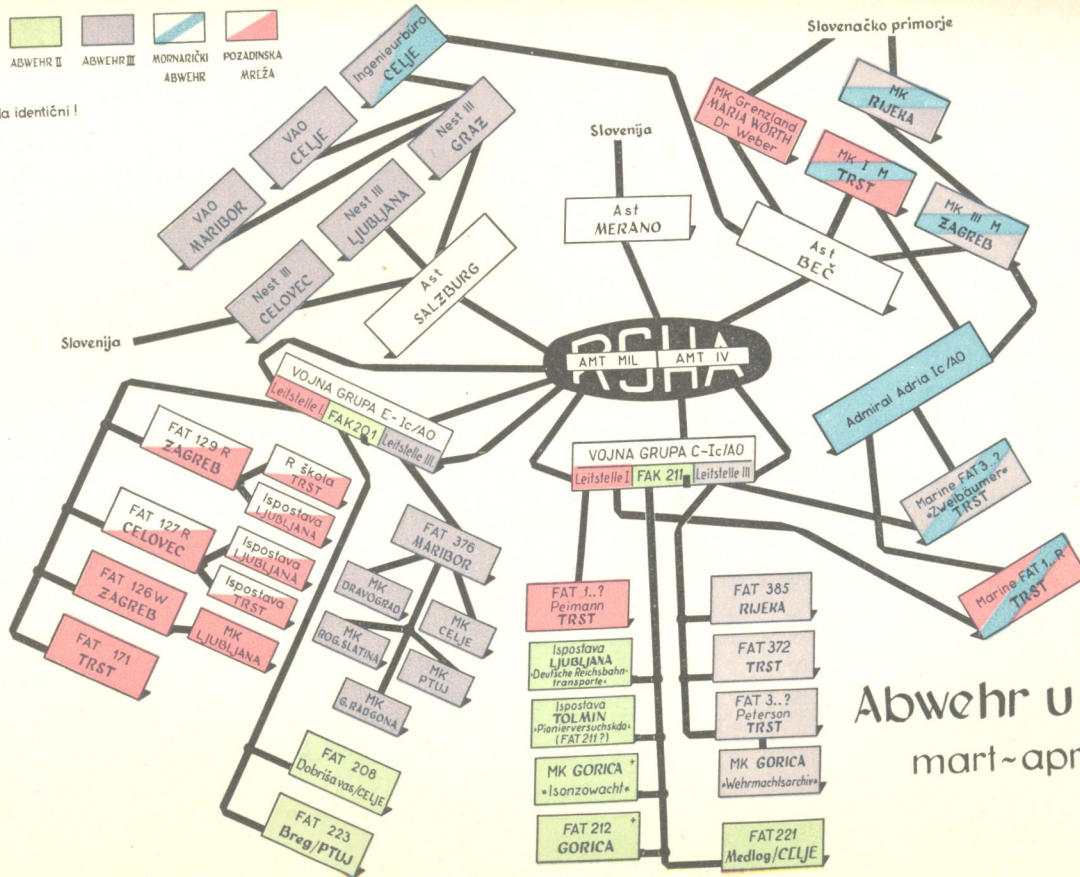
Oko ovih belogardističkih jedinica stvorio se spor između Abwehr-a i »štaba za suzbijanje bandi«. Višestruko je SS i policija Globocnik tražio da se belogardisti podrede komandi toga njegovog štaba, dok je general Kuebler zastupao mišljenje da ih treba ostaviti pod Abwehr-om. U tome sporu je prevagnuo Globocnik, i Koepcke-ove belogardističke jedinice imale su biti stavljene pod SS-ovsku komandu. To je bio povod da se i deo belogardističkog ljudstva zajedno sa svojim automatskim oružjem prebaci na partizanima.

Pripadnici Koepcke-ovog centra vršili su prva saslušavanja zarobljenih partizana, koje su zatim predavali ustano-

¹⁾ Pionirska ogleđna komanda.

+ možda identični!

Abwehr u Sloveniji
mart~april 1945

yama Sipo. Saslušanja i ostali materijal u vezi s tim upu i-an je pretpostavljenom FAK-u 211, a preko njega štabo-ima operativnih jedinica kojih bi se ovi rezultati ticali, na e, Koeppke je stvorio razgranatu agenturnu mrežu, koja e koristila i uslugama SNVZ-a i drugih kvislinških forma-ija i organizacija. Isto je tako postojala saradnja i sa oba-čstajnom službom ranije italijanske kvesture u Tolminu.

(3) *Ostali centri*

Pod FAK-om 211 nalazilo se na teritoriji »Operativne me Jadransko Primorje« još nekoliko centara Abwehr-a nije II. U samoj Gorici postojao je jedan Meldekopf koji je osio kamuflažni naziv »Isonzowacht« (Straža na So i). O ij tvorevini Abwehr-a II nema bližih podataka. Na njenom i elu stajao jedan poru nik, ije se ime pojavljuje as kao -r Petrick, a as kao Ilias.

U Ljubljani je radila jedna ispostava FAK-a 211 pod »živom »Deutsche Reichsbahntransporte«. Kao što je po-tato, ovim se kamuflažnim nazivom služio major Uslar, •stivši tako svoju jedinicu u vreme nema kog napada na igoslaviju, pa je isti naziv iskoristio i za svoj istureni punkt Ljubljani, koji se tu pojavljuje 1944 godine. Taj punkt tao je u Ljubljani pod tim nazivom sve do kraja okupacije, izvesno vreme izgleda da je imao istoimeno uporište u Ma-joru. Ukoliko je taj poslednji podatak ta an, pretstavljalo to prelaženje delokruga FAK-a 211 preko granica terito-alne nadležnosti vojne grupe C, kojoj je FAK bio pod-en.

Na elu ove ustanove u Ljubljani — koja je, možda, etstavljala i FAT — stajao je poru nik d-r Walter Brun-r, koji se služio pseudonimom »d-r Bernhard«. Ustanova je spolagala u Ljubljani sa dve kancelarije, od kojih se jedna lazila u zgradi direkcije državnih železnica. Tu se stalno lazio, kako izgleda, svega jedan pripadnik ustanove. Glav-rad obavljao se u drugoj kancelariji, a u ovoj je, po svoj ilici, bilo prihvatilište za potpuno pouzdana lica.

Ustanova »Deutsche Reichsbahntransporte« održavala je ilo veza sa drugim nema kim ustanovama u Ljubljani. LS na Bledu primao je od nje izveštaje koji su se ticali

narođeni etni ko-plavogardisti kog kompleksa i britanske obavještajne službe. Sa ovom Abwehr-ovom ustanovom održavao je isto tako vezu KdS-ov referent antikomunisti kog referata odeljenja IV.

Agenturno je »Deutsche Reichsbahntransporte« prodirao iz »Ljubljanske pokrajine« i prema Primorju. Postojala je njegova dosta jaka agentura narođito u krugovima plavogardista i »slovena kog domobranstva«. Ova je obavještajna ustanova sarađivala i sa etničkim formacijama, kojima je davala oružja i municiju, a izdavala i propusnice za kretanje u »Ljubljanske pokrajine« i Trsta i Gorice.

U Primorju se pojavljuje od kraja 1944 godine još jedan FAT linije II, sa oznakom »FAT 212«. Sedište toga FAT-a bilo je u Gorici. Pojediniosti o njemu nisu poznate.

i d) Abwehr III

(1) Nest Ljubljana

Istureni Abwehr-ov oficir na Bledu, koji je bio podređen Nest-u III u Celovcu, a preko njega Ast-u u Salzburg-u, prešao je posle italijanske kapitulacije u Ljubljanu. Tu je njegova ustanova pretvorena u Nest po liniji III, koji je podređen neposredno Ast-u u Salzburg-u. Nadležnost toga Nest-a obuhvatala je teritoriju »Ljubljanske pokrajine« i Gorenjske.

Prvi posao novoga Nest-a, koji je preuzeo dotle formiranu mrežu VAO-a na Bledu, sastojao se u pojačanju i proširenju agenture. U tome je posao Nest-a bio olakšan time što je preuzeo dotadašnji rad italijanske vojne obavještajne službe SIM i jedan deo SIM-ove mreže.

Delatnost Nest-a u Ljubljani, usmerena kontraobavještajno, bila je usredsređena narođito na traženje linija obavještajne službe zapadnih saveznika koje su išle prema etnicima i plavogardistima, SLS-u i drugim klerikalnim grupama, a i prema OF i partizanima. U tome pravcu svoga rada Nest se obavještajno uvrstio narođito u plavogardističkoj obavještajnoj službi »DOS«, gde su veze prema britanskim centrima bile najjače. Tu je bio ugrađen i broj agentura Nest-a, koji je, na taj način, imao dobar pregled nad

radom etni ko-plavogardisti ke grupe i nad njenim vezama sa inostranstvom.

Nest se u Ljubljani prikrio pod nazivom »Wehrwirtschaftskommando« (Komanda vojne privrede). Da bi olakšao poštanski saobraćaj sa Reich-om — prema kome je »Ljubljanska pokrajina«, poštanski gledano, bila inostranstvo —, Nest je imao svoj fah u pošti Št. Vid, koja se nalazila kraj Ljubljane, ali je bila još u Gorenjskoj, pa otuda na teritoriji Reich-a. I taj fah je bio prijavljen na pomenuti Nest-ov kamuflažni naziv.

Prvi rukovodilac Nest-a bio je dotadašnji VAO na Bledu, major Schloegel. U 1944 godini je rukovodstvo nad Nest-om preuzeo kapetan Salzmann, a ovoga je nasledio poručnik inž. Eigner. U Nest-u je radilo prosečno šest do sedam organa Abwehr-a. Osoblje Nest-a je nosilo isključivo civilno odelo. Štaviše, postojala je izričita zabrana da pripadnici Wehrmacht-a i drugih nemačkih ustanova ulaze u zgradu Nest-a u uniformama, kako se ne bi skrenula pažnja eventualnim posmatračima. Nest je raspolagao znatnim kreditima, kojima se obimno služio u nagraivanju svoje agenture.

Izme u Nest-a i odeljenja Gestapo-a u ispostavi KdS-a Bled u Ljubljani postojala je tesna saradnja. Nest je dostavljao svoje izveštaje ispostavi na upotrebu. Ta se saradnja naročito razvijala na pitanju suzbijanja NOP-a i protivne mačke obaveštajne službe raznog porekla. Sa referatom »nacionalni pokret otpora« u odeljenju Gestapo-a ispostave KdS-a sarađivao je naročito pripadnik Nest-a, podoficir Vogelrieder. Sa antikomunističkim referatom, koji je posebno obrađivao pitanje NOP-a, od strane Abwehr-a održavao je vezu Nest-ov pripadnik podoficir Reiter. Obojica su učestvovali u akcijama Gestapo-a i vršili saslušavanja hapšenika.

Od uspešnijih akcija Nest-a protiv raznih linija prema kojima je on radio treba pomenuti akciju protiv obaveštajne mreže DOS-a u Ljubljani. Putem svoje poturene agenture, Nest je duže vreme prikupljao podatke o ovoj obaveštajnoj organizaciji povezanoj sa britanskom službom. Aprila 1944 godine izvršen je protiv DOS-a udar uz pomoć Gestapo-a. Tom prilikom je uhapšeno oko 120 lica, a mreža DOS-a je vrlo teško pogođena. U vezi s tim je uhapšen i izvestan broj istaknutih političkih ličnosti klerikalnog i reakcionarnog tabora koje su imale veze sa DOS-om i plavogardistima.

Avgusta iste godine Nest je ušao u trag jednome centru britanske obaveštajne službe u Ljubljani. Taj je centar organizovao i njime rukovodio Ante Ani, raniji jugoslovenski policiski komesar u Mariboru, gde je do nema kog napada na Jugoslaviju rukovodio jednim centrom jugoslovenske obaveštajne službe. Ani je bio predratni francuski, a zatim britanski agent i jedna od najvažnijih ličnosti britanske agenture u Jugoslaviji prema Nemačkoj. Za vreme okupacije zadržavao se u Ljubljani i stvorio tamo jak centar britanske obaveštajne službe, u kome je saradivao i pukovnik Vladimir Vauhnik. Taj je centar naročito radio prema NDH i bio povezan sa jednom jakom agentskom grupom u Zagrebu. Veza između te grupe i Ani je održavana je putem kurira. Nest je uspeo da toga kurira, Vicka Dodi je, uhvati i podvrgne saslušanju. Tom prilikom je Dodi odao sve što mu je bilo poznato o britanskom obaveštajnom centru u Ljubljani. Gestapo je nato izvršio u Ljubljani više hapšenja, ali nije uspeo da se dođe do Ani je, koji je blagovremeno izmakao. Broj uhapšenih u vezi sa ovom provalom u kanale britanske službe iznosio je u Ljubljani 25 lica. Hapšenja je bilo i u Zagrebu.

Februara 1945 godine je Nest, upotrebljavajući i svoga agenta Marijana Dolinška, uspeo da otkrije jednu radiostanicu OF u Ljubljani. I s tim u vezi je bilo raznih hapšenja. Za Dolinška je kasnije utvrđeno da je radio na dve strane. On je saradivao u plavogardističkoj obaveštajnoj službi DOS, odnosno Abwehr-u, kao Nest-ov agent, mnoge korisne usluge, a u isto vreme je održavao veze i sa OF. Ovu njegovu dvostruku igru otkrio je Gestapo na kratko vreme pre kraja rata. Nekoliko dana pre oslobođenja Dolinšek je streljan.

U raširenoj agenturi Nest-a radilo je i nekoliko predratnih saradnika nemačke obaveštajne službe. Jedan od ovih je bio, naprimer, Aleksandar Rajević, koji je pre nemačkog napada na Jugoslaviju upotrebljavan naročito za posmatranje jugoslovenskih fortifikacijskih radova. Rajević je do 1940 godine bio restorater u Celovcu, a navodno je tada radio i za jugoslovensku obaveštajnu službu. Svakako je te godine prešao u Ljubljanu i otada radio za Abwehr. On je u Ljubljani držao gostionicu, u koju su svraćali pripadnici Abwehr-a. Za majora Schloegel-a radio je još u vreme dok je Ljubljana

bila pod italijanskom okupacijom, a tada je održavao veze prema raznim vojnim i upravnim italijanskim krugovima u »Ljubljanskoj pokrajini«. Po obrazovanju Nest-a, Raj evi je preuzet u novu agenturu.

Jedan od Haupt-V-Mann-a Nest-a bio je inž. Theodor Cronich. Ovaj je od 1935 godine živio u Ljubljani, a sarađivao, sem sa Abwehr-om, još i sa Sipo i SD-om. Za vreme okupacije je radio za Schloegel-a, no u isto vreme i za Zit-zelsberger-a. U njegovom stanu održavao je Schloegel sastanke sa nizom agenata iz Ljubljane i okoline.

Cronich je imao službenu funkciju savetnika pri pokrajinskoj upravi u Ljubljani, a sem toga je bio komesar dveju fabrika u Kranju. Preko nameštenice jedne od njih, Vlene Savnik, Cronich je uspostavio vezu sa OF aprila 1944 godine.

Kao agent Nest-a radio je i Josip Izop, koji je iz Koruške stigao u Ljubljanu 1941 godine. Tu je radio naročito protiv italijanske obaveštajne službe, a bio je povezan i sa Raj-evi em. Za Izop-a bio je vezan priličan broj agenata, među kojima su bili i Bojan i Vladislava Kos. Sastanke sa svojom agenturom održavao je u Raj evi evoj gostionici. Brata i sestru Kos povezao je Izop i neposredno sa Schloegel-om.

Ljubljanski juvelir i zlatar Fritz Eberle, isto kao i njegov brat Max Eberle, bili su predratni Abwehr-ovi agenti i radili su isto tako i u prvom periodu okupacije. Kasnije su otišli iz Slovenije, a radnju u Ljubljani je vodila prokuristkinja Marija Pehani, koja je, isto tako, produžila i Eberle-ov obaveštajni rad.

Od ostalih agenata Nest-a poznat je optičar Jurman, Schloegel-ov poverenik, koji je formirao za ovoga naročito dobru vezu prema ljubljanskom biskupu Rožmanu. Jurman je ostao sa Schloegel-om u vezi i kada je ovaj bio premešten za Trst. Bilo je agenata koji su radili i za ispostavu KdS-a i za Abwehr. Među ovima treba pomenuti Milavca, Gestapo-ovog agenta, koji je sarađivao i sa majorom Schloegel-om. Slišan je slušaj i sa doktorom Wilhelm-om Elbert-om, predratnim agentom odnosno informatorom nemačkog konzulata u Ljubljani. Ovaj je sarađivao sa Schloegel-om i njegovim naslednicima, a u isto vreme bio je povezan sa KdS-om na Bledu, Persterer-om, šefom odeljenja IV KdS-a, Rozumek-om, i ispostavom KdS-a u Radovljici. Postoji sumnja da je Elbert radio i za britansku obaveštajnu službu.

Nest u Ljubljani sara ivao je sa Nest-om u Trstu, naro-
ito u nastojanju da prodre u britanske obaveštajne linije
koje su vodile iz Primorja prema Ljubljani. Po izvesnim po-
dacima, tu je u nekoliko mahova imao vidnijih uspeha.

(2) *Nest Trst*

U isto vreme sa formiranjem »Operativne zone Jadran-
sko Primorje« obrazovan je u Trstu Nest Ast-a Salzburg.
Na elo toga Nest-a, koji je radio po liniji III, postavljen
je d-r Heirich Peterson, raniji pripadnik Nest-a u Celovecu,
koji je 1941 godine bio izvesno vreme u Ljubljani na elu
jedne Abwehr-ove posebne komande. Sa Peterson-om je do-
šao u Trst i oficir Abwehr-a, potporu nik Siller. Obojica su
bili u li nim vezama sa Gauleiter-om Rainer-om, postavljе-
nim tada za Vrhovnog komesara operativne zone.

Nest u Trstu, služio se kamuflažnom oznakom »Wehr-
machtsarchiv«. Ovu je zadržao i kasnije, 1944 godine, pred
iji kraj je pretvoren u FAT sektora III. Kao Nest podre en
Salzburg-u, ovaj je obaveštajni centar, po pretvaranju u FAT,
podre en Leitstelle III pri komandi vojne grupe C.

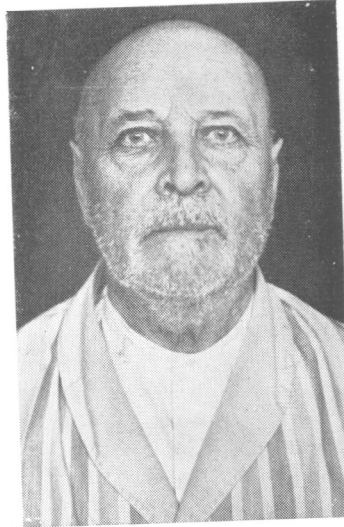
Peterson je ostao na elu Nest-a odnosno FAT-a — iji
ta an broj nije poznat — sve do kraja rata. Godine 1944
premešten je iz Ljubljane u Trst major Schloegel, koji je
otada vršio dužnost Peterson-ovog zamenika. injenica da je
ova Abwehr-ova ustanova imala dva viša oficira — dok je
druge Nest-ove i FAT-ove esto vodio niži oficir, pa i pot-
poru nik, naro ito pred kraj rata — dokazuje razgranat obim
poslova i važnost Peterson-ovog obaveštajnog centra. Neko
je vreme u Nest-u Trst radio i kapetan von Lapp, a i pod-
oficir Alexander Herbst, koji je pre rata bio važni agent
Nest-a u Celovecu i radio u pravcu Slovenije. Dalje se po-
minju instruktori Kubin i Rosenberg. Zna se, isto tako, da
su dva italijanska obaveštajna oficira poru nik Morandini i
kapetan Polverini, koji su do okupacije pripadala SIM-u u
Trstu radili za Peterson-ovu ustanovu i u njenome sastavu.

Teritorijalna nadležnost Nest-a u Trstu rasprostirala se
na itavu teritoriju »Operativne zone Jadransko Primorje«.
Delatnost mu je bila uperena prvenstveno protiv britanske
obaveštajne službe, pri emu su njegove linije išle i van nje-

AGENTI NEST-a LJUBLJANA

ELBERT

MILAVEC

JURMAN

RAJCEVIC

Kontraobaveštajnu delatnost sprovodio je Abwehr u Ljubljani preko Nest-a. Agenturi Nest-a pripadali su *d-r w u h e l m* Elbert, Franc Milavec, optičar Karol Jurman i kafedzija Aleksandar Rajcevic, pred ratni nemački agent

gove teritorijalne nadležnosti, prema severnoj Italiji, pa i do Švajcarske. I ovaj Nest je radio mnogo prema plavogardisti ko-etni kim organizacijama, tragaju i tu za kanalima britanske obaveštajne službe. U toj delatnosti koristio se uslugama jednoga agenta koji je održavao kurirsku vezu izme u Ljubljane i Trsta za komandu »Jugoslovenske vojske u otadžbini« u Sloveniji. Ovaj agent je za majora Novaka, poznatog iz ranijeg izlaganja, održavao veze sa britanskim centrima preko Milana i jezera Como do u Svajcarsku.

Peterson se koristio i agentskom mrežom italijanske vojne obaveštajne službe SIM. Tu je igrao ulogu i ve pominjani Pavessich, koji je imao sopstvenu obaveštajnu mrežu. Kao što je pomenuto ranije, Pavessich-ova mreža je kasnije uzimana u obzir pri izgradnji »Ruecknetz«-a, kada je povezana sa FAT-om 127-R. Ona je iskorišćavana naročito u vezi sa delatnošću u Nest-u u Trstu protiv NOP-a. U to vreme je Pavessich raspolagao sa desetak agenata, a kasnije je svoju agentsku grupu proširio novim vrbovanjima. Sličnu agenturnu celinu predstavljala je grupa nekog Begovića, koja je isto tako radila za Peterson-a. Služe i se ovim dvema agentskim grupama, Nest u Trstu je sarađivao i sa komandom nemačke mornarice za Jadran, tzv. »Admiralom Adria«.

Među ostalim agentima Nest-a istakao se naročito bivši narednik karabinjera, de Carli. Ovaj je održavao vezu sa zagrebačkim Jevrejinom Herbert-om Spitzer-om, koji se služio lažnim imenom Karlo Mirković. Spitzer je isto tako radio za Nest, mada je, bio anglofil i svojim vezama sa nemačkom obaveštajnom službom koristio se naročito radi mogućnosti obavljanja crnobezbednih poslova. Spitzer je bio povezan preko de Carli-ja sa raznim drugim agentima Nest-a, među kojima je najzanimljiviji bio ve pominjani baron Peter von Slavik. Značajna je i veza Spitzer-a i de Carli-ja sa bivšim jugoslovenskim ministrom Antom Mastrovićem, koji je i pre rata održavao veze sa nemačkom obaveštajnom službom, a to produžio i pod okupacijom, prešavši iz Beograda u Trst. Mastrović je, u isto vreme, održavao vezu i sa britanskom obaveštajnom službom. Važno je pomenuti da je Slavik imao vezu sa jednim švajcarskim obaveštajnim organom koji je za Nest u Trstu proveravao izvesna lica i obaveštajne veze koje su iz »Ljubljanske pokrajine« i Jadranskoga Primorja išle prema britanskim obaveštajnim centrima u Švajcarskoj.

Tako je, naprimer, tim putem utvrđen dodir izvesnih lica iz Ljubljane sa britanskim obaveštajnim punktovima u Švajcarskoj, a i održavanje veza između plavogardističkih elemenata i slovenačkih reakcionarnih političara, s jedne, i britanskih obaveštajnih ureda i jugoslovenske emigrantske vlade, s druge strane.

Po svemu izgleda da je Nest u Trstu imao i u Gorici jedan svoj Meldekopf ili nekog isturenog oficira.

Nest u Trstu, odnosno FAT koji ga je nasledio sa istim sastavom osoblja, radio je u Trstu do tamo i nema ke kapitulacije, kada je rasformiran, a njegovi pripadnici su prešli u Austriju.

(3) Ostale ustanove u Primorju

Od ostalih ustanova po liniji III Abwehr-a koje su djelstvovale u Primorju treba naročito pomenuti FAT 372, podređen Leitstelle III pri komandi vojne grupe C. FAT 372 pojavljuje se u Trstu, kako izgleda, krajem 1943 godine, a delovao je u Primorju zasigurno do februara 1945-te, a možda i do kraja okupacije. Na čelu FAT-a stajao je poručnik Henkel, a kao njegov saradnik pominje se neki Sonderführer Harreb. Isto je tako poznat kao pripadnik FAT-a i podoficir Lachnik. Postoji pretpostavka da je FAT-u pripadao i podoficir Holler (verovatno Karl), koji se služio pseudonimom »Bezak«. Po neproverenim podacima, među službenicima je bilo neko lice koje je nosilo ime doktor Schneider, pri čemu nije jasno je li to pravo ime ili pseudonim.

Teritorijalni delokrug FAT-a 372 poklapao se sa operativnim područjem XCVTI armiskog korpusa. On je isturio u Istru dva Meldekopf-a, jedan na Rijeku, a drugi u Poreč. Nije poznato da li je imao još i kakvih drugih isturenih uporišta. Inače, FAT je imao svoju radiostanicu, koja se služila kamuflažnom oznakom »Pollux«. I on se koristio agentskom grupom Pavessich, koja je radila i za niz drugih nemačkih ustanova.

U razmacima od po osam do deset dana, FAT je podnosio Izveštaje pri komandi XCVII armiskog korpusa svoje izveštaje koji su se uglavnom bavili NOP-om, naročito jedinicama NOV i njihovim komandnim sastavom u Slovenačkoj Primorju,

Istri, na Kvarnerskim Ostrvima i u Hrvatskom Primorju. Kao trupnoj Abwehr-ovoj ustanovi, FAT-u su operative jedinice Wehrmacht-a predavale zaplenjeni materijal iz akcija sprovedenih protiv NOV i PO. Pripadnici FAT-a su vršili i saslušanja, određivali dalji postupak sa zarobljenicima odnosno hapšenjima itd.

FAT je imao u Trstu i na Rijeci rasprostranjenu mrežu agenata, naročito iz lokalnih trgovačkih i privrednih krugova. Ovi su raspolagali svojim informatorima među stanovništvom Primorja i ostrva. Od drugih agenata poznat je pukovnik Reš, pripadnik domobranstva NDH, komandant mesta na Sušaku, koji je bio podređen nemačkoj komandanturi na Rijeci. Naposljetku, treba pomenuti da po nekim izvorima FAT nije samo preko agenture dobijao podatke o NOP-u, već da je u tome pravcu radio i jedan od njegovih pripadnika, neki tumač koji je, navodno imao ličnu vezu među partizanima.

Prema izvesnim podacima pojavljuje se u Primorju, i to na Rijeci, jedan FAT po liniji III koji po jednim izvorima nosi broj 385, a po drugim — 376. Nije isključeno mogućnost da se tu, ustvari, misli na ispostavu Peterson-ovog Nest-a, pretvorenu kasnije u FAT, čija brojna oznaka inače nije tačno poznata.

e) Mornarički Abwehr

Mornarički Abwehr, pominjan već nekoliko puta u prikazu Abwehr-ovih ustanova u Jadranskom Primorju, nikoliko nije predstavljao neku odvojenu i zasebnu organizaciju vojne obavještajne službe Treuge Reich-a. Abwehr je bio jedinstvena vojna obavještajna organizacija. Nemačka nije, kao neke druge velike sile toga doba, znala za zasebnu obavještajnu službu mornarice ili vazduhoplovstva, već je u okviru samoga Abwehr-a postojala pri onim njegovim ustanovama za koje bi to bilo potrebno ili celishodno posebna sekcija ili poseban referat koji bi obrađivao obavještajne probleme koji su specijalno interesovali mornaricu. Na isti je, naime, način, bilo ukopano u normalnu Abwehr-ovu aparaturu i posebno odeljenje koje je obrađivalo obavještajno specijalno kompleks vazduhoplovstva.

Tako je, dakle, obaveštajna služba svih triju delova Wehrmacht-a — suvozemne vojske, vazduhoplovstva i mornarice — imala jedinstvenu teritorijalnu organizacisku šemu sa Ast-ovima koji su odgovarali jednoj vojnoj oblasti i njihovim ispostavama, Nest-ovima, koji su predstavljali dalje teritorijalno grananje. Ast-ovi su, kao što je to ve poznato, mogli imati u svome okviru sva tri odeljenja odnosno sektora Abwehr-a, ili samo jedan ili dva od tih sektora. Tako gde je to strategiski i geografski bilo umesno, odeljenja Ast-a bi imala otek koji se bavio specijalno obaveštajnom službom u pravcu vazduhoplovnom odnosno u pravcu mornari kom. Tako smo upoznali, u toku dosadašnjeg izlaganja, otek IL u okviru odeljenja I Ast-a Be , dakle, otek koji se bavio u sektoru ofanzivne obaveštajne službe specijalno problematikom i konkretnim pitanjima koja su interesovala vazduhoplovstvo. Takav otek mogao je imati i svoje isturene ogranke u raznolikim organizaciskim oblicima i pod raznolikim nazivima, što je zavisilo od odredene situacije i određenih potreba. Tako je, naprimer otek IL odeljenja I Ast-a Be imao svoju isturenu ustanovu u obliku ve prikazanog Luftwaffen-Sonderkommando I SO/B u Zagrebu. Na isti način su Ast-ovi u sedištima vojnih oblasti koja su bila mornari ki centri ili baze imali posebne oteke M u okviru odeljenja Ast-a. Ast-ovi, specijalizovani za mornari ku obaveštajnu službu u okviru Abwehr-a, nosili su manje-više neslužbeni naziv mornari kih Ast-ova (Marineastern), kao, naprimer, u Hamburg-u, Stettin-u i dr.

Sa izbijanjem Wehrmacht-a na jadransku obalu pojavio se i neposredni interes nema ke ratne mornarice, kao Wehrmacht-ovog sastavnog dela, za Jadransko More. Nema ka ratna mornarica obrazovala je duž jadranske obale svoje razne ustanove, kao lu ke komandanture, lu ke kapetanije, razne komandne štabove i štabove za vezu itd. Celi aparat nema ke ratne mornarice na Jadranu, sa svojim obalskim ustanovama i plovnim objektima, bio je podre en posebnoj komandnoj ustanovi sa sedištem na jezeru Garda u gornjoj Italiji, koja je nosila naziv »Admiral Adria«. Prirodno je bilo da se, istovremeno sa raznim formacijama i ustanovama nema ke ratne mornarice, pojave u Jadranskom Primorju i razne ustanove mornari ke obaveštajne službe, dakle, oteka M aparata Abwehr-a.

Šema ovih mornari ko-obaveštajnih ustanova nije niu- koliko bila jednostavna. Pre svega, formiranje mornari ke ko- mande za oblast Jadranskog Mora, tojest ustanove »Admiral Adria«, pada vremenski u period u kome je po ela reorga- nizacija Abwehr-a sa pojavom frontnih Abwehr-ovih usta- nova — FAK-ova i FAT-ova. Tako su se i na podru ju koje je u sektoru mornarice bilo podre eno komandnoj ustanovi na jezeru Garda obrazovale frontne Abwehr-ove ustanove mornari kog karaktera, vezane za Ic-odeljenje u štabu »Ad- mirala Adria«. Ali u isto vreme je, što se ti e stru ne oba- veštajne povezanosti i odgovaraju e hijerarhiske linije, front- ni Abwehr-ov aparat mornari koga sektora u Jadranskom Primorju bio podre en otseku I M u odeljenju I Ast-a Be . Taj mornari ko-obaveštajni aparat be koga Ast-a nosio je, prema tome, oznaku I M, dakle, »Eins Marine«.

U isto vreme je, me utim, niz mornari ko-obaveštajnih ustanova sektora II, dakle, karaktera komandosa za specijal- ne pothvate, bio podre en komandi borbenih jedinica (Kom- mando der Kampfverbaende) u Heiligenhafen-u na Balti - kom Moru. Tom je komandom rukovodio Otto Skorzeny, kome je uopšte bila podre ena grana II Abwehr-a posle re- organizacije Abwehr-ovog aparata. Pod ovom Skorzeny-jevom komandom stajala je posebna komanda za mornari ke pot- hvate sa sedištem u Kavali, kao vode a ustanova toga ogrank- ka za jugoisto nu Evropu (Marine Einsatzkommando Kavalla). Pod tom posebnom komandom stajao je Marine Einsatkom- mando 90, koji je dirigovao delatnoš u raznih obaveštajno- diverzantskih jedinica mornari ke obaveštajne službe u Ja- dranskom Primorju.

Prema tome treba, dakle, uo iti jasno da je cela aparatura mornari kog Abwehr-a, takti ki podre ena u pogledu svoje upotrebe odeljenju Ic »Admirala Adria«, bila stru no podre ena, po grani svoje službe, otseku I M odeljenja I Ast-a Be (ukoliko je re o obaveštajnoj delatnosti linije I), ili Skorzeny-jevoj komandi borbenih jedinica (ukoliko je re o grani II). Usput treba pomenuti da je »Eins Marine« Ast-a Be imao i svoga oficira za vezu pri vojnoj grupi F. Tu je ulogu vršio kapetan bojnog broda Both.

Sem neposrednog obaveštajnog aparata mornari kog sek- tora, podre enog pominjanim mornari ko-obaveštajnim cen- trima, u estvovala su u obaveštajnom radu za mornaricu i u

okviru njenoga aparata razne mornarike ustanove, delom ve napred pomenute. Usto su i kapetani i oficiri trgovačke mornarice individualno stajali u vezi sa linijom IM i od ove dobijali uputstva odnosno podnosili joj izveštaje.

Mornarike Abwehr-ove linije delovale su u jugoslovenskom prostoru duž cele jadranske obale. Prema tome je najveći i deo njihovih delatnosti bio usredsređen tamo gde su postojale najduže obalske linije i najizloženiji pribrežni sektori jugoslovenske obale Jadrana. Pošto slovenačka obala ko Jadransko Primorje zauzima samo mali deo jugoslovenske jadranske obale, a njen najveći i deo pripada Hrvatskoj i Crnoj Gori, to je o vezi ovih raznih mornaričkih obavestajnih ustanova i njihovoj delatnosti bitno govora u prikazima rada nemačke obavestajne službe za vreme okupacije na teritoriji NDH i Crne Gore. Ali kako je Trst predstavljao naročiti centar, gde su ogranci išli daleko niz jadransku obalu, treba na ovom mestu, radi potpunjenja slike o nemačkoj obavestajnoj delatnosti na slovenačkom tlu, razmotriti ukratko strukturu centara koji su delovali svojim ispostavama na toj teritoriji, a i same te ispostave, pa bez obzira na to što je deo njihove delatnosti ležao i van slovenačkih narodnosnih granica.

Centrala celog aparata IM nalazila se, kao što je rečeno, u sastavu odeljenja I Ast-a Be. Mada je ona, dakle, bila organizacijski deo jednog Ast-ovog odeljenja, ipak je nosila samostalni naziv, koji je glasio: »Marinekommando-Meldegebiet I B«. Sedište ove ustanove bilo je u prostorijama koje je zauzimao Ast Be u zgradi austriskog ministarstva vojske. Međutim, osek IM je imao i razne privatne stanove u Be u koji su služili za njegove obavestajne svrhe.

Godine 1943, kada se pojavljuje delatnost oseka IM na jugoslovenskoj teritoriji, stajao je na njegovom čelu kapetan korvete Junker. Verovatno je ovde posredovao pseudonim, dok je pravo ime te ličnosti po svojoj prilici Donetz. Kao najbliži saradnici rukovodioca pominju se njegov zamenik Sigmann i poručnici d-r Eigner i Keller. I tu se pojavljuje mogućnost da je Sigmann istovetan sa d-rom Eigner-om i da je ovo drugo ime samo pseudonim. Svakako je Sigmann bio u isto vreme i inspektor radiotelegrafske škole »Buer« Ast-a u Be u. On je od te škole preuzimao agente koji su bili određeni za IM, pošto su završili obuku, pa ih je dalje školovao

na terenu za njihove specijalne zadatke. Sem navedenih, kod I M radio je još i mornari ki oficir Hans Gostentschnik, koji se specijalno bavio pitanjima mornari ke pozadinske mreže (Ruecknetz I M).

Pri govoru o agenturi koju je pripremao be ki I M treba pomenuti da je poru nik Keller rukovodio u jednome stanu kursevima, na kojima su apsolvanti Ast-ovih radiotelegrafskih škola, zavrbovani za I M, dobijali dalju obuku. On se i starao za zbrinjavanje ovih agenata u vreme dok su oni pose ivali kurseve i uopšte boravili u Be u. Najzad, u opšte-nju sa agentima služio se I M tuma em, nekim ruskim belo-emigrantom koji je imao in narednika Wehrmacht-a.

Sam ve pomenuti službeni naziv »Meldegebiet« poka-zuje da je kod be kog »Eins Marine« bila re o centrali za primanje izveštaja (Meldegebiet zna i »izveštajno podru je«). To se podru je, sa koga je I M preko svojih ogranaka i * agenture prikupljao podatke, prostiralo celim basenom Sre-dozemnog Mora, uklju uju i, dakle, primorske oblasti Jugos-lavije, Albanije, Bugarske, Gr ke i Italije, obalu Bliskog Istoka itd.

Me utim, be ki I M se nije ograni avao samo na obal-ske linije i lu ke gradove, jer ovakvo ograni enje ne bi omo-gu ilo prikupljanje podataka u onim širokim srazmerama koje su bile potrebne za obaveštavanje mornarice i njenih obalskih postrojenja. Otuda je I M imao svoju agenturu i svoje organe ne samo u lukama, obalskim gradovima, lu kim postrojenjima, obalskim utvr enjima, saobra ajnim objekti-ma, industriskim preduze ima i na brodovima u obalskom podru ju, ve je delovao i na saobra ajnim putevima koji su vodili sa obale prema unutrašnjosti, u pozadini obalske zone, u industrijama i bazama u unutrašnjosti koje su bile važne za odbranu obale itd. Zato su se istureni centri be kog »Eins Marine« nalazile ne samo u Trstu i Veneciji nego i u Meranu, Zagrebu i Milanu.

Ustanove podre ene be kom »Meldegebiet-u« koje su se nalazile u Italiji i na jugoslovenskom tlu delovale su koordi-nirano. Tome su cilju služila naro ito uporišta koja su obra-zovana u Trstu. Koordinacija je, naprimer, postojala u na-stojanjima da se ubace agenti iza savezni kih linija u Italiji Mahom su svi takvi pokušaji promašili zbog nedostajanja po-godnih brodova i jake kontrole koju je vršilo naro ito save-

zni ko vazduhoplovstvo. Februara 1944 godine uspeo je jedan FAT da prebaci na italijansku obalu nekoliko agenata, ali su dvojica od njih odmah pali u savezničke ruke. Posle toga je I M ugovorio sa Abwehr-om u Italiji da će se njegovi agenti prebacivati kopnenim ili vazдушnim putem, no ni tu nisu postignuti veći uspesi.

Pri posmatranju strukture aparata I M treba jasno uoiti jednu vrlo značajnu organizacijsku pojedinost. Dok je u centrali, to jest u Ast-u Be, osek I M bio, u sastavu odeljenja I, spojen sa ostalim osecima toga odeljenja i organizacijski i prostorno, dotle su podređene odnosno isturene ustanove pojedinih oseka odeljenja I bez koga Ast-a bile neposredno podređene samo tim osecima. Tako su se na terenu pojavljivale Abwehr-ove ustanove linije I M koje su u svome mestu radile nezavisno od ostalih Abwehr-ovih ustanova linije I. One nisu bile sa ovim drugim ustanovama povezane ni personalno ni prostorno, a izveštavale su neposredno osek odeljenja I Ast-a Be, kome su bile podređene. To, međutim, ne treba uzeti kao pravilo bez izuzetaka. Naročito u drugom periodu svoje ratne delatnosti, dakle, po evropskoj drugoj polovini 1943 godine, Abwehr-ov aparat je u uobičajenom vanjskom pojedinih ogranaka, ispostava, Meldekopf-a itd. pokazivao veoma veliku elastičnost i šarenilo formi koje ponekad zbunjuje jer onemogućava jasan pregled.

Meldekopf-i i prihvatilišta za agente »Eins Marine« nalazili su se u zgradama lučkih kapetanija i lučkih komandantura (Hako), mornaričkih komandi mesta i ostalih mornaričkih ustanova u obalnim i drugim gradovima Jugoslavije i Italije. Za održavanje veze upotrebljavane su, isto radiotelegrafske i druge komunikacijske mogućnosti ovih ustanova.

U našoj eliti se uopšte osoblje »Eins Marine« iz Beča nalazilo gotovo stalno na terenu, bilo u vidu instruktora agenata koji su stavljeni u akciju, bilo u ulozi rukovodilaca raznih ispostava i uporišta.

O radu i strukturi cele mreže I M na slovenačkoj tlu ima relativno malo podataka. Treba uoiti da je »Eins Marine« tretirao celo područje svoje delatnosti u Jadranskom Primorju i njegovom zaleđu kao jednu jedinstvenu oblast. Povremeno je jugoslovenski i italijanski sektor te oblasti bio pod zajedničkim rukovodstvom, agenti su, isto prebacivani iz jednog sektora u drugi itd.

U Trstu se, po liniji I M, pominje postojanje Meldekopf-a po ev od decembra 1943 godine. U to vreme se on nalazio u zgradi lu ke komandanture.

Prema nekim podacima, Meldekopf-om I M u Trstu rukovodio je sve do januara 1945 godine Meldekopf I M u Veneciji, iji je rukovodilac bio, od decembra 1943 godine, Egon Reiner (pseudonim »Franz Rausch«). On je bio predratni jugoslovenski mornari ki oficir, a u nema ku mornaricu primljen je posle 1941 godine u inu kapetana korvete. Njega je nasledio poru nik Lenz Sommer (pseudonim »Bruno«). Poznata su imena radioinstruktora Reiter-a, Haupt-V-Mann-a Bartel-a, radiotelegrafista Gerstner-a i Franza Zucchini-ja, zatim agenata Adolfa Herbert-a, Nade Janeš, kao i Darinke Biš an. U Meldekopf-u je bilo i nekoliko oficira. Zna se da je ve i deo agenata bio preba en u Trst iz zagreba kog centra »Eins Marine«, koji je bio ispostava toga otseka pri Ast-u Be .

Februara 1945 godine prešao je iz Venecije u Trst poru nik Sommer. On je preuzeo rukovodstvo trš anskog Meldekopf-a i po eo da gradi pozadinsku mrežu, naro ito uz pomo Haupt-V-Mann-a Bartel-a. Izgleda da je u vezi s tim Meldekopf pretvoren u FAT.

Dok nema tragova rada po liniji mornari kog Abwehr-a II u Slovena kom Primorju, dotle se pojavljuje u Trstu jedan mornari ki FAT linije III. Rukovodilac ovog FAT-a bio je kapetan korvete Zweibaeumer. FAT se naro ito bavio zaštitom lu kih postrojenja u Trstu. Sem toga je centar III M, koji je postojao u Zagrebu, isturio jedan svoj Meldekopf III M na Rijeku. Na teritoriji »Operativne zone Jadransko Primorje« delovalo je, ustvari, više punktova i ogranaka mornari kog sektora Abwehr-a nego što je to ovde izneseno i što je uopšte poznato prema sa uvanim podacima. Za razliku od Sipo i SD-a, Abwehr je delovao kra e vreme i stalno menjaju i svoje centre, a pored toga je svoje arhive i kartoteke uo i kapitulacije blagovremeno evakuisao u Be ili druga mesta na teritoriji Reich-a, a delom uništio. I konspirativnost je kod Abwehr-a u ovakvim okolnostima sa uvana u tolikoj meri da ni pojedini organi, oficiri koji su vršili dužnosti Ic ili agenti koji su radili za Abwehr, nisu znali ništa sem o najnužnijim pojedinostima, pa i ove su poznavali esto pogrešno, iskrivljeno i svakako nepotpuno.

4) Služba Ic

Kao sastavni deo viših štabova Wehrmacht-a, služba Ic pojavila se na slovena kom tlu tek sa operativnom trupom. Uglavnom se to poklapa sa italijanskom kapitulacijom i dolaskom nemačkih jedinica na teritoriju koja je obuhvaćena »Operativnom zonom Jadransko Primorje«. Sa Ic-službom smo se sreli i u vezi sa štabovima za »suzbijanje bandi«, koji su u pogledu svoje štabne organizacije imali strukturu viših vojnih štabova.

Sve jedinice koje su operisale na slovena kom tlu u drugoj fazi okupacije (1943—1945), kao i one koje su se pojavile u Sloveniji prilikom svoga povlačenja pred NOV, imale su u svojim divizionima i višim štabovima Ic-oficire odnosno Ic-odeljenja. Sa opštom šemom rada Ic-službe u Wehrmacht-u Italac je upoznat*). Ovde se može praktičkim primerom prikazati delatnost Ic-odeljenja jedne nemačke pešadijske divizije koja je operisala u Jadranskom Primorju. Iz toga prikaza vide se, u osnovnim linijama, na in rada Ic-aparata, koji je uglavnom kod svih formacija koje su operisale na slovena kom tlu bio istovetan i koji je sproveden po istim principima.

Ovde je reč o 237 pešadijskoj diviziji Wehrmacht-a koja je bila pod komandom generala von Graevenitz-a. Ic-oficir te divizije, poručnik, kasniji kapetan Erich Manter, rezervni pešadijski oficir Wehrmacht-a, određen je na taj položaj odlukom komandanta divizije, bez neke specijalne prethodne obuke. Divizija je imala tri pešadijska i jedan artiljerijski puk, zatim streljački bataljon, pionirski bataljon, dopunski bataljon, odeljenje za vezu, protivkolsku četu, jedinice za snabdevanje i odred vojne žandarmerije. Pored toga su diviziji bile podređene i pomoćne formacije i izvesni bataljoni za obezbeđenje.

Ic-oficir je praktički delovao kao pomoćnik Ia-oficira, kome je davao izveštaje, a od koga je dobijao uputstva šta treba referisati komandantu divizije. Za sastavljanje njegovog izveštaja o položaju kod neprijatelja, Ic-oficir je imao na raspolaganju ove izvore:

izveštaje o položaju kod neprijatelja koje su diviziji dostavljale pretpostavljene i susedne vojne ustanove i štabovi;

*) Vidi: „Obaveštajna služba Tre eg Reich-a“.

izveštaje o neprijatelju koje je dostavljala sopstvena trupa na osnovu svojih saznanja ste enih u akciji;
saslušanja zarobljenih pripadnika NOV;
zaplenjene dokumente;
izveštaje sopstvenih V-Mann-a.

Pored podnošenja izveštaja o položaju kod neprijatelja i vo enja odgovaraju e karte, Ic-oficir je u razmacima od po etiri do šest nedelja sastavljao zbirni izveštaj o položaju kod neprijatelja (Feindnachrichtenblatt). U okvir njegovog zadatka odbrane od špijunaže u samim sopstvenim jedinicama, Ic je vršio i kontrolu nad telefonskim saobra ajem, proveravaju i isto tako povremenim pregledima stanje poverljivih predmeta kod pojedinih jedinica divizije. On je imao svoga pomo nika koji je nosio naziv 03. To je bio potporu - nik Traenkner. Sem toga je odeljenje Ic u štabu divizije imalo dva tuma a za italijanski jezik, jednoga za hrvatski, a jednoga za engleski. Tuma i za italijanski jezik bili su Sonderfuehrer-i Kessner i Walter, za hrvatski podoficir Honich, a za engleski jedan Sonderfuehrer koji je po zanimanju bio keiner. Glavni zadatak tuma a je bio saslušavanje zarobljenika, pored prevo enja dopisa italijanskih podre enih formacija.

Odeljenje Ic 237 divizije održavalo je vezu sa štabovima podre enih pukova i samostalnih bataljona. Naviše je postojala veza sa odeljenjem Ic u štabu armiskog korpusa XCVII. Dalje su održavane veze sa susednom divizijom Wehrmacht-a (188 planinska divizija), sa kojom su izmenjivani izveštaji, a i sa komandantom utvr enog podru ja Pule (Komandant Festungsbereich Pola). Pri prolazu štaba divizije kroz Trst uspostavljena je veza sa Ic-odeljenjem tamošnje nema ke komandanture.

Pošto je divizija bila došla u Istru radi borbe protiv NOV i PO, to su se sa njenoga podru ja povukle jedinice »Rukovodnoga štaba za suzbijanje bandi« u Trstu. No ume sto sa tim rukovodnim štabom, Ic-oficir 237 divizije je držao stalni dodir sa ispostavom BdS-a u Puli i njenim uporištem u Pazinu. Ova veza je naro ito održavana i zbog toga što je, po nare enju komande armiskog korpusa, Wehrmacht morao predavati zarobljene partizane i kurire ustanovama BdS-a. Od njih bi Ic-oficir dobijao rezultate naknadnih saslušavanja predatih zarobljenika.

Sa Tajnom vojnom policijom, gdi se jedan štab nalazio u Trstu, Ic-oficir imao je veza naro ito zbog toga što je ova vržila proveravanje civilnih lica koja bi zaposlile podre ene jedinice ili ustanove 237 divizije. Od Abwehr-ovih ustanova stajale su u vezi sa Ic-oficirom 237 divizije svega dve, i to FAT 372 i FAT sa po etnim brojem 1, a u kome je rukovodnu ulogu igrao — prema izjavi Ic-oficira Manter-a — potporu nik Bussoni. Po svoj prilici je kod ovog drugog FAT-a re o onome kome je na elu stajao kapetan Peimann.

Pri dolasku divizije u Istru, Ic-oficir XCVII armiskog korpusa upoznao je diviziskog Ic-oficira sa situacijom na terenu i njegovim lokalnim zadacima. Ic-oficir korpusa, kapetan Langen, nije mogao izdavati direktna nare enja Ic-oficiru Manter-u, ve jedino odre ene stru ne direktive koje bi bile dostavljane preko komandanta divizije.

U dnevnom izveštaju Ic-odeljenja divizije Ic-odeljenju korpusa, koji je davan putem telefona ili radiotelegrafa, bile su obratne ove ta ke:

protivni ke akcije ili sukobi sa neprijateljem, uz naznaku mesta i vremena;

sabotaže na železni kim prugama i kablovskim vodovima;

brojno stanje, naoružanje i jedinice neprijatelja;

zaplenjeno oružje, oprema i pismeni materijal;

osobnosti u držanju neprijatelja;

važna saznanja na osnovu saslušanja neprijatelja.

Ukoliko je bilo naro ito važnih izveštaja, oni su davani mimo dnevnog redovnog izveštavanja. Dešavalo se, me utim, da eš e ni po jednoj od navedenih ta aka nije bilo materijala za javljanje.

Napred pomenuti zbirni izveštaj (Feindnachrichtenblatt) upu ivan je svima jedinicama divizije, pretpostavljenom korpusu i susednim divizijama. Zbirni izveštaj dao je pregled svih doga aja u vezi sa protivnikom u odre enom vremenskom periodu. On je iznosio podatke o akcijama protivnika, o sopstvenim i protivni kim gubicima, o utvr enim i pretpostavljenim neprijateljskim formacijama, o metodama neprijatelja u borbi, o sadržaju važnog zapljenjenog pismenog materijala, kao i, u glavnim crtama, o verovatnom budem držanju neprijatelja. Zbirnom izveštaju bile su obi no priklju ene dve geografske karte. Na jednoj bi bile zabeležene protivni ke akcije, a na drugoj verovatna akciona podru ja

NOV i PO. Nabrajane su i utvrđene anglo-američke jedinice na italijanskom frontu, pošto se uzimala u obzir i eventualnost njihovog desanta na obali područja divizije. Inače, sam originalni zaplenjeni pismeni materijal imala je divizija da dostavlja pretpostavljenom korpusu, koji je vršio njegovu analizu.

Nadole se u svome radu oslanjao Ic-oficir divizije na štabove pukova i samostalnih bataljona. Tu su izvesne ograničene zadatke po liniji Ic obavljali a utanti ili ordonans-officiri. O svojim saznanjima o neprijatelju oni su imali dnevno dvaput da javljaju Ic-odeljenju divizije. Dalje, njihova je dužnost bila kontrola nad poverljivim predmetima i posmatranje u cilju sprečavanja sabotaže i odbrane od špijunaže. Najzad, oni su vodili mape o situaciji kod neprijatelja na osnovu saznanja svoje jedinice i podataka koje bi dobijali preko Ic-oficira divizije.

U pogledu saslušavanja zarobljenika postojao je kod 237 divizije izuzetak od opšteg pravila koje je važno u Wehrmacht-u. Dok se, po pravilu zarobljenike imalo slati na saslušavanje Ic-oficiru divizije, dotle su kod 237 divizije zarobljena lica saslušavali oficiri zaduženi radom Ic u štabovima pukova i samostalnih bataljona. Razlog za ovaj izuzetak je bio taj što je trebalo zarobljene i saslušane pripadnike NOV i PO upućivati u tri razna pravca, trima ustanovama BdS-a. Lica zarobljena na severnom sektoru područja divizije slata su u Trst, sa južnog sektora u Pulu, a sa centralnog predela u Pazin.

U štabu 237 divizije se smatralo da je njen prvi zadatak da spreči i eventualni desant anglo-američkih snaga, a manje da se bavi teritorijalnim problemom. Važno je da su tu zarobljeni borci NOV i PO tretirani kao pobunjeni civili, a ne kao pripadnici zarađene strane. Otuda i njihovo upućivanje ustanovama BdS-a. Zapisnike sa saslušanja ovakvih zarobljenika upućivali su niži štabovi diviziji.

Za svoje dnevne i periodične izveštaje crpio je Ic-odeljenje 237 divizije podatke iz ovih izvora:

- izveštaja podređenih pukova i bataljona;
- podataka o neprijatelju koji su se pojavljivali u izveštajima o sopstvenim akcijama, dostavljenim oficiru Ia. Takve bi izveštaje Ic-oficir dobijao na pregled ukoliko je u njima bilo podataka o neprijatelju;

zbornog izveštaja o položaju kod neprijatelja koji je izra-
ra ivao pretpostavljeni XCVII armiski korpus;

pojedina njih obaveštenja o situaciji kod neprijatelja ko-
ja bi u nekim slu ajevima davao štab korpusa;

zbornog izveštaja susedne 188 planinske divizije;
izveštaja o situaciji koje je sastavljala ispostava BdS-a
u Puli u neredovnim razmacima. Ovi su izveštaji smatrani
nerealnim, pa su uzimani u obzir sa opreznoš u;

podataka iz zapisnika o saslušanju zarobljenih partiza-
na i pripadnika NOV;

rezultata kratke analize zaplenjenog protivni kog pisme-
nog materijala, iju je detaljnu analizu zatim vršilo Ic-ode-
ljenje korpusa;

izveštaja i podataka koje su davali FAT-ovi iz Trsta sa
kojima bi štab divizije stajao u vezi, a koji su ve spomenuti.

Od FAT-a 372, sa kojim je Ic-oficir 237 divizije stupio
u vezu prema uputstvu štaba armiskog korpusa, dobijala je
divizija u nekoliko mahova izveštaje o prestoje em izbaci-
vanju anglo-ameri kih agenata gumenim amcima na izvesne
ta ke istarske obale. Po takvim izveštajima bi mesne jedi-
nice divizije preduzimale patrolnu službu i kontrolu obale.
Ni u jednom slu aju nije, me utim, došlo do susreta izme u
ovih patrola i eventualno iskrsljih agenata.

FAT-ovi izveštaji su diviziji obi no upu ivani pismeno.
Me utim, u hitnijim slu ajevima oni su slati i telefonski.
Tada bi se za oznaku mesta sabesednici na telefonu služili
naro itim brojevima, zabeleženim na geografskim kartama
srazmere 1 :100 000 ili 1 : 200 000. Ovakve su karte imali na
raspolaganju svi štabovi za svoje sektore. Preko ovih karata
bile su otštampane mreže iji su kvadrati nosili brojne ozna-
ke, da bi se tako olakšalo traženje brojeva kojima su kamu-
flirani mesni nazivi. Iz razloga konspiracije, te su karte u
periodu od avgusta 1944 do aprila 1945 godine dvaputa me-
njane.

FAT po liniji I nepoznatog broja, sa kojim je Ic-oficir
Manter isto tako stajao u vezi, slao je eš e izveštaje nego
FAT 372. Ti su se izveštaji odnosili mahom na koncentra-
cije partizanskih snaga ili ukazivanja na pripremanje parti-
zanskih akcija. Zanimljiva je Manter-ova napomena prema
kojoj su se ti FAT-ovi izveštaji mahom pokazali neta nim.
Neki od njih su ak unapred mogli biti ocenjeni kao neve-

rodostojni, pošto su bili u protivnosti sa dobro poznatom stvarnom situacijom na terenu.

U izveštajima jednoga i drugoga FAT-a koji su upuđivani Ic-odeljenju 237 divizije naznađivani su V-Mann-i kao izvor informacije. U nekim izveštajima dat je i broj V-Mann-a, no nisu, naravno, saopštavana i njihova imena. Sama agencija Abwehr-ovih FAT-ova nije dovela u vezu sa Ic-odeljenjem, niti je ovo imalo dodira ma i sa jednim od Abwehr-ovih agenata.

Ic-odeljenje 237 divizije nije imalo nikakve sopstvene agentske mreže. Međutim, krajem 1944 godine divizija je primila nalog od komande armiskog korpusa u kome je istaknuto da treba pokušati da se preko civilnoga stanovništva prikupe podaci o partizanskim snagama. Pritom, nastavlja nalog, treba paziti da se iskoriste samo pouzdana lica, a narođito valja biti oprezan prilikom eventualne upotrebe italijanskih fašista. Zabrana održavanja privatnih veza sa civilnim stanovništvom ostala je i dalje na snazi.

Naređenjem XCVII armiskog korpusa nije se išlo na stvaranje posebne agenturne mreže Ic-službe. Njega pre treba shvatiti kao uputstvo jedinicama da se prema mesnoj situaciji i položaju koriste moguđnostima koje im se mogu pružiti za prikupljanje podataka o protivniku. Ovim se nije naređivalo Ic-oficiru divizije da izgradi mrežu ili da u smislu naređenja preduzima kakve korake sa jedinicama koje su diviziji bile podređene. Mahom su jedinice razmeštene na teritoriji koju je pokrivala divizija ovakve podatke prikupljale od predsednika opština ili drugih lokalnih predstavnika vlasti.

Ukoliko je sam Ic-oficir ili koji od njegovih saradnika dobio mogućnost da se snabdeva obavještenjima od nekog civilnog lica, on se time koristio, ali ne u formi vrbovanja i pismenog obvezivanja agenta. Tako su neki službenici opštine u Pazinu davali povremeno informacije o partizanima.

Više podataka dobijalo je odeljenje Ic divizije od oficira koji su se u nižim štabovima bavili saslušavanjem zarobljenika. Tu je zanimljiv podatak da su od tih jedinica dolazila Ic-oficiru divizije traženja da im se dodele cigarete koje bi se davale zarobljenicima prilikom saslušavanja. Po tim traženjima je u tu svrhu dobila divizija za svoje podređene štabove nekoliko hiljada cigareta, nekoliko flaša konjaka i

oko 5000 lira. Ova pošiljka podeljena je ve im delom obra-
iva ima Ic-službe u nižim štabovima, a jedan je deo zadr-
žan kod Ic-odeljenja divizije. Ovakve pošiljke dobio je štab
divizije u vremenu od kraja 1944 do prole a 1945 godine
svoga dvaput.

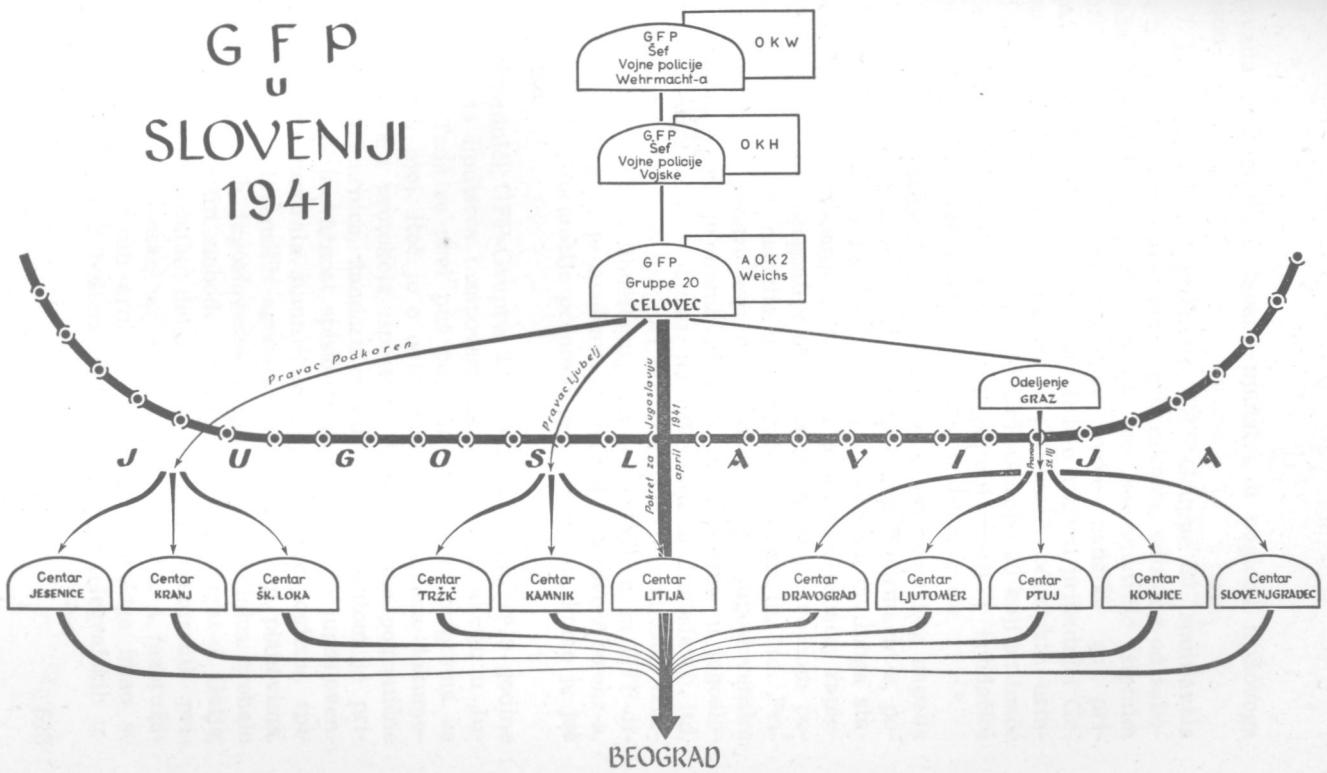
Prilikom saslušavanja zarobljenika obra ena je naro ito
pažnja na ova pitanja: li ni opis zarobljenika, njegova jedi-
nica, njeno naoružanje, oprema, brojno stanje i sastav, ishra-
na i raspoloženje njegove jedinice, akcije koje je jedinica
izvršila i koje namerava izvršiti, njene veze sa drugim jedi-
nicama i si. U pogledu zarobljenika treba ve ranije nave-
denom podatku o tome da je postojalo nare enje o njihovom
tretiranju kao pobunjenika dodati objašnjenje da je to u
sastavu XCVII armiskog korpusa izmenjeno tek po etkom
aprila 1945 godine. Tada je divizija obrazovala svoj sabirni
logor za zarobljenike, koji je uvala diviziska vojna žandar-
merija. Tek tada je, dakle, prošireno i na XCVII armiski kor-
pus nare enje OKW-a po kome su se partizani i NOV imali
smatrati regularnom vojskom. Za zarobljene pripadnike voj-
ski zapadnih saveznika važio je od samog po etka druk iji
postupak. Pripadnici iskrcanih komandosa slali bi se Ab-
wehr-u u Trst, a oboreni avijati ari bili bi predati najbližoj
ustanovi nema kog vojnog vazduhoplovstva.

5) Tajna vojna policija (GFP)

a) GFP — Gruppe 20

U leto 1939 godine u Celovcu je formirana jedinica Taj-
ne vojne policije pod nazivom GFP-Grupe 20. Bilo je pred-
vi eno da e se ona upotrebiti prema Jugoslaviji. Na elo
grupe stavljen je kriminalisti ki savetnik i funkcioner Ge-
stapo-a Louis Zellhoefer. Grupu je sa injavalo oko trideset
pet službenika Gestapo-a, Kripo-a i Pogranicne policije u
Celovecu i Graz-u. Ovi su službenici dobili u GFP-u inove
sekretara, inspektora ili komesara GFP, na osnovu svojih
položaja u inovni koj hijerarhiji, ali su obavljali svoje nor-
malne službene zadatke u ustanovama kojima su pripadali.
Ustrojen je jedino štab u kancelariji Gestapo-a u Celovecu,
kod Zellhoefer-a, a tu su odre enim pripadnicima grupe odr-

GFP SLOVENIJI 1941

žavana predavanja i davana uputstva u pogledu njihovoga rada.

Do napada na Jugoslaviju, GFP-Gruppe 20 ispunjavala je i zadatke kontraobaveštajnog karaktera, odbrane od sabotaže i delatnosti protiv svega što se smatralo štetnim uticajem na Wehrmacht. Ove svoje zadatke su pripadnici GFP-Gruppe 20 izvršavali kao aktivni pripadnici Gestapo-a i Kripo-a, dejstvuju i iz tih svojih policiskih ustanova. Pored toga su oni članovi GFP-Gruppe 20 koji su inače pripadali nemačkoj pograničnoj policiji vršili i izviška obaveštajnu delatnost preko granice u Jugoslaviju.

Jedan od zadataka GFP-Gruppe 20 do napada na Jugoslaviju bila je kontrola pripadnika Wehrmacht-a, posmatranje njihovog raspoloženja i raspoloženja civilnoga stanovništva, kontrolisanje hotelskoga prometa stranaca, zaplenjivanje slika i fotografija objekata značajnih u vojnom pogledu koje su se nalazile u trgovačkom prometu, itd. Prikupljani su i podaci koji su se odnosili na jugoslovensku vojsku, na kretanje njenih jedinica, na garnizone u jugoslovenskoj pograničnoj oblasti, na utvrđenja u Jugoslaviji itd. O svemu tome su pripadnici GFP-Gruppe 20 podnosili izveštaje svome šefu Zellhoefer-u, koji je postavljen za GFP-direktora. Zellhoefer je izveštavao o svemu ustanove Abwehr-a, a primljene informacije prenosio je i Gestapo-u, kome je još pripadao.

Pripadnici GFP-Gruppe 20 dobili su u leto 1940 godine podrobna uputstva i zapovesti za eventualnu akciju u Jugoslaviji. Tada se prvi put pojavila konkretna priprema za rad GFP u njoj. Reč je o ovim zadacima: zaplena dokumenata, arhiva i protokola ispostava jugoslovenske pogranične policije, carinarnica, žandarmerijskih stanica; pritom je pridavana naročita važnost spiskovima lica koja je jugoslovenska policija smatrala sumnjivim u političkom pogledu, spiskovima jugoslovenskih agenata i mobilizacijskim planovima. Pripadnike ovih jugoslovenskih ustanova i jedinica trebalo je razoružati, lišiti slobode i predati ih Wehrmacht-u. Dalje, u predviđene zadatke dolazilo je gonjenje rasturenih pripadnika jugoslovenske vojske, njihovo hvatanje i razoružavanje, zaplena vojnih arhiva itd. Između ostaloga imao se izvršiti pretres svih poštanskih, telefonskih i telegrafskih u-

reda, trebalo je zapleniti svu poštu i spreiti svaki dalji telefonski i telegrafski saobraćaj. Zaplenjeni materijal imao se uputiti Abwehr-u. Sveukupnom stanovništvu je trebalo oduzeti radioaparate i deponovati ih kod opštinskih uprava. Trebalo je sprovesti zaplenu spiskova sokolskih i ostalih nacionalnih društava i izvesti hapšenja svih funkcionera tih organizacija.

Izdaju i objašnjavaju i ova uputstva, Zellhoefer je saopštio svojim potčinjenim da se izražuju spiskovi lica na istaknutim položajima u Jugoslaviji, kao i komunisti tih funkcionera koje je GFP imao da hapsi kao neprijatelje Nemačke. Sva uhapšena lica je trebalo privesti Abwehr-u. Najzad su pripadnici GFP-a dobili i razna uputstva u pogledu tehnike obaveštajnog odnosno kontraobaveštajnog rada.

U jesen 1940 godine pripadnici GFP-Gruppe 20 učestvovali su u manevrima planinskih divizija iz Graza i Celovca, koji su vršeni u zoni prema jugoslovenskoj granici. Tom prilikom su oni prvi put poneli vojne uniforme.

GFP-Gruppe 20 mobilisana je 28 marta 1941 godine, uoči napada na Jugoslaviju. Njeni pripadnici su prikupljeni u Celovcu odnosno u Grazu. Zellhoefer je 6 aprila primio za svoju grupu poterne spiskove koji su obuhvatali lica neprijateljski nastrojena prema Nemačkoj, komuniste, istaknute nacionalne radnike, kao i lica koja su bila sumnjiva za vršenje špijunaže. Ovi spiskovi odnosili su se samo na Sloveniju.

Pripadnici GFP-Gruppe 20 podeljeni su na manja odeljenja i dodeljeni jedinicama Wehrmacht-a koje su imale da prođu na jugoslovensku teritoriju. Jedno takvo odeljenje je pridato maloj jedinici koja je, zajedno s jednim pionirskim vodom, imala da se prebaci preko Karavanka na jugoslovensku stranu, da bi sprečila rušenje tunela između Jesenice i Rosenbach-a. Ovaj pokušaj nije uspeo, jer su ga Jugosloveni tada odbili, a 8 aprila je tunel bio razoren. Istoga dana je Zellhoefer izvršio nov raspored ljudstva podelivši ga na dve grupe. Jedna je imala da pređe u Jugoslaviju sa delom Wehrmacht-a preko planinskog prelaza Podkoren, a druga preko prelaza Ljubelj.

Deo GFP-Gruppe 20 koji se nalazio u Grazu stavljen je pod komandu GFP-komesara Zeissenberger-a i dobio je zadatak da u Jugoslaviju pređe sa Wehrmacht-om u pravcu

Št. Ilja. Ta je komanda imala da obrazuje svoje centre u Dravogradu, Ljutomeru, Ptuju, Konjicama, Celju i Slovenjgradecu. Polaze i iz tih centara imala je sprovesti ve opisane zadatke zaplene i hapšenja.

Iz Celoveca su pripadnici GFP-Gruppe 20 preba eni, prate i Wehrmacht, u pomenute dve grupe. Jedna, pod komandom GFP-komesara Rudolf-a Berg-a, prešla je preko Ljubelja i obrazovala centre u Trži u, Kamniku i Litiji. Druga je, pod komandom GFP-komesara Jakob-a Rauch-a, prešla preko Podkorena i obrazovala centre u Jesenicama, Kranju i Škofjoj Loci. Sam Zellhoefer ostao je, u prvim danima, sa štabom u Celovecu.

Odeljenje pod komandom Rauch-a stiglo je najpre u Jesenice i tamo izvelo svoje opisane zadatke (zaplene, obustavljanje ptt saobraćaja, hapšenja itd.). Pored toga je Rauch stupio odmah u vezu sa predratnim nema kim agentima, izdao im nova uputstva, uzeo od njih informacije i, u zajednici sa najstarijim oficirom Wehrmacht-a koji se nalazio u Jesenicama, postavio nema kog agenta Paar-a za predsednika opštine na Bledu, a Volkdeutscher-a Winter-a za predsednika opštine u Jesenicama.

Kao što je ura eno u Jesenicama, tako je GFP postupao i u svim ostalim mestima kroz koja bi prošao. Njegov zadatak nije bio da se dugo zadrži, ve da pro e, svrši najhitnije poslove, a o svemu izvesti Abwehr, s tim da mu preda i zaplenjene papire i uhapšena lica.

U Gorenjskoj je celi ovaj posao završen, uglavnom, ve do 15 aprila, kada je održan sastanak svih tamo obrazovanih ispostava GFP-a kod Zellhoefer-a, koji je bio prešao u Kranj. Tom prilikom su ispostave podnele Zellhoefer-u svoje referate i predale mu zaplenjene materijale.

Sveukupni zadatak GFP-a izvršen je vrlo brzo, jer je njegovo ljudstvo, uvežbano u toku godina 1939—1941, bilo snabdeveno svim potrebnim detaljnim upustvima, a svugde se odmah stavljalalo u vezu sa nema kim agentima i poverenicima, Volksdeutscher-ima i si., koji su mu uveliko olakšali posao. Celi rad stavljen u zadatak GFP-Gruppi 20 obavljen je u Sloveniji do 22 aprila 1941 godine, dakle, za dve nedelje. Toga dana su se sastali u Kranju svi pripadnici grupe, kako oni koji su operisali u Gorenjskoj, tako i oni koji

su svršavali svoje zadatke u Južnoj Štajerskoj. Materijal, ukoliko ve nije bio predat odnosno upu en Abwehr-u, izru- en je ispostavi Gestapo-a koja je ve bila uspostavljena u Kranju, a cela je grupa krenula sopstvenom motorizacijom prema Beogradu, napuštaju i kona no Sloveniju. Otada pa do italijanske kapitulacije na teritoriji Slovenije više nije de- lovala nikakva jedinica GFP.

b) GFP-Gruppe 1

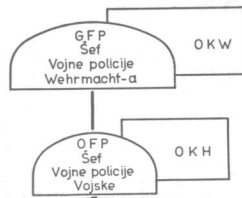
Dok u uostalom delu Slovenije sve do kraja 1944 godine nije bilo jedinica GFP-a, ni samostalnih ni dodeljenih kakvoj drugoj ustanovi, dotle je u Slovena kom Primorju, od ulaska nema kih trupa na tu teritoriju, funkcionisala Tajna vojna policija, u sastavu vojne grupe C. Pri štabu komande vojne grupe imao je svoje sedište rukovodni direktor vojne poli- cije za oblast te grupe, Walz. Njemu je bilo podre eno ne- koliko GFP-Gruppa, od kojih je jedna, sa oznakom GFP- Grupe 1, delovala u primorskom delu »Operativne zone Ja- dransko Primorje«. Walz-ov štab se nalazio na jezeru Como, a sedište GFP-Gruppe 1 bilo je najpre u Gorici, a zatim u Trstu.

Na elu GFP-Gruppe 1 stajao je komesar Tajne vojne policije Harder. Njegov je zamenik bio inspektor Freygang. Grupa je isturila svoje sekretarijate u sedišta provincija koje su ulazile u »Operativnu zonu Jadransko Primorje«. Tako su obrazovani GFP-sekretarijati na Rijeci, u Puli, Trstu, Gorici i Udinama. U Cormons-u je formirana ispostava s obzirom na to da se tamo nalazilo sedište XCVII armiske grupe.

Sekretarijatom u Puli rukovodio je sekretar vojne poli- cije Kraft. Sem njega tu je radilo još jedanaest organa GFP-a. Agentura sekretarijata je samo delimi no otkrivena.

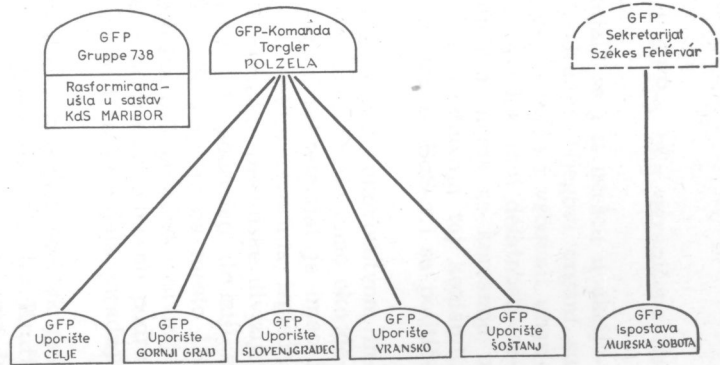
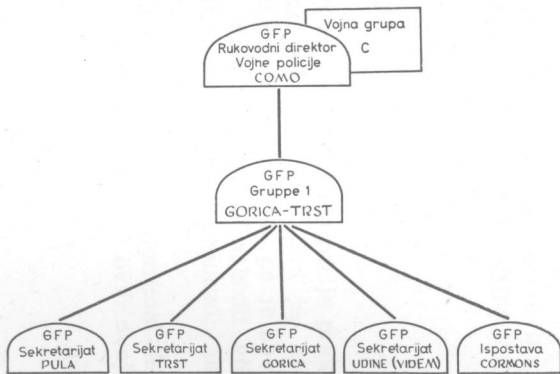
Kao što je to u samom ustrojstvu GFP-a odre eno, se- kretarijat je stru no i disciplinski bio podre en grupi, a takti ki i u pogledu svoje lokalne upotrebe komandi Wehr- macht-a u Puli. Tu je ispunjavao zadatke u vezi sa odbram- beno-policiskom i obaveštajnom delatnoš u, naro ito s obzi- rom na kontrolu luke i obezbe enje obale. Teritorijalna nad- ležnost pulskog sekretarijata obuhvatala je celu Istru. Kako su u unutrašnjosti Istre, me utim, terenom bili ovladali par-

GFP u SLOVENIJI 1945

1943 - 1945
Slov. Primorje

1945
Štajerska-Prekmurje

tizani, to je prakti ka delatnost GFP-a bila ograni ena na grad Pulu i neposrednu okolinu.

Delatnost sekretarijata sastojala se i u u eš u u akcija- ma Wehrmacht-a na njenome podru ju. Njegovi organi su sprovodili hapšenja i isle enja, pa su eš e i vrbovali uhap- šena lica za svoju agenturu. U svojoj lokalnoj delatnosti, se- kretarijat je sara ivao sa Ic-oficirom nema ke komande u Puli, preko koga je i išla linija podre ivanja toj komandi. Isto su tako postojale veze sa ispostavom BdS-a i sa politi - kim odeljenjem kvesture.

Sekretarijat na Rijeci nalazio se pod rukovodstvom in- spektora Tajne vojne policije Motzkus-a. On je imao oko de- setak organa. Pored sedišta u gradu, sekretarijat je imao i ispostavu na Sušaku, kako to po nekim izvorima izgleda. Na Rijeci se nalazilo sedišta 118 nema ke pešadiske divizije, sa ijim Ic-odeljenjem je sekretarijat, podre en diviziji u takti kom smislu prisno sara ivao. Kasnije je na mesto 118 divizije na Rijeku preneseno sedišta 237 pešadiske divizije, a tada je sekretarijat GFP-a bio pridružen odnosno podre - en njenom štabu. Razume se da je i tu postojala saradnja sa ispostavom BdS-a.

U Trstu je sekretarijat isto tako imao oko desetak pri- padnika, a izvesno vreme je njime rukovodio sekretar Kraft, poznat kao rukovodilac sekretarijata u Puli. U Udinama je postojao sekretarijat sa oko šest pripadnika pod komandom narednika Kunze-a.

Delatnost GFP-a u Primorju kretala se po opštim lini- jama koje su date pravilima službe i ustrojstvom Tajne voj- ne policije.

c) GFP-Grupe 738

U »Ljubljanskoj pokrajini« za sve vreme okupacije prak- ti ki nije bilo formacija Tajne vojne policije. Ova je, kao što je to poznato, bila sastavni deo Wehrmacht-a, pa je zbog toga njena organizacija bila tamo gde su se nalazili viši Wehrmacht-ovi štabovi. Takvih, sem u slu aju prolaznih ak- cija, u »Ljubljanskoj pokrajini« nije bilo.

Sli no stoji stvar sa Gorenjskom i Južnom Štajerskom. Ali ovde treba imati u vidu i injenicu da je položaj ovih dveju

slovena kih oblasti bio, na elno, iz osnova druk iji od režima ostalih okupiranih delova Slovenije, kao što je to u više mahova naglašeno i prikazano. Ne samo što tu nije bilo Wehrmacht-a ve je u ovim oblastima, kao sastavnom delu Reich-a, cela bezbednosna i ostala služba bila izjedna ena sa onim nema kim oblastima, mada sa specifi nim oblicima.

Me utim, u tome je Južna Štajerska po ev od jeseni 1944 godine pretstavljala izuzetak. Tada je u Maribor stigla GFP-Grupa 738 pod komandom komesara Tajne vojne policije Karl-a Vieth-a. No ova grupa nije dejstvovala samostalno, i u sastavu Wehrmacht-a, ve je bila dodeljena KdS-u u Mariboru. Štaviše, ona se u Južnoj Štajerskoj i nije pojavila kao grupa Tajne vojne policije, ve pod nazivom »Nachrichtenstaffel 212« (Jedinica za vezu 212). Ustvari je tu bila re o GFP-Grupi koja je godinama bila u Belgiji, a koja je odande povu ena pred napredovanjem britanskih snaga. Umesto da bude rasformirana ili dodeljena kakvoj drugoj formaciji Tajne vojne policije, grupa 738 je u celini upu ena u Južnu Štajersku KdS-u kao poja anje za sprovo enje njegovih zadataka, a u vezi sa sve kriti nijom situacijom u kojoj su se okupacione snage u toj oblasti nalazile.

U ovo vreme je ve bilo završeno rasformiranje Abwehr-a, iju je egzekutivnu i pomo nu trupu pretstavljao GFP u okupiranim oblastima Evrope. Abwehr-ov aparat je apsorbovao RSHA, pa je tako i GFP, mada formaciski organ Wehrmacht-a,, raspore ivan u vezi sa aparatom Sipo i SD-a.

Grupa koja je stigla u Maribor imala je oko 150 pripadnika. U prvo vreme je upotrebljavana za akcije protiv NOP-a, specijalno za pretrese naselja i nasilno izvi anje. Grupa je bila motorizovana i naoružana automatskim oružjem, pa je zato upotrebljavana u borbama i u akcijama odmazde. Isto tako je, po nalogu KdS-a, vršila blokade drumova i puteva oko Maribora, pretrese vozila i lica itd. Odeljenjima grupe GFP-a bili su dodeljeni organi KdS-a.

Uskoro su, me utim, pripadnici grupe upotrebljeni i za druge zadatke. Tako je izvestan broj priklju en aparatu KdS-a i podeljen na razne referate u okviru KdS-ovih odeljenja. Ovo se naro ito odnosilo na one pripadnike GFP-a koji su bili u civilnom zanimanju službenici Kripo-a ili Gestapo-a. Tako je, naprimer, referat IV la dobio etiri pripadnika GFP-Grupe koja su vršila službu referenata i bila potpuno izje-

OBRA UN

Posle oslobo enja, nosioci i sprovodioci okupacionoga režima i njihovi kvislinški saradnici privedeni su narodnim sudovima. Na fotografiji: su enje Lavu Rupniku i drugima pred sudom u Ljubljani. Sleva: Rupnik, Roesener, d-r Hacin, potpukovnik Vizjak

dna ena sa ostalim referentima i organima. Od ove etvo-
rice poznata su imena Friedrichsen-a i Haase-a, koji su imali
in narednika. Ve ina pripadnika ovako rasformirane grupe
upotrebljena je, me utim, za stražarsku i vratarsku službu
pri KdS-u.

U poslednjem periodu okupacije dobili su pripadnici ra-
sformirane GFP-Gruppe 738 SS-ovske inove i uniforme i
uvršteni su u Sipo. Tada su formirani i specijalni vodo-
vi u pripravnosti, za specijalne i brze akcije, pa su neki od
bivših pripadnika GFP-a raspore eni i u te posebne formacije
Sipo-a.

Novembra 1944 godine odvojena je od grupe posebna
komanda u ja ini od dvadeset organa GFP-a, a pod ruko-
vodstvom sekretara Tajne vojne policije Kasimir-a Warken-a,
ina e kriminalisti kog sekretara po civilnom zanimanju. Ta
je grupa dodeljena ispostavi KdS-a u Trbovlju. I tu je ljud-
stvo posebne komande raspore eno sli no kao pri samom KdS-u
u Mariboru. Kvalifikovani pripadnici komande su preuzeli
referate u ispostavi, a ostali su vršili stražarsku i patrolnu
službu, kao i ostale zadatke obezbe enja. Marta 1945 godine,
kada su partizani minirali i porušili zgradu ispostave, stra-
žarska služba zbog reduciranog daljeg rada nije više bila
potrebna. Jedan deo pripadnika GFP-a vra en je u Maribor,
a drugi upu en ispostavi KdS-a u Brežicama.

Izgleda da su pripadnici GFP-Gruppe 738 bili dodeljivani
i drugim ustanovama KdS-a na terenu. Tako je, naprimera,
uporište KdS-a u Ljubnom vodio, po ev od januara 1945 go-
dine, sekretar Tajne vojne policije Kraus.

d) Ostale formacije GFP-a

Nezavisno od GFP-Gruppe 738 pojavila se februara 1945
godine u Južnoj Štajerskoj još jedna komanda GFP-a u ja-
ini od oko sto pripadnika. Njen je starešina bio komesar
Tajne vojne policije Torgler, ina e kriminalisti ki komesar
i SS-ovski kapetan, a njegov zamenik je bio neki krimina-
listi ki sekretar iz Berlina, ije ime nije poznato. Ova ko-
manda uredila je svoj štab u Polzeli kod Celja, a imala je
svoje punktove u Celju i svima ve im mestima gornje Sa-
vinjske doline. Ova je jedinica GFP-a preuzela u Celjskome

srezu državno-policiske zadatke, a po nalogu komandanta zaštitnoga područja, pukovnika Kuehhas-a.

U Celju je Torgler-ova grupa smestila jednu svoju ispostavu kojom je rukovodio inspektor Tajne vojne policije Franz Xaver Murer. On je dobio zadatak da u Celju svima sredstvima razbije tamošnju organizaciju OF. Dodeljeno mu je bilo dvadeset organa GFP-a. U to vreme su znaci demoralizacije i raspadanja ve bili jaki u raznim nema kim jedinicama i ustanovama u Donjoj Štajerskoj. Tako je neki podoficir Wehrmacht-a, Vogel, koji je radio u garnizonskoj upravi u Celju, nabavljao oružje pripadnicima NOP-a odnosno partizanima. Agentura »zaštitnoga područja« odnosno komande pukovnika Treeck-a otkrila je Vogel-ov rad, ali je Vogel uspeo da pobjegne. GFP je tada izvršio ve i broj hapšenja, naro ito u okviru Wehrmacht-a i nekih nema kih ustanova.

Torgler-ova grupa isturila je uporišta, koliko je poznato, u Gornji Grad, Slovenjgradec, Vransko i Šoštanj. Poznato je da je uporište u Gornjem Gradu vodio inspektor Tajne vojne policije i kriminalisti ki sekretar Hoefner ili Hefner.

U Murskoj Soboti, dakle, na teritoriji koja je pod okupacijom bila dodeljena Ma arskoj, postojala je isto tako jedinica GFP-a, po ev od februara 1945 godine. Posle udara u Ma arskoj, kada je doveden na vlast Salassi i sprovedena fakti ka nema ka okupacija te zemlje, obrazovane su i u njoj ispostave GFP-a. Jedan centar GFP-a postojao je u Sekes Fehervar-u. On je isturio jedno odeljenje, koje se sastojalo od pet ili šest službenika GFP-a, u Mursku Sobotu. Starešina odeljenja bio je neki inspektor GFP-a u rangu poru nika Wehrmacht-a.

Ispostava GFP-a u Murskoj Soboti izvršavala je izvesne državno-policiske zadatke, pratila kretanje NOP-a i naro ito bila nadležna za izdavanje propusnica za prelazak nema ko-ma arske granice. Ona je održavala blisku vezu sa KdS-om u Mariboru radi borbe protiv NOP-a. S druge strane je stajala u prisnoj saradnji i sa ma arskim bezbednosnim i pograni nim organima, sa kojima je sprovodila zajedni ke akcije protiv OF i partizana.

SPISAK CENTARA

nema ke obaveštajne službe u Sloveniji po mestima.

(U ovaj spisak nisu uneseni centri operativne i službe vojnih i policiskih jedinica)

- Begunje:* — zatvor
- Bizeljsko:* —• uporište Gestapo-a
- Bled:* — BdO Alpiske oblasti
— BdS
— kapetanija žandarmerije
— KdS
— „Rukovodni štab za suzbijanje bandi“
— VAO III Nest-a Celovec
— Viši vo a SS i policije
- Bohinjska Bistrica:* — Stanica Pograni ne policije
— uporište Gestapo-a
- Bori:* — logor za zatvorenike
- Braslove:* — uporište Gestapo-a
- Breg kod Ptuja:* — FAT 223
- Brežice:* — ispostava Gestapo-a
— ispostava SD-a
- Celje:* — „Inženjerski biro“ (Ingenieurbuero)
— ispostava Gestapo-a
— ispostava Kripo
— ispostava SD
— kapetanija žandarmerije
— logor za članove porodica partizana
— logor za hapšenike
— Meldekopf „Caesar“
— Meldekopf FAT-a 376
— uporište GFP-komande u Polzeli
— VAO Nest-a Graz
- mu e:* — stanica Pograni ne policije

- *mi vrh:* — ispostava Carinske pogr. zaštite
- Dobriša kod Celja:* — FAT 208
- Dobova:* — stanica Pogranice policije
- Dravograd:* — Centar GFP — gruppe 20
— ispostava Gestapo-a Celovec
— ispostava SD-a Celovec
— Meldekopf FAT-a 376
— uporište ispostave Gestapo-a Prevalje
— uporište Pogranice policije
- Fram:* — uporište Gestapo-a
- Gorica:* — FAK 211
— FAT 212
— Gruppe 1 GFP
— ispostava BdS-a
— Meldekopf FAK-a 211 „Isonzowacht“
— Meldekopf Nest-a III Trst (kasnije pretvoren u FAT 3.) „Wehrmachtsarchiv“
— sekretarijat GFP-a
— uporište MK „Caesar“ Celje
— Vo a SS i policije
- *Gornja Radgona:* — ispostava SD
— Meldekopf FAT-a 376
- Gornji Grad:* — ispostava SD
— uporište Gestapo-a
— uporište GFP
— uporište ispostave Gestapo-a Celje
- Gorenja vas:* — ispostava Carinske pogranične zaštite
— uporište Gestapo-a
- Goričane-Medvode:* — logor
- Ilirska Bistrica:* — uporište BdS-a Trst
- Janča:* — uporište Gestapo-a
- Jesenice:* — Centar GFP — gruppe 20
— ispostava Gestapo-a
- Kamnik:* — Centar GFP — gruppe 20
— ispostava Gestapo-a
— ispostava SD
- Kanal:* — uporište ispostave Tolmin (Pionier-versuchskommando)
- Kočevje:* — uporište Sipo i SD

Konjice: — Centar GFP — gruppe 20
— ispostava SD
— uporište Gestapo-a

Kostanjevica: — uporište Gestapo-a

Kozje: — uporište Gestapo-a

Kranj: — Centar GFP — gruppe 20
— ispostava Gestapo-a
— ispostava SD
— kapetanija žandarmerije
— Opunomo enik Samozaštite Gorenjske
— Kranj

Krško: — uporište Gestapo-a

Laško: — ispostava SD

Laze: — stanica Pogr. policije

Lib erga: — uporište Gestapo-a

Litija: — Centar GFP — gruppe 20
— ispostava Gestapo-a

Logatec: — uporište MK „Caesar” — Celje

Ljubljana: — FAT 127-R „Ocelot”, ispostava
— ispostava „Deutsche Reichsbahntransporte”
— ispostava FAT 129-R Zagreb
— ispostava Sipo i SD-a
— Meldekopf FAT-a 126-W Zagreb
— Nest III, „Wehrwirtschaftskommando”
— Oficir za vezu Sipo i SD-a
— posebna komanda Peterson
— radiotelegrafska škola FAT-a 127-R
— „Rukovodni štab za suzbijanje bandi”
— uporište MK „Caesar” — Celje

Ljubno: — uporište Gestapo-a

Ljutomer: — Centar GFP — gruppe 20
— ispostava SD
— uporište Gestapo-a

Lu no: — ispostava Carinske pogr. policije

Marenberg: — ispostava SD

Maribor: — FAT 376
— ispostava Gestapo-a
— ispostava Kripo
— ispostava SD

	kapetanija žandarmerije KdS logor sabirni Gestapo-a uporište „Deutsche Reichsbahntransporte“ VAO Nest-a Graz zatvor Gestapo-a
<i>Medlog kod Celja:</i>	FAT 221
<i>Mislinje:</i>	uporište Gestapo-a
<i>Mozirje:</i>	uporište Gestapo-a
<i>Murska Sobota:</i>	uporište ispostave Gestapo-a Celje
<i>Mursko Središje:</i>	oddeljenje GFP
<i>Novo mesto:</i>	stanica Pogr. policije
<i>Opatija:</i>	uporište Sipo i SD
<i>Pazin:</i>	uporište MK „Caesar“ — Celje
<i>Polzela:</i>	uporište BdS-a Trst
<i>Poljane:</i>	komanda GFP uporište Gestapo-a
<i>Pondor:</i>	uporište ispostave Gestapo-a Celje
<i>Poljane:</i>	uporište Gestapo-a
<i>Pondor:</i>	uporište Gestapo-a
<i>Poreč:</i>	Meldekopf FAT-a 372
<i>Portorož:</i>	uporište BdS-a Trst
<i>Predvor:</i>	uporište Gestapo-a
<i>Prevalje-Dravograd:</i>	ispostava Gestapo-a
<i>Ptuj:</i>	Centar GFP — gruppe 20 ispostava Gestapo-a ispostava Kripo ispostava SD Meldekopf FAT-a 376 uporište Luftwaffensonderkommando I SO/B Zagreb (Benesch)
<i>Pula:</i>	ispostava BdS-a Trst sekretarijat GFP uporište MK „Caesar“ Celje vođa SS i policije
<i>Rače:</i>	uporište Gestapo-a

<i>Radovljica:</i>	ispostava Gestapo-a ispostava SD
<i>Rate e:</i>	stanica Pogr. policije
<i>Re ica ob Paki:</i>	uporište Gestapo-a
<i>Ribnica:</i>	logor radni uporište Gestapo-a
<i>Rijeka:</i>	FAT 171 FAT 385 ili 376 ispostava BdS-a Trst Meldekopf FAT-a 126-W Zagreb Meldekopf FAT-a 372 Trst Meldekopf III M MK FAT-a 171 sekretarijat GFP uporište MK „Caesar“ Celje vo a SS i policije
<i>Rimske Toplice:</i>	uporište Luftwaffensonderkommando I SO/B Zagreb (Benesch)
<i>Rogaška Slatina:</i>	ispostava SD Meldekopf FAT-a 376 stanica Pogr. policije
<i>Rogatec:</i>	uporište Gestapo-a
<i>Ruše pri Mariboru.”</i>	uporište Gestapo-a
<i>Selce:</i>	uporište Gestapo-a
<i>Sevnica:</i>	« stanica Pogr. policije
<i>Slovenjgradec:</i>	Centar GFP — gruppe 20 ispostava Gestapo-a ispostava SD uporište Gestapo-a uporište GFP — komande u Polzeli uporište SD
<i>Strniš e:</i>	logor radni
<i>Sušak:</i>	ispostava GFP Meldekopf FAT-a 171 uporište BdS-a Trst
<i>Sv. Lorenc na Pohorju:</i>	uporište Gestapo-a
<i>Sv. Martin na Pohorju:</i>	uporište Gestapo-a
<i>Sv. Pavel pri Preboldu:</i>	uporište Gestapo-a

<i>Škofja Loka:</i>	— centar GFP-Gruppe 20 — ispostava Gestapo-a
<i>Šmartno ob Paki:</i>	— uporište Gestapo-a
<i>Šoštanj:</i>	— uporište Gestapo-a — uporište GFP
<i>Št. Vid:</i>	— logor za iseljenja — stanica Pogr. policije — uporište Gestapo-a
<i>Tolmin:</i>	— Pioniersuchskojnmando (FAT 211?)
<i>Trbovlje:</i>	— ispostava Gestapo-a — ispostava SD
<i>Trst:</i>	— BdS — ekspozitura FAT-a 129-R Zagreb — FAT-Peimann — FAT 171 — FAT 372 — Gruppe 1 GFP — ispostava FAT-a 127-R — Marinski FAT Zweibaeumer — Marinski FAT 1,, R — Meldekopf I M — MK III M — Nest III (kasnije pretvoren u FAT 3..) „Wehrmachtsarchiv“ — Rukovodni štab za suzbijanje bandi — sekretarijat GFP — uporište MK „Caesar“ Celje — viši vo a SS i policije
<i>Trži :</i>	— Centar GFP — gruppe 20 — uporište Gestapo-a
<i>Udine:</i>	— ispostava BdS-a Trst — sekretarijat GFP — vo a SS i policije
<i>Va e:</i>	— uporište Gestapo-a
<i>Velenje:</i>	— uporište Gestapo-a
<i>Velika Dolina:</i>	— ekspozitura Gestapo-a
<i>Vitanje:</i>	— uporište Gestapo-a
<i>Vransko:</i>	— uporište Gestapo-a — uporište GFP
<i>Zagorje:</i>	— uporište Gestapo-a
<i>Zavr :</i>	— stanica Pogr. policije
<i>Žalec:</i>	— uporište Gestapo-a — uporište ispostave Gestapo-a Celje

SPISAK SKRA ENICA

- AFULEI** — *Abwehrfunkleiter*, Rukovodilac radio-saobraćaja Abwehr-a.
- AK** — *Abwehrkommando*, Komanda (odeljenje) Abwehr-a.
- AO der NSDAP** — *Auslandsorganisation der NSDAP*, Inostrana (zagranica) organizacija NSDAP.
- Ast** — *Abwehrstelle*, Nadležstvo Abwehr-a (teritorijalno).
- AT** — *Abwehrtrupp*, Abwehr-ov trup, ogranak Abwehr-a u operativnom području.
- BdO** — *Befehlshaber der Ordnungspolizei*, Zapovednik policije poretka.
- BdS** — *Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD*, Zapovednik policije bezbednosti i SD-a.
- CdS** — *Chef der Sicherheitspolizei*, Šef policije bezbednosti.
- CdZ** — *Chef der Zivilverwaltung*, Šef civilne uprave.
- DE** — Delavska enotnost.
- DNB** — *Deutsches Nachrichtenbureau*, zvani na nemačka novinska agencija.
- DOS** — Državna obvešćevalna služba.
- EG** — *Einsatzgruppe*, Delatna (operativna) grupa, formacija Sipo i SD-a na okupiranim teritorijama.
- EK** — *Einsatzkommando*, Delatna (operativna) komanda, formacija Sipo i SD-a na okupiranim teritorijama.
- FAK** — *Frontaufklarungskommando*, Komanda za izviđanje fronta, Abwehr-ovo nadležstvo u operativnom području.
- FAT** — *Frontaufklarungstrupp*, Trup za izviđanje fronta, Abwehr-ov ogranak podređen FAK-u.
- Flivo** — *Fliegerverbindungsoffizier*, Vazduhoplovni oficir za vezu (u višim štabovima).

Gestapo — *Geheime Staatspolizei*, Tajna državna policija (politi ka).

GFP — *Geheime Feldpolizei*, Tajna vojna policija.

GND — *Gegnernachrichtendienst*, Obaveštajna služba (Gestapo-a) prema protivniku.

Hako — *Hafenkommando*, Komanda luke.

Hipo — *Hilfpolizei*, Pomo na policija.

HJ — *Hitler Jugend*, Hitler-ova omladina, opšta nacisti ka omladinska organizacija.

HSS — Hrvatska selja ka stranka.

IdS — *Inspektor der Sicherheitspolizei*, Inspektor policije bezbednosti.

KdO — *Kommandeur der Ordnungspolizei*, Komandant policije poretka.

KdS — *Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD*, Komandant policije bezbednosti i SD-a, teritorijalna ustanova na okupiranim teritorijama, podre ena BdS-u (kasnije i na teritoriji Reich-a).

KO — *Kriegsorganisation*, Ratna organizacija, ustanova Abwehr-a u neutralnim zemljama i u zemljama nema kih saveznika.

Kripo — *Kriminalpolizei*, Kriminalna policija.

MK — *Meldekopf*, Obaveštajni punkt Abwehr-a.

MVAC — *Milizia volontaria anticomunista*, Dobrovoljna anti-komunisti ka milicija, oružana formacija za borbu protiv NOP u Sloveniji.

Nest — *Nebenstelle*, niža teritorijalna ustanova Abwehr-a, podre ena Ast-u.

N-Referat — *Nachrichtenreferat*, Obaveštajni referat (kod Gestapo-a).

NSDAP — *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*, Nema ka nacionalsocijalisti ka radni ka partija, zvani ni naziv nacisti ke partije.

NSFO — *Nationalsozialistischer Fuehrungsoffizier*, Oficir za nacionalsocijalisti ko izgra ivanje u Wehrmacht-u.

NRSNP — Narodni radni savez novog pokolenja ruska belo-emigrantska organizacija.

OKI! — *Oberkommando des Heeres*, Vrhovna komanda suvozemne vojske.

OKW — *Oberkommando der Wehrmacht*, Vrhovna komanda Wehrmacht-a.

Orpo — *Ordnungspolizei*, Policija poretka.

OT — *Organisation Todt*, Organizacija Todt, tehni ka organizacija III Reich-a.

RSHA — *Reichssicherheitshauptamt*, Glavna uprava bezbednosti Reich-a.

SA — *Sturmabteilungen*, Jurišni odredi, formacija nacisti ke partije.

SD — *Sicherheitsdienst*, Služba bezbednosti, nacisti ka partijska obaveštajna služba.

SIM — *Servizio informazioni militari*, Vojna obaveštajna služba, italijanska.

Sipo — *Sicherheitspolizei*, Policija bezbednosti.

SLS — Slovenska ljudska stranka.

SNVZ — Slovenski narodni varnostni zbor.

SS — *Schutzstaffeln*, Zaštitni odredi, formacija nacisti ke partije.

StHB — *Steierischer Heimatbund*, Štajerski domovinski savez.

TOS — Tajna obveš evalna služba.

UNS — Ustaška nadzorna služba.

UPI — *Ufficio politico investigativo*, Politi ko istražni ured, obaveštajni ured kod jedinica Camica Nerra — crnih košulja.

UWZ — *Umwanderer zentrale*, Centrala za preseljavanje (Lodz).

VAO — *Vorgeschobener Abwehroffizier*, Istureni Abwehr-ov oficir.

VDA — *Verein fuer das Deutschtum im Ausland*, Savez za nemstvo u inostranstvu, organizacija za rad sa Volksdeutscher-ima.

V-Mann (VM) — *Vertrauensmann*, poverenik, agent.

VMRO — Vnatrešna makedonska revolucionerna organizacija

VOMI — *Volksdeutsche Mittelstelle*, Centralna ustanova za rad sa Volksdeutscher-ima u vrhovnom rukovodstvu SS-a (jedna od 12 glavnih uprava).

Wfst — *Wehrmachtsfuehrungsstab*, Rukovodni štab Wehrmacht-a.

z. b. V. — *zur besonderen Verwendung*, za specijalnu upotrebu.

ZMS — Zveza mladine Slovenije.

Ia — (u Wehrmacht-u) operativni oficir (odeljenje) u štabu.

Ic — (u Wehrmacht-u) obaveštajni oficir (odeljenje) u štabu.

Ic/AO — *Ic/Abwehroffizier*, obaveštajni oficir Ic odeljenja u višim štabovima.

III — (u ustanovama RSHA) Odeljenje SD-a.

IV — (u ustanovama RSHA) Odeljenje Gestapo-a.

V — (u ustanovama RSHA) Odeljenje kriminalne policije.

VI — (u ustanovama RSHA) Odeljenje zagrani ne ob. službe.

r e g i s t r i

REGISTAR LICA

Abfalter Josef, SS-ovski podoficir, 343.
Abrus Zdravka »Juraj«, agent, 576, 577.
Ackermann, SS-ovski podoficir i krim. asistent, 490.
A imovi Milan, 27.
Adelmann Ludwig, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 459.
Aichelburg, SS-ovski vodnik, 463.
Althaus d-r Karl Heinz, SS-ovski pporu nik i krim. komesar, 328.
Ame, general, 484.
Amend, major, 444.
Amon Milan, rukovodilac »Gorenjske samozaštite«, 375, 377, 378.
Andorfer, SS-ovski poru nik, 405.
Andruhowitz Albin, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
Ani Ante, bivši jug. policiski komesar, 594.
Annetter, šef žandarmeriske stanice u Domžalama, 364.
Antonescu, maršal, 41.
Apold Lorenz »D-r Arndt«, Sonderführer »Z«, 581, 582.
»Arad« vidi Pleškovi Santo, agent Abwehr-a.
Armbruster Arthur, SS-ovski podoficir i krim. službenik 428, 435, 454.
»Arndt d-r« vidi Apold Lorenz.
»Arno«, agent Abwehr-a, 576.
»Arnoldo« vidi Imberger.
Aschbauer Johann, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 337.
Auerbeck, komandir žand. stanice Gornji Grad, 443.
Augustin Herbert, SS-ovski podoficir i krim. asistent, 390, 426, 458.
»Auto«, agent, 583.
Avsec Franc, agent, 255.

Babnik Nande, sveštenik, 525.
Babnik Tone, bravarski pomo nik, 526.

Bach — Zelewsky von, SS-ovski general, 160, 272—275.
Bachinger Hans, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331
Badoglio, general, 110.
Bajuk Marko, referent za srednje škole, Ljubljana, 516.
»Bakovski« vidi Drobež Franc.
Balke, pukovnik, 510.
Bambach Anton, pripadnik Gestapo-a, 426.
Bartel, agent, 605.
Basaj d-r Jože, pripadnik SLS, 532.
Bauchinger Martin, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 334, 490.
Bauer d-r, SS-ovski major (šef odeljenja IV KdS-a Bled), 102, 200, 299, 300, 356.
Bauer d-r, SS-ovski vodnik (Ispostava SD Maribor), 463.
Bauer, SS-ovski kapetan (SD BdS-a Trst), 535.
Bauer d-r Bernhard, profesor (VAO Maribor), 409, 410, 561, 562, 569.
Baumann, hotelijer u Poljanama, agent, 409, 410.
Baumgartner Hans, SS-ovski podoficir i viši krim. asistent, 490.
Bavlakovic Franz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.
Bayer Willi, SS-ovski podoficir, 454.
Bayersdorfer Friedrich, SS-ovski podoficir i krim. asistent, 331.
Bayreuther Karl, pripadnik KdS-a Bled, 299, 328.
Beck, SS-ovski poručnik, 385.
Becker, SS-ovski poručnik, 543.
Becker Walter, SS-ovski podoficir, 343.
Be Franc, mlađi, agent, 336.
Be Franc, stariji, agent, 336.
Begović, agent, 597.
Beisner, SS-ovski major, 535.
Belobrajdi Mihael, kapetan NDH, 569.
Belz, radiotelegrafista, 566, 576, 577.
Beneke (Boenecke), generalštabni pukovnik, 588, 590.
Benesch Leopold, major, 567.
Benezeder, komandant Werkschutz-a, Trbovlje, 432.
Benings Rainer, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 441.
Benzler, predstavnik Ministarstva spoljnih poslova Reich-a u Srbiji 96.
Berdnik Karl, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 453.

Berg Rudolf, komesar GFP-a, 615.
Berkan Ana, agent, 582.
Berložnik Hannes (Hans) — (Huebner Hans), pripadnik Gestapo-a, 390, 412, 435, 445, 447, 456.
Bermbach Paul, pripadnik FAT-a 376, 569.
»Bernhard d-r« vidi Brunner d-r Walter.
Best, britanski ob. oficir, 505.
Bethke, SS-ovski kapetan, 535.
Beuger, poru nik, 568.
»Bezak« vidi Holler Karl.
Bidovec Drago, 517.
Biermann (Buermann), poru nik, 571.
Biskupsky, direktor rudnika, Trbovlje, 484.
Biš an Darinka, agent, 605.
Bitenc Mirko, komandant »Slovenske legije«, 327, 373, 376, 509, 532.
Bizjak, agent kapetana Ilovara, 138.
Bizjak Anton, tuma , Litija, 342.
Blank Hans, major Zaštitne policije, 280.
Blaschek Kari, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 337.
Blauensteiner, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.
Blazinšek Edvard, izvi a , 456.
Blazinšek Franc, izvi a , 450.
Blazinšek Jožefa, izvi a , 456.
Blazinšek Stanislav, izvi a , 450.
Blobel, SS-ovski pukovnik, 292.
Bloecher, ppukovnik, 280.
Blume Walter, SS-ovski pukovnik, 147—149, 223, 224, 297, 388.
Boehme Hans, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 337.
Boehme Kurt, kapetan Zaštitne policije, 281.
Boettger Willi, pripadnik GFP-a, 435.
Bohinc Milan, agent, 350.
Bohinc Olga, agent Gestapo-a, 307.
Bona , železni ar, 485.
Bordasch, krim. sekretar, 247.
Borin Oskar, pripadnik kvislinške policije, Ljubljana, 516.
Bormann Martin, šef partiske kancelarije NSDAP, 111, 312.
Borštnar Ivan (J.), agent, 413, 450.
Both, kapetan bojnog broda, 601.
Boulanger, SS-ovski major, 280.
Brandes, SS-ovski funkcioner, 410.
Brandl, pukovnik, 542.

Brandt Erwin, SS-ovski kapetan i krim. komesar, 239, 280,
281, 299, 305, 306, 308, 386, 391, 451, 491.
Braumueller Heinz, zamenik »saveznog vo e« StHB, 88.
Braun Franz, SS-ovski funkcioner, 328.
Brenner Karl, general, 135, 147, 149, 154, 355, 356.
Breser Josef, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.
Breuer, SS-ovski pukovnik, 280.
Bruck Leopold, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 322.
Bruckmeier Anton, pripadnik Gestapo-a, Kranj, 328.
Bruckner d-r, 71.
Bruefack Albert, keiner, 505.
Bruenner Stefan, kurir, 566.
Brumen Jakob, tuma , 342.
Brunner, inspektor Sipo i SD-a Salzburg, 149, 402.
Brunner d-r Walter »d-r Bernhard«, poru nik, 591.
»Bruno« vidi Sommer Lenz.
Bruns, carinski inspektor, 540.
Brunšek, izvi a Gestapo-a, 261.
Buchleitner, major, 561.
Buchmayer, viši policiski inspektor, 384.
Buchwald Paul, SS-ovski pporu nik i viši krim. sekretar,
428, 441.
Budenbrock von »Bussoni«, poru nik, 585, 608.
Buecher, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 460.
Buerger Sofia, privatna inovnica, Ljubljana, 405.
Buermann vidi Biermann, poru nik.
Buffoni, 577.
Bukwich, kapetan, 578, 582.
Burgstaller, podoficir, 560.
Burmeister, Sonderfuehrer, 587.
»Bussoni« vidi Budenbrock von, poru nik.

Canaris, admiral, 552.
Carli de, 597.
Carnas, kapetan vazduhoplovstva, 281.
Carstanjen d-r, štajerski iredentista, 88.
Casar, pripadnik grupe »Straža«, 119.
Cergolj Izidor, ljoti evski funkcioner, 526.
Cerkvenik, kapetan »Slovenske legije«, 508.
Ceschi, grof, 501.
Chalupsky Alois, SS-ovski podoficir i krim. asistent, 342, 343,
490.

Christ, pukovnik, 271.
Ciano Galeazzo, 68, 72, 73.
Cioffi Lorenzo, agent, 586.
Coester, SS-ovski poručnik, 299.
Cronich Theodor, V-Mann, 485, 595.
Cvetkovi Dragiša, 27.
Czerne, SS-ovski kapetan, 540.
Czernin, grof, 126.

Ceh Ivan, agent, 427.
 Emil Ivan »Emil«, agent, 485.
Crnugelj, agent, 504.
Crv Peter, agent, 328.

Dahm, pukovnik, 281, 510.
Daluge, general, 229, 236, 266, 267.
Debeljak, komandant I slovena kog udarnog puka, 538.
Decker Kurt, agent SD-a, 170, 171,; 192, 195, 352.
Dedek Vida, agent, 485.
Delak, kapetan »Slovenske legije«, 508.
Delbin d-r, SS-ovski poručnik, 101.
Dichtl Erich, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 324, 328, 363,
 374—378.
Dil Branko, agent Gestapo-a, 269.
Diesner, rukovodilac »Sonderkommando Salzburg«, 389.
 »Dietel d-r« vidi Suppan, Sonderfuehrer.
Dihl Otto, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 458.
Dimešnik Felix, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
Dippelhofer d-r, pukovnik, 292.
Dodi Vicko, kurir, 594.
Doenitz, admiral, 128.
Dolenc Nada, pripadnica OF, j 517.
Dolinšek Anton »Metod«, Habe Josef, 243, 362.
Dolinšek Marijan, agent, 594.
Dolinšek Tone vidi Dolinšek Anton.
 »Domenico« vidi Zennaro Giuseppe.
Donetz (Junker), kapetan korvete, 602.
Dorfmeister Anton, sreski na elnik u Celju, 387, 411, 412,
 417, 423, 424, 445, 464.
Dortrecht, rukovodilac FAT-a 171, 586.
Doujak, sreski na elnik u Kamniku, 356.
Drljevi d-r Sekula, 30.

Drobež Franc »Bakovski«, agent — pripadnik Gegenbande, 265.
Drufovka — Ruffini, fašisti ki funkcioner, 485.
Druschke Clemens, SS-ovski poru nik i krim. sekretar, 322, 323, 360, 362, 365.
Duhovnik Alojz, agent, 582.
Duhovnik Tone, sveštenik, 516, 520, 522, 524, 526, 531, 537.
Dula, agent, 457.
Duscha Paul »Grabner«, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 349, 480—484, 486, 487, 491, 492, 495, 496, 500—502, 506, 513—515, 518, 519.

or evi , obu ar iz Kranja, 360.
ui , etni ki vojvoda, 126.

Eberhardt Karl, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 428.
Eberle Fritz, juvelir iz Ljubljane, 495, 595.
Eberle Max, agent, 595.
Eckerle Josef, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 334, 454.
Eggenreiter Johann, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.
Egger Anton, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 428.
Ehrlich d-r, profesor, 484.
Eigner inž., poru nik, 593.
Eigner d-r (Sigmann), poru nik, 602.
Elbert d-r Wilhelm, agent, 313, 595.
Emer Gustav, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
»Emil« vidi elik Ivan, agent.
Engel Helmut, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 441.
Erceg Ivan, agent, 517.
Ernst, šef carinarnice u Kranju, 559.
Erpi Franc, pripadnik »Gorenjske samozaštite«, 378.
Ettl Alois, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 458.

Fabris, gostioni ar iz Trsta, 576.
Farnleitner Hermann, SS-ovski poru nik i krim. sekretar, 334, 385, 392, 396, 428.
Fasching Alois, SS-ovski podoficir i viši krim. asistent, 342, 447, 459.
Fasching Ludwig, SS-ovski podoficir, 544.
Faschinger Josef, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435, 441.
Fast Gustav, SS-ovski kapetan, 385, 405, 406, 408, 409, 463, 467.

Feldmann, krim. sekretar, 457.
Ferk Miloš, župnik, 395.
Fey Hermann, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 441.
Finec Milan, funkcioner »Slovenske legije«, 521, 522, 526, 528, 529, 531.
Fischer Ana, agent, 576.
Fischer Katarina, agent, 576.
Fischerkeller, Lurker-ov šofer, 381.
Fleck d-r Friedrich, advokat, agent, 408.
Fleckner, SS-ovski pukovnik, 290.
Fleiss Josip, agent, 574, 580.
Floreck, SS-ovski poru nik, 535.
Flucher d-r Alois »Fuchs«, podoficir, 579.
Fludernik, funkcioner »Gorenjske samozaštite«, 375.
Foerster, general 96, 97.
Fornuzzi Franz, gostioni ar, 157, 485.
Fornuzzi Herbert, agent i tuma , 350.
Fornuzzi Štefanija, agent, 455, 456.
Francesco, restorater, 576.
Franz, pukovnik Policije poretka, 356.
Franz, SS-ovski poru nik, 299.
Freygang, inspektor GFP-a, 616.
Friede, narednik, 587—589.
Friedrichsen, narednik GFP-a, 619.
Friedt, SS-ovski poru nik i krim. komesar, 333.
Frischenschlager d-r, sud. savetnik KdS-a Maribor, 410.
Fritsch Gustav, krim. sekretar, 452.
Frohner d-r, sreski na elnik, 171.
Frumen d-r, pripadnik slov. kvislinške policije, 119, 516.
»Fuchs« vidi Flucher d-r Alois.
Fuchs d-r, SS-ovski pukovnik, 96, 151, 152.
Fuehrer, radiotelegrafista, 566.
Furlan d-r, advokat, 494.

Gabrielli Tullio, predsednik: opštine u Pazinu, 545.
Gabrovšek, agent, 504.
Gaida, SS-ovski vodnik, 385.
Gallaso de Antonio, stariji, agent, 583.
Gallaso de Antonio, mla i, agent, 583.
Galle Hardo, pporu nik, 500.
Gambarra, general 355, 478, 486, 508.
Gantar Josip, agent, 405.

Gantar Julije, student, agent, 405.
Garmann, SS-ovski poručnik, 463.
Gasser, šofer i kurir SD-a u Kranju, 351.
Geiger, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
Geldmacher, SS-ovski podoficir, 489, 526.
Gelzenleuchter Willi, SS-ovski major, oficir NSFO, 280.
Geratwohl Friedrich, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 334, 506.
Gerhus, pripadnik KdS-a Maribor, 414.
Gerlach Reinhold, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 337, 338, 343.
Gerstner, radiotelegrafista, 506.
Gertner, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.
Geržini Nada, 518.
Giegl, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 506.
Gielke Walter, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 428, 429, 435.
Giese Hermann, SS-ovski poručnik, 451—453.
»Gina«, agent, 576.
»Gino Pisano« vidi Pelzer Nikolaus.
Gladnigg, 521.
Glaise von Horstenau, nemački general u Hrvatskoj, 19, 22.
Glasenapp von, major, 561.
Glaser d-r, SS-ovski kapetan, 102, 300.
Glatz Franz, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328, 363.
Glava, sveštenik, 120, 522—524, 528—531, 537.
Globocnik, viši vođa SS i policije u Trstu, 115, 123, 124, 126, 161, 534—537, 539, 545, 590.
Godec Jozef, bravar, 107.
Goedecke, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.
Goerger d-r, SS-ovski poručnik, 463.
Goering Hermann, 18, 21, 50.
Goerlich Josef, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328, 343.
Goettle Hans, SS-ovski narednik i krim. službenik, 265, 390, 426.
Golec, britanski agent, 531.
Goli Vincenc, izviđač, 454.
Golob Rudi, izviđač, 473.
Gorenjak Friedrich, funkcioner KP, 225, 226.
Goričan Henrik, sveštenik, 522.

Goršek Avgust, mašinista, agent, 393.
 Gosar d-r Andrej, član rukovodstva SLS, 119.
 Gostentschnik Hans, mornariški oficir, 603.
 »Grabner« vidi Duscha Paul.
 Graevenitz von, general, 606.
 Graf Arthur, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 428, 457.
 Grau Heinz, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
 Grazioli Emilio, ital. visoki komesar u Ljubljani, 228, 355, 478.
 Gregor i, komandant partizanskog odreda, 361.
 Greifelt, SS-ovski general, 103, 107.
 Greil d-r, sudiski savetnik, 410.
 Grein Franz, 410, 411.
 Griese, pukovnik, 292.
 Gruber, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 444.
 Grubetz Erich, mesni starešina NSDAP u Ljubljani, 485.
 Gruenwald (Gruenwalder) vidi Vollaritsch Adelheid.
 Gruji Milenko, agent i izvičar, 456.
 Grundmann Max, SS-ovski podoficir, 322, 331.
 Grusch Karl, pripadnik FAT-a 126-W, 584.
 Gruschinsky, vodnik FAT-a 171, 586.
 Guck, pripadnik Gestapo-a, 364.
 Gudmann, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.
 Guenther, SS-ovski brigadni general, 535.
 Guertelbauer Franz, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
 Gundinger Viktor, keiner, agent, 579.
 Gutmann Franz, SS-ovski podoficir, 426, 447, 459.

 Haase, narednik GFP-a, 619.
 Habe Josef vidi Dolinšek Anton.
 Hacin d-r Lovro, direktor kvislinške policije u Ljubljani, 117, 122, 492, 506, 512—520, 524, 533.
 Hagen, SS-ovski major, 281, 292.
 Hahn Herbert, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
 Haida, rukovodilac Uprave rada u Mureck-u, agent, 408.
 Hamster Kurt, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
 Hanus d-r, SS-ovski poručnik, 417, 418.
 Harazim inž. Karlo, agent, 477, 564, 565, 571, 577.
 Harder, komesar GFP-a, 616.
 Harreb, Sonderfuehrer, 598.
 »Harkov« vidi Heinz, agent RSHA.
 Harms, SS-ovski general i generalmajor policije, 280.

Harsters, SS-ovski general, 536.
Hartlieb Thomas, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
Hartmann, generalštabni pukovnik, 280.
Hartman Janez, izvičar, 340.
Hartwig dr., sudski savetnik, 410.
Hasche (Konstanza) Luisa, agent Abwehr-a, 576.
Hass dr. Kurt, poručnik, 588.
Haseil von Ullrich, nemački poslanik u Beogradu, 19.
Hauke Hubert, predsednik opštine, 445.
Hauser, general, 113.
Havelka Danilo, službenik, 525.
Havlitsch, SS-ovski poručnik, 298.
Hefner vidi Hoefner.
Heg, podoficir, 585.
Heidt Karl, pripadnik Gestapo-a, 426.
Heim, savetnik državnih železnica, 281.
Heindl, SS-ovski vodnik, 385.
Heinecker, major, 292.
Heinz dr., sudski pripravnik, 410.
Heinz »Harkov«, agent RSHA, 504, 505.
Heister Hans, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 428.
Helm Hans, policijski ataše u Zagrebu, 48, 184, 313, 404.
Henkel, poručnik, 598.
Hensell, SS-ovski poručnik, 489, 493, 496.
Herbert Adolf, agent, 605.
Herbst Alexander, podoficir, 596.
Hercog, bivši pukovnik, 516.
Heric dr. Albert, sekretar Konzulata NDH u Ljubljani, 500.
Heri Feliks, izvičar Gestapo-a, 259.
Hermanko, 470.
Herndl Hans, hotelijer u Ljutomeru, 457.
Herold Kurt, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 328, 441, 443, 444.
Hertl, referent RSHA za crkvena pitanja, 504.
Herzog, podoficir, 585.
Heuser, SS-ovski kapetan, 298.
Heydrich Reinhard, šef Sipo i SD-a, 49, 96, 155, 393.
Hibler Richard, SS-ovski podoficir, 350.
Hierzegger, bivši vladin savetnik, 356.
Himmel, SS-ovski poručnik, 385.
Himmler Heinrich, Reichsfuehrer SS-a i šef nemačke policije, 40, 41, 55, 94—96, 98, 99, 104, 113, 146, 160, 198, 210, 230,

231, 236, 244, 245, 271—273, 284, 295, 298, 355, 388, 474—476, 536.

Hinays Fritz, SS-ovski kapetan, 540.

Hinteregger, sreski na elnik u Radovljici, 356.

Hinze, SS-ovski pukovnik, 101.

Hirschberg Franz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.

Hirschegger Ernest, rukovodilac »Gorenjske samozaštite«, 377.

Hitler Adolf, 13—15, 17—25, 34, 36, 37, 39, 41, 42, 47, 49—51, 62, 67, 69—72, 77, 97, 110—112, 115, 127, 155, 162, 163, 187, 197, 264, 267, 271, 312, 387, 388, 401, 468, 478, 479, 503, 511, 523, 536, 552.

Hitterhoefer, SS-ovski narednik, 265.

Hitzler Eugen, SS-ovski poru nik i viši krim. sekretar, 333.

Hlebec, poru nik, 515.

Hochsteiner, okružni rukovodilac NSDAP, Radovljica, 356.

Hoerberger Georg, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 334.

Hoedl Hans, agent, 501, 541.

Hoedl Robert, rukovodilac NSDAP (AO), Rijeka, 541.

Hoefner (Hefner), inspektor GFP-a i krim. sekretar, 620.

Hoeger Michael, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 428.

Hoeller Franz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 334.

Hoeller Fritz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.

Hoettl d-r Wilhelm, SS-ovski major, 151, 401, 402, 407.

Hofer, Gauleiter Tirola, 111, 112, 115, 312.

Hofmann Jordan, izvi a , 459.

Hofmann Jupp, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 337.

Hofmann Michael, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 459.

Hofstaetter Franz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 337, 338.

Hohl, austriski emigrant, 500, 501.

Hohmann, SS-ovski major, 304, 305, 337, 338, 354.

Hojan, šef štaba partizanske divizije, 333.

Holdt Hans, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 428.

Holler Karl »Bezak«, podoficir, 598.

Holst, kaplar, pripadnik FAT-a 171, 586.

Holst, major, oficir za vezu Policije poretka u Ljubljani, 140, 141, 310, 355, 483, 559.

Holzbach Josef, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331, 491.

Holzinger, špediter, agent, 352.

Honich, podoficir, 607.

Horvat, partizanski dezertar, 457.

Horvat Franc, akademik iz Ljubljane, 528, 529.
Horvat Pavle, slovena ki gra anski politi ar, 81, 164.
Hotzel, ppukovnik, 578.
Hribernik Max, agent Abwehr-a, 485.
Hriberšek Anton, agent RSHA, 196, 241, 406, 407, 409.
Huber Kari, 485, 578—581, 583, 584.
Hubmaier Zlatan, agent, 405.
Hudarin Jelka, agent, 254, 457.
Huebler, pripadnik Gestapo-a, Salzburg, 350.
Huebner Hanes vidi Berložnik Hannes (Hans).
Huebner Heinz, kapetan Policije poretka, 200.
Huebner Johann, viši krim. asistent, 458.
Hummitzsch, SS-ovski kapetan, 101, 384, 386.
Huseini Emin el, jerusalimski veliki muftija, 408.
Hwaletz Konrad, krim. službenik, 458.

Iber, poru nik, 587.
»Ido«, agent, Trst, 583.
»Ilias« vidi Petrick d-r, poru nik.
Ilovar Engelbert »Kranjc«, »Rant«, kapetan »Slovenske legije«, 138, 508, 511, 524, 532.
Imberger »Imi«, »Arnoldo«, agent, 577.
»Imi« vidi Imberger.
Inzinger Josef, SS-ovski podoficir i policiski sekretar, 488, 492.
Iskra Walter, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 441.
Ivan i , šofer Meldekopf-a na Rijeci, 586.
Izop Josip, agent. 595.

Jaegermann, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.
Jahn Hans, instruktor Abwehr-a, 577.
Jaki Johann, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331, 454.
Jakli Ferdinand, šofer, agent, 409, 410, 412.
Jakobsen, poru nik Zaštitne policije, 280.
Jamnigg d-r, sudiski pripravnik, 410.
Jamnik Anica, agent, 244, 363.
Jan (Jahn) Elsa »Zupan i Marija«, agent, 485.
Jan i Jožef, izvi a , 456.
Jan igaj, administrativni direktor opštine Ljubljana, 516.
Janeš Nada, agent, 605.
Jansen, policiski inspektor, 384.
Jank Ferdinand, SS-ovski podoficir i viši krim. asistent, 459.

Javornik, novinar, 516.
Jazbec Maks, izvi a , 454.
Jegli Franc, partizanski kurir, 449.
Jegli Willy, zobotehnik, agent, 445.
Jelen Ivan, agent, 253, 254, 434.
Jelenz Sepp, agent SD-a Celje, 74, 400, 401.
Jemec Ivan, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 450.
Jenko Vinko, kroja , 362.
Jev evi , etni ki vojvoda, 126, 495, 496.
Jülich Vincenz, poru nik, 561.
Jodl, general, 13, 15, 47, 49, 110.
John Alfred, SS-ovski kapetan, 304, 337.
Jošt Vida, agent, 439.
Juengling Robert, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 441.
Juhart Julije, agent, 350, 481, 484, 485.
Jung Hermann, SS-ovski pporu nik i krim. komesar, 425.
Jungwirth Friedrich, pripadnik Gestapo-a, 390, 426.
Junker, kapetan korvete vidi Donetz.
»Juraj« vidi Abrus Zdravka.
Jurman, opti ar, agent, 595.
Juvan Otmar »Savnik«, izvi a , 454.

t

Kahr Theodor, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
Kalan Janez, sveštenik, 516.
»Kall d-r« vidi Kunze Alfred, industrijalac.
Kalpi , agent. 582.
Kaltenbrunner Ernst, general, šef Sipo i SD-a, 315, 388.
Kamintius, referent KdS-a Maribor, 384.
Kante d-r Vladimir »Lija«, 520.
Kappenscheimer Hermann, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
Kappler, policiski ataše RSHA u Rimu. 486.
Karasjuk Herman, agent Gestapo-a, 450.
Kardelj Pepica, 472.
»Karola« vidi Novotny Rozalija.
Karoši Emil, agent Abwehr-a, 563.
Karpf, vodnik Policije poretka, 263.
Kasche Siegfried, nema ki poslanik u Zagrebu, 22, 23, 97.
Kaufmann, šef Uprave rada, Kranj, 352.
Kaune, krim. sekretar, 458.
Kausch Fritz, agent, 541.
Keiser, SS-ovski podoficir, 545.

Keitel, feldmaršal, 16, 110.
Keller, poru nik, 602, 603.
Kern, novinar, 516.
Kern Hermann, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
Kern Pavel, agent, 350.
Kerschischnig Alfred, agent, 195, 196, 400.
Kerši , vratar hotela »Mikli«, 499.
Kesselring, feldmaršal, 124, 272, 550, 587.
Kessner, Sonderfuehrer, 607.
Kidri Boris, 485.
Kiefer Wilhelm, SS-ovski podoficir, 543.
Kiessei d-r Georg, funkcioner Vojne uprave za Srbiju, 96.
Kiewitz Werner, opunomo eni ministar kancelarije Reich-a, 388.
Kilger, šofer, 566.
Kimovec Blaž, agent, 341.
Kink Maksimilijan, izvi a , 450, 456.
Kinkelin Josef, SS-ovski podoficir i krim. asistent, 334, 343.
Kirbiš Alojz, izvi a , 459.
Kirchbaumer Hans, SS-ovski poru nik i krim. inspektor, 331, 350.
Kirner Hans, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
Kirschberg Franz, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
Klade Philipp, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 428.
Kladnik Kari »Uroš«, agent Gestapo-a, 254, 457, 477.
Kleemann Paul, SS-ovski podoficir, 543.
Kloepfer, poru nik, 280.
Kloepfer Georg, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
Kloss, pripadnik FAT-a 376, 569.
Klugsberger, pripadnik KdS-a Bled, 299.
Knez Anton, blagajnik OF u Ljubljani, 517.
Knez Boris, agent, 240, 241, 392.
Knez Franc, agent, 240, 248—250, 392, 427, 473.
Knopp, SS-ovski kapetan, 535.
Kobi, podoficir, 586.
Kobi Drago, trgovac drvetom, 516.
Koch, SS-ovski poru nik, 299.
Kociper Stanko, rukovodilac slovena kog domobranstva, 510.
Koder Franz, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 458.
Koehler, referent KdS-a Maribor, 384.
Koehler, SS-ovski i policiski pukovnik, 290.

Koenig, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.
Koenig Franz vidi Kristan Franc.
Koeppke, poru nik, 589—591.
Koerber Wilhelm, novinar, 481, 482.
Koesterbeck, pukovnik, 292.
Kok Franc, izvi a , 262, 450.
Kokalj, mlinar, 363, 364.
Kokalj Ton i, gardiski pukovnik, 117, 124, 509, 537—539.
Kolar Anton, izvi a , 454.
Kolari Rudolf, izvi a , 443.
Kollmann Alois, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435, 441.
Kolterer Karl, mesni starešina StHB, Rogatec, 90.
»Komerdaj« vidi Urbane Ivan.
Koren Maks »Krueger«, agent, 407—409.
Korošec d-r Anton, vo a SLS, 30.
Kos Bojan, agent, 595.
Kos Karel, izvi a , 450, 459.
Kos Viadislava, agent, 595.
Kottek Hans, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 338.
Kotnik Viktor, izvi a , 261, 450.
Kouba Josef, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 428.
Kova , domobranski poru nik, 532.
Kova Vincenc, izvi a , 459.
Kova evi Ivica, agent, 577.
Kova i , agent, 457.
Kova i eva, vlasnica delikatesne trgovine, 485.
Koželj Alojz, agent, 157.
Koželj Ivan, policiski agent, 405.
Krabica Jože, agent, 481.
Krabbert, narednik, 414.
Kraft, sekretar GFP-a, 616, 617.
Krakovi — Lechner Karolina, agent, 583.
Kramhoeller Georg, SS-ovski pporu nik i krim. sekretar, 171,
425, 429, 434, 435, 456, 565.
> Kranjc« vidi Ilovar Engelbert, kapetan.
Kranjc d-r Marko, bivši narodni poslanik SLS, 119.
Kranskopf, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 444.
Krassnigg August, SS-ovski poru nik, 458.
Kraus, sekretar GFP-a, 619.
Kraus, krim. savetnik, 303—306, 310, 311, 318, 346—348, 350,
354, 468, 480—482, 484.
Kregar Janko, kapetan fregate, 521, 523, 525, 527—529.

Krek d-r Miha, bivši jugoslovenski ministar, 119.
Krek Slavko, rukovodilac »Gorenjske samozaštite« 372—374,
376, 378.
Krener, ppukovnik »Slovenske legije«, 117, 508, 509.
Kriegl Hans, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 322, 491,
505, 506, 519, 520.
Krip, izvi a , 261.
Kripe Viktor, izvi a , 473.
Krischnig Franz, pripadnik KdS-a Maribor, 404—406.
Krisper Anton, trgovac, 196, 197.
Kristan Franc — Koenig Franz, agent Gestapo-a, 361, 362.
Krivec d-r, pripadnik slovena ke kvislinške policije, 516.
Križman Andrej, sveštenik, 508, 509, 521, 529.
Kroeger, major Zaštitne policije, 281.
Kroehbil Hans, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
Krošelj Joško, klerikalni politi ar, 494.
»Krueger« vdi Koren Maks.
Krueger (Krieger), SS-ovski major, oficir za vezu KdS-a Bled
u Ljubljani, 122, 140, 141, 299, 302, 305, 311, 312, 355, 403,
482—485, 494, 509, 559.
Krulej Franc, izvi a , 454.
Kubin, instruktor Abwehr-a u Trstu, 596.
Kuebler, general, komandant armiskog korpusa, 123, 124, 545,
587—590.
Kuehhas d-r, pukovnik Policije poretka, 290, 620.
Kuhar, 470.
Kulovec d-r, bivši narodni poslanik, 119.
Kumer Valerija, agent, 350.
Kump Aleksandar, poštanski službenik, 308, 309, 326, 363, 364.
Kunz Reinhold, trgovac, 578, 580.
Kunze, narednik, 617.
Kunze Alfred »D-r Kall«, industrijalac, 584—586.
Kupec Ivan, izvi a , 454.
Kurnik Luka, agent, 445.
Kuss, okružni rukovodilac NSDAP, Kranj, 356.
Kutschera, zamenik Gauleiter-a Koruške, 297.
Kvarti Slavko, agent Gestapo-a, 337, 364, 365.
Kvaternik Slavko, 97.

Lachnik, podoficir, 598.
Lacko Josip, partizanski rukovodilac, 240, 241, 248—250, 427,
428, 457, 473.

Lang Alois, u itelj, 360.
Langen, kapetan, 588, 608.
Lapp von, kapetan, 559, 596.
»Larus« vidi Uslar von, major.
Laske Hilmar, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.
Lasser von, kapetan, 559.
Laudorff, SS-ovski kapetan, 385.
Lauterbach, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 338.
Lazi Boško, agent Abwehr-a, 138, 139, 407, 412, 417.
Lazi Milena, agent, 576, 577.
Lazi — Posedel Marija, agent, 566.
Lechner — Krakovi Karolina Vidi Krakovi — Lechner Karolina, agent.
Ledi Hans, arhitekta, agent, 404—406, 409.
Leiler Fritz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
Lenuzzi Anton, agent, 586.
Leopold, belgiski kralj, 388.
Lesiak, agent, 352.
Liesenberg, službenik Nema kog konzulata u Ljubljani, 349, 480.
»Lija« vidi Kante d-r Vladimir.
Likowetz Ernst, rukovodilac Ispostave SD-a u Ljutomeru, 405, 408, 409, 456, 463.
Lilling, informator SD-a, 352.
Linke Heinz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 322.
Lipovec, profesor, 531.
Loehr, general, 272, 550.
Logar Franc, bivši sudija, 525.
Loh d-r, sudiski pripravnik, 119, 512, 516, 518, 519.
Lorenz, SS-ovski general, 40.
Lorkovi Mladen, ministar NDH, 97.
Lovše Viktor, izvi a , 341.
Lovše Zdenko, sveštenik, 395.
Lubej Ferdinand, 106.
Lubej Jože, agent, 579.
Luckmann d-r, advokat, 500.
Ludi, pisar Meldekopf-a na Rijeci, 586.
Luffi Nikola, izvi a , 563.
Lukman Marijo, agent britanske ob. službe, 499.
Lukman (brat Marija), britanski agent, 499.
Lupine Roman, student, 525.

Lurker Otto, SS-ovski pukovnik, 68, 70, 74, 151, 152, 155, 172, 202, 210, 211, 225, 226, 238—240, 243, 250, 267, 379—385^ 387—391, 402—404, 409-411, 427, 439, 456, 462, 463, 469—474.

Luther Karl, SS-ovski podoficir i viši krim. asistent, 333, 362.

Lutz Adolf, SS-ovski podofocir i krim. sekretar, 426, 441.

Ljoti Dimitrije, 27, 29, 124, 126.

Maasburg, baron, agent Abwehr-a, 500—503.

Machule d-r, SS-ovski major i vladin savetnik, 243, 379, 381, 384, 385, 396, 397, 406, 435.

Mack, SS-ovski pporu nik, 384, 387, 410.

Ma ek d-r Vlatko, 27, 28, 49.

Magerl Josef, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.

Maierhofer Leopold, krim. službenik, 426.

Maier-Kaibitsch Alois, šef NSDAP za Korušku, 67, 105, 109.

Maise, SS-ovski podoficir, 460.

Maiwald, major Policije poretka, 424.

Mak Ivan, župnik iz Brezna, 395.

Mallettke, predstavnik spoljnopoliti kog ureda NSDAP, 49.

Malovrh Franc, sveštenik, 520.

Manucheri, major fašisti ke milicije, 487.

Manter Erich, kapetan, 606, 608, 610.

Margreiter Gottfried, SS-ovski podoficir, 281, 426.

Marinko Miha, 472.

Marki Fritz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.

Markovi Milan, agent, 585.

Markovi — Štedimlija Savi , 30.

Marmon, pporu nik, 565.

Marogna — Redwitz, grof, 503.

Marschek, agent, 577.

Masel, SS-ovski podoficir, 351.

Mastrovi Ante, bivši jugoslovenski ministar, 597.

Matcišek Hubert, agent, 579.

Matejovsky Adolf, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 322, 448, 451, 459.

Matjaši Milan, agent, 336, 337, 364, 365.

Mattner d-r Walter, SS-ovski kapetan, 198.

Maureder Josef, SS-ovski podoficir, 343.

Maurer Adolf, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 299, 322.

Mauri Ivan, izvi a , 443.
Mavec Jakob, sveštenik, 522, 524, 526.
Mavri Edvard, izvi a , 453.
Mayer »Pepsi«, agent britanske ob. službe, 499, 500.
Mayershofer, SS-ovski pukovnik, 93.
Medic Franc, trgovac, agent SD-a, 492.
Medved Joško, agent, 578, 579.
Medvešek Albin, izvi a , 459.
Mehle Anton, major »Slovena ke narodne vojske«, 378.
Meier Alfred, pripadnik Gestapo-a, 426, 428.
»Meire«, radiotelegrafista, agent, 576.
Meise, SS-ovski podoficir i viši krim. sekretar, 385.
Meja Vitko, trgovac, rezident SD-a, 337, 484, 499, 502.
Mekina Leopoldina, 518, 520.
Melnik Valentin, sovjetski poru nik, agent, 251.
Memling, pporu nik, 565, 571.
Messana, kvestor u Ljubljani, 478, 482.
Messiner d-r Kurt, sudiski avetnik, 200.
Messner Maria, pripadnica Ispostave SD-a u Kranju, 351.
Messner Rudolf, SS-ovski poru nik, 310, 327, 328, 351—353,
373, 374, 377, 378, 485.
»Metod« vidi Dolinšek Anton.
Metzker, SS-ovski major, 535.
Meuser Hermann, SS-ovski podoficir, 343.
Meyer, Zitzelsberger-ov a utant, 566.
Meyer Friedrich, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 426.
Mihailovi Draža, 26, 27, 119, 120, 494—496, 498.
Mihailov Van a, 35.
Miheli d-r, pripadnik Slov. kvislinške policije, 516.
Mikli Karl, hotelijer u Ljubljani, agent, 350, 480, 481, 491.
»Milan«, partizan, 504, 508.
Milavec, agent, 492, 595.
»Mirko«, partizan, 504.
»Mirkovi Karlo« vidi Spitzer Herbert.
Mirti, pripadnik KdS-a Maribor, 410.
Mitterhoefer Franz, pripadnik Gestapo-a, 426, 441.
Mittmann Erich, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 322.
Mlekuš Antonija, agent, 350.
Mocellini Giovanni, agent, 583.
Mo nik Darinka, agent, 360, 362.
Moeller, SS-ovski poru nik, 535.

»Moll d-r« vidi Molt Fritz.
Molt Fritz »Moll d-r«, Sonderfuehrer, 586.
Molterer, SS-ovski podoficir i krim. asistent, 491.
Mondini Bruno, apotekar, agent, 406.
Moosberger Franz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 322,
338.
Morandini, poru nik, 596.
Motzkus, inspektor GFP-a, 617.
Mueller, SS-ovski poru nik, 384.
Mueller Franz, SS-ovski podoficir, 343.
Mueller Heinrich, šef Uprave IV RSHA, 122, 154, 220—223,
237, 238, 299, 300, 302, 303, 305, 390, 404, 494, 495.
Muellerlei Peter, pripadnik Gestapo-a, 426.
Mumelj Franc, izvi a , 261, 473.
Murer Franz Xaver, inspektor GFP-a, 620.
Mursel Safet, agent, 576, 577.
Mussolini, 15, 17, 22, 31, 68, 69, 73, 109, 110, 112, 114, 124, 312,
313, 486, 533, 534, 550.
Mušicki, komandant SDK, 126.
Muzzolini, agent Abwehr-a, 589.

Natla en d-r Marko, ban Dravske banovine, 30, 129.
Nedi Milan, general, 27, 29, 57.
Negro Anton, izvi a , 459.
Nemec, Sonderfuehrer, 568.
Neubacher inž. Hermann, vanredni opunomo enik Min. spolj-
nih poslova Reich-a, 23, 126.
Neubauer Ernst, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 350.
Neuhausen Franz, opunomo enik za privredu okupirane Srbi-
je, 21, 50, 96, 107.
Neunkirchner Horst, poru nik, 568.
Nickel, pukovnik, 292.
Niebann, SS-ovski pporu nik, 386.
Niederberger Karl, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 390,
426.

»Nikola« vidi Drobež Franc.
Nimpfer inž., SS-ovski pukovnik, 302.
Novak, major, 120, 494—496, 498, 508, 597.
Novak Leo, delegat CK KPS, 469, 470.
Novotny Pia, agent Abwehr-a, 576.
Novotny Rozalija »Karola«, agent, 576.

Oberžan Justin, sveštenik, 395.
Oemler, pukovnik žandarmerije, 290.
Ofenbeck Hans, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 451.
Okrožnik Leon, funkcioner OF u Jesenicama, 365, 366.
Oman Milena, agent, 241, 242, 253, 254.
Oman Sonja, agent, 241, 242, 250, 253, 393, 469, 470.
Onnis, major, šef SIM-a u Ljubljani, 482, 486.
Opitz, SS-ovski major i krim. savetnik, 304, 305, 354.
Osojnik Franc, aktivista OF, 249, 250.
Osolin Jernej, agent, 457.
Oster, pukovnik, 552.
Osvald Stane, agent Gestapo-a, 269.
Oswald Roman, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 322.
Otte Walter, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 334.
Ovsenik Janez, rukovodilac »Gorenjske samozaštite«, 372, 375,
377.

Paar, predsednik opštine Bled, 615.
Pace Mario, grof, 123, 545, 589.
Pacher, SS-ovski kapetan, 299.
Padevit Walter, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 171, 331,
435, 462, 463, 467, 565.
Pahovnik Franc, izvi a , 443.
Pavli Stanko, pripadnik slov. kvislinške policije, 515.
»Palmiera«, agent Abwehr-a, 576.
Papadojanis Joanis, tuma Abwehr-a, 586.
Paulus von, feldmaršal, 36.
Paveli d-r Ante, 15, 17, 22, 23, 27, 28, 30, 35, 37, 49, 116, 182.
Pavessich Antonio, agent, 583, 597, 598.
Pavlovi , vicekonzul NDH u Ljubljani, 492, 575.
Pavlovski, agent, 254.
Pavši , agent Gestapo-a, 255.
Pe e, agent Gestapo-a, 336.
Pehani Marija, nameštenica, 492, 595.
Peimann (Peymann), kapetan, 585, 608.
»Pek«, V-Mann, 364.
Pelzer Nikolaus »Pisano Gino«, agent, 576, 577.
Penso Andre, agent Abwehr-a, 586.
»Pepsi« vidi Mayer, britanski agent.
Perlez Franc, trgovac, agent, 485.
Perlez Pavel, agent, 485.

Pernat Jožef, portir, agent, 406.
Perne Alojz, funkcioner »Gorenjske samozaštite«, 375.
Perner Fritz, krim. službenik, 426.
Peroš, ustaški funkcioner, 408.
Persterer, SS-ovski pukovnik, 111, 156, 300, 306, 311—313,
372—374, 492, 496—498, 595.
Peschke, poru nik, 584.
Pesek Franc, izvi a , 453.
Peterlin, generalštabni pukovnik, 117, 508, 509.
Peterson d-r Heinrich, major Nest-a Celovec, 500—502, 559,
560, 596, 597, 599.
Petersdorfer, pukovnik Zaštitne policije, 280.
Peti, vazduhoplovni kapetan, 281.
Petovar, 470.
Petrick d-r »Ilias«, poru nik, 591.
Peymann vidi Peimann, kapetan.
Pfeiffer Johann, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 334, 338.
Pfersche Heinrich, funkcioner NSDAP, 360.
Pickl, mesni starešina StHB, 90.
Pierra, poru nik fašisti ke milicije, 545.
»Filier«, agent, 576.
Pilz, okružni rukovodilac NSDAP u Kamniku, 356.
Pilz Rudolf, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.
Fintari Franc, pripadnik FAT-a 126-W, 584.
Pinter Franz, mesni starešina StHB, 90.
Pirnat, trgovac, 485.
»Pisano Gino« vidi Pelzer Nikolaus, agent.
Platz! Josef, SS-ovski poru nik i krim. sekretar, 328.
Pleškovi Santo »Arad«, agent Abwehr-a, 577.
Pleteršek Mihael, izvi a , 456.
Pleteršek Miloš, agent, 445.
Pliveri Zvonko, agent, 350, 481.
Poelzl Karl, agent, 562.
Polajnar, vlasnica kafane, 492.
Polak Anton, policiski stražar, 516.
Polverini, kapetan SIM-a, 596.
Posedel — Lazi Marija vidi -Lazi —Posedel Marija.
Poto nik Franc, izvi a , 443.
Poto nik Matevž, izvi a , 338.
Potokar Ferdo, 395.
Prantner Franz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.

Prasch Helmut, SS-ovski poru nik, 337, 543.
Presker Jožef, trgovac, poverenik SD-a, 485.
Presuhn Siegfried, starešina Ispostave SD-a u Celju, 381, 387,
463, 467.
Prezelj, ppukovnik bivše jugoslovenske vojske, 120, 508, 532,
539.
Pritzel, major Zaštitne policije, 280.
Probst, major 583.
Proebst d-r Hermann, agent Abwehr-a, 48.
Proidl Johann, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 334, 337.
Pruefak Albert, keiner, agent, 485.
Pruegel, kaplar, radiotelegrafista, 582.
Przybyll, SS-ovski poru nik i krim. komesar, 488, 489.
Fuhwein Josef, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 435,
441, 458.
Pukši Alojz, agent, 366.
Pungeršek Franc, agent, 445.

Puš d-r Ludovik, rukovodilac Informativnog ureda, 521.

Rainer, poru nik, 561, 562.
Rainer d-r Friedrich, Gauleiter, 81, 86, 100, 110—112, 114—
118, 123, 124, 126—128, 134, 140, 148, 163, 165, 199—201,
203, 228, 297, 298, 302, 312, 355, 356, 369, 370, 376, 403,
478, 482, 487, 507, 509, 513, 534, 537, 539, 545, 559, 596.
Raj evi Aleksandar, restorater, agent, 157, 594, 595.
»Rant« vidi Ilovar Engelbert, kapetan.
Ranzinger Greta, agent, 139, 141, 239, 240, 472, 473.
Rapke, general, komandant pešadske divizije, 113, 271, 508.
Rauch Jakob, komesar GFP-a, 615.
»Rausch Franz« vidi Reiner Egon.
Rauscher Valentin, SS-ovski podoficir, pripadnik KdS-a Bled,
281, 299, 323, 362.
Rechberger, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 491.
Redwitz — Marogna vidi Marogna — Redwitz, grof.
Regitnik Alois, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 322.
Rehbein Hans, kapetan Zaštitne policije, 280.
Reibenschuh Max, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 428,
458.
Reich d-r, zubar, agent, 567.
Reichel, SS-ovski poru nik, 298.

Reimann, pripadnik KdS-a Bled, 299.
Reinel, SS-ovski kapetan, 385, 401, 402, 404—410.
Reiner Egon »Rausch Franz«, kapetan korvete, 605.
Reismann Wilhelm, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
Reiter, podoficir, radio-instruktor, 593, 605.
Remic Martin, agent, 350, 481.
Remschnik, agent, 352.
Renatus Martin, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
»Rendo« vidi Spener Ivan, agent.
Renduli, general, 110, 112.
Rep, profesor, 564.
Repenšek Franc, izvi a, 443.
Reš, pukovnik hrvatskog domobranstva, agent, 599.
Reuther Josef, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 454.
»Revs« vidi Tostovržnik Anton.
Rexeisen, SS-ovski kapetan, 111.
Ribbentrop von, ministar spoljnih poslova Reich-a, 13, 14, 20, 22, 40, 48—50, 68, 72, 73.
Richter Walter, kapetan Zaštitne policije, 280.
Riegler Elfi, pripadnica KdS-a Maribor, 405, 409.
Riescher Hans, SS-ovski podoficir, 447.
Rihtar Henrik, izvi a Gestapo-a, 261, 473.
Rinnert, narednik, 414.
Rippl Gustav Franz, hotelijer, 542.
Robida Ferdinand, agent, 484.
Robnik Guido, agent, 577.
Robotti, italijanski general, 228, 478.
Roeck, student, 470.
Roeger Ria, u iteljica, agent, 405.
Roesener Erwin, SS-ovski general, 80, 110, 113, 115, 117, 118, 124, 125, 127, 128, 140, 147—149, 158, 160, 219, 228, 231, 236, 237, 244, 245, 247, 271—277, 280, 284, 289, 293, 297, 298, 305, 354, 355, 387, 388, 391, 403, 414, 478, 484, 491, 492, 499, 507, 509, 513, 514, 534, 537, 539, 559, 565, 573.
Rogi Jožef, izvi a, 454.
Rojk Josef, agent, 562.
Ronacher Emil, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 441.
Ropotar Martin, izvi a, 456.
Rosenberg, instruktor Nest-a Trst, 596.
Rosenberg, šef spoljnopoliti kog ureda NSDAP, 49.
Rosman, 470.

Rothermund, SS-ovski podoficir, 588.
 Rovan, tuma , 491.
 Rozumek Helmut »Rožca« (»Cveti «), SS-ovski kapetan, šef Gestapo-a Bled, 135, 154, 155, 169—171, 236, 247, 255, 299, 300, 305—308, 333, 336, 337, 359, 360, 363—365, 369, 370, 393, 499, 595.
 »Rožca« (»Cveti «) vidi Rozumek Helmut.
 Rožman, biskup, 80, 118, 126, 373, 493, 504, 507, 511, 515, 531, 533.
 Ruff Karl, rukovodilac FAT-a 223, 571.
 Rupnik Lav, general, 31, 115, 117, 124, 128, 165, 235, 273, 372, 487, 489, 491, 497, 498, 509—514, 516, 521, 523, 525, 529, 530, 533, 537, 539.
 Russheim Hannes, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 458.
 Rux, SS-ovski pukovnik, 156, 300.

Sabo Stefan, elektri ar, agent, 445.
 Salassi, predsednik ma arske vlade, 620.
 Salicites, kriminalisti ki sekretar, 393, 417, 425.
 Salzmann, kapetan, 593.
 Sammt Heinrich, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
 Samonigg d-r, 311, 312.
 Santocchi d-r, oficir SIM-a, 486.
 Sarlach Robert, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 453.
 Sauer, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 444.
 »Savnik« vidi Juvan Otmar.
 Savnik Velen, nameštenica, 595.
 Schaefer d-r Emanuel, SS-ovski pukovnik, 535.
 Schaffer, protestantski pastor, 500.
 Schellenberg, šef Uprave VI RSHA, 125.
 Schenk Otto, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.
 Scherbl, SS-ovski podoficir, 447.
 Schidlovsky von, konji ki kapetan, 456, 457.
 Schiermeister Karl, krim. sekretar, 451.
 Schiffer, SS-ovski major, 535.
 Schilling, elektrotehni ar, 352.
 Schindler Josef, SS-ovski poru nik i krim. komesar, 333.
 Schloegel, major, 559, 593—596.
 Schluifer, SS-ovski kapetan, 299, 300, 488, 489, 492, 494—496, 512, 519, 575.
 Schiunzen Heinrich, SS-ovski kapetan, 540.

Schmalz August, agent, 409.
Schmalz Emil, agent, 409.
Schmeer Hans, SS-ovski major i krim. savetnik, 281
Schmidt, krim. komesar, 494.
Schmidt, predstavnik Rukovodnog SD-otseka u Be u, 350.
Schmidt Erich, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
Schmidt Ernst, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 328, 343, 490.
Schmidt Ludwig, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 350.
Schmiedl, krim. sekretar, 451.
Schmiel Paul, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
Schmitzer Lorenz, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
Schneider, vodnik nema ke žandarmerije, 263, 264.
Schneider Rudolf, gostioni ar, agent, 445.
Schneider d-r, pripadnik FAT-a 372, 598.
Schneider, kaplar, pripadnik FAT-a 171, 586.
Schoeberl Richard, agent, 578, 579, 581—583.
Schoeberl Slavka, vlasnica radionice igra aka, 516.
Schoenbacher, krim. sekretar, 468.
Schoene, SS-ovski pukovnik, 302.
Schoenrock Fritz, SS-ovski poru nik i krim. sekretar, 425, 565.
Scholz Karl, major Zaštitne policije, 280.
Schrammel, kapetan Zaštitne policije, 281.
Schrank, SS-ovski kapetan, 535.
Schrettlinger Fritz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 333.
Schreyer, general Policije poretka, 147, 355.
Schroeder Alfred, SS-ovski poru nik i krim. sekretar, 299, 331.
Schroedel Felix, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
Schroeter, general, vojni zapovednik Srbije, 97.
Schuhmacher, kapetan, 510, 578.
Schuler Hans, 410, 411.
Schultz d-r, SS-ovski pukovnik, 101, 102, 300, 386.
Schulz, kaplar, 584.
Schuppert Hubert, SS-ovski podoficir i krim. asistent, 447.
Schuster, SS-ovski poru nik, 489, 496.
Schwarzhuber, SS-ovski major, 101.
Schwarzl Karl, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
Schweiger d-r, sudija, 410.
Schwenke, krim. sekretar, 385.
Schwoerer, SS-ovski poru nik, 535.
Seftschnik, SA-ovski pukovnik, 101.

Seidel, kapetan žandarmerije, 544.
 Seidl d-r, SS-ovski poru nik, 101, 386.
 Seiler, SS-ovski pporu nik, 299.
 Seitz Erich, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
 Selg Josef, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 334.
 Sellak Hans, referent IV N Gestapo-a, Celovec, 156, 157, 494.
 Sensburg, ppukovnik, 582, 583.
 Sepp d-r Janko, Volksgruppenfuehrer, 40, 41.
 Sever Ana, pripadnica OF, 362, 363.
 Sielaff Arthur, SS-ovski podoficir i viši krim. asistent, 429.
 Sievers von Wolf, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 428.
 Sigmann vidi Eigner d-r (Sigmann), poru nik.
 Siller pporu nik, 560, 596.
 Silliatt, pukovnik, 486.
 »Silvia«, agent, 577.
 Šimenc Anton, pripadnik SLS, 372.
 Simon Waldemar, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 331.
 Simone d-r, komesar kvesture u Ljubljani, 482, 486.
 Simschitz Hubert, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 441.
 Skalka, sreski na elnik, agent, 352, 356.
 Skoberne, novinar, 516.
 Skorzeny Otto, SS-ovski pukovnik, 409, 601.
 Slami Jožefa, restoraterka, 575.
 Slatinšek Slavko, agent, 445.
 Slavik Peter »Spitzmueller«, baron, 350, 500—502, 597.
 Slemnjak Karl, izvi a , 473.
 Slokar d-r, direktor zadružne banke, 484.
 Sluga, radiotelegrafista, 582.
 Smerdu Boris, ljoti evac, 527.
 Smersu Rudolf, rukovodilac »Slovenske legije«, 119, 508, 521, 531.
 Smeskal, radiotelegrafista, 582.
 Smole Fritz, SS-ovski pporu nik, 441, 463.
 Sodja inž. Jože, rukovodilac »Slovenske legije«, 521, 523, 526, 527, 531.
 Sohl Heinrich, 562.
 Sokli , plavogardisti ki funkcioner, 575, 576.
 Sommer Lenz »Bruno«, poru nik, 605.
 Spener Ivan »Rendo«, agent, 576, 577.
 Spitzer Herbert »Mirkovi Karlo«, 597.
 Spitzer Jakob, SS-ovski podoficir, 343.

>-Spitzmueller<' vidi Slavik Peter, baron.
Stacheder Josef, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 322.
Stage Kurt, SS-ovski major, 156, 384, 414, 457, 565.
Stare d-r Miloš, advokat, 119, 516.
Stasny Mathias, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 334, 337.
Staudacher Alois, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 350.
Steiger, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 322.
Steindl Franz, »savezni voda« StHB, 87—90, 92, 127, 151, 391, 393, 476.
Stelzl, krim. inspektor, pripadnik KdS-a Maribor, 429.
Sterkelmeyer, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
Stevens, britanski ob. oficir, 505.
Stoeffel, SS-ovski kapetan, 463.
Stoeffler Otto, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435, 458.
Stoessel Herbert, SS-ovski pporu nik i krim. službenik, 428, 434.
Stojadinovi d-r Milan, 67.
Streit, austriski pukovnik, 138.
Strohmeier Josef, SS-ovski kapetan, pripadnik KdS-a Maribor, 154, 155, 241, 243, 253, 255, 385, 393, 394, 420, 457.
Struck Wilhelm, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
Strupi Peter, agent Gestapo-a, 328.
Stummer von Trauenfels vidi Trauenfels von Stummer, SS-ovski podoficir.
Sturm Hans, mesni starešina NSDAP, 360.
Sucher Ludwig, tuma i agent, 543.
Sumper Josef, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 299, 331.
Sums Franz, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 426, 441.
Suppan »D-r Dietel«, Sonderfuehrer, 568.
Svetina, agent, 492.
Swoboda d-r, SS-ovski pporu nik, 202, 384, 385, 410, 411.
Swoboda d-r, lektor nema ke akademije u Ljubljani, 485.
Šanti Aleksandar, agent Abwehr-a, 585, 586.
Senk Franc, rukovodilac »Gorenjske samozaštite«, 377, 378.
Serko d-r Edvard, lekar, agent, 451.
Sivic d-r Silvester, agent, 506, 520.
Škodlar Ivana, u iteljica, 518, 519.
Škulj Karel, sveštenik, 522, 526.
Smajd d-r Albin, advokat, 119, 122, 127, 484, 508, 509, 512, 516, 521, 522, 529, 531.

Smuc, agent Gestapo-a, 336.
Solar, Ian SLS, 119.
Šparhakel, funkcioner poštanske direkcije u Ljubljani, 516.
Špoljar Martin, agent, 576.
Sporn, pravni savetnik Trboveljske premogokopne družbe, 516.
Šuler Stane, u itelj, agent, 574, 575.
Švrljuga d-r Stanko, zagreba ki bankar, 313.

Tatalovi , rukovodilac SDK, 126.
Taurer, major, agent, 578.
Teppner von, SS-ovski pporu nik, 384, 410.
Teuschler Josef, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
Thun, grof, 501, 502.
Tidewitz von Walter, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 338.
Tiemann Fritz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.
Tietz, SS-ovski pukovnik, 280.
»Tinta«, agent, 576.
Tironi d-r, komesar ljubljanske kvesture, 482, 486.
Tizian, poru nik, 291, 564, 565.
Toby Hans, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 390, 425.
Toennies inž. Gustav, agent, 74, 310, 328.
Tomaselli, kvestor, 541.
Tomazini Franc, izvi a , 456.
Tomaži d-r Jožef, biskup, 395.
Tomši Tone, 472, 473.
Tomši Vida, 472.
Toplak, pporu nik, 583, 584.
Torgler, komesar GFP-a, 619, 620.
Tostovržnik Anton »Revs«, agent, 265.
Toussaint, pukovnik, vojni izaslanik u Beogradu, 48.
Traenkner, pporu nik, 607.
Trauenfels von Stummer, SS-ovski podoficir, 463.
Traub, vo a SS i policije, Rijeka, 540, 542.
Trdina Mihael, agent Gestapo-a, 326.
Trebar Ivo, agent, 405.
Tremi nik Olga, službenica firme Westen a. d., 85.
Treeck d-r Eugen, pukovnik, 160, 291, 413, 425, 477, 564, 565, 620.
Tremi inž. Siegfried, Ian rukovodstva StHB, 88.
Tršinar Ladislav, službenik Informativnog ureda, 526, 527.

Tumpej Marijan, referent politi ke policije u Ljubljani, 515, 516.

Turner, šef upravnog štaba okupirane Srbije, 25, 96.

Uffken Erich, SS-ovski poru nik, 540.

Uiberreither d-r, Gauleiter, 67, 69—71, 76, 77, 81, 84, 87, 94—97, 100, 134, 148, 149, 163, 199—203, 369, 382, 386, 387, 390—392, 400, 411, 439, 475.

Ulaga Zofija, agent Gestapo-a, 338.

Ulz Viktor, radiotelegrafista, 566, 576.

Umpfenbach Georg, SS-ovski major, 384, 405, 406, 463.

Unger Fritz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 338.

Urankar Zdenka, 336.

Urbane Ivan »Komerdaj«, agent, 240, 322, 326, 360—363, 365.

»Uroš« vidi Kladnik Karl.

Uslar von »Larus«, major, 587, 588, 591.

Vasle Ferdinand, agent, 445.

Vauhnik Vladimir, jug. vojni izaslanik u Berlinu, 122, 126, 494, 495, 498, 594.

Veesenmayer, 17, 20.

Vendling Ivo, agent, 240, 269.

Verovšek Jože, 515, 517.

Veseli Franc, tuma , 183.

Vi evi Kuzma, agent, 586.

Vidmar d-r Roman, lekar, agent, 89, 244, 269.

Vieth Karl, komesar GFP-a, 618.

Vilhar, agent, 350.

Vinarnik Franz, pripadnik Meldekopf-a »Caesar«, 566.

Vizjak, ppukovnik »Slovenske legije«, 117, 508, 509, 539.

Voelkner Walter, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435.

Vogel, podoficir Wehrmacht-a, 620.

Vogel Emil, krim. asistent, pripadnik Gestapo-a, 265, 392, 437, 441, 447, 456.

Vogelrieder, pripadnik Abwehr-a, 593.

Vogt Josef, SS-ovski major, 155, 156, 299, 300, 305, 313, 356, 357, 359, 384, 387, 391.

Volfsberger, krim. sekretar, 468.

Volkenborn, SS-ovski ppukovnik, 101, 154, 155, 296, 299, 303, 305.

Vollaritsch Adelheid (udata Gruenwald ili Gruenwalder), 575.

Vondethan Ludwig, SS-ovski podoficir i krim. sekretar, 331.
Vra ko d-r Edvard, sudija, 516.
Vrš aj Egidij, pripadnik TOS, 522, 528, 529, 531.
Vrta nik Ivan, izvi a , 453.
Vukeli (bra a), agenti, 586.

Wahrenburg Otto, pripadnik Gestapo-a, 426.
Walcher Georg, SS-ovski poru nik i krim. komesar, 343.
Walner, SS-ovski podoficir, 426.
Walter, Sonderfuehrer, 607.
Walz, direktor GFP-a, 616.
Wanek, pripadnik Gestapo-a, 299.
Wanner, kapetan, 138.
Warbinek, trgovac, agent, 481, 484.
Warken Kasimir, sekretar GFP-a, 435, 619.
»Weber d-r Hans« vidi Zitzelsberger Andreas.
Weichs, general, 550.
Weigels Franz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 441.
Weihser Walter, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 428, 435, 441.
Weimann d-r, SS-ovski ppukovnik, 98, 161, 535.
Weinerd Josef, SS-ovski funkcioner i krim. službenik, 328.
Weiss Alois, pripadnik Gestapo-a, 426.
Weissbauer, krim. asistent, 494.
Welina Alois, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 441.
Weniger, pripadnik Gestapo-a, 328.
Westen Adolf Max, agent SD-a, 74, 85, 106, 126, 193—195, 197, 467, 498, 566, 575.
Weyrauch, pripadnik Gestapo-a, 481.
Widmar Kurt, agent, 584.
Wiegand, SS-ovski kapetan i krim. sekretar, 291.
Wiegele Franz, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 457.
Wilde, ppukovnik, 545.
Windischmann Friderik, tuma , 342.
Winter, pretsednik opštine Jesenice, 615.
Wipfler, pripadnik KdS-a Maribor, 414.
Wittstein, generalštabni pukovnik, 588.
Woeginger Alois, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 338.
Woelbing Fritz, SS-ovski major, 111, 123, 545.
Wohinz, SS-ovski poru nik i viši krim. sekretar, 385, 468.
Wolf, kapetan, 127, 414.

Wolf, SS-ovski poročnik, 510.
Wolff Karl, SS-ovski general, 536.
Wolfsberger vidi Wolfsberger, krim. sekretar.
Wuerger, kapetan Zaštitne policije, 280.
Wuestner, školski svetnik, agent, 352.
Wurnig Anton, SS-ovski poročnik i viši krim. sekretar, 299, 491, 492, 531.
Wuth Herbert, SS-ovski kapetan, 545.
Wutti Walter, sekretar nemačke narodnosne grupe u Ljubljani, 405, 406.

Zagradišnik Josip, 225.
Zajc dr., advokat, 516.
Založnik Fran iška, izvišnik, 456.
Založnik Vincenc, izvišnik, 456.
Zangl, krim. asistent, 429.
Zavolovšek Franc, izvišnik, 443.
Zechmann dr. Heinrich, direktor železnice u Beljaku, 111.
Zeiner Hans, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 435, 441.
Zeissenberger, komesar GFP-a, 614.
Zeitz Erich, SS-ovski podoficir, 342.
Zellhoefer Louis, funkcioner Gestapo-a i krim. svetnik, 70, 612—615.
Zennaro Giuseppe »Domenico«, agent, 577.
Zester inž., inspektor SD-a, 352.
Zeu, krim. sekretar, 447.
Zeyn Hubert, šofer, 584.
Zibell Kurt, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 426, 441, 444.
Zidanšek Miloš, partizanski komandant, 242, 470.
Zielhke Gerhard, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 338.
Ziller, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 322.
Zimmer Friedrich, SS-ovski podoficir i viši krim. asistent, 337.
Zimmermann Karl, SS-ovski podoficir i krim. službenik, 338.
Zitzelsberger Andreas »Dr. Weber Hans«, 138, 409, 410, 551, 560, 564—567, 573—576, 580, 595.
Zorko Alojz, agent, 242, 243, 248, 250, 253, 365, 393, 469, 470.
Zucchini Franz, radiotelegrafista, 605.
Zupan Jožef, pripadnik Werkschutz-a, Trbovlje, 260.
Zupan Pavel, agent, 492, 493, 516.
»Zupan i Marija« vidi Jan (Jahn) Elsa, agent.

Zupan i eva vidi Jan (Jahn) Elsa, agent.
Zupan i Vinko, partizanski kurir, 341.
Zweibaeumer, kapetan korvete, 605.
Zwick Philipp, SS-ovski poru nik i krim. inspektor, 322.
Zwickler, SS-ovski poru nik, 385, 424.

Žagar Albin, V-Mann, 240.
Žagar Ivan, izvi a , 460.
Žagar Stanko, aktivista OF, 363, 364.
Zebot d-r Ciril, funkcioner SLS, 119.
Zeleznikar, agent, 350, 482, 484.
Zeleznikar (žena), agent, 350, 482, 484.
Zeronik Ivan, izvi a , 443.
Zirovnik Ivan, aktivista OF, 360, 361.
Žitnik Rudolf, limar, 121, 489, 492, 494—496, 515.

PREDMETNI REGISTAR

- Abwehr (opšte) 15—17, 22, 29, 30, 35, 36, 38, 39, 43—48, 50—57, 62, 63, 67—70, 82—84, 88, 125, 129—133, 135—139, 141—143, 150, 152, 176, 197, 295, 296, 312, 407, 409, 410, 412, 417, 460, 466, 477, 480, 485, 500—503, 541, 547, 548, 560—605, 608, 613, 614, 616, 618.
- Abwehr I 53—56, 62, 82, 132, 138, 139, 143, 210, 312, 407, 409, 410, 412, 417, 466, 477, 485, 548—555, 557, 560, 564—567, 572—587, 600—602, 604, 613—616, 618.
- Abwehr II 35, 36, 38—40, 45, 48, 50, 51, 53—56, 69, 70, 548, 549, 551, 552, 554—557, 564, 571, 587—592, 600, 601, 605, 612, 618.
- Abwehr III 53—56, 137, 138, 176, 197, 477, 501, 502, 548, 549, 551, 552, 555—565, 568—571, 587, 590, 592—600, 605, 612, 618.
- Abwehr — Ast-ovi vidi pod Ast-ovima.
- Abwehr — Eins (I) L (Luftwaffe) vidi i Eins (I) L, 599.
- Abwehr — FAK-ovi (Frontaufklärungskommande) vidi pod FAK-ovima.
- Abwehr — .FAT-ovi (Frontaufklärungstruppo-ovi) vidi pod FAT-ovima.
- Abwehrfunkteler Zagreb vidi AFULEI Zagreb.
- Abwehr — ispostave vidi Ispostave Abwehr-a (opšte).
- Abwehrkomandosi posle reorganizacije Abwehr-a vidi Frontaufklärungskomandosi.
- Abwehr — kursevi vidi Kursevi Abwehr-a.
- Abwehr — Leitstellen für Frontaufklärung vidi Leitstellen für Frontaufklärung.
- Abwehr — Meldekopf-i vidi pod Meldekopf-ima.
- Abwehr, mornari ki vidi Mornari ki Abwehr.
- Abwehr — Nest-ovi vidi pod Nest-ovima.
- Abwehr — obaveštajni punktovi vidi Obaveštajni punktovi.
- Abwehr — pozadinska mreža vidi Pozadinska mreža.

Abwehr — reorganizacija vidi Reorganizacija Abwehr-a.
Abwehrtrupp-ovi posle reorganizacije Abwehr-a vidi Front-
aufklärungstrupovi.
Abwehr — uporišta vidi Uporišta Abwehr-a (opšte).
Abwehr — VAO (istureni oficir Abwehr-a) vidi VAO.
Abwehr — vojno vazduhoplovstvo vidi Eins (I) L (Luftwaffe).
»Admiral Adria« 550, 573, 577, 584, 585, 597, 600, 601.
Afri ki korpus Wehrmacht-a 560.
AFULEI Zagreb 571, 578.
AFZ 333, 336
Agentske nagrade i plate 178—180, 196, 242, 243, 248—250,
259, 261, 262, 325, 326, 340, 347, 391, 392, 422, 423, 465,
542, 572, 580, 595.
Agentske škole Abwehr-a vidi Kursevi Abwehr-a.
Agentski izveštaji 179, 190—195, 258, 335, 339, 340, 345, 347,
348, 350, 398, 399, 419, 424, 433, 438, 442, 443, 446, 449,
460, 484—486, 494, 504, 522.
Agentski kursevi vidi Kursevi Abwehr-a.
Agentski kursevi u Krškom 263.
Agenture (opšte) 88, 139.
Agenture Abwehr-a 137—139, 296, 409, 412, 417, 460, 480,
501—503, 550—553, 556—567, 569, 570, 572—599, 602—605,
611.
Agenture BdS-a Trst 540, 541, 544, 545, 586.
Agenture »Bele garde« 617.
Agenture Eins (I)c-službe (opšte) 606, 610, 611.
Agenture Eins (I)c-službe Bobene grupe Treck 620.
Agenture GFP-a 616, 617.
Agenture Gestapo-a (opšte) 121, 122, 139—141, 153, 164, 165,
173, 174, 177—187, 222, 224, 225, 228, 237—270, 287, 296,
305—307, 309—312, 320, 323—329, 331—341, 343, 345, 347—
350, 356, 360, 361, 363—366, 369, 371, 372, 391—393, 397,
403, 404, 412, 413, 417, 419—424, 426, 427, 431—434, 437—
439, 441, 443—446, 448, 453—461, 469—471, 473, 474, 476,
480—487, 491—493, 497, 499, 501, 503—505, 512, 519—522,
540, 541, 543, 544, 599.
Agenture Gorenjske samozaštite 377.
Agenture, italijanske u Puli, 544.
Agenture KdS-a Bled (Gestapo) 113, 139—142, 153, 173, 174,
177—181, 183, 184, 238, 239, 243, 244, 255—263, 269, 270,
305—311, 316, 317, 320, 321, 323—342, 344—350, 356, 360—

366, 371, 372, 480—487, 491—494, 499, 501, 504—506, 512, 519, 520, 530, 531, 595.

Agenture KdS-a Bled (SD) 113, 153, 174, 186, 192, 193, 195, 309, 310, 327, 328, 351—353, 356, 485, 488, 491, 492, 498, 505, 506.

Agenture KdS-a Bled (VI) 113, 153, 170, 212, 310—314, 327, 479, 480, 482, 483, 491, 492, 494—498, 500, 503—506.

Agenture KdS-a Maribor (Gestapo) 89, 90, 113, 153, 156, 173—175, 177—181, 183, 238, 241—265, 269, 270, 287, 412, 413, 417, 419—424, 426²⁸, 431—434, 437—439, 443—451* 453—461, 469—471, 473, 474, 476, 484, 503, 504.

Agenture KdS-a Maribor (SD) 113, 153, 156, 157, 171, 174, 186, 187, 192—196, 245, 246, 391—393, 398, 464—468.

Agenture KdS-a Maribor (VI) 113, 153, 156, 157, 196, 197, 212, 310, 398, 401—410, 479, 480.

Agenture Koruškog narodnog saveza 153.

Agenture koza kog eskadrona Wehrmacht-a 456, 457.

Agenture nema kog konzulata u Ljubljani 313, 485.

Agenture policije kvislinškog aparata u Ljubljani 244, 313, 314, 513—517, 527—530.

Agenture policije poretka 141, 157, 231, 232, 356, 443.

Agenture poterne službe 205, 206.

Agenture — rezidenti vidi Rezidenti.

Agenture »Rukovodnog štaba za suzbijanje bandi« u Ljubljani 278—282.

Agenture rukovodstva NSDAP u Celju 88, 89, 411, 412.

Agenture SD-a (opšte) 74, 123, 124, 153, 170, 171, 174, 186—193, 195—197, 309, 310, 351—353, 355, 356, 369, 398, 407, 408, 410, 411, 464—467, 485, 488, 489, 491, 492, 495—499, 501, 545, 562.

Agenture SD-a Celovec 123, 124, 501, 545.

Agenture SD-a Graz 74, 211, 212, 295, 296, 398, 400—402, 404—407, 467, 468, 562.

Agenture »Slovenske legije« 522, 531, 532.

Agenture slovena kog domobranstva 532.

Agenture Sonderkommande Kraus 310, 311, 480.

Agenture »Štajerskog domovinskog saveza« 88, 89.

Agenture Uprave VI RSHA 110—113, 173, 174, 211—213, 228, 229, 237, 238, 295, 296, 479, 480, 503—505.

Agenture — vrbovanje vidi Vrbovanje agenata.

AK vidi Abwehrkomandosi.

A-kartoteka Werkschutz-a 137.
Akcioni komitet OF u Be u 502.
Albanija 19, 32—35, 51, 56, 110, 603.
Albanska manjina u bivšoj Jugoslaviji vidi Manjina, albanska.
Albanska reakcija vidi Reakcija, albanska.
Albanski iredentisti vidi Iredentisti, albanski.
»Alpenland« vidi Alpiska oblast.
Alpenvorland vidi Alpisko predgorje.
Alpiska oblast 146, 149, 157, 158, 219, 220.
Alpisko predgorje 114, 115, 533.
Ameri ka obaveštajna služba vidi Obaveštajna služba, ameri ka.
Amt Ausland/Abwehr 142, 247, 503, 549, 552, 618.
Amt Mil RSHA 549, 587.
Amt Wirtschaft/Rüstung (Wi'Rue) OKW-a 18.
Amtstraegerblatt des VDA 41.
Anarhija autoritarna vidi »Autoritarna anarhija«.
Anschluss Austrije 66, 67, 315.
Antifašisti ka organizacija u koncentracionim logorima Dachau i Augsburg 269, 270.
Antifašisti ki front žena vidi AFŽ.
Antifašisti, austriski 252.
Aparat za suzbijanje bandi vidi »Rukovodni štab za suzbijanje bandi«.
A-Person (Aufklaerer) vidi Izvi a i.
A-Personen (Auskunfts) 177—179.
Armija, italijanska u Sloveniji vidi Italijanska okupaciona armija u Sloveniji.
Asimilacija Slovenaca vidi Germanizacija.
Ast Be 254, 409, 410, 500, 502, 503, 550—552, 558, 560, 564—567, 573—578, 584, 585, 600—605.
Ast Beograd 562.
Ast Hamburg 600.
Ast Merano 550, 584.
Ast Salzburg 500, 550, 551, 557—565, 578, 582, 584, 587, 592, 596.
Ast Stettin 600.
Ast Zagreb 55, 410, 583, 584.
Ast-ovi (opšte) 548, 555, 600.
Ast-ovi mornarice vidi Marineasten.
AT vidi Abwehrtrupp-ovi posle reorganizacije Abwehr-a.

Atašei, grupa u RSHA vidi Grupa atašea RSHA.
Atašei, policiski vidi Policiski atašei.
Auslaender-kartoteka Werkschutz-a vidi A-kartoteka Werkschutz-a.
Aussenpolitisches Amt der NSDAP vidi Spoljnopoliti ki ured NSDAP.
Aussenstellen Abwehr-a vidi Ispostave Abwehr-a (opšte).
Aussensteilen Sipo i SD-a vidi Ispostave.
Austrija 65, 66, 98, 114—116, 160, 320, 431.
Austriska emigracija vidi Emigracija, austriska.
Austriski antifašisti vidi Antifašisti, austriski.
Austriski iredentisti vidi Iredentisti, austriski.
Austriski legitimisti vidi Legitimisti, austriski.
Austriski oslobodila ki front vidi Oesterreichische Befreiungsfront.
Austriski partizani vidi Partizani, austriski.
»Autoritarna anarhija« 25.
Avionska fabrika Kraljevo vidi Fabrika aviona Kraljevo

»Babnikova skupina« 525.
Ba ka 17, 36, 37, 39, 40, 56.
Bandengebiet vidi Bandenkampfgebiet.
Bandenkampfgebiet 141, 159, 216, 234, 284.
Bandenkampfschule 284, 448.
Banat 17, 24, 36, 37, 39—41, 51, 54, 56.
Baranja 37, 41.
Bataljon »Alpenland« policije poretka u Pazinu vidi Nema ke borbene jedinice.
BdO Bled 134, 135, 147, 149, 154—157, 160, 219, 232, 272, 290, 301, 355—357, 457, 547.
BdS Beograd 243, 359, 369, 409, 450, 496, 535.
BdS Bled 147—149, 155, 156, 223, 224, 297.
BdS Italien 161, 536.
BdS Trst 115, 132—135, 158—161, 165, 169, 212, 213, 216, 234—237, 295, 481, 533—536, 539—541, 543—545, 572, 582, 589, 590, 607, 609, 610, 617.
Befehlshaber der Ordnungspolizei Alpiske oblasti na Bledu vidi BdO Bled.
Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD (opšte) 150.
Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD Beograd vidi BdS Beograd.

Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD Bled vidi BdS Bled.

Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD Italien vidi BdS Italien.

Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD Trst vidi BdS Trst.

»Bela garda«- 44, 116, 117, 120, 235, 236, 265, 279, 370, 394, 395, 507—510, 520—523, 526, 556, 572, 588, 590.

Bela Krajina 519, 579, 580.

Beloemigracija 176.

Beogradski centralizam vidi Centralizam, beogradski.

Biskupski ordinarijat Ljubljana 523.

Borbena grupa Treeck vidi Kampfgruppe Treeck.

Borbena grupa Voelkl vidi Kampfgruppe Voelkl.

»Brandenburg« divizija z.b.V. vidi Divizija »Brandenburg« z.b.V.

Britanska obaveštajna služba vidi Obaveštajna služba, britanska.

Britanski padobranski agenti vidi Padobranski agenti, britanski.

Bugarska 14, 15, 17, 19, 34—36, 43, 51, 56, 123, 603.

Bugarska okupaciona teritorija 34, 35.

Bugarska propaganda vidi Propaganda, bugarska.

Bugarski iredentisti vidi Iredentisti, bugarski.

»Bundschuh«, podzemni pokret Sipo i SD-a 413, 414.

Carinarnica Celje vidi Glavna carinarnica pograni ne zaštite, Celje.

Carinarnica Kranj vidi Glavna carinarnica pograni ne zaštite, Kranj.

Carinska pograni na zaštita 207, 285, 286, 332, 333, 340, 371, 372, 424, 425, 435, 436, 540, 543, 559, 561—563.

Carinska poterna služba 425.

Carinske ustanove 154, 207, 208, 425, 559.

CdO vidi Chef der Ordnungspolizei.

CdZ vidi Chef der Zivilverwaltung.

Centrala Gestapo-a u Berlinu vidi Uprava IV RSHA.

Centrala Kriminalne policije u Berlinu vidi Uprava V RSHA.

Centrala politi ke obaveštajne službe u Berlinu vidi Uprava VI RSHA.

Centrala SD-a u Berlinu vidi Uprava III RSHA.

Centrala za preseljavanja u Lodz-u 95, 101, 296, 297, 386.
Centralizam, beogradski 26, 27, 29, 30, 48.
»Centralni informacioni i direktivni štab« Be 314, 315.
Chef der Bandenkampfverbaende 160, 272—275.
Chef der Ordnungspolizei vidi Šef policije poretka.
Chef der Zivilverwaltung za Gorenjsku, Bled vidi Civilna uprava u Gorenjskoj, Bled.
Chef der Zivilverwaltung Južne Štajerske vidi Civilna uprava za Južnu Štajersku, Maribor.
CK KPJ 44.
CK KP Slovenije 252.
Civilna mobilizacija vidi Notdienstverpflichtung.
Civilna uprava u Sloveniji, nema ka (opšte) 53—66, 71, 83, 85, 91, 94, 97, 98, 105, 108, 121, 129—134, 142, 147, 151, 152, 155, 159, 161—165, 185, 194, 216, 218, 220, 226, 227, 231, 232, 235, 236, 256, 257, 273, 286, 296, 297, 352, 392, 398, 423, 466, 467, 550.
Civilna uprava u Gorenjskoj, Bled 72—77, 81, 86, 95, 96, 100, 108, 110, 111, 114, 130, 131, 133—135, 146, 148, 150, 151, 153, 161—164, 187, 199, 200, 229, 273, 274, 286, 296—298, 301, 302, 343, 344, 353—357, 369, 386, 387, 478, 482, 487, 509, 513.
Civilna uprava za Južnu Štajersku, Maribor 70—73, 75—78, 81, 95, 96, 100, 107, 108, 130, 131, 133—135, 140, 146, 148, 150, 151, 153, 161—164, 166, 167, 187, 199, 200, 203, 218, 219, 248, 273, 286, 353, 369, 379—382, 386—388, 390—392, 411, 413, 430, 439, 468.
Civilne patrole 340, 355.
Crkveni problem u Sloveniji 394, 395, 490, 504.
Crna Gora 17, 19, 30, 57, 602.
Crnogorski separatizam vidi Separatizam, crnogorski.
Crveni krst u Koruškoj 311, 312, 462.
Crveni krst u Ljubljani 311, 312.
Crveni krst u Štajerskoj 462.

eško-Moravski protektorat vidi Protektorat, Češko-Moravski.
etiri (IV) N-referat KdS-a Bled vidi Obaveštajni referat KdS-a Bled.
etiri (IV) N-referat KdS-a Maribor vidi Obaveštajni referat KdS-a Maribor.

Cetiristotinetridesetosma (438) pešadiska divizija vidi Nema ke borbene jedinice.

etnici (opšte) 23, 29, 32, 44, 56, 117, 123, 124, 126, 551.
Cetranaesta (14) armija vidi Nema ke borbene jedinice.

etrnaesta (XIV) partizanska divizija vidi Partizanske jedinice.

etrnaesta (14) policiska tenkovska eta vidi Nema ke borbene jedinice.

etrnaesti (14) policiski puk vidi Nema ke borbene jedinice.

Cetvorogodišnji plan 18, 20, 21, 50.

etvrta (IV) operativna zona NOV u Savinjskoj dolini vidi Partizanske jedinice.

etvrti (IV) vazduhoplovni bataljon poljskih lovaca za specijalnu upotrebu vidi Nema ke borbene jedinice.

DAF vidi Deutsche Arbeitsfront.

Dalmacija 57.

»Das Reich« SS-divizija vidi Nema ke borbene jedinice.

Delatna grupa Sipo i SD Beograd vidi Einsatzgruppe der Sipo und des SD Beograd.

Delatna grupa Sipo i SD za Jugoslaviju vidi Einsatzgruppe der Sipo und des SD Beograd.

Delatna komanda Sipo i SD Beograd vidi Einsatzkommando der Sipo und des SD Beograd.

Delatna komanda Sipo i SD Osijek vidi Einsatzkommando der Sipo und des SD Osijek.

Delatna komanda Sipo i SD Sarajevo vidi Einsatzkommando der Sipo und des SD Sarajevo.

Delatna komanda Sipo i SD Zagreb vidi Einsatzkommando der Sipo und des SD Zagreb.

Delatna komanda Sipo i SD za Gr ku vidi Einsatzkommando der Sipo und des SD Griechenland.

Delatne grupe Sipo i SD vidi Einsatzgruppe der Sipo und des SD.

Delatne komande Sipo i SD vidi Einsatzkommando Sipo und des SD.

Desant na Krit 97.

Deutsche Arbeitsfront vidi Nema ki front rada.

»Deutsche Berater« vidi »Nema ki savetnici«.

Deutsche Mannschaft 39.

»Deutsche Reichsbahntransporte« Ljubljana vidi Ispostava Ljubljana FAK-a 211.

»Deutsche Reichsbahntransporte« Maribor vidi Ispostava Maribor FAK-a 211.
Deutscher General in Agram vidi Nema ki general u Hrvatskoj.
Deutscher Schulverein 66.
Deutsches Nachrichtenbuero vidi DNB.
Devedesetsedmi (XCVII) armiski korpus vidi Nema ke borbene jedinice.
Deveti (IX) partizanski korpus vidi Partizanske jedinice.
Diplomacija, nema ka vidi Nema ka diplomacija.
Direkcija pošta Celovec 308, 309.
Direkcija rudnika Trbovlje 432, 433.
Diverzije Abwehr-a vidi Abwehr II.
Diverzije RSHA vidi Uprava VI/S RSHA.
Divizija »Brandenburg« z.b.V. vidi Nema ke borbene jedinice.
Divizija »Grossdeutschland« vidi Nema ke borbene jedinice.
Divizija Rapke vidi Nema ke borbene jedinice.
Divizija »Montagna« fašisti ke milicije 486.
DM-pokret (opšte) 26, 29, 117, 120, 126, 372, 373, 412, 413, 495, 496, 532, 538, 543, 551, 597.
DM-pokret u Sloveniji 117, 120—124, 126, 327, 372, 373, 376, 494—499, 507, 508, 531, 532, 537, 538, 542, 551, 588, 591, 592, 597.
DNB (Deutsches Nachrichtenbuero) 408.
Dobrovoljna antikomunisti ka milicija vidi Milizia volontaria anticomunista.
Dolenjska 436, 440, 454, 459, 492, 525, 538.
Dolenjski plavogardisti ki odred vidi Štajerski bataljon »Plave garde«.
»Dolinska organizacija« vidi OF.
Dolomitska brigada NOP-a vidi Partizanske jedinice.
Domobranstvo Hrvatske 551.
Domobranstvo, slovena ko 113, 115—117, 120, 122, 124, 128, 234, 235, 273, 281, 370, 371, 373, 440, 506, 507, 509—511, 514, 524, 525, 531—533, 537—539, 551, 578, 582, 592.
»Domoroda ke jedinice« vidi »Landeseigene Verbaende«.
Dornier A. G. 107.
DOS (Državna obveš evalna služba) 490, 495, 515, 517, 520, 521, 531, 532, 576, 592, 593.
Dostavlja i 287, 369, 407, 443, 492.
Doušnici vidi Dostavlja i.
Drei (III) M vidi Drei (III) Marine.

Drei (III) Marine 556, 605.
 Drei (III) M Zagreb 605.
 Druga (2) motorizovana eta žandarmeriske rezerve »Alpenland« vidi Nema ke borbene jedinice.
 Državljeni Reich-a na opoziv 86, 87, 92, 226, 368, 369.
 Državljeni Reich-a — punopravni 86, 87, 92, 368.
 Državna obveš evalna služba vidi DOS.
 Državne železnice, nema ke vidi Železnice, nema ke.
 Državni sud za zaštitu države vidi Sud za zaštitu države, Beograd.
 Dvadesetpeti (25) policiski puk »Todt« vidi Nema ke borbene jedinice.
 Dvanaesti (XII) policiski stražarski bataljon — 2. eta vidi Nema ke borbene jedinice.
 Dvestotridesetsedma (237) pešadiska divizija vidi Nema ke borbene jedinice.

EG der Sipo und des SD Belgrad vidi Einsatzgruppe der Sipo und des SD, Beograd.
 EG der Sipo und des SD Jugoslawien vidi Einsatzgruppe der Sipo und des SD Jugoslawien.
 Egzekucije vidi Streljanja.
 Egzekutivne mere 78, 79, 133, 135, 140, 142, 171—174, 229, 231—233, 304, 305, 317, 329, 330, 362, 375, 393, 394, 411, 419, 423, 424, 432—434, 442, 449, 456, 468, 469, 474^76, 490, 525, 526, 542, 544.

Eins (I)a-odeljenje »Rukovodnog štaba za suzbijanje bandi« vidi Operativno odeljenje »Rukovodnog štaba za suzbijanje bandi« u Ljubljani.
 Einsatzgruppe der Sipo und des SD (opšte) 149, 150.
 Einsatzgruppe der Sipo und des SD, Beograd 25, 41, 43, 151, 152, 168, 169, 220, 359, 369.
 Einsatzgruppe der Sipo und des SD, Jugoslawien vidi Einsatzgruppe der Sipo und des SD, Beograd.
 Einsatzkomande der Sipo und des SD (opšte) 149, 150.
 Einsatzkommandeur Rijeka 542, 599.
 Einsatzkommando II KdS-a Maribor vidi Ispostava Ptuj KdS-a Maribor (Gestapo).
 Einsatzkommando der Sipo und des SD, Beograd 107, 150, 152.
 Einsatzkommando der Sipo und des SD, Griechenland 401.

Einsatzkommando der Sipo und des SD, Ljubljana vidi Ispostava Ljubljana KdS-a Bled.

Einsatzkommando der Sipo und des SD, Osijek 43, 152.

Einsatzkommando der Sipo und des SD, Sarajevo 43, 152, 413, 450.

Einsatzkommando der Sipo und des SD, Zagreb 43, 55, 152.

Eins (I)c — služba (opšte) 54, 56, 132, 141—143, 160, 185, 289, 413, 444, 477, 491, 544, 549, 555, 556, 572, 606—612.

Eins (I)c — služba »Admiral Adria« 577, 601.

Eins (I)c — služba etrnaeste (14) armije 275.

Eins (I)c — služba Devedesetsedmog (XCVII) korpusa 281, 587—590, 598, 607, 608, 610.

Eins (I)c — služba Dvestotridesetsedme (237) pešadske divizije 544, 586, 606—609, 617.

Eins (I)c — služba Kampfgruppe Trecek 291.

Eins (I)c — služba komandanata »zaštitnih područja« (opšte) 285, 286, 290.

Eins (I)c — služba komandanta »zaštitnog područja« Južne Štajerske 290, 291, 418, 425, 434, 444—446, 477.

Eins (I)c — služba komandanta »zaštitnog područja« Gorenjske 292.

Eins (I)c — služba komandanta »zaštinog područja« »Ljubljanske pokrajine« 291, 292.

Eins (I)c — služba komandanta utvr enog područja Pula 607, 617.

Eins (I)c — služba komandanture, nema ke u Trstu 607.

Eins (I)c — služba komande u operativnoj zoni »Jadransko – Primorje« vidi Eins (I)c — služba XCVII. korpusa.

Eins (I)c — služba »Rukovodnog štaba za suzbijanje bandi«, Ljubljana 141, 160, 275—281, 285, 286, 292, 319, 345, 413, 418, 425, 444, 445, 477, 491, 607.

Eins (I)c — služba »Rukovodnog štaba za suzbijanje bandi«, Trst 589, 607.

Eins (I)c — služba Stoosamdesetosme (188) planinske divizije 607, 610.

Eins (I)c — služba Stoosamnaeste (118) pešadske divizije 617.

Eins (I)c — služba Vojne grupe C 554, 587, 591, 596.

Eins (I)c — služba Vojne grupe E 554, 571.

Eins (I)c — služba Vojne grupe F 554.

Eins (I)L (Luftwaffe) 556, 567, 600.

Eins (I) Marine 551, 556, 573, 577, 585, 586, 601.

Eins (I) M vidi Eins (I) Marine.
Ekonomska komisija Okružnog odbora OF u Kamniku 337.
*EK Sipo i SD Beograd vidi Einsatzkommando der Sipo und des SD, Beograd.
EK Sipo i SD Gr ka vidi Einsatzkommando der Sipo und des SD, Griechenland.
EK Sipo i SD Osijek vidi Einsatzkommando der Sipo und des SD, Osijek.
EK Sipo i SD Sarajevo vidi Einsatzkommando der Sipo und des SD, Sarajevo.
EK Sipo i SD Zagreb vidi Einsatzkommando der Sipo und des SD, Zagreb.
Ekspoziture BdS-a Trst vidi Ispostave BdS-a Trst.
Emigracija, austrijska 501.
Emigracija, srpska 126.
Emigranti, jevrejski u Ljubljani vidi Jevrejski emigranti u Ljubljani.
Emigrantska vlada, jugoslovenska vidi Jugoslovenska emigrantska vlada.
Engleska obaveštajna služba vidi Obaveštajna služba, britanska.

Fabrika aviona Kraljevo 107.
Fahndungstrupp-ovi vidi Poterni odredi.
Falsifikovane legitimacije 226.
FAK-ovi (opšte) 142, 549, 550, 554, 555, 601.
FAK 111 551, 578.
FAK 150 585.
FAK 201 201, 587.
FAK 211 556, 587—591.
Fašisti ka milicija 487.
Fašisti ka milicija, Pazin 544, 545.
Fašisti ka milicija, Rijeka 541, 542.
Fašisti ka partija Italije 115, 485, 486.
FAT-ovi 142, 549—555, 578, 581—587, 589—592, 598, 599, 601, 605, 608, 610, 611.
FAT »Erika« vidi FAT Peimann.
FAT Peimann 585, 599, 605, 608, 610, 611.
FAT 126 W, Zagreb 556, 557, 584—586.
FAT 127 R za Gr ku 578, 583, 584, 597.
FAT 128 R, Beograd 583.

FAT 129 R, Zagreb 556, 557, 578, 579, 581—584.
FAT 171, Rijeka 585—587.
FAT 208, Dobriša kod Celja 571.
FAT 211 vidi »Pioniersuchskommando« Tolmin.
FAT 212, Gorica 592.
FAT 221, Medlog kod Celja 571.
FAT 223, Breg kod Ptuja 571.
FAT 3.. vidi Nest Trst.
FAT 372, Trst 582, 583, 598, 599, 608, 610, 612.
FAT 376, Maribor 568—571.
FAT 376, Rijeka vidi FAT 385 Rijeka.
FAT 378, Debar 568.
FAT 379, Cetinje 568.
FAT 385, Rijeka 568.
FAT III M, Trst 605.
Feldgendarmerie 54, 55, 541.
Finansiska uprava Celje 197.
Fliegendes Kommando Hohmann 295, 303, 304, 337, 338, 343, 354.
Francuska obaveštajna služba vidi Obaveštajna služba, francuska.
Frontaufklaerungskommandosi vidi FAK-ovi.
Frontaufklaerungstrupovi vidi FAT-ovi.
Fuehrungsstab fuer Bandenbekaempfung vidi »Rukovodni štab za suzbijanje bandi«.

Gassner & Glanzmann 313.
Gaugrenzlandamt za Korušku 67.
Gaugrenzlandamt za Štajersku 67, 417.
Gegenbande 236, 262—265, 322, 327, 329, 332, 333, 337, 338, 340., 355, 423, 424, 450, 473.
Gegenbande »Elsa« 236, 264, 265, 423.
Gegenbande »Karl« 236, 262—265, 423, 434, 450.
Gegenbande »Nikola« 236, 264, 265, 423.
Gegenbande »Treff« 236, 264, 265, 423, 450.
»Gegennachrichtendienst« 174, 175.
»Gegnerperson« vidi G-Person.
Geheime Feldpolizei vidi GFP.
Generalni opunomo enik za privredu u Jugoslaviji vidi Generalni opunomo enik za privredu u Srbiji.
Generalni opunomo enik za privredu u Srbiji 21, 50.

Generalštab vojske bivše Jugoslavije 511.

Germanizacija 31, 38, 61, 62., 75—79, 81—99, 103—106, 117, 124, 129—131, 133—135, 142, 153, 162—168, 188, 189, 215, 228, 229, 293, 296, 302, 321, 326, 332, 359, 367, 368, 370, 376, 387, 390, 423, 424, 427, 469.

Gestapo (opšte) 22, 23, 43, 53—55, 70, 85, 132—135, 137—139, 149, 150, 152, 168, 169, 171—185, 195, 198, 199, 201, 204—210, 220—224, 227, 229, 230, 232—270, 282, 302—306, 316, 329, 350, 356, 357, 389, 390, 392, 393, 404, 515, 535, 541, 549.

Gestapo Berlin 205.

Gestapo Bled 101, 102, 105, 113, 132—135, 137, 138, 141, 145, 150, 152, 154, 155, 167—170, 172—177, 179—187, 194, 195, 198—201, 204—210, 217, 220, 223, 224, 230, 232, 234—241, 243, 245—251, 255—263, 265, 267—270, 282, 296, 297, 299—301, 304—310, 314, 316—350, 354, 356, 357, 359—366, 369—375, 377, 378, 382, 390, 391, 416, 462, 479, 480, 486—507, 514, 515, 517, 519, 520, 523—526, 528—533, 559, 575, 576, 592—596.

Gestapo Celovac 70, 122, 138, 146, 147, 151, 290, 296, 320, 329, 343—345, 349, 379, 480, 481, 494, 612, 613.

Gestapo Celovac — uporište Dravograd vidi Uporište Dravograd Gestapo-a Celovec.

Gestapo Celovec — uporište Ferlach vidi Uporište Ferlach Gestapo-a Celovec.

Gestapo Graz 70, 71, 146, 147, 151, 182, 242, 251, 254, 379, 383, 393, 425, 435, 436, 450, 563, 612, 613.

Gestapo Hamburg 303.

Gestapo Innsbruck 350.

Gestapo Maribor 89—92, 105, 113, 132—135, 138, 139, 141, 142, 145, 150, 152, 154—156, 166—169, 171—177, 179—187, 194, 195, 198—202, 204—210, 216, 220, 223, 227, 229, 230, 234, 236—267, 269, 270, 281, 282, 291, 380—385, 388—397, 401, 404, 406, 412—462, 469—475, 479, 488, 565, 618, 620.

Gestapo Salzburg 350, 517.

Gestapo u Sloveniji vidi Gestapo Bled i Gestapo Maribor.

Gestapo u Srbiji (vidi i Einsatzgruppe Sipo i SD Beograd, Einsatzkommando Sipo i SD Beograd i BdS Beograd) 369.

GFP 54—56, 70, 541, 612—620.

GFP — centar u Sekes Fehervaru 620.

GFP — grupa 1 Gorica i Trst 607, 608, 616, 617.

GFP — grupa 1 — ispostava Cormons 616.
GFP — grupa 1 — ispostava Sušak 616.
GFP — grupa 1 — sekretarijat Gorica 616.
GFP — grupa 1 — sekretarijat Pula 616, 617.
GFP — grupa 1 — sekretarijat Rijeka 616, 620.
GFP — grupa 1 — sekretarijat Trst 616, 617.
GFP — grupa 1 — sekretarijat Udine 616, 617.
GFP — grupa 20 69, 70, 612—617.
GFP — grupa 20 — centri u Sloveniji 614, 615.
GFP — grupa 738 430, 435, 457, 617—619.
GFP — komanda Polzela 619, 620.
GFP — komanda Polzela — ispostava Celje 619, 620.
GFP — komanda Polzela — uporište Gornji Grad 620.
GFP — komanda Polzela — uporište Slovenjgradec 620.
GFP — komanda Polzela — uporište Šoštanj 620.
GFP — komanda Polzela — uporište Vransko 620.
GFP — odeljenje Murska Sobota 620.
Glavna carinarnica Carinske pograni ne zaštite, Celje 197, 207, 208, 424.
Glavna carinarnica Carinske pograni ne zaštite, Kranj 559.
Glavna uprava bezbednosti Reich-a vidi Reichssicherheits-hauptamt.
Glavna uprava policije poretka vidi Hauptamtordnungspolizei.
Glavna uprava SS-a vidi SS-Hauptamt.
Glavna uprava SS-a za u vrš ivanje nema ke narodnosti vidi Reichskommissar fuer die Festigung des deutschen Volkstums.
Glavna uprava Volksdeutsche Mittelstelle vidi Volksdeutsche Mittelstelle.
Glavna uprava za rasu i naseljavanje vidi Rasse — und Siedlungshauptamt der SS.
Glavni poverenik Uprave VI RSHA za NDH 55.
Glavni stan Hitler-a vidi Hitler-ov glavni stan.
GND vidi Gegennachrichtendienst.
Golubija stanica Novo mesto 584.
Golubovi pismonoše 504, 505," 519, 579—581, 584, 585.
Gorenjska 31, 42, 72—87, 94, 99, 100, 102, 105, 109, 110, 113, 117, 118, 122, 124, 130—132, 134—136, 138—140, 142, 145—153, 158—165, 170, 173, 174, 181, 193, 194, 199—204, 210—212, 215—219, 223, 228—231, 233, 235, 243, 244, 252, 266, 271, 272, 290, 292, 295—297, 302—309, 314—316, 318, 322—

324, 326, 327, 347, 348, 351, 353—357, 359, 361, 362, 364—
379, 382, 386, 391, 413—416, 449, 462, 468, 478, 480, 481,
487, 488, 513, 550, 555, 557—559, 563, 568, 572, 575, 592,
593, 615, 617.

Gorenjska samozaštita 124, 235, 314, 327, 328, 330, 333, 336,
341, 368—378.

Gorenjski plavogardisti ki odred 372, 373, 378.

G-Person 178—180.

Gra anske stranke bivše Jugoslavije 26—28, 32, 127.

Grani na straža, nema ka 285, 286.

»Grossdeutschland«, divizija Wehrmacht-a vidi Nema ke bor-
bene jedinice.

Grossfahndung 206—209.

Grupa atašea RSHA 184, 185, 483.

Hapšenja 45, 70, 78, 79, 91, 92, 99, 121, 122, 139, 140, 151, 152,
165—168, 170, 181, 238, 239, 243, 308, 312, 322, 323, 326,
329, 331, 333—337, 339, 341, 342, 345, 347, 360—367, 375,
377, 378, 390, 393—397, 417, 420, 428, 429, 433—437, 440,
442, 446—450, 455—457, 470—476, 482, 490—492, 514—521,
523, 524, 532, 540—542, 544, 565, 570, 593, 594, 599, 617,
620.

Hauptamtordnungspolizei 140, 147, 355.

Himmler — instrukcija za sprovođenje akcija protiv parti-
zana u Sloveniji 230.
— naredba od jula 1942 godine o »razbojnicima« 474—476.
— riaredba od 5.VIII.1943 godine za suzbijanje satotaža
na železnicama 244, 245.

Hitler — odluka o napadu na Jugoslaviju 16, 51.
— odluka od 12.IV.1941 godine o podeli i komadanju Ju-
goslavije 17—23, 34, 36, 37, 46—52, 57, 72.

Hitlerjungend vidi Hitler-ova omladina.

Hitler-ova omladina 74, 308, 401.

Hitler-ov glavni stan 112, 271.

Hochster SS — und Polizeifuehrer Italien 161, 535, 536.

Hoeherer SS — und Polizeifuehrer in Wehrkreis XVIII Sal-
zburg vidi Viši vo a SS i policije u vojnom okrugu XVIII
Salzburg.

Hoeherer SS — und Polizeifuehrer Trst vidi Viši vo a SS i
policije Trst.

Hotel »Evropa«, Kranj 244, 255, 326, 363.

Hotel »Mikli«, Ljubljana 347, 350, 480, 481, 485, 491, 499.
Hotel »Park«, Bled 297.
Hrvatska seljačka stranka vidi HSS.
Hrvatski separatizam vidi Separatizam, hrvatski.
Hrvatsko domobranstvo vidi Domobranstvo, hrvatsko.
Hrvatsko Primorje 114, 116, 586, 599.
HSS 28, 49.

IdS Duesseldorf 148.
IdS Salzburg 146, 147, 149, 151, 156, 158, 196, 210, 220, 297,
382, 388, 402, 477.
Industrijska milicija vidi Werkschutz.
Informationsperson vidi I-Person.
Informativna kancelarija Novo mesto 525.
Informativni ured pokrajinske uprave, Ljubljana 520—532.
Informativni ured »Upi«, italijanski na Rijeci vidi Italijanski
informativni ured »Upi« na Rijeci.
»Informator«, bilten narodnosnih referata sreskih na elstava
kvislinškog aparata u Sloveniji 525.
»Ingenieurbuero Celje« vidi Inženjerski biro, Celje.
Inostrani radnici u Reich-u 206.
Inspektori Sipo i SD (opšte) 150, 208.
Inspektor Sipo i SD u vojnom okrugu XVIII Salzburg vidi
IdS Salzburg.
Instrukcije Himmler-a vidi Himmler.
Internacije 122, 485, 512, 517.
Invaziona mreža Uprave VI RSHA vidi Pozadinska mreža
Uprave VI RSHA.
Inženjerski biro, Celje 467, 477, 564, 665, 671.
I-Person 178.
Iredentisti, albanski 34, 35.
Iredentisti, austriski 66, 67, 70, 87, 88, 99, 100, 105, 163, 559.
Iredentisti, bugarski 34—36.
Iredentisti, italijanski 115, 116.
Iredentisti, maarski 36, 37.
Iredentizam (opšte) 32—37.
Iseljavanje 74, 75, 77, 78, 85, 89, 91, 94—109, 130, 131, 134,
135, 148, 162—168, 173, 177, 181, 187, 219, 223, 224, 267,
296, 297, 300—302, 308, 314, 321, 322, 326, 329, 330, 332,
335, 338, 341, 342, 344, 345, 359, 360, 364, 386, 395, 398,
399, 415, 417, 419, 422—424, 427, 428, 437, 438, 462, 466.

- »Ispitiva i rase« (Rassenpruefer) 102, 103.
 - katoli ko sveštenstvo- 394, 395, 438.
 - komisije za registraciju 101, 102, 399, 466.
 - lekari 166, 167.
 - nadleštvo za izvršenje preseljenja Bled (vidi i Štab za preseljavanje Bled) 95, 97, 98.
 - nadleštvo za izvršenje preseljenja Maribor (vidi i Štab za preseljavanje Maribor) 95, 97, 98.
 - rasna, politi ka i narodnosna klasifikacija 102—104, 300.
 - registrovanje lica 99, 101, 102, 338.
 - slovena ka iteligencija 85, 165—167, 370, 371, 399.
 - sabirni logor za iseljenje 103, 167.
 - I talas 338, 399, 423, 466.
 - II talas 338, 399, 423, 466.
- Iseljavanje kao policiska mera 100, 101, 105, 363, 364, 366.
- Iseljavanje srodnika streljanih za odmazdu 345.
- »Isonzowacht« vidi Meldekopf Gorica FAK-a 211.
- Ispostava Brežice KdS-a Maribor (Gestapo) 183, 207, 240, 245, 259, 260, 265, 380, 383, 392, 396, 397, 416, 419, 435—441, 456, 460, 461, 619.
- Ispostava Brežice KdS-a Maribor (SD) 436, 437, 461, 463.
- Ispostava Brežice KdS-a Maribor (Sipo i SD) 436, 437, 619.
- Ispostava Celje KdS-a Maribor (Gestapo) 107, 108, 170, 182, 207, 208, 239—241, 245, 255, 265, 266, 291, 380, 383, 384, 389, 390, 393, 396, 397, 412, 415—423, 436, 440, 443, 445—447, 449, 460, 464, 466, 467, 471, 477.
- Ispostava Celje KdS-a Maribor (Kripo) 207, 380, 415, 425, 466, 467.
- Ispostava Celje KdS-a Maribor (Sipo i SD) 91, 92, 415, 418, 419, 425, 466, 467, 477.
- Ispostava Celje KdS-a Maribor (SD) 78—80, 84, 85, 193, 197, 198, 207, 208, 310, 381, 405, 410, 412, 415, 425, 428^30, 444, 461, 463—467, 477, 565.
- Ispostava Dravograd Gestapo-a Celovec vidi Ispostava Dravograd KdS-a Bled (Gestapo).
- Ispostava Dravograd KdS-a Bled (Gestapo) 328, 343—346.
- Ispostava Glasenbach šefa jedinica za suzbijanje bandi 273.
- Ispostava Gorica BdS-a Trst 158, 159, 161, 535, 540, 545, 588.
- Ispostava Gornja Radgona KdS-a Maribor (SD) 456, 462.
- Ispostava Gornji Grad KdS-a Maribor (SD) 462

Ispostava Jesenice KdS-a Bled (Gestapo) 240, 318—323, 326, 359, 360, 362, 365.
Ispostava Jesenice KdS-a Bled (Sipo i SD) 323.
Ispostava Kamnik KdS-a Bled (Gestapo) 318, 319, 323, 324, 334—338, 364, 449.
Ispostava Kamnik KdS-a Bled (SD) 318, 319, 334, 337, 351.
Ispostava Kamnik KdS-a Bled (Sipo i SD) 334.
Ispostava Konjice KdS-a Maribor (SD) 404, 461, 462.
Ispostava Kranj KdS-a Bled (Gestapo) 240, 292, 298, 318, 323—329, 346, 359, 360, 363, 364, 371, 373—376, 616.
Ispostava Kranj KdS-a Bled (SD) 170, 192, 310, 318, 319, 327, 328, 351—353, 372—374, 481, 485, 491.
Ispostava Kranj KdS-a Bled (Sipo i SD) 326, 328, 378.
Ispostava Laško KdS-a Maribor (SD) 462.
Ispostava Litija KdS-a Bled (Gestapo) 318, 319, 324, 334, 338—343, 434.
Ispostava Ljubljana FAK-a 211 591.
Ispostava Ljubljana FAT-a 126 W 556, 557, 584, 585.
Ispostava Ljubljana FAT-a 129 R 556, 557.
Ispostava Ljubljana KdS-a Bled (Sipo i SD) 117, 159, 164, 185, 198, 199, 243, 275, 292, 295, 298, 299, 311—314, 487—507, 512—514, 516, 518—520, 523—526, 529—533, 563, 575, 593—596.
Ispostava Ljutomer KdS-a Maribor (SD) 405, 408, 456, 461, 463.
Ispostava Marenberg KdS-a Maribor (SD) 461.
Ispostava Maribor FAK-a 211 591.
Ispostava Maribor KdS-a Maribor (Gestapo) 380, 383, 384, 397, 415, 416.
Ispostava Maribor KdS-a Maribor (Kripo) 380, 383, 384, 415, 467.
Ispostava Maribor KdS-a Maribor (SD) 169—171, 174, 183—185, 196, 200, 220, 380, 383, 384, 386, 394, 398—402, 404, 405, 409—411, 415, 416, 461—463, 465, 466.
Ispostava Prevalje KdS-a Maribor (Gestapo) 343—350.
Ispostava Ptuj KdS-a Maribor (Gestapo) 183, 240, 245, 249, 380, 383, 392, 393, 396, 397, 409, 414—416, 426, 428, 456, 457, 460, 461.
Ispostava Ptuj KdS-a Maribor (Kripo) 380.
Ispostava Ptuj KdS-a Maribor (SD) 409, 461, 463.
Ispostava Ptuj KdS-a Maribor (Sipo i SD) 415, 416.

Ispostava Pula BdS-a Trst 158, 159, 161, 535, 539, 543—545, 607, 609, 610, 617.

Ispostava Radovljica KdS-a Bled (Gestapo) 240, 318, 319, 329, 350.

Ispostava Radovljica KdS-a Bled (SD) 318, 319, 351.

Ispostava Rijeka BdS-a Trst 158, 159, 161, 535, 539—543, 586, 617.

Ispostava Rogaška Slatina KdS-a Maribor (SD) 461, 462.

Ispostava Sarajevo Sipo i SD vidi Einsatzkommando der Sipo und des SD, Sarajevo.

Ispostava Slovenjgradec KdS-a Maribor (Gestapo) 380, 392, 396, 416, 458.

Ispostava Slovenjgradec KdS-a Maribor (SD) 416, 458, 462.

Ispostava Škofja Loka KdS-a Bled (Gestapo) 318, 319, 331—334, 337, 362, 371.

Ispostava Trbovlje KdS-a Maribor (Gestapo) 89, 171, 207, 245, 250, 251, 269, 270, 393, 416, 428—435, 458, 459, 462, 619.

Ispostava Trbovlje KdS-a Maribor (SD) 171, 250, 399, 404, 405, 428—432, 458, 461, 463.

Ispostava Trbovlje KdS-a Maribor (Sipo i SD) 430, 619.

Ispostava Trst FAT-a 129 R 556, 557, 578, 579, 581—584.

Ispostava Udine BdS-a Trst 158, 159, 161, 535, 539, 545.

Ispostave Abwehr-a (opšte) 460, 572, 603, 604.

Ispostave BdS-a Trst (opšte) 132, 158, 159, 161, 535, 539—545, 590, 591

Ispostave Carinske grani ne zaštite, Celje 425.

Ispostave GFP-a vidi GFP — ispostave.

Ispostave KdS-a Bled (Gestapo) — opšte 78, 132, 133, 151—153, 158—160, 164—166, 198, 199, 205, 206, 233, 234, 237, 238, 240, 256—258, 267, 276, 282, 284, 297, 298, 303—305, 307, 308, 314—350, 354, 355, 370—376.

Ispostave KdS-a Bled (Kripo) — opšte 159, 315—319.

Ispostave KdS-a Bled (SD) — opšte 78, 132, 133, 150—153, 158—160, 191, 192, 297, 309, 315—319, 461, 462.

Ispostave KdS-a Bled (Sipo i SD) — opšte 132, 133, 159, 314—319, 374.

Ispostave KdS-a Maribor (Gestapo) — opšte 78, 132, 133, 149, 151—153, 158—160, 165, 166, 180, 198, 199, 205, 233, 234, 237—240, 245, 246, 256—258, 265—267, 276, 282, 284, 297, 298, 314, 379—386, 391, 392, 394, 396, 412—441, 462, 473, 475, 476.

Ispostave KdS-a Maribor (Kripo) — opšte 159, 297, 298, 379, 380, 382, 383, 385, 414—416, 468.

Ispostave KdS-a Maribor (SD) — opšte 78, 132, 133, 151—153, 158—160, 191, 192, 197—201, 278, 279, 284, 297, 379—383, 386, 398, 399, 414—416, 461—468.

Ispostave KdS-a Maribor (Sipo i SD) — opšte 132, 133, 159, 381—383, 386, 414—416, 526, 527.

Ispostave pograni ne policije (opšte) 297, 316.

Ispostave policije poretka 157, 356.

Ispostave policije kvislinškog aparata u Sloveniji vidi Policija kvislinškog aparata u Sloveniji.

Ispostave Sipo i SD (opšte) 150.

Ispostave žandarmerije, nema ke 232.

Istra 113, 114, 116, 158, 540, 544, 576, 598, 616.

Istureni oficir Abwehr-a vidi Vorgeschoberer Abwehroffizier.

Italijanska kapitulacija vidi Kapitulacija, italijanska.

Italijanska obevštajna služba vidi Obaveštajna služba, italijanska.

Italijanska okupacija vidi Okupacija, italijanska.

Italijanska okupaciona armija u Sloveniji 227, 228, 478, 484, 508.

Italijanska socijalna republika 114, 533.

Italijanske agenture u Puli vidi Agenture, italijanske u Puli.

Italijanske kvesture vidi Kvesture, italijanske.

Italijanske okupacione vlasti u Crnoj Gori vidi Okupacione vlasti, italijanske u Crnoj Gori.

Italijanske okupacione vlasti u Sloveniji vidi Okupacione vlasti, italijanske u Sloveniji. •

Italijanski jedanaesti (XI) armiski korpus 478, 484, 486, 487, 508.

Italijanski informativni ured »Upi« na Rijeci 541.

Italijanski iredentisti vidi Iredentisti, italijanski.

Italijanski visoki komesarijat u Ljubljani vidi Visoki komesarijat, italijanski u Ljubljani.

Italijanski ratni zarobljenici vidi Zarobljenici, italijanski.

Izbegli ka vlada, jugoslovenska vidi Jugoslovenska emigrantska vlada.

Izvi a i 178, 180, 181, 256—265, 278, 287, 291, 307, 321, 322, 325, 327—329, 332, 334—338, 340, 341, 344, 345, 355, 356,

362, 369, 390, 392, 422, 423, 425—428, 432^34, 438, 442—456, 458, 459, 473.

Jadransko Primorje 62, 63, 76, 98, 113—118, 123, 124, 126, 132, 134; 158, 159, 161, 165, 198, 216—218, 235, 295, 312, 371, 533—539, 545, 550, 551, 556, 572, 573, 576—579, 581, 583—585, 587—589, 592, 597—602, 604—606, 616.

Jedanaesti (XI) italijanski korpus vidi Italijanski jedanaesti (XI) armiski korpus.

Jevrejski emigranti u Ljubljani 407, 412.

Jevrejski problem 407, 412, 489, 542, 544.

Jezuiti 120.

JVO vidi Jugoslovenska vojska u otadžbini.

Jugoslovenska emigrantska vlada 119, 121, 122, 307, 494, 598.

Jugoslovenska nacionalna stranka 532.

Jugoslovenska obaveštajna služba vidi Obaveštajna služba bivše Jugoslavije.

Jugoslovenska policija vidi Policija bivše Jugoslavije.

Jugoslovenska socijalisti ka stranka 532.

»Jugoslovenska vojska u otadžbini« vidi DM — pokret.

Jugoslovenska žandarmerija vidi Žandarmerija bivše Jugoslavije.

Jugoslovenski izaslanik u Berlinu vidi Vojni ataše, jugoslovenski u Berlinu.

Jugoslovenski železni ari vidi Zelezni ari, jugoslovenski.

»Jupiter« — organizacija vidi »Organizacija Jupiter«.

»Jutro« — redakcija 482.

Južna Štajerska 31, 42, 65—72, 74—84, 86—89, 91—94, 97, 99—102, 105, 107, 118, 123, 127, 130—132, 134, 136, 138—140, 142, 145—149, 151—153, 158—167, 172—175, 177, 180, 181, 188, 193, 200—204, 210—212, 215—219, 223, 228—231, 233, 236, 242, 244, 263, 265—267, 271, 272, 290, 291, 293, 295, 300, 314, 354, 359, 368, 371, 379—382, 386, 388, 391, 392, 394—404, 411—419, 423—426, 435, 438, 444, 449, 450, 452, 456, 458, 459, 461—464, 467^71, 476-^78, 488, 501, 550, 555, 557, 558, 560—571, 616—620.

Južni Tirol 114, 115, 533.

Kaerntner Volksbund vidi Koruški narodni savez.

Kampfgruppe Treeck vidi Nema ke borbene jedinice.

Kampfgruppe Voelkl vidi Nema ke borbene jedinice.

Kancelarija »M-7« 520—522, 528.

Kapitulacija, italijanska 30, 35, 38, 52, 53, 56, 61, 76, 80, 109, 110, 112, 115, 116, 132, 141, 142, 145, 146, 149, 158, 160, 168, 172, 185, 198, 211, 212, 216, 217, 224, 232—235, 268, 271, 312, 313, 327, 343, 349, 360, 440, 454, 459, 487, 491, 494—196, 499—501, 505, 507, 508, 521, 533—535, 548, 550, 551, 555, 559, 561, 574, 592, 606, 616.

Kapitulacija Jugoslavije 15, 33, 39, 42, 51, 52, 119, 477.

Kapitulacija Nema ke 123, 158, 218, 237, 384, 400, 451, 503, 506, 538, 539, 545, 554, 555, 571, 580, 598.

Kartoteke 137, 266, 405, 417, 433, 434, 467, 514, 520, 523, 527, 605.

Kartoteke Gestapo-a 266, 417, 433, 434, 605.

Kartoteke Informativnog ureda 523—525, 527.

Kartoteke pripadnika OF 520.

Kartoteke SD-a 417, 467, 605.

Kartoteke Werkschutz-a 137.

Kategorizacija agenata kod Gestapo-a 177, 178.

Kategorizacija stanovništva u Sloveniji 86, 87, 168.

Katoli ko sveštenstvo u Sloveniji 31, 80, 118, 124, 167, 394, 395, 438, 493, 511, 515, 520—523, 525, 528, 531, 537, 582, 589.

Kazeno odeljenje pri KdS-u Maribor 200—204, 382, 385, 410, 411, 462.

KdO vidi Kommandeur der Ordnungspolizei.

KdS Bled 75, 76, 79, 80, 95, 96, 100—107, 111, 113, 132—137, 139—160, 162—170, 172—174, 179-208,- 210, 211, 217, 218, 220, 223, 229, 231—240, 243, 247, 251, 255—261, 266, 267, 269, 270, 272—282, 284, 287, 288, 290, 292, 295—378, 382, 384, 386, 390, 402, 403, 405, 414, 416, 420, 449, 451, 454, 461, 468, 477—507, 512—515, 517, 519—521, 523—525, 529—533, 547, 558, 559, 574—576, 591—596, 605.

KdS Bled — ispostave vidi Ispostave KdS-a Bled.

KdS Bled — odeljenje III vidi SD Bled.

KdS Bled — odeljenje IV vidi Gestapo Bled.

KdS Bled — odeljenje V vidi Kripo Bled.

KdS Bled — odeljenje VI 136, 150, 151, 183, 184, 210, 211, 299, 300, 310—314, 328, 351, 402—105, 482—484.

KdS Bled — uporišta vidi Uporišta KdS-a Bled.

KdS Maribor 74, 75, 78, 81, 85, 86, 89—92, 95, 101, 105—107, 113, 127, 132—137, 139—160, 162—169, 171—175, 177—204, 207, 208, 210, 211, 217, 218, 220, 223, 225—227, 229,

231—239, 241, 245—267, 269, 270, 272—282, 284, 287, 288, 291, 292, 295, 302, 306, 310, 315, 345, 346, 378-480, 488, 495, 512, 513, 547, 558, 565, 566, 570, 575, 605, 617—620.

KdS Maribor — ispostave vidi Ispostave KdS-a Maribor.

KdS Maribor — kazneno odeljenje vidi Kazneno odeljenje pri KdS-u Maribor.

KdS Maribor — odeljenje III vidi SD Maribor.

KdS Maribor — odeljenje IV vidi Gestapo Maribor.

KdS Maribor — odeljenje V vidi Kripo Maribor.

KdS Maribor — odeljenje VI 136, 137, 150, 151, 183, 184, 210, 211, 299, 300, 383—386, 399, 401—410, 461, 466, 566.

KdS Maribor — štab Celje 388—391, 418, 426, 427, 444, 445, 452, 473.

KdS Maribor — uporišta vidi Uporišta KdS-a Maribor.

Kler Slovenije vidi Katoli ko sveštenstvo Slovenije.

Klerikalci Slovenije 30, 31, 80, 116, 117, 119—122, 126, 314, 372, 378, 484—486, 490, 493-^95, 507, 508, 511—513, 515, 522, 528, 530, 531, 537, 592, 593.

Klerofašizam, katoli ki 31, 121, 513, 522, 528, 530.

Klerofašizam, pravoslavni 29.

KO (Kriegsorganisation) 549.

Ko evljani 82, 108.

Kolaboracija, slovena ka 26, 44, 52, 53, 76, 83, 116—122, 124, 164, 217—219, 233, 235, 236, 273, 334, 344, 368, 369, 372, 471, 497, 506—533, 563, 592.

Kolaboracija, srpska 26, 27, 29, 44, 117, 126, 164, 368, 369

Kolaboracija, ustaška 22, 44, 52, 53.

Komanda borbenih jedinica mornarice Heiligenhafen vidi Kommando der Marinekampferbaende Heiligenhafen.

Komanda policije poretka, Celje 207, 208.

Komanda mesta NOV u Kamniku 327.

Komanda mesta, nema ka u Ljubljani 514, 523, 524.

Komanda za industriju naoružanja vidi Wehrwirtschaftskommando.

Komanda žandarmerije, Celje 207, 208.

Komandant policije poretka u Gorenjskoj 157.

Komandant policije poretka u Južnoj Štajerskoj 157, 281.

Komandant pozadinske oblasti vojne grupe E 276.

Komandant žandarmerije u Koruškoj 281.

Komandant žandarmerije u Južnoj Štajerskoj 281, 476.

Komandant utvr enog podru ja Pula 607, 616.

Komandantura, nema ka na Rijeci vidi Einsatzkommandeur Rijeka.

Komandantura, nema ka u Trstu 607.

Komesar Reich-a za u vrš ivanje nema ke narodnosti vidi Reichskommissar fuer die Festigung des deutschen Volkstums.

Komesarijat Beljak (Villach) pograni ne policije Gestapo-a Celovec 328.

Komesarijat Brežice carinske grani ne zaštite 436.

Komesarijat Celje pograni ne policije KdS-a Maribor vidi Ispostava Celje KdS-a Maribor (Gestapo).

Komesarijat Kranj pograni ne policije KdS-a Bled vidi Ispostava Kranj KdS-a Bled (Gestapo).

Komesarijat Leibnitz pograni ne policije Gestapo-a Graz 435.

Komesarijat Ptuj pograni ne policije KdS-a Maribor vidi Ispostava Ptuj KdS-a Maribor (Gestapo).

Komesarijat Völkermarkt (Velikovec) pograni ne policije Gestapo-a Celovec 344.

Komesarijati GFP-a vidi GFP — komesarijati.

Komesarska vlada Srbije 57.

Kominterna 184.

Komisija za registraciju vidi Iseljavanje.

Komunisti ka partija Nema ke vidi KP Nema ke.

Komandeur Festungsbereich Pola vidi Komandant utvr enog podru ja Pula.

Kommandeur der Ordnungspolizei u Gorenskoj vidi Komandant policije poretka u Gorenjskoj.

Kommandeur der Ordnungspolizei u Južnoj Štajerskoj vidi Komandant policije poretka u Južnoj Štajerskoj.

Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD Bled vidi KdS Bled.

Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD Maribor vidi KdS Maribor.

Kommando der Marinekampferbaende Heiligenhafen 601.

Koncentracioni logori 45, 89, 99, 103, 106, 121, 122, 172, 177, 181, 201, 203, 230, 237, 239, 242—245, 255, 257, 266—270, 292, 296, 301, 306, 308, 317, 323, 336, 342, 363—365, 368, 396, 408, 421, 434, 439, 440, 446, 450, 453, 455, 456, 491, 498, 513, 515, 516, 518, 524, 532, 541, 542, 544, 575.

Koncentracioni logor Dachau 244, 268, 269, 395.

Koncentracioni logor Mauthausen 361, 367.

Koncentracioni logor Rawensbrueck 268.
 Konfiskacija imovine 105, 106, 166, 168, 219, 301, 375, 438, 475, 476.
 Konspirativni stanovi Gestapo-a 246, 321, 332.
 Kontrašpijunaža Abwehr-a vidi Abwehr III.
 Konzulat, nema ki u Ljubljani 212, 313, 349, 350, 480, 481, 485, 595.
 Konzulat NDH u Ljubljani 492, 493, 500, 575.
 Koruški narodni savez 78, 84, 86, 87, 153.
 Koruški Slovenci 65, 67.
 Kosmet 23, 24, 33—35.
 Koza ki eskadron Wehrmacht-a vidi Nema ke borbene jedinice.
 Kme ka pisama vidi »Selja ka kancelarija«.
 KPJ 44, 62, 80, 82, 117, 118, 121, 139, 140, 215, 216, 221—223, 225—228, 230, 238—244, 250, 252, 253, 299, 300, 306, 307, 311, 323, 336, 360, 362, 367, 368, 403, 406, 429, 432, 468—472, 474, 479, 480, 485, 492, 517, 518, 530.
 KP Nema ke 177, 230, 267, 303, 307.
 KP Slovenije 62, 80, 82, 117, 118, 121, 139, 140, 215, 216, 221—223, 225—228, 230, 238—244, 250, 252, 253, 299, 300, 306, 307, 311, 323, 336, 360, 362, 367, 368, 403, 429, 432, 469—472, 474, 479, 480, 485, 492, 517, 518, 530.
 Kriegsorganisation Abwehr-a vidi KO.
 Kriminalna policija vidi Kripo.
 Kripo (opšte) 70, 149, 150, 151, 167, 174, 175, 187, 202, 204—210, 299, 316, 317, 380, 381, 383, 385, 396, 399, 425, 462, 467, 468, 488, 535, 612, 613, 618.
 Kripo Bled 167, 206—208, 210, 299, 316, 317, 488.
 Kripo Celovec 612, 613.
 Kripo Graz 70, 71, 612, 613.
 Kripo Maribor 167, 174, 175, 207—210, 380—383, 385, 396, 399, 415, 416, 462, 468, 488, 491, 618.
 Krivi no pravosu e 199—204, 382, 410.
 Kulturbund 36, 38—40, 66, 71, 72, 93, 173, 320, 356, 357, 419, 431, 437, 464.
 Kumpova provala 308, 309, 326.
 Kurs u manastiru Brezje vidi Škola za Gegenbande u manastiru Brezje.
 Kursevi 262—265, 333, 400, 414, 551, 574, 578, 579, 581—584, 602, 603.

Kursevi Abwehr-a 551, 556, 557, 572, 574, 578, 579, 581—584, 602, 603.
Kursevi Eins (I) Marine Be 602, 603.
Kursevi KdS-a Maribor u Krškem 263—265.
Kursevi SD-a u Pragu 400.
Kvestura, italijanska u Ljubljani 112, 139, 182, 228, 302, 346—349, 478—484, 511, 512.
Kvestura, italijanska u Puli 617.
Kvestura, italijanska na Rijeci 541.
Kvestura, italijanska u Tolminu 591.
Kvislinška srpska policija vidi Policija kvislinškog aparata u Srbiji.
Kvislinške formacije u Slovena kom Primorju 534—543, 572, 588, 590, 591.
Kvislinške oružane formacije u Srbiji vidi SDK.
Kvislinški aparat u Sloveniji 30, 31, 44, 76, 115—117, 120, 121, 164, 165, 218, 219, 233, 235, 236, 246, 273, 295, 313, 314, 333, 368, 371, 373, 378, 487, 488, 490, 493, 497—499, 506—535, 542, 588, 590, 591, 595.

Lackova eta 240, 241, 248—250, 427, 428, 457, 473.
»Landeseigene Verbaende« 235, 371, 373, 507, 509.
Landeschutzen 158, 233.
Landrat-i vidi Sreski na elnici, nema ki.
»Lebensborn«, SS-ovska organizacija 104.
»Lebensgebiete« SD-a vidi »Životna podru ja«.
Legitimacije, falsifikovane vidi Falsifikovane legitimacije.
Legitimisti, austriski 500—504, 563, 575.
Leitstellen fuer Frontaufklaerung 549, 554—557.
Leitstelle I pri Vojnoj grupi C 550, 554, 556, 557, 584.
Leitstelle I pri Vojnoj grupi E 550, 554, 556, 557, 581—584, 586.
Leitstelle I pri Vojnoj grupi F 550.
Leitstelle II pri Vojnoj grupi C 550, 554, 556, 557.
Leitstelle III pri Vojnoj grupi C 550, 554, 556, 557, 596, 598.
Leitstelle III pri Vojnoj grupi E 550, 554, 568, 569.
Leitstelle Suedost Be 550, 554, 571, 587.
Lete a komanda Hohmann vidi Fliegendes Kommando Hohmann.
Likvidiranje agenata 243, 248, 261, 365, 393, 421.
Logor Ankenstein 397.

Logor Begunje 200, 230, 239, "268—270, 304, 308, 322, 324, 327, 330, 340, 347, 359, 361, 363, 364, 366, 367, 395, 480.
Logor Bori 468.
Logor Celje (porodice partizana) 389, 390, 424.
Logor Celje (za uhapšenike) 395, 457.
Logor Gori ane — Medvode 331.
Logor KdS-a Bled (za iseljavanje) vidi Logor Št. Vid.
Logor KdS-a Maribor (za iseljavanje) 101, 167, 423.
Logor Kraut u Koruškoj (radni) 240, 324, 361.
Logor Maribor, sabirni (Gestapo) 395, 396.
Logor Murfeld kod Graz-a (zarobljeni ki) 251.
Logor Ribnica (radni) 506, 518.
Logor Strniš e (radni) 468.
Logor St. Vid (za iseljavanje) 101, 296, 301, 321, 332, 363, 364.
Logori inostranih radnika u Štajerskoj 242.
Logori, koncentracioni vidi Koncentracioni logori.
Logori, partizanski vidi Partizanski logori.
Logori preseljenih Slovenaca u Reich-u 103, 193, 398, 424.
Logori, radni u »Ljubljanskoj pokrajini« 505, 506, 515—517.
Logori za radno vaspitanje 308.
Logori, zarobljeni ki 138, 208, 236, 308.
Logori, zatvoreni ki u Južnoj Štajerskoj 78, 165, 166.
Luftwaffe vidi Vojno vazduhoplovstvo, nema ko.
Luftwaffensonderkommando I SO/B, Zagreb 556, 557, 567, 600.
Ljoti evci u Sloveniji 124, 126, 512, 521, 527, 531, 537, 543.
Ljoti evci u Srbiji 29.
»Ljubljanska pokrajina« 31, 38, 76, 77, 81, 82, 98, 107, 112—120, 122—124, 127, 128, 132—134, 136, 139—141, 156—160, 164, 172, 181, 182, 184, 185, 196, 198, 210—212, 216, 218, 227, 228, 233—235, 246, 271, 272, 292, 295, 310, 312—314, 316, 327, 346—350, 360, 367, 369—371, 373, 394, 395, 401—403, 405, 407, 415, 438, 440, 454, 477—479, 487—493, 495, 506—510, 512—514, 520, 524, 526, 527, 531, 535, 537—539, 550, 557—559, 566, 572—574, 578, 584, 592, 595, 597, 617.
Ljubljanska policija vidi Policija, ljubljanska.
»M 7« vidi Kancelarija »M 7«.
Ma arska 14, 15, 17, 33, 36, 37, 41, 43, 51, 53, 56, 61, 72, 83, 123, 127, 129, 136, 172, 176, 181, 183, 211, 405, 407, 415, 562, 620.

Ma arska manjina u bivšoj Jugoslaviji vidi Manjina, ma arska u bivšoj Jugoslaviji.

Ma arska obaveštajna služba vidi Obaveštajna služba, ma arska.

Ma arski iredentisti vidi Iredentisti, ma arski.

Makedonija 7, 17, 32, 33, 35, 36, 56.

Manjina, albanska 32—35.

Manjina, ma arska u bivšoj Jugoslaviji 32, 33, 36, 37, 40.

Manjina, nema ka u bivšoj Jugoslaviji vidi Volksdeutscher-i.

Manjina, slovena ka u austriskoj Koruškoj 66, 109, 314.

Manjina, šiptarska u bivšoj Jugoslaviji vidi Manjina, albanska.

Manjina, turska 176.

Manjine, narodne u Jugoslaviji 32.

Manjine, opšte 189.

Marineabwehr (opšte) 551, 556, 572, 573, 585, 599—605.

Marineeasten 600.

Marineeinsatzkommando 90 601.

Marineeinsatzkommando Kavala 601.

Marinekommando Meldegebiet I Be vidi Eins (I) Marine.

»Marita« plan vidi Plan »Marita«.

Masonerija 167, 530.

Me imurje 17, 37, 72, 176.

Meldekopf »Caesar« (vidi i VAO I Celovec) 138, 139, 197, 407, 409, 410, 412, 417, 466, 551, 560, 564—566, 573—577, 600.

Meldekopf Celje FAT-a 376 569, 570.

Meldekopf Cilli vidi Meldekopf »Caesar«.

Meldekopf Dravograd FAT-a 376 569, 570.

Meldekopf Gorica FAK-a 211 591.

Meldekopf Gorica Nest-a Trst 598.

Meldekopf Gornja Radgona FAT-a 376 569, 570.

Meldekopf »Grenzland« vidi Meldekopf »Caesar«.

Meldekopf Karlovac FAT-a 126 W 584.

Meldekopf Ljubljana FAT-a 126 W vidi Ispostava Ljubljana FAT-a 126 W.

Meldekopf Pore FAT-a 372 598.

Meldekopf Ptuj FAT-a 376 569, 570.

Meldekopf Rijeka Drei (III) Marine 605.

Meldekopf Rijeka FAT-a 126 W 584—586.

Meldekopf Rijeka FAT-a 171 586.

Meldekopf Rijeka FAT-a 372 598.

Meldekopf Rogaška Slatina FAT-a 376 569, 570.

Meldekopf Sušak FAT-a 171 586.
Meldekopf Trst Eins (I) Marine 577, 585, 604, 605.
Meldekopf Venecija Eins (I) Marine 577, 605.
Meldekopf Zagreb Eins (I) Marine 605.
Meldekopf-i Abwehr-a 319, 345, 550, 551, 553—556, 572, 603, 604.
Meldekopf-i Eins (I) c — službe »Rukovodnog štaba za suzbijanje bandi« vidi Ispostave i uporišta KdS-a Bled i Maribor.
Meldekopf-i Eins (I) Marine (opšte) 603, 604.
Mesna organizacija OF Kamnik 336, 364, 365.
Mesni selja ki vo e vidi Ortsbauernfuehrer.
Mežiška dolina 72, 99, 130, 290, 344.
Mikloši eva 7, Ljubljana vidi Kancelarija »M 7«.
Milicija, fašisti ka u Pazinu vidi Fašisti ka milicija, Pazin.
Milicija, fašisti ka na Rijeci vidi Fašisti ka milicija, Rijeka.
Milizia volontaria anticomunista vidi MVAC.
Ministarstvo propagande Reich-a 148.
Ministarstvo spoljnih poslova Reich-a 13, 17, 18, 20, 22, 23, 40, 47—50, 68, 72, 73.
Ministarstvo unutrašnjih poslova Reich-a 68, 86, 87.
Ministarstvo vojske Italije 496.
Mirovni ugovori posle Prvog svetskog rata 32.
Mitteleuropaeischer Wirtschaftstag 405.
MK-ovi vidi Meldekopf-i.
Mongolske jedinice Wehrmacht-a vidi Nema ke borbene jedinice.
Mornari ki Abwehr (opšte) vidi Marineabwehr.
Mornari ki Abwehr I vidi Eins (I) Marine.
Mornari ki Abwehr II vidi Zwei (II) Marine.
Mornari ki Abwehr III vidi Drei (III) Marine.
Mornari ki Abwehr III Zagreb vidi Drei (III) M Zagreb.
MVAC 120, 507, 508, 520, 522, 533.

»Nachrichtenstaffel 212« vidi GFP-grupa 738.
Nadzorni trupovi vidi Poterni odredi.
Nagrade agenata vidi Agentske nagrade i plate.
Najviši vo a SS i policije u Italiji vidi Hoehster SS — und Polizeifuehrer Italien.
Namesnik Reich-a u Koruškoj 282.
Namesnik Reich-a u Štajerskoj 67, 69—71, 282.

Naredbe Himler-a vidi Himmler.
Naredbe Hitler-a vidi Hitler.
Narodne manjine u Jugoslaviji vidi Manjine, narodne u Jugoslaviji.
»Narodni odbor« Ljubljana 127, 128, 532, 533, 539.
»Narodni radni savez novog pokoljenja«- 176.
Narodnooslobodila ka vojska Jugoslavije vidi NOV.
Narodnooslobodila ki pokret Jugoslavije vidi NOP.
Narodnosni referati kvislinškog aparata u Sloveniji 525—527, 532.
NDH 15, 17, 20—24, 27—30, 32, 35, 37—39, 42, 43, 51, 53, 55—57, 82, 83, 97, 98, 104, 116, 127, 129, 136, 139, 172, 181—184, 211, 212, 227, 248, 274, 313, 394, 401, 403—405, 407—410, 415, 427, 435, 436, 438, 492, 493, 504, 543, 551, 555, 556, 562, 564, 566, 567, 574, 575, 594, 602.
Nedi eva vlada 57.
Nema ka akademija, Ljubljana 485.
Nema ka civilna uprava u Sloveniji vidi Civilna uprava, nema ka u Sloveniji.
Nema ka diplomacija 16, 20, 23, 47, 48, 69.
Nema ka informativna agencija vidi Deutsches Nachrichtenburo.
Nema ka kapitulacija vidi Kapitulacija, nema ka.
Nema ka komanda mesta u Ljubljani vidi Komanda mesta, nema ka u Ljubljani.
Nema ka narodnosna grupa vidi Volksdeutscher-i.
Nema ka propaganda vidi Propaganda, nema ka.
Nema ka vojna misija u NDH vidi Vojna misija, nema ka u NDH.
Nema ka žandarmerija vidi Žandarmerija, nema ka.
Nema ke borbene jedinice
Vojne grupe
Vojna grupa C 124, 272, 275, 550, 554, 556, 584, 587, 591, 596, 598, 616.
Vojna grupa E 128, 272, 276, 554, 556, 557, 568, 569, 581, 582, 584, 586.
Vojna grupa F 272, 554, 568, 570, 571, 601.
Armije
14. armija 272, 275.
Tenkovska armija Hauser 113.

Korpusi

XCVII. korpus 124, 545, 587—591, 598, 607, 608, 610, 611, 612, 616.

Divizije

Divizija »Brandenburg« z.b.V. 588.
Divizija »Grossdeutschland« 113.
Divizija Rapke 110, 113, 270, 271, 508, 509.
118. pešadiska divizija 617.
162. pešadiska divizija (Turkmena) 281, 282.
188. planinska divizija 607, 610.
237. pešadiska divizija 545, 586, 606—612, 617.
438. pešadiska divizija 282.

Borbene grupe

Borbena grupa Treeek (48 planinski puk) 160, 277, 291, 413, 425, 477, 564, 620.
Borbena grupa Voelkl 545.

Pukovi

138. rezervni puk planinskih lovaca 542.
188. puk planinskih lovaca 545.

Bataljoni

4. vazduhoplovni bataljon poljskih lovaca za specijalnu upotrebu 544, 545.

Posebne jedinice

Koza ki eskadron Wehrmacht-a 456, 457.
Mongolske jedinice Wehrmacht-a 590.

SS-jedinice

V. SS-ovski korpus 291, 292.
SS-ovska divizija 1 »Leibstandarte Adolf Hitler« 523.
SS-ovska divizija 2 »Das Reich« 113.
SS-ovska divizija 16 tenkovskih grenadira 282.
SS-propaganda standarta »Kurt Eggers« 510, 538, 541, 545, 582.
SS-ovski policiski puk 13 290.

Jedinice policije poretka

Pukovi

Posebni puk policije poretka u Gorenjskoj 305.
14. policiski puk 281.
18. policiski puk planinskih lovaca 232, 356.

- 19. policiski puk 281.
- 25. policiski puk »Todt« 292.

Bataljoni

- Bataljon »Alpenland« policije poretka u Pazinu 544.
- Policiski bataljon Maiwald, Celje 424.
- XII. policiski stražarski bataljon — 2 eta 281.
- XVII. policiski stražarski bataljon — 4 eta 281.
- XVIII. policiski stražarski bataljon — 5 eta 281.

ete

- 1. motorizovana eta žandarmeriske rezerve »Alpenland« 281.
- 2. motorizovana eta žandarmeriske rezerve »Alpenland« 281.
- 3. motorizovana eta žandarmeriske rezerve »Alpenland« 281.
- 14. policiska tenkovska eta 281.
- 181. policiska planinska eta za vezu 281.
- Policiska pionirska eta 281.
- Zandarmeriski vod, Trbovlje 428, 429.

Nema ke poterne knjige vidi Poterne knjige.

Nema ki front rada 400.

Nema ki general u Hrvatskoj 19, 22, 42, 43, 55, 56.

Nema ki konzulat u Ljubljani vidi Konzulat, nema ki u Ljubljani.

»Nema ki odred« vidi »Deutsche Mannschaft«.

Nema ki oficir za vezu sa Bugarskom vidi Oficir za vezu, nema ki sa Bugarskom.

Nema ki oficir za vezu sa Ma arskom vidi Oficir za vezu, nema ki sa Ma arskom.

Nema ki policiski ataše u Beogradu vidi Policiski ataše, nema ki u Beogradu.

Nema ki policiski ataše u Zagrebu vidi Policiski ataše, nema ki u Zagrebu.

»Nema ki savetnici« 115, 273.

Nema ki školski savez vidi Deutscher Schulverein.

Nema ki vojni ataše u Beogradu vidi Vojni ataše, nema ki u Beogradu.

Nema ki vojni izazlanik u Beogradu vidi Vojni ataše, nema ki u Beogradu.

Nema ki železni ari vidi Zelezni ari, nema ki.

Nema ko poslanstvo u Zagrebu vidi Polanstvo, nema ko u Zagrebu.

Nema ko vojno vazduhoplovstvo vidi Vojno vazduhoplovstvo, nema ko.

Nest-ovi Abwehr-a 548, 549, 554, 555, 572, 596, 597, 600.

Nest I Celovec 409, 485, 554, 557, 578, 613, 614.

Nest I Graz 70, 71, 477, 549, 550, 557, 560, 565, 581, 613, 614.

Nest III Celovec 138, 500, 501, 549, 550, 557—561, 592, 596, 613, 614, 616.

Nest III Graz 477, 549, 550, 557, 560—564, 569, 570, 605, 613, 614, 616.

Nest III Ljubljana 550, 559, 592—596.

Nest III Trst 350, 501, 550, 560, 581, 582, 596—599, 605, 612.

NKVD vidi Obaveštajna služba, ruska.

Notdienstverpflichtung 260, 262, 389, 417, 418, 422, 435, 464.

NOP 9, 26, 29, 31, 34, 35, 42—15, 52—54, 56, 57, 62, 63, 78, 80, 82, 83, 89, 92, 93, 100, 108, 115—128, 130, 133—136, 139, 141, 142, 145—148, 157, 159—161, 165, 168—170, 173—175, 177, 178, 180—182, 185, 187, 198, 199, 201, 203, 210, 211, 215—293, 302—307, 310, 311, 313—315, 319, 321, 322, 325, 327, 329—332, 334, 335, 338—342, 344—346, 349, 350, 353—356, 359—362, 365—370, 372, 373, 375—377, 382, 385, 388—394, 397, 402—404, 406, 412—415, 418—421, 423, 425—434, 437—441, 443, 445, 449, 450, 453—455, 457, 466, 468—484, 488, 490, 493, 495—499, 502, 503, 505—513, 515, 516, 518—521, 523, 524, 530, 533, 535, 536, 538—541, 543, 558, 559, 562—565, 588—590, 593, 597—599, 618, 620.

»Nora« vidi Radiostanica »Nora«.

NOV 45, 52, 113, 116, 123, 124, 126—128, 141—143, 185, 217, 236, 237, 252, 254, 265, 271—273, 277, 278, 282—285, 287, 288, 292, 315, 327, 329, 330, 366, 370, 375, 377, 413, 425, 446, 504, 519, 551, 562, 571, 588, 598, 599, 607, 609, 610, 612.

NSDAP"17, 19, 49, 66, 67, 71, 87, 92, 109, 111, 154, 155, 163, 164, 169, 186, 187, 195, 198, 200, 267, 301—303, 318, 341, 352, 356, 360, 387, 394, 417, 485, 541.

NSDAP (AO) na Rijeci 541.

NRSNP vidi »Narodni radni savez novog pokoljenja«.

Obaveštajna služba, ameri ka 176, 556, 563, 569, 592.

Obaveštajna služba, britanska 14, 122, 123, 125, 126, 135, 136, 176, 370, 407, 408, 412, 477, 493—505, 531, 556, 558, 561, 563, 569, 572, 582, 592—594, 596, 597.

Obaveštajna služba DM — pokreta u Sloveniji 377.
Obaveštajna služba, francuska 408, 501.
Obaveštajna služba Gorenjske samozaštite 375, 377, 378.
Obaveštajna služba, italijanska 33, 122, 139, 228, 478—482, 484—486, 499—501, 558, 583, 585, 586, 592, 595, 596.
Obaveštajna služba, jugoslovenska (bivše Jugoslavije) 138, 350, 511, 578, 594.
Obaveštajna služba, ma arska 36, 176, 562.
Obaveštajna služba NOP 44, 139, 517—520.
Obaveštajna služba »Plave garde« vidi DOS.
Obaveštajna služba policije poretka, nema ke 232, 302.
Obaveštajna služba, poljska 500, 501.
Obaveštajna služba »Rukovodnog štaba za suzbijanje bandi« vidi Eins (I)c-služba »Rukovodnog štaba za suzbijanje bandi«.
Obaveštajna služba, ruska 569.
Obaveštajna služba »Slovenskega narodnega varnostnega zbora« 537.
Obaveštajna služba slovena kog kvislinškog aparata 236, 493, 521—524, 528—532, 572.
Obaveštajna služba Slovenske ljudske stranke 372, 377, 521—532.
Obaveštajna služba, švajcarska 597, 598.
Obaveštajni aparat, nema ki u Sloveniji (opšte) 62, 63, 85, 87, 99, 109, 110, 120—123, 145, 146, 150, 216—218, 224, 225, 228, 235, 237, 250, 256, 257, 279, 280.
Obaveštajni centri vojnog aparata slovena kog domobranstva 532.
Obaveštajni punkt Ljubljana MK »Caesar« 574, 575.
Obaveštajni punkt Opatija MK »Caesar« 576, 577.
Obaveštajni punkt Ptuj Luftwaffensonderkommando I SO/B 567.
Obaveštajni punkt Pula MK »Caesar« 577.
Obaveštajni punkt Rijeka MK »Caesar« 577.
Obaveštajni punkt Trst MK »Caesar« 576, 577.
Obaveštajni punkt u Rimskim Toplicama Luftwaffensonderkommando I SO/B 567.
Obaveštajni referat Gestapo-a Celovec 494.
Obaveštajni referat Gestapo-a Graz 251.
Obaveštajni referat KdS-a Bled 173—175, 179—181, 233, 234, 236, 237, 239, 240, 256, 263, 276, 279, 280, 284, 291, 299,

305, 306, 308, 317, 320, 323—325, 328, 331, 332, 334, 335.,
340, 391, 392, 491, 505, 506, 519, 520, 575.

Obaveštajni referat KdS-a Maribor 173—175, 179—181, 234,
236, 239, 245, 246, 250, 251, 256, 258, 265, 276, 279, 280,
284, 292, 383, 385, 386, 390—392, 416, 422, 426—428, 431,
435—438, 441—444, 457—459, 462, 516, 517.

Oberkommando der Wehrmacht vidi OKW.

Oberkommando des Heeres vidi OKH.

Oberkraner Selbstschutz vidi Gorenjska samozaštita.

Oblasni komitet KP Slovenije za Štajersku 252, 470.

Oblast partizanskog ratovanja vidi Bandenkampfgebiet.

OBV vidi TOS.

»Ocelot« vidi FAT 127 R.

Odeljenje III KdS-a Bled vidi SD Bled.

Odeljenje IV KdS-a Bled vidi Gestapo Bled.

Odeljenje V KdS-a Bled vidi Kripo Bled.

Odeljenje VI KdS-a Bled vidi KdS Bled — odeljenje VI.

Odeljenje III KdS-a Maribor vidi SD Maribor.

Odeljenje IV KdS-a Maribor vidi Gestapo Maribor.

Odeljenje V KdS-a Maribor vidi Kripo Maribor.

Odeljenje VI KdS-a Maribor vidi KdS Maribor — odeljenje VI.

Odmazde 45, 229—231, 267, 336, 360, 367, 397, 474, 544, 618.

Oesterreichische Befreiungsfront 252, 381.

OF 62, 77, 82, 105, 108, 117—122, 135, 136, 139, 170, 174, 175,
181, 215—217, 224—226, 231, 232, 234, 236, 238—244, 247,
248, 253—255, 257, 268, 269, 288, 300, 306—308, 311, 312,
321, 323—327, 330, 331, 333, 334, 336, 337, 339—342, 344,
347—350, 356, 358, 360—367, 375, 377, 385, 388, 389, 391,
393, 402, 406, 407, 413, 420, 421, 425, 427—429, 431—434,
438, 439, 447—450, 453—455, 457, 458, 469, 470, 474—477,
480—485, 489—493, 495, 499, 502, 506, 507, 512, 514—520,
523—526, 528, 530, 540, 541, 558, 575, 592, 594, 595, 620.

Oficir za vezu Ast-a Salzburg kod Višeg vo e SS i policije
Bled 558, 559.

Oficir za vezu Delatne grupe Sipo i SD Beograd kod Upravnog
štaba vojnog zapovednika Srbije 97.

Oficir za vezu Eins (I) Marine kod Vojne grupe F 601.

Oficir za vezu KdS-a Bled kod italijanskih vlasti u Ljubljani
74, 112, 122, 140, 141, 156, 184, 185, 211, 302, 305, 310—
312, 346, 347, 349, 350, 355, 403, 477—487, 492, 494, 500,
501, 505, 509, 559, 563.

Oficir za vezu KdS-a Bled sa slovena kom policijom u Ljubljani 349, 421, 493, 502, 513, 514, 518—520.

Oficir za vezu, nema ki sa Bugarskom 43.

Oficir za vezu, nema ki sa Ma arskom 43.

Oficir za vezu policije poretka kod italijanskih vlasti u Ljubljani 140—142, 274, 310, 346, 347, 355, 483, 559.

Oficir za vezu šefa civilne uprave za Gorenjsku kod italijanskih vlasti u Ljubljani vidi Oficir za vezu KdS-a Bled u Ljubljani.

Oficir za vezu Višeg vo e SS i policije Bled kod italijanskih vlasti u Ljubljani vidi Oficir za vezu policije poretka kod italijanskih vlasti u Ljubljani.

Oficir za vezu Vojne grupe E sa »Rukovodnim štabom za suzbijanje bandi« 276.

Oficir za vezu Wehrmacht-a sa KdS-om Bled 158.

Oficir za vezu Wehrmacht-a sa KdS-om Maribor 158.

Ogranak VOMI u Celju vidi VOMI — ogranak Celje.

OKH 15—17, 36, 72, 96.

Okružne vojne komande u Sloveniji vidi Wehrbezirkskommando Wehrmacht-a u Sloveniji.

Okružni komitet KPS u Jesenicama 322, 323, 360, 361.

Okružni komitet KPS u Ljubljani 517—519.

Okružni komitet KPS u Mariboru 252, 254, 477.

Okružni obaveštajni komitet i biro OF u Ljubljani 517, 518.

Okružni odbor OF u Jesenicama 322, 323, 360, 361, 365, 366.

Okupacija, italijanska 17, 20, 56, 72—74, 76, 79—83, 107, 113, 119, 120, 122, 139—141, 145, 156, 182, 185, 196, 211, 227, 228, 271, 302, 310, 340, 346—350, 355, 436, 439, 441, 479, 480, 511, 521, 522, 525, 555, 558, 559, 575, 595.

Okupaciona teritorija, bugarska vidi Bugarska okupaciona teritorija.

Okupacione vlasti, italijanske u Crnoj Gori 29, 30.

Okupacione vlasti, italijanske u Sloveniji 30—32, 74, 111, 112, 122, 139—141, 182, 184, 185, 211, 302, 310, 345—349, 355, 356, 441, 471, 477—479, 483, 484, 486, 487, 558, 595.

Okupacione vlasti, nema ke u Sloveniji (opšte) 32, 61, 62, 75, 78, 79, 81, 85, 97, 100, 107, 108, 110, 111, 116—125, 127—133, 140, 153, 161, 162, 164, 165, 168, 215, 216, 218, 224, 226—228, 231, 233, 293, 368, 373, 376, 378, 400, 411, 464, 465, 467, 476, 482, 483, 487, 488, 495—499, 502, 506, 512, 522, 526, 531, 532, 537—539, 542, 544, 545, 560.

Okupacione vlasti u Srbiji 22, 27, 35, 44, 96, 97, 222.
OKW 15—18, 47, 49, 96, 97, 206, 612.
Omladinska organizacija OF u fabrici Schubert u Kranju 326, 362, 363.
Operationszone »Adriatisches Kuestenland« vidi Operativna zona »Jadransko Primorje«.
Operationszone »Alpenvorland« vidi Operativna zona »Alpisko predgorje«.
Operativna zona »Alpisko predgorje« 114, 115, 533.
Operativna zona »Jadransko Primorje« 109, 114—118, 123, 126, 127, 134, 145, 146, 158, 161, 281, 487, 507, 533—537, 539, 550, 572—606, 616.
Operativni komandant Rijeka vidi Einsatzkommandeur Rijeka.
Operativno odeljenje »Rukovodnog štaba za suzbijanje bandi« u Ljubljani 274, 276, 277, 290.
Opštinska uprava Pazin 611.
Opunomo enik komesara Reich-a za u vrš ivanje nema ke narodnosti, Bled 301, 302, 406.
Opunomo enik komesara Reich-a za u vrš ivanje nema ke narodnosti, Maribor 424, 438.
Opunomo enik Reichsfuehrer-a SS u NDH 55.
Opunomo enik šefa Sipo i SD pri CdZ-u u Gorenjskoj vidi KdS Bled.
Opunomo enik šefa Sipo i SD pri CdZ-u u Južnoj Štajerskoj vidi KdS Maribor.
Opunomo enik Uprave VI RSHA za Jug 151, 401.
Ordinarijat biskupski, Ljubljana vidi Biskupski ordinarijat, Ljubljana.
Ordnungspolizei vidi Policija poretka.
Organizacija »Jupiter« 48, 69.
Organizacija Todt vidi OT.
Orientalški seminar berlinskog univerziteta vidi Univerzitet Berlin.
Orpo vidi Ordnungspolizei.
Ortsbauernfuehrer 105, 266, 443.
Oružani SS vidi Waffen-SS.
Osamnaesti (18) planinski puk vidi Kampfgruppe Treeck.
Osamnaesti (18) policiski puk planinskih lovaca vidi Nema ke borbene jedinice.
Osamnaesti (XVIII) policiski stražarski bataljon — 5 eta vidi Nema ke borbene jedinice.

Osovina 15, 30, 69, 72, 110, 112.

Osvobodilna fronta vidi OF.

OT (Organisation Tod*) 541.

Padobranski agenti, britanski 176, 490.

Paljevine ku a i zgrada 45, 337, 341, 345, 359.

»Park«, hotel na Bledu vidi Hotel »Park«, Bled.

Partiska kancelarija NSDAP 111, 312.

Partizani 35, 44, 52, 89, 90, 92, 93, 100, 105, 108, 116, 123—125, 139—142, 147, 160, 169, 173, 174 185, 198, 206, 216, 217, 219, 220, 223—234, 236, 238—266, 268—273, 276—279, 282—288, 291—293, 302—308, 312, 322, 324, 326—337, 340—342, 344, 345, 347, 349, 355—359, 361—363, 366, 367, 369, 370, 373, 375—377, 381, 382, 385, 388—393, 413, 420, 423, 425, 427, 429—431, 434, 437—441, 443, 446, 448—457, 470—476, 480—484, 490, 492, 495, 496, 499, 504, 506, 507, 512, 518, 520, 523, 524, 538, 540, 541, 543—545, 558, 559, 569, 572, 585, 588, 590, 592, 599, 607, 609—612, 616, 617, 619, 620.

Partizani, austriski 125, 315.

Partizanske javke 238, 257, 323, 342, 363, 439, 448, 470.

Partizanske jedinice

IV operativna zona NOV u Savinjskoj dolini 277, 282.

IX partizanski korpus 588.

XIV partizanska divizija 277.

Dolomitska brigada NOP 484, 485.

Partizanski bataljon na Krvavcu 327.

Pohorski bataljon na Velikoj Kopi 473.

Pohorski odred 253, 260, 261.

Partizanski logori 178, 257, 261, 286, 287, 342, 357, 358, 439, 308, 322, 341, 345, 364, 366, 377, 390, 391, 424, 474.

Partizanski bataljon na Krvavcu vidi Partizanske jedinice.

Partizanski logori 178, 257, 261, 286, 287, 342. 357, 358, 439, 455.

Passierscheinstelle Rijeka 541, 542.

Fassierscheinstelle Trst 581, 582.

Patrole za nasilno izvi anje 337, 338, 345.

Peta kolona 36, 320, 321, 331, 332.

Peti (V) SS-ovski planinski korpus vidi Nema ke borbene jedinice.

«Pionierversuchskommando» Tolmin 589—591.

P — kartoteka Werkschutz-a 137.

Plan »Marita« 47.

Platzkommandantura, nema ka u Ljubljani vidi Komanda mesta, nema ka u Ljubljani.

»Plava garda« 117, 120, 255, 279, 327, 337, 372, 373, 376, 377, 489, 490, 492—498, 500, 515—517, 531, 532, 538, 551, 556, 572, 575, 588, 592, 593, 597, 598.

Plavogardisti ki odred vidi Gorenjski plavogardisti ki odred.

Plate agenata vidi Agentske nagrade i plate.

Podmetnuti materijal vidi »Spielmaterial«.

Podoficirska škola u Mariboru 291.

Podunavska federacija 28.

Podzemni pokret »Bundschuh« Sipo i SD-a vidi »Bundschuh«.

Pograni na carinska straža vidi Carinska pograni na straža.

Pograni na policija 151, 152, 183, 209, 380, 397, 415, 426, 436, 460.

Pograni na policija Celovec 296, 612, 613.

Pograni na policija Graz 379, 380, 612, 613.

Pograni na policija, jugoslovenska (bivša) 613.

Pograni na policija KdS-a Bled 151, 152, 176, 296—298, 316, 318, 323, 327, 346, 349, 350, 379, 380, 480, 481.

Pograni na policija KdS-a Maribor 151, 152, 176, 182, 183, 297, 379, 380, 383, 397, 415, 416, 423, 426, 435, 437—440, 460, 461.

Pograni na policija — komesarijati vidi Komesarijati pograni ne policije.

Pograni na policija — stanice vidi Stanice pograni ne policije.

Pograni na zaštita, carinska vidi Carinska pograni na zaštita.

Pohorski bataljon (I) na Velikoj Kopi 473.

Pohorski odred vidi Partizanske jedinice.

Pohorski proces 253.

POJ vidi Partizani.

Pokrajinska uprava kvislinškog aparata u Ljubljani 76, 115, 116, 120, 235, 273, 313, 487, 488, 497, 498, 512—516, 521, 522, 524—532, 595.

Pokrajinski komitet KPS u Gorenjskoj 307.

Pokrajinski odbor OF u Gorenjskoj 307, 364.

Pokretna komanda Hohmann vidi Fliegendes Kommando Hohmann.

Pokretna komanda Kramhoeller vidi Rollkommando Kramhoeller.

Pokretna komanda Stelzl vidi Rollkommando Stelzl.
Pokretne komisije 165.
Policija bivše Jugoslavije 320, 350, 391, 578, 613.
Policija, italijanska u Ljubljani 139, 346—348, 478, 480, 482, 483.
Policija kvislinškog aparata u Ljubljani 115, 117, 120, 122, 234, 246, 273, 295, 313, 314, 484, 488—493, 505—507, 511 520, 523—526, 530—533, 541.
Ispostava kvislinške policije Cerknica 514, 525, 526, 532.
Ispostava kvislinške policije Dobrava 514, 525, 526, 532.
Ispostava kvislinške policije Grosuplje 514, 525, 526, 532.
Ispostava kvislinške policije Horjul 514, 525, 526, 532.
Ispostava kvislinške policije Ko evje 514, 518, 525, 526, 532.
Ispostava kvislinške policije Logatec 514, 525, 526, 532.
Ispostava kvislinške policije Lukovec 514, 525, 526, 532.
Ispostava kvislinške policije Novo mesto 514, 518, 525, 526, 532.
Ispostava kvislinške policije Rakek 514, 525, 526, 532.
Ispostava kvislinške policije Ribnica 514, 525, 526, 532.
Ispostava kvislinške policije Velike Laš e 514, 525, 526, 532.
Ispostava kvislinške policije Vrhnika 514, 525, 526, 532.
Uporišta kvislinške policije 525, 526, 532.
Policija kvislinškog aparata u Srbiji 117, 368.
Policija, ljubljanska (bivša) 511, 512.
Policija poretka 42, 54, 55, 101, 105, 135, 140, 142, 145, 147—149, 153, 157—159, 161, 168, 169, 185, 199, 200, 207, 209, 219—221, 229, 232—236, 241, 255, 256, 259, 261—263, 266, 270, 272—274, 281, 282, 284—287, 290, 292, 293, 301, 302, 305, 310, 314, 332, 333, 336, 341, 342, 345, 355—357, 359, 363, 373, 382, 390, 412, 418, 422—424, 434, 439, 442, 449—451, 453, 456, 470 473, 475, 478, 483, 489, 498, 532, 535, 536, 542, 544, 558.
Policija, železni ka 245, 285—287, 321.
Policiska eta planinskih lovaca »Alpenland« vidi Nema ke borbene jedinice.
Policiska eta za posebne zadatke »Alpenland« vidi Nema ke borbene jedinice.
Policiska pionirska eta vidi Nema ke borbene jedinice.

Policiski agenti policije kvislinškog aparata u Ljubljani 514, 515.
 Policiski ataše, nema ki u Beogradu 55, 184.
 Policiski ataše, nema ki u Rimu 486.
 Policiski ataše, nema ki u Zagrebu 48, 55, 81, 184, 318, 404.
 Policiski atašei 55, 184, 185, 483, 541.
 Policiski bezbednosni aparat, nema ki u Sloveniji (opšte) 42, 78—80, 82, 85, 87, 108, 109, 115, 118, 120, 122, 123, 131, 134—136, 138, 140—142, 145, 146, 148—150, 154, 155, 158, 162, 163, 174, 215—221, 223—237, 248, 256, 257, 266—268, 270—273, 293, 295, 296, 354, 478.
 Poljska obaveštajna služba vidi Obaveštajna služba, poljska.
 Politi ka kartoteka Werkschutz-a vidi P — kartoteka Werkschutz-a.
 Politi ki komesari, nema ki vidi Sreski na elnici, nema ki.
 Politi ki komesarjat Dravograd 72.
 Politi ki krivi ni sud za Gorenjsku 199—201, 203, 204, 308, 367.
 »Pollux« vidi Radiostanica FAT-a 372.
 Pomo na policija 92, 233, 248, 371—374, 389, 418.
 Pomo na policija — uporišta vidi Uporišta pomo ne policije.
 Pooštreno saslušavanje 172, 239, 243, 306, 308, 322, 332, 360, 361, 366, 390, 433, 437, 475, 515.
 Porodice partizana (postupak) vidi Partizanske porodice (postupak).
 Poro evalska služba vidi Informativni ured.
 Posebna grani na komanda RSHA 206.
 Posebna komanda Hanus vidi Sonderkommando Hanus.
 Posebna komanda »Iltis« vidi Sonderkommando »Iltis«.
 Posebna komanda Kraus vidi Sonderkommando Kraus.
 Posebna komanda mornarice u Kavali vidi Marineeinsatzkommando Kavala.
 Posebna komanda Nest-a III Celovec u Ljubljani 559, 596.
 Posebna komanda Opitz vidi Sonderkommando Opitz.
 Posebna komanda Strassburg vidi Sonderkommando Strassburg.
 Posebna komanda vojnog vazduhoplovstva I Jugoistok/B vidi Luftwaffensonderkommando I SO/B Zagreb.
 Posebna komanda Wiegele vidi Sonderkommando Wiegele.
 Posebna poterna lista za Jugoslaviju vidi Sonderfahndungsliste Jugoslawien.

Posebni puk policije poretka u Gorenjskoj vidi Nema ke borbene jedinice.

Poslanstvo, nema ko u Zagrebu 22, 23, 97, 435, 568.

Poštanska direkcija Celovec vidi Direkcija pošta Celovec.

Poštanska straža 285.

Poštanske ustanove 154, 424.

Poterna služba 204—210, 256, 366, 397, 398, 460, 461.

Poterne knjige 151, 209, 210, 321.

Poterni glasnik Gestapo-a 209, 210.

Poterni glasnik Kripo-a 209, 210.

Poterni odredi 205.

Poterni spisak komunista, terorista i lanova bandi 221.

Poterni spiskovi vidi Sonderfahndungsliste Jugoslawien.

Pothvat »Otto« 413.

Potureni obaveštajni materijal vidi »Spielmaterial«.

Poverenik Uprave VI RSHA Jug vidi Opunomo enik Uprave VI RSHA za Jug.

Pozadinska mreža 132, 550—554, 556, 557, 566, 572, 573, 577—584, 597, 603, 605.

Pozadinska mreža Eins (I) Marine 603, 605.

Pozadinska mreža Uprave VI RSHA 504—506.

Pozadinska oblast Vojne grupe E 128, 276, 568, 571.

Pozadinska oblast Vojne grupe F 568.

Pravoslavni klerofašizam vidi Klerofašizam, pravoslavni.

Prefektura gori ke provincije 545, 589.

Preseljavanje vidi Iseljavanje.

Priklju enje Austrije vidi Anschluss Austrije.

Prinudni rad 206, 237, 248, 323, 434, 515, 517, 531.

Privredna policija u Ljubljani 489.

Privredna špijunaža, nema ka 50.

Propaganda, bugarska 32.

Propaganda, nema ka 148.

Propagandna standarta (puk) SS-a »Kurt Eggers« vidi Nema ke borbene jedinice.

Propagandna uprava OKW-a 16.

Propagandni aparat NDH 30.

Propusnice 76, 77, 347, 435, 490.

Protektorat, Češko-Moravski 165, 371.

Proterivanje nepouzdanih lica sa oslobo enje teritorije na okupiranu 518.

Protivavionska zaštita 308.

Protivbanda vidi Gegenbande.
Protivkomunisti ki odbor Ljubljana 523, 526, 527.
Provala Lackove ete vidi Lackova eta.
Provokacije Gestapo-a 307, 321, 334, 336, 345, 420.
Prva (I) motorizovana eta žandarmeriske rezerve »Alpenland« vidi Nema ke borbene jedinice.
Pruefstelle Ljubljana 524.
»Prvi slovena ki udarni puk« SNVZ-a 538.

Radiostanica FAT-a 372 598.
Radiostanica NOP u Ljubljani 481.
Radiostanica policije kvislinškog aparata u Ljubljani 519.
Radiostanica »Nora« 39, 40.
Radiotelegrafska škola »Buero« Ast-a Be 602.
Radiotelegrafska škola Ljubljana 578, 579.
Radiotelegrafske škole Ast-a Be 551, 574, 576, 582, 602, 603.
Radiotelegrafski kursevi (opšte) 551.
Radiotelegrafski kursevi Abwehr-a u Trstu vidi Ispostava Trst FAT-a 129 R.

Radni logor Kraut vidi Logor Kraut u Koruškoj (radni).
Radni logor Ribnica vidi Logor Ribnica (radni).
Radni logor Strniš e vidi Logor Strniš e (radni).
Radni logori u »Ljubljanskoj pokrajini« vidi Logori, radni u »Ljubljanskoj pokrajini«.

Radni ugovori 329.
Rasse-und Siedlungshauptamt der SS 94, 95, 101, 103.
Ratne organizacije Abwehr-a vidi Kriegsorganisationen Abwehr-a.

Ratni zarobljenici, italijanski vidi Zarobljenici, italijanski.
Ratni zarobljenici u Nema koj vidi Zarobljenci u Nema koj.
Ratno vazduhoplovstvo, nema ko, vidi Vojno vazduhoplovstvo, nema ko.

Rastrganci vidi Izvi a i.
Reakcija, albanska 34, 35.
Reakcija, slovena ka 30, 31, 79—81, 83, 116—118, 120—122, 124, 127, 135, 136, 148, 164, 165, 233, 255, 305, 307, 309, 312, 314, 324, 334, 344, 368, 369, 376, 391, 486, 493, 497, 499, 502—507, 512, 513, 520—523, 530, 532, 533, 537, 539, 556, 558, 563, 588, 593, 598.
Reakcija, srpska 26—30, 48, 50, 126.

Referat IV N Gestapo-a Celovec vidi Obaveštajni referat Gestapo-a Celovec.

Referat IV N Gestapo-a Graz vidi Obaveštajni referat Gestapo-a Graz.

Referat IV N KdS-a Bled Vidi Obaveštajni referat KdS-a Bled.

Referat IV N KdS-a Maribor vidi Obaveštajni referat KdS-a Maribor.

Referat »I-g« vidi Informativni ured pokrajinske uprave, Ljubljana.

Registiranje lica kod iseljavanja vidi Iseljavanje.

»Reichsbahntransporte« Celovec 587.

Reichsfuehrer SS 47, 48, 272.

Reichsgau Kaernten (Koruška) 72.

Reichsgau Steiermark (Štajerska) 72, 560.

Reichskommissar fuer die Festigung des Deutschen Volkstums 41, 91, 94, 95, 101, 103, 104, 106, 107, 153, 166, 301, 302, 386, 406, 424, 438.

Raichsnaehrstand vidi Selja ka staleška organizacija.

Reichssicherheitshauptamt vidi RSHA.

Rekvizicije 381.

Reorganizacija Abwehr-a 548, 618.

Represalije 266—268, 359.

Revizionizam 13, 32—37, 42.

Rezidenti 257, 308, 324, 329, 337, 340, 341, 344, 390, 423, 431, 433, 434, 438, 449, 458.

Rollkommando Hohmann vidi Fliegendes Kommando Hohmann.

Rollkommando Kramhoeller 456.

Rollkommando Stelzl 429.

RSHA 15, 17, 22, 24, 25, 32, 35, 38, 39, 43—49, 53—57, 68, 70, 81—84, 88, 90, 94—96, 101, 111, 112, 118, 122, 125, 126, 129, 131, 134—139, 142, 145—152, 164, 167, 169, 171, 173, 179, 184—186, 194, 195, 198, 199, 204—211, 213, 220—223, 227, 233, 237—239, 250, 273, 275, 279, 296—298, 300, 302—304, 306, 310, 312, 314, 315, 328, 329, 381, 382, 387, 390, 401—404, 406—409, 414, 467, 469, 471, 477, 482, 483, 486, 494, 502—504, 513, 533—536, 547, 549, 552, 553, 563, 595, 618.

Rudnik Trep a vidi Trep a, rudnik.

Rumunija 20, 123.

Ruska obaveštajna služba vidi Obaveštajna služba, ruska.
Ruski zarobljenici vidi Zarobljenici, ruski.
Ruecknetz vidi Pozadinska mreža.
Rukovodni štab Wehrmacht-a 13, 47, 48, 110.
»Rukovodni štab za suzbijanje bandi« u Sloveniji 141, 157, 160, 161, 169, 185, 216, 234, 265, 270—293, 319, 345, 413, 418, 425, 444, 446, 451, 452, 491, 506, 511, 534, 562, 564, 565, 573, 590, 605, 607.
»Rukovodni štab za suzbijanje bandi«, Trst 169, 185, 216, 234, 477, 534, 536, 542, 544, 572, 573, 589—605, 607.

Sabirni logor Gestapo-a u Mariboru vidi Logor Maribor, sabirni (Gestapo).
Sabirni logor za iseljavanje vidi Iseljavanje.
Sabotaža Abwehr-a vidi Abwehr II.
Sabotaža RSHA vidi Uprava VI/S RSHA.
Sandžak 57.

Saslušavanje zarobljenih partizana i hapšenih pripadnika NOP i OF 282, 286, 287, 356—359, 361, 382, 396, 430, 440, 442, 447, 452, 455, 457, 490, 491, 532, 540—542, 569, 570, 590, 591, 599, 607—612.

Saveznici, zapadni vidi Zapadni saveznici.
•Schneider in Verovšek«, Ljubljana 517.
Schutzgebiete vidi »Zaštitna podruja«.
Schutzstaffeln der NSDAP vidi SS.

SD (opšte) 132—135, 137, 141—143, 148—153, 155, 158, 159, 166, 167, 169—171, 174, 178, 183—201, 206, 220, 278, 279, 284, 297, 298, 300, 303, 305, 306, 309—312, 315—318, 349—354, 356, 367, 373, 382, 383, 387, 388, 398—400, 410, 411, 414, 415, 461, 462, 533—535, 547, 572, 618.

SD — otseci 149, 150, 401.
SD Be 350, 401.
SD Bled 113, 132—134, 141—143, 150, 166—170, 173, 174, 183—201, 220, 278, 279, 284, 298, 300, 309—312, 316—318, 350—354, 356, 357, 367, 373, 461, 488, 489, 553.
SD Celovec 70, 111, 123, 146, 147, 150, 151, 155, 296, 306, 312, 352, 353, 379, 402, 501, 545.
SD Graz 67—72, 74, 146, 147, 150, 151, 155, 195—197, 210, 379, 383, 385, 398—402, 404—406, 409, 410, 431, 432, 462—465, 467, 468, 561.
SD Innsbruck 402.

SD Maribor 79, 80, 84, 85, 90, 113, 132—134, 141—143, 150, 158, 159, 166—169, 171, 178, 183, 184, 186—201, 278, 279, 284, 297, 299, 381, 384, 386, 388, 394, 398—402, 407, 410, 415, 416, 419, 420, 456, 461—467, 488, 489, 495, 496, 500.

SD Muenchen 402.

SD Nuernberg 402.

SD Prag 402.

SD u Sloveniji (opšte) 132—134, 141, 142, 149—151, 155, 178, 186—193, 195—199, 217, 218, 220, 223, 224, 229—233, 236—238, 245, 246, 273, 279, 284, 285, 287, 288, 292, 309, 319, 351—353, 356, 373, 383, 398—402, 405, 408, 409, 415, 416, 464—467, 476, 488, 489, 491, 492.

SD u Srbiji 185.

SDK 124, 126, 369, 537, 543.

Sedamnaesti (XVII) policiski stražarski bataljon — 4 eta vidi Nema ke borbene jedinice.

Sekretarijati GFP-a vidi GFP-sekretarijati.

»Selja ka kancelarija« 522.

Selja ka staleška organizacija 105, 250, 266, 443.

Separatizam (opšte) 25—32.

Separatizam, crnogorski 29, 30.

Separatizam, hrvatski 15, 16, 27—29, 48, 567.

Separatizam, slovena ki 30—32.

Separatizam, srpski 29.

Servizio informazioni militari vidi Obaveštajna služba, italijanska.

Sicherheitsdienst der SS vidi SD.

Sicherheitspolizei vidi Sipo.

SIM vidi Servizio informazioni militari.

Sipo (opšte) 149, 150, 204—207, 382, 383, 389, 414, 415, 533, 534, 547, 548, 553, 572, 605, 618, 619.

Sipo u Sloveniji (opšte) 75, 76, 78, 79, 89—92, 95, 100, 101, 105, 107, 134, 135, 137, 141, 142, 145, 148, 149, 151—153, 159, 160, 167, 198, 199, 217, 218, 220, 221, 223, 224, 229—234, 236—238, 270, 273, 278, 279, 284, 287, 288, 292, 295, 359, 533, 534, 572.

SKOJ 221.

SKP(b) 252.

Slobodni zidari vidi Masonerija.

Slovena ka ljudska stranka 30, 118—120, 372, 373, 376—378, 507—511, 520—523, 525—533, 537, 539, 592.

Slovena ka manjina u Koruškoj vidi Manjina, slovena ka u austriskoj Koruškoj.
»Slovena ka narodna vojska« 378, 532.
Slovena ka reakcija vidi Reakcija, slovena ka.
»Slovena ka vlada« 31, 135, 307, 370, 532, 533.
Slovena ki separatizam vidi Separatizam, slovena ki.
Slovena ko domobranstvo vidi Domobranstvo, slovena ko.
Slovenci u Koruškoj vidi Koruški Slovenci.
»Slovenska legija« 120, 372, 373, 376, 507—511, 520—523, 525—531, 537, 539.
»Slovenski dom«, asopis 516.
»Slovenski narodni varnostni zbor« 124, 235, 537—539, 590, 591.
»Slovenski poro evalec« 241, 349, 362, 407, 476, 477.
SLS vidi Slovena ka ljudska stranka.
Služba bezbednosti SS-a vidi Sicherheitsdienst der SS.
Služba Ic vidi Eins (I)c-služba.
Službene informacije VDA vidi Amtstraegerblatt des VDA.
Smrtne presude 200—203, 218, 382, 397, 473.
SNVZ vidi »Slovenski narodni varnostni zbor«.
Sokolske organizacije 462.
»Sonderbehandlung« 172.
Sonderfahndungsliste Jugoslawien 56, 122, 151, 296, 321, 332, 396, 417, 437, 494, 542, 614.
Sonderkommando Eggers vidi FAT 208, Dobriša kod Celja.
Sonderkommando Hanus 417, 418.
Sonderkommando »Iltis« 292, 293.
Sonderkommando Kraus 303—306, 310, 311, 318, 346—350, 354, 361, 468, 469, 480—484.
Sonderkommando Opitz 303—305, 354.
Sonderkommando Peterson u Ljubljani vidi Posebna komanda Nest-a Celovec u Ljubljani.
Sonderkommando Strassburg 389, 390, 418, 426, 441, 444, 447, 451—453, 468, 469.
Sonderkommando Wiegele 456, 457.
Sondersturm Ptuj 93, 232.
Specijalna komanda »Iltis« vidi Sonderkommando »Iltis«.
Specijalna komanda Kraus vidi Sonderkommando Kraus.
»Specijalni postupak« vidi »Sonderbehandlung«.
Specijalna policija Beograd 117, 369.
»Spielmaterial« 136, 247, 307, 588.

Spisak vanrednih poternica za Jugoslaviju vidi Sonderfahndungsliste Jugoslawien.

Spiskovi za hapšenja u »Ljubljanskoj pokrajini« 487, 491, 492.

Spoljnopoliti ki ured NSDAP 17, 49.

Sporazum Cvetkovi —Ma ek 27.

Srednjeevropska federacija vidi Podunavska federacija.

Srednjeevropski privredni savet vidi Mitteleuropaeischer Wirtschaftstag.

Sreski na elnici, nema ki 38, 39, 73, 154, 171, 198, 200, 201, 260, 267, 297, 318, 344, 356, 380, 387, 389, 411, 417, 423, 428, 445, 464, 475.

Srpska emigracija vidi Emigracija, srpska.

Srpska reakcija vidi Reakcija, srpska.

Srpska Specijalna policija, Beograd vidi Specijalna policija, Beograd.

Srpski dobrovolja ki korpus vidi SDK.

Srpski separatizam vidi Separatizam, srpski.

Srpski šovinizam vidi Reakcija, srpska.

SS 40, 41, 47, 48, 54—56, 92—96, 98, 99, 103, 143, 145—147, 149, 153, 155, 157, 158, 162—164, 169, 195, 199, 200, 212, 229, 231, 232, 235, 236, 272—274, 276, 279, 285, 290, 291, 337, 350, 373, 381, 387, 396, 411, 414, 417, 426, 464, 544, 553, 559, 561, 565, 590, 619.

SS-divizija »Das Reich« vidi Nema ke borbene jedinice.

SS-divizija »Leibstandarte Adolf Hitler« vidi Nema ke borbene jedinice.

SS-Hauptamt 301.

SS-Rasse-und Siedlungshauptamt, ispostava Lodz vidi Centrala za preseljavanje, Lodz.

Stanica Bohinjska Bistrica pograni ne policije KdS-a Bled 298, 318, 323, 327.

Stanica Borovlje pograni ne policije Gestapo-a Celovec 344.

Stanica Brežice pograni ne policije KdS-a Maribor vidi Ispostava Brežice KdS-a Maribor (Gestapo).

Stanica rni vrh carinske pograni ne zaštite 37 i

Stanica rnu e pograni ne policije KdS-a Bled 297, 298, 318, 323, 327.

Stanica Dobova pograni ne policije KdS-a Maribor 297, 298, 383, 384, 416, 435, 436, 440, 460.

Stanica Gorenja vas carinske pograni ie zaštite 371.

Stanica Laze pograni ne policije KdS-a Bled 297, 298, 318,

323, 324, 326, 327.
Stanica Luine carinske pogranične zaštite 371.
Stanica Mursko Središnje pogranične policije KdS-a Maribor 176, 183, 297, 298, 383, 416, 426, 427, 460, 461.
Stanica Rate pogranične policije KdS-a Bled 297, 298, 318, 323, 324, 326, 327.
Stanica Rogaška Slatina pogranične policije KdS-a Maribor 182, 297, 298, 383, 416, 419, 460.
Stanica Sevnica pogranične policije KdS-a Maribor 297, 298, 383, 416, 419, 460.
Stanica Spielfeld pogranične policije Gestapo-a Graz 426, 427.
Stanica Suhi Dol carinske pogranične zaštite 371.
Stanica St. Vid pogranične policije KdS-a Bled 297, 298, 318, 323, 324, 326, 327, 346, 349, 350, 480, 481.
Stanica u Velikoj Dolini pogranične policije KdS-a Maribor vidi Uporište u Velikoj Dolini KdS-a Maribor (Gestapo).
Stanice carinske pogranične zaštite 371, 372-
Stanice pogranične policije (opšte) 316, 318, 397, 460.
Stanice policije poretka vidi Žandarmerijske stanice.
Stanice žandarmerije u Sloveniji vidi Žandarmerijske stanice u Sloveniji.
Stanovi, konspirativni (Jestapo-a vidi Konspirativni stanovi Gestapo-a.
Steirischer Heimatbund 71, 78, 84—94, 101, 104—107, 127, 136, 137, 150, 151, 153, 154, 165—167, 188, 193, 194, 197, 225, 226, 229, 232, 269, 386, 389—391, 394, 406, 411, 412, 414, 419, 423, 431, 437, 443, 445, 448, 452, 454, 464, 466—468, 476.
St. Germain-ski ugovor 65.
StHB vidi Steirischer Heimatbund.
Stoosamdesetprva (181) policajska planinska četa za vezu vidi Nemačke borbene jedinice.
Stoosamdesetosma (188) planinska divizija vidi Nemačke borbene jedinice.
Stoosamdesetosmi (188) puk planinskih lovaca vidi Nemačke borbene jedinice.
Stoosamnaesta (118) pešadajska divizija vidi Nemačke borbene jedinice.
Stošesdesetdruga (162) pešadajska divizija (Turkmena) vidi Nemačke borbene jedinice.

Stotridesetosmi (138) rezervni puk planinskih lovaca vidi Nema ke borbene jedinice.

»Straža«, klerikalna disidentska grupa 119, 508, 511, 521, 537.

»Straža v viharju«, list 119.

Streljanja 45, 78, 84—94, 101, 104—107, 121, 133, 177, 181, 187, 193, 200—203, 224, 229, 232, 368, 315, 317, 322, 323, 333, 336, 337, 341, 345, 359—361, 364—368, 377, 382, 390—394, 411, 412, 415, 421, 433, 434, 439, 444, 446, 449, 450, 455, 456, 468, 470—472, 474, 476, 516, 518, 520, 541, 594.

Sud SS i policije na Bledu 274, 276.

Sud za zaštitu države, Beograd 481.

Sudski zatvor, Celje 173.

Sudski zatvor, Ljubljana 505.

Sudski zatvor, Maribor 397.

Sudsko odeljenje KdS-a Maribor vidi Kazneno odeljenje KdS-a Maribor.

»Suedmark« 66.

Sveštenstvo, katoli ko vidi Katoli ko sveštenstvo.

»Svetosavlje« 27, 29.

Šef jedinica za suzbijanje bandi 160, 272, 273, 275.

Šef policije poretka 229, 236, 266, 267, 273, 305, 357.

Šef Sipo i SD-a vidi RSHA.

Šesnaesta (16) SS-ovska divizija tenkovskih grenadira vidi Nema ke borbene jedinice.

Šiptarska manjina u bivšoj Jugoslaviji vidi Manjina, šiptarska u bivšoj Jugoslaviji.

Škola za Gegenbande u manastiru Brezje 333, 355.

Škola za partizansko ratovanje vidi Bandenkampfschule.

Škole Abwehr-a vidi Kursevi Abwehr-a.

Špijunaža, privredna, nema ka vidi Privredna špijunaža, nema ka.

Šovinizam u bivšoj Jugoslaviji 25—32.

Šovinizam, crnogorski 29, 30.

Šovinizam, srpski vidi Reakcija, srpska.

Štab Celje KdS-a Maribor vidi KdS Maribor — štab Celje.

Štab za preseljavanje Bled 95, 96, 98, 101, 102, 153, 296, 297, 300.

Štab za preseljavanje Maribor 91, 95, 96, 98, 101, 153, 165, 166, 380, 382, 466.

Štab za suzbijanje bandi vidi »Rukovodni štab za suzbijanje bandi«.

Štajerski bataljon »Plave garde« 372, 373, 538.

Štajerski domovinski savez vidi Steierischer Heimatbund.

Šumarska služba 286.

»Tajna obveš evalna služba« vidi TOS.

Tajna vojna policija vidi Geheimpolizei.

Taoci 89, 181, 304, 306, 322, 345, 360, 367, 406.

»Technische Nothilfe« 285.

Tenkovska armija Hauser vidi Nema ke borbene jedinice.

Terenska organizacija OF 225, 333, 341, 342, 358, 413, 428, 439, 447, 449, 474, 523.

TOS (Tajna obveš evalna služba) 515, 516, 520—522, 524, 527—531.

Transportni oficir za Jugoistok 97.

Trboveljska premogokopna družba 197, 484, 516, 517.

Tre a (3) motorizovana eta žandarmerijske rezerve »Alpenland« vidi Nema ke borbene jedinice.

Trep a, rudnik 34.

Trinaesti (13) SS-ovski policiski puk vidi Nema ke borbene jedinice.

Trojni pakt 14, 70.

Turska 176, 409, 578.

Turska manjina vidi Manjina, turska.

Ueberwachungs-kartoteka Werkschutz-a vidi Ue-kartoteka Werkschutz-a.

Ue-kartoteka Werkschutz-a 137:

Umwandererzentrale vidi Centrala za preseljavanje u Lodz-u.

UNS Sušak 541.

»Upi« vidi Italijanski informativni ured »Upi« na Rijeci.

Uporišta Abwehr-a (opšte) 572.

Uporišta BdS-a Trst (opšte) 158, 161.

Uporišta carinske pograni ne zaštite 371.

Uporišta GFP-a vidi GFP — uporišta.

Uporišta Gorenjske samozaštite 374—377.

Uporišta KdS-a Bled (opšte) 78, 132, 152, 155, 159, 160, 233, 234, 237, 238, 240, 256—259, 265, 276, 284, 304, 307, 314, 318, 319, 333, 335, 356, 375.

Uporišta KdS-a Maribor (opšte) 78, 132, 152, 153, 159, 160, 233, 234, 237, 238, 240, 251, 256—259, 265, 266, 284, 314,

382, 383, 389, 392, 394, 416, 418, 426, 427, 430, 441—459, 473.

Uporišta obaveštajnog Ireferata KdS-a Bled vidi Uporišta KdS-a Bled.

Uporišta obaveštajnog referata KdS-a Maribor vidi Uporišta KdS-a Maribor.

Uporišta policije kvislinškog aparata u Sloveniji vidi Policija kvislinškog aparata u Sloveniji.

Uporišta policije poretka (opšte) 356.

Uporišta pomo ne policije u Gorenjskoj 371—374.

Uporišta slovena kog domobranstva 371.

Uporište Bizeljsko KdS-a Maribor (Gestapo) 442.

Uporište Bohinjska Bistrica KdS-a Bled (Gestapo) 297, 298, 318, 323, 324, 327, 331.

Uporište Braslove KdS-a Maribor (Gestapo) 442, 451—453.

Uporište Dravograd Gestapo-a Celovec 290.

Uporište Dravograd obaveštajnog referata KdS-a Bled vidi Ispostava Dravograd KdS-a Bled (Gestapo).

Uporište Ferlach Gestapo-a Celovec 290.

Uporište Gorenja vas KdS-a Bled (Gestapo) 333, 334.

Uporište Gornji Grad KdS-a Maribor (Gestapo) 261, 262, 426, 442—444.

Uporište Ilirska Bistrica BdS-a Trst 158, 159, 543.

Uporište Jan e KdS-a Bled (Gestapo) 342.

Uporište Kanal »Pionierversuchskommande« Tolmin 590.

Uporište Ko evje KdS-a Bled (Sipo i SD) 506.

Uporište Kostanjevica KdS-a Maribor (Gestapo) 442, 454, 460.

Uporište Krško KdS-a Maribor (Gestapo) 442, 460.

Uporište Liberga KdS-a Bled (Gestapo) 342.

Uporište Ljubno KdS-a Maribor (Gestapo) 442, 619.

Uporište Ljutomer KdS-a Maribor (Gestapo) 442, 456—458.

Uporište Mislinje KdS-a Maribor (Gestapo) 264, 442, 454—456.

Uporište Mozirje KdS-a Maribor (Gestapo) 426, 442.

Uporište Novo mesto KdS-a Bled (Sipo i SD) 506.

Uporište Pazin BdS-a Trst 158, 159, 544, 545, 607, 609.

Uporište Poljane KdS-a Bled (Gestapo) 333, 334.

Uporište Polzela KdS-a Maribor (Gestapo) 426, 442.

Uporište Pondor KdS-a Maribor (Gestapo) 442.

Uporište Portorož BdS-a Trst 158, 159, 544, 545.

Uporište Predvor KdS-a Bled (Gestapo) 328.

Uporište Rade e KdS-a Maribor (Gestapo) 473.

Uporište Re ica KdS-a Maribor (Gestapo) 442.
Uporište Rogatec KdS-a Maribor (Gestapo) 442.
Uporište Ribnica KdS-a Maribor (Gestapo) 442.
Uporište Ruše pri Mariboru KdS-a Maribor (Gestapo) 442.
Uporište Selce KdS-a Bled (Gestapo) 333, 334.
Uporište Slovenjgradec KdS-a Maribor (Gestapo) 442, 458, 459, 462.
Uporište Slovenjgradec KdS-a Maribor (SD) vidi Ispostava Slovenjgradec KdS-a Maribor (SD).
Uporište Sv. Lovrenc na Pohorju KdS-a Maribor (Gestapo) 442.
Uporište Sv. Martin na Pohorju KdS-a Maribor (Gestapo) 442.
Uporište Sv. Pavel pri Preboldu KdS-a Maribor (Gestapo) 442, 453, 454.
Uporište Sušak BdS-a Trst 158, 159, 543, 586.
Uporište Šmartno ob Paki KdS-a Maribor (Gestapo) 442.
Uporište Šoštanj KdS-a Maribor 442, 444—447.
Uporište Št. Vid KdS-a Bled (Gestapo) 233, 234, 237, 238, 240, 257—260, 265, 276, 284, 304, 307, 310, 318, 346, 347, 356, 480—484.
Uporište Št. Vid Sonderkommande Kraus vidi Uporište Št. Vid KdS-a Bled (Gestapo).
Uporište Trži KdS-a Bled (Gestapo) 328.
Uporište Va e KdS-a Bled (Gestapo) 342.
Uporište Velenje KdS-a Maribor (Gestapo) 442.
Uporište u Velikoj Dolini KdS-a Maribor (Gestapo) 436, 460.
Uporište Vitanje KdS-a Maribor (Gestapo) 442.
Uporište Vransko KdS-a Maribor (Gestapo) 261, 413, 442, 447—451.
Uporište Zagorje KdS-a Maribor (Gestapo) 260, 442, 450, 459, 460, 473.
Uporište Zidani most 430.
Uporište Zalec 426, 442.
Uprava III RSHA 43, 53, 54, 118, 132, 133, 136, 149, 150, 155, 169, 194, 195, 198, 204, 298, 382.
Uprava IV RSHA 22—24, 43, 53—55, 122, 132, 133, 136, 138, 149, 150, 154, 155, 173, 179, 184, 205, 206, 210, 220—223, 227, 237—239, 250, 296, 299, 302, 303, 305, 306, 314, 329, 382, 390, 404, 469, 471, 477, 483, 494, 495, 501—504, 541, 549.
Uprava V RSHA 205, 206, 209, 382.

Uprava VI RSHA 15, 17, 22, 23, 43, 48, 49, 53—56, 70, 82, 83, 111, 114, 125, 129, 131, 132, 136, 150, 151, 173, 183, 184, 210—213, 241, 247, 299, 300, 304, 312, 313, 351, 382, 383, 385, 399, 401—410, 461, 465, 466, 503—505, 535, 549.

Uprava VI/S RSHA 409, 549.

Uprava Mil RSHA vidi Amt Mil RSHA.

Uprava Privreda/naoružanje OKW-a vidi Amt Wirtschaft/Ruestung OKW-a.

Uprava rada (opšte) 103, 260, 335, 411.

Uprava rada, Celje 197.

Uprava rada, Kamnik 335.

Uprava rada, Kranj 352, 374.

Uprava rada, Mureck 408.

Uprava rada, Radovljica 330.

Uprava za ishranu, Celje 197.

Upravni štab vojnog zapovednika Srbije 25, 54, 55, 96—98.

Uslovni državljani vidi Državljeni Reich-a na opoziv.

Ustaše 15, 17, 21—24, 27—30, 32, 35, 38, 39, 49, 81, 97, 182, 551.

Ustanova za izdavanje propusnica i dozvola za putovanje, Ljubljana vidi Pruefstelie Ljubljana.

Ustanova za izdavanje propusnica i dozvola za putovanje, Rijeka vidi Passierscheinstelle Rijeka.

Ustanove Gestapo-a (opšte) 149, 150.

Ustanove Kripo-a (opšte) 149, 150.

Ustaška nadzorna služba Sušak vidi UNS Sušak.

UWZ vidi Umwandererzentrale.

Uzbune poterne službe 207—209.

»Vanredni postupak« vidi »Sonderbehandlung«.

Vanredna poterna lista za Jugoslaviju vidi Sonderfahndungsliste Jugoslawien.

Vanredni opunomo enik ministarstva spoljnih poslova Reich-a za Jugoistok 23, 126.

Vanredni spisak poternica za Jugoslaviju vidi Sonderfahndungsliste Jugoslawien.

»Vanredni sud« za Gorenjsku 199—201, 203, 218, 230, 382.

Vanredni sudovi 230.

VAO (opšte) 548, 549, 554, 555.

VAO Bled 557—559, 561, 592, 593.

VAO I Celovec (vidi i Meldekopf »Caesar«) 409, 417, 467, 557, 560, 564, 565.

VAO III Celovec vidi Nest Celovec.
 VAO III Celje 562.
 VAO III Maribor 561, 562, 569.
 Vatikan 31, 119—122.
 VDA 41.
 »Ve ernik«, list 407.
 Velika uzbuna vidi Grossfahndung.
 Velikohrvatski šovinizam vidi Ustaše.
 Velikosrpski šovinizam vidi Reakcija, srpska.
 V-Personen 177—179.
 Verbindungsfuehrer der Sipo und des SD u Ljubljani vidi Oficir za vezu KdS-a Bled kod italijanskih vlasti u Ljubljani.
 Verein fuer das Deutschtum im Auslande vidi VDA.
 Versailleski ugovor 19.
 »Vermessungsstelle Maribor« vidi FAT 376.
 »Vesti«, plavogardisti ki bilten 520, 522—524.
 Visoki komesarijat, italijanski u Ljubljani 227, 228, 302, 355, 478, 479, 484, 485.
 Viši vo a SS i policije u NDH vidi Opunomo enik Reichsfuehrer-a SS u NDH.
 Viši vo a SS i policije u XVIII vojnom okrugu Salzburg 80, 110, 113, 115—118, 123—128, 140, 146—150, 157, 158, 160, 161, 219, 220, 228, 231, 236, 237, 244, 245, 271—277, 284, 289, 293, 297, 298, 301, 305, 354, 355, 381, 388, 391, 403, 414, 430, 478, 484, 491, 499, 507, 509, 513, 514, 537, 539, 559, 565, 573.
 Viši vo a SS i policije Trst 115, 123, 126, 158, 534—537, 539, 545, 590.
 Viši vode SS i policije u Reich-u 103, 149, 150.
 VMRO 35.
 Vo a radio-saobra aja Abwehr-a Zagreb vidi Abwehrfunkle-iter Zagreb.
 Vo a SS i policije Gorica 161, 534.
 Vo a SS i policije Pula 534.
 Vo a SS i policije Rijeka 161, 534, 540, 542.
 Voda SS i policije Udine 161, 534.
 Vojna oblast XVII Be vidi Wehrkreiskommando XVII Be .
 Vojna oblast XVIn Salzburg vidi Wehrkreiskommando XVIII Salzburg.
 Vojna grupa C vidi Nema ke borbene jedinice.
 Vojna grupa E vidi Nema ke borbene jedinice.

Vojna grupa F vidi Nema ke borbene jedinice.
Vojna misija, nema ka u NDH vidi Nema ki general u Hrvatskoj.
Vojna potema služba 206.
Vojna uprava u Srbiji vidi Vojni zapovednik Srbije.
Vojna žandarmerija vidi Feldgendarmerie.
Vojna žandarmerija 237. pešadijske divizije 545.
Vojni sud Ljubljana 269.
Vojni ataše, jugoslovenski u Berlinu 122, 494, 495, 498.
Vojni ataše, nema ki u Beogradu 48.
Vojni izaslanik, jugoslovenski u Berlinu vidi Vojni ataše, jugoslovenski u Berlinu.
Vojni zapovednik Srbije 18, 25, 34, 36, 51, 54, 57, 96—98, 150, 185, 186.
Vojno vazduhoplovstvo, nema ko 107, 612.
Volksdeutsche Mittelstelle vidi VOMI.
Volksdeutscher-i 32, 37—12, 48, 65—72, 74, 75, 78, 79, 81—94, 99, 102—104, 106—108, 115, 125, 126, 153, 166, 168, 173, 174, 187, 188, 196, 212, 219, 226, 305, 309, 310, 320, 331, 334, 338, 339, 344, 350, 352, 386, 387, 389, 391, 396, 398, 401, 405, 408, 410, 412, 417, 419, 423, 431, 436—439, 445, 461, 465—468, 499, 500, 562, 574, 615.
Volksdeutscher-i u Južnom Tirolu 115.
Volkssturm 127.
VOMI 40, 94, 95, 103, 104, 154, 398, 424.
VOMI — ogranak Celje 424.
Vorgeschobener Abwehroffizier vidi VAO.
»Vospernik«, kafana u Ljubljani 482.
Vrbovanje agenata 139, 141, 173, 174, 176, 177, 179—181, 238—252, 256, 259, 278, 305—307, 309, 321, 324, 325, 329, 331, 332, 334, 336, 339, 340, 344, 347, 360, 361, 363, 364, 390, 391, 393—395, 402, 406, 411, 419—422, 432, 433, 437, 438, 443, 446, 448, 449, 451, 453—155, 457, 459, 471, 480—182, 484, 487, 492, 505, 515, 517, 518, 520, 522, 541, 551, 552, 566, 574, 578, 579, 582, 583, 586, 603.
Vrhovna komanda nema ke suvozemne vojske vidi Oberkommando des Heeres.
Vrhovna komanda Wehrmacht-a vidi Oberkommando der Wehrmacht.
Vrhovni komesar »Operativne zone Jadransko Primorje«, Trst 114—117, 487, 507, 513, 534, 539, 545, 596.

Waffen-SS 74, 113, 272, 351, 373, 401, 411.
 Warn-kartoteka Werkschutz-a vidi W-kartoteka Werkschutz-a.
 »Wehrbauernwall« 98.
 Wehrbezirksammande Wehrmacht-a u Sloveniji 563.
 Wehrkreiskommando XVII Be 566.
 Wehrkreiskommando XVIII Salzburg 94, 146, 149, 157, 158, 297, 563.
 Wehrmacht 13, 22, 30, 39, 43, 44, 47, 52, 54—56, 69, 71, 94, 107, 113, 143, 146, 151, 152, 154, 158—160, 176, 180, 181, 185, 199, 208, 215, 221, 233, 260, 271—273, 280, 285, 286, 292, 295, 314, 336, 341, 373, 375, 411, 434, 450—452, 456, 477, 489, 500, 503, 509—511, 519, 523, 533, 534, 541, 542, 544, 556, 557, 560—562, 568—570, 572, 573, 578, 583, 590, 593, 599, 600, 603, 606, 607, 609, 613—615, 616, 617, 620.
 Wehrmachtsarchiv I Celovec vidi VAO I Celovec.
 Wehrmachtsarchiv II Gorica vidi FAK 211.
 Wehrmachtsarchiv III Trst vidi Nest Trst.
 Wehrmachtsfuehrungsstab vidi Rukovodni štab Wehrmacht-a.
 Wehrmannschaft 92—94, 188, 197, 208, 225, 226, 232, 256, 261, 264, 285, 291, 411, 414, 422, 424, 427, 439, 442, 453, 473.
 Wehrmannschaftsregiment Celje 93, 424.
 Wehrwirtschaftskommando (opšte) 137.
 »Wehrwirtschaftskommando« Ljubljana vidi Nest Ljubljana.
 Werkschutz, industriška milicija 137, 138, 176, 197, 260, 261, 320, 321, 459, 561.
 Werkschutz Trbovlje 260, 264.
 Werkschutz Zasavskog rudarskog bazena 320, 321, 459.
 »Wehrwolf« 127, 414.
 Westen a. d. 85, 106, 193, 197, 498.
 W-kartoteka Werkschutz-a 137.
 W-Personen 177—179.
 Zadružna gospodarska banka, Ljubljana 484.
 Zapadni saveznici 26, 31, 34, 35, 83, 118, 121, 123, 125, 126, 128, 135, 136, 237, 307, 312, 327, 372, 378, 414, 493, 495, 497, 498, 511, 533, 538, 539, 550, 551, 558, 562, 563, 572, 573, 577, 580, 581, 592, 603, 604, 609, 610, 612.
 Zapovednici Sipo i SD (opšte) vidi Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD (opšte).
 Zapovednik policije poretka Bled vidi Befehlshaber der Ordnungspolizei Alpiske oblasti na Bledu.

RASPORED ŠEMA

		Str.
I	Razdrobljena Jugoslavija pod okupacijom	14
II	Prodor nema ke obaveštajne službe u Jugoslaviju za vreme operacija — april 1941.	49
III	Slovenija pod okupacijom 1941—1943.	67
IV	Slovenija pod okupacijom 1943—1945.	111
V	Centri nema ke obaveštajne službe u okupiranoj Sloveniji (Vojna obaveštajna služba; Aparat SS i policije)	143
VI	Aparat SS-a i policije u Sloveniji 1941—1945 (II).	147
VII	Centri obaveštajne službe SS i policije u Sloveniji 1941—1945 (ukupno 136 centara).	221
VIII	Sipo i SD u Gorenjskoj (Komandant Sipo i SD-a Bled)	297
IX	Komandant Sipo i SD-a Maribor juni—decembar 1942 — u Celju.	381
X	Sipo i SD u SLOvena kom Primorju	534
XI	Aparat SS i policije u Sloveniji 1941—1945 (I)	545
XII	Abwehr u Sloveniji april 1941 — septembar 1943	549
XIII	Centri nema ke vojne obaveštajne službe u okupiranoj Sloveniji (ukupno 81 centar).	551
XIV	Abwehr u Sloveniji krajem 1943.	557
XV	Abwehr u Sloveniji sredinom 1944.	562
XVI	Primeri agenturne mreže Ast-a Be u Sloveniji	575
XVII	Abwehr u Sloveniji krajem 1944.	581
XVIII	Abwehr u Sloveniji mart—april 1945.	591
XIX	GFP u Sloveniji 1941.	613
XX	GFP u Sloveniji 1945.	617

RASPORED FOTOGRAFIJA

		Str.
I	Raspirivanje velikosrpskog šovinizma Milan Nedić sa Kluićem; D. Mihailović sa svojim štabom	27
II	Mobilizacija ustaškog podzemlja Pavelić sa Kasche-om na čelu jedne povorke; Grupa ustaša maršuje	29
III	Oživljavanje slovena kog separatizma Rupnik sa Baljićem; Rupnik, Rožman i Rösener na paradi nemačkih i kvislinških jedinica	31
IV	U dubini Hitler-ove evropske tvrđave Karta	43
V	Tre i Reich uzima Štajersku i Gorenjsku Hitler-ova poseta Mariboru 1941. godine	73
VI	Hitler-ovi namesnici u Sloveniji Rainer; Uiberreither	77
VII	Ponem i vanje dece Kolona „Hitler-ove omladine“ u Brežicama	85
VIII	Volksdeutscher-i na delu Volksdeutscher-i maršuju kroz opusteli Ptuj	87
IX	„Štajerski domovinski savez“ Steindl; Nemeč	89
X	Propaganda odnaro i vanja Uiberreither na izložbi u Marenburgu; Rainer na izložbi u Kranju	91
XI	Organi germanizacije u Gorenjskoj Kuss; Hochsteiner	95
XII	Nemačka vlast u Slovena kom Primorju Globocnik, Rainer, Kuebler	115
XIII	Saradnja protiv naroda Rupnik, Rösener, Rožman	119
XIV	Predratni agenti — okupacioni funkcioneri Jellenz Sepp prilikom jedne svečanosti	131

XV	Perissich Adolf u krugu funkcionera nema ke uprave	133
XVI	Stari prijatelji sa istoga posla Matasi , Lurker, Mack, Kvaternik	137
XVII	Abwehr-ov agent u novoj ulozi Lazi Boško sa Posedel Marijom.	139
XVIII	Agenti SD-a I D-r Samonigg u razgovoru sa Rainer-om i Rösener-om	189
XIX	Agenti SD-a II Westen; Kerschischnig	197
XX	Lov na ljude Sprovo enje hapšenika u Sloveniji	219
XXI	Naredba za vršenje zlo ina Daluge Kurt	229
XXII	U znaku „kulturne misije" Tre eg Reich-a Pobijeni partizani izloženi na jednom trgu u Celju.	231
XXIII	Volksdeutscher-i u borbi protiv Narodnooslobodila kog pokreta Kampl; Uiberreither i Steindl na jednoj proslavi Wehrmannschaft-a	233
XXIV	Agentura Gestapo-a Gernjak; Oman Milena	255
XXV	Izvi a i Kink Maksimilijan; Slemnjak Karl	259
XXVI	Zamak terora i strave Zatvor za Gorenjsku u Begunjama	267
XXVII	Gestapo u koncentracionim logorima Vidmar d-r Roman; Dil inž. Branko	269
XXVIII	Pod bledskim gradom Pripadnici KdS-a Bled	299
XXIX	Gestapo u borbi protiv Narodnooslobodila kog pokreta Kraus sa saradnicima Anderl-om i Kateis-om; Rozumek Helmut	305
XXX	Saradnja Nemaca, Italijana i Volksdeutscher-a u Ljubljani Capurso, Holst, Ruffini i Codelli na zajedni koj ve eri u Ljubljani.	311

XXXI	Tri gestapovca Maurer; Bruck; Linke	323
XXXII	Ispostava Gestapo-a Kamnik Grupa izvi a a Gestapo-a	337
XXXIII	Ispostava Gestapo-a Litija Gerlach Reinhold; Hartman Ivan	341
XXXIV	Policiske jedinice i kvislinške formacije protiv partizana Pukovnik Franz; Dichtl Erich	375
XXXV	Sipo i SD u Štajerskoj Lurker; Farnleitner	385
XXXVI	Protiv štajerskih partizana Sprovo enje grupe zarobljenih partizana celj- skim ulicama	391
XXXVII	Gestapovski krvnik u Štajerskoj Strohmeier sa svojim saradnikom Zangl-om	395
XXXVIII	Rad po liniji VI iz Marobira Koren Maks; Gantar Josip; Gantar Julije . .	407
XXXIX	Ispostava Trbovlje Kramhoeller Georg sa svojim osobljem . . .	435
XL	Uporište Gestapo-a u Šoštanj Vogel Emil; Vasle Ferdinand	447
XLI	Izvi a i uporišta Vransko Blazinšek Franc; Kok Franc; Borštnar Ivan . .	451
XLII	Kozaci protiv slovena kih partizana Kozaci Wehrmacht-a u akciji	457
XLIII	Gestapo na terenu Stoeffler Otto; Wiegele Franz	459
XLIV	Nosioci italijanskog okupacionog režima General Robotti, d-r Ivani , „visoki komesar“ Grazioli, general Lubrano, d-r Messana . .	478
XLV	Italijansko-nema ki dodiri Poseta Grazioli-a Gauleiter-u Rainer-u u Koruškoj	480
XLVI	Agentura na italijanskoj okupacionoj teritoriji Krabitz Josef; Juhart Julije; Fornezzi Herbert	482
XLVII	Nema ki agenti u Ljubljani: Slokar d-r Ivan; elik Ivan „Emil“; Rovn Roman	486
XLVIII	Rukovodioci kvislinškog „domobranstva“ Krener; Bitenc; Peterlin; Vizjak	508

XLIX	Kvislinška policija	
	Hlebec; d-r Hacin	512
L	Saradnici kvislinške policije	
	Jan igaj Franc; Erceg Ivan; Schoeberl Slavka	517
LI	„Slovenska legija“	
	Šmajd d-r Albin; Smersu Rudolf; Finec Milan	522
LII	Šef kvislinške uprave i njegov naredbodavac	
	Rösener i Rupnik	532
LIII	SS i policija u Jadranskom Primorju	
	Guenther; Prasch	535
LIV	Vrhovni nema ki rukovodioci u Italiji i Slovena- kom Primorju	
	Kesselring; Wolff	537
LV	Abwehr-ova obaveštajna uporišta	
	Šari Vilma; d-r Reich	568
LVI	Zitzelsberger-ova mreža	
	Spener Ivan; Jan Elsa; Šuler Stane; Slami Jožefa	576
LVII	Zitzelsberger-ovi agenti: Fischer Katarina; Hasche (Konstanza) Luisa; Kova evi Ivica	577
LVIII	Pozadinska mreža Abwehr-a	
	Schoeberl Richard; Lubej Jože	580
LIX	Agenti Nest-a Ljubljana	
	Elbert d-r Wilhelm; Milavec Franc; Jurman Karol; Raj evi Aleksandar	596
XX	Obračun	
	Pred narodnim sudom: Rupnik, Rösener, d-r Hacin, Vizjak	619

SADRŽAJ

	Str.
PREDGOVOR	7

OPŠTI DEO

POLITI KI USLOVI I OKVIRI NEMACKE OBAVESTAJNE DELATNOSTI U OKUPIRANOJ JUGOSLAVIJI	13
1) Nema ka politika u „jugoslovenskom prostoru” . . .	13
a) Razbijanje jugoslovenske teritorije	13
b) Razmimoilaženja i suprotnosti	20
2) Faktori unutrašnjeg raspadanja	25
a) Rasplamsavanje šovinizma i buržoaskih sepa- ratisti kih aspiracija	25
b) Iredenta revizionisti kih zemalja	32
c) Volksdeutscher-i	37
3) Narodnooslobodila ki pokret	42
4) Lik obaveštajne službe u uslovima okupacije . . .	45
a) Nema ka obaveštajna služba i podela Jugoslavije	45
b) Forme i karakter obaveštajnog rada	51

SLOVENIJA

UVOD.	61
---------------	----

I

OPŠTE KARAKTERISTIKE NEMACKE POLITIKE I OBA- VEŠTAJNE SLUŽBE	65
1) Politi ki temelji i okviri obaveštajnog rada	65
a) Pitanje priklju enja slovena kih oblasti Reich-u	65
b) Germanizacija i uloga Volksdeutscher-a . . .	84
c) Iseljavanja i preseljavanja	94
d) Italijanska kapitulacija i obrazovanje „Ope- rativne zone Jadransko Primorje”	109

e) Slom okupacije i kapitulacija Tre eg Reich-a	123
2) Karakter nema ke obaveštajne službe na slovena- koj teritoriji	129

II

APARAT SS I POLICIJE I NJEGOVA OBAVEŠTAJNA SLUŽBA	145
1) Organizaciska struktura	145
a) Do italijanske kapitulacije	146
b) Od italijanske kapitulacije do nema kog sloma	153
2) Opšte karakteristike.	161
a) Osnovna obeležja i zadaci	161
b) Gestapo.	171
c) SD.	185
d) Pravosudne funkcije.	199
e) Poterna služba	204
f) Rad po liniji VI.	210

III

BORBA PROTIV NARODNOOSLOBODILACKOG POKRETA I NJENI METODI	215
1) Opšti pregled razvoja 1941—1945 godine.	215
2) Delovanje i metodi obaveštajne i bezbednosne službe	237
a) Agentura	237
b) Ubacivanje agenata i metod provokacije	248
c) Izvi a i	256
d) Gegenbanden.	262
e) Ostale mere.	266
3) „Rukovodni štab za suzbijanje bandi" i „zaštitna po- dru ja".	270
a) Organizacija i delatnost štaba	270
b) „Zaštitna podru ja".	284

IV

USTANOVE SIPO I SD-a I NJIHOVA DELATNOST	295
1) Komandant Sipo i SD-a na Bledu.	295
a) Organizacija i delatnost.	295
b) Ispostave.	316

(1) Ispostave Gestapo-a	320
(a) Ispostava Jesenice	320
(b) Ispostava Kranj	323
(c) Ispostava Radovljica	329
(d) Ispostava Škofja Loka	331
(e) Ispostava Kamnik	334
(f) Ispostava Litija	338
(g) Ispostava Prevalje—Dravograd	343
(h) Uporište Sonderkommande Kraus; u St. Vidu	346
(2) Ispostave SD-a	351
c) Akcije protiv NOP-a	353
d) „Gorenjska samozaštita”.	368
2) Komandant Sipo i SD-a u Mariboru	379
a) Organizacija i delatnost	379
b) Ispostave	414
(1) Ispostave Gestapo-a	416
(a) Ispostava Celje	416
(b) Ispostava Ptuj	426
(c) Ispostava Trbovlje	428
(d) Ispostava Brežice	435
(2) Uporišta Gestapo-a	441
(a) Uporište Gornji Grad	442
(b) Uporište Šoštanj	444
(c) Uporište Vranksko	447
(d) Uporište Braslove	451
(e) Uporište Sv. Pavel pri Preboldu	453
(f) Uporište Mislinje	454
(g) Uporište Ljutomer	456
(h) Uporište Slovenjgradec	458
(i) Uporište Zagorje	459
(3) Pogranica policija	460
(4) Ispostave SD-a	461
(a) Ispostava Maribor	463
(b) Ispostava Ptuj	463
(c) Ispostava Brežice	463
(d) Ispostava Trbovlje	463
(e) Ispostava Ljutomer (Gornja Rad- gona).	463
(f) Ispostava Celje	463
(5) Ispostave Kripo-a	468

c) Akcije protiv NOP-a	468
3) Ustanove u „Ljubljanskoj pokrajini”.	477
a) Oficir za vezu sa italijanskim vlastima	477
b) Ispostava Sipo i SD-a Ljubljana	487
c) Kvislinška policija, „domobrani” i politička ko-	
laboracija	506
4) Ustanove u Slovena kotn Primorju	533
a) Opšti pogled.	533
b) Ispostave	539
(1) Ispostava Rijeka	540
(a) Uporište Sušak	543
(b) Uporište Ilirska Bistrica	543
(2) Ispostava Pula	543
(a) Uporište Pazin	544
(b) Uporište Portorož	545
(3) Ispostava Gorica	545

V

ORGANIZACIJA I RAD VOJNE OBAVEŠTAJNE SLUŽBE	547
1) Razvoj delatnosti Abwehr-a i njene karakteristike	547
2) Gorenjska i Južna Štajerska	557
a) Ogranci Ast-a Salzburg	557
(1) Nest III Celovec.	557
(2) Nest III Graz	560
(3) „Inženjerski biro” Celje.	564
b) Organi Ast-a Be	565
(1) „Meldekopf Caesar” Celje.	565
(2) LW Sonderkommando I SO/B	567
c) Abwehr-ove frontne ustanove.	568
3) „Operativna zona Jadransko Primorje”.	572
a) Opšte napomene.	572
b) Abwehr I	573
(1) Rad Ast-a Be	573
(2) Pozadinska mreža Ljubljana	578
(3) Pozadinska mreža Trst	581
(4) Ostale ustanove.	584
c) Abwehr II	587
(1) FAK 211.	587
(2) Centar u Tolminu.	589
(3) Ostali centri.	591

d) Abwehr III	592
(1) Nest Ljubljana	592
(2) Nest Trst	596
(3) Ostale ustanove u Primorju	598
e) Mornari ki Abwehr_____	599
4) Služba Ic_____	606
5) Tajna vojna policija (GFP).	612
a) GFP — Gruppe 20.	612
b) GFP — Gruppe 1.	616
c) GFP — Gruppe 738.	617
d) Ostale formacije GFP-a	619

SPISAK CENTARA NEMA KE OBAVEŠTAJNE SLUŽBE U SLOVENIJI PO MESTIMA621
SPISAK SKRA ENICA.627
REGISTRI631
REGISTAR LICA633
PREDMETNI REGISTAR666
RASPORED SEMA.727
RASPORED FOTOGRAFIJA.729

ISPRAVKE
VAŽNIJIH ŠTAMPARSKIH GREŠAKA

<i>Strana</i>	<i>Red</i>	<i>Stoji</i>	<i>Treba</i>
81	13 odozgo	Reiner	Rainer
96	17 odozgo	Foester	Foerster
176	20 odozdo	NTSNP	NRSNP
196	5 odozgo	Kerschischunig	Kerschischnig
240	20 odozdo	Kreut	Kraut
254	20 odozgc*	Huderin	Hudarin
265	9/10 odozgo	„Reva“	„Revs“
299	7 odozgo	ŠS-ovski pporu nik Seiler Reimann	ŠS-ovski pporu nik Seiler i Reimann
322	5 odozdo	Steider	Steiger
328	2 odozdo	Sutzer Lorenz	Schmitzer Lorenz
328	6 odozdo	Franz,	Franz
356	3 odozdo	Hinteregger i	Hinteregger iz
362	7 odozgo	Dolensek	Dolinšek
375	14 odozdo	to je ak i	to je ak važilo i
388	2 odozdo - fusnota	str. 200 i 201.	str. 223 i 224.
393	16 odozgo	Goršaka	Goršeka
395	4 odozgo	Rozman	Rožman
435	5 odozgo	Zeiner Nans	Zeiner Hans
457	15 odozgo	Jelku Rudarin	Jelku Hudarin
492	7 odozdo	Pavli	Pavlovi
492	9 odozdo	Pahani	Pehani
523	13, 19 i 21 odozgo	Soda	Sodja
526	3 odozgo	Bednik	Babnik
526	12 odozgo	Soda	Sodja
527	19 odozgo	Soda	Sodja
531	3 odozdo	Soda	Sodja
532	13 odozgo	u Rateku,	u Rakeku,

•